

de la comp^a de Jero^mo

1324

FRATRIS IOANNIS

SEGOBIENSIS, PRAEDICATORIS GENERALIS, ORDINIS PRAEDICATORVM.

DE PRAEDICATIONE EVANGELICA, LIBRI QVATVOR.

Vbi de forma studendi, atque docendi scripturam sacram, & de concionatoris officio, plenissime differitur.

Cum tabula, in qua totius libri doctrina concionibus applicatur, iuxta Euangelia quae in Aduentu & Quadragesima praedicari solent: usque ad Trinitatis festum, & comune sanctorum.

SED TE CHRISTVM CRVCFIXVM,

NOS METIPROS PRAEDICARE NON DECEAT,

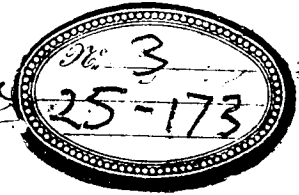
DEI SAPIENTIAM ET VIRTUTEM.

CVM PRIVILEGIO REGIS. COMPLVTI.

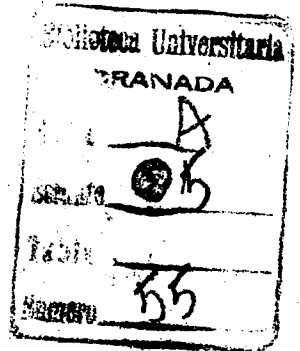
EXCVDEBAT IOANNES GRATIANVS.

ANNO. M. D. LXXII.

Esta tassado en dos ducados.

2 a 6 - 17.

de la comp^a de Jaso de granada. BBE

R. 3244

FRATRIS IOANNIS

SEGOBIENSIS, PRAEDICATORIS GENERALIS, ORDINIS PRAEDICATORVM.

DE PRAEDICATIONE EVANGELICA, LIBRI QVATOR.

Vbi de forma studendi, atque docendi scripturam sacram, & de concionatoris officio, plenissimè differitur.

Cum tabula, in qua totius libri doctrina cõcionibus applicatur, iuxta Euangelia quæ in Aduentu & Quadragesima prædicari solent: vsq; ad Trinitatis festũ, & cõmune sanctorũ.

SED TE CHRISTVM CRVCIFIXVM,

INOSMETIPROS PRAEDICARE NON DECEAT,

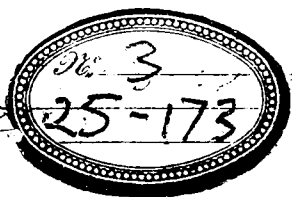
DEI SAPIENTIAM ET VIRTUTEM.

CVM PRIVILEGIO REGIS. COMPLVTI.

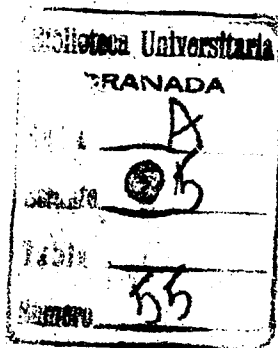
EXCVDEBAT IOANNES GRATIANVS.

ANNO. M. D. LXXIII.

Esta tassado en dos ducados.

2 a 6 - 17

Yo Iuan Fernandez de Herrera secretario del consejo de su Magestad doy fe que auiendo visto por los señores del consejo vn libro intitulado De Prædicatione Euangelica, que con su licencia hizo imprimir Fray Iuan de Segouia, Prior del conuento de Santo Domingo de Guadalupe, tassaron cada volumen del en papel en dos ducados, con que no se pueda vender ni distribuyr sin que primero se imprima en cada libro a su principio esta tassa. Fecha en Madrid a veynte y tres dias del mes de Nouiembre, de mil y quinientos y setenta y tres años.

Iuan Fernandez de Herrera.

segouia

EL REY.

POR quanto por parte de vos Fray Iuan de Segouia, de la orden de Santo Domingo nos fue fecha relacion, que vos auades compuesto vn libro intitulado de prædicatione Euangelica, vbi de forma studendi atque docendi scripturam sacram, & de concionatoris officio plenissimè differitur, el qual era muy vtil y prouechofo para la republica Christiana, y en el auades pasado mucho trabajo, y gastado diez años de estudio, y nos pedistes y suplicastes os mandassemos dar licencia y facultad para lo hazer imprimir y vender con preuilegio por el tiempo que fuessemos seruido, o como la nuestra merced fuessc: lo qual visto por los del nuestro consejo, y como en el dicho libro se hizo la diligencia que la prematica por nos agora nueuamente fecha dispone, fue acordado que deuamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, e nos tuuimos lo por bien, por lo qual os damos licencia y facultad, para que vos el dicho Fray Iuan de Segouia, y la persona que vuestro poder especial para ello tuuiere, y no otra alguna, pueda imprimir y vender el dicho libro que de sufo se haze mencion en estos nros Reynos, por tpo y espacio de diez años primeros siguiètes que se cuenten del dia dela fecha desta nuestra cedula en adelante so pena que qualquiera persona o personas que sin tener para ello vuestro poder lo imprimieren o vendieren, o hizieren imprimir o vender, pierdan toda la impresion que hizieren y vendieren, y los moldes y aparejos della, y mas incurran en pena de cinquenta mil marauedis, por cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena sea la tercera parte para el juez que lo sentenciare, y la otra parte para la persona que lo acusare, y la otra tercera parte para la nuestra camara y fisco, con tanto que todas las vezes que lo vuieredes de hazer imprimir, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, lo traygais al nuestro consejo, juntamète con el original, que en el fue visto que van rubricadas todas las hojas y firmadas al fin del, de Iuan Fernandez de Herrera Escriuano de camara de los que residen en el nuestro Consejo para que se vea si la dicha impresion esta conforme a el: y se os de licencia para lo poder vender, tassando en el nuestro Consejo el precio a que se ouiere de vender cada volumen, so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en las dichas prematicas y leyes de nuestros Reynos, y mandamos a los del nuestro Consejo: y a otras qualesquier justicias destes nuestros Reynos y Señorios, guarden y cumplan, y executen, y hagan guardar y cumplir y executar esta nuestra cedula, y lo en ella contenido. Dada en Madrid a veynte y feys dias del mes de Hebrero de mil e quinientos y setenta y tres años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad, Martin de Gaztelu.

Por mandado de los señores del consejo de su M. vi vn libro de mano que se intitula De prædicatione euangelica, compuesto por el muy Reuerendo padre Fray Iuan de Segouia Predicador general, de la orden de Santo Domingo. Y no solo no ay en el doctrina alguna contra nuestra sancta fe catholica, mas contiene doctrina muy graue, y muy rica de escriptura y leccion de santos, y para grande vtilidad de los predicadores, y del pueblo christiano. En Madrid a. 21. de Nouiembre. 1572.

F. Iuan de Montaluo.

CLARISSIMIS VI-

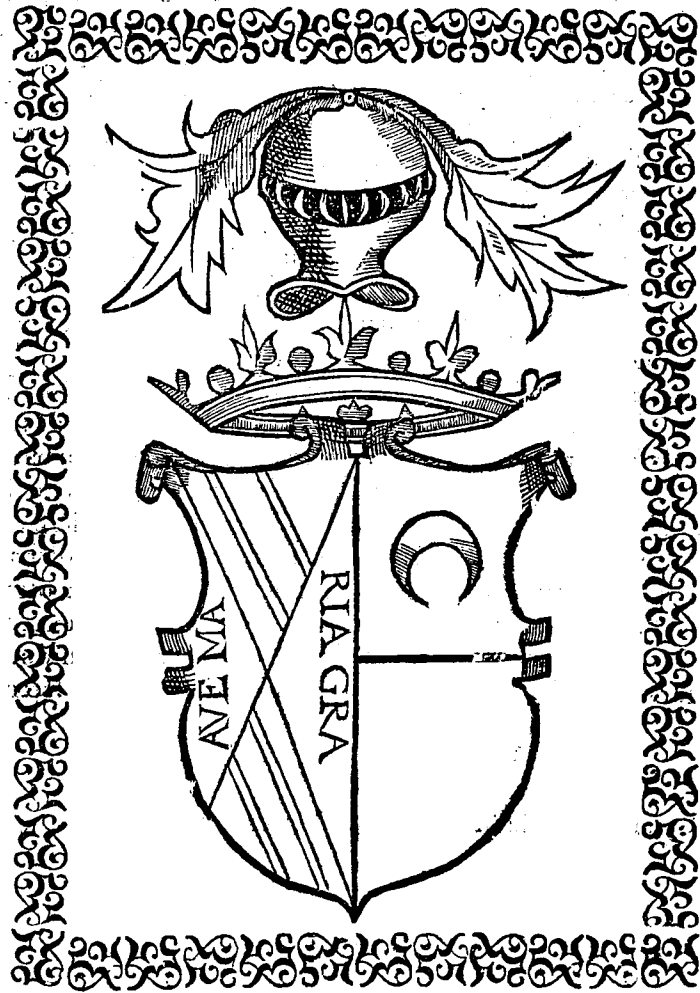
RIS, IGNIGO LOPEZ HURTADO

de Mendoça, atque eius pientissimæ vxori Ludouicæ Enri-

quez de Cabrera, Ducibus del Infantado: suus frater

Ioannes Segobiensis, salutem plurimam, per-

petuamque foelicitatem dicit.

Cum mecum ipse perpenderem, Principes Illustrissimi cui potissimum meum hoc opus inscriberem, commēdatumque relinquerem: Alexandri responsum quā primum in mentem venit: qui cum in postremo vitæ suæ constitutus, rogatus fuisset, cui nam tantum principatum diuitiarumque thesauros esset relicturus, optimo regni sui, respondisse fertur. Cum igitur inter cæteros neminem habeam, quem vobis præponam: hanc & ego Alexandri sententiam insequi decreui, atque scripturam hanc meam sub amplitudine ac dignitate nominis vestri in lucem prodire volui: vbi tanquā in tutissimo loco se

cura

ILLVSTRISS. DVCIBVS DEL INFANTADO, cura consisteret, vestraque autoritate, atque fidei optimo zelo; honorificata admodum permaneret: nec deliramento adscribendū est, his infimis & pauperculis diuitijs, tam pulchram deauratamque nimiselegisse arcam. Nam etsi ex ea parte qua opus hoc meum existit, pauperrimum sit, nec vestra autoritate, generosoque sanguine dignum: attamen ex ea parte, qua cælestes sunt veritates, eiusque sacro sanctæ scripturæ verba, inæstimabiles sunt proculdubio, simul atque pretiosissimæ Margaritæ, ac proinde sapientiæ & scientiæ Dei infiniti valoris thesaurus. Sic enim redemptor noster, Matthæi 13. Euāgelicas has veritates appellat dicens: Simile est regnum cælorum, thesauro abscondito in agro. Est (inquit Christus) hic diuinarum veritatum cumulus, pretiosissimus quidam diuitiarum thesaurus, ex quo inextimabiles quotidie educimus refulgentes virtutum gemmas: quibus animarum nostrarum excitatur pulchritudo, vt ad ciuiū supernorum nuptias, cum ex hac carnis mole exuti fuerimus, admitti reperiamur digni. Vnde Diuus Hieronymus hoc eodem loco, thesaurum istum in agro absconditum, nihil aliud esse dicit quàm christianam hanc fidem, & cognitionem, quā diuinæ hæc veritates, de Deo ipso administrant. Et hoc idem nomen est, quod iterum Seruator noster, Matthæi 13. eis imponit, cum ait: Simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Quibus in verbis hoc nobis insinuare intendit, videlicet conuersationem hanc & familiaritatem, quam vir sapiens cum sanctæ scripturæ verbis contrahit, esse quidem nihil aliud, quàm de pretiosissimis margaritis negotiationem. Nam quemadmodum margaritæ, atque pretiosæ gemmæ, sunt quidem ad videndum aptissime, nimirum quia pulchritudine sua aliorum oculos maximè delectant. Sunt etiam ad comedendum per utiles, quandoquidem ipsum cor hominis confortant: & sunt præterea, quibus hominis persona decoratur, & pulchra nimis redditur, vt videntibus gratiosa resplendeat: pari forma Christiani hominis recreatio, in visu etiam sita est, nempe in contemplatione harum cælestium veritatum: quæ præterea comestæ atque digestæ, earum continua meditatione, hominis animum confortant, eique robur & spiritū ingerunt, quo grandia nimis, in hoc virtutum exercitio aggredi valeat: ac demum eisdem scripturæ sanctæ veritatibus, velut pretiosissimo ornamento, mens nostra decoratur, vt sic gratiosa valde, amabilisque Deo ipsi creatori suo appareat.

¶ Cum igitur hæc ita sint, Principes Illustrissimi, triplex fuit, quæ me compulit ratio, vt scripturam hanc sub vestra excellentis nominis vmbra collocare decreuerim. Prima quidē est, amor intimus,

¶ 3 quem

quem erga vestras semper gessi generosas personas. Quandoquidem sic semper apud homines gestum est, quod ea quæ maximè æstimamus, ne utiquam fidimus, nisi illis tantum, quos summo amore prosequimur. Qua de causa patres in postremo vitæ constituti, vbi sunt semper amantissimos filios, eis dumtaxat commendatos relinquere, quos dum viuerent, chariores habuerunt amicos. Cùm ergo verum sit, cuiusuis authoris libros, filios quosdam esse, ab hominis intellectu progenitos: siquidem ad eum modum, quo mulier filium concipit, & postmodum eundem carnalem parit filium, quem antea in utero clausum gestabat: Sic etiam intellectus noster, ipsas intra seipsum, veluti in ventre, concipit veritates: cùm autem eas scripto demandat, iam tunc earundem facit partum. Hinc igitur prouenit, vt, cum ego scripturam hanc meam, velut propriam, charissimamque habeam filiã, nulli alteri eam credere destinauerim, nisi vobis dumtaxat: quippe quos inter cæteros dilectos magis, & nunc habeo, & semper habui. Quo fit, hoc idem excellentias vestras huic meo debere operi, quod meo vtique debent amori. Siquidẽ huius est conditionis amor, vt nunquam nisi amore altero refarciri valeat.

¶ Secunda, quæ me ad hoc induxit ratio, est: quia liber hic auctoritate excellentiæ vestræ maximè indiget. Nam etsi verum sit, veritates has diuinas (quia diuinæ sunt) secum pretium & valorem deferre, attamen nerui earum & vigor, ipsi sunt semper magnates & principes: tunc maximè, cum fidei & religionis christianæ zelo, tenentur, humeros suos earum iacturæ submittentes, cum ab hæreticis, aut peruersis parui penduntur christianis, earum authores, cum opus fuerit, sublimantes: simul atque eiusdem fidei & religionis ministros, dum ab alijs conculcantur, honorantes. Et hæc eadem est, quã Apostolus assignat, causa, ad Romanos 13. capite scribens. Quare scilicet principes & mundi huius potentiores, in toto orbe sic Deus sublimare decreuerit, tanta inter cæteros reipublicæ plebeios potentia & maiestate præcellentes instituens. Hoc inquam, non ob aliud, nisi vt legis suæ scutum & protectio fiant. Vbi Apostolus in hoc, mirè nos Dei prouidentiam docet, in excellentia & potestate magna, quam magnatibus (qui christianæ reipublicæ sunt capita) contulit. Quorũ iudicio & directioni omnes alij relinquuntur, ob hoc solum, vt christianam fidem & euangelij leges protegant & defendant: hæreticorũ zizaniã à christiano populo extirpantes, viros autem studiosos & virtuti deditos honore semper & fauore prosequentes: ita vt peruersorum delicta in eis refugium prorsus non inueniant, virtutes autem religiosorum hominum, foueant semper & conseruent. Cuiusmodi fuerunt

fuerunt antiqui Principes & Reges, Cõstantinus videlicet & Theodosius, nostrisque temporibus, bonæ memoriæ catholicus Rex Ferdinãdus, necnõ magnus Carolus Imperator, ac demum serenissimus Philippus noster, Hispaniarum Rex: qui non minus quàm prædecessores eius, fidem & religionem mirum in modum auxit. Qui omnes præcipuè ecclesiam protegere, & ab inimicis defendere, eiusque ministros sublimare, velut præcipuum sui regiminis scopum, assumpserunt. Vnde proculdubio, maiore in perpetuum gloriam, & celebre lucrati sunt nomen, quã quod sibi sui generosi sanguinis genus, & armorum potètia præstitit. Hac igitur via, & ego pariter verè asseram, quod opus hoc meum excellentijs vestris commendatum, velut in tutissimo loco manet securum: quia nimirum estis, in quibus singulariter hunc fidelitatis & obseruantiaẽ zelum, continuè relucere vidi, qui fidei & religioni, quam professi sumus, debetur. Nam etsi nihil minus de vestris dici possit progenitoribus, quandoquidẽ sui sanguinis generosam conditionem semper in hoc demonstrarunt: præcipuè tamen intellexi excellentias vestras, hunc christianitatis zelum summo opere seruasse. Quapropter satis mihi persuasum habeo, vt quemadmodum in vestro pectore (sicuti in fidelissimo loco) tutissima manent non solũ euangelij fides, sed etiam reliquæ scripturæ sancte veritates. Sic etiam scripturæ meæ documenta, secure conseruabuntur, ac proinde quod tantum ex auctoritate vestra accrescet sibi valoris & pretij, vt per detractorum linguas transire valeant, absque eo, quod aliqua eorum infectione deturpentur.

¶ Tertia ratio, quæ me in hunc coegit finem, hæc quidem est. Nam potissimum quod ad veritatum conseruationem exigitur, ingenium optimũ est. Sicut enim pisces solũ in aqua viuunt, atque in arca optima seruatur thesaurus, ac denique res omnes naturales suo proprio ac naturali quiescunt loco: quod si extrã accipiantur, violenter detinentur, & tandem corrumpuntur, sic etiã proprius sapientiæ locus, optimum est ingenium, in quo velut in propria quiescit sede, & sicuti in propria seruatur theca. Et hac de causa, peculiarem de hoc Regius Propheta, ad Deum precationem misit, psalmo 118. instanter exorãs, vt ad legis suæ obseruantiam, eiusque mandatorũ adimpletionẽ, optimum sibi præstaret intellectum, vt sic legis suæ profundum & subtile attingere posset, dicens: Da mihi intellectum domine, vt discã mandata tua. E diuerso autem, cùm sapientiæ donum, pessimo insidet intellectui, corrumpitur quidem, & ab ipso prauo inficitur iudicio: quia nimirum, cùm eiusdem sapientiæ non attingat cor, sentit utiq; de ea, non sicuti in se est, sed pro suo beneplacito: eamque solum sen-

ILLVSTRISS· DVCIBVS DEL INFANTADO

tentiam format,quam ingenij sui talentum sibi administrat: verum sensum (extra ipsius veritatis proprietatem) adulterans:eandem veritatem, licet repugnantem, ad suam crassam intelligentiam trahens. Vnde apertè colligitur, omnem persequutionem, quam hæretici his diuinis hucusque irrogarunt fidei nostræ veritatibus, tam priscis quã nostris etiã temporibus: omnes inquã prædictas hæreses, nihil aliud quã eorum pessimi & rustici intellectus, ictus quosdam exitisse: qui ad veritatis viuum non pertingentes, tam variè in suis propriis delirauerunt sententiis. Et hac via, mihi etiam compertum habeo, quòd si has scripturæ meæ veritates, intellectui excellentiæ vestræ creditas relinquo, in suo utique proprio manēt loco, quippe quos tam optimo Deus præditos reddiderit ingenio, vt non solum sui regiminis finem attingere valeant, sed cuiuscumque etiam alterius veritatis difficile ac proinde quòd in hoc meo opere & bonum & malum callebunt satis: quorum alterum æstimare scient, alterum verò corrigere. Quòd si non satis excellentiarum vestrarum mentem pertingerē (quorum utique semper fuit conditio, sine aliquo adulationis furo veritatē audire) ad plura quæque extenderem calamum, eorum, quæ de vestris illustrissimis personis hic dicere omitto. Quia tamen vos, & sapientes, & christianos existimo, in hac parte vltra progredi non intendo. Non enim sapientis est viri, sic velle audire: nec prudentis scriptoris sic velle dicere. Siquidem apertè hoc sapientissimus condēnat Salomon, Ecclesiastici 11. cum ait, non laudes virum in specie sua, & ante mortem non laudes hominem quemquam. Nam sicut nauis quantumuis pulchra nimis, & potēs existat, diuitiarumque plena, extensisque velis, per maris mediū prospero flante vento prorumpat, nihil de ea securum, aut certum desumi potest, quousque ad destinatum peruenit portum: ad eum omnino modū, nullum securitatis pignus de hominis valore in hoc sæculo assumi debet, quin prius mortis peregerit articulū. Quòd si hoc ita decet cuiuscumque; authoris opinionē, qui alterū laudat, ne adulatoris nota taxetur: multò magis ei, qui scriptoris retinet nomē, cōducet. Nā eo ipso, quod scriptura eius adulationis sapore retinet, fidē & opinionē erga legētes prorsus meretur amittere.

¶ Accipite ergo clarissimi Principes, sub alarū vestrarū protectione, meū hoc pauperculū opus. Atque obligatio, in quã quotidie vestris me beneficiis induxistis, sit iam deinceps in duplo maior: hæc eadē operi huic meo beneficia præstātes. Etenim firmissimè teneo, quòd si vestro fuerit cōprobatū ingenio, vestrique generosi sanguinis nomine illustratū: tã gratū omnibus esse debebit, vt ne utiquã sufficiat (quos à me reportat) defectus, vt maledici eius valeāt denigrare splendorē.

FR A-

FRATER HIERONYMVS

ALMONACIR DOCTOR THEO-

logus, & præcipue cathedræ magistri sententiarum,

in Complutensi Academia moderator,

candido lectori S.

PTIME consuluit Deus Ecclesiæ suæ atque humano generi vniuerso, lector candidissime, cum in tanta rerū perturbatione & vitiorum, sectarum, atque hæresum, tot tantisque periculis viros religione doctrina & eloquentia præstantissimos afflictè sponsæ suæ dedit, qui eam viuua voce atque scriptis libris egregiè tuerentur, prudenter detegerent, fucos insidiasque falacium hæreticorum, & eo animo susciperent pietatis, christianæ ac fidei orthodoxæ patrocinium, vt pro euangelica veritate charissimam vitam libenter exponerent, fidem christi nō solum litterarum monumentis sartam tectam, sed sanguine suo consignatam relinquētes posteritati. Vnde effectū est vt quãquam hoc deploratissimo seculo, pestilentissimi omnium mortalium lutherani, omnes præteritorū tēporum errores, quasi effractis orci valuis ab inferis reuocauerint, ac simul cū illis eruperint noua, inauditaque; sectarū & blasphemiarū portenta, quæ perniciē omnibus, & Romanæ Ecclesiæ postremū exitiū minitari videbantur, opposuit tamen illis Christus seruator nostre: instructissimum & inuictū cuneum doctorum ecclesiasticorum qui præclarum hactenus retulerunt de hostibus triumphum, inter quos quantum ego existimo non parum enituere Hispani theologi, nō ij tantum qui inter fuerunt cōcilio Tridētino, & ibi pugnātes strenuè pro apostolicæ ecclesiæ auctoritate, maiestate Romani pōtificis, & antiquæ religionis sinceritate, magnā sunt laudē cōsequuti, sed etiã innumeri alij, qui in causa fidei propugnāda illustres fuere, & sacræ scripturæ oraculis veterū heroum, testimonijs, cōciliorū sanctionibus, magnoque; argumētōrū pondere fortiter referunt effrenē illā nouatorū audaciā & impudentiā, esset verò labor aduersus serpentes, imo inūdantes iā hæreses susceptus prorsus inanis, si domestici ac Germani christianæ professionis cultores nō diligēter nutrirēt puri doctrinæ pabulo, aut si illi quibus pascēdi, & prædicandi cura credita est nō sedulo in hoc incumberent vt in suis concionibus traderēt gregi doctrinā integrā natiuā & incontaminatā. Quod & Tridētini cōcilij patres sanctissime obseruasse, & postea Piū quintū Pōtificē maximū edito catechismo, & nō nisi peritissimis pastoribus ecclesiastico gregi præfectis summo studio puidisse cernimus: horū igitur augustissima auctoritate indutus, ac Pijssimis dēcretis obsecutus, vit

EPISTOLA AD CANDIDVM LECTOREM.

vir doctrina incomparabili Frater Ioannes Segobienſis noſtræ familiaris prædicatoris inter cæteros generales euangelij precones, antiquitate, eruditione, prudentia & nominis celebritate inſignis concionator ingenti labore, hos libros, de prædicationis euangelicæ officio composuit, eo instituto atque conſilio, vt qui prædicandi munere funguntur, non vt populares quidam diuini verbi adulteratores ſolent ſine decoro & arte illotis manibus proſilirent ad ſanctiſſimam hanc prouinciam exercendam. Sed his erudiſſimis lucubrationibus atque exactiſſimis documentis inſtructi, ſeſe componerent, ad antiquorum doctorum exemplar, & quaſi tabulam quandam imaginemque numeris omnibus abſolutam in promptu haberent, ad quam recurrentes ac reſpicientes reſponderent officio ſuo, egregiamque illam catholicam & ſinceram prædicandi formam pro virili conarentur imitari: hoc verò quàm dextre & fœliciter præſtiterit, planiſſimè deprehendet, quiſquis ad ipſa operis penetralia ingreſſus explorare voluerit, ac mentis oculis perluftrare, ampliſſimam illam cæleſtium diuitiarum ſuppellectilem, ex clariſſimorum Theologorum diuturna lectione, & ſanctorum doctrina, atque ſacræ ſcripturæ fonte congeſtam. Et incredibile ſtudio, ac ſingulari artificio diſpoſitam, in qua elucebunt, non creſſi opes breui peritura, ſed aſſulgebit theſaurus ille euangelicus noua & vetera completens, gratiſſima multarum ſimilitudinum copia & appoſita exemplorum varietate mirum in modum exornatus habebis (mihi crede) lector candidiſſime poſt hac præcipue in hoc opere ſummam quãdam egregie concionandi ex veterum patrum viridarijs collectam, noſtri authoris induſtria cõcinnatam. Quam vt ille tibi elaboratiſſimam daret, inſtar appiculæ argumentofæ per varios authorum hortos ac flores volitauit, & ex vnoquoque decerpiſit, quod eximium eſſe iudicauit ad huius ſui præclari operis mellificium, habes præceptiones ex ipſis purioris Theologiæ viſceribus ductas, ac formam certiſſimam. Quam ſequutus breui ad antiquam illam Athanaſij, Baſilij, Nazianzeni, Chryſoſtomi, Auguſtini, Ambroſij, ac Magni Gregorij ideam, poſſis te ipſum eſſingere. Quã vt tibi tuiſque cõmoditatibus appoſitam exhiberet Eccleſiaſtes noſter, nullum non mouit lapidem, nullisque pepercit vigilijs aut laboribus. Scio ego rãquàm oculatus eſtis eum non ſine magno quietis ſuæ, & ſalutis diſpendio, per multos annos, diu noctuque, ſanctorum, Theologorumque veterum, ac recentiorum, atque philoſophorum libros magna & inexpleta auiditate euoliſſe, in quibus legendis, terendis, & in ſuccum ſanguinem, ſubſtantiamque ſuam conuertendis, vt tibi uſui eſſe poſſent, tantopere deſudauit,

vt quo

EPISTOLA AD CANDIDVM LECTOREM.

vt quo progredereſtur iam amplius non haberet, eloquentiam vero & diſtinctionis figuram eam conſulto eſt ſequutus, quæ huic muneri erat accommodatior, non fucam & ex oratoriæ artis præceptis laſciuentem pigmetis, floribus nitidam, ac ſublimiori ſtylo iactabundam, ſed pacatam, grauem, venuſtam, modeſtam, verecundam, ſimplicem, non ceruſa purpuriſo vel cincinis comptam, mundam verò, & ipſa quaſi negligentia gratior. Quam merito Euangelicam & Apoſtolicam poſſis dicere, non tam propter ornatum & lenocinia laudes, quã propter natiuam pulchritudinem cæleſtis ſpiritus vim latentem energiam, caſtitaſtemque mirabilem dulci ſermonis puritate conditam, ſponte ames, ardeas, reuereris & admireris. Fruere ergo lector candide venerandi patris fratris Ioannis Segobienſis (viri nunquam ſatis laudati) optimis lucubrationibus, & nulli ſumptui parcito, vt agrum hunc feraciſſimum, in quo diuinus euangelicæ doctrinæ theſaurus deliteſcit, lætus ac fœlix poſſideas, quòd ſi author noſter, hos libros tibi gratos fuiſſe intellexerit, impartietur ſtatim ſelectiſſimas conciones, ſacrarum ſcripturarum gemmis, atque omnium humanarum diuinarumque litterarum ornamentis excultas, quas in concionatorum gratiam propediem in lucem eſt emiſſurus. Vale. Ex noſtro Collegio S. Thomæ Complutenſis, Anno à partu Virginis. 1573.

FRA-

FRATRIS IOANNIS

SEGOBIENSIS, PRAEDICATORIS GENERALIS, ordinis Prædicatorū, ad candidū Lectorē præfatio.

Vbi de totius operis intento & distinctione agitur.

HOC nostrū opus (Cādide Lector) iādiu sermone Hispano confecerā, nimirū quia non minorē, sed potissimam, censui, concionatoris partem, castè & legitime de rebus loqui. Nam facile admodum est, doctis pariter & indoctis, de eisdē rebus conceptum aliquē formare. Attamen eiusdē conceptus partum, per propria & legitime significantia vocabula facere, difficillimum quidem, atq; paucorum est. Pauci enim ex tā immensa concionatorum congerie reperiuntur, qui sermonis proprietate, iuxta naturā rerum, distinctè & ornatè Euangelicā concionem forment, sed contenti sunt vt cumq; dixisse. An verò propriè, vel impropriè, barbarè, vel confusè, nihil minus sibi est curæ. Hac igitur de causa, opus hoc materno prius ediderā sermone, vt scilicet euāgelicus præceptor proprium indueret loquēdi stylum. At verò quia libri huius grauisima est materia, siquidē scripturā sacram, sanctorumq; lectionē atq; conciliorū decreta concernit, & tandē de grauisimo & sanctissimo agit prædicationis officio, nō mediocre esse incōueniens iudicauī, si in manus vulgarium hominū perueniret, quapropter rē hāc oculatius cōtemplatus, secundū decreui assumere laborē, illum scilicet ex Hispano in Latinū vertere sermonē. Nā et si latinitati donatus ad pauciores libri huius perueniet fructus: cum tamē sapiētiores esse debeāt, abundātius profecto erit, quod ex lectione eius reportabitur lucrū. Quādoquidē apud sapiētes viros parcè laudari præstantius est, quā apud vulgares summè cōmendari. Nec in hac parte expectes obsecro, cādide lector, omnes ad vnguē latinitatis apices, quia in hoc opere potius intendi claritatē rerū, quā latinitatis fucū hominibus demōstrare. Nā eloquētia, quæ claritatis splendore nō illustratur, nō eloquētia, sed potius caligo quædā, & intellectus cōfusio est. Maxime in rebus sacris, quæ sanctæ scripturæ intelligentiā, hominumq; mores atq; animę salutē respiciunt. In quibus potius spiritui, & veritatū intelligētię insudandū est, quā sermonis sublimitati, iuxta D. Pauli sententiā, qui. i. ad Corint. 2. c. scribēs ait: Ego cū venissem ad vos fratres, veni nō in sublimitate sermonis, aut sapiētię: sermo enim meus & prædicatione mea, nō in persuabilibus humanę sapiētię verbis, sed in ostēsiōne spiritus & virtutis. Hac ergo de causa, latinorū quorundā affectationē fugiens, eo sermonis ornatu orationem meā vestire curavi, qui sanctorum phrasim & grauitatē sapiat. In quo opere, hoc nostrū præcisè fuit intentū, videlicet speculum quoddā præceptoris euangelico ob oculos ponere, in quo omnia, quæ ad euangelicam prædicationem exiguntur, reluceant.

DE TOTIVS OPERIS DIVISIONE.

DE OPERIS DISTINCTIONE.

¶ Omnem igitur scripturam hanc in quatuor distinximus libros iuxta tres oratoriæ partes, quas euangelicus quisque præceptor in cōcione sua seruare debet. Quarum prima est, docere, ex qua primus & secundus conficiuntur libri. Secunda est, delectare, iuxta quā tertius liber instituitur. Tertia est, mouere, de qua quartus formatur liber.

LIBER PRIMVS.

Quæ igitur in primo continentur libro, hæc sunt. Primo de necessitate harum partium: quantum videlicet concionatori euangelico conducant tres suprā dictæ partes.

Secundo, de ordine, quem inter se partes istæ habent.

Tertio, accuratè differitur, qualiter artes omnes hac nostra tempestate ad perfectiōnis culmen peruenerint, excepta euangelica prædicatione, quæ inter omnes elanguit. Vbi latissimè de eorum temeritate agitur, qui cū ignari sint, & non ea annorum maturitate, & digestionē vestiti, grauisimum sibi euangelicę prædicationis officium, non verentur assumere.

Quarto, quod prædicare, Theologorum sit officium.

Quinto, quod sacra lectio, interdenda sit laicis.

Sexto, quod litteras sacras euoluere, Theologicæ sit professionis.

Septimo, Vtrum foeminis, sacra lectio sit deneganda.

Octauo, De ea agitur forma & scientia, quam vxorata foemina erga filios & familię suæ directionem habere debet, vt possit salua consistere.

Nono, quod populum docere, nihil aliud sit quàm in concione sacra tractare scripturam.

Decimo, rationes adducuntur efficacissimæ, quare scriptura sacra à concionatore sit docenda.

Vndecimo, quod concionatorem peritissimum esse oportet in sacris litteris, vt officij sui finem sufficienter exequi valeat.

Duodecimo, de humilitate, quam concionator habere tenetur, vt verum scripturæ sensum assequi valeat.

Tertio decimo, de erroribus hæreticorum, in quos defectu humilitatis inciderunt.

Quarto decimo, de modo quo concionator hanc assequetur huius humilitatem.

LIBER SECVNDVS.

Quæ autem in secundo continentur libro, hæc sunt. Primo, quid sit sacra scriptura ex diffinitione declaratur: vbi scripturæ sacre excellen

DE TOTIVS OPERIS DIVISIONE.

cellentiæ in lucem educuntur.

Secundo, quid sit scriptura sacra, secundum ecclesiæ sanctæ morem & censuram.

Tertio, de puritate diuinæ scripturæ agitur.

Quarto, de diuersis linguis, in quibus scriptura sancta hucusque scripta est.

Quinto, de editione sanctæ scripturæ.

Sexto, de diuisione scripturæ sacræ, in vetus, & nouum Testamentum: vbi ex lectione sanctorum, & sacræ scripturæ phrasi, vndecim statuuntur differentiæ inter vetus & nouum Testamentum, ingeniosissimæ quidem, & ad concionandum accommodatissimæ.

Septimo, de vero sacræ scripturæ sensu, & de sanctorum regulis ad percipiendum hos sensus assignatis.

Octauo, de modo studendi scripturam sacram, vbi ex lectione sanctorum, & sacræ scripturæ confirmatione, vndecim assignantur documenta, ad sanè & catholicè sacram intelligendam scripturam. Vbi maximè quartum est annotandum documentum: nam in eo à principio Geneseos vsque ad Apocalypsim, ferè omnia signantur loca, quæ mysterium & sacramentum includunt: & quæ itidem planam historiam sonent.

Nono, de electione doctrine, quam concionator facere habet, dum librum aliquem legerit.

Decimo, de vsu Theologiæ scholasticæ: videlicet quando, & quomodo vti debeat concionator in pulpito scholastica Theologia.

Vndecimo, de vsu gentium philosophorū: scilicet quemadmodum vti debeat concionator naturali philosophorum lectione.

Duodecimo, de vsu lectionis hæreticorum, quando & quomodo vti debeat concionator hæreticorum lectione.

Tertio decimo, de vsu lectionis sanctorum: quantum videlicet sanctorum lectio præstet ad concionandum, & de cuiuslibet seorsum doctrina, & scribendi phrasi.

Quarto decimo, de vsu lectionis sermoniariorū, an aliquid concionatori præstent, vel noceant.

Quinto decimo, de electione librorū ad concionandum: videlicet qui libri ad concionandum sint accommodatiores, tum ex sanctis doctoribus, tum ex scholasticis auctoribus, tum etiā ex naturali lectione.

Decimo sexto, de electione librorū, pro hæreticorum confutatione: scilicet quos libros legere habet concionator, cum in concione heresim aliquā confutare decreuerit.

Decimo septimo, de modo componendi euangelicam concionem: vbi

DE TOTIVS OPERIS DIVISIONE.

vbi triplex assignatur forma, qua euangelica concionari possit.

Decimo octauo, de modo, & ordine, quo adducendæ sint à concionatore auctoritates, & figuræ in concione.

Decimo nono, de vsu thematis in concione.

20. De vsu salutationis Virginis Mariæ, quæ in concione fieri cōsuevit.

Vltimo tandem, de benevolentia auditorum captanda in concione

¶ TERTIVS LIBER AGIT DE SECVNDA CONCIONATORIS PARTE, QUÆ DELECTARE EST.

¶ Quæ verò in hoc continentur libro hæc sunt. Primo de dicendi in concione stylo. Vbi rationibus firmatur, & sacræ scripturæ testimonijs, necessarium fore euangelicum concionatorem, vt commodè possit suum exequi officium, sua doctrina auditores debere delectare.

Secundo an liceat euangelico prædicatori, de suavi dicendi stylo agere, vbi argumenta in contrarium opponuntur, et solvuntur.

Tertio, de eloquentia sacræ scripturæ, an videlicet scriptura sacra eloquentiam in se habeat, an vero (sicut aliqui somniant) pedaneus & vulgaris sit eius dicendi stylus.

Quartò, de Christi eloquentia, quā in suis sanctissimis seruauit concionibus.

Quintò de modo acquirendi suauem dicendi stylum, scilicet qualiter concionator, qui de se infusus est, & frigidus, suauem acquirat dicendi stylū, vbi triplex assignatur modus, iuxta triplicem concionatoris defectū.

Sexto, de imitatione agitur, quādo videlicet, & quomodo aliquis aliū in concionandi arte imitari poterit: vbi ad hoc quinque assignantur præcepta.

Septimo, de gestibus, & motibus concionatoris, quos in pulpito formare debeat: vbi quinque statuuntur regulæ, pro formandis in concione gestibus, & corporis motibus.

8. De alapa, siue, palmarū percussione, quæ in concione fieri cōsuevit, vbi agitur de origine eius, atque de modo, & quando, fieri oporteat.

Nono, de corporis positione in pulpito, quemadmodum honestè & grauitè eo vti debeat.

Decimo, an extra templū, per plateas & cāpos, atq; domos prædicare liceat

Vndecimo, de vocabulorum agitur proprietate, quibus euangelica doctrina, populo proponenda est.

Duodecimo denique, de varia agitur vocabulorum acceptione quam in sacris litteris sortiuntur.

¶ QVARTVS LIBER, DE TERTIA AGIT CONCIONATORIS PARTE, QUÆ EST MOUERE,

¶ Quæ autem in hoc continentur libro, hæc sunt. Primo quòd mouere auditorem, finis sit, & totius concionis scopus.

Secundo, quid sit mouere auditore, et ex quibus potissimū moueatur causis

Tertio, quòd optimus dicendi stilius, auditorem mouet.

Quarto, quattuor firmatur efficacissimis rationibus, maxime còducere optimum dicendi stilius, ad mouendum auditoris affectum.

Quinto, q̄ concionatoris bonitas & religio, maximè auditorè mouet.

Sexto, de concionatoris religione & bonitate, vbi copiosissimè agitur de eius religione, quantum videlicet euangelico concionatori conducatur virū esse religiosum & omni genere virtutum ornatū, que veritas, rationibus, & factōrū testimonijs, atque sacre scripturę plenissimè cōprobat.

Septimo, vnde proueniat quòd concionatoris bonitas & religio, maximè auditorem moueat.

Octauo, de concionatoris spiritu, que principalis causa est, vnde auditorum mouentur animi.

Nono quidnam sit in concionatore, spiritus hic.

Decimo, quòd spiritus hic minimè in concionatoris potestate situs sit sed quòd à Deo precibus sit impetrandus

11. An in concionatore naturalis eius spiritus & efficacia in dicēdo sufficiat ad mouendū auditorē, vel à Deo alius de nouo præstitus exigatur.

Duodecimo, quibus modis spiritus hic & dicendi feruor, in concionatore excitari possit, cum frigidum aut tepidum se sentit.

Tertiodecimo, de vitiorū reprehensione, & quantū præstet in cōcione auditorū vitia reprehendere, nec non quando & quomodo fieri oporteat.

14. De magnatū reprehensione, quemadmodū in concione formanda sit.

Quintodecimo, de reliqua vulgi rephensione, quomodo fieri oporteat.

16. De totius operis fine. Hi sunt tituli in capite foliorum præfixi, quorum materiæ seorsum per capitulorum distinctionem tractantur.

HABES præterea lector optime præfixam tabulam, vtilissimam quidem, atque elaboratam nimis, in qua totius libri huius doctrina, ad Euāgelia reducitur, quæ in Aduentu & Quadragesima, tam in Ferijs, quàm in Dominicis diebus vsque ad sanctissimę Trinitatis festum, & commune apostolorum & sanctorum, in Ecclesia decantari solent. Quandoquidem hæ euangeliorum historiæ in vsu maximè sunt, vt in totius anni discursu à concionatoribus christiano populo prædicentur, vt postquam libri huius doctrinam, lectione ipsa percurreris, facile tuis concionibus applicatam & insertam reperiās.

¶ Hoc tamen aduertendū est, studiose lector, q̄ eandē veritatem, varijs quandoq; reperiēs Euangelij applicatā, namq; nō minus ingeniosum hoc est atq; curiosum in concionandi arte, quàm varijs varia adaptare puncta.

¶ Habes itidem Indicem generalem, in quo præcipuæ libri huius sententiæ collectæ sunt. Quibus adiungitur etiam tabula alia, vbi scripturæ sacre auctoritates, quæ in hoc opere continentur, exponuntur.

F R A T R I S I O A N N I S
S E G O B I E N S I S P R A E D I C A T O R I S

Generalis, ordinis Prædicatorum, de præ-
dicatione Euangelica.

LIBER PRIMVS,

A

GENDVM igitur nobis est in totius operis huius discursu, de sanctissimo atq; grauissimo euangeli-

cæ prædicationis officio, quod Christus suamet diuina præsentia consecrauit: necnō de grauissimis cōditionibus, quas optimus quisq; euangelicus præceptor in hac christiana dicēdi arte seruare debeat. Quæ nimirum tot sunt &

B

tam exactæ, quas sacra euangelij lectio, sanctorumq; exigit scriptura, ad hoc tam insigne euangelicæ prædicationis sanctissimū munus vt vix aliquis supersit in terra, qui eas audeat humeris suis impo-

Graue
cōcionā
di onus.

re: nec satis profecto intelligo, quis tam forti & viriliter animo constet, si eas bene contempletur, cui non vires & spiritum adimant, & exanimem prorsus relinquunt, trementemq; & pusillanimum reddant, ne illis collum audeat sub-

C

mittere. Immo maximè admiror, quis adeo sit mentis inops (ne stolidus dixerim) qui nō ab humeris suis, tam graue onus excutere appetat, & qui perpendens tam im-

mensam conditionum sarcinam, ab euangelica prædicatione se totis viribus eximere non curet, & intactam penitus relinquere. Sic enim apud veteres patres semper obseruatum est. Quo enim magis scientia & sanctitate pollebant, eo amplius prædicationis pondus humeris suis imponere formidabāt.

A

Veteres
patres.

Quemadmodū apud Ambrosium videre est, qui in prima officiorū parte, lib. i. maiestatem officij huius euangelicę prædicationis contemplatus, attendens etiam sanctissimam hanc cathedram non nisi ipsamet Iesu Christi præsentia consecratam esse, non audet tā

Ambro-
sius.

B

gere sanctum Dei locum, sed totus tremens viua voce clamat, se indignum esse qui tantæ maiestatis negotio calamus adhibeat. Veruntamen hoc vnū sibi, ad prosequendum tam sublime magisterium, animum & vires ingerit, q̄ videlicet ita se huius sanctæ doctrinæ hominibus præceptorem exhibe-

37A
319

C

bit, vt inter eos eiusdem euangelicę eruditionis, primus omnium sit discipulus, & sic christianæ fidei erit concionator, q̄ simul etiā auditorem se constituet, vt quod per se alijs spiritus sanctus impartiri digna-

UNIVERSI
DE
ANNA

A ri digna-

ri dignabitur, sibi primo abundanti-
tissimum erit lucrum.

A ¶ Si ergo virum apud omnes tā
ta veneratione dignum, docto-
remq; omnis generis ornatum sa-
pientia, & non solum humanis,
sed diuinis etiam litteris consum-
matum, ita terret officij huius ma-
iestas, quid rogo de illis fiet, qui
nec annorū maturitatem nec sciē-
tiæ tempus spectantes, ad tremen-
dum prædicationis locum anhe-
lant, & quā primum pubertatis
annos inceperint, illico se aliorū
doctores, in concionandi officio,
ostentare non verentur? Quod si
in alijs negocium hoc temeritati
tribuendū est, quanta itidem iusti-
tia me omnes temerarium cense-
bunt, cum omnibus partibus (quæ
ad hoc grauissimū exiguntur offi-
cium) sim penitus destitutus, tam
supremæ facultatis, me magistrū
præsumam ostendere, cuius aliqua
do, nec discipulus extiti?

Iuuenū
audacia.

Argumē-
tisolutio

B ¶ Inde tamen dubij huius solu-
tionem desumere volo, vnde argu-
mentum promanauit. Neminem
siquidem rogo, de me tantam arro-
gantiam, siue temeritatem præ-
sumere, vt in hac parte velim, me
cæteris huius diuinæ lectionis ma-
gistrum ostentare, quasi eos doce-
re velim, quod ipsi alioqui igno-
rent. Cum luce clarius, omnibus
perspicuū sit, qui ingenij mei pau-
pertatem & personam agnouerūt,
& sim primus, qui in hac re, maxi-
mè inter omnes eruditione egeā.
C Quod si homines, exteriora atten-

dētes, aliquam in me sufficientiæ
partem ad prosecutionem lectio-
nis huius esse existimauerint, ma-
net Deus, cui soli hominum corda
fiunt patentissima, qui pro certo
nouit, me principaliori huius offi-
cij parte carere, ea videlicet reli-
gione & sanctimonia, quæ maxi-
mè inter omnes alias, ad euange-
licam prædicationem, tanquam
fundamentum, & totius operis
substantia requiritur. Proponens
tamen, primum ac principaliorē,
me ipsum in hoc opere constitue-
re discipulum, vt id quod diuinus
ille spiritus per polluta & balbu-
tientia labia mea effundere decre-
uerit, sic in aliorum commodum
redundet, q̄ eius fructus primum
mihi accrescat, ausus sum tam im-
parem humeris meis, hanc assume-
re prouinciam. Confusus de im-
mensa omnipotentis Dei magnifi-
centia, q̄ etsi non meis meritis,
acceptabit tamen in hac parte sin-
cerum meum desiderium, simul
& zelum, quem ad gloriam & ho-
norem diuinæ eius maiestatis ges-
serim, vt à me scripturæ suæ san-
ctæ mysteria non abscondat, quā-
doquidem videmus summam Dei
bonitatem, cæteris mundi huius,
quātumcumq; infimis & infectis
hominibus, hāc impartiri liberali-
tatem. Medicus namq; infirmus,
salutis regulas optimè componit,
& timidus de fortitudine difertē
quandoq; loquitur, sicut etiam cæ-
cus, de potentia visus egregiè phi-
losophatur, sic & homines pecca-

A

Præci-
pua pars
cōciona-
toris.

B

Autho-
ris zelus

Simile,

C

Simile:

Simile:

tores

A tores, de virtutibus sæpenu-
mero excellenter concionantur. Nam
iniustus, quæ erga ipsius iustitiæ
virtutem contingunt, eleganter
docet: sicut & auarus de liberali-
tate, iracundus de modestia, super-
bus de humilitate, vorax de absti-
nentia. Et sic vnusquisq; luculen-
ter, quæ circa ipsas virtutes sunt,
alijs edisserunt. Et hoc idem in
mechanicis etiam accidere vide-
mus, vbi perditissimi homines,
officiorū suorū fines, atque pro-
positum rectè prosequuntur.

Simile.

Ad argu-
mētū
solu-
tōis

¶ Ad eum igitur modum, in hu-
ius diuinæ cathedræ officio con-
tingit. Non enim huiuscemodi
res vsq; adeo vilis existit, vt quia
malorum doctorum sordida sunt
vasa, ipsa etiam sit immunda veri-
tas. Summa namque Dei Sapien-
tia, in hoc etiam prouidit, vt san-
ctissimæ hæ sui euangelij verita-
tes, per stercorea & foetidissimos
hominum mores trāsire valeant,
absque eo q̄ aliqua suorum pecca-
torum labe deturpentur. Et hac
signanter industria venit sapien-
tissimus Deus, ad sublimandam
in terra sui sancti nominis gloriā,
eiusq; diuinæ virtutis, atque sapiē-
tiæ splendorem: vt attendentes
homines, ingenij sui paucitatem
ad tam diuina percipienda myste-
ria, quæ in sacris litteris recondu-
tur, nō sufficere (siquidem huruf-
cemodi sunt cōditionis, quæ om-
nium hominum naturam supe-
rent) & q̄ adhuc ea pertractant,
& copiosè ac subtilissimè edisse-

dei indu-
stria.

omni-
bus
rebus

runt, vsq; ad intima etiam ipsius
spiritus pertinentes: Deo ipsi ma-
xime, excellentiæ huius tribuatur
honor & gloria. Nempe quia suæ
diuinæ maiestati complacuit, hāc
gratiæ liberalitatem miseris ho-
minibus condonare, non quidem
propter ipsos, sed propter se ipsū
tantum: qui velut creator ac su-
premus omniū dominus, pro suo
beneplacito suis vitur creaturis;
iuxta diui Pauli sententiam, 2. ad
Corinth. cap. 4. vbi expresse huic
diuinæ assentitur sententiæ, sic di-
cens: Deus qui dixit de tenebris
lumen splendescere, ipse illuxit
in cordibus nostris, ad illumina-
tionem sciētiae claritatis Dei. Ha-
bemus autem thesaurum istum in
vasis fictilibus, vt sublimitas sit
virtutis Dei, & non ex nobis. At-
tendite (inquit Apostolus) huius
sæculi sapientes, maximam Dei
potentiam & virtutem: qui sicut
in mundi creatione, ex profundo
tenebrarum abyfso, splendidissi-
mam solis naturam produxit in
lucem, ita in nobis ipsis omni-
potentiam suam manifestauit. Quia
cum antea tenebræ essemus, & ob-
scuri admodum in rebus fidei, &
sacramentorum eius secretis: de-
creuit ex mera liberalitate sua, ex-
rudissimo & tenebroso hominū
ingenio, lumen fidei, & gloriæ ip-
sius educere splendorem, ad illu-
minandum eos, qui in tenebris &
vmbra mortis sedent, vt in cogni-
tionem bonitatis, & diuitiarum
eius, facilius peruenire valeant.

Alimē

logos
D. 1. 1. 1.

Exposi-
tio, 2. co-
rinth. 4.

imile.

B

Simile.

Gloria
eius
a. Deo.

imile.

C

imile.

Simile. Ideoque in luteis his atq; cōtem-
A ptibilibus vasis, collocavit Deus
 tam admirabilem prædicationis
 & sapientiæ suæ thesaurum, vt tã
 tæ magnitudinis gloria, sit virtu-
 tis Dei, & non ex nobis.

Exposi-
 tio, 1. Co
 13. th. 1.

¶ Et hæc est iterū eiusdē aposto-
 li sententia, prima ad Cor. 1. cap.
 vbi Corinthijs, de hoc eodem ser-
 monem texens, sic ait: Videte vo-
 cationem vestram fratres, quia nō
 multi sapientes secundum carnē,
 non multi potentes, nō multi no-
 biles, sed quæ stulta sunt mundi
 elegit Deus, vt confundat sapien-
 tes: & infirma mūdi elegit Deus,
 & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt
 destrueret, vt non gloriatur omnis
 caro in conspectu eius. Attendite
 dilectissimi fratres (ait aposto-
B lus) mirabile artificium, quo sa-
 pientissimus Deus inuocatione
 vestra vsus est: qui ad consuman-
 dum tam arduum prædicationis
 euāgelij sui negotium, & ad sua-
 dendum hominibus, (qui mundi
 huius pompis & honoribus tam
 tenaciter adhærent) vt relicta se-
 culi vanitate, & sordidissimis car-
 nis & sanguinis spretis moribus,
 calcato etiam arroganti superbię
 spiritu, & tandē crassa mentis cæ-
 citate depulsa, ad Deū viuū, & ve-
 ras venturi sæculi diuitias conuer-
C terentur. Ad hoc, inquam, elegit
 homines, nō quidem à seculo po-
 tentes, aut acerrimo ingenio, siue
 humana sapientia pollentes, sed
 cōtēptibiles prorsus & pauperes,
 inermes, atq; huius mundi omni-

no sapiētia vacuos: in tantū, vt ad
 uincēda quę fortiora sæculi huius
 existūt & potētissima, ea quæ nō
 sunt, assumpserit. Quā industriā,
 in hunc præcisē finem, diuina pro-
 uidentia direxit, vt nullus vnquā
 mortalium de se præsumat, aut in
 presentia maiestatis eius cervicē
 erigat, quasi de se sentiens hanc
 dimanasse sufficientiam: sed totā
 sibi vendicet Deus ipse maximus,
 qui hominem ipsum condidit,
 quem non nisi pro sua liberalita-
 te, similibus ornauit talentis.

Mirabi-
 le Dei ar-
 tificium

¶ Et hoc est, quod redemptor no-
 ster Christus Matthei 23 capite,
 asseruit dicens: super cathedram
 Moyli sederunt Scribæ & phari-
 sæi: omnia ergo quæcunque dixe-
 rint vobis, seruate & facite: secun-
 dū opera verò eorū nolite facere:
B dicūt enim, & nō faciūt. Præuide-
 rat siquidē prouidentia sua Deus,
 sordidissima esse doctorum anti-
 quæ legis vasa, ad pertractandas
 euāgelij sui purissimas veritates:
 quippe qui mille vitiorum gene-
 ribus scaturirent. Nec propterea
 eos à præceptorū officio secludit,
 immò potius efficacissimè persua-
 det, vt auditores, relictis eorū de-
 prauatis moribus, tota mente atq;
 ardentissimo desiderio, eorū ver-
 ba, & libenter audiant, & opere
 ipso compleant. Quandoquidem
 nō huius conditionis est grauissi-
C mū hoc officium, vt quia præce-
 ptorū putridum ac sordidissimū
 est vas, sit etiā ipsa polluta doctri-
 na. Hæc est enim veritatū euāge-
 lij sui

Exposi-
 tio, Mat-
 thei. 23.

antiquo-
 rum sor-
 dida va-
 sa,

A lij sui excellentia, q̄ et si pollutis
A peruersorum hominū labijs pro-
 nuncientur, nō propterea aliqua
 inde infectionis nota maculētur.
Simile. Siquidem in ipsa rerum natura,
 hoc passim compertum videmus,
 vbi nimirum spinæ quantum-
 cunque viles existant, pulcherri-
 mas tamē, atque suauissimo odo-
Simile. re fragrant ex se producunt ro-
 sas: terra aut petrosa, et si nimium
 lapidibus inuoluta sit, vberimā
Simile. tamen sementem germinat: atque
 ex asperrimis tribulis & agresti-
 bus camporū plantis, non solum
 suauissimi, verum etiam pro salu-
 te hominum saluberrimi colligū-
 tur flores. Sic etiam ex ipsis terræ
 visceribus, quantumuis luteis &
B putredine vermium vestitis, ruti-
Simile. lantissimum oritur aurum præte-
 rea, in ipsa exigua maris concha,
 & alijs nimium despectis pisci-
 bus, preciosissimæ gemmæ, atque
Simile. perlucidi concreantur lapilli. Et
 tandem preciosum sericum, quo
 principes & mundi huius reges
 decorantur, de suis visceribus foe-
 tidissimus educit vermis. Sic ex
 aspero, atque hominum spinoso
 talento, educit Deus florētes euā-
 gelij sui veritates: nec non ex pu-
 trido, foetidissimoque pessimo-
 rum doctorum vase, fragrantissi-
C mam suæ legis doctrinam proma-
 nare constituit: sicut etiam ex in-
 genij sui paupertate, abundantif-
 simas sapientiæ suæ diuitias pro-
 micare decreuit. Vt omnibus sit
 compertissimum, neminem gen-

tium, quantumuis humana sapiē-
A tia pollentem, ad hanc grauissi-
 mam euangelij sui prædicationē
 sufficere, nisi cum dederit solus
 ipse infinitæ sapientiæ thesaurus,
 qui est Deus. Quapropter venera-
 ri maximè oportet, quod in hac
 parte solius Dei est.

¶ Hac igitur via, spes non me-
 diocris mihi erit, qua vires & ani-
 mum resumam: & fiducia hæc la-
 tum mihi præbebit ingressum, ad
 tam graues, & cælestes sui euā-
 gelij pertractandas veritates. Nā
 et si natura mea spinosus rudisq;
 atque ingenio & virtute pauper
 existam: dignabitur tamen diui-
 na maiestas, si non propter me, sal-
 tem propter tam eminentem lo-
 ci huius auctoritatem, & euange-
 lij sui decorem, nec non & multo-
B rum vtilitatē, vt in tam arduo ne-
 gotio, si non in toto, vel in parte
 aliquid eorum rectius dicere va-
 leam, quæ ad tam arduā & super-
 cælestem euangelij sui doctrinā
 requiruntur. Quod si ex hac dili-
 gētia nostra, & labore assumpto,
 in legentes fructus aliquis perue-
 nerit: Deo ipsi maximo (velut
 præcipuo huius operis authori)
 deferetur honor & gloria: cum
 in hac parte nihil aliud ego præ-
 stiterim, quàm mortuum quod-
 dam instrumentum extitisse, ab
 ipsa omnipotētis Dei manu, pro-
 mera voluntate sua, in hunc finē
 & opus, directū, vt scilicet opus
 hoc in lucem prodiret. Quod et si
 nihil aliud commodi ex labore

Autho-
 ris Chri-
 stiana
 spes.

Simile.

Plutar-
 chus.

B

liber
 1. 1. 1.

Gloria
 reddenda
 Deo.

simile.

1. 1. 1.

A isto in legentes peruenisset, casu quo ego minus benedixerim, saltem hic accrescet fructus, quod scriptorem alium suscitabo, qui verius & proprius, concionandi artem attingat, ex cuius quidem veritate & errore meo, verior alia fortassis & legitima praedicationis forma consurget. Vt qui sapientes sunt, magis in hac dicendi arte clarescant, & ad perfectionis culmen iam peruenire valeant. Ignorantes vero & rudes, qui passim hanc sanctissimam cathedram, tam temere exercent, vere agnoscant, quam turpiter aberrant, verbum Dei quotidie adulterantes, & intra semetipsos poenitentiam agant, de eo quod tam audacter & rasa fronte, buccis plenis, sine freno aliquo, euangelij Dei preceptores hominibus se ostentare velint: videntes se omnino destitutos eis sufficientiae partibus, quae ad hanc tam grauem eruditionem exiguntur. Est ergo formidandus valde, terribilis ac tremendus euangelicae huius praedicationis locus: ac per consequens, cum tanta sit cuiuscumque concionatoris ad illum insufficientia, fugiendus potius, quam appetendus.

C At vero, quia non angeli sed homines sint oportet, qui hanc euangelicam artem exercere debent, & quidem intra limites suae fragilitatis & humanae miseriae (siquidem non eum hic appellamus perfectum concionatorem, qui omni imperfectionis nota caret, sed eum, qui paucioribus notatur defectibus) quapropter, is noster erit labor, videlicet ex sacris litteris & sanctorum lectione, has excerpere conditiones, & incertum numerum redigere, & concionatorum oculis, tanquam lucidissimum speculum praesentare, in quo vera huius officij effigies depingitur: ut in eo, praedicatorum quilibet sese inspiciat, atque defectus suos, quos in hac euangelica rhetorica incurrerit, contempletur & corrigat. Et qui se ad hanc tam caelestem docendi cathedram insufficientem inuenerit, non dedignetur in hoc vno, humilem se exhibere, ut illud omnino relinquat. Qui autem se viderit aliquam sufficientiae partem obtinere, ut munus hoc quodammodo digne profsequi valeat, immensas Deo gratias impendat, pro tam excellenti dono, quod sibi diuina manus tam liberaliter est impartita, neque de hac gratuita Dei liberalitate euanescat. Nam cum perfectius euangelij praedicationem adimpleuerit, non utique erit, quia omnia scit: sed quia minus ignorat. Et si culpa sua, aliqua sufficientiae parte carentem se repererit, quam Deus sibi ob eandem culpam minimè dignatus fuerit praestare, resipiscat penitus de malo, & humiliter veniam deprecetur ab eo, qui eam sibi praestare potest: atque instatissimè diuinam maiestatem suppliciter exoret, ut eum euangelij sui praedicatione tam dignum efficiat

Temeritas, concionatoris.

Praedicationis locus, formidandus.

Perfectus concionator.

Simile.

B

Concinatoris, christiana attentio.

A efficiat artificem, ut eius labor & industria, in honorem & sui sancti nominis gloriam, auditorumque profectum redundare valeant.

Admonitio.

¶ Hoc vnum tamen in hac parte, diuini verbi concionatorem admoneo, ut quantum in se fuerit, conditiones has (si fieri potest) totis viribus amplexari conetur: ita ut non utcumque, sed huius diuini verbi consummatus euadat preceptor: & si non ob aliud, saltem propter euangelicæ doctrinae dignitatem: tum etiam, ut eius fructus audientibus accrescat, simulque in pretio ab omnibus, euangelica ipsa doctrina habeatur. Videmus namque saepenumero euenire, preciosissimum cibum, virtutem suam & suauitatem amittere, & in comedentis contemptum venire, ob hoc solum, quia insipidè à pulmentario conditur. Sic etiam multoties euangelicæ veritates, amaræ auditoribus redduntur, earumque profectu, & virtute omnino frustrantur, quia concionator hos diuini verbi spirituales cibos condire nescit: & (quod adhuc perus est) eius videlicet ignorantiam in causa esse, quod euangelica doctrina auditoribus despectui habeatur.

Simile.

C

¶ DE TRIBVS PARTIBUS, quas euangelicus preceptor habere debet, scilicet, docere, delectare, & mouere. Caput. II.

PRACTATVRI ERGO iam de eis conditionibus, quas euangelicus orator obseruare debet, Tullius in sua rhetorica, asserit tres esse partes, quas optimus quisque rhetoricus habere tenetur, ut eius oratio integra sit, atque perfecta, atque ut audientium animos excitet, & moueat. Quae quidem sunt, docere, delectare, & mouere. Hae eadem partes, quas hic Cicero refert, adducit etiam diuus Augustinus, in quarto libro de doctrina christiana capite vndecimo, & duodecimo. Quae item adducuntur à diuo Thoma, 2. 2. quaestione. 177. articulo primo, atque in substantia sunt praeterea Plutarchi, in libro Moraliū, tractatu quodam, què de officio auditoris composuit. Et sunt adhuc huiusmodi conditiones Boëtij, in libro. 3. de consolatione. Itaque horum authorum documentum sequuti, expedit cuiuscumque exacto oratori, ut minimè contentus sit, ea quae profert, ut cumque & qualiacumque dixisse: sed ut eius talis sit stylus, & dicendi modus, ut hoc rhetorico ornetur artificio, docendo primum res tam graues atque substantiales, quod audientis intellectum satis erudiant. Secundò etiam curare habet, ne loquendi stylus barbarus sit & vulgaris, sed omni eloquentia vestitus: & quod rationes, quas ad conuincendum auditorem adducit, optimo sint ordine dispositae, per legitima & proprie significantia

Cicero.

Tres concionandi partes.

Augustinus.

S. Thomas.

Plutarchus.

Boëtius.

C

A vocabula: & q̄ talibus corporis gestibus eas populo depingat, vt nullam audiētibus generent dissonātiā. Ac demū tertio, q̄ oratio eius tali spiritu atq; efficacia resplendeat, vt auditorē mouere possit, eumq; à sua pessima viuendi consuetudine educere valeat, in qua, velut in profundissimo quodā vitiorum pelago, antea immerfus erat: quandoquidē orationis eius, hic est, qui præcipuè intenditur finis.

Simile.

Argumentū.

B

¶ Sed est argumentū, quod fortasse hic iam in prōptu cuique legentiū sese offert. Nāque cōditiones istæ quas Tullius oratori optimo requisitas esse asserit, nō cui-cūque adaptantur rhetorico, sed tantum humano. Siquidem eleganter & politè loqui, fucus quidā est, & decor eloquentiæ humanæ. Ceterum prædicatio euāgelica, cum diuina quædā sit oratio, alios exigit rhetoricos colores, aliaq; sunt nimium distincta disciplinæ eius præcepta. Exigitur enim quā primum ab aliquo, vt euāgelij sit egregius cōcionator, q̄ attentius orationi vacet: deinde vt feruentius deuotioni intendat, quibuscumque verbis, aut quocumque modo dixerit, absque eo q̄ nimium sit sollicitus de verborum fuce, & ornatu. Ad hoc tamen respondeatur. Fatemur siquidē, hoc esse iam plurimorum commune argumentum: sed tamen simul etiam intelligo, eorum præcisè esse dubium, qui maiori ignorantia laborant.

Euangelicæ prædicationis cōditio.

Solutio.

Nam cum se sapientia vacuos inueniant, neque aliqua eloquentiæ parte, in hoc concionandi officio resplendeant, sed barbaro quodā, & vulgari vtantur dicendi modo: hoc se volūt statim scuto protegere, atque suos cooperire defectus. Qui si aliàs non pigri ac remissi in litterarum studio extitissent, & sacræ scripturæ, sanctorūque lectioni diligentius insudassent: præmissas Ciceronis conditiones nō vtique damnassent, nec solum humanæ oratoriæ eas ascripsissent, sed optimas, necessariaeque non solum huius sæculi sapientibus esse decerneret, sed etiā euāgelico cōcionatori. Et vt clariùs se deceptos apertè cognoscāt, attendant obsecro, q̄ euāgelicus prædicator, non eo q̄ euāgelicus est, barbarus esse debet. Siquidē, non vsque ad eò nostra hæc christiana professio vilis est, vt cum ea rusticè agendum sit. In nulla enim dicendi arte, politior, delicatior, elegantiorque orator esse debet, quàm in hac, vbi nihil vanum, nihil inutile, nihil nociuū adducitur: sed omnia substantiabilia, grauissima, atque solida sunt. Vbi præterea, omnia que edificeruntur, non minus quàm mundi creatorem, & regni cælorum consequutionem, animarumque salutem concernunt: vbi omnia prophetarū vaticinia, patriarcharum documēta, apostolorum præcepta, sanctorumque saluberrima existunt consilia: ac demum.

A

B

Notandum maxime.

C

vbi

A vbi omnia ipsius redemptoris Iesu Christi domini nostri sunt diuina mandata. Si hæc igitur in hac christiana schola ita sese habent, vbi rogo cordatius? vbi sapientius? vbi elegātius, atque grauius, oratorem loqui oportebit, quàm in hac euāgelij, cælesti rhetorica? Nam forenses causas, & temporalium rerum negotia, quæ terrena sunt & caduca omnia, quid interest verborum eloquentia depingere? Cum enim minima sint, parum præstat, sic vel sic, dixisse.

sanctorū sentētia.

Augustinus.

Notandum maxime.

Tullius.

¶ Et vt tandem insipientissimi homines, qui hanc euāgelicam artem, barbaram esse putant, intellectus sui cæcitatem agnoscant: sententiam hanc, sanctorum auctoritate firmabo. Quorum primus est beatus Augustinus, in quarto libro de doctrina christiana, capite. 11. & 12. & 13. Quibus in locis, & consequenter vsque in totius illius libri finem, velut præcipuum argumētum, nihil aliud euoluit egregius hic doctor, quàm euāgelicum concionatorem instruere, qualiter orationem christianam histribus dicendi partibus vestire debeat. In quem præcisè finem adducit illam Ciceronis doctrinam, ex libro eius, cui, orator, titulus est. Quæ vtique Tullij verba (velut totius operis fundamentum) Augustinus assumit: in qua etiam doctrina, totius quarti libri materiam & lectionem fundat: vbi efficacis-

simè euāgelicis concionatoribus persuadet, vt hanc Ciceronis rhetoricam in suis obseruent concionibus. Sed signanter, annotanda est diui Augustini sententia, in huius libri capite. 17. 18. & 19. Cuius nimirum hæc sunt verba: qui ergo dicendo nititur persuadere quod bonum est, nihil horum trium spernens, vt scilicet doceat, vt delectet, vt flectat: oret, atque agat, vt intelligenter, libenter obediēterque audiat. Quod cum aptè & conuenienter facit, non immeritò eloquens dici potest, etiam si nō eum sequatur auditoris assensus. Ad hæc enim tria, id est, vt doceat, vt delectet, vt flectat, etiam tria illa videtur pertinere voluisse, ipse idem Romani author eloquij, Cū itidem dixit: Is igitur erit eloquens, qui poterit parua submisserè, modica temperatè, magna granditer dicere. Hæc autem tria, ille sicut ab eo dicta sunt, in causis forensibus posset ostendere, vbi alia sunt modica, alia sunt magna, alia verò media: non autem sic est in ecclesiasticis dogmatibus, vbi omnia sunt magna. In illis enim ea parua dicuntur, vbi de rebus pecuniarijs iudicandum est: ea magna sunt, vbi de salute, ac de capite hominum agitur. In istis autem nostris, quandoquidem omnia, maximè quæ de loco superioribus populis dicimus, ad hominum salutem, nec temporariam,

Augustinus.

Augustinus.

Augustinus.

Augustinus.

Augustinus.

Augustinus.

Augustinus.

A sed æternā referre debemus, vbi etiam cauēdus est æternus interitus: omnia magna sunt, quæ dicimus. Vsq; adeo, vt nec de ipsis pecuniarijs rebus, vel acquirendis, vel admittendis, parua videri debeāt, quæ doctor ecclesiasticus dicit, siue sit illa magna, siue parua pecunia. Neq; enim parua est iusticia, quā profectò & in parua pecunia custodire debemus, dicente domino Lucæ. 16. capite. Qui in minimo fidelis est, & in magno fidelis est. Quod ergo minimū est, minimū est, sed in minimo fidelē esse, magnū est. Nam sicut ratio rotunditatis, eadē est, in magno disco atque in paruo, ita vbi parua iustē geruntur, non minuitur iustitiæ magnitudo. Sane si moneremus homines, quēmadmodum ipsa negotia secularia, vel pro se, vel pro suis, apud ecclesiasticos iudices agere deberēt, rectē admoneremus vt agerēt tanquā parua submissē. Cū verò de illius viri differamus eloquio, quem volumus earū rerū esse doctorem, quibus liberamur ab æternis malis, atque ad æterna peruenimus bona, vbiq; agatur hæc, siue apud populū, siue priuatum, siue ad vnū, siue ad plures, siue ad amicos, siue ad inimicos, siue in colloquutione, siue in tractatibus, siue in libris, siue in epistolis, vel lōgissimis, vel breuissimis, magna sunt. Nisi fortē dixeris, quoniam calix aquæ frigidæ, res minima atque vilissima est, ideò minimum aliquid, atque vilissimū, do-

In eloquentia euāgelij omnia magna sunt.

Expositio Lucæ. 16.

Simile.

Simile.

Calix aquæ frigidæ, res magna est.

minus ait, q̄ eū qui dederit discipulo eius nō perdet mercedē suā. Aut verò quando iste doctor in ecclesia, fecit inde sermonem parū, aliquid debet existimare se dicere. Nōne quando accidit vt de aqua illa frigida ad populū loquamur, de illa aqua frigida, quædam flāma surrexit, quæ etiam frigida hominū pectora, ad misericordiæ opera faciēda, spe cælestis mercedis accenderet? Hæc omnia diuus Augustinus, cuius profecto celsura, ab vniuersis cōcionatoribus, tā quā speculū & sui officij vera imago, ob oculos semp habēda esset.

¶ Sāctus Thomas etiam, sicut in alijs omnibus, ita & in hoc articulo egregiē & ingeniosissimē loquitur, qui in. 2. 2. quæstione. 177. articulo. 1. tractās de gratijs gratis datis, quas hominibus Deus, in aliorū vtilitatem, liberaliter distribuit: vbi peculiarē sermonē textit de linguæ dono, quod cōcionatori Deustam magnificē impēdit, vt suę sanctæ scripturę diuina mysteria disertē doceat, expressē ait, huic iuscemodi partes, quas Cicero & diuus Augustinus in præallegatis locis recēsent, non solum necessarias esse cuiq; experto euangelico oratori: sed q̄ ab ipso Spiritu factō sūt pręuisę & tali prædicatori, in bonū, & Ecclesiæ suæ augmentum præstitæ. Nā eiusdē Spiritus sancti officiū est, euāgelicis Ecclesiæ suæ præceptoribus prouidere, nō solū in eis, quæ principaliora, ac substātia in cōcionandi officio

A Expositio Matthei. 10. Marci. 9

S. Thomas. **B**

C Spiritus sanctus: harū cōditionū author.

cio

A cio sunt, sed etiam in accidentibus: vt non solum quæ dixerint, solidæ sint veritates, & quæ virtutis substantiam respiciant: sed etiam de modo & forma, qua christiano populo dici & explicari debeant. Itaque non solum Spiritus sancti est, de magnis rebus, suo diuini verbi concionatori prouidere: sed etiam de minimis, quæ eius officij integritatem & perfectionem respiciunt. Ambo siquidem, ad ipsius Ecclesiæ decorem & pulchritudinem spectant. Et hoc est, quod euangelista Ioannes ait, sua prima epistola, capite secundo, cum sic dicit: vnctio eius docebit vos de omnibus. Quo nomine, omnibus designare voluit euangelista, integerrimam ipsius Spiritus sancti in apostolos disciplinam: vt talis vtiq; esset, q̄ nec iota vnum, siue vnus deesset apex. Et vt veriùs dignoscatur sancti Thomæ sententia, hæc eius ibi sunt verba: gratiæ gratis datæ datur hominibus ad vtilitatem aliorum: & quia Spiritus sanctus non deficit in aliquo, quod pertineat ad Ecclesiæ vtilitatem, prouidet etiam membris Ecclesiæ, in loquutione: non solum vt aliquis sic loquatur, vt possit intelligi, quod pertinet ad donum linguarum, sed etiam q̄ efficaciter loquatur, quod pertinet ad gratiam sermonis. Sed hoc tripliciter. Primo quidem ad instruendum intellectum, quod fit, dū aliquis sic loquitur q̄ doceat.

B Expositio. 1. Ioānis. 2.

C Triplex loquēdi genus.

Secundò ad mouēdum affectum, vt scilicet libenter audiat verbum Dei: quod fit dum aliquis sic loquitur, q̄ auditores delectet: quod non debet aliquis querere propter fauorem suum, sed vt homines alliciantur ad audiendum verbum Dei. Tertio, ad hoc vt aliquis amet ea, quæ verbis significantur, & velit ea implere, quod fit, dum aliquis sic loquitur, q̄ auditorem, flectat, ad quod quidem efficiendum, Spiritus sanctus vtitur lingua hominis, quasi quodā instrumento, ipse autē est qui perficit operationem interius. Hæc ille. Vbi apertē asserit egregius hic doctor, necessarium esse concionatori, has habere cōditiones, & q̄ non est dumtaxat Ciceronis, aut aliorum hominum inuētum, sed ipsius Spiritus sancti peculiaris prouidentia, vt eius sacrosanctum euangelium, in hominū animis fructificet. Hinc perspicuē cōcionatores intelligent, nō esse extra officij sui naturam & cōditionem, regulas & Ciceronis documenta insequi. Videmus namq; hos tam graues & sapientissimos viros, omniq; sanctimonia fulgentes, eis vti, & nobis eas efficacissimē commendasse. Cum ergo hæc rhetoricæ regulæ atq; documēta, primitus ab ipso extiterint Spiritu sancto, quā à Cicerone, non abs re erit, vt ecclesiasticus etiam predicator, peculiare de eis habeat studiū, & diligentiam, vt suo tempore eas suæ concioni inserat.

A

Simile.

B

C

Caput.

A ¶ **CAPVT. III. DE**
ordine, quem inter se, ha-
bent, tres supradictæ par-
tes.

M igitur iam satis in-
tellexerimus, Ciceronis,
sanctorumque sententiã,
de necessitate harum trium par-
tium, quæ ad concionatoris suffi-
cientiam exiguntur: operepretium
erit secundo loco statim inquire-
re, de ordine quem inter se huius-
cemodi habeant partes. Marcus
ergo Tullius in præallegato loco,
tali ordine eas disponit, vt pri-
mum locum, ipsum docere, obti-
neat: secundum verò delectare:
tertium autem, mouere: quasi duæ
primæ partes, in tertiam, velut in
finem & scopum suum dirigan-
tur. Nam ex quo primò, diuini
verbi auditor, ab ipso concionato-
re est sufficienter in christiana do-
ctrina instructus: et ex quo secun-
do loco, ipsamet doctrina, suavis
nimis & grata auditori redditur,
quia gratioso dicendi stylo, ab e-
uangelico præceptore sibi est pro-
posita: inde continuò promanat,
auditorem ipsum moueri, ad hoc
vt doctrinam talem ardentissime
amet, & opere ipso efficaciter cõ-
pleat. Et hic naturalis quidam or-
do est, qui inter voluntatem & ip-
sius audientis intellectum versa-
tur, cum aliqua sibi proponitur
disciplina. Namque si homo est,
& rationis compos, & non brutum,
nusquam adeò cæcus existit,

Cicero.

B

Simile.

C

vt ad aliquid operandum mo-
ueatur, nisi id prius per intellectũ
apprehenderit, atque gratum sibi
& iocundum fuerit. Nam duo
hæc prima, in causa sunt vt in ter-
tium, quod moueri est, homo sta-
tim insurgat.

Habet ergo, in hoc euangelicæ
prædicationis officio, primum lo-
cum ipsa eruditio, siue ipsum do-
cere, velut huius instituti potif-
sima pars, sine qua parui sunt mo-
menti, reliquæ duæ. Et si verum
sit, qd prima hæc pars, scilicet do-
cere, sufficiens esse posset in hac
euangelica arte, absque aliarum
adiumento. Nam estò verum sit,
qd euangelicus concionator, sua-
uitate dicendi careret, vt audien-
tium aures delectaret, neque ele-
ganti dicendi stylo eorum men-
tes recrearet: aut etiam feruorem,
siue spiritus efficaciam minimè
consequeretur, vt auditorum pos-
set animos commouere: si tamen
alioqui satis esset eruditus, at-
que in literis sacris edoctus, vt
sufficienter fidei atque diuinæ
legis præcepta populo propo-
nere valeat, diuinarumque lit-
terarum mysteria, atque diffici-
lia dubia dexteritate quadam
calleret: non immerito iste ta-
lis, concionatoris nomen sibi
retineret. Nam etsi suauitate di-
cendi, spiritusque efficacia priue-
tur, cum tamen optimè intelle-
ctum audientis semel erudiat, &
in se diuina dogmata auditor ipe
se bene receperit, atque secum
ipse

Docere
primum
obtinere
locum.

B

Concio
nator fa-
piens.

C

A ipse semel has fidei nostræ diui-
nas veritates extiterit ruminans:
tunc temporis, inquã, in ipsismet
veritatibus taliter delectatur audi-
tor, qd postmodum in earum fer-
uentissimum amorem & deside-
rium totus accenditur. Quæ qui-
dem voluntas & affectio, ipsi au-
ditori manum porrigit, atque pa-
rumper in ipsius doctrinæ com-
plementum & exercitium intro-
ducit. Itaque vsque adeò est po-
tens prima docendi pars, vt duas
alias ad se aduocet, earumque de-
fectum optimè suppleat. Quod
vtique non esset, si vice versa con-
tingeret. Nam estò aliquis ad con-
cionandum, facilem linguam ob-
tineret, atque placidum, suauissi-
mumque dicendi styllum conse-
queretur, necnon & spiritus effi-
cacia abundaret: si iste talis alio-
qui vir doctus non esset, vt sacre
scripturæ præcepta, mysteriaque
intelligeret, & vt fidei nostræ le-
gem sufficienter docere posset, va-
cuus omnino esset concionator:
& qui proculdubio, potius con-
cionatoris representator appella-
ri posset, quam verus artifex: &
qui imaginem officij magis, quã
ipsam veritatem gerat: quia ver-
borum solam ostentationem fa-
cit, & non rerum. Veluti si ali-
quis conuiuium parare vellet, &
pulcherrimam mensam, mappas-
que mundissimas, deauratos ca-
lices, & cultellos admodum po-
litos & acutos, atque discos præ-
tiosos apponeret, & omnia tan-

Inspiciēs
cõcionator.

Simile.

Simile.

C

dem, quæ ad mensæ ministerium
requiruntur, pretiosissima essent
& festiua: si tamen postmodum
nullum in mensa apponeret ci-
bum, certè ridiculum admodum
& vanum esset conuiuium tale.
Ad eum ergo modum, talis hic
esset concionator, nam solū men-
sæ apparatus christiano popu-
lo presentat, quia dicendi copia
& elegantia solum, ac verborum
garrulitate quadam abundat, qui-
bus auditorum aures demulcet:
Cæterum cibum nullum audito-
ribus porrigit, quia nullam soli-
dam veritatem apponit, quippe
qui, nullum profectò, aut sacre
scripturæ locum, vel fidei nostræ
præceptum edisserit.

¶ Hac eadem ratione, Cicero
ipse, in præallegato loco, post-
quam has tres designauit partes,
quas oratorũ quilibet habere de-
bet, illico huiusmodi adiungit
verba, docere necessitatis est, de-
lectare suauitatis, flectere victo-
riæ. Ac si apertius dixisset, hæc
prima pars (quæ docere populum
est) vsque adeò est necessaria, vt
sine ea friuolum sit omnino, con-
cionandi cathedram assumere. Cæ-
terum hoc quod est, auditorem
delectare, solummodò est suauita-
tis: ipsum verò mouere, victoria
quædam est, quam de auditore cõ-
cionator ipse cõsequitur. Taliter
tamē, qd sine prima parte (quæ do-
cere est) aliæ duæ defraudatæ pro-
fus maneat: quia audiētes prius do-
cēdi sunt, quã mouēdi, aut delectā-
di. Nisi

A

guA

B
Cicero

Simile.
C

A di. Nisi forte aliquis adeo sit men-
A te cœcus, vt affirmare velit, ali-
 Simile. quem id agere debere, quod nescit,
 more bruti: quod potius agitur in rebus quàm agat, quia quod agit minimè præcognoscit. Huic Ciceronis sententię, concordat etiam diuus Augustinus, in quarto libro de doctrina christiana, capite duodecimo, vbi ait, q̄ prima harum partium, quę est christianum populum docere, substantia quædam est, & totius euangelicę orationis cor. Namque hæc pars, in ipsismet rebus, atque euāgelicis veritatibus (quę in hac sanctissima cathedra edisseruntur) constituta est: sed ipsum delectare, solum in dicendi modo repositū est, nam fucus quidam & ornatus ipsius est doctrinæ: mouere autem ambarum partium effectus est. Et sicut cuiuscunque rei substantia, principalior est & prior, quā eius accidentia: quia in substantia ipsa, velut in fundamento primo, accidentia talia superponuntur: sic etiā ipsa doctrinæ eruditio, substantia est & firmamentum, cui reliquę duę partes, scilicet delectare, & mouere, innituntur, quasi ipsius essent accidentia. Et sicut in arboris pomo, principale & potissimū eius est utique ipsius pomi caro, que comeditur (nam eius est tota substantia, in qua velut in propria sede illico ipsius color & odor insident, quia eius sunt accidentia, quę pulchritudinem pomi concernunt) tali etiam or-

dine tres istę concionatoris partes inter se inuicem disponuntur. Nam duę posteriores, delectare, scilicet, & efficaciter dicere, duos sunt colores rhetorici, qui, tāquā color & odor pomi, ipsi doctrinæ deseruiunt, vt eam suauem atque gratissimam populo reddant. Ita que sicut pomi color & odor, in nares & hominum oculos diffunduntur, appetitumque ipsius hominis excitant, & ad illud comedendum prouocant: sic pariter ipsum concionatoris delectare, & efficaciter dicere, odor & color sunt, qui doctrinam ipsam pulcherrimam reddunt, quia eam proculdubio odoriferam, & nimium dulcem audienti populo præsentant: eorumque animos & appetitum comouent, vt eam tandem deglutiant, atque in animæ suę ventrem traiciant.

¶ Hinc annotanda maximè venit, quædam eiusdem Ciceronis sententia, in libro primo de inuentione, quę plurimum conduceit, non tantum ijs, qui humanā rhetoricam tractāt, sed etiam ijs, qui euangelicā exercent oratoriā. Ait enim, sapientiā sine eloquētia, parum prodesse ciuitatibus: eloquētia vero sine sapiētia nimium obesse plerumque prodesse nunquā. Ac si apertius dixisset, sapientia, quam oratores exercent, etiam si per se, cū sine eloquētia exercetur, parū populo utilitatis afferat: sed tamē eloquentia ipsa nuda, sine sapientia, incōmodi multum generat, necnon

A necnon damnum non mediocre auditoribus parat. Sicut (nostra permittēte miseria) clarè nostris his temporibus, experientia ipsa docet. Nam si fontem & originē querere velimus, vnde hoc nostro miserabili çuo, tanta dimanauerit hereticorum foetidissima pestis: nullam aliam certiolem reperiemus, quàm elegātiā nudam, & latinitalis loquacitatē, qua tota ferè hereticorum classis vestitur. Vbi reposita est totius eorū sapientiæ fiducia. Et vt rectius dixerim, hæc est omnis eorum sapientia coram hominibus, scilicet latinitalis quidam fucus & loquacitas, nullum aliud eruditionis habentes grauius fundamētū.

¶ Qua propter, hoc ego Christianis omnibus consilium, præstiterim, & quidem iudicio meo, quocunque tempore necessariū, maximè tamen hac nostra tempestate: q̄ scilicet in concionibus, virtutis & fidei nostrę disciplina, ab eis maximè expectanda sit viris, qui in republica iam sapientiores & maturiores existūt, & qui plus litteris insudauerint: quorum laborum & studiorum vigilię, antiquiores iam sint, & quorum præterea doctrina, iam pro solida & firma ab omni plebe sit recepta. Nā sunt alij recētiore & nouicij, qui etsi zelum Dei, feruentissimamque virtutis deuotionem gerāt, ipsius tamen virtutis & zeli, vt plurimū scientia carent: qui vix, aut nunquam ex professo litteris operam

dederunt. Et alij præterea existūt, qui sicca tantum latinitalitate tenentur: in quibus omnibus, in promptu est multorum errorum ansa. Nam etsi hi, qui doctiores existūt, suauitate dicēdi, linguęque eloquētia quandoque careant, quia frigidi & in suaues populo sunt: sufficētes tamen erunt, laudabilesque diuini verbi concionatores: quia sub frigido illo, & insulso dicendi stylo, grauißima & substantialis, ipsius legis reconditur eruditio, in qua præcipuè sita est audientiū salus & vita: quod profectò prædicationis huius euangelicę præcipuus est intentus finis. Sicut enim in pharmaco quotidie accidere videmus, quod etsi de se amarum sit nimis, infirmus tamen ipsum quantumuis amarum auidissimè sumit, & deglutit, quia salutem, quę ibi includitur, tantummodo respicit: ad eum omnino modū, hæc auditoris prudentia esse debet, vt quando concionatoris dicendi modus, insipidus, & insuaui apparuerit: si tamen alioqui sapiens sit vir, in sulsum stylum, velut amarum pharmacū, deglutiat oportet, dummodo doctrinā ipsam sanam & grauē suscipiat, quippe in qua eius animę salus sit inclusa. Et in hac parte ponderanda admodū venit Salomonis sententia, sapientiæ libro cap. 6. qua sic ait: multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Vbi annotandum est, Salomonem non dixisse, multitudinem hominum elo-

Duplex concionatorū genus.

Simile.

Perutiā le documentū.

Expositio, Sapientię.

A eloquentium, orbi terrarum salutem præstare, qui tantum in verborum furo, suum ut in plurimum esse habent: sed sapientium, & eorum qui maxime in republica scientia & doctrina pollent, quam nimirum Salomonis sententiam, experientia ipsa comprobata inueniemus. Namque simplicium hominum ignorantia, leges atque optimas reipublicæ institutiones corrumpit, totamque subuertit populi directionem, & confundit. Nam ex quo semel vulgaris eorum à populo recipitur disciplina, paulatim boni mores rusticitate quadam & barbarie vestiuntur: & tandem respublica tota, à recto viuendi tramite degenerat. Eccontrario vero, sapientes viri, etsi mali in suauesque sint, attamen ipsius legis sunt lux & splendor: atque res omnes, à suæ rectitudinis sede decisas, & humi iam prostratas, si non suis humeris, saltem suis verbis & sapientia, leuât, suoque proprio loco restituent, nec non & rempublicam totam in optimam viuendi formam, & laudabiles mores reducunt: ac demum viri sapientes in causa sunt, ut reipublicæ virtutum sanctiones, & obseruantia, integræ & inuiolabiles perseuerent. Quapropter à domino Christo, Matthei quinto, sal terræ sapientes vocantur, nam sicut panis massa, quæ de se insulsa & insipida erat, dum sale admiscetur, saporem recipit, & iam homini comedendus fit cibus: sic sapientes,

Simile.

Expofitio, Matthei. 5.

Simile.

totius reipublicæ sunt sal, quo omnes in ipsa plebe condiuntur.

¶ **CAPVT. III. DE PRIMA** parte, quæ docere est. Vbi agitur, cuius sit professionis euangelium prædicare, ac per consequens, scripturam sacram docere.

HABITO ergo iam, quæ ex his tribus partibus (quæ ad esse aliquem egregium concionatorem requiruntur) prima & potissima est nempe, populum docere (quod nihil aliud est, quam quæ talia sint concionatoris verba, ut ne utique tantum verba sint, sed quæ doctrina legis & fidei nostræ, atque sanctissimis & diuinis Ecclesiæ traditionibus, semper abundant: & talia denique existant, ex quibus christianus populus, aliquid emolumentum elicere possit) hoc inquam habito, de hac prima parte quæ docere est, primo loco nobis agendum est. Et quidem latius quam de duabus reliquis, nempe quia hæc totum ferè concionatoris optimi officium amplectitur. Vbi vnum ante omnia, velut fundamentum, & totius operis ingressus, à nobis examinandum est: videlicet, cuius sit professionis euangelium docere. Id est, cuius sit munus & officij, scripturæ sacræ lectionem populo proponere: an theologorum solum, vel cuiuscumque alterius facultatis, cuiusmodi sunt,

B

Fundamentum.

C

Iurista-

A Iuristarum, Rhetoricorum, Latinorum, & indiscriminatim cuiuscumque, qui pro suo beneplacito hoc sibi voluerit assumere concionandi officium. Nam in hoc, non parua adest confusio & prædicationis euangelicæ subuersio, nostra hac maxime tempestate, eorum omnium, qui temerè hoc concionandi munus sibi passim usurpant. Quapropter euangelica hæc prædicationis maximam patitur iacturam. Et inde est quæ apud nos inter ceteras scientiarum facultates, inculta manet, & impolitissima. Siquidem nescio qua sorte, aut à quo certe processerit fonte, tanta his nostris temporibus calamitas & infortunium: quæ cum omnes scientiarum professiones, tam mechanicas quam speculatiuas, videamus splendescere, atque ad suum perfectionis culmen peruenisse, solam euangelicam prædicationis artem, inter omnes alias non usquequaque politam cospiciamus. Videmus siquidem militarem artem, qua nobiles & excellentes viri ad bella seipos exercent & componunt, eminentem existere nimis. Mirum enim est videre, quanta in rebus bellicis dextertate floreat huius nostræ tempestatis homines. Nam quam machinam, quam industriam, quod ve armorum genus, aut quam certè debellandi formam, non adinuenerint, rogo? usque adeo, ut nulla sint iam tam ampla & sumptuosa ædificia, nec moenia, nec munitissimæ turres, quæ debellantium viribus & machinis resistere valeant. Quid

Scientiarum professio-

Ars militaris.

B

C

nam rogo videre est, Hispanos homines, in bello positos, tam fortes, animososque, & audaces, ut iam non dicas homines, sed ferocissimos leones, aut certe dæmones ipsos, hominum figura debellantes? Aurifex, eo usque dilucidatam suam habet artem, ut nullum sit subtilitatis punctum, aut apex, quod non attigerit, & in ea delicatissime sculptum habeat. Pictor præterea degingendi officium suum expolitum valde, & inter ceteras artes fulgens tenet. In tantum enim ars hæc iam exitit limata, quæ nulla sit vel hominum vel brutorum imago, siue effigies, aut cuiuscumque alterius rei forma, quam non ductis lineis perfectissime representet: in tantum ut pictura ipsa, videatur iam in alteram transisse naturam: quando quidem propriissime sunt adinuicem distinctæ venæ, & bene composita corporis membra, atque iuncturæ consignatæ membrorum, manuum videlicet & pedum: & ipsa oculorum viuacitas. Ad hæc præterea terram ipsam, campos & prata, tam varijs floribus respersa, & virentes herbas, ipsa reddit depingendi ars: quæ nisi homo alioqui præuentus & instructus in his omnibus esset, facile deciperetur, putans ipsas imaginum similitudines, veras esse rerum formas. Faber lignarius, adeo politus in officio suo existit, ut velit sese aurifici polituræ equiparare, quia ex rudi & vililigni materia, eadem omnino conatur facere, quæ aurifex ex argento

Simile.

Ars aurificis.

Ars depingendi.

B

A Ind. III.

C

Ars fabrilignaria.

201

B & no-

A & nobilissimo auro conficit: quā doquidem tanta est iam artificis huius industria, vt lignorum crasam materiam, tam facilem suo reddiderit ingenio, ad conficiendas varias, & subtiles imaginum formas, & quarumcumq; rerum similitudines, ac si aliorum metallorum delicatior consisteret materia. Operarij lapidum, etsi cum durissimis lapidibus luctantur, sic duritiem saxorum arte sua vice-runt, q̄ nulla potest iam excogitari, aut imaginis forma, aut alterius cuiuscumq; rei figura, quantumcumq; delicatissima, quam **B** nō adinuerint, & subtilissimē in ipsis impresserint lapidibus. Faber ferrarius, qui de pertinacissima agit ferri materia (ea enim est, quā inter omnes metallorum naturas, maximē resistit) tam facile est iam, sibi eam limatam & politam reddere, ac si nobilissima esset ipsius auri natura. Et ad hunc modum, artium omnium subtilitas & perfectio, per omnes alias disseminata conspicitur. Et hoc idem inspeculatiuis etiā disciplinis est reperire. Excellit enim latina lingua maximē, nostro hoc tempore: est siquidem miro modo amplificata, & tam verborum copia, quā eloquentia, atque mille dicendi generibus ornata, quantum nusquam inter homines à sæculo fuit. Sed **C** quid adhuc de Logica dicā, cum tam tenuis existat & delicata: quā cum aliā aliquid esset, penē iam

Ars edificiorū.

Ars fabri ferrarii.

Latina lingua.

Logica.

nihil effecta sit, quippe quā, sicut **A** tenuissimum lanæ filum, rūpitur. ¶ Cum igitur hęc ita se habeāt, q̄ artifices omnes, & facultatū professores, dignitatē suam & nomen semper augere curarunt, & quasi per gradus indies magis ac magis ad summum vsq; adduxerūt: sola hęc christiana oratoria, sola hęc prædicationis euāgelicæ ars, sola hęc verbi diuini rhetorica, cum alioqui omnī sit princeps & regina, sic inculta & impolita inter nos iacet, vt non crescat. Quia cū hac nostra tēpestate tāta sit prædicatorū multitudo, quāta nūquā à seculo fuit: pauci existūt, qui præclari cōcionatores euadāt, qui euāgelicas leges, & ceteras sacre scripture veritates, in quibus tota hominū vita consistit & salus, iuxta earum legitimum sensum, & grauiissimā venerabilēq; sanctorum censurā, eleganter, & disertē populo proponāt & tractent. Et hoc nō ob aliud, nisi quia omnes (cuiuscūque sint professionis) prædicare appetūt: omnes hoc sibi vsurpant officiū: omnes ad hęc cathedram anhelant, ac demū quā plurimi, sine aliqua litterarū præuentione, aut sufficientia, qualis ad tā altum exigitur munus, diuini verbi præceptores se populo exhibēt, ac si semper in litterarū exercitio & sanctorū lectione essēt educati. ¶ Nullū est in vita humana negotium, vel artis, vel cuiuscūq; alterius officij, in quo non sit exemplar aliquod, ad cuius imitationē, illius

Auiditas præd. candi.

Simile.

A illius rei quę intenditur, suum esse artifex cōponat & formet. Aedificiorum enim magister, regula (quā manu tenet) lapidis rectitudinem educit. Metallorū faber, effigie hominis, per eius ante se habitā similitudinē, pducit. Mulier, linteaminū labori manum nō apponit, nec digitis acū tangit, nisi prius ad aliquod illorum exēplar attētē respexerit. Colonus agriculturam, per quam aratro terram rūpit, nō exercet, nisi prius ipsius artis documenta sectādo. Miles etiā qui rebus bellicis operā dat, nec lanceam manu tenet, nec scūtum brachio inserit, nec pedem stapedæ superponit, nec habenas equi manu comprimit, nisi ipsius militaris artis prius sequutus præcepta. Solum inuenio absque modelo pulpitum. Hic locus est, qui dumtaxat sine vilo reperitur exēplari. Solum hoc euangelicę prædicationis opus existit, quod homines sine aliqua sibi arte vsurpant, pro suo mero arbitratu, ingenij sui dumtaxat inuentione, atq; libertate confisi. Hęc vinea est & hereditas, sine domino derelicta, in quā omnes sine discrimine ingrediuntur: de qua euangelica testatur historia, q̄ agricolæ, quibus locata erat, eam sibi vsurparunt. Nam clerici omnes, sapientes & ignari, seculares & ecclesiastici, Logici, & Grammatici, Rhetorici & Iuriste, sapientes & insipientes, nullus est, qui in hęc messem, suam non mittat falcem: ac

Expositio, Marci. 12.

si hoc negotium talis fuerit conditionis, q̄ nullam aliam sufficiētiam partem, aut ingenij requirat, præter suam cuiusq; meram voluntatem. Cum apud omnes competentissimum sit, nullum aliud sub celo esse tam graue, tamq; insigne officium: ac proinde, vbi non qualiscumq; ingenij pars in homine sufficiat, sed tot & tā exactæ exigantur conditiones, vt vix in terra supersit vnusita vitæ & ingenij cōpos, qui huius sanctissimæ cathedræ integer possit esse præceptor, præter ipsum solum Deum, Christum redemptorem nostrum, qui hunc locum, tanquam verus præceptor & magister, ad summum vsque compleuit.

Insigne prædicationis officium.

¶ CAPVT. V. VBI SVPRADICTA, auctoritate sanctorum confirmantur.

B V S V M autem istū, quo sine discrimine vilo sapientes & insipientes, concionandi sanctissimum munus, tam temerē & insatiabiliter appetunt, omnis fere sanctorum caterua condemnat. Namq; si spectemus in hac re, eorum grauisimam censuram, vix aliquem reperio, qui non huius fuerit sententiæ. Cum enim hi sanctissimi viri, officij huius maiestatem & conditionem tam intime penetrauerint: & ex alia parte cognouerint etiam hominum cæcam cupiditatem (ne dicam

A temerariam audaciam) assumēdi sibi tam impar humeris suis, praedicationis pondus: tacti intrinsecus dolore cordis, quasi perfusis lacrymis, in multis suae scripturae locis hoc amarissime deplorant.

Gregorius. ¶ Diuus Gregorius, in prima Pastoralis parte, capite primo, statim in principio, velut totius operis caput & fundamentum, haec verba proponit. Nulla ars doceri praesumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo magisterium pastorale suscipitur in magna temeritate: quoniam ars est artium & regimen animarum. Quis autem cogitationum vulnera, occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? & tamen sepe, qui nequaquam spiritualia praecipua cognouerunt, cordis se medicos profiteri non metunt: dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescant. Haec ille. Haec est hominum politia (inquit Gregorius) & eorum qui optimam gerunt reipublicae curam, quae in mechanicis, artem nullam, siue officium (quatumcumque vile, & abiectum, & minime ad reipublicae institutionem necessarium) alicui hominum concedant assumere, & tanquam publica officia in populo ostentare: nisi prius grandi praemisso studio, & diuturno eius adhibito exercitio: nec in ea arte fas est pro magistro aliquem haberi, quin prius diligens extiterit discipulus, ac demum riguro-

simissime per potiores eiusdem artis praepositos, probatus extiterit. Quae ergo temeritas est (ne impudentia dixerim) ut tam facile omnes indiscriminatim, in sola euangelicam artem manus iniiciant? Et statim illius sanctissimi loci sese praepotentes ostendant? Et tam rafa fronte, pastorale magisterium acceptent, ipsi soli Deo & optimo, legitime appropriatam, atque eius vice, apostolis omnibus, & post haec ceteris, qui apostolicam vitam & doctrinam consequuti fuerint? Res profecto est ponderatione admodum digna (ait sanctus hic vir) quae si sarcinatori minime concessum est artis suae, publicam officinam in republica sustentare, etiamsi tam parui sit momenti, quae nihil aliud intersit commodi, quam pendentem vestem ante fores suae domus habere: si sarcinatori huic, pastoris rusticum capitulum, quantumcumque vile, abscindere minime licet: si fabro ferrario, os equi infranare non permittitur, ubi nihil aliud emergit damni, quam ipsius bruti maxillas tantisper offendere: quin prius omnes isti, artis regulas exacte cognouerint: quod ergo deliramentum est, aut quae hominum caecitas, quae cum euangelicae praedicationis ars, sit omnium artium princeps & regina, scientiarum scientia, & officiorum officium, ex cuius veritate aut errore, non minus damni aut commodi subsequitur, quam animarum aeterna salus, vel perditio, ut tam temere praesu-

A praesumant oēs sine villo examine, eiusdem artis magistros & praepotentes sese exhibere? Et quae in re tam graui, tam parum sit zeli & sollicitudinis. apud illos ad quos spectat negotij huius gerere curam & examē, veluti sunt episcopi, & ceteri omnes religionum praelati. Certè non solum dici, sed neque excogitari potest, quam sit circa omnes negligētia haec crassa, tum in his qui sine eruditione aliqua, tam periculosum sibi usurpant officium, tum etiam in illis, cuius est muneris, huic morbo medicamen adhibere.

B ¶ Videmus (inquit Gregorius) quae medicus, nisi prius herbarum virtutem bene attigerit, non audeat potionem aliquam conficere, & nisi pulsus naturam cognouerit, cuius sit humoris, si sanguinis aut phlegmae, vel cholerae, ac proinde nisi conditionem vrinae satis intellexerit, timet rumpere brachij venam, & nec vnam dumtaxat sanguinis guttam, audeat extrahere: ob hoc solum, quia vnius hominis vitam, mortis periculo exponit. Chirurgus etiam, nisi qualitatem vnguenti antea perceperit, infirmi vlcibus cataplasma non apponit. Quae ergo est hominum dementia, siue ut rectius dixerim, quis tam sine mente hominum, & absque villo Dei timore, qui perpendens ex aduerso, tam ingens animarum imminere periculum, nec minus quam earum vitam vel mortem instare:

qui attendens etiam animarum vulnera & languores obscuriores esse & difficiliore, quam corporum morbos (cum enim sint in ipsis animae abditissimis visceribus inclusi, talis redduntur conditionis & naturae, ut nec pulsu, nec oculis, nec lingua, neque vrina, si cut moris est medicorum, inuestigari valeant) quae igitur hominum dementia est, ut tam facile vnus quisque se medicum spiritualis huius infirmitatis, profiteri audeat, & tam libere attentet salutis regulas & documenta animabus praestare, absque eo quae prius herbarum & vntionum virtutem perceperit? (quae profecto non aliae, quam sacrarum litterarum leges & praecipua sunt) & absque eo, quae linguam, & sanctorum mentem bene intellexerit, simulque stylum & modum, quo sapientissimi isti & excellentes viri, pro salute gentium has sacras diuinasque condiderunt veritates, atque ex eis salutifera pro infirmis peccatoribus parauerunt fercula.

¶ Sed est hic argumentum, quod fortassis, cuique legentium iam sese offert. Videlicet, quae diuus Gregorius in his verbis, non vocat pastorale magisterium ipsam diuini verbi eruditionem, seu euangelicam doctrinam, sed ipsum merum episcopatum, aut certè praelaturam, quae est integrum regiminis officium. Ex quo clare colligitur, non esse de mente

A eius damnare eos, qui facile concionatoris munus amplexantur, sed nimiam auiditatem appetendi ipsam regiminis dignitatem & praelatiam, cum aliis ignorantibus sint, & eis careant litteris, ingenio, & alijs sufficientiæ partibus, quæ ad hoc tam sublime pastorale ministerium exiguntur. Et esto ita esset, quod sufficientiæ huius conditionibus, & omnium etiam virtutum religione essent ornati, cõdemnat sanctus hic vir corruptellam maximam (ne dicam rabiẽ, aut infatiabilem sitim, & caninã famem) tam sollicitè inquirendi, & totis viribus amplexandi officia & dignitates ipsas, veluti sunt episcopatus, abatiæ & in clericis animarum curæ, & reliquæ praelatorum dignitates. Quia tanta est quandoque eorum ambitio, quod nulla superest vel possibilis via, vel forma, aut inexcogitatus negotiandi modus, quẽ non adinuenerint, & quem pro huiusmodi acquirendis honoribus, totis viribus non apponant, non attendentes, tam impar, & intolerabile pondus, quod suis humeris imponunt, immemores etiã spiritualis periculi, quod sibi atque suis imminet ouibus: tẽporalis commodi (quod inde reportant) solum cupidi.

C **Solutio.** ¶ Ad præmissum tamẽ argumẽtum respõdetur, quod & si verum sit, multũ esse discriminis inter ista duo, videlicet esse concionatorẽ, & esse pastorem: sed tamẽ verè & legitimè prædicatori euangelico

magisterium pastorale conuenit, de quo hic Gregorius mentionem facit. Ipsa namque euãgelica & christiana doctrina, qua concionator, tãquam diuini verbi præceptor, rudem populum erudit: hoc etiã quod est, christiano populo diuina impartiri verba, ea gentibus sapienter & catholicè proponẽtem: scire præterea ex ipsis sacrae scripturæ verbis, spirituales cõdere cibos (tanta dulcedine cõfectos, vt hominum appetitui nõ desipiãt, sed expellant procul fastidium & grauamen, quod in eorum animis iam diu peccata generarunt, & nouũ excitent appetitum has diuinas & cœlestes veritates degustandi.) Hoc, inquã, est prima & præcipua pars, in qua potissimum, tota pastoris substantia & officium consistit. Vnde originem traxit, eius episcopalem sedem, magisterium pastorale denominari. Nam sicut præcipuum veri & naturalis pastoris, qui in campis subtentorijs vitam degit, est ante omnia, gregem suum virentibus & vberimis pascere herbis, & ridentibus atque clarissimis fontium aquis oves adaquare: tum etiam deferre secum quæ necessaria sunt, pro conseruanda suarum ouium salute, veluti est cornu oleo habere plenũ ad perungendum scabiosam ouem, peram etiam, qua victum portet, baculumque & fundam, quibus dissipatas oves in ouile reducat, itidem & feroces canes, qui

A
Magisterium pastorale, quid sit.

B

Simile.

Pastoris officium.

C

lupos

A lupos ipsos à grege arceat: ad hunc modum, potissimum & substantiale spiritualis pastoris est vtiq; sacrarum litterarum doctrina animas pascere, omni sollicitudine sanctæ scripturæ loca curiosè indagando, quæ aliquando sint illis in herbam qua possint placare famem: alia autem, quæ sint illis in limpidißimam aquam, qua fitim extinguere valeant: educẽtes item ex euangelio regulas & salutifera præcepta, veluti vnctiones ad curãdam peccatorum suorum foetidissimam scabiem. Itaquẽ totus gregis pastus, herbarum videlicet, & aquarum, & iuniperi olei, baculi, fibili, & funde, atque pere, omniquẽ demum pastoralis apparatus, ab ipsa doctrina, tamquam à vero fonte promanant. Tãta est siquidem sacrae scripturæ virtus, ac diuitiarum eius abundantißimus thesaurus (si alioqui in his cõcionator, assiduus fuerit lector, satissiquẽ eruditus præceptor) vt ex his hanc medicinarum varietatem, & abundantiam possit depromere, & multa pro hominum vita, elicere saluberrima medicamina. Et quemmadmodum ouium salus, in optima consistit herba: ad eum modo, sita est etiam auditorum salus & vita, in vera & sana doctrina.

Expositio. Ioãnis. 5.

¶ Hoc ita Christus ipse redemptor noster, expressè fatetur, Ioannis. 5. capite, vbi sic ait: Scrutamini scripturas, in quibus putatis vitam æternam haberi. perpendite

attentiùs (inquit Deus) has sanctæ scripturæ meæ veritates, siquidem in illis inclusa est (sicut in ouium salutiferis herbis) vestra æterna vita. Vt quemmadmodum ouis versatur in campo, hinc inde cursitãs, ipsis buccis olfaciens, & distinguens herbarum qualitates, ad comedendum eas: sic etiã vos curiosa quadam auiditate sollicitè inquiretis, tamquam verũ animarum vestrum cibum, euangelij mei documenta. Et hoc iterum repetit Ioannis, capite. 17. dicens: Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. In hoc potissimè (ait Christus ad suum æternum patrem) hominum æterna vita consistit, vt te verum Deũ agnoscant, & me tuum vnigenitum filium, in hunc mundum pro eorum salute missum. Quæ, inquam, cognitio, nusquam aut acquiritur, aut generatur in homine, nisi per euangelij sui doctrinam: quod profectò, concionatoris officium est, eam scilicet auditoribus præstare. Hęc eadem est diui Petri apostoli sententia, quemmadmodum refert Ioannes euangelista, capite sexto, vbi cum Christus redemptor noster percontatus esset apostolos suos, an vellent etiam proficisci, & scholam suam relinquere, sicut & cæteri discipulorum fecerant, non valentes scholæ Christi professionem sustinere: Petrus illico pro omnibus respõdit:

A

Simile.

Expositio. Ioãnis. 17.

B

C

Expositio. Ioãnis. 6.

A domine quò ibimus, verba vitæ æternæ habes. Quò pergere, magister optimè, poterimus, vbi tā sua uem, atque substantialem animarum nostrarum partem inuenire possimus, sicut in te vero Deo & domino nostro, quotidie tam abūdantem reperimus: tua nāque verba, æternæ vitæ sunt præcepta. Hanc eandem veritatem iterum repetit ipse Christus, Ioannis decimo capite, vbi ait: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas & cognoscunt me meæ: oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis. Quibus verbis, luce clariùs redemptor ostendit, verum pastoris officium esse, ante omnia euangelium suum homines docere: ac proinde ostendit, quò hic verus sit cibus, in quo ipsarum ouium vera salus & vita consistat. Ego (inquit) sum verus ac legitimus pastor, cognosco siquidem meas oues, & ipse itidem me verum pastorem suum fatetur, & sequuntur, vocem meam præterea libenter audiunt: neque hoc solū, sed oris mei verba, opere ipso cōplent, & lumen quod intra ipsarū ouium corda, oris mei sanctissima verba accēdunt, verum in ipsis excitant appetitū sequendi me. Et in hac ouium mearū communicatione, quæ inter me & ipsas versatur, vbi ego ipse eas erudio, illæ autem me sequuntur, in hoc inquā, præsto illis vitam æternam.

¶ Et estò verum sit, quò vera & le-

gitima vita æterna, ea sit præcisè, quam Deus sua diuina essentia, in beatorum patria hominibus præstat, vbi facie ad faciem creatorem suum a pertis oculis cōtemplatur (ea quippe sola est tam firma, & tāta securitate plena, quò nūquam deficiet, sed in æternum est duratura: est enim talis conditionis, ille felicissimus beatorum status, quò ab illo numquam excident, qui modò possident) estò, inquā, hoc verum sit, sed tamen satis propriè dicitur, adhuc inter nos, quò eius diuina verba, hominibus etiam in terra commorantibus, vitam æternā condonant. Tum quia dulcedinem illam & internā consolationem, quam eius sacrosancta verba, in cuiuscumque christiani hominis anima efficiunt, securitas illa etiā, & mentis quietudo, gaudium præterea maximū & tripudium, quod in eius conscientia generant, affinitatem quandam: & parentelam habent, cum beatorū æterna vita: tum etiam, quia is qui euangelij sui doctrina pascitur, vera affectione & attentione audiens scripturæ sanctæ verba, iste, inquā talis, sic in vera Dei agnitione positus, signaculum quoddam iam in se, alterius vitæ æternæ habet. Nam hæc vera Dei cognitio, quam diuina verba generant, principium in christiano homine est & origo, vnde postmodum in Dei gratiam & amicitiam insurgat, ac proinde vt in vitam transeat æternam. Habemus ergo

A
Expositio, Ioānis. 10.

B
Verba Christi, dant vitam æternam:

C

A quò magisterium pastorale, ac per consequens prædicandi munus, præcipuum episcopi, & cuiuscumque alterius prælati, existit officium. Cuius vtiq; præcipua pars, in hoc consistit, quò scilicet, subditos ipse pastor euangelica pascat doctrina, quia inde officium eius, magisterij nomen accepit: quod in idē fere redit, cum cuiuslibet concionatoris officio.

¶ Et hac de causa vniuersa apostolorum schola, statuit sibi ante oculos habere, tanquam sui apostolatus principale negotium, hæc euangelicam prædicationem, veluti rem substantialem, & quæ potissimum eorum ministerium cōcerneret. Vt habetur Actuum capite. 6. vbi omnes duodecim in vnū congregati cum reliqua discipulorum turba, conciliū habuerunt de modo & forma, quam in euangelica prædicatione obseruare deberent, vt sic adimplerent diuini verbi ministerium, vt nec tamen erga pauperes excluderent misericordie & charitatis exercenda opera, quæ eorum apostolatu erāt annexa. Qui omnes vnanimiter consentientes, hæc apud se statuerunt censuram, dicentes: Non est æquum nos relinquere verbū Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus: nos verò orationi, & ministerio verbi, instātes erimus. Habebat siquidem a-

C
Apostolorū censura.

postolicum officium duas principales partes, sic adinuicem cōiunctas, quò ambæ erant curæ statui apostolorum. Altera erat Christi euangelij promulgatio, ac proinde docere homines veram salutis viam, qua feliciter in beatorū cælestem patriam valeant peruenire: Altera verò erat, charitatis & pietatis opera exercere, veluti est visitare infirmos, cibare pauperes, orphanis etiā & destitutis viduis auxilium præstare. Et attendētes, potissimam & principaliorē sui apostolici status sortem, euangelicam esse prædicationē: conclusionem hanc, tanquam vltimam huius negocij resolutissimā sententiam, sibi delegerunt, dicentes, nō esse iustum ipsos deserere verbum Dei, vt pauperum ministerio vacarent. Quapropter constituerunt sibi, septem honorabiles viros, sapientia & Spiritu sancto plenos, qui omni cura, pauperum necessitatibus intenderent, vt ipsi apostoli orationi & prædicationi diuini verbi instarent. Vbi aperte constat, hos apostolicos viros assumpsisse tanquam scopum, & sui apostolatus laureolam, ipsam euangelicam prædicationem.

¶ CAPVT. VI. VTRVM episcopis, annexum sit, concionandi officium.

HINC perspicuè colligitur, quā sit annexa episcopali dignitati, hæc sacram-

A rum litterarum scientia, ac proinde diuini verbi praedicatione. Mirum enim est videre, quanti fecerit negocium hoc, ille diuini verbi praclarissima tuba apostolus Paulus, qui Timotheo episcopo ac discipulo suo scribens, tam acriter minatur, & terribiliter coram Deo testificatur, ut diuini verbi sermonem faciat, cum ait, secunda ad Timotheum quarto: Testificor coram Deo & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & per aduentum ipsius, & regnum eius, praedica verbum. Verba sunt quidem grauissima & admiratione digna. Quis enim non contremiscat, videre tam terribilem comminationem, in hunc solum finem directam, ut praedice? Ob hoc solum (inquit) facio testem Deum ipsum, & Iesum Christum vnigenitum filium eius, qui veturus est iudicare viuos & mortuos: testor etiam ipsum Iesu Christi in carne humana sanctissimum aduentum, & regnum ipsius, quod omnes speramus, ut praedices verbum Dei. In hoc enim assumpsisti pastorale magisterium, in hoc posuisti te animarum pastorem, ut doctrina pascas & dirigas gregem tuum. Si ergo tanti momenti existimat diuus Paulus, in episcopo euangelicam esse praedicationem, quid de illo erit qui suscepta cura pastorali ad hoc insufficiens reperitur? Quando consecrandus accedit episcopus, petitur ab eo, an sciat vtrumq; testamentum: non

Expositio. 2. Timotheo. 4.

Terribilis comminatione.

vtique ut legere sciat, aut grammaticè tantum intelligat, sed ut mysteria, & vtriusq; sacramenta calleat, & inter se correspondentiam vnus ad alterum satis percipiat, & christiano populo eruditè proponat. Si hoc, inquam, statim in fronspectu suae praelaturae, tanquam substantiale sui status, ab eo exigitur: attendere maximè habet, qui pastorem curam suscepit, quam sit redditurus Deo rationem si hæc ignorat. Si Moysi (cū aliàs peritissimus esset in omni scientia Aegyptiorum) quia aliquantulum tardioris & impeditiore erat linguæ, non est commissa cura populi, nisi adiunctum haberet Aarō fratrem suum, qui pro se loqueretur: quid rogo de illo erit, qui in pastorali officio, nec linguam habet, neque Aaron habet, qui nec per se, nec per alium populum docet? Quam, obsecro, reddet in die iudicij rationem de grege sibi commisso? Cui, rogo, adscribentur populi ignorantiae, erroresq; & mores pestiferi, atque totius gregis peccata, nisi ipsi ignaro pastori? Sed iam quod per se, populum non docet, quia in alijs occupatus, circa gregem suum, hoc prosequi non valet, vel in hoc saltem excusationem haberet aliquam praelatus hic, si zelo ouium suarum accensus, alios inquireret exemplares viros, & sapientia praeditos, saeculares aut religiosos, qui sufficienter gregem pro se erudirent, quibus episcopi, superintendentes

A Vtrumq; testamentum scire, quid sit.

Expositio, Exo di. 7.

B

C episcopi attentio.

essent,

A essent, eis fauorem, animum & calorem, atque necessaria stipendia praestantes: ut isti inquam, tanquam sui gregis canes, effugarent lupos ab ouili suo. Quibus praelati gratias haberent, & si non tanquam hominibus, ad minus velut sui gregis canibus, eorum zelum & laborem attendentes. Quibus amoris signa ostendat, caput manibus demulceant, frustum panis porrigant, placidum vultum ostendat, gratos oculos exhibeant, & si non victum & vestitutum, sint tamè illis bona verba dates: quia diu noctuq; non cessant, pro suarum ouium comodo latrare, per ciuitates, per villas, per opida: & tandem quia vbiq; terrarum, totum orbem latratibus suis implent. Quibus vel pro suo labore & bona voluntate, beneuolos se illis exhibeant, quia totum pondus diei & aestus portant, tum concionibus, tum confessionibus, tum etiam conscientiae cassibus intendentes, & quia diu noctuq; numquam cessant bonis studijs & assiduis litteris insudare, ob hoc solum, ut episcopis non tanquam liberi, sed tanquam serui (uti decet) obsequantur, & inseruiant. Quod si non aliter, ad minus velut mercenarijs, praestent illis in laboris sui mercedem, gratam voluntatem.

C Sed non sic apud omnes quandoq; fieri consuevit, nam non de sunt praelatorum aliqui, qui his quandoq; non faueant. Et non dico de omnibus: sunt enim isti adeo pauci, ut facile numero comprehendi

Simile.

Simile.

B Labores concionatorum.

possint. Plures enim sunt, qui tanquam veri pastores, summo opere curant, suis ouibus prouidere, vnde quaque egregios inquirentes concionatores, quos amicabiliter tractant, gratosq; se illis exhibent. Sed cum hoc tamen, reperiuntur aliqui, qui his non fauent. Quandoquidem si aliqui comparerent aliquando sapientes viri, religiosi vel saeculares, qui candidè suis ouibus concionantur: ac si peregrinum & impertinentissimum esset sibi negotium hoc, ipsos nec vident, neque ad se aduocant, nec agnoscere curant, ut saltem eis gratias habeant, sed veluti cum extraneis semper se gerunt.

¶ Sed tamen ut cumq; sit, fautor me nescire, vnde in concionatores, & religiosos maximè dimaauerit hæc aliquorum praelatorum non tam pia affectio. Nescio, Deus scit, ipsi viderint: ut veram de hoc & exactam ante Christi tribunal rationem reddere valeant, quandoquidem negotium est maxima attentione dignum.

¶ Quod si me sententiae relinquatur iudicium hoc, nec pastoribus, nec concionatoribus culpam hanc adscriberem, sed tantum inimico homini, cuius semper officium est, dormientibus cunctis suis per seminare zizaniam. Hic dæmō, origo est & causa, vnde inter veros pastores & sui gregis canes, quandoq; sint contentiones ortae. Quippe qui videns maximè animarum commodum, quod ex religioso-

A

lucras

Pastorum incuria.

B

causa.

C

Expositio. Matthei. 13.

Agiosorum studio & prædicatione, in toto christianorum orbe diffundendum erat, diuisiones sparsit, ut vel sic, tantus diuini verbi fructus impediretur.

a. causa. ¶ Quod si in causa sunt, religiosorum priuilegia, & exemptiones quas ex summorum pontificum concessionibus aliquando obtinent, qua de causa liberè quandoque concionibus & confessionibus intendunt, non video certè cur in hoc prælatis grauamen aliquod inferatur. Nam cum tanta sit ouium multitudo, & neque episcoporum parrochi, neque adhuc clerici omnes ad hæc sufficere valeant, quia pauci

Religiosorum priuilegia.

B numero sunt: proculdubio in hac parte, religiosos habere adiutores, pietatis & charitatis opus est: quod profectò potius in episcoporum obsequium, & suorum clericorum leuamen, quam in eorum grauamen redudat. Cui nimirum operi, potius gratiarum actiones, quam prælatorum indignatio correspondere debent. Maximè cum ex hoc labore assumpto, nihil commodi, præter laborem ipsum & sudorem, religiosi reportent. Quod si ægrè quadoque ferat, & religiosi aut clerici prædicent, quid nostra? Nam danum, quod inde emergit (si quod est) non nostrum certè, sed suarum ouium est. Quapropter hæc mea pro nunc est, & semper fuit sententia, & concionator (sit monachus, aut clericus) rogatus sæper, aut ex obedientia compulsus, pulpitum ascendat. Hic est enim totus

Concionator, vocatus tanquam Aaron.

euangelici concionatoris decor, ut **A** sit vocatus tanquam Aaron. Quomodo enim prædicabunt, nisi mitrantur? Quæ profectò verba, non usque; adeo honestum & laudabilem concionatorum officium, non vocatus, ingerit. Et hæc dixerim, & nostra hac tēpestate, præcipue est hic concionatorum morbus: quippe cum ut in plurimum vix reperiatur aliquis, qui iam non summo opere curet, & anxia sollicitudine vnde quaque sibi conciones inquirat. Quod si hoc in eis, ex animarum zelo procederet, laudare quidem. Sed tamē vehementer suspicor, aliter se habere: & ostentationis suæ causa, aut cuius temporalis lucri, vel honoris, ac si aliquod aliud esset temporale negotium, hæc ut in plurimum appetunt & inquirunt.

Concionatorum morbus!

¶ Sed fortasse, alia in hac parte *3. causa!* causa assignari posset, quare scilicet non tam pios & beneuolos, pastores aliqui, in religionum concionatores sese ostendant. Quia videlicet dum prædicant, ponentes os in caelum, sine freno aliquo, prælatorum defectus (si quandoque reperiuntur) publicè populo præsentant, atque eorum culpas in conspectu totius populi euomunt: maximè iuuenes, quos nec ornat annorum canities, nec sociat studiorum antiquitas, nec defendit aliqua præeminens sue personæ qualitas. Quod si hoc ita se habet, certè hoc non solum in religiosis viris, sed neque in alijs cuiuscumque conditionis concionatorum

B

C

A toribus laudo. Et quia de hoc profectè in tertia huius operis parte, latius tractabimus, ne pro nunc in hoc articulo sola maneat mea censure, libeat videre rogo diuum Gregorium, in tertia pastoralis parte, ad monitione. 5. vbi egregie de hoc edisserit. Et tandem in calce illius admonitionis, hæc est eius sub his verbis resoluta sententia: admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temerè iudicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne vnde mala rectè redarguant, inde per elationis impulsus in profundiora demergantur. Admonendi sunt ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant: sed si qua valde sunt eorum praua, apud semetipsos diiudicent, ut tamen diuino timore constricti, ferre sub eis iugum reuerentiæ non recusent. Quod melius ostendemus, si David factum ad medium reducamus. Saul quippe persequitur, cum ad purgandum ventrem spelucam fuisset ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui iam tam longo tempore persecutio nis eius mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in Christum domini non deberet. Qui tamen occultè surrexit, & oram chlamydis eius abscidit. Quid enim per Saul, nisi mali rectores? Quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est prauos præpositos conceptam in cor-

Gregorius.

Expositio. i. Regum. 24.

Figura. i. Reg. 24.

de malitiâ, usque ad opera miseri **A** odoris extēdere, & cogitata apud se noxia factis exterioribus exequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia pie subditorum mentes ab omni se peste obrectationis abstinētes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiā cum de imperfectione reprehendunt. Qui & si quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamē humiliter loquuntur, & quasi oram chlamydis silenter incidunt. Quia videlicet dum prælatæ dignitati, saltim innoxie & **B** latēter derogant, quasi regis superpositi vestem foedant. Sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissimè vel detenuissima verbi laceratione reprehendunt. Vnde benè & illic scriptum est: post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamydis David. Facta quippe præpositorum, oris gladio feriēda non sunt, etiā cum rectè reprehēdenda iudicantur. Si quando verò contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem poenitentiae cor præmatur, quatenus ad semetipsum redeat. Et cum præpositæ potestati deliquerit, eius contra se iudicium, à quo **C** sibi prælata est perhorrescat. Nam cum in præpositos delinquimus, eius ordinationi (qui eos nobis prætulit) obuiamus. Vnde Moyses quoque, dum contra se & Aaron concionari populum cognouisset, ait: Nos

Expositio. Exodi. 16.

A Nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra dominum. Hæc ille. Omitto nunc reliquam sanctorum cateruam, qui in eadem sunt omnino sententia. Mani festè ergo colligitur, quati fecerit hic sanctus & egregius doctor, ne prædicatores, prælatorum vitas coram omni plebe dilacerent. Nam subditi in tantam inde elationem, & detestabilem deueniunt superbiam, ut videntes eorum personas sic publice reprehensas & dilaceratas, iam deinceps eos despectos & contemptibiles habeant. Vnde illico aliud peius oritur malum, quod videlicet tota obedientie sinceritas, humilitas, & subiectio subditorum, corrumpitur & euertitur: & vnde haberent subditi esse mansuetissimæ oves, vertuntur in rebelles & dissolutos capros.

B Quapropter, per viscera misericordiae Dei nostri, utrosque tam prælatos quam cæteros religionum concionatores instantissime moneo, atque in Christo rogo, ut in hoc christiano grege atque Dei ouili, vnanimes sint & concordes: attendentes solum animarum commodum, extirpantes inter utrosque, & a se procul expellentes demonis iam diuortam zizaniam: omni pace, & christiana beneuolentia, in seipsis inimicitias diaboli interficientes. Sed præcipue religiosos concionatores admoneo, ut episcopos summo honore habeant, & tanquam veros animarum pastores, ac legitimos rectores venerentur: & ipsis humiliter (in his quæ sui sunt iuris) erecta

colla subijciant, & cum omni subiectione obediant, ac demum eos tanquam suorum oculorum pupillam obseruent. Ipsos vero pastores in domino suppliciter oro, ut ante oculos semper habeant, & attentissime perpendant, quæ religiosorum studia, vigiliæ, sudores, atque concionandi continui labores, non sui commodi gratia fiunt, sed sui gregis ouium. Ideoque oportet ut illis faueant, auxiliū præstent: pios, beneuolos, & eorum defensores se ostendant, & ad Christi imitationem (tanquam gallina pullos) sic eos ut veros filios sub protectione alarum suarum recipiant: & gaudeant se inuenisse tales laborum suorum adiutores & socios: cum eis commercium habeant, confabulentur, & iam domi, iam ruri, iam mensa socios teneant. Cum quibus enim rogo rectius sui regiminis res arduas conferre & tractare poterunt, quam cum viris alioqui sapientibus, honestis, & bonis moribus compositis, atque omni plebi acceptis? Exposuimus hucusque mentem diui Gregorij, atque eius absoluimus sententiam, qua temeritatem concionatorum damnat, qui cum imperiti sint, tam effrenatè concionandi munus sibi usurpare attentant.

CAPVT. VII. VBI SUPRA prædicta veritas, aliorum sanctorum, & doctorum sententia firmatur.

HANC eandem querelam format beatus Hieronymus, eorum qui cum alienæ

A Simile.

Simile.

B

C

Hieronymus.

A sint professionis, præsumunt se facularum litterarum præceptores, atque diuini verbi prædicatores ostentare, ad Paulinum scribentes, epistola. 83. sub his verbis: agricolæ, cœmentarij, fabri metallorum, lignorum vetercaesores, lanarij quoque; & fuliones, & cæteri qui variam suppellectilem & vili opusculo fabricant, absque doctore esse non possunt, quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medici, tractant fabrilis fabri. Sola scripturarum ars est, quam omnes passim vendicant, hæc garrula anus, hæc delirus senex, hæc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent antequam discant. Alij adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris litteris philosophantur. Alij discunt (proh pudor) a foeminis, quod viros doceant. Et ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immo audacia edisserunt alijs, quod ipsi non intelligunt. Taceo de meis similibus, qui si forte ad scripturas sanctas, post seculares litteras venerint, & sermone composito aurem populi mulserint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant. Nec scire dignantur, quid prophetæ, quid apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia: quasi grade sit, & non vitiosissimum dicendi genus, deprauare sententias, & ad voluntatem suam, scripturam trahere repugnantem. Hæc ille. Mirum est (inquit Hieronymus) quod hæc sit cuiuscumque artificis, tam mechanicæ,

quam speculatiue artis conditio: A nam sic suæ professioni intedit & vacat, ut tamen alienæ facultatis aut officij minimè velit esse censor. Excepta, inquam, sacrarum litterarum schola, inquam indiscriminatim omnes suam non veretur falsè mittere, liberè suam preferentes sententiam, siue artista, siue iuriconsultus sit, aut medicus, ad huc & faber lignarius, & quod peius est ipsæ foemina: sed inter omnes maximè humanistæ & oratores, qui postquam elegantiam & latinæ facundiam, & parum liberalium artium attigerunt, ita sacrarum litterarum magistros se proferunt, ac si ab ipsis cunabulis, in sacris litteris essent educati. A quo fonte (ni ego fallor) nostris his temporibus, ferè tota lutheranorum pestis dimanauit. Quia profecto ingenij subtilitas, latinæ arrogantia & liberalium artium argumentis vestita, nisi alioqui fuerit grauissima Theologiæ professione, & sanctorum lectione infrenata, aut aliquo peculiari prudentiæ dono temperata, cum ad sacræ accedit lectionem, in manifestum se ingerit periculum. Nec decet sanè huiusmodi viros, ita nudos ad sacrarum litterarum lectionem accedere, quin prius hac Theologica scientia (tanquam chamo & fræno) eorum maxillæ confringantur. Sancta quippe Theologiæ facultas, optimum est sal & condimentum, quo rhetoricorum litterarum condiuntur, ut scripturam sacram

Fons lutheranæ pestis.

Simile.

Simile.

A cram aggredi valeant, sine quo ut in plurimum insulsæ manent, & periculossæ admodum, ad sacre scripture lectionem assumendam.

Incōueniens.

¶ Quod si latinæ linguæ, & liberalium artium professores, non in tantum prolapsi fuerint malum, ut hæresim sapiant, in hoc saltem deuenient incōueniens. Si statim se diuini verbi concionatores exhibeant, & parum certè, aut nihil solidum, christianum populum docere valebunt: sed erunt propè semper, tempus solis verbis terentes. Sunt enim de se tales huiusce modi facultates, si nudè accipiuntur, ut non plus ponderis aut substantiæ in se habeant ad euangelicam prædicationem, licèt suo genere alioqui præstantissimæ sint facultates. Nam ad eum modum, quo terra inculta & spinosa, de se flores minimè germinat, sed tribulos & spinas: sic latinæ & sophisticæ artis sterilitas, veritatum flores & doctrinam dulcem, qualem auditorum animæ appetunt, & prædicationis euangelicæ grauitatè decet, de se producere nequit, nisi siccas ut in plurimum, atque inutiles quæstiones.

Simile.

B tur, ut non plus ponderis aut substantiæ in se habeant ad euangelicam prædicationem, licèt suo genere alioqui præstantissimæ sint facultates. Nam ad eum modum, quo terra inculta & spinosa, de se flores minimè germinat, sed tribulos & spinas: sic latinæ & sophisticæ artis sterilitas, veritatum flores & doctrinam dulcem, qualem auditorum animæ appetunt, & prædicationis euangelicæ grauitatè decet, de se producere nequit, nisi siccas ut in plurimum, atque inutiles quæstiones.

Recetes Theologi.

C ¶ Et ut nihilo intactum relinquamus, quid ergo de nostri tēporis nouitijs Theologis dicemus? Quibus vix tēpus suffecit, ut scholasticam audierint Theologiam: sed neque attramentum, quod in conscribendis quaternionibus in gymnasio consumpserunt, ad huc ex siccatur est, & iam verbi diuini

concionatores se populo præsentant, & grandem constituunt prædicationis apparatus. Cum tamè sit verum, quod post tam longum scholasticæ Theologiæ studiū, & conclusionū speculatiuarum examē, alia non minus longa & ardua restat sibi terenda via, nec non importunum aliud atque grauissimum, necessariumque; Theologis studiū paratur, priusquam concionandi cathedram ascendat: nempe sacrarum litterarum, & sanctorum doctorum lectio. Isti quippe organa sūt, per quæ diuinus spiritus (qui in sacris recōditur litteris) loquitur, eorū siquidem sententia, pondus, & sanctissima est diuinarum litterarū censura. Sicut enim palmites fructum ferre non valent nisi manserint in vitæ: ita christianæ legis concionatores, nisi in hac diuini verbi & sanctorum lectione tanquam palmites manserint, & vitis huius succum suxerint, prædicationis fructum producere difficilè poterunt. Quod vsque aded verum est, ut non solum prædicatorū, sed neque Theologorum nomen absque hac sacra lectione, dignè sibi vendicet, quantumuis scholasticam peregerint Theologiam: quia hæc sacra scientia est, quæ verum format Theologum, cuius causa, scholastica alia addiscitur Theologia. Et ut iam satis mentem nostram in hac aperiamus parte, asserere vtique possumus, ipsos nihil scire. Quia iuxta Philosophi sententiam,

Simile.

B

Simile:

C

Verus Theologus.

Aristoteles.

tiam,

A tiam, cum scire nihil aliud sit, quàm rem ipsam per causam cognoscere: & origo atque radix tota scholasticarum conclusionum & veritatum, in sacris includatur litteris, (sunt enim scholastica præcepta, arboris ramus quidam, qui velut à trūco & radice, ab euangelio ipso prodeunt) inde patentissimum est, eum qui hanc sacram ignorauerit lectionem, parum profus scire.

Simile.

¶ Et si verum sit, quod tanquam primum principium, & fundamentum, exigatur in prædicatore scholastica hæc Theologia: quia tamen deficit quod potissimum, & principale est, in sancta euangelica prædicatione, studium videlicet, sanctæ & diuinæ scripturæ, inde inquam parum scire dicuntur. Namque studium hoc, habitus quidam est & indumentum quo vestiuntur & ornantur scholarum documenta, & conclusiones, ut pulpiti possint fieri doctrina. Et concionatores, qui sine hac sanctæ scripturæ lectione, & absque sacrorum doctorum censura, has Theologas propositiones, ita steriles & nudas, audent in concione sua

Simile.

C populo proponere: compertissimum est, multorum errorum passim se periculo exponere. Præterquam quod, cum huiusmodi nouitij Theologi, ita

recentiores & iuuenes, absque annorum maturitate, & sine aliqua rerum experientia & digestionem, carentes hac lectione sacra, & doctorum intelligentia: quando sic inquam intempestiuè, & immaturè assumunt sibi, prædicationis officium, manent proculdubio per totum vitæ suæ tempus in hac concionandi arte ita claudi & imperfecti, ut nihil tamquam veri officij huius artifices, dicere possint: Sed sola quadam verborum verborum garulitate ditescunt. Qui nichil de thesauro suo profectò proferrunt, sed dictorum alienorum dumtaxat (papyrorum videlicet, & quaternionum) representatores existunt. Qui tandem velut psittacus & garrulapica, alijs edisserunt, quod ipsi fortè non intelligunt. Ac demum eorum habitus, ita manet in perpetuum suffocata & conspulta, ut nullum vnquam concionatoris celebre nomen sibi acquirant, quantumcumque passim continuis prædicationibus infudent, quo enim tales plus prædicant, eò quotidie peiores efficiuntur, ac rudiores euadunt.

Imperfecti concionatores.

Simile.

B Simile.

C Tertullianus.

C de hæreticis

A de Hæreticis (qui vt in plurimum hac sola Latinitatis specie, & arte sophistica sunt imbuti) loquens, sic ait: hæretici scripturas obtendunt, & hac sua audacia statim quosdam mouent: in ipso vero congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hæc ille. Hæc est (inquit) hæreticorum conditio, qui imaginem potius sapientium præferunt, quàm ipsam rei veritatem, dum Grammatica solū, & sophistica arte vestiti sunt, quòd scilicet rudes populi, verborum sonitum audientes, putantes aliquid esse, cum nihil sint, multoties eorum loquacitate & sophistica doctrina, tanquàm tendiculis quibusdam, & retiaculis, capiantur.

Simile.

Basilio.

C Hanc eadem temeritatem, eorum qui hac sacra eruditione carent, vel qui cum alienæ sint professionis, in has sanctas, & grauissimas litteras sese ingerunt, damnat Basilius Magnus, vt refert historia tripartita, libro septimo capite 36. qui cum aliquando cum Valentino Imperatore confabularetur de his quæ ad sui status regimen attingebat, & multa de diuinis dogmatibus verba faceret. Quidam qui erat super imperiales epulas constitutus, Demosthenes nomine, volens in amborum sacrâ

loquelam sese ingerere, ægrè ferens Basilius, quòd secularis homo, & alioqui Idiota, vellet se disputationis sanctæ participem fieri, dixit illi: Vade, tuum est enim de pulmentarijs coquinæ cogitare, & non dogmata diuina de quoquere. Responsio quidem tanto viro digna, & quæ multis nostri temporis huic Demostheni similibus, & ignaris hominibus, dari posset: qui insipienter, & incautè, passim quæstionibus, & disputationibus, huius sanctæ professionis se immiscent.

Celebre exemplū.

C Hoc idem damnat hic christianissimus Imperator Valentinus, vt habetur in tripartita historia, libri septimi capite 12. Qui cum importunè, & instantissimè rogaretur ab Episcopis Helleponti, Bythinie, & sanctis patribus & Pötificibus, qui in concilio sacro congregandi erant, vt illi sanctæ congregationi assisteret, & præsidere dignaretur, vt cum eis simul decisiones, & concilij sacri præcepta sanciret & corrigeret, respondit in hæc verba. Mihi quidem seculari homini, & totius populi minimo, non est datū, diuinas scrutari veritates: namque officium hoc & munus, vobis solis sacerdotibus reseruatū est, qui huius tā alti negotij, à solo Deo, iudices & cēsores constituti estis. Dicitur

Valentinus Imperator.

celebre dictum.

A etum profectò celebre & memoria dignum, in eorum confusione, qui cum imperatores non sint, in hoc tamen articulo, audatiores sunt, quam si imperatoria gauderent maiestate.

Hieronymus.

C Hanc eandem sententiam confirmat iterum diuus Hieronymus, ad Paulinum scribens epistola 82. parte secunda, vbi sic ait. De omnibus diuinæ historiae libris, intellige, te in scripturis, sine præuio monstrante, semitas non posse ingredi. Intellige (ait Hieronymus) nullum posse attingere verum & legitimum librorum sanctæ scripturæ sensum, nisi illum præcesserit aliquis catholicus & in his satis eruditus præceptor, à quo regulas & condiciones didicerit, quæ requiruntur ad intelligendum mysteria & sacramenta quæ in ipsis sacris litteris clauduntur.

Augustinus.

C Hoc idem affirmat beatus Augustinus, in tertio libro de doctrina christiana, capit. vigesimo sexto, cuius hæc sunt expressa verba: obscura scripturæ locis apertioribus explicantur. Eis verò qui vnum alteri conferre nequeunt, lectio hæc interdicitur: quemadmodum gladius acutus, mel, aut vinum, à pueris quidem remouentur, non quia hæc mala sunt, sed quia eis moderatè, aut sine periculo vti non nouerunt. Hæc est

Simile.

prouidentia diuina, quæ semper in litteris sacris relucet, ad expellendum quidem obscuritatem & confusionem, quæ in illis posset oriri: quòd nullus sanctæ scripturæ, tam difficilis, aut obscurus reperitur locus, vt non sit alius, per quem ipsius difficultas absolui, & elucidari non possit. Itaque sacra lectio, semper ferè in se ipsa habet argumentorum solutionem & eorum quæ in ea obscura sunt, claritatem continet. Vt tamen hoc perspicuum legenti fiat, exigitur, vt quæ eam scrutatur & pertractat, assidua quadam sit, in eius lectione, familiaritate versatus: ipsius quasdam veritates alteris conferendo. Quapropter eis qui hanc eruditionem, & lectionis dexteritatem non attingunt, hæc sacra prohibetur lectio, non vtique quia mala aut nociua sit, sed quia eo ingenio, sagacitate, & prudentia, quæ tam grauem & sanctissimam lectionem decet, vti non nouerunt, nisi cum sui ipsorum damno, & aliorum grauamine. Ad eum modum, quo in recentibus pueris, gladium ab eorum manibus remouemus, atque ab eorum ore, mel, & vinum abstrahimus. Nam estò verum sit, quod huiusmodi alimēta in se ipsis suauia, & dulcedine sint plena, & gladius de se in bonum vsum, sit institutus: deficit tamen paruulis

12

Simile

Simile

C

36 PRAEDICARE THEOLOGIS DATVM.

A sensus, & rationis vsus, quo eis uti debeant. Nam gladio quo panem scindere haberēt, manus secabunt: & mel, quod moderatè sumptum vitā pręstaret, quia excessiuè summūt, mortem generauit: & vinum, quod si limphatū bibitur, eorum stomacho & capiti redditur salubre, si purum sumerent, ni miū noceret. Sic scriptura sacra, in manibus simplicium hominum, & aliorum qui in ea minimè sunt instructi, periculosus est gladius, quo facile seipos iugulare possunt: & vinū quo se inebriare valeant: & mel, quod eorum palato fastidium generet. Hac ergo de causa, eis diuina hæc lectio interdicitur, ne si

Simile.

B ori suo existimantes cibum esse, labia ipsa comburunt: sic isti cū ignari sint, scripturæ lumen, velut cibum ori suo apponentes, comburuntur, quousque Theologicæ facultatis extiterint discipuli & professores.

Augustinus.

C Hæc est iterum eiusdem Augustini conclusio, libro primo de moribus ecclesiæ capit. i. vbi sic ait: sacra scripturæ expositio petenda est ab his, qui eius doctores se esse profitentur. Nō est (inquit Augustinus) tā infima hæc diuinarum litterarum schola, neque eius præcepta tam vilia & abiecta sunt, vt eorum intelligentia, & expositio, à quibuscūq; hominibus expectari habeat: sed ab eis, qui huius sanctę doctrine

extiterint prius dexteri præceptores. Nam contingere potest (inquit hic præfatus doctor) immò semper accidere, quod sint multa in litteris sacris, quæ indoctis hominibus videantur absurda: quæ tamen si à doctioribus exponantur, maximè estimantur, & velut excellētes christianæ fidei habentur veritates. Et quò ab alijs abiectius aspernanda videbantur, eò sublimius laudanda videntur, cū à sapientioribus explicantur: & vbi ignorans & simplicissimus homo putabat non esse nisi stercus, inde sapiens, pretiosas excerpit margaritas, quibus auditorum mentes ornat. Veruntamen diligentia & pietas ab inquirente adhibenda est: altero enim fiet vt sciētes inueniamus: altero verò, vt scire mereamur. Vnde maximè temerarium est, immò stulta & horribilis temeritas, contradicere sensui, per sanctos patres ad intelligentiam scripturæ dato: illi enim sunt qui inuenerūt & scire meruerunt.

Simile.

¶ CAPVT. VIII. VBI
hæc eadem veritas scripturæ testimonijs, & alijs etiā comprobatur exemplis.

B T propter periculū quod inde dimanare potest, prouidit ipsa met Iesu Christi

Expositio, Matthæi. 7.

A Christi diuina præsentia, vt habetur Matthæi septimo capite, sic dicens: nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos, nè forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirūpant vos, sicut tolerari (inquit) non potest, vt quod pretiosum est & sanctum, canibus proijciatur, nec etiam vt rutilares margaritę immundis porrigantur porcis (nam cū bruta sint, & prudentię iudicio careat, quo eas honorificentissimè tractare deberēt, & porrigentibus gratias referre, lutosis pedibus conculcabunt, & proicientes ipsos dilacerabunt) sic (ait Christus redemptor noster) attēdite homines, qui inestimabiles euangelij mei margaritas et sacramēta quotidie vestris manibus versatis, & vestro reboluitis ingenio, atque tanquā veri præceptores, christiano populo proponitis vt cautè, hominibus stultis & stolidis atq; in peccato obstinatis, et malitia infectis eas mittatis. Nam sicut canis lapidem sibi proiectum mordet, & dentibus dilacerat: & quemadmodum leo rugiens, in proijcientem lapidem conuertitur, vt eum dentibus conterat: & vnde ferox ille canis, proiecto lapide edemandus erat, magis ferox redditur: sic etiam legis meæ veritates, hominibus bestialibus & malignis propositæ, quò magis earum fructum haberent per

Simile.

Simile.

C

cipere, vt inde humiles, & tractabiles redderentur, & à se penitus brutorum mores, & ferocitatem excluderent, amplius superbiunt, & ferociores euadunt & ferarum more rabiem suam contra vos exercentes, dentibus dilacerabunt. Sicut ergo ista in diuini verbi auditoribus accidunt, sic etiam in eis, qui harum sacrarum litterarum futuri sunt magistri & præceptores, continget. Nam cum illi, qui hoc prædicationis officium profitentur ea eruditione, quæ ad tam graue & sanctissimum exigitur magisterium, vacui existunt, quò has euangelij Christi veritates reuereri deberent, & tanquam cibos in auditorum commodum suauiter disponere, conuersi contra eas, pedibus conculcabunt: atq; ex eo, quod hominibus erat dulce, salutiferumq; condimentum quo ipsi haberent viuere, conficiunt quidem pestiferum (quo moriantur) venenum, diuinas deprauantes litteras, atque eas in proprijs sensibus adulterantes.

Simile. 12.

B

I

Simile.

¶ Et hoc est quod apostolus Petrus scribit sua secunda epistola, capite tertio, vbi sic ait: charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi sapientiam, scripsit epistolas, in quibus quædam sunt difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum

Expositio, 2. Petri. 3.

C

A perditionem. Ecce quantum no-
ceat litteris sacris, in manus in-
sipientiū hominum peruenisse,
aut eorū, qui alterius, quā Theo-
logiæ sunt facultatis. Nam sicut
Simile. corrupto stomacho, quicquid si-
bi (quantumuis suauissimi & sa-
lutiferi) contuleris, totum cor-
rumpitur, & in amarissimum fel
vertitur: eo modo ignorantia &
malignitas vsque adeo est corru-
ptus humor, vt sacras literas, quā-
rumcunque diuinas, venenosas
& pestiferas reddat. Quare inue-
stigare oportet, diuinarum litte-
rarum sanam intelligentiam, nō
vtique à quibuscunque, sed à do-
ctioribus (inquit diuus Petrus)
& qui in hac euangelica arte
sint resolutiores.

B Hanc eādē veritatem, affir-
mat antiquissimus quidā & egre-
gius doctor Ireneus nomine, qui
Ireneus scribens contra Valentinum he-
reticum, libro. 4. cap. 45. Sic ait:
vbi charismata domini posita
sunt, ibi discere oportet verita-
tem, apud quos est ea, quæ ab apo-
stolis est ecclesiæ successio, & id
quod sanum, & irreparabile ser-
monis cōstat. Hæc ille. Vbicūq;
aliqua sit reperta veritas, aut di-
uinū documentum (ait hic do-
ctor) decet vtique ab eis illius
intelligentiam expectare. qui sta-
tū apostolico successerunt, apud
quos compertum sit, purissima
accepisse veritatem: vel ab eis
saltem, qui in horum sancta &
catholica doctrina sint nutriti,

A & sufficienter instructi in qui-
bus certissimum erit, nostræ fi-
dei conclusiones & præcepta, pu-
rissima à suo proprio fonte dima-
nasse. Et ita de se fatetur hic gra-
uissimus doctor, quod doctrina:
quam in hac sancta facultate af-
sequutus est, eam vtique accepit
ab eisdem præceptoribus, qui
ipso met apostolos audierant &
viderant.

Hinc etiam est, quod fertur de
Dionysio Alexandrino Episco-
po, vt habetur libro septimo ec-
clesiasticæ hystoriæ, capi. 6. cui
prohibitum fuit, hæreticorum
libros legere, ne fortè, eorum ca-
peretur versutijs, quousque in le-
ctione sanctę scripturæ sufficiē-
ter esset instructus, & sanctorum
linguā attingeret. Postea tamen
miraculosè de celo vocem audi-
uit dicentē sibi: lege omnia quę-
cunq; in manus tuas venerint,
quia probare singula quęquę, &
discernere potes.

Fauet præterea huic senten-
tię, quod Petrus apostolus dicit
Clemēs (sicut Papa Clemens refert in li-
bro decimo Recognitionum) his verbis: sunt multa verba in
scripturis diuinis, quæ possunt
trahi ad eum sensum, quem sibi
vnusquisque spōte præsumpsit:
quod fieri nō oportet. Nō enim
sensem, quem extrinsecus attule-
ris, alienum & extraneum debes
querere, quem scripturarū aucto-
ritate confirmes: sed ex ipsis scri-
pturis sensum capere veritatis.

Et ided

A Et ided oportet ab eō intelligen-
tiam discere scripturarū, qui eā
à maioribus, secundum veritatē
sibi traditam. Seruat, vt ipse pos-
sit ea, quæ rectè suscepit, compe-
tenter asserere.

¶ Quod profectò verissimū repe-
rietur, si oculos in hos excellen-
tes, sapientissimosque viros inie-
cerimus. Nā omnes supradicti,
etsi tam grandi ingenij talento
fuerint præditi, nusquam in or-
be toto reperietur hęc sibi vsur-
passe licentiam, & libertatē, quā
hac nostra tempestate assumūt,
qui omnino carent eis sufficien-
tię partibus, quę ad hoc sanctif-
simum exiguntur officiū. Omnes
siquidem sapientię suę habue-
runt præuios præceptores suos,

B & magistros, à quibus scripturæ
sacrę phrasim intellixerunt, &
harum sancti euangelij verita-
tum receperunt claritatem. Cu-
iusmodi fuerunt Apostolus Pau-
lus, princeps & euāgelicæ huius
eruditionis caput, atque præcep-
tor, qui gloriatur legem se ad
pedes Gamalielis audiuisse, qui
eius extiterat magister. Diuus
etiam Hieronymus, præceptorē
habuit, in hac diuina schola Gre-
gorium Nazianenum, atque Di-
dymū: qui ambo in litteris san-
ctis, quas didiscit, eius fuerunt
primi præceptores. Itidem bea-
tus Augustinus habuit magi-
strum omnium quæ didiscit di-
uum Ambrosium. Sanctus ve-
rò Martinus, Hilarium magi-

strum tenuit. Præterea sanctus
Thomas de Aquino in omni-
bus sapientia insignis, præcepto-
rem habuit Albertū Magnū, &
sicut aliqui referūt Alexandrum
de Hales, antiquū quidē & gra-
uissimū doctorē. Ceterū Apосто-
lorū magister, ipse fuit Christus
Redēptor noster. Reliqui autē
illius temporis contemporanei,
ipso met Apostolos habuerunt
præceptores. Et ad eū modū suc-
cessiue, vsque ad nostræ ætatis
moderna tēpora alij semper ab
alijs doctrinā acceperunt. Et tā-
dem omnes, qui huius sanctę scri-
pturæ doctores, atque euangelij
Christi celebres prædicatores
extiterūt, decreuerūt semper hu-
miles fieri: & in hac christiana
schola, atque diuinarū litterarū
professione, prius se discipulos,
quā magistros exhibuerunt.

Si ergo ex omnibus antea actis
tēporibus, cōpertissimū est, om-
nes hos grauissimos atque cele-
berrimos homines, totiusq; mū-
di sanctitatis & sapiētīę fontes
(qui nimirum origo totius eru-
ditionis in hac extiterūt docen-
di euangelica arte, ex quorum sa-
piētīa & zelo totius vitę christia-
næ religio & reformatio proma-
nauit: quos Deus ipse in eccle-
sia sua, speciali priuilegio cōsti-
tuit, & tanquā spiritus sancti ele-
git organa) si isti, inquā, nunquā
ausi sunt in hūc sanctarū littera-
rū campum ingredi, neque euā-
gelicā prædicationē sibi assume-

C 4 re,

Sapientissimi doctores.

Dionysius Alexandrinus Episcopus.

Mirum prodigiū.

Clemēs Papa.

antiquorum doctorum præceptores.

Paulus.

Hieronymus.

Gregor. Nazianzenus.

Didymus.

Augustinus.

Ambrosius. Martinus. Hilarius.

A. S. Tho. Albertus magnus Alexander de Hales.

B

C

Simile.

Nouum insipientiae genus.

Canonici iuris professores.

A re, nisi prius ab his excellētissimis praeceptoribus essent edocti à quibus tanquam paruuli à iuuentute sua, doctrinae suae lacte sunt nutriti: vt vel sic eorum praeuio lumine, & spiritus sancti adiuti auxilio, possent in lucē prodire cum fidei mysterijs & sacramentis, quae in christiana hac lege includuntur. Si hoc, inquam, in antiquis nostris patribus, ita semper gestum est, quod nouum est hoc insipientiae genus, quod nostra hac tempestate, nostris oculis cōspicimus? Vbi nō solum illi, qui nusquā huius sanctae disciplinae magistros habuerunt, sed neque qui adhuc illius alphabetum satis cognouerunt, sanctissimum hoc concionandi munus, & scripturae sacrae lectionem ita sibi assumunt, ea licentia & libertate, ac si ab infantia sua in hac sacra educati essēt doctrina: quales sunt latinorū multi & rhetorici, artium etiam professores, atque alij plurimi, qui in hac sancta professione, ante magistri, quā discipuli, esse de creuerunt.

¶ De iuris autem canonici professoribus, qui iam nostro hoc tēpore, concionandi officium ex professo, sicut & theologi, sibi assumunt: nescio an satis commodē hoc prosequi valeāt: quin notissimo errandi periculo se exponant. Nam etsi aliqui à natura sua optimum sint ingenium sortiti, & aliquam sacrae scripturae

C portionem quandoque legerint quia in sacris canonibus bona sacrarum litterarum pars, & sanctorum doctorum, atque conciliorū sita est: sed tamē quia theologiae facultatis professionem minimē fuerunt assequuti (vbi principia, regulae, & praecepta ad sacram intelligendam paginam habentur, nec non ad sanē & catholicē percipiendam sanctorū lectionem, atque sacrorum Conciliorum decreta) inde, inquam, est quod huiusmodi concionatores, absque periculo praedicationis munus difficilē exequi valeant.

A portionem quandoque legerint quia in sacris canonibus bona sacrarum litterarum pars, & sanctorum doctorum, atque conciliorū sita est: sed tamē quia theologiae facultatis professionem minimē fuerunt assequuti (vbi principia, regulae, & praecepta ad sacram intelligendam paginam habentur, nec non ad sanē & catholicē percipiendam sanctorū lectionem, atque sacrorum Conciliorum decreta) inde, inquam, est quod huiusmodi concionatores, absque periculo praedicationis munus difficilē exequi valeant.

Secus autem esset, si praedicationem nō ex professo & principaliter exercerēt, sed quādoque aliqua diuina verba ad populū facerent, sicuti parochi consueuerunt: & aliquando etiam Episcopus, qui solum iuris canonici facultatem obtinet, pariter assuescit. Item etiam si aliquis in hac facultate praepetoris laureola esset insignitus, iuxta concilij Tridentini decretum: vel talis praeterea esset, qui in canonicis decretis praexcellens extitisset.

Tunc si quidem isti tales apparenter concionandi munus exercerent: nā de his verissimiliter praesumitur, scripturam sacram, sanctorumque lectionem, atque bonam Theologiae facultatis partem transcurrisse.

His etiā annectitur innumera clericorū caterua, quibus animarum cura est annexa: quorum aliqui

B Laureati.

Cōciliū Tridentinum.

Parochi

Parochi scientia.

Simile.

A aliqui solū de sacris canonibus aliquid didicerunt, alij verò dūtaxat Grammaticā adepti sunt. Qui tamen non cessant diu notūque populo concionari, hoc sese defendentes titulo, quod pastoralis cura & sacerdotium, hanc sibi obligationem pepererunt. Quorum zelus, sanctus quidem est, sed non secundum sciētiam. Fateor enim ego, quod si sacerdotes sunt, scire tenentur, & sapientes esse habent: hoc inquam verum est. Sed si ignari sunt, quod praedicare populo debeant, hoc stultissimum est. Nam sacerdotalis dignitas, principale onus, quod suis imposuit humeris, scientia est & doctrina, ex qua continuo ipsius officij oriri habet executio: & vnde etiam ipsi idonei esse tenentur, vt sacramenta sufficienter administrare valeant.

B Et hoc est primum & principale pondus, ad quod ex vi ordinū tenentur, maximē qui animarū habent adiūctam curam: ex quibus tanquā à fonte & fundamento primo, statim promanare debet populo concionari. Attamē ignorantia supposita, certē totū praedicationis fundamentū ruit: sicut domus, quae supra arenam aedificata manet. Etenim sola Grammaticae artis eruditio in sacerdote, exigua est arena, vt supra eam tam validū, & immane euangelicae praedicationis aedificium fundari habeat. Et quod plus est, si ego rem hāc satis percipio

C (saluo meliori iudicio) dubitarem an hic talis satis in consciētia esset tutus. Nam sicut qui alicuius equi vulnus curādum susciperet, si illius artis esset ignarus, nō leuiter aberraret, ob hoc solum quia bestiam illā periculum mortis exponeret: quātō ergo potius offendet peius, qui ignorās Theologiae artis praecepta, & sacrae scripturae regulas, atque sanctorum censuram, tot christianorum animas in sua praedicatione curandas suscipit, atque legis mandata, difficultatesque diluendas assumit? Ex cuius errore, nō minus quā ipsa animarum sequitur perditio, simul atque ipsius legis falsa aliqua interpretatio. Et hoc est, quod diuus Gregorius prima pastoralis parte, capite primo, aperte temeritatem appellat. Quod certē vocabulum in materia tam graui, sonat quidem, non vsque adeo sanam conscientiam.

(saluo meliori iudicio) dubitarem an hic talis satis in consciētia esset tutus. Nam sicut qui alicuius equi vulnus curādum susciperet, si illius artis esset ignarus, nō leuiter aberraret, ob hoc solum quia bestiam illā periculum mortis exponeret: quātō ergo potius offendet peius, qui ignorās Theologiae artis praecepta, & sacrae scripturae regulas, atque sanctorum censuram, tot christianorum animas in sua praedicatione curandas suscipit, atque legis mandata, difficultatesque diluendas assumit? Ex cuius errore, nō minus quā ipsa animarum sequitur perditio, simul atque ipsius legis falsa aliqua interpretatio. Et hoc est, quod diuus Gregorius prima pastoralis parte, capite primo, aperte temeritatem appellat. Quod certē vocabulum in materia tam graui, sonat quidem, non vsque adeo sanam conscientiam.

Simile.

Gregorius.

B

¶ CAPVT. IX. VBI ARGUMENTA, quae contra supradicta militant, statuuntur, & soluantur.

NON desunt tamen loca aliqua, tum scripturae, tunc etiam sanctorū, quae huic nostrae assertioni contra venire videantur. Diximus namque, ad sacrarum litterarum lectionem, ac per consequens ad concionandi grauissimum officium

A cium, non esse admittendos in discriminatim omnes, sed illos maximè, qui eiusdem sunt professionis.

Primū argumētum.

Augustinus.

Simile.

B ere. Mirū est ergo, quare Theologi interdiciant laicis, sacræ Bibliæ, aut certè noui testamenti lectionem.

Secundū argumētum.

Expositio Matthæi 4.

¶ Secūdò, Christus Redemptor noster, ut habetur Matthæi 4. Ut re vinceret demonem, qui sibi de lapidibus panem suscitare persuadebat, quo vesceretur & famem placaret, sic respōdit: nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Si ergo eius sanctissimū verbum animarum nostrarum

Simile.

C panis est, patentissimum atque cōmune omnibus esse debet. Panis quippe materialis, quo cibatur gentes, qui corpori vitā præstat: nihil eo, inter omnes alios

cibos, cōmuniūs & abundantiūs in mensa esse debet: quia etsi alia alimentorum genera rara sint, & comedentibus prohibita, panis tamen nulli vsquam denegāndus venit.

¶ Præterea tertio, naturale est cuicumque hominum, virtutis regulas, & præcepta intelligere, ut postmodum virtutem ipsam operetur. Sicut enim auctor est Aristoteles, nihil est volitum nisi prius præcognitum. Nō enim tam brutalis, & sine mēte homo est, ut eius volūtas feratur in incognitū. Cū igitur huius operandæ virtutis, siue moralis siue fidei nostræ Christianæ sit, principia & regulæ in sacris litteris contentæ sint, necessum est, ut omnibus sit patentissima sacræ scripturæ lectio. Quod Christus profectò confirmare videtur, cū dixit Iohannis quinto cap. Scrutamini scripturas, in quibus patetis vitam æternā haberi postquam (inquit) notissimum est, animarum vestrarum vitam, in scripturis sanctis contineri, scrutamini attentissimè, & intelligite, quæ sit hæc vestra vita. Quādoquidem sicut naturale est oui, herbā, quā comestura est, prius naribus olfacere, ut antequā eā in ventrem trajiciat, satis percipiat & dignoscatur: sic hominibus vitam hanc, quæ in sacris clauditur litteris, naturale est olfacere, & ingenio, tanquam naribus indagare, quid nā sit. Non ergo

Tertiū argumētum.

Aristoteles.

B **Expositio Iohannis 5.**

Simile.

C.

A eis interdici debet sancta hæc lectio.

Quartū argumētum.

Adhæc quartò, & vltimò. Cū laicus aliquis extiterit bono ingenio natus, ut quod legerit, sufficientissimè intelligere possit, & alioqui sit fidei zelo repletus, & timoratus vir, atque bonis moribus compositus, ac demum humilitatis virtute vestitus (quæ præcipuæ sunt partes, quæ ad hanc sacrā exiguntur lectionē) qua ratione rogo, talis hic vir, idoneus non erit, ut legat & pertractet diuinæ scripturæ veritates, & quæ ibi continentur mysteria & sacramenta? postquam virissimum est, quòd Deus maximus ac piensissimus, optimè possit huic homini (cū legerit) talia cōmunicare secreta, absque eo quod Theologicæ fuerit professionis, quemadmodum patet ex illo loco Iohannis 15. cap. vbi expressè legitur, Christum sic fecisse cum discipulis suis, cū dixit: iam nō dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Iam (inquit Christus) nolo vos meos appellare famulos, siue seruos, meo obsequentes mandato: sed intimos amicos & sodales, quia obscura quæque mysteria & sacramenta, patris mei pectori reseruata vobis libentissimè patefecit. Vbi nullam aliam assignat causam, quare tam amicabiliter cum eis fuerit cōuersatus, & sui pectoris arcana manifestauerit,

Expositio Iohannis 15.

Causa.

nec non & cor suum (quod in sacris litteris latebat) aperuerit, quàm quòd eius extiterint amici, atque virtutum & veritatum amatores. Cū ergo hoc idē cōtingere possit, & videlicet nostris his temporibus reperiatur laicorum plurimi, qui amicitia hanc & benevolentia cum Christo habeant, eum quo virtutum & religionis commercium ducant (cui etiam maximo zelo & studio, ac feruentissimo amore, cādide & syncerè seruire studeant quibus Deus ipse in multis alijs suum passim præstat auxilium) quare inquam asserere non valebimus, quòd huiusmodi viris, velut charissimis & tam intimis suis amicis, Deus suæ sanctæ scripturæ impartiat secreta, atque in scriptura sacra, cū illa euoluerint, pectus suam illis adaperiat, etiam si Theologicam facultatem non fuerint adepti? Quod etiam firmari videtur, ex mirabili illa gratiarum actione, quam Christus suo æterno patri retulit, pro immenso beneficiorum aceruo, in quem suos discipulos viderat peruenisse. Ut Matthæus refert 11. cap. Sub his verbis: cōfiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiam pater, quoniam sic placitū est ante te. Vbi Christus nullam aliam videtur insinuasse rationem, quare patri suo placuerit, sacramentorum

Confirmatio.

Expositio Matthæi 11.

A torū cæleste mysteriū discipulis suis impēdere, nisi quia humiles extitisset, hoc enim signatur, par uulorum nomine. Quia hac de causa, à sapiētibus etiā & huius sæculi prudentibus, dicit hoc diuinum arcanum aufugisse, nempe quia superbi & arrogātes existerēt. Hoc siquidem significant hoc in loco nomina hæc, sapientia, & prudētia. Ecce ergo quati estimentur in diuina præsentia humiles corde, quòd mereantur diuinarum litterarū secreta penetrare: nec vllām aliam exposcit ibi Christus ab hominibus Theologiam, vt diuinarum litterarum secreta calleant. Irrationabiliter ergo Theologi doctores, à laicis hominibus amouēt sacræ scripturæ lectiōē, hæc sunt dubia, quæ huic nostræ assertioni maximè repugnare videntur. Quibus (puto) hæreticorū aliqui innitūtur: & alij etiā, qui etsi hæretici non sint, curiosi tamen & huius sæculi filij, pro se allegant, superciliosos appellantes Theologos, quia alijs sacræ scripturæ lectiōē interdican-

¶ CAPVT. X. IN QVO, supradicta soluuntur argumēta.

AD HÆC tamē, eo ordine quo proposita sunt, respondebimus, vt distinctius eorum percipiamus calumniā, Et primò annotandum est, quod

Simile.

hæc semper fuit, & est hæreticorum versutia, quod videlicet sub ouina pelle, luporum dētes & vn gues cooperiant: quia sub placidis verbis, & sanctæ scripturæ apparentia, pestiferæ hæresis virus abscondunt. Ad primum igitur argumentum, quod ex diuini Augustini verbis desumpsimus, epistola tertia ad Volusianum, vbi assererat scripturam sacrā, omnibus esse proditam atq; vtilē, doctis pariter & indoctis. Est in primis supponendum, velut fundamentum solutionis huius, & etiam pro sanctorum aliorum expositione, q̄ sicut mos est sacræ scripturæ, q̄ aliqua eius obscuriora loca, per alia eiusdem scripturæ sanctæ elucidantur, & clariora redduntur: sic etiam in sanctorum scriptis contingit: quia si in aliquo scripturæ suæ loco quicquam repertum fuerit, quod legenti dubium vel obscuritatē ingerat: alia sunt vt in plurimū in operum suorum scriptis verba, per quæ hæc eadē claritatem recipiant, eorūq; abigatur obscuritas: si tamen lector assiduus & integer in eorum extiterit lectiōe. Hoc igitur supposito, si attentè inspiciamus præcedentia omnia diuini August. testimonia, quæ hucusq; in cōfirmationē cōclusionis nostræ attulimus (vbi tā manifestè asserit hæc nostrā theologorū assertionē, & huius cōtrariā condēnat) hinc manifeste dignoscetur, qualiter intelligi

Solutio primi argumēti.

Fundamētum.

Antelligi habeat, huius scripturæ locus, de quo hic argumentū formauimus. Namque in libro tertio de doctrina christiana, capite. 26. (de quo superius mentionem fecimus) expressè cōtrarium asserit, cuius ibi hæc sunt expressa verba: obscura scripturæ, locis apertioribus explicantur: eis verò, qui vnum alteri cōferre nequeunt, lectio hæc interdicitur: quemadmodum gladius acutus, aut vinum à pueris remouentur, non quia hæc mala sunt, sed quia eis moderatè, aut sine periculo vti non nouerunt. Et tamen compertum est, eos, qui in sacris litteris vnum alteri conferre nouerunt, solum esse, qui theologiam facultatē sunt professi. Item in libro primo de moribus ecclesiæ, cap. 1. eandem confirmat sententiam, dicēs sacræ scripturæ expositionem petendam esse ab his, qui eius doctores se esse profitentur: fierique posse, immo semper accidere, vt multa videantur indoctis absurda, quæ cum à doctioribus exponantur, eò laudanda videntur elatius, quòd abiectius aspernanda videbantur. vnde maxime temerarium est, immo stulta & horribilis temeritas, contradicere sensui, per sanctos patres ad intelligētiam scripturæ dato. Vbi quid clarius rogo, quàm quod his verbis sanctus hic doctor affirmat? Apertè enim asserit, hominem

Augustinus.

Simile.

Augustinus.

non theologū, ab scripturæ sanctæ lectione retrahi debere. Nā qui obsecro sunt eius doctores, à quibus scripturæ expositio est indaganda, nisi theologi? Item in prædicta epistola ad Volusianum, vnde hæretici argumentū desumpserunt, eiusdem etiam sententiæ reperitur. Ait enim sic: sancta scriptura omnibus accessibilis est, quanuis tamē paucissimis penetrabilis. Ex his ergo locis apertè colligitur, cuius fuerit mentis egregius hic doctor, in primis verbis, vnde argumentum fecimus.

¶ Sed vt in hoc clarius, ac distinctius elucescat veritas, & firmior sit assertio nostra, ac proinde Augustini mētem plenè percipiamus: respondetur secundo fatemur siquidē Augustini verba vera esse, q̄ videlicet scriptura sacra omnibus sit prodita, & utilis, tam doctis quam etiam indoctis hominibus. Nam in ea inuenitur quod credendum, quod sperandum, quod agendum, aut fugiendum sit: quod Dei timorē incutiat, aut eius amorē inflammet: quod animarum vulnera sanat, & quod earum salutem conseruet: quod timidos animet, & quod audaces refrēnet: quod pauperes subleuet, & quod diuites humiliet. Est enim mystica turris David cum propugnaculis, vbi mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortiū: quia scilicet tota salus & spes nostra in ea re

A

Augustinus.

B

Secūda solutio.

Virtus sanctæ scripturæ.

C

Figura Cantic.

A ea relucet. Hęc enim est, quę sanctorum lachrymas abstergit, & dissolutorum hominum cachinnos comprimit. Hęc est, quę superbiorum erecta colla subiecat, & humilium subiecta subleuat. Et tãdem hęc est iuxta diui Pauli sententiã, fidei christianę clypeus, & nostrę salutis lorica, in qua ne quęssimi inimici ignea tela possimus extinguere. Sicut Matthei quarto cap. legitur fecisse redemptor noster Christus, qui dæmonis sibi irrogata tentamēta, solū sacrę scripturę testimonijs confregit. Nã persuadenti sibi, ut lapides in panes cõuerteret, respõdit: scriptum est, nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit d̄ ore Dei. Et suadenti secundò, ut de pinna templi se præcipitaret, respõdit: scriptum est, dominũ Deũ tuum nõ tentabis. Ac demum tertio, volenti, ut prostatus se adoraret, respõdit: vade Sathana, quoniam scriptum est, dominũ tuum adorabis, & illi soli seruias. Fatemur etiã, sacram scripturam, ut argumentũ petebat, speculũ esse perlucidum, quod Christianorum quilibet, ante oculos semper habere debet, per quod mentis suę maculas & turpidinem abstergat. Sic namque eam appellat diuus Gregorius, secũdo Moraliũ libro cap. 1. vbi sic ait: scriptura sacra menti oculis, quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur: ibi enim facta, ibi pulchra nostra cognoscimus, ibi sentimus quãtũ proficimus, ibi à profectu quam longè distamus. Fatemur inquam, omnia ista vera esse, & q̄ sacra doctrina, omnibus vtilis est, & præ oculis semper habēda: sed tamē accepta & disposita ab eis, qui eius doctores, se esse profitentur. Sicut dicimus corporalem cibũ, omnibus esse salubrẽ, sed tamē per ipsum coquũ præparatũ. Pharmacũ præterea, hominũ saluti esse conducēs confitemur, sed tamē per medicũ & pharmacopolã administratũ & confectũ. Ad eũ igitur modũ, diuinę scripturę præcepta, saluberrima, & conducētissima homini sunt, atq; pro omnibus singularia medicamina exposita tamē & distributa per eorũ præceptorũ manus. Quẽadmodũ Ioan. 6, cap. legitur, de illo sacro cõuiuio, quod Christus in deserto, tãtę multitudini parauit, vbi panes per apostolorũ manus illis fuerunt distributi. quę quidē distributio, secũdum sanctorũ expositionē, duo nobis designat, Primũ, humilẽ & subiectũ populũ, in audiendis, recipiēdisq; diuinis mandatis, cum omni obedientia, & synceritate, seclusa à se omni prorsus curiositate perscrutãdi, & inquirēdi sacrarum litterarũ secreta. Secũdũ, quod diuinũ & mirabile hoc factum, nobis designat, est quod per apostolos ipsos, qui toti populo

A pulo porrexerunt panes, sacrę doctrinę doctores, & christianę legis præceptores significantur, qui diuina verba (velut veros animę nostrę panes) omni populo impartuntur. ¶ Et cõfirmatur hoc euidentissimè, ex vsu & politia, quę apud quãcunq; bene institutã rempublicã, iã diu inter homines inoleuit, & ab initio mudi recepta est. Inter quos apprimè semper obseruatũ fuit, nõ omnibus esse liberũ legẽ docere, nec de rebus sacrosanctis & diuinis tractare: sed eis solum, qui ad hoc munus præcisè edocti & electi sunt. Quẽadmodũ apertè constat discurrenti ab orbe cõdito, ad vsq; nostra hęc tẽpora, semper sic in fallibiliter obseruatũ fuisse. Et quidē in statu innocentię, si à primo homine Adam, rei huius initium sumamus, notissimũ est. Nã ipse mirabiliter à diuina manu edoctus, plenus ea sapientia, quã Deus sibi indidit, in eo innocentię statu, doctor & legis præceptor fuit. In statu aut naturę lapsę, fuit illius legis eruditor, vir iustus & timoratus Noe: cui ex peculiari amoris priuilegio, quẽ erga illũ dominus gessit, velut amico intimo, tribuit illi os & sapientiã, ut se, & quę erga illius status religionẽ attinebant plenè cognosceret: ut inde seipsum optimis & religiosis cõponeret moribus, ac proinde ceteros omnes edoceret, quę esset recta re-

ligionis & salutis via. In lege vero scripta fuerunt primi & principaliores Moyse, & Aarõ, à quibus in posteros omnes illius etatis, diffusa est omnis religionis disciplina. Etsi qui alij esset, quibus liceret illius legis dogmata & statuta populo exponere, illi erant dumtaxat, qui à deo ipso in hũc finẽ & toto populo peculiariter destinabatur: & nulli alij fas erat magisteriũ hoc assumere, sicuti cõstat Moyse & Aarõ fratres, in populi illius doctores assumpsisse, ut testamētũ & legis madata, quę tabulis lapideis in monte à Deo receperat, ipsum populũ docerent: præter quos, nullus ea etate ausus vsquã fuit, hãc docēdi cathedrã sibi vsurpare. Unde in omni lege scripta ortũ habuit, ut qui sanctuariũ ingrediebatur, quibus res sacras cõtingere fas erat, atq; incensum & sacrificia in tẽplo offerre, nec nõ & legis crimina exponere, simul atq; Dei cõsuetudinẽ populo intimare, & difficiles legis quæstiones, & cetera quęq; obscura solvere essent utiq; soli sacerdotes, qui instructi, & segregati in hũc erant præcisè finem. ¶ Hoc apertissimè cõfirmatur, Neemię cap. 8. vbi habetur, q̄ omni plebe in tẽplo congregata, ut doctrinã & Dei præcepta audiret, leuitarũ officiũ erat populũ ipsum cõponere, & suis distinctè locis seorsum cõsidētes ordinare, & in gradu suo distinguere: vt

Expositio ad Ephes. 6.

Expositio Matth. 4.

Simile.

Gregor.

Scriptura sacra, speculũ

Simile.

Simile.

B

Expositio Ioannis 6.

C

Simile.

Docēdi munus non omnibus concessum.

Status innocentię.

Status naturę lapsę.

A Status legis scripturę.

B Mirus legis scripturę ordo.

Neemię 8. cap.

C

A vt nimirū cū silentio, & reuerentia maxima, religionis suæ audierēt sanctiones, & cęrimonias. At tamē solus Esdras, erat doctor & præceptor, qui populo legem exponebat.

Numer. 4 cap.

testamēti arca.

Hoc idē confirmatur, ex eo quod habetur, Numerorū 4 cap. vbi signatur ordo, qui erga testamēti arcā seruādus erat. Disponebatur siquidē, q̄ solus Aarō & filij eius in sancta sanctorū ingrederentur, & ipsam testamenti arcā inuoluētes, humeris Leuitarum imponderēt, quibus solis eā portare licebat: sed nulli alteri totius plebis, fas erat arcam tāgere, aut quę intus erāt, curiosiūs indagare: & qui præter hoc aliud intenter, mortis pœnam subiret. Ea aut quę inter alia, in arca inclusa cōtinebātur, erāt quidē Moysi tabulę lapideę, in quibus sancta Dei mādata erāt scripta, & legis liber, qui cętera p̄cepta, ipsiusq; legis cęrimonias continebat.

B Vbi cōpertū videmus, nulli alteri eo statu licitū fuisse, testamēti tabulas, siue legis librū euoluere, aut arcā digito cōtingere, nisi doctoribus dūtaxat & leuitis atq; sacerdotibus, ad hoc præcisē destinatis. In cuius confirmatio

Horrendum flagellum. 1. reg. 6.

C nē, adduci potest illud memorabile satis & horrēdū flagellū, quod primi Reg. cap. 6. adducitur. Cū enim testamēti arca, Bethsamarū fines pertransiret, & omnis populus, tūc tēporis in agro triturā mēsis faceret, vt triticū in

horrea sua mitteret, tāto gaudio Bethsamitę oēs affecti sunt, vidētes arcā dñi (quā Philistin captam diu detinuerāt) vt defferentes segetū trituram, illi maximo applausū gaudētes occurrerent, atq; magnis clamoribus, & lætitiā pleni immensas Deo gratias referrēt, pro ipsius arcę liberatione. Et quia eorū plurimi, accedētes prope arcā, erecto collo, eā curiosiūs aspexerūt, percussit dñs de Bethsamitis septuaginta principales viros, & quinquaginta millia totius plebis: non vtiq; ob aliud, nisi quia oculos in arcā dñi curiosiūs iniecerūt. Luxitq; populus valde, eò qd dñs plaga magna plebē percussisset, viri aut Bethsamitę timore perterriti, dixerūt: quis poterit stare in cōspectu dñi Dei sancti huius? Factū profectò hominibus formidabile, eis maxime, qui in sacras litteras audaces esse nō verentur. Nā si ita est, qd quia gens illa, zelo deuotionis accensa aliquantū sublimes ostēderūt oculos, vt arcā dñi cōtēplarētur, tā grauitē à Deo sunt puniti (cū tamē nō plus valoris esset, quod intra ipsam latebat arcā, quam virga Aarō, & colla māna, & Moysi tabulę: quia omnia hæc ad quā

B

Audaces in sacras litteras.

C

dā cęrimoniarū legē, dūtaxat at tinebant, atq; ad quędā crassa solum & materialia hircorum & arietum sacrificia) si hoc inquā apud illos ita grauitē gestū est: quid rogo, cum illis fiet, aut quo flagello

Nostrę etatis te meritas.

In quo magis clarescūt nobiles.

A flagello digni erunt, qui cum non sint euangelicę legis doctores, sed è populo fortasse vulgares viri, tam sublimes, & arrogantes, ostendunt suę mētis oculos, vt curiosiūs velint sacre paginę scrutari mysteria & sacramenta, quàm si in eadem professione, omnibuseffent doctiores? Sicut sæpenumero videmus, nostra hac tempestate accidere, maxime inter nobiles quosdam, & illustres viros, qui vt in plurimum post prandium aut cœnam, cum à mensa surrexerint, curiosas valde, & inutiles quæstiones, circa fidem & sacras litteras mouent: quæ non nisi ad

B subuersionem circumstantium cōducunt, & ad extirpandam synceritatem obedientię christianę, & fidei candorem, quem fideles christiani in se ipsis obseruare deberent. Præterquam qd generosi viri, ex eò quod illustres sunt, in nullo magis eorum generosi sanguinis virtus clarescere habet, quàm quod in rebus fidei, synceros & subiectos, supra omnes alios, omnino se præbeant. Nam quod illustriores & clariores sanguine sunt nati, eò amplius fidei iugo debent colla submittere: & quod principales sunt, eò magis fidei candorem in se ipsis demonstrare habent, in hoc quod dubia, & difficiles fidei quæstiones, eis dumtaxat, qui illius sunt professionis, semper relinquunt, vt cæteris vulgi ho-

C

minibus singulare sit exemplar: hoc præsertim tempore, quo res fidei ab hæreticis tam irreuenter tractantur. Namque cum inter seculares homines, aliòqui indoctos, & huius professionis ignaros, versantur sacre scripturę dubia, cum ex templo non sit illis ad manum eorum solutio, manent prope semper in rebus fidei dubij, aut certè cum scrupulo dimittuntur. Et bene meritò, tales quandoque à Deo hoc flagelli genere percutiuntur, propter irreuerentiam, quam Deo & sacramentis eius in scriptura sancta, ingenij sui curiositate irrogarunt. Quod nimirum flagellum signat sapientissimus ille Salomon, Prouerbiorum vigesimo quinto capite, dicens: sicut qui multum mel comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Et ita re vera existimo, immo (vt rectiūs dixerim) apertis oculis video, huiuscemodi viris propè semper ita euenire, qui curiosiūs res fidei, & sanctę scripturę subtilia scrutari præsumunt. Non enim sunt qui rectiūs de fide sentiant, neque qui religionis christianę zelo magis polleant: sed neque qui adhuc, virtutis deuotione feruentiores existant. Sed hi sunt qui propè semper in republica, aliorum religiosam vitam sunt semper taxantes, & qui alienorum morum se censores ostendunt. Et

B

B

Expositio. Prouerb. 25.

C

Alienā vitam taxantes.

D hanc

Expositio Pro- uerb. 25.

Simile.

Simile.

A hanc eandem sententiam iterum repetit Salomon, eodem vigesimo quinto capite Prouerborum, cum ait: Mel inuenisti, comede quod sufficit, ne forte satiatus euomas illud. Attende (inquit, sapiens) fili mi, quod mel nequaquam cibus est, qui per se ipsum comedi valeat, sed velut alterius cibi falsamentum, comedendum est. Quapropter, semper mellis modicum, te desumere oportet: quia si illo satiatus fueris, in hoc utique deuenies malum, quod illud tanquam canis euomas. Nam sicut in alijs corporalibus cibis euenire solet, qui si parca sumantur, salubres sunt, & tales, quos hominis natura, & stomachi virtus amplecti potest & digerere: si autem immoderate, & excessiue summantur, usque adeo nociui sunt, ut nimium hominis stomachum grauent, & inuomitum tandem vertantur: ad eum modum omnino fit, in sacrae scripturae, & fidei christianae mysterijs, quae mentis nostrae sunt cibi. Nam si temperate (ut decet) sumantur, ea synceritate, & subiectione, atque reuerentia, quae religiosum virum & christianum decet, per praceptorum manus confecti & distributi, eo sensu & intelligentia, atque censura, qua sacri doctores ea disponunt: sic non erit mel, quod nostro palato fastidium generet, aut stomachum grauet, aut certe euomere faciat, id quod virtutis & fidei, in conscientia

nostra iam repositum erat: sed A erit perfectio hominibus tunc temporis, diuina haec veritas, dulcissimum mel, quod mentis nostrae palatum reficiat, & suauissimum falsamentum, quo caeterae virtutes, quantumuis difficiles & amarae, deglutiri valeant. Et adhuc tanti facit Salomon periculum hoc, quod in hominibus, ipsorum ingenij curiositas parit, ut hanc eandem veritatem tertio repetat, Ecclesiastici. 3. capite, dicens. Altiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quae praecipit tibi Deus, illa cogita semper, & in operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quae abscondita sunt, videre oculis tuis. B Plurima enim supra sensum hominum, ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Mirum profecto est videre, quam prudenter medetur sapientissimus hic vir, huic curiositatis morbo, qui circa diuina versari solet: aduertens hominum animos, ut satis intelligant, res has diuinas, huius esse conditionis, ut nec oculis comprehendi, nec manibus contractari possint. C Quippe quae tam admirabiles sint & supra hominum sensum auolantes, quod solum fide, & obedientiae synceritate percipi valeant: secus enim supplantati, & defraudati omnino, in earum intelli-

Expositio. Ec. clesti. ci. 3.

Simile.

C

gentia

Ratio.

Mysteria fidei manibus contracta non sunt. Simile.

Simile.

Simile.

A gentia relinquentur homines, & tandem non nisi in sui ipsorum malum, cedent. Quam nimirum Salomonis censuram, oporteret semper ob oculos habere, eos qui in hoc nostro miserabili aeuo, sunt arcanorum Dei scrutatores, ut sui intellectus fragilitatem agnoscentes, existiment aliqua in lege christiana esse, quae suam excedunt habilitatem & ingenium. Quae tamen mysteria voluit prouidentia sua Deus, hominibus occulta mansisse, & tam sublimia & alta, supra eorum sensum constituere, ob hoc solum, ut ipsorum hominum rebellem infranaret intellectum: ut sic eos suae legi subiectos omnino redderet, considerantes, quod altiora sunt in Dei lege aliqua, quam sui ingenij sit talentum: & quod eorum salus fita sit potius in fide, & humili quadam reuerentia, quam huiusmodi mysterijs exhibere debeant, quam in eis intelligendis: nec putemus fidei nostrae mysteria usque adeo esse vilia & abiecta, quod manibus contrectari debeant. Quemadmodum digitis, arboris poma comprimimus, cum scire intendimus, an ad maturitatem peruenerint. Nec in hoc articulo, Hispanorum more nobis viuendum est, qui minime contenti sunt, si oculis imaginem viderint, nisi digitis etiam tangant, aut sicut apostolus Thomas, qui quod fide percipere de-

beret, manibus decreuit contingere: & quod intellectus erat officium, oculis praestare voluit. Sic & nos ne simus usque adeo rebelles & curiosi, ut potentiarum usum & officium omnino peruertere velimus, oculis tribuentes, quod linguae est: & manibus, quod pedum existit conditio. Quod utique fit, cum flores, quae solum ad odorandum sunt, comedere attentamus: & musicam, quae audienda est, odorare querimus: atque vice versa, cum quod odorandum, audiendum: & quod comedendum, odorandum ducimus: & cum denique quod tangendum erat, videndum decernimus. Sic in praesentiarum euenit, cum quod credendum est, intelligere volumus, & quod intelligendum est, oculis videre cupimus. Et hoc est infide curiosi hominis vitium: nam omnia quae fidei sunt, quae solum subiectione & synceritate fidei percipienda erant, sensibus apprehendere decernit.

¶ Sed in contrarium huius est. Argumentum. Nam si vitiosum est in laicis, & in alijs quibuscunq;, qui Theologicae non sunt facultatis, scrutari diuinam maiestatem, atque in litteris sacris curiosius eius indagare mysteria, & hac ratione dicimus, quod ab eius opprimuntur gloria: vitiosissimum etiam erit, eiusdem adhuc facultatis professores, quales sunt doctores, &

Simile.

Simile.

Simile.

B

Argumentum.

C

D 2 legis

A legis præceptores, eorundem my-
steriorum scrutatores, & curio-
sos esse indagatores. Nā in vtri-
que æqualis existit temeritas &
audacia, velle scilicet diuinam
scrutari maiestatem: quia in v-
trisque, fidei proculdubio exigitur
sinceritas, & subiectio. Ad
hoc tamen respondetur, nimium
esse discriminis inter utrosque.
Nam in legis doctoribus, totum
esse eorum, est quidem in sacris
litteris versari, vt populo erudi-
tè, & exactè possint legem in-
terpretari. Quapropter necesse
est, vt sacras ipsas litteras vsque
ad medullam radicibus intelli-
gant: neque ideo opprimuntur
à gloria, si curiosius in sacris lit-
teris, & delicatius quàm alij, rei
veritatem inquirent. Nam sicut
pisces, qui estò semper versentur
in aqua, & in illius profundo
sint demersi, non tamen ab ipsa
suffocantur aqua, quia totum esse
eorum ex aqua consurgit: nec Sa-
lamandra ab igne consumitur,
estò semper in igne sit, quia ab
eodem igne esse suum & substan-
tiam acquirit: nec præterea, apis
in melle perit, quantumcumque
semper ipsi inhæreat fauo, quia
C ipsius mellis fabricatrix est: ad
eum modum doctores, & legis
christianæ præceptores, etsi ve-
rum sit quòd in sacrarum littera-
rum profundum demergantur,
non propterea, à domini oppri-
muntur gloria, aut ab ipsis suf-
focantur veritatibus, quantum

uis earum intima curiosius pene-
trare velint. Quia totum esse eo-
rum & viuere, quatenus ipsius le-
gis sunt præceptores, ex eisdem
est & consurgit: quandoquidem
pisces sunt, & apes, & salaman-
dræ, quæ in sacris litteris, velut
in aqua, & igne, & melle, à suo
concreantur initio.

¶ Et hac de causa apostolus
Paulus (sicut aliqui referunt, &
ratio ipsa exposcit) quas scripsit
epistolas, vbi tot fidei nostræ my-
steria tã diuinè pertractat & scru-
tatur, direxit eas non quidem om-
ni plebi, sed episcopis, & ad hoc
destinatis ministris, vt tanquam
legis proprii doctores, qui sapien-
tiæ talentum, & prudentiæ obtine-
bant, cæteris totius populi, eas
sic expositas proponerent: neque
ausus est, doctrinam hanc quàm
primum rudi populo committe-
re. Nam sicut non omnibus idem
est salubre corporale nutrimen-
tum (infantulis enim panis no-
cuius est, adultis verò salutiferus
redditur: senibus humidus ci-
bus salutem præstat, sed iuueni-
bus siccum conducit alimentum:
& ossa optimis conceduntur den-
tibus, pulpa verò eis qui denti-
bus carent conueniens esca est)
C sic diuinæ veritates accommo-
dari semper habent hominum
talento & ingenio, atque eorum
varijs conditionibus, & statibus
adaptari. Alijs quippe, velut
paruulis, præstandum est lac,
quia discretionis dētibus carent,
quibus

A quibus sacra scripturæ difficilia
masticare valeant: sapientibus
verò, qui iam prudentiæ dentes
obtinuit, vt dura quæq; eius te-
rere possint, omnes eius verita-
tes, tum faciles, tum etiam diffi-
ciles, porrigi valent, quantum-
uis difficiles & obscuræ. Et hoc
est, quod Christus discipulis suis
apertè monstrare voluit, vt habe-
tur Ioannis. 16. capite. Cum enim
videret eos, non vsque ad eò esse
sufficientes, vt tam alta & diuina
mysteria capere possent, qualia
vtique erant, quæ illis quotidie
Christus ipse edifferebat, ait il-
lis: Multa habeo vobis dicere,
B sed non potestis portare modò:
cum autem venerit ille Spiritus
veritatis, docebit vos omnem ve-
ritatem. Hæc eadem est diui Pau-
li doctrina, prima ad Corinthios,
capite. 3. cum ait: Tanquam par-
uulis in Christo lac vobis potum
dedi, non escam: nondum enim
poteratis, sed nec nunc potestis.
Et hoc idem repetit, ad Hebræos,
quinto capite, dicens: Etenim
cum deberetis magistri esse pro-
pter tempus, rursus indigetis, vt
vos doceamini, quæ sint elemen-
ta exordij sermonum Dei. Cum
igitur ex his omnibus, quæ in
C argumenti huius solutionem ad-
duximus, compertissimum sit,
non omnibus liberum esse, le-
gis præcepta, & sacra scripturæ
mysteria tractare, sed eis dum-
taxat, qui huius sunt facultatis:
& hæc fuerit semper ab orbe con-

dito cuiuscumque bene instituta
reipublicæ consuetudo, vt alios
habeat suæ religionis doctores,
alios verò auditores: mirum est
profectò, quòd deuenerit nostri
temporis hæreticorum dementia,
& barbaries, vt solam hanc no-
stram christianam rempublicam
minus bene institutam esse ve-
lint, sed omnibus paganorum &
Indorum rebus publicis, rusticio-
rem constituent: statuentes, vt
more inferni, nullus sit ordo aut
distinctio inter legis christianæ
præceptores, & rudis vulgi au-
ditores, sed quæ omnia sint confu-
sa & inuoluta: cum tamen in
toto orbe nulla sit lex, aut secta,
quæ tanto ordine, & distinctio-
ne resplendat, & quæ omnes
aliàs antecedit. Nam etsi in ve-
ritate, quam secum affert, aliàs
superare Gentilium, & Sarrace-
norum, atque Indorum sectas,
verissimum sit, quia hæc sola ve-
ritatem continet, cæteræ autem
non nisi falsitatem & fictionem:
sed præsertim in ordine legis &
rerum antecellit maximè. Nul-
la liquidem talis existit, qualis ni-
mirum christianorum lex est.

¶ Et hoc est, quod propheta
ille insignis Moyses in lege vete-
ri, quæ christianæ legis figura
fuit, elegantissimè depingit, Deu-
teronomij, quarto capite, vbi di-
uinum sapientiæ ordinem, quo
lex ipsa erat instituta, his verbis
populo proponit: Scitis quòd do-
cuerint vos præcepta atque iusti-

Solutio.

Simile.

Simile.

Simile.

B

Simile.

Simile.

Simile.

C

Verita-
tes homi-
num in-
genio ad-
daptan-
de.Exposi-
tio, Ioã-
nis. 16.Exposi-
tio. 1. Co-
rinth. 3.Exposi-
tio, ad
Hebr. 5.Hæreticorū de-
mentia.

Simile.

B

B
B
B
B

B

C

Exposi-
tio. Deu-
tero. 4. c.

A tias, sicut mandauit mihi dominus Deus meus, sic facietis ea, in terra quam possessuri estis, & obseruabitis & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia & intellectus coram populis, ut audientes vniuersa præcepta hæc, dicant. En populus sapiens, & intelligens, gens magna: nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut dominus Deus noster adest cunctis obseruationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclinata, ut habeat cærimonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros. Vbi Moyses, in hoc maximè veterem legem, excellentiorem ostendit, scilicet in miro mandatorum & cærimoniarum ordine. Quod si in veteri lege, quæ umbra & imago testamenti noui erat, mirabilis quædam reperta est distinctio & ordo, in euangelica lege (quæ illius umbræ veritas est: & flos, qui ab illa, tanquam à radice prodit) quanto maiori sapientiæ & ordinis excellentia relucere habet? Et si in ea, quæ umbra fuit, satrapæ, pontifices, & sacerdotes qui legem docebant, à cæteris vulgi hominibus distinguebantur, in hoc, quod illi solum legis doctores existebant, isti autem illius dumtaxat auditores (quod illis fas erat sancta sanctorum ingredi, & vasa sacra contingere, istis autem nequaquam, sed

Excellētia legis in ordine eius.

Simile.

reuerenter ea suscipere) cur inquam lex noua, quam vetus infelicioer erit? Cur veritas eo priuilegio non fruatur, quo figura gaudebat? ut idem sit ordo in euangelio, qui saltem in lege extitit scripta. Et hæc dicta sint quantum ad primi argumenti solutionem.

¶ Ad secundum argumentum, quod in confirmationem huius primi dubij attulimus, ex verbis domini, Matthæi. 4. vbi ait, quod eius diuinum verbum est panis, quo viuit homo. Quod fit, ut si panis est scripturæ sacræ lectio, quod nulli hominum sit deneganda. Nam materialis panis, quia hominum salutem maximè conducit, omnibus indiscriminatim conceditur: quare sacrarum litterarum diuina verba, à laicis tractari decens est, etiam si Theologi non sint. Ad hoc tamen, fatemur quod diuinum verbum panis sit, in quo omnium hominum vita consistat, & quod nulli viuentium, etiam non Theologo, est denegandus. Sed tamen distributus, & dispositus per doctorem, & prædicatorem manus, qui ad hoc in Dei Ecclesia sunt constituti. Nam sicut panis hic materialis, in quo vita corporis reposita est, ut sufficiens cibus illius esse possit, oportet prius ut molateratur, & deinde cribretur, ac demum quod igne decoquatur, quo tandem sic disposito, homo vescitur: ad eum

2. argumenti, solutio.

Simile. B

C Simile.

om-

A omnino modum, christianæ legis diuinum verbum, pro ut in sacris iacet litteris, triticum quoddam est. Sic enim ait Christus redemptor noster, parabolam seminantis apostolis explicans, quæ Matthæi. 13. & Lucæ. 8. capite adducitur: vbi expressè asserit, semen hoc, nihil aliud quam diuinum esse verbum. Oportet tamen ad hoc, ut triticum hoc, panis fiat populo comedendus, quod prius doctoris siue prædicatoris mola teratur, & mundetur, ac denique decoquatur, ut sic dispositus & confectus rudi populo porrigi valeat. Ut enim supra diximus, quemadmodum panem illum, quo Christus in deserto tot millia hominum satiauit, non ipse per se populus accipit & fregit, sed per Apostolorum manus fuit distributus: sic etiam istum verbi diuini panem non ipse ignarus populus debet sibi assumere, sed per præceptorum manus, primò habet impartiri. Experientia namque compertum videmus, quod auis quantumcumque in se ipsa preciosissima sit, atque in se virtutem habeat, ut homini vitam præstet, nihilominus crudam manducari minimè conuenit, quin prius à coquo deplumetur & dequoquatur, ut sic hominis cibus esse possit. Sic etiam diuinæ scripturæ dogmata, etsi salutifera sint, & in se ipsis vim habeant & virtutem præstandi homini vitam, quo-

Expositio. Matthæi. 13. Lucæ. 8.

Simile. B

Simile.

C

usque tamen à doctoribus sint exposita, cruda dicuntur, neque à vulgaribus, absque periculo edipossunt. Quod bene redemptor noster ea sententia firmavit, qua discipulis suis dixit: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Ac si clariùs dixisset: Hæc quæ vobis dicturus sum, diuina sunt verba, & in se ipsis preciosissimam habent virtutem, cælestem vobis condonandi vitam, tanquam verus utique animarum vestrarum panis: sed modò hic cibus crudus est vobis, nempe quia tam debilis animæ vestræ stomachus existit, ut eum digerere minimè valeat, quo ad usque ipsamet Spiritus sancti gratia consolidatus existat.

¶ Secundò respondetur huic dubio, quod etsi verum sit, diuinam scripturam hominis esse panem, non decet tamen utcumque, omnibus, lectionem eius, in discriminatim impartiri. Nam adhuc panis hic materialis non omnibus conuenit, nisi eis præcisè, qui illum masticare valent. Sic verbi diuini lectio, eis dumtaxat conducit, qui discretionis & scientiæ dentes habent, & fidei, virtutisque zelum consequuntur, quo illum digerere possint. Quapropter materialis panis paruulis denegatur, propter stomachi eorum teneritudinem, quod si illis præstaretur, crudus & indigestus omnino maneret: & vnde vitam haberent elicere, inde mor-

Expositio. Ioannis. 16.

2. solutio.

Simile.

C Simile.

Atem incurrent. Sic etiam sanctæ scripturæ lectio non vnicuique accommodatur stomacho, sed illi dumtaxat, qui sapientiæ calorem, atq; prudentiæ digestionem obtinet, vt lectionem eius decoquere valeat, & qui tantum caloris vim obtineat, vt difficile & obscurum eius deglutire possit. **Gregorius.** Quod egregiè beati Gregorij sententia confirmatur, in prologo tertiæ partis pastoralis, vbi sic ait: Non vna eademq; cunctis exhortatio congruit, quia non cunctos par morû qualitas astringit. **Simile.** Sepe nãq; alijs officunt, quæ alijs profunt: quia & plerumq; herbæ, quæ hæc animalia enutriunt, alia occidunt: & lenis sibilus, qui equos mitigat, catulos instigat: & medicamentum, quod hunc morbum imminuit, alteri vires iugit: & panis, qui vitæ fortium roborat, paruulorum necat. Sicut ergo hoc, in auditoribus fit, sic etiam in legentibus scripturam sacram, fieri habet. Et hoc est quod Christus Matthæi. 7. capite dixit. Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas. Ac si apertius dixisset, Verba sanctæ scripturæ, sancta quidem sunt, & quæ sanctum hominem efficiant: dum tamè legentis animus canis naturam nõ sapiat, atque latrabilem & mordacem non induat conditionem. **Simile.** Quia tum temporis, quod sanctum de se erat, in canis rabiem & ferocitatem vertet: & diuina verba,

quæ de se præciosæ erant margaritæ, quæ præ oculis à doctis & sanctis hominibus haberentur, ab indoctis & ignaris velut lutum pedibus cõculcabuntur. Hæc igitur differentia est inter sacræ legis doctores, & cæteras plebis gentes: quæ videlicet primi iam adulti sunt, quibus doctrina ipsa & sapientia, quam habent, calor & dætes sunt, quibus bene sacræ scripturæ secreta masticare, & digerere sufficiant: plebeiij autem homines, paruuli sunt, in quibus eorum ignorantia, stomachi quædam est frigiditas, quæ veritatis digestionem impedit: qui ad hoc tandè perueniunt damnum, vt quod legentes perciperint, minimè retineant, sed penitus euomant. Et ob hæc eandem causam vt est videre apud Lucã. 8. capite, quando Christus cælestia sacramenta turbis edifferebat, inter Apostolos suos & omnem aliam plebem, idem omnino assignauit discrimen, dicens: Non omnibus, sed vobis datum est, nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis. Vobis (inquit) quorum ingenij talètum iam Spiritus sancti gratia illustratum est, concessum fuit tam sublimia fidei & regni cælorum mysteria palàm dignoscere: cæteris verò non nisi parabolatū velamine inuoluta, propter eorum tenuem ingenij capacitatem. Res nimirum, & negotium admiratione dignum, quod cū regni cælorum cognitio vsque adeò sit omnium salutis importan-

A Simile.

Simile.

Simile.

B

Expositio. Luc. ca. 8.

C

Gregorius.

Simile.

Simile.

Simile.

Expositio. Matthæi. 7.

Simile.

Atissima, Deus ipse fateatur non decere, huius regni intelligentiam palàm omnibus aperiri. Et tamen quod hæreticus, è contrario tam impudenter asserat, sic omnino decere. Et cùm salutis huius præcepta in sacris litteris includatur, Deus dicat, non omnibus esse concessum ea scrutari & intelligere: & tamè quod vilis futor, & quilibet alius vulgaris & lutheranus homo, nõ nisi decentissimum esse asserat. Sint ergo huius liti iudices, qui hæc legerint, & diiudicent, quem sequi debeamus, Deum ipsum, an popularem & vilem hominem. Et tandem hinc satis iam intelligere poterunt, qui sapientes sunt, quanta sit hæreticorum dementia (ne dicam stoliditas) qui veritati tam apertis testimonijs corroboratæ audeant contradicere. Sed hæc est & fuit semper hæreticorum vanitas, & arrogantia, vt noua de thesauro suo semper proferre appetant, quæ nemo alius vnquam dixerit. Quæ tamè si doctores & sancti patres non dixerunt, non vtiq; inde est, quia hæc non attigerint, sed quia vana sunt, & indigna prorsus, quæ ab homine sapiente & christiano proferri debeant. Sunt enim inuerecundorum hominum dogmata, & eorum, qui iam sicut in alijs, ita & in rebus fidei, rasam habeant frontem: qui pequi nec Deum, nec homines verentur, neq; alicui penitus rationi, aut fundamèto innittuntur, sed iam quasi gentes sunt, qui in omni-

Impudentia, hæreticorū.

Notandum maxime

Inaudita proferre, hæreticorū cõditio.

bus tum dictis, tum factis sine lege viuunt: quia non ex lege quidem, qua sapientes viri loquuntur, sed ex suo dumtaxat beneplacito sententiam proferunt.

¶ CAPVT. XI. VBI tertium, & quartum, soluntur argumenta.

D tertium principale argumentum, quod ex naturali hominis appetitu formauimus, quem operandi virtus consequitur. Et quidem placet argumentum hoc, paulò latius formare, vt eius nobis melius innotescat difficultas. Est siquidem Aristotelis documentum, quod Plinius libro primo eius naturalis historie, capite primo, adducit, quod videlicet cuiq; rei siue homini, siue bruto, naturalis inest appetitus adherendi bono, ac proinde fugiendi malum. Cui naturali principio innituntur rerum omnium salus & vita, in quo etiam Deus optimus mundi conditor, totius orbis conseruationem posuit. Cuius veritatis ipsa rerum natura testimoniū perhibet. Videmus enim cochleam, cùm super terram reptat, quod oculorum vice, cornibus ipsis attentat, quod sibi conueniens est acquirere, ac percõsequens discõueniēs fugere: quod si bonum (quod inquit) occurrit, cornua extendit: sin verò, intra se ipsam se colligit. Arbor item per abditissimas terre venas, suas extendit radices,

A

12

solutio 3. argumenti.

13

Aristoteles. Plinius.

B

Simile.

C

Simile.

A vt terræ humiditatē fuggat & viuat: & quādoq; inter ipsasmet durissimas petras, & saxa, se immittit, vt inde vitamumat: & tandē sic faxorū duritiem amplexatur & comprimit, vt nequaquam dimittat, quin prius illorum succū (quo alatur) trahat, vt sic suū conseruet viuere. Ad eum igitur modum, inter cætera naturæ dona, quæ Deus hominum naturę indidit, hoc primum & excellentissimum fuit, nempe appetitus prosequendi bonum, & fugiendi malū: quæ virtus ita naturæ eius insita manet, vt quā diu homo est, ab eo diuelli non possit. De quo propheta testatur psalmo. 4. dicens.

Simile.

Expositio. Pf. 4.

B Multi dicunt, quis ostēdet nobis bona: Signatum est super nos lumē vultus tui domine. Vt hoc lumine bonum à malo discernamus, ac proinde in nostra sit facultate vnum fugere, alterum verò prosequi. Sicut ergo naturale lumē homini prouisum est, quo malum, bonumve intelligat: sic vim quandam naturę eius, atque insitum appetitum appetendi bonum, ipsius naturę auctor immiscuit. Quod diuus Paulus ad Romanos scribens, capite. 2. his verbis confirmat: Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciūt, ita vt ipsi sibi sint lex. Quæ de causa Apostolus eos ibidem dānat, quia id non opere compleuerunt, quod luce illa diuina cognouerunt. Ideo (inquit) tradidit illos Deus in reprobū sensum, quia

Expositio. Roma. 2.

C cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Si ergo ita est, quod rectē operandi appetitus secundum virtutem, homini est naturalis, cuiuscumq; sit conditionis, aut status, siue secularis sit, siue clericus sit, monachus, aut laicus, medicus sit, aut iuriconsultus, Grammaticus, aut Rhetoricus: & cum hoc verum etiam sit, quod huius rectē viuendi forma, atq; eiusdem virtutis regulę & præcepta in sacris contineantur litteris: quare non omnibus liberum erit, eas euoluere, vt normam ipsam religiosē viuendi intelligāt, quam humeris suis christiana hæc lex imposuit? Mirum enim est quod christianæ legis teneantur adimplere documenta, & tamen quod fas illis non sit, eam legere, & scrutari.

A quādoq; amaritudinem sapit: sic etiam in virtute cōtingit. Namq; quæ alioqui suauissima erat, si à rusticis, & incultis hominibus accipiat, qui nullam scientiæ, siue prudentię artem retinēt, insipida nimium & agrestis existit. Sicut etiam videmus ipsius terræ naturę datum esse, optimas producere herbas: si tamen olitori colendi desit industria, aut à circumstantibus herbis suffocantur, certē tales redduntur, quę hominum gustui desipiant. Sic etiam hominis natura, de se veluti terra est, prona quidem, vt optimas virtutū herbas germinet: veruntamen non satis absq; doctrina & arte ista producere valet. Nam admixta vitiosis alijs ipsius naturæ inclinationibus, quas naturalis ipse appetitus de se emittit: & cum prætereā ex alia parte, malum propè semper præualeat, si aliàs Dei gratia, eius peculiari non sit auxilio adiuta natura, illico talis virtutis opus imperfectum, debile, & agreste nascitur, & tandem aut ab ipsis pessimis inclinationibus (velut à nociuis herbis) suffocatur, vel certē citò à flore & integritatis cādore decedit. Quod profectò in rusticis quibusdā hominibus, experiētia compertum videmus, qui cum aliò qui optimam sortiātur à natura sua, ad virtutem inclinationem, quia tamen eis ars & industria deficit, quæ talē possint dirigere, atq; elaboratā reddere virtutem: rustica admodum, & quodammodo siluestria sunt eius omnia virtutum opera. Quod in tantum verissimum reperitur & rerū experientia comprobatur, vt nō solum ea quæ homini substantia- lia sunt, arte indigeāt, sed ea etiā, quę iocosa & accidētia sunt, sine arte & sciētia assumere, in decorum valde & ridiculum fit: veluti sunt, liram pulsare, & ludere, atq; saltare, equo in sidere, aliaq; id genus multa. Quapropter inter homines, iam diu schola est, & præceptores destinati, qui hæc homines doceāt. Nam tales sunt huiusmodi res, vt cum aliàs placidę, & hominibus gratiosæ sint, risu dignæ nimis redderentur, si absque arte, & disciplina exercerentur. Neq; in his solum verum habet quod dicimus, sed etiā in eis operibus, quę maximè homini sunt necessaria, & connaturalia, quæ à ventre matris homo ipse secum eduxit: sicuti est comedere, bibere, & ambulare: hæc enim adhuc sine arte sumere, indecētissimum est. Et hinc est, quòd de Diogene egregio quodam philosopho legitur, quòd cum puerum quendam videret cibum sordidè atq; rusticè comedētem, pædagogum eius pugno percussit, dicēs, ipsius fuisse culpam, qui eum comedere nō docuisset. Si ergo catinum ad comedendum, aut calicem ad bibendum, sine disciplina assumere, iniuitio est. Cur igitur virtutem sine disciplina exercere, magis indecorum non erit? Quòd si in hisce rebus,

¶ Pro solutione tamen argumenti huius, præsupponendum nobis est fundamētum quoddam, ex Plutarchi doctrina desumptum, quod ipse auctor, primo Moraliū libro statuit, vbi de modo, quo virtus edocenda sit, edisserit. Fatetur enim ibi, quod estò concedamus, hominis naturam de se, aliquam producere posse virtutem, & honestatem: sed tamen deficiente arte, statim elanguet, & emarscescit, alijs multis admixta rebus, longè bono (quod in se habet) dissimilibus. Nam quemadmodum arboris fructus, etiamsi de se dulcis sit, si ex inculta & siluestri colligatur arbore, durus est & insipidus, & quan-

Fundamētū.

Plutarchus.

Simile.

Simile.

Omnia arte egent.

Simile.

A quādoq; amaritudinem sapit: sic etiam in virtute cōtingit. Namq; quæ alioqui suauissima erat, si à rusticis, & incultis hominibus accipiat, qui nullam scientiæ, siue prudentię artem retinēt, insipida nimium & agrestis existit. Sicut etiam videmus ipsius terræ naturę datum esse, optimas producere herbas: si tamen olitori colendi desit industria, aut à circumstantibus herbis suffocantur, certē tales redduntur, quę hominum gustui desipiant. Sic etiam hominis natura, de se veluti terra est, prona quidem, vt optimas virtutū herbas germinet: veruntamen non satis absq; doctrina & arte ista producere valet. Nam admixta vitiosis alijs ipsius naturæ inclinationibus, quas naturalis ipse appetitus de se emittit: & cum prætereā ex alia parte, malum propè semper præualeat, si aliàs Dei gratia, eius peculiari non sit auxilio adiuta natura, illico talis virtutis opus imperfectum, debile, & agreste nascitur, & tandem aut ab ipsis pessimis inclinationibus (velut à nociuis herbis) suffocatur, vel certē citò à flore & integritatis cādore decedit. Quod profectò in rusticis quibusdā hominibus, experiētia compertum videmus, qui cum aliò qui optimam sortiātur à natura sua, ad virtutem inclinationem, quia tamen eis ars & industria deficit, quæ talē possint dirigere, atq; elaboratā reddere virtutem: rustica admodum, & quodammodo siluestria sunt eius omnia virtutum opera. Quod in tantum verissimum reperitur & rerū experientia comprobatur, vt nō solum ea quæ homini substantia- lia sunt, arte indigeāt, sed ea etiā, quę iocosa & accidētia sunt, sine arte & sciētia assumere, in decorum valde & ridiculum fit: veluti sunt, liram pulsare, & ludere, atq; saltare, equo in sidere, aliaq; id genus multa. Quapropter inter homines, iam diu schola est, & præceptores destinati, qui hæc homines doceāt. Nam tales sunt huiusmodi res, vt cum aliàs placidę, & hominibus gratiosæ sint, risu dignæ nimis redderentur, si absque arte, & disciplina exercerentur. Neq; in his solum verum habet quod dicimus, sed etiā in eis operibus, quę maximè homini sunt necessaria, & connaturalia, quæ à ventre matris homo ipse secum eduxit: sicuti est comedere, bibere, & ambulare: hæc enim adhuc sine arte sumere, indecētissimum est. Et hinc est, quòd de Diogene egregio quodam philosopho legitur, quòd cum puerum quendam videret cibum sordidè atq; rusticè comedētem, pædagogum eius pugno percussit, dicēs, ipsius fuisse culpam, qui eum comedere nō docuisset. Si ergo catinum ad comedendum, aut calicem ad bibendum, sine disciplina assumere, iniuitio est. Cur igitur virtutem sine disciplina exercere, magis indecorum non erit? Quòd si in hisce rebus,

Simile.

Simile.

Diogenes.

C

A bus, quæ tam infimæ & minutiffimæ sunt, tanta est hominibus cura & industria, vt sine arte eas prosequi minimè audeant, quâta maior esse debet, studiosiorq; vigilantia, vt virtutum opera, quæ hominum saluti tam sunt necessaria, ea vtique polita, & elaborata nimum, homines arte & disciplina reddât? Ex his ergo satis argumenti solutio constat. Nam etsi demus ita esse, qd hominis naturæ inditum sit, bonum operari, ac per consequens, qd à natura sua cupiditas quædam illi insit & desiderium, documenta & virtutis regulas intel-

B ligendi, & talia virtutum præcepta in sacris litteris includantur: nihilominus vt perfecta sit in homine virtus, appetitus hic arte poliendus est, & disciplina. Similiter etiam vt rectè & sine periculo documēta virtutum, & præcepta, quæ in sacris litteris clauduntur, ab homine pertractentur, hac eadem arte opus est, & scientia, qua legētis ingenium, & habilis instruat: ne in aliquod sui ipsius, & aliorum incidat malum. Quâ nimirum scientiam & artem, nullam aliam dicimus, quàm sacram Theologiam. Ea siquidem est facultas, vbi principia & sacram litterarum cōclusiones, edisseruntur, & catholicè docentur, qualiter ab hominibus intelligi habeant.

solu-
tio.

¶ Secundò eidem responderetur argumento. Concedimus namq; qd omnes scire tenentur christia-

nam legem, quam professi sunt, de qua ante Christi tribunal, exactam reddituri sunt rationem: differenter tamen. Quia alij scire tenentur, tanquam legis præceptores atque doctores, cuius rationem populo reddituri sunt, quàm etiam legem, eidem populo, proponere atq; docere habent: qua de causa, incessanter litteris sanctis insudare tenentur, eisq; taliter vacare, vt dubia omnia, & difficiles eius quæstiones sufficienter alijs dissoluere valeant. Ideoq; non solum eis permittitur, sed necessario eis incumbit, scripturam sacram funditus vsq; ad ipsius viscera penetrare, & sacramenta omnia & mysteria callere. Alij vero sunt, qui christianam fidem tenentur quidem scire, sed tanquam legis auditores. Quibus dumtaxat incumbit syncerè verbum Dei audire, & fidem sic expositam tenere, quemadmodum ab eius doctoribus sibi fuerit impartita. Ob idq; denegatur sibi scripturæ sanctæ lectio, atq; assiduum eius studium. Et hinc est, qd si aliquando, populus legis ignorantiam induat, paratus tamen eiusdem legis doctrinam percipere, si sibi præstita esset: tunc tēporis, inquam, ignorantia hæc, & populi defectus, peccata etiam, atque errores, qui inde orientur, non ipsi populo, sed negligēti pastori, aut certè ignaro præceptoris adscriberentur.

¶ Ad quartum & vltimum argumentum, quo maximè hæreticorum

A Aliter doctor, a liter auditor legem scire tenentur.

B

C

4. argumēti solutio.

A eorum aliqui innituntur: quia cū laicus aliquis bono sit ingenio natus, vt quod legerit, sufficienter intelligere valeat, & aliò qui fidei sit zelo repletus, atque timoratus vir, Deus inquā huic tali viro potest quidē suæ sanctæ scripturæ secreta referare. Cur ergo id nō fiet, etiamsi Theologus nō extiterit? Ad hoc argumentum, quod hæreticorum caput, & Achilles esse videtur: respondetur primò. Concedimus enim, qd laici possunt à natura sua, optimum & perspicax ingenium fortiri (hoc siquidem denegandum non est) sed negamus id sufficere, vt sufficiēter & catholicè (sicuti decet) sacram intelligat & tractet scripturam. Nam sicut modò diximus in præcedentis argumenti solutione, sufficiētia hæc non ex ingenij sui oritur virtute, sed ex sacræ Theologiæ censura, quæ sacramentorum scripturæ sanctæ principia, & legitimum sensum, quo accipiēda sint, indicat. Et ad id quod vltra argumentum petit: nam cū laico illi syncerissimo, & viro religioso, Deus possit sua mysteria detegere, cur id sic fieri non cōcedemus, sicut & Theologo viro? Argumentum hoc, præcipuum inter hæreticos habetur: cuius tamē solutio, crassam & bestialem ipsorum hæreticorum ignorantiam ostendit. Cōcedimus namq; qd posset Deus huiusmodi religiosi viris, velut dilectis, & intimis amicis suis, scripturæ suæ diuina mysteria aperire,

C Præcipuum, hæreticorum argumentum.

atque ex suamet liberalitatis gratia, eos legis doctores & magistratos creare, absque eo qd libris & aliorum hominum studio, & labore indigerent. Fatemur, inquam, Deum hoc egregiè posse facere. Sed tamen negamus qd sic à Deo fiat, aut fieri debeat, quandoquidem, multa Deus per se ipsum operari potest, quæ tamen nusquam facit, ne à rebus naturalibus & secundis causis, suum naturæ legitimum cursum, atq; operandi virtutem auferat: & ne etiā ruat (sic enim corrueret) ordo omnis & politia, quam homines inter se gerunt, circa optimam rei publicæ institutionem, & viuendi formam, quam in omnibus quotidie obseruant. Et adhuc etiam, quia hisce viris, non mediocri à Deo præstaretur ansa, vt indetestabilem deuenirent superbiam & elationem, vidētes Deum extra naturales & ordinarias leges secum agere, & tales sibi priuilegium concessisse. Posset quidem virtute sua Deus lactucam per se ipsum creare, & viriditatem illam, quam præ se fert, se ipso conseruare, sine vllò alio adiuumento aëris; vel aquæ, aut solis, siue olitoris industriæ, aut sine cuiuscunque alterius rei ad-

C miniculo. Id tamen non facit, ne ipsius naturæ virtutem defraudet, quam in his secundis causis sapientissimè reposuit, ad hunc præcisè effectum, vt omnes simul ad illius herbæ productionē

Ratio. 1.

2. ratio.

simile.

con-

A concurrant. Atque ad eum modum, posset optimè Deus per se ipsum, omnes terræ plantas irrigare, sed tamen diuina sua prouidentia, non sic fieri decreuit, nisi quòd auster insurgat, atq; suo flatu, terræ vapores excitet, quibus cæli nubes fiant, & in aquam vertantur. Præterea, posset Deus ipsum orbem totum per se illuminare, & calorem, virtutemq; terræ nascentibus plantis, atque hominibus præstare: noluit tamen, nisi quòd solis radius ad hoc tam insigne opus concurrat. Et pari forma ordinem hunc, atque mirabile Dei artificiū, in rebus alijs naturalibus disseminatum cōspicimus. Quia in hoc diuina eius sapientia relucet, qui tam diuino ordine visibilem hunc mundum fundauit, quòd omnes naturales causæ liberè in suis proprijs officijs & effectibus remanerent, ita vt à nemine earum posset impedi ri concursus. Aliud nempe confusio esset maxima, atque opus qui dem tanto artifice (quantus Deus est) indignum. Dicimus ergo, verissimum esse, q̄ estò prædictis religiosi viris, aliò qui ingeniosis, & fidei zelo accēsis, Deus posset ex mera liberalitate sua (cum ad sacras litteras accederent) earum arcana, & sacramenta aperire, absque eo quòd Theologicam scientiam fuerint professi, non tamen sic faciet, ne ordinem Ecclesiæ suæ peruertat. Vbi alij sunt qui doceant constituti, alij verò

Ecclesiæ ordo.

qui audiant, alij qui magistrorum sedem teneant, alij qui discipulorum vicem sortiantur, alij qui interpretandi legem locum habeant, alij verò qui sic interpretatam reuerenter suscipiāt. Et hic est & fuit semper diuinæ maiestatis ordo, quem non solum in fidei christiana lege, sed in quibuscumq; alijs rebus publicis, semper seruatum conspiciamus. Hæreticorum autem, & eorum qui malè sapiunt, fuit semper mos, à distinctione rerum & ordine (inferni more) abhorere: vbi nullus ordo, sed sempiterna inhabitat cōfusio. In quo vno, quòd inferni filij sint, aperte ostendunt. Sic enim volunt omnia confundere & inuoluere, q̄ si nos attentè sacre scripturæ conditionem contemplerur, in hoc maximè celebris apparet, q̄ ordine & distinctione, eius clarescit auctoritas.

¶ Hinc legitur. 2. Paralipomenon libro, capite nono, de sapientissima illa regina Sabba, quæ cum à finibus terræ veniret, ob hoc solum, vt Salomonis sapientiam audiret, atque vt eius (quam audierat) maiestatem cōtemplaretur: quòd videlicet, id quod magis eam in admirationem duxerit, fuit nempe videre mirabilem illum ordinem, distinctionemq; officiorum, & mansionum differentiam, in tota domo sua. Ait enim sacra lectio, quòd regina Sabba, postquam vidit

Heretici ab ordine abhorrent.

Simile.

B

Figura 2. Paralipomeno. 9.

C

A dit sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauerat, nec non & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officium ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoq; atq; victimas, quas immolabat in domo domini: non erat præ stupore vltra in ea spiritus. Et quidem ita se rei veritas habet, q̄ si aliqua est in rerum natura dulcissima contemplatio, & quæ hominis animum suauitate quadam reficiat maximè, ex qua in admirationem immensæ Dei maiestatis, ac sapientiæ eius eleuari possit: hic vnus & summus ordo est, quo tam mirifice & sapienter, res naturales omnes ad se inuicem annectuntur. Quippe quæ inter se, sic adunatæ sunt, vt quasi catena vna vnus ad alteram, pendentes sint, vsque ad vnus minimæ herbe productionem. Si ergo hoc decentissimum fuit, & diuina prouidentia dignū, in tam minimæ entitatis negotio (quale utiq; est vnus herbe germinatio) ordinem constituere, nec non & tot sui esse naturales causas creasse? nec æquales quidē, sed aliam alia digniorem (nam sol excedit aërem, aer verò antecellit terrā, terra verò stercus quo planta calefit superat) quòd ergo potius Dei prouidentia dignū erit, eiusq; summam sapientiā cōcernet, vt in re tam graui, vbi de animarum salute agitur, & tandē de veritate & fidelitate legis, nec non etiam de Ecclesiæ decore, quæ

Mirus rerum naturalium ordo.

B

C

omnia in sacrarum litterarum lectione cōsistunt (nam lectio hæc fons est & origo, vnde aqua salutaris promanat, qua crescunt, & virescunt christianorum animæ) quòd inquam magis erit decus vt inter homines, in tractandis diuinis, statuatur ordo? Neq; liberum sit omnibus, sacras aggredi litteras, & magistrorum officium sibi assumere: & ne tandem sola hæc sit facultas, inter omnes, sine ordine manens.

¶ Et hunc Ecclesiæ ordinē, summo opere extollit apostolus Paulus in multis suæ scripturæ locis. Et primò ad Romanos scribens capite. 13. Cum ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, nō est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Intendit hoc loco Apostolicus hic vir ordinem statuere in vita, & omnium hominum statibus, & q̄ attendat viuentes omnes, hanc esse Dei voluntatem, & mirabilem prouidentiam eius, q̄ scilicet ab initio mundi sint, & fuerint semper inter homines gradus, atq; officiorum differentia: ideoq; suadet minoribus, vt suorum maiorum pareant mandatis. Nam alios constituit Deus aliorum dominos, alios vero aliorum seruos, alios qui iudicent, alios vero qui iudicentur. Sic etiam quosdam, qui doceant, & legis sint præceptores, alios vero qui addiscant, & aliorum sint disci-

Expositio. Ro. ma. 13.

B

C

A discipuli. Et quod denique taliter omnes sint sua sorte contenti, ut nullus alterum perturbet: neque maiores, ex eo quod reipublice sunt capita superbiunt: aut minores, quia pedum vicem sortiuntur, exanimentur, & pusillanimes fiant. Et quod praeterea iudicis potestati nemo resistat: talis quippe Deo ipsi resisteret, qui hunc inter homines ordinem seruandum constituit.

Expofitio. Roma. 12.

B Hunc eundem ordinem, & graduum differentiam, cenfet idem Apostolus, in christiana Ecclesia seruandum fore, cum in eadem ad Romanos epistola, capite. 12. sic scribit: Dico enim per gratiam quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus diuisit, ad mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes donationes, secundum gratiam quae data est nobis, differentes, siue prophetiam, siue ministerium, siue qui docet in doctrina. Hortor vos, atque testor in Deo filij charissimi (inquit Paulus) ut vestri intellectus curiositatem, & ingenij acutiem, ea temperetis mensura, quam Deus vobis in christiana hac lege taxauit, atque vestrum viuendi mo-

dum, fidei censura reguletis: sicut unicuique pro sua mera gratia, & gratuita voluntate, a Deo donatum est. Et contemplantes huius corporis membra non idem fortiri officium, sic & omnium vestrum (qui tanquam in Christo membra estis positi) agnoscat diuersa esse distributa officia.

Hanc eandem metaphoram, iterum repetit, prima ad Corinthios epistola, capite. 12. vbi sic ait. diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones administrationum sunt, idem autem dominus, unicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. haec autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Nunc autem posuit Deus membra, vnum quodque eorum in corpore, sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Mirum certe est videre, quanta curiositate metaphoram hanc iterum atque iterum apostolus Paulus euoluat, & comminuat. Ex quo apertissimum signum & argumentum est, plurimum hominibus conducere huiusmodi doctrinae intelligentiam. Nam si corporis membra tanto foedere adunantur, & naturali quadam amicitia sibi inuicem in seruiunt, neque vsquam visum est, quod membrorum alterum alteri

A

Simile.

Expofitio. 1. Corinth. 12.

B

C

Simile.

A contradicat aut resistat (manus si quidem pugno non percutit os, nec bucca manus ipsas mordet, pedes etiam, ne vtiq; manus conculcat, neque manus pedes dilacerat: sed omnia ista membra suauissimi sibi coherent, atque semper sibi inuicem fauet & obsequuntur) vereantur ergo homines, qui tanquam Christi membra, in eos sunt positi, sibi inuicem repugnare, & omnibus inuidere. Et sint (qua vocati sunt) vnam nimes, atque sua sorte contenti, neque ultra progredi velint, quam eorum exigit talentum & ingenium: appetentes qui discipuli sunt, aliorum magisterium: & qui magistri, aliorum discipulatum continent: & tandem qui auditorum vicem obtinent, doctores legis esse cupientes. Ac denique sic omnia rusticitate sua, & barbarie inuoluunt & confundunt heretici, ut nihil foedius aut absurdius in rerum natura videri possit quam quod a nobis in christiana lege, eorum stolidi & excecata mens exposcit. Quod si nec adhuc, apostolica hac metaphora excitati sunt, neque eius tam salubri, & efficacissima doctrina conuictos se agnoscunt: vel nunc saltem in illud Apostolicum documentum oculos injiciant, quod hic idem supremus diuini verbi conuicator, super eadem metaphora, huic proposito repetit, quando ad Ephesios 4. capit. sic scribit: Obsecro itaque vos, ego vinctus

Simile.

Hominum mihi pudetia.

B

C

Expofitio ephe. 4.

in domino, ut digne ambuletis, vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate, supportantes inuicem in charitate, solliciti seruire vnitatem spiritus in vinculo pacis: vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrae. Unicuique autem nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quidem quosdam Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consumptionem sanctorum, in opus ministerij, in edificationem corporis Christi. Haec est namque politia & ordo, atque fidei nostrae pulchritudo, & decor, quem Deus in ecclesia sua seruandum decreuit conducens quidem, & hominum conuictui prorsus necessarium. Quem ut ne vti que frangat Deus, etiam si vulgari homini, quantumuis aliam ingenioso, & optimis moribus instituto, atque eius intimo amico, possit scripturae suae, & legis mysteria detegere: nequaquam vti que facit, quia eis praecise munus hoc reseruandum fore decreuit, qui eius legis magistri, atque doctores esse haberent & ad argumentum, quia Christus apostolis suis asseruit se manifestasse sacramenta & mysteria, ob hoc solum, quia eius erant amici, & non quia Theologi. Respondeo, quod est verum sit, Apostolorum cum Christo amicitiam, in causa fuisse, quod mysteriorum Dei sit illis facta tam suprema

A

B Ecclesiae decor.

C

Solutio.

A ma & diuina reuelatione. nō tamen ea fuit ſola & præciſa ratio, ſed etiā quia eccleſiæ Chriſti paſtores, necnō & legis doctores in toto orbe eſſe deberēt, ex quorū diuina ſchola oēs alij legis præceptores, chriſtianæ fidei regulas & præcepta accepturi erant. Vnde nimirū decētiffimū negotiū fuit, q̄ quia Apoſtoli, homines idiotæ aliōq̄ erant, q̄ ipſemet Chriſtus eorū eſſet præceptor, qui intus miraculoſe, ſpiritus ſancti miniſterio, illos doceret: quod alij oēs nō niſi ſtudioſum labore attingūt: & quod in alijs magiſteriū eſt humanū, in illis Apoſtolicis viris eſſet diuinū. Itaque in præſenti articulo, nullum poteſt ex illorum facto ad nos deſumi argumentum.

CAPVT. XII. VBI exponitur, qualiter intelligi debeat, quod ſæculares ſacras litteras non tractent.

H **A** **E** **C** omnia, quæ ſuprà diximus, de eorū temeritate, qui cum alijs ſint a Theologa profeſſione alieni, nō verētur curioſe litteras ſacras ſcrutari, intelligi habet, primo, quando quis ſacrae doctrine ſe præceptorem publicè exhiberet, veluti eſſet in cathedra, vel ſuggeſtu, aut alio ſimili loco ad docendum deſtinato. Vel ſecundo, ſi alio quouis peculiari loco, vti vellet hoc docendi munere

qui huius non eſſet profeſſionis ſiue, ſit ſecularis, aut clericus, ſiue ſæmina. Aut demū tertio, quādo iſtorum aliquis temerè ſe ingereret in ſcrutandis, aut diſputandis eis, quæ ad difficiles queſtiones, & ſubtilia queque, ſeu ad myſteria grauiffima, atque ſacramenta ſcripturæ ſacrae attinerēt. Sed tamen non propterea denegatur cuiuſcunque generis aut conditionis ſæcularibus, ſiue viri ſint, ſiue ſceminæ (eſto facultatem hanc Theologam non fuerint profeſſi (quod inter ſeipſos conferre poſſint, & tractare familiari quadam colloquutione, nunc domi, nunc in menſa, nunc ruri (vt ſæpenumero inter Chriſtianos, & religioſos, atque deuotos alios viros fieri cōſuevit) res ſanctas ac diuinas ſacrae ſcripturæ, & eas maximè, quæ eorū conſciētias & vitæ reformationē cōcernūt: quæ alioqui in aliquo deuotionis libro legerūt, aut certè quæ à cōcionatoribꝫ, quādoqꝫ audierūt. Nāqꝫ laudabile admodū eſt hoc eorū exercitiū religioſūqꝫ, & chriſtianū: vt in deuotionē, & ſpiritalis vitæ augmentū, atque diſciplinā feruētius accēdātur. Cōducit prætereā hoc, ad eam vitæ optimā institutionē atque diſciplinā, quā patres filijs ſuis præſtare tenentur. Ac demū ad amicitiam, quam ad ſe inuicem veri amici ſeruare debent. Prætereā etiā ad charitatē, quā chriſtianorū quilibet ſibi proximo viciffim

Senſus huiꝫ doctrinæ.

Prima ratio.

ſecunda ratio.

Tertia ratio.

A viciffim exhibere adſtringitur: videlicet eum illuminare, conſolari, atque in rebus fidei, & virtutū exercitiis, animū & vires præſtare, vt indies in virtute creſcat. Et hoc, inquā, iuxta ingenij ſui talentum & vires, necnō & ſciētia, prudētięqꝫ menſurā, iuxta eā diui Pauli ſententiā ad Galatas. 6. capi. alter alterius onera portate & ſic adimplebitis legē Chriſti. Portare namqꝫ proximi noſtri pōdus, nō ſolū eſt materialē rerū ſarcinā brachijs ſuſtere, ſed eius deiectum atqꝫ mærentem animum ſacrae doctrine verbis erigere. Et huic concordat ſententiā, altera ipſius apoſtoli doctrina, eodē cap. 6. ad Galatas, vbi ſic ait: Fratres eſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderās te ipſum, ne & tu tenteris. Vos (inquit) qui ſpirituales eſtis. Ac ſi apertius diceret, vos qui in ipſo ſtudioſi operis exercitiis, atqꝫ in ipſa ſancta & dulciſſima ſcripturæ ſacrae lectione didiciſtis, quæ ſit vera ſalutis via, & Chriſtiani cordis verū gaudiū & lætitiā libēter alijs miſeris, & tētatis hominibus, huiuſmodi doctrinā & animi ſolacium impartimini. Siquidem in hūc finē proponūtur ſibi in tēplis quotidie à cōcionatoribus hęc diuinæ veritates, vt poſtmodum audiētes de eiſdē confabulētur, ac familiare quoddā & aſſiduū colloquiū inter ſe habeant,

Expoſitio Galatas. 6.

Expoſitio Galatas. 6.

Finis cōclouſus.

nec ſtatim à memoria decidant ſancta Dei verba. Nā qui cōcionatoris verba auribus dūtaxat reponit, terra illa eſt dura, & à viatoribus cōculcata, in qua granū, quod ſupra eā cecidit, volucres cæli comederūt. Parui ſiqui dē momēti eſt, concionē audiſſe ſi a tribus dūtaxat adhæſit. Sed memoria auditoris, theſaurus quidā eſſe debet, vbi pretioſiffimæ diuini verbi margaritæ recondātur: vt inde poſtmodū de theſauro ſuo proferre poſſit noua & vetera, in ſui ipſius & aliorum cōſolationē. Itaqꝫ ſicut bos, poſtquā herbā in ſtomachū traiecerit, inde paulatim in buccā reuocat, & dētibus ruminat: ſic etiā audientes, in memoria tanquā in animæ ventre, concionatorū verba, reponere habent, vt poſtmodū ſanctæ conſiderationis dētibus terāt, & ruminēt. Attendētes ſemper, q̄ ex ſacris litteris, ea maximè decerpāt quæ ingenij ſui vires & capacitātē nō excedāt difficilia loca, & obſcūra, ſubtilia & curioſa doctioribus & legis præceptoribus relinquētes, quorū muneriſ & officij eſt, ea interpretari & diluere. Ita vt in hac ſanctę ſcripturæ lectione, ea vtatur prudētia, qua quotidie in vnus corporalis cibi ſumptione vti haberet. Quandoquidem carnis pulpam comedendam eligit, & oſſa relinquit: & corticem nucis omittens, medulam accipit perdicis que plumas projiciens, carnem deglu-

Simile;

Simile;

Simile;

B

E

Simile;

Simile;

Simile;

A tiendam assumit: nam ossa dentibus terere nō valet, neq; corticem masticare expedit. Et similiter in cæteris corporis alimētis eligūt semper homines quod comestibile est, proijcientes quod durum, & indigestibile videtur. Ad eum igitur modū sacrarū litterarū diuina verba, eiusdē redduntur omnino cōditionis, & naturæ, cū corporis cibo. Nā etsi verum sit, q̄ de se omnia diuine legis documenta, saluberrima sint & comestibilia: & nihil nociuū, inutile, vanū, aut infirmum, quod proijciendum sit in eis reperitur (est enim hęc summa sapientia, quam Deus à sede sancta sua de cælo misit, vt omnium viuētium esset medicina, subtilis, acuta, omnia prospiciēs & in qua nihil conquinatum, aut immūdū inuenitur) estò in quā de se tā mirabilis sit & proficua, attamē hominū debilitas & ignorātia in causa est, q̄ non omniū legētū cibis esse possit: sed aliquibus est pulpa, alijs autem durissimū os: quibusdā itidem suauissima medula, cæteris verò amarissimus nucis cortex. quia eis vtiq; deficiūt sapientiæ atq; discretionis dentes, quibus illā masticare, & cōminuere valeant. Est enim ad sanctę huius scripturæ negotiū sanē & catholicē intelligendū, necessaria quędā ingenij vis, quę fidei optimo zelo & profundę humilitatis virtute sit infrenata, vt vnū ab alio

discernere queat. Itaq; sit tā discretus & catholicus lector, q̄ in ter tot sacrę scripturæ documēta positus, vnū eligere, aliud verò relinquere sciat. Nō enim sapientis viri potior est pars, quęcunq; legit colligere: sicut neq; discreti est viri, oēs campi flores excerpere, sed eos dūtaxat qui vitæ eius salutiferi sunt. Sic etiam (iudicio meo) discreti lectoris, eā potiorē existimauerim partē, quādo ex multis quę legit, pauca quidē, & quę ingeniū eius bene instituāt, & vitæ mores cōponāt, deligere sciat. Res profectò cōsideratione admodū digna est videre homines in rebus humanis adeò attentos, & sagaces, vt nullus eorum audeat parū durissis comprimere, aut bis vnus nucis corticē dētibus euoluere, quin statim eā extrā projiciat, ob hoc solū, ne vnū dūtaxat conterat dentem, aut aliquis ab ore eius molaris decidat. & tamen q̄ velit sui ingenij paruitate, has sanctę scripturæ difficiles veritates, & fidei articulos ita premere, quousque in illis mens & ingeniū eius frangatur. Mera nāq; dementia esset, si quis in strictissimum & quadratum vas, amplum aliquid conaretur immittere: necessariū enim esset ipsum vas frangi, quia illud capere minimē posset. Hęc eadem est sæcularium hominum stultitia, ne stoliditas dixerim, nā cum eorū ingenij capacitas angusta sit &

A Sapiētis viri est, nō omnia quę legit eligere.
B Simile.
C Simile.
A Simile.
B Simile.
C Simile.

A stricta nimis, Dei misteria eiusq; abditissima sacramēta attentāt capere, & ita præmere, vt necessarium sit eos frāgi & ita in manifestas hæreſes, aut certē in solemnes quasdā stultitias profiliere cogantur. Et vt meliūs tandē hęc quę diximus percipiantur, attendere hic maximē oportet, q̄ in hoc sacrarū litterarū exercitio, aliud est de Deo intelligere, aliud verò de Deo docere: aliud est de Deo loqui, aliud autē de Deo prædicare. Ad primū nāq; sufficiet vniciq; id, quod ingenij sui paruitas administrauerit, aut mediocri attigerit studio, vel quod sibi Deus (qui verus animæ suæ est præceptor) inspirauerit, vel quia id in aliquo deuotionis libro quādoq; legerit, siue quia aliquādo à Sapiēti aliquo audierit cōcionatore. Nā etsi parū sapientię sit, aut doctriņę id quod de sacris litteris obtineat cū tamē sibi soli inscriuat, prætiōsus est, p̄ se etō sibi sapiētię thesaurus, ex quo animi sui nō mediocre solatiū, & intimā cōsolationē eliciet, & vt etiā amicis suis, & alijs, quibus bene afficitur, eiusdē doctriņę aliquid impartiat. Sed tamen ad docendū de Deo siue de Deo cōcionandū abūdantiorē oportet habere rerū intelligentiā. Si quidē oportet tūc, limatā, & ad vltimū elaboratā habere veritatē: & q̄ nō solū fidei corticē agnoscat, sed etiā ipsius sanctę scriptu

Aliud est de Deo intelligere aliud vero de Deo docere.

re viscera penetret. Nam estò ex parte aliquā scripturę veritatē aliquis attingat, nusquā eius magister est, aut dicitur, nisi etiā ceteras eiusdē facultatis propositiones (à quibus tāquā ab eius principio & radice depēdet) cognouerit. Sicut videmus hoc in domesticis rebus quotidie accidere. Nā nullus est paterfamilias cui intra sui domicilij ianuas qualiscūq; cibus nō sufficit: atq; nulla tā pauperima vestis est, quę prætiōsa sibi non videatur grossiorēq; panē, & vinū acidū intra domū, suauissimū & delictiorem censet. Attamē si talis hic vir ceteris cōuiuū pararet, opulentiorē mēsam, atq; nimiū lautes & prætiōsos oporteret parare cibos. Nec solū varietate ferculorū abūdare sufficeret, sed miro etiā, & sapiētissimo ordine disposita esse omnia oporteret. Sicuti esset, prætiōsa apponere vasa curiosam mēsam, mappas festiuas, ita vt cōtentus minimē sit substāiali alimentorū numero, nisi omnia etiā sint delicatissime ordinata & disposita: ob hoc solū inquā, quia hęc omnia in publicū prodire debēt, & multorū oculis & censurę presentari. Ad eū igitur modū, vt homo aliquid secū de sancta tractet scriptura, vel cum amicis conferat, siue quicquam de illis (iuxta ingenij sui talentum cum alio in familiari colloquio euoluat: ad hoc inquā, non vsque adeò

A Simile.
B Simile.
C Simile.
B Simile.
C Simile.
E 3 sapi-

A sapiens esse exigitur, neq; tā exacta requiritur doctrina. Est nēpe hoc domesticū quoddā prandiū, quod intra suæ conscientiæ fores clauditur, quod velut quotidianus panis porrigitur: quapropter quibuscunq; verbis, & quocunq; tēpore homines inter semetipsos pro suo modo hęc cōferāt, sufficit. Ceterū ad docēdū alios, cū iam ibi in publicā fidei disputationē, vel quēstionē talis adducatur doctrina, iā hęc vtiq; est, conuiuīū publicum populo parare. Quapropter nō sat esset, vtcunq; tunc temporis de sacris litteris philosophari, sed oportet vt festiua sint omnia, quę ibi apponuntur.

B euāgelij veritates ad vnguē eliminatas, politas quę, & proprio suo sensu adducere. Vbi etiā scire disertē, & expeditē de eis loqui cōuenit. Nā cū in omniū audiētū censurā & iudiciū peruenire habeāt necessū est, quidquid dixerit, vtile & catholicū esse, ac demū tale, vt nullius aures offēdat.

CAPVT. XIII. VTRVM
foemina sacra lectio sit deneganda.

C VM igitur sermonē de lectione sacre scripture hucusq; extenderimus, & tandē ad eū vsq; locū peruentum sit, vt scilicet nulli hominū nō Theologo cōcedenda sit, siue viro, siue foemine (ad sensū, quo iā exposuimus) vt tamē iam ne-

gotio huic finē demus, opere preteritum erit videre, quo gradu foemina sit interdicēda scripturę sanctę lectio. Nā estō verū sit qd omnes in vniuersum hęc litteris sanctis reuerentiā exhibere teneantur, ne temerē aut curiosius eas scrutētur: presertim tamē foemina hoc indecentissimū apparet, & earū statui indecorū valde, tum etiā earū saluti periculofum nimis. Iuxta eam diui Pauli sententiā, prima ad Corinth. cap.

14. Vbi sic ait: Mulieres in ecclesia taceāt, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit: si quid aut volūt discere, domi viros suos interrogēt turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. Hęc eadē est iterū eiusdem Pauli Apostoli assertio prima ad Thimotheū, cap. 2. Cuius hęc sunt verba: Mulier in silentio discat cum omni subiectione: docere autem mulieri nō permitto, neq; dominari in virum, sed esse in silentio: Adam enim primus formatus est, deinde Eua & Adam nō est seductus, mulier autē seducta in pręuaricatione fuit. Vbi expressē apostolus in vtroq; loco, in causa esse dicit, quare mulieri docēdi munus nō cōcedatur, nec magisterij nomē sibi ascribēdū sit: eam subiectionem scilicet & obediētiam, quā viro suo pręstare habet: tum etiā, quia à dæmone seducta est, nō autem vir. Hinc oritur, eam docendi officium sortiri non debere:

B Expofitio 1. Thimothei. 2.

Expofitio 1. Corinth. 14.

Expofitio 1. Thimothei. 2.

C

A bere: nam doctoris est imperare, non autem subijci, aut obedire: neque seduci etiam sapientis est viri, qui alium docere debet, sed ignorantis potius, & infimi discipuli, cuius est semper in omnibus subijci, & à magistro suo institui. Ex vtraq; igitur causa, & ratione subiectionis scilicet, & seductionis, merito foemina à dignitate secluditur magisterij.

¶ Primā huius rationem assignat diuus Chrysostomus, quem admodum refert sanctus Thomas, in primam Pauli epistolam ad Corinthios scribens, cap. 14. lectione septima. Quia videlicet primo verbo, quod mulier ex ore suo protulit, totum infecit orbē, cuius nimirum morbus vsq; in præsentem perseverat diē. Fuit siquidē vsq; adeo pestifera eius doctrina, vt hominem à creatore suo separaret, atque legis fractionē, mandatorumq; eius sibi persuaderet. Et ideo apostolus Paulus nō inueniēs in ea tā solidū ingenij talentū, quale euāgelij sacra exposcit doctrina, docēdi cathedra eā priuat. Et hęc eadē est, quā apostolus in præallegatis verbis assignat causam, cū dicit, quia Eua seducta fuit, sed non Adam. Ac si apertius diceret, foemina, quæ tam parū sagacitatis & prudētiae obtinuit, vt dæmonis tentamenta probare nesciret, sed mendacis doctrinæ retiaculis tam facilē capta fuit, non vtiq; digna est, vt docen-

B re suo separaret, atque legis fractionē, mandatorumq; eius sibi persuaderet. Et ideo apostolus Paulus nō inueniēs in ea tā solidū ingenij talentū, quale euāgelij sacra exposcit doctrina, docēdi cathedra eā priuat. Et hęc eadē est, quā apostolus in præallegatis verbis assignat causam, cū dicit, quia Eua seducta fuit, sed non Adam. Ac si apertius diceret, foemina, quæ tam parū sagacitatis & prudētiae obtinuit, vt dæmonis tentamenta probare nesciret, sed mendacis doctrinæ retiaculis tam facilē capta fuit, non vtiq; digna est, vt docen-

C

di officium illi fidatur.

¶ Secūda (quam format) ratio hic idem egregius doctor, eodē supra citato loco, hęc est. Nam mulierem à sua primæua institutione Deus viro subiectam instituit, eumq; ipsius caput fore decreuit: sicut ex illis verbis, quæ Genesis cap. 3. adducuntur, constat: sub viri potestate eris. Cum igitur docēdi officium capitis sit propriū (nā ad eum modū, quo in membra capitis influētie deriuantur, sic à præceptore varia doctrinæ documenta in discipulos quasi in ipsius diffunduntur membra) apertē colligitur, minime decens esse, vt hoc docendi munere mulier fungatur. Et hęc eandē causam ostēdit Paulus in verbis illis, quæ ad Thimotheū scripsit dicens. Nā primò formatus est Adam, deinde Eua: Ac si diceret capiti ipsi, veluti corporis principaliori parti docere maximē cōuenit. Et quia Adam in informatione ipsa priorē, quam Eua locū obtinuit, veluti principium, & ipsius mulieris caput: inde inquā ortum habuit viro docēdi cathedram adaptari, non autem foeminae.

¶ Tertia ratio est. Quia mulieris verba de se mollia sunt atq; suauissima, & quæ facilē hominis animum illaqueare possint. Quae de causa antiquum est factorum documentum, eis qui animæ suę puritatem seruare appetunt, foeminarum fugere non

A Secūda ratio.

Expofitio Genesis. 3.

Simile:

B

Tertia ratio.

C

A solùm consortia & familiaritatem, sed etiam simplicia colloquia: nam foeminea confabulatio manifestum parat viro nocumētum. Hinc igitur est, quòd cum doctrina ad religiosam hominum viuendi formam dirigatur, si docendi officio foemine fruerentur, vnde discipuli animarum profectum, atque disciplinæ virtutem, sibi elicere deberent, damnum sibi nō mediocre acquirerent. Et quando ita esset, quòd foemina nullam de se mali causam præstarent, nempe quia honestè admodum atque exēplariter docerent: essent tūc in culpa ipsi viri, qui vt in plurimum talis redduntur naturæ, & conditionis, vt ex bono malum fugant. Ac proinde veritas ipsa doctrinæ, eorum sensualis appetitus tenebris obfuscaretur, ac demum disciplinæ synceritas, peruersa virorum intentione, infecta maneret. Et hoc est Salomonis, quasi hominis iam experti, Ecclesiastici capite 9. expressum documentum. Vbi suadens homini, foeminarum commercium debere fugere, rationem huius talem affert: quia colloquium illius, quasi ignis exardescit. Quare ne vtique decet, vt doctrina, quæ de se ad edomandam hominis sensualitatem, & passiones, est instituta, ad easdē excitādas deseruiat: & quod sanctus hic & grauisissimus docendi locus (cui tanta est annexa, tum

honestas, tum etiam modestia) alicui sit turpitudinis ansa: effert namque hoc in docendi arte absurdum nimis.

¶ Sunt tamen argumēta, quæ huic nostræ assertioni contrauenire videntur, atq; proinde, quæ hanc foeminarum partē tueantur. Videntur enim multa scripturæ sanctæ loca, docēdi magisterium illis concedere, nec non & facultatem diuina legis atque fidei præcepta disputandi, sicut & ipsismet hominibus.

¶ Primus ergo sanctæ scripturæ locus est Iudicū capite quarto. vbi historia loci illius refert, fuisse in Iudæorum republica celebrem mulierem quadam nomine Deboram, quæ ad eodē prophetiæ nomen obtinuerat, & in tantum doctrinam, & viuendi præcepta toti populo, tanquam legis doctrix, præstabat, vt pro tribunali sedendo totius reipublicæ causas dijudicaret, nec nō & controuersias, negotiaque populi ardua, sapientia maxima cōponeret. Ad quam totius plebis concursus, pro quacunque legis quæstione, aut alia quauis difficultate fiebat: per quam itidem Dei voluntatem omnes consulebant, in ijs quæ eorum concernebant religionem, & mores.

Cuius denique consilio bellum cōtra Sisaram insignem Ducē, motum est, in quo & ipse victus fuit, atque in libertatem redacta omnis Israelitarum respublica.

argumēta.

Primus locus Iudicū. 4.

Debora

B

C

Ecce

A Ecce ergo celebrem mulierem, in qua maximè pollebat sapientia: & quæ apud Deum, & homines in summo precio est habitata. ¶ Secundus scripturæ locus est, quarti libri Regum, cap. 22. vbi in illius capituli historia nihil aliud habetur, quàm cuiusdam celeberrimæ mulieris memoria, cui nomen erat Oldā prophetissa quidem: cuius officium erat, semper populo nunciare quæ ventura erant, atque Dei sibi voluntatem intimare. Cuius dignitas, & sapientia vsque adeo apud omnem populum vigebat, quod sacerdos dubitans aliquādo de quodā legis articulo, qui in ipso legis libro cōtinebatur, quem quidem non satis percipiebat, ad eam eundem legis librū adduxit, vt vice ipsius, illius loci obscuritatem, populo differreret. Quæ cum difficilem quæstionem disertè admodum diluisset, immane & horribile flagellum, quod eis à Deo destinatum foret, aperuit.

Secūdus locus. 4. Reg. 22.

Oldam.

Tertius locus Iudith.

¶ Tertius locus, quem scriptura habet est, illius insignis, & nō satis laudatæ foeminae, nomine Iudith. In cuius celebrem atque immortalem memoriam, peculiaris liber in scriptura sacra cōscribitur: vbi d̄ admirabili eius sapiētia & industria agitur, qua totius populi pusillanimitatem abstulit, & Holofernus caput amputauit, totumque Israeliticum populum in libertatem reduxit.

Mirabile admodum profectò, & hominum memoria dignum est; mulierculæ illius elegantiā conspicere, summamque oris eius sapientiam contemplari, qua errorem, & vulgaris populi rusticitatem compescuit, in eo quòd ciuitatem in manus inimicorum tradere decreuerant, nisi Deus toto tempore illis auxilium præstasset. Qua de re elegantissimum cōposuit sermonem, in quo acerrimè de animi pusillanimitate, & de populi diffidentia maxima erga Deū eos redarguit: atq; antecessorū scelera, & suorū patrū enormia peccata in eorū cōspectu accumulauit: nec non terribilem Dei iram, & punitionē, quā iā diu meruerāt proposuit: simulque immensam Dei clementiam, quā semper erga illos exercuerat: & grauisissimum denique eorum errorem in eo quòd limitem Dei imposuissent voluntati, præsentauit. Quibus verbis omnes à minimo vsque ad maximum excitati sunt, & conuersi à via sua mala, mulieris huius efficacissima persuasionē adducti. Qui omnes viuis lachrymis perfusi, percutiētes pectora sua, atq; eiulatu magno vociferantes, ad omnipotentem Deum accurrerunt: qui omnium suscipiēs preces, pro sua mera liberalitate dignatus est miserum & deiectum populum exaudire, atque eum à valida Holofernus oppressione liberare: & hoc quidem per indu-

Mira mulieris eloquentia.

B

C

E 5 striam

Expositio Eccl. 9.

A striam, atque admirabilem mulieris huius sapientiam.

Quartus
locus.
Prouer.
31.

¶ Quartus locus est, Salomonis prouerbiorū cap. 31. Cuius quidem capitis initiū siue summarium sic habet: verba Lamuelis regis, visio qua erudiuit eum mater sua. Ac si dixerit clariū, Salomonis regis hęc verba sunt admirabili sapientia plena. quę nimirū sapientia, nihil aliud quam eruditio quędam fuit ab eius matre acquisita. Aut certē ipsius (quā Salomō obtinuit) sapientię mater, eius instrumentum quoddam & organum fuit, per quam diuinus ipse spiritus, eā sibi cōmunicauerit. Et utrolibet accipiatur sensu, insinuat nobis, Salomonem eam, quā obtinuit, rerum cognitionem, à matre sua didicisse. Si ergo mulier hęc, fuit fons & origo, vnde tanta in Salomone sapiētia promanauerit, videtur quod foemini ingenium & capacitas inesse possit, vt litteras sacras sufficienter scrutari valeant.

Quintus
locus.
Prou. 4.

¶ Quintus locus est eiusdem Salomonis, Prouerbiorū cap. 4. Vbi intendens Salomon rationem reddere eius curę & officij, quę matri eius crant annexa erga disciplinam & filij sui institutionem, vt Deo inseruiret, & optimam regni sui gubernationem gerere posset, sic ait: Nā & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me atque dice-

bat, suscipiat verba mea cor tuū & pręcepta mea, & viues. Ego (inquit) tenerrimus fui patris mei, atque vnigenitus meę matris filius, quę utique sapientię pręcepta me docebat, dicens, insideant obsecro fili mi oris mei verba in corde tuo, atq; maxima attentione ausculta viuendi formam, quam tibi pro nunc trado, vt eam in perpetuum obserues & viuas. Et sic verissimū profectō est, quod omnis huius capituli doctrina, nihil aliud sit quam matris eius disciplina, in Salomonis filij sui directionem, vt nullatenus à sui regiminis scopo aberraret. Apparet igitur quemadmodum foemina hęc docendi officium obtinuerit.

B

Sextus
locus.
Ioan. 4.

¶ Sextus locus est, quem Ioannes Euangelista quarto cap. adducit, vbi notissima illa historia mulieris Samaritanę continetur, cum qua Christus Redēptor noster tam intimum familiarissimumque habuit sermonem, in quo sui pectoris arcana, & abditissima sacramenta in lucē eduxit. Et tam diu inter eos permansit diuinū illud colloquiū, quousque palam Christus ipse, seipsum illi manifestauerit, cū diuina illa verba feliciter audire meruit, quod ipse esset Messias in lege promissus, dū dixit: Ego ipse sum, qui loquor tecum. Cū quo etiam ingeniosissimē quęstionē illam disseruit de controuersia, quę inter Iudeos & Samaritanos

iam

A iam diu de oratione versabatur, vtrum scilicet in Samarię monte, an verò in Ierusalem templo fieri oporteret. Vbi clarè cōstat, mulieris huius ingenū, & prudentiam, ad vtrumque suffecisse, tum ad subtilissimam interrogationem, quam Christus fecit de aqua viua, quam ipse Redemptor noster se habere dicebat: tū etiam ad examen, quod de tempore Aduentus messię, cum eo conferebat.

Septimus
locus
Matth. 15.
cananea

¶ Septimus locus est, Matthę capit. 15. Vbi alia adducitur historia, illius nō minū admirandę mulieris Cananę. Cuius viua fides, atque efficacissima verba, tum etiam perseuerantia, necnō & humilitatis profunda virtus, atque ingenij promptitudo, in æternam hominum memoriam existent duratura. Eius siquidē viuacitas, & in respondendo acuties & prōptitudo, tanta fuit, vt vix ex Christi ore verbū decideret, quin iam ipsa eiusdem verbi responsum pręmanibus haberet. Et quod magis admiratione dignum est, quod responsionibus Christi contradicere audebat. Dicente namq; saluatore nostro, non esse bonum, panem filiorum sumere, & mittere canibus: ipsa è contrario dicebat, potius decentissimū esse affirmās, micas (quę de mensa domini sui cadebāt) nusquam canibus denegari. Nec fat illi erat, diuina Redēptoris verba satis percipe

Mira
mulieris
prōptitudo,
&
ingeniū.

C

re, sed quodammodo velle illum docere videbatur, qualiter scilicet canibus esset porrigendus panis. Quę vsque adeò fuit perseuerans, & in verbis suis efficacissima, vt non solū filię suę salutem obtineret, sed etiā Christus eam tanquā illustrē mulierē in cælum vsque extolleret. Ait siquidē: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.

¶ Octauus, & postremus locus est, quem Lucas in Actis Apostolorum adducit, capit. 21. de viro quodam nomine Philippo à Cæsarea ciuitate, in cuius domo Apostolus Paulus in peregrinatione sua aliquando hospitatus fuerat. Cui inquam viro erant quatuor religiosissimę filię, quę omnes prophetię donum sortiebatur: quibus Deus futurarum rerum secreta magnificē imparciebatur, vt inde populus intelligentiam eorum caperet, quę in posterum prouidere haberent.

¶ Nec solū ex his sanctę scripturę locis, quę hucusque adduximus, sed etiam ex alijs multum scripturę, tum etiam ex humanistarū historijs, reperiemus quidē, quā plurimas celeberrimas mulieres, quę vsque adeò ingenio summo, & prudētia, atq; sapientia insignes fuerūt, vt homines quosque erudierint, & superauerint: ita vt sapiētia sua & industria multos alios excitaerint, vt memorabilia facta & grādia nimis in suarū republicanū

Octauus
locus.
Actuū.
cap. 21.

B

Celeberrime
feminae
multae.

C

hono-

A honorem & dignitatem assument. quarum consilio, & industria, plurima bella sunt deuicta. Et hinc est, quod Plutarchus attendens rem hanc dignam esse immortalium hominum memoria, ut mulierum utique tam insignia opera scriptis mandarētur, neque tanta foeminarum sapientia oblivioni daretur, tractatum quendam edidit, cui titulus est, de illustribus mulieribus, in quo vniuersa earum notabilia facta ingeniosè accumulauit, quae earum consilio & sapientia diuersis temporibus contigerant: Et hoc quidem in virorum grandem confusionem, & verecundiam. Vbi conscribuntur industrię multę, atque earum animosissima opera, suis met manibus exercita:

B quae dumtaxat ex earum acutissimo ingenio dimanarunt, ad quę raro profecto virorum intellectus aliquis quantumcunque perspicax peruenit. Ex quarum etiam prudentia summa, & capacitate, quam plurima virtutis consilia & disciplinę documēta prodierunt, in optimam atque religiosam populorum institutionem. Quas nimirum viuendi regulas atque consilia sapientissimi sæculi huius homines, quantumuis studiosissimi vix attigerunt: quae etiam veritates plurimas scientiarumque conclusiones ita in lucem dissertas & elucidatas reddiderunt, ut Aristoteles, aut Plato, vel Seneca, siue quilibet alio

rum insignium philosophorum, in scholis suis nunquam melius eas adinuenerint.

¶ Sed tamē ut ista omittamus, quid dicemus de sapientia maxima, zelo, & efficacia, quibus multae aliae foeminae tot perditissimos viros ad Deum ipsum creatorem suum conuerterunt? illos à brutali peccatorum suorum vita abstrahentes, quibus pertinacissimè antea adhærebant: quos tandem in veram salutis viam direxerunt. Sicut in huius consequentiam adduci potest, quod sanctus Thomas refert super primam ad Corinthios Pauli epistolam capi. 7. lectione. secunda, de memorabili quodam facto, quod tempore Clementis Pontificis in Romana curia contigit, vbi propter eminentem sapientiam, efficacissimamque cuiusdam foeminae persuasionem, Theodorae nomine maximus Imperator Sisinus ad Christi legem conuersus est. Et hoc etiam constat ex alio insigni opere, non minus quidem laudabili, quod in hoc eodem loco idem diuus Thomas refert, de illustri illa, ac beatissima foemina sancta Cecilia. Quae tam mirabiliter, diuino ordine, densissimas viri sui tenebras effugauit, & tam excæcos eius mentis oculos illuminauit, ut cum iam in abominabilem idolorum culturam immerfus esset eum tandem viriliter in Iesu Christi fidem adduxerit. Hoc itidem de multis alijs

A alijs mulierum generibus verissimè dici potest, quę quam plurimis viris, prudentia sua, & virtute, necnō & religioso fidei zelo, causa extiterunt reducendi eos à sua spurcissima viuendi forma, atque intellectu cecitate, in agnitionem veram, & supernę beatitudinis claritatem. Hinc ergo liquidum manet, mulieres non vsque adeo esse stolidę mentis, & crassi ingenij, ut illis sanè & catholicè committi non possit sacrę scripturę lectio, & magisterium, necnō & de sacrosanctis mysterijs, & fidei arcanis tractare, sicut & ceteri hominum.

B ¶ CAP. XIII. VBI SVPRADICTA SOLVUNTUR ARGUMENTA.

Solutio primi, et secundi argumenti.

E D tamē argumenta hæc non vsque adeo sunt effectua, ut ipsis facile responderi non possit. Et quidem ad primum & secundum argumentum, quę de foeminis prophetissis adduximus, respondetur primò multum esse discriminis inter ista duo esse videlicet aliquem prophetam aut esse præceptorē legis. Nam primum nihil aliud est, quàm quaedam interior reuelatio, atque diuina comunicatio, quam Deus mysteriorum & secretorum eius aliqui intra seipsum tribuit, præstādo illi diuini quoddam lumē, quo ea quę ventura sunt denuntiari valeat. Quod quidem peculiare quoddam donum est, & priui-

legium, ex mera sua, & gratuita voluntate procedens, & quod extraneas & ordinarias regulas, cuiuscumque voluerit præstat. Neque in hoc distinctionem aliquam obseruat Deus inter viros & foeminas sed hæc reponit celestem gratiam in quo eius diuina maiestas magis sibi complacet, siue masculus sit, siue foemina, & vbi paratius vas ad hoc tam admirabile prophetandi munus inuenerit. Quare sæpenumero contingere videmus, eum in prophetam assumere, & excellenti hoc dono sublimare, quę mundus infimum & deiectum existimabat. Nam hæc fuit semper sapientissimi Dei conditio, infirmiora scilicet atque mundi debilia extollere. Et hoc in excellentiam, & sui sancti nominis gloriam. Et hac eadem de causa priscis temporibus dignatus est hoc excellenti prophetandi munere has celebres, & illustres mulieres vestire. Sed cum casus hic admirabilis sit, & extraordinariam legem contingens, atque præcisè ex Dei beneplacito dependeat, nullum inde argumentum in nos desumi potest, qui solum de ijs, quę secundum ordinariam legem accidunt, loquimur & tractamus. Nos namque certam formam, & viuendi regulam à Deo institutam habemus, in qua absque miraculo in his diuinis dirigimur. In his ergo si fidei nostrę dispositionem, & ordinem sequimur, & sanctorum atten-

Plutarchus.

mirabilis

Mira mulierum prudentia.

mirabilis

S. Thomas.

Theodora, Sisinus Imperator conuertit.

Beata Cecilia.

Propheta, & præceptor legis differunt.

Prophetarum assumptio.

B I u

C

ten-

A tendimus doctrinam, & adhuc si naturalem etiam rationem perspexerimus, apertissimè dignoscetur, eos qui publicè docendi officium assumere habent, & litterarum magisterio vti, non foeminas, sed viros esse debere. Et hæc est resolutissima diui Thomæ sententia, in primam apostoli Pauli epistolâ, ad Corinthios, & in prima quam scripsit Timotheo discipulo epistola, capite secundo, lectione tertia, atque in secunda secundæ, quæstione 177. articulo secundo, ad secundum argumentum.

Secūda solutio. ¶ Secundò, eidem argumento respōderi potest. Et pro clariori eius intelligentia, supponendum est, quòd duplex est docendi modus, quo fidei nostræ & religionis præcepta traduntur. Alter quidem publicus, cū videlicet aliquo sacro loco, veluti in templo, doctrina fidei impartitur, qui locus peculiariter lectioni sancti Evangelij dedicatus est, aut certè alius quilibet locus, vbi conuentus aliquis, aut populi concursus fit, seu notabilis hominū adunata multitudo, vt ibidem in Christiana doctrina instruantur. Et talis docendi modus foeminiis est prohibitus, viris autem est concessus, supradictis iam à nobis adductis rationibus. Atque in hoc sensu, verum habent, omnia sacræ scripturæ testimonia, conciliorumque, &

B videlicet aliquo sacro loco, veluti in templo, doctrina fidei impartitur, qui locus peculiariter lectioni sancti Evangelij dedicatus est, aut certè alius quilibet locus, vbi conuentus aliquis, aut populi concursus fit, seu notabilis hominū adunata multitudo, vt ibidem in Christiana doctrina instruantur. Et talis docendi modus foeminiis est prohibitus, viris autem est concessus, supradictis iam à nobis adductis rationibus. Atque in hoc sensu, verum habent, omnia sacræ scripturæ testimonia, conciliorumque, &

sanctorum sententia, quibus probauimus, lectionem sacram mulieribus esse denegandam. Alter verò est docendi modus singularis & priuatus, vbi seorsum quisque (vt suprâ diximus) secum, vel cum amicis, aut priuatis, & sibi deuotis & coniunctis personis, de sacris litteris confert, quæ vel in aliquo legit deuotionis libro, aut à concionatoribus quandoque audierit, aut certè quia Deus ipse alicui (velut amico intimo) dignatus est interius inspirare. Et talis doctrinæ qualitas, siue docedi modus, cuique legentium concessus est, siue vir sit, siue foemina. Hæc ad litteram est diui Thomæ doctrina, secunda secundæ, quæstione 177. articulo secundo quem vide.

B ¶ Ad duo alia loca, quæ ex Salomone Prouerbiorum capite trigesimo primo. Et capite quarto adduximus, quibus in locis datur nobis intelligi, quòd eam sapientiam & doctrinam, quam Salomon obtinuit, à matre sua didicerit. Respōdetur quòd alia est disciplina, siue instructio materna, qua parentes tenentur suos erudire filios, domestico quodâ, ac familiari sermone. Et in hoc sensu accipienda sunt ambo illa Salomonis loca, quæ sonant, Salomonem ipsum à matre sua eductū fuisse. Nā in tantum erat mater eius, virtutis filij sui, & regni eius rectitudinis æmulatrix, vt

eum

A eum quotidie moneret, & familiari quadam colloquutione instrueret, quæ esset veri principis viuendi forma, & qualiter etiam bono adhærere deberet, malumque fugere, atque hominum cautelas, & machinamenta dignoscere, necnon & religiosorum hominū virtutes intelligere, vt illos punire, hos verò præmiare sciret: vt sic optimam regni sui gereret curam. Hanc igitur docendi formam, fatemur quidem à matre sua fuisse, à qua multa sui regiminis documenta didicit. Cæterum si de ea summa sapientia, atque rerum omnium admirabili cognitione, quam Salomō consequutus fuit, loquamur & de mirifico illo, diuinoque prudentiæ talento, quòd in regni sui gubernatione obtinuit, negamus quidem hoc à matre sua didicisse, sed ab ipsa Dei omnipotentis manu, qui pro sua mera liberalitate sapientiam talem huic viro dignatus est infundere, sicut ex sacris litteris expressè constat. Habetur enim tertio libro Regum, capite tertio, Deum Salomoni in somnis in hæc verba dixisse: quia postulasti verbum hoc, & nō petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam, ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundū

sermone tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantū vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit, & hæc eadem est etiam solutio sancti Thomæ in eisdem tribus iam à nobis citatis locis.

¶ Secundò respondetur argumento eidem. Fatemur siquidem mulierum quàm plurimas ingenium optimum sortiri, & quæ optimè possint subtilia quæque litterarum pertractare. Nam sic profecto est, quòd in subtilitate ingenij: & repentina rerum cognitione, quandam intellectus vim obtinent, qua homines ipsos multoties superant: sed tamen statim earum degenerat intellectus. Nō enim sortiuntur tam solidum ingenij talentum, vt profundius, & radicitus intelligentiam rerum attingere, atque penetrare valeant: sed quò citiùs rem aliquā apprehendūt, eò citiùs ab eius intellectu decidunt. Ad eum modum quo vinū aliquod reperitur, quòd quā primū exprimitur, & à torculari educitur, statim vini perfectionē consequitur, hominumque vsui adaptatur: sed quò citiùs conficitur, eò citiùs deficit & in acciti naturam vertitur. Aliud tamen est vinum, quòd vini optimi legem sortitur, quòd tardius quidem fit, sed tamen nusquā degenerat, immò quòd eius esse,

Principis forma.

S. Thomas.

B Solutio ad alia loca. Expositio, Pro uerb. 31 & 4.

Expositio 3. Regum. 3.

C

S. Thomas.

Secūda solutio.

Mulieris ingenium.

B

Simile.

C

Discrimen inter viri & femine in genium.

A esse, antiquius est & diutius, ed vini perfectiorem acquirit naturam, & suavius hominibus bibendum se præbet. Hoc igitur discriminis est inter foeminarum, & virorum ingenium. Nam in foeminis ea ingenij sui viuacitas & habilitas repentina est, ita vt pro temporis momento omnia acutissimè penetret, sed tamè illico degenerat. Virorum autem capacitas & intellectus, vini optimi legem sortitur: nam etsi tardiores in rerum cognitione sint, diuturnior tamen est, & permanentior semper eorum intellectus, & profundius res ipsas penetrat. Hinc similiter patet solutio, eorum quæ diximus in laudem Samaritanæ & Cananæ: quarum ingenij vis fuit quidem subtilissima, & ad omnia quæ Christus proferebat promptissima: quod etiam de Iudith fatendum est. Quapropter insignes hæc mulieres à Deo ipso assumptæ sunt ad tam ardua, & præcipua negotia, veluti erat Holofernis caput abscindere, & sui pectoris arcana Samaritanæ detegere: quia animosiores & acutiores, ad citius huiusmodi peragenda negotia, quam viri repertæ sunt. Sicut patet de Iudith diligentia, quæ in temporis momento, Israeliicum populum in libertatem restituit, & Samaritanæ etiam

solicitudo maxima patentissima est, quæ relicta hydria, in ictu oculi Samariam totam commouit, & atraxit, vt Christum dominum agnosceret. Et ad eum modum sanctissimas illas foeminas, quas euangelista refert, elegit Christus, vt primæ resurrectionis suæ testes essent, & veluti canes sollicitè olfacerent, & indagarent, tam admirabile resurrectionis suæ sacramentum, cæterisque statim manifestarent.

CAP. XV. DE MODO, quem coniugata foemina erga familiam suam habere poterit, vt salua consistat.

ROST QVAM egimus de modo, quo mulieres erga sacras litteras, & cætera fidei nostræ mysteria sese habere debeant, non abs re erit, postquam de mulierum scientia materiam tetigimus, inquirere, quisnam esse poterit sciendi modus, mulieri iam nuptæ, vt domui suæ, viro, atque filiis suis sit accommodatior: vt sic religiosa sit & sancta, vt tamen domus suæ regimen non amittat. & vt sic Christianas adimpleat leges, vt nec tamen mariti sui obsequium, & filiorum educationem relinquat. Quæ ideo dixerim

Simile

B

C

A xerim, quia hac nostra infelici ætate aliquæ reperiuntur foeminarum, quibus cum annexa sit viri, atque filiorum cura, tanta in eis est contemplatiuæ vitæ sollicitudo, ac si ad nulla matrimonij onera tenerentur: & sic à domus suæ gubernatione, filiorumque institutione se retrahunt, ac si vitium esset, illis intendere: cum tamen hæc oporteat facere, & illa non omittere: & denique sic se gerunt, quasi non fuerit hæc sui status principalis pars, de qua ante tribunal Christi redditori sint in die iudicij exactissimam rationem. Nam cui rogo, imputabuntur domus in curia, remissa filiorum educatio, ancillarum dissolutio, & temporalium rerum iactura, nisi negligentia vxori? Hæc esse debet earum scientia, & sapientia, ante Deum & homines: scire vtique virum suum summo amore, & omni reuerentia prosequi, & obsequium illi præstare: filios in domino, omni doctrina, & religione nutrire: seruos in timore domini, & viri sui instituire: & cætera, quæ ad statum suum attinent, summo in pretio habere: nec plus decet illas sapere, quam oportet sapere. Sunt enim aliquæ, quæ maiorem ferè temporis partem consumunt in inquirendis fidei, & sacrarum litterarum curiosita-

Vitium vxorate femine.

Vxorata femine sapientia.

B

C

tibus, atque in contemplationis subtilissimis quibusque inquirendis documentis, sapientissimos viros ubique terrarum disquirentes, cum quibus nunquam cessant de mirabilibus fidei secretissimis rebus diu noctuque philosophari, vsque adeo, vt vice versa, iam merito Theologo atque eorum magistræ appellari possint: à quibus profecto impertinentia multa alia didicerunt, quæ statui suo minime conducunt. Et hæc omnia quidem cum maxima domus suæ iactura, necnon & sui ipsarum graui damno. Nam etsi in aliud peius non inciderent malum, ab hoc saltè difficile eximi poterunt, quod videlicet semper inquietæ, & nunquam tutæ manent, tum in his, quæ mentis suæ salutem concernunt, tum etiam in rebus, quæ optimam domus suæ institutionem respiciunt. Et tandem ad hanc viuendi formam multoties vir & vxor eius deueniunt, vt sic ambo degant vitam, vt vir quasi sine vxore, & vxor sine viro, seorsum maneant: ac demum tota domus quasi sine domino derelicta sit, filij vero quasi orphanij. De quibus non immerito dici potest: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Quia inter diu noctuque mater eius tota versatur in templo, semper hinc inde cursitans,

A

B

Simile

C

Expositio thronorum 4.

Pulchre depingitur i curia vxorata femina.

F & om-

A & omnia monachorum cœno-
bia discurrens, litteratiores vi-
ros inquirens, vt difficiles con-
scientiæ suæ nodos dissoluat,
quasi totius regni negotia per-
tractaret, & totius reipublicæ
negotij esset intricata: cum ta-
men aliàs mulier quædam pau-
percula sit, quæ intra fores suæ
domus inclusa, vix vnus catuli
curam gerit, & tamen totum tē-
pus in indagandis sapientiori-
bus confessoribus consumit. Et
quod peius est, quod hæc ianua
est, qua viro suo tanta mali oc-
casio aperitur, atque scandali
præstatur ansa, vt quasi vir, qui
iam sine vxore est, sollicitus sit
B aliunde quærere, quæ carnis
sunt, quomodo placeat alijs.
Ecce quod peruenit vxoratae fœ-
minæ sanctimonia, vt vir eius
dissolutus reddatur, & vxor eius
vidua, & filij eius orphani, &
tandem vt alieni veniant, & di-
ripiant substantiam eius. Nam
ex quo vxor deuotionis causa,
suæ obliuiscitur domus, & ma-
ritus affectus odio, in multa
carnis peccata dilabitur: ruit
quidem tota domus, substan-
tiaque rerum temporalium in-
dies minoratur, & tandem ma-
trimonij status totus euertitur.
Quod si hoc mex relinquatur
sententiæ, laudo quidem in
alijs religiosas has mulieres,
sed in hoc non laudo: & cre-
do certè, quod zelum Dei ha-

perditio
domus
vxoratae
faminq.

Autho-
ris sentē-
tia.

beant, sed non secundum scien-
tiam. Neque ideò hæc dixerim,
vt virtuti nō faueā: absit enim
à me tantum scelus. Oportet
namque cōiugatam fœminam,
religiosam & christianam esse,
humilem patientem, sobriam,
pudicam: oportet etiam vt tem-
pla inuisat, missas & conciones
libenter audiat, vsum sacramē-
torum teneat, confessiones fre-
quentet, puritatem conscientiæ
seruet, ad sacrosanctum Eucha-
ristiæ sacramentum reuerenter
accedat, atque cætera virtutum
ornamenta sectetur. Sed tamen
hęc omnia intra limites sui sta-
tus, attentè considerās, q̄ domū
habet, q̄ virū habet, q̄ familiā
habet, q̄ filios educandos habet,
q̄ seruos & ancillas habet: & tā-
dē taliter se gerat, q̄ vtriq; ope-
ri ambas manus porrigat. Attē-
tè etiam considerans, q̄ familiæ
suæ intēdere, religiosum & san-
ctū est, & intra virtutis limitē
cadit. Attēte considerās, q̄ mu-
lier, quæ suæ domui bene præest
duplici honore digna est habi-
ta, ac per consequens, q̄ duplici
à Deo præmiabitur corona, &
quia religiosa fuit, & quia do-
mus suæ curā gessit. Attēte cōsi-
derans, q̄ diuus Paulus ait pri-
ma ad Timotheum. 5. qui suorū
& maximè domesticorum curā
non habet, infideli est deterior.
Quibus verbis Apostolus, fœ-
minæ quæ in hoc negligentior
repe

A
Notādū

Attētio
vxoratae
faminq.

C
Exposi-
tio I. Ti-
moth. 5.

A reperitur, infidelitatis culpā im-
pingit. Et adhuc (inquit) peior
est quam infidelis. Nā infideles
ratione naturali ad curam suæ
domus & familiæ se teneri vidēt
& pessimā esse censent huius ne-
gligentia. Sed quid de infideli-
bus dico, cum tamē brutis ipsis
huiusmodi mulier (quæ fami-
liæ suæ esset oblita) peior sit. Vi-
demus quippe brutā ipsa, quāta
cura & sollicitudine filiorū suo-
rū educationē p̄sequātur. Et for-
tasse in hoc casu fœminis nō tā-
ta est imponenda culpa, quanta
earū cōfessoribus, & cōcionato-
ribus, qui eis fauent. quorū cōsi-
lio fortè ista quādoq; gerūtur &
non dico de omnibus: nam qui
doctiores sunt, nequaquā ista cō-
sulunt. Hæc tamen omnia dixe-
rim, nisi ambo cōiuges ex ambo-
rū cōsensu, soli Deo velint vaca-
re, & mūdi p̄p̄is sp̄retis, seculo
renūtiare. Hoc nēpe sanctissimū
esse negotiū, atq; cæteris omni-
bus optimū viuēdi exemplar.
¶ Et q̄ hæc esse debeat mulieris
cōiugatae vera scientia, atq; eius
optimus viuēdi modus, & sui sta-
tus christiana forma, asserit ex-
pressè diuus Paulus in ea episto-
la, quā ad Titū discipulū suū mi-
sit, cap. 2. vbi sic ait: Tu autem lo-
quere quæ decēt sanā doctrinam
adolescētulas vt viros suos amēt
filios suos diligāt, prudentes, ca-
stas, sobrias, domus curā habē-
tes, benignas, subditas viris suis,
vt nō blasphemetur verbū Dei.

Simile.

Cui ad-
scriben-
da culpa

Exposi-
tio ad ti-
m. 2.

C

Vbi quid clariū, quā hæc Apo-
stoli verba, vnde cōiugata fœmi-
na discat, quæ debeat esse eius vi-
uendi norma? Quibus verbis, ni-
hil aliud Paulus magis comēda-
re videtur quā q̄ suæ domus, fi-
liorūq; & mariti curā Christia-
nè gerat. Sed quod maximopere
in verbis his annotādū accedit,
est nēpe illud, quod ait: Ne bla-
sphemetur nomē dñi. Siquidem
quādo vxor extra viri obediētia
se subtrahit, vt illi non tā facile
obediatur, atq; domus suæ curā de-
ferat, viro suo maximā blasphe-
mādi Deū præstat ansam, quādo-
quidē hoc videmus quotidie in-
ter huiusmodi cōiugatos cōtin-
gere. Nec fat fuerit vxori suæ, san-
ctis & deuotis se m̄cipasse virtu-
rū exercitijs, vt mariti euitetur
blasphemia. Namq; marito eius
nō satis fit, si his aut illis occupe-
tur officijs: dūmodò domus suæ
& familiæ curā omittat. Cōside-
rare nāq; habet huiusmodi con-
iux, q̄ etsi eius propria cōditio,
naturalisq; appetitus hæc deuo-
tionis, & viuēdi formā exposcat:
ad aliū viuēdi modū iā in matri-
monio se adstrinxit. Nam non
sibi ipsi, sed marito suo viuere
habet neque quæ sua sunt quere-
re, sed quæ sui viri, filiorūq; de-
bet inquirere. Sicut enim Apo-
stolus hominibus, qui in carne
sunt testatur ad Rom. 14. dicēs,
q̄ Christus nobis passus est, & re-
surrexit, vt nemo nostrū iā sibi
viuat, sed Christo dñō: ita etiam

Notādū

B

C

Exposi-
tio Ro-
man. 14

A mulieri nuptæ suadendum est, ut postquā matrimonij iugum suæ imposuit ceruici, iā non sibi, sed viro suo atq; filijs uiuat, ita ut in virtutū exercitio & deuotionis, quod quotidie manibus versat, sic se gerat, ut suæ domus curam non deserat.

Expositio. 1. Timoth. 2.
B Hoc etiam testatur prima ad Timotheum, capite. 2. cum ait: Mulier in silentio discat, cum omni subiectione: saluabitur autem per filiorum generationem si permanserit in fide & dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate, ubi aperte beatus hic apostolus demonstrat, vxoris salutem consistere primū in Christi fide deinde in subiectione viri, eiusque dilectione, ac deniq; tertio in filiorū suorū optima educatione. Hęc (inquit) facta & christiana est: huic enim radici illico, tanquā huius arboris flores facile consequuntur virtutes reliquæ, quæ huic matrimonij sacramento sunt annexæ.

Simile.
C Hoc idem iterum cōfirmat Apostolus, hac eadem epistola prima ad Timotheum, cap. 3. dicens: Mulieres similiter pudicas non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Atq; statim de diaconibus coniugatis sic subiungit, diaconi sint vnus vxoris viri, qui filijs bene præsent, & suis domibus. Et iterum eodem capite de episcopis vxoratis sermonē faciens, ait: Oportet episcopum esse vnus vxoris virum, suæ do-

A mui bene præpositum, filios habentem subditos, cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesie Dei diligētiam habebit? Verba profectō sunt annotatu digna. Ait namq; q̄ Episcopus qui ineptus reperitur ad domus suæ præsidētiā & regimen, ineptus etiam ad sui episcopatus curā remanebit. Nec putat episcopi officium sufficiēter adimpleri posse, si prius patris familias curam gerere nescit. Hinc manifestè colliget coniugata mulier, quanti momēti eius possit esse sanctimonia, si spreta suæ domus & familiæ fuerit cura. Nā iuxta apostoli sententiam, si inepta ad suæ familiæ regimen inuenitur, ad secundū etiam inhabilis existet. Et idē dicit de Diaconibus nempe quod eorum salus in optima domus suæ, filiorūq; præsidētia sita est. Quæ p̄culdubio Diaconorū doctrina, ad coniugatas fæminas, argumēti more deuoluitur. Nā si istorū status in huiusmodi filiorū, atq; domus præsidētia reponitur, fæminarū rogo vbi sita erit?

C Huic Apostoli sententiæ, cōcordat quod Plutarchus refert, in libro Moraliū, tractatu quodā quē de illustribus mulieribus cōposuit statim in principio prologi de quodā Philosopho Tucydide nomine, qui rogatus semel, quænam mulierū esset honoratior, & clarioris famę & opinionis, respōdit

A dit, illā sibi esse maximo honori, quæ nullius esset opinionis aut famæ: de cuius fama, aut infamia, nullus vnquam hominum aliquid sciret. Pro certo siquidem habebat, hoc esse optimum nomen & famam mulieris, nullum utique nomen aut famam retinere; sed quod tanta eius sit clausura, & attentio circa familiæ suæ curam, ut à nemine gentium sciat an sit. Hinc etiam est, q̄ mulier quædam Pythagorica, nomine Theano, sapientissima quidem in omnibus. Cū interrogata fuisset, quænam esset mulier illa, quam ipsa potiore reputabat, respondit illum Homeri poetæ versiculum, scilicet: quæ labori suo & telæ est vnita, cuius etiam maritus sibi anima est & vita. Refertur etiam de quadam Philonis philosophi vxore, quod cū aliquando accidisset fœminarum plurimas in vnum conuenisse, ut inter se solatium aliquod honestæ conuersationis desumerent, portabant omnes in signum letitiæ coronas quasdam roseas suis capitibus superpositas. Et cū hæc Philonis mulier nullam deferret coronam, requisita ab alijs matronis, faceret ne id, ut singularem se inter omnes alias ostenderet, respondit: Nam corona quam porto, maritus meus est. Nulla enim corona alia mulieri pretiosior esse debet, quàm eius maritus optimus.

C Sed si oculatius apostoli Pau-

A li verba perspexerimus, acrius in hac loquitur materia quàm Plutarchus. Quandoquidem subiectionem hanc, & obedientiam, quam vxor viro suo exhibere debet, strictiorem reddit, cū prima ad Corinthios epistola, capite decimo quarto, ait: Mulieres in Ecclesijs taceant: si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Durum siquidem, & difficile admodum, est, quod hic diuus Paulus præcipit. Nam aut ignorantia quam mulieres habent, est de rebus agibilibus, quæ familiæ suæ, & domui conducunt. Et hoc planum est, nec aliquam ingerit difficultatem. Iustum enim est, ut in huiusmodi rebus à viro suo dirigatur, ut pote qui horum saniorē intelligentiam habeat. Si tamen de rebus, quæ vxoris conscientiam respiciunt intelligi habeant verba, quod videlicet sui cordis secretum, & dubium marito reuelet, ut eam dirigat, & quod nullum alium requirat suæ mentis doctorem, à quo conscientie suæ res addiscat, nisi maritum suum: non intelligo qualiter hoc satis commodè fieri possit, absq; maximo vxoris periculo & grauamine. Nempe tempus illud in quo Paulus hæc hominibus persuadebat, etas quædā erat, ubi florebat synceritas, ubi coniuges tanta synceritate, tanto mentis candore, atque amoris vinculo, ad se inuicem adunabantur, quod

Expositio. 1. Corinth. 14.

Argumentum.

B

C Antiquus cōiugatorū status

A nullū mentis secretum sibi referuabant: sed omnia inter se aperta erant, & amborū oculis nuda. Nā etsi duo erant amborum corpora, tanta erat mentis conformitas, & amoris vnio, vt duorū corporum vna & eadem in eis videretur esse anima. At vbi venit nostrum hoc miserrimum tempus, vbi tanta viget hominum malitia, vbi coniuges non tanto foedere & sana mente, neq; amoris vinculo vniuntur, vbi etiam mariti non vsque adeo doctiores sunt, vt ad hoc habiles & idonei inueniātur: nequaquam sine maximo dāno, & vxoris periculo, hoc fieri posset. Quapropter satius illi erit vxori, & ego ita cōfulo, vt suos habeat cōfessores, quibus pectoris sui arcanū detegat: cū quibus cōscientiæ suæ dubia cōferat, à quibus etiā mentis suæ medicinā expectet. Nam etsi inter cōiugatos, inter mille viros, vnus aut alter reperiri possit, qui hæc sanè sincere, & candidè faceret: vt in plurimum tamen nequaquam decet. Nam ferè tota hominū massa iam corrupta est, & ad malū prona. Non est ergo de Apostoli mēte, vt vxorata mulier sui pectoris vulnus viro suo adaperiat, ita vt nullum alium, præter ipsum, cordis sui habeat medicū. Sed in his verbis, hoc tātum exaggerare voluit, sinceritatē scilicet, & amoris vinculum, quo ambo ad se inuicem annecti deberent. Quia nimirum tantā inter ipsos haberet esse conformitas, & amoris vnio,

B
Confilium.

A nullum inter ipsos secretum referuandum foret. Et hæc dicta sint circa quæstionem illam: quibus videlicet datum sit populum docere, siue euangelium prædicare. Quia (sicut diximus) in hoc nimia erat hominum corruptela, appetentium hoc concionandi officium.

¶ **CAPVT. XVI. VBI** explicatur, quid sit auditorē docere, siue in quo consistat, populo euangelium prædicare.

B **SOLVIMVS** iam circa hanc primam partem, quæ docere est, primum dubium, cui videlicet hoc concionandi officium competat, an Theologis viris tātum, vel indiscriminatim omnibus. Secundum principale, quod hic nobis circa hanc eandem partem inquirendū restat, est quidē, quid sit populum in cōcione docere, siue in quo consistat hoc quod est, cōcionatorē auditores erudire: siue (vt explicatiū dixerim) quænam sit, vel esse debeat doctrina hæc, quæ concionator populo præstare habet. Cū enim tā multa sint, quæ doceri possūt, & multa itidē, quibus christianus populus instrui debeat: alia humana quidem, quæ domus & familiæ institutionem respiciunt: alia, quæ reipublicæ gubernationem concernunt: alia, quæ ad hominum mores atti-

C
Multi-plex doctrina.

nent:

A nent: alia verò, quæ fidei nostræ præcepta includant: & alia, quæ Dei potentiam perfectionesq; & trium personarum attributa demonstrent: ac demum alia, quæ dererum naturalium esse, & perfectione tractent: videndum non immeritò est, vtra harū partium debeat esse, in qua concionator optimus fidelem populū instruere habet. In hoc namq; maxime articulo defectus, & concionatorum imperfectio propè semper apparent, quia vnusquisq; eam sibi prædicandam doctrinam eligit, quæ magis ingenij sui talento adaptatur. Alij quippe Morale, alij scholasticam: alij Theologicā, alij Philosophicā, alij Methaphisicā eligunt: nec desunt etiam, qui musas ibi quandoq; decantant, atque qui poëtarū more inanes fabulas populo enarrant: & alij tandem qui inutiles quasdam ibi quæstiones mouent. Cæteraque id genus, quæ ad nihilum valent, nisi ad subuersionem audientium.

Ad ingenij sui talentum, cōcionator doctrinam eligit.

Tullius. ¶ Dubio igitur à nobis proposito, in quo videlicet cōsistat prima hæc nostra & principalis pars, scilicet docere auditorem, quam Cicero oratori, & Augustinus concionatori necessariam esse ducūt.

Augustinus.

C Respōdetur, quod hoc est verè populū docere, siue christiano populo euangeliū prædicare, scilicet, scripturam sacrā in cōcione tractare, simulq; sanctas ac diuinas Ecclesiæ traditiones docere, hic enim scopus est totius concionandi officij,

necnon & prædicatoris euāgelici studij. Et hoc confirmatur apertè ex diui Augustini sentētia, qui in 4. libro de Doctrina christiana, capit. 5. in hæc verba dicit: Sapienter autem dicit homo, tātò magis, vel minus, quāto in scripturis sanctis magis minusve profecit. Nō dico, in eis multum legendis, memorixque mādandis, sed bene intelligendis, & diligenter earū sensibus indagādis. Sūt enim, qui eas legūt, & negligūt, legūt vt teneāt, negligūt vt intelligāt. Huic ergo qui sapienter debet dicere, etiam quod non potest eloquēter, verba scripturarum tenere maxime necessarium est. Quātò enim se pauperiorem cernit in suis, tātò eum oportet in istis esse ditiolem, vt quod dixerit suis verbis, probet ex illis: & qui proprijs verbis minor erat, magnorū testimonio quodāmodo crescat: probādo enim delectat, qui minus potest delectare dicēdo. Hæc Augustinus. Itaq; vt summatim eius sententiā complectamur, eum vocat egregium diuini verbi cōcionatorem, ac legitimū, & verū diuinæ legis præceptorē, qui in pulpito sacrā scripturā docet, qui prophetas interpretatur, qui veteris testamēti figuras ediferit, qui ipsiusmet Iesu Christi redeptoris nostri verba, quæ suo sanctissimo ore protulit, reuerenter exponit: qui Apostolorum dicta & facta, veluti animarū nostrarū speculum, populo christiano proponit: & qui non solum seorsum

Augustinus.

B

Verus cōcionator, quis dicatur.

C

A nostræ fidei veritates intelligit, sed qui etiam vtriusq; veteris scilicet, & noui testamenti, vnius ad alterum correspondētiam callet: & qui denique sacramentorum vsum, in quo vera animæ nostræ medicina posita est, instantissimè populo persuadet. Hoc inquam est euangelium prædicare, ac per consequens scripturam docere.

B Et vt clariùs distinctiusq; omnes percipiant, quàm sit veritas hæc concionatoris officio necessaria, atq; euangelicæ prædicationis ministerio decentissima, nec non vt nostra hæc assertio solida magis maneat, & perspicua: aliquibus eam rationibus firmabo, & quidem (iudicio meo) efficacissimis. Prima ergo ratio, quæ vrget, ne diuini verbi concionator veruosus tantùm sit, solis verbis auditorum auribus satisfaciens, sed & scripturam sacram in suis tractet concionibus, est nempe, quia hoc ad christiani populi eruditionem summopere decet. Nam etsi ad regni gubernationem, & vt bene reipublice forenses agantur cause, atq; vt homines naturaliter sint bonis moribus instituti, satisfuerit humana disciplina, qualè antiquiores illi, grauissimiq; philosophi, Aristoteles scilicet, & Plato, Seneca item, & Cicero, atq; ceteri sapientissimi auctores rebus publicis præstiterunt: ad eam tamen institutionem, quæ ad regni celorum beatitudinem consequendam **C** exigitur, hæc inquam non sufficit,

sed alia eminentior atq; diuinior **A** requiritur: quæ mirabili quodam modo, hominem ad tam eminentem patriam, & supercælestes diuitias dirigat & disponat. Ista autè nulla alia est, nisi ea, quæ in sacris litteris habetur. Hæc siquidem supercælestis scientia & cognitio est, in qua creatura ad suum consequendum creatorem formatur, & disponitur. Et hinc est, quòd diuus Thomas ait, in prima parte, quæstione. i. articulo. i. & est Theologorum omnium cõmunis sententia, quæ hæc sacra doctrina, scientia est reuelata: id est non humano aliquo ingenio, aut industria acquisita, sed suprema quædã de cælo descēdens sapientia. Hæc quippe differentia est, inter hanc & cæteras humanas disciplinas, quæ reliquæ facultates ratione naturali probantur, atq; ingenij sui virtute eas nimirum homo consequitur. Itaq; earum regulæ & præcepta, hominis ingenium siue capacitatem ne vtiq; excedunt: vnde originè inter homines traxit, eas Physicas denominari disciplinas: quod idem sonat, quod doctrinæ, seu eruditiones quædam naturales, quæ naturali quadam ratione comprehendendi possunt, & ad quæ, ipsa per se hominis natura sufficiens est. Hæc autem superna scientia, omnem humanam superat naturam. Nam eius primum intentum est, de Deo ipso, atq; de eius tractare perfectionibus, velut de proprio hominis fine, in què quidem

Sacra doctrina, seu per cælestis scientia.

S. Tho.

B

Vnde Physica dicatur disciplina.

C

A de ipse dirigitur homo. Hinc igitur est, quòd quia esse & perfectio huius tam supremi finis, omne hominis ingenium transcendit, & impossibile sit in eius peruenire cognitionem, nisi per regulas & principia miraculosè reuelata, atque diuinitus de cælo præstita. Quo fit vt hæc sacrosancta doctrina, supernaturalis scientia appelletur, siue Theologia: quæ secundum diuini Thomæ sententiam, prima parte, quæstione. i. articulo. 7. in argumento sed contra, idè est, quòd de Deo locutio, siue sermo cinatio. Et hinc est, quæ etsi huius diuine scientiæ conclusiones hic formemus, earum tamen principia **B** in Deo ipso sunt. Quare articulos fidei, quos hic per fidem recipimus qui christiani sumus, non visos aut scitos, sed creditos tantùm, ea humilitate tenemus, qua fidei virtuti subijci debemus, eorum claritatem & euidentiã in beatorum patria expectãtes. Itaq; sicut accidere sæpenumero videmus, quòd inter nos aliqua sit scientiæ facultas, quæ sua principia, iam aliòqui per se nota, atque in altera probata facultate recipiat (sicut in perspectiua fit scientia, quæ à Geometria, ipsiusmet accipit principia: nec non & Musica, quæ ea in Arithmetica supponit: ad eum etiam modum christiani omnes cælestis huius doctrinæ principia à nobis credita, in cælesti beatitudine euidentiã esse præsupponimus: vbi (Deo dante) quãdo

S. Thomas.

Simile,

C

illuc tandem peruenerimus, clarã eorum intelligentiam percipiemus.

¶ Sed quia hæc grauissima est materia, & quæ nimis hominis saluti conducit, atque concionatoris officio maximè conuenit, ipsiusmet scripturæ sacræ testimonijs probabo, sacram scilicet hanc doctrinam, cælestem & supranaturalem esse scientiam, nihilq; in se terrenum habere, sed quæ omnia eius præcepta & institutiones, diuine sint, atque nobis diuinitus reperate, ad hoc præcisè, vt hominè in cælestem finem dirigat. Ex quo liquidò constabit, maximè necessarium esse, vt concionatores eam in pulpito euoluant, & christianum populum doceant. Hoc igitur primum patet, ex illa Christi redemptoris nostri admirabili doctrina, Ioannis. 12. capite, vbi docet quæ homo omnem carnis suæ corruptæ, & sanguinis saporem à se ipso abijcere debet, vt regnum celorum consequatur. Ait enim: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum habet. Qui amat animam suam perdet eam, & qui perdidit animam suam propter me, in vitam eternam custodit eam. Vbi manifestè docet, quæ **C** etsi in hominis infecta natura sit, carnis delicias & oblectamenta querere, victum etiam & vestitum, cum ceteris mundi huius voluptatibus, appetere, nec nõ

Quòd sacra doctrina, seu per cælestis scientia probatur. **B** Primus locus: Expositio Ioannis. 12.

A & ad sæculi huius pompas & honores anhelare: estò inquam hoc verum sit, docet Christus maxime conducere homini, vt aliud eminentius atq; diuinius esse acquire re valeat, his omnibus renuntiare: vsq; adeò, vt ipsa met suæ effrenis naturæ leges pedibus conculcet. Ad eum modum, quo granū in terra seminatum & inuolutū, totum suum pristinum esse perdit, vt aliud perfectius acquirat: ita omnino oportet vt in homine totum eius carnis & sanguinis esse putrescat, vt aliud in eo cælestius esse insurgat. Atque credere eum omnino oportet, quòd verus amor sui, est odio se habere, & aspe

Simile.

B ram vitam ducere, paupertate, & labore, fame, siti, atq; ceteris mundi huius ærumnis eam inuoluen do. Et tandem vt à se procul expellat oportet ea, quæ eius naturalis exposcit brutalis appetitus: ita vt homo per fidei lumē, & sancti euāgelij doctrinam, carnis suæ penitus sapientiam corrigat, atq; in alterū trāsmutetur virum: quē admodum granum in aliud trāsmutatur esse.

Simile.

2. locus

Expositio. Mat. thei. 5. Lucæ. 6.

C Sic etiam est diuinum, atque admirabile documentum, quod Christus Matthæi. 5. capite, atque Lucæ. 6. docuit, dicens: Audistis, quod dictum est antiquis, oculū pro oculo, dentem pro dente: ego autem dico vobis, nō resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecū in iu-

dicio contendere, & tunicam tuā tollere, dimitte ei & pallium: & quicūq; te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo. Vbi apertè docet, quod etsi bruto homini tam sit appetibile, sese ab inimico suo defendere, iniuriamque propriam vindicare: ostendit Christus aliam nouam in euangelio viuendi formam, homini utiq; consulens, vt si inimicus, vnam eius percusserit maxillam, præbeat ei & alteram: quod si etiam pallium ab eo velit auferre, non solum ei nō resistat, sed quod tunicam illi præstet: ac per consequens, quod ipsius carnis corruptæ legibus in omnibus renuntiet.

B

¶ Pari forma est admodum cælestis, atque supra modum noua illa doctrina, quam Matthæus euāgelista in eodem capite. 5. ex ipso factissimo Christi ore refert (quæ quidem veritas inter cæteras fidei nostræ regulas, perfectionis christianæ culmē tenet) vbi Christus ait: Audistis, quia dictum est, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros, & benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro persecutibus & calumniatibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vbi redemptor docet, quod etsi ex quo mundus hic visibilis formatus est, homines consueuerunt odio habere malefactores suos,

3. locus

Expositio. Mat. thei. 5.

Perfectionis christiane culmen,

C

A suos, atq; totis viribus eos in mortem vsque persequi (quasi res, quæ iam in hominis ipsa sit innata natura infecta) etsi hoc inquam ita sit, vult Deus ipsius naturæ auctor, quod bestialem hunc appetitum homo ipse rescindat, & frangat, atq; vt ex feris reddantur homines domesticus, mansueti, & tractabiles, magisq; ac magis perficiantur. Vsq; adeò, vt se odiētes diligāt, & malefactoribus suis bene faciāt, nec non & prosequentibus se, Deū exorēt, syncerosque, & dulces sese ostendant, his qui sibi machinantur mala. Atque vt in eis tam nobilis, & generosa resplendeat conditio, qualis est solis natura: qui cum tam supremum & insigne sit luminare, radios suos supra omnes stercoreum foetidissimas immunditias extēdit: nec solum floridas arbores, & pulcherrimas calefacit, sed etiā syluestres & steriles prorsus atque spinosas. In hoc generosam Dei cōditionem imitantes, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, iustos atq; iniustos.

Simile.

Simile

4. locus.

Expositio. Mat. thei. 5.

C ¶ Sed quid dicemus de illo tam ineffabili, ac diuino sermone, quē Matthæus euāgelista capite. 5. refert, de Christo redēptore nostro, qui cum montem ascendisset, vt discipulis suis virtutis culmē ostēderet, sic eos docebat: Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnum cælorū. Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terrā. Beati qui lugent, quoniā ipsi consol-

buntur. Beati qui esuriūt & sitiūt iustitiam, quoniā ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiam cōsequentur. Beati mūdo corde, quoniā ipsi Deū videbunt. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionē patientur propter iustitiam, quoniā ipsorum est regnum cælorum. Quibus verbis Christus dominus noster, sapientiæ suæ thesaurum nobis aperuit, vbi inæstimabiles virtutum margaritas nobis ostendit, vbi nouas penitus & inauditas veritates nobis patefecit: vbi nūquam à sæculo documenta talia, siue legis præcepta homines acceperunt. Omnia siquidem fuerūt supra hominis ingeniū auolantia, atq; omne quod supra terrā se extollit, excedētia. Hominū nāq; semper fuit conditio & effrænis appetitus, diuitias diligere, mundi voluptates amplexari, extinguere famem, sedare sitim, honorē appetere, gaudia mundi vana concupiscere, inimicos persequi, duos & inexorabiles in suorum proximorum calamitatibus se exhibere, immundarum cogitationum cor suū depositū facere. Docet igitur Deus, vt in his omnibus, aliam omnino teneat homo viuēdi formam, atque vt in omnibus suam perficiat naturam & conditionem. Vt scilicet credat, felicem fortunam suā, & beatam vitam omnino consistere in paupertate, mansuetudine, lachrymis, fame, siti, & in pro-

B

Hominum conditio

C

Aximi misericordia, cordisque puritate, in persecutionum ab inimicis tolerantia, ac demum in proximi sui vera pace & concordia. Itaque omnia hæc virtutum documenta, regulæ quædam & cælestes conclusiones sunt, quæ ipsas naturæ leges perficiunt, & in altiorum finem eleuant.

5. locus.

¶ Quo fit, ut quia tanta est sacrae huius doctrinæ auctoritas & generosa conditio, inde nomen humanum ne utique sortiatur, sed diuinum penitus, & cæleste: vocatur si quidem non hominum cognitio, sed scientia sanctorum. Ut perspicue constat ex Salomone sapientie. 10. capite, ubi loquens de immensis beneficijs, quæ viro iusto Deus in hac vita confert, inter cetera, hoc singulare donum enumerat, videlicet, hanc diuinam & cælestem sacre scripturæ scientiam, qua in beatam vitam homo dirigitur. Ait enim: Iustum deduxit dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum. Vbi aperte constat, cognitionem hæc, non hominum scientiam, sed sanctorum appellasse, quasi quoddam sit eius super premium, & desicum nomen. Et verè quidem sanctorum est scientia. Nam non hominum, sed sanctorum est, pauperè esse velle, honoribus renuntiare, iniurias perpeti, inimicis benefacere, cordis puritatem seruare. Hæc siquidem viuendi forma, angelorum potius, quam eorum qui carne vestiti sunt,

Expositio. Sapientie. 10.

B

Sacra doctrina, sanctorum scientia.

C

existit. Nam in terra esse, & non secundum terram viuere, sed cælestia exequi opera, non hominum, sed angelorum est vita. Et in hoc vno, voluit propheta Moyses, illius veteris legis hominum mentes excitarè, ut scilicet magnitudinem, & legis illius excellentiam agnoscerent, quam Deus illis præstiterat. quemadmodum Deuteronomij capite. 4. habetur, cum dicitur: Audi Israël præcepta & iudicia, quæ ego doceo te: hæc est enim vestra sapientia & intellectus coram populis, ut audientes vniuersi præcepta hæc dicant. En populus sapiens, & intelligens, gens magna: neque est alia natio tam gradis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris: quæ est enim alia gens sic incluta, ut habeat cærimonias, & vniuersam legem, quæ ego propono hodie ante oculos vestros. Si ergo hoc tam veraciter dictum fuit de veteris legis cærimonijs, quæ in arietum & taorum sacrificijs absumberantur, quantum dignius de sacrosancto Iesu Christi euangelio verum habebit, quod diuina, & supra modum mirabilis existat lex? Quandoquidem lex vetus istius figura fuit, hæc verò non nisi illius veritas: in qua tanta & diuina mysteria & sacramenta absque vilo obscuritatis velamine, pro nostra omnium salute Deus nobis reseruit. Et hoc est, quod Ecclesiastici capite. 3. Salomon sub his verbis asserit: Non

A

Excellentia veteris legis.

Expositio. Deuteronomio. 4.

B

C

Expositio. Ecclesiastico. 3.

est

Atibi necessariū, ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis, plurima enim supra sensum hominum ostensa sunt tibi. Vbi aperte monstratur, hanc diuinæ scripturæ cognitionem, omnem hominis intellectum excedere.

6. locus.

¶ Et quod cognitio hæc, & sapientia, quam sacra hæc doctrina nobis administrat, cælestis sit & extra hominis carnem & sanguinem. Constat quidem aperte ex diuino illo Iesu Christi responso, Ioannis cap. 16. ubi cum Petrus Christo domino dixisset Tu es Christus filius Dei viui: illico Christus subiūxit, Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus cælestis, qui in cælis est. Ac si dixisset apertius, beatus es Petrus, omniumque hominum felicissimus: quia hæc essentia meæ & nature confessio, quam tuismet corporeis labijs protulisti, cælestis prorsus est, & diuina, non nisi à meo æterno patre diuinitus tibi præstita. Et iuxta disciplinam & eruditionem, quam hic Petrus à Christo domino didicit, sollicitus fuit semper. Apostolicus hic vir, in omnibus (quas scripsit) epistolis, hæc gentibus reddere rationem, videlicet, quod prædicatio illa euangelica, quam ipse exercebat, mirabilis erat, & diuina, de cælo à patre luminum descendens. Quam etidem locutionem Apostoli omnes in suis semper sustentarunt cōcionibus,

Expositio Ioannis 16.

B

C

ut hac via omnem mundi arrogantiam, atque superbam hominum ceruicem & intellectum vincerent.

A

¶ Hoc idem Redemptor noster Christus expressè ostendere voluit Ioannis 7. cap. in ea responsione, quæ Iudæis tribuit. Qui cum maxima admiratione tenerentur, quomodo Christus litteras sciret, cum non didicisset, & tamè summa sapientia illum pollentem videret, respondit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. Responsio certè, consideratione admodum digna. Nam si doctrina illa non erat sua, quomodo sua? & si sua, quomodo non sua? Vbi manifestè in hac reciproca locutionis forma, nobis ostendere voluit, doctrinam illam, qua Christianum populum erudiebat, cælestem totam, ac miraculosam fuisse, erat siquidem Iesus Christus, Deus & homo: & quatenus Deus, sapientiam illam à natura sua sibi vendicabat: sed quatenus homo, eam proprijs, & corporeis labijs proferebat, atque populum eam docebat: Ne ergo mundus deciperetur, existimans, quod ex ea parte, qua homo erat tam admirabilis ab eo posset prodire doctrina: ut eos inquam à tali errore educeret, ait: Mea doctrina non est mea, ac si clariùs dixisset, doctrina, hæc, quam me, vestre nature consortem hominem verum, & vestri similem videtis docere, atque aperto ore, humanis verbis proferre (quia sicut in alijs

7. locus.

Expositio Ioannis 7.

B

C

ita

A ita & in hoc, hominis conditione gero) scitote inquā doctrinā hāc non à mea humana natura, quatenus homo sum, permanere: eius quippe fons & origo altior utique est, nempe ipsamet essentia diuina quia quatenus Deus sum, admirabilis hęc à me sapientia procedit. Vnde verum habet, q̄ mea doctrina nō est mea. Quæ enim mea est, quia tanquā homo & similis vestri præceptor doceo, non est utique mea, quia non hominis tantū, sed Dei est eruditio: à me siquidem, tanquam à verò Deo & viuo promanat.

B Redemptoris nostri veritates omnes, tā cęlestes diuineque essent & vniuerso orbi nouę & inauditæ, omnes in hoc Euangelistę cōcordant, quod vniuersi qui eum audiebāt, maxima admiratione tenebantur, vidētes in terra hominē, quasi Deum loqui. Vt est videre apud Matthæum capi. 7. & Marcum 6. capite. & apud Lucam etiam 4. capi. Et hęc nimis rōm fuit in terris, principalis Iesu Christi attentio & cura scilicet instruere, & præuenire homines in hoc vno, q̄ hęc eius disciplina noua erat in terris, & cęlitus missa doctrina, ac proinde q̄ omnē humanā intellectus capacitātē excedebat: vt sic Iudeorum omnium & Gentilium turbationem, atque cęcitatē ab eis auferret.

C Hęc eadem est expressa Redemptoris nostri sententia Matthæi capite 11. & Lucæ 10. vbi Christus diuinæ huius facultatis excellentiam exagerans, ait. Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem nouit quis, nisi filius, aut cui voluerit filius reuelare. Cū igitur cognitio hęc christiana, quā nobis sacra præstat scriptura, nihil aliud sit, quā harum trium personarum sapientia, perspicuum est, nō esse in hominis potestate eam attingere, sed à Deo præcisē reuelatam esse, ac proinde non humanam, sed diuinam prorsus existere: nec nō & suæ meræ gratiæ liberalitatisque tribuendum esse, quod homines alioqui rudes & bestiales, diuinæ huius sapientiæ aliquid attigerint.

A Hinc etiā ortū habuit admirabilis & repentinus ille spiritus sancti descensus supra Apostolos omnes, atque ceteros eiusdem scholæ discipulos, vt habetur Actū cap. 2. Vbi totius mundi nationibus assistētibus, tāto sonitu & tonitru diuinus ille spiritus in apostolica pectora descendit. Qui nō solum gratia eorum mentes impleuit, sed etiā sapientia & linguarū dono, quibus vniuersum orbē instruere deberēt. abundantissimē ad summū vsq; vestiuit, vt omnium gentium nationibus compertissimū esset, q̄ doctrina & eruditio, quā apostoli omnes, atq; eorū vicem gerentes, per vniuersum orbē disseminaturi erāt, nō humana erat, aut ab eorū ingenio procedens, sed cęlitus à Deo ipso miraculosē præstita. Nā etsi ipse Redemptor noster in terra positus, hanc sapientiæ plenitudinē Apostolis per seipsū tribuere posset (quia nimirū Deus erat verus, qui omnia & sciebat, & poterat) noluit tamen, nisi quod huiusmodi sapientiæ donatio in totius mundi præsentia fieret patentissima: vt inde omnes perciperent, non humanam, sed diuinam esse, suisq; apostolis mirabiliter cōcessam.

B Et hęc est excellentia maxima, quam diuus Gregorius huic sacre tribuit doctrinæ. Qui vigesimo Moralium libro, capit. 1. his verbis luculenter eam extollit dicens: quamuis omnem sciētiam atque doctrinam scripturā sacra, sine aliqua comparatione, transcendat, vt taceā q̄ vera prædicat, q̄ ad cęlestem patriam vocat, q̄ à terrenis desiderijs ad superna amplectēda cor legētis immutat, q̄ dictis exterioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blanditur, q̄ nec sic clausa est vt pauesci debeat, nec sic patet vt vilescat, q̄ vsu fastidiū tollit & tāto ampliū diligitur, quātō ampliū meditatur, q̄ legētis animū humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat, q̄ aliquo modo cū legētibus crescit, q̄ à rudibus lectoribus quasi recognoscitur, & tamē doctis semper noua reperitur, vt ergo de rerū pondere taceā: scientias tamē omnes, atq; doctrinas, ipso etiā loquutionis suæ more, transcendit: quia vno eodēq; sermone, dū narrat textū, pdit mysteriū: & sic scit præterita dicere, vt ipso nouerit futura prædicare: & nō immutato dicēdi ordine, eisdē ipsis sermonibus nouit, & antea describere, & agenda nuntiare. Hęc ille. Ecce ergo quam noua & inaudita est viuendi forma, & supcęlestis cognitio, quā sacra nos scriptura docet. Quæ pfectō nusquā antehac lecta est, nusquā antea comperta, tā noua inquā & inaudita, vt peregrina prorsus sit, & aliena ab ea, quā totus mūdus d̄ rerū cognitione habet. Quādoquidem diuina hęc sciētia docet, q̄ vita est mors, q̄ labor

Expofitio Matthæi. 11. Luc. 10.

B

9. locus.

Expofitio. 1. corinth. 2.

C

Mea doctrina non est mea.

Expofitio Matthæi. 7. Marc. 6. Lucæ. 4.

8. locus.

A 10. loc.

Expofitio. Act. 2.

Spiritus sancti descensus.

Gregor.

Excellentia sacre doctrine.

B

C

Hinc

A labor est requies, quod tristitia solatiū est, & lachrymæ sunt letitia, quod luctus est gaudium, & dedecus & vituperiū honor est immensus, quod infirmitas est sanitas, quod debilitas est fortitudo, & quod insipientia ipsa est sapiētia, ac demum quod simplicitas, sagacitas & prudentia maxima est. Itaque tam admirabilis iam & diuina est hæc sacrę scripturę sciētia, vt in stuporem, & extasim induxerit omnes sæculi huius sapiētes. Sic enim ait euāgelista Marcus capite primo (& admirati sunt omnes, ita vt conquirent inter se, dicentes, quidnam est hoc? Quænam doctrina hæc noua? & processit rumor eius in omnem religionem Galileæ. Sic etiam Ioannes Euangelista refert capite sexto, quod hæc diuina scientia, vsque ad eos suos terruit discipulos, vt illorū quā plurimi ab eius schola recesserint: quia dura admodū, & aspera, atque inaudita eius sanctissima verba sibi apparebant. Dixerunt siquidem: Durus est hic sermo, & quis poterit sustinere? Erat quippe doctrina hæc eis omnino peregrina, & extra eorum intelligendi, atque viuendi modum.

Expositio Marci. I.

Expositio Ioannis. 6.

II. loc.

Expositio. I. Corinth. I.

terit: nec non & sapiētes omnes, A atque sæculi huius potentes, quasi attonitos penitus, & extra se reddiderit. Ait enim: non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non insipientia verbi, vt nō euacuetur crux Christi: verbum enim crucis pereūtibus stultitia est, his autē qui salui sūt virtus Dei est, scriptum est enim, perdam sapientiam sapiētium, & prudentiam prudentiū reprobabo. Vbi sapiēs? Vbi scriba? Vbi cōquisitor huius sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapiētiam huius mundi? Itaque sicut **B** orto iam sole, postquam per totū orbem suos lucidissimos extenderit radios, stellę ipsę cœli illico obnubilatæ manent, & obscuræ, atque solis nimio splendore omnes terrę imperfectiones, & immunditiæ, & vilia quæq; atq; fœtidissima discooperiuntur: & quæ antea pulcherrima preciosaq; hominibus apparebāt, post solis ortū vilia admodū & imperfecta vidētur: pari etiam forma in hac nostra catholica ecclesia cōtingit, vt ait Apostolus Paulus. Quia ex quo sol ipse iustitię, Christus Redēptor noster, **C** mundo apparuit, & ex quo per totū orbē irradiare cœpit diuina eius euāgelij sapiētia, in tātū christiana hæc lex & doctrina resplēdit, & illico in eius pręsentia oēs alię humanę sapientię facultates viluerūt, earūq; imperfectiones omnibus innotuerūt, atque

Simile

B

C

Differētia.

Simile

Figura, Exod. 7.

Expositio. I. Corinth. 1.

Expositio. I. Corinth. 2.

Annotā dum maxime.

A atq; omnino humi prostratæ māsferunt. Vnde iam homines apertē cognouerunt, diuinæ huius sapiētiæ excellentiā: atq; id esse discriminis inter humanam & christianam hanc scientiā, quod inter humanū & diuinū, corruptibile & incorruptibile, terrenū & cælestē. Et quemadmodum splendescente auro, cætera omnium metallorum genera in pręsentia eius infima manent, & abiecta nimis: sic etiam quā primum in mūdo apparuit christiana hæc doctrina, ex templo reliquæ omnes sæculi huius facultates obtenebratæ sunt, & quasi in nihilum redactæ. Fuit siquidem sapientia hæc, illa admirabilis Aaron virga, quę cæteras sapientium Pharaonis virgas deuorauit. Sic enim ait apostolus Paulus prima ad Corinth. cap. 1. vbi sapiens? vbi scriba? vbi cōquisitor huius sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Quod iterum confirmat. 1. ad Corinth. 2. dicens: Non enim iudicauimē aliquid scire inter vos, nisi Christum, & hunc crucifixū. Vbi quasi derisum & confusum se inueniebat Apostolus, eo quod in alijs humanę scientiæ facultatibus tempus consumpsisset, ommissa hac tam diuina & supercælesti cognitione. Cum igitur hæc admiranda scripturę sacrę cognitio, vestis sit, qua christianum hominem indui oporteat: Et cum hæc sola facultas, lumen verum sit, quod auditoris intellectum illu-

minare debeat, & instruere: & **A** cum hæc scientia, ea sit præcisē, qua homines christiani disponi, & formari debeant, vt cælestis beatitudinis capaces inueniantur: ac demum cum hæc solummodò sit via, qua progredi, atque dirigi habeant, qui regnum Dei sunt consequuturi: & tandem cum hæc sola doctrina sit, quam Christus redemptor noster Apostolis suis præcepit, cum per vniversum orbem erant progressuri, vt christiano populo, tanquam verum vitæ suę exemplar, præsentarēt: **Simile:** ex hoc inquam manifestus apparet eorum concionatorum abusus, qui ommissa sacra hac doctrina, aliud in suis cōcionibus principaliter docent. Veluti sunt peregrina quędā & sophistica ex philosophorum libris, & speculatiuis disciplinis, multaq; alia impertinentia adducentes. Quandoquidem hoc nō vsquequaq; fidei professoribus, nisi suo opportuno tempore, consonum est. Namq; christianorum aures passim in cōcionibus, philosophorum argumentis implere, oratorum declamationibus ppulsare, Platonice & Aristotelice sophismatibus vincere: etsi vim aliquam & humanam efficaciam in auditorum animis habeant, vt plurimum tamen de se, si nudē accipiantur, parū profectò conducunt ad futuram persuadendam gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hæc siquidē talis est, quam neq; oculus vidit, neq; **C** auris

Simile:

B

Abusus cōcionatorum.

Concionatorū vitium.

C

Philosophia quādo prædicanda:

Auris audiuit, neq; in cor hominis ascendit. Parū igitur prestant prope semper hec philosophorum argutiæ, nisi quatenus à concionatore euangelico quandoq; ad elucidationē euangelicæ veritatis, quā tūc tēporis tractat, suo opportuno tempore adducuntur: vt sacrosancta hæc fidei christianæ dogmata auditoribus magis elucescant. Sic enim aliquando (& hoc raro, sicuti infra dicemus) euangelico præceptorī conceditur, philosophorum immiscere lectionem. Itaque in cōcione euāgelica eum locū habeat philosophica ratio, quem famula reginæ Esther obtinebat, quæ retro posita, dominæ suæ defluētia hūmi vestimēta portabat. Si quidem humana hæc sciētia, huic diuinæ sacre scripturæ sapientiæ, reuerenter, sicuti famula, deseruire habet. Et hoc dixerim, propter concionatorum aliquos, qui minimè contenti sunt, nisi cōcionem totā philosophicis, & peregrinis quæstionibus absoluerint: & præcipuum locum in concione sacra, philosophorū humanæ sapientiæ præstant.

Figura, Esther, 15.

B Huic diu Pauli supra positæ sententiæ, cōcordat propheta Dauid, Psalmo. 47. vbi mirificè depingit admirationē maximā, & grandem stuporē, quem reges omnes, & sæculi huius potētiores, de hac inaudita & noua sapiētia cōceperunt: cum ait: Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, cōuenerunt in vnum, ipsi videntes sic,

12. locus,

Expositio. Psal. 47.

admirati sunt, conturbati sunt, cōmoti sunt, tremor apprehendit eos. Quia tale, nec viderāt vnquā, neq; audierāt. Erant enim sanctissimæ legis huius sanctiones, suæ sensualitatis corrupto appetitui cōtraueniētes. Vidimus ergo, quē admodum humana philosophia, ad regnum cęlorum hominē formare nō sufficiat. Quia cum tā supremus sit beatitudinis finis, alia opus est sapientia, quæ de sursum sit à patre luminum descendens, diuina & cælestis, quæ hominem ad cælestem hac beatitudinē instruat, & dirigat. qualis (sicut probauimus) sacra est doctrina. Hæc igitur oportet, vt concionator in suis cōcionibus semper tractet, & ea populum vestire curet.

¶ CAPVT. XVII. VBI de secunda agitur ratione, quare videlicet concionator sacram habeat in pulpito tractare scripturam.

SECUNDA ratio, quare oportet euāgelicæ legis præceptorē in concionibus suis sacrā tractare scripturā, est quidem, vt efficacius auditorum animos commouere possit. Nulla siquidem doctrina est, quæ fortius proteruam, & rebellem hominis voluntatem prosterнат, quàm doctrina hæc sacra. Est enim quæ verè vincit hominis intellectum, ac proinde, quæ eiusdem attrahit voluntatem. Pro quo

2. ratio.

Fundamentum.

Expositio. Gene. 9.

Simile

Philosophi dictum.

A quo præsupponendum est hic fundamentum quoddam, in quo tota veritatis huius elucidatio consistit. Videlicet, quod vix aut nūquā alicuius hominis voluntas suadetur satis, vt rem aliquā velit, & amet, quin prius eius vincatur intellectus. Hæc namq; differentia est inter homines, & bruta ipsa: quod illi ratione mouentur, ceterum bruta non nisi minis & loris. Quod manifestè constat ex eo Genesis loco capite. 9. vbi Noe eiusq; filijs iam post diluuium ab arca egressis, volens Deus formā præstare, qua erga homines atque bruta se gerere deberent, ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & terror vester ac tremor sit super cuncta animantia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram. Hoc (inquit) erit inter homines & bruta discrimen, quod illi ratione & benevolentia ducendi sunt, veruntamen animalia bruta terroribus, atq; percussionibus sunt dirigenda. Omnis namq; hominum vis & fortitudo, in ipsius mente, & ratione sita est. Quemadmodum enim ferocissimus taurus, in ceruice repositam habet omnem fortitudinem suam: Sic etiam hominis fortitudo, in intellectu, tanquam in eius ceruice reconditur. Et hinc cuiusdam philosophi celebre dimanauit dictum, quod homo sapiens, fortissima quædam turris est, quia vis eius tota in ratione includitur, in qua, velut

in tuto loco, omnem substantiam suam repositam habet: vbi nullus inimicorum eius, etiam si demon sit, vim aliquam illi inferre potest. Vnde tyranni omnes, qui sanctorum carnes cruentissime dilacerarunt, in eorum tantum corpora iram suā, & rabiem exercere valuerunt: eo enim eorum furia & tyrannides tantummodò peruenire potuerunt. Ceterum eorum intellectui & menti, violentiam aliquam aut nocumētum minimè inferre valuerunt: neque ab ea fidei integritate & reuerentia, quam creatori suo exhibere debebāt, euellere sufficientes fuerunt.

B S. Thomas.

¶ Hinc est quod diuus Thomas prima secundæ. q. 83. articulo. 3. ad tertium argumentum, & quæstione 17. articulo. 5. necnon & quæstione. 9. articulo. 1. tractans de naturali ordine, qui inter has duas versatur potentias, scilicet intellectum & voluntatem, ait: quod is est infallibilis ordo, quem semper hominis natura à sua primeua habet institutione, quod prius est, rem aliquam intelligere, quàm eam velle & amare. Itaque in hoc deseruit hominis intellectus, quod scilicet voluntati res ipsas præsentat, vt perpendat, an eas acceptare vel repudiare velit. Et quousque ab intellectu ipso, hoc lumine illustratur voluntas, semper de se indeterminata manet, vt in neutram declinet partem. Et hinc est, quod voluntas ipsa de-

Voluntas et intellectus officia;

C

A se, potentia cæca denominari solet, quia ex se ipsa insufficientis est, ut res ipsas concipiat, aut eisdem impregnetur, nisi per ipsius intellectus actionem. Vnde inter se, quasi quodam maritali affectu, annectuntur: ita enim sese habent, ac si vir essent & vxor. Verè namque dici potest, quod optima quæque humanæ vitæ conuersatio, atque virtutū opera, ceteraque hominis exercitia, siue bona sint, siue mala, filie sunt intellectus eius. Quare mater earum volūtas fuit, quæ eas peperit, intellectus verò pater, qui eas genuit. Et siquidē peruersus fuerit intellectus, talis etiā propè semper erit, & voluntatis partus. Vnde celebris hic doctor ait, in prima secundæ. q. 1. articulo. 2. ad argumentum tertiū, & in questione. 6. articulo. 2. ad primum argumentum, quod in ijs qui iudicio carent, nulla potest esse praua voluntas. Quo fit, ut lapis nec velle, nec amare possit, quia ratione utique caret, qua quod volendum & amandum est, perspicere debeat. Vnde etiam fit, ut is qui dormit, voluntatis vsum minimè habeat, quia sopitum habet intellectum ipsum. Hinc etiam prouenit, ut in ijs hominibus, in quibus intellectiua potentia inordinata manet, hinc inde vacillans (ut in phreneticis, cæterisque mente captis contingere videmus) quod etiā voluntas ipsa perturbata existat, & sine ordine aliquo. Et quemadmodum cæcum hominem in me

ridie palpare videmus, qui vbi manum, aut pedem figere debeat, ignorat: sic omninò in voluntate, & intellectu rerum contingit, quòd videlicet vbi intellectus delirat, deliret etiam ipsa voluntas. Nec velle neque amare scit, vbi cognitio eorum, quæ volenda & amanda sunt, deest: sed in his rebus, quasi turbidis & fractis oculis se habet voluntatis potentia.

¶ Supposito ergo, in hac materia, hoc principalissimo fundamento, quod videlicet voluntas nunquam mouetur ad alicuius virtutis opus, quin prius eius vincatur intellectus: inde manifestè cõsequitur, quod euāgelicę legis præceptor, non potest auditorū animos mouere, nisi prius eorū instruat, & vincat intellectum: nec voluntatem christiani hominis rectam omninò reddere potest, quin prius intellectum eius rectū & catholicum reddat. Cõstat autem quod hominis intellectus, nusquam nisi veritate vincitur. Est enim veritas iuxta diuini Thomæ sententiā, quædā ipsius rei ad intellectū adæquatio, quæ utique ipsum cõplet: & qua veritate, intellectus ipse satiatur, & quiescit. Quia sicut hominis stomachus materiali cibo contentus est, sic etiā veritas, cibus est intellectus, qua eius sedatur fames. Inter cæteras autem omnium professionum veritates, nulla est quæ sic intellectum hominis vincat, & cõpleat, sicut sacra est scriptura. Nam est

A

Simile.

B

sola veritate vincitur intellectus. S. Thomas.

Simile.

C

verum

A verum sit, quod in litteris sacris evidens aut Mathematica ratio de fidei rebus, qualē noster appetit intellectus, non inueniatur: tamen diuina veritas vim quandā, & diuinam efficaciam in se habet, qua auditorē firmiter, & efficaciter mouet, quàm ceterę omnes humanæ rationes. Nec solum ad virtutis opus homines radicitus attrahit, sed hominē taliter extra se ipsum facit, ut ommissis & conculcatis quæ ipsius sunt nature, eis quæ omnino supra se sunt adhereat: quousque vitam ipsam pro Deo libenter exponat. Habet namque sacra hæc doctrina tantam in homine viam & efficaciam, ut quæ oculis videt, & auribus percipit, atque manibus tangit, negare omninò faciat: & ea, quæ non videntur amplexari cõpellat, atque hominis intellectum penitus captiuum ducat: in tantum, ut nobiles quosque, illustresque, atque sapientissimos huius sæculi viros, alligatos in compedibus, & in manicis ferreis reuinctos adducat. Hęc siquidem est euāgelicę veritatis maxima virtus, de qua ipse Dauid propheta, psalmo. 67. testatur dicens: dominus dabit verbum euāgelizatibus in virtute multa. Hęc veritas est, de qua Christus Ioannis. 14. capite testatur: Ego sum via, veritas, & vita. Hęc est de qua iterum Ioannis. 18. capite ait. Ego in hoc natus sum, ut testimoniū perhibeam veritati. Et hæc tandem veritas est, de qua Ioannis. 5. Saluator ait. Scrutamini scriptu-

Sacra scriptura, hominis intellectū cõplet.

Efficacia veritatis diuine.

Expositio. Psal. 67. Ioannis. 14. Ioan. 18. Ioan. 5.

C

ras, in quibus putatis vitam æternam haberi. Si igitur Christus ipse, verus Deus, legis nostræ christianæ veritas est, à quo, tamquam à vero fonte, omnes alię fidei nostræ promanant veritates: quam vim (rogo) quam efficaciam? quamve persuasionē diuina hæc veritas non habebit, ut rebellem hominem non solum moueat, sed captiuum, & omninò prosterнат, & creatoris sui seruitio mancipatum reddat? An verò magis Platonis, cæterorumque philosophorū dicta, hominis intellectū illuminabūt, & cor eius à mūdānis rebus eradicabunt, quàm ipsius veri Dei & creatoris mirabilia facta atque dicta? Quid (obsecro) magis rationi consentaneū esse videtur, quā euāgelij Iesu Christi doctrina? Quid proprius hominis naturæ & institutioni cõducit, quā decē illa præcepta, quibus in optimā viuendi formā homo instituitur? Quid factius? quid subtilius: quid delicatius, quā scripturæ sacrę sanctiones, & præcepta? Nullus siquidem repertus est tam sollicitus hominis pædagogus, sicut ipsa est scriptura sacra, quæ nunc verbis, nunc factis, tum in rebus humanis, tum etiam in diuinis, à minimo vsque ad maximum, delicatissimè totum hominē nutrit, & instruit. Hinc ergo satis dignoscere poterit concionator, quantum sibi incumbat in concionibus suis, sacram eoluere scripturam. Cum enim concionatoris principale

A

Mira est euāgelij virtus.

B

Simile.

Scriptura, hominis pædagogus.

C

G 3 insti-

A institutum, & intentum sit auditorem mouere, vt abdicatis à se huius sæculi pompis & vitijs, soli Deo adhæreat: & hoc minimè persuadere valeat, nisi prius intellectum eius instruat, & vincat: hæc autem instructio & victoria efficaciter (& vt decet) ad tam altum finem, fieri nequeat, nisi per scripturæ sacræ præcepta, & sanctissimas regulas & pijsimas atque diuinas Ecclesiæ traditiones. Inde manifestè colligitur, principale concionatoris negotium debere esse, scripturam sacram christianum populum docere, atque Christi legis professores hac præsertim doctrina eruditos reddere. Nam hac sola, in beatitudinis finem eorum rectificatur intellectus: & post hoc verè, & efficaciter in virtutis exercitium, eiusdem mouetur etiam voluntas.

Ex instructio-
ne intellectu,
feruor
voluntas
toritur

Expositio.
Deuter. 4.

B Et quòd ex instructione, quæ sacra hæc doctrina in hominis intellectu gignit, virtutis ardor, & feruētissimus fidei zelus in hominis volūtate dimanet, potest egregiè aliquibus sacræ scripturæ locis comprobari. Primò ex eo quod Deuteronomij. 4. capite habetur, vbi volens Deus Israëliticum populum in veram mandatorū suorum, atque cærimoniarum legis obseruantiam inducere, talem designauit ordinem dicens: Et nūc Israël, audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas. Ex quibus nimirum verbis colligitur, quòd vt Deus popu-

lum ad hanc legis obseruantiam afficeret, prius ipsius intellectus eruditionem in ipsis legis cærimonijs & præceptis præcedere decreuit. Quod nimirum denotatur his verbis. Audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt sic instructus, viuas in eis. Ac si clariùs dixisset, oportet te primum eorum habere sanam intelligentiam & integram: nam inde statim oritur feruor, atq; amoris efficacia, vt quæ didicisti, opere compleas.

C Hoc idem firmatur, Deuteronomij. 11. capite, vbi postquā toti populo Deus legē dedisset, sic ait. Ponite hæc verba in cordibus, & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocare; docete filios vestros, vt illa meditentur: quando sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, atq; surrexeris: scribes ea super postes & ianuas domus tuæ. In quibus verbis mirabiliter propheta Moyses ordinem designauit, qui in obseruatione legis à populo Dei seruandus erat. Quia enim prius decebat, ipsum Iudæorum intellectum vestiri, atque instrui doctrina, veraque eruditione legis: ait, legem ipsam collocandam esse in

Figura
Deut. 11.

Intelligētiæ
rei
amorem
parit.

C

præ-

A præceptorum Dei, illico eorum amor oritur etiam in corde, atq; totus accenditur homo, vt quod aure percepit, opere compleat. Et hoc est, quod verba ipsa designāt, quando propheta, ait, quòd ex eis fierent tituli & schedulæ, quæ ante oculos collocari deberent: sicut apud Iudæos mos erat, schedulas has in pileis portare, atque deinde in manibus ipsis circumponi. Per manus siquidem in scriptura sacra, ipsa virtutis opera exprimuntur, per oculos autem ipsius virtutis intellectus designatur. Is ergo ordo seruandus præcipitur, vt prius intellectus ipsam legē caperet, à quo statim manus eam accipere debebant. Quia verus operandi virtutem ordo est, eam nempe primò intelligere, deinde operis executioni demandare.

Mos Iudæorum.

Manus quid significet.

Oculi quid designent.

Expositio.
Psal. 118.

B Intēdebat ille regius propheta David exactā tenere legis custodiam, & nec vnum apicem mādatorū Dei præterire: ideoq; humiliter dominum tota mente precabatur, psalmo. 118. dicens: Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi & viam. Grādis admodum est (inquit propheta) domine Deus, iustitia & æquitas, quæ in tuis diuinis scripturæ sacre, clauduntur præceptis. Quapropter immēsam maiestatem tuam suppliciter exoro, vt primum omnium, eorum mihi præstes intelligentiam: sic enim & in eis viuere potero, & ea opere exequi valebo. Vbi apertè monstratur, ip-

sum prophetam, ordinem prædictum & successum in oratione sua seruasse. Primò enim vt Dei mandata intelligeret petiuit, vt inde secundò in eorum amorem & obseruantiam deueniret.

C Hoc idem iterum eodem psalmo repetit dicens: Da mihi intellectum domine, vt discam mādata tua. Primum omnium (inquit propheta) exoro domine vt mihi intellectum tribuas, quo legis tuæ mandata discam: quandoquidē ex hoc omnis eorū affectio pendet atque adimpletio. Neque his contentus eximius ille rex, iterum eandem repetit sententiam, in eodem supradicto psalmo, cū ait: Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est. Videtur enim, quòd egregius hic psaltes admirationem quandam ex seipso formasset, ex eo quòd tam intimè, & feruenter in amorem diuinæ legis deuenisset. Et huius tandem rationem assignat, dicens, quia tota die eam meditatus fuisset. Ex frequenti enim eius intelligentia & contemplatione, fatetur se in illius maximum amorem, ardentissimumq; insurrexisse desyderium. Est igitur necessarium valde, vt fidelis populus in veram & christianam institutionem perueniat, & vt auditores verbi Dei in amorem & cælestium rerum desyderium à concionatore accendantur, atque vt puri & stabiles in fide, quæ professi sunt, inueniantur:

Expositio.
Psal. 118.

Expositio.
Psal. 118.

C

G 4 quòd

A quod concionator ipse euangelicus in suis concionibus summo opere curet, sacram differere scripturam. Quia malè profectò potest in voluntate auditoris subsequi diuini verbi fructus, quin prius intellectus eius sancte scripturæ verbis fuerit institutus.

Corruptela.

¶ Hinc corruptela maxima in auditorum animis oritur, quam fortasse pauci sunt qui aduerterint: quæ (ni ego fallor) non mediocre parat christiano populo nocuumentum. Cum enim (sicut a nobis supra dictum est) voluntas hominis, virtutis opus ab ipso concipiat intellectu, & ab eo tanquam à verò eius impregnetur marito: inde manifestè cõsequitur, vt qualis fuerit doctrina intellectus, talis etiam sit voluntatis partus: Si namq; error fuerit, erit & erronea voluntas. Si verò barbara & vulgaris extiterit, barbara etiam erit atque vulgaria voluntatis opera.

Simile.

B Quapropter hæc mea semper fuit & pro nunc etiam sententia est, quod periculosissima & nociua admodum sit populo christiano, vulgaris & rudis concionatoris eruditio, & doctrina. Quia præter quæ quod multa ingerit christianis auditoribus damna, aliud habet perniciosius malum, videlicet quod sine medicamine manet. Hæresis siquidè etiam si de se multò sit pestilentior & perniciosior: sed tamen statim huic malo facile apponitur remedium & medicamè, ne auditores ipsos inficiat, & cõma-

Vulgaris doctrina, periculosa.

culet. Illico enim vt primū à concionatore fuerit hæresis prolata, ab omnibus radicitus impugnatur, & euellitur, velut pestiferum à vero tritico zizanium. Omnes siquidem audita hæresi scandalizantur, omnes concionatorem talem continuò accusant, quem statim iam verbis corripunt: aut certe sanctū Inquisitionis tribunal, ipsum concionatorem igne, aut aliqua alia publica pœna castigat & emendat. Attamen vulgaris & barbara doctrina, manet in auditorum animis absque medicamento aliquo, & remedio. Nullus quippe de illius tractat correctione, quia numquam verbis, aut igne, aut tẽporali aliqua corripitur pœna. Quapropter morbus quidam est, qui inter cutem & carnem in ipsis auditorum animis inclusus manet, quousq; totam christiani populi massam, & bene viuendi mores vulgaris hæc inficiat doctrina. Quæ quidem vulgaritas, quàm plurima damna, atq; immensa peccata in tota plebe disseminat. Hinc namq; oritur in hominibus ipsis, substantialium rerum in lege ignorantia grandis: in quibus nimirum rebus eorum salus, & beatitudinis consequutio sita erat. Quo malo quid (rogo) peius esse potest? Nullus siquidem rectè potest aut intelligere, aut operari, quod malè à suo didicerit præceptore. Et cum hæc christianorum lex polita nimis ac delicata existat, & quæ à nobis virtutis

A

Vulgaris doctrina, periculosa.

B

Simile.

Primum malum.

C

opera

A opera delicatissima, & tot circumstantijs imbuta exposcat: impossibile, aut certè difficile admodum videtur, christianos homines in tantæ perfectionis complementū deuenire posse, si præceptores legis vulgares & rudes habeant. Hinc præterea aliud oritur non minus malum, quod est tepiditas maxima in ipsis virtutum operibus. Nam cum prædicator euangelicus dexteritate aliqua indicèdo non pollet, sed torpescit, nec doctus in sacris litteris existit, sed vulgari quadam doctrina populū instruit, tunc temporis, virtutis aut peccati faciem propriè & legitime populo depingere nescit, vt sic auditores ad virtutem afficiantur, & à peccato (sicuti decet) abhorreant: non enim virtutis aut peccati naturam satis percipiunt, vt illam prosequi, istud autem fugere valeant. Quare oportet omnino, ad hoc vt christianus populus in his duobus verè instruat, vt talis sit concionator, quod virtutis & peccati vultum ad viuum populo præsentare sciat: & quod viuum sacre scripture sensum auditoribus depingat. Quia dum doctrinam talem sic legitimam, viuam, & efficacem, ab ipsis concionatoribus auditores non acceperint, sed vulgarem & remissam: parum profectò vel nihil, ad ipsum virtutis opus mouetur: sed frigidi prorsus, & remissi, atq; tepidi admodum in doctrinæ executione manent. Nam sicut in eo, qui imaginem

2. malū

Simile.

Simile.

respicit, vt ad illam afficiatur, atq; eam sibi habere cupiat, necessum est, vt pictor sensus membrorum eius proprietate maxima, & ad viuū delineet, & ad perfectū vsq; perducatur: hæc enim sunt, quæ mentem ipsius vidētis excitant, vt eius cupiditate teneatur (quod si contra, ipsius imaginis figura perfecta non extiterit, sed rustica, & vulgari quadam forma delineata, & ea membrorum proportione carens, quam ipsa exposcit natura, nõ nisi ad risum potius & contẽptum illius, videntes pronocat) ad eum ergo modum in euangelica doctrina accidere videmus. Vt enim diuini verbi auditores verè euangelicis veritatibus afficiantur, earumq; teneantur amore & desyderio, opus est vt concionator ipsius veritatis naturalem effigiem auditoribus referat, propriumq; & viuum sensum eius populo reddat, eam inquam veritatem omni eloquentia & dexteritate edisserens, vt sic auditores veritatum amore capti, libētius feruentiusque eas amplectentur, & efficacius prosequantur. Et idem etiam de peccato dicendum est. Nam vt illud verè auditor fugere atq; abhorrere possit, opus est vt concionator talis sit, qui peccati vultum proprietate quadã, sicuti in se est, depingere & præsentare populo possit. Quod si secus fiat, quod videlicet concionator improprie, atq; barbarè, & vulgariter euangelicã edisserat doctrinam, in risum

A

B

C

simile.

G 5 potius,

A potius, & ipsius doctrinæ vilipendium, quàm in zelum, & feruentē eius amorem auditores prouocat: vnde tepiditate maxima, & in virtute remissi manent, & desides.

Præcipuum malū, tepiditas.

Simile

¶ Summo opere tamen hic animaduertendum est, non esse malorum omnium minimum, imò fortasse præcipuum, in concionibus christiano populo tepiditatis ansam præstare. Quia vt in plurimum tepiditas ipsa, & virtutis remissio, proxima valde & vicina est ipsius virtutis corruptioni. Nā quemadmodum in stomacho hominis ex frigidityte, & caloris naturalis defectu, cōtinuo ipsius hominis generatur mors: sic etiam cum tepiditas, ipsius virtutis frigiditas quædam sit & gelu, consequitur statim, vt ex ipsa oriatur in homine virtutis mors. Quapropter nō abs re (sicut ex Apocalipsis. 3. capite constat) Deus hominis tepiditatem adeò detestatur, cū dicit: Vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, incipiā te euomere ex ore meo. Quo in loco vocabulū istud euomere, Dei erga talem hominem, exosam voluntatem designat. Sicut enim tepida aqua stomachum alterat, omnemq; hominis valetudinem & quietem euertit & conturbat: sic etiam virtutis tepiditas (ait dominus) eius pectus commouet, vt eam sustinere nolit, quim statim eam foris proijciat. Hoc autē malum ab ipsa concionatoris rusticitate, & barbarie promanat. Fer-

Expositio. Apoc. ca. 3.

Simile.

uor namque & populi deuotio, nusquam excitatur aut acquiritur (vt diximus) nisi ex ipsa legitima atque efficaci concionatorum doctrina. Et hoc idem est, quod Salomon Sapientie. 6. capite, confirmat dicens: Multitudo sapientium, sanitas est orbis terrarū. Quia veritas sapienter & propriè hominibus proposita, ex natura sua hominis mentem excitat, atq; illum in eius accedit amorem. Quod si ita est, q̄ sapientes viri salu sunt, & totius orbis condimentum, consequitur manifestè, quòd vulgares & insipientes homines, eiusdē orbis corruptela etiam existent. Et ita proculdubio rei veritas habet, quòd principalis huius corruptionis ianua, in republica semper est & fuit, ea introductio & consuetudo, quam rudes, & vulgares homines in rebus ipsis sua rusticitate disseminarunt: præsertim tamen ignorantes & barbari prædicatores. Et puto quidem verissimum, quòd si modo curiosius morbi huius originem & radicem indagare velimus, quare scilicet hac nostra tēpestate tam corrupta existat christianorum respublica, quòd nullam aliam certioremsignare possemus, quàm concionatorū vulgaritatem. A quo itidem fonte, tanta his diebus in auditorum animis insedit frigiditas, & remissio, vt iam omnes sterilem quandam habitum, & cursum audiendi verbum Dei acquisierint: quia non nisi veluti cærimonia quadā,

Expositio. Sapientie 6.

B **Vulgares homines, corruptela rei publice sunt.**

C **Fons tepiditatis**

sermo

A sermonis auditione vtūtur. Nam exteriori tantum audiendi labore contenti sunt, omni prorsus virtutis proposito, & concionis fructu vacui. Existimant enim apud se ipsos, q̄ semper peccare, & semper sermones audire, in eadē sede morantur, nec sibi inuicem contradicunt. Hinc colliget euāgelicus concionator, quanti mali extiterit causa, quando in concionibus suis sacram non docuerit scripturam. Quia hinc profectò oritur tepiditas, vulgaritas, ac totius christiani populi rusticitas, & tādē ipsius veræ christianitas corruptio: cū alia docet, quæ nec lex petit, nec euangelio concordant: sed verba sunt tantum, doctrinæ fructu, & dicendi stylo carentia, & vulgari quodā habitu vestita.

B

¶ CAPVT. XVIII. VBI de tertia agitur ratione, ob quam concionator scripturam sacram in pulpito tractare habet.

3. ratio.

TERTIA ratio, quæ exigit, euāgelicum prædicatorem sacram debere tractare scripturam, est nempe, ne auditores ipsius scripturæ in numeris, maximisq; eius fructibus defraudentur. In ea namq; reposita sunt animæ nostræ dulcedo tota, atque recreatio, simul & diuitiæ, quibus nostra ornatur vita, vt gratiosa pulcherrimaq; diuinæ maiestatis oculis præsentari valeat.

C

Effet enim non solum concionatoris detestabilis infidelitas, sed etiam enorme damnum, quod toti populo pararet, si loco tam prætiosa veritatis, & quæ tantum nostris conducit animis, peregrinas alias doctrinas christiano populo in concione proponeret: quas vel à sua mera imaginatione eliceret, aut certe à vulgaribus libris, qui parum secum eruditionis afferunt. Hoc enim eadem omninò esset falsitas & grauamen, quod Iacob irrogatum fuit. De quo Genesis. 29. capite legitur, q̄ cū septem annis Laban socero suo pulcherrima Rachele deseruisset, Liam foedā, oculisq; lippā illi supposuit. Quod Iacob sentiēs, ita se à Laban socero suo fuisse delusum, ægrè admodum tulit, & cōquestus est de iniuria & grauamine, quod illi irrogauerat, quia vice pulcherrimæ Rachelis aliam non ita pulchram, sed deformem sibi apposuisse. Hæc igitur falsitas, & nocumētum maximum est, quod prædicator auditoribus irrogat: quando loco sacræ scripturæ, doctrinam aliam peregrinam illis supponit. Hęc enim scriptura, illa est pulcherrima Rachel, in qua omnis pulchritudo, & perfectionis decor, atq; animæ nostræ diuitiæ relucet: pro cuius contemplatione christiani omnes, qui hanc Christi legē professi sumus, interdiu noctuq; virtuti insudamus, & labores omnes atq; erumnas sustinemus. Quia cum nostrū princi-

Simile.

Figura, Genes. 29

B

C

princi-

A principale intentum, & potissimus finis sit, supremam beatitudinem consequi, quæ in solo Deo consistit: imago autem & splendor beatitudinis huius, in litteris sacris re luceat, iuxta Redemptoris nostri sententiam Ioannis. 17. capite, in qua ait: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: quemadmodum in beatorum patria, in Dei visione eorum consistit felicitas, sic quodammodo in hac lachrymarum valle positus, ipsius Dei cognitio & contemplatio, beatitudo appellatur. Hæc enim illius vigilia est, nam hinc ad illam transimus: & quod illis in eius visione

B recreationem ingerit, hoc in ipsius contemplatione & cognitione hic nobis felicitas, solatium, & leuamen est. Et hoc est quod verbis illis designare voluit, cum dixit: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te & Christum filium tuum. Quia etsi vera vita æterna in Dei visione in patria consistat, tamen quia cognitio eius in terra, origo & radix est, ad beatitudinem illam perueniendi, & in qua nostra hic recreatio constituta est: cõsequitur inde, quod hæc etiam cognitio vita æterna pariter appellatur. Qua de causa obseruantiam diuini verbi, & eius cognitionem, beatitudinem Redemptor noster in homine esse dixit, cum

C Lucæ. 11. capite, asseruit: Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Cũ ergo in sacra scriptu-

ra, ipsius Dei imago resplendeat **A** (quia bonitatis eius, diuitiarum, atq; cæterarum perfectionum, nobis præstat notitiam) hinc oritur, ut amorem & appetitum, quem ad Deum ipsum habemus consequendum, eundem habeamus etiam ad ipsum intelligendum. Quare loco illius delectationis & dulcedinis, qua in patria fruuntur beati diuinam ipsam essentiam cõtemplantes, nos miseri, quamdiu ad illam peruenimus beatitudinem, in conuersatione & sanctæ scripturæ communicatione omnis nostra felicitas, recreatio, & dulcedo posita sit: quia quod nos hic intelligimus, idem est quod ipsi possident. Itaque nos huius suauitatis & dulcedinis auidi, hanc sanctæ scripturæ faciẽ summa auiditate querimus: & pro ea die nocteque in seruiamus, sicut Iacob pro famosissima Rachele, ut eam nobis hic sociam & spõsam habere possimus, ut cum ea hic conuiuamus, & cõsolemur, interea dum ad veram patriam peruenire valeamus.

¶ Et hæc quidem acutissima illa est, atq; admirabilis sanctissime huius scripturæ sapientia, quam Deus Salomoni regi mirabiliter præstitit, ut habetur eiusdem Sapientie libro, capite. 7. 8. & 9. **C** Qui bus in locis sapientissimus ipse Salomon, quasi formosissime sponsæ ipsius amore captus, encomium quoddam illi composuit, omnique quidem elegantia ac dulcedine plenum, sic inquires. Hanc amari &

Simile.

ex-

A exquisivi eam à iuuentute mea, & quesivi spõsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Proposui ergo hæc adducere mihi ad cõuiuendum, sciens quoniam mecum cõmunicabit de bonis: & erit allocutio cogitationis & tædij mei, intrans in domum meam cõquiescam cum illa. Non enim habet amaritudinem cõuersatio illius, nec tædiũ cõiunctus illius, sed lætitiã & gaudiũ. Præposui illã regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in cõparatione illius: & proposui pro luce habere illam, quoniã inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa.

B Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitie Dei. Est enim in illa spiritus intelligentie, sanctus, multiplex, vnicus, subtilis, differtus, mobilis, inquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundus, subtilis. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei, sincera: & **C** ideo nihil inquinatum in eam incurrit, candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ,

ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobriè, & custodiet me in sua potentia: & erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iuste, & ero dignus sedium patris mei.

¶ Res quidem admiratione est digna, videre, quã ad viuũ sapientissimus hic vir proprietates, excellentias, atq; subtilitates, maximosque huius pulcherrime Rachelis profectus obtinuerit, quãque eas eleganter edisserat, & quanta adhuc proprietate & eloquentia eas expresserit: quæ nõ solum ipsæ per se vitam nobis, & feruentissimum præstant spiritũ, sed adhuc etiam verba ipsa nuda & sicca animos nostros cõsolari, & suauitate quadã reficere videtur, si tamen attentè curiosus lector eas contemplari velit.

¶ Hæc igitur sunt perfectiones, fructusque maximi, quos hic Salomon in his verbis depingit, quos pro totius populi christiani cõmodo facta hæc in se claudit scriptura. Vbi annotandum maxime est, quod in veriori fortasse, ac magis legitimo sensu, cumulus hic perfectionũ sapientie, quæ verba ista sonant, de ipsamet diuini verbi persona intelligi potest. Ipse namque vera est, & propria sui æterni patris sapientia, iuxta eiusdem, Salomonis sententiã, Ecclesiastici. 24. capite, ubi de filio Dei sermonem texens, sic ait. Ego ex ore altissimi p̄dij,

Fructus sacre doctrinæ.

Expositio. Sapientie. 7. 8. 9.

C

Expositio. Eccle. 24.

pri-

A primogenita ante omnem creaturam. Vbi verba ipsa, æternam diuini verbi originem à suo patre designant, modumq; ipsum generandi filiū. Quia eo ipso q̄ patris sui oris sapientiam vocat, originē verbi denotat: filius siquidē per modū verbi à suo patre procedit. Cui sententię cōsona etiam est & alia Ioannis euāgelistę veritas, qui statim in sui euangelij initio sic ait. In principio erat verbum. Quod in idem redit cum Salomonis sentētia. Sicut enim verbum est, quod ex ore hominis procedit, sic etiam vnigenitus Dei filius, sapiētia fuit, ex sui patris ore procedēs. Ex quo tanquam hereditario iure, omnes hæ supradictę perfectiones, quas hic Salomon depingit, legitimē illi adaptātur. Nam ex quo filius, patris sui eandem sortitur naturam & substantiam, consequitur inde statim, ab eo tanquam à vero fonte, omnes has perfectiones, diuinasq; consequi proprietates, quæ ipsius Dei nature sunt annexæ. Quapropter Salomon postquam in eodem Sapientię libro, capite. 7. omnes has gratias, & filij Dei condiciones retulisset, rationē huius (quare videlicet tam immēsum diuitiarum thesaurum filius Dei intra semetipsum cōtineat) illico subiūxit, dicens, Quia vapor est virtutis Dei, & emanatio quedam est claritatis omnipotentis Dei syncera, atque imago, speculumq; maiestatis eius. Quæ omnia attributa, nihil aliud nobis

Expositio. Ioannis. I.

Expositio. Sapientię. 7.

Vapor.

insinuāt, quā similitudinē ipsam, quam Dei filius cū suo eterno patre, in eadem habet natura. Sicut enim vapor ab aqua, siue à terra procedit, & tanquā à vera & propria origine, ex ea cōsurgit: sic etiā filius sapiētia est, ab ipsa patris sui substantia tanquā à vera sua origine orta. Et quemadmodū imago, eius cuius est imago, similitudinē gerit: sic etiā filius, patris sui existit similitudo, & veriūs quidē ac perfectiūs, quàm rerum omnium reliquæ similitudines: nam præterquam q̄ illius sit imago, habet etiā in substantia idem cum patre esse & naturā. Quod vtique idem omnino est, quod apostolus Paulus de eodem Dei filio, ad Hebræos capite primo, scribit dicens: Qui cum sit splendor, & figura substantiæ eius. Vbi apertē hanc filij Dei similitudinem, non solum in ipsa patris effigie constituit, sed etiam in ipsamet substantia atq; Dei natura.

¶ Estò igitur verum sit, q̄ Salomonis verba de vero Dei filio accipi debeant, possumus etiam, nec extra litteralem sensum, asserere, q̄ hæ sapientię condiciones, quas Salomon hoc in loco refert, sacræ etiā optimē adaptētur scripturæ. Verba nāq; scripturę, ipsius Dei verba sunt, quia sicut à natura sua supradictas Deus sibi vēdicat perfectiones, similiter factissima scripturę verba, ex eo q̄ eius sunt, ipsius virtutem & vitam continent. Itaq; in eis verbis reliquit nobis

A

Simile,

Simile,

B

Expositio. Hebræi.

2. sensus.

C

Deus

A Deus sui ipsius saporem & virtutem. Sic nempe ait Saluator: Ioannis cap. 5. Scrutamini scripturas, ipse enim sunt quę testimoniū perhibent de me. Vnde fit, q̄ cum ipse in euāgelio testetur, se animarum nostrarū esse vitam (ego inquit sum veritas & vita) hoc idē de oris sui verbis pariter affirmet, Ioannis capite. 6. dicens: Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Vnde verē de Christo redemptore nostro asserēdum est, quod quasi in prouerbiū inter homines vertitur, videlicet, quod qualis vnusquisq; est, talia & eius verba sunt. Quia qualis filij Dei fuit persona, talia & ipsius extiterunt verba. Et quia Deus fuit, qui loquutus est: ita & eius factissima verba non terrenum quid, sed diuinum quoddam atq; cælestesapiunt. Ac proinde dicemus etiam verē, quod hic gratiarum, & perfectionum epilogus, quem hic Salomon fecit, iuxta textus litteram, huic æternæ sapiētiae, quam Deus in suis sacris litteris reclusit, satis propriē adaptetur.

Hæc igitur scriptura sancta, ea est sponsa atque speciosissima Rachel, cuius amore christiani omnes attrahimur: cuius speciosa forma deuicti, interdium noctuque in hac christiana lege, velut alter Iacob inseruimus, vniuersisq; laborum generibus, propter eius veritatem, exponimur, quos secū virtutum opera, afferunt: vt tandem ex ea, qui in hac miserabili vita

Expositio. Ioannis. 5.

Miraverunt Dei virtus.

Rachel.

C

sumus constituti, animabus nostris solatium illud, & animi recreationem consequi valeamus, quā hæc scriptura sancta, sua dulcissima conuersatione efficit. Præstat siquidem nobis cælestium diuitiarum notitiam, quę nos quotidie in aliam vitam ad se vocant, & expectant. Quam inquam cognitione, nostra adiuuatur infirmitas, quando in hoc exilio, labore oppressi, deficimus: quia spem nobis illuc perueniēdi ob oculos ponit. Quam quidem reuiuiscimus, viresq; & animum resumimus, in sacra pagina contemplantēs, quando illud iam felicissimum adueniet tempus, quo illam supremam patriā possidebimus, quando ante nostri creatoris faciem apparere merebimur: quando sic liberi & gloriosi erimus, vt à laboribus, lachrymis, tristitia, doloribus, atque cæteris sæculi huius ærumnis nos metipso. conspiciamus creptos. Et quādo denique in cellam illam vinariam introducemur, in qua à torrente voluptatis eius inebriabimur: vbi etiam in perpetuam quietem, & refrigerium introducemur, vbi summa quies, summum gaudium, & summa etiam felicitas erit: & vbi iam non erit luctus, nec labor, sed neq; vllus dolor, quoniam priora transierunt.

¶ Itē scriptura hæc diuina, mulier est, de qua velut ex propria vxore, ipsa virtutum opera, veluti veros filios, generamus. Nam eo calore

A

Solatium, scripturę.

B

Simile,

C

Vxor.

Simile.

lore

Alore & spiritu, qui ex ea nobis prestatur, bonum ipsum concipimus, ac deinde accendimur, accingimurque, ut operata alia studiosa executioni demandemus.

Simile. ¶ Item hec mulier est, cuius dote atque patrimonio ditescimus, atque felices viuimus omnes. Venerunt siquidem nobis omnia bona pariter cum illa. Quia virtutes omnes, sapientieque dona secum adducit, charitatem videlicet, sapientiam, patientiam, iustitiam, humilitatem, pietatem, fortitudinem, consilium, temperantiam, & timorem, cum caeteris virtutibus. Nulla siquidem

Best, de qua non agat, & qua animos nostros non reficiat. Quibus profecto, quasi eius dote, & opulentissimo patrimonio, in hac vita pascimur & nutrimur. Quotidie namque nostrae mentis oculis Deum ipsum proponit, in quo omnia simul bona, diuitiarumque vniuersi thesauri clauduntur.

Simile. ¶ Hec praeterea mulier est, cum qua, quam diu hanc transigimus vitam, maritali quodam affectu coniungimur: cum qua intra conscientiae nostrae domicilium recludimur, ut in saeculi huius laboribus, & miseris eius, suauissima conuersatione viuamus: cuius assidua communicatione, a nobis procul fastidia cuncta, atque molestias effugamus, quibus huius mundi malignitas nos premit: cum qua quiescimus, cui taedia, & nostri cordis tristitias detegimus: cum qua consolamur, a qua consilium in agendis

semper requirimus, & cuius denique fauore huius miserrimae vitae cursum feliciter consummamus: cuius amplexibus fouemur. Cum hac quotidie laetamur, cum hac quotidie tristamur, ac tandem cum hac sola recreamur, & molestias omnes, quas haec odiosa vita nobis generat, sustinemus: quandoquidem conuersatio eius, nullam amaritudinem, siue fastidium admittit.

¶ Hec insuper scriptura sancta, infinitus ille thesaurus est, a quo semper extrahimus animarum nostrarum incomparabiles diuitias, quibus passim nostrum adornamus spiritum, pulcherrimamque, quam viuimus vitam, reddimus: ut sic Deo amabiles, gratiosique apparere possimus, iuxta eius mandatorum (quam nobis instituit) sanctissimam regulam: cum qua demum speramus omnes qui christianae huius professionis sumus, ad eius diuinae maiestatis amicitiam admitti debere.

¶ Hec itidem lumen illud est, quod nunquam extinguitur: nam intelligentia, quam nostris inserit animis, nequaquam deficit. Non enim saeuientibus inimicis, siue huius mundi procellis, subiecta est: quemadmodum nostra haec corporis vita, saeculi huius calamitatibus subest. Non inquam sic de hac sacra scientia dici potest, quia nec siti, nec fami, nec frigori, nec nuditati, nec calori, nec gelu, sicut corporis salus subiacet: nec ce-

A

Thesaurus.

Simile.

Lumen.

Simile.

Simile.

lorum

Alorum influentijs aut intemperiei, sicut caeporum messes. Loge siquidem aliud est de hoc sacro lumine: nam non aeri, non Soli, non grandini, non niui, sicut temporalia haec bona obediunt. Naturalis est huiusmodi sapientia, quae intra ipsius hominis mentis & intellectus secretum reconditur, atque in ipsius animae abditissimis venis latitat: quapropter semper secunda permanet, quia in tutissimo loco consistit, nempe in intellectu, & mente. De qua verè dici potest, quod non accedet ad eam malum & flagellum non appropinquabit tabernaculo suo. Et sic legitur de quodam insigni philosopho, quod cum domum & vniuersam eius substantiam ignis quidam deuorasset, rogatus a quodam amico suo, an aliquid perdidisset respondit nihil se omnino amisisse: nam omnem substantiam suam & supellectilem secum ferebat. Existimans quidem, nullam aliam esse suam possessionem aut diuitias, praeter sapientiam, quam ignis minimè deuorare poterat. Huic etiam sententiae concordat philosophi alterius aliud nomen celebre dictum, quod asseruit nihil in mundo fortius esse homine sapiente, quia omnes diuitias suas in intellectu, tanquam immunitissima turri, tutissimas habebat. Quod si hoc de humana sapientia verum habet, quid obsecro de diuina, quam nobis sacrae litterae tradunt, asserendum

Simile.

Simile.

Simile.

Expositio. psal. 90.

Insigne Stilbonis philosophi dictum.

Celebre philosophi dictum.

Simile.

Expositio Matthaei. 10.

B

C

Simile.

erit? Cuius intelligentia usque adeo fortem & securum hominem reddit, ut non solum saeculi huius pueri homines, sed nec omnes simul ipsius inferni demones vim aliquam illi inferre possint. Et hoc est quod discipulis suis Christus redemptor noster dixit ut eos fortes viros ad mundi mala deuincenda redderet, cum Matthaei cap. 10. ait. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postquam occiderint, non habent amplius quid faciant: sed eum potius timete, qui postquam corpus occiderit, potens est & animam in barathrum retrudere. Quasi dixerit, omnia mundi mala eo usque tantum peruenire poterunt, ut ut vestrum pungant corpus: caeterum ipsam animam tangere neque in minimo valent. Ideoque liberi & crepti penitus sunt, qui hac diuina sapientia praediti existunt, ut a mundi huius malis in animo conculcari nequeant, quia omne eorum negotium & sollicitudo praecipua est, mentem quidem in tutissimo reponere loco, & immunem a saeculi huius periculis se conseruare, quam quidem securitatem in intellectu ipse, & hominis mens per sapientiae donum operatur.

¶ Et quidem cum intellectus hominis sanctae scripturae veritatibus ornatus existit, usque adeo fortissimum quoddam castrum est, ut a nulla mundi machina eueri possit. Ex quo prouenit ut tyranni qui corpora dilacerabant factorum,

H qui

A qui iam huius sanctae scripturae vestiti erant disciplina) etiam si eorum frangebant corpora, eorum animam aut mentem frangere minime poterat, ut eos ab hac sacrum litterarum cognitione, & integra fidei fiducia, quam ex sacris didicerunt litteris desistere compellerent. Porius enim omnia tormentorum genera, adhuc & mortem ipsam sustinuerunt, quam unum solum praeterirent iota, ex ijs quae in hac sacratissima scientia intellexerunt. Quam cognitionem sic fortiter apprehenderunt, ut nec ignis, nec minae, nec tyrannorum flagella, nec carceres, nec compedes, nec ferreae catena, ab hac firmissima fidei scientia eos euellere possent. **B** Eduxerunt quidem illos tyrannorum tormenta ab huius mundi substantia, & proprio domicilio. Eduxerunt eos ab eorum parentibus & amicis: eduxerunt ab eorum vxoribus & dilectissimis filiis: & tandem extraxerunt illos ab eorum proprio corpore & vita. Caeterum ab illa summa sapientia & veritate, quam illis sacrae hae litterae tradiderunt, educere nullatenus valuerunt. **C** Er ex hac sanctae scripturae cognitione, omnes religiosi viri, firmissimum sibi fecerunt scutum quo vno tanquam fortissimi milites, vniuersum orbem validissime sunt aggressi: in quo omnia spiritus contradictionis ignea relata confracta sunt, in quo etiam ma-

ledicetium linguae & susurroneum detractorum, qui semper Deo odibiles extiterunt, comminute sunt. Quibus, hoc idem contigit, quod latratori cani, qui lapidem proiectum dentibus arripit, ut ipsum comminuat, & de lapide vindictamumat: non tamen sic illi euenit cani, sed lapis saluus manet & canis dentes confringuntur. Sic etiam sculi huius susurronei, & maledici homines, ut de religiosi viris vindictam sumant, dentibus mordent, persecutionibus insequuntur, iniurijs afficiunt: Sed tamen ipsi euangelica veritate armati salui semper permanserunt: persecutores vero, non nisi dilacerati, & comminuti. Ac demum in tantum potentissima fuit semper haec euangelica veritas, ut ipsos suos professores in salutis portum liberis & securos reddiderit, ut prostratis iam sub pedibus, suis inimicis, quasi triumphantes de victoria, cum propheta dicere poterint: laqueus contritus est, & nos liberati sumus, & hoc idem est, quod Christus discipulis suis Ioannis. 8. capite, dixit. Videns namque eos post passionem suam totius orbis contradictionibus, ac persecutionibus manere expositos, hoc solum quo (se protegerent) reliquit scutum cognoscetis (inquit) veritatem, & veritas liberabit vos: Amplectimini eam, quae in sacris litteris vobis manet veritas. Haec enim liberos

Simile.

Maxima, veritatis virtus.

Simile.

Expositio, psal. 123.

Expositio, Ioannis. 8.

ac

A ac saluos, a summa hominum conditione vos educet. Quamcunque enim in profundissimo persecutionum lacu sitis immer si, ab omni eius tristitia & miseria, mei euangelij veritas sufficiens utique erit vos eripere.

Simile.

Ratio.

Simile.

Simile.

Apostolorum vi-

C

¶ Ratio vero huius nostrae assertionis est, quia haec fuit semper huius diuinae veritatis conditio, quod etsi permittat se ab hominibus conculcari & percuti, nunquam tamen sepeliri aut funditus abradi. Suo namque tempore, cum homines non sperant, apparet ex templo, & proclamat, amatoresque suos defendit & protegit. Hac sola sanctae scripturae veritate Apostoli omnes, veluti acutissimo ense muniti, carceres, compedes, flagella, atque caetera tyrannorum machinamenta, daemonumque varia tentamenta ruperunt: nec non & nouellam ecclesiae plantam in hominum visceribus radicauerunt, atque fidei nostrae vexillum leuauerunt, regesque illustres, & magnates, & huius saeculi potentiores in suam adduxerunt sententiam, ensibus, equis, lanceis, & loriceis ferreis caeterisque bellatorum armis omnino carentes, huic scripturae sanctae veritati dumtaxat nixi. Hic ergo pretiosissimus valor est, quem in hominibus sanctae hae litterae constituunt, ut potius mundus totus deficiat, & pereat, quam ipsa deficiat, & pereat veritas. Quia arbor, cui

huiusmodi veritates, tanquam eius inferuntur rami, Deus ipse est: qui nimirum, cum nunquam deficiat, ab eo etiam habent, & nunquam deficere veritates. Unde Christus Redemptor noster, tanquam verus scripturae huius auctor Matth. 24. cap. veritatis huius infallibilem certitudinem promittit dicens: caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Hoc (inquit Christus) attendite, quod in maximum vestri commodum, atque animi solamen vergit: quod videlicet caelum & terra peribunt, potius quam haec mea sancta atque legis vestrae verba deficiant.

Simile.

Expositio Matth. 24.

Expositio sapientiae. 6.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

C

A plantata fenescit. Et tãdem nul-
Simile: la vsquã arbor reperitur siue
 planta, cuius folium aliquo tem-
 pore non decidat. Sola tamen
 hæc sanctæ scripturæ arbor sem-
 per viridis ac florida manet, quæ
 nunquam hyemem, vbi eius ca-
 dant folia expectat, sicut ipse re-
 gius testatur propheta Psalmo
*Exposi-
tio. ps. 1.* primo, dicens, Beatus vir qui nõ
 abiit in consilio impiorum, &
 in via peccatorum nõ stetit, &
 in cathedra pestilentia non se-
 dit. Sed in lege Domini fuit vo-
 luntas eius, & in lege eius per-
 manet die ac nocte. Et erit tan-
 quã lignũ, quod plãtatum est se-
 cus decursus aquarum, quod fru-
 ctum dabit in tempore suo: & fo-
 lium eius non defluet. Beatus
B (inquit propheta) ac felicissi-
 mus erit homo ille, qui Dei le-
 gẽ, & sanctissima eius mandata
 tota die fuerit ruminatus, nam
 vsque aded erit viriditate ple-
 nus, quod nunquam excidẽt ei-
 us sapientiẽ folia. Nam aque du-
 ctus, quod ille virefcit (qui vti-
 que sapientia quædam Christiana
 est) semper coruscat, ac vi-
 uens perseuerat. Habemus er-
 go comprobatum satis, quod Sa-
 lomon de sacra sapientia asse-
 rit, quod scilicet inextinguibile
Simile. sit lumen illius. Nam sicut so-
 lis tres sunt principaliores effe-
 ctus, illuminare scilicet, & læ-
 tificare, atque calefacere: sic
 etiam diuinum huius sanctæ
 scripturæ lumen semper nos il-

luminat, & semper nos lætificat, **A**
 atq; nos vbiq; accedit: quousq;
 in Deum ipsum, verum huius lu-
 minis fontem, nos introducat.

**¶ CAPVT. XIX. VBI
 multiplex scripturæ sa-
 cræ spiritus declaratur.**

A B E T præterea,
 iuxta Salomonis sen-
 tentiam, diuina hu-
 ius scripturæ sapien-
 tia, in vtilitatem &
 viuientium omnium leuamen,
 multiplicem spiritum, vt multi-
 plici hominis morbo mederi
 possit. Et primò quidem habet **B**
 spiritum quẽdam intelligentiæ
 sanctum, vt à nobis malignum
 intelligentiæ spiritum (quo de-
 mones, atque mundus nos infe-
 stant) effugare possimus. Et an-
 notandum hic nobis est, quod
 spiritus hic sanctus, multiplici-
 ter hominibus impartiri solet,
 iuxta varios ægritudinum mo-
 dos, & debilitates, quæ in homi-
 nibus medicandæ veniunt ac
 reparandæ. Quaproter maxima **C**
 sua prouidentia Deus multipli-
 cẽ huic sacrosancto spiritui vir-
 tutem infudit, vt in omnes ho-
 minũ defectus sufficiens esse va-
 leat. Quod nimirum fatetur op-
 timè Esaias propheta. II. cap. di-
 cens: Requiescet super eum spi-
 ritus domini, spiritus consilij,
 & for

B Spiritus
intelli-
gẽtiẽ sa-
ctus.

Multi-
plex spi-
ritus.

Exposi-
tio Esai.
II.

A & fortitudinis, spiritus scientiẽ,
 & pietatis, & repleuit eum spi-
 ritus timoris domini. Nam etsi
 verum sit, quod locus hic de ipsa
 met Iesu Christi persona, qui ve-
 rus Dei est filius, ad litteram ex-
 poni habeat, in quo omnes gra-
 tiæ, & spiritus sancti dona, velut
 in proprio loco, ad plenum vsq;
 requieuerunt: sed tamen verum
 etiam habet, hanc eandem virtu-
 tem in suæ sanctæ scripturæ ver-
 bis reliquisse. Ad hunc modum,
 quod qui diuina audierit verba,
 & tractauerit, eliciet inde has
 easdem gratias, & dona. Quia in
 eo huius sanctæ scripturæ lectio
 ac meditatio, in causa erunt, vt
 hic talis vir disponatur, & accẽ-
 datur, quousque à Deo ipso eis-
 demmet vestiatur, & ornetur spi-
 ritus sancti donis. Quia in ipsa
 eius assidua lectione, suarum om-
 nium infirmitatum reperiet
 medicamenta, scientiam quidem
 ad ignorantia suæ medelam, cõ-
 filium pro imprudentiæ suæ re-
 paratione, fortitudinem ad suã
 roborandam debilitatem, pieta-
 tem, qua eius crudelitas & furor
 temperetur, timorem quo eius
 infrenetur temeritas & audacia.
 Vnde apertè colligitur verum
 esse, quod in hac sacra scriptu-
 ra, spiritus hic diuinus multi-
 plex reperitur.
C ¶ Est præterà spiritus huius
 sapientiæ vnicus (ait Salomon)
 quia nos adinuicem, & cũ Deo
 ipso, vnanimis efficere inten-

Persona
Christi.

Spiritus
vnicus.

dit, omni pace, & amore, atque **A**
 charitatis vinculo nõs adunans,
 subjiciens nos vni Deo, vni le-
 gi, atque vni fidei. Quemadmo-
 dum ipse testatur Apostolus ad
 Ephesios scribens capite quar-
 to, cum ait. solliciti seruare vni-
 tatem spiritus, in vinculo pa-
 cis, vnum corpus, & vnus spi-
 ritus: sicut vocati estis in vna
 spe vocationis vestræ, vnus do-
 minus, vna fides, vnum baptis-
 ma, vnus Deus, & pater om-
 nium, qui super omnes, & per
 omnia est in omnibus nobis.
 Quam quidem vnitatem, præci-
 pue inter cætera ipsius docu-
 menta, sancta hæc scriptura ad-
 monet, & viribus totis homini-
 bus suadet. Licet enim plurima
 sint, & varia, quæ diuinæ scri-
 pturæ lectio doceat, sed tamen
 quod præcipuum in ea doctri-
 næ & eruditionis reperitur,
 pax est, atque animorum vni-
 tas & conformitas. Hęc siqui-
 dem fuit Iesu Christi Redem-
 ptoris nostri assidua illa, & ef-
 ficacissima oratio, quam ad suũ
 æternum patrem, pro discipu-
 lorum suorum schola flexis ge-
 nibus emisit dicens: Pater san-
 ctæ serua eos, vt sint vnum, sicut
 & ego & tu. Ecce quàm amator
 vnitatis & pacis sese exhibuit re-
 demptor noster Christus, qui nõ
 vtcunque nostram exoptat con-
 cordiã & pacẽ: sed ad eũ modũ,
 quo pater & filius inter se adin-
 uicem vniuntur, sic à patre ex-
 pascit

Exposi-
tio. eph.
si. 4.

B Præci-
pũ in
scriptu-
ra est
pax.

Exposi-
tio Ioan-
nis. 17.

C

A pscit inter homines fieri, tanta vnitate & concordia, vt nulla res sufficiat in mundo hunc dissoluere nodum.

Spiritus subtilis.

¶ Est & alia spiritus huius conditio, q̄ scilicet subtilis est, quia omne eius negotium, & intentum est, interiorē hominem componere. Versatur siquidem semper circa ipsius spiritus interiora & delicatissima quæq;: hominibus vtique suggerens non crassa carnis & sanguinis opera sed ipsius animæ subtilia & delicatiora. Nā sicut spiritus, & corporis esse & substantia, inter se maximè distāt (nam corpus carnem habet, & ossa: spiritus autē à tali corporis crassitudine immunis est, vsque ad eò, vt in hac vita, corporis sensibus minimè comprehendī possit) sic etiam loquela, atque vtriusque opera inter se plurimum distant. quia corporis exercitamenta omnia rudia sunt nimis, & crassioribus carnis & sanguinis vestimentis induta: cæterum spiritus actiones nobiles sunt, atque illustres omnes. Neque enim tractant nisi de inestimabilibus margaritis, & pretiosis monilibus, quibus noster adornatur animus: quæ quidem nihil aliud sunt, nisi virtutes, quæ hominem ipsum interiorē honestant, & decorū reddunt. quod ita expressè docet Apostolus Paulus ad Galatas scribens, cap. 5. vbi ait: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt,

Simile.

B nem habet, & ossa: spiritus autē à tali corporis crassitudine immunis est, vsque ad eò, vt in hac vita, corporis sensibus minimè comprehendī possit) sic etiam loquela, atque vtriusque opera inter se plurimum distant. quia corporis exercitamenta omnia rudia sunt nimis, & crassioribus carnis & sanguinis vestimentis induta: cæterum spiritus actiones nobiles sunt, atque illustres omnes. Neque enim tractant nisi de inestimabilibus margaritis, & pretiosis monilibus, quibus noster adornatur animus: quæ quidem nihil aliud sunt, nisi virtutes, quæ hominem ipsum interiorē honestant, & decorū reddunt. quod ita expressè docet Apostolus Paulus ad Galatas scribens, cap. 5. vbi ait: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt,

E si virtutes, quæ hominem ipsum interiorē honestant, & decorū reddunt. quod ita expressè docet Apostolus Paulus ad Galatas scribens, cap. 5. vbi ait: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt,

Expositio. 1. Corinth. 2.

C si virtutes, quæ hominem ipsum interiorē honestant, & decorū reddunt. quod ita expressè docet Apostolus Paulus ad Galatas scribens, cap. 5. vbi ait: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt,

Expositio. Roman. 8.

H 4 in

Expositio. Galat. 5.

fornicatio & immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitie, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, & his similia. Quæ prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. quæ omnes delicatissimæ virtutes sunt, quæ hominem in omni virtutum exercitio expolitum, atque apprimè elaboratum reddunt, ita vt magis angeli quàm hominis saporem retineat: in quibus iam cælestem potius, quàm terrenum se ostendat. Et quemadmodum spiritus huius opera in tantum polita & subtilia sunt, vt vix intellectus poster, illorum præcipuum & valorem attingere possit, vsquequo præsentēs Deo, in illa beatorum patria inueniamur, vbi luce clariùs aperta facie, infinitus eorum nobis aperietur valor: pari forma eiusdem etiam spiritus lingua, in tantum delicatior & subtilis existit, vt variij & non satis certi, quandoque simus in ipsius cognitione, quia non exactè percipimus, vtrum Dei an mundi spiritus iste sit: quo fit, vt Euangelista Ioannes sua prima epistola, capite quarto, summo opere tractet, nos præmonitos habere,

A

B

Simile.

C

vt

A vt attenti, & cauti admodum simus in cognitione huius spiritus: quippe qui tam subtilis existat, q̄ facillè in absentia eius, vel præsentia falli possimus. Ait enim sic, charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint an non.

Itē subtilis.

¶ Secundò etiam, subtilis hic dicitur spiritus, quia omnes res humanas atq; diuinas, sua potenti virtute penetrat, terrenas, & cælestes, interiores & exteriores. Ac tandem nihil omnino in orbe toto reperitur, quod diuinū istum spiritum lateat. Habet siquidem tam lynceos oculos, vt in terra existens, cælum ipsum penetret, & omnipotentis Dei naturam ita calleat, vt secretiora & profundiora eius scrutetur. quod ita expressè confitetur Paulus apostolus prima ad Corinthios. 2. capite his verbis dicens: Spiritus omnia scrutatur, etiā profunda Dei.

B ¶ Aliam itidem habet huius sapientiæ spiritus excellentiam, ait Salomon, q̄ videlicet disertus est, quia disertus infantium linguas facit. Tam integer enim est vt in nullo sit deficiens. Prouidet namque in hoc, vt non solū cælestes res à nostro percipiātur intellectu, sed hominis etiam linguam disertam facit, vt dexteritate quadam & facilitate eas eloqui possit, atq; hominibus exponere, quantūcumq; diuersa sint linguarū genera. Sicut Actuum

Expositio. 1. Corinth. 2.

Spiritus disertus

C

H 4 in

cap. 2. apostolis suis apertè cōstat mirabiliter prouidisse, vbi non solū eis euāgelij sui arcanū patefecit; atq; regni cœlorū notitiā præstitit, sed adhuc varia linguarum dona, quibus cōmodè possent diuersarū nationum gentes ipsum docere euangeliū. Vnde non solū huius sanctæ scripturæ lectio reddit homines in sapientia habiles & resolutos: sed etiā vt in hoc quod norunt, dexteritate quadā indicendo, & eloquentia polleant, vt id quod sciunt, eleganter & disertè proponant, si quidem ipsamet diuinarum veritatū intelligentia disertam facit etiam eorum linguam, atq; illis propria administrat vocabula, quibus easdem valeant proloqui veritates.

A *Expositio. Act. 2.*

B

Spiritus mobilis.

C *Expositio Roman. 8.*

Simile.

H 4 in

A in eis exercendis manet, neque eius quod operatur aliqua sciunt præbere rationem, quia à suo naturali instinctu mouetur) ad eum ferme modum hic accidere videtur. Nam etsi verum sit, quod Dei spiritus ab homine libertatem non adimat, quia semper in quocumque virtutis opere liberum manet arbitrium, ut in utramque partem flecti possit. Attamen tanta est huius diuini spiritus vis, & vehementia, ut subito hominem rapiat, quasi illi nulla inesset libertas, ut tali resistere posset motioni. Non utique, ut ab illo (sicuti diximus) operandi virtutem, liberam facultatem auferat absit enim hoc. Sed est dictum, quod etsi sua mera voluntate opus illud exerceat, tanta est spiritus huius efficacia & repentina motio, ut videatur iam motio ista spiritus, affinitatem quandam habere cum ea, quae à suo naturali instinctu in brutis generatur. Et hoc est, quod diuus Paulus designare voluit hoc nomine aguntur. Qui quidem terminus, brutorum dumtaxat adaptatur motioni, quae à suo naturali oritur appetitu. Et hoc idem est quod propheta David nobis designare voluit, psalm. 142. cum dixit: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Namque videbat se regius ille homo tam graui, tantoque mundi huius pondere pressum, ut in nullo alio omnem suam collocaret fiducia,

Optima & curiosa expositio.

Expositio. ps. 142.

nisi in sola fortitudine, & vehementissima huius validissimi spiritus motione: firmiter credens eius flatu & impulsu, à graui sensualitatis pondere se posse educi & tandem sic in caelestem patriam posse peruenire. Itaque sicut in nauis accidere videmus, quae immobilis ad maris portum perseuerat, quousque aeris flatus insurgat, qui eius percutiens vela, eam velociter nauigare compellit: sic nimirum ad ianuas sensualitatis suae, immobilis & remissus iacet omnino homo, & exanimis effectus, atque omni prorsus virtutum destitutus exercitio, usque dum validissimus diuini huius spiritus ventus insurgit, qui eum ab huius mundi tenacitate euellit, atque laetanter per varias saeculi huius undas nauigare compellit. Et hoc insigne quoddam opus est, quod in animis nostris sanctae scripturae verba efficiunt scilicet leuare hominem à nimio pondere & grauamine, quo ab ipsa eius sensualitate opprimebatur.

A Simile.

B

¶ Depingit etiam Salomon aliam sapientiae huius excellentiam, scilicet quod spiritus eius est incoquinatus: quod est dicere purus absque vlla macula. Qui profecto alius est admirabilis fructus & effectus, quem in auditoribus diuini verbi sancta haec inserit scriptura: attrahere videlicet hominem, ut de suae conscientiae puritate, totis viribus tractet. quia

Spiritus incoquinatus.

C

A Quia cum praecipuum scientiae huius intentum sit, hominem cum Deo ipso vnire: Deus autem à natura sua & essentia, purissimum sit speculum sine macula, in quem nulla infectionis nota cadit: hinc prouenit, ut hominem etiam velit purissimum esse, sine aliqua peccati infectione: cuius cor & conscientia syncerissima sit, omni carens immunditia. Et haec eadem est conditio, quam redemptor noster Christus ab homine exigit, Matthaei. 5. capite, ubi egregium de beatitudinibus sermonem faciens, ut homo idoneus inueniatur ad hoc, ut Dei praesentia, tantaque eius maiestate in beatorum patria frui valeat, inter alia, praecipuum quod intendit hominibus persuadere, est cordis puritas. Ait siquidem, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et reuera prope semper ita euenire experientia compertum est, ut qui in his sanctis litteris assidue nutritur, honestatis huius, & puritatis semper sese praebet exemplar.

Simile.

Expositio. Matthaei. 5.

B

C

Spiritus certus.

¶ Est & alia eius proprietas, scilicet quod hic spiritus est certus, quia ea omnia, quae in hac nostra christiana lege & diuina scriptura sunt à Deo promissa, adeo certa sunt, ut potius caelum, & terra, & quae caeli ambitu continentur, pereant, quam huius sanctae scripturae promissio deficiat. Firma est enim in hoc saluatoris no-

stri sententia, qua Matthaei. 24. capite dicit: Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et iterum Matthaei. 5. Iota autem vnus apex non preteribit à lege, donec omnia fiant. Quod proculdubio nos contemplantes, maximum animis nostris solamen acquirimus, quia intelligere quam firmam & infallibilem laborum nostrorum repositam habeamus coronam, laetitiae nobis maximam ansam praestat. quia cum non alia, quam Deus ipse sit: consequitur inde, nequaquam deficere posse, nisi Deus ipse deficeret. Et hac sola fiducia & spe, secum ipse congaudebat, & se consolabatur maxime apostolus Paulus, quando in secunda epistola, quam Timotheo scripsit, capi. 4. sic ait. Ego enim iam delibor, & tempus meae resolutionis instat, bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit: in reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. Ad eius namque spectat iustitiam, & auctoritatem, nequaquam verba eius deficere posse.

A Expositio. Matthaei. 24. & 5.

B

Expositio. 2. Timotheo. 4.

C

¶ Est praeterea certus huius diuinae scripturae spiritus, quia nulla res in ea continetur, de qua dubium aliquod formari possit, quod eius certitudinem infirmet. Nisi forsitan dixerimus, quod Deum ipsum

H 5 infir-

A infirmare possimus: quo quid ab furdius, pari enim passu duo ista currunt etenim Deus ipse illius rei seu veritatis auctor est, & origo. Hinc est, q̄ prophetę omnes in ijs, quę à Deo sibi fiebant reuelationibus, grandi semper fiducia ac certitudine propheta-bant: quia nimirum ipsimet Deo innitebātur. Siquidem nullum aliud prophetię suę supponebāt fundamētū, quā hęc verba: hęc dicit dominus Deus. Quo vno verbo, omne suum prophetandi munus finiebant. Quapropter Hieremias propheta capite. 26. volēs suę prædicationis populo rationem reddere, nullam aliā illi apposuit firmitatē, quā dicere. In veritate misit me dominus ad vos. Ideoq; velut ipsiusmet Dei negotium, omnem meā (inquit) accipite prophetiam: eandemq; illi exhibite reuerentiam & fidē quam ipsi Deo exhibere debere-tis. Ego enim nihil aliud, quā quoddam mortuum instrumen-tum sum, quo Deus pro suo vti-tur beneplacito.

**Spiritus
suavis.**

C Apponit etiam sapientissi-mus Salomon excellentiam aliā, quam spiritus scripturę huius sanctę habet, videlicet q̄ suavis est. Cum eo quippe homo suam habet recreationem, conuersationēq; dulcissimā: qua fastidia omnia, atque mundi huius mole-stias à se procul repellit. Neque vlla est tam hominis palato sua-uis dulcedo, & quę eius guttur

Simile.

ita dulce reddat, quā est sapor ille, quem homo ex his sacrosan-ctis litteris suggit. Qua de causa Ecclesiast. 15. capit. Salomon de huius spiritus suauitate loquens qui in sacra hac doctrina latitat, sic ait: Cibauit illum dominus pane vitę & intellectus, & aqua sapientię salutaris potabit illū. Et non abs re sapientia hęc di-uina, intellectus nostri panis ap-pellatur. Nā sicut panis hic mate-rials, ipsa hominis bucca prius masticatur, ac deinde in stoma-chum traijcitur: sic etiam sapien-tię huius veritas, intellectu no-stro veluti dētibus atteritur, dū apprehēsa ruminatur: vnde post modū in animā, velut in eius mittitur stomachum. Sed adhuc hic intellectus nostri panis ma-terialis panem excedit. Nā hic triticeus panis postquam ab sto-macho decoctus fuerit, corpori dumtaxat vitam præstare suffi-ciens est. Cæterum pretiosus hic diuinę sapientię panis, postquā corpori vitam cōcesserit, animę etiam nostrę simul & vitam in-gerit. Estque aded substantialis virtus eius, vt anima, simul & corpus exultent in Deo viuo: tā raque eius est dulcedo, suauissi-musque gustus, vt nihil sit in vi-ta mortalium, quod in hominis palatum tantam infundere va-leat suauitatem. Vnde propheta ille Dauid, quasi iam in diuinę huius lectionis gustu expertus homo, psal. 118. sic ait: quam dul-

**Exposi-
tio, Ec-
clesi. 15.**

Simile.

Simile.

**Exposi-
tio. Ps.
118**

cia

A cia faucibus meis eloquia tua, su-per mel ori meo. Et hoc eodem sapientię sapore nimium affecta sponsa (quę cuiuslibet sapien-tis, atq; iusti hominis anima est) Canticorum. 4. capite dicebat: Fauus distillans labia tua: Ad hunc etiam modum diuina hęc sanctę scripturę verba, sapiens quilibet in se ipso, suo proprio ore recipiēs, dulcis redditur val-de, quasi ab ipsamet persona di-uina dulcissimę guttę distillan-res essent.

**Exposi-
tio. Can-
tic. 4.**

Simile.

**Exposi-
tio. Can-
ticor. 4.**

B

Simile.

C

**Difficul-
tas.**

¶ Et de hac eadem dulcedine iterum Salomon ipse loquitur, canticorum. 4. cap. cum ait. Mel & lac sub lingua tua. Et satis qui-dem propriē sacra ipsa scriptura Dei lingua appellatur. Nam si-cut oris nostri materiali hac lin-gua interiores nostros explica-mus conceptus, omniaq; nostri pectoris arcana alijs detegimus: sic etiam sancta hęc scriptura, ipsius Dei est vera lingua. Per ipsam namque eius velle, & nol-le, nobis aperitur. Per ipsam cor-dis eius secreta nobis patefiunt. Per ipsam vultum eius placidū nobis vel iratum agnoscimus: ac per ipsam Dei clementia nobis aut indignatio innotescit. Sub hac ergo lingua mel & lac esse, Salomon attestatur. Quę nimi-rum sententia annotanda venit. nam difficultatis aliquid secum asferre videtur. Nam cibus non sub lingua, sed supra linguā sem-per esse cōsuevit. Quomodo igi-

tur, aut quis nouus manducandi modus hic est, qui sacre huic scripturę tribuitur, dicens, q̄ mellis cibum sub lingua ipsa re- portet, & non supra linguā? Pro cuius intelligentia est aduertendum, q̄ nostra hęc corporea lin-gua desuper quidem aspera est & rigida, subtus autem non nisi mollis atque suavis. Ad hęc igitur modum scripturę sacre su-perficies aspera est valde & ama-ra. Eius quippe præcepta, & viuē-di regulę, rigidę sunt nimis, & quę hominis naturam pungant. Quandoquidem amarū est, pau-perem esse, & à se funditus om-nes mundi diuitias abdicare. Amarum est carnis concupiscen-tias mortificare. Amarum est fa-mescere, sitire, ieiunare. Amarū est inimico percutienti alteram præbere maxillam. Sed tamen lingua hęc subtus se tenera, dul-cissimaque reperitur. Nā ex quo homo semel exequutioni eius se submittit, & iam legis mandata adimplere incipit, in ipso operis studioso exercitio anima nostra iam degustare incipit, quā sua-ua sint diuina dogmata, & quā gustui nostro dulcissima. Sicut enim puer, cum matris vbera su-git, laborat quidem nimis, & qua-si totus in agoniam & sudorem vertitur: at tamen sub eo labore & anxietate, lactis saporem elicit quo summē recreatur: sic etiam christianus quilibet cum primū scripturę sanctę præcepta ope-

Simile.

B

Simile.

C

ratu

A ratur, quia difficilia sunt, anxia-
tur quidem, & laborat valde, at-
que oppressione quadā & mole-
stia tenetur: Cæterum si in præ-
ceptorum custodia perseueret,
cōtinuò sub eodem virtutū one-
re, suauissimum lac sentiet, quod
vsq; adeò sibi dulcissimum red-
ditur, vt eius sapore labores om-
nes, atque euangelij erumnas su-
stineat.

Figura
Deu. 32

Simile

¶ Ecce ergo quomodo fidelis
homo fugit mel de petra, oleūq;
de saxo durissimo. Quemadmō-
dum enim vitula, cum primum
iugo ceruicem submittit, graue
admodum, & molestum sibi est:
B cum tamen iam quotidie tali iu-
go assueta fuerit collum subiugare,
in dulcedinem & suauitatē
sibi iugum ipsum vertitur, spon-
teq; aratrū, quo terram scindit,
ipsamet supra se accipit: ad eum
omnino modū se habet scriptu-
rę sacrę iugū, qđ christiano ho-
mini imponitur. In ipso enim
virtutis exordio, statim homo re-
sistit, & recalcitrat, illudq; à sua
excudit ceruice. Cum tamen iam
diu assuetus est, iugum ipsum su-
pra suam portare ceruicem, cum
scilicet iā diu est, qđ opera virtu-
tis exercet, tūc inquā dulcissimū
sibi redditur tale legis iugū. Sic
enim ait saluator Matthæi. 11.
Tollite iugū meum super vos,
iugū enim meū suaue est, & onus
meū leue. Ac si clariùs dixisset,
ne terreamini à præceptorū le-
gis meę asperitate: quia etsi pri-

Exposi-
tio. Mat-
thæi. 11.

ma facie, rigiditatē quādam præ-
ferat, vestreq; mentis ceruici
molesta appareat & grauia: con-
suetudine tamē accepta, suauia
nimis & leuia redduntur. Nec vl-
lus vnquā satis hæc explicare po-
test, nisi qui ipsum virtutis iugū
supra se quādoq; duxerit. Quia
solus ille præceptorū Dei suauit-
atē experitur, qui prius opere
ipso, virtutis onus degustauerit,
iuxta Psalmistę sententiā Psal-
mo. 33. Gustate, & videte, quo-
niam suavis est dominus. Ex gu-
stu siquidem virtutis, ad eius ple-
nam deuenimus intelligentiā,
& dulcedinem.

Exposi-
tio. psal.
33.

B
Spiritus
amator
boni.

¶ Est & alia spiritus huius ex-
cellētia, scilicet, qđ est amator bo-
ni. Quia principale scripturę
huius diuinę ppositū est, homi-
nē à malo retrahere, eumque fa-
cere in bono considerare. Quas
duas vtiq; partes amplexatur no-
stra hæc christiana iustitia.
Quas ambas ita refert propheta
Dauid, psal. 36. cū ait: declina à
malo, & fac bonū. Itaq; sicut ar-
tificis primus labor est, lapides à
terra ipsa, qua immerfi erant,
euellere: Deinde politos, & el-
aboratos reddere, vt sic curiosi
edificij partes esse possint: hoc
idē est sacrę huius scripturę in-
tentū, nēpe quā primū eradica-
re hominē à suę sensualitatis na-
tura & effrēni appetitu, quo to-
tus erat immerfus, & tāquā à du-
rissima petra illū euellere, atq;
crassa carnis & sanguinis opera
fidei

Exposi-
tio. psal.
36.

C

A fidei malleo abscindere, ac dein-
de delicatissimis virtutum ope-
ribus perfectum reddere, vt sic
tāquam viuus lapis regni cælo-
rum particeps esse possit.

Spiritus
acutus.

¶ Alia est item spiritus huius
excellētia, quod videlicet est
acutus. Quia peccatorem homi-
nem pungit, vt suę pestiferę vi-
tę factorem relinquat: vt perpen-
dens quantas creatori suo irro-
gauerit grauissimas offensas, at-
tendensque in quanto animæ
suę quotidiana versatus fuerit pe-
riculo, amarissimē peccatorum
suorum maculas deploret, pro
eisque à Deo suppliciter veniā
petat. Sic enim propheta Dauid
exemplo suo docet, psalmo 31.
cū ait: Conuersus sum in crū-
na mea, dum configitur spina.

Exposi-
tio psal.
31.

B In lachrymas (inquit) meas,
meorumque peccatorum cōuer-
sus sum miseriam, dum eiusdem
peccati me pūgebat spina. Que-
quidem spina tunc pungit, & ve-
rē in homine infigitur, quan-
do hæ sanctissimę litterę, sui
ipsius, & peccatorum suorum
cognitionē præsentat. Quia in
hac sacra lectione ad viuum re-
perit depictam virtutis, & pec-
cati faciem: quanta videlicet im-
pudenter honesta reliquit ope-
ra: pariter & malū, ad quod fuit
tam leuiter cōuersus. Aqua pro-
fectò boni maliq; cōtemplatio-
ne, cōtinuò oritur eorum dolor
& contritio. Ideoq; spiritus hic
vocatur acutus, quia admodum

Simile.

C

aculei, ab ipso peccatore sangui-
nem elicit, nec non, & in culparū
suarū agnitionē eū excitat. Est
præterea acutus hic idē spiri-
tus, quia stimulus quidā est, qui
homines tepidos & remissos fe-
rit, vt maiori diligentia & feruo-
re, virtutis viam prosequantur,
feruentiusque regni cælorū br-
bium (quod sperant) adipiscan-
tur. atq; à se omnino frigiditatē
abjiciant: animiq; pusillanimit-
tatem, quā in studiosi operis ex-
citio tenent, procul expellat.

Simile.

Simile.

¶ Habet adhuc excellētiā aliā,
& proprietatem hic sacrarū lit-
terarum spiritus, quod videlicet
humanus sit, atque benignus. In
omnibus enim humanæ nostrę
proportionatur fragilitati, vt sic
nos beneuolos, & propitios ha-
beat: vt in altiora negotia, quàm
res huius mundi sunt, volūtariē,
& gratiosē nos perducatur. Et hæc
profectò est admirabilis excellē-
tia quędā, quā supra alias omnes,
præcipue in vtilitatem nostram
cōtinet. Que vtiq; excellētia, di-
uina quędam est spiritus sancti
industria, ad lucrandum homi-
nes quoscunq; vt eos à ferocita-
te naturę suę, bestialiq; educat
appetitu, in Deūq; ipsum suauiter
introducatur. Itaq; sicut homi-
nū mos est, hac vti industria, qđ
scilicet cāpi feras leniter tractat
vt eas à ferocitate, qua tenentur,
cadere faciant (leonem quippe
& elephantum dulcissimis attra-
hūt verbis, atq; manu ipsā eorū
capi-

Spiritus
humanus

B

C
Simile.

Spiritus facti mira industria.

capita emulcent, suauiterque & leniter pertractant, & sic in hominum usum inducunt, eorumque seruitio mancipant) sic etiam spiritus sancti mira industria est, quam in sua facta reliquit scriptura. Vt videlicet semper humanitate, mansuetudine, & clementia maxima, vt ab hominibus rebellem hanc voluntatem & ferocitatem, quam ex sua sibi vendicant natura, auferat: eosque mansuetos, domesticos, atque tractabiles, in Dei obsequium reddat: ita vt ex feris homines fiant, & ex hominibus angeli, ac demum ex angelis in Dei filios conuertantur.

Spiritus omnem continent virtute.

¶ Et tandem ait Salomon in praeallegatis verbis, quod spiritus huius sapientiae intra seipsum inclusam habet omnium rerum virtutem: vt nulla sit in homine infirmitas, siue defectus, cuius hic vt in plurimum non reperitur medicamen, quo reparari possit. Nam haec sancta scriptura omnia amplexatur, omnia prospicit, & denique omnibus prouidet. Nam quia ab ipsa Dei omnipotentis natura est promanatio, qui quidem in seipso, virtutem, & omnium nostrum malorum remedium continet, in quo tanquam in radice, nostrae vitae viriditas & conseruatio sita est: sic etiam eius sanctissima verba, in hoc potestate & virtute ab eo utique prodierunt, vt nostrum essent in hac miserabili vita solatium, & iuuen. Et inde est quod Salomon

Simile.

hanc sapientiam, vaporem vocat, & candorem, virtutisque Dei omnipotentis imaginem: quia omnia haec tria similitudinem, atque transumptum dicunt eius diuinae naturae. Haec igitur est sapientia, quam tantopere Salomone optabat, tantaque spiritus efficacia Deum precabatur, vt eam sibi de caelis, & a sede sancta sua mittere dignaretur: vt sibi in laboribus socia esset, sponsa, & amica, atque vt fauore eius, & industria, accepta esset in diuina praesentia opera sua: ac deinde, vt eius eruditione, rectus posset esse princeps, & iudex, in suorum populorum regimine. Ecce ergo quantis scripturae sacrae excellentiis & profectibus concionator ille auditores priuaret, qui in suggestu sacra non doceret scripturam.

A

¶ Et confirmatur etiam hoc auctoritate sanctorum. Et quidem primo, haec eadem est eminentia grandis, quam diuus Gregorius huic sanctae scripturae tribuit, supra mundi huius omnes alias facultates, in lib. 20. Moraliu cap. 1. statim in principio. Quae videre libeat, rogo, quia iam supra hanc eandem adduximus sententiam, essetque lectori fastidiosum nimis iterum repetere.

B Sanctorum testimonia.

Gregor. 20. Moralium lib. cap. 1.

C

August. 2. lib. de doctrina Christiana. cap. 42.

¶ Diuus Augustinus in 2. lib. de doctrina Christiana cap. 42. hoc idem propositum prosequens videlicet Christianus concionator, sumopere curet, vt in suis concionibus scripturam sacram edo

Simile.

A edoceat, assignat etiam immensas diuitias, inestimabilesque margaritas, quae in sacra hac scientia continentur. Assignat etiam differentiam maximam, inter sacrae paginae diuitias, et eas quas ex ingenij sui thesauro concionator quisque proferre potest, aut certe quas ex alijs humanistarum libris producere valet. Cuius quidem haec sunt ibi verba: Quantum autem minor est auri, et argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarum, quas postea Hierosolymae consequutus est, quae maxime in Salomone rege ostenduntur: tanta sit cuncta scientia, quae quidem est utilis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiae comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi datur: si utile est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisque inuenit omnia, quae utiliter alibi didicit: multo abundantius ibi inueniet ea, quae nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum, mirabili altitudine, et mirabili humilitate discuntur. Haec ille. Hoc inquam discriminis est, inter euangelicam, & aliarum facultatum doctrinam, quam ex diuersis aliorum libris. praedicator in suggestu adducere potest. Quia facultates aliae, pro animarum salute parui sunt valoris monilia, atque veteris argenti fragmenta, torques

B

C

etiam & armillae inueteratae nimis. A Et quando euangelicus concionator haec omnia ex sui ingenij thesauro protulerit, adeo sunt minima & parui momenti, vt eis quae ex sacrae scripturae thesauro producuntur, minime conferri valeant. Sunt enim ornamenta, quae ex Aegypto furim sublata sunt. Caeterum diuinae huius scientiae veritates preciosissimae sunt margaritae, atque incomparabiles Ierusalem diuitiae, adductae quidem ex abundantissimis Salomonis thesauris. Sunt namque omnia eius documenta purissimum aurum, lucidissimumque argentum: quorum venae, a quibus extractae sunt, non aliud, quam ipsummet diuinae maiestatis sunt pectus. Sic enim redemptor noster Ioan. 15. cap. expressit fatetur dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia quae audiui a patre meo, nota feci vobis. Vbi aperte ex patris pectore has adduxisse veritates confitetur. Quod iterum Matth. 7. cap. confirmat, cum dicit: Neque mittatis margaritas ante porcos. Vt ibi harum veritatum pretium & valorem maxime comendauit. Attendite (inquit Deus) cui fidatis tam incomparabiles meae sanctae scripturae diuitias, siquidem sunt pretiosae admodum margaritae, quae porcis (brutis videlicet, & malignis hominibus, qui sine intellectu sunt) mitti non merentur. Et iterum Matthaei. 13. capite, eas eodem nomine appellat, cum ait: Simile est regnum caelorum homini

Expositio, Ioannis. 15.

Expositio, Matthaei. 7.

C

Expositio, Matthaei. 13.

negotio

128 SCRIPTVRA IN CONCIONE DOCENDA.

A negotiatori quæretî bonas margaritas. Quæ quidem margaritę iuxta Diui Hieronymi, necnon & cõmunem sanctorum sententiam, hæ diuinæ sunt veritates, in huius diuinæ scripturæ thesauro reconditæ. Negotiator autem illarũ, homo christianus est, qui eis ditescere conatur. Hęc igitur diuitię (ait diuus Augusti.) extra hanc diuinam facultatem minimè reperiuntur. Nam totũ quod ex alijs auctorũ libris prædicator didicerit, aut bonũ quidẽ est, aut malum: si malum hoc in loco refutatum inueniet, nã malæ doctrinæ censura in sacris litteris est: sin vero bonum est, hic comprobatum reperiet, huiusque boni radicem & originẽ hic inueniet. Et tandem nulla est veritas, siue documentum, aut doctrinę subtilitas, vel ingeniosum dictum in cæteris scriptorũ libris, quod in hac sacra professione non reperiatur. Si quando autem contigerit, concionatorẽ in cæteris auctorum libris, has easdem reperire veritates, saltem habebit verum, & spiritum, stylumq; quo veritates in hac sacra depinguntur lectione, non inueniet. Nam stylus hic, & spiritus ipsiusmet Dei est, qui verbis suis efficaciam talem & virtutẽ præstare dignatus est.

Figura.
Gen. 29

¶ Est ergo sancta hæc, diuinæque scriptura, formosissima illa Rachel, cuius contemplatione famosus ille Iacob quatuorde-

cim seruiuit annis. Quia rutilantes eius gratiæ, & perfectiones, quas in se continet, ad eò nos delectant, suaque nos affectione captiuos tenent, vt pro ea obtinenda, tanquã pro amantissima vxore, quę nos in beatã patriã disponit & gignit, labores omnes, atq; huius christianæ legis ærumnas sustineamus. Et hinc est, qd eius sanctissima lectio auditores ipsos commouet, & à suis proprijs domibus, filijsque & amicis auellit, & quasi violentia quadã trahit, vt carnis & sanguinis illecebris derelictis, avidissimè ad tẽpla concurrant: vt audientes suauissimas eius gratias, inde animis suis aliquid cõsolationis accipiant, eamque velut dilectissimam sponsam, in suam ipsorum recreationem assumant omni tẽpore, quo in hac lachrymarũ valle vitam degunt.

¶ Cum igitur hæc ita sese habeant, hæc falsitas est, & adulterium quod concionator committit in maximum emergens damnũ: qd scilicet loco formosissimæ huius Rachelis, lippam eis Liã supponit, quando in concionibus suis loco scripturæ sanctę, ingenij sui inuentiones, aliãsq; peregrinas doctrinas christiano populo presentat. Quę quidẽ dum tam exactę fuerint, vt ad vltimũ sint politę, si ad huius sanctę scripturæ lectionem conferantur, lippę proculdubio, sicut & ipsa Lia apparebunt veritates. Licet quãdoque

Simile

Simile

A doquẽ in his prouerbiũ illud adimpleri videamus, qd aliqui hominum sunt, qui lippis delectantur oculis. Ita & in presentiarũ rei veritas habet, quod nunquam tam rudis existit concionator, vt non reperiatur etiam alius tam barbarus & rudis auditor, cui supra modum eius non placeat sermo, quantũcunq; vulgaris & barbara eius sit doctrina, atq; insulfus dicẽdi modus. Datur siquidẽ vnus satis doctus, & eloquens concionator, qui legis præcepta sapienter, & eruditè proponit: qui velut consummatus, & dexter officij huius præceptor, in oratione sua distinctionẽ habet, gratio sumq; dicẽdi stylum seruat, tum in doctrina, tum in rationibus, tum etiam in vocabulorum proprietate, atq; in omnibus corporis gestibus: dignus inquam, qui ad hoc prædicationis munus admittatur. Ascẽdit autem & alius docendi cathedrã, ignarus prorsus, vulgaris, & barbarus, ac demum omni carẽs eruditione: qui clamoribus tantũ pulpitu implet, qui impertinentissimis corporis gestibus abundat, qui palmarum percussione audientium aures passim conturbat. In quibus omnibus sunt auditores vocem quidem audientes, neminem autem videntes, quia nihil solidi, aut distinctionis tractat, sed omnia confundit: quia nihil eloquenter, sed omnia barbarè proloquitur. Et cum his omni-

Vulgaris concionator.

bũs, pulcherrimam aliam relinquunt Rachelem, vt hanc lippam amplexetur Liam. Prouidit namq; rerum natura, vt nunquã sit tam pessimus concionator, vt non peiores reperiãtur etiam auditores, qui illum libenter audiant, consolentur, adulentur, & in omnibus faueãt. Ex quo aliud non mediocre statim oritur malum: quia tunc temporis audientium rusticitas, & adulatio, quã tales ipsis præstant concionatoribus, in causa sunt, vt idiotæ, & vulgares prædicatores animentur, ac proinde indies magis ac magis in suo crescant errore & vulgaritate. Existimantes enim, quod nunquam eis ignorantium auditorum multitudo deerit, qui eis faueãt, & adhuc magis, quã si aliquis existeret eruditus concionator, in suamet perseuerant ignorantia & pessimo concionandi stylo. Nam cum ex hoc tam immenso hominum aceruo, pauciores sint, qui sapientes existãt, vt rectiũs veritatem calleant: & plures sint, qui ignorantia, & vulgaritate laborent: consequitur inde manifestè, plures esse, qui vulgarem sequãtur prædicatorem.

¶ Et hoc grauamen est, & nocuum maximum, quod ipsa populi rusticitas euãgelicę ingerit prædicationi: quia maximam præbet occasionem & ansam, vt Christieuãgelium vulgariter, & barbarè doceatur. Nã hac rudis

I populi

Auditorũ rusticitas.

Notandum.

A populi opinione, & fauore, vulga
Simile. res & rudes concreantur etiã præ
dicatores. Notabile esset damnũ,
quod ouibus suis pastor irroga
ret, si eas clarissimo aquæ fonte
adaquare posset (in quo quidem
purissima aridet aqua, quæ non
solum sitim extinguit, gustumq;
delectat, sed etiã ipsis ouiu oculi
aspectu est delectabilis) si hoc
inquã derelicto fonte, oues ipsas
ad turbidas & foetidissimas ad
duceret aquas, vbi oues non nisi
maximo salutis suę nocumẽto, si
tim sedare possunt. Hoc idem est
graue damnum, quod euangelici
cõcionatores christiano populo
irrogant, qui cũ in hoc limpidis
simo sacrae scripturae fonte chris
tianas oues adaquare deberent,
vbi veritates purissime existunt,
sufficientesq; vt tam corpori quã
animæ vitã prestare valeãt (hæc
siquidem aqua viua est, quę peni
tus sitim extinguit, palatum de
lectat, totumq; hominem refrige
rat: hæc aqua est, quę maculas mē
tis lauat, atq; formosam nimis red
dit animę nostrę faciẽ) omissa igi
tur tam pretiosa atque dulcissi
ma aqua, adducuntur aliquãdo à
cõcionatoribus fideles auditores
ad riuulos, qui ex libellis fluunt,
& à conscriptis alienorum papy
ris, atq; punctis, quæ ab humani
starum lectione promanant, omis
sa sancta & grauisima sanctorũ
lectione. Quæ profectò riuulorũ
aqua neque extinguere audien
tium sitim sufficiunt, nec animis

Concio
natoris
culpa.

suis, id quod exigitur, refrigeriũ **A**
prestare, siue eam vitam, quæ in
hac christiana lege requiritur.
Sed ad hoc solum deseruit pere
grina talis eruditio, vt postquam
cõcionator fidei populo huius
modi prestiterit doctrinam, inue
niat se potius suæ curiositati, aut
humano satisfecisse appetitui,
quã populi vtilitati, aut chris
tiane eruditioni, quam Christi
exposcit euangelium.

¶ **CAPVT. XX. VBI**
quarta cõtinetur ratio, qua
re deceat cõcionatorẽ, scri
pturam sacram, christianũ
populum docere.

QUARTA ratio, quæ
exigit, vt cõcionatorum
quilibet scripturã sacrã,
tanquã officij sui principale intẽ
tum sua prædicatione edisserat,
est quidẽ propter fidelitatẽ, quã
christiano populo seruare tene
tur. Tenetur enim voluntatis di
uinæ veram populo relationẽ fa
cere: quod vtique nihil aliud est,
quã verè & fideliter sanctam eius
scripturã populo pponere. Nãq;
in hac sola, velut in eius testamẽ
to, sita est postrema eius volũtas.
Si rex alicui ciuitati litteras suas
suo sigillo munitas, mitteret, vt
ciuibus in ea cõmorantibus ma
nifestè fierent: & in hac littera
rum notitia, reposita esset totius
populi salus & vita, totiusq; rei
publicæ honor & felicitas: Si
pre-

B

4. tab.

C

Simile

A prætor ciuitatis huius, cui incũ
bit tales populo manifestare lit
teras, voluntatisq; regię ciuibus
fidelem exhibere relationem: si
hanc inquam regis epistolã præ
tor ille subiceret, & loco eius
aliam, quam ipse fingeret, regis
nomine subrogaret, ipsiq; popũ
lo publicè legeret, quã certè au
disse, vel non audisse, parum ipsi
reipublicæ præstaret, & ob hoc
ciues omnes graue incurrerent
nocumentum, nempe quia vi
ram simul, atque omnem suam
substãtiam perderent: quam iu
ste de infidelitate huiusmodi præ
toris omnes illius populi ciues
conquererentur, sicuti de inimi
co & falso iudice, qui talem suã
reipublicæ acquisisset perditio
nem? Hæc igitur est infidelitas
maxima quam concionator chris
tiane ingerit reipublicæ, quan
do in hac sanctissima cathedra,
dum fideliter verba diuinę legis
referre debet, loco huius suas dũ
taxat imaginationes populo præ
sentaret. Tunc enim Dei litteras
abscõderet, in quarũ notitia, tota
hominum salus, & vita, atq; beati
tudo reposita erat, omnisq; totius
vitæ felix successus: in quarũ etiã
intelligentia, omne bonum tam
corporale, quã spirituale huius
reipublicę christianæ situm est.
C Quemadmodũ ita expressè fate
tur Christus redẽptor noster, Ioã
nis. 6. capite cum ait: Verba quę
ego loquor vobis, spiritus & vita
sunt. Et iterum Ioannis. 17. Hæc

Exposi
tio. Ioan
nis. 6.

est vita eterna, vt cognoscant te
verum Deum, & quem misisti Ie
sum Christum. Vbi apertissime
constat, quod hominis vitam, feli
cemq; illius statum in ipsa diui
ni verbi auditione Christus cõ
stituit. Quantò ergo rationabi
lius, quantaque maiori iustitiã
christianus populus, velut con
tra perniciosissimum inimicum,
in similem concionatorem habe
ret insurgere: & christiane repu
blicę manifestum proditorem?
quia hanc omnipotentis Dei epi
stolam, sacram videlicet scriptu
ram, subiciuit, in qua eius recon
ditur erga nos voluntas, vt suam
nobis concionator exhiberet for
tasse meram phantasiã.

¶ Hæc ita est expressa diui Gre
gorij sentẽtia. 4. Epistolarum li
bro, epistola. 40. capite. 84. vbi
sic ait: Quid est autem scriptura
sacra, nisi quẽdam epistola omni
potentis Dei ad creaturam suam.
Et certè sicubi esset gloria vestra
alibi constituta, & scripta terre
ni iam imperatotis acciperet, nõ
cessaret, non quiesceret, somnum
oculis non daret, nisi prius, quid
sibi imperator terrenus scripsis
set, agnouisset. Imperator celi,
dominus hominum & angelorũ,
pro vita tua tibi suas epistolas
transmisit, & tam gloriose fili,
easdem epistolas ardentè lege
re negligis. Stude ergo, quẽso,
& quotidie creatoris tui ver
ba meditare, disce cor Dei, in ver
bis Dei, vt ardentius ad eterna

A
Exposi
tio. Ioan
nis. 17.

B

Greg. 4.
lib. epi
sto. epi
stola. 40
cap. 84.

Scriptu
ra sacra,
Dei epi
stola est.

C

A suspires, ut mens vestra ad celestia regna maioribus desiderijs accendatur. Tãtò enim tunc maior ei erit requies, quantò modò ab amore creatoris sui requies nulla fuerit. Si ergo sanctus hic vir, egregiusque doctor, fatetur hanc Dei epistolã auditori christiano tanti esse momenti, quantã erit concionatoris fallitas, & grauissima culpa, quando hanc subiceret, ut somnia sua quandoq; prædiceret. Et hæc quærela est, quam dominus per Hieremiam, capite. 23. de falsis prophetis format, dicens: propheta qui habet somnium, narret somnium: & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum.

Expositio. Hierem. 23.

B verè. Quid paleis ad triticum? Dicit dominus. Nullus (inquit) propheta tam temerarius esse audeat, ut meis sanctissimis verbis somnia sua immisceat, sed verba mea seorsum prophetent: somnia verò sua separatim, & non sub nomine meo populo narrent. Nam sicut inter paleas & triticum plurimum distat, quia triticum utile est, & quod nimis hominũ vsui conducatur: palea vero, ea sit, quæ à vento dispergitur: ad eum omninò modum, ignorantes concionatores scripturam sacram adulterant.

Simile.

C Nam cum hæc sit verum Dei sigillum & littera, vice huius somnia sua populo enarrant, tradentes auditoribus quasi Dei verba, quæ sua mera sunt quandoq; somnia, & loco veri tritici

paleas populo vendentes sunt. **A** Quæ eadem est metaphora, quam Hieremias decarat. Nam sicut triticum pretiosus est hominum cibis, paleæ verò brutorum sunt pabulum: sic Dei verba, & huius sanctæ scripturæ lectio, pretiosissimus est animarum nostrarum cibus: nuda autem hominis verba, quæ ex sua mera imaginatione procedunt, licet in se vtile aliquid continere valeant, tamen si ad sacræ scripturæ solidissimam conferantur veritatem, spiritumque eius, & efficaciam, quasi paleæ, ignorantium & brutaliũ hominũ quandoq; reputantur pabulum. Quia amantes similibus prædicatorum loquacitatem, & verborum solam compositionem, & loquendi fictionem, ad fabulas ferè cõuerti dicuntur: dum audire recusant grauissima, & scripturæ sacræ animæ suæ substantialia, quæ ex ore sapientium virorum procedunt. Isti namque, qui à sapientioribus viris edocentur solidissimè, verarum rerum cõstituuntur discipuli: ceteri verò, qui ab eis, qui sciëntia & doctrina carènt, & sacræ scripturæ verba ignorat (atque solis humanis verbis tempus terunt) instituuntur, somnia audisse, propheta asserit. Vnde fit, ut volentes post modum auditores isti, quam audierint doctrinã, operis executioni demãdare, sese illusos omninò inueniant. Sicut ille qui se ridentem aquã bibere sõniat, dum expergefactus fuerit, ita sitientem se omnino inuenit,

Simile.

B

C

Simile.

ac si

A ac si nullam omnino reperisset aquam.

Expositio. Hierem. 23.

¶ Hoc idem secundo repetit Deus per eundem prophetam capite. 23. dicens: In prophetis Hierusalẽ vidi adulteriũ, & iter mendacij. Nolite audire verba prophetarũ, qui prophetant vobis, & decipiunt vos, visionem cordis sui loquuntur, & non de ore domini. Et hoc idem in verbis illis Deus designare voluit, quibus Ezechielem prophetã est alloquutus, capite. 2. dum eum populo prædicaturum mittere decreuit, dicens. Fili hominis, vade ad domũ Israel, & loquere verba mea ad eos. Eo enim, quo in primo loco visionem cordis sui asserit, & hic verba mea dicit, Apertè designat, quòd non sua, sed ea quæ à domino audierat, populo enarrare deberet, Et hoc idem est, quod diuus Gregorius hoc in loco, libro. 1. super Ezechielem annotat, homilia decima, ubi sic ait. In eo quod dominus prophetæ dicit, loqueris verba mea ad eos, quid aliud quam eius ori frãnũ moderaminis imponit, ne quod prius intus nõ audierit, foris dicere præsumat? Nã prophetæ falsi sua & nõ Dei verba loquebantur. De quibus scriptũ est, Nolite audire verba prophetarũ, qui prophetant vobis & decipiunt vos, visionem cordis sui loquuntur, & non de ore domini. Et rursum, non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Quæ ex re quoque colligendũ est, quia & quisquis ex-

Expositio. Ezechie. 2.

Gregorius, super Ezechielem, libro. 1. hom. 10

B positus in expositione sacri eloqui, ut fortasse auditoribus placeat, aliquid mentiẽdo cõponit, sua & non domini verba loquitur. Si tamen placẽdi, vel seducẽdi studio mētiatur. Nã si in verbis dominicis virtutẽ requirẽs, ipse aliter, quã is per quẽ prolata sunt, senserit, etiam si subintellectu alio ædificationẽ charitatis requirat, domini sunt verba quæ narrat, quia ad hoc solum Deus per totam nobis sacram scripturam loquitur, ut nos ad suum, & proximi amorẽ trahat. Hęc ille. ¶ Hęc diui Gregorij verba, pro eorũ quæ diximus intelligẽtia, maxime nobis annotanda veniunt. Quandoquidem non hic prætendimus, sacri euangelij auditoribus suadere, ut nullũ aliud verbum ab ore concionatoris percipiant, præter ipsam sacram scripturam. Hoc namque difficile admodum esset, tam exactum scilicet exigere euangelij concionatorem, ut neque vnum verbum, quod ex sacra scriptura non esset, ab eius ore decidere posset: hoc siquidem ridiculum esset. Neque enim sum tam mente captus, ut hoc attentauerim. Potissima enim prædicatoris pars in hoc concionandi officio est, postquam scripturam sacrã bene legerit uti ingenio suo, & ab eo, tanquã de thesauro suo, proferre noua & vetera. Sed mēs nostra in hoc articulo est, præceptoribus euangelicis sũmopere comedare,

Quid sit de scriptura sacra loquendum esse.

B

C

A ut ante omnia, tāquam principales sui officij munus, scripturā sacram legant, & eius mentē & sensum teneant, & eam secundum patrum censuram, diligentissimē christianum populum docere contentur, & exponere nitantur. Quia hæc sola est regula & mensura, per quam à Christi fidelibus in terribili iudicij die exigenda est vitæ suæ ratio, & per quam in hac vita mores nostri cōponendi sunt, & vitia proijcienda. Cæterum non negamus, multa esse necessario, quæ euangelicus cōcionator ex capite suo proferre, & proponere christiano populo debeat. Sed tamē quod eius verba sint talia, quæ vel sint sacra scriptura, vel saltem ipsam sapiant scripturam sacram, aut certē quod à sacra scriptura dimanent, aut ad scripturæ sacræ declarationem attineant, aut tandem quod sermonis sui loquutio super sacram fundetur scripturam, & illi innitatur: & quod in hoc dicendi stylo semper pondus & celsuram sanctorum seruet, qui enim talem phrasim non tenēt, sed diuinæ scripturæ lectionem ignorantēs, toto studio curiositatibus, & Methaphysicis questionibus intendunt, & solam sui ingenij fabricam sequuntur, pulpitarum nudis verbis, atque gestibus & clamoribus potius quàm solida aliqua doctrina implētes: hos inquam, qui ita à sacra scripturæ lectione prorsus alieni sunt, hos

ego non laudo. Quia non video, **A** qualis possit esse christianæ legis præceptor, qui scripturam sacrā, in qua christiana nostra continetur lex, ignorat, aut qui sanctorū expositionem, per quos ipsa interpretatur lex, non tenet. Et hi sunt: quos dominus vocat prophetantes non ex ore Dei, sed à se ipsis. Hi sunt, quos somniantes dicit, & quos adulterantes vocat, & qui visionem cordis sui loquuntur. Quos itidem beatus Gregorius hoc in loco mendaces appellat: eos scilicet, qui placendi studio, peregrinas ingenij sui imaginationes populo vēdunt. Nā etsi contrariū sacræ scripturæ nō prædicēt (hoc siquidem iam aperta esset hæresis) sed tamē præter scripturā sacram, talem concionatur doctrinā, quæ non eam habet eruditionem, & pondus, quæ christianos decet professores. Dicunturq; mē tiri, & populum defraudare, quia aliud, quàm populus ipse expectabat, illi supponunt. Quæ **B** admodum Laban dicitur mentitus fuisse Iacob, quia loco Rachelis, Liam illi supposuit. Sic etiam concionator iste dicitur populo fuisse mentitus, quia cum ab eo populus scripturæ sacræ, legisq; christianæ expectasset doctrinā, loco inquam huius formosissimæ Rachelis, ingenij sui lippam inuētionem supposuit. Qui licet ex animo & corrupta intentione non fuerit populo mentitus, tamen factum ipsum, mendacium quod-

Notandum.

Simile.

C
Figur.
Gen. 29.

A quoddam & fraudulētia dicitur, atque perniciosum adulterium. **Simile.** Nā sicut ille adulter est, qui propria vxore repudiata alienam recipit, pari etiam forma huiusmodi concionatores, adulteri appellantur, quia propria animarum doctrina repulsa (quæ sancta scriptura est) peregrinam aliam, & alienam populo supponunt.

Expositio, ad Philip-pen. 4.

¶ Hoc idem est, quod suadere nititur apostolus Paulus ad Philippenses scribens, capite quarto, cum sic ait: Si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me. **B** Vbi annotandum est, verbum hoc, hæc cogitate, id est hanc in intellectu vestro & animo parate & recipite doctrinam, non quæ à vestro solū dimanet ingenio, sed quæ iuxta normam lectionis scripturæ sanctæ, quàm à me didicistis, & vidistis, sit instituta: omisis alijs peregrinis lectionibus, quæ huius sanctæ doctrinæ saporem nō retineant.

Expositio, ad Timot. 4.c.

¶ Hoc idem documentum iterum docet Apostolus, prima ad Timotheū capite. 4. dicēs, Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assequutus es, ineptas autem & aniles fabulas deuita. **C** Vbi annotandum est, verbum illud, enutritus verbis fidei. Ex hoc enim manifestè nobis datur intelligi, concionatorem in sacra do-

ctrinæ lectione debere educari. **A** Nam sicut puer, qui lactē matris est enutritus, ipsius matris mores, atque maternam linguam sapit: sic tanta debet esse concionatorum in litteris sacris assiduitas, continuaque lectio, ut tāquam lactē, ipsius scripturæ sanctæ doctrina, dicantur enutriti: & inde nihil magis, quàm eius loquendi morem & phrasim in omnibus sapiant, ac proinde ex hac doctrinæ sacræ assiduitate, non solū loquendi stylum grauem, sed & viuendi christianos mores induant.

¶ Diuus Thomas scribens super hæc eadem Apostoli verba, prima ad Timotheum. 4. capite, lectione. 2. exponens vtique, quid hoc loco sonet hoc nomē, fabula: ait quod fabula nihil aliud designat, nisi quandam rerum compositionem, quæ cum in seipsis veritatem non habeant, illam tamen repræsentant. In comædia enim vnus regiam personam se fingit, cum tamen non sit: alius verò pauperis personam agit, cum diues sit: & tandem alius medicum se exhibet, cum nihil medicinæ artis attingat: sicut & alius claudum se demonstrat, & cæcum, qui tamen aliàs sanus existit. Ad hunc igitur modum concionatores aliqui in verbis suis potius se veritatis repræsentatores ostendunt, quàm veros auctores: quia in ipsis verbis non veritas ipsa,

Simile.

B
S. Thomas. 1. Timot. 4. lectio. 2.C
Simile.

A sed veritatis magis effigies apparet. Et quemadmodū qui comœdię ipsi assunt, quia res ipsas quę representantur, vident omni veritate & substantia esse vacuas, neque aliud habere, quàm representationem quandam, & inde auditores ad risum prouocantur, neque aliud quicquam grauius, vel vtilius inde reportant: sic etiam concionatoris inuentio, quę solida scripturę sacrę lectio caret, aut morum eruditione, velut quiddam veritate vacuum, auditores ipsos ad risum potius & contemptum, quàm ad veram culparum suarum cognitionem, quandoq; prouocat, neq; aliquem in eis feruentem virtutis appetitum excitat. Quia cum christianum negotium, de quo euangelicus præceptor tractat, vsque ad eum sit feruum & graue, vt non nisi de rebus tam arduis agatur, quàm est ipsa animarum salus, & vera felicitas: ac virtutum consequutio, hinc profectò, quando in concione auditores aliud vident, quod substantialem hanc doctrinam, & grauitatem non sapiat, ridendi ansam potius, quàm plangendi assumunt. Vnde maxime concionatorem ipsum decet, vt eas, quas populo edisserit veritates, sanctę scripturę testimonijs confirmare conetur, sanctorumq; exemplis & censura corroborare: vt concionatoris documenta, scripturę sanctę sic auctoritate cõprobata, auditorum in-

tellectum, atque eorum rebellem voluntatem vincant.

¶ Si insignis quidam medicus, qui in arte sua peritissimus existeret, pro salute infirmi potionem aliquam faciendam disponderet, in qua quidem pharmaci confectio, illius infirmi salus & vita esset reposita: si tunc temporis pharmacopola, non iuxta medici schedulam, talem conficeret potionem, sed iuxta ingenij sui ad inuentum: hic talis proculdubio infidelis esset, & ipsius infirmi saluti perniciosus, quia nimirum infirmo illi maximum pararet damnum: à quo iuste talis infirmi mors subsequuta exigi posset, veluti ab inimico, qui ei medicine loco, mortem parauit. Quid ergo aliud scriptura sacra est, nisi schedula quædam, ab ipsa Dei omnipotentis manu conscripta, vbi animę nostrę salus, atque felicitas tota stabilita est, & consignata? Nullum siquidem est infirmitatis spiritalis genus, cuius hic non sit certissimum medicamentum. Hic ergo est concionatoris error, siue fraudulentia maxima, quia cum audientium salus per scripturę sanctę regulas & præcepta medicari debeat, non nisi per ingenij sui phantasiam, eorum salutem conantur dirigere, dum oris sui verba nuda dumtaxat populo proponit, grauius euangelij Christi reiecta disciplina, quę verà, certissimaq; salutis documenta continet. Hęc

A

Simile

B

C

ita

A ita est expressa doctrina, atque ingeniosissima diui Chrysofomi sententia, super Genesim capite. 9. homilia. 29. tomo. 1. vbi eloquentissimè scripturę sanctę virtutem, diuitiasq; pro hominum salute depingit. Vbi ait, quòd nulla vsquam est in omni hominum natura, mentis aut corporis passio, vel morbus, cuius hic non sit efficacissima medicina. Cuius nimirum hæc sunt ibi verba.

Chryso-
stomus,
sup Ge-
ne. 9. c.
hom. 29
tom. 1.

Scriptu-
ra sacra,
omniū
morbo-
rū medi-
cina.

Exposi-
tio. Psal.
41.
Tristitia
curatur.

Inopia
sanatur.

Exposi-
tio. Psal.
54.

Exposi-
tio. Psal.
48.

Perfe-
quutus,
sanatur.

¶ Nulla enim est in humana natura, vel corporis, vel animę passio, quę medicinam hinc accipere nequeat. Quomodo dic obsecro? Ingreditur quis huc tristitia, & negotiorū sollicitudine oneratus, & ingressus huc ita mærore obrutus, statim vt audiuit prophetam dicentem: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me, spera in Deum, quoniam confitebor ei, salutare vultus mei, & Deus meus: sufficienti cõsolatione suscepta abiit, & omnem illam mentis tristitiam excutit. Alius item, extrema premitur inopia, grauatur fert, & mœret, videns alios diuitijs affluere, & valde inflari, & magno apparatu & pompa stipari. Audit & hunc eundem prophetam dicentem, Iacta in domino sollicitudinem tuam, & ipse te enutriet: & iterū, Ne timeas cum ditatus fuerit homo, vel cū multiplicata fuerit gloria eius, quia cum morietur, non accipiet omnia. Est & alius quoq; qui insidias, & calumnias sustinens, do-

let, & insuauem putat vitã, nisi quam humanum inuenire valēs auxiliium: docetur & ab eodem propheta, in talibus angustijs nõ ad humanum præsidium confugiendum. Audi quid ipse dicat, ipsi detrahebant mihi, ego autem orabam. Vidisti, vnde quærat auxiliū. Alij (inquit) dolos plecebant, & calūnias, & insidias, ego autem ad inexpugnabilem murum confugio, ad tutam anchoram, ad portum fluctuū expertem, preces inquam, per quas omnia difficilia, leuia & facilia mihi fiunt. Insuper alius ab ijs qui sibi prius ministrabāt, despicitur, & contemnitur, & ab amicis relinquitur, & hoc est quod mentem eius maxime conturbat & confundit. Sed hic, si huc venerit, audit beatum illum dicentem: Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt, & proximi mei à longe steterunt, & vim faciebāt, qui quærebant animam meam, & qui quærebant mala mihi, loquebantur vanitates, & fraudulentias tota die meditabantur. Vidisti struētes insidias vsque ad mortem ipsam, & perpetuum bellum gerentes: nam hoc indicat, cum dicit, tota die, quia per totam vitam. Quid ergo ille interim, dum insidiantur, & varia instruūt, egit? Ego autem (inquit) quasi surdus non audiens, & quasi mutus non aperiens os suum, & factus sum quasi homo non audiens, & non

Exposi-
tio. Psal.
108.

Despe-
ctus, sa-
natur.

B

Exposi-
tio. Psal.
37.

C

A habēs in ore suo redargutiones. Vidisti excellētem philosophiā, quomodo diuersa via dicit, illi dolos instruebant, hic aures obturabat, ne audiret: illi omni tēpore nō cessabant vim acuere, & vanitates & fraudulentias meditari: hic autem silentio illorum insaniam comprimebat. Et quare sic segerit, & illis hęc apparantibus, ipse sic se disponit, quasi surdus, & mutus, & quasi neq; aures, neq; linguam habeat? Audi ipsum tātā philosophiæ causam dicentem. Quia in te speravi domine, quia in te pendet spes mea

B (inquit) & in te me proieci: nulla mihi cura est, quid illi agant, tua enim grātia satis potens est ad dissipanda hęc omnia, & irritādas illorum machinationes & insidias, vt nihil horum impleatur, quod apparant. Vidisti quomodo quacūq; calamitate, humanam naturam premente, conueniens ex scripturis antidotū accipere liceat, & omnis vitæ huius repleatur cura, nec ab vllō quod accidit grauemur. Propterea obsecro, vt subinde huc veniatis, & diuinæ scripturæ lectionem diligenter auscultetis, non solum cum huc venias, sed & domi diuina Biblia in manus sumite, & vtilitatem in illis positam magno studio suscipite. Inde enim multum lucri nascitur. Primum quidem, vt lectione lingua reformetur, deinde anima penas assumit & eleuatur, iubareq;

Exhortatio.

Simile.

solis iustitiæ illustratur, perq; tēpus illud ab immundarum cogitationū illecebris liberatur, multa quiete, ac trāquilitate fruens: insuper quod ad augendas vires corpori, sensibilis ille cibus facit, id animæ lectio præstat. Hęc Chrysostomus. Maxima ergo est concionatoris culpa, quando in illa tam graui, & tam sancta diuini verbi cathedra, scripturæ sacræ doctrinam auditoribus non proponit, cum eius prædicationis principaliter intentus finis, nullus alius sit, quàm eorum varijs medicari morbis, quorum vtique medicamen in his sanctis litteris à Christo domino est relictum.

B ¶ Si speculum, quod mulieris faciem propriè, ad viuum quæ re præsentat, per quod eius faciei corriguntur defectus, iuxta quod etiam mulier omni puritate & pulchritudine se cōponit: si hoc inquam speculum mulier hęc in arca clausum semper haberet, proculdubio necessarium foret, huiuscemodi mulierem, quā plurimas in facie ipsa creare sordes, eamq; deformem & turpem omnino incedere: quia nunc sparsis capillis, nunc verò lippis oculis, aut certè torto velamine, ac tandem sordida facie aded existeret, vt astantes ad risum prouocaret. Hoc est ergo grauamē, quod prædicator diuini verbi auditoribus ingerit. Nam cū diuina hæc scriptura, verum sit legitimūq;

A.

B

Simile.

Scriptura sacra, speculū.

C

animę

A animę nostrę speculū, cuius vtique effigiē nobis propriè ad viuūq; representat, per quod anima nostra suos propriè cognoscit defectus, virtutesq; dirigit & limat: cum hoc inquam ita sit, defraudat profectò cōcionator talis, vera animæ suæ salute auditores ipsos, si diuinum hoc speculum abscondit, & non in quotidianis cōcionibus illud ipsis præsentat. Nā ex quo huius euangelicę professionis est prædicator, huius sanctę scripturę faciem tenetur eis quotidie depingere, vt inde animę suę sordes abstergant, omniq; virtutum exercicio se adornent.

B Auditores quippe nulla alia de causa concionem audituri conueniunt, nisi vt ibi, tanquam ad speculum, vitę suę errores deprehendant, & sic vitam in melius commutent. Hęc ita est expressa diuini Gregorij sententia, secundo Moralium libro, capite primo, vbi sic ait. Scriptura sacra mentis oculis, quasi quoddam speculum opponitur, vt interna nostra facies in ipsa videatur: ibi enim foeda, ibi pulchra nostra cognoscimus, ibi sentimus quantū proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus. Narrat autem gesta sanctorum, & ad imitationē corda prouocat infirmorum: dumq; illorū victricia facta commemorat, contra vitiorum prælia, debilia nostra confirmat: fitq; verbis illius, vt eo mens minus inter certamina trepidet, quo ante se positos tot

Grego. 2. libro, Mora. cap. 1.

C virorum fortium triumphos videt. Nonnunquam verò non solum nobis eorum virtutes asserit, sed etiam casus innotescit, vt & in victoria fortium, quod imitando arripere, & rursus videamus in lapsis, quod debeamus timere. Ecce enim Iob describitur tentatione auctus, sed David tentatione prostratus, vt & maiorum virtus spem nostram foueat, & maiorum casus ad cautelam nos humilitatis accingant: quatenus dum illa gaudentes subleuant, ista metuētes premant. & audientis animus illinc spe superbiat, quia formidine premitur, ne pressus timore desperet, quia ad spei fiduciam, virtutis exemplo roboratur.

¶ Hinc igitur aperte colligitur, quātum irroget auditoribus nocumentum concionator ille, qui hunc sacrę scripturę thesaurum ipsis non aperit: quandoquidem hic talis, suę mentis speculū abscondit, qua de causa foedi, atque inordinati manēt fideles omnes, quia cordis sui maculas neq; agnoscunt, neq; abstergūt. Quod nimirum aperitissimè nostris hęc tēporibus dignoscitur. Nam vbi tanta abundat doctrina, auditorumq; in concionibus tātā adest multitudo, nec non & sermonum immēsitudo: oporteret quidē, christianos ipsos in hac christiana lege, virtutumq; exercitio, elaboratos esse nimis atque politos, nec nō & in scripturę sacrę præceptis eruditissimos existeret. Quod ta-

A

Iob.

David.

B

Maxima doctrinæ abundantia.

C

men

A men non ita comperimus: quia nusquam ferè tot ignorãtias, atq; peccatorum rusticitates, barbarosque viuendi modos vidimus: Usque adeò, vt in ipsis iam legis naturæ principijs cæci inueniantur, veluti sunt publicæ vsuræ, simoniæ, beneficiorum pluralitas, prælatorum residentia rara, nec non & sacramenta per mercenarios homines, & vt plurimū ignaros administrata: Quòd si etiam de hominū moribus loquamur, reperiemus quidem in eorum vita, omnium virtutum corruptelam. Rara est quippe iam inter

Miseria nostri tēporis, vbi soluta vitia omnia.

B eos veritas, nulla benignitas, virtutis constantia nulla, patiētia rara, synceritas omnino periit, abstinētia iam cōsepulta est. Quæ omnia explosa sunt, & à cordibus viuentium abrafa, quia profectò abundauit iniquitas, & hominū refriguit charitas. Inde enim increuerunt maxime mala, ita vt radicata in hominibus sint iam falsitas, malignitas, inimicitia, odium, luxuria, erga parentes irreuerentia maxima. Ventris autem voracitas eo vsque suas laxauit habenas, vt iam in sumptione cibi, nullus seruetur ordo seu temporis distinctio, sed quocumq; tempore, vtroq; indiscriminatim vtuntur cibo, quadragesimali videlicet, & carneo: ita vt non sicuti homines, sed velut bruta, sese iam in hoc gerere videantur. Luxuria verò vsq; adeò dilatauit os suum, vt nihil inta-

Vitiæ christiannæ corruptio.

Simile.

Etum reliquerit. Verecundia siquidem, quæ olim huic vitio erat frænnum, iam à fronte hominum abrafa est: quandoquidem vix reperitur, qui sic se honestè gerat, vt de hoc verecundetur, tum verbis, tum factis, tum etiam publicis de hoc cōtractationibus. Sed quid de auaritia dicemus, quæ velut mordacissima bestia, hinc inde discurrens, omnia deuorat? Ac deniq; ad hoc malum peruenerunt homines hoc nostro miserabili æuo, vt eam formam teneant, & viuendi leges, quas antiqui, qui in sola lege naturali vivebant, execrarentur: verecundarentur enim Gentiles modò, de hac nostra tam corrupta vitæ forma.

¶ Quòd si radicem, & horum omnium malorum originem inquirere velimus, nõ vtiq; est prædicatorum paucitas, quia nusquã ab orbe condito tot legis præceptores in terris apparuerunt: nec etiam quia ad cōciones cymbala non pulsantur, quia nusquam cãpanas repertum est sic officium suum exercuisse: neq; adhuc, quia christiani homines ad euangelicã prædicationem non accurrant. Videmus naq; quotidie templam omnia auditorū multitudine ad summum vsq; plena. Sed ab hoc certè fõte (iudicio meo) orta est hæc viuēdi pestifera forma, quia christiano populo diuini hęc sacræ scripturæ speculū concionatores rarò præsentant: Hoc est,

A Notandum in xime.

B

Causa.

C

quia

A quia in cōcionibus suis christianos non docent ea, quæ substantia- lia, & grauiora sunt legis. Video quippe eos nimium deditos edisserēdis alijs peregrinis disciplinis, & delicatioribus pūctis, quæ nequaquã auditorum appetitum satiāt, aut eorum sitim extingūt: sed post cōcionē, ita famelici manent, ac si nunquã diuini verbi cibus sibi esset appositus. Est enim huiuscemodi doctrina, quæ in sola verborum garrulitate cōsistit, & quæ à mero prædicatoris ingenio prodiit, tanquam arborū fructus, qui non nisi post prandium, hominibus iã satiatis deseruiunt.

Simile.

B Quemadmodum enim in comedente fieri consuevit, qui pyra & pomum, minimè sumit, nisi cum iam in fine prædij stomachū substantiali cibo plenū habet: sic etiã sermonis loquacitas, eloquenter loquendi, atq; curiosa edisserēdi puncta, ceteraq; tractãdi subtilia quæq; hæc omnia inquam, supponunt iam auditorum stomachū, scilicet intellectum & mentē, substantialibus scripturæ sacræ veritatibus esse resecta. Et quod peius est, auditores ipsi vsque adeò sunt huic friuolo ac vulgari concionandi modo assueti, vt nullum se existiment audisse sermonem, nisi cum audiunt eum qui sibi minus conducit: cum videlicet talem concionatorem reperiunt, ex quo solis verbis plenas aures & clamoribus reportant. Rationem autē defectus huius reddēt vtiq;

Auditorum rusticitas.

C

Deo, primū prælati, quibus officij huius incumbit cura, & quibus propriè datum est concionatorum examen, nõ solum eorum erroribus prouidēdo, qui contra legē hereses proferūt, sed ijs etiã, qui vulgare populo, & nõ graue, atq; sacræ scripturæ substantialem proponunt in concionibus suam doctrinam. Sicut enim pastoris existit officium, nõ solum ab ouibus suis nociuas abstrahere herbas, sed etiam substantiales & salutiferas, & quæ potiores sunt, acquirere: ad eum modum episcopis datum est, non solum concionatorum errores extirpare, sed salubriorem & substantialem doctrinam, qualis ea est, quæ in sacris reconditur litteris suis ouibus acquirere. Quorum nimirū in hac parte negligentia, in causa est, vt iam difficile, vulgari doctrinæ assuetum populum, in veram, grauem, & solidam christiane legis disciplinã, reuocare possimus: & ad eam, quæ in litteris sacris continetur, reducere. Immo vt putò, cōcionatorem illum, qui hac graui sanctæ scripturæ lectione, auditores vestire attentaret, & eis viuendi formam christianam, sicuti in sacris est litteris depicta, proponeret & persunderet, nouitium appellarent, & qui concionandi officij prima rudimenta ignoraret. Ecce quò peruenit vulgari prædicandi modus, vt tam rusticum & bestialē populum teneat. Igitur episcoporum

A Prælati.

Simile.

B

C Vulgaris doctrina.

Aporum est munus proprium, concionatoribus præcipuè intendere, & vnum quemq; in sua diocesi curare, quos & quales habeat concionatores, ipsosq; agnoscere, si docti sint, aut ignari, ipsos præterea quandoq; audire, & intelligere, qualis sit (quam prædicant) doctrina, si leuis, si grauis, si curiosa, si talis sit, quæ legem doceat, vel tempus in quæstionibus impertinentibus in concionibus absument, & prouidere, vt quales fuerint ouium suarum defectus, & peccatorum morbi, quos in populo creant, talis sit concionatorum doctrina, quæ eorum moribus, virtutibus, & defectibus concordet.

B *Simile.* ¶ Qui semel auri inuenisset venam, ex qua pretiosissimum posset educere thesaurum, quo se, suamq; patriam ditissimam reddere posset: si hac auri vena omissa, aliam infimi metalli venam, ferri scilicet, vel plumbi eligeret, insensatus prorsus ab omnibus censeretur: quippe qui pretiosum aurum à se proieceret, quo omnes ditescunt, & felices fiunt, & ferrum, quod vile existit eligat, ex quo non nisi vilia quæq; homines fabricare valent. In hoc idem deliramentum concionatores incidunt, qui cum suæ sint affecti doctrinæ, eam quæ ex libris sacris elicitur relinquunt, alijs peregrinis intendentes disciplinis, quæ etsi in se valorem habeant, si ad sacram tamen lectionem conse-

A rantur, plumbi vel ferri metallum quoddam est. Sacra verò scriptura, pretiosissimi auri est vena, à qua harum diuinarum veritatum thesaurus prodit, vt ornata atq; pulcherrimè reddantur auditorum mentes. Et hæc ita est diuini Gregorij singularis doctrina, libro. 18. Moraliū, capite. 14. super illa verba Iob, quæ capite. 28. referuntur, cum dicit: Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur. Vbi quidem hæc sunt eius verba: In argento eloquium, in auro vitæ vel sapientiæ claritas designari solet. Et quia hæretici sic de eloquij sui nitore superbiunt, vt nulla sacrorum librorum auctoritate solidentur (qui libri ad loquendum, quasi quædam argenti venæ sunt, quia de ipsis loquutionis nostræ originem trahimus) eos ad sacræ auctoritatis paginas vocat, vt si verè loqui desyderent, inde sumere debeant, quid loquatur. Et ait: Habet argentum venarum suarum principia. Ac si apertè dicat, qui ad verè prædicationis verba se præparat, necesse est vt causarum origines à sacris paginisumat, vt omne quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atq; in eo loquutionis suæ edificium firmet. Vt enim prædicimus, sæpe hæretici, dum sua student peruersa astruere, ea profertur, quæ profectò in sacrorum librorum paginis non tenentur.

Grego. lib. 18. Mor. ca. pit. 14.

Expositio. Iob. 28.

B

Vnde

A Vnde & discipulum suum prædicator egregius admonet, dicens: O Timothee, depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, quia dum laudari hæretici, tanquam de excellenti ingenio, cupiunt, quasi noua quædam profertur, quæ in antiquorum patrum libris veteribus non tenentur: sicq; fit, vt dum videri sapientes desiderant, miseris suis auditoribus stultitiæ semina spargant.

Simile.

¶ Cum res aliqua grauis est, atque plurimum homini conducens, tractant utiq; litigantes coram iudice, grauisimis atque fide dignis testibus, processum corroborare: quia nimirum non tale est negotium, vbi solis verbis agendum sit. Pari forma negotium hoc, vbi hominibus persuadentur fidei nostræ catholicæ conclusiones, quæ animæ nostræ salutem concernunt, arduum utiq; & grauisimum est, & quod omne ingenium, atque hominum talentum superat. Sicut apertè ex diuini Pauli doctrina constat, prima ad Corinthios epistola, capite secundo, vbi sic ait: Neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Cum ergo res hæc tam grauis sit, & hominum saluti conducens, non vtiq; expedit, vt solis verbis concionator agat, sed summo opere curare habet, vt concionem suam sanctissimis grauisimisque scripturæ sanctæ testimonijs firmet:

Expositio, prima ad Corinth. cap. 2.

C minum saluti conducens, non vtiq; expedit, vt solis verbis concionator agat, sed summo opere curare habet, vt concionem suam sanctissimis grauisimisque scripturæ sanctæ testimonijs firmet:

A in hoc enim sita est omnis nostra spes, & salus. Hæc eadem est singularis diuini Chrysostomi doctrina, super psalmum. 95. tomo primo, iuxta finem, vbi sic ait: Neque enim oportet quicquam dicere sine testibus, solaq; animi cogitatione: Nam si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans, & interdum sermonem vt friuolum auersans, interdum vt probabilem recipiens: verum vbi à scriptura diuinæ vocis prodit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.

Chrysostomus. Psal. 95. tom. 1.

B ¶ Quæ (obsecro) in orbe toto tam efficacia possent reperiri verba, vt homines ipsos cogere, ad hoc, vt tam difficiles fidei nostræ conclusiones reciperent, quales in hac christiana lege homines profectas habent: nisi euangelicus præceptor validissimis scripturæ sacræ testimonijs eas solidaret? Qualia sunt diuina illa statuta, quæ sonant, debere hominem ad hoc, vt felicem vitam consequatur, suæ propriæ infectæ naturæ renuntiare, leges carnis & sanguinis abijcere, carnis concupiscentiam suffocare, labores atque mundi huius æternas patienter tolerare, inimicorum suorum vindictam non assumere, maxillam vnâ percutiēti, alteram tribuere: itè quæ credat recipiatq; veritates, quæ omnem eius intellectum superant. Qualiter (obsecro) hic tam difficilis, grauisimisque anime

C

no-

A nostrę processus, firmus maneret, nisi maxima testiũ firmaretur auctoritate: qui quidẽ tam fide digni sint, vt vim & efficaciam præbeant & talẽ, quæ ab hominibus recipi debeat, sicuti sunt scripturę diuinæ sacra testimonia. Hæc est ergo concionatoris ignorantia maxima, quod cum huiuscemodi negotium tam graue sit, animarumq; saluti cõducens, sine testibus fide dignis illud conatur relinquere, volens nimirũ solis suis verbis firmare. Quod profectò in maximũ fidei nostrę redũdat nõcumentũ, & christiani populi nõtabile dānum. Quia dũ verbi diuini auditores apertẽ cõspiciũt, legis nõstrę cõclusiones, & præcepta tã esse difficilia, & quę omnino ingenium suum superant, atq; supra omnem suam capacitatem auolant, & quod tandẽ tales sunt veritates, quæ suo proprio repugnant corrupto appetitui: cum hoc inquam ita clarẽ perspiciãt, & cum ex alia parte earũ cõclusionũ firmitatẽ & fundamẽtum, quod in sacris cõtinetur litteris, non agnoscant, quia concionator eos huiusmodi præcepta non docet, manẽt omnino infirmi in fide, & quodammodo apud semetipsos hẽsitãtes, vera ne sint, an falsa, quę audierunt. Quo malo nullũ peius christianis auditoribus euenire potest.

Concionatoris ignorantia.

Simile.

¶ Res profectò esset summo habẽda in pretio, atq; admiratione digna, si depingendi artifex, ali-

quod haberet exemplar, seu formam, per quam omnem facierum varietatẽ, & totius mundi rerum multiplex esse depingere posset, & ad viuum formare, ita vt cum vnum solumq; esset huiuscemodi exemplar, formarum omnium & effigierum haberet similitudinem. Hæc eadem est scripturę diuinæ excellentia: Est namq; vna eademq; omnium rerum imago & figura, per quam concionator quisq; ad viuum debet omnium hominum mores & rerum facies, cuiuscũq; sint cõditionis aut status, describere: siue pauper sit, siue diues, ecclesiasticus, aut sæcularis, Pontifex, aut simplex episcopus, monachus, siue clericus, coniugatus aut solutus, miles vel agricola, ciuis vel rusticus: omnes quippe huius vitę humanę facies & effigies, in hac sancta scriptura suam habẽt imaginem & similitudinem. Et hæc est diui Chryso-
B stomi expressa singularisq; doctrina, super beati Pauli ad Philippenses epistolã, cap. 3. tomo. 4. sermone. 12. in quadam eiusdẽ sermonis moralitate. Cuius verba eo in loco legere libeat, rogo: hæc tamen in substantia est eius quæ ibi sequitur sententia.

Scriptura facta omnium rerũ exemplar.

Chryso-
stomus ad
Philipp. 3
tomo. 4
sermone. 12.

¶ Ex hoc sacrae scripturę loco (ait egregius hic doctor) tam concionator, quã ipsius diuini verbi auditor, vitæ suæ exẽplar extrahere potest: nulla nãq; ad viuum magis, & prior est imago, & quę potius ipsam humanam, atq; diuinam

A diuinã viuẽdi formam representet, quã sacra hæc scriptura. Quã semper ob oculos te oportet habere, ad eiusq; imitationem Christianam vitam depingere: neque vnam solum hic inuenies rerum imaginem, sed mille rerum omnium in sanctissimis his litteris reperies similitudines, quæ diuersis virtutũ formis deseruiunt.

Paupertatis imago.

Elias.

¶ Si pauperem vitam vis degere, hic verẽ ipsius paupertatis imaginem reperies. Conijce siquidem in Eliam oculos, in quo apertẽ paupertatis virtutem splẽdescere videbis. Vixit enim integerrimus Dei hic seruus, propẽ semper humum ipsam pro lectulo habens, pro domicilio vero cauernas terræ, & riparum rimas, montiumq; latibula: pro cibo autẽ hordeaceos panes cinere cõfectos, ac deniq; pro indumẽto brutorum animalium pelles, & quod maximẽ mirandũ est, in hac vitæ huius asperitate, neq; in vno apice, à fidelitate, quã Deo debebat, degenerauit.

Diuitis imago. Abrahã

¶ Si vis hominis diuitis exemplar contemplari, inspicie patriarchã illũ Abrahã, & videbis quã immunis atq; incõtaminatus ab huius mudi diuitiarũ periculo, se se exemerit: ita vt nec vnus offensa Dei apex ipsum tetigerit, cum tamen inter oēs sæculi huius homines fuerit ditissimus. In hoc imitari valebis dexteritatẽ maximã, qua in dirigẽdis humanis rebus, & tẽporalibus bonis vsus est

ita vt in vnũ, & Deũ, & tẽporalia bona adunauerit, & considerare simul fecerit. Quia ita his caducis bonis vsus fuit, vt nec tamẽ Deũ creatorẽ suũ amitteret. & sic Dei obseruatiã tenuit, vt in forẽsibus agendis rebus curã nõ desereret: nec diuinũ negotiũ, humanũ absorbuit, nec humanũ diuinum diminuit: quia mira quadã prudentia, atq; sinceritate, bona hæc tẽporalia volũtati subiecit diuinę. Omnia nãq; diuinæ relinquẽs dispositioni, vt de eis semper, iuxta suũ beneplacitũ ageret, sic direxit vitã, vt præter hoc nihil aliud appetierit, neq; aliquãdo in mudi huius rebus sibi cõplacuerit, nisi quatenus in sui facti nominis gloria, atq; in animæ suę salutẽ redũdarẽt. Hic ergo habes exẽplaria duo, alterũ quidẽ diuitis, alterũ verò pauperis: quia relicta omnia sua cognatione atq; patria in alienam gẽtem nudus peregrinatus est. Desume igitur ex his, quod tibi magis conduxerit.

Castitatis imago. Elias.

Abrahã

¶ Si castitatis virtutẽ amas, & id quod honestatis saporẽ retineat, respice Eliã, in quo carnis sumã puritatẽ videbis. At si magis status tui conditioni conduxerit, in Abrahã castũ coniugiũ cõtẽplare: in quo vera sancti matrimonij relucet imago, tũ infidelitate & amore atq; vniformitate, quã erga propriã seruauit vxorẽ, tũ in optima filiorũ institutione, atq; recta domus suæ & familię directione. Et quacumq; harum via proce-

K dere

A dere velis, salutis via tibi parata est, cælumque attingere potes, si tamen attentè contemplari velis vtriusque status formam, quã tibi sacræ litteræ administrant.

Abstinẽ
tiẽ ima-
go.

Ioannes
Baptista

Vescen
di ima-
go.

Iob.

¶ Si abstinentiæ viam insequi velis, attentè inspice eximium illum sanctitatis virum Ioannem Baptistam. Sin autem cibus vti velis, te ipsum in prophetã Iob conuerte, & reperies quidẽ, quod in vtroque imitari possis. Videbis siquidem quemadmodum vnus illorum diuitijs plenus, vxore atque filijs fruens, Deum nequitiam amisit: alter verò solitariam vitam agens, miramque abstinentiẽ virtutem ducens, atque **B** asperrimam pœnitentiæ vitam, intimus Dei amicus semper mansit: & quantò magis in heremodudus ac famelicus incedebat, tãto magis in Dei crescebat amicitiam.

Principi
is ima-
go.

Rex Da
uid.

¶ Si princeps es, & formam regiæ gubernationis scire desideras, celebrem illum, & non satis laudatum virum regem Dauid contemplare: & inuenies quidem quanta dexteritate & prudentia regis officium exequutus est. Quem neque imperij corona, neque magnatum obseruantia, nec famulorum exhibita reuerentia, nec purpureæ imperiales vestes, neque etiam obtentæ inimicorum victoriæ, ab ea subiectione & reuerentia, quæ Deo erat exhibenda retraxit. Sed ita sese regem exhibuit, vt

se etiam seruum ostenderet: & **A** ita dominum se ostendit, vt simul seruum se præberet: regem quidem mundi, sed seruum vtriusque Dei: hominum dominum, seruum verò Christi, quem per fidem suis attigerat vaticinijs. Quæ profectò viuendi forma, ea est, quam verus Christi seruus in prosperitate, seu regia dignitate constitutus, habere debet: vt sic hominibus maiestatem & imperium ostendat exterius, vt tamen Deo humi prostratus iaceat interiùs, omnibus alijs semper se existimãs viliorem. Quod profectò miro modo supra omnes alios mundi principes in hoc regio propheta resplenduit. Nũquam siquidem tanta fuit eius prosperitas, vt intra seipsum euanesceret, neque etiam tam ingens aduersitas, vt eius ad virtutem frangeretur animus: sed illico in terram corruens Deum factorem suum adorabat reatum humiliter agnoscebat, veniam instantissimè precabatur, ac tandem in omnibus Dei voluntatẽ libenter amplexatus est.

Iudic
imag.

¶ Si autem tibi conducit reipublicæ gubernationem gere-
C re, iudiciariamque exercere potestatem (quod nimirum officiorum omnium difficilimum apparet, propter innumera pericula, quæ in hoc passim instant articulo) inuenies proculdubio imaginem huius, in insigni illo propheta Moysẽ, qui per tã longa tempora

A pora multitudini illi gentium, Israelitici populi extitit præsidens, eorũ causas diu noctuq; mira sapientia iudicãdo, eorũ molestias & nœnias sũma patientia tollerans, eorũq; dissensiones maxima cõponens prudentia & industria. Quæ omnia ita pfectè adimpleuit, vt hominibus gratũ, benignũ, atq; placidũ se ostẽdẽs, nunquã à Dei voluntate & obediẽtia se subduxerit. Qui sic optimi iudicis cõditiones adimpleuit, vt nec tamen prophetæ sancti regulas, & Dei sui præcepta obliuisceretur: & sic attẽtus fuit ad populi **B** Iudæorũ litigia & controuersias sedãdas, vt nec tamen religionis obseruantia, qua Deũ reuereri tenebatur amitteret. Itaq; humanã diuinãq; politia in vna eadẽq; se de adunauit: dum populi regimẽ in forẽsibus causis sapienter impleuit, & religiosam vitam in omnibus his simul exercuit.

Militis
imago.

C

cornelii
Centurio

¶ Si artis militaris formã attingere appetis, vt in armorũ exercicio integrũ te artificẽ exhibeas, & simul militis geras humanum officium, atq; etiã diuinũ te militẽ cõtra nequissimi inimici tela fortiter dimicantẽ demõstres: attẽde obsecro Corneliũ Centurionẽ: cuius laus in scriptura sacra nõ minor habetur, quã q̄ erat vir religiosus ac timens Deum. Ecce sub armorũ specie, quã celebre sanctitatis nomen retinebat: qui quando virilem animum in inimicos ostendebat, tunc fortius

contra spirituales nequitias dimicabat. Quia Dei timor (quem in animo semper gerebat) vsque adeò insignem atque potentem faciebat, vt non solum contra reipublicæ inimicos, bellare esset ausus, sed etiam contra carnis illecebras, mundi que portenta, atque inferni officinam, bellum auderet attentare. Contemplari etiam poteris, miram militiæ formam, quæ in regia Dauid personã effulsit. Qui cum contra Philistæos viriliter decertasset, simul etiam grauissimum peccatorum suorum exercitum prosternebat: & ita hominibus se ferocem ostẽdebat, atque formidabilem, vt simul in Dei præsentia nihil abiectius reperiri posset. Cuius sanctissima consideratione, grande vincebat ab inimicorum bella, grandiaque peragebat negotia, nimirum quia Dei nuptum & beneplacitum in his omnibus semper consulebat.

Rex Da
uid

B

Patiẽti
imago.

C

¶ Si agnoscere vis, quis nam sit modus habendus ad labores, mundi que tolerãda mala, vt nec captiuitas, nec seruitus, nec famines, nec infirmitas, te villo modo frangat, sed ex his omnibus triumphator euadas: attentissimè respice Patriarcham Ioseph. Qui cum ab Ismaelitis in captiuitatem fuisset ductus, atque in manus Putiphar, serui Pharaonis traditus, sub his omnibus fideliter in ipsis carceris vinculis Deo creatori suo deseruiuit. Nã

A et si cōpeditos habebat pedes, nū
quā tamē permisit, vt animę suę
cōpedes inijcerentur. Qui et si
dñm haberet tēporalē, minimē
tamen permisit peccatū in se do
minari. Nā cum eius domina in
eum manus mitteret, vt sibi tur
piter consentiret, nequaquā eius
acquieuit precibus, sed viriliter
ab eius se exemit oppressione pal
lio tātū in eius manibus relicto.
Volens, velut integerrimus vir
in sua captiuitate, eā spiritus li
bertatē seruare, quā quilibet ve
rus Dei seruus in omnibus cōser
uare teneretur; obseruans semper
quicquid sibi cōtigerit, ne à pec
cati vinculis incarceretur. Quē
admodū in hoc egregio viro ac
cidisse videmus, qui ab ipsis cō
pedibus manicisq; ferreis, & ab
ipsis etiā peccatorū retiaculis li
ber omninō atq; purus euasit: vs
que adeo, vt etiā Pharaoni & ini
micis eius supra modū amabilis
redderetur, nec nō & diuitiarum
prosperitate plenus extiterit. Et
quod maius est, inter hęc omnia
mala, mundi q; tentamēta, amabi
lior Deo fuit; nā hęc fuit semper
eius summa attentio, vt nec vnū
legis Dei punctū pręteriret. At
tende pręterea, si adhuc pro tole
randis malis aliud vis exēplar in
spicere. Attende inquā Danielē
prophetā, illosq; alios duos iuue
nes cōsodales suos, quāta dexteri
tate in captiuitate Babylonis re
gis se immunes cōseruarunt. In
fornace nāq; inclusi inter viuas

Figura.
Gen. 39

Exposi
tionis

Exposi
tionis

Exposi
tionis

Daniel.

ardentis ignis flāmas, multō ma
gis splendorē virtutis de se emi
serunt, quā cū in sua mera liber
tate erant cōstituti; & vbi ignis
eorū manus habebat cōburere,
ibi eas solutas reddidit, atq; om
nino liberas restituit: & vbi eo
rū linguas ignis flāma in cinerē
deberet cōuertere, ita disertas fe
cit, vt intrepidē multō magis
Deū confiterētur, atq; vittutis fi
dei q; vexillū p̄dicarent, Dei q;
omnipotentia & maiestatē publi
cē cōfiterētur. Si corporis pla
gas, grauissimosq; dolores susti
nere desideras, p̄sentē habepau
perrimū virū illū, nomine Laza
rū. Qui cū vlcerū suorū nullū a
liud haberet medicamē, aut chi
rurgū, nisi canū dūtaxat linguas
quę vulnerū eius putredinē lam
bebāt: tā admirabilis in vehemē
tissimis doloribus eius fuit tole
rātia, q̄ in sinū Abrahę recipi me
ruit, ibi q; perpetuō ab ipsa Dei
omnipotentis manu cōfoueri, mi
roque modo crebris cōsolationi
bus recreari: attēde pręterea qui
bus horrēdis percussioibus, qui
bus iridē grauissimis plagis, cor
pus beati Iob dæmon affecerit.
quia in tantū diaboli tentamēta
eū oppresserūt, vt corporis saniē
texta raderet, propria q; nares à
sui corporis corrupto odore ma
nibus suis auerteret, quia sui ipsi
fœtorē ferre nō sustinebat. Et eō
tandē eius puenit miseria, vt pro
pria vxor & amici eū spreuerint.
At verō egregiē ac sapiētissimē

Tolle
di ph
gas, in
go.
B
Laz.

lob.

in

A in hac stercoreis putredine se gef
sit: nam plus animæ, quā corporis
fatorē formidauit. Quia in
hac acerrima dæmonis pcussio
ne, nequaquā eā virtutis rectitu
dinē fregit, quā ante in prosperi
tate, ac rerū abundātia retinere
solebat. Quapropter summis eū
diuina scriptura laudibus effert
dicens: In omnibus his non pec
cauit Iob, neq; stultū quid cōtra
Deū loquutus est. Simul etiā con
spice aliud proposito huic aptis
simū exēplū, quod in Timotheo
apostoli Pauli discipulo nobis
p̄statur. Fuit enim cōtinuis atq;
grauissimis stomachi doloribus
grauatus, quē tamē nequaquā ab
integra euāgelij p̄dicatione, & cō
tinuo, virtutis retraxerūt sancto
exercitio. Ratio verō horū illu
striū virorū in virtute cōsistētia
hęc est. Nā sicut in humanis cō
tingere videmus, q̄ videlicet si a
liquis reperitur sapiens archite
ctor, qui optimē officij sui regu
las attingat, quātūcumq; postmo
dū diuersis calamitatum generi
bus atteratur, multisq; egritudi
nibus cōprimatur, nunquā tamē
artis suę dexteritatē, siue officij
sui sapiētia amittit: nā et si infir
mus sit, pauper aut pcussus, sem
per tamē sapiēs manet, & in arte
suā integer: quia inter tot mala,
sapiētia huius principia semper
intra semetipsum retinet, ita vt
nulla vnquā miseria sapientiam
hęc violare possit: nā et si calami
tates corpus ipsum feriat, intelle

Simile.

Timot.

Ratio.

Simile.

B

C

ctū tamen, aut hominis mentē le
dere minimē possunt, ad eū om
ninō modū sese habet in viris re
ligiosis virtus. Qui quando ad
eius perfectionē deueniūt, quādo
virtutis culmē attingunt, quādo
deniq; iā cōsumati virtutis arti
fices effecti sunt, nulla in hoc sæ
culo miserię cōtingentia, nulla
vsquā aduersitas in virtutis offi
cio eū imminuit: siue sit diues vel
pauper, sanus aut infirmus, dñs
siue seruus, honoratus vel abie
ctus: quia in his omnibus calami
tatibus semper suę virtutis valo
rē ostendit. Quod ita apostolus
Paulus expressē fateretur, 2. ad Co
rint. 6. c. dicēs. In omnibus exhi
beamus nos sicut Dei ministros,
in multa patientia, in tribulatio
nibus, in necessitatibus, in angu
stijs, in plagis, in carceribus, in
seditionibus, in laboribus, in vi
gilijs, in ieiunijs, in castitate, in
scientia, in lōganimitate, in sua
uitate, in spiritu sancto, in chari
tate non ficta, in verbo veritatis
in virtute Dei, per arma iustitię
à dextris & à sinistris, per gloriā
& ignobilitatē, per infamiā & bo
nam famam, vt seductores & ve
races sicut qui ignoti & cogniti,
quasi morientes & ecce viuimus,
vt castigati & non mortificati:
quasi tristes, semper autem gau
dentes: sicut egentes, multos au
tem locupletantes: tanquam ni
hil habentes, & omnia possiden
tes. A dextris (inquit) & à sini
stris in rebus mundi huius, dexte

Exposi
tionis
ad Cor.
6.

B

C

A ros virtutis artifices nos ostenda-
 mus: per dexteram namque pro-
 speritas, per sinistra autē aduer-
 sitas designatur. Vult ergo nos di-
 uus Paulus tā sufficientes firmis-
 simosq; virtutis esse operarios, vt
 nec prosperitas vanos, nec aduer-
 sitas deiectos nos efficiat: sed q̄ in
 regerrimi atq; cōstantissimi sem-
 per virtutis opifices p̄seueremus.
 ¶ Vidimus ergo in sacris litteris
 virorū religiosorū imaginē: qui
 ita illustres & excellentes in vir-
 tutū exercicio firmiter perman-
 serunt, vt nunquā inter prospera
 & huius mūdi aduersa positi, ab
 ipsa virtute degenerarint. Si er-
 go vis in eisdem ex aduerso ima-
 ginem eorum cōtemplari, qui in
 virtutis via perierunt, qui ab in-
 cepto sanctissimo viuendi modo
 deciderūt, qui vtiq; velut imper-
 fectissimi virtutis milites, ea stre-
 nuē vti nescierūt, sed eos tanquā
 imperfectos & nouitios suis ma-
 chinamētis & versutijs mundus
 suffocauit, & ab vndis persecu-
 tionū submersi sunt: horū ergo
 pariter figurā, etiā sacre ipsæ lit-
 tere tibi depingūt: vt postquam
 attētē eos contēplatus fueris ve-
 lut expertus vir, deinceps te ipsū
 diligenter inspicias, & sagaciter
 viuas: ne & tu pariter à virtutis
 tramite decidas, & ab huius seculi
 tētationibus oppressus obrua-
 ris. Si ergo diligenter scripturā
 sacra perpēderis, quā plurimos
 reperies ex omni genere perditos
 viros, qui incepta iam religionis

dextera
& sinis-
tra.

Peccato
rū homi-
nū ima-
go.

via reiecta, retrorsum abierūt. In
 A uenies quippe perditos in statu
 matrimonij, in virginitate, in di-
 uitijs, in paupertate, in dominio,
 in seruitute, in principū regimi-
 ne, in prælatiā. Et tandem nullus
 fuit ferē hucusq; tā sanctus homi-
 nū status, à quo factissimi viri nō
 degenerarint. Respice Samsonē
 qui cū Dei spiritū indueret, & tā
 validē in rebus bellicis se gere-
 ret, tamque facile inimicos pro-
 strasset, adeo debilis & animo de-
 iectus effectus est, vt à sola vna
 muliercula deuictus, oēs suas vi-
 res & fortitudinē perdiderit, quo-
 usq; turpiter & ignomiosē inter
 inimicos vitā exhalaret. In virgī-
 nitate cōtēplare obsecro, quinq;
 fatuę illæ virgines, quas euange-
 liū cōmemorat, quā indiscretē
 perierūt, quia innocētię lumē &
 cādorē cōseruare neglexerūt: ex-
 tinctis siquidē lapadibus, dormi-
 tauerūt omnes & dormierūt: qua
 propter salutis suę ianuam clau-
 sam inuenerūt. In diuitiarū autē
 statu, quis non formidabit infeli-
 cissimū illum hominē videre, di-
 uitē auarum. Qui cū potēs es-
 set tam facilē sibi cælorum re-
 gnum emere, tam timidus ac pu-
 sillanimis in bonorū tēporalium
 extitit vsu, vt nec animū haberet
 ad miserrimo Lazaro de mēsa sua
 cadētes micās porrigendum. Ex
 quo in alio seculo, ad tam calami-
 tosam vitæ formam deuenit, vt
 nec solam vnam aquæ guttam in-
 uenire potuerit, qua linguæ suæ
 ardo-

Samson

Quis
virtutis
viaperi-
runt,

B

Quinq;
fatuę vi-
gines.

Auarum
diues.

C

A ardorem mitigaret, & qua arden-
 tē buccam refrigeraret. Quod si
 adhuc malos pauperes conspice-
 re velis, peruersos principes, cor-
 ruptos prælatos, qui vtiq; nesciē-
 tes sui status scopū attingere, ne-
 que gubernationis nauē dirige-
 re, in ipsis suorū officiorū vndis
 submersi sūt: ex his tot sunt quos
 nobis diuina scriptura præsensat
 in nostram ipsorum medelā & re-
 medium, ac singularem vitæ no-
 stræ disciplinam, vt legentibus
 nimium esset fastidium generare
 si omnes in memoriam hic redu-
 cēre deberemus. Quapropter fati-
 tis fuerit, diligentem lectorē hoc
 in loco ad scripturæ sanctæ loca
 remittere, in quibus quā pluri-
 ma reperire valebit.
B ¶ Vides ergo cōcionator optime
 quemadmodū totius boni & ma-
 li effigiē sacra in se habeat scri-
 ptura. Vidisti namque celebres,
 atq; in omnistatu approbatos ho-
 mines, tam in diuitijs quā in pau-
 pertate: tū in matrimonio, tū prę-
 terea in virginitate religiosos vi-
 ros, & Dei cultui mancipatos: vi-
 disti pariter desides ac perditos
 alios, qui à virtutis exercitio, opti-
 maq; status sui rectitudine ceci-
 derunt: & q̄ vtrorūq; horū sin-
 gulare habes in litteris sacris exē-
 plar, & figurā. Cū ergo ita se rei
 veritas habeat dolendū esset ma-
 ximē concionatoribus atque in-
 trinsecus tacti dolore cordis in-
 gemiscere haberēt oēs, q̄ in hoc
 sanctissimo euāgelicæ prædica-

tionis loco, christiano populo ip-
 sius sanctæ scripturæ imaginem
 non proponant: quippe in qua re-
 positam habeant omnem suæ vi-
 tæ formam & figuram.
 ¶ Sanctus Thomas in prima secū-
 dæ, q. iiii. art. 4. hanc sanctorū do-
 ctrinā egregiē confirmat. Ait si-
 quidē, q̄ prædicator euangelicus
 hoc pro cōperto apud se ipsū ha-
 bere debet, eā videlicet euāgeli-
 cæ prædicationis gratiā, quā sibi
 Deus impartiri dignatus est, in
 hunc præcisē finē esse præstitā, vt
 somnolētos hoiēs in Deū creato-
 rem suū leuet. Et cū hoc efficaci-
 ter implere nō possit, nisi ad se eo-
 rū corda mouendo, hæc autē mo-
 tio in potestate eius non sit, est e-
 nim solius Dei mirificū opus, in
 cuius cūcta sunt posita volūtate,
 qui sicut renes & hominū scruta-
 tur corda, sic etiā ea pro sua mera
 voluntate, ad se quando vult, effi-
 caciter mouet, manifestē inde col-
 ligitur, cōcionatorē talem, opus
 hoc exercere non posse, nisi euā-
 gelicas has veritates auditoribus
 instanter persuadēdo. Ad hoc au-
 tē necessum est (ait hic egregius
 doctor) vt talis concionator as-
 duus sit lector, atq; in sacris litte-
 ris eruditissimus vir, ita vt factæ
 huius scripturæ integrū & sanū
 attingat intellectū, eiusq; myste-
 ria ac sacramēta calleat, ita vt qd̄
 dixerit, eius firmissimis testimo-
 nijs cōprobare valeat. Alioquin
 nullā vim aut efficaciam eius apud
 populū obtinebit doctrina: nec

S. Tho-
mas. 12
q. 111.
arti. 4.

B

C

A adhuc ipse apud eundem popu-
A lum euangelicus præceptor me-
rebitur appellari. Nō enim euā-
gelicus dōctor est, quia sua dog-
mata doceat, sed quia Christi le-
gem iuxta scripturæ sacræ præ-
cepta edisserit. Nec satis fuerit
(inquit sanctus Thomas) ad hoc
vt idoneus sit sanctæ huius do-
ctrinæ præceptor, vt quam præ-
dicat doctrinam, ipsius scriptu-
ræ sacræ testimonijs confirmet,
sed q̄ adhuc rerum naturalium
lectionem etiam teneat, atque vt

lectio
natura-
lis cōcio
natori
necessa-
ria.

Exposi-
tio loci,
ad Ro-
ma. 1. c.

B in his, quam plurimis abundet
exemplis. Nam res diuinæ atque
coelestes nimiam in auditorum
animis vim imprimunt, quando
rebus ipsis naturalibus vestiun-
tur, & per eas dilucidantur. Quia
cum naturalia de se clariora sint
magis que hominum intellectui
accommodata, facilius per ea, qua
si manu ductus diuini verbi au-
ditor, in rerum spiritualium ag-
nitionem introducet. Quod
sanè confirmat satis Apostolus
Paulus ad Romanos primo capi-
te dicens. Inuisibilia Dei à crea-
tura mūdi per ea quæ facta sunt
intellecta conspiciuntur, sempiterna
quoque eius virtus & diuinitas.

¶ Habemus ergo comprobata
satis veritatem hanc, tum ratio-
nibus, tum etiam sanctorum sen-
tentia, qui in hac concionandi
arte artifices fuerūt peritissimi.
Quod scilicet ante omnia ipsum
decet euangelicum concionato-

rem ad hoc vt ipsius sanctæ scri-
pturæ idoneus possit esse præce-
ptor, vt eam christiano populo
in suis concionibus proponat &
tractet. Cum hæc nimirum lex
sit, per quam christianorum ho-
minū iustitia, examinari habeat,
& per quam itidem in ea tremen-
da iudicij die exigenda sit ab ho-
minibus eorū vitæ exactissima
ratio. Cuius vtique defectus & ne-
gligentia culpa, quando hæc ig-
norauerint, concionatoribus ip-
sis impingenda erit.

¶ CAPVT. XXI. VBI
hæc eadem sententia, scrip-
turæ sacræ testimonijs con-
firmatur.

FIRMA VIMVS HV C
vsque conclusionē hanc
q̄ scilicet potissimū sit
officium concionatoris, sacram
docere scripturam rationibus,
sanctorumque auctoritate. Atta-
men cum veritas hæc valde sit
audientium saluti conducens, re-
stat vt etiam scripturæ sacræ testi-
monijs comprobemus. Hæc igitur
sententia, quæ tam eloquen-
ter per hos excellentes viros atq;
eruditissimos ecclesiæ doctores
persuasa est, non minus eiusdem
scripturæ sanctæ testimonijs est
comēdata. Et primū omnium
ponderandum admodum venit
illud Diui Pauli testimonium
prima ad Timotheum ca. 4. vbi
sic ait: Hæc proponens fratribus
bonus

Exposi-
tio loci,
1. ad Ti-
mot. 4.

Simile.

A bonus eris minister Christi Iesu,
enutritus verbis fidei, & bonæ do-
ctrinæ, quam assequutus es: ine-
ptas autem & aniles fabulas deui-
ta. In hoc (inquit Paulus) te fide-
lem Iesu Christi euangelij præce-
ptorem, Dei que verum ministrū
exhibebis, si in hac doctrina, quā
quotidie fidelibus tribuis, ab ea
vtique docendi forma & discipli-
na non deuiaueris, quā a me re-
cepisti: ita vt in eisdem verbis, &
in eadem euangelij phrasi, quo
tanquam matris lacte a me enū-
tritus es, & quod a me tanquam
paruulus suxisti, in his inquā di-
sciplinæ verbis & forma perse-
ueres: vana semper hominū ver-
ba declinans & peregrina, quæ
inutilia prope semper auditori-
bus existunt. Hoc enim sonat ver-
bum illud, enutritus. Ac si expli-
catiùs dixisset, sollicitè huius san-
ctæ doctrinæ lacte ad vbera mea
te educaui, vt postmodū, quando
Christi euangelij præceptor eua-
deres, nihil aliud christianis au-
ditoribus euomas, nihil aliud sa-
pias, nihil aliud loquaris, neque
aliud deniq; doceas, quā quod
a me ab initio suxisti.

Exposi-
tio loci,
ad The-
salonicē
1. c. 2.

C ¶ Hoc idem cōfirmat idē apo-
stolus, prima ad Thessalonicen-
ses epistola, capite 2. dicens: ideo
& nos gratias agimus Deo sine
intermissione, quoniam cum ac-
cepissetis a nobis verbū auditus
Dei, accepistis illud, non vt ver-
bum hominum, sed sicut est verè
verbum Dei: Qui operatur in vo-

bis, qui credidistis. Vbi annotan-
da profectò venit apostolici hu-
ius viri cura, & fidelitas maxima
quam erga euangelij Christi do-
ctrinam seruauit, & quanta etiā
solicitudine alijs eiusdem euā-
gelij concionatoribus hoc idem
comēdare voluerit. Nam ex hoc
q̄ tam fideliter Iesu Christi diui-
na verba, & non humana propo-
fuerit, ex hoc q̄ ipsam christianā
legem semper fideles docuerit, ex
hoc q̄ a sacra scriptura, quam ex
Iesu Christi pectore imbibit, nul-
latenus deuiauerit: ex hoc inquā,
immensas Deo gratias egit. Quā
doquidem donum esse Dei existi-
mabat, q̄ eius præcepta, non ho-
minum inania verba, non poeta-
rum commenta, non fabularum
somnia, nō logicorum sophisma-
ta extitissent, sed vera Dei verba
ex ipso Iesu Christi ore promanā-
tia. Hæc erat eius gloria, hæc eius
cordis lætitia, quod tam graui le-
gis fundamento relicto, in aliam
hominum peregrinam doctrinā
minimè transisset.

S. Tho.
1. Thef.
c. 2. lec. 2

Ratio.

¶ Diuus Thomas scribens su-
per hæc eadem Apostoli verba,
prima ad Thessalonicenses, capi-
te. 2. lectione secūda, textus huius
litteræ exponēs, causam assignat,
quare diuus Paulus gloriatur, se-
per populo, Dei verba & nō sua
proposuisse, quia scilicet homi-
num verba vacua sunt de se: quia
quātumuis firma sint & certa, ca-
rent tamen ea radice, & funda-
mento, quod ad tam sublime exi-

Agitur negotium, quale utiq; est anime salutem prestare. Hoc namque tanquam primogenitura, solius Dei verbis reseruatam est. Quod sic ipse fatetur Christus, Ioannis. 6. capite, cum ait: Verba quae ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Vnde eandem hic apostolus facti huius conscientiam habebat, si quando haec Iesu Christi verba gentibus non proponebat, ac si vitam illis adimeret: atque hanc eandem formare habet quilibet concionator, cum sacra hac doctrina populum priuauerit, quia idem profecto esset, ac si ab eis animae suae salutem, simulq; vitam auferret.

Expositio loci, Ioã. 6. c.

Expositio loci, 2. ad cor. 13.

B De hoc eodem iterum se iactabat apostolus. 2. ad Corinthi. epistola, cap. 13. dicens: an experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus: qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis: nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei: Nullum (inquit apostolus) dilectissimi fratres maius experimentum a me inquiratis, quod haec (quam ego doceo) sit vera fidei vestrae disciplina, nisi quod omnia verba mea, quaedam ipsiusmet Dei sunt lingua, quae intra me ipsum loquitur. A me siquidem, non tanquam a vero eius auctore & fonte procedunt, sed velut a quodam Dei instrumento, quo Deus ipse pro suo vitur beneplacito. Licet enim his corporeis labijs me videatis exterius haec

verba proferre, eius tamen proprius auctor intus latet: qui nimirum corda mouet, atque vim & efficaciam illis praestat. Quod si debilis vobis infirmaque apparet doctrina haec, quia verus auctor eius Christus, crucifixus fuit, quia hominibus mortalem hominem infirmumque se exhibuit: animaduerte simul in his sanctissimis scripturae verbis, ipsam Dei virtutem latere. Nam etsi Dei filius crucifixus est ex infirmitate, surrexit tamen ex virtute Dei: etsi velut homo passus est sed tamen tanquam Deus verus loquutus est. Quod Christus ipse coram suis fuit testificatus discipulis. Nam cum eius humanae naturae fragilitatem admirarentur, respondit Ioannis. 8. cap. An loquelam meam non cognoscitis. quasi dixerit, etsi natura mea fragilem me demonstrat, sed tamen loquela ipsa Deum me verum ostendit. Sum enim insignis ille ac verus Iacob, qui pilositas Esau manus demonstrabat, vocem autem Iacob retinebat: quia sub hac pilosa & infirma carne, Dei potentiam & virtutem abscondebat.

B Expositio loci, Ioannis. 8.

Figura Gen. 27

C

Expositio loci, 1. Timotheo. 1. Timotheo.

C Hanc eandem sententiam suadet iterum apostolus, ad Timotheum scribens, epistola prima, cap. 4. cum ait: Recipe haec & doce, dum venio, attende lectioni & exhortationi, & doctrinae: haec meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus

A bus: Attende enim tibi & doctrinae, insta in illis: hoc enim facies & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Attende (inquit charissime) tota mente, ut hoc idem, quod tibi scribo, homines doceas: nam vera est christiani hominis forma: dumque te videre venio, huic christianae lectioni nimirum insudes oportet, quousque regulas atque eius praecipua, satis attingas. ita ut eam doctrinae formam, quam a me didicisti, non praetereas, quandoquidem in his omnibus reposita est hominum salus & vita. In his esto, his insuda, his sanctissimis litteris indulge, harum esto assiduus lector, in hac sacra lectione christianos semper homines instrue. Quod si ita feceris, te ipsum, nec non & eos qui te audiunt fideles lucraberis: & tandem, sicut exactus christianae fidei praceptor atque Iesu Christi seruus, exactam officij tui Deo reddes rationem: & sicut optimus denique pastor, duplici praemiaberis laureola, altera, qua in virtutis iustitia te incolumen conseruasti, altera vero qua christianum auditorem in salutis portum reduxisti.

Simile.

Expositio loci, 1. Timotheo. 5.

euangelicam peregrinam declinaret doctrinam. Sic ergo ait. Testor coram Deo, & Christo Iesu, & electis angelis, ut haec custodias sine prauiudicio, nihil facies in alteram partem declinando. Ego (inquit Paulus) testificor coram Deo, simul atque Iesum Christum filium eius, atque ipsius electos angelos in caelo, huic rei facio testes, ut fideliter agas, hanc christianam doctrinae formam semper obseruans, modumque viuendi, quem tibi tradidi: absque eo ut in alteram gentium partem declines, diuersam vitae aut doctrinae formam inquirens. Nam quemadmodum si in parietis edificio lapis aliquis ipsam regulae seu parietis rectitudinem superaret, aut extta exiret, paries quidem ipse minaretur ruinam, totumque domus edificium rueret: sic etiam quando euangelice huius doctrinae normam, aut vitae christianae limitem, quem a me didicisti excederes, tota haec spiritualis edificij machina, utique rueret. Sunt enim haec fidei nostrae veritates primae: & praecipua quae modo praedicas primae ecclesiae lapides, in hoc ecclesiae fundamento positi. Quod si ecclesiae huius firmamentum falsum esset nulla esset nobis edificij huius christiani securitas. Et haec profecto est singularis quaedam, atque praecipua consideratio, quam concionator quisque in sancto praedicationis officio ob oculos semper

Formidanda comminatio

Simile

B

C

per

A per habere debet. Nempe summa attentione perpendere, & institutiones hæc diuinæ, quas in concione sua profert, omnes sunt ecclesiæ huius fundamentales lapides, super quas vniuersa christianæ vitæ machina, omnesque aliæ virtutes, atque perfectionū varietas fundantur. Quapropter si euāgelij huius præceptor cautus nō existeret, cum in christiano hoc edificio hæc prima cōstituit præcepta, maximum procul dubio huic spiritali fidei nostræ edificio irrogaret nocementum.

B Nam si non tam firma atque sana essent prima hæc doctrinæ documenta, sed mera essent hominum verba, quasi supra arenam profectō esset situm edificium.

Expositio. 2. ad Timo. 1

¶ Hanc eādem conclusionem iterum suadet Apostolus eidem Timotheo, 2. epistola, capite primo dicens: Formam habe sanotū verborum quæ à me audisti in fide & in dilectione, in Christo Iesu. Attende (inquit) vt in concionibus tuis, sanā obserues semper

C tuę doctrinæ formā, iuxta lectionem quā à me recepisti. Ea autem vocat hic apostolus sana verba, quæ scripturę sacræ sunt verba. Nam præuidens maxima sua sapiētia Deus, varios animarum debere esse lāguores, doctrinam hanc sacram veluti earum infalibilem medicinam reliquit, qua salutem consequerentur. Et inde est, quod verba eius sana vocantur, quia in seipsis hominum salutem

continent, ad eum modum, quo herba aliqua sana appellatur quia ea vrentibus salutē præstat. Sicut ergo falsus atque peruersus esset omnino chirurgus, qui ab infirmi vlcere salutiferam absconderet vel auferret herbā, in qua eius erat constituta salus, aliamque applicaret, quæ nullā salutis haberet virtutem: ad eum omnino modū infidelis prorsus esset, atque perniciosus concionator, qui hanc sanctam scripturę doctrinam abijceret, quæ veluti salutifera herba nimis animarum salutem con-

B ducit, & sua dumtaxat verba auditorum vulneribus applicaret. ¶ Ad hæc etiam, præter hæc loca omnia, quæ ex diui Pauli adduximus doctrina, præsertim huic nostro deseruit proposito alius eiusdem apostoli locus, qui 2. ad Timotheum epistola, capite. 4. scribitur, vbi sic ait: Testificor corā Deo, & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos,

Expositio. 2. ad Timo. 4

per aduentum ipsius, & regnum eius: prædica verbum, in ista opportune, importune, argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam nō sustinebūt, sed ad sua desideria coaceruabūt sibi magistros pruriētes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem cōuertentur. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangelistæ ministerium tuum imple. Ego enim iam delibor, & tempus meæ

reso-

A resolutionis instat. Mirum profectō est videre, quā instāter ac terribiliter comminatur Timotheo hic apostolicus vir, vt importunè opportunè sacram euāgelij lectionē fidei populo prædicet, admonens quod talia sint verba, quæ proferre auditoribus habeat, vt omni sint eruditione plena, & non tantum vacua verba. Etenim quod auditores mouet, & ad operis executionem impellit, est ea præsertim doctrina, quæ sanctæ scripturę testimonijs est corroborata. Hæc sola est, quæ audientis intellectum arguit: hæc

B sola est, quæ ipsius mentem increpat: & hæc denique sola est, quæ auditoris animum vincit. Et rationem huius Paulus assignat, dicens, quia tempus veniet, vbi diuini verbi auditores, tam corruptas habeāt aures, vt sanam atque substantialem euangelij disciplinam nō sustineant: sed eos tantum præceptores inquirent, qui eorū palatum inanibus verbis, atque fabularum commentis delectent: quæ nimirum verba in hoc solū

C deseruiant, vt curioso ac vano auditorum appetitui satisfaciant. Quapropter (ait Paulus) instanter admoneo, vt in hoc prædicationis officio fidelem te euangelistam exhibeas. Ac proinde velut testamentum vltimum tibi summopere commendo, vt hæc mea postrema verba cordi tuo infixamaneant: & in hoc conscientiam meam coram Deo ex-

C resolutionis instat. Mirum profectō est videre, quā instāter ac terribiliter comminatur Timotheo hic apostolicus vir, vt importunè opportunè sacram euāgelij lectionē fidei populo prædicet, admonens quod talia sint verba, quæ proferre auditoribus habeat, vt omni sint eruditione plena, & non tantum vacua verba. Etenim quod auditores mouet, & ad operis executionem impellit, est ea præsertim doctrina, quæ sanctæ scripturę testimonijs est corroborata. Hæc sola est, quæ audientis intellectum arguit: hæc sola est, quæ ipsius mentem increpat: & hæc denique sola est, quæ auditoris animum vincit. Et rationem huius Paulus assignat, dicens, quia tempus veniet, vbi diuini verbi auditores, tam corruptas habeāt aures, vt sanam atque substantialem euangelij disciplinam nō sustineant: sed eos tantum præceptores inquirent, qui eorū palatum inanibus verbis, atque fabularum commentis delectent: quæ nimirum verba in hoc solū deseruiant, vt curioso ac vano auditorum appetitui satisfaciant. Quapropter (ait Paulus) instanter admoneo, vt in hoc prædicationis officio fidelem te euangelistam exhibeas. Ac proinde velut testamentum vltimum tibi summopere commendo, vt hæc mea postrema verba cordi tuo infixamaneant: & in hoc conscientiam meam coram Deo ex-

Simile.

nero, in ijs quæ tuam concernunt prædicationem: iam siquidem vitæ meæ instat resolutionio.

¶ Et vt tandem in hoc articulo, huic Apostoli doctiinæ finem demus, hæc eadem est eiusdem apostoli sententia, in pluribus alijs scripturæ suæ locis: sicuti est videre ad Titum discipulum eius, capite secundo, atque expressius ad eundem Titum capite primo. Videtur namque his in locis sanctissimus hic vir in spiritu prophetiæ eos concionatorum defectus singulariter attigisse, qui venturis temporibus futuri erant. Ideoque hunc docendi modum, atque doctrinæ formam, tam instanter nifus est legis christianæ præceptoribus commendare, vt hinc grande esse intelligerent periculū, quod sibi christianisque auditoribus posset accrescere.

Expositio, ad titu. 2. & 1

¶ CAPVT. XXII. QVOD concionator eruditissimus esse debet in sacris litteris.

HIS QVÆ SV præ diximus, manifestè colligitur ad hoc vt ea quæ supra differuimus, à concionatore sufficienter valeant operi demandari, necessarium admodum illi fore, vt in sacris litteris maximè sit eruditus, nimumque in sacra lectione assidus

A duus: alioqui malè profecto doctrinam sacram christianum populum docere valebit. Hoc ita est diui Augustini expressum documentum, quarto libro de doctrina christiana capite quarto, & quinto, vbi ait, q̄ prædicatoris officium, doctoris quidem officium est. Ex quo manifestè sequitur, sibi necessarium esse, vt tam idoneus in doctrina sua sit & potens, quòd non vtrumque sed dexteritate quadam ex hac sacra lectione bonum docere, atque malum dedocere valeat. Cuius quidem verba hæc sunt: **B**ebet igitur concionator diuinarum scripturarum tractator & doctor esse. Habet etiam esse defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere, atque in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur. Quid expectare debeant intimare: qui possit etiam disputare & dicere sapienter. Sapienter autem dicit homo, tantò magis vel minùs, quantò in scripturis sanctis magis, minusve profecit. Nec dico solum in eis multum legendis, memoriæque mandandis, sed bene intelligendis, & diligenter earum sensibus indagandis. Sunt enim qui eas legunt & negligunt, legunt quidem vt teneant, negligunt autem ne intelligant. Sed vtrisque ille melior, qui eas dicit, & sicut oportet intelligit.

August. 4. de doctrina christiana. c. 4. & 5. Concionatore est doctor.

sapienter concionari.

tet intelligit. Huic ergo qui sapienter debet dicere, verba scripturarum tenere maximè necessarium est. Quantò enim se pauperiorè cernit in suis, tantò eum oportet in istis esse ditiozem, vt quod dixerit suis verbis, probet ex illis: vt qui proprijs verbis minor est, magnorum testimonio quodammodo crescat: probando enim delectat, qui minus potest delectare dicendo. Hæc ille.

¶ Iuxta quam sententiam, quatuor ibi imponit egregius hic doctor concionatoribus insignia nomina: quæ omnia sapientiam vtique designant maximam quam ex sacris litteris prædicatores habere tenentur.

¶ Primum eius epitaphium, seu nomen, quod illi imponit est, tractator seu negotiator diuinarum scripturarum: vt hinc euangelicus Præceptor intelligat, quàm assiduus in continua sacrarum scripturarum lectione habeat esse. Sicut enim mercator, qui humanarum mercium est negotiator, dies, noctesque libris, in quibus negotiationis ratio perscribitur, maximè intendit, & insudat (vt inde omnis eius substantia & pecunia debito disponantur ordine, & in dies eius pecuniarum cumulus accrescat: & hac de causa semper inuigilat, sollicitè inquirens varias formas, atque inexcogitatos negotiandi modos, quibus

infe

quatuor concionatoris nomina. B Primi nomen negotiator scripturaz.

Simile.

C

A in feliciorē possit statum deuenire, pari forma tanta habet esse concionatoris cura & diligentia in litteris sacris euolendis, vt omni tempore eis semper inuigilet & insudet: primum in eis continuè legendis: secundò in eis quæ legit memoriæ mandandis: ac demum tertio in hoc quòd earum scripturarum sensum & intelligentiam veram sollicitè inquireat. Nam scriptura hæc diuina, liber est, in quo **B** spiritualis huius negotiationis ratiocinatio continetur. Hic liber est, vbi omnis dispositio, & vitæ nostræ ordo describitur. Et hic deniq; liber est, qui modum negotiandi regnum cælorum nobis tradit, iuxta quem ordinem & formam quilibet euangelicus præceptor, negotiator, in sacris his litteris constituitur, vt bonas quærat margaritas, iuxta saluatoris nostri sententiam, Matthæi decimo tertio capit. qua dicit, cælorum regnum simile esse homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Quæ autem sunt margaritæ istæ, quas inquirere habet catholicus concionator? **C** Certè nullæ aliæ sunt quàm virtutes, quibus regnum cælorum homines emunt, scilicet fides, charitas, & spes, quæ principales sunt pecuniæ. Deinde cætera virtutum omnium ornamenta. Sunt præterea negotiationis huius margaritæ & omnium fidelium animæ, pro quibus certè

Simile.

Expositio. Mat. thæi. 13

tota sollicitudine prædicator tenetur anhelare, vt eas de inimicorum manibus eripiat, ac domicilio suo lucretur. Anima siquidem cuiuslibet Christiani, margarita illa est, qua inuenta abijt ille homo, qui dicitur Iesus, & vendidit omnia quæ habuit, vt eam sibi compararet, dum pro nobis omnibus, dilectam dedit animam suam, amaræque crucis mortem pro peccatoribus subiit. Omnia igitur hæc animæ ornamenta in sacris litteris disponuntur, quorum notitiam euangelicus præceptor habere tenetur.

¶ Secundum nomen quod concionatori diuus Augustinus imponit, est doctor legis: vt qui hanc sanctissimam cathedram, grauissimumque locum ascendere decreuerit, intelligat, se maiorem sufficientiam habere debere, atque eruditionem, quàm quilibet legum humanarum doctor, quantumcumque humana doctoris laureola sit insignitus. Quia quòd grauiora sunt euangelicæ prædicationis veritates, quàm illæ, quæ in Digesto & Codice continentur, eò sapientior rem cæteris euangelicum doctorem esse oportet. Vnde apertissimè constat, quòd is, qui concionatoris officium assumit, si hæc doctoris sufficientia careat, valde proculdubio, conscientiam suam onerare videtur, quia facultatis huius doctorem se exhibet,

cuius

Expositio, Matthæi. 13. Mar. 10. Luc. 13.

B Secundum nomen doctor legis.

C

Abusus huius tēporis.

A cuius tamē regulas, & principia ignorat. & quia magistrum hic se demonstrat, cuius nimirum magisterij scientia caret. Hæc i- deo dixerim, quia hac nostra tem- pestate vsus quidam inoleuit, & utinam non abusus. Omnes si- quidem, qui vt primum tribus aut quatuor annis, litteris ope- ram dederunt, statim ad docto- ratus gradum aut magisterij an- helant ascendere. Qui etsi iu- uenes sint, & nouitij admodum, illico laureola coronari summo opere curant. Quos tamen nec sociat studiorum antiquitas, nec ornat annorum canicies, neque adhuc infrēnat aliqua pruden- tiæ maturitas: sed magistri esse volunt, antequam discipuli. Et estō eis litteris sint vacui & stu- dio sacro, quod euangelicum hoc & grauissimum exposcit of- ficiū, dum tamen se laureatos iam videant, & à populo docto- ris aut magistri nomine venerari, hoc sat illis videtur, vt sta- tim euangelicos concionatores se populo exhibeant. Non igitur in laureola, officij huius est sufficientia. Sed in ipsa scriptu- ræ sacræ, ac sanctorum vera le- ctione & digestionē. Nam et si scholasticas Theologiæ verita- tes, & sophisticos arguendi no- dos, noster hic doctor attigerit, alia ipsi longior restat terenda via, atque importunus labor, vt pulpiti officium dignè exerce- re quæat: sanctorum v. delict,

& sacrarum litterarum studium. **A** Nam cum christianę legis præ- ceptor esse debeat, & mens at- que huius legis sensus in his sa- cris litteris recondantur, neces- sum illi proculdubio est, ad hoc vt idoneus euangelij conciona- tor esse possit, post scholasticum laborem, huic sacro litterarum studio infudare.

¶ Tertium nomen, quod bea- tus Augustinus euangelico im- ponit concionatori, est defensor fidei. Ad quem nimirum conse- quendum effectum, litterarum armis indui maximè eget. Quia profectō malè posset dux, quan- tumuis fortis, exercitum suum ab inimicorum oppressione de- fendere, neque etiam rex aut Im- perator suam rempublicam, ni- si armorum multitudine, atque cæteris munitionum generibus abundaret, vt ita suæ reipubli- cæ inimicos effugare valeat. Sic etiam euangelicus prædicator, si christianæ fidei est defensor, (iuxta diui Augustini senten- tiam) ad hoc vt hæreticos, per- uersosque Christianos ignoran- tes, barbaros, rudesque intelle- ctu, atque hebetes homines de- uincere valeat: quandoquidem omnes isti, genus quoddam ini- micorum sunt, qui contra fidem atque nostras christianas leges quotidie insurgunt (nam hære- tici suis infectis dogmatibus, per uersi Christiani, suis corruptis moribus, ignorantes vero & bar- bari

3. nom. defensor fidei.

Simila

Arma concionatoris, sacra scriptura.

Expositio, ad Titū. 1.

Inimici christi- anæ veri- tatis.

A bari, atque rudes hebetesque ho- mines, ignorantia sua & rusticitate, christianam semper veritatem conculcant & debellant) vt igitur omnem istam inimicorum ca- teruā sufficiens sit debellare con- cionator, & in fugam vertere, ip- sosque iam debellatos inimicos in compedibus alligatos ad Christi legem adducere possit: necessariū inquā illi est, validissimis abūda- re armis, variisque militiæ huius instrumentis. Quæ profectō arma & instrumēta, nulla alia sunt præter ipsius sanctæ scripturæ documēta: in quibus prædicator ipse, dexter admodū ac resolutus esse debet. Hæc ita est apostoli Pauli doctrina, ad Titū discipulū suū scribēs cap. 1. vbi de episco- po loquēs, qui verus diuini verbi prædicator habet existere, sic di- cit: Oportet autem episcopū amplecti fidelē sermonē, vt potēs sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi inobedientes, vanilo- qui, & seductores, maxime qui de circūcisione sūt, quos oportet re- dargui, qui vniuersas domos sub- uertūt, docētes quæ non oportet turpis lucri gratia. Decet inquā (ait Apostolus) quæ euāgelicæ hu- ius doctrinæ præceptor fidelem scripturæ diuinę sermonē ample- ctatur, vt hac doctrina sacra (tan- quā lorica ferrea armatus) potēs sit inimicos crucis Christi pro- sternere, ac reuincere. Quales sūt inobedientes, curiosi, vanissimi,

atque seductores homines: qui om- ni malignitate vestiti, simpliciū hominū peruertūt vitā, moresque optimos, atque christianę legis san- ctissimas institutiones pestilēter corrūpunt. Quod autē sacra scri- ptura ad hæc omnia expellenda mala, & fidē nostrā protegēdam, vera sit concionatoris armatura, fatetur iterū idē Apostolus. 2. ad Timotheū cap. 3. dicens: Tu verò permane in his quę didicisti, & credidisti, sciens à quo didiceris, & quod ab infātia sacras litteras nosti, quę te possunt instruere ad salutē, per fidē quę est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docēdum, ad arguendum, ad corripiēdum, ad erudiendum in iustitia, vt per- fectus sit homo Dei, ad omne opus bonū instructus. Ecce ergo quæ virtus, & quę sit scripturę sanctę potentia, vt bonos quidem melio- res, ac perfectos efficiat, malos ve- rò & perditos homines redar- guat, & à suę proteruę vitę tena- citate deiiciat.

¶ Quartū nomē, quod beatus Au- gustinus Euāgelij prædicatoreni cōpellat, est, errorum debellator. Quare maximè ipsum oportet, sa- crę scripturę cor penetrasse, vt sufficienter auditoribus aperire possit, in quo eorū error cōsistat, qui huic christianę legi maculā imponunt. Et quod sit etiam at- tingens verum & catholicū sen- sum, quem doctores sancti, nostre fidei sanctissimis cōclusionibus

Expositio, ad Tim. 3.

B

Quartū nomen, errorū debella- tor.

C

Atribuunt. Et item quod eiusdem sacre pagine adinuicem diuersa loca conferre sciat, dubiaque scripturae decidere, atque fidei nostrae conclusiones liquidare, ac denique eas ad puritatem reducere. Quae omnia fieri minimè possunt solis concionatoris verbis: quia fides quam praedicat, aliud firmiter & grauius exigit fundamentum: sed assidua gradique scripturae sacre lectione, quae sanctorum testimonijs sit roborata. Et sic ait insignis hic doctor, quod ut res dubiae certissime maneant, atque in auditorum animis fixe, oportet concionatorem in negotio hoc rationibus & argumentis procedere, & non nudis verbis, sed scripturae sanctae documentis vestitis.

B Grego. Gregorij doctrina. 2. Pastoralis parte, capite. 11. vbi sic ait: Studio se quotidie sacri eloquij praecipua meditetur, ut in eo vim sollicitudinis erga caelestem vitam prouideat circumspectionis, quam humanae conuersationis usus indefinenter destruit, diuinae admonitionis verba restaurent: valde namque inter humana verba corde fluit. Studere incessabiliter debet, ut per eruditionis studium resurgat: Hac ille. Continuus habet esse **C** (inquit hic egregius vir) concionator in iugi scripturae sacre meditatione, ut hac eadem lectione in hominibus reparare possit continuam humanae conuersationis defectus. Nam sicut natura ipsa cibum

prouidit quotidianum, qui quoti dianum detrimentum (quod in hominis stomacho continuus calor ^{Simi} ingerit) res arcuat, secus enim homo ipse mortem incurreret: ad eum omnino modum, continua habet esse in praedicatore scripturae sacrae lectio, qua veluti cibo, corruptionem virtutis, quam quotidiani hominum defectus operatur, restauret. Etenim cor hominis in vitae humanae successu, nimis ab integritate suae rectitudinis, & sinceritate deiicitur, dum quotidie huc atque illuc ab humanis impellitur negotijs. Quapropter conducit maximè, quod Euangelicus praecipitor statim in proprio habeat huius sanctae scripturae studium, ut **B** continue auditorum corruptioni obuiare possit. Et sicut experientia teste verissimum comprobatur, quod piscis vitam suam non nisi in aqua conseruare valet: neque mechanicas artes nisi in earum usu conseruari videmus: ac proinde idem omnino esse fatemur de naturalibus alijs rebus, quae in usu & exercitio ipso, ad operationes suas potentes efficiuntur: pari forma, esse aliquem idoneum Euangelij praedicatorem, minimè conseruatur, nisi in ipso scripturae sacrae continuo studio & usu. Enimvero haec sancta ^{Simile} lectio aqua est, qua concionatoris **C** vita virescit & persistit, & qua efficietia & concionandi sufficietia consistit. Et tandem haec lectio aqua est ^{Simile} viua, quae perfectum eum reddit, & crescere quotidie facit in officij huius

A huius arte. Ac denique sola haec scripturae sanctae continua meditatio, potentem eum reddit, ut tanquam potestatem habens, hominibus eloqui possit. Et haec denique est, quae tam potentem, ac dexterum legis praecipitorum efficit, ut in doctrina sana, grauissima hominum scelera extirpare sit idoneus: atque in legis virtutisque obseruatione, totum christianum gregem restituere. Et hinc est, quod apostolus Paulus ad Timotheum scribens, prima epistola, capite. 4. instantissime persuadat, ut in hoc articulo maximè sit circumspectus, dum dicit: Dum venio, attende lectioni. Attende (inquit) dilectissime **B** Timothee, postquam Euangelij Christi effectus es praecipitor, totiusque christianae legis praecipitor, quam tibi sit scripturae sacre lectio necessaria, quantumque tibi incubat in his sanctissimis litteris peritissimum ac resolutum esse. Est enim usque adeo conducens lectio haec, ut nollem te nec vno temporis momento ab huius scripturae sanctae conuersatione diuertere. Quapropter instanter exoro, ut hoc exiguo temporis spatio, quo absens esse compellor, continue eius lectioni attendas.

C Regius ille Dauid propheta volens rationem reddere, quare tanto Deum prosequeretur amore, eiusque legis praecipitorum tam intime amplexatus fuisset, Psalmo. 118. sic ait: Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est.

Maxime (inquit) legis tuae praecipitoris & sanctionibus affectus fui: radix tamen & origo huius fuit, quia eiusdem legis lectionem, iugemque meditationem semper habui. Hoc enim designant nomina haec, tota die: quasi dixerit, nec vno temporis momento ab eius continua meditatione desisto. Et quemadmodum fricatio lapidum ignem excitat, pariter & continua legis meditatio, fricatio quaedam mentis est, quae feruentissimum Dei amorem in hominis corde accendit. Ad eum ergo modum (ait Dauid) cor meum intra me ipsum incaluit, spiritusque & mens ad te Deum meum vehemētissime anhelat. Sic etiam conuertissimum **B** videmus, quod dum Euangelicus concionator continue in his sacris litteris versatur, calorem utique habet, sufficiētissimumque amorem, tam sibi ipsi, quam etiam ut alijs eum impartiri possit. Quod si hanc sacra lectionem ignorat, etiam si legat, nec sibi nec alijs utilis aut idoneus existit. Nam quemadmodum alicuius hominis faciem exterius videre non sufficit, ut eius cor veramque conditionem attingamus, sed opus est cum eo per aliquod temporis interuallum, commercium aliquod, siue peculiaris amicitiam inuississe (ex hac **C** quippe diuturna & intrinseca conuersatione, eius intimam cordis proprietatem, & amoris penetramus) sic etiam ut praecipitor sacrae scripturae verum sensum & intimum eius cor atque viscera calleat, non sat illi fuerit eius tan-

Expositio. I. ad Tim. 4.

Simi

Simile

Simile

Expositio. Psal. 118.

Simile.

Simile.

A tūm faciem cōtemplari, quōd est litteræ superficiem quandoq; vidisse: sed oportet cum ea continuam duxisse conuersationem, continuè legendo, semper meditando, iterum atque iterum sanctorum scripta consulendo, loca item scripturæ vnius ad alterum conferendo, ita vt hoc sit studij eius continuū exercitium. Aliò qui si hac sanctæ scripturæ familiaritate caret, manet proculdubio concionator, quasi cæcus, vt de christiana lege, sicuti decet, sermonem texere minimè sit idoneus. At proinde consequitur statim, auditores ipsos eo penitus sermonis fructu carere, quem prædicator ex concionibus suis intendebat.

Simile.

Figura,
Exo. 25.

¶ Exodi. 25. capite, describitur forma & modus, quē Deus Moyse præstitit, quo arca domini à Leuitis portari deberet, dicens sic: Facies in arca domini quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcę angulos, duo circuli sint in latere vno, & duo in altero: faciesq; vectes de lignis sethim, inducesq; eos per circulos, qui sunt in arcę lateribus, vt portetur in eis: qui semper erūt in circulis, neq; vnquā extrahentur ab eis. Diuus Gregorius super hæc verba, in. 2. pastoralis parte capite. 11. ait quōd per hanc testamēti arcā, christiana hæc nostra Ecclesia designatur, in qua inclusum est doctrinæ atq; sacramentorum Manna, tanquam delicatissimus

Gregorius.

animarum nostrarū cibis: in qua etiam Aarō virga clauditur, quæ mare rubrum aperuit, totq; operata est mirabilia. Quæ profectò virga, virtus ipsa est atq; potētia, quā Deus in scripturæ suæ sanctæ lectione reliquit, qua homines virtutum opera viriliter prosequuntur, atque mundi machinamentis & persequutionibus fortiter resistunt, & tandem vincunt, nec non mundi huius validissimas vndas sedare valent: & qua tandē in omnibus victores ac triumphatores existunt homines, & mirifica virtutum opera perficiūt. Quatuor autem circuli, qui in quatuor arcę angulis sunt positi, quatuor sunt euangelistarum doctrinæ, cū reliqua omnium prophetarū atq; veteris testamenti disciplina, cui tanquam eius correspōdet figura. Vectes autē de lignis sethim, qui in his aureis circulis sunt inserti, vt testamenti arca portetur, prædicatores diuini verbi sunt, qui sua prædicatione christianam fidem, atque Ecclesiæ leges per totum orbem portant & disseminant: quandoquidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed annotandum maximè est, quōd vectes isti semper in circulis arcę positi esse debebant, neque ab illis vllò pacto extrahi. Quia Euāgelici prædicatores nūquam ab studio sanctæ huius scripturæ desistere debent, sed continuè eius lectioni insiste-

A

B

C

Prædicatores
irresistēter
studere
habent.

A insistere: quia dexteri omnino ac prompti in eius mysteriorum atque sacramentorum intelligentia reperiri habent, nec non & in omnibus alijs scripturæ dubijs, etiam & in minimis, quæ eius fidelem doctrinam cōcernunt. Vtique adeò, vt dum populo christiano necessaria fuerit ex scriptura sancta alicuius questionis solutio, siue doctrinæ largitio, quantumcunq; fuerit repentinus casus, parua aut nulla in nouo studio consumatur temporis mora: sed ex templo ad manum habeat omnium substantiarū rerum resolutionem, & doctrinam. Teneatur enim tam integer esse christianæ legis præceptor, ex quo prædicandi sibi assumpsit officium, vt cuiuscunq; rei, & quocunq; tempore ab eo exigatur doctrina, illico rationem reddere sit paratus. Et hoc est quod diuus Petrus præsertim episcopos, ceterosq; Euangelicos concionatores, epistola prima, capite. 3. monere voluit, dum ait: Parati semper ad satisfaciendum omni poscenti vos rationem, de ea quæ in vobis est fide. Hoc ipso enim quo paratos debere esse dicit, nullas illis præstare videtur inducias, ad veritatem per libros nouiter inquirendum, sed quōd prædicator ipse, thesaurus quidam in se ipso sit diuinarum litterarum abundantissimus, pro audientium omnium utilitate & salute.

Prōpti-
tudo, in
cōciona-
tore.Expōsi-
tio. 1. Pe-
tri. 3.

Simile.

¶ CAPVT. XXIII. DE A modo, quem Euangelicus concionator habere debet, vt verum sensum & mentem scripturæ sanctæ attingere valeat.

SUFFICIENTER iudicio meo hucusque à nobis desertum est, tum q̄ Euangelici cōcionatoris principale negotium sit, scripturam sacrā docere, & non solum verbis cōcionis tēpus cōsumere, tum etiā, quōd in litteris sacris eos peritissimos esse oporteat. Nūc verò inquirendum nobis restat, quisnam erit huic nostro Euangelico concionatori postquam scripturā sacrā legere & tractare habet, quis inquā illi erit possibilis modus, vt verū sensum & mentē scripturæ sanctæ attingat. Et vt explicatius dixerim, quoniā in sacris litteris diu noctuq; insudare debet, vt eas populo edisserat: cū scriptura hæc sacra obscura admodū, & difficilis sit (est enim quoddam Dei arcanum, atq; sui pectoris abditissimū secretum, quod nō nisi pro suo beneplacito, quibus ipse dignatur solum patefacit) postquā ergo ipsum astringimus concionatorem sacrarum litterarum studio, quis inquam prædicatori huic modus erit, aut possibilis via, quamue dispositionem in se ipso habere oportebit, vt Deus opt. maximus ei cor suum & mentem adaperiat, cū ad sacrarum

Simile.

A litterarum studium accesserit.

Funda-
mentū.

¶ Ad hoc igitur deuenientes, primum à nobis supponendum hic est, quod iam supra differuimus, cum de hac sacra scripturæ sanctæ facultate loquuti sumus: scilicet quod sit scientia, non hominum ingenio adinuēta, sed cęlestis, quia secretū quoddā est, solum ipsius Dei pectori referuatū, quod non nisi cui ipse dignatur, pro suo beneplacito reuelat. Ex quo aperte colligitur, sacrā hanc sciētiam, diuinam esse, atq; ineffabili quodāmodo hominibus reuelatam, & nullo modo in eorū in-

B tellectu aut capacitare esse positam: sed quod illā, tanquam supra naturalē & cęlestē, nos venerari oportet. Hoc ergo supposito, alia via cōcionatori Euangelico incedendū est, si verā scripturę huius sanctę intelligentiā & sensum assequi appetit, quā suarum viriū diligētia, aut humano studio.

Sancto-
rū phra-
sis.

Perpēdens autem sanctorum omnium phrasim & doctrinam, quā hucusq; in scriptis suis seruauerunt, nulla alia aptior via siue forma apparet, quā ipsius Dei, qui secreti huius auctor est, volūtatem lucrari, eiusq; in hac parte mentem consulere, ipsius amicitiam prius inquirēdo: vt sic diuina ipsa maiestas dignetur se illi amica-

C biliter manifestare in eius sacrosanctę scripturę mysterijs. Sicut ipse ita expressē facturū in hoc seculo amicis suis cōtestatur, vt ex Ioānis. 14. capite constat, cum di-

Exposi-
tio. Ioan-
nis. 14.

A xit: Qui diligit me, diligeretur à patre meo, & ego diligā eum, & manifestabo ei me ipsum. Ex hac (inquit Christus) amicitia, quę inter me & seruos meos versabitur, consequetur vtique, quod velut amicis meis, nullum cordis mei secretum referuabo, sed omnia illis erunt notissima, ac proinde scripturę sanctę intelligentiam facile consequentur. Et estō verum sit, quod ad huius diuinę scripturę notitiam consequendam omnes alię virtutes, quę hominem rectum & verē Dei amicum efficiunt, cōcionatori Euāgelico necessarię sint: sed tamē præcipuē supra alias virtutes oēs, hu-

B

militas quidē est, ad hoc vt cōcionator iste scripturę sanctę mentem assequi valeat. Siquidem hęc humilitatis virtus, ianua prima est, per quam ingressum habent doctores omnes ad scripturę sanctę, & sacramentorum eius secreta: quādoquidem per hanc humilitatis virtutē, insufficientię suę partem prædicator recognoscit, & Deo se totum subdit, Dei voluntatem solum & auxilium ad sacras intelligendas litteras expectans. Et præterquā quod ratio hoc ita exigat, est etiā sanctorū omniū cōformis sentētia, q̄ videlicet oportet cōcionatorē Euāgelicum, dū **C** ad sanctarum scripturarum studium accesserit, profundissimam quandā induere humilitatē, intelligens quod verum sensum, & diuinę huius scripturę consequi

men-

A mentem, non in eius humano studio, aut ingenio situm sit: sed in mera ipsius Dei voluntate, quam cui soli voluerit, ipse referabit. Itaq; cum in diuinarum veritarum studiū ingressus fuerit prædicator, auulsus omnino à sui ingenij sententia sit, seclusa penitus suarum virium atque suę humane diligentię confidentia, diuinis & sacrosanctis verbis reuerentiam summam & venerationē supra modum exhibens: ita vt indignum se esse fateatur, non solum vt ea intelligat, sed neque vt legat: & quod non nisi continua oratione præmissa, feruentissimaq; animi deuotione, atque profundissima humilitate præcedenti, impetranda sit ipsius sanctę legis cognitio, existimet.

Modus
studēdi.

Notan-
dum.

B

Augusti-
nus.

¶ Hęc ita est diui Augustini expressa sententia. 2. libro de doctrina christiana, capite. 7. statim in principio, vbi ingeniosissimē christianę doctrine præceptorem instruit. Necessarium illi fore dicens, ad hoc vt verū scripturę sensum attingat, septē graduū scalā eum ascendere. Quorū omnium primus, est humilitas: in hoc siquidem ante omnia pedem figere summo opere decet. Quod quidem est dicere, quod statim in studij sui initio, Dei timorē semper ob oculos habeat. Qui nimirū timor, iugū quoddā erit, quod superbię eius cervicē flectet, ne diuinas has veritates se corrigere posse existimet: aut certē repu-

Scala se-
ptē gra-
duum.

C

tet se posse meliūs intelligere, siue dicere, quā scriptū est: sed q̄ si fortē verū non attigerit sensum, putet vtique hoc esse, nō quia rectē scriptū non sit, sed quia ipse rectē intelligere nō meretur. Qui profectō timor atq; Dei reuerētia cōcionatorē ipsum in sanam & veram mysteriorū eius intelligentiam introducet. Itaq; quemadmodum qui paruam, humilemq; ianuam est ingressurus, oportet vt prius caput inclinet, erectumque collum flectat aliōqui eius profectō infringi caput necessum erit. similiter, vt concionator strictum sacre scripturę ingredi valeat, oportet omnino proteruum suę cervicis collum **B** submittere: quod est, eius rebellē intellectum scripturę sanctę censurę subiugare. Secus enim, ipsemet diuinę veritates, quę ianua erant, per quam in Deum ipsum ingredi habebat, durissimū erūt saxum, quo eius frangatur caput. Quia nimirū eius mens atq; animus, quo fortiores esse deberēt, deficient quidem: & scripturę huius litterę, quę antea verum existebant lumen, quo anime suę, auditorumq; salutem aperte cōspicere deberet, in obscurissimas vertentur tenebras, quę eius intellectum obcæcatum penitus reddant. Sicut in nostri tēporis modernis hæreticis iam diu accidisse videmus, qui in his sanctę scripturę veritatibus, tanquam in durissimis lapidibus

Simile.

Simile.

Simile.

Expositio. Eccl. 1.

Expositio. Mat. thæ. 11.

Simile.

A comminuti sunt: & non ob aliud, nisi quia in hanc sanctam scripturam extenso superbiæ suæ collo, arrogantes admodum & vani ingredi attentauerunt. Et hoc ita est Salomonis singulare documentum, Ecclesiastici capite. 1. dicitur: Initium sapientiæ timor domini. Vera (inquit) & prima ianua, per quam legis præceptor ad hanc scripturæ sapientiam, veramque salutis viam est ingressurus, timor domini est: qui ex profundissima humilitatis virtute nascitur, qua homo se ipsum Deo omnino subiecat.

B Et hinc ortum habuit, quod saluator noster Christus hanc sanctam legis suæ doctrinam, propriissimè iugum appellauerit, sicut Matthæi. 11. capite constat, cum dixit: Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Si quis vestrum (ait Christus) aliquid scripturæ meæ sanctæ intelligere cupit, eam velut iugum supra se accipiat. Quia sicut vitula ut iugum supra se ferat, oportet ut abiecta naturæ suæ ferocitate, mansuetè caput submittat: ad eum profectò modum decet, ut qui legem meam euoluere destinauerit, suæ edomet sensualitatem, conculcatisque præsumptionis suæ viribus, quibus contra legis huius stimulum calcitrabat, iam totus humilis, atque mansuetissimus effectus, huic legi tanquam iugo humiliter & deuotè pertinacè submit-

rat intellectum, ut sic Deus in tam alto prædicationis negotio eum illuminare dignetur:

A Nec puto in hoc proposito, extra litteralem sensum omnino esse euangelica illa verba, quæ Matthæus. 7. capite refert, vbi Christus ait: Intrate per angustam portam. Nam estò verum sit, quòd regni cælorum angusta ianua propriè loquendo, ipsa sit virtutis via, quia difficilis admodum hominibus existat: sed tamen sacra etiam scriptura ianua est, per quam ad cælorum regna homines quoscunq; ingredi oportet: quæ quia obscura admodum & difficilima hominum intellectui redditur, stricta pculdubio denominatur porta. Sicut enim ipsa Christi lex ad operandum rigida apparet, sic etiã hominis intellectui difficilis redditur. Et ratio quæ cogit, ut hanc Christi legem, sensualitatis iugum appellemus, est sanè, quia eius coercet, atq; domat passiones. Hęc eadem ratio exposcit etiam, ut ipsius intellectus etiam iugum appellemus, quia eius pariter arrogantiam corrigit, altitudinemq; premit. Quapropter humilitatis virtus, quæ ad operandum legem necessaria est, ea ipsa ad eam intelligendam similiter requiritur: quandoquidem semper sic est, ut voluntatis gubernaculum, intellectus ipse sit, à quo ipsa semper concipit voluntas: & qualis intellectus fuerit, talis erit & voluntatis propè semper partus. Quo fit, ut si

Expositio. Mat. thæi. 7.

B

Simile.

Ratio.

Lex, iugum intellectus & voluntas.

C Simile.

Intellectus, voluntatis gubernaculum.

A ut si superbe homo intelligit, superbe ut plurimum velit, atque operetur voluntas: si autem modestè intelligit, modestè operatur: quòd si obedienter & humiliter intelligit, obedienter & humiliter operatur. Quapropter ante omnia necessum est, ipsum legis iugum, nostri intellectus cervici imponere: ut inde facile voluntas idem amplectatur, quòd intellectus sic obedièter intelligit. Quæ omnia sola humilitatis virtute edomantur. Necessaria ergo est ad sacræ scripturæ intelligentiã, quia ianua strictissima est, profunda quædam concionatoris humilitas, qua mentis caput deuotè submittens, ad sacrosancta legis mysteria pertractanda ingredi possit.

B **Simile.** Ridicula admodum res esset, si quis talem attentaret demētiam, ut contra domini voluntatem, eius domum ingredi vellet, ipso intus existēte. Esset enim tunc temporis vnum de duobus necessarium, vel quòd ab ipso violenter extra domum expelleretur, vel certe quòd domum vacuum ipse qui ingreditur inueniret: nam illico verus dominus, eo ingresso, per aliam utique egrederetur ianuam. Quòd si hoc hominis illius infania esset, maius proculdubio illius esset deliramentum, qui in alicuius hominis cor absque eius voluntate ingredi attentaret, ut eius cordis intima ipso inuito penetraret, quia cordis ne-

C **Simile.** gotium solum sibi est reseruatū. Hęc eadem est penitus superbi concionatoris insignis fatuitas, quando humanæ suæ sapientiæ, atque ingenij viribus fretus, sacrarum litterarum studium aggredi attentat: nam veluti in alienam domum, contra eius veridomini beneplacitum ingreditur. Nec solum hic sistit eius insipientia, sed quod peius est, cum scripturæ diuinæ veritates nihil aliud sint, quam cordis Dei intima secreta, in eius cor temerariè intrare præsumit, atq; ipsius arcana Deo ipso inuito perscrutari. Cuius nimis nulla alia pœna est, nisi quòd eo in sacrarum litterarum studiū ingresso, vacuum omnino reperiat domum, quia statim ab eo verus ac proprius diuinę scripturę sensus aufugit, litteræ corticè dumtaxat illi relicto: aut certè quòd talem concionatorem, extra scripturæ sacræ domum Deus violenter expellat: quia eum suismet sanctæ scripturę verbis percutit, tradēs eum in reprobum sensum, ut loco veritatis, non nisi deprauatos sensus ex litteris sacris eliciat. Et hoc quidem in aliorum, & sui ipsius malum: ita ut cum se verum litteræ sensum tenere existimauerit, vacuum omnino à veritate se inueniat: & cum aliquid se scire putauerit, nihil penitus se cognoscere deprehendat. De quibus verè per Hieremiam prophetam capite. 2. dicitur: Tenentes legem nescierunt me. Quia præ oculis

A

B

C

Pœna superbi concionatoris.

Expositio, Hierem. 2.

A legis litteram tenentes, atq; materialibus labijs pronunciantes, & de lege veluti psitaci garrientes, Deum adhuc nescierunt, quia spiritum & verum litterarum sensum non attigerunt. Et si quandoque aliquid inde emolumenti eduxerit concionator, in eius potius vergit perniciem, quam commodum. Quæ quidem ita est expressa prophetæ

Expositio. Psa. 63.

David sententia, psalmo. 63. dicitis: Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Quando (inquit) superbus homo, in sui intellectus, & vani cordis altitudinem ascenderit, putas se suis viribus Deum posse comprehendere, eiusque abditissima scripturæ sacramenta callere, tunc quidem diuina ipsa maiestas altius euolauit: nam veritas, quam iam se consequi putabat, subito ab eius oculis euanescebat. Quemadmodum in venatione auium sepe contingere videmus, vbi quando accipiter iam iam volentem ardeam contingere videbatur, subito ex aduerso, ipsa se in eminentiorem locum extulit, & delusum reliquit. Et quemadmodum etiam paleæ, quas parvulorum sagittæ emittunt, retrouertuntur, eorumque oculos feriunt (sagittæ enim parvulorum factæ sunt plagæ eorum) ad eum omnino modum veritates & scripturæ sacre sensus, quos arrogantes & presumptuosi concionatores sciunt, &

Simile.

Simile.

Expositio. Psa. 63.

verba etiam que populo proponunt, quæ deberent esse furiosissime sagittæ, ex ore eorum emisse, que audientium corda ferirent, ut eos à suis pestiferis moribus euellerent, & vitæ suæ peccata amarè deflerent: contra ipsosmet in acutissimas lanceas vertentur. Nam eorum linguæ aduersus semetipsos loquuntur: & vnde existimabant se negotium suum agere cum falsa & vana doctrina, inde proculdubio diuina prouidentia eorum permisit oriri perditionem: quia cum adhuc ordirentur malitiæ telam, subito, cum non sperabant, succidit eos.

Expositio. Isa. 38.

B Et hæc eorum peccati poena & flagellum est, quod Isaias propheta assignat, capite. 29. dicens: Obstupescite & admiramini, fluctuate & vacillate, inebriamini & non à vino, mouemini & non ab ebrietate: quoniam miscuit vobis dominus spiritum soporis. Claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident visiones operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent, lege istum: & respondebit, non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei, lege: & respondebit nescio litteras. Et dixit dominus, eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominis, & doctrina:

Expositio. Isa. 29.

nis:

A nis: idè ecce ego addam, ut admirationem faciã populo huic, miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur. Loquitur hic propheta directè contra legis diuinæ illudores, qui suo confisi ingenio, & humanæ sapientiæ vanitate, diuinæ legis præceptis contra veniunt, existimantes maiorem esse sapientiæ suæ firmitatem, quam eam quæ in litteris sacris continetur. Et hi sunt, quos hoc in loco propriè propheta oppugnatores Haniel denominat. Quippe qui huic sanctæ ciuitati Hierusalem, cruentum inferunt bellum, ciues eius continuè insequendo (qui quidem ciues, vniuersa sunt iustorum congregatio) aut quia sanctissimas regulas atque sanctiones irrident, quas huic Ecclesiæ maximus Deus, ad optimam hominum & christianam eiusdem Ecclesiæ directionem præfixit. Vnde totius capituli summa & substantia, nihil aliud est, quam quedam terribilis Dei comminatio in superbos homines, suo ingenio & sapientia fidentes, qui nullam humilitatis formam præferunt: affirmans se omnino ab eis absconditurum suæ legis sacramenta & mysteria: neque ista referari debere, nisi tantum paruulis, qui hanc humilitatis viam sequuntur.

Terribilis comminatio in superbam concionatorem.

C

Et hoc idem est, quod diuus Paulus in hoc eodè proposito re-

fert, epistola prima, quam ad Corinthios misit, capite primo, vbi loquens de christianæ legis mysteriorum obscuritate, & quam parum de huiusmodi mysterijs arrogantes homines attingunt, sic ait: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobo. Inanem faciam, atque in puluerem penitus vertam huius mundi hominum sapientiam, nec non & humanam habilitatem: atque in genij sui prudentiam, stultitiam prorsus faciam. Vbi in totius huius capituli discursu, nihil aliud intendit Apostolus, quam monstrare horum hominum fatuitatem, & velut fatuos atque stultos eos deridere. Ait siquidem: Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquistor huius sæculi? nonne stultitiam fecit Deus sapientiam huius mundi?

Expositio. 1. Corinth. 1.

B

Et quia in hac parte, maximum est momenti negotium hoc, ut non mirum contremiscant, qui in hoc sacrarum litterarum exercitium temerariè, absque hac humilitatis virtute, ingrediuntur: videre libeat rogo, quam distinctius hoc idem Deus, per ipsummet Isaiam prophetam capite. 6. explicat, prophetæ ipsi suadens, ut ab his verbis initium suæ prædicationis sumeret. Ait enim: Vade, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius clau-

Expositio. Isa. 6.

C

A de, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Res profectò ponderatione digna est, videre quàm ex professo hos superbos homines irrideat, cum illis intellectū se præstare dicit, quo nō intelligant, & aures quibus non audiant, oculosq; quibus nequaquam videāt, atque linguam etiam qua loqui minimè valeāt, & etiam cor, quo excogitare aliquid nequaquam possint. Et ut proprius hanc hominum irrisiōnem alijs explicemus verbis, vsq; ad eōs excæcatos Deus insensatosq; eos reddit, ut intelligentes non intelligant, & audientes non audiant, nec vidētes videant, nec loquentes loquātur, neq; etiam excogitando cogitent: sed sint omnino velut quædam naturæ mōstrua, siue homines in statuas versi. Ita ut de illis problema illud Hieremię ad Sorbonā sacerdotem non abs re decantari possit: Quid tu hic, quasi quis hic. Sunt enim cum nihil sint, quasi aliquid sint: apparent siquidem sapientes, cum tamē insipientes penitus sint: videntur prædicatores, cum non sint: apparent legis doctores, & non sunt. Quorum perditio, & omne eorū malum, ab hoc solo fonte dimanauit, quia videlicet has naturales potentias, & præcipuè ingenium ea humilitatis virtute atque subiectione nō infrenarūt, quę Deo, suisq; sanctissimis debetur verbis.

Mira fuerit
perberu
irrisio.

Simile.

Expositio.
uo. Isa.
22.

A ¶ Sententia hæc confirmatur aperte ea respōsione, quam Christus redemptor noster discipulis suis præstitit, Matthei. 13. capite, cum ab eis interrogatus, quis nā esset verus illius parabolę sensus, de seminatione tritici in varias terrę partes, sic ait: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cęlorum, illis autem non est datum, idè in parabolis loquor eis, quia videntes non videant, & audientes non audiant. Ut impleatur in eis prophetia Isaię dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis: incrassatum est enim cor populi huius. Vbi aperte ostendit, verum ab eis potentiarū suarum sensum & iudicium aufugisse, propter detestabile superbix suę vitium. Hoc enim sonat habere incrassatum cor: quod est, teneri & occupari arrogantię & præsumptionis crassitudine, vbi quasi suffocati intra semetipsos manent, verum intelligentiæ lumē minimè valentes conspicerere. Ceterum vobis discipulis meis (ait Christus) dignatus sum hęc impartiri gratiam & liberalitatē, ut clarè absque vllō metaphorę siue obscuritatis velamine, regni cęlorum mysteria agnoscat, nepe propter meliorem quam sortimini internam dispositionē, quæ cæteros omnes antecellit. Estis namq; exuti omnino ab intellectu vestri arrogantia, & profundissime humilitatis excellentem induiti

Expositio.
tio. Mat.
thæ. 13.

B
Expositio.
tio. Mat.
thæ. 13.

Simile.

C

A induiti virtutem, atque meę soli voluntati subijcimini.

Expositio.
tio. Ioan.
nis. 9.

A ¶ Hoc idē est, quod docuit Christus, in illo admirabili factō Ioānis. 9. capite, vbi oculos cęci nati aperuisse describitur: qui tamen eos luto prius liniuit. Cui quidē cęco, cū ante saluatoris pedes humi prostratus iaceret, sic dixit dominus: In iudicium ego in hunc mundū veni, ut qui nō vident videant, & qui vidēt cęci fiant. Scito (inquit Christus) huius prodigiosi facti significationem esse, quia quę admodum tu à corporis cæcitate ad visibilem mei cognitionē peruenisti, atq; ex luto hoc oculorum tuorum lumen educere decreui: similiter & ego in hunc mundum venire constitui, ut hoc terribile atq; inter homines formidandum iudiciū facerē: videlicet eis qui cęci sunt, visum præstare: eos autem qui vident, obcecarent. Nam qui fuerint sinceritate præditi, & meis sanctissimis verbis tanta fuerint humilitate subiecti, ut ingenij sui perspicacitatem, fidei collyrio liniri permiserint: etiam si factum hoc suę humane sententię & cęsure relictū, lutum atq; deliramentum esse videatur: hi tales inquā, visum nimirū perspicacissimū recipient, quo & me satis intelligant, & in plenissimā secretorum meorū cognitionem perueniāt. Et quod lutum esse putabāt, quo eorū excæcarentur oculi, saluberrimū atque cæleste collyriū erit, quo suę mentis

A debilitas confortetur, & quo eorū crassi iudicij cataractę euanescant, & tandem ad diuinarum rerum intelligentiā perducantur. E contrario verò qui in lege meę humiles obedientēsq; non extiterint, sed superbix suę inflationi fidentes, putauerint sufficiens ingenij sui acumen ad sacras penetrādas litteras se fuisse sortitos, suę proprię sententię adherētes, hos tales obcæcatos reddam: & quod sibi ad videndum per lucidum apparebāt lumen, erit nimirum foetidissimum lutū, quo eorum frangantur oculi.

Simile.

B
Figura.
Gen. 39.

B ¶ Legitur Genesis capite. 39. quod cum Ioseph, præstantissimus ille patriarcha cuidam deseruiret duci exercitus regis Pharaonis, cui nomē erat Putiphar, cum accidisset eius dominum absentem esse, & Ioseph ad eōs extitisset elegans, & nimium decora facie, placidusq; & in cunctis venustus homo, domina sua, eius amore capta, oculos in eum direxit, atque eius frui amplexibus vehementissimè cupiens, in eum manus iniecit, palliumque apprehēdit. Cum autem ipse honestus supra modum esset & compositus moribus, nimiumque timoratus vir, immani sceminx illius flagitio resistens, aufugit, ac tandem in eius manibus palliū reliquit. Sic omnino eis cōtingit, qui humana sapientia inflati, in diuina audent intrare mysteria, scripturę sanctę verbis violentiam inferentes,

C

A ferentes, qui ad suum in congruū & humanum sensum, eam trahūt repugnantem. Huius siquidem temerarij & facinorosi facti flagellum seu irrisio est, in eorum manibus nudum relinquere palium, videlicet solum exterioris litteræ corticem, ab ipsius spiritalis sensus dulcedine vacuum dimittere.

Expositio. 2. Corinth. 3.

B Hoc idem est, quod apostolus Paulus. 2. ad Corinthios epistola, capite. 3. huiusmodi arrogantibus & de se præsumentibus hominibus, accidere asserit, cum dicit: Obtusi sunt sensus eorū, vsq; in hodiernum enim diem, ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet, non reuelatum, sed vsq; in hodiernum diem, cum legitur Moyses velamen positum est super cor eorum: cum autem conuersi fuerint ad dominum, auferetur velamē. Ac si apertius dixisset, sicut in lege veteri Moyses velamine se cooperiebat, ne filij Israël vultum eius cōspicere possent: pari forma vsque in præsentem diem aliqui sunt hominum, qui vsque aded obtusos habent sensus, vt etiam inter ipsos, & veteris ac noui testamenti lectionem, hoc idem velum & obscuritas mediet, quando ipse legitur Moyses & Euangelium, ne scripturæ sanctæ faciem percipere possint: & ne eius verum & legitimum sensum attingant, sed ob nubilatum penitus habent intellectum, atque hac eadem te-

Figura. Exo. 34

nebrofitate obscuratum cor! & non ob aliud, nisi propter eorū arrogantiam, quousq; humiliter omni sinceritate, suę ceruicis abrogata propria sentētia, ad Deum verum conuertantur.

C Hic tamen annotandum est, quod hoc in loco, scripturæ sanctæ facies, nihil aliud appellatur, nisi spiritus in littera ipsa inclusus. Nā sicut hominis facies, membrum quoddam est, vbi citius omnes corporis sensus reluctant, & in quo prius ipsius cordis motus sese ostendunt, & vbi quàm primū tota hominis cōplexio, cholere, phlegmatis, & sanguinis, atque melancholie, apparet: ita quod ipsa hominis conditio tota, siue lætitię sit, siue tristitię, statim in facie ipsa ostenditur: sic etiam litterę spiritus viuū quid scripturæ sacrę est: nam litteræ ipsi, & ipsius verbis legis, vitam & viuū quid præstat. Sicut ipsemet apostolus Paulus in præallegato iam loco. 2. ad Corin. 3. expressè asserit, cum ait: littera enim occidit, spiritus autem viuificat. Solus (inquit) spiritus, ipsius litteræ anima est, quę illi vitam tribuit. Hinc ergo scripturæ sanctæ facies, sensus hic appellatur, quam nimirum faciē arrogantes non agnoscunt, propter velum, quod inter Deum & ipsos mediat. Quod sanè velū, nullū aliud appellamus, quā eorū detestabilem præsumptionē, quę radios sibi veritatis obscurat, vt quasi

Scripturæ facies

Simile.

B

Expositio. 2. Corinth. 3.

C

A quasi cæci palpantes in meridie, à Deo penitus relinquuntur.

Figura. Gen. 39.

Legitur Genesis capite. 39. de patriarcha Ioseph, quod cū à fratribus suis, Ismaëlitis veditus esset, vt eum à terra viuentium eraderent, eiusque memoria penitus obliuioni traderetur, vnde mors & eius perditio sperabatur, inde omnis eius dimanauit felicitas: nā captiuitas illa, totius eius prosperitatis causa fuit & origo. Cū enim in Aegyptum deueniret, & in potestatem regis Pharaonis fuisset traditus, vsq; aded charus regi ipsi fuit, & oculis eius gratus,

B vt in omni regno suo secūsus esset à rege, atq; ab omnibus summo habitus in pretio. Cui Pharaon non solum domus suę pretio sissimos thesauros contulit, sed etiam regni totius negotia commisit, simul atq; cordis sui intima secreta patefecit, quę tam ad personam regiā, quàm ad populi directionem concernebant: ita vt nullum esset tam arduum & graue in regno suo negotium, quod prius per ipsas Ioseph manus nō transiret. Quem deniq; in summam felicitatem deduxit captiuitas. Nam sicut captiuorum propè semper conditio est, quod educti extra propriā patriam, & parentelam, atq; amicorum & sodalium familiarem conuictum, dum ad extraneas deuenerint nationes, nouas agnoscunt gentes, atq; varios experiuntur hominum viuēdi mores, multaque inaudita vi-

Simile.

C

dent, item & linguarum varietatem addiscunt, necnō diuersis vestimentorum generibus vtuntur, aliasq; quàm plurimas rerum varietates experiuntur, peregrinas quidem omnes, & alienas prorsus à sua propria patria & natura: Sic etiam hæc est & fuit semper humilitatis cōditio. Quippe quę hominis intellectū captiuat, atq; eum extra suę proprię sententię patriam educit, eum vtique Deo, fideique præceptis, subiiciens, atque in omnes sacrę scripturę thesauros, & summas introducit diuitias, & tanquam intimum Dei amicum constituit, vt nullum sit pectoris sui secretum, cuius eum participem non efficiat. Quapropter vera comprobatur sentētia, videlicet quod in sacra hac scriptura, ipsius legentis intellectus captiuatur, & quod propriē cōpedibus alligari dicitur. In ea nāq; totius sapiētiae humanę legibus (in quibus educatus fuerat) renūtiat. Hic omnino extra suę sensualitatis fit patriā, in qua antea (velut rusticus, carnis, & sanguinis crassis legibus enutritus) exitebat. Hic nō carnem, sed aliam spiritus induit delicatissimā linguam. Hic nouas alias & inauditas reperit gentes, quę non materiale, sed immortalitatis induūt vestimentum: quia familiare colloquium non cum alijs, quàm cū Deo semper habet, & cum ipsis etiam cælestis patrię beatis. Hic verè, Deus infinitum sapientię suę

A

B

Simile.

Captiuitas, intellectus,

C

Mira humilitatis cognitio

A sue thesaurum illi communicat, ut disertè de eius voluntate, potentia, atque perfectionibus, & cæteris attributis loqui valeat. Hic articulorum fidei secretum callet. Hic sacramentorum eius mysterium attingit. Hic etiam assequitur grande illud Dei artificium, quod in redemptionem nostram, atque totius humani generis salutem operatus est. Hic pretium, atque virtutum omnium substantiam: & secretum intelligit: scilicet lachrymarum virtutem, flagellorum solatiū, elemosynarum vigorem, ieiuniorum satietatem, cæterorumque laborū valorem & coronam, quæ in hac christiana lege in iustorum præmium à Deo signata est. Hic tandem summam Dei providentiam cōspicit, qua decrevit in fine mūdi terribile debere esse iudiciū, in quo exacta ab hominibus de eis omnibus exigatur ratio, quæ à Deo, ipsis sunt præstita beneficia, ubi iustorum præmium, malorumque cruentissimum flagellum statuitur. Hęc inquam omnia videbit ibi, cū infinitis alijs rerum veritatibus, quas quotidie in hac sancta scriptura cōcionator ille reperiet, si hac humilitatis virtute intellectum suum in hac scripture sancte lectione captivum duxerit.

Secretū virtutis.

B Hoc idē est quod diuus Paulus asserit. 2. ad Corinthios epistola, capite. 10. cū ait. In captiuitatem redigentes intellectum, in

C obsequiū Christi. Decet (inquit Apostolus) fratres mei dilectissimi, ut qui hanc sacrarum litterarum syluam aggressus fuerit (ut ad hanc diuinæ maiestatis sapientiam, quam in ipsis sacris litteris nobis cōmunicare dignatus est attingere possit) decet inquam, ut in captiuitatem redigat ingenij sui talentum, subiciens utiq; illud sanctissimis legis huius sanctionibus, atque præceptis: etiam si præcepta hæc, humanæ suæ sapientie relicta, visa sint deliramenta. Hoc namque ita debitum est fidei, atque christianæ obedientiæ, quam diuinæ maiestati, eiusque sanctissimis verbis præstare tenemur.

A Adeum omnino modum, sanctæ huius scripture lectoribus contingit. Nam sensus atque diuina virtus, quæ in eis inclusa manet; aspera atque proterua hominum superbiorum ingenia fugit, & eorum, qui de sua præsumentes sunt sapientia: in quos suam exercet quādoq; ferocitatem, ingenij eorum præsumptionem & sapientiam dilaniando, atque sæpenu-mero instultitiam conuertendo. Eis autem qui profundissimā humilitatis induunt virtutē, & procul à se excussa arrogantia ceruice, scripture sanctæ lectionem recipiūt, suamq; christianam legē humiliter venerantur, talibus inquam Deus intelligibilem, clarum, atque suauem, in scripture suæ lectione se præbet.

Expositio. 2. co rinth. 10.

Scriptura, fera pefsima in superbos.

¶ CAP V T. XXIII. V B I
 exemplis alijs, & sacre scripture testimonijs, eadem confirmatur veritas.

T quidē veritatē hanc quam tam multis præcedentibus verbis explicuimus, confirmare proculdubio possumus ipso brutorum animalū facto. Quippe quæ rabidos ostendunt dentes, atque suam ferocitatem maxime in eos exercent, qui durè & asperè ea pertractant, ac deniq; ita ab eis aufugiūt, ut nunquā ab ipsis edomari possint: Cæterum eis tantū se submittūt, & corā eis dūtaxat ceruicem ferocitatemq; deponunt, qui leniter eis vtūtur.

Simile.

Ad

A Adeum omnino modum, sanctæ huius scripture lectoribus contingit. Nam sensus atque diuina virtus, quæ in eis inclusa manet; aspera atque proterua hominum superbiorum ingenia fugit, & eorum, qui de sua præsumentes sunt sapientia: in quos suam exercet quādoq; ferocitatem, ingenij eorum præsumptionem & sapientiam dilaniando, atque sæpenu-mero instultitiam conuertendo. Eis autem qui profundissimā humilitatis induunt virtutē, & procul à se excussa arrogantia ceruice, scripture sanctæ lectionem recipiūt, suamq; christianam legē humiliter venerantur, talibus inquam Deus intelligibilem, clarum, atque suauem, in scripture suæ lectione se præbet.

Expositio Mat thæi. 19.

B Hoc idē Christus docuit, humanissimo illo, totiusq; clementiæ exemplo, quod Matthæus. 19. capite refert. Vbi cū sibi paruuli præsentarētur, ut eis benedictionē præstaret, maxime sibi in sinceritate atq; eorū innocentia cōplacuisse ostendit: quos cū sibi applicuisset, suas sacrosanctas manus super eos imposuit. Discipulis autem suis, qui hoc paruulorū factum præter auctoritatē & suæ maiestatis decentiam esse iudicabāt, sic respōdit. Sinite paruulos, & nolite prohibere eos ad me venire, talium est enim regnum cælorum. Nolite (inquit) prohibere infantes ad me approximare: in eis enim clementissimi Dei

conditio maxime relucet: quæ ni mirum Dei conditio semper fuit, ab eis qui sibi adhærent, sinceritatem exigere, simplicēque animum diligere. Qua de causa cælorū regnū inter cæteras omnes gentes, illis maxime est debitum. Ex quo apparet clarè, corporali familiaritate, quam hic infantibus his Christus ostendit, hac eadem opere ipso promississe se vsurum, in sanctæ scripture intelligentia, cū ijs, qui sibi in eadem adhesionem sinceritate & veritate. Et quod hic paruulorū dixit esse proprium, cælorum scilicet regnum possidere, hoc idem erit humilium doctorum, in suæ legis intelligentia, propter maximam quam gerunt diuinæ personæ imaginem, & similitudinem. Sicut enim paruuli, quia sinceritatem obtinent, cælorum regnum merentur: sic præceptores humilitate vestiti, in sacra scriptura cælorum regni intelligentiam consequi merentur.

Simile.

Simile.

C Hoc idem expressius confirmat ipse Christus, sicut ex historia Matthæi. 11. capite constat, atque ex euangelista Luca, capite dezimo. Quibus in locis apertius confitetur, hoc Dei semper fuisse propriū, scilicet sui pectoris arcanum minime reserasse, nisi humilibus dumtaxat, cū sic ait: Confiteor tibi pater domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuulasti ea paruulis: ita

Expositio. Mat thæ. 11. Luc. 10.

M pater,

A pater, quoniã sic fuit placitũ ante te. Vbi maximè annotandũ est hoc in loco paruulos neutiq; appellat eos, qui ignari sũt: neq; etiã eos qui sapiẽtes existunt, magnos denominat. Ac si in præsentiã Dei, humana hominũ sapiẽtia impedimẽtũ aliquod extiterit, ne aliquis diuinã hanc sapiẽtiã obtinere valeat. Nec etiã intelligẽdum est, q̃ alicuius hominis stultitia, in causã sit, q̃ Deus ei cordis sui secreta impartiat: ita vt in hac parte, sapiẽtes homines Deo à se repellat, inscios verò atq; ignoratissimos eligat: absit enim hoc à diuine maiestatis sapiẽtia. Nã si homines, qui cũq; illi sint, attẽtè curẽt humanas litteras, virtutis & præsertim humilitatis studio vestire: & semper in seipsis recognouerint, à diuina liberalitatis manu, in sui facti nominis gloria & honorẽ esse præsitas, nec ea inflati vanitate inceserint, quam sibi humana hæc sapiẽtia vendicat, sed eam semper christiana illa tẽperant prudẽtia, quã ipsa ratio exigit: hi tales in quã sapiẽtes, paruulorũ numero à domino cõprehenduntur: quos etiã Euangelium paruulos vocat, quibus maximè scripturæ suæ mysteria pãdit. Sicut inter priscos fuisse cõstat diuũ Hieronymũ, atque Augustinũ, ceterosq; id genus excellentes viros, qui & si humanã fuerint sapiẽtia pollentes, atq; huius sæculi prudentia maxima vestiti, quia tamẽ sapiẽtiã hanc huma-

Quis paruulus dicatur, in genio se differitur,

Hiero. Augustinus.

nã diuinis litteris infrænare curauerũt, Euangelicæ cẽsuræ suũ utiq; ingenium omni humilitate subiiciẽtes: humiles nimirum, atq; Euangelici paruuli fuerunt: quibus tam magnifice Deus (vt videmus) scripturæ suę sanctę abditissima sacramenta aperuit. Ita quẽ in hoc dicendi genere, paruulus, magnus esse potest: atq; vice versa magnum, fieri paruulũ continget. Ex quo aperte colligitur, redẽptorem nostrum hoc in loco, eos tantũ sapientes prudentesq; appellasse, qui arrogãtes atque de se præfumentes existunt, & humanam ostẽtant sapiẽtiã, suis solũ litteris fidẽtes. De quibus Isaias propheta capite. 5. ait, vã qui sapiẽtes estis in oculis vestris, & corã vobismet ipsis prudentes. De quibus etiam iterum ipsemet propheta, capite. 29. testatur dicens: Peribit sapiẽtia à sapientibus, & intellectus prudentium abscondetur. Itaq; sicut in campestri & florida sylua videmus contingere, vbi passerculus, supra omnium arborum cacumina circũquaq; volitat, vt vni illarum insideat, & tandem omisso validiori ac fortiori arboris trũco, vltimi scilicet aut pyri, delicatesimum salicis virgultum eligit, quod ad terram vsq; flectitur, atque in eius extremitate sedet: ad hunc omnino modum, volens diuina maiestas supra huiusmodi homines, veluti supra arbores, suis varijs & multiformis gratiæ

Qui sapientes appellatur.

B Expolatio, lfa. 5. lfa. 29.

Simile.

C

A gratiæ donis requiescere, abiectis à se mundi huius potentioribus, qui sæculi huius inflati sapiẽtia, in domo Dei pompaticè incedũt: eos præcisè eligit, qui ab estimatiõne propria sunt prorsus alieni, & qui ab humanæ suæ sapiẽtiæ ostentatione desistunt, qui etiam sicut arborum rami, in diuina præsentia ad terram vsque humiliter flectuntur. Super hos in quã tales, Deus cum omnibus sapiẽtiæ suæ thesauris libẽter requiescit, atque magnificè illis scripturæ suæ mysteria impedit.

¶ Hinc igitur stupenda admodum res, & supra quã dici potest admirabilis apparere debet, profundissimum illud incarnationis mysterium. Nam cum tanto gratiarum pondere, & tam ingenti sapiẽtiæ suæ, diuitiarũq; thesauro Dei filius existeret plenus, supra tam debilem & delicatissimam vnius virginis virgulam dignatus est requiescere, potentioribus nobilioribusq; mundi huius à se procul reiectis. Et hoc vnum est, in quo maximè homines Isaias propheta capite. 11. excitare voluit dicens: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiẽtiæ, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Vbi non solũ incarnationis mysterium prophetare vo-

Simile.

Profundũ incarnationis mysterium.

Simile.

Expolatio, lfa. 11.

C

luit, sed eius etiam magnitudinẽ ponderare, hominumque intellectum ad tam sublimis modi intelligentiam erigere, quo nostrã Dei filius salutẽ in terra operatus est. Perpẽdite (inquit) homines, summaque attentione hoc tam profundum Dei sacramentum considerate. Namque vt diuina maiestas cum omnipotentia sua, & diuinæ sapiẽtiæ thesauris, in hac miserabili hominum natura requiesceret, reiectis à se atq; spre-tis sæculi huius potẽtioribus, nec non & acutioribus hominũ ingenijs excussis, insedit sanè sup vñã virginis virgulam, solitariã quidẽ, & cuius tunc temporis mundus totus fortasse erat oblitus. Super quam ad plenum vsq;, omne gratiarum genus, nec non & profundissimos sapiẽtiæ suæ thesauros effudit, omniaque spiritus sancti dona abundantissimè difseminauit. Et quod virgula hæc, gloriosa extiterit virgo Maria, sententia est diui Hieronymi hoc loco, atque communis sanctorum omnium sententia, qui loci huius sensum litteralem designant. Quæ nempe illustrissima virgo, non ob aliam præcipuè causam, tam excellentem à Deo gratiam obtinere meruit, nisi propter eius profundissimam humilitatis virtutem, qua se Deo totam subiecit, sicut ex contextu Lucę euãgelistæ capite primo cõstat: vbi, nullam aliam ipsa virgo beata causam assignat, cũ dixit:

Simile.

Hiero.

C

Expolatio. Lucę. 1.

A Quia respexit dñs humilitatē ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatā me dicēt omnes generationes.

Simile. ¶ Cōditio fuit semp arborū, quæ in valle plantatæ sunt, vt quia ibi prope semper aquarū & pluuiarū decursus abundat, alijs omnibus quæ in mōtibz sunt sitē, luxuriātes magis ac viridiores sint. Ad eum ergo modū, hæc est insignis doctorū proprietates, qui naturales gratias sibi à Deo præstittas, in profundo humilitatis huius valle plātarunt. Sunt nāq; supra ceterorū gratias & dona, viridiores gratiæ eius, atque magis frugifera dona.

Simile. Nā spiritus sancti gratia & peculiare auxiliū, quod sapiētiae eorū est abūdātissimū irriguū, ad eos profectō, tanquā ad profundissimā vallem decurrit. Cæterum ab ijs qui superbia & arrogātia tenentur, & qui in præsumptionis suæ mōte sedent, veluti à montiū asperitate & cacumine resilit: ad eum modū, quo aquarū mos est, à saxorū duritiæ & altitudine resilire.

Expofitio, Iſa. 66. Et hoc est quod Deus ipse p̄ Isaiā prophetā affirmat. cap. 66. dicēs: Ad quē respiciā, nisi ad pauperculū, & contritū spiritu, & tremētē sermones meos. In quē (inquit **C** Deus) oculos conijciā, vt gratiarum dono, & veritatis meæ sapiētiae, eius intellectum induā, nisi in pauperem hominem, qui intra se metipsum, imminutum habet spiritum suum, cōculcatamq; ceruicis suæ propriam sententiam, atque sanctissimis meis verbis ti-

morem exhibet & reuerentiam. **A**

¶ Cōcordat huic sentētiæ admirabilis illa visio, quæ Ioāni Euāgelistæ Apocalyp. 5. cap. facta fuit, vbi Apostolus ait, se vidisse in dextera eius qui sedebat in throno librum quendam, intus & foris scriptū, atq; septē signatum sigillis. Vidit præterea fortissimū angelum, qui magna voce clamabat, quis nā dignus esse posset hūc aperire librū, eiusq; septē soluere sigilla. Et cum nullus esset in cælo aut in terra, qui ad tam mirabile opus sufficeret, non solum quidem ad librum aperiendum, sed neque vt eum aliquis oculis conspiceret valeret, cœpi (inquit hic beatus Euāgelista) intra me metipsum angustia pressus, amarissimē flere, perpendens quod nullus reperiretur dignus, qui libri huius secretum attingeret. Illico tamē vnus eorum seniorū, qui throno ipsi assiscebant, consolatus est me, dicens: Vide ne fleueris, nam leo de Tribu Iuda, qui modò vicit, ipse librum aperiet, eiusq; sigilla septem referabit. Cumq; attentius aspicerem (ait Euāgelista) statim in medio throni & quatuor animalium, atque inter fenes illos, qui ibi assiscebant, vidi agnum quēdam stantem, quasi mortuum, qui accepit librum de dextera illius, qui in throno sedebat: & cū aperuisset illū, cōtinuō animalia illa quatuor, nec non & viginti quatuor seniores, gaudio magno affecti sunt, & tangentes

A

Figura
Apo.

B

C

ci-

A citharas suas, ad ipsius agni pedes sunt prouoluti, summas illi pro tam insigni beneficio agentes gratias.

Singula
ris loci
huius de
claratio.

¶ Profundissimum certē est sacramentum hoc, atque nō minū singularis lectio, qua in hac admirabili visione homines erudiuntur, vt iam rectē intelligant, quātus sit huius excellentissimæ humilitatis valor, qua vestiari habet cōcionator quisq; qui in sacrarū litterarum lectionem atq; secretum ingredi habet. Ex hac quippe historia designatur apertē, nullum idoneū reperiri, qui scripturæ sacræ sigillum soluat, nisi præcisē ille, qui humilis extiterit. Nā liber hic clausus, quem euāgelista septem signatum sigillis vidit, totum est scripturæ sanctæ volumen, quod nimirum volumen, ambo vetus & nouum testamenta comprehendit: vbi septem Ecclesiæ sacramēta sunt clausa, quorum virtute lauanda, atque redimenda venerant totius mūdi peccata. Attamē nec in cælo, neq; in terra, idoneus aliquis repertus est, qui hoc soluere sacramētū, verisq; testamēti corticē frāgeret, illāq; sacrificiorū & præceptorū legis obscuritatē aperiret, nisi solus verus ille agnus, qui pro nostris fuerat mortuus peccatis. Vbi significāter euāgelista Ioānes in his duobus verbis, scilicet, agnus & mortuus, profundissimā domini nostri Iesu Christi adūbrat humilitatem: qua quidem virtute li-

Simile.

C

brum hūc aperire meruit, atque sacramenta hæc, & mysteria, quæ retro actis tēporibus homines re ferata videre tam anhelauerant.

Agnus namq; animal quoddā est mansuetissimum, domesticum, & tractabile, nimisq; pastoris imperio deditū: neq; enim mordet, aut recalcitrat, neq; in aliquo vnquā resistit: quæ omnia vera sunt, veri humilis insignia & cōditiones. Præterea etiā in morte huius agni, significatur nobis obedientia illa summa, & profundissima subiectio, qua Christus redēptor noster patri suo tā subditus extitit, eligens potius pro hominum salute propriā exponere vitam, quā eius præterire mandatū: Quod profectō opus, insignis quēdam est humilis veri conditio, scilicet cedere potius vitæ propriæ, quā fidelitatem & legis obedientiā, quā Deo debet, violare. Hinc satis intelliget Euāgelicus cōcionator, qualis in scripturæ sanctæ studiū ingredi habeat, vt eius mysteriū & sigillum soluat. Debet enim esse agnus, & mortuus, quia se huius profundissimæ humilitatis habitu vestiari oportet. Itē etiam mortuus, nam mortuus ingenio suo, mortuus suæ humanæ sapiētiae, & tandē in omnibus suis viribus & potentijs mortuus tenetur existere. Totusq; māsuetus, humilis, domesticus, & tractabilis esse debet, solūq; diuinæ cēsūræ relicto. Huic enim ita disposito viro & cōcionatori, referabitur liber hic:

Simile.

Humili
tatis in-
signia.
Simile.

B

Qualis
cōciona
tor esse
debeat.

C

A atque dignus erit, vt intelligat quidquid pro salute hominū in his septem Ecclesiæ sacramentis est clausum.

¶ Et vt iam Euangelicis præceptoribus negotium hoc satis suadeamus, videlicet, q̄ qui hoc sanctissimū prædicationis officium sibi habet assumere, primū omnium per hanc humilitatis ianuam ingredi debeant, derelicta prorsus, atq; à se procul abiecta & conculcata ingenij sui confidentia: hoc tandem animaduertendū est, quòd semper Deus in cōcionatorū atq; prophetarū electione, hac humilitate & sui abiectioe vsus est.

B Nam eos, quos ad hoc prædicationis munus eligere dignatus est, prius in terra prostrauit, vt eos à suarum potentiarum confidentia denudaret: quasi totū eorū velit naturale confundere, & consumi: totumq; eorum esse sibi de nouo præstare. Vt sic manifestè homines agnoscant, quā parū sibi conducat ingenij sui atq; potētiarum sufficiētia, ad hanc sanctissimam legis suæ prædicationē, nisi cum dominus præstare dignabitur. Quod p̄fectò manifestè apparet in illa Ezechielis prophete vi-

Figura, Ezechielis. 3.

C sione, quæ tertio adducitur capite. Cū enim Deus in legis suæ præceptorem illum instituere decreuisset, ne ipse p̄pheta in aliquod arrogantia vitium ex ipsa officij magnitudine incurreret, existimās, sibi ipsi sufficere posse ad tā altū & insigne prophetiæ atque

prædicationis officium: magna voce eum quasi somnolentum excitauit, dicens: Fili hominis, egredere in campum, & ibi loquar tecum.

Quem cum foras eduxisset, maximo mirabiliq; splendore illum circumfulsit. Qui totus tremens in terram corruit, manibus ipsis & buccis terræ adherētibus, nec non & cōpedes in eius misit manus & pedes: cuius etiam linguā palato adherere fecit, atq; os murum reddidit. Cui tandem Deus in terra prostrato sic exorsus est: Ecce fili hominis excitare, & attende, quā miserabilis & debilis sis naturē, nisi te peculiari fauore & mea vestire gratia.

Quapropter vt intelligas, quātæ celsitudinis, hoc sit prædicationis donum, ad quod te hodie eligere dignatus sum, atque id quod ex te est, nullius esse momenti perpendas, nisi meo dūtaxat fueris innixus auxilio: in medio domus tuæ manebis inclusus, oculis excæcatus, lingua mutus, adherensq; terræ manibus, pedibusq; ligatus. Vt vel sic iam satis perspicias, nec linguā tuam, nec manus aut pedes, neque etiam vires omnes naturales, ad hoc tam cæleste opus, aliquid præstare posse, nisi dum mihi vtique placuerit, te solutum & habilem reddere: & nisi quando te ad ea, quæ hoc cæleste opus concernunt, diuinitus docere decreuero, & nisi cum ego linguæ tuæ vinculum, atque manuum, pedumq; com-

pedes

A pedes soluere decreuerim: tunc præcisè ad officij huius executionem idoneus existes. Qua de causa, te hominis filium statim in initio compello, vt agnoscas nullam aliam in te maiorem sufficiētiam reperiri, quā fragilem esse hominem & caducum, quandoquidem terra es atque vermis, debilis & omnino inconstans: vt dum in tuæ naturæ miseriam oculos conieccheris, intelligas quā in te exerceo magnificentiam in hoc, vt ad tam excelsum prædicationis munus te assumpserim.

Figura, Actu. 9.

B ¶ Et hoc fuit notabile illud, atq; mirabile opus, quod Actuum. 9. cap. adducitur, quod Christus cū apostolo Paulo diuinitus operatus est. Volens siquidem eum diuina maiestas suæ euangelicæ prædicationis electū vas constituere in ipso itineris progressu, quo totus furijs inuectus incedebat, vt quos inueniret christianos oēs in compedibus alligaret, & christianam oppugnaret religionem, suæ solum humanæ sapientiæ fide-

C dens: Subitò circumfulsit eū lux de cælo, quem in terram prostrauit, eumq; oculorum lumine priuauit. Qui tandem ad hoc humilitatis genus peruenit, vt totus tremens ac stupefactus, viriū suarum atque ingenij confidentia à se penitus excussa, totum se diuinæ voluntati subiecerit, dicens: Domine quid me vis facere? Ac si apertius dixisset, nihil in me remansit, aut ingenij, siue natura-

lium virium, quibus ego confidere possim, sed me omnino diuinæ tuæ maiestatis imperio trado, vt quicquid in me operari digneris totis viribus libetè amplectar.

Quem deniq; sic Deus à suo proprio esse penitus denudauit, atq; à suis pristinis moribus, & naturæ malignitate exiit, veterēque expoliavit hominem, vt nihil in eo penitus eius quod antea erat, remanserit virium: sed cum prorsus consumpserit, nouumque ex integro suscitauerit hominem, simul atque nouum spiritus sancti organū leuauerit, vsque adeò, vt ipse de se ipso dixerit, ad Gala.

2. capi: Viuo ego iam non ego, sed viuit in me Christus: nā nullum (inquit) aliud esse in me sentio, quā Iesu Christi mei redemptoris esse. Nec solum à suis viribus, honore & mūdi valore se esse exutum cōfessus est, sed etiam ab omni humana sapientia, quā antea in seculo fuerat consequutus.

Quia pro nihilo sane duxit, quicquid ad Gamalielis pedes prius didicerat, præter eam dumtaxat sciētiam, quā hic Deus de vnigeto filio suo Christo redemptore nostro, communicauerat. Quem admodum ipsemet fatetur, prima ad Corinthios epistola, cap. 2. cū ait: Non enim me iudicauit aliquid scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixū. Res p̄fectò admiratione admodum digna est, cōtēplari hoc tā admirabile opus, quod in homine hoc

M 4 diui

B Expositio. Gal. 2.

C Expositio. I. corinth. 2.

A diuina maiestas operari dignata est: quandoquidem eum ab omni penitus mundano esse expoliavit vt nouam prorsus euangelij sui tubam suscitaret: vt insigne hoc factum, profundissimæ esset in eo humilitatis causa, cæterisq; Christi euangelicis concionatoribus singularis esset lectio, & exemplar vt suæ humanæ arrogantiae pompam dimittentes, in hoc sanctissimum prædicationis officium humiles, & à se ipsis penitus exinanti ingrediantur.

B ¶ Hinc est, qd si per omnem Christi legem oculos sparserimus, reperiemus quidem vt plurimum, tam in nouo quàm in veteri testamento, quotiescumque Deus in hoc sæculo decreuerit aliquid secretorum suorum, siue cælestis sapientiae hominibus impartiri, hoc in somnijs propè semper accidit: quasi volens homines ipsos inuenire, à suo sensu & naturalium potentiarum vsu penitus alienos. vt ita in hoc humiles remanerent quadoq; asserere possent, huius adinventionem sapientiae, sui ingenij opus extitisse. sed compertum sibi omnino esset, solum diuinæ voluntati tribuendum esse, eiusq; diuinæ prouidentiae concedendum, quod sapientiam talem in eis reposuisset, & qd miraculose solum ipse his diuinis veritatibus eos vestiebat, absque eo qd eorum naturales sensus & vires in causa essent, diuinam hanc sapientiam obtinendi. Vnde in. 3. Regum li

quare in
sonis fa-
cta pro-
pe semp
revela-
tio.

bro, cap. 3. de Salomone habetur, sapientiam quæ sibi à Deo mirabiliter præstita fuit, in somnis recepisse. Cui iterum iuxta historiã tertij libri Regum cap. 9. Dominus in somnis apparuit, vt eum circa ea quæ ad diuinum religionis cultum, atq; regni sui gubernationem attinebant, instrueret. Præterea Genesis ca. 26. habetur, qd Isaac dormienti in nocte, dominus apparuerit, vbi eum in itinere quod agebat confortauit, & beneficia quàm plurima, atq; misericordias, quas in illum & in posteros suos exercere habebat, edocuit. Huic etiam concordat historia illa, quæ numerorum capit. 12. habetur, de Moyse, qui cum ipse & Aaron frater eius soli in tabernaculo templi consedisent, subito in nubis caligine ad eos dominus descendit, vt eis nimirum modum & formam exponeret, qua veros domini prophetas dignoscere haberent. Quibus in hæc verba loquutus est: Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, & per somnium loquar ad illum. Est etiam in hac eandem sententiam celebris illa Iacob historia, quæ refertur Genesis ca. 28. quia cum sanctus hic Patriarcha super vncto lapide dormiret, mirabilem illam scalam in somnis vidit, per quam angelos ascendentes ad se, & descendentes conspexit, ipsumque Deum, qui in summo ipsius scalæ sedebat: quem inde mirificè confortauit

A
Exposi-
tio 3. Re-
gum. 3.
3. Reg. 9

Figura.
gen. 26.

B
Figura,
num. 12.

Figura,
gen. 28.

C

atque

A atque sui generis propagationem ei promisit. Accedit etiam historia illa diuina & mirabilis admodum, quam euangelista Ioannes refert Apocalypsis, cap. 1. Qui cum in spiritu raptus esset, & à suæ carnis & sanguinis sensibus alienatus, reuelauit illi dñs in pathmos insula omnia illa profunda & obscurissima apocalypsis mysteria. Ex quo ortum habuit vt euangelista hic diuinus in relatione diuinorum mysteriorum, omnibus alijsexcelluerit euangelistis. quod nimirum non ab alio dimanauit fonte, nisi ab illa tam peculiari, & dulcissima familiaritate, quæ illi Christus redemptor noster exhibuit, cum in sacratissima illa cœna, sicut ex Ioanne. 21. cap. constat supra domini pectus reclinatus obdormisset: vbi omnem illam sapientiam imbibit, quam postmodum in sue euangelij enarratione ostendit. Hinc ergo ponderandum maxime accedit hoc Dei mirificum artificium, quod cum hominibus vsus est: quod videlicet suæ diuinæ sapientiae thesauros propè semper non nisi in somnis, dormientibus hominibus referauerit, vbi à corporis sensibus omnino essent alieni. Hoc tamen in hunc præcisè finem, vt tam prophetas, quàm euangelicos prædicatores, in hanc humilitatis formam induceret: nempe vt intelligant, quàm parum eorum præsent corporales sensus, vel ingenium, aut naturales aliæ vires,

Figura.
Apoc. 1.

Exposi-
tio. Ioa-
nis. 21.

Ingenio
sua ratio.

ad penetrandum verum diuinarum litterarum sensum & virtutem, & quod nudos, expoliatosq; omnino à virium suarum confidentia, se diuinæ maiestati presentare oportet, vt Deus illis cognitionem talem & sapientiam impartiri dignetur. Et hac de causa (ut habetur Matthei capite. 7.) præueniēs Deus eos, qui legis suæ deberent esse præceptores, & qui in hanc scripturæ suæ officinam ingressuri erāt, ne sine huius humilitatis fræno, hanc assumerent professionem, salubre admodum documentum eis præstitit, dicēs: Querite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Pulsate (inquit) meæ voluntatis ianuam: nulla siquidem alia porta est, intra quam diuina hæc sacramenta claudantur, quàm meum beneplacitum. Vnde eo ipso quod pulsare præcipit, clausam esse ianuam præsupponit, atque scripturæ sanctæ diuitiarum Deum esse verum dominum demonstrat. Vbi concionatoribus minimè permittitur, frangendo fores violenter intrare, nisi prius maiestatis diuinæ obtenta facultate quia solus ipse thesauri huius, tanquam verus dominus, clauis possidet.

A
Exposi-
tio. Mat-
thæi. 7.

B

C

¶ CAPVT. XXV. DE
hæreticorum erroribus,
in quos, humilitatis hu-
ius defectu, deuenerunt.

SED ut iam ex integro innotescat nobis huiusmodi veri-

M 5 tas,

Atas, & quantum eius clara intelligentia pōderet, tum ad sacræ scripturæ auctoritatem, tum etiam ad rectum euangelici concionatoris officium, vt illud non nisi hac humilitatis virtute infrænatus ingredi audeat, sententiã hãc omnium priscorum hæreticorū experientia confirmare valebimus. Quorum sanè principalior morbus ac pestis, ex hoc solum fonte originem duxit, quia videlicet ingenio suo fidentes superbi & arrogantes, litteras sacras ausi sunt sibi assumere, & in hanc sacram lectionem quadam temeritate & violentia ingredi, quasi ip-

Fons heresum.

Simile.

Bsus scripturæ frangēdo fores, existimātes quidem, has diuinas veritates, contra earum veri domini voluntatem, diabolica quadã audacia penetrare posse. Vnde maxima est orta tempestas, necnō & ecclesiæ catholicæ turbatio, non modica subsequuta est. ipsis autem hæreticis intolerabilis gehena, & flammaram infernalis

Cpœna consequuta: quandoquidē luent, nō solum pro se pœnas, sed pro eis etiam, qui ipsorum causa in viam Cain abierunt. Neq; huius tantim aliã exitit causa, nisi quia in studio scripturæ sanctæ, hanc humilitatis formam ne vtique seruarunt.

Dux hæreticorū.

¶ Inter quos tanquam dux, & omnium Achilles, fuit pestilentissimus ille Arrius, vir quidem alioqui humanarum litterarum peritus, atque ex alia parte reli-

gionis speciem tenēs: sed quia temerariè suum propriū est sequutus superbiæ spiritum, atque humano suo est confusus ingenio, necnon & suæ propriæ sententiæ crinibus semper adhæsit, nollens eam sanctorum atque sacrorum conciliorum censuræ submittere, in quandam enormem pestilentemque incidit hæresim. Ad quam tum propter doctrinæ eius opinionem, tum etiã ob religionis fucum, quem præ se exterius ferebat, atque sanctimonix imaginē, quã hominibus simulatè p̄dicabat, infinitam ad se hominū multitudinem adduxit. Qui diu catholicam infestauit ecclesiam, quousque immensa Dei clementia, & spiritus sancti cōcursu, qui huic negotio peculiare præstitit auxilium, & diuinam liberalitatis suæ porrexit manum, & qui sanctis patribus in concilio congregatis peculiariter affuit, radicitus hæc fuit ab orbe auulsa hæresis.

A Simile.

Simile.

B

Macedonius.

¶ Huic successit statim Macedonius, non minus quam prior ecclesiæ sanctæ nocius hæreticus: qui ingenij sui libertatem sequutus, famosam aliam hæresim suscitauit, quæ tēporibus multis fidei catholicæ molesta fuit. Ab his ergo duobus, velut à principali fonte cōtinuè dimanauit aliorum grandis hæreticorū classis: qui omnes suæ infatuatæ sententiæ pertinaciter dediti: suoque proprio spiritui adheren-

tes

Ates; multos variōsq; per vniuersam Ecclesiam disseminauerunt errores: quibus adeò christianitatem infecerunt, vt ad vsque nostra hæc tempora (nostris permittentibus, demeritis) contentionem in sancta disseminauerint Ecclesia, atque Christi fideles inquietauerint.

Alij heretici.

¶ De horū igitur numero fuerunt Nestorius, Eutyches, Eluidius, Iouinianus, Donatus, Pelagius, Vuicles, cum reliqua hæreticorum caterua. Quorum aliqui tam insensati extiterunt & amentes, vt ausi sint Apostolorum auctoritati se equiparare: & etiam tam impudētes, vt cum ipsius spiritus sancti natura se conferre nō sint veriti. Quemadmodum Aëtius hæreticus extitit, qui vsque adeò de se ipso præsumpsit, vt rassa fronte dixerit, quòd arcana, cæteraq; mysteria, quæ in sancta scriptura Christus apostolis suis celauit, sibi soli reserauerit: sic enim habetur in libro. 5. Tripartitæ historie, capite. 42. Huic statim successit alius, qui in tam nefandam incidit blasphemiam, vt dicere attemptauerit, quòd ipsemet erat spiritus sanctus, sicuti est videre in libro. 5. historie Ecclesiasticæ, capite. 14. Vt ex hoc aperte iam videamus, in quos scopulos, atq; deliramēta, homines ingenij sui adducit confidentia. Et ne tempus consumamus in enarradis solum antiquorum erroribus, in tātum se morbi huius contagium exten-

Ingenij cōdientia, heresim parit.

Historia Tripartita.

Historia Ecclesiastica.

Bdit, vt aerem ipsum vsque ad nostram infecerit tempestatem, in qua pariter sese erexit infernalis hic ac diabolicus Lutherus, qui non minus quam cæteri omnes, arrogans atque blasphemus semper extitit: qui si non in toto, vel in parte saltem omnium aliorum hæreticorum hæreses suscitauit. Cuius sanè perditio tota hinc nata est, quia diabolicam quandam ingenij sui libertatem semper in sacræ scripturæ intelligentia ostētauit, de se ipso præsumens, quòd in sancta scriptura plus intelligentiæ obtinere posset, quam sancti omnes. Et adhuc apertius suã manifestat insolentiam & venenum, cum dicit, quòd spiritus sanctus, qui in sanctissimis Ecclesiæ doctoribus residet (quemadmodum fuerunt Hieronymus, Augustinus, Gregorius, & Ambrosius) quos in Ecclesia Deus cōstituit, vt scripturæ sanctæ verum obtinerent sensum, in se ipso etiam residet: affirmans se hunc eundem (sicut cæteri sancti doctores) spiritum sanctum possidere. In quo luce clariùs in verecundi huius hominis blasphemix virus aperitur: quandoquidem compertissimum est, quòd sola hæc sententia in causa esse debet, vt ab eo spiritus sanctus penitus aufugiat. Nã diuinus hic spiritus minimè habitare consueuit, nisi in his qui à sui æstimatione vacui reperiuntur, atque in eis, qui gratiarū spiritus sancti se indignos fatentur.

A Simile.

Lutherus omnium hereses suscitauit.

B

Hieroni. August. Greg. Ambros.

Simile.

C Habitaculū, spiritus sancti.

Ex

A Exqua maledicta præsumptione detestabiliq; superbia, diabolicus hic vir erga sanctum Dei Euāgelium, sanctosque Ecclesiæ doctores, respectum atque reuerentiam omnē perdidit, vniuersam Christi legem in foetidissimam carnis & sanguinis libertatē cōuertens: quam profectō licētiam peccatores omnes summo opere appetūt, ad sui ipsorum bestialis appetitus satisfactionem. Et hac de causa tam libenter eius pestifera secta, ab omnib' est tā cōcorditer amplexata, quia videlicet suę carnis & sanguinis legibus conformis est. Concordat siquidem sentētię, quam ipsi auidissime cupiūt, quę nimirum est, molestum à se legis excutere iugum, & carnis delicias, mundi que pōpam & honores liberè prosequi.

Armalu
theri, li-
bertas
carnis &
sanguini-
nis.

B
Notādū
valde.

Concionatoris
studiū.

C Expedi igitur, ad hoc vt cōcionator siue quicumque alius diuinarum veritatum præceptor, in hanc diuinę scripturę siluam (sicuti decet) ingrediatur, à suo proprio ingenio & sententia penitus esse denudatū: & quod postquam sanctorum libros consuluerit, atque vigilias multas continuis studijs expenderit, tum etiā orationibus assiduis insudauerit, tunc temporis inquam oportet, vt concionator talis profundissimam quandam humilitatis virtutem induat, diuinę se voluntati præcisè subijciens: & quodam reuerentiali timore, sacrā ipsam scripturam semper venerādo. Et

veluti verbis ab ipso Dei ore prolati, summam exhibeat reuerentiam decet: quādoquidem verba sunt, in quibus cordis eius secretū est clausum. Atque iuxta hanc humilitatis & reuerentię formā, statim veram inquirat diuinarū veritatum intelligentiam & spiritum. Quam profectō humilitatis formam, & exemplar, à doctissimis illis ac sanctissimis viris desumere possumus, videlicet, Basilio magno, & Gregorio Nazianzeno: de quibus Ecclesiastica refert historia libro. II. cap. 9. quod reiectis procul à se omnibus Græcorum profanis historijs, in sanctę scripturę libris se dumtaxat exercebant. Quorum intelligentiam, non suo proprio ingenio fidentes indagabant, sed auctoritati, atq; maiorum suorum scriptis credentes: neque verò omnium scriptorum, sed eorum dumtaxat, qui temporum discursu, ex ipsa Apostolorum traditione sapientiam hanc, & scripturę sensum accepissent. De quorum numero potissimè fuerūt omnes quatuor Ecclesię doctores, quos profectō spiritus sanctus in præceptores, & suę legis organa præcisè assumpsit. Et hanc eandem humilitatis viam insequuti sunt semper sancti omnes, qui sacras has litteras tractarunt.

Basilii,
Gregorius
Nazianzenus.
Ecclesiastica
historia.

B

C

¶ **CAP. XXVI. QVOMO**
do concionator hęc humilitatis virtutem assequi poterit.

Verum

A **V**ERM tamen non parua sese ingerit hic difficultas, de modo videlicet, quo hanc humilitatis virtutem concionator assequi poterit, vt in sacrarum litterarum lectione, humilis, atque suo ingenio & sententia exutus, intrare valeat. Nam vndique profectō validissimis circumdatur occasionibus, quę eum in hoc sanctissimo prædicationis exercitio euanescere compellūt. Ex vna siquidem parte adest sapientia ipsa, de qua quotidie edisserit, tam admirabilis & diuina, vt de se nata sit ad huiusmodi leuandum concionatorem in aliquam superbix inflationē. **B** Ex alia autē parte, adest ipsius loci maiestas, nec non & totius populi applausus, & reuerentia maxima, quam ei, tanquam legis præceptoris exhibēt. Ex alia verò parte adest prætereā naturalis sui appetitus arrogātia, qui semper honoris cupidus exitit. Ac demū ex alia, est in promptu ipsius concionatoris vanitas, & curiositas: qui vt plurimū de suo præsumēs ingenio, noua dogmata ad solam sui ostentationem demonstrare populo appetit. **C** Quę vtique omnia vsque adeò validissimę sunt tentationum procellę, vt eum in manifesto submersionis periculo cōstituant, nisi Deus sua benignitate, liberalem auxilij sui manū illi porrexerit. Quod nisi hoc diuinę clementię auxilium illi affuerit, sufficiensimę sunt atque ter-

Occasiones
cadē
di in cō-
cionatore.

Simile.

ribiles admodū præstitę hic occasionēs, vt passim Euangelicū præceptorem concutiant, & ab officij huius recto tramite deuiare compellant, eumque inanem, vaniloquum, & honorem anhelantem potiùs, quàm animarum lucrum quęrentem, reddant. Ideoque operę pretiū erit videre, quis concionatori possibilis erit modus, vt qui tam miserabilem, fragilem, & caducum, ac denique tāta vndarum procella circumdaturum, se conspiciat: naturę suę possit, & appetitus rigidam domare cervicem, & quoniam tam felicē sortitus est partē, vt Deus in Euāgelij sui præceptorem eum vocare dignatus sit, inquirendum meritò erit, qua via noster hic concionator incedet, vt hanc humilitatis excellentem viam cōsequi valeat, & in hoc tam sanctum, & graue euangelicę prædicationis officium, humilis, mansuetus, & prorsus voluntati diuinę subiectus ingrediatur, atque inter tot concutientium procellarum pericula se cōseruare sciat: vt in cacumine huius tam eminentis loci positus, sic Deo obsequium præstare valeat, vt tamē sui ipsius iacturam nō patiat. **C** Nam etsi de quàm plurimis concionatoribus præsumendum sit, illis curę esse, habilitatem, & ingenium suum (sicuti religiosos decet viros) hac humilitatis virtute temperare, vt sic officium suū dignè proprio posse exerceant, quandoquidē

Simile.

Simile.

B

Simile.

C

de

A de paucis quidem, siue de nullo, fateor, tantum presumo flagitium & dedecus, ut tam insanè & malignè hoc sibi munus usurpare velit, quem non sua tandem proclamet, & accuset conscientia, ut religiosè & sanctè hæc omnia pertractet, & quòd tãdem Euangelicam hanc doctrinã prosequatur, si nõ vt Apostolus, saltem vt Dei timoratus vir, estò inquam hoc pro comperto habeam: sed tamen vehementer suspicor, quòd cum in ipsorum natura innatũ sit præsumptionis hoc, & vanitatis vitium, atque mundi honor & pompa, & etiam si quotidie cum huiusmodi vitijs christianus luctetur concionator, deniq; tantus est ipsarum occasionum concursus & vexatio, vt maximè timèdum sit, ne à suo vincatur importuno honoris appetitu. Quo fit, vt quãplurimi (si nõ omnes) arrogãter & vanè sanctissimum hoc prædicationis officium sibi usurpent: quod proculdubio, manifesta aliorum, & sui ipsorũ perditionis est causa.

Grego. ¶ Ob hoc ergo diuus Gregorius super Ezechielẽ homilia octaua, singularẽ quãdam lectionem texit, quam si concionator quisque attentè perspexerit, sufficientissimum illi erit medicamẽ, quo naturæ suę rebellionem edomet, atque superbix suę extensa colligat vela. Est igitur eo in loco celebris huius viri singulare documentum, quòd videlicet prædica-

Simile.

tor quisq; cum ad prædicationis munus & scripturæ sanctæ lectionem se accinxerit, ante omnia diuinam ipsam maiestatem attētissimã cõsideratione cõtēpletur, atque illico suam humanam sciẽtiam cũ ipsa diuina sapientia cõferat, ita vt singula singulis opponat: scilicet humanum suum ingenium, diuino: naturales gratias diuinis: habilitatẽ suam, diuinæ: humanas vires, diuinis. Ita vt nihil vel gratiæ, vel naturalis doni in se relinquat, quod nõ cũ diuina sapientia cõponat. Et tũc in Deo ipso tanquã in lucidissimo speculo, sceditates oēs, & suæ naturæ miserix comparebunt, & quã sit indignus hoc prædicationis munere deprehẽdet. Quę profectò cõtēplatio in causa erit, vt

B superbus naturæ eius appetitus comprimatur, & in præsentia diuinæ maiestatis humilietur. Cõfirmat autem sententiam suam egregius hic vir, illa admirabili visione, quæ Ezechielis capite primo adducitur. Vbi fertur, ipsi prophete quatuor apparuisse animalia, admirabili quadam pãpa alas extendentia, supra quorum capita regalis quidam eminebat thronus: tempore autẽ quo ipsa volabant animalia, vocẽ magnam supra firmamentum audiebãt, & statim ad ipsius vocis emissionem omnino volare cessabãt, alasq; suas colligebant, necnon & capita omnia throno ipsi submittebant. Per hæc supradicta ani-

C

Mirabilis industria, acquirẽdi humilitatem.

Simile

Figura, Eze. 1.

A animalia, sancti omnes doctores, qui hunc scripturę locum interpretantur, scripturæ sanctæ ministros intelligũt, sicuti sunt prædicatores, cæteri q; qui diuinæ legis sunt præceptores. quorum extensæ alæ, quibus in altum volãt, sapientia ipsa est, quam illis Deus in scripturæ suæ sanctæ lectione communicat. Nam ad eum modum, quo aquila alis suis in sublimem se tollit locum, nec nõ & supra omnia terrę infima se erigit, quousq; montes omnes & superba ædificia subigat: quæ velut regina & omnium domina, alarum pãpa maxima super omnia volitat, & quasi despectui habet quicquid sub se continet: pari forma cælestis hæc prædicatoris sapientia, alæ potentissimę sunt, quibus supra omnia eleuatur, & ad sydera vsq; in altum se extollit. Quæ quidem alæ tanquã regem & omnium dominum, supra mundi terræ hęc, illum portant: quia sæculi huius rerum omnium naturam, fragilem admodum consistere intelligit, & quòd nisi ipsius Dei, nullũ aliud in orbe toto alicuius ponderis vel momenti reperitur esse. Et in hoc maximè vir sapiẽs semper idiotam hominem antecellit. Sapiens nãq; tanquã sterco omnia iudicat, & pedibus suis cõculcanda censet: insipiens autem ecõtrã sub earum pedibus commoratur. Et hoc est quod de illustribus his viris Isaias propheta cecinit capite. 40. di-

Simile.

Simile.

Expositio. Isa. 40.

cens: qui autem sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas. sicut aquilæ, volabunt, & non deficient. Quia qui diuinæ maiestatis habent cognitionem, in eiusque confidentia sedent, mutabunt omnino vires: nõ vice corporalis huius fortitudinis, necnon & loco sapientiæ rerum naturalium, assument aquilarum pennas. Quæ nimirũ omnipotentis Dei supercælestis sapientia est, quę illis tanquam de argentatæ pennæ, deseruiet, quibus supra omnia mundi terræ mirabiliter se extollat: quia ea omnia profectò paruipendet, atque sub pedibus suis statuet. De quibus iterum idẽ propheta, quasi de eorum sapientiæ altissimo volatu stupefactus, capite. 60. sic ait: Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas. Quibus verbis nihil aliud hic propheta designat, quã eorum altissimum pennarum volatum, quo supra omnia hæc terræ & caduca, cum ipsa (quam obtinent) Euangelij sapientia se sublimãt. Et sicut hoc mirabile hominibus apparet, quòd nubes, quæ ex tam infimis terrę vaporibus, congelãtur, postmodum supra terram ipsam, de qua genitæ sunt eleuentur: Sic etiam mirum admodum videtur quòd cum sancti omnes de terrã, velut nubes, orti sint & formati, postmodum hac diuina sapientiã vestiri, supra ipsam terrã, de qua sumpti

Simile.

B

Expositio. Isa. 60.

Simile.

C

A sumpti sunt, tam mirabiliter ele-
uentur: & præterea quod eadem
terrena, quæ antea supra ipsorum
capita erant constituta, postea eo-
rum pedibus sint prostrata & cõ-
culcata. Sunt ergo istorum ani-
malium penne, sanctorum euan-
gelica sapientia, qua mirificè su-
pra vniuersum orbem eleuantur.
Vox autem quæ supra firmamen-
tum illico sonuit, ad cuius soni-
tum alas suas animalia compli-
cuerunt, est profectò ipsius Dei sa-
pientia, eiusq; diuinæ maiestatis
splendor: qui incomparabiliter
omnia hæc mundi creata excel-
lit: cuius cõparatione, quicquid
sapientiæ homo obtinet, vilescit:
nam ex eo, velut ex infinito diui-
tiarum thesauro atque proprio
fonte cætera quæ hic hominibus
cõmunicantur, veluti riuuli pro-
manant. Erigat igitur euangeli-
cus præceptor mentis suæ oculos,
eosque in Deum ipsum figat, at-
que summam eius sapientiam, &
gratiarum, perfectionūque in-
estimabiles diuitias contemple-
tur, quas à natura sibi ipsi maie-
stas ipsa vendicat: statimque infi-
mæ sapientiæ suæ alas colliget,
& coram tanta maiestate humi-
liabitur. Nam hic profectò inue-
niet, quod cum ipse sit creatura,
ille creator est.

Grego-
rius.

¶ Quod mirificè sub his ver-
bis diuus Gregorius, loco supra
allegato super Ezechielem, ho-
milia. 8. depingit, dicens: Tran-
seat ergo animus & ab ipsis tran-

scendat omne quod creatum est, **A**
& in solo creatoris sui lumine fi-
dei oculos figat, & inueniet qui-
dem, quod vnus viuificet omnia,
qui creauit Deus: quod vbiq; est,
& vbiq; totus est: quod in circũ-
scriptus, & incomprehensibilis,
sentiri potest, & videri non po-
test: quod nusquam deest, & tamẽ
ab iniquorum cogitationibus lõ-
gè est: quod neque ibi deest, vbi
longè est, quia vbi nõ est per gra-
tiam, adest per vindictam: quod
omnia tangit, nec tamen æquali-
ter omnia tangit. Quædam enim
tangit vt sint, nec tamen vt viuãt
& sentiant, sicut sunt cuncta in-
sensibilia: quædam tangit vt sint, **B**
viuant, & sentiant, nec tamen vt
discernant, sicut sunt bruta ani-
malia: quædam tangit vt sint, vi-
uant, & sentiant, & discernant, si-
cut est humana & angelica natu-
ra. Et cum ipse nõquam sibi met
ipsi sit dissimilis, dissimiliter tã-
git dissimilia. Quod vbiq; præ-
sens est, & inueniri vix potest: quæ
stantem sequimur, & apprehen-
dere non valemus. Ponamus ergo
ante oculos mentis, quæ illa natu-
ra sit, quæ tenet omnia, implet om-
nia, circumplectitur omnia, su-
perexcedit omnia, sustinet om-
nia. Neque alia ex parte sustinet,
atque alia superexcedit, neq; alia
ex parte implet, atque circumple-
ctitur: sed circumplectendo im-
plet, & implendo circumplecti-
tur: sustinendo superexcedit, & su-
perexcedendo sustinet. Huius na-
turæ

A turæ potentiam cum strictus cogi-
tat animus, vox super firmamẽ-
tum fit, quia eius intellectum cõ-
cipit, quia & angelorum sensum
sua incomprehensibilitate tran-
scendit. Cum ergo vox super firmamẽ-
tum fit, stant animalia, &
submittunt alas suas: quia sancto-
rum mētes cum creatoris sui po-
tentiam intenta contemplatione
considerat, vilescunt eorum ani-
mo virtutes, quas habent: & tan-
tò sunt apud se humiliiores, quã-
to eis illud altius est, quod super
angelos sonat. Fortasse enim do-
ctores sunt, sed cum cæperint ta-
cita mente cogitare, quæ sit ineffa-
bilis Dei sapientia, quæ mētes ho-
minum sine strepitu verborũ do-
cet: & quomodo hæc eadem sapiẽ-
tia, si auditorum mentes non do-
ceat, vox docentium vacuè labo-
rat: sua eis doctrina protinus vi-
lescit: quia neque qui plantat est
aliquid, neq; qui rigat, sed qui in-
crementũ dat Deus. Fortasse pro-
phetæ sunt, sed cum tacita mēte
considerant, quia prophetiæ suæ
oculo simul omnia diuinitatis
mysteria penetrare non possunt
(quoniam sicut ait Apostolus, ex
parte cognoscimus, & ex parte
prophetamus) in illa immensita-
te secretorum videt, quia parum
est omne quod vident: atq; ex ipsa
immensa altitudine luminis cõ-
siderant, quam minus sit illud,
quod intento oculo quasi per ri-
mas viderunt. Deponant ergo alas
suas, cum vox super firmamẽtum

Exposi-
tio. 1. co
rnt. 3.1. Cor.
13.

fit: id est humiliantur in eo, quod **A**
apprehendunt, cum superna cõ-
spiciunt, in eis quæ apprehendi nõ
possunt. Sic Abraham alas depo-
suit, qui quãdo loqui cum Deo ce-
pit, puluerem & cinerẽ se esse cog-
nouit, dicens: Loquar ad domi-
num meum, cum sim puluis & ci-
nis. Sic Moyses alas deposuit, qui
eruditus, omni sciẽtia Aegyptio-
rum, mox vt verba domini audi-
uit, verba se non habere deprehe-
dit, dicens: Obsecro domine, nõ
sum eloquens ab heri & nudiũs
tertius: ex quo enim loquutus es
ad seruum tuum, impeditioris &
tardioris lingue sum. Ac si aper-
tè diceret, postquã à te verba vi-
tæ audio, confusum me in verbis
prioribus agnosco. Sic Isaias alas
deposuit (cuius verba domino ad
prædicandum placuerant) cum
eundem dominum cõtemplatus,
carbone de altari in ore tactus,
ait: Væ mihi, quia tacui, quia vir
pollutus labijs ego sum. Ecce ad
superiora subleuat, sibi metip-
si de labiorũ pollutione displicuit:
nisi enim cælestis munditiæ alra
conspiceret, esse se iudicabilẽ nõ
inuenisset. Sic etiam loquẽte do-
mino Ieremias clamat: A, a, a,
domine Deus, ecce nescio loqui,
quia puer ego sum. Iuxta enim ea
verba, quæ audiebat, verba se nõ
habere cognouerat. Sic Daniel
sublimem visionem videns, per
plurimos dies elanguit, & egrota-
uit: quia & hi qui in virtutibus
fortes sunt, cū altiora Dei cõspi-
ciunt,

Abrahã
Gen. 18.Moyse
Exo. 4.

Isai. 6. c.

1. re. 1. c.

Daniel.
8. c.

A ciunt, in sua sibimet æstimatione infirmi atq; imbecilles fiunt. Sic beatus Iob) de quo dominus amicis suis dixit: Non estis loquuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob) cum verba Dei colloquens audiret, respondit dicens: Insipienter loquutus sum, & quæ ultra modum excedunt scientiam meam. Et paulò post: Idcirco ipse me reprehendo, & ago poenitentiam in favilla & cinere. Qui enim quantum ad homines sapienter loquutus fuerat, loquentem sibi Deum audiens, insipienter se loquutum reprehendit: quia in contemplatione veræ sapientiae, sua ei sapientia viluit. **B** Ad vocem ergo desuper venientem animalia alas deponunt. Quia virtutem Dei, siue in natura sua contemplari requiramus, siue in oculis iudicij inuestigare cogitemus, eò quod alta nobis eius impenetrabilia sunt, nostra nobis (si qua esse bona credebantur) vilescunt: & qui inquam rularumque scientia volare credebamur, inuisibilem super nos naturam, & impenetrabilia eius iudicia perpēdentes, submissis alis humiliter stamus. Hæc ille.

C ¶ Hac eadē forma, deposuerunt

alas etiam gloriæ suæ, viginti illi quatuor seniores: sicut ex Apocalypsis capite. 4. constat. Qui cum ad videndum agnum, qui in throno sedebat, oculos eleuassent, ut eius tantam cōtemplarentur maiestatem, continuo omnes proprias suas deserentes sedes, ad pedes agni prouoluti sunt, mittentes coronas de capitis suis, voce magna dicentes: Dignus es domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia. Hac igitur via, dum concionator Dei maiestatem fuerit cōtemplatus, & in tam altā Dei sapientiam oculos coniecerit, sicuti est quæ in sacris litteris continetur: poterit humiliter ante diuinos pedes se prosternere, ibique totius gloriæ suæ & humanæ ostentationis & sapientiae coronam projicere, atq; profundè huius humilitatis virtutem induere: ut sic superbiæ suæ depositis alis, in hoc tam sanctum grauissimumque concionandi officium ingredi valeat, sicuti ad Dei gloriam decet

& honorem, atq; ad ipsius concionatoris personæ auctoritatem.

D E

DE PRAEDICATIONE EVANGELICA.

LIBER SECVNDVS.

¶ CAPVT PRIMVM
vbi quid sit sacra scriptura, ex definitione declaratur.

SUPPOSITIS ergo iam ijs, quæ supra in hoc primo diximus lib. vide licet quod euangelicus concionator christiano populo sacra scripturam ut edifferat oportet: & habito præterea, quod ut verum scripturæ sensum attingat, cōducit quidem ut profundissimam teneat humilitatis virtutem: necessariū statim huic proposito duximus in hoc secundo libro declaranda fore aliqua, sine quibus malè profectò euangelicus concionator, concionandi cathedram exercere valebit. Igitur postquam de sacra scriptura in concione eius debet esse sermo, operæ pretiū erit, vel summam declarare, quidnam sit sacra hæc scriptura. Malè quippe de ea sermonem texere valebit, nisi prius satis perceperit, quænam scriptura, sancta appellatur & sacra. Secundum verò quod meritò necessariò examinandum duximus, est quidem videre, quæ sint regulæ & præcepta, ad sanè & catholicè, diuinam hanc intelligendam scri-

pturam: ex quibus eius linguam, verborumque proprietatem dignoscere possimus. Quæ præterea regulæ tales sint, quæ sanctorum etiam intelligentiæ concordent: cum ad hoc in Ecclesia sua eos Deus constituerit, ut legis suæ lingua essent, & ipsius diuini spiritus organa, qui in sacris clauditur litteris.

¶ Ut igitur ad primum deueniamus, quænam scilicet scriptura sancta appellatur & sacra: estò vera & catholica partis huius decisio sit, quod ea solum sacra denominatur scriptura, quæ ab Ecclesia tanquam canonica est recepta, illique dumtaxat libri, scripturæ sanctæ nomen obtinent, quos sacri Canones atq; Cōcilia approbant. Volens tamen ad diffinitionis formam, hanc reducere celsuram, & ut materiam hanc explicatiū, ad concionatoris propositum differamus, distinctiusque & breuius proprietates eius, atq; excellentiæ nobis innotescant, singularem quandam Ioannis Driedonis expositionem in præsentia adducere statuimus: doctoris quidem egregij ac sapientissimi viri. Qui in primo libro, quæ de cathalogo scripturæ scripsit, cap. 1. sic ait: Sola illa scriptura est diuina, quæ

N 2 per

A per spiritum Dei est aspirata, & per eos qui per Dei spiritum sunt loquuti administrata, pura, integra stabilis. Pura quidem, hoc est absque commixtione alicuius falsitatis: stabilis, quia verbum Dei verum permanens in eternum: integra autem, omnia ferè que sunt ad salutem necessaria humano generi commensurans, aut per se ipsam plano sermone, aut per ecclesiam catholicam. Quam ut veritatis magistrā indicat, iussitque audiri, omnium aliarum scientiarum regula, mensura, & norma (secundum quam quicquid vel in Philosophicis, vel in Moralibus, vel in liberalibus artibus,

B oratorum historijs reperitur, aut cognitione dignum, aut humano generi utile, flectere oportet, atque interpretari) proposita omnibus: tanquam eiusdem Spiritus sancti fidele depositum, certissimis suis definitum voluminibus. Ex quibus tota sanctorum schola, tota Prophetarum & Apostolorum Ecclesia, fidei nostre assertiones consistare voluerunt: & quarum sententias indubiū reuocare, iudicauerunt esse nefarium. Ex quibus tota salutis nostre via discenda est: ex quibus quotidianus vitæ nostræ panis est colligendus. Ex quibus aurienda sunt sapientiæ salutaris pocula: ex quibus Dei voluntas, sapientia, misericordia, bonitas, & iustitia est inuestiganda: ex quibus etiam corroboranda est omnis orthodoxæ fidei veritas.

Simile.

De quibus, vtrum verum & rectum asseritur, omnino dubitare non licet. Est quidem inter ecclesiasticos patres, pia quedam diuersitas & disputatio, non de hoc, an in huiusmodi scripturis asserunt sententia sint veræ & rectæ: sed de hoc, quod earundem scripturarum verba vnus sic, alius autem non sic, sed aliter exponit, atque interpretatur. Quibus fit, ut sit sancta inter eos quedam altercatio, super earundem scripturarum intellectu: sed hæc in vnitatem spiritus, fidei, pacis, & vnitatis concordat: dum pro congruentia temporum, locorum, & personarum audientium, vnus sententias quasdam catholicas ex propositis scripturis, alius autem sententias alias, tamè congruas etiam fidei & verisimiles aut catholicas intellexit. Hæc ille.

¶ Hæc sunt grauissimi huius auctoris verba, in sacrae doctrine expositione. Oportet tamen ad hoc, ut clariorem doctrinae sacre intelligentiam teneamus, ut ex his supra positis verbis, quæ principaliora sunt paulò latius explicemus. Prima ergo huius definitionis particula, quæ ait, scripturam sacram inspiratam, siue reuelatam esse, atque per spiritum Dei hominibus communicatam, hæc inquam particula, dupliciter intelligi habet. Primò cum Deus ipse per semetipsum hominibus manifestauit, vel per angelos: sicut veteris testamen-

Prima particula.

C

tipa-

A ti patribus fecisse legitur, quibus per se ipsum Deus loquutus est, eisque legis sue mysteria & sacramenta impartitus est, quemadmodum cum Abrahamā, Isaac & Iacob, atque Moysē fecisse constat, cui in monte in tabulis lapideis legem contulit, ipsismet Dei digitis scriptam. Item secundo per Dei spiritum etiam dicitur communicasse nobis hanc sacram paginam, quando per prophetas suos, Apostolos, siue euangelistas, est nobis loquutus: quia omnem hanc scripturam Ecclesia catholica, tanquam per Dei spiritum recipit. Quia ipsis Prophetis & Apostolis ipsemet Deus etiam loquutus fuit: & doctrinam quam nobis contulerunt, vel ab ipso Christo audierunt, vel per Dei spiritum eam nobis tradiderunt. Ex hac igitur definitionis particula, prima huius diuinae scientiæ excellentia dimanat, quod scilicet non hominum sit adinuentum hæc sacra sapientia, sed tanquam à proprio fonte, ex ipso diuinae maiestatis pectore permanuit. Quod expressè diuus Petrus sua fatetur epistola dicens: Non enim voluntate humana, allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.

Expositio. 2. Particula. 1.

C
Secunda particula.

¶ In secunda definitionis parte, quæ habet, quod sacra pagina pura esse debet, secunda eius excellentia designatur: quæ nempe est, ut omnino penitus falsitate careat. Et hoc profectò vnum est, quod maximè homines admirari habent, eorumque ani-

mos maximo debet afficere gaudio & solamine: videre scilicet, quanta litteris sacris insit infallibilitas, & quot sue veritatis & certitudinis hæc Christi lex (quæ omnes professi sumus) habeat testimonia.

¶ Primū igitur eius infallibilitatis testimoniū est, quod vnum fundamentum eius, cui maximè est consona ipsa lex, ratio ipsa est. Quapropter in sacris litteris hoc nomine, iustitia, denominatur, sicut ex Matthei cap. 5. constat, vbi dicitur: Nisi iustitia vestra abundauerit plusquam scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Vbi apertissimum est, hoc in loco non appellare iustitiam, nisi ipsamet legis opera: quæ communissima est scripturae sacrae loquutio, videlicet propè semper legis opera, iustitiam denominare. Cuius nimirum loquutionis hæc existit ratio: quia omnia legis christianæ opera usque adeo in se ipsis ordinata sunt, & iustum quoddam intra se inclusum habent, ut si per ipsam hominis rationem examinentur, neque in vno apice ab ipsamet degenerare videatur iustitia. Quod proculdubio usque adeo est verissimum, quod si homines omnes nullam haberemus viuendi professam legem, sed quod de nouo vitæ nostræ formam eligere deberemus: quæ hominis conditioni & rationi magis esset conformis, nulla profectò alia esset à nobis eligendi vitæ forma, præter eam dumtaxat, quæ iuxta christianam legem in sacris

Primū testimoniū.

Expositio Matthei. 5.

B

C

Christiana lex rationi consona.

A litteris à Deo disponitur. Nā omnis hęc lex, iustitię illi conformis est, quā ipsa exposcit hominis ratio: vnde ortum habuit, q̄ diuina scriptura nomē hoc, iustitia, sibi appropriauerit. In hoc namq; designatur, quod non solū ipsa Christi lex iustitię opera disponat & præcipiat, sed quod ipsamet lex ipsum iustitię nomē sortiatur, & iustitia denominetur. Quid enim magis rationi cōsentaneū esse potest, quā decē legis christianę præcepta, quę in professione nostra seruāda tenemus? Quid item magis rationi consentaneū apparet, quā alia misericordię & charitatis opera, quę in christiana lege disponūtur? Quid præterea rationi magis cōforme est, quā delicatissima alia virtutū opera, quę Christus tum vita, tum doctrina sua hominibus commendauit? Adeo, vt Christus inimicis suis (sicut ex Ioānis. 8. cap. habetur) doctrinā simul & vitā examinandam prebuerit, cū dixit: Quis ex vobis arguet me de peccato: si veritatem dico vobis, quare nō creditis mihi. Ac si clariū dixisset, legē quam doceo, simul & opera, quibus legē ipsam cōfirmo, accipite: & videte, q̄ nec in vno apice aliquid cōtra rationem gestū inuenietis. Et hoc est quod ipsimet Christi inimici suo proprio ore confessi sunt, dū Matthæi. 22. hoc id ipsum sentientes dixerunt. Scimus quia veraces, & viā Dei in veritate doces. Ac si dixissent aper-

Expositio. Ioānis. 8.

Expositio. Matthæi. 22.

tiū, q̄ magisteriū tuū de cælo & nō ab hominibus sit, hoc vno maxime cōprobatur testimonio, q̄ veritatē in omnibus tractes, nec aliquid falsitatis vel in doctrina vel in vita quam degis, admisceatur. Et hac de causa (sicut ex Ioānis. 18. cap. cōstat) corā præside Pilato Christus redemptor noster cōstitutus, respondit: Ego in hoc natus sum, vt testimoniū perhibeā veritati. Quibus in verbis suū principale munus & scopū, quare in mūdum aduenisset, illud esse fatetur, nēpe veritati testimonium perhibere. Et hac eadē ratione, quemadmodū apud Ioannem. 14. cap. est videre, se ipsum veritatē appellauit, cū dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Ac si dixisset, etsi multa alia sint, quę mihi velut Dei vero filio cōueniāt, in hoc tamē præcipuē naturę meę conditio relucet, q̄ veritas sim, & in omnibus veritatē doceo. Si ergo legis huius doctor, qui Christus fuit & auctor, tantę veritatis fuit institutor, vt ipsamet appelletur veritas: cōsequitur apertissimē, christianā hęc legē rationi valde cōsentaneam esse. Nā quod veritati cōcordat, vt rationi concordet, etiā necesse est. Nā secundū diui Thomę sententiā & rei veritatē, veritas nihil aliud est, quā ad ipsum intellectum & rationis dictamē, adęquatio quedā. Quod vsq; adeo verū est, vt S. Thomas in opusculis, q̄ articuli fidei rationi sint cōsoni pbare intēdat.

Expositio. Ioānis. 18.

Expositio. Ioānis. 14.

S. Tho.

Quid sit veritas.

¶ Secun-

A ¶ Secundū veritatis & infallibilitatis testimonium, quod hęc christianorū professio retinet, ex quo eius perspicue relucet firmitas, est nēpe videre, quā breuis atque succincta in suis verbis scriptura hęc sacra apparet, & quā proprie omnia depingit, tā mala, quā bona: malū quidē pro malo, & bonū pro bono proponēs, absque vllō prorsus adulationis aut simulationis fūco, quasi malorū peccata operire velit, aut bonorū ostētare virtutes: minimē in quā hoc, nisi quatenus historię veritati (quam enarrat) necessarium extiterit. Adeo vt de ipso Iesū Christo redēptore nostro (vt constat ex euangelistę Ioannis ultimo capite) maiorem eius miraculorū, atq; excellentiarum partem euāgelista enarrare omisisse existimetur. Et hinc est, quod in laudibus diuę virginis Marię matris eius, tam parçē euangelistę omnes segefferint, vt vix duo aut tria de tā superexcellēti angelorum regina relata fuerint. Et adhūc omnino modū scriptura hęc diuina apostolorū laudes, & prophetarū opera, tēperatē admodū enarrat. Quę omnia maximū proculdubio veritatis, & certitudinis eius argumentum præstant.

Sinceritas legis christianę.

Ioannis ultimo.

Laudes virginis Marię.

Tertium testimonium.

C ¶ Tertium firmitatis eius testimonium est, q̄ auctor eius & origo, à qua promanauit, Deus ipse est. Et quidē singularis ratio & præcipua, quę iudicio meo probat, q̄ scripturę huius diuine Deus ipse

& non alius fuerit auctor, qui nobis eam præstiterit, hęc est: quia si attētē historias omnes, tam humanas, quā diuinas inspexerimus, tam librorum Gentiliū, quā etiam sanctorum nusquā vbique terrarū reperietur, q̄ hominum aliquis se Deum appellauerit, quē illico Deus a tam detestabili superbia, & præsumptione miserabiliter & ignominiosē non deiecerit, atque crudelissimo aliquo non percussit flagello. Sicut ex Daniele propheta cōstat, capite. 3. & 4. & 5. de rege illo Nabuchodonosor, qui cū statuam quandam præcepisset exigi, quę personę eius gerebat similitudinem, vt in ea ipse, tāquam verus Deus ab vniuerso veneraretur populo, confestim Deus superbiam eius deiecit: illico enim eum regni sui gubernatione priuauit, atque in campi solitudinem, velut syluestrem bestiam, eduxit, fœniq; pabulo veluti bouem pasci destinauit. Nec minus fuit crudele flagellum, quo primum angelolum diuina percussit maiestas. Nam eodem temporis momento, quo se in altum leuare decreuit, similis Deo esse cupiens, omnium expoliavit gloria, & splendore, atq; in barathri horribiles induxit tenebras: qui cū antea formosior cunctis, eminentiorq; esset creatura, inhorrendum & abominandum cacodæmonem versus est. Pari etiam forma primum hominem flagellauit, qui

A Singula ratio.

Danielis 3. & 5.

B

Apocalyp. 12. vsq; 15.

C

Gen. 3.

A vetitæ arboris pomi cupidus, ut deinceps sicut Deus esse posset, sciens bonum & malum: tam grauem & perpetuam in bonis eius Deus immisit laboris & ærumnæ plagam, quæ cum antea beatus esset, atque in innocentiæ donis ditissimus, in tantam deuolutus est miseriam, ut vsque in præsentem diem eius culpæ in nobis perseueret flagellum & pœna. Cum ergo semper in retrò actis temporibus, homines qui se ipsos deos appellare attentauerunt, tam enormiter Deus consumpsit in sola hac Euangelica lege hoc vnum conspicimus, quod in nulla alia ab orbe condito visum vnquam fuit. Videlicet, quia cum primùm redemptor noster Christus in mundum est ingressus, continuo pleno ore se verum Deum appellauit, & tanquam verus Deus voluit semper ab hominibus venerari. Et cum in ipso, hæc Dei veneratio, & quod ab hominibus sit receptus Deus, ab hinc plusquam mille annis semper inter gentes perseueret, in diesque magis ac magis christianæ huius institutionis religio increuerit, & vno quoque die in augmentum pergat: validissimū proculdubio argumentum est, quod homo iste facer, verus fuerit Deus: ac proinde quod lex quam christiani omnes professi sumus, ab eius diuina manu sit præstita. Ex quo pro indubitato est habendum, quod christianæ legis nostræ firmitas, & certi-

Grande
argumē
tū quod
Christus
sit Deus.

tudo, eadem est, quam in se ipsa diuina habet veritas. Quod maximi profectò animi leuamen, & cōsolatio est, his qui hanc christianam professionem supra se receperunt: quia tam certum & solidum fidei suæ habent firmamentum. Et hæc præcisè ratio est, cur redemptor noster Christus magna voce in dictorum atque suorum operum causam, scripturas ipsas assignabat, quæ de ipso vaticinabatur: asserens omnino ad implendas esse. Quemadmodum ex Matthæi. 24. capite constat, nec non & ex multis alijs scripturæ locis. Et non vtique ob aliud, nisi ut hominibus demonstraret, omnem eam firmitatem & certitudinem, quæ in se ipsis scripturæ continebant, ab ipsomet Deo dimanasse: nec alium esse Messiam siue Deum, de quo scripturæ vaticinarentur, quam se. Quapropter decebat maximè, ut ipsius Dei saporem scripturæ ipsæ retinerent.

¶ Quod si in contrarium obijcias quod etiam Sarracenorum secta, quæ à Mahometo illis fuit præstita, vsque in præsentem diem etiã perseuerat, quæ profectò maiorem mundi partem ad se attraxit, atque mirum in modum indies etiam increuit: si ergo nostræ legis & Christi nominis perseuerantia, argumentum est, quod Christus Deus extiterit: argumentum erit etiam quod Mahometicæ sectæ auctor Deus existat. Ad hoc tamè respondetur, quod Mahometus nūquam se

Expositio.
tio. Mat
thæi. 24.

Argu-
mentū.

Solutio.

A se Deum appellauit, nec ab hominibus vice Dei in terris receptus, aut veneratus est: sed tanquam domini propheta maximus, atque sanctus Dei. Quod certè propter hominum peccata, sæpe Deus in terrarum orbe permittit, esse scilicet, falsos quosdam prophetas, qui homines fallant, & in falsos religionis cultus inducant: sicuti est in veteri atque nouo testamento reperire. Et ad id quod ultra obijciebatur, quod tam grandis gentium multitudo ex Sarracenis ad Mahometi legem accurrerit, in promptu est responsio, nempe quia carni & sanguini lex cōsona est: id enim in ea permittitur, quod sensualis hominis appetitus concupiscit: quapropter in christiana lege parua ad est gentium congregatio, quia profectò vice versa, carni & sanguini aduersa est. Quod si iterum obijcias, de Gentilium idolis, quæ sicut deos veros gentes colebant, ipsaque veros deos appellabant. Respondeo primùm, sectam hanc parum durasse temporis, quin Deus eam vbi cūq; vigeat incidere: sicut iam constat talem hominum religionem penitus esse abolitam. Secundo respondetur, nūquam in tali secta, quocūq; tempore regnauerit, defuisse aliquos, qui semper fuerint vel Dei Apostoli, vel Ecclesiæ ministri, aut aliqui certè religiosissimi viri, qui deos tales demones esse proclamauerint, ut exhibitus honos non tanquam dijs,

Argu-
mentū.

Solutio.

Secūda
solutio.

sed ceu veris demonibus exhiberetur, qui in ipsis lapidibus, & luteis fictilibus latitabant: ut videre est apud veteres omnes, nouasque scripturas, tam veteris, quam noui testamenti.

¶ Quartum veritatis testimonium, quod hæc christiana lex in se habet, est quidem magnitudo miraculorum christi, & multitudo quibus hæc fidei nostræ professio solidata est. Quo vno Christus saluator noster Iudeorum pertinaciã deuincere voluit, ut iam eum tanquam Deum verum & crederent & reciperent, dum Ioannis cap. 10. dixit: Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibet de me. Sunt enim tam extra omnem mundi huius naturalem regulam, rerumque omnium naturam, ut efficacissimè probent, earum auctorem verum esse Deum, Christum Redemptorem nostrum & dominum. Et hoc idem est, quod iterum Christus ipse genti huic rebelli suadere nisus fuit, eodem Ioannis. 10. capite. Cum iterum dixit: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi, si autem facio, si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. Quæ profectò opera, ipsa erant patentissima, à Christo redemptore nostro gesta miracula.

¶ Hanc eandem cōclusionem docuit Christus, Ioannis. 15. cap. dicens: Si opera non fecissem, quæ nemo

Quartū
testimo-
nium.

Expositio.
tio. Ioan-
nis. 10.

Expositio.
tio. Ioan-
nis. 10.

Expositio.
tio. Ioan-
nis. 15.

A alius fecit, peccatū non haberēt. Vsq; adeo (inquit Christus) vali-
dissima sunt atq; diuina mea mi-
raculorum opera, & in ipso iudi-
cij die, tam efficax contra malos
erunt testimonium, vt nullam de-
delictis suis excusationem va-
leant opponere. Præterea quia ad-
miranda hæc Christi opera, infi-
nitam Dei virtutem esse in Chri-
sto prædicant. Quia non solum
per se ipsum mirabilia hæc ope-
ratus est, sed etiam per Apосто-
los, & per omnes alios scholæ suæ
discipulos, necnon & per amicos
religiosos viros. Tanta enim erat
eius virtus, vt non solum sibi,
sed etiam omnibus ei adhæren-
tibus sufficeret. Sicut ex euange-
lista Ioanne. 14. capite constat,
cum ait: Amen, amen dico vo-
bis, qui credit in me, opera quæ
ego facio, & ipse faciet, & ma-
iora horum faciet. Sunt præte-
rea hæc omnia, ipsius redem-
ptoris nostri Christi religiosissi-
ma viuendi forma, confirma-
ta. Nam ex quo hic homo Ie-
sus, visibilem hunc mundum est
ingressus, ab initio vsque in vi-
tæ suæ finem, nec in vno peni-
tus virtutis apice à perfectionis
recto tramite degenerauit. Quo-
fit, vt non solum mortuorum re-
surrectio, & cæcis restitutum lu-
men, claudorumque consolidati
pedes, in Christo miracula exti-
terint, sed etiam ipsamet in eo
viuendi forma, in genere moris,
miraculum quoddam fuerit. Quia

sic religiosè viuere, vt nec v-
num virtutis iota præmitta-
tur, nec in verbis, nec in fa-
ctis, sed quod in omnibus sum-
ma fuerit semper virtutis con-
sonantia: quando hoc inquam
ex propria virtute dimanat, si-
cut in Christo fuit, certè non
hominis puri, sed solius Dei esse
perhibetur.

¶ Quintum veritatis testimo-
nium, in hac sancta scriptura est,
quod tot martyrum sanguine
comprobata fuerit. Quod nimi-
rùm certitudinis eius validissi-
mum est argumētum. Quia cum
vnicuique viuentium tam natu-
ralis sit vitæ suæ conseruatio, &
quod hoc non obstante, tanta
fuerit gentium multitudo, quæ
gladio vitam suam tam virili-
ter & libenter exposuerint, &
tam facile sui ipsorum natura-
le esse abnegauerint, vt chri-
stianam hanc legem amplexa-
rentur, grande proculdubio vir-
tutis testimonium ac fortitudi-
nis est, quam in lege hac chri-
stiana Spiritus sanctus inclu-
sit. Et hoc vnum est, in quo præ-
cipuè Christus legis suæ noti-
tiam hominibus præstare vo-
luit, vt scilicet intelligerent om-
nes, tam pretiosam, admirabi-
lemque esse christianam legem:
quod dignum erat, vt pro ipsius
obseruantia, vitam suam ho-
mines commutarent. Quemad-
modum constat Lucæ. 14. capite,
cum dixit: Qui non oderit patrē
& ma-

Quintum
testimonium.

B

C

Exposi-
tio. Lu-
cæ. 14.

A & matrem, adhuc & animam suā
propter me, non est me dignus.
¶ Sextum veritatis testimoniū
est, libertas maxima, qua in vni-
uerso orbe hæc Christi lex fuit in-
troducenda, sine vlla prorsus armo-
rum humana potentia, siue homi-
num auxilio, sed solū diuina vir-
tute suffulta. Quod egregiè Da-
uid illo insigni facto figurauit
(quemadmodum primo regum
libro, capite. 17. habetur) cum in-
gentem illam bestiā nomine Go-
liath tam validè prostrauit. Qui
cum arma Saulis regis esset indu-
tus, neque incedere posset, neque
eorum ferreum pondus sustine-
re, ea à se omnino proiecit, existi-
mans sanè bellum illud satiùs in
Dei nomine posse peragi, quàm
in regis ferrea lorica: qui tandem
diuino nomine fretus, eximium
illum gigantem mirabiliter inte-
remxit. Et hæc profectò christia-
næ legis excellentia, atque insi-
gne priuilegium est. quod scili-
cet omne bellum atque dimican-
di forma, quam christiana lex cō-
tra mundi huius potētes semper
assumpsit, nulla alia est aut fuit
vnquam, præter ipsius diuini no-
minis virtutem: nullo alio pror-
sus mundi huius innixa auxilio,
aut hominū potentia. Et hoc no-
uum quoddam militiæ genus est,
quod Christi adinuenit euange-
lium, cuius tota vis potius in ip-
sa laborum tolerantia, quā in ar-
morum congressu sita est. Quam
militiæ formam manifestè Chri-

Sextum
testimo-
nium.

Figura.
1. Reg.
17.

Nouum
militiæ
genus.

stus docuit, Ioānis. 18. capite, quā-
do eius passionis tēpore, iam iam
diuinam eius personam ministri
illi tartarei comprehendere attē-
tarent. Tūc enim cum Petrus ira
commotus, gladium euaginasset,
vnumque ministrorum percussit,
iussit illi vt in vaginam gla-
dium mitteret. Vt iam dei nceps
Petrus, & reliqua discipulorum
eius schola animaduertērēt, euā-
gelicam legem, quam per vniuer-
sum orbem erant promulgaturi,
non armorum potentia introdu-
cendam fore: sed liberè ipsorum
inimicorum ictus, alapas, & fla-
gella, ac tandem mortem ipsam
patienter sustinendo. Et hoc est
quod mirifice Isaias propheta, ca-
pite secundo, suo vaticinio desi-
gnauerat, cum de huius felicissi-
mi temporis euangelica liberta-
te sermonem faciens, sic ait: Et cō-
stabunt gladios suos in vomeres,
& lanceas suas in falces: non le-
uabit gens contra gentem gla-
dium, non exercebuntur vltra ad
prelium. Erit (inquit Isaias) tam
felix, pretiosumque, gratiosum, &
pacificum euangelicæ legis tem-
pus, quod omne armorum genus
bellosumque instrumenta, in solā
diuinam virtutem conuertentur:
vt in hoc euangelici status liber-
tas inter cæteras mundi sectas re-
luceat, quia videlicet non vi, sed
suauitate maxima, & libertate in-
troducenda sit. Et hæc libertas illa
est, quā apertissimè Christus no-
bis demonstrare voluit, cum Mat-
thæi.

A
Figura.
Ioan. 18

B
Exposi-
tio. Isa-
20.

C

Ioan. 14

Admirā-
da Cl. r.
si vita.

A thæi capite. 10. Apostolos cæterosq; discipulos in huius euangelij prædicationem mittens, præcepit, ne faculum, peram, aut baculum, sed neq; adhuc calceos in hoc sancto itinere portarent: & quod si aliquis eos recipere nolle, suorum pedum excussum puluerem in eorum domibus relinquerent: ut hæc laborum tolerantia, in iudicij die firmissimū esset contra eos, suę rebellionis testimonium. Neq; ad hanc prædicationis executionem, aliam præcepit Apostolis suis armorum asumere potentiam, præter ipsius

B Dei nomen & virtutem. Et quia Christus tanquam verus Deus, in suo sanctissimo aduentu hunc di rectè intendebat finē: elegit quidem in ministros atq; euangelicos suę legis præceptores, nō utique mundi huius potentiores, siue principes, sed quod in orbe toto infirmius erat atq; abiectius. Quemadmodū in apostolorū electione constat, quandoquidem quosdam dumtaxat elegit piscatores homines, qui neque in suis personis, neque in aliquo reipublicę officio eminentiores existebant, sed qui debiliorem potētiam partem inter gentes erant sortiti,

C atque fortasse à multis vilipendio habitū: ut omnibus comperitum esset, prædicationis euāgelicę & conuersionis hominum victoriam, non sibi, sed soli Deo, tanquam insignis huius facti præcipuo auctori tribuendam esse.

Tertia scripturæ sanctę excellentia est, quod sit stabilis. Videlicet, quod eius veritas perpetua sit, neque aliquo vnquam tēpore deficere possit: quemadmodum in nostrę legis veritate reperitur. Nam cum vitę æternę eius sint sanctissima verba, & vita hæc perpetua sit, consequitur statim, ipsa etiam verba perpetuę veritatis esse debere: ac per consequēs, q̄ ipsa veritas, quā hæc prædicat verba, æterna sit. Et hoc est quod regiū ille Dauid propheta, psalmo. 118. ait, dicēs: Verbum tuum permanet in cælum & in sæculū sæculi. Cui etiam concordat seruatoris nostri Iesu Christi sentētia, quæ desumitur ex Matth. 24. capite, vbi dicitur: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et hoc grande profectò religiosi viri animi leuamen esse debet, nempe videre, quā firmum laborum suorum habeant repositum præmiū: eōtrā vero hominibus pessimis tristitia maxima, perpendere, quā sit infallibile malorum suorum tormentum & poena.

CAP. II. VBI QUARTA scripturæ sacre excellentia differitur.

QUARTA eius proprietates atque excellentia est, q̄ integra sit. Videlicet quod ex omni parte sit tam diues & sufficiens, ut in se ipsa omnia ut

A Tertia particula.

Expositio. Psal. 118.

Mat. 24.

B

Leuamē bonorū, & tormentum malorum.

C

Quarta particula.

A plurimum includat medicamina, quę pro hominum salute extiterint necessaria. Vnde quod maximè hominibus in hac sacra pagina ponderandum accedit, atq; admiratione dignum, est quidem contemplari, quā diues, & omnis generis remedijs abundans in se ipsa relucent. Nulla namq; est, quā fere non tangat virtus: neque defectus aliquis, quem nō pertractet: neque adhuc infirmitas, cui non præstet medelam. Et hoc est, quod expressè Dauid propheta de scripturæ huius virtute maxima affirmat, dicens: Dominus dabit verbum euangelizantibus in virtute multa, ut ex ea inquam virtute, tanquam ex pharmacopoliis, omnes mundi huius infirmitates atque hominum fragilitates medicari valeant.

B Qui autem curiosius hoc inspicere cupit, quā scilicet sit scriptura sacra diues, atque pro hominum salute integra officina, legat diuum Chrysostomum in epistola ad Philippenses, cap. 3. sermone. 12. in moralitate, quę iuxta sermonis finem statuitur, tomō 5. vbi copiosissimè & ingeniosè admodum vniuersos hominū morbos annotat, quibus illico in scriptura sacra appositis remedia atque medicamina, singula singulis assignat. Et adhuc nō minus eleganter & curiosè per diuum Gregorium differitur materia hæc, in Pastoralis libro, vbi mirabili quadam eruditione, om

nes ut plurimum, humanæ naturæ conditiones in lucem educit, statimque earum omnium in diuina scriptura, correspondentia adhibet medicamina.

C Itaque sicut artificis regula, quę integra est & recta, mensura fit, per quam ædificij rectitudo ab ipso educitur artifice: ad eum omnino modum, tam integra est & recta huius sanctę scripture facultas, q̄ regula sit & mensura, per quam omnium aliarum scientiarum profefsiones corriguntur. Quia iuxta eius sententiam & veritatem, earum omnium expositio esse debet, atq; ex ore eius tanquam ex regina & earum omnium domina, alię omnes scientię pendunt. Itaque sicut ex domini facie, eius pendet seruus, quā semper attentissimè contemplatur, quia per eam ipsius domini voluntatem, quā exequuturus est, agnoscit, vsque adeo, ut secundum vultus eius speciem, totus ipse formetur seruus: sic etiam alię omnes scientiarum profefsiones eodem vestiuntur omnino habitu, quem scripture sanctę facies petit. Nā omnes in se ipsis formam hanc semper atque colorem habere debent, ita ut saporem catholicę fidei vna quęque in genere suo præferat. Sit grāmatica, sit rhetorica, sit logica, sit philosophia, ius ciuile sit aut canonicū, sit medicina, vel theologia scolastica, vel positua, omnes tandem in vniuersum per huius diuine scientię

A

Simile.

B

Simile.

Simile.

C

Expositio. Mat. thæ. 10.

Arma fidei christianæ, patientia est.

Grego.

A tie vultum menfurari habent.

Aristote ¶ Sentētia est Arist. 2. Metaphy. libro, q̄ in vno quoq; genere rerū, vna est principalior ac perfectissima, atq; in illo effendi genere, tā eminens; vt ipsa sit regula, per quā aliarum omnium regulatur perfectio. Sicur inter metalla est quidem aurū, & inter frigida reperitur aqua, inter calida vero ignis ipse: ceterū inter aues aquila, atq; inter bruta ferocissimus leo constituitur. Pari forma ex omni scientiarū genere, hęc sola scripturę sanctę professio, velut **B** caput & aliarū omniū perfectissima regula prefigitur, cui ceterę attendere habent, à qua suā defumere tenentur perfectionē, & per quam denique ceterę professiones suos dignoscunt errores.

Philosofia. ¶ Hinc naturalis philosophia lucem accipit, qua propositiones suas ractificet, suasque à se pellat inordinatas cōclusiones. Per hęc Platonē condemnamus, qui omniū rerum materialium ideas, à Deo ipso separatas posuit, à quibus vna quęque rerum, suum excipiebat esse. Fingebat siquidē quod quemadmodum ex ipsa panis massa, mulier cuiuscūque panis excerpit esse: ita vna quęque res ab idea sua, suum esse & naturam eliciebat. Hanc tamen Platonis sententiam per scripturę diuinę censuram condemnamus. In Deo namque rerum omnium naturalium idea, nec materialis est, nec corporis crassitudi-

A dinem habet, sed spirituale esse omnino: neque adhuc ipsarū rerum idea, à Deo ipso est separatū aliquid, sed idem est cum ipso Deo. Item per hanc eandem sacram paginam, eorum philosophorum errores pariter damnamus, qui dixerunt, ex nihilo nihil fieri posse: Cum ex sacris litteris omnibus compertum sit, Deum ex nihilo mundum creasse. Item per hanc scripturę sanctę cēsuram, eorum etiam deliramenta dijudicamus, qui solē atq; lunam, tanquā verum Deum venerati sunt, ac si totius mūdi creatores essent & principia. Cōstat siquidē ex sacris litteris, q̄ hęc, sicut & reliqua omnia, à Deo ipso sint creata: sicut legēti cōpertissimū erit in Deuteronom. libro. c. 5. & 17. Per hęc præterea scripturę sacre sentētiā, aliorū philosophorū dementiā reijcimus, qui vtique asseruerunt, vnum esse Deū bonarum rerum creatorem, alium verò malarum: quādoquidem ex diuina scriptura constat, vnum solum deum esse rerū omnium creatorē. Itaque phisica disciplina sic rerum omnium naturas speculari habet, vt nec tamē ipsi creatori deroget: & sic etiā naturales leges tractare debet, q̄ minime diuinas sanctiones frāgat.

¶ Medicorū etiam ars, per hęc diuinę scripturę lucē sua illustrat præcepta. Nam taliter Aui cenę regulas pro hominū salute insequi debet, vt hominū supsti-

A tiones, ac dæmonum incantamēta, & fatalia, cæterasque similes fictiones & somnia, quę gentium vanitas & curiositas adinuenit, omnino fugiat. Sed sic in hac sciētix facultate, hominum salus medicari habet & vita, sicut ipse naturales regulę disponunt: & sic etiam naturalia salutis tractari habent præcepta, vt contra diuinas leges medicus non procedat: & taliter naturalibus herbis virtutem medicus tribuat, vt tandem Deum, principalem esse salutis auctorem affirmet.

Iurisconsultus.

¶ Per hanc præterea facultatē dirigitur & formatur iuris cōsultorum facultas, quę de reipublicę legibus (quibus homo instituitur) tractat. Nam sic mūdi huius principes, humanas leges cōdere tenentur, vt euāgelicę veritati minime cōtraueniant. Quorū principale intentū, dum iustitiā inter homines cōponunt, hoc esse debet, scilicet in virtutis finē eos dirigere: quādoquidem princeps leges cōdit, vt homines bonos faciat. Quo fit, vt lex illa, quę iniusta extiterit, non obliget, quia nimirū diuinę huius legis veritate caret. Præterea etiā cōstitutiones atq; humana statuta, quę in ipsa republica à ciuib; sanciantur, ad optimā eius gubernationē, & politia, per virtutes & rectitudinē quā hęc diuina lex disponit, dirigi habent. Quo fit, vt regi, quantumuis potentissimo, fas non sit, quicquid sibi placuerit executio-

ni demādare, nisi præcisē quod iustū est, & ipsa legis exposcit ratio.

¶ Hęc etiam scriptura sancta est, quę scholasticę Theologię conclusiones rectificat. Omnes namq; materię, tum potentię, tum etiam Dei sapientię, cum ceteris subtilissimis quæstionibus, quę hanc concernunt materiam, nec non quę fidei nostrę, & sacramentorum decisiones tangunt, per eiusdem scripturę sanctę censuram diriguntur, aut per traditiones, quę ab ore Christi & apostolorum acceptę, ad nos vsq; peruenunt.

¶ Nec solum hoc verū esse reperitur in ceteris substātib; grauisimiq; facultatib; sed adhuc Grāmatica ipsa, atq; Rhetorica, per hęc sacrā scientiā, regulas suas atq; præcepta sēper dirigunt. Nā sic Grāmaticus loquēdi proprietatē docere habet, vt vocabula ipsa, sanctę huius facultatis veritati nō contraueniāt. Hęc igitur à nobis statuitur hic firma veritas, q̄ videlicet omnes supradictę professiones, hūc eundē honorem & reuerentiam sacrę scripturę exhibere habent, ac si omnes ipsius famulę sint & ancillę, ipsa verò earū omnium sit domina & regina. Legitur in Esther libro, cap. 15. de celeberrima illa regina Esther, q̄ cū ingressa esset, vt regem Assuerum visitaret, pulcherrima admodum, & pretiosissimis induta vestimentis, duas secum ducebat ancillas, quarū vna

A
Theologia.

B
Rhetorica & Grāmatica.

C
Figura, Esther.

A retro posita defluentia in terram vestimenta suis manibus sustentabat: humeris verò alterius; ipsius reginæ manus innitebantur. Hæc sancta scriptura, illa est formosissima Esther, de qua legitime David propheta, psalmo. 44. vaticinatur dicens: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Nam omnes eius veritates, quæ ipsius sunt pretiosissima indumentâ, animarumq; nostrarum leuamen, in nostrum etiam vsum adaptamus: quibus inquam veritatibus, sicut pretiosissimis indumentis ornata facultas hæc sacra, velut aliarum omnium domina, & regina, resplendet. Hanc igitur reuerentiam & honorem, facultates aliæ illi deferunt, quòd videlicet earum altera eius vestimentorum sinus deportat, super alteram verò manus imponit. Grammatica enim, & ceteræ liberales artes, quæ de vocabulis, & loquendi proprietate agunt: velut ancillæ & huius sacræ facultatis famulæ, vestimentorum eius defluentia sustentant. Quia sicut sinus, vltimum sunt ipsius vestimenti, quæ hominis corpus honestant & decorant, sic etiam vocabulorum proprietates, atque totius orationis compositio, more chlamydis, scripturæ diuinæ ornatus quidam sunt, qui ipsam pulcherrimam nimis & venustam reddunt: nam loquendi proprietates, pulchrâ ostendit cursumq; facultatis orationem.

Attamen legum humanarum facultas, quæ imperatorum sanctiones condit, altera est famula, super cuius humeros fortitudinis suæ vires reclinantur. Principes namq; ea potestate, & imperio, quo vtiuntur in republica, ne ui quidam sunt, & totius Ecclesiæ fortitudo: nam in hunc præcise finem in illius defensionem Deus eos instituit: vnde fidei nostræ brachia & robur nominantur. Et hic finis est, & propositum, quod eorum potestatis apostolus Paulus ad Romanos capite. 13. assignat, cum ait: Nō sine causa gladium portat, vindex enim est in poenam malorum, laudē verò bonorum. Hæc namq; fuit diuina providentia, admirabilisq; rerum ordo, quem in Ecclesia sua Deus instituit, vt quotiescumq; homo diuinæ legis dulcedinē, suauemq; spiritum, atque saluberrima eius consilia libenter recipere noluerint, in fauorem eius sæculare statim adsit brachium: vt saltē iam violentia faciat, quod gratiosè agere renuit. Sicut aperte constare videtur ex illa sancti euangelij parabola, vbi quando conuiuæ, qui ad cœnam suauiter vocati sunt, ipsius domini beneuolentiæ leges, qui eos ad nuptias vocauerat, tã rusticè fregerunt: violentia quadam, inuitatos ipsos in nuptias intrare compelli iussit. Licet hoc de christianis iam professis intelligi habeat: nam de Sarracenis & ceteris, qui extra Ecclesiam Christi

A Christi sunt, qui nondū ad Christi cognitionem & fidē peruenerunt, iam à nobis expositum est supra, quòd vim inferre minimè licet (nisi christianorum terras inuaderent, aut bellum inferrent) sed tantum legē Christi illis proponere & prædicare. In hunc ergo finem sæcularis principis potestas in republica deseruit, vt cum christianus homo in has diuinas christianæ religionis nuptias, per suaues ecclesiasticas leges, intrare neglexerit, per civiles suo tempore ingredi compellatur. Et hunc ipsum diuinum ordinem iterum tractat apostolus Paulus, in epistola ad Romanos, capite. 13. sic dicens: Non est enim potestas nisi à Deo, qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Decreuit hic Apostolus nobis significare, quemadmodum sæcularis potestas ipsius Ecclesiæ brachium sit, & membrum, super quod ipsa nixa est Ecclesia. Quapropter ait, quòd potestas hæc, & sæculare imperium, mirificus quidam ordo est, quem Deus in sua instituit Ecclesia, in eius quidem vtilitatem atque defensionem. Quo fit, vt qui hanc principis perturbat iusticiam, huic diuino ordini contradicat. Et hinc etiam est, quòd omnes præcipui & christiani principes, hoc semper tanquam principale regiminis sui institutum & coronam assumpserunt, sci-

licet imperium suum semper Ecclesiæ sanctæ censuræ subijcere, atque in eius honorem & commodum, regni sui virgam dirigere: Hæc eadem repetit idem Apostolus, ad Romanos capite. 13. cum ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Omnis (inquit) homo reuerentiam debitam & honorem humanæ reipublicæ potestati deferat: quæ quidem potestas, ea sola est, quæ iam regum & principum esse dignoscitur: quam christiani omnes venerari tenentur, sicut negotium utique ab ipsa diuina manu institutum & præceptum. Huic etiam veritati consona est ea, quæ diuini Petri apostoli est sententia, epistola prima, capite secundo, cum ait: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præ excellenti, siue ducibus tãquam ab eo missis. Agit hic diuus Petrus de iurisdictionis temporalis origine, & radice, vt omnes scilicet intelligant, quemadmodum obedientiam & subiectionem, quæ huic humano debetur imperio, dirigere valeant. Intendit nempe omnibus commōstrare, quòd à diuina voluntate processerit diuinus hic principum ordo, & quòd non ab hominibus, sed à Deo ipso institutum sit eorum imperium: & ideo ait, estote subiecti omni creature, quantumuis sæculari, propter

O Deum

Expositio. Psal. 44.

Simile.

Simile.

Simile.

Expositio. Roma. 13.

B

Officiū
sæcularis
potestatis.

Expositio. Roma. 13.

Simile.

Expositio. Luca. 14.

C

Zelus antiquorum principum

Expositio. Roma. 13.

Simile.

Expositio. 1. Petri. 2.

C

A Deum, siue regi quasi totius rei-publicae capiti, siue cuiusq; alio, qui ipsius regis vicem gerat: semper quidem intelligentes, negotij huius ordinem à Deo ipso dimanasse.

facultates concatenatae sunt, ut si mul semper incedat, & quasi vna reputentur, cum in alterius subsidium altera sit instituta.

¶ Pro cuius clariori intelligentia, hoc in loco annotandum est, quod in lege veteri, hae duae facultates siue principatus, regis videlicet, & sacerdotis, in eodem simul reperiebantur. Sicut ex Genesis capite. 14. aperte constat, vbi historia habet, quod Melchisedech, cum esset rex Salem, simul etiam Dei erat sacerdos: quapropter panem & vinum ipsi Abrahamae obtulit, quemadmodum apostolus Paulus in epistola, quam ad Hebraeos misit, capite. 7. refert. A quo originem traxit consuetudo illa, quod videlicet illius tempestatis reges vnguebantur: vnde Christos Dei eos gentes appellabant, sicut historia clara est.

1. Regum libro capite. 24. Attamen postquam Christus redemptor noster in mundum venit, nostraeque redemptionis opus peregit, ab eo tempore inquam, iam duae istae iurisdictiones, separatae distinctaeque manserunt. Non tamen sic, quod vna merè humana, altera verò diuina sit, cum ambae (sicut diximus) diuinae sint, quia nimirum a Deo ipso promanarunt, & institutae fuerunt: sed ex eo quod iam in distinctis personis collocantur. Quod ita expressè Gelasius papa asserit in decreto quodam, super Concilio Chalcedonensi, vbi ait, quod et si

Figura
Gen. 14.

Expositio.
Hebr. 7.

Figura.
1. reg. 24.

C
Gelasius
papa.

A regis & pontificis officia à se ipsis separata sint, sed taliter in se coadunantur, quod rex pontificis potestate eget ut saluus fiat, atque pontifex regis eget auctoritate, ut eius statuta vim & executionem habeant. Quo fit, ut principes atque catholici imperatores, hunc semper honorem & reuerentiam in prosecutione iustitiae, Ecclesiae catholicae detulerint, ut neque in minimo eius auctoritati & priuilegijs derogauerint: attendentes, quod non in Ecclesiae grauamen & dedecus, sed in eius fauorem & gratiam, sint defensores constituti. De quorum numero insignis ille fuit, atque christianissimus imperator Constantinus, necnon Theodosius, nostrisque temporibus catholicus rex Ferdinandus, atque bonae memoriae Carolus imperator, simul atque rex noster Philippus maximus: qui omnes semper sacrosanctae Ecclesiae sanctionibus honorem hunc & reuerentiam maximè detulerunt.

¶ Habemus ergo, quod scriptura sacra integra est, cum ex ea ut plurimum rerum omnium remedium (adiunctis Ecclesiae traditionibus) dimanet, & medicamen: & in qua omnium aliarum facultatum sit constituta censura. Et hoc vno excellentijs illis, & scripturae sanctae conditionibus finem imponimus, quas utique supra posita à nobis definitio claudat.

Principu christiani
zelus.

B
Constantinus.
Theodosius,
Ferdinandus.
Carolus
Philippus.

CAPVT. II. DE A
secunda scripturae sacrae expositione, & quod pura & incorrupta permaneat.

SED est ita sit, quod ex supradicta definitione, quam hucusque exponendam deduximus, intelligamus quid sacra sit scriptura: ut tamen quaestionis huius clariorem consequamur intelligentiam, firmioremque veritatis huius teneamus fundamentum, necessario, vel vnico verbo declarandum duximus, quid secundum Ecclesiae sanctae morem & censuram, sacra appelletur scriptura. Ad quod respondetur, illos dumtaxat libros scripturae sanctae nomen retinere, & solum velut sacros & canonicos ab omnibus esse venerandos, quos catholica Ecclesia tanquam tales approbatos habet. Ecclesiam autem hic catholicam voco, non hominum solum, qui nunc sunt christiani, sed Ecclesiam illam, quae ab ipsis Matthaei temporibus, usque nunc successit: in qua sanctorum & pontificum congregatio, qui à primitiua Ecclesia, ad usque nostra haec tempora successerunt includitur. Qui omnes sic successiue liberos hos, velut canonicos, & sacros, ab ipso Apostolorum ore receperunt. Qui tamen Apostoli, ab ipso seruatore nostro Christo, tanquam Euangelij sui

Quid sit
Ecclesia

Due iurisdictiones.

Figura,
Luc. 22.

B

Figura
Luc. 22.

C

A ministri, dictorumq; & factorum eius testes, ex ipso Dei ore acceperunt & in Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum orbis terrarum, sic semper docuerunt. Itaq; huius paginæ auctoritas, vt sacra & diuina habeatur, ex censura vtrique & approbatione concilij, & sanctorum patrum, qui totius Ecclesiæ nomine congregantur, pendet.

Auguſti nus. ¶ Conſuſio hæc in eadem forma, est etiam diui Auguſtini, in tractatu quem edidit, in quadam epistolarum eius, contra Manichæum hæreticum, capite. 5. vbi sic ait: Ego euangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoueret autoritas.

Auguſti nus. ¶ Hæc eadem est eiusdem diui Auguſtini ſententia, libro. 18. cõtra Fauſtum hæreticum, capite quarto, vbi sic ait: Verum euangelium apud nos esse, docet Ecclesia, non hominum solùm qui nunc sunt christiani, sed Ecclesia illa, quæ ab ipsis Matthei tẽporibus vsque nunc successit. Quæ adeò vera est doctoris huius ſententia, vt si eadem ipsa euangelistarum, prophetarumq; originalia apud nos ipsos modò retineremus, nequaquam ipsis adhiberemus fidem, nisi catholica sic approbasset Ecclesia.

C ¶ Et licet verum sit, quòd Ecclesia statuere minimè possit, q scriptura aliqua, sacra sit & diuina, si alioqui ipsa de se in rei

veritate talis non erat: neque vt **A** doctrina aliqua reuelata sit, instituire potest, si ipsa in se ipsa priùs hoc non fortitur (sicut non quia Seneca diceret, Ciceronis aliquem librum esse, ideo Ciceronis est, si aliàs re vera de se liber talis Ciceronis non esset) estò inquam hoc verum sit, sed tamen hæc firma est veritas, quòd videlicet catholica Ecclesia, propter infallibilem Spiritus sancti assistentiam, quam Deus illi promisit, ne in suis ab erret censuris, substantialibusque fidei nostræ rebus, auctoritatem inde consequitur, vt eos libros quos sacros & diuinos esse ignorabamus, nobis canonicos & sacros esse definiat & declaret. Cuius censuræ in hoc iam deinceps taliter standum sit, & ita pro certo talis censura tenenda, vt contrarium asserere hæreticum penitus esset. Et hinc est quòd diuus Hieronymus in libro, quẽ de illustribus viris edidit, de epistola diui Iacobi sermonem faciens, ait, quòd paulatim procedente tempore epistola illa auctoritatem obtinuit. Id est, quæ de se in rei veritate sacra erat & canonica, & à nobis ignorata erat canonica esse & sacra, successu temporis eam esse canonicam declarauit, & diffiniuit Ecclesia.

C ¶ Sed est in præsentia argumẽtum, quod in contrarium huius militat, quod nimirũ in hac materia

Simile.

Hieronymus.

Argumentum.

A teria neruos habere videtur. Nã estò verũ sit, quòd libros aliquos tanquam sacros & canonicos veneremur, quia Ecclesia sic approbavit: vnde tamen nobis constare poterit, diuinas has scripturas quas modò possidemus, aliquo tẽpore corruptas, aut certè in tanto tẽporis successu ab aliquo deprauatas non fuisse? Saltem illas, quę veteris sunt testamenti, maximè cum verum sit, quòd harũ scripturarum prima originalia apud nos ipsos non extẽt? Ad hoc tamen respondeo primũ, sufficientissimum, firmissimumq; esse argumẽtum, scripturas sacras, quas modò christiani omnes veneramur, fideles esse, & non corruptas: quia Ecclesia sic eas receptas habet, & approbatas in ea forma & stylo, quo apud nos modò versantur, sicuti inferiùs latius patebit, vbi loca, quibus sacra fuerint acceptatæ scripturę, signabuntur.

Solutio. ¶ Secundo respondetur, libros hos canonicos fideles esse & non corruptos, efficacissimum esse argumentum, ex ipsa Iudeorum traditione, apud quos grandis semper vigilantia, summumq; studiũ fuit circa librorum istorum custodiã. Etenim in lege veteri mira erat cautela, qua curabãt sacerdotes, in ipso latere arcę testamẽti, clausos habere legis libros. Sic namq; disponebat ipsum legis veteris mādātũ. Qui libri (sicut dictũ est) sollicitudine maxima cu-

stoditi, ad nos per ipsorum Iudeorum manus, tẽporis successu perueniunt. Quòd autem ipsis veteris testamenti ministris, hæc librorum custodia maximè fuerit curæ, patet ex Deuteronomij libro, capite. 31. Vbi habetur, quòd postquam Moyses legis verba in libro quodam scripsit, ad templi sacerdotes, qui erant ex tribu Leui, quibus incumbibat veteris testamenti arcam portare, sic loquutus est: Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcę fœderis domini Dei vestri, vt sit ibi contra te in testimonium: ego enim scio contentionem, & ceruicem tuam durissimam: adhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra dominum, quanto magis cum mortuus fuero. Hinc ergo inter ipsos templi sacerdotes, ac totius populi proceres, anxia erat cura & sollicitudo semper de mandati huius obseruãtia. Quod etiam sic fecisse legitur Iosue, qui post mortem Moysi, omnia ipsius Dei ad populum verba, necnon & populi ad Deum ipsum, scripsit in libro legis, quem statim in arca testamenti reposuit, cum eadem, quæ Moysi erat scriptura. Similiter & prophetæ omnes, qui postea successerunt, hoc eodem diuino spiritu verba legis scripserunt, & libros omnes, qui inde restarunt, in ipsa testamenti arca cum eodem Moysi libro, summa vigilantia deposuerunt.

Deuteronomio. 31.

Iosue.

A ¶ Hoc igitur omnibus mirum esse debet, quod cum in tot retro ante temporibus, vsque ad nostrā hanc ætatem (vbi tanta successit tēporum varietas, in quibus tot inimicorū Christi, fideiq; nostrę vixerunt homines) admiratione inquam dignum est, quod omnes diuinę scripturę libri, corrupti ac tandem consumpti non fuerint. Et sic omnino credendum est, quod nulli alteri quā diuinę prouidentię tribuendum sit, quod sanctę scripturę historię nō perierint. Et quod in hac parte magis ponderandum accedit, est nempe, quod per ipsorum inimicorum nostrorum manus, sacre pagine sint tam fideliter obseruata. Nam Iudęi qui vsque ad tempus hoc nostrum, per vniuersum orbem fuerunt dispersi, semper legis libros & prophetarum nobis exhibuerunt, & adhuc quotidie exhibent. Et hoc est quod diuus Augustinus psalmo. 58. ipsius Dei prouidentię tribuit, dicens: Bene cum Ecclesia actum est, quod non vniuersi Iudęi fuerint occisi, sed dispersi: virtute Dei, ne quando obliuio fiat legis, & populi Dei. Itaq; sicut tempore Constantini imperatoris, eiusque matris Helenę sanctę, Deus Iudęum illum vsque ad id temporis seruauit, vt domini nostri Iesu Christi crucem produceret, in nostrasq; manus sacrosanctū illud crucis vexillū deueniret, vt eā veneratione sūma chri-

Mira Dei prouidentia.

Notandum maxime.

Augustinus.

stiani oēs haberent. Sic etiā toto precedenti tempore, prouidentia diuina gestum est, aliquos semper seruasse Iudęos, qui legis libros & prophetarum exhiberēt, & vt scripturas etiam Hebraicas nobis exponerent.

¶ Sed est hic argumentū, quod hoc in loco difficultatis non nihil ingerere videtur. Nam estō (sicut supra diximus) verum sit, quod hi omnes libri in veteris testamenti arca tam fideliter fuerint obseruati, tantaque vigilantia & cautela custoditi: sed tamē qui scimus, vtrum hominum aliquis ipsam testamenti arcā scrutatus fuerit, vel furtim libros aliquos ab ea extraxerit? aut certē eos maligne deprauauerit, & sic deprauatos, post modum eidem arcę loco restituerit? aut saltem viciatos iam libros alios, ipsorum loco subrogauerit? Ad hoc tamen responderetur, dubium hoc minimē hic locum habere posse. Nulla quippe opportunitas in veteri testamento, sese offerre potuit, vnde scripturas sacras aliquis scrutari, aut deprauare posset. Erat namque testamenti arca in secūdo tabernaculo (quod sancta sanctorum appellabatur) summa vigilantia custodita: vbi mana olla, & Aaron virga, nec non & Moyse legis scripturę tabule claudebātur. Qui locus cumq; generi hominum inaccessibilis erat, nisi ipsi dumtaxat summo sacerdoti: cui soli, cum vesti-

Argumentū.

B

Solutio.

C

A vestimentorum pompa maxima, atque apparatu, summaque reuerētia, ingredi tabernaculū cōcessa erat facultas. Et adeo apud eos tabernaculi huius vigeat obseruantia, vt lex ipsa vetus præciperet (sicut ex Numerorum libri decreto, capite quarto constat) quod præter sacerdotes tribus Leui, quibus arcę incumbere cura, aliorum nullus nec eam tangere auderet: nec solum tangere, sed nec adhuc curiosius eam inspicere fas erat. Quod si quandoque contra legis huius sanctionem contrauenire accidisset, quā plurimis flagellis continuo atrociter à Deo afficiebantur. Cui sanē veritati concordat historia illa, quę primi Regum, capite sexto adducitur. Vbi legitur, quod cum Bethsamitę segetum suarum trituram in agro facerent, accidit testamenti arcam, quam Philistęi diu in captiuitate duxerant, per eorum fines transire. De cuius libertate, & transitu, Bethsamitę maximo affecti sunt gaudio, & tripudio, statimque messis trituram deseruerunt: & quia prope ipsam testamenti arcam accedentes, curiosius eam aspexerunt, septuaginta millium hominum ex omni plebe, posteriora percussit: qui terribilem plagę dolorem sustinere non valentes, ad cælum vsque vociferantes clamabāt. Nec non & seniorū plebis quinquaginta (qui totius

Num. 4.

Figura. 1. reg. 16

populi curam gerebāt) similiter crudelissimē flagellauit, quia aliorum etiam curiositati cōsenserant. Ex quo apertissimē constat, quod cū testamēti arca tanta esset sollicitudine ab omnibus custodita, nulla potuit vnquā adesse opportunitas, vt aliquis libros (qui intra ipsam recondebantur) peruertere posset.

¶ Sed estō cōcedamus, quod testamēti arca apud legis sacerdotes tāta esset vigilantia obseruata, quod nulla posset accidere veteris legis deprauatio: adhuc tamen instat argumēti difficultas, quia Ierusalē ciuitas fuit post modum ab ipso Chaldeorū exercitu obsessa, vbi omnia templi vasa ab inimicis penitus ablata fuerūt, vbi etiā ipsummet sacrum Ierusalem templum fuit igne consumptum: nec non & testamenti arca, cum Moyse legis libro, cæterisq; prophetarum libris, qui cum ipso erant pariter omnia combusta sunt: Ex quo sequitur, non solum sacre pagine codices viciatos fuisse, sed combustos, penitusque consumptos.

¶ Argumentum hoc videtur profectō in hac materia aliquam præ se ferre difficultatem non tamen sic, vt minimē solui possit. Cum apud catholicos verissimum sit, quod sacra hæc scriptura (quam velut catholicam, & diuinam hodierna die christiani omnes veneramus) verissima & indubitata sacra sit pagina, &

Argumentū.

B

Solutio prima.

C

A absq; vlla penitus corruptione. Sed tamen tripliciter argumēto huic satisfieri potest. Primò quidem, nam etsi verum sit, quòd sacrum Ierusalem templum, à Chaldaeis fuerit igne combustum, sed tamen verisimile admodum est, quòd ipsa testamenti arca cū omnibus legis libris, qui intus manebant, minimè comburerētur. Nam etsi hoc, miraculi genus appareat, prouidit tamen in hoc diuina maiestas, vt inter ignis flamas salua maneret testamenti arca, ob hoc solū quia intra eam includebatur id, quod Iudaeorū toti populo tam esset necessariū, **B** cultuiq; legis & religionis conducens: Sicuti erant libri, qui originem totam & formam legis cōtinebant, in quo omnis eorum religio & viuendi modus erat scriptus. Et cū Deus aliò qui in eorum protectionem transactis temporibus tot fuisset mirabilia operatus, in rebus quidem, quæ non tanti ponderis, & momenti existebant: piè profectò credēdum est, quòd in re tam graui, à qua omnis Iudaeorum religio & diuinus cultus pendebat, q̄ protectionis suæ auxilium mirabiliter prestasset: nec permitteret tā diuinas perire scripturas, in quibus instituentis pro totius populi religione, tanta ipsi Deo fuerat cura: Quapropter verisimile admodum mihi est, Deum prouidisse, ne huicmodi scripturarum originalia consumerentur: à quibus ni-

Simile.

mirum, futuri temporis scripturarum omnium puritas, & fidelitas dependebat.

¶ Secunda argumenti huius responsio est, & satis iudicio meo apparet, q̄ Chaldei, quādo Ierusalem templum igne perdidērūt; prius ipsius testamenti arcā foras eduxissent, eamq; in tutissimo loco reuerēter collocasse credēdum est, estò alterius nationis religionisq; fuissent gētes. Et ratio huius est, nam omnes illæ nationes, quæ in ipsis Iudaeorum finibus morabantur testamenti arcam in maxima semper veneratione & pretio habebant, tū propter innumera, quæ per eam Deus in finibus illorū operabatur mirabilia: tum etiam propter flagella, quæ quotidie ijs, qui illi cōtumeliam irrogabant, infligebat. Vnde mos erat Iudæis, cū ad bellum procedebant eam in medio exercitus sui secum portare, vt sic facilius de inimicis victoriā consequi possent, quemadmodum in aliquibus regum libris habetur. Quapropter gētes omnes, etiam si alterius essent nationis, eius timore maxime tenebātur: & ideò vbicumq; ei occurissent, summo studio eam venerabantur, summaque reuerētia recipiebāt. Vnde primo Regum libro, capite. 5. & 6. legitur, quòd cū Philistæi iam de filijs Israël victoriā fuissent consequuti, ipsam testamenti arcam in patriam suam captam adduxerunt, existimātes, quòd ex

hoc

Secūda solutio.

Annotāda ratio.

B**C**

1. Reg. 5. & 6.

A hoc Iudæi grandem incurrerent iacturam, quia ablata iam ab eis arca, in qua tota eorum erat reposita fiducia, facilius contra eos victoriam obtinere possent. Quapropter in deorum suorum templo, eam honorificè collocauerunt, & omni tempore quo inter Philistæos domini arca detenta permansit, tam templorum dii, quàm etiam philistinorum personæ, quàm plurimis, crudelissimisq; sunt cōcussi plagis. Varijs quippè fuerūt infirmitatibus oppressi, bonorumq; temporalium substantia priuati, quo vsq; timidi iam, & conterriti, ne ex toto à Deo consumerentur, arcam domini liberam omnino, dimiserunt: quam cum honore maximo & pōpa remiserunt. Huic etiam sententiæ consonat id quod secundo Paralipomenon libro, cap. 36. legitur, q̄ cū rex ille Nabuchodonosor, sanctam Ierusalem ciuitatem bastaret, Salomonisque, totū eueritisset templum, statim ante initiū belli, quā primū omnia sacra templi vasa, cum alijs omnibus, quæ ad religionem & sanctuariū attinebant, foras eduxit, summaque cum veneratione secum detulit, vt inter templi sui deos reuerenter collocaret. Vbi credēdum est, ipsam etiam testamenti arcam secum deportasse, quia si cetera quæ ad arcæ cultum & reuerentiam erant instituta deferebat, vt in toto loco salua consisterent, à fortiori, arcam ipsam, cuius causa

Paralip. 36.

Nabuchodonosor

C

aliā omnia in pretio erant, secum etiā detulisse credendū est. De Titopratereā & Vespasiano circumfertur, q̄ cū in subuersionē Ierusalem ambo deuenissent, antequā tēplum incēdio traderent, extraxerūt testamēti arcā cū reliquis, quæ sanctuarij cultum respiciebant: quā nimirum reuerētia maxima inter ipsam captiuorum multitudinem, in exercitu detulerunt, neque in aliquo ausi sunt eam tangere. Pariter ergo credendum est, q̄ in ipsa Ierusalē subuersione, quā primū arcā domini inimici intus in loco reposuerint, vt ibi salua consisteret, quo vsque suo tempore Iudæis esset restituta.

¶ Tertium, quod huic dubio responderi potest, est nimirum, q̄ plurimi alij erant legis libri cuiuscunque scripturæ, præter originalia illa, quæ intra arcam ipsam continebantur. Videlicet q̄ pentateuchi, multi existerent libri multi etiam Isaiaë prophetæ, atque Ieremiaë & aliorum prophetarum, necnon totius sacre paginæ. Vnde fieri potuit, etiam si originalia omnia, quæ intra arcam latebant, fuissent combusta, & penitus consumpta, vt in cæteris, qui extra arcam erant libris, lex vetus conseruata mansisset. Siquidem compertum est, quod sacerdotes sapientioresque populi, qui legem scire tenebantur, vt eam toti populo passim interpretarentur, mini-

Titus & Vespasianus.

B

3. Solutio.

C Ratio.

A mē expectare deberēt, vt in libris qui intra arcā erāt, ipsam addiscerēt legē, cū illa vix intotius anni discursu semel aut bis aperiretur

4. Solutio.

Quarto respondetur, & hęc quidem argumenti solutio cōformior est, tum sanctorū sententię, tum etiā humanistarū opinioni, q̄ & si verum sit testamenti arcā cōbustā fuisse, cū omnibus scripturę sacrę originalibus, quę intra ipsam erāt, ita vt intus aut extrā nullus omnino legis liber remaneret scriptus: postea tamē Esdras sacerdos in lege peritissimus (qui inter cęteros maximę legis scripturā callebat, omniaq; ipsius legis quātū vis minutissima, memoria retinebat) iterū de nouo eiusdē legis libros scripsit, & in integrū restituit, eodē sanē spiritu atq; stylo, quo antea ipsamet lex erat cōscripta. Et hęc sententia est, quam magis omnes cōmuniter amplexantur.

Hieronymus.

C Diuus Hieronymus in tractatu, quem contra Heluidium hæreticum edidit, dubius est in hac sententia: & quidem, an libri legis cōbusti sint in ea destructione, quam Babylonius rex in Ierusalem templo fecit, dubitat. Cuius hęc sunt verba: siue Moysen dicere volueris auctorem Pentateuchi, siue Esdras eiusdem instauratorem operis, nō recuso. Liberum ergo vnicuiq; vtrūq; opinādū reliquit. Hoc tamen verissimū est, quod isto rum alter hęc scripserit, quę ad præsens ex ve-

teri testamento habet Ecclesia. **A**

Irenęus & Tertullianus, atque alij multi antiquorum auctores opinantur, omnes veteris testamenti libros, in Babylonico bello (quod cōtra Ierusalē ciuitatē gestū est) esse cōsumptos. Post modū tamē, q̄ Esdras sacerdos, sapientissimus quidem, atque in rebus legis resolutissimus vir, plenusq; Dei spiritu, post ipsam templi Ierusalē restorationem, omnes scripturas sacras, per vniuersum orbem dispersas, in integrū restituit, ea quidem phrasi, & spiritu, quo antea penitus erant cōscriptę: & q̄ etiam omnes alias Hebraycas scripturas, quibus modō vtitur Ecclesia, ipse repererit. Et addūt præterea, q̄ id quod legitur Deuteronomij capite vltimo, de morte & Moyse sepulchro, de quo nullus vnquā hominū vsque in præsentem diē cognouit: & id etiam quod dicitur de filiis Israēl, q̄ eius mortem triginta diebus lamentati sunt, asserunt in quā auctores prædicti cum diuo Hieronymo, credendū esse, q̄ ipse Esdras sacerdos hoc addidit. Sed vt cumq; sit, sufficit eis qui christianā profitētur legē hos libros tāquā sacros & canonicos Ecclesię approbasse. Et in huius confirmationē est, q̄ semper in corroborationē noui testamenti eisdē omnino librorum testimonijs Christus & Apostoli eius vsi sunt. Ex quo colligitur, libros tales canonicos esse ac diuinos.

Irenęus.
Tertull.Deutero
vltim. c.**C**

Cap.

A CAPVT. IIII. DE Diuersis linguis, in quas scriptura sacra est traducta.

POSTREMA, in hac materia, difficultas est, an saltem scriptura sacra vitata existat, ex varia linguarum translatione. Estò si quidem compertum habeamus, quòd scripturę sacrę prima originalia nō perierint: etsi etiam verum sit, quòd postquam sunt consumpta, Esdras sacerdos purissimè ea omnia in integrū restituerit: dubium in quā adhuc restat, an hęc sacra pagina in toto vel in parte, vitata sit, saltem ex tam multis & varijs linguis, quę ab eo tempore vsq; ad hoc nostrum successerunt, cum per diuersorum traductorum manus, ab vna in aliā linguam sæpenumero versa fuerit. Que in quā corruptio, aut ex traductorum ignorantia, aut eorum malitia fortasse orta esse potest: qui profectò eam ex professo adulterare destinarunt, aut certè quia impressorum incuria quandoq; accidere potuit.

C Materia hęc grauissima est, & quę maximè euangelicis concionatoribus conducit, tum ad sacre scripturę veram habendā intelligentiam, tum etiam ad ipsius christiani populi sanam eruditionem, quando quidem quotidie sacrarum litterarum doctrinam in concionibus audire habet. Quare opere pretium erit in præsentia

annotare aliqua, nec prolixa tamē: quia hoc in loco mens nostra est, tantum modò concionatori, quę necessaria sunt, sub breuitate proponere, reliqua verò ad Theologorum Gymnasia remittimus.

Primò igitur annotandū venit, tria esse idiomata, siue linguas, in quibus sacra hęc scriptura semper est, & fuit successiuè cōscripta: videlicet Hebraicā, Gręcā, & Latinam: quibus vtiq; linguis a principio semper vsa est Ecclesia. Et hac de causa titulus crucis Iesu Christi redemptoris nostri, quem in eius sacratissima passione Iudei imposuerunt, his tribus fuit signatus linguis, scilicet Hebraica, Gręca, & Latina. Ad insinuandum tres esse in orbe toto principales gentes, ad quas legis Christi notitia deuenire habebat, Hebręos videlicet, Gręcos & Latinos: à quibus post modū in reliquas omnes nationes, eiusdem euangelij cognitio per concionatores diffundenda erat. Hinc tamen excipiendus est Thobie liber, qui solus Chaldeę lingua scriptus est. Diuus tamen Hieronymus in prologo, quē in libros Regum scripsit, necnon in prologo super prophetam Iob, ait quòd hęc Chaldeę lingua affinitatem maximam cum Hebraica habet: qua de causa, nulla hic eius à tribus alijs linguis distinctio fit, sed eam sanē in eodem numero aliarum trium recipimus.

Triplex
linguarū
genus.**B**
Titulus
Crucis
Christi.

Hier.

C

¶ Se-

A ¶ Secundo annotandum est, Hebraicam linguam, primam principalemque in toto orbe fuisse, in qua omnes homines statim a suo principio enutriti sunt, ab ipso primo homine Adam usque ad Heber, qui fuit filius Sem: qui Sem, Noë filius erat, sicut legitur Genesis. 10. & 11. capite. A quo inquam Heber, Hebræa denominatio desumpta est: estò verum sit, quòd ante ipsum Heber, Hebræa lingua homines vsi sunt. Quæ tamen lingua, postmodum in alias nationes minimè deriuata est, licet quàm plurimè aliæ essent: sed dumtaxat in Abrahamæ progenie remansit. Vnde constat, solà hanc nationem Hebræo idiomate fuisse vsam: vnde est, quòd inter cæteras gentes, isti dumtaxat Hebræi appellati sunt.

B ¶ Et quòd verum sit, ab Adam usque ad Heber, vnam dumtaxat inter homines fuisse linguam, legenti. 11. caput Genesis manifestum erit, vbi sic habetur: Erat autem terra labij vnus & sermonum eorundem. Vbi considerandum est, quòd estò huiusmodi lingua, ab initio mundi usque ad Heber tempus mansisset, nunquam tamen Hebræa appellata est, quia cum ipsa sola ab hominibus esset recepta, neque alia essent aliarum linguarum nomina, à quibus distingui posset, nulla proinde fuit imponendi illi peculiare aliquod nomē, necessitas. Et quia à tempore Heber iam linguæ in-

ter homines inceperunt diuidi, ab eo inquam tempore, ad imitationem ipsius Heber, impositum est illi hoc nomen Hebræa, vt iam deinceps ab alijs linguis esset distincta.

¶ Et hinc est, quòd beatus Augustinus in libro. 16. de Ciuitate Dei, capite. 11. de tempore hoc scribens ait, quòd quando omnes homines vna solum utebantur lingua, nullo alio nomine appellabatur loquutio illa, quàm humana lingua: quia ea sola genus humanum utebatur. Et hinc fuit, quòd quado terra in varias linguas distingui cepit, Heber, cuidam filio suo imposuit hoc nomen Phaleg, quod vtiq; nomē, diuisionem significat: ciuitatem autem quam incolebat, vocauit Babel, quod nomē confusio interpretatur: ibi namq; omnium hominum lingua, atq; vnus labij vniformitas, qua semper homines vsi fuerant, confusa est. Quæ omnia ex ipso Genesis, capite. 11. apertissima sunt, vbi expressa horum omnium continetur historia.

¶ Causam autem diuisionis huius, assignat Augustinus in. 16. libro de Ciuitate Dei, capite. 11. nec non beatus Ambrosius. 2. libro de vocatione gentium, capite. 4. Asserunt enim, quòd in flagellum detestabilis superbiam, quam gentes omnes iam in se ipsis creare ceperant, in septuaginta & duas linguas Deus eorum diuisit loquelam, vt inter se inuicem minimè intel-

Augustinus.

humana lingua.

Gen. 11.

Ratio. Augustinus. Ambrosius.

C

C ¶ Et quòd verum sit, ab Adam usque ad Heber, vnam dumtaxat inter homines fuisse linguam, legenti. 11. caput Genesis manifestum erit, vbi sic habetur: Erat autem terra labij vnus & sermonum eorundem. Vbi considerandum est, quòd estò huiusmodi lingua, ab initio mundi usque ad Heber tempus mansisset, nunquam tamen Hebræa appellata est, quia cum ipsa sola ab hominibus esset recepta, neque alia essent aliarum linguarum nomina, à quibus distingui posset, nulla proinde fuit imponendi illi peculiare aliquod nomē, necessitas. Et quia à tempore Heber iam linguæ in-

A intelligi possent: & hoc in causa esset, ne in suo malignitatis proposito vnanimis possent consistere, nec sibi inuicem in suis peruersis operibus auxilium prestare. Et hæc veritas ita expressè habetur Genesis cap. 11. vbi legitur, quod omnes filij Adam in vnum congregati sunt dicentes. Venite, & erigamus ciuitatem quadam, in qua munitissima sit turris, cuius altitudo cælum ipsum pertingat: nostrum in terra celebremus nomen, antequam nos Deus in diuersas diuidat nationes & gentes. Qua propter ait ibi sacra scriptura, statim Deum descendisse, vt hanc detestabilem hominum superbiam visitaret: dixitq; Deus, populus hic vnus est, & vniformis linguæ, & nunquam altitudinē ceruicis suæ demittet, sed in dies in suæ superbiæ inflationem procedet: oportet igitur in varias omnino linguas eos distinguere, & confundere: vt sic confusi, nequaquam amplius in suis vanæ ostentationis desiderijs concordare valeant, aut sibi inuicem comunicare. Sed separati, distinctas possideant & dispersas in orbe mansiones.

Espositio. Gen. 11.

Primi characteres.

Driedō.

C

¶ Est præterea hic annotandum quod primi litterarum characteres, qui ad significandas diuinas litteras ab omnibus recepti sunt, huius Hebrææ linguæ vtiq; fuerunt, quæadmodum refert Driedon, in libro de Rogmatibus ecclesiasticis, cæteriq; auctores, qui de hac scripserunt materia. Quorum

perfecto censura, scripturæ sanctæ valde est conformis: Nam cum (sicut iam supra diximus) verum habeat, quod hæc sola lingua fuit, quæ homines primitus vsi sunt: hinc manifestè colligitur, eius characteres & litteras, primas esse debere: vt in eâ lingua, quam in scripto tractabant, homines loqui possent.

¶ Quæstio tamē hic sese offert, fanè curiosa magis quam vtilis, videlicet, quando Moyses testamenti tabulas in monte recepit, ipsius Dei manu conscriptas, quo idiomate, aut lingua Deus illi scriptas præstitisset? Certum quippe est, quod antea quàm Moyses prædictas legis tabulas recepisset, in nulla alia lingua lex ipsa scripta erat. Dixi autem quæstionem hanc curiosam esse. Nam illius nationis gentes, quarum lingua tabulæ essent conscriptæ, valde nimis sese extollerent, videntes quod idiomate suo, potius quam aliarum gentium lingua, diuinæ fuissent tabulæ conscriptæ. Ad hoc tamē responderetur, nulli esse dubium, quin eorum lingua Moyse tabulas Deus tradiderit, ad quos Deus tunc temporis loquebatur, vt legem quam illis præstabat, intelligere possent. Siquidem cõpertum est, quod ad homines Græcos, Deus latina lingua loqui non deberet, neque ad Latinos Græca, quia nullus eorum diuina verba sic intelligere posset. Et cum rei veritas sit tunc temporis Moysem cum Hebræis

Curiosa quæstio.

Responso.

C

hab-

Lingua Græca.

Cadmus Græcæ lingue uentrix.

Latina lingua.

Carmen ta latinæ lingue uentris

A habitasse, colligitur manifestè, q̄ in scribendis tabulis, eis characteribus Deus vteretur, qui Hebraicæ essent linguæ, & non Græcæ aut Chaldeæ, quâdoquidē linguas has ipsi penitus ignorabāt.

¶ Post Hebraicam linguā, statim in ordine suo Græca est lingua, cuius nempè intelligentia ad euoluendas sacras litteras plurimum conducit: tum quia maxima sacrae scripturae pars, idiomaticè Græco scripta est, tum etiam quia plurimi grauisissimi Ecclesie doctores, qui de hac diuina tractarunt scriptura, Græci fuerūt. Primus auctor qui hanc adinuenit linguam, eamq; Græcis prestitit Cadmus fuit, tēpore quo Othoniel populū Israëliticum gubernabat, ferme septuaginta & septē annis, postquā Moyſi scripta lex data fuit.

¶ Tertia lingua est latina, qua pro nūc omnes in ecclesia Romana vtimur. Prima autē quæ eam reperisse dicitur (sicuti auctores quide hac tractāt materia, referūt) mulier Carmēta nomine appellatur, tempore quo Iair Israëliticum populū dijudicabat.

¶ Postremò id deniq; hic aduertendū est, his tribus linguis scripturā sacrā semper fuisse successiue conscriptā. Vetus quidē testamētū in Hebraica, ex qua postmodum septuaginta interpretes in Græcam linguā traduxerūt, atq; ad vltimū per diuū Hieronymū ex Hebræa in nostrā latinā linguā

versum est. Cæterum noue scripturæ testamentū, Græcè primò cōscriptum fuit, inde verò post modum beatus Hieronymus latinè traduxit. Etſi auctores aliqui, qui de hac loquūtur materiadiui Pauli epistolam ad Hebræos, necnon & beati Matthæi Euangelium excipiant, quia hæc primitus in Hebraica lingua scripta fuerunt, à qua in Græcam & latinam postea sunt trāslata. Etſi iuniores qui de hac re loquuti sunt, de hoc quidē dubitent: asserunt enim prædictā Pauli epistolā, & Matthæi Euāgelium, sicut & ceteras testamēti noui scripturas, Græcè fuisse conscriptas. Excepto (sicut supra diximus) Tobie libro, qui à sua origine, Chaldea lingua scriptus est. Sed diuus Hieronymus in prologo super libros Regum, & super Iob, nullam differentiā inter Hebraicam & Chaldeam linguam assignat: nā inter se maximè sunt in characteribus suis similes, ita vt penè in nullo differre velit.

DE SACRAE SCRIPTURÆ TRADUCTIONE, Cap. 5.

SIRGA sacræ scripturæ traductionem, quoniam de varijs linguis peregrinus, edisserendū erat, qui & quot fuerint sacræ scripturæ traductores: prætereā etiā de veritate atq; auctoritate cuiuslibet illorū seorsum, & utrū aliquid falsitatis ex traductōrū vicio, cōtinere sacra possit scriptura, attamē quia hæc omnia in scholis fusi disputaturia præsen-

A præsentiarum relinquimus: atq; ea dumtaxat ex vna quaq; traductione annotabimus, quæ huic cōcionandi officio præcisè deseruire valeat: reliqua enim quæ Gymnasiorum propria existunt, in cōcionatore, tanquam in Theologo viro, iam præsupponēda sunt.

¶ Primum igitur, circa septuaginta interpretum traductionē, mirus traducendi ordo ponderandus est. Quod enim tam vniformes in omnibus extiterint, non nisi prouidentia diuina gestum fuisse creditur: qui ex Hebraica lingua testamētum vetus in Græcam traduxerunt. Cuius originē & formam, quæ hoc in loco seruat fuit, scribit sigillatim Eusebius, in libro de præparatione euangelica, capite. 8. Vbi ait, quod ante Christi natiuitatem annos circiter ducētos & quiquaginta, cum iam iam redemptionis nostræ tēpus appropinquaret, eiusque in mundum sanctissimus instaret aduentus, decebat maximè ad hoc, vt gentes in illum cōmodiūs credere possent, & tanquam verum Messiam reciperent: decebat inquam, vt quicquid de ipso in Hebraica lingua per prophetas suos scriptum erat, gentes in Græca haberent lingua. Hęc nāque lingua erat, qua tunc temporis magis homines vtebātur. Prætereā, quia grande instabat periculum, quod post Christi natiuitatem, nullas firmas eius legis habere possemus scripturas: quia

Eusebius.

Mira, septuaginta traductio.

profectò Iudæi inuidia moti, eas nobis occultarent, aut certè maliciose corruptas nobis tradidissent. Quod si nullū horum adesset in cōueniens, saltem suspecti maneremus semper, & inquieti, omnino, an scripturæ sanctæ deprauatæ fuissent, vel non: in quo non mediocre proculdubio damnum parabatur quietudini, & certitudini, quam christiani in lege hac Christi habere debem. Quapropter prouidentia diuina factū est, vt in Ptolemæum, qui tunc tēporis Aegypti erat rex inspiraret, vt de hac diuinae scripturæ traductione ageret. Qui cōtinuò

Demetrio suæ bibliothecæ præfidenti imperauit, vt ad Eleazarū sacerdotem, Iudeorumq; pontificem litteras mitteret, vt sapiētes aliquos viros & graues, atq; in lege Hebrayca peritissimos ad se mitteret, de quibus vtiq; confidentia esse posset, vt fideliter ex Hebraico in linguam Græcam suam met traducerent legem, quæ solū vsque ad id temporis in Hebræo erat scripta. Qui Demetrius statim summo studio regis mandatū profequutus est, & tandē Eleazarus sacerdos & legis pontifex, cōtinuò septuaginta & duos viros, ex omni tribu Israël elegit, peritissimos quidē in vtraq; lingua, Hebraica scilicet & Græca, qui nomen maximum, auctoritatēq; apud Iudæos obtinebant qui sex dūtaxat ex singulis tribubus electi sunt, & qui omnium erant seniores,

Ptolemæus.

B

C

A niores, qui præterea sciētia & experientia scripturam sacram melius attingebant. Et ut in eorum translatione, scripturæ sanctæ veritas & fidelitas maximè obseruaretur, neq; inter se inuicem maliciōse conuenire possent, ut aliqua deprauatè traducerēt: admirabili quadam industria cum eis rex Ptolemeus vsus est. Eos nāq; in septuaginta & duabus cellulis seorsum separatos constituit, ita ut eorum nullus alium consulere posset: vbi vsq; ad consummationem totius translationis separati steterunt. Quam tandem translatione finita, cum iam eam in publicum ad regem detulissent, ut in **B** eius præsentia vnus ad alteram conferretur translatio, repertum est à principio vsq; in finem tam vniformiter omnes legē scripsisse, ac si vnus dūtaxat fuisset scriptura. Nec solum easdem traduxerunt sententias, substantialesq; scripturæ sacræ veritates, sed adhuc eisdem omnino vsi sunt verbis & characteribus: ita ut omnibus, qui præsentibus aderant, non nisi diuinum, miraculosumq; negociū appareret. Hac igitur forma & stylo, septuaginta interpretes testamētum vetus, ex Hebræo in Græcum versum, Ptolemæo regi tradiderunt. Qui continuo librorum omnium translationem, in præsentia sacerdotum atq; omnium procerum totius Aegypti, qui tunc temporis in regis præsentia aderant, legi fecit. Qui

omnes postquam libri lecti sunt, **A** vna voce acclamarunt dicentes, quod sanctè & miraculosè scriptura sancta translata esset, regi; Ptolemæo illicò suaserunt, ut prouideret, quòd nullus auderet aliquid eorum peruertere, quòd tam sanctè & vniformiter traductum erat. Confestimq; ab ipso rege publicum exijt edictū, ut nullus sub capitis pœna aliquid minuere, siue addere ad eam translationē attemptaret, quæ per septuaginta erat translata.

¶ Vnum tamen hic ponderandum est, quòd in excellentiā scripturæ sacræ maximè vergit, & in **B** eorum pariter cōsolationem, qui christianam hanc legem professi sunt: quòd postquam in regis præsentia tam ad lōgum relata esset, adeò Ptolemæus ipse, legis ordinem, mirabilemq; rerum distinctionem est admiratus, multitudinemq; in templo ministrantium, & tam varia musicorū instrumenta, atque innumera quæ quotidie offerebantur sacrificia, modū præterea & formam, quo vnūquodq; istorū animalium occidebatur, necnon tot mirabilia, quæ per Moysen, aliosq; prophetas Deus fuerat operatus: ut statim Demetrius interrogauerit, quare poëtæ ceteriq; humanistæ, & antiqui scriptores aliquid harum tam diuinarum, mirabiliumq; rerū, quæ in Hebræorum lege scriptæ erāt, suis non demandauerant scriptis. Cui Demetrius respōdit, quòd lex hæc

B

Mirus veteris legis ordo.

C

Ptolemæi curiosa quæstio.

A hæc, cælestis admodū erat, ab ipsaq; Dei manu solum præstita: & ideò in tanto semper fuerat apud homines pretio, & auctoritate habita, ut nullus vnquā eam vel in minimo auderet tãgere. Quòd si aliquis quouis tēpore eam irreuerter euoluere, profanis vsibus adaptando ausi fuerunt, aut qui in hac sacra lege aliòqui nō fuerint cōsecrati, siue ad talē effectū deputati ministri, subito horrendis flagellis à Deo fuerunt percussi. **Reuerētia legis.** Quam de causa continuo ab incepto huius scripturæ, auctores oēs cessauerunt, ac proinde q; ceteri hoc vidētes, talia intētare se per formidarunt. Addiditq; Demetrius præter hoc in regis præsentia, mirabile quoddam, & formidabile admodū factū, quòd paulò antea acciderat. **Profanè scripturæ vsus.** Ipse quippe audierat à Theopompo, qui primus fuit, qui ad elegantē atq; rhetoricū stylū in Græco sacras litteras redigere cepit, q; ut primū hæc incepisset scripturā, subito omnium mēbrorum terribili tremore, atq; potētiarū turbatione correptus est. Qui cū postmodū in oratione positus, ad Deū ipsum cōquereretur, quare cū ipso tam durè & crudeliter actū esset. Vocem quandā in somnis asseruit se mirabiliter audiuisse, dicentem sibi: **Formidabile factum.** Quia res diuinas lenocinio in quinquas hominibus tradidisti. Aliū præterea casum non minus quā præcedentē horribilē, idē Demetrius, Ptolemæo retulit, videlicet, q; ipsemet audierat à Theodō

Reuerētia legis.

Profanè scripturæ vsus.

Formidabile factum.

Horribilis casus.

to poëta, qui cum multa ex sacra **A** scriptura Iudaica trāsferre decreuisset, ut ea stylo poëtico in profanā quandā tragædiā cōuerteret, illico mirabiliter excæcatus est. Qui tamen ut primū se propter hoc sensit percussus, multo tempore peccati sui culpam deplanxit, grādemq; scæleris sui pœnitentiam egit, quousq; à diuina clementia illi visus restitutus fuit. A quo tēpore Ptolemæus rex, qui hæc audierat, summam adhibuit diligentiam, ut scriptura sacra, ea forma & stylo, quo à septuaginta erat translata interpretibus, inuiolabiliter seruarietur.

¶ Et ut iam quanta litteris sacris exhibenda sit reuerētia, perspiciamus, exemplum illud, quòd de beato affertur Hieronymo, in præsentia adducere placuit, nisi illud apocryphū dixeris. Ille siquidem cū litteras sacras Ciceroniano stylo vestire curasset, subito plagis multis diuinitus fuit correptus, & acriter à voce de cælo missa reprehensus, quia magis Ciceronianus esset, quā christianus.

¶ Hinc præterea eorū error satis dignosci poterit, qui de sola Latinitatis eloquētia præsumentes, scripturā sacrā ausi sunt quodam Latinitatis fucō vestire: eam nimirum à grauisima syncerissimaq; Spiritus sancti forma, quam in se ipsa habet, extrahentes: quæ admodum temporibus nostris latinorum aliqui attentauerunt.

¶ Hinc etiā pestilentissimus eorum **C**

B

Formidandus casus.

C

P rum

Arum colligitur abusus, qui tam in
 verecūde, omni Dei timore post-
 habito, scripturā sanctā in profa-
 nos vsus vertere nō verētur, eam
 nēpe tragædijs, ridiculisq; dictis
 & factis aliorum applicātes, & ex
 sacre scripturę sentētijs, aliorum
 mores & vitā taxātes. Sicuti in ip-
 sa Romana curia, multisq; alijs
 Hispaniarū locis fieri consuevit,
 dū eos, qui alioqui à vulgo Masse
 Paschines, & Perq̄ es, vocātur, cō-
 ponūt: qui in domorū parietibus,
 & tēplorum colūnis publicē scri-
 ptos defigunt, vt inde in aliorum
 aures, proximorum suorum defe-

Bctus perueniāt. Qui profectō non
 minor quā diabolicus quidā est
 abusus: vergit siquidē hoc in gra-
 ue honoris detrimentū, qui christi-
 anis debetur. hominib⁹, necnō
 in dedecus & irreuerentiā aucto-
 ritatis, quę litteris sanctis exhibē-
 da est. Hęc sunt quę Eusebius in
 libro. 8. refert de preparatiōe e-
 uāgelica, de sacre scripturę trās-
 latione, quam septuaginta inter-
 pretes ediderunt.

¶ Secūda sanctę scripturę edi-
 tio, triū fuit Iudeorū, Theodotio
 nis videlicet, Symmachi, atq; A-
 quile: qui tres, sacra paginā post
 Iesu Christi dñi nři passionē, qua
 si centū quadraginta annis scri-
 pserunt. Isti tamē suę trāslationis
 auctoritatem cōmaculauerunt.
¶ Quia reperi sunt Iudaismi sui cę-
 rimonias obseruantes, vnde scri-
 pturę suę fidē meritō perdidērūt.
 Quorū memor est diuus Hierony-

mus in apologia, cōtra Rufinum **A**
 his verbis: Si apud Gręcos post se-
 ptuaginta editionē, iam Christi
 euāgelio coruscāte, Iudeus Aquila,
 & Symmachus, & Theodotio
 iudaizātes, hęretici sunt reperi,
 qui multa mysteria saluatoris sub-
 dola interpretatione celarūt: quā-
 tō magis ego christianus, & de pa-
 trētib⁹ christianis natus, vexillū
 crucis in frōte portās (cuius stu-
 diū fuit omīssa repetere, depraua-
 ta corrigere, & sacramēta Eccle-
 się puro ac fideli sermone aperi-
 re) vel à fastidiosis, vel à malignis
 lectoribus non debeo reprobari.

¶ Tertia scripturę sanctę tradu-
 ctio, quā apud nos habemus, est di-
 ui Hieronymi, quam alio nomine
 vulgatā appellant: qua modō vti-
 tur Ecclesia, quā item ex proprio
 originali Hebręo, latinitati dona-
 uit. Cause autē quibus auctor iste
 ad præassūptum laborē mor⁹ est,
 vt hęc nouā ederet translationē,
 præter eam, quę septuaginta inter-
 pretū est, sicut ex diuersis eiusdē
 auctoris scriptis patet, sequentes
 sunt. Prima causa, ne passim He-
 bręi nobis opponerēt, q̄ scriptu-
 rę sacre veritates in nostra latina
 lingua nō ita se haberēt, sicut in
 eorū Hebraica cōtinētur. Obie-
 ctio siquidē hęc locū iam nō ha-
 bet, cū profersionis nostrę tā gra-
 uem, sapiētissimūq; habuerimus
 traductorē, sicut vtiq; diuus exti-
 tit Hieronymus: Secūda ratio, vt
 ea quę in septuaginta interpretū
 traductione, vel omīssa fuerāt, aut
 certē

A certē non tam clarē verfa, omni-
 bus integra essent atq; clariora.
 Quę nimirū ratio, ea est, quā ipse
 Hieronymus in prologo sup Iob
 expressē assignat. Tertia ratio,
 quā etiā in eodem prologo affert,
 talis est, vt videlicet ea quę scri-
 ptorū vitio, in septuaginta tradu-
 ctione deprauata erāt, in editione
 nostra puriora castigatioraq; ha-
 beremus. Quarta deniq; ratio est
 in Græcorū confusionē, qui vsq;
 ad diui Hieronimi tēpora insulta-
 bāt nobis, dicētes, nihil in nostra
 habere linguā, nisi id dumtaxat,
 quod ab eorū Gręca dimanabat.

¶ At verō hęc Hieronymi edi-
 tionis acceptatio, qua Ecclesia vsa
 est, fuit quidē à tēpore Damasi pa-
 pę, qui pōtifex, doctoris huius lit-
 teras & auctoritatē maximē vene-
 ratus est: qui etiā eas in hominū
 opinione extulit eiusq; translatio-
 nem acceptari cōstituit, vt in vni-
 uersa decantaretur Ecclesia. Hoc
 ita refert Platinę historia, cuius
 hęc sunt verba: Damasus papa
 primū Hieronymi scriptis aucto-
 ritatē dedit, cum prius septua-
 ginta interpretū rātummodō in
 pretio esset, Deinceps Ecclesia in
 diuinis officijs & synodis genera-
 libus ad hęc res confutādas, Hie-
 ronymi translatione vsa est.

¶ At verō annotanda nobis in
 præsentia est, Ioannis Driedonis
 sentētia, viri quidē doctissimi, in
 2. libro de trāslatione sacre scri-
 pturę; vbi asserit, traductionem
 hanc veterem, vulgatā, & Latinā,

qua ad præsens catholica vtitur **A**
 Ecclesia, tā veteris quā noui etiā
 testamenti, neq; in omnibus esse
 eandē cum diui Hieronimi edi-
 tione, neq; etiā in omnibus ab ip-
 sa degenerare. Quod profectō ei⁹
 scripta legēti, patentissimū erit.
 Aliqua namq; sunt quę apertē di-
 stinctū cōsequuntur stylū. Quę-
 admodum de Psalterio potissimē
 verissimū est, quo Ecclesia mi-
 nimē vtitur secundū diui Hierony-
 mi editionē ad Hebraicā verita-
 tem. Sententiā hanc diffusē niti-
 tur probare eo in loco doctor hic
 egregius, ad quē diligētem lecto-
 rem remittimus: vbi quam pluri-
 mā huius materię sapientissimē
 diserta videbit: à quo nimirū, tan-
 quam à primo fonte, si nō omnia,
 multa tamen eorum, quę de hac
 materia recētiore scriptores tra-
 ctarunt, promanauerunt.

¶ CAPVT. VI. DE VE-
 ra in hac parte, amplexan-
 da sententia.

AT verō vt cumq; sit, hęc
 est in hac parte indiscri-
 minatim amplexanda ve-
 ritas. Hęc sacre paginę editio,
 vulgata, vetus, & latina, qua mo-
 dō Ecclesia Romana Latina vti-
 tur, post beati Hieronymi tēpora,
 decētissimē ac legitimē facta est:
 quę ab ipsa Spiritus sancti prou-
 dentia, atque instinctu directa est
 atque vsu & auctoritate Ecclesię
 dignissimē approbata. De qua
 P 2 etiam

Profanus scri-
 pturę
 vsus.

Eusebi⁹.

2. scriptu-
 rę editio
 Theodo-
 tion.
 Symma-
 chus.
 Aquila.

Hiero.

3. scri-
 pturę
 editio.

B
 Hiero.

1. ratio.

C

2. ratio.

3. ratio.

4. ratio.

B
 Dama-
 sus papa.

Veritas
 tenēda.

A etiam firmissimè tenendum est, nihil in ea falsum aut impropriū contineri: & quòd in ijs, quæ fidē nostram, hominumq; mores concernunt, eam sanè, velut omnium regulā & censurā, christiani omnes habere debēt. Et adhuc asserimus prætereà, quòd si aliqua fidei nostræ atque morum suborta fuerit quæstio, per hanc veterē & Latinam editionē decidēda est: neq; in fidei nostræ & morum disputationibus, iam ad Græca siue Hebraica originalia nobis recurrēdum est: sed in omnibus vulgatæ huius editionis sententiæ standū est, tanquam scripturæ diuinæ, eodem modo quo veritati, vbi fidelius esset scripta, staremus.

Conciliū Tridentinū.

C Et primò ac principaliter roboratur hæc sententia, ex ipso sacrosancto Tridētino cōcilio, sessione. 4. vbi sic legitur: Sacra synodus, considerans non parū utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorū librorū, quænam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit & decreuit, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum vsu, in Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, & q̄ eam nemo reijcere quouis prætextu audeat, vel præsumat. Hæc concilium.

1. ratio.

¶ Veritas conclusionis huius, rationibus etiam firmari potest.

Nā ab hinc ferè quadringentos annos sacra concilia, vniuersalisq; Ecclesia, ea semper editione tanquam fidelissima vsa est, & pura. Quòd si vera & legitima nō esset graue admodum fuisset damnū, quòd catholicæ Ecclesiæ, & rātæ cōciliōrum auctoritati, fideique nostræ catholicæ irrogaretur.

2. ratio.

¶ Probatur etiam secūdò. Nam toto præcedēti tempore, Ecclesia & concilia sacra, omnesq; doctores sancti, semper in disputationibus suis, veritatis testimonia ex ea desumpserunt: & hoc inquā ad cōfundendos hereticos, & res fidei nostræ defendēdas, absq; eo q̄ ad originalē linguam, in qua primū scripta fuit, recursum habuerint. Certū quippe est quā plurimos esse doctores sanctos, qui Hebraicā & Græcā linguam ignorarūt. Quomodo igitur verum esse posset, ad huiusmodi originalia, pro veritatis decisione hos tales recurrisse: nisi dicere velimus præfatos doctores, passim Græcos & Hebraicos homines disquirere debere, eosq; cōsultare teneri, pro quolibet scripturæ loco intelligendo: quo quid ineptius?

3. ratio.

¶ Confirmatur prætereà tertio. Quia ab hinc quadringentos annos, omnes scholastici auctores, quorū maior pars Hebraicæ, Græcæq; linguæ eruditione caruit, trāslationis huius testimonijs sēper vsi sunt, ad cōfirmandas quæstiones Theologas, eiusdemq; facultatis præcepta & sanctiones,

necnon

A necnon ad refutandos hæreticorum errores: quem stylum & formam semper vsque nunc tenuit Romana Ecclesia nostra Latina.

4. ratio.

Sacrum Inquisitionis tribunal.

¶ Quarto tandem confirmatur veritas hæc, quia grauissimū sanctissimumq; Inquisitionis tribunal, ad confundendum, corrigendumq; hereticorum errores, editione hac semper vsus est, sine recessu aliquo ad Græca, siue Hebraica originalia. Deliramētum quippe esset dicere, q̄ tribunalis huius iudiciū & censura, in tam quotidiana causarū decisione, ab extranea lingua pendere habeat.

B ¶ Item præter acceptationē, quā librorum sacrorū, sacrosanctum conciliū Tridentinū fecit: libeat etiā videre, quomodo libri sacri, quibus modò vtitur Ecclesia, sūt etiam velut sacri & canonici recepti, tam veteris quàm noui testamenti, à concilio Carthaginensi tertio, cap. 47. quod ab hinc mille annos celebratū est, cui diuus affuit Augustinus, cui etiā concilio ipsemet diuus Augustinus cū ceteris subscripsit patribus. Hoc supradictū conciliū prouinciale fuit, postmodū tamen per sextā synodū generalē, quæ in Trullo celebrata est, extitit cōfirmatū. Vbi sic expressè legitur: Item placuit, vt præter scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarū scripturarū. Sūt autem canonicæ scripturæ, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiū, Iesu Naue, Iudicum,

Conciliū Carthaginense. 3.

Ruth, Regū libri quatuor, Paralipomenō libri duo, Iob vnus, Psalteriū Dauidicū, Salominis libri quinq; libri duodecim prophetarū, Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, Tobias, Iudith, Esther, Esdræ libri duo, Machabeorū libri duo. Noui autē testamētiviginti septē videlicet Euāgeliorū libri quatuor, Actū apostolorū liber vnus, Pauli apostoli epistolę tredecim, eiusdē ad Hebræos vna, Petri apostoli duę, Ioānis apostoli tres, Iudę apostoli vna, & Iacobi vna, Apocalypsis Ioānis liber vnus, qui sunt. 27. Licet etiam legi passiones martyrum, cū anniuersarij dies eorum celebrantur.

B

¶ Adhuc etiam latiūs libri oēs sunt recepti in cōcilio Laodicēsi, cap. 59. quod nēpe cōcilium et si prouinciale fuit, postmodū tamē cōfirmatum extitit in. 6. generali synodo, quæ in Trullo est celebrata. Hoc cōciliū habitū fuit in Laodicea ciuitate, anno ab incarnatione dñi. 364. sub Liberio papa. Sūt prætereà acceptati canonici libri, in cōcilio Tridētino sessione. 4. vbi numerus eorū signatur

Cōciliū Laodicēse.

¶ Vltimò tandem hic annotandum est, quòd extra præteritos nūcupatos libros, circumferuntur & alij, quos recensere, aut in hominum memoriā adducere. Ridelicet prorsus esset, quos perditū & illusores homines confecerunt, vt simplicis populi deuotionem deciperent. Sicuti est quidam sancti Amari libellus: alius

Illusores.

A item qui beati Pauli reuelatio de nominatur, & alij his similes.

Deuotio nis libel li.
Deuotio nis fru ctus.
B Simile.
Inquisi tionis tri bunal.
C

¶ Eiusdem etiam generis sunt quam plurimi alij deuotionis libelli, nec non cōpositę orationes, quę quotidie in manibus rudis vulgi versantur. Quę nimirum orationes, etsi apertas in se hereses non contineant, tam patentes habent vulgaritates & rusticitates quasdam, atq; barbaras orādi formas, vt nimirum christiani populi deuotioni derogent, qui tam grauē ac sanctā legem (sicuti est christiana) professi sunt. Nā etsi hominis deuotio non sit ipsamet fides, est tamē ipsius fidei fructus, qualis enim arboris trūcus, talis & illius fructus esse debet. Cū ergo christianorum lex tam grauis, tamq; sit cęlesti sapientia plena, ab hoc tam insigni arbore, insignes deberent profectō etiam esse christiani populi deuotiones, graues quidem & quę legis nostrę sapientiā & grauitatem redolerēt. Et quidē præter quā, q̄ in omnibus alijs sanctissimū Inquisitionis tribunal rectē sēper, & catholicē admodum officium suū prosequutum sit, præcipuē tamen in hoc, nostris his tēporibus dignissima eius extitit censura, vt libellos hos vulgarissimasq; orationes ac rusticitate plenas, quę tam frequenter in omnium manibus versabantur, prohibuerit.

CAP. VII. VBI DE DI
uisione scripturę factę agitur.

HABITO iā quid sacra sit scriptura, cum omnibus alijs, quę hęc cōcernunt materiam, necessariū statim cōcionatori duximus, eiusdem sacre pagine diuisionem dignoscere. Ex hac siquidem distinctione, maxima earum rerum redurdat claritas, quę ad hoc tam sanctum & graue exiguntur officiū, sciendū igitur nobis est, q̄ totus sacre pagine liber, in vetus & nouū testamentū diuiditur. Et vt meliūs hanc veteris, & noui testamenti distinctionem percipiamus, est in primis annotandum, nomen hoc testamentū, in sacris litteris tripliciter reperiri.

¶ Primo igitur in sacra scriptura testamentum appellatur, ipsamet Dei verba. Quę nimirū acceptio apud Dauid prophetā reperitur expressē, psalmo. 49. cū ait: Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentū meū per os tuū? Quasi dixerit, quamobrē purissima legis meę verba, tuis impurissimis labijs pronūtiare audes? Vocanturq; hic eius diuina verba testamentū, quia præcipuū testamēti cōditi propositū est, nēpe testimoniū præstare, fidēq; exhibere volūtatis & mentis eius, qui tale testamentum cōdidit. Et hoc pacto diuina verba testamentum sunt, quia ipsius Dei volūtatis testimoniū perhibēt. Quā nimirū loquēdi forma redēptor noster Christus vsus est, sicuti refert euāgelista Ioannes, cap. 5. cū ait:

A Scriptu-
re diu-
sio.

Triplex
testamē-
ti acce-
ptio.

1. acce-
ptio.
B

2. acce-
ptio. Psal.
49.

3. Simile.

C

Expositi-
tio. Ioan
nis. 5.

A Scrutamini scripturas, illę enim sunt quę testimoniū perhibēt de me. Cui etiā loquendi modo consonat cōmune illud prouerbiū, quod inter homines iā vertitur, scilicet qualis vnusquisq; est, talia & eius existūt verba. Et hac eadem loquēdi forma in hominum operibus vtimur, cū dicimus, q̄ opera ipsa, eius cuius sūt, testimoniū præstāt. Sicut ex illo Ioānis cap. 10. cōstat, vbi redemptor noster Christus sic ait: Opera quę ego facio in nomine patris mei, hęc testimoniū perhibent de me. Iuxta quā acceptionem, omnis sacra pagina testamentum vocatur, idest testimoniū: nam omnia eius verba, atq; diuina opera, quę in ea continētur, ipsius Dei testimoniū perhibent.

Expositi-
tio. Ioā-
nis. 10.

2. acce-
ptio.

3. Simile.

¶ Vtitur etiam secundō scriptura sacra hoc nomine, testamētum, in eadem proprietate & acceptione, quam homines cōmuniter vsurpant, cū in postremo vitę suę constituti, testamentum condunt. Quę quidem acceptio idem est, quod alicuius suę postremę voluntatis ordinatio, vbi simul legatum aliquod ipsius testatoris hæredi relinquitur. Quā loquendi formam, habent communiter iurisperiti. Hac igitur acceptione, vsa est etiam ipsa sacra pagina, quia hoc modo, ipsamet scriptura diuina appellatur testamentum. Nam si tota in se consideretur, ordo quidam est & institutio, vbi ipsius Dei vo-

luntas nobis aperitur, circa christianam vitam, quam erga eius diuinum cultum gerere debemus: quomodo scilicet, ea legis mandata & eius cęrimonias obseruare habeamus. Vbi simul hæreditatis nobis legatum, veluti hæredibus, relictum est, vel bonorum temporalium, quemadmodum veteris testamenti patribus fuit concessum: aut certē vitę æternę diuitiarum, sicuti nobis testamenti noui professoribus est promissum. Et hic est loquendi modus, quo regius propheta vtitur, Psalmo. 88. dicens: Disposui testamētum electis meis. Quibus verbis mirabile illud atque insigne redemptoris nostri opus, quod in vltimo vitę suę constitutus, cum discipulis suis operatus est, tanquam propheta designat: in quo sicut verus omnium nostrum pater, voluntatem suam hominibus aperuit, eisq; velut hæreditario iure, regni cęlestis patrimonium promisit: Quod profectō diuinus ille sermo, quem euāgelista Ioannes refert, ostendit. In vltima namque cœna, cū esset cū discipulis suis, propriissimē videtur easdem obseruasse condiciones, quas piissimus pater cum amantissimo filio suo in vltimo vitę suę termino exhibet. Vbi consuetum est, filium ad se vocare, atque, ea quę in posterum sunt agenda, summopere illi commendare. Vbi etiam pater amāter paternę

A Simile.

Expositi-
tio. Psal.
88.

B

3. Simile.

4. Simile.

C

5. Simile.

A dilectionis filio viscera ostendit, quem intimè amplexatur, faciem ob ortis lachrymis deosculatur, sustinere non valens ab ipso amantissimo filio discessum: vt tãdem hæc omnia, pignus illi sint, & perpetuus nexus, vt in posterum patris volũtatem totis viribus prosequatur. Hæc eadem fuit redemptoris nostri Iesu Christi forma, quam in mortis articulo iam constitutus, suis charissimis discipulis exhibuit. Ipsos namq; dulcissimè alloquutus est ipsos toto mētis affectu amplexatus est, ipsos amicè osculatus est, ac deniq; super ipsos amarissimas lachrymas fudit: sicut in diuino illo elegantissimoq; redemptoris nostri sermone compertum est, quem diuus

Christus
verus pa-
ter.

Ioannis
15. & 16

Simile.

Expositio,
Hebræ. 9.

B Ioannes in suo euangelio refert, à capite. 15. vsque ad. 16. Et quia testamenti legatum, non nisi testatoris interueniēte morte, vim cōsequitur: sic pariter regni cœlorũ hæreditas, quam Christus redemptor noster hic nobis promisit, in eius morte & passione vires obtinuit. Quod ita expressè asserit apostolus Paulus ad Hebræos, capite. 9. his verbis: Et ideo noui testamenti mediator est Christus, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationũ, quæ erant sub priori testamento, repromissionē accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est interueniat testatoris: testamentum enim in mortuis cō-

firmatum est, aliò qui nõdum valet, dum viuit, qui testatus est:

¶ Hinc oritur tertia in literis sacris, nominis huius, testamēti, acceptio: scilicet pro pacto, siue alicuius rei conuenientia inter duos habita. Quo loquēdi modo vsus fuit propheta Baruch, cap. 2. cum dixit: Statuam illis testamētum alterum sempiternũ, vt sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quibus verbis illuminat propheta pactionem illã, quam cum legis gratiæ professoribus contraxit, in qua beatitudinis hæreditatem hominibus pollicitus est. Et hac eadem acceptio ne vitur Ieremias propheta, capite. 31. dicens: Ecce dies veniēt, & feriam domui Israēl & Iacob fœdus nouum, non secundum pactũ quod pepigi cum patribus vestris. Hæc eadem loquendi forma adducitur Deuteronomij capite. 4. vbi Moyses sic ait. Loquutus est vobis Deus de medio ignis: & ostendit vobis pactum suum, quod præcepit vt faceretur.

¶ Vnum tamen est hic annotandũ, ex diui Thomæ doctrina, super priorem diui Pauli epistolã, ad Corinthios, cap. 11. lectione. 6. quod videlicet testamētum hoc, vt inter personas ipsas magis validum firmissimumq; esset, consueuerũt homines pactum ipsum sanguine firmare. Quemadmodum legitur Genesis. 31. de Iacob & socero suo Laban, qui post quã inter se inuicem amicitiam inie-

A

3. acc-
ptio.

Expositio.
Baruch. 2.

Expositio.
Hierem. 31.

B

Expositio.
Deuter. 4.

S. Tho.

C

Simile.

Figura.
Expositio.
Gene. 31.

runt,

A runt, pactumq; statuerunt, quomodo sese habere deberent in rerum temporalium atque pecorũ vsu, continuò, victimas sacrificauerunt: quarum nimirum sanguine, firmissimam iam inter se amicitiam, solidumque pactum reddiderunt. Sic etiam legitur Moysen fecisse, Exodi ca. 24. vbi postquam in conspectu totius populi legis librum perlegisset, populus que respondisset, se sic acceptare legem, sicut Deus illis præceperat: statim Moyses, ipsum legis librum, populũque totũ sanguine resperxit, dicens: Hic est sanguis testamenti, quod nobis Deus præcepit. Quasi clarius dixisset, hoc sanguine certus, firmissimusque redditur cõtractus, qui inter nos & Deum nostrum factus est.

Figura.
Exo. 24.

B

¶ Et inde est, qd pactum illud, quod Deus cum legis gratiæ hominibus contraxit, testamentum etiam vocatur: quod nempe suo pretiosissimo sanguine Christus consignauit. Quemadmodum ex Luca. 22. capit. constat, cum dicitur. Hic est calix nouum testamētum in meo sanguine, qui pro vobis effundetur. Ac si apertius dixisset, hic est sanguinis mei verus calix, quo quidẽ certissimus redditur, quem vobiscum feci, cõtractus. Hoc idẽ refert iterum Matthæus Euangelista. capite. 26. dicens: Accipite, & bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamēti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorũ.

Expositio.
Luc. 22.

C

Expositio.
Matthæi. 26.

Quod profectò idem est, ac si diceret, apertius, sanguis hic meus, quem modò bibitis, fœdus nouũ legis meæ, inter vos & me contractum, consolidat. Et hoc idem est, quod Apostolus Paulus asserit, prima ad Corinthios epistola, capite. 11. vbi ipsius Euangelistæ verba resumens, sic ait: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, idest, fœdus quod modò vobiscum pepigi, sanguine hoc meo consignatur. Et vt magis loci huius mētem aperiamus, est idem ac si diceret, testis huius contractus in ipsa gratiæ lege, sanguis meus est: idest, a tramentum, quod hæc sancta meæ legis scriptura consignata est, meus quidem est sanguis. Quod si explicatius verbis alijs asserere velis est dicere, sigillum quo contractus iste auctoritatem est cõsequutus, vt vos Deo seruire teneamini, atque ego in huius mercedem, cœlorum regnũ vobis prestare debeam, sanguis meus est.

A

Expositio.
1. cor.
int. 11.

2. expositio.

B

3. expositio.

4. expositio.

Christiana
consideratio.

C

¶ Hinc colligitur manifestè, quod si homines, quando hanc Christi legem attentant frangere, atque sua peccatorum sarcina, ipsi Deo iniuriam inferre decernunt: si tunc temporis inquam attentissimè perpenderent, se in hoc facinore, diuinum illud pactum rumpere, ad cuius firmitatem ipsius Iesu Christi verus sanguis necessarius fuit. Credo equidem, quod non tam facilè in quotidianis peccatis se præcipites

A darent, nec tam effrænes indies in suum abirent malum: sed vt cumque saltem, in suis se peccatis detinerent. Ad minus in eis, has vires diuinus iste obtineret contractus, quas inter homines humanus quidam contractus, testibus corroboratus, habet. Terribilis siquidem testis erit in finali iudicij die, eius lateris sanguis contra eos, qui contractum istum tam facile rumpere contempserunt. Hinc præterea Ecclesiastici omnes maximè considerare habent, quomodo Ecclesie patrimonium consumpserint, cum eiusdem patrimonij pretium, non aliud quam Christi sanguis extiterit. Si enim filius cui pater testamento paruum pecunie portionem in hæreditatem reliquit, maximo eam habet in prætio, & summo opere curat, ne eam prodigè consumat, ob hoc solum quia eius patris sudore pecunia illa acquisita est: quanto magis Ecclesiastica hæreditas estimanda venit, summoque habenda in pretio, cum non alia pecunia, quam diuino sanguine fuerit acquisita. Quod profectò diuus Paulus in hominum animis semper fixum manere voluit, Cum prima ad Corinthios. 6. capite, hoc vnũ tam efficaciter admonet dicens: Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro. Quòd si seculares homines, quia Christi sanguine empti

Simile.

Simile.

Ecclesie patrimonium.

B

Simile.

Expositio. 1. cor. 6.

Simile.

sunt, in bonorum temporalium vsu temperatè viuere tenentur: quanto potius Ecclesiastici, qui ex ipso Christi patrimonio viuunt quod eius fuit sanguine acquisitum, religiosè admodum & honestè illud consumere tenentur, non vtique prophanis vsibus consumendo, sed eis tantummodò, qui eorum graue sanctissimumque redoleat statum & officium.

¶ Et hoc est, quod Paulus Apostolus summè exaggerare voluit, cum ad Hebræos. 9. capite scribens ait. Christus assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est non huius creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introiuit semel in sancta, eterna redemptione inuenta. Perpendite (inquit Apostolus) dilectissimi fratres, huius diuini operis magnitudinem. Nam cum veteris testamenti factus, vitulorum sanguine & hircorum esset confirmatum, in illo Salomonis materiali templo: Christus tamen noui testamenti contractum, non nisi suo proprio sanguine corroborare decreuit: in quo tamquam verus pontifex: in hoc templo viuò æternam nostram redemptionem operatus est.

B Expositio Hebræos. 9.

C

¶ Caput

A CAP. VIII. DE DIFFERENTIA, quæ inter vetus & nouum testamentum versatur.

H A C igitur testamenti diuisione, & acceptione supposita, sciendum nobis est, antequam vtriusque testamenti differentiam assignemus, quòd si veterius rem hanc cõtemplemur, potius re ipsa vnum est testamentum, quàm duo. Nouum namque testamentum, ipsius veteris complementum est, & conclusio. Quia omnia quæ propheta vaticinati sũt, cum cæteris quæ in veteri continentur testamento: omnia in quã illa, in ipsius Iesu Christi diuinã personam, tãquam in scopum ordinata sunt: atque ad ea, quæ Christus verbis suis & operibus in lege gratiæ adimpleuit, diriguntur. Quemadmodum figura in veritatem eius, cuius sanè figura est, dirigitur: atque in festum, vigilia. Vetus quippe testamentum, nouæ legis fuit figura: nostra autem lex, ipsius figuræ veritas. Itè vetus instrumentum, noui vigilia fuit: nouum verò, ipsius veteris fuit festum. Et affinitas illa, siue correspondentia, quæ inter mulieris cõceptum est, & partum: hæc eadem omnino inter scriptã legem, & legem gratiæ reperitur. Hæ namque euangelicæ veritates, quas modò christiani veneramur, in veteris legis ventre, tanquam filia quædam conceptæ sunt:

Duo testamentum, vnum testamentum.

Simile.

Simile.

Simile.

C

cæterum in lege noua, earum extitit partus. Itaque vetus ipsum testamentum, nihil aliud quàm testamenti noui ventre quidam fuit, à quo instrumenti noui veritates, velut filie eius, in publicum prodierunt. Et hac de causa Iesus Christus (sicuti Ioannis. 16. capite legitur) suam sacratissimã passionem, partum appellauit, cum iam eiusdem passionis tempus instaret, dicens: Mulier cum parit, tristitiam habet: cum autem filium pepererit, gaudet, quia natus est homo in mundo: & nunc vos tristitiã habetis. Quibus verbis nihil aliud Christus intedit, quàm immensa quadã lætitia discipulorum suorum moerentes animos afficere, nouum legis gratiæ venturum filium annũtians. Vnde semper hoc passionis tempus, suam esse horam dixit. Nam sicut in muliere partus tempus, eius dicitur hora, quia filius qui in ventre matris inclusus erat, in lucem prodit: pari forma passio Christi, hora eius fuit, vbi veritates, quæ in veteris testamenti ventre erant inclusæ, in lucem & totius mundi conspectum exierunt. Et hoc vnum egregij concionatoris studium, artificiumque esse debet, scilicet veritatibus ipsis, quas ex nouo testamento desumit, proprias assignare (quas habent in veteri testamento) correspondentes sedes. Nam quemadmodum flores, ab ipsa arboris radice prodeunt, sic etiam nostri euangelij veritates,

Expositio. Ioannis. 16.

B

Simile.

Concionatoris artificium.

C

Simile.

tes,

Ates, flores quidam sunt, qui tanquam à radice, ab ipsa lege veteri sunt orti.

Expositio, Canonico. 2.

¶ Et hūc sensum veriorem esse existimo loci illius, cāticorum. 2. capite, vbi spōsus cuiuslibet christiani animam, velut sponsam veram, ad beatitudinis prādium inuitat: aut certē Ecclesiam nouā, vt eam vtiq; in eiusdem beatitudinis excitet cognitionē, dicens: Surge, propera amica mea, iam enim hyems transijt, imber abiit & recessit: flores apparuerunt in terra nostra, & vineæ florētes dederunt odorem suum. Vbi testamentum vetus hyemem fecit: ipsam verò gratiæ legem, floridum ver constituit. Nam sicut herbæ hyemis tempore, radices tantum habent in terra submersas, quarum flores tamen in ipso veris initio rutilantes apparēt: ad eum modum veritates, quæ tanquam in verē, in euangelicę legis tempore floruerunt: in veteri testamento, velut in hyeme, suas habuerunt radices: quo tēpore semper extiterunt congelatæ, quousque redemptor noster Christus, passionis suæ calore eas liquefecit. Et hoc fuit crucis mysteriū, quando ad patrem iam suam sacratissimā exhalaturus esset animā, dixit: Consummatū est. Quandoquidē in hoc designauit, hyemis asperitatem iam finisse, scilicet veteris testamenti cessasse figuras. Quod etiam adumbratum fuit in illa veli tēpli scissura, quæ

Simile.

Figura. Ioan. 10

Figura. Mat. 27.

profectò nihil aliud designauit, A quam euangelicas veritates, sine vllò velo iam discoopertas omnibus debere esse: vbi omnia aperta & florida remanserunt. Quem admodum igitur arborem cum flore, & sine flore, eandē dicimus esse arborem: sic etiam noui testamenti floridam arborem, eandem omnino, quæ in veteri testamēto sine flore erat, appellamus.

Simile.

¶ Dicimus præterea, idem esse testamentum vetus atq; nouum, quia vtriusque idem fuit testator, idemq; principium vtriusque assignamus. Nam veteris testamenti principum, ex quo primus homo Adam formatus est, fuit quidem Christus præfiguratus. Nā in Adę costa, ex qua mulier est formata, iuxta diui Pauli sententiam, illico ipsius Christi Ecclesia designata fuit. Ait siquidē ad Ephesios. 5. capite, Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia. Itaq; sicut pictoris imago prius in se obscuram hominis similitudinem gerit, ita vt dicere nequeas, equus, an leo, vel homo sit futurus: in fine tandem postrema ipsa delineatio clarā iam demonstrat hominis siue leonis effigiem: pari forma ab ipsa veteri lege ad hanc vsque nouam legem gratiæ, pictura quædam ipsius Iesu Christi extitit obscura & confusa. Cuiusquidem vmbra in veteri erant testamento, huius tamen imaginis facies in nouo apparuit. Quod

2. convenientia.

Figura. Gen. 2.

Expositio. Ephe. 5. Simile.

C

ita

A ita expresse diuus Paulus asserit, ad Hebr. 10. cap. cum ait. Vmbra habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem.

Expositio. Hebr. 10.

1. Differentia.

Deut. 4.

Deut. 6.

Expositio. Mat. 23. 5.

¶ Sed estò ita sit, q̄ hæc duo testamenta, supradictis iam rationibus, in re ipsa idem omnino sint: plurimum tamē inter se differūt. Primò, quia diuersus est vtriusq; scripturæ finis. In veteri namque testamento, illius legis patribus, bonorum temporalium fuit facta promissio: qualia erāt longa corporis vita, suorumq; inimicorum vindicta, panis etiam vini & olei abundantia. Quemadmodum ex Deutero. capite quarto, constat, vbi sic legitur. Nunc Israel audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciēs ea viuas, & ingrediaris, atq; terram possideas, quā dominus daturus est vobis. Præterea eodem Deuter. 6. cap. legitur: Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, fluentem lac & mel, atque alibi asseritur: Si hæc feceritis, bona terrę comedetis. Multaq; sunt alia id genus scripturæ diuinæ loca, quæ hanc eandem continent sententiā. Cæterum in nouo testamēto, non nisi celestium bonorum fuit pollicitatio. Quemadmodum ex Matthæi capite. 5. apertissimum est, vbi Christus dominus noster proponens hominibus, qui christianam legē sunt professi, virtutes quas obseruare deberent, laboresque quos pro eis haberent tollerare, nullum aliud præmium il

lis constituit, præter ipsam regni cælorum beatitudinē. Ait enim: Gaudete & exultate, quoniā merces vestra multa est in cælo.

Quod autem ad ipsam bonorum temporalium attinebat substantiam, potius nos retraxit, & ab huius sæculi temporalibus bonis prorsus separatos esse voluit: quoniam paupertatem, famē, sitim, & inimicorum persecutionem, cū cæteris mundi huius calamitatibus, instanter commendauit.

2. Differentia.

¶ Secunda differentia est, quia vetus testamētū eos libros continet, qui de sapientia, de potētia, de iusticia, atq; de Dei bonitate tractant. Quod profectò in ipsa mundi creatione relucet, in qua Deus virtutem suā & omnipotentiā hominibus ostendit, in hoc q̄ creata omnia ex nihilo produxerit, præstans vtiq; illis tam admirabile atq; formosū esse. Ostendit etiā sapientiā suam, in potētiarū hominis harmonia maxima, & cōpositione, quā illis tā artificiosè præstitit. Præterea etiam hanc eandē ostendit sapientiā, in omni earundē rerū admirabili ordine & gubernationē, quā ad se inuicē annectuntur & ordinantur, quarū altera alteri inseruit. Suā itidē in hoc bonitatē demonstrauit, q̄ creaturis suis has suę diuinę maiestatis gratias & excellentias cōmunicare dignatus sit. Ostendit adhuc omnipotentiā suā & vires, in tātis prodigijs, admirandisq; victorijs, in quibus filij Israel de suis

B Potētia sapientia atq; Dei bonitas.

Sapientia Dei.

C Bonitas Dei.

suis

A suis hostibus triumphantes, quotidie euaserunt: sicut ex quatuor regū libris aperte constat. Ostēdit pariter iustitiā suā, in terribili illo, atq; hominibus tā formidabili flagello, quando vniuersum orbē diluuiō consumpsit: & dū etiā in mari rubro Aegyptios omnes inuoluit: necnō in Sodomitis, cū eos ignis viuos absorbuit. Sed ad huc bonitatē suā demum ostēdit quando in ipsis prophetarum libris, clemētiā eius vidimus, dum tantā eis præstitit hominibus notitiā, & spem, q̄ scilicet Messias esset venturus. Sed tamē in nouo testamento, solū illi cōtinentur libri, qui de Iesu Christo dño nostro, iam humana carne induto, iamq; mūdo manifestato tractāt. Necnon de virtutibus, quæ huic cælesti operi sunt annexæ, veluti sunt euangelij Christi, fides, & spes, atq; charitas, amorq; ipsius Dei & proximi, pariter & vitæ æternæ spes, in quā christiana hæc lex (quam professi sumus) nos omnes inducit.

C Tertia differentia est. Nam veteris testamenti leges, in lapideis tabulis hominibus datæ sūt vnde lex denominatur scripta. Cæterū noui testamenti leges, in ipsis hominum visceribus & anima scriptæ sunt, vbi ipsa sedes est gratiæ: quo fit vt testamentum nouum lex appelletur gratiæ. Quas ambas vtriusq; testamenti conditiones asserit Ieremias propheta, capite trigesimo pri-

mo, cum ait. Consummabo super domū Israel testamentū nouum, nō secundū testamentum quod feci cum patribus eorū, in die qua eduxi eos de terra Aegypti: testamentum nouum dabo illis, legē enim meā scribam in visceribus eorū. Quæ prophete verba in summa hoc designare vidētur, q̄ videlicet prima oblatio siue sacrificiū, quod de se ipso homo Deo offerre habet, sui quidē cordis esse debet: ardentissimē semper, id quod in Dei obsequiū operatur, amādo: nā hic cordis amor & affectio, eius operum anima est & vita. Et in hoc veteris à noua lege differentia cōsistit. Verus namq; lex mortua vocabatur, quia tantum ceremoniarum quædam erat quasi mortua obseruantia. Cæterum noui testamenti lex, viua appellatur, quia nimirum in corde hominis, à quo vita promanat, sedem retinet.

¶ Quod proculdubio clarissimum est, ex eo Iesu Christi excellenti ac diuino sermone, quem Matthæus refert, capite quinto, in quo proponens Christus discipulis suis, eorumque nomine vniuersis mundi gentibus, sanctas euangelij sui leges: minimē contentus fuit, ab eis operum suorum corticem exigere, sed earum medullam, & spiritum, tanquā virtutis animam, principaliter petit. Ait siquidē. Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnum cælorū. Ac si dixisset expli-

A Expositio, Hieron. 31.

affectio, virtutis anima.

Expositio Matth. 5.

Simile

A explicatiū, ille vere beatus erit, qui vestem pauperem & vilem, quā in corpore portat, ipsammet toto cordis affectu amplexatus fuerit, volens & affectuosissimē amans illud paupertatis opus. Et iste proculdubio Deus vult, vt christiana legis papyrus ipsa sint hominum corda: quia verus fons vnde nostra lex dimanauit, fuit etiam ipsius Dei cor. Et hoc fuit in eius passione sacrosanctum illud mysteriū, quod videlicet militis lancea, redemptoris nostri rumperetur latus: vt aperte cognosceremus, ipsius legis sedem & fontem, Christi fuisse cor, ac proinde in hominum cordibus christianam legem scribendam etiam fore, quia ab ipso Dei corde primitus exierat. Nam si à Iesu Christi visceribus lex ipsa orta fuit, in hominum etiā visceribus scribi dignissimum fuit. Nec in hoc, plus à nobis exigit, quā ipse contulit: quia si cor petit, cor dedit: si amorem exigit, prius amorem dedit: si spiritū expostit, spiritum præstitit: & si deniq; animam postulat, prior ipse animam præbuit. Igitur hac de causa in christiana lege, virtutum opera & voluntatem, & affectionem in se ipsis continere habent: quia voluntas hæc, ipsorum operum vita est & anima: & hoc est, esse cordis opera, id est quod viua sint, & ab ipso corde promanātes actiones.

¶ Quartam veteris & noui testamenti differentiā, assignat beatus

Simile.

Figura. Ioan. 19.

Simile.

Voluntas operum vita est.

4. differētia.

Gregorius. 20. Moralium libro, capite. 28. vbi asserit, vetus atque nouum testamentum sic à se ipsis differre, sicut in arcu, eius chorda à cornibus differt: quæ quidem cornua, extrema quædam sunt, à quibus ipsius arcus chorda pendet: chorda quippe mollis & suauius est, cornua tamē acutissima sunt & dura. Ad eum igitur modum testamenti veteris lex, dura admodum extitit, quia rigorosis, asperisq; operibus semper plena extitit, erāt quippe opera, quæ in se exiguum spiritus saporem, aut dulcedinis succum continebant: sed omnia vt plurimum sicca, sterilissimaq; existebant. Nouum verò testamentum, huius arcus chorda dicitur. Nam sicut chorda flectitur, & mollis est: sic legis nouæ opera, dulcia nimis sunt & suauius, amore & charitate plena, quæ semper ipsius hominis spiritum emulcent. Quare ratione lex gratiæ denominatur, quia gratiosa & suauius sunt omnia eius instituta. Quod si diuini Gregorij verba in præsentia adduxerimus, plenius curiosa hæc veteris & noui testamenti differentia percipietur. Ait siquidem: Aliquando autem per arcum, etiā sacra scriptura signatur: ipsa quippe arcus est Ecclesiæ, ipsa arcus est domini, de qua ad corda hominum, sicut ferientes sagitte, sic terrentes sententiæ veniunt. Vnde rectē quoq; per Psalmistā dicitur, Psalmus. 7. Arcum suum

A Grego.

Simile.

B

Simile.

Quare lex gratiæ dicitur.

C

Simile.

Expositio. Psal. 7.

terent-

A tetendit, & parauit illum, & in ipso parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Arcum namq; suum dominus tetendit, quia cunctis peccatoribus per scripturam sacram minas exhibuit. In quo arcu scilicet vasa mortis preparat, quia secundum eloquij sui sententiam, eos qui nunc corrigi negligunt, reprobos damnat. In quo etiam sagittas suas ardentibus effecit, quia in eos quos per terrorem corrigit, accessas verborum sententias emittit. De hoc prædicatorum arcu per Isaiam dicitur. 7. cap. Cū sagittis & arcu aggreduuntur illuc. Quia nimirum sancti Apostoli ad feriendam gentilis vitæ duritiam, cū districtis verborum spiculis venerunt. Quid igitur hoc in loco arcus nomine, nisi sacrum eloquiū debet intelligi? in chorda etenim, testamentum nouū: in cornū verò testamentum vetus accipitur. In arcu autem, dum chorda trahitur, cornu curuatur. Sic in hoc eodē sacro eloquio, dum testamentum nouum legitur, duritia testamenti veteris emollitur. Ad eius namq; spiritualia & blanda præcepta, illius litteræ se rigor inclinatur: quia testamentum nouum, dum quasi quodam bonæ operationis brachio trahitur, in testamento veteri seueritatis iura flectuntur. Neq; indecenter dicimus, chordam testamento nouo congruere, quod de incarnatione dominica certū est extitisse. Quasi ergo chorda

trahitur, & cornua curuantur: **A** quia dum in testamento nouo, in carnatio mediatoris agnoscitur, ad spiritualem intelligentiam rigor testamenti veteris inclinatur. Hæc ille. ¶ Est ergo diui Gregorij sententia, quod cum aliquod testamenti noui suaue proponitur præceptū, ibi continuò testamēti veteris rigor mitigatur. Sicut manifestè ex illa Ioannis. 8. capite, historia constat, quando Iudæi Christo domino mulierem illam adulteram præsentarunt, vt secundum legis rigorē lapidaretur. Quibus Christus, secundum legis gratiæ lenitatem & suauitatem, respondit, quod videlicet iustitiæ exequutio, in peccatrice illa, non à peccatoribus, sed à iustis fieri debebat. Quibus auditis, illico omnes à legis rigore cessauerunt, & abierunt: ex quo ipsa peccatrix mulier à Christo in libertatē est restituta. Vbi manifestè conspicitur, veteris legis rigorē, ipsius legis nouæ suauitate fuisse temperatum. Hoc iterū ostenditur, ex euangelista Ioanne capite. 9. Vbi cum Christus die sabbati, cuidam cæco restituisset visum, & Iudæi super hoc ipsum essent calumniati, eo quod sabbati festum violasset, respōdit Christus, in sabbato vnicuiq; licitum esse benefacere: & cum cæco visum donare, charitatis etiam fuisset opus, minimè contra legis mādātum esse, asseruit. Vbi pariter videmus, quod Christus legis anti-

Incarnatio Christi.

Figura, Ioan. 8.

Figura, Ioan. 9.

A antiquæ rigorem, nouæ legis lenitate mitigauerit. ¶ Secundo etiam verum habet in vtroq; testamēto, vt ait Gregorius, hæc arcus metaphora. Nam vt primū in lege gratiæ agnoscitur Christi incarnatio, atq; filij Dei diuinus aduentus, rigor omnis antiquus flectitur: & testamenti veteris obscuritas, quæ de hoc loquebatur articulo, aperitur. Nam post Christi aduentum, hæc omnia ad spiritualem trahimus intelligentiam, animarumq; profectum. Itaque incarnatione Christi cognita, confestim obscuritas omnis effugatur, quā de hoc mysterio lex vetus continebat. Quemadmodū in solis ortu accidere videmus: siquidem vt primū oritur sol, statim gelu quod ex hyeme congelatū fuerat, liquefit, atq; ipsius terræ durities emollitur. Sic etiam durities figurarū, & illius legis sacrificiorum obscuritas, quæ de redēptore nostro Christo loquebatur, omnia in eius sanctissimo aduentu liquefacta sunt & emollita. Sicut enim hyems, in primo veris ingressu attenuatur: ad eum modum, in ipso legis gratiæ initio, veteris legis asperitas lætescit. Ad quod nimirū alludit, illud Canticorum. 2. capite: Surge propera amica mea, iā enim hyems trāsit, imber abiit & recessit, flores aparuerunt in terra nostra. Quibus verbis inuitatur bonus ac religiosus vir, vt in ipso Christi aduentu, velut in nouo veris ingres-

su, asperrimeq; hyemis recessu, in nouum excitetur & insurgat gaudium: in cuius quidem veris aduentu, res omnes veteris legis congelatæ prius & obduratæ, sese aperiant & extendunt.

¶ Quintam differentiam inter hæc duo testamēta, ponit idē diuus Gregorius, super Ezechielē, homilia. 6. vbi admodum partus, has duas leges à se inuicem differre vult. Nam vna, alterius est conceptus, altera verò partus. Quia noui testamēti veritates, testamenti veteris sūt filie, quæ antea in ipso tanquā in ventre erant incluse, sicut superius iam exponere incepimus. Hac enim de causa diximus, Iesum Christū suæ passionis tempore, legē hanc euangelicā partū appellasse, cum dixit: Mulier cū parit, tristitiā habet. Per hæc namq; verba nos docuit, in morte sua, vbi lex verè finiebatur, & ipsa gratiæ lex incipiebat, ibi verū debere esse omnium eorū partū, quæ antea in lege scripta continebatur, quibus tanquā veris filijs grauida erat. Et quidē verè ac legitimè, passionis suæ tēpus, partus appellatū est. Nā quemadmodū filij, nisi ipsius matris ruptione, & sanguinis effusione, nascuntur: sic etiā hæc euāgelicæ veritates, non secus quā ipsius Iesu Christi sanguinis effusione, eiusq; lateris ruptione natæ sunt: quia pro ipsarū veritatū defensione, ab inimicis crudeli morte extitit dānatus. Et hoc vno maxime tristes discipulorum

A Simile.

differētia.

Simile.

B Expositio, Ioan. ms. 16.

Simile.

C

Q suorum

Expositio, Isai. 7.

Simile.

Simile.

e. expositio.

Christi incarnatio.

Simile.

Simile.

Expositio, Cantico. 2.

A suorū animos consolari inten-
debat, qui de passione sua valde
incoerentes erant: quandoquidem
trāfacto iam suę mortis articulo,
sicut mulieris trāfacto partu, ma-
xima afficiendi erāt letitia, nouis
iam euangelicę legis natis filijs.

Simile.

Grego.

Figura.
Ezec. 1.

¶ Adducit in confirmationem
huius metaphorę beatus Grego-
rius, formam illius rotę, quę Eze-
chiel propheta describit capite
primo, vbi ait, quod in medio il-
lius rotę, quę illa quatuor anima-
lia circūferebāt, altera erat intru-
sa rota. Per hoc nobis insinuās, q̄
in ipso veteri testamēto, veluti fi-
lius in ventre matris, nouum erat
inclusum instrumētum. Neq; im-
merito scriptura hęc sacra, hoc in
loco rota denominatur. Nā sicut
rota in eius motu, ad omnes se ver-
tit partes, nec non ex profundo ci-
sterne aquę educit, qua herbę, &
omnes terrę plantę irrigātur: pa-
riter etiam scriptura sacra, ad om-
ne gentium genus se vertit, tā bo-
nos quidem quā malos. Siquidē
omnibus in vniuersum loquitur,
quia vnicuiq; morbi sui accōmo-
dam tribuit medicinam. Itē quia
ex profundissimo Dei pectore, re-
frigerantem cōsolationis aquam
educit, quam de se euangelicę ve-
ritates emittūt, qua omnium ho-
minū corda, in hac miserie valle
degentium, refrigerantur, eorūq;
irrigantur virtutes: vt in Deo ip-
so crescant, floresq; & diuinū affe-
rant fructum. Inclusa erat igitur
rota vna in alterius medio rotę,

quia euāgelica lex, in ipso veteri
testamēto claudebatur, quę in ip-
so passionis tēpore, sicut veteris
legis filia, in lucem prodijt. Et si-
cut mater post partum debilis ad
modū, & attenuata manet: sic an-
tiqua illa lex, infirma nimis ac de-
bilis mansit, sine viribus omni-
nō atq; virtute aliqua. Quia post-
quam Christi euangelium natum
est, illa nullius extitit vigoris: sed
ex quo lex hęc noua viuere ince-
pit, vetus altera mortua remāsit.

¶ Et hic fuit vterus tumens, ve-
teris testamenti figurarū omniū,
quę in hoc passionis tempore pe-
pererunt. Hic namq; in lucē pro-
dierunt veritates omnes, quę ibi
conceptę erant. Sicut præcipuē
significatum fuit, ex illo insigni
opere, atq; singulari sacramento,
quod statim in ipso mundi prin-
cipio mirabiliter Deus operatus
est, cum mulierem ex costa pri-
mi hominis, qui omnino sopitus
erat, eduxit sicut Genesis. 2. capi-
te constat. Quę mulieriseductio,
sicut in initio mundi, Dei primū
fuit opus: ita & Ecclesię nostrę,
prima fuit figura. Quam profe-
ctō Ecclesiam, velut charissimā
sponsam & vxorem, Christus ex
latere suo eduxit: & hoc non nisi
in se ipso minuens costam vnam:
nam vitam pro hac dilectissima
vxore posuit. Et quod illius con-
ceptus in homine primo, hic sit
partus in Christo Iesu, & eius Ec-
clesia, asserit expressē apostolus
Paulus, ad Ephesios scribens, ca-
pite.

A

Simile.

Simile.

Simile.

B

Figura.
Gen.

Simile.

C

pite.

A pite. 5. cum ait: Sacramētum hoc
magnum est, ego autem dico in
Christo & Ecclesia. Diuinum est
(inquit) sacramentum, mirabi-
leq; secretum, vt ex ossibus pri-
mi hominis Deus primam eduxe-
rit mulierē. Illuminat namq; fa-
ctum hoc, cęleste illud matrimo-
nium, quod inter Ecclesiam, & Ie-
sum Christum filium eius contra-
ctum est, quando suę passionis tē-
pore eam tanquam veram spon-
sam ex latere suo formauit. Et quę
admodum mysteriosum, admira-
bileq; fuit, quod ex ipso primi ho-
minis osse sicco, quod nullam in
se substantię virtutem habebat,
res tam formosa & viuā (sicut pri-
ma fuit mulier) prodiret, delica-
ta inquam, & tam alto insignita
intelligentię dono, totq; & tātis
dotata gratijs: sic etiam fuit al-
tum valde & diuinum Iesu Chri-
sti sacramentum, quod in passio-
ne eius, ex morte vita procederet,
atq; ex facto tam hominibus hor-
rendo (sicuti erat Christum mori)
ipsius Ecclesię exiret pulchri-
tudo, quę iam deinceps, tot gra-
tijs & donis, mirificē decorata
maneret.

Exposi-
tio. E-
phe. 5.

Simile.

B

Figura,
Gen. 22.

C

¶ Similiter in Christi passione
comparuit euāgelicę legis alius
filius, qui in veteri lege erat con-
ceptus, in illo insigni Abrahę sa-
crificio. Sicuti habetur Genesis
capite. 22. Dum Abraham immo-
laturus filium suum Isaac, in mō-
tem pergeret, puerulus ligna qui
bus comburendus erat, portabat.

Quia dominus noster Iesus Chri-
stus, qui illius figurę fuit ipsa ve-
ritas, crucem in qua immolādus
erat, tanquam verus Isaac, suis sa-
cratissimis humeris detulit.

¶ In eodem prætereā passionis
tēpore, illud legis antiquę præce-
ptum, suū habuit etiam partū.
Legitur enim Iosue cap. 20. quod
si quis fuerit homicida, ad malefa-
ctorum ciuitatē protegendus ac-
curreret, ibiq; maneret, quousq;
pōtifex sūmus mortuus esset: post
cuius tamen mortē, saluus mane-
bat, vt liber in suam posset redire
patriam. Quod profectō in Iesu
Christi morte adimpletum est: ip-
se namq; verus fuit pōtifex. Sicut
apostolus Paulus ad Hebręos. 9.
capite scribit dicens: Christus
assistsens pontifex futurorum bo-
norum, introiuit semel in san-
cta, æterna redemptione inuen-
ta. Homines igitur ab ipso Adę
peccato, tanquam malefactores
in hoc mundo, nec non in limbo
reclusi fuerūt, vt ibi protecti ma-
nerent, neq; in propriam patriā,
quę cęlorum erat regnum, redire
valebant, vsque ad pontificis hu-
ius Iesu Christi mortē: cuius mor-
tis virtute, libertatem omnes cō-
sequuti sumus & facultatem, vt li-
berē beatorum patriam ingredi
possimus. In ea siquidem morte,
libertas omnibus condonata est,
vt iam incolumes absq; vllō pec-
cati obstaculo, salutem nostram
consequi valeamus: si tamen de-
lictorum nostrorum pœnitētiam

Figura,
Iosue. 6.B
Exposi-
tio He-
brę. 9.Q² ege.

44 VTRIVSQUE TESTAMENTI CONVENIENTIA.

Aegerimus, & ipsam christianam fidem operibus associemus. Hoc tamen dixerim, vt lutheranæ sectæ pestem euitemus, qui delictorum satisfactionem in sola Christi passione posuerunt, nulla alia requisita à nobis delicti satisfactione. Sicut ergo quatuor hæ figuræ, quas supra retulimus, in Christi passione suam vtique habuerunt partem: sic etiam reliquæ omnes veteris testamenti figuræ, suos hic pariter pepererunt filios.

Sextam differētiam inter has duas leges, ponit adhuc beatus Gregorius, super Ezechielem homilia. 21. dicens: Vetus nouumq; testamentum sic inter se distare, sicut alicuius domus atrium exterius, & eiusdem domus mansiones secretæ. Nam interiores domus mansiones, & cubicula deseruiunt vtique, vt in ipsis homines quiescant, sedeant, dormiant, & in quibus tādē semper inhabitent. Ceterum atrium exterius eiusdem domus, in hoc solum deseruit, vt ingredientium primum sit receptaculum, in quo nullus ingredientium sedere consuevit: sed ibi stans sese componit, corporis vestimenta adaptat, pulueremque vestimentorum excutit, calceos à luto extergit, vt sic mundus, & in omnibus compositus, in secretiora domus habitacula adquiescendum intrare valeat. Ad eum modum, duo hæc testamenta se habent. Vtrumq; enim

vnā & eandem Dei domū constituant, quæquidem domus, hæc est christiana Ecclesia: sed vetus testamentum tāquam figura, hoc verò nouum tanquam ipsius veritas: differunt tamen, quia testamentum vetus, atrium quoddam exterius fuit, siue primum quoddam domus huius receptaculum, eorum qui ad veram Dei cognitionem peruenierunt. Quia illius legis status minimè institutus est, vt in eo homines perseuerarent, & tandem quiescerent: sed status quidam erat, vbi homines disponebantur, vt vltius ad legem gratiæ, quam modò nos professi sumus, transirent. Quare merito primus ille veteris legis status, atrium appellatus est: transitus quippe fuit, vt ab eo in hanc nostram euangelicam legem homines deuenirent. Et sicut in atrio domus, ingredientēs sese componunt, vt nulla in eis appareat macula siue fæditas, sed mundi prorsus & decenter adaptati, in ipsa domus interiora ingrediantur: sic vetus illa lex, euangelicæ legis domus receptaculum primum erat, in quo homines sese ornabant & præmuniabant, vt in hanc euangelicam viuendi formam intrarent. Quòd si non legis christianæ operibus (quia ad eam nondum peruenerant) sed tamen Iesu Christi venturi fide, illius veteris testamenti patres vestiri sunt. De quibus ait Apostolus ad Hebræos cap. 11. quòd

A quòd in Iesu Christi fide, omnes illi patres salutem sunt consequuti: semper enim huius euangelici status, per prophetarum testimonia, spem habuerunt. Et hac eadem ratione, euangelica lex, interior huius domus appellatur mansio: quia præcipuus prophetarum scopus, carimoniarumq; illius antiquæ legis, fuit quidem, in agnitionem nouæ legis nos adducere, vbi tandem quiescimus. Quia habita iam vera atque expressa Dei cognitione, nihil aliud iam sperandum restat, quàm ad ipsam beatorum patriam transire.

B Hoc idem significatū est, mirabili illa Ezechielem visione, quæ eiusdem prophete, capite. 2. adducitur. Vbi legitur, prophetam, templum quoddam vidisse, quod duas habebat ianuas, alteram quidem exteriorē, alteram verò interiorē. Quæ nimirum fores, duos hos status veteris & legis nouæ significant: quia vetus lex exterior fuit ianua, noua verò interior extitit, per quam qui ingressus est, non nisi mera Dei clemētia & amicitia id obtinuit. Sicut Ioannes refert euāgelista capite. 5. dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia quæcūq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Loquebatur Christus peculiariter quidem ad discipulos suos, atque ex consequenti ad eos omnes, qui ad legis euāgelicæ cognitionem peruenerant, eis qui veteris legis fuerant professores, com-

parado. Illi enim, velut serui, semper in illo statu vixerunt: isti autem sicut amici intimi. Quia illi in domus atrio permanserunt: isti autem in secretiora domus introducti sunt, nam ipsius Iesu Christi pectoris arcana penetrarunt. Amicorum quippe est conditio, nullum inter se cordis reseruare secretum. Quapropter non eos seruos appellauit, sed amicos: quia arcana omnia, quæ ex patris pectore adduxerat, illis in euangelica lege comunicauerat. Et hoc est, ad ad secretam domus mansionem, tanquam veros amicos, eos admisisse. Quod euangelista Ioannes refert, capite. 4. dicens: Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Illi quippe veteris testamenti patres, fide sua & carimonijs, prophetarumq; testimonijs vestiti, gentes omnes excitauerunt, & ad cognitionem Messie venturi disposuerunt. Et quæ admodum vnus est qui domum edificat, alius verò qui eam inhabitat: sic patres illi laborauerunt quidem, vt suis figuris & sacrificijs euangelicam hanc domū nobis edificarent. Nos verò in eorum labores introiuimus: quia quod ipsi desudarunt, fide, & spe, atq; importunis legis carimonijs: nos profectò expressa iam Messie cognitione degustauim'. Et hoc est, quod Christus discipulis suis intimaui, Ioā. 4. cum dixit: Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

A
Simile,Amico-
rum con-
ditio,Exposi-
tio. Ioan-
nis. 4.

B

Simile.

C

Exposi-
tio. Ioan-
nis. 4.

A Grego. **¶** Septimam differentiam assignat idē diuus Gregorius, super Ezechielē, vbi asserit, q̄ hęc duo testamenta sic se habēt, sicut duo illi Cherubin, qui in Salomonis templo pendentes erāt. Pro quo annotādum est, sicut in Exodo capite. 25. legitur, q̄ in Salomonis tēpli propitiatorio, quod aliās sancta sanctorum appellabatur, duo erant hinc inde pendētes Cherubin: qui ambo, ipsum propitiatoriū simul respiciebāt. Qui tamen ad se versus habebāt vultus, ita vt mutuō sese respicerēt, & in omnibus cōcordes haberēt oculos. Simili modō sese habuerūt semper hęc duo testamenta, quia ambo Iesu Christi redemptoris nostri vēruram personam semper respexerunt. Qui nimirū Christus, verum extitit propitiatorium, quia inter Deū & homines verus fuit mediator, & aduocatus, sicut Apostolus ad Hebrę. 9. ait. Quia amborū scripturarū scopus, veteris scilicet & nouę, semper fuit de filij Dei aduentu tractare: diuersimodē tamen, alterum sicut figura, alterum verō sicut ipsa veritas. Pręterea etiā, semper sese mutuō hęc duo testamēta respexerunt. Nam ita ambę scripturę de hoc diuino aduentu tractarunt, vt à se inuicē minimē discordarent: quia illius legis veteris figurę & cęrimonie, legis nouę veritatibus cōcordant: quandoquidem mysteria omnia testamenti noui, veteris legis sacramentis correspondunt.

dent. Quo fit, vt legitimē dicatur, quōd hęc duo testamenta ad se inuicem versus habeāt vultus. Et hoc est quod pręcipuum profectō, & admiratione dignum hic apparet: contemplari scilicet in scriptura sacra eam consonantiā, quam inter se hęc duo testamenta in Iesu Christi mysterijs & sacramentis seruant. Nam etsi in alijs quandoq; differant, in hoc tamen semper consona fuerūt. Quapropter differentia hęc, quam diuus assignat Gregorius, vniuersitas potius, quā differentia appellanda est. Vnde egregius hic doctor super Ezechielem homilia sexta, ingeniosissimē depingit, quemadmodum lex noua veteri concordet, quia idem omnino tractat quod lex vetus & prophetę.

¶ Octaua differentia, quam doctor hic Gregorius, in scriptura pręsertim sacra ditissimus & curiosus, statuit, est in. 2. Regum libro capite. 2. vbi ait, q̄ quemadmodum Samuel propheta in pueritia sua se gerebat, cum in templo domino ministrabat (erat enim semper duplici tunica vestitus, altera quidem linea, quam intus iuxta carnes portabat, altera verō lanęa quę exterius apparebat) sic etiam in Dei Ecclesia erga homines se habuerunt hęc duę veteris & testamenti noui scripturę. Nam sicut lana aspera quidem est, & ex qua exterior vestis contexitur: eodem modo lex vetus rigida semper fuit, quando-

Mira verteris & noui testamenti consonantia.

8. differentia. Gregorius. Figura. 2. reg. 2.

Simile.

qui-

A quidem difficilia, & insuauia in se continebat pręcepta. Erāt pręterea exteriora, quia hominis exteriora concernebant, sicuti erāt temporalia bona, quę lex illis promittebat. Lex tamen euangelica, linea vestis fuit, quia tenuis & suavis valde semper extitit: vnde lex gratię meritō denominatur. Est pręterea lex hęc noua interior vestis. Nam sicut linea tunica, interior & intrinseca est, quia ipsis hominis carnibus inheret: similiter etiam euangelicę legis documenta, linea dicuntur vestimenta, quia hominis spiritū emulcēt & fouent: vnde spiritibus dicitur lex, quia de ipso precipuē agit spiritu. Et propterea lex hęc noua, non in tabulis scripta est: sed in hominis corde, & visceribus (vbi spiritus suam habet sedē) scribēda precipitur. Hęc igitur sunt differentię, quas inter has duas leges, veterem scilicet & nouam insignis hic doctor assignat.

Simile.

¶ CAP. IX. VBI ALIÆ duę potissime assignantur differentię.

Duplex differentia.

VER VNT AMEN, extra has prędictas differentias, alię duę sunt, grauiores quidem, & quę fortasse proprius hanc veteris & noui testamenti differentię exprimant, atq; vtriusq; testamēti naturam dilucidēt. Quarum prima adducitur in concilio Ferrariensi, in gene-

1. differentia.

rali synodo, sessione. 3. in oratione quadam ibi habita à Marco Ephesino, Theologo quidem insigni. Vbi ait, testamentum nouum, propriē testamentum denominari, propter illa Iesu Christi domini nostri verba, quę Ioannes euangelista refert, capite. 14. cum iam in vltimo vitę suę positus, discipulis suis, atque viciorum totius mundi gentibus loquutus est dicens: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Quam pacem, velut hereditatem & legatum, Christus redemptor noster hominibus reliquit. Nam (sicut supra dictū est) illud propriē testamētum appellatur, vbi hereditas aliqua ipsi relinquitur heredi. At verō propria Iesu Christi (quam mundo reliquit) hereditas, pax hęc fuit, tāquā res noua & à seculo inaudita. Quam obrem de hac pace statim Christus in eodem loco subiungit: Pacem meam do vobis, quā mundus nō potest dare. Nam etsi verū sit, quōd ante Christi aduentū carnales homines pacē & cōuenientiā inter se habere essent assueti, cum amicis, & filijs, vxoribus, & paritibus, nec nō & cum suę sensualitatis appetitu, suarumque rerum temporalium substantia: sed tamen huiusmodi pax, puri hominis erat, & est, qui terrenarum tantummodō rerum professionē egit, & qui cum carne & sanguine amicitiam pręcisē cōtraxit. Nec Christus in mundum vtrique ve-

A Conci- liū Ferrariense. Marcus Ephesinus.

Expositio. Iohannis. 14.

Simile.

B Pax christi, vera hereditas.

C Pax mundi.

A nit, vt pacem hanc inter homines cōponeret, sed potius vt eam penitus dissolueret. Quinimò in hac parte magis bellum, quàm concordiam dilexit. Quemadmodum ipse in euangelio expressè ait: Non veni pacē mittere in terra, sed gladium, veni enim separare hominem aduersus patrem & matrem suam. Et hinc est, quòd euangelicę leges, patri & matri, & amicis, cæterisque temporalibus bonis, renuntiare iubent. Et hic ignis est, de quo ipse Christus in alio euangelij loco Luce. 12. cap. testatur dicens: Ignem veni mittere in terrā, & quid volo nisi vt ardeat? Id est vt carnalem amicitiam, amicorumque sensualem amorem comburat, & in nihilum prorsus redigat. Pax tamen euangelica, quam hic Christus se affirmat hominibus reliquisse, ipsius spiritus est. Quæ profectò, noua est hereditas, & nouus in mundo fructus, propriumque Iesu Christi patrimonium, quod in suo testamēto hominibus legauit, quia præcipuus eius aduentus finis, & institutum, fuit quidem cum Deo homines reconciliare, & concordare. Qua ratione factū est, quòd etsi in vltimo vitæ eius termino, **C** positus, quam plurima huius sæculi bona Christus eis donare potuisset (quia cū verus esset Deus, omnia hæreditario iure veluti propria possidebat, atque liberè, cui vellet, donare poterat) nullius tamen horū mentionē fecit,

nisi huius tantummodò christiana pacis. Hæc nēpe erat, quę potissimè eius cōcernebat officiū: erat siquidē mediator inter Deū & homines. Vnde Isaias propheta capite. 9. inter cætera nomina, quæ redemptori nostro iam nato imposuit, vnum & præcipuū fuit, princeps pacis. Ait enim: Vocabitur nomē eius, admirabilis, princeps pacis. Quasi dixerit, principiu & radix, vnde in vniuersum mundum pax orta est, Christus ipse fuit. Differentia igitur, quæ inter vetus & nouum testamentum colligitur, est vtique pax & bellum. Illa enim belli erat, & quodammodò contentionis lex. **B** Quæ propter in veteri testamento per mittebatur hominibus, suorum inimicorum persecutio & vindicta: nec hoc solū, sed patres in benedictionem, vindictam inimicorum filijs suis præstabant, tanquam testamenti sui hæreditatem & legatum: sicut perspicuum erit, legenti illorum patrū veteris testamenti mortes: Quare ille legis antiquæ status, potius militię, quàm pacis appellabatur. Cæterum lex noua, nō nisi pacis & amicitie dicitur. Vnde hoc legis nouæ tempus, hoc vnum nomen singulariter sortitur: tēpus videlicet pacis, siue status pacis, aut certè lex pacis: quia in ipsa, ad vniuersam & cōcordiam, omnia sunt redacta. In qua lege, non pro benedictione, inimicorum vindicta præstatur, sed potius

Expofitio. Mat. thzi. 10.

Expofitio. Mat. thzi. 6.

B

Veteris legis legatum.

C

Lex pacis.

A tius illis indulgere præcipitur: & quod maius est, malefactoribus nostris, benefaciendi mandatum habemus, & quod non par pari, iniuriam rependamus.

¶ Differentiam hanc, ita expressè posuit Christus inter has duas leges, sicut habetur ex Matthæi capi. 6. cum dixit: Audistis quia dictum est antiquis, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, & benefacite ijs qui vos persequuntur. Percepistis (ait Christus) à prædecessoribus vestris, quemadmodum illis permessa fuerit, inimicorum suorum persecutio & vindicta, eosque odio habere: iam tamen nouæ pacis tempus venit, vbi vice versa, non solum inimicos persequi nequitiam conceditur, sed amare præcipitur, eisque benefacere consulitur. Hæc igitur pax hæreditas est præcipua, quæ Deus hominibus reliquit. Vnde lex hæc gratiæ, nouum appellatur testamentum, quia in eo noua nimirum testamento datur hæreditas: Et sicut in testamento, qui filijs suis aliquam relinquit hæreditatem, prope semper, non nisi sub aliqua requisita conditione relinquit, quam si adimpleuerint hæreditatem obtinent, sin minus, eam penitus perdunt: simili modo christus dominus noster, pacem hanc nouam, velut hæreditatem hominibus in testamēto reliquit hac tamen lege, vt ad se inuicem

Expofitio. Mat. thzi. 6.

B

Quare nouū dicitur testamentū.

Simile.

C

mutuum seruarēt amorem. Sicut constat ex illo Ioan. capit. 15. vbi christus hanc amoris cōditionē discipulis suis expressit, cum dixit: Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Ac si clarius dixisset legati testamenti mei conditio, quam vobis seruandam relinquo amor est, vt hanc valeatis conferuare pacem. Nisi enim inter vos amoris vinculo adunati fueritis, in pacis tranquillitate minimè consistere valebitis. Nam sicut alicuius domus materiale ædificium nequaquàm consistere potest, nisi parietum lapides ad se inuicem coniuncti sint, & coadunati. Similiter hoc ecclesiæ christianæ ædificium, ruet omnino, si hominum volūtates, quę huius edificiij sunt viui lapides, sibi amore nō cohæreant. Et quod hunc cordis amorē velut pacis huius conditionē in suo reliquerit testamēto, apparet quidē ex illis verbis, quæ statim Ioannis. 16. capite adiunxit, cum dixit: hæc loquutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. Ideo (inquit) vobis beneuolentiæ huius & amoris mādatur relinquo, vt christianam pacem, quæ vobis in meo testamento præcipio, consequi possitis.

¶ Secunda & potissima differentia, qua hæc duo testamenta à se inuicem distāt, est, quia vetus testamentum seruitutem in hominibus generabat, nouum verò nō nisi veram libertatē induxit. Et vt clarius hoc explicemus, est di-

Expofitio. Ioan. ms. 15.

Simile.

B

Expofitio. Ioan. ms. 16.

C

2. differentia potissima.

Agere q̄ in illo primo scripturæ legis statu, vixerunt homines tanquā serui, sub ipso legis iugo constituti: veruntamen in lege euangelica, velut exempti, & qui iam à se seruitutis excusso iugo, oppressa leuauerunt capita, quando ipsius Iesu Christi fuerunt iam passione redempti: vbi tanquā Dei filij, in veram sunt libertatem reducti.

Expositio Gal. 4

¶ Quam differentiam expressè assignat diuus Paulus, ad Galatas, capite. 4. dicens. Scriptū est, quoniam Abraham duos filios habuit, vnū de ancilla, & alium de libera. Qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, secundum repromissionem: hæc enim sunt duo testamēta, per allegoriam dicta. Inde igitur prouenit (ait apostolus) q̄ in lege veteri homines serui fuerūt, & omninò subiecti, quia à matre serua generati sunt: qui autem euangelicam legem sunt professi, tanquam filij, liberi remanserūt, & regni cælorum heredes, quippe qui à libera nati sunt matre.

S. Tho.

¶ Sanctus Thomas exponens hanc Pauli epistolam, ad Galatas quarto cap. lēctione septima, ingeniosissimè edisserit, quemadmodū veteris legis homines, serui dicantur, & in legis gratiæ statu, liberi sint cōstituti. Ait enim q̄ fūdamētū seruitutis huius, & libertatis, in timore & amore cōsistit: quē quidē timorē & amorem

hæc duæ leges secū afferebāt. Lex nāq; scripturæ, lex timoris semp̄ appellata est: lex verò gratiæ, lex amoris denominatur. Et hinc est q̄ illa seruitutē hominibus generauit. hæc autem nō nisi merā libertatē. Hoc tamen ex differētia quæ inter has duas virtutes extitit, oritur. Timor nāq; naturaliter hominē subiectat, atq; pusillanimē reddit, & velut captiuum omninò constituit. Quēadmodū in ijs, qui in bello deuicti sunt, cōtingere videmus: vbi qui captiui ducūtur, timore perterriti, armis à se proiectis, ipsi duci subdūtur: Præterea etiā hoc inter homines cōpertū est, vt si quis viderit cōtra se directā sagittā, aut certè ad eius pectus appositū ensem pertimescens periculū, quod inde imminere videt, illico flectitur, & capite demisso vires & animū deponit atq; ab omni fortitudine sua decidit, suiq; inimici beneplacito totus dimittitur. Videmus itidē quā plurimos hominum, ex timore solū alijs subiectos esse, ne paupertatem, sitim, famem, cæterasque mundi calamitates patiantur. Qui cum alijs honoratissimi sint, alijs neutiquam se melioribus, sed potius vilioribus seruiunt, & ipsis omninò subduntur, plurimasque persecutiones & iniurias quotidie tolerant, quæ eorum auctoritati sæpenumero derogant: timore solum perterriti: ne in peiora incidant mala.

A Lex scripta, lex timoris.

Simile.

Simile.

C

Timoris conditio

Ecce

A Ecce igitur quemadmodum hæc timoris virtus, homines deuincat, & pusillanimes reddat, atque hominib; peioribus se subiectet. Quod proculdubio in illius veteris legis gentibus perspicuum apparet: illi etenim homines vt plurimum timore ducebātur. Sicut Exodi capite. 20. constat, vbi Moyses volens Israeliticum populum Deo adiungere, & religiosos constituere, eosq; omnes ad virtutis exercitium inducere: eos quidem in montem adducere decreuit, vt ipsius Dei audirent verba, vt hoc in eis religionis & obedientiæ esset causa. Qui tamen nolentes in excelsum montem ascendere, sic Moysi responderunt: loquere tu nobis, & nō loquatur nobis Deus, ne fortè moriamur. Erant siquidem quotidianis flagellis & calamitatibus, quæ à Deo ipso quotidie sibi infligebātur, tam castigati, ac proinde perterriti, vt Dei vocem audire maximè timerent. Quapropter Moysen obsecrabatur, vt solus ipse in montem ascenderet, & verba ex ipso Dei ore perciperet, vt inde postmodum in eorum deuenirent aures. Et hoc inquam, quia vno quoq; die, iam fame, iam siti, iam diluuijs, iā igne, iam verò inimicorum persecutione crudelissimè à Deo flagellari consueuerant. Vnde velut serui magis, quàm liberi, sub seruitutis iugo oppressi, vitam ducebāt. Veruntamen amoris virtus, contrariam fortitur conditionem &

Expositio. Exo. 20.

Amoris conditio.

legem, quia hominem, animi libertate quadam & dominio, operari facit: redditurq; ab ipso amore vsque ad eò libertati donatus, vt ea quæ operatur, tanquam potentissimus dominus & nō vtiq; vt seruus operetur: quandoquidē imperio quodam, & non violētia aliqua, siue timore mouetur. Et hic operandi modus, dominium quoddam & libertatem maximā, atque animi amplitudinē in homine generat, & cor eius magnanimitè dilatat, atque nobile generosumq; reddit: vt non tanquā pusillanime aut vile mancipium viuat, sed velut magnanimus, & omniū quæ operatur maximè dominus. Is igitur amor est, quem suapte natura noui testamēti lex secū ducit, quæ absque minis, flagellis, aut hominum terroribus, sed tantum gratia & beneuolētia homines dirigit. Quia postquam suauiter legis præcepta hominibus sunt proposita, eorum voluntati libèter & gratiosè relinquuntur, vt voluntatis suauitate, legis mandata prosequantur: vt sic tanquam filij, & non sicut serui, liberè salutem suam, aut certè damnationem acquirant, absque eo q̄ in aliquo virtutis opere, eis aliquod violentiæ genus inferatur. Quod proculdubio ex illo Iesu Christi mandato compertissimū est, quo Ioannes euāgelista refert, capite. 18. vbi passionis tempore apostolus Petrus gladium eximere volens, vt inimicos illos tartareos

A Amor dominū generat.

B

C

Gladius Petri.

reos

Notandum.

Sacrum Inquisitionis tribunal.

Arcos percuteret, ab ipso Christo acriter reprehensus fuit: cui statim gladium in vaginam mittere præcepit, quia illa nimirum euangelica lex, non timore, & armorum vi, ab hominibus recipienda erat, sed amore & suauitate quadam: hoc namq; designabat esse gratiæ legē. Non tamē proinde negamus, quòd qui semel christianæ legis extiterint professores, & iam legem hanc supra suam assumpserint ceruicem, si in aliquo deuiauerint, quod christianæ veritati contradicat, puniendi non sint, & igni si opus fuerit tradendi: quemadmodum de hereticis sanctissimū Inquisitionis tribunal facere consuevit. Nam, sicut supra diximus, qui hac legis christianæ dulcedine abusus fuerit, punitionis amaritudine (quā do opus fuerit) ducendus est. Contrarium enim huius, lutheranorum est dogma, qui asserunt, hereticos non vi, aut igne corripiendos esse, sed dulcedine & amore legis euangelicæ ducendos suauiter. Fatemur siquidem, quòd legis euangelicæ amor & dulcedo illis proponenda est, & quòd amore ad bonum inuitandi sunt: dum tamen hoc nō prodest, sanctissimè ad verbera, carceres, & ignē proceditur. Non ergo obstat pietas christiana, ad hoc vt quando proterui fuerint peccatores, castigandi non sint.

maxima, Matthei. 10. capite hoc idem ostendit. Nam cum Apostolos suos ad euangelicam prædicationē mittere destinasset, eos inermes misit, atque sine pera, & sine baculo, & absque quocumq; alio humano adminiculo. Quòd si eos recipere nollent, vt nullam eis resistentiā facerent, iussit: sed eos omninò liberos & incolumes dimitterent, in aliumq; se transferret locum, pedum suorum puluerem illis excutientes: vt hoc inquam in die iudicij, viuum contra eos foret testimonium. Vt nobis compertum esset, q̄ hæc Christi lex, non armorum potentia & vi introducenda erat, sed suauiter tantum & voluntariè. Et hoc est quod maximè reparator noster Christus, suo in mundum sanctissimo aduentu demonstrare contēdit, suam videlicet ante omnia beneuolentiam & amorem hominibus exhibere: vt hac via cum eis peragi posset, quod cū veteris testamenti gentibus, minis, crudelissimisq; percussioibus minimè fieri potuit. Et hæc noua Iesu Christi dulcedo, quæ mundo recenter apparuit, vsque adeò homines à peccati somnolentia excitauit, atque à proterua ceruice deflexit, necnō ad virtutis exercitiū efficacissimè cōmouit, vt in mundo iam nouam hominum viuendi formā in virtute leuauerit, eosq; à sua propria carnis & sanguinis infecta natura penitus eradicaue- rit, & à sæculi huius etiam tempo-

A Expositio, Matthæi. 10.

B

Noua Christi dulcedo.

C

A pralibus bonis abstraxerit. Omnia quippe mūdi bona, viriliter pro Christo domino spreuerunt, & tanquā stercora reputantes, pedibus suis conculcauerunt.

B Et hoc est, quod in eis verbis de notatur, cum ait: Tollite. Quasi apertius dicere velit, vos ipsi assumite, nam vi nequaquam vobis imponendum est: Et in hoc consistit euangelicum iugum, leue esse & suaue: non vtique, quia in lege gratiæ desint graua quā plurima, & difficilia admodum præcepta (sunt enim in noua lege huiusmodi multa) sed quia id quod hominibus difficilius est, si affectione & amore operetur, leue nimis, suauissimumq; redditur. Et hoc idem est, quod Apostolus Paulus nobis insinua- re intendit, ad Titum scribens, capite secundo & tertio, cum dixit: Apparuit gratia, benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei, vt abnegantes impietatem & seclularia desideria, sobriè & iuste & piè viuamus. Quæ omnia tria amoris sunt nomina, quando

Expositio, Matthæi. 11.

Expositio. Ad Titum. 2.

Amoris nomina

quidem gratia, benignitas, & humanitas, tres sunt effectus, qui tanquam à radice, ab ipso Dei amore promanant: vt hic eius amor nos inuitet, vt castè & piè in sæculo isto vitam agamus, beatitudinisq; firmam teneamus spem.

B Hac etiam de causa, quā plurima reperiuntur loca in sacra pagina, quæ nostram euangelicam legem, libertatem & redemptionem vocant. Nam si cum veteris testamenti viuendi forma eā conferamus, vbi tanta erat seueritas & timor, verè & propriè euangelica vita, illius veteris redemptio vocatur. Et hoc expressè nobis designat solenne illud, mysteriosumque Iesu Christi factū, quod Matthæus capi. 21. refert. Quia cum iam eius sacratissimæ passionis tempus appropinquasset, discipulos suos misit, vt asinam alligatam ad se adducerent, super quam Ierusalem ciuitatem ingressurus erat. Admiranda profectò, & inusitata Christi caritonia, & qua nūquam vsque ad id tēporis Christus vsus fuerat. Qui cum antea semper pedestris incedere esset solitus, modo hac noua equitandi forma vti voluit. Vbi iuxta loci huius expositorum omnium sententiam, significauit quidē solutionem, & peccatorum hominum libertatem, quā eis in euangelica lege præstiturus erat: vnde merito euangelium libertatis lex appellatur. Hoc idem fatetur Apostolus ad Roma.

Figura. Mat. 21.

C

euangelium libertatis lex.

A Romanos, capite sexto, cum ait: Cum serui essetis, liberi facti estis iustitiæ. id est cum antea in lege veteri, sub seruitutis iugo duce-
 remini: modo iam per Iesu Christi passionem, ab hoc legis iugo soluti estis, per iustitiam, quam ibi (velut verus redemptor noster) de se ipso operatus est. Quam iterum sententiam repetit. 2. ad Corinthios epistola, capite tertio dicens: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Nam quia per hunc eundem spiritum, in filios Dei homines generantur: inde illis continuo, quasi hæreditario iure prouenit hoc libertatis imperium cõsequi. Quemadmodum in mundana filiatione accidere videmus. Nam ex quo filius à patre, carnis & sanguinis naturam accepit, inde consequitur statim, vt maiori in domo sua vtatur libertate & imperio, quàm si seruus esset. Similiter in spirituali filiatione contingit: nam ex quo per hanc euangelicam legem homo in Dei filium insurgit, & Iesu Christi filij eius viuifico sanguine generatur, Dei spiritum induit. Vnde in eius domo tanquam Dei filius, spiritus libertatem & imperium consequutus, omnia virtutum opera velut dominus operatur. Et quidem in ipso modo & forma operandi virtutem, apertum perhibetur testimonium, de generosissimo & regio sanguine, quem homo de Deo in se ipso habet.

Expositio, Roma. 6.

Expositio, 2. corinth. 3.

Simile.

A Hoc ita asserit Paulus apostolus, prima ad Corinthios, capi. 6. dicens: Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo. Id est, qui Deo fide & charitate adiungitur, non solū ab eo diuinum esse gratiæ accipit, sed etiam diuinum eius spiritum imbibit. Et hoc est, in quo maximè scripta lex à noua gratiæ lege distat. Nam in veteri lege sola erat littera, quia solum erat legis cortex, figura videlicet & cærimonia. Cæterum in lege noua spiritus illius litteræ foras prodijt, qui vitam hominibus præstat. Et sicut confracta nucce, cum iam nucleum & medullam comederis, corticem proijcis: sic in Iesu Christi domini nostri passione, lex vetus quæ cortex erat, confracta est, & sic veluti cortex, iam confractus, statim à Christo domino nostro proiecta fuit. Qui quidem cortex, illius legis fuerunt cærimoniæ & sacrificia, quæ ibi post Iesu Christi domini nostri passionem fuerunt conspuita: spiritum-que, qui in eis præfigurabatur, legis nouæ professores eduximus. Qui nobis vitam præstitit, & Dei filios constituit, ac per consequens, nos libertate donauit, ad euangelicum statum nos adducens: in quo non vt serui, verum etiam, tanquàm domini, omnibus sæculi huius rebus vteremur, temporalia hæc bona, & caduca, sub pedibus nostris habentes. Et hoc

Expositio, 1. corinth. 6.

Simile.

B

C

A hoc est quod Apostolus de talibus asserit. 1. ad Corinthios epistola, capite. 3. sub his verbis: siue mundus, siue vita, siue mors, omnia vestra sunt, vos autem Dei. Quam etiam differentiam assignat iterum idem Apostolus, ad Romanos, capite. 8. cum ait: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Quemadmodum in veteri lege: hoc enim designat vox illa, iterum. Quasi dixisset, spiritum illum seruitutis, quem semel in lege veteri acceperatis in timore, nõ hic iam illū ipsum accipitis iterum, sed in omni amore & libertate. Et hoc idem iterum scribit ad Hebræos, cap. 2. dicens: Vt per mortē liberaret eos, qui per totam vitā erant obnoxij seruituti. Quam sententiā adhuc etiā confirmat ad Galatas. 5. capite, sic dicens: Vos in libertatē vocati estis. Quibus in verbis, quasi captiuos homines, ereptos esse dicit de iugo seruitutis.

Sed tamen vt captiuitatem hanc & seruitutem, quam in lege veteri homines habebāt, clariùs distinctiusq; explicemus: ratione etiam firmare possumus, hominē in ea lege captiuum extitisse. Nam homo in eo statu, quasi compeditas habuit omnes suas potēntias: Primū enim intellectus eius alligatus fuit. Nam esse captiuum aliquem, est sic alligatum esse, vt quod libuerit facere nequeat, neque ad id, quod eius exposcit natura & appetitus, liberū se sen-

Expositio, 1. corinth. 3.

Expositio, Roma. 8.

Expositio, Hebr. 2.

Expositio, ad Galat. 5.

Ratio. Simile.

Simile.

tiat. Cum ergo suapte naturā hominis intellectus, veritatem clarè & sine aliquo velaminis fuce semper videre appetat: in veteri tamē lege omnia sub figurarum velamine conspiciebat, nec sibi aliquod legis mandatum, siue cærimoniarum, examinare erat liberum. Hinc captiuum fuisse hominis intellectum, propriè dicitur. Fuit etiam quodammodo eius captiua voluntas. Voluntatis quippe libertas in hoc consistit, vt ad res ipsas à se ipsa moueatur, earū amore allecta, spõte eas prosequēdo. Quod iuxta Aristotelis sententiā, nihil aliud est dictu, quàm quod homo ad agenda proptè & delectabiliter moueatur: in quo maximè ipsa virtutis ratio reuocet. In lege autē veteri, quia asperissima erat, mouebatur quidem homo vt plurimū ad ipsa legis opera, quodammodo, non promptè & delectabiliter ex amore ea operans: sed sicut seruus, solum propter legis mandatū, aut certè propter emittens aliquod flagelli periculum: absque eo quod in arietis aut bouis sacrificio, aliquid aliud spiritualis intelligentiæ penetraret, quod sibi spiritū & suauitatem aliquam generare posset, præter illa, Hæc dicit dominus, vel hæc minatur Deus: quod nõpe mandatum, omnium legis operum in eis erat regula & mensura. Ad eod vt cum illius legis cærimoniæ talis essent conditionis, vt naturaliter cupidum hominē

Captiua voluntas.

Aristot.

B

C

red-

A redderēt, ad eius significationem & causam indagandam: minimè tamen hoc illis liceret, sed caput omninò submittētes, nullam aliā hic penitus inquirebant rationē, præter hanc, dominus dicit. Verum est tamen, in lege veteri aliquos reperiri posse, qui in spe & fide venturi Messia, ipsis sacrificijs & legis cærimonijs (quantū uis sterilibus fruerentur, & dulcedine aliqua recrearentur, spiritusq; dulcedinem elicerēt: sed loquimur de lege veteri, quantum desceraat, quia lex timoris & seruitutis, & nō amoris appellabatur.

B Ecce ergo in lege scripta, quodāmodò signatam captiuitatem. Nā et si in lege noua in rebus christianis prosequendis, etiam Dei volūtatē & mandatum, velut nostrorum operum regulam sequamur: attamē in ipsis fidei & virtutum operib; dulcedinis fructu recreamur, & quadam libertatis licentia, in indagandis & intelligēdis fidei nostræ mysterijs fruimur. Præterquàm quòd in horum sacramentorum usu, ipsius gratiæ fructu & spiritu mirabiliter & suauissimè pascimur.

2. captiuitas.

¶ Videtur præterea, in lege veteri homines captiuos fuisse & non liberos, ex præmio, quod pro eorum virtutum operibus, ipsis præstatur. Non enim substantiale aliquid erat, sed munuscula quædam, quæ bonorum temporalium potius erant monilia: sicuti seruo, pro eius seruitio, noua quæ-

Simile.

dam condonantur vestimenta, siue calcei. At verò in euangelica lege, non nisi cælorum regnum hominibus (sicuti diximus) in præmium conceditur, sicut iam liberis, verisq; Dei filijs: quod patris sui verum est patrimonium. Hæc est ergo vera, & legitima ad modum differentia, quam diuus Paulus assignat inter hæc duo testamenta: scilicet libertatis, & seruitutis. Quæ nimirum differentia, verè in illis duobus Abrahamæ filijs adumbrata fuit, alterò quidem ancillæ filio, altero verò filio liberæ.

A

¶ CAPVT. X. VBI ARGUMENTA CONTRA PROXIMAM HANC DIFFERENTIAM STATUUNTUR.

B

NON tamē vsq; adeò cōperta est differentia hæc, vt difficultatem tollat. Nam si attentè, christianæ legis conditionem cōtemplemur, tam captiuus, & funibus astrictus homo in ea apparet, sicut in lege erat veteri. Primò si quidem intellectus eius videtur etiam alligatus maximè. Nam sicut illius veteris legis sacrificia & cærimonias, homines compellebantur absque vllò examine recipere: simili modo coguntur etiā in euangelica lege, fidei articulos recipere, cum cæteris eiusdem legis sanctionibus, absque vlla prorsus fidei articulorum ratione: sed in omni-

1. argumentū.

Simile.

C

A omnibus christianorum quilibet, intellectum suum rebus fidei submittere tenetur, atque sic humiliter & sincerè legem suscipere, sicut sibi ab eiusdē legis præceptoribus fuerit proposita. Et hæc profectò sententia est, quam sancti omnes doctores amplexantur, eamq; christianis hominibus summo opere semper suadere nituntur, veluti negotium eorum salutis maximè conducens: vt tandem intelligant homines, quòd omne eorum bonū & salus in hoc præcisè consistit, vt videlicet fidei iugo colla sincerè submittāt. Et adeò hoc verum habet, vt credere legi, ipsam profectò sit intelligere legem: atq; ille maximè illam rectè percipere dicitur, qui eam rectè credit. Quod expressè ita fatetur Isaias. 7. capite, cum ait: Nisi credideritis, non intelligetis. Itaq; prima & vera legis christianæ ianua, per quam ad intelligentiam ipsius legis homines ingredi habent, fides ipsa est. Ex quo enim christianus sinceritate quadā, intellectus ceruicē fidei iugo submittit, illico Deus eius aperit mentem, vt ea quæ de diuinis mandatis legit, facilius intelligat. Superbo autē homini, qui suę vult adherere sententię, statim à Deo intelligentiē claudit ianua.

Crederet legi, est intelligere legē.

Expositio. Isa. 7.

2. argumentū. Figura, Gen. 42.

¶ Legitur Genesis, capite. 42. quòd Ioseph captiuitas in Aegypto, causa extitit & origo, vnde Pharaonis secreta omnia callet, atq; regis ipsius diuitias pos-

sideret. Pari forma, christiana hæc fides christianum hominem captiuat, necnon extra eius patriam propriam educit: quia eum à proprijs sensibus alienum reddit. Quippe quem ab intellectus sui propria sentētia alienat, intimumq; Dei amicum cōstituens, ei secreta omnia, regniq; cælorum diuitias communicat. Quod ita Paulus apostolus asserit. 2. ad Corinthios capite. 10. dicens: captiuantes intellectū in obsequiū Christi. Quæ quidem captiuitas, nulla alia profectò est, quàm hæc fidei sincerissima obediētia, quacumq; intellectus curiositate seclusa.

A

Expositio. 2. corinth. 10.

B

3. argu.

¶ Præterea, in eo veteris legis tempore, diximus hominis intellectū captiuum extitisse: quia ea quæ ad Dei cultum & religionem attinebant, obscura & inuoluta nimis sub figurarum velamine, & cærimonijs recipere cogebatur: nihil enim eorum quæ significabantur, clarè respiciebat. Hoc idē in euangelica lege apud christianos etiam versatur. Nam claritatem, & euidētiā eorum, quæ in hac lege gratiæ veneramur, hic nullatenus consequi valemus, sed in ipsa beatorum patria videre speramus. Sicuti ipse testatur Apostolus, prima ad Corinthios epistola, capite. 13. Videmus (inquit) nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Igitur si in veteri lege captiuus, propterea

C

1. Corinth. 13.

R homi-

A hominis intellectus dicebatur, multò magis in lege noua: quia obscuriores sunt in ea fidei articuli, quàm in veteri lege erant figuræ & cærimoniæ.

1. solutio.

¶ Ad hoc primùm responderetur, Deum in euangelica lege homines in libertate constituisse. Nam etsi verum sit, quòd in quibusdam nouæ legis rebus (quem admodum fidei sunt articuli, atque Ecclesiæ sacramenta) obscuritas sit maxima, quia omnè hominis intellectum & capacitatem excedunt (qua de causa subiectus valde manet in eis intellectus ipsius, plus certè quàm in veteris testamenti sacramentis & sacrificijs:

B quia nisi pura fide eas consequi non valemus, sunt namq; tam supremæ admirabilesque christianæ fidei conclusiones, vt ad eas, nulla hominis vis aut habilitas sufficiat) attamen quantum ad nouæ legis principale institutù, quod est in carne humana verus Messias aduentus (in quo præfertim testamenti veteris homines claritatem minimè consequuti fuerunt, ac per consequens eorum extiterunt alligati sensus) in hoc inquam præcisè articulo, liberum omnino dicuntur habuisse nouæ legis professores intellectum.

C Clarè siquidem conspexerunt Iesu Christi in carne humana aduentum, sine aliquo obscuritatis velamine. Quemadmodum Ioannes euangelista statim in initio sui euangelij testa-

Expofitio. Ioanis. I.

tur dicēs: Vidimus gloriam eius, A gloriam quasi vnigeniti à patre.

Quæ nimirum gloria, maiestas ipsa erat, qua Dei filius in carne positus, tot mirabilia inter homines operatus est. Et hoc idè confirmat Ioannes apostolus prima epistola, capite primo, cum ait: Quod vidimus, quod manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ. Quod ipse etiã Christus asserit, sicut ex Matthæi. 13.

constat, cum sanctissimum suum in hunc mundum aduentum, hominibus exaggerans ait: Beati oculi qui vident, quæ vos videtis (videlicet, me verum Dei filium, in carne missum, vestræq; mortalitatis habitu indutum) dico enim vobis, quòd multi reges, & prophetæ desiderarunt, quòd vos videtis, videre: & non viderunt. Et hic articulus est, quem tota vetus lex, in illo sacrificiorum velo figurabat. Et hic idem articulus fuit & sacramentum, quod in veteri testamento hominibus semper celatum mansit, quousque legis gratiæ felicissimum tempus illuxit. Et hic vnus articulus est, in quo tota ipsa lex noua sese hominibus clarificauit: à quo præcipuè noua lex appellata fuit, quia in ea hæc tam insignis nouitas, nusquam hæcenus visa, hominibus resplenduit: scilicet ipsum Deum verum, corporeis oculis, humana carne vestitum videre. Et hoc est quòd ita expresse Ieremias

B

C

Expofitio. I. Ioanis. I.

Expofitio. Matthæi. 13.

Figura præcipua veteris legis.

videtur noua lex fuerit appellata.

pro-

A propheta exaggerat, capite. 31. cum ait: Nouum creauit dominus super terram, foemina circumdabit virum. Nam si in initio mundi nouum fuit creationis negotium, quia ibi Deus cuncta de nihilo in lucem produxit: multò magis profectò inter cetera mundi huius noua, hoc incarnationis sacramentum, nouitatis nomen retinet: vbi paupercula foemina, suo angustissimo vtero, verum mundi creatorem inclusit. Quòd proculdubio est, quòd in lege scripta nullus prophetarum siue philosophorum, aut mundi huius principum, satis attingere valuerunt.

B ¶ Secundo, huic dubio responderetur, quòd etsi verum sit, quòd hominis intellectus, in hac euangelica lege, per christianam fidem sit subiectus: veruntamen tot sunt mirabilium Christi testimonia, quæ inter nos operatus est, vt ipsæ euangelicæ veritates, iam velut visæ dicantur.

Quapropter ipse Christus dixit (sicut ex Lucæ capite decimo, apparet.) Væ tibi corozain, vè tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes poeniteret. Ac si apertius dixissent, si illius temporis homines tam felices extitissent, sicut euangelicæ legis professores, qui apertis oculis Messiam contemplantes, de rebus iam visis notitiam habuis-

C

Expofitio. Lucæ. 10.

se dicuntur: proculdubio in cilicio & cinere, acerrimam suorum scelerum poenitentiam egissent.

¶ Tertio responderetur (& fortassis ad difficultatis metam proprius) quòd si homo in lege gratiæ, mysteria, quæ in se articuli fidei claudunt, apertè conspiciere non valet, ex eo vtiq; est, quòd pro eo tempore, quo in carne inhabitat, videndi possibilitatem nõ obtinet. Nam quamuis ipsam Iesu Christi clarè conspexerit humanitatem, cæterum diuinitatem, quæ intra ipsam latebat, videre minimè valuit. Et quanquã Eucharistiæ sacramentum homo visibiliter tractet, Deum tamen qui intra ipsum est aperte, nunquam videt. Hoc tamen non nisi ex suæ capacitatis defectu provenit: quia quamdiu in carne est, diuinam essentiam suapte natura videre non potest, nisi lumine gloriæ adiutus: quòd ipse hominis potentiam disponit & fortificat, vt sic fortificatus & dispositus Deum cõspicere valeat. Si etiam mysteria, quæ in ipsa lege gratiæ inclusa sunt, cū ipsam Dei diuinitatem concernant, nequaquam ea homo in se ipso recipere potest, nisi Deus admirabili quadã dispositione eius adaptasse potentiam: quemadmodum ipse, cū vellet, facere vtiq; sciret. Itaq; huiusmodi in sufficientia, in ipso homine est. Veruntamen in lege veteri, possibilitatè, sufficientiãq;

B

C

R 2 ho-

A homines in se habebāt, vt videre possent id, quod in illius legis figuris & cærimonijs clauderetur: scilicet Messiam in humana carne venturum. Quapropter quodd. in eo statu hoc idem homines consequi non possent, non ex eorum promanauit impotentia, sed quia cūm eis nevtiquam factum est, quod cum legis gratiæ hominibus. Siquidem tempore hoc nostro, & non alio, Dei filius humanam carnem assumere dignatus est. Itaq; quemadmodum dicitur, hominem res naturales cognoscere, & videre: veruntamen intima naturæ secreta, quæ in ipsis latent, non attingit (cognoscit siquidem, & aperte videt ipsius arboris nucleum, à quo omnes arboris rami oriuntur & flores: veruntamen ipsum intrinsecum naturæ opus, & artificium quo nucleus ipse, in terra inuoluitus, tam ingentem arboris molem, eiusque folia, flores, & fructum producit, minimè attingit, quia hoc ipsius naturæ secretum est opus) pari forma etsi verum sit, quod in lege gratiæ christianus quilibet cognouerit, videritque filij Dei incarnationem, eiusque sacratissimam humanitatem, atq; ea omnia quæ exterius in lege noua huic anexa sunt articulo: sed tamen diuinitatem, quæ intra ipsam latebat humanitatem, atque artificium, quo mirabilia hæc Christus operatus fuit, homo nequaquam cō-

sequi valuit, propter naturæ suæ impotentiam: quia ad hoc diuinitatis abditissimum sacramentum attingere non valuit. ¶ Sed adhuc (mea sentētia) argumentum minimè dissolutum est. Non enim satis expositum esse videtur, in quo libertas euangelicæ legis consistat. Nam sicut iam supra in principio difficultatis huius diximus, amor radix fuit euangelicæ libertatis: timor verò, in veteri lege origo extitit, à qua eiusdem legis tota seruitus dimanauit. Amor quippe hominem in libertatem redigit, attamen timor eundem in seruitute omnino constituit. Hoc inquam à nobis in sententia supra disertum est. Contra hoc instare videtur: nam amor potius homines videtur seruos constituere, quàm liberos. Quod nempe constat, primò ex illo Genesis capite. 29. vbi legitur quod Iacob pulcherrima Rachelis amore captus, se quatuordecim annis in Laban soceri sui seruitutem redegit. Et cūm die nocteque tot esset erumnas passus, pauci atque breuissimi illi apparebant seruitutis dies, prænimio eius, quotenebatur, amore: omniaque seruitutis pondera & grauamina viriliter & gratanter tolerabat, vt eam tandem in vxorem posset accipere. Vbi aperte constat, quod amor ipsum Iacob non liberum, sed captiuum & seruum reddiderit omnino.

¶ Legi-

Simile.

Argumētum primū.

Figura, Gen. 29. Iacob.

C

A ¶ Legitur etiam de Sāfōne fortissimo illo viro, iudicū. 16. quod cūm Dalidæ nimio esset obcæcatus amore, ab ipsa se funibus ligari permisit, capitifq; sui capillos abradi: ac tandem sic mulieris illius beneplacito se submit, quousque eum Philistijm captiuum duxerunt, atque eius pariter eruerunt oculos, & denique tanquam vile brutum molere fecerunt. Ecce igitur quomodo Sāfōnē, mulierculæ cuiusdā amor, subiectum & seruum fecerit. ¶ Legitur præterea de Holoferne, duce quidē aliās potētissimo, quem filij Israēl atq; totius orbis gentes maximè timebant, quod formosissimæ Iudith amore captus fuit, illique in tantum subiectus, quousque ab illa capite truncatus extitit. Quemadmodum Iudith. 13. capite habet historia. ¶ Quod præterea ita esse compertissimum reperiemus, si exemplum in quodam sæculi huius excæcato homine, ac perditissimo amante posuerimus. Qui nimirum, cūm mulierculæ alicuius amore tenetur, vsque adeò illi in omnib; subiectus existit, vt quidquid ipsa boni vel mali, siue iniuriæ aut vilipendij in eo exerce voluerit, omnia ille quantumuis graua & absurda equa nimitè toleret. Adeò vt nullus vnquam possit reperiri asinus, tam stolidus & oneri subiectus, quantum fœminæ illius voluntati & imperio ipse succumbit. Asinus

2. argumētū. Sāfōn.

Simile.

3. argu.

Holofernes.

Simile.

C Simile.

namq; si illi pabulum præstare decreueris, comedit: sin autē, minimè resistit: si in syluam dimittere velis, aut in stabulo alligatū relinquere, patitur quidem: quod si etiam vapulare præcipias, omnia suffert, omnia tolerat, absq; eo quod in his omnibus aliqua illius adsit resistētia. Ad eum omnino modum contingere videmus, in huiuscemodi viris: quandoquidem viri alicuius erga fœminam amor, tam bestialem quādoq; illum constituit, vt sine resistantia aliqua, eum velut stolidissimum asinum, in omnibus sibi subijciat, in honoribus, in iniurijs, in prosperis, & aduersis, in infamia & bona fama. Quæ vti que omnia, placido vultu respicit, & equo animo, quasi insensatus tolerat. Et quod plus est, vt non solum iniuriæ, eiusque vilipendia sibi non sint graua, sed quod in fauorem & gratiam recipiat, quidquid ab ea, siue bonum siue malum, promanauerit: quantumuis in infimum bestię gradum, ob eius contemplationem deuenerit. Quod nempe fit, cūm id quod ridiculum est, honorificum sibi existimat. Quo fit, vt tam potens sit in homine amoris virtus, vt eum extra se ipsum omnino constituere sufficiat. Vnde est, qd poëtę cæcum amorem depingūt, linea quadā vitta cooperatos habentem oculos: ad insinuandum nobis, quod eum quē semel apprehenderit, sic ignarum, &

Mira amātis stoliditas.

B

Amoris efficaciat

C

Simile.

A insipientem reddit, vt nec rationis aliquam, siue mentis scintillam in eo relinquat: sed vsq; ad eum mentis inopem constituit, vt nihil horum, quæ sibi competunt, perspicere valeat.

Simile.

¶ Hoc itidem verum esse reperiemus, in sæculari quodam homine, qui diuitiarum amore tenetur. Quem quidem ipsarum diuitiarum affectio, eo vsq; seruum constituit, vt nec sui ipsius dominus sit: siquidem ipsæ sunt quæ imperant diuitiæ, ille autem qui eis summo studio obedit. Quandoquidem nec comedit, nec bibit, nec dormit, nec vigilat, sed

Diuitis cecitas.

B neque humanum aliquod assumit solatium, nisi eo dumtaxat modo & forma, quo ipsæ sibi disponunt diuitiæ: & tandem sic miser vitam ducit, ac si veneno aliquo pestifero infectus existeret. Qui denique sic mente captus omnino redditur, vt apertis oculis in ipsum baratrum detrudatur, absque eo vt tam crudeli & aperto morbo medicamè aliquod apponere possit. Et quæ peius est, quod cum morbi huius pestiferi medicina, in eius sit voluntate reposita (potest siquidem se ipsum eleemosynis redimere) nequaquam id facere decernit, sed tam est mente fascinatus, vt pecuniæ potiùs quàm Deo obedire velit. Et tandem sic pereunt huiusmodi homines, ac si stolidissimè essent belluæ: in quibus verissima hæc reperitur sententia, quod

Simile.

ipsam gehenam suis emunt pecunijs. Sicuti verbi gratia episcopus esset, qui totam absumeret vitæ & parcissimè viueret, vt cognato vel amico maioricatum (vt vocant) relinquat. Huius etiam conditionis auarus est, qui vt filio ad auctum patrimonium dimittat, malæ mentis conscius, per fas vel nefas, omnia aliorum emit bona. Sunt etiam adhuc huius ordinis magnatum quàm plurimi, qui vt eorum filij, in principijs gratiam deueniant diu noctuq; anhelant, & corporis & animæ suæ quietem penitus amittunt. Quid rogo stultius? quid infanlius? quid deniq; subiectius? Et quis tandem in orbe toto magis potest esse captiuus? Hinc acutissimè ait diuus Chryostomus, quod diuitis pecuniæ nihil aliud sunt, quàm cõpedes quidam, eius suauiter immissi pedibus. Nec quicquàm aliud differentie est inter eius compedes, qui materiali carcere recluditur, & istius: nisi quod isti primi, aurei sunt siue argentei, illi autem ferrei: ceterum quoad vinculorum detentionem, tam compeditus iste est, sicut & ille alius.

Episcopus.

Auarus.

Magnates.

Chryostomus.

Simile.

4. argumētum.

¶ Probatur præterea, quod ab homine euangeliū libertatem auferat: ac per consequens, quod testamentum hoc nouum, seruitutis sit lex, magis quàm vetus. Nam esse aliquè liberum, nihil aliud est quàm, vt in vtrâq; partē flecti possit: videlicet quod in vtramlibet partem sese exercere valeat, ita vt aliquid facere

Simile.

A facere vel non facere queat. Iuxta eam Salomonis sententiam Ecclesiastici capite. 15. Creauit Deus hominem, & reliquit eum in manu consilij sui: apposuit ignem & aquam, vt ad quod voluerit extendat manum. Vt inde præmiū, vel eius redundet poena: & quod si damnatur, sibi soli, tanquam mali totius radici, imputetur. Hanc igitur libertatem, quæ tam homini est naturalis, videtur quod in euangelica lege Deus ab homine adimat: quia euangelica lex vsque ad eum omnes homines potentias alligat, vt in nullo videatur liber remansisse. Quod proculdubio compertissimum apparebit, si singula euangelicæ legis præcepta attentè considerare velimus.

Expositio. Eccl. 15.

Euangelicæ hominis potentias alligat.

Primus locus, Ioannis. 12.

Expositio. Ioannis. 12.

2. locus, Luc. 14.

B Et primò, quid rogo naturalius homini esse potest, quàm vitæ suæ conseruationem diligere, ac per consequens rerum delitijs vitam velle prolongare? Attamen appetitum hunc prohibere videtur Christus, Ioannis. 12. capite cū ait: Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Ac si dixisset apertius, qui vitæ suæ conseruationem in mundi huius oblectamentis curauerit, eam scilicet ciborum, potuum, atque vestimentorum abundantie, cæterisque carnis delicijs exponens, hic talis damnationem acquirat.

C Quid hominis appetitui cõformius apparet, quàm diuitias &

sæculi huius amare ca duca, hæc namque eius carni & sanguini sunt annexa. Hunc tamen appetitum refecat Deus, vt ex Lucæ. 14. capite, constat dicente: Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

3. locus, Luc. 14.

¶ Quid homini proximius esse potest, quàm parentes suos amore profsequi? cum nimirum fons & origo suæ extiterint natiuitatis. Nihilominus tamen, non liberum hoc hominibus in euangelio cõcessum esse videtur. Quæ admodum ex Lucæ. 14. capite constat: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, non est me dignus.

4. locus, Mat. 10.

¶ Quid hominis appetitui naturalius esse potest, quàm liberè in quamcumq; partem oculos flectere, vt ex rerum omnium visu, sibi met delectationem acquirat? Hoc tamen Christus ab hominibus prohibet, sicut Matthæus refert euangelista capite quinto dicens: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.

5. locus, Mat. 6.

¶ Quid hominis inclinationem concernit magis, quàm de inimicis suis vindictam sumere, atque eum qui sibi malum intentaerit, persequi? Sic enim inter ipsa bruta fieri cõsuetum est. Equus siquidem, in eum qui se virga percutit, recalcitrat: & canis, eum qui se lapide ferit, dentibus dilacerat. Hanc autem appetitus li-

6. locus, Mat. 6.

Abertatē rescindere videtur Christus in euangelica hac lege, vt habetur Matthæi. 5. capite, cum dicit: Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui vos oderunt.

6. locus, Mat. 12.

¶ Quid homo auidius appetere consuevit, quam liberè linguā exercere, & quicquid in buccam venerit, siue bonum siue malum sit, euomere? Veruntamen facultatem hanc prohibet redemptor noster Christus, sicuti Matthæi 12. legitur capite cum ait: De omni verbo otioso, quod homines loquuti fuerint reddent rationem in die iudicij.

7. locus, Mat. 6.

¶ Quid amplius expetit homo, quam humanam gloriam? (quandoquidem suorum operum laudem audiendi auidissimus est) nec non & ex manuum suarū operibus, animi sibi gaudium & solamem acquirere? Nam sicut mulieri naturale quidem est, filiorū suorum pulchritudine lætari: similiter etiam, cum opera, ipsius intellectus hominis sint filij quidam, consequens est statim, de eorum bonitate & rectitudine: tanquam de proprijs gaudere filijs. Hoc tamen lex euangelica non cōcedit. Quemadmodū Matthei. 6. capite cōstat, vbi sic legitur: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Et iterū: Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt. Videtur ergo, quod lex hæc euangelica, in omnibus libertatem & ope-

Simile.

randi facultatem ab homine auferat, omnesq; eius alliget potentias: quia nimirum à pedis planta ad caput vsque, compeditū omnino redit hominē. Nullam enim penitus appetitui eius facultatē reliquisse videtur, vt aliquid eorum, quæ naturaliter appetit, liberè prosequi valeat, absque culpæ nota: hoc enim non esse liberum dicimus. Colligitur ergo, quod nouus hic gratiæ status, magis hominem captiuum constituat, quam veteris testamenti scripta lex: ac per consequens, quod nulla sit differentia inter vetus testamentum & nouum, quo ad hoc, quod illorum vnum, hominem seruum faciat, alterū verò, liberum: quia in vtroque æquè seruus constituitur.

¶ CAP. XI. VBI SOLUTIONES horum argumentorum continentur.

R O solutione tamē præcedentium argumentorum, annotandum nobis est, argumēto primo satisfieri nō posse, nisi quadam prius supposita distinctione: quam Aristoteles assignat, Topicorū libro tertio, & in secundo suæ Rhetoricæ libro. Quæ etiam distinctio est sancti Thomæ, prima, secundæ. q. 26. articulo. 4. Quibus in locis asserunt, duplicem esse amorem, alterum concupiscentiæ, alterum verò amicitiae. Primus quidē vilis

C Distinctio. Aristo.

S. Tho.

Duplex amor.

A existit & infimus amor, secundus tamen pulcher & honestus est Concupiscentiæ quidem amorem appellamus, cum amamus aliquid, non quidem propter se, sed propter commodum, quod inde reportare intendimus: sicuti accidere videmus, cum regem aliquis amat, propter fauorem, siue dignitatem, aut reipublicę gubernationem, quam inde se consequi sperat: seruus etiam dominum suum sepe diligere cōsuevit alicuius mercedis gratia allectus

Concupiscentiæ amor.

Simile.

Simile

Simile

B Item homo vinum diligit propter saporem, quem suo ingerit palato, & ob salutem etiam, quam suo corpori præstat: caput namque fortificat, & vires reparat, animumque lætificat. Milles præterea equum suum diligere consuevit, quia per illum in bello ab inimicorum liberatur oppressione, eiusque personam iuter homines honorificè portat. De quo inquam concupiscentiæ amore diuus ait Augusti. quod nos per illum ad res ipsas nequitiam pergimus

Simile

Augusti nu.

C sed potius eas ad nos ipsos trahimus. Et vt proprius dixerim, hoc non est res ipsas amare, sed potius nos ipsos in rebus ipsis diligere. Qua de causa infimus valde hic dicitur amor: nam eundē honorē quem homini per illum exhibemus, equo pariter & cani, cæterisque brutis præstamus: vtrosque siquidem eadem metimur mensura, quia vtrosque propter nostrū diligimus commodum. Et hic a-

mor, parui proculdubio momenti est & pretij, atque tenuis nimis quandoquidem cito decidit: nam vt primum in re amata huiusmodi lucrum non relucet, statim frangitur. Et hic idem amor est, quem sæculi huius amatores, erga mulierculas habere solēt, qui non verè ipsas amant, sed eam potius delectationē diligunt, quam in illis sibi ipsis præstāt. Quo fit vt cum seipos carnali iam delectatione satiauerint, cōtinuò eas odio habeant, & à se procul projiciant, deceptas, corruptas, & infames omnino relinquentes. Huius etiam conditionis sunt diuitiarum amatores, qui diuitias nō secus amant, quam vt in eis delectentur. Et seruus itidem dominum suum, qui non nisi lucri causa, vt plurimum diligere consuevit. Hic igitur amor, seruū & captiuum amantem constituit. Nā (sicut supra diximus) cū timor hominem seruum faciat, & huiusmodi amor timorem semper admixtum habeat hinc est, quod ne in re amata optatum commodum perdat, hominem ipsum seruum & captiuum reddat. Et hinc est, quod rebus ipsis amatis se omnino submittat, vsq; ad infima & turpia, atque vilissima quæque opera. Quemadmodum in perditissimis mundi huius amantibus videmus accidere: qui vt suæ dumtaxat satisfaciant sensualitati & appetitui, mulierculæ cuidam se subiiciūt, ita vt in ipso quicquid

A Exēplū.

enorme factum.

B Exēplū.

Exēplū.

C Simile.

A libuerit ipsa exerceat, quantumcumque infame & vile admodum existat. Et qui regie deseruit personæ, vt inde prælatiam aliquã, vel dignitatem obtineat, quã plurimos se indignos diu noctuque labores & miseras tolerat. Idem præterea dicimus de eo, qui ad humanum anhelat honorem: plurima siquidem patitur incõmoda, ne honore ipso quandoque se priuatum inueniat. Et vt tandẽ rei huius finem faciamus, mûdus totus concupiscentiæ huius amore plenus existit.

Simile.

Simile.

Simile.

B

amor amicitia.

¶ Alius autem est amicitia amor, dum videlicet rem ipsam non commodi nostri gratia, sed eã præcipue propter se amamus. Quemadmodum inter philosophos quasi in prouerbiũ iam est receptum, q̄ virtus propter se ipsam ab hominibus diligenda est. Et hac forma veri sunt diligendi amici, ita vt in ea dilectione nihil aliud præcipue intersit cõmodi, quã ipsammet propter se personam diligere. Quo genere amoris, Deus semper à nobis diligendus est: nempe præcipue propter se ipsum, etiã si amoris huius causa, varijs homo inuoluatur calamitatibus, & sæculi huius persecutionibus. Quẽadmodũ sancti, cæteri q̄ religiosi viri Deũ semper diligere cõsueuerunt. qui tandẽ ob hãc diuinã dilectionẽ infirmita sunt mala perpessi: neq; vllũ vnquã tẽporale commodũ tã valide sese hic immiscuit, qui illos

Exemplũ.

ab hac Dei dilectione retraxerit. **A** ¶ Et hic talis amicitia amor nequaquã rumpitur, neq; aliquãdõ finitur, quousq; amatorem ipsum mors ipsa cõsumat. Quia cũ ibi nullum aliud intersit principali ter intentũ tẽporale lucrũ, tantũ durat, quantum & res ipsa amata p̄sistit: ita vt nec diuitia, nec paupertas, nec infirmitas, aut inimicorũ persecutio, potens sit, eos qui sic se amant, ab inuicem separare. Vnde sapiens de amoris huius virtute & efficacia loquẽs, cãtic. 8, ca. sic ait. Fortis est vt mors dilectio. Quod alijs verbis est dicere, q̄ sicut eam amicitia & nexũ, qui inter corpus & animã est, nihil præter ipsam mortẽ dissolueret sufficit. Sic etiam eos, qui se hoc casto & pulchro amore prosequuntur, sola mors segregare valet. & hic idẽ amor est, quẽ lex euangelica maximẽ ab hominibus exposcit. De quo Apostolus ad Romanos octauo capite scribẽs ait: Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculũ, an persecutio, an gladius. Certus sum enim, quia neq; mors neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neque altitudo, neq; profundũ, neq; creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quẽ est in christo Iesu. Hęc igitur dilectio est, in qua radix libertatis consistit, quẽ hominibus libertatem cõdonat,

Ratio.

B

Expositio.

Cantic. 8.

Simile.

Expositio.

Rom. 8.

C

A eo quod rerum omnium temporalium veros dominos constituit quia pro nihilo temporalia omnia ducunt, sed sub pedibus habent. Iuxta diui Pauli sententiã, qua prima ad Corinthios. 3. capite ait: Omnia vestra sunt, vos autem Dei. Nullus siquidem est, qui melius rebus temporalibus dominetur, eisq; imperet, quã qui nihil habẽtes omnia contemnũt: Quemadmodum ait Apostolus: Nihil habentes, & omnia possidentes. Iuxta hanc igitur distinctionem, omnibus alijs exemplis in contrarium adductis (Iacob videlicet, Samsonis, & Holofernis, cæterorumque mundi huius amatorum: quibus probabatur amorem captiuos ducere homines, & seruos constituere, sicut & timor seruos etiam facit) sufficenter respondetur. Clarissimum siquidem est, eorum omnium dilectionem, quã ibi demonstrarunt, concupiscentiæ fuisse, & non amicitia. Excepto inquam amore Iacob, qui sanctẽ & honestẽ Rachel adamauit. De Samsonẽ autẽ, an honestẽ & sanctẽ Dalidã adamauerit, indubium vertitur, aliqui enim dicunt eius fuisse vxorem. Cæterum euangelicæ legis amor, qui hominibus libertatem hanc spiritus condonat, amicitie est, quo Deus propter se ipsum præcipue diligitur.

Expositio. I. cor. 3.

Expositio. Roma. 11.

Solutio.

Solutio. 2. argumenti.

¶ Ad secundum verò argumentum, respondetur quod captiuitas illa siue alligatio, quam euan-

gelica lex hominis sensualitati ingerit, & quæ omnes eius potentias colligat, ne effrænate suas prosequatur carnales affectiones: hoc inquam non est naturalem libertatẽ, quam homo habet, adimere, sed potius eam polire, & arte elaboratam reddere. Et ad maiorem solutionis huius claritatẽ, opere pretium erit, documentum quoddam Aristotelis in præsentia adducere, ex eius Metaphysicẽ libro, vbi ait, quod ars perficit naturam. Lignum quippe minime de se aptum est, vt in domus ædificio reponatur, nisi prius à fabro lignario doletur, & arte eius perficiatur. Lapis etiã suapte natura commodẽ in pariete consistere nõ potest, nisi ab artifice arte fuerit elaboratus & politus. Equo præterea dominus eius vti non potest, quin prius fuerit arte domitus. Et sic in alijs omnibus rerũ naturis fieri consuevit, quas vt in veros vsus homines adducant, prius necesse est arte ipsa earum naturas, & esse componere, & perficere. Eodem omnino modo, à natura sua ad res diuinas & spirituales, homo de se non vsque quaq; aptus reperitur, nisi prius euangelicæ artis præceptis & documentis edoctus extiterit. Ad hoc igitur deseruit euangelicã hæc lex, vt quẽdam sit ipsius hominis naturæ ars, quẽ sensualitatis eius superfluum auferat, & ita perfectam & elaboratam reddat, vt homo idoneus ad ea, quẽ religionis

Aristot. documentum.

Simile

Simile.

B

Simile.

A gionis christianę sunt, existat. Et hac ratione in sacra scriptura, huic euangelicę legis, artis nomina Christus imposuit. Quemadmodum ex Matthęi capite. II. constat, vbi legem hanc, iugum denominat. Quia sicut iugum, ipsius vitulę cervicem cōprimit, & eius naturam edomat, vt sic domestica, nequaquam recalcitret, nec iugū excutiat, sed māsuetam iam effecta, facillē aratro terram rumpat, & in omnibus, hominū vsui adaptetur: sic pariter christiana hęc lex, velut iugum hominis naturā disponit, & p̄ceptis suis idoneā reddit, vt virtutis campum optime arare possit. Et sicut angustia & vexatio illa, quam vitula patitur, cum domatur, & dum iugum cervici eius imponitur, non vitulam perdit, quia hoc inquam non eiusdem vitulę malum est, sed bonum potius & perfectio, nam deinceps ad opera sua prosequenda aptior manet: ad eum igitur modum, omnium laborum sarcinā, quam euangelica lex hominū humeris imponit, eorum sensualitatem & potentias comprimendo, non vtiq; eorum est malū, sed potius verum bonum, & eorum perfectio: quandoquidem euangelicis laboribus redimitur, & perficitur ipsa illorum natura, ne brutalis in suis maneat operibus.

Euangelii hominis ars. Expositio. Matthęi. I. I.

Simile.

Simile.

C Furioso equo, qui ex vitio inquietus est, & recalcitrat, nullum aliud appositum est remedium, quam in chamo & fræno eius cō-

fringere maxillas, atque ipsius latera virga contundere, quousque mansuetus incedat. Sic homo à natura sua, indomita atque ferocissima est bestia, quæ ex sensualitatis vitio semper inquieta incedit, & recalcitrat. Quapropter eam frænari decet, & sanctę doctrinę virga eius latera contundi. Deus igitur prouidentia sua, vt huic hominis mederetur malo, euangelicam legem, tãquam eius frænum constituit, ne sicut equus effrēnis, quotidie se in peccata precipitem daret. Vnde Isaias propheta, capite. 48. Euangelicę legis statum, frēnum denominat, cum ait: Propter nomen meum, longē faciam furorem meum, & laude mea infrēnabo te, ne intereas. Tempus (inquit propheta) veniet, vbi nō rigurosa legis p̄cepta hominibus imponam, sed leniter & suaviter eos dirigā, dulcissimum frēnum ori eorum imponens. Quod nō aliud, quàm ipsa erit gratiæ lex, quæ nempe tota meis laudibus existit plena: quia omnia legis opera, in Dei laudem & gratiarum actionē redūdant. Hac ergo legis laude homines infrēnabuntur, quia ipsa legis suavitate & dulcedine edocētur. Excluso ergo veteris legis timore (ait Deus) suavitate quadā carnales hominis passiones & ferocitatem deuinā: quæ nunquā ante hac legis veteris timore vinci potuerunt, nec pessimas appetitus sui condiciones relinquere.

A

Simile.

B

Expositio. Ista. 48.

C

¶ Hac

A ¶ Hac eadem ratione, propheta Dauid euangelij legem, psal. 31. frænum appellauit, cum dixit: In chamo & fræno maxillas eorum cōstringe, qui non appropinquant ad te. Et inter omnes mūdi leges, quas inter se homines receperunt, sola hęc gratiæ lex propriē hominum frænum appellatur. Nam sola hęc verē sensualitatis eius maxillas comprimit, quia efficaciter hominem in suis affectionibus & passionibus detinere cogit. Omnes quippe alię leges quodammodo sensualitatis habenas hominibus laxant & appetitum eorum solutum relinquant: siquidem quàm plurimas fragilitatis humanę miserrias permittunt. Et hoc quidem non mediocre argumentum est, quod lex hęc, diuina sit & certissima: cum hominem ipsum ad altiore finem perficiat, quā eius sit sanguis & caro. Et hoc idem est nomen, quod huic legi Isaias propheta imponit capite. 37. cū ait. Ponam circulum in naribus tuis, & frænum in labijs tuis, & reducam te in viam. Quod maximē verum habet in hoc euangelij felicissimo tempore: quia vsque ad id temporis nequaquam homines veram salutis viam adinuenerunt, quæ regnum cęlorum aperiret. Et hoc vnum est, quod Iacobus apostolus mirum in modum admirabatur. Videns namque quod homines tam sufficientem iam

Expositio. psal. 31.

Sola euangelica lex, hōis dicitur frænum.

Expositio. Ista. 37.

fuerint sortiti legem, in qua infrænati & castigati prorsus, vivere deberent: & quod adhuc rebelles existant, & velut cāpi pecora, atque ferocissima bruta, vitam ducant: De hoc inquam indignatus ait: Si autem equis in ora fræna mittimus, & ad consentiendum nobis omne corpus illorū circumferimus, linguam autem nullus hominum domare potest: Quibus verbis nobis insinuare voluit, quàm difficile sit hominis moderari linguam. Et inde pariter constat, quàm sit sufficiens euangelicę legis doctrina quæ linguę dissolutionem castigare valeat.

A

Simile.

Expositio. Iaco. 3.

B

Expositio. Matthęi. 13.

Simile.

C

Expositio. Matthęi. 13.

¶ Simili modo Christus dominus noster, multa alia artis nomina euangelicę suę legi imposuit. Quandoque piscatorum rete appellans, sicut ex Matthęi capite decimo tertio apparet, cum ait. Simile est regnum cęlorum sagenę missæ in mare, ex omni genere piscium congreganti. Nam sicut rete, artificium quoddam est, quo inuolutum piscem educimus, atque à delectatione quam in profundo aquę habitaculo retinebat, extrahimus; pari forma Christi euangelium, rete quoddam est, & artificium, quo hominem à suę sensualitatis interiori mansione, velut natantē piscem foras educit: Aliquando verò in scriptura sacra fermenti nomine lex euangelica compellatur, sicut Matthęi eodem. 13. capite

A **Simile.** pite his verbis legitur: Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus. Nam quemadmodum fermentum, ea aceti corruptione, quam in se habet, totam conficit massam, eiq; dulcem saporem præstat: sic etiam lex gratiæ ex asperitate virtutis, quam in se retinet, totam hominis naturam fermentat, vt sic homo, suauissimus panis ipsius Dei palato fiat. Itaque sicut lapideacos ensem acuit, & cultelli acie tenuat, vt sic facilius scindere valeat: ita lex ista euangelica, lapidea mola quædam est, in qua **Simile.** **B** ipsius hominis infecta natura acuitur & perficitur: quæ alioqui suapte natura ad res diuinas & cælestes nimis erat obtusa & hebetata. Igitur quod in hac lege gratiæ, hominis natura laboribus, & ærumnis infrænetur, non vtique est, libertatem eius perdere, aut impedire, aut certè eius destruere naturam, sed perfectiorem eam reddere, hominemque elaboratum, atque limatum relinquere, ita vt iam **C** suis potentijs vt valeat: vt non sicut brutum viuat, sed sicut homo, qui rationis compos, suorum operum dominus existit. Et hinc est, quòd hæc lex, omnibus hominis membris, viuendi regulas & præcepta imponit. **Oculi.** Oculos namque, quemadmodum erga rerum aspectum se gerere debeant instruit, ne in his aut curiosè,

aut dissolutè nimis hinc inde ualentur, sed omni modestia eis homo vti discat. Similiter & lingua auresque, sua habent in hac lege documēta, quemadmodum homo in eis se habere debeat. Præterea ipsius hominis cordi assignantur etiā regulæ, vt cogitationes, quæ ab ipso promanant, purissimas & synceras creare sciat. Adhuc etiam pedes eius & manus, in hac sacra lege, sua habent statuta, quomodo videlicet in suis actionibus dirigi teneantur. Et tandem nullum est in homine mēbrum, quod non in Euāgelio, suū habeat præfixū clauū. **2. Solutio.** **¶** Respondetur secundo eidem argumēto, libertatē, quæ in Euāgelio homini conceditur, libertatē esse spiritus, quæ ipsa hominis viscera interiùs dilatat, & amplificat qua ratione libertas propriè appellatur: quia videlicet, imperiū quoddā hominibus generat, vt tanquā domini, suorum operū potestatem habētes, omnia mūdi difficillima & aspera viriliter rūpant, ea nimirum tanquā caduca pedibus conculcātes, & semper pro nihilo ducentes, præter ipsum solum Deū, qui omnium verus est auctor. Et hæc est, quæ vera & Christiana dicitur libertas. Et vt hæc quæ diximus, distinctiùs percipiam, annotādū nobis est, illā nō ppriè fatis hōis libertatē appellari, quæ homini, quicquid vult, operandi facultatē cōcedit. hæc nāq; naturalis libertas & licen-

A
Lingua
Cor.
Pedes, Manus.
B
2. Solutio.
C

A licentia facultas quædam naturalis est, quæ indiscriminatim omnibus est concessa, tam bonis quàm malis: quæ brutis, & bestialibus hominibus communis videtur, qui nihil aliud attendunt, quàm quod eorum brutalis sibi appetitus suggerit. Sed vera hominis libertas in hoc consistit, vt homo ea solū agat, quæ secundum rationis imperium agenda veniūt. Et quādo iuxta rationis huius dictamē, in operibus suis dirigitur homo, eleuatur quidem potentissimo quodā agendi imperio. Non secus quàm aquila, quæ extensis alis supra omnia volat ædificiorum cacumina. Similiter homo, ratione & Dei spiritu intra se ipsum dilatatus, libertatem quandam spiritus cōsequitur: vnde erigit se supra se, & velut potentissima aquila, supra omnia mundi creata se extollit, atque timorem omnem, & subiectionem illam, à se penitus excutit, quam secularia mundi negotia sibi imposuerant. Quæ profectò spiritus libertas, peculiare quoddam solatium, & gaudium, atque cōscientiæ quietem, nec non & animi generositatem, statim intra totum hominē diffundit: qua faciliè omnes mundi controuersias, dæmonisq; tentamenta tolerat & dirigit, atque in Deum ipsum se ex integro conuertit. Quod nimirum ira expressè fatetur Apostolus, cum ad Romanos. 8. capite ait: Diligētibus Deū omnia cooperantur in bonum.

Verahominis libertas.
Simile.
Expositio, Roma. 8.

Nam quemadmodum stomachi est cōditio, varios cibos (quos in se recipit) in carnem & sanguinem conuertere: sic etiam generosi animi est, varias sæculi huius calamitates & dæmonis molestias, in Dei spiritum vertere. **¶** Et ad maiorem huius claritatem, considerandum nobis est, quòd quemadmodum corporis vincula, compedes sunt & ferreæ catenæ: sic etiam spiritus ligamēta, ipsa sunt hominis peccata, atque multæ aliæ reliquiæ, quæ ex ipsis generantur peccatis. Veluti sunt mentis turbatio, metus, inquietudo, pusillanimitas: quæ omnia funes vtique peccati sunt, quibus peccatoris alligatur spiritus. Quod regius Dauid propheta, Psalmo. 118. his verbis asserit: Funes peccatorum circūplexi sunt me. Quæ præterea Salomonis est sententia, Prouerbiorum. 5. capite dicentis: Iniquitates sue capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Itaque sicut vermis ex visceribus suis serica fila texit, quibus tandem ipsismet irretitur filis, ex eis enim carcerem construit, quo inclusus postmodum moritur: sic pessimus homo, qui diu in ipsismet perseuerat delictis, tanquam ex lanæ filis retiaculum quoddam texit, quo semetipsum inuoluit, & quo per totam vitam miserabili quadam subiectione colligatus incedit. Hos ergo funes & ligamenta, quæ de se peccatum generat, omnia in quam

A
Simile.
Simile.
B
Expositio, Psal. 118.
Prouer. exposit. 5. cap.
Simile.
C

A quam hæc, cum Dei spiritus hominis animum ingreditur, validissimè rumpit & cõterit. Quia tunc temporis, Dei amore homo succensus, eiusque diuino favore adiutus, nec metum, nec turbulentiã aliquam, aut animi inquietudinem (in omnibus quæ operatur) omnino habet. Et hoc est, quod Apostolus. 2. ad Corinthios epistola, capite. 3. his verbis designare voluit, cum dixit: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Iste siquidem diuinus spiritus, hominẽ totum verè in libertatẽ redigit.

Expofitio. 2. corinth. 3.

Expofitio. ad Galat. 5.

Quam sententiam iterum repetit ad Galatas. 5. capite dicens: Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Quod quidem alijs verbis est dicere, cum Dei spiritũ intra vos metipfos possidetis, tunc temporis, legis opera, nõ sicut serui, sed tanquam domini, libertatem consequuti, operamini.

Hæretici, carnis libertatẽ amat.

¶ Aduertẽdum tamen est in loci huius expositione, aliquos olim fuisse hæreticos, qui affinitatem quandam habẽt cum his, qui hæc nostra etiam tempestate vigent: qui sicut semper carnis libertatẽ appetũt, ita & eam prædicare nituntur. Isti ergo hæc diuini Pauli verba peruersè interpretari conantur: asserunt enim, quod eo ipso, quod aliquis bonus & religiosus est vir, & intra seipsum Dei gratiam & spiritum habet, continuo sine lege manet: itaq; iam deinceps omnis vitæ eius directio, spiritus administrationi & im-

pulsui relinquẽda est, sine aliqua alia legis eruditione, quæ hominẽ dirigat. Hic error non solũ ignorantium hominum est, sed etiam perditissimorum, & eorum qui dissolutam omnino vitam degere cupiunt, atque eorum, qui à se legis iugum excutere summo opere curant. Certissimum enim est, quod hoc legis euãgelicæ iugum omnibus impositum fuit, tam bonis quidem, quàm malis: & absq; vlla exceptione, euãgelicæ sanctiones hominibus præcipiuntur: neque sacra vnquam scriptura in hac parte, alicui exemptionis priuilegium concessit.

¶ Duplex ergo potest esse huius auctoritatis sensus, quibus sufficienter eius difficultas diluitur.

Duplex sensus.

Primus sensus est, quod apostolus Paulus solummodò his verbis demonstrare intendit differentiam, quæ inter veterem & nouam legem reperitur: qua de causa legẽ gratiæ, spiritum denominat. In hoc autem vocabulo, sub lege, seruitutem, quæ in lege veteri claudatur, designat. Quo fit, vt loci huius legitimus sensus hic sit, quod scilicet, postquam homo legem gratiæ in se recepit (quam nimirum legem Paulus legẽ spiritus denominat) hic inquam homo, iam à lege veteri, quæ ceremoniarum & seruitutis erat, solutus manet. Ac si clariùs dixisset, cum figuræ veritas aduenerit, cessat & ipsa figura. Itaq; libertatẽ hic vocat, non aliud quàm à lege veteri

B
1. sensus.

ere-

A ereptum esse. Et hoc eodem loquẽdi modo vtitur, cum dicit: Littera occidit, spiritus autem viuificat. In quibus verbis, has duas leges insinuat, quarum alteram, scilicet veteris testamenti legem, velut infulsam & siccam, litterã occidẽtem appellat. Quia profectò exiguum spiritus succũ de se producebat: sed onus & spiritus anxietatẽ quandã: quia sub legis onere, velut animalia bruta gemebant. Alterã tamen, scilicet noui testamenti legem, spiritum vocat, quia animẽ vitam præstat, & spiritus dulcedinẽ de se diffundit. Et hæc est vera libertas, quã hic Apostolus designat, asserens, quod cum homo iam in hac noua lege fuerit constitutus, extra legis scriptẽ iugũ omnino fiat, atque alteram, quæ spiritus libertatem & dulcedinẽ parit, obtinet.

Expofitio. 2. corinth. 3.

Simile.

2. sensus.

¶ Secũdus loci huius sensus est, ommissa iam hic, uox legis ad veterem cõparatione. Quod Apostolus his verbis intendit, est nempe asserere, quod homo eo ipso quod homo est, & Dei gratiam, eiusq; spiritum consequutus fuerit, mouetur quidem ad virtutis opera, non ab ipsa lege tantum, sed ab ipso Dei amore & affectione intima, quàm intra seipsum retinet: ita vt si nulla esset lex, semper nihilominus Deo ardentè deseruiret: quia ad hoc, ab ardentissimo eius amore impellitur. Et si malum detestatur & fugit, non vtiq; est, quia lex hoc præcipiat, sed quia malũ est,

& Dei auctoritati & bonitati derogat. Et hoc est propriè, libere virtutẽ operari. Ceterũ qui Deo seruit, eo dumtaxat, quia lex hoc præcipit, & nõ quia amoris virtus eum ad hoc inuitet: hic talis sub legis iugo dicitur esse, & tanquam seruus, Deo obsequium prestare: quia in virtutis operibus nihil aliud, quàm legis mandatũ respicit. Possumus autẽ hæc quæ diximus, exẽplo quodã materiali, vulgari tamen, manifestare. Quandoq; enim contingere videmus in duobus viatorib; qui cũ ad hospitium, quo pergunt ambo, peruenerint, cum iam tempore recessus stabulario expensas soluere habent, eorum alter non nisi iuxta pendentem scriptam tabellam, in qua hospitij pretium taxatum est, soluere vult: iuxta quod tandem stabulario satisfacit, neq; mercedis vult aliquid aliud addere, præter id quod in lege reperitur scriptũ: alter verò, quia nobilis ac generosus est, non ad scriptam legem attendit, sed beneuolentiæ opera & obsequium, quod sibi in hospitio liberaliter est impensum, perpendens, iuxta generosi sui animi conditionem magnificè persoluit: quandoquidem vile ad modum sibi videtur, non nisi iuxta taxatam legem stabulario satisfacere. Sic etiã in duplici sunt differentia homines, qui Deo seruire student. Alij quippe sunt, qui rusticè virtutis opera prosequuntur, solùm legis litteram;

A

Simile.

B

C

Rustice in virtute viuentes.

S tan-

Genero
se in vir
tute vi-
uentes.

A tanquam hospitij tabellam, attē-
dentes: nec quicquam aliud vir-
tutis genus exercere intendunt,
quā id quod in lege ipsa punctim
scriptum repererint. Cæterū alij
sūt, qui velut generosi & illustres
viri, iuxta rationis dictamen &
Dei amorem, quem semper circa
ipsum gerunt, virtutis opera exer-
cent. Ad quę mouētur quidem ex
ipsius Dei amore, eius præcisè bo-
nitatem attendentes, magnificen-
tissimæque beneficia, quę ex eius
immēsa liberalitate receperūt, cō-
siderātes. Vnde est, q̄ etiam si lex
ad hoc eos minimè compelleret,
ex hoc solo Dei amore, ad abun-
dantiora virtutis opera se exten-
dunt, quā ipsa disponat lex, quā
professi sunt. Quia si lex præcipit
amicos diligere, non tantum ami-
cos, sed inimicos etiam diligunt.
Si lex præcipit, vt alienum nō ra-
piatur, non hoc solo religiosi viri
contenti sunt, sed propriam sub-
stantiam libenter elargiuntur.
Si lex præcipit, in vanum non iu-
rare, legem hanc perfectiūs adim-
plent: quia non solum sine causa,
sed neque cum illā, Dei sanctissi-
mum nomen assumunt. Si lex præ-
cipit, de superfluo elemosy-
nam dare: non tantum hoc liben-
ter prosequuntur, sed adhuc de
sibi necessarijs copiosè quotidie
pauperibus erogant elemosy-
nas. Et in hoc sese generosos Dei
seruos ostendunt, vt non eis dum-
taxat legis præceptis alligati sint,
quæ si non adimplerent, eos in

gehennam ducerent: sed Deo sic **A**
in omnibus obsequuntur, vt
etiam si nulla esset hominibus
gehennæ præstituta pœna; ni-
hilo seciūs diuinis obtemperarēt
mandatis. Magnificam Dei con-
ditionem in hoc imitantes, qui **Simile.**
nobis semper immensa tribuit
beneficia, non iuxta legis solum
institutam iustitiam, sed confor-
miter ad eius immensam libera-
litatem. Qui omni quidem abun-
dantia & magnificentia, nobis
non solum necessaria prouidet,
sed etiam de quam plurimis alijs
monilibus & puerilibus curat,
quæ nostrum dumtaxat peculia- **B**
re solatium & beneplacitum re-
spiciunt. Et hic est viuendi mo-
dus, quem Christus in euangelio
suo à nobis exposcit, sicut Ioan- **Exposi-
tio. Ioa-
nis. 10.**
nes euangelista capite. 10. refert,
cū ait: Ego veni, vt vitam ha-
beant, & abundantius habeant.
Veni (inquit Christus) ego in
hunc mundum, vt non solum vir-
tutis necessaria opera exercent
homines, neque in hoc solum
gratiæ talentum consumant, vt
scilicet ea dumtaxat charitatis
opera exequantur, quę animæ suę
vitam præstent, & à baratro ipsos
eripiant, sed q̄ vltterius ad virtu- **C**
tis perfectionem procedant (nam
præterquam q̄ ipsa hominis ratio
hoc ita exigat, quia ego etiam ad
maiora semper eorum beneficia
processi) hoc tamē specialius eo-
rum spiritualis vitæ conseruatio-
nem concernit, nam in virtutis
exer-

A exercitio vltra non procedere, re-
trocedendi periculum est, quia dū
Simile. homo exiguo virtutis exercitio,
contentus esset, eo ipso omnia vir-
tutis eius opera, perdendi pericu-
lo exponeret, quemadmodum na-
uis quæ remis continuo non agi-
tur, retrocedendi manifesto se ex-
ponit periculo.

¶ CAPVT. XII. DE
vero sacræ scripturæ sen-
su.

V P P O S I T A ergo hac
veteris, & noui testamenti
differentia, in qua totius
scripturæ sacræ diuisio consistit:
quam nimirum differentiā, velut
B concionatoris officio, necessarium
negotium tractandum cęsumus.
Nam iuxta diui Augustini sentē-
**Augusti-
nus.** tiam, libro primo super Genesim
ad litteram, capite. 1. Vnusquisq;
sancti euangelij concionator, vs-
que adeo abundantissimus, & do-
ctrina diues in prædicatione sua
esse debet, quod similis sit viro il-
losapienti, de quo redemptor no-
ster Matthæi, capite. 13. asserit:
de thesauro suo noua, & vetera
produxisse. Sic etiam qui erudi-
**Exposi-
tio. Mat-
thæi. 13** tus satis extiterit concionator,
ipsis auditoribus ex veteri, & no-
uo testamento, in concione sua
doctrinę thesauros producere ha-
bet, & christianum populū, non
C solum seorsum legis veritatis, sed
etiam vtriusque testamenti ad se
inuicem correspondentiam &

connexionē docere debet. Hoc **A**
igitur supposito, est adhuc con-
cacionatori cui libet conducēs **Simile.**
maximè, & præterea eius officio
substantiale nimis, sacræ scri-
pturæ sensus, satis intelligere:
nam cum ipsa scriptura sacra
tam multis sit impregniata myste-
rijs, necnon & grandi virtute ple-
na, tum etiam quia omnia quæ
in ea continentur, ipsius Dei sunt
profundissima verba. Hinc est
quodd scriptura ipsa varios de se
parit sensus, iuxta multas & va-
rias (de quibus tractat) res: in-
tendens per hoc diuersis homi-
num infirmitatibus mederi, qua
ratione Deus plurimam huic
scripturæ sanctæ indidit virtu- **B**
tem, quemadmodum ex Psal-
ista, Psalmo. 67. constat, qui cum
**Exposi-
tio. psal-
67.** attente sacrarum litterarum vir-
tutem maximam perpendisset,
ait sic: Dominus dabit verbum
euangelizantibus in virtute mul-
ta, vt quemadmodum in litteræ
rextu sacro, multa includitur
virtus, sic etiam ex conciona-
torum verbis, multa in audito-
rum animis producat etiam
doctrina. Et ex huius eruditionis
defectu, quia videlicet non satis
scripturæ sanctæ sensus quando-
que à concionatoribus percipi-
tur, illorum quā plurimi in **C**
hoc sanctissimo officio, sese mul-
toties errandi periculo exposue-
runt, quemadmodum quotidie ex
perientia ipsa testatur.

¶ Attamen, quia (sicut iam
S 2 supra

A supra diximus) hæc omnia scho-
lastice Theologiæ dogmata sunt
propria, quæ in quocumq; Theo-
logo viro, & maxime in concio-
natore præsupponenda sunt: ideo
principalem materiæ huius dispu-
tationem, & intelligentiam, pro
Theologorum scholis missa faci-
mus: quapropter in hac parte bre-
uissimè aliqua annotanda cen-
sui, quæ concionandi officio præ-
cisè deseruiant.

1 ¶ Primum igitur, quod in hac
parte, annotandum venit, est qui-
dem de origine; & fonte, à quo
primo, loquutio hæc de scriptu-
ræ sacræ sensibus dimanauerit,
diuus Augustinus in primo li-
bro super Genesim ad litteram
capite. 2. & 3. auctor fuit, à quo
primo hic de sensibus loquendi
stylus originem traxit: ibi siqui-
dem regulam quandam statuit,
in qua omnes quatuor scripturæ
sensus fundantur, vbi sic ait. Id
quod in diuinis scripturæ libris,
maximè illorum lectorem ani-
maduertere decet, est nempe, qd
quatuor modis, vt in plurimum
scriptura sancta loqui consuevit.

Regula. Aliquando enim historias enar-
rat, & hic sensus historicus ap-
pellatur, qui alio nomine litte-
ralis dicitur: Quandoq; verò vir-
tutum opera nobis proponit, &
suadet, quæ animæ nostræ salutem
respiciunt: & hic sensus tropo-
logicus appellatur, qui aliàs mo-
ralis denominatur: quia ipsos ho-
minum mores concernit. Ali-

C Tropo-
logicus.

quando autem per ea, quæ nobis
proponit, quæ ventura sunt illu-
minat, sicuti veritatem per figu-
ram, & hic sensus allegoricus vo-
catur. Quandoq; tamen nobis ec-
clesia præsentat, atque regni celo-
rum superna inrimat, & hunc sen-
sum anagogicum appellamus.
Vbi breui compendio egregius
hic doctor, omnes quatuor scri-
pturæ sensus comprehendit, vi-
delicet historicum, tropologicum,
allegoricum, & anagogicum: quo-
rum prima duo membra alijs ver-
bis, litteralis & moralis sensus de-
nominantur.

¶ Sed partitio hæc quatuor mē-
brorum, ad duos tandem reduci-
tur præcisè sensus: quod est dice-
re, duos tantum esse sacræ scriptu-
ræ sensus, videlicet litteralem, &
spiritualem: in quo secundo mē-
bro, scilicet spirituali, cæteri tres
clauduntur, videlicet tropologi-
cus, allegoricus, & anagogicus,
quia istorum quilibet, spiritua-
lis sensus est. Itaq; omnes alij sen-
sus, qui extra scripturæ litteram
reperiuntur, spirituales appellan-
tur.

¶ Hanc eadem diuisionem, etsi
alijs verbis, iuxta eandem ta-
men Augustini sententiam, as-
signat diuus Thomas, in prima
parte, quæstione prima, articulo
decimo. Vbi latius de hac eadem
materia edisserit, quem videre li-
beat rogo: integre enim & inge-
niosissimè materiã de sacræ scri-
pturæ sensibus euoluit.

A. Allego-
ricus.

Ana-
gogicus.

B

S. Tho.
C

¶ Ni-

A ¶ Nicolaus de Lyra in scriptu-
ra glosæ ordinariæ super Gene-
sim, breuiter & succinctè omnes
quatuor scripturæ sensus, sub vno
colligit exemplo, dicēs: Quatuor
esse regulas, ex quibus eiusdem
scripturæ sacræ, quatuor sensus
dignoscere possumus. Prima est
historia, quando scilicet præte-
rita facta recenset, & tunc histo-
ricus & litteralis dicitur sensus.
Secunda est allegoria, cum vide-
licet rem vnam per aliam intel-
ligimus, & hunc allegoricum de-
nominamus sensum. Tertia est
tropologia, quando in scriptura
sancta de ordine morum nostro-
rum agitur, & hic sensus tropo-
logicus est & moralis. Quarta est
anagoge, cum ex eisdem rebus, in
cælestium supernorumq; deueni-
mus cognitionem, qui sensus ana-
gogicus vocatur. Explicat omnia
hæc distinctius, egregius hic do-
ctor vnico exemplo, in quo om-
nes quatuor hi sensus verificantur,
quod est ipsa Ierusalē ciuitas, cu-
ius tam frequenter scriptura san-
cta memoriam agit: ait ergo, qd si
hanc Ierusalem ciuitatem, iuxta
historicum & litteralem sensum
accipiamus, tunc inquam mate-
rialem illam ciuitatem, in qua
Christus redemptor noster pas-
sus fuit, significat. Si tamen ci-
uitas eadem allegoricè accipia-
tur, christianorum militantem
Ecclesiam designat: quod si iuxta
tropologiam, quæ moralitas est,
eandem contemplerur ciuita-

B ¶ Secundò annotandum est,
quòd propriè ac legitime satis,
hi sacræ scripturæ sensus, his no-
minibus significantur, ipsa nam-
que terminorum acceptio, hoc
idem sonat: historia quippe, il-
lud est, quod ipsa nuda littera de-
signat: tropologia verò est idem,
quod locutio moralis, siue de ho-
minum moribus sermo. Allego-
ria tamen idem quod aliena lo-
quutio est, cum videlicet de re-
bus omnino alienis, ab ipsis re-
bus per terminos significatis, a-
gitur, sicuti est veritas per figu-
ram ipsam, significata. Anago-
gia tandem, loquutio est de re-
bus cælestibus, quæ nimirum per
ipsam legem gratiæ significan-
tur: quæ omnia ex ipsis supra po-
sitis exemplis notissima sunt.

C ¶ Tertio est annotandum, qd his
quatuor sensibus, sacra omnis in-

tem, cuiuscumq; fidelis animam
designat: quia sicut Iesus Chri-
stus populum illum materiale,
in peculiare eius domicilium,
vbi habitaret, eligere dignatus
est, sic etiam religiosi viri ani-
mam, suum proprium Deus ha-
bitaculum constituit. Si tamen
iuxta anagogiam, eandem Ieru-
salem ciuitatem perpendamus, il-
lam supernorum ciuium patriã,
quæ superna est Ierusalem ma-
ter nostra, illuminat, in qua cæ-
lestes illi ciues, cum Deo ipso col-
loquuntur, & conuersantur, &
Deus cū illis, sicuti iam cum suo
& amantissimo populo.

¶ Tertio est annotandum, qd his
quatuor sensibus, sacra omnis in-

¶ Tertio est annotandum, qd his
quatuor sensibus, sacra omnis in-

A
Simile.

B

Historia

Tropo-
logia.

Allego-
ria.

Anago-
gia.

C

A cedit scriptura. Nam quemadmodum currus quidam materialis, quatuor ducitur rotis, sic supra hos quatuor sensus, velut supra quatuor rotas, omnis scripturae sanctae loquutio deuoluitur: siquidem nullus in ea locus inuenitur, qui non habeat vel omnes quatuor sensus, siue duos, aut saltem eorum vnum. Neque abs re, hi quatuor scripturae sacrae sensus, rotae denominantur: nam sicut supra iam a nobis expositum est, quemadmodum rota aqua ductis plena, ex profundo cisternae aquam educit, qua omnes terrae plantae irrigantur, & virentes constituntur: sic scripturae isti sensus, sapientia quaedam sunt: quae tanquam preciosissima aqua, ab ipso Dei profundissimo pectore promanat, qua christianorum animae irrigantur, & virescunt. Et sicut rota in motu suo ad omnes se vertit partes, sic etiam scriptura sacra in his quatuor sensibus, ad omnia illa, quae hominum utilitatem respiciunt, se conuertit: quandoquidem iam de figuris agit, iam vero de veritatibus, per figuras ipsas designatis, sermonem texit, ut inter figuram & veritatem, tam admirabilem intelligentes correspondentiam, vnam quamque rem suo gradu aestimemus, & differentiam, quae inter umbram & lucem reperitur, inter ea assignare discamus. Jam autem rem de historijs & memorabilibus hominum factis, scriptura sa-

cra loquitur, ut visa a nobis tam illustrium virorum recte viuendi imagine, in fortitudine & obedientia atque religione, Deo ipsi deferamus gloriam & honorem, veluti de negotio, ab eius praesentate ac maiestate dimanante. Quandoque vero loquitur scriptura de rebus, quae hominum mores tangunt, eorumque vitae reformationem concernunt: ut optimos viuendi mores, in nobismet ipsis inferamus, talesque simus, quales tantae maiestatis seruos esse decet. Aliquando denique proponit nobis scriptura sacra beatorum patriae supernas res, ut illarum amore alliciti, facilius ab hoc carnalis vitae pondere exui appetamus, nosque totaliter ab hac vili patria, erradicemus, atque a crassis, foetidissimisque seculi huius negocijs, nos ex integro eximamus. Et hic finis est, mirificumque artificium, quod omnes hi quatuor sensus in se ipsis includunt: quem profecto finem, ipsemet Spiritus sanctus in sacra pagina praetendit, ut in nostrum quidem commodum, ac vitae reformationem, maximumque virtutis augmentum, omnia conuertat.

¶ Comparantur etiam quatuor hi sensus, illis quatuor solemnissimis fluuijs, qui a Paradiso terreno promanabant, qui totius orbis irrigabant terram, sic pariter quatuor isti sensus, omnem irrigant terram. Quia gentes omnes,

A
Mirum
in sensibus
artificium.

B

Simile.

C

A nes, quae in hac lachrymarum valle, vitam degunt, illorum humilitate & refrigerio viuunt, nec non & varijs virtutum floribus, eorum virtute virescimus, atque splendescimus omnes, quamdiu in beatorum foelicissimam illam patriam deuenimus. Quod enim indiuidua essentia, caelestes illi incolae viuunt, hoc nos ex sanctae scripturae sensibus, in miseriae nostrae solatium & leuamen suggimus.

¶ Quarto est annotandum, circa sensum quem in scriptura sacra parabola faciunt, qui nimirum sensus neque historicus, nec literalis neque aliorum aliquis esse videtur, inquirendum igitur nobis est quod sibi nomen imponendum sit. Ad hoc tamen sanctus Thomas, in prima parte, quaestione prima, articulo. 10. ad tertium argumentum, ait, parabolarum sensus, ad litteralem reducere esse. Quia scripturae sanctae littera, aliquando rem aliquam proprie significat, quandoque vero non nisi figuratiue & metaphoricè: in qua quidem metaphora, sensus literalis non est ipsamet parabola, siue figura, sed id quod per ipsam figuram designatum est: & hoc sufficit, ut huiusmodi sensus literalis sit, nam hoc est quod scripturae auctor, per parabolam ipsam intendit. Quare literalis sensus de seminatione tritici in varias terrae partes, quam euangelium adducit, ille praesens est,

Parabola.

B

S.Tho.

C

quem Christus discipulis suis, continuo interpretatus fuit: scilicet de verbi Dei disseminatio-
A ne, dum concionatores euangelici in varia hominum corda, diuina verba, velut in terram spargunt: quorum aliqua dura sunt, veluti conculcata via, alia vero tenerrima, sicuti molis terra, alia autem petrosa, ac reliqua denique spinosa, atque syluestris omnino. Hoc idem de metaphorica locutione dicendum est, quae aliquando scriptura vitur: quemadmodum locus ille est ubi ait, Deum habere brachium, aut os, vel nares, caeteraque hominis membra, & itidem quod Deus leo est, versus, & equus, & caetera his similia. Sensus namque literalis in huiusmodi metaphoricis loquutionibus, ille est, quem per metaphoram auctor intendit, per brachium enim fortitudinem in Deo (quae brachij proprietates est) significamus: leo etiam, ferocitatem in Deo designat, quippe cum leonis sit conditio, ferocem esse: & similiter in caeteris proximè positis exemplis, asserendum est, quia semper in scriptura sacra, hic sensus in similibus loquutionibus ab auctore intentus est: quem quidem auctorem, non alium quam Spiritum sanctum esse dicimus, qui in sacris ipsis loquitur litteris.

Math.
13. ex-
positio.

Expositio
metaphorica
loquutionis.

B

C

¶ Quintum quod hic annotari summopere decet, atque pro con-

Actionatoris officio necessariū maximè, est nempe. S. Thomæ documentum quoddam, in .i. parte. q. i. articulo. 10. in corpore, ad primū argumentum, quæ cōmuniter etiā est sanctorum, & doctorū doctrina, qui in hac parte sacram consueverunt differere scripturā: Est, igitur in hac re horum omnium conformis sententia, quæ sensus litteralis, basis & fundamentum est aliorum trium sensuum: quando quidem supra illum semper cæteri omnes fundari habent, quia illorum radix & origo est. Nam sicut ipsius arboris nucleus, principium est & radix, à quo arbor ipsa originem ducit, & quemadmodum rami, ab arboris trunco dependent, sic omnes tres spirituales sensus, sicut arboris rami ab ipso literalis sensu oriuntur, qui nimirum literalis sensus, ipsorum existit trūcus, à cuius virtute, veluti rami pēdent. Et quemadmodum rami, flores etiam, atq; folia, ipsius trunci pulchritudo & ornamentum sunt, sic etiam tres spirituales sensus, flores sunt & fructus quidam, qui sensum litteralem adornant, & pulcherrimum reddunt.

C Hinc est, quod prædicator quisque euāgelicus, ad litteralem sensum ante omnia maximè attēdere habet, ut legitime sicuti decet, christiano populo euāgelicam doctrinam proponere sciat: iste siquidē sensus est, qui vires, & nervos concioni præbet: ad hoc ut diuini

verbi auditores efficacius moueantur, rationem documenti huius assignat diuus Thomas in præallegato loco, primæ partis, quæstione. i. articulo. 10. ad primum argumentum, quæ etiam est diui Augustini, contra Vincentium Donatistam, quia videlicet, ex sensu literali. Concionator argumentum efficax desumere potest, eo quod talis hic sensus, vires & efficaciam habet ad vincendum auditorem, tam in erroribus, quam etiā in suis pessimis viuēdi moribus. Est præterea efficax, ut hereticum hominem à diabolica (in qua iacet) pertinacia deijcere valeat: & ratio sancti Thomæ est, nam cum sensus literalis ille sit, quem directè Spiritus sanctus intendit, hinc est quod iste efficaciam habeat & vires, ad homines pertinaces conuincendos. Et qui huic principali prædicationis proposito deseruiat, non tamen ex his quæ secundum allegoriam dicuntur: ad hæc supradicta, huiuscemodi argumentum tam efficax desumi potest, ut dicit Augustinus, in epistola contra Vincentium Donatistam. Cum hoc tamē (ait diuus Thomas) nihil ex hoc sacre scripture deperit, quia nihil sub spirituali sensu continetur, quod fidei necessariū sit, quod scriptura diuina, per litteralem sensum, alicubi manifestè non tradat.

C Ex quo quidem fundamento, prædicatores omnes quātum ab errent apertè dignoscent, quādo

A Ratio.

S. Tho.

Augustinus.

Augustinus.

S. Tho.

C

om-

A ommissio hoc tam præcipuo literalis sensu omne eorum intentum & negotium est, allegorias in concionibus semper euolueret: siquidem præcipuum concionis fundamentum relinquunt. Nam estò verum habeat, quod allegoricus sensus bonus, sanctissimusque sit, decorem tamen suū principaliter obtinet, dū ab ipso literalis sensu dimanat. Nam vera allegoriæ columna cui ipsa innititur allegorica doctrina, literalis existit sensus: nam quem admodum parietes domus, absque fundamento debiles redduntur, ex fundamento autem firmissimi constituuntur. sic spirituales sensus, literalis sensui adunati, vires suas & nervos habent. Cæterū sine illo, fragiles admodū, & tenues remanēt. Nā quemadmodū gallina suo calore pullos fouet, & illis virtutē præstat: sic mistici sensus pulli sunt, qui à literalis, velut à matre geniti, suo calore & virtute cōfoueri habent.

C Sextò est notandū, quod sensus literalis in quocūque reperiat sacre scripture loco, ille inquā verè & propriè literalis dicitur, quæ author illius scripture (qui Deus est) intēdit. Doctrina hæc est sancti Thomæ in eadē. .i. parte. q. i. arti. 10. in corpore. Est etiam diui August. 12. Confessionū lib. & quod author scripture sancte ipse sit Deus, præterquam quod hoc apud omnes cōpertissimum est, est etiā doctrina sancti Thomæ

error cōcionatorum.

Simile.

Simile.

B

C

Augustinus.

in supra citato loco, necnō factōrum omnium in scriptis suis. Quandoquidē cum scriptura sacra ipsius Dei sint verba, vel immediate vel per prophetas aut apostolos suos, manifestè sequitur quod huius scripture sensus, Deus ipse author esse debet, ac proinde spiritus sanctus: cū igitur spiritus sanctus author sit, sequitur aperte, quod id velut principale atque propriè dictum in tali scripture loco habēdum est, quod ibi primò, & principaliter author ipse præterdit, & hoc vsque adeò perspicuum est, quod nulla alia probatione egeat.

C Hinc sequitur multa esse sacre scripture loca, in quibus deliramentū esset, per literalis sensu habere, id quod scripture nuda litera exterius sonat, veluti esset in multis canticorum locis, & prophete Ezechielis, atque Apocalypsis, & adhuc in aliquibus euangelicæ lectionis locis: ait enim Christus (sicut ex cap. 5. Matthei constat) si pes tuus aut manus siue oculus scandalizat te, abscide eū & projice abs te. Cōpertū siquidem est, quod in nullo casu scādali causa hominis brachiū siue pes, ab ipso est realiter abscindendus, sicut ipsa textus littera sonat, sed literalis loci huius verus sensus est, quæ author sub his verbis intendit, videlicet quod id quod homini in hoc mundo propinquius fuerit & amicabilius, etiā si tam intemū & coniunctū sibi extiterit, sicut brachiū existit aut pes, illud

Expositio. Matthei. 5

DE VERO SCRIPTVRAE SENSU.

A omnino separet à se, dum offendēdi Deū extiterit causa: & vt expeditius hoc intelligam, est qui dē dicere, q̄ omnia peccati motiua, homo penitus à se expellere & fugere debeat: & q̄ in hoc fidem nullā aut legē obseruet ei, qui magis sibi fuerit cōiūctus, etiā si pater aut mater extiterit: sicut cum mēbro sibi carnaliter cōiuncto, quādo putridū est, nullā similiter obseruat legē, sed omni amore & dolore postposito brachiū abscindit. Præterea legitur Iudi. c. 9. arbores oēs in vnū congregatas fuisse, vt supra se regē constituerēt, & cū tandē ad oliuā & vitem, atq; sicū deuenissent, neq; istæ regimē voluissēt acceptare, ad rhamnū perrexerūt, dicētes. Veni & impera supernos, quæ statim regni gubernaculū suscepit. Apertū nāq; est, q̄ huius metaphoræ litteralis sensus, nō ille est, quem voces, & ipsius textus littera significāt, quandoquidē nimis absolū esset, cū arbores nūquā locutę fuerint. neq; inter se huiuscemodi cōgregationē fecerint. sed ille loci huius literalis est sēsus, quē spūs factus sub his metaphoricis verbis intēdit, scilicet q̄ ciues populi Sichē, cū regē supra se, sicut cæterę natiōes habere vellēt, exclusa suauissima Dei gubernatione, q̄ ficus dulcedinē & oliuę liquorē, atq; vitis fructū in se cōtinebat, elegerūt in virū suū Abimelech, qui eos velut spinos & asprim' rub' tyrānicē gubernauit.

C Habentur etiā Cantic. c. 7. ta-

lia verba, vbi scriptura de spōsæ nimia pulchritudine loquēs ait, venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs, duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli caprę, collū tuū sicut turris eburnea, oculi tui sicut piscine in Hesebō, nasus tuus sicut turris, caput tuū vt carmelus. Vbi certū est nullo pacto loci huius sensum litteralē esse, quē termini ipsi sonāt, cū in christi sponsa, quę vtiq; anima christiani hominis est, aut certe ecclesia, mēbra hęc materialia minimē reperiātur: præterquam q̄ est huiusmodi mēbra esse daremus. Diffonū omnino apparet in huiusmodi rebus, spōsę pulchritudinē cōstituire. nam quis rogo vnquā oculos pulchros esse dixit quia tāquā piscine nę essent, aut alicuius mulieris nasū formosū esse firmauerit, quia turris altitudinē habeat: dētes etiā quis obsecro aliquādo optimos fatetur, quia caprarū habeant formā & naturā? Cōsiderare igitur habemus in loci huius literalis sēsu, quid Deus ipse scripture author, sub his verbis, metaphoricisq; locutionibus nobis intimare intēderit, videlicet quid sub nomine acerbi tritici, piscinarū & turris designetur & is erit eiusdē loci literalis sēsus quādoquidē p̄spiciū est ad spōsę pulchritudinē, nō res ipsas intēdisse p̄ terminos designatas, sed earū cōditiones & proprietates, istę enim sunt, quæ ad spōsę pulchritudinē agūt, & quę in ipsa anima iusti, siue ecclesia relucet.

Simile.

Expositio. Iudi. 9

Expositio. Cantic. 7

Corollarium.

2. Corollarium. Parabolaz.

Expositio. Matthæi. 13

A ¶ Hinc sequitur, q̄ in huiusmodi locis, & alijs scripturæ sanctę similibus. Vbi littera omnino nobis dissonans est, nostroq; ingenio deliramentum apparet, in his inquam scripturę sanctę locis, semper sensus litteralis, spiritualis est: qui nimirum nō in terminis, sed in ipsis clauditur rerū cōditionibus per terminos ipsos significatis, quia compertum est auctorē huius scripturæ, qui Spiritus sanctus est spiritualem hęc sensum præcipuē ibi intendisse, & non illum quem littera ipsa sonat.

B ¶ Sequitur secundo, concionatores hanc eandem attentionem habere debere, ad percipiendum litteralem sensum in parabolis, & sacre scripturæ metaphoricis loquutionibus, in quibus litteralis sensus, non ex nuda litterę significatione, sed ex rerū proprietatibus per parabolam ipsam designatis: quemadmodum constat ex Matthæi capite. 13. Vbi Christus seminantis parabolam adducit, vbi verissimum est, litteralē loci huius sensum, non esse hanc tritici materiale mēbrationē, sed id quod per eam metaphorā Christus ibi interpretatus est. Dicitur præterea in sacra scriptura, Deum habere brachium, item leonem esse, & alia id genus. Vbi maximē profectō ab erratum esset, in similibus locis, litteralem sensum id reputare, quod nuda loquutio sonat, cū in Deo nec brachium sit, aut manus, aut digitus, nec leonis forma: sed litteralē sensum in his locis intelligere debemus, videlicet in Deo esse proprietates & conditiones, per has res significatas; sicut est fortitudo per leonē & brachium signata, certum quippe est, hoc Spiritū sanctum ibi prætendisse.

C ¶ Attamen contra hoc est argumentum S. Thomę, in prima parte, quęstione. 1. articulo. 10. quod etiam aliorum grauissimorū doctorum est, omnes namq; vnanimiter dicunt, q̄ litteralis sensus in scriptura sacra, ille est, qui exprimeua vocū significatione generatur. Hinc ergo manifeste sequitur, q̄ in his supra citatis locis, litteralis sensus non assumendus est, nisi ex ipsa litteræ & terminorum significatione, quod si ita est, dissonæ sunt valde loquutiones prædictę, quas ex sancta signauimus scriptura, præter multas alias, quę passim ibi reperiuntur. Ad hoc tamen primum respondetur, fatemur enim hanc esse cōformem omnium sententiam, tū sancti Thomę, tum etiam aliorū omnium scriptorū, q̄ scilicet litteralis sensus ille est, qui exprimeua terminorum significatione resultat, hoc inquam verissimum est. Attamen propterea hoc asserunt, quia vt in plurimum in sanctę scripturę locis, sic contingit, q̄ videlicet litteralis sensus, quē auctor ibi intēdit exprimeua vocum significatione insurgit, non tamen

Argumentū. S. Tho.

Argumentū. S. Tho.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

A tamē quia sic semper esse debeat. **S.Tho.** Vnde S. Thomas in preallegato articulo. 10. primæ partis vtrūq; dicit, & q̄ litteralis sensus siue historicus ille est, qui ex primæua vocum significatione confurgit, & item q̄ sensus litteralis est, quē ibi auctor intendit: & quia in ali quibus sacræ scripturæ locis, ab sonum esset nimis litteralem sensum accipi debere ex prima terminorū significatione, cogimur dicere in talibus scripturæ locis, illum esse litteralem sensum quē auctor intēdit, ac per consequēs, q̄ doctorum sententia, qua asseritur litteralem sensum esse quem prima terminorum significatio gignit, vt in plurimum intelligatur.

B ¶ Sequitur, tertio ex his quæ diximus, q̄ vnus atque idem sacræ scripturæ locus plures sensus litterales habere potest: nam cū litteralis sensus (sicut supra diximus) ille sit quem scripturæ auctor intendit, & huius sacræ scripturæ auctor, Deus ipse sit, qui tā diues in verbis suis semper existit, tantaq; in scriptura abundet virtute, hinc profectō est, q̄ sub vno eodemq; litteræ cortice, plures litterales sensus directē intendere possit, hæc ita est expressa **S.Tho.** S. Thomæ sententia, in supra citato loco primæ partis, quæstione prima, articulo. 10. Quam itidem sententiam habet super apostoli Pauli epistolam, ad Galatas, capit. 3. lectione. 6. Item hæc eadem

est diui Augustini sententia in **A** duodecimo confessionum libro, **Augul.** probat Augustinus conclusionē hanc, in primo libro super Genesim ad litterā, capite. 1. in verbis illis: In principio creauit Deus cælum & terram. Vbi asserit locum istum tres habere litterales sensus, quos omnes tres, Spiritus sanctus hic intendit, iuxta quam sententiam sanctus Thomas in prima parte, quæstione. 46. articulo. 3. asserit etiam locum istum tripliciter in sensu litterali exponi posse. Primum, in principio, idest in Dei filio, ad confutandum manicheorum errorē, qui assererent duo esse creationis principia, vnum bonorū, aliud verò malorū & vt denotetur nō esse nisi vnum **B** dūtaxat, ait in principio, idest in filio. Secūdo in principio, idest in principio temporis, ad confundēdū philosophos, qui mundum ab æterno esse dixerunt. Tertio in principio, idest ante oēs res creatas, ad reuincēdum Origenē, qui posuit angelos ante mundum à Deo creatos. Constat igitur aliquem scripturæ sacræ locum, plures posse litterales habere sensus.

¶ Septimo est annotandum, q̄ **C** etsi sacræ scripturæ sensus quatuor sint, non tamen quicūq; scripturæ locus, omnes quatuor semper habet, quandoq; enim habet vnum, aliquando duos, aliquādo verò tres, & contingere etiam potest habere omnes simul quatuor. **S.Tho.** Documētum hoc est sancti Thomæ,

A mæ, quolibeto. 7. q. 6. artic. 2. ad quintum argum. quē proculdubio doctrina non parum euangelicis concionatoribus concludit, qui in omnibus scripturæ locis prope semper cupidi sunt spirituales omnes excitandi sensus, quod semper fieri minime potest nisi improprie admodum, & aliqua scripturæ sanctæ imponentes testimonia, multa quippe sūt scripturæ loca, quæ ad huiusmodi spirituales sensus legitimo fundamento carent.

B ¶ Octauo est annotandū, & quidem ponderatione dignum pro his qui sacrā legunt scripturam: videlicet q̄ litteralis sensus, qui quidem totius orationis christianæ caput & nervus est, obscurus valde, difficilisque, & quasi sepultus iacet. ita vt vix ab aliquo concionatore iā satis attingi possit. **C** Quod profecto aliquibus prouenit de causis. Primo ex vitio scriptorum, qui propter characterū similitudinem plurimis in locis aliter scribunt, quàm ipsius textus veritas se habeat. Secūdo ex ignorantia correctorum, qui multoties in sacræ scripturæ textu, apices, siue puncta signarunt, vbi minimē apponenda erant: vnde fit vt ipsius scripturæ clausulæ, sæpenumero incipiant & finiantur, vbi neq; incipere nec finiri habebāt. Ex quo tandē sequitur, q̄ ipsius loci sententia varietur sæpe, ipsumq; lectorē variū & dubiū, verba ipsa textus relinquāt.

¶ Nonno animaduertendū est, q̄ **A** expositores sacræ scripturæ vsq; adeo spiritualibus præcipue & mysticis insudarunt sensibus, vt inter ipsos quasi obnubilatū & sepultum litteralem sensum reliquerint, ita vt nullū iam illi intēdere conetur: tanta est si quidem expositionum spiritualium multitudo, vt in ipsis litteralis sensus suffocatus iaceat. Neq; hoc dixerim, vt ipsis sacræ scripturæ expositoribus, derogare velim, qui tam laudabiliter ipsius scripturæ expositionibus inuigilauerint maxime doctores sancti, qui ipsius spiritus sancti organa sunt, qui quotidie tanta, ac delicatissima super ipsam sacram scripserunt paginā. At verò præter hos alij sunt quàm plurimi, qui vno quoque die, nostris maxime temporibus, passim scripturam sacram exponentes, mysticos suscitant sensus. In his siquidem hoc tantum significare intendo, scilicet q̄. fateor me ignorare, quid magis in huiusmodi sanctæ scripturæ expositoribus ponderādū accedat: aut bonum quod in auditoribus disseminarūt, cum tot mysticorum sensuum doctrinas scripserunt, aut certe malū, quod ex hac sua generarunt scriptura: occasionem & ansam concionatoribus præstantes, vt huiusmodi mysticis sensibus penitus assueti, iam litteralem sensum in concionibus suis minimē tractent, hoc enim vt in plurimum **C** omisso

concionatorū cupiditas.

Expositio. Genes. 1.

S. Tho.

B

2. expositio.

3. expositio.

C

S. Tho.

Excellē in mysticis sensibus.

B Sancti spiritus, facti organa sunt.

Bonum.

malum.

A ommisso statim ad mysticum auo-
lant, quasi in litteræ sensu, nulla
posset reperiri doctrina, quæ christiano populo proficua esse valeat: cum tamen doctrina & eruditio, quæ ex textus littera educitur, necessaria valde & suauius nimirum supra alias omnes, auditorum palato semper existat. Quapropter (vt dixi) fateor me nescire, quid concionatores moueat, vt ommisso litteræ sensu, mystico se perinsistant, nisi quia expositorum libros his mysticis sensibus plenos inueniant. Nam etsi mystici sensus proficui & sanctissimi existant, sine litterali tamē, velut rami arboris absque fundamento manēt: à litterali enim sensu, velut à fundamento & radice, decorem suum & splendorem habent.

B Diximus siquidem supra, quæ admodum arboris trunco, rami, & flores adhærent. & inde originem habent, sic mystici sensus litterali sensui, velut trunco adhærent, atque ab illo originem ducunt.

C Decimo annotandum est, quod in quâ plurimis sacræ scripturæ locis, tres illi sensus, quos supra diximus spirituales esse, videlicet tropologicus, allegoricus, & anagogicus, multoties etiâ sensus litterales erūt. hoc manifestè patet ex eis quæ supra diximus, nam si litteralis sensus ille est, quæ spiritus sanctus intendit, colligitur manifestè, vt dū istorum sensuum aliquis, in aliquo scripturæ loco ab spiritu sancto fuerit intentus, quod ille

litteralis erit.

A At vero principale dubium in hac materia nobis examinandum restat, videlicet an quando aliquis scripturæ locus, per scriptores ipsos in duobus sensibus litteralibus, contrarijs tamen exponitur, vter illorum, tanquam verus & catholicus recipiendus sit? Articulus hic quia grauissimus est, & in quo aliquod erroris periculum suboriri posset, in eis qui sacras litteras tractant, nisi alioqui in his, satis essent cauti & eruditi, opere præteritum erit materiam hanc cum distinctione absoluere.

B quare dubio huic sex breuissimis propositionibus satisfaciam, quibus perspicua manebit difficultatis huius veritas.

C Prima ergo propositio est, dū aliquis sacræ scripturæ locus per duos litterales sensus, contrarios tamen explicatur, ille tanquam verus & catholicus habendus est, qui à tota ecclesia est receptus, in similibus namque rebus, semper ecclesiæ decisio, velut præcipua regula & censure accipienda est, vt in sacræ scripturæ rebus rectè procedatur. Quæ admodum ex illo, 14. capit. Ioannis constat vbi Christus de seipso dixit, pater maior me est, quæ verba Arrius hæreticus explicans, asserit sensum litteralem esse, quod pater vere & realiter maior sit filio, etiam secundum diuinitatem. Catholici vero expositores aiunt, litteralē illi loci sensum esse patrem maiorem esse

A Dubia.
Sensu contra.
11.
1. prop.
Decisio ecclesiæ præcipua regula.
Expositio Ioan. 14.

A esse filio, non quidem secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem dumtaxat, quandoquidem secundum diuinitatem, æquales omnino existunt. Et quod hic sit verus & catholicus loci illius sensus, ex Ecclesiæ censura constat, quia sic ab Ecclesia receptum & decisum est.

2. pro- **positio.** Quotiescūq; in eadem sacra pagina, explicatur litteralis sensus alicuius loci eiusdem scripturæ, ille talis sensus pro catholico & litterali habendus est. Quem admodum ex capite. 13. Matthæi constat, vbi parabola illa de seminatione tritici, in ipsamet scriptura sacra continetur, quandoquidem ipsemet Iesus Christus exposuit dicens intelligi habere, de diuini verbi in cordibus hominum seminatione. Idem omnino dicendum est de metaphora illa, quæ habetur Iudicum. 9. capite de arboribus, quæ regem sibi eligere decreuerunt, cuius vtiq; litteralis sensus, statim in ipsomet textu subiungitur. Pari forma dicendum est de litterali sensu illius loci, quem propheta Hieremias adducit. 13. capite de lumbari lino putrido: ipsa namque scriptura, continuo asserit, de ipsomet Israelitico populo intelligendum esse, quia cum antea nimis à Deo esset dilectus populus, quia tanquam tenuissimum linum, Dei iubis ad hæserat, & qui nunquam laborum aquis fuerat intinctus: cum postmodum immensa Dei beneficia

contemneret, illum Deus à se omnino proiecit, vt in laboribus & erumnis multis, velut in foramine penitus putresceret.

3. prop. Tertia propositio est, etiam si cōtingerit, quod assertor alicuius loci sacræ scripturæ, litteralem vnū intendat sensum, si locus iste per alium eiusdem scripturæ locum, in alio exponatur sensu, hic talis illius loci litteralis sensus habendus est. Hoc notissimum apparet ex eo Ioannis capite. 11. Expediit vt vnus homo moriatur pro populo, vt non tota gens pereat. Vbi Cayphas, qui horum verborum assertor fuit, intendit dicere, quod decebat maximè Christum mori, ne Romani venientes, Iudeorum populum perderent. Attamē quod hic litteralis sensus non sit, colligitur quidem ex eo, quod statim in eodem loco subiungitur, videlicet, quia cum illius anni esset pontifex, non à se ipso loquutus est sed prophetauit, quod pro hominum salute necessarium erat Christum pati, & hoc est quod Cayphas, etiam si verbis proferret, minimè tamē intelligebat; siquidem hic sensus fuit, quem ibi Spiritus sanctus intendebat.

4. prop. Quarta propositio, est beati Augustini. 2. libro de doctrina christiana, quod etsi verum sit, quod aliquis scripturæ locus, plures habens litterales sensus, per alium eiusdem scripturæ locum non fuerit expositus, ille tamē sensus præferendus est, qui alio eiusdem scripturæ

Litteræ doctrina necessaria valde

Simile.

Simile.

3. prop.

Expositio. Ioan. 11.

B

2. propositio.

Expositio. Matthæi. 13.

Expositio. Iudicum. 9.

Figura. Hieremias.

C

Augustinus.

C

pturæ

Apturæ loco fuerit conformior, aut qui certè alio scripturæ loco, minus fuerit repugnans. Hoc aperte constat ex illo sensu, quem Arrius hæreticus verbis illis assignabat, pater maior me est, affirmans secundum diuinitatem, patrem maiorem esse filio. Dignoscitur autem quod sensus hic litteralis non sit quippe cum alio. 10. capituli loco repugnet, ubi ipse Christus dicit ego & pater vnum sumus, in quibus verbis inter vtramque personam equalitas designatur, ac proinde quod huius loci litteralis sensus ille solum sit, qui patrem filio, secundum humanitatem, maiorem esse dicit.

Expofitio. Ioannis. 10.

5. prop. Quinta propositio est, quotiescumque in scriptura sacra, duo sunt litterales sensus, quorum alter sanctorum est, alter verò non, ratio ipsa ad credendum nos cogit, quod hic sanctorum sensus verus sit & litteralis, & quod aliorum sensui, sit preferendus: maximè si sensus alter, alicuius hominis sit de fide suspecti, aut certè de quo, non tanta existimetur eruditio, quod verum scripturæ sacræ sensum, attingere valeat.

Sanctorum sensus preferendus.

6. prop. Sexta & vltima propositio est, quando cumque in scriptura sacra duo fuerint reperti sensus litterales, & aliunde nobis non constet, quis illorum litteralis sit, ille tunc preferendus est, qui rationi naturali extiterit conformior: ratio quippe naturalis lumen quoddam est, quod nobis Deus indidit, ut

Ratio naturalis.

per illud utique dirigamur, non solum in vitæ nostræ moribus, sed etiam in verborum suorum sana intelligentia. Nam etsi legis gratiæ veritates, euidenter demonstrari non possint: quia nimirum celestia sunt mysteria ac diuinitus reuelata, sed tamen maximè rationi sunt consona atque naturali adherent lumini. Regula hæc & documentum assignatur expressè in decreto, distinctione: 20. capitulo Decretalis, ubi sic legitur, quousque Canon magis rationi nititur, exponendo sacram scripturam, tanto magis preferendus est.

Veritas euangelica rationi consona.

Distin. 20. c. De decretali.

¶ Vndecimo tandem, pro vltima materiæ huius decisione inquirendum nobis est, quis nam ex his tribus sensibus, videlicet Allegorico, Tropologico, & Anagogico, nobis acrescat fructus, quamue, ex illis vtilitatem consequi possimus? Ad hoc tamen respodetur, hos tres spirituales sensus in hoc præcipuè nobis deservire, ut tres Theologas virtutes in nobis excitent, quæ quidem totius christianæ vitæ in nobis sunt radix & fundamentum, videlicet, Fidem, Charitatem, & Spem. Sensus quippe allegoricus, cum veritatem nobis per figuram ipsam demonstrare intendat, quæ nimirum veritas ea est, quam per fidem in euangelica lege veneramur. Inde est quod fides nostra excitatur & acuitur in eiusdem veritatis intelligentiam, & considerationem. Tropologicus verò sensus, cum

11

B

Fructus mysticorum sensuum.

Allegoricus.

C

Tropologicus eius

A eius principale intentum sit, de moribus atque hominum religiosa vita agere, & charitatis officium præcipuè sit in nobis ipsis atque proximorum personis, virtutem componere. Inde utique est, quod sensus huius contemplatio, hæc charitatis virtutem excitet, ut eam ardentius, & amemus & inquireamus. Anagogicus tamen sensus, cum eius semper sit conditio, supernæ vitæ res nobis præferre, ad quas denique creati sumus, & spes, virtus quedam sit, quæ ad regni celorum suprema nos firmet & leuet. Hinc est quod huius sensus studiū & intelligentia, valde in nobis hæc spei virtutem perficiat. Et in hoc materiæ de verò scripturæ sensu finem imponimus, cetera verò, quæ hanc concernunt materiam & lectionem (sicut iam supra diximus) scholasticorum Gymnasij remittimus. Hæc namque ex omnibus dumtaxat, tamquam flores excerpimus, quæ præcipuè concionatoris officium respiciebāt: male siquidem concionator, de sacræ scripturæ sensu agere in concione poterit, quin prius vel summatim, hanc tenuerit scripturæ sanctæ sensus intelligentiam.

Anagogicus.

Simile.

¶ CAP. XIII. DE MODO studendi sacræ scripturæ.

POST QUAM sacri euangelij prædicator sapiens extiterit, & scripturæ sanctæ attigerit cor: alius sibi

non minor restat importunus labor, videlicet, quis sibi modus aut stylus erit, ut sacram paginam studere sciat? Nam cum scripturæ loquendi modus, tam nouus & peculiaris sit, siquidem celestis est totus, & de rebus quæ omnem hominis capacitatem excedunt: necessarium admodum sibi est, peculiari aliqua industria uti, qua in sacrarum litterarum lectionem ingredi valeat, & quia in hoc articulo, qui rectius sacram hanc scripturam tractarunt, & catholicè ac fideliter intellexerunt, summaque industria & diligentia eius difficultates dilucidarunt, sancti fuerunt doctores: eos nepe in Ecclesia sua, tanquam legis suæ linguam, & organum Deus posuit. Et ad hunc tam excellentem finem, gratiam suam liberaliter illis impartiri dignatus est: ideo opere præparatum erit modum indagare & industriam, quam sacri isti doctores atque insignes viri, in sacrarum litterarum studio elegerunt, ut nos eos imitantes, in earum intelligentia minime aberremus: sed iuxta illorum doctrinam, & censuram: pederentim in sacris litteris procedamus, in hoc namque litterarum exercitio, sine errore procedere, non in optimo hominis ingenio situm est, neque in Ciceronis rhetorica, siue Platonis regulis & præceptis, neque adhuc in Aristotelis philosophicis documentis, sed in eis litteris & sapientia dumtaxat, quam his religiosissimis viris, Spiritus sanctus ad

A

B

Sancti doctores. Sancti legis organa sunt. Industria studendi scripturam.

C

Vera studendi forma.

A ministrare decreuit. Ex hac inquam gratia & peculiari auxilio, quod in eorum scriptura illis præstitit, veram sunt assequuti intelligentiam. Qui autem in hoc sacro litterarum studio, suo proprio labore & ingenio fretus, sacras litteras aggredi posse existimauerit, aëre proculdubio verberabit, atque mille errorum, vanitatumque; periculis, sese exponet, nec tandem ex hoc sacro studio, huic tali quicquam aliud remanebit, quam id quod ingenij sui paupertas sibi vendicauerit.

Auguſt. ¶ Beatus Augustinus in libro primo de Doctrina christiana, capite. 1. ait. Duplicem esse modum, in quo rectum sacrarum litterarum studium fundatur. Primus est scire in sacra pagina inquirere veritates.

B Secundum autem est, eas recte loqui, & scire disertè populo proponere: quod profecto nihil aliud est dicere, quam quod duplex concionatori necessaria est industria. Prima est sacram paginam recte studere. Secunda est, id quod iam importuno studij labore consequutus fuerit, populo eleganter, & suauiter proponere. Sunt quippe concionatorum aliqui, qui rem aliquam satis intelligunt, ceterum loquendi stylo carent, & partem eorum, que concipiunt, minime facere valent: sed per fas vel nefas, veritates quas se mel concipiunt, balbucienter, tanquam abortiuos filios parturiunt. Alij verò facile loquuntur, quod minime intelligunt, qui profecto

Duplex
studij
modus.

Simile.

primis peiores sunt, quia omne eorum negocium solum est, verba inventum proferre, sine aliquo profusus doctrinae grano siue substantia eorum, quae tam loquaciter garrunt. Quapropter conducit maxime euangelico concionatori (ait diuus Augustinus) ut has duas partes simul amplectatur, ita ut sic vnam prosequatur, ut nec alteram omittat. Sunt etenim ambae taliter ad se inuicem coniunctae, quod parum concionatori, studere, praestaret, sine recte dicere, minus autem recte dicere sine litterarum studio. Ideoque iuxta celeberrimi huius viri documentum, hic ante omnia, horum primum discernemus, scilicet de modo, quo diuini verbi praedicator scripturam sacram studere habeat. Secundo verò loco dicemus, qualiter eorum quae studuit, enarrationem populo agere debeat.

¶ Primum igitur in hac materia documentum, quod in hac parte, velut aliorum ianua recipiendum est, est quidem beati Augustini. 2. libro de Doctrina christiana, capite. 7. & 9. vbi ait. Quod ut concionator aliquid scripturae sacrae sufficienter attingere possit, primum omnium, profunda quadam humilitate atque Dei timore vestitus & exclusa procul ingenij sui curiositate, in sanctae scripturae studium ingressurus est: omnibus superbiae suae motibus, in ipsa domini nostri Iesu Christi cruce affixis, existimans quidem, quod hanc

1. documētum.

Auguſt.

C

Humilitas, ianua studij.

solam

A solam veritatem in sacra scriptura scire debet, Christum videlicet, & hunc crucifixum: sicuti Paulus post omnium litterarum suarum studium, iam in euangelicam praedicationem ingressus, expressè protestabatur dicens, se nihil scire nisi Christum & hunc crucifixum: hoc igitur est praecipuum euangelicae praedicationis praecipuum, quod ante omnia concionator quilibet, in sacrarum litterarum ingressus, insequi debet. Quia nimirum scripturae sanctae intelligentia, non in suae carnis & sanguinis sapientia posita est, sed praecipue in dono gratiae, quod sibi Deus impartiri dignabitur, quam tamen minime alicui praestabit, nisi illi dumtaxat, qui diuinae maiestatis timore, & profunda hac humilitatis virtute, fuerit indutus. Rationem huius assignat Augustinus in loco citato, nam cum sacram scripturam studere, nihil aliud sit, quam Dei voluntatem indagare, hanc tamen Deus, non nisi humilibus manifestet, inde inquam est, ut qui superbus, litterarum suarum studium aggressus fuerit, nihil penitus attinget: sed post omnes studij sui desumptos labores, vacuus profusus remanebit, & tam ignarus, sicut

Ratio.

Auguſt.

C

¶ Hinc Augustinus in quarto libro de Doctrina christiana, asserit, quod maiori praetio ille habendus est concionator, qui

aliquid scripturae sanctae corde bono & humili, consequutus fuerit, quam ille qui multa scripturae intelligit, humanae tamen suae sapientiae viribus confusus. Nam in hac parte, aliquid scire, est utique nihil se scire existimare, & nihil hic scire, est quidem aliquid se scire credere. Sed quia documentum hoc, iam supra latius differuimus, cum de concionatoris humilitate loquutisumus, quam in hoc sanctissimo officio, veluti eius fundamentum ante omnia habere decet, pronunciat satis de hoc fuerit. Ad ea siquidem, quae supra diximus, auidum lectori remittimus. Credo enim de huiusmodi materia, ad longum satis, iam a nobis disertum fuisse. Vnum tamen hic euangelicis praedicatoribus aduertendum duximus, videlicet quod documentum hoc, velut caput & officij sui praecipuum negocium, assumere habent, quia si aliquid ego de diuina scriptura, sanctorumque lectione intellexi, impossibile reputo, concionatores euangelicos, sine hac humilitatis virtute, in hoc praedicationis officio, aliquid proficere posse: neque hoc solum sequitur detrimentum, sed difficile admodum iudicavi, non passim in plurimos incidere errores, eos qui sine hac humilitatis virtute, sanctarum litterarum exercitium assumere attentauerint, & humius verum testimonium, ipsa

B

Præcipuum concionatoris negocium.

C

292 MODVS STVDENDI SCRIPTVRAM SACRAM.

A hæreticorū perhibent facta, quorum morbi, nulla alia extitit causa, quā quædā ingenij sui detestabilis libertas & confidentia.

2. documētum. ¶ Secundum documentū, huic studendi modo necessarium pariter, quod sanctorum etiam est, tale statuitur: ad hoc ut concionator aliquid ex sacra pagina (sicuti decet) sufficienter intelligat, oportet quod ipsam scripturā sacrā totam, integrāq; legat: nec satis sibi fuerit, aliquid legisse, aut quādoq; aliquā eius pertractasse partem, quemadmodum concionatorum multi consueuerunt uti: qui nullam scripturæ consonantiam, siue consequentiam in lectione sua habent, sed tantum vnum, aut alterum eius legerunt locum. Ratio documenti huius (digna proculdubio ponderatione) est, nam omnis sacra pagina à principio vsque in finem, vnum habet spiritum, eiusque vnum atque idem est negocium, ab homine primo Adam, vsque ab ipsa Iesu Christi mortem: quod nimirum negocium, nullum aliud est, quàm domini nostri Iesu Christi in mundum aduentus & incarnatio atq; mors, qui aduentus, statim ab ipsa primorū parentū formatione, successiue per patriarchas & prophetas, per apostolos & euangelistas ductus est, vsq; ad ipsius redemptoris nostri incarnationis articulū. Quandoquidem omnes isti, nihil aliud præcipue tractarunt, quàm huius præcisè veritatis (Christi

videlicet incarnati) nobis notitiā præstare, qui ab ipso primo homine Adā, figuratus extitit, vsq; ad illius figuræ veritatem, quæ post modū in euangelio illuxit: ceteræ autem diuinæ veritates, quæ in sacra reperiuntur scriptura, articulo huic, veluti omnium capituli deseruiunt, ipsiq; adherent.

¶ Hoc autē ita esse, manifestissime constat, ex eo quod habetur Genesis capite, 2. vbi Deus formaturus Euam, eam ex primi hominis latere eduxit. Vbi secundum sanctorum omnium lectionem, in hoc diuino, & admirabili facto, mysterium & sacramentum hoc initiatum est, quod tota ipsa scriptura sacra, ab initio vsque ad finem pertractat. In eo namq; Iesu Christi in carne humana aduentus illuminatus fuit, in quo cum christiana Ecclesia matrimonium contraxit, quā velut charissimam sponsam, ex suo eduxit diuino latere, dum sui ipsius sacrosanctum latus, in cruce pro nostris sceleribus positus aperuit. Et hæc est expressa apostoli Pauli sententia, ad Ephesios capite, 5. vbi de hac ipsa Euæ formatione, sermonem faciens, ait, sacramentum hoc magnū est. Ego autē dico in Christo & Ecclesia profundū admodū est secretum hoc (ait Paulus) quod in hoc insigni opere inchoatur, ut Eva scilicet, ex primi hominis costa esse acquirat, ego autē cui Deus tam magnifice spiritū suum elargitus est, ut

Præcipua figura, Genesis, 2. ca.

B

Expositio, ephesios, 5.

C

legis

A legis suæ sacramenta percipiā, factor in opere isto, matrimonium illud illuminatū fuisse, quod inter Iesum Christum, & Ecclesiam suam contractum est. Et hic solus sapientiæ articulus est, quem tota ipsa sacra scriptura à principio vsq; in finem, per cærimonias, per figuras, per prophetas & apostolos, ac demū per euangelistas euoluit: nam quilibet istorum pro suo statu, successiue ab vno in alium magis ac magis, vsque ad euangelicam legem, sacramentum hoc in lucem perduxerunt.

Simile.

¶ Itaq; sicut pictor, qui in tabella imaginē depingit primitus imperfectum colorem, velut aliorū fundamentum, sibi præstat, deinde alium viuum magis, & sic successiue per varios colores, ipsius imaginis esse educit, quousq; ipsius imaginis vultum perfectissimum reddit: eodem modo ab initio mundi, vsq; ad hoc legis gratiæ tēpus, successiue incarnationis Iesu Christi veritas, per omnē scripturam sacrā depicta est. Cuius quidem imperfecti colores, antea in scriptæ legis cærimonijs & sacrificijs steterunt, quæ obscurissimè, hoc incarnationis sacramentum adumbrarunt. At verò illud continuo prophetæ assumpserunt, & quasi sibi viuatiorem quemdam colorem præstantes, perfectiùs in lucem deduxerunt, quia clarius de Christi incarnatione vaticinati sunt: quousq; in lege gratiæ, eiusdem mysterij fa-

cies, clarissima resplenduit, semper enim vsq; ad id tēporis, sacramentum hoc, per legis veteris sacrificia, atque per omnium prophetarum & patriarcharum vaticinia, sic successiue depictum est.

Quod ita expressè asserit Apostolus, ad Hebræos, capit. 10. cum ait, vmbra habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem. Nā in lege veteri, Iesu Christi incarnatio solū in vmbra fuit, eius autem claritas, non nisi in gratiæ lege apparuit, per ipsius Iesu Christi assumptam humanitatem, atque apostolorum prædicationem, quibus Deus omnium diuinum præstitit lumen & gratiam, ut gentibus, maxime mirabile hoc sacramentum differere valerent, sicut ex illo Matthæi capite, 13. constat, vbi Christus discipulis suis dixit, vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: ac si dixisset clarius, hanc incarnationis meæ faciem, sine vlllo velo vobis præcisè agnoscere cōcessum est, alijs verò nō nisi sub figurarum velamine. Hoc idem iterū fatetur Apostolus ad Hebræos: 7. dicens: Nihil ad perfectū adduxit lex, quia istius faciei imperfecti colores, in lege veteri depicti sunt, perfectissimi autem, qui iam incarnationis faciem ex integro clarificauerunt, in lege noua illuxerunt. Hæc est iterum eiusdem Apostoli sententia, ad Hebræos, cap. 1. dicens: Multipharicè multisque

Expositio, Hebræos, 10.

Simile.

B Expositio, Matthæi, 13.

Expositio, Hebræos, 7.

Simile C

Expositio Hebræos, 1.

A modis, olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè diebus istis loquutus est nobis in filio, ac si alijs dixisset verbis, quod alijs gentibus de incarnationis mysterio per varia exempla, obscurissime fuit concessum, nobis euangelicæ legis cultoribus, aperitissimè demonstratum est, quia cæteri imaginis tantum pedes figuræ scilicet inspexerunt, nos autem oculis nostris veram ipsius imaginis faciem, contemplati sumus. Hanc eandem sententiam repetit Paulus, ad Titum, capite. 3. vbi aperte totum hoc negocium vnum & idè facit, cum dixit: Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, ià clarè (inquit Paulus) ipsius humanitatis Iesu Christi diu expectata facies, quæ antea tot retrò sæculis erat clausa & à mundi principio vsq; ad nostrâ hanc ætatem variè fuerat depicta, iam inquâ nostro hoc tempore, hominû oculis apparuit lucidissima, & hoc designat, verbum illud apparuit, quasi illud quod antea occultû erat & expectatum, sese hominibus manifestauerit.

Simile. ¶ Itaq; sicut arbor virtutè suâ, primum in radice habet, deinde gemmas producit, & post modû flores, ac demum ipsum fructum ostendit. Simili modo incarnationis hoc mysterium, à principio mundi vsq; ad nostram hanc gratiæ legem, velut arbor quedâ suû produxit fructum. Cuius nimirû

virtus, tanquam in radice, in primorum parètum matrimonio exiit, gemmæ verò, in legis scripturæ figuris, flores autem in ipsis prophetarum vaticinijs, sed incarnationis fructus, non nisi in Christi apparuit euangelio.

¶ Cum igitur omnis hæc sacra scripturæ sciëntia, circa vnâ dumtaxat præcipuè versetur veritatem, quemadmodum à nobis hucusque expositum est, non satis profectò fuerit prædicatori, aliquam eius legisse partem, nisi totam, integramque viderit: secus enim parum de illa intelliget, aut certè quod intellexerit, imperfectè admodum sciet. Quemadmodum enim faber lignarius vt integer & perfectus arte sua euadere possit, necessarium sibi est, vt omnia ad officium pertinentia, etiam minutissima queq; pertingat, quòd si vnum dumtaxat perfectè cognouerit, alia verò ignoret, artifex nequaquam esset: quia totum eius officium, vnum præcisè est negotiû, quod sub eadem arte continetur, in qua res omnes ad officium pertinentes, quasi concatenatæ à se inuicè dependent, parietes siquidem domus, supra fundamentû insident, domus vero tota, supra columnas firmatur, ligna verò, parietes domus tenent & adornant, parietes autem ligna ipsa sustentant. Et hoc modo coadunantur inter se omnia domus materialia instrumenta, quo fit vt artifex, qui hæc

omnia

A omnia non pertingeret, artifex proculdubio nõ esset: pari forma scripturam sacram scire, quasi quoddam construere edificium est, cuius cœmentû in veteri fuit testamento, eius autem ædificij forma & conclusio, in noua extitit lege. Imperfectissimus igitur ille erit concionator, neque artificis nomine dignus, qui in hac sacra pagina aliquid ignorasset, nã etsi seorsum aliquem scripturæ locum agnosceret, si tamen vnus ad alterum correspondentiã non teneret, neque inter se consequentiam & propositum attingeret, concionandi artifex minimè esse posset.

Imperfectus concionator.

B ¶ Et tandem concionatoris huius sapientia, illi proculdubio similis esset, qui vnus facultatis conclusionem, principijs ignorantis percepisset: siquidem ille qui per principia conclusionem intelligit, illius certitudinem & euidentiã habet, & eius intellectus, iam omnino in cõclusionis iudicio & scientia firmatus sedet: q; si nudâ solû conclusionem attigisset, eius profectò cognitio imperfecta admodum esset. Sic omnino in præsentiarû accidit, ille quippe, qui euangelicam veritatem radicatus intelligit, ex fundamentò ipso, quod in præteritis scripturæ sanctæ locis habuit, videlicet, in prophetis & patriarchis, firmissimâ habet iam & perspicuâ, quasi per principia, eiusdè veritatis intelligentiã: Attingit enim gradè eam

auctoritatè, quam ipsa euangelica veritas, in tot transactis temporibus, & tantis sacra scripturæ figuris, & prophetarum vaticinijs semper habuit: quandoquidem impossibile apparet, nisi q; veritates, quæ tam antiqui generis existunt, & ex tam illustri sunt profapia, quæ à mundi principio in ipsis veteris testamenti figuris, & prophetarum testimonijs conceptæ & radicatae fuerûnt, nisi quòd plusquam humanæ sint, ac proinde q; summo sint ab hominibus habendè pretio. Et quando concionator euangelicus, sic radicatus diuinas has veritates intellexerit, eas vtique in cõcionibus suis in totius populi cõspectu tanquã potens & doctrinæ dominus, magnificare & amplificare sciet, secus autem, imperfectè admodum persuadebit.

A Grandis scripturæ auctoritas.

B Illustrè veritatis euangelicæ gen.

B

Grego.

C

Figura Eze. 1.

A vidisse, quæ quatuor habebat facies, omnes tamē eandem inter se similitudinem gerebant. Iam supra diximus qualiter rota hæc, sacra fuerit scriptura, modo autem ostendendum est, quemadmodum huiuscemodi rota quatuor habeat facies. Prima ergo facies est, ipsa vetus scripta lex: Secunda facies, ipsi prophete sunt: Tertia vero, euangelium. Et tandem quarta Apostolorum totus conuentus. Neq; abs re quidē, supradicti omnes, scripturæ sanctæ facies denominantur. Nam quemadmodum in vultu, interior hominis dignoscitur complexio & conditio, sic semper ista quatuor, Dei nobis voluntatem apperunt, quæ itidē

Simile.

B eandem dicuntur inter se habere similitudinem, quandoquidem de eadē re omnino agunt, de Christo scilicet incarnato. Deducit hoc diuus Gregorius, per varia exempla, ex multis quæ in sacra reperiuntur scriptura, incipiens ab ipsa primi hominis formatione, vbi ait, quod mysterium illud Genesis. 2. scilicet, Deū mulierē eduxisse ex Adæ costa, ipso dormiente, nihil aliud fuit, quam redēptorem nostrum, Ecclesiam ex latere suo velut vxorem propriam eduxisse, & hoc quidem ipso in cruce dormiēte. Secundum eius exemplum est, Genesis, capite. 22. vbi legitur, quod cum Abraham filium suum Isaac ad sacrificandum duxisset, paruulus ipse, ligna quibus comburendus erat, in suis hume-

Figura, Gen. 2.

Figura, Gen. 22.

ris portabit, quod factum, nihil aliud designabat, quam quod Iesus Christus verus Dei filius, in sacrificio illo: quod de se ipso pro vniuerso mundo suo obtulit patri, ligna super humeros suos imposuit, crucem videlicet, in qua pro omnibus mortuus est. Tertiū eius exemplum est, id quod habetur Iosue capite. 20. vbi lex præcipiebat, quod homicida post mortē summi Pontificis, solutus omnino maneret, ita vt liber in patriam suā redire posset, quæ lex nihil aliud nobis insinuauit, quam quod genus humanum, quod propter peccatū, sui ipsius homicida fuit, post mortem veri sacerdotis & Pontificis, qui Christus redemptor noster fuit, à peccatis suis solutus omnino mansit, vt in regnum cælorum, quod vera eius existit patria, libere redire posset. Ecce ergo qualiter, in his scripture locis, & fermē in alijs omnibus, vnum atq; idem negotium agitur, quod est ipsa incarnatio, atque domini nostri Iesu Christi mors. Et hoc idem est quod significat positio illa duorum Cherubim, quæ Exo. 25. describitur, qui cum extensis alis, in templi propitiatorio essent constituti, ad se inuicē versos habebant vultus, quasi se se mutuo respiciētes, per quod nobis designantur illæ quatuor scripture sancte facies, quas modo retulimus, quæ se inuicem semper in scriptura sua respiciunt, quia vnam eandemq; rem vniuniformiter

Figura, Iosue. 20.

Figura, Exo. 25.

tra-

A tractant, ipsam videlicet domini nostri incarnationem.

Chri- Documentum hoc, est etiam **stomus.** Chriostomi, super Marcum, homilia quarta, statim in principio, tomo. 2. vbi ait, quod omnis sacra scriptura, vnum atque idem negotium semper agit, eodemq; spiritu in seipsa est adunata, ad eum modum, quo in ferrea catena, omnes ad se inuicem annulli catenæ anectūtur, sic enim in ea sunt pendentes, quod illorum vnus moueri nequeat, quin simul moueātur omnes. Sic pariter omnis scriptura sacra, catena quedā est, in qua omnes eius veritates ad se inuicem adunatæ existunt, sic vt earum vna tangi nequaquam possit, quin etiam tangantur omnes. Dependunt siquidem à se inuicem omnes. Hinc igitur fit, vt diuini verbi prædicator, omnem sacram paginam legere cogatur, quia eo ipso quod vnam dum taxat eius veritatem agnouerit, cæteras autem quæ ab ipsa dependent ignorauerit, hæc veritas solummodo mota & impulsamaneat, non autem satis intellecta, quia nondum in suo proprio sensu, siue sede reposita est. Sicut lapis qui ab artifice, solum auulsus esset, tantummodo motus manet, sed nondum elaboratus & collocatus consistit, quia nondum in edificio propria sibi sedes assignata est, sic pariter euangelica veritas, quæ seorsum tantum à concionatore legitur, &

Chri-

Simile

B

C

Simile.

prophetarum radicem ignorat, aliaque scripturæ loca, à quibus dependet minimē vidit. Certē lapis tantummodo motus est & auulsus, sed nondum in propria sede collocatus.

Augu- Hoc idem documentum est, **st.** beati Augustini, in. 2. libro de doctrina Christiana, cap. 8. vbi expresse ait, quod primus labor & cura, qui ante omnia, ei qui sacram legerit scripturam esse debet, si verum eius sensum & integrum attingere cupit, est nempe eam integram legere: in hoc nanque situm est verum eius attingere pulsum, nam quemadmodum medicus, infirmo morbi qualitatem, per pulsi tactum agnoscit, nam ibi humorum omnium conditio demonstratur, sic diuinæ scripturæ pulsus, vt satis à concionatore legitimus eius spiritus, atque sensus attingatur, est quidem eam totam legere. Et hinc est, quod qui de ea non integre, sed seorsum loquitur, nisi prius eius hanc integram lectionem tenuerit, non vsque adeo sapienter illam edifferet, quia pulsum eius nondum attigit, Et mirum erit quod hic talis, si non in omnibus, saltim in plurimis non aberret.

Augu-

B

Simile.

C

Pericula multa.

Pericula Cætera autem incōuenientia, atque pericula plurima, quæ tum etiā in quocunque alio sanctæ scripturæ studioso viro sequuntur, ex eo quod non integram scri-

Apturæ sacræ lectionem teneat, depingit latius diuus Augustinus in libris de doctrina christiana. quem rogo videre libeat. Si quidem tot sunt, quæ si hic adducere deberemus, prolixam nimis esset componere scripturam.

3. Docu- mētum. Tertium documentum, nõ minus quàm præteritum in sanctæ scripturæ studio, euangelico prædicatori necessarium, si aliquid eiusdem scripturæ intelligere appetit, hoc est, oportet concionatorem scripturam sacram, non semel legere, nec bis, aut ter,

B sed pluries, & vsque ad eum debet esse assiduus lector quod eius continuum teneat semper studium, & exercitiũ: ita vt in eius lectione, quasi matris lacte nutritus sit euangelicus ipse prædicator, & in tantum, vt cum scripturæ lectione conuersationem quãdam, & intimam contrahat familiaritatem. Hoc idẽ documentum est, quod apostolus Paulus Timotheo discipulo suo præstitit, vt sufficiens euangelij Christi posset esse promulgator, cum in prima epistola, quam ad eum misit capite. 4, sic ait, hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ, quam assequutus est: si euadere vis (inquit apostolus) idoneus euangelicæ artis orator, nihil aliud præcipue Christiano populo, quam euangelicam, quam a me didicisti

C doctrinã, proponas, & non quidẽ A balbuciẽter, sed eloquẽter & diserte, quasi homo, qui in ipsa euangelica doctrina, semper enutritus extiteris, vt sic in eius enarratione te habeas, veluti homo, qui diuinũ verbũ, quod prædicas, tanquam lac in eius cõtinua cõuersione suxeris. Nã quẽadmodũ puer ad matris vbera educatus, eius loquelã & cõditionem assumit, propter cõtinuam, quam cũ ea cõtrahit familiaritatẽ, sic etiã dum concionator euangelicus sacræ scripturæ lacte educatus extiterit, sicut eius vtiq; filius, qui cõtinuã eius imbibit lectionem. linguam suam & phrasim, spiritũ, atq; sensum induet, & hoc est quod his verbis apostolus, discipulo suo Timotheo efficaciter suadere conatus est, vt scilicet, studium eius, & litterarum exercitium vsque ad eum in eo continuum esset, quod ipsius scripturæ sacræ verus filius, a se genitus videretur, & tanquam verus filius, eiusdem matris suæ imitaretur conditiones & proprietatem.

Simile. **Simile.** **B** **C**

Expofitio. Sap. 8. Et hoc est, quod Salomon sapientix capite octauo, eos qui sacram hanc doctrinam exercere habent admonet, dicens, Hanc amaui, & exquisiui eam a iuuentute mea, & amator factus sum formæ illius, tanta fuit (inquit Salomon) delectatio, quam mihi præstitit diuinæ huius sapientix pulchritudo, vt a iuuen-

A à iuuentute mea illius amore captus extiterim, omneq; meæ vitæ tempus, in eius contemplatione consumpserim, atque continuam cum illa, vniiformemq; vitam duxi, tanquam cum amatissima spõsa & vxore, & ita certissimum est, tot esse delicias, huiusq; diuinæ scripturæ (quas in se claudit) perfectiones, vt necessarium fuerit lectoribus eius, a iuuentute sua illius insudare studio, neq; hoc solum dixerim, sed qd ipsa hominis vita breuis admodũ sit, vt ea quæ eiusdem sacræ scripturæ sunt, sicuti decet, homo cõsequi valeat, eius quippe thesaurus profundissimus est, ita vt quotidie infinitas de se producat diuitias, vsque ad eum, vt dum homo immensum thesaurum istũ, existimauerit consumpsisse, tunc temporis inquam neq; adhuc incepisse putare debeat. Et hac ratione sapientissimus Salomon, Sapiẽtiæ. 7. De hac diuina sapiẽtia loquens dixit, infinitus thesaurus est hominibus, nam sicut ipsius Dei natura infinite est perfectionis, quæ a beatis exhauriri non potest, sic etiã eius diuina verba, in tantum profundissima sunt, & quæ eius redoleant immensam naturam, qd a lectoribus minimẽ exhauriri valeat, continent enim in se immẽsum pro hominibus valorem, vnde fit quod eius lectori, non sufficiat aliquã vitæ partem, in eius expendisse lectione, nec solam (sicut aliqui faciunt) senectutem, sed inte-

A iuuentute studium.

Simile

Expofitio. Sap. 7.

B gram a sua natiuitate vitam consumpsisse.

A Hinc aperte constat, quã parum scripturæ sanctæ consequuti fuerint, qui in senectute sua dumtaxat, aut in aliqua alia eorum vitæ portione, illi insudauerint; & hoc dixerim, quia vix quinq; aut sex anni sunt, qd Theologi aliqui euaserunt, & iam sibi visum est, nihil aliud in scriptura sancta intelligendum restare, quàm quod ipsi legerunt, & tam libere se illius præceptores statim exhibent, & publicum prædicandi officium assumunt, ac si per totam vitam in eius fuissent lectione nutriti, in quorum confusionem, præcepit Deus Moyse, vt patet Exodi capite. 25. qd in quatuor angulis veteris testamenti arcæ, quatuor circulos aureos collocaret, duosq; vetes per ipsius arcæ latera in circulis immitteret, vt sic testamenti arca cõmode a Leuitis portari posset, sic tamen vt hi duo vetes, semper in circulis essent intrusi, nec villo modo inde extrahi possent, figuram hæc ingeniosissime exponit diuus Gregorius, in secũda Pastoralis parte, capite. 11. vbi totius capituli doctrinam, in solo hoc proposito consumit, vbi asserit, qd prædicator cõtinuẽ sanctæ scripturæ lectioni insistere habet, ita vt eius nunquam conuersationem dimittat. Et sic figurã hanc exponens ait, qd hæc testamenti arca Ecclesia est catholica, cũ sanctionibus, & statutis christi-

Recctes Theologi.

B Figura. Exo. 25.

Grego.

C

A stianis, quę nobis Christus ipse reliquit, at verò quatuor aurei circuli, qui in ipsius arcę lateribus repositi erāt, quatuor sunt ipsius Iesu Christi euangelia, quę totius nostrę christianę vitę, fidē & instructionem cōtinent, vctes autem, qui in circulis ipsis erāt immersi, vt testamenti arca portare tur, legis doctores sunt & prædicatores, qui suis verbis ad rudi populi aures eam perducūt. Isti igitur euangelici concionatores, sic in his quatuor circulis, scilicet, in euangeliorum assiduo studio, immersi esse debent, vt nunquam inde extrahantur, vnde ait egregius hic vir, q̄ prædicator quilibet, quàm primum docendi cathedram assumit, eo ipso sese astringit (si officij huius, secretum penetrare debet) vt nunquam à sanctę scripturę studio recedat, & ne in hoc sacro exercitio mancū se artificem reperiatur, & imperfectum admodum, decet vtiq; vt lōge antea, euāgelicę lectionis thesaurum, acquisitum iam habeat.

B Documentū hoc repetit iterū diuus Gregorius, in libro. 4. Moralium capite. 1. vbi expresse asserit, cui libet concionari atq; legis christianę doctori necessarium fore, ad hoc vt aliquid vere & proprie ex sancta scriptura assequi valeat, sicuti tam graue decet officium, q̄ eius habeat assiduam lectionem, ita vt cum ea cōuersationem quādam, nimiamq; familiaritatē contrahat, & huius

Conti-
nuū con-
cionato-
ris stu-
dium.

Grego.

ingeniosissimam assignat rationem dicens, nam quemadmodum ad penetrandum alicuius hominis cor, eiusq; proprietates & cōditiones, minime sufficit, eius vultum exterius videre, sed opus est, cum eo velut cum intimo amico, familiaritatem quandam & amicitiam inire, ex hac siquidem familiaritate, cordis eius secreta & peculiarem conditionem attingimus, sic omnino euenit in eo qui scripturam sacram semel tantum legerit, eius namq; faciem, dumtaxat exterius vidit, quę vtiq; facies, solum litterę superficies est, Ceterum si cordis eius secretum atque spiritum, quem Deus in ipsa inclusit, attingere decreuerit, sibi omnino necessarium erit, familiariter ei, atque amicabiliter, quotidiana lectione coniungi.

C Secunda huius doctoris ratio est, nam ex hac assidua lectione, quam cum sancta exercemus scriptura, ad intelligendum dubia & cōtrarietatem, quę in aliquibus eius locis quandoq; reperiuntur, faciliter deuenimus, quia ex assidua lectione, non solum veritates seorsum, sed contexturam & earū consequentiam atque propositū, attingimus, sicut constat ex eo, q̄ illa duo Ecclesiastes loca sonant capite. 2. & 7. quorū primus ait, melius est comedere & bibere. Secundus autem in capite. 7. dicit, melius est ire ad domū luctus quàm ad domum conuiuij, inter quę duo loca contrarietas certè appa-

A Ratio.

Simile.

B Facies scripturę. Cor sci-
pturę, spiritus.

2. ratio.

A assidua
scripturę
lectio

C Contra-
rietates, co-
clesia-
stes. 2. 7.

appa-

A apparet, quia illorum alter comedendum esse dicit, & bibendum, alter verò hoc prohibet, nam in domo luctus, potius homines flere consueuerunt, quàm comedere & bibere.

C Dicitur præterea Ecclesiastes capite vndecimo, lætare iuuenis in adolescentia tua, in quo tamē loco statim subiungitur adolescentia, & voluptas vana sunt, vbi in primo loco conceditur iuueni, adolescentiæ ipsius delectatio, in secundo tamē, sibi denegatur, cum dicit, delectationem talem vanam esse.

B Item ait Christus Matthæi capite sexto: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alibi tamen, Matthæi videlicet, capite quinto dicit, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est, ex quibus locis, non parum oriri videtur contrarietatis, siquidem primo loco exigitur ab homine suorum operum secretum, ne scilicet coram hominibus publicè illa exercent. In secundo verò ab eodem exposcitur, vt eadem virtutum opera, publicè coram hominibus faciat, qui ergo non assuetam haberet in similibus locis, sanctę scripturę lectionem, sed superficialiter dumtaxat, ea quandoque legisset, remaneret profecto cum ea confusione & dubio, quę ip-

Contra-
rietates, co-
clesia-
stes. 1. 11

Contra-
netas,
Matt. 6
Matt. 5

sa de se seorsum generant loca, quia neque sibi ipsi ea intelligeret, neque adhuc vt alios sufficienter docere possit, perciperet. Si tamen eorum lectioni semel atque iterum insisteret, faciliter eorum claritatem inueniret. Conferendo namque cum præcedentibus verbis ea quę subsequuntur, & perlectis iam satis clarioribus alijs locis, quę tali difficultati deseruiunt, solutionem proculdubio obscurioris loci reperiret. Quemadmodum obscuritas illa dissoluitur, quę ex eo Matthæi præallegato loco generatur, nam si attentè inspicatur dependentia illa, quam illius textus littera cum præcedentibus habet, aperte constat redemptorem nostrum hic loquutum fuisse, de prælatis dumtaxat, qui tanquam reipublicę capita, ouibus suis virtutum omnium publicum tenebantur esse exemplar, ad quod nimirum exigenda erant eorum virtutum publica opera, vt subditorum grex pastorum virtutes conspiciens, eos imitari posset, quo fit vt locus hic, nullam contradictionem ingerat alio eiusdem Matthæi loco, capite sexto, vbi ab hominibus secreta exiguntur opera. Nam locus iste ad eos præcipuè sermonem dirigit, qui priuatim in republica vitam degunt, & qui non velut aliorum capita, sed seorsum priuatim ad se ipsos tantum virtutum opera

Expositio. Mat-
th. 6 & 5

B

C

exercere

302 MODVS STVDENDI SCRIPTVRAM SACRAM.

A exercere habent, quos proprie decet inter se & Deum solum, ipsas pertractare virtutes.

2. Expositio,

¶ Præterea dicitur secundo, in quo fortassis loci huius difficultatem melius euacuabimus, quod si consideremus particulam illam, quæ in eodem loco statim subiungitur, scilicet, ut videamini ab eis, hinc omnino dubij huius aperta manet solutio, etenim locus iste, qui Matthei capite sexto adducitur, non prohibet virtutum opera publicè fieri, quandoquidem hoc, bono hominum exemplo conducit, ut inde ceteri ad simile virtutis opus moueantur. Quod igitur illa verba prohibent, hoc solum est, ne

B scilicet in virtutis opere, ab hominibus videri appetant, hoc est ne tali proposito & fine, virtutem publicè exercent, ut hominibus placere velint, illorum applausum & laudem in virtutis mercedem expectantes, ita ut in his omnibus, suorum operum laudem, ab hominibus appetant. Est igitur illius loci verus sensus, quod virtutis opera

Verus sensus.

C publicè homines exercere possunt, eo tamen fine & proposito, ut Deo seruiant, & hominibus simul virtutis exemplū præbeant, quod manifestè ex illius textus colligitur consonantia. Nam postquam dixit hominum opera coram hominibus non esse faciendā, expositionem illius

loci statim subiungit dicens, ut ab eis videamini, ac si clariùs dixerit, etsi vobis virtutis opera publicè exercere concessum sit, non tamen eo fine ut gloriæ laudem ab hominibus videamini appetere.

¶ Pari forma clarissima appareret difficultas illa, quæ ex illis duobus Ecclesiastes locis, capite secundo & septimo oritur, qui enim assidua lectione & consideratione loca illa fuerit contemplatus, inueniet vtique nullam inter se habere dissonantiam. Nam si attentè perpendantur verba, quæ sententiam capituli secundi præcedunt, manifestè ibi apparet, Salomonem diuitum phrenesim condemnasse, niamque tenacitatem, siue detestabilem eorum auaritiam. qui cum in hoc sæculo abundantissimas possideant diuitias, illas nec digito tangere audent, quandoquidem in necessarios usus adhuc expendere timent, ob hoc tantum ut hæredibus suis ea postmodum relinquunt. Quos vsque adeò hæc auaritiæ pestis possidet, ut nec comedere, aut bibere, siue vestimentum, adhuc neque calceum ex eis sumere audeant.

Hoc inquam ibi detestatur sapiens: quapropter ait, melius esse ex eis quæ homo possidet comedere & bibere, ac si dixisset clariùs, optimum esse hominem

suis

Expositio, Ecclesiastes, 2. & 7.

B Diuitum phrenesim.

C

Simile.

A suis frui diuitijs, quia manuum suarum labores sunt. Siquidem genus quoddam fatuitatis est, substantiam suam alicui post mortem relinquere, & ob hoc miserimè semper viuere, dum quid futurum sit de hærede ignorat, referet ne illi sibi, pro impenso beneficio gratias, an non. In nullo ergo locus hic, ei qui capite. 7. ponitur contrarius est, accipitur enim illius septimi capituli locus in alio sensu, sicuti etiam verba ipsa, quæ statim sequuntur manifestant, ait quippe quod in domo, vbi planctus est, excitantur homines in vitæ suæ finis considerationem, vt quæ vitam ipsam, iam experti in tuto loco reponere curent, in domo verò vbi conuiuium adest, quia ibi vt in plurimum vitæ exercetur dissolutio, non ea habetur consideratio, qua homo modestus & infrenatus incedere valeat, sed potius maxima sibi præstatu ansa, vt sensualitatis habenas soluat, & magis ac magis in carnis suæ dissolutionem labatur. Simili igitur modo in consimilibus scripturæ sanctæ locis, quæ contrarietatem aliquam generare videntur, studiosus, assiduusque lector eorum solutionem inueniet.

Coniuij dissolutio.

C

August.

¶ Est præterea documentum hoc, beati Augustini in secundo libro de Doctrina christiana, capite. 9. vbi ait: Concionatorem euangelicum decere, cum diuinarum litterarum lingua, com-

mentium quoddam & familiaritatem ducere, inde enim ad faciliter soluendum obscura eiusdem scripturæ loca, deueniet. Item quia sic per clariora alicuius loci scripturæ sacre exempla, alterius obscuriora intelliget. Nec non ex certis sacre pagine testimonijs, alterius difficilis loci solutionem sibi acquireret, si tamen eorum lectioni & contemplationi importunus adsit lector, assiduitas enim hæc, sapientem & expertum eum in omnibus reddet.

¶ CAPVT. XIII. In quo quartum differitur documentum.

QUARTVM atque præcipuum documentum, quod concionatori cuiuslibet obseruandū maximè est, ad obtinendum scripturæ sanctæ, in studio suo, propriū sensum, & vt in eius lectione & studio non aberret, est nempe, quod non in omnibus sacre scripturæ locis, mysteria & sacramenta excitet, vbi namque historia ipsa plana est, eiusque litteralis sensus apertus, ne vtique conuenit sacramenta, quæ non sunt ponderare, hoc tamen dixerim, propter concionatorum aliquos, qui in omnibus scripturæ sanctæ locis, semper se sacramentales exhibere conantur, inde enim fit, vt scripturam sacram improprie edisserant, & de eius doctrina, impropria multa,

4. documentum.

C

Concionatores, sacramentales existentes.

A multa, ne dicam falsa, christianū populum doceant, quod profectò in concionandi officio, notabilis admodum concionatori defectus est. Et in quo nocumentum, maximum, diuinarum litterarum fidelitati irrogatur, quod tamen compertissimum est. Nam ex quo prædicator ab aliquo scripturæ loco sensum aliquem educere intētat, quem tamen ipse non petit locus, illius veritati absque dubio derogatur, diuiniq; verbi auditores claudicare facit, hæsitatesq; omnino reddit, nō enim vsq; adeo auditores sunt semper ignaui & stolidi, vt inter ipsos non aliqui studiosi atque ingeniosi reperiantur viri, qui eorum, quæ prædicantur, quantumcumq; Theologica & difficilia existāt, intelligentiā non attingant. Sic igitur in hac cōcionandi arte, legitimo est cōcionatori procedendum, vt historias tanquam historias, mysteria tanquam mysteria, litteralem sensum, velut litteralem, mysticū autem tanquam mysticum, christiano populo prædicet, iuxta id quod vnusquisq; scripturæ locus exegerit.

Grego.

¶ Documentum hoc est ista expressē diui Gregorij, in. 4. Moralium libro, capite. 4. vbi ait: Quod illa scripturæ sanctæ loca, in se ipsis propriè mysteria & sacramenta claudunt, quæ in litteræ superficie, ratione vacua vidētur, quod quidem est dicere, q̄ quanto magis historia (si iudicio nostro re-

C Loca mysteriorum.

linquatur) deliramentum apparet, tanto plus nouo aliquo sacramēto, locus hic plenus existit. Vnde diuus Gregorius euangelicis cōcionatoribus summo opere cōmendat, vt in similibus scripturæ locis, qui intellectui nostro dissonantiam pariunt, diligētes sint & curiosi, vt secretū quod ibi latet, in lucem deducere conentur. Vbi autem plana historia est, mysterium aliud siue sacramentum excitare raro intendant. Hoc idē præceptum iterum repetit idem doctor, 22. libro Moralium capite 23. dicens: Quod vbi in scriptura sacra, historiæ ratio deficit, ibi patēter, statim quasi in foribus adest **B** mysterium, quod in ea clausum erat, quemadmodum constat ex illo Canticorum loco capite. 7. Vbi Deus de pulchritudine sponsæ agens sic ait: Nasus tuus sicut turris, oculi tui sicut piscinæ, dentes tui sicut grex caprarum. Vbi certè si iudicio nostro litteræ huius sententia, sic nuda cōmitatur, ridiculum quodā proculdubio appareret, nusquam enim alicuius fœminæ pulchritudo, inde aut sumitur, aut intelligi potest, quis enim aliquando dixit, mulierem speciosam esse, quia piscinæ oculos habeat, aut quia caprarum dentes sortiatur? At verò cum spiritus sanctus in scriptura sacra tantē sit virtutis auctor & veritatis, q̄ à mysterio vacuum aliquid nō relinquat: inde inquam est, quod ex similibus sacra scripturæ locis,

Grego.

Primus mysterij locus.

CIS,

A cis mysteria & sacramenta propriè sunt educenda.

August.

¶ Hęc eadem est beati Augustini Doctrina. II. libro super Genesim ad litteram, capite. 1. vbi ait, q̄ si aliquis sacra scripturæ locus repertus fuerit, qui iuxta litteræ sensum, minime nisi absurdè intelligi possit, ibi inquam legitimus est locus inquirendi mysterium, ille quippe talis figuratiuè loquitur, & quia regulæ huius documentum necessarium valde cōcionatoribus forè intelligo, ad veritatem & diuinæ scripturæ indagandam proprietatem, eam per varia scripturæ loca exemplificare conabor, etiamsi in hoc aliquantula fortè lectori generetur prolixitas.

2. locus mysterij

¶ Genesis capite. 2. primi hominis formatio describitur, quem ex limo terræ Deum eduxisse perhibetur. At verò cum res oēs alias naturales, suo verbo solūm ex nihilo creauerit, præcipuum quod hic videtur inclusum sacramentū, est id quod hęc creationis differentia designat, cum enim homo tam insignis sit creatura, mirum apparet q̄ illi ex putrido limo terræ, esse præstitit, cæteris autem creaturis: cū bruta sint & infima, eis ex nihilo, esse donauerit: videtur profectò nobilius esse istis præstitisse, quàm homini, quē de stercore & fœtore leuauit. Igitur hoc est, quod hic designatur mysteriū, nam cū homo tam excellentis sit naturæ, luteum sibi esse Deus pa-

Figura, Gen. 2.

rare voluit, eiusq; naturā in terrē putridissimo limo inuoluere, vt ingratuitis donis & perfectionibus, quibus Deus ipsum tā magnificè dotauit, non euanesceret, sed attēdens q̄ luteum tamq; fragile est vas, in quo præciosissima hæc sunt recondita dona, humilis omnino remaneret, Deumque velut præcipuū auctorē suum recognosceret & inquireret, vt vel sic, superbię suę ceruicē flecteret. Neq; in hoc scripturæ loco præter hoc quod modo dicimus, quicquam aliud principale mysteriū inquirendū videtur: itaq; quæ admodū mortem, labores, & erūnas homini parauit, vt sic naturā suā perpendens, humilitate domaretur, & hoc Deum creatorem suum inquirendi esset occasio, sic etiam illi luteum præstitisse esse & naturale, obedientem Deo atq; mansuetum redderet.

Simile.

Simile.

3. locus mysterij Gen. 2.

¶ Cæterum in ipsa mulieris formatione, quam ex lateris Adæ costā eduxit, quæ in eodem adducitur capitulo, altius aliud sacramentum reconditur. Cū enim Deus mulierem, sicut hominē ex limo terræ fingere posset, nō hoc vtiq; contentus est, sed in eius creatione nouis alijs & insolitis cærimonijs vti decreuit. Primo enim in Adam saporem immisit. Secundo costā ex ipsius latere abstulit, ex qua tandem mulierem formauit. Sūt certè omnia hæc pōderatione & admiratione digna maximè, nō stroq; intellectui noua admodū.

C

V Petit

A Petit siquidem locus iste, dum legitur, ne hominis ingenium, in sola litteræ cortice sistat, sed ad indagandum, quod in eo includitur sacramentum, vltius procedat, Quemadmodū diuus Paulus ad Ephesios capite quinto, inquirere conatus est, dicens in hoc admirabili opere, matrimonium, quod Christus cū Ecclesia sua contraxit, illuminatum fuisse, & ita verum est, quod tanquam primus lapis totius christiani edificij, mysterium hoc, eorum omnium, quæ tam in nouo quàm in veteri testamento fuerunt gesta, figuratiuum fuit, quia in eo coniunctio Christi cū Ecclesia, per humanitatis assumptionē, illuminata fuit, circa quem maximè articulū tota versatur scriptura.

Expositio, ephe- sios. 5.

Primus lapis edificij christiani.

4. locus mysterij Gene. 4.

B ¶ De morte autem, quam Cayn fratri suo Abel, tam atrociter intulit, mysterium quod ibi designari videtur, est nempe, quod ipsa plana sonat historia, eum siquidem inuidia motus occidit, propter peculiarem fauorem, quem tam sibi, quàm rebus suis Deus præstabat. Verumtamen hoc mysterij, iuxta sanctorum omnium sententiam, hic annotare possemus, quod videlicet Abel sic occisus, & persecutionem passus, figuram & imaginem gessit sanctorum omnium, qui pro Christo, in christiana Ecclesia persequutionem passi sunt.

5. locus mysterij Gene. 6.

C ¶ De eo autem, quod adducitur, Genesis, capite sexto, vbi De-

Noe iussit fabricare arcam, quia vniuersum orbem propter enormia hominum peccata, perdere intendebat, cui prætereà ipsius arcæ formam, & modum præstitit, qua fabricari deberet, in qua ipse totaq; eius familia, cæteraq; brutorum multitudo protegi deberent, historia plana est. Volens namque Deus propter hominum peccata, ipsos penitus destruere; ne iusti illi, scilicet, Noe, & filij eius, cū cæteris inuoluerentur brutis, arcam fabricari iussit, in qua omnes animæ saluæ consisterent, ipsamque formam arcæ, iuxta varias animalium mansiones, Deus fabricandā docuit. Verum est tamen, quod cū in hoc loco, & in cæteris quæ sequuntur dicimus, planam esse historiam, & nullum aliud in his locis apparere mysterium, intelligimus quātū de se exterius loquutionis forma ostendit, quia non negamus, quin sancti, sicut & ceteri concionatores, possint quādoq; iuxta ingenij sui talentum, & præstitum à Deo spiritū, sanctē & vtiliter aliquid reperire mysterium seu sacramentum, ex planissimis & sincerissimis scripturæ verbis, etiā si in superficie litteræ nō appareat, quādoq; enim apud diuinā maiestatem vnus inuenire meretur, quod aliis minime fuit meritum. Iuxta quā sententiā, diuus Petrus sua prima epistola, capite. 3. per easdem octo animas, quæ in diluio, in arca saluæ remāserūt, eos qui

B Expositio dicto rum.

A qui per baptismū salui consistūt, significari asserit, prætereà etiam beatus Ambrosius, in libro quē de arca Noe confecit, multa de arcæ huius significatione edisserit, nec tamen in hoc articulo, erga Noe arcam concionatorum excessus deest, quandoquidem mirum est videre, quot & quanta, tū scriptores, tum etiam prædicatores, de arcæ huius forma scripserint, & prædicauerint, siquidem nihil intactum reliquerunt, quod de huiusmodi arca non tractauerint, & vtinam tam propriè & legitimè, sicut sacer iste locus petit.

Excessus concionatorum.

B 6. locus mysterij Ioannis. 5.

B ¶ Quod legitur Ioannis capite. 5. de cælestri illa piscina, quæ in ciuitate erat Ierusalē, quæ omne morborum genus sanabat, si tamen prius angelus de cælo descēdisset, qui ipsius piscinæ aquā turbaret, alioqui enim salutem minime præstabat, prætereà etiā quod ex omni infirmorum multitudine, qui aquæ motum expectabant, vnus dumtaxat, qui prius descendisset sanabatur. Hic inquam locus verè & legitimè sacramenti & mysterij locus est, concionatoriq; licentiam, & ansam præstat, vt non litteræ superficiē solum insinat, sed quod ad sacramentum inquirendum vltius progrediatur, salus quippe, quæ tot cæremonijs & conditionibus homini præstabatur aliud requirendum insinuat sacramentum quā historię superficies conti-

net, ipsumq; hominis intellectū A prouocat vt curiosius mysteriū indagare curet. Nam si mysteriū aliud hic non lateret, historiam ipsam ratione vacuā omnino manere appareret, quapropter sancti omnes, qui hunc scripturæ locum pertractant, multa & grandia ibi contemplantur sacramenta.

Sacrificia & legis scriptæ cæremonie sicuti erat quod aries sic vel sic iugularetur, & in tot esset diuisus partes, quarum alia in sacerdotis sortē cederet. Alia verò pro sacrificio in templo remaneret, & quæ hæc tot circumstantijs esset à sacerdote comburenda, cuius etiam animalis sacrificij cineres, in certa templi parte post modum reponerētur. Prætereà etiam quæ turturis caput in sacrificio, non omnino à corpore absunderetur, sed quæ sub alis retorqueretur dūtaxat. Item quæ vitula sic vel sic tot ritibus occideretur, cuius deniq; sanguis, super ipsam populi multitudinem, esset postea respersus. Item etiam solennitas illa comedendi agnum paschalem, vbi tot ab ipsis comedentibus, legis cæremonie seruandę erant, ipsum namq; comedere habebant, non sedentes sed stantes, non morosè sed festinanter, renibus accinctis, qui tandem affus, & non coctus erat deglutiendus, cū lactucis amaris, baculos tenentes in manibus, hæc inquam omnia, apertè sunt

7. locus mysterij sacrificij veteris legis.

Aries.

B Turtur.

Vitula.

Agnus paschalis.

C

A mysteriorum designatiua, & vbi concionator ultra ipsius historiae & litterae sententiam, sacramentum indagare habet, absque proposito namque appareret iudicio nostro, si ibi quicquam aliud non esset mysterij reconditum, si quidem omnia haec talis sunt conditionis, ut legentes ipsos statim excitent, & prouocent, ut aliud inquirent, quam in ipsius litterae nuda facie, continetur. Sunt igitur haec propriissima sacramentorum loca, vbi concionatoris ingenium in indagandis mysterijs, curiosum sese exhibere debet.

8. locus mysterij figuræ, veteris testamenti.

B ¶ Haec eadem censura est, de sacrae scripturae figuris omnibus, quae in veteri continentur testamento, si quidem legitima loca sunt, in quibus praeter litteram, indaganda sunt mysteria, & sacramenta. Nam cum illius legis caerimoniae & sacrificia, veritatis euangelicè extiterint umbrae, semper ultra litteram, ad veritatem ipsam inquirendam lectores inuitant: vnde loca ista mysteriofa denominantur.

9. locus mysterij 4. Reg. 4.

¶ Eiusdem praeterea sunt conditionis, quam plurima prophetarum facta, quemadmodum de propheta Eliseo constat, sicut habetur, quarto libro Regum, capite quarto, qui famulum suum Giezi cum baculo misit, ut ipsum supra viduae cuiusdam filium, qui dudum mortuus fuerat. reponeret, ut eum sic susci-

taret, quod cum nihil profecisset, ipsemet propheta ad locum vbi puer mortuus iacebat perrexit, qui cum supra puerum accubaret, atque oculos oculis, os ori, pedes pedibus, manusque manibus apponeret, illico eum suscitauit. Est etiam locus hic sacramenti & mysterij plenus, nam caerimoniarum, quibus defuncto puero, vita est praestita, hoc ita exposcunt.

10. locus mysterij 4. Reg. 4.

¶ Huiusmodi formae est etiam historia illa, quae adducitur, quarto libro Regum, capite quinto, de Eliseo propheta, ad quem cum Naamam Syrus, qui regis Syriae exercitus erat dux, venisset, ut eum a lepra suae plagae curaret, septies eum in Iordane lauare praecipit, quod cum post modum fecisset statim a lepra mundatus est, nempe historia haec mysterium aliquod requirit, quia forma ipsa, qua propheta hic in viri huius sanitate usus est, secretum aliquod in se includi ostendit, non enim mysterio vacat, non semel sed septies in Iordane debere lauare, ut salutem consequi posset.

B

11. locus mysterij Iere. 13.

¶ Similiter etiam, non minus mysteriosum apparet, celebre illud Hieremiae factum, quod prophetae eius, capite decimo tertio memoratur, vbi prophetae Deus praecipit, ut lumbare linum quæreret, quod tamen nusquam in

aqua

A aqua esset intinctum, quod etiam super lumbos suos apponere iussit, & quod post modum eo a se ablato, in foramine cuiusdam petrae circa Iordanem fluuium includeret, transactis autem plurimis diebus, iterum Deus lumbare linum ab ipso propheta repetit, quod cum a petrae foramine extraxisset, putridum totum inuenit, locus hic de se, minime mysterio vacat, alioqui enim solus litterae sensus, dissonus nimis appareret. Et sic statim Deus ipse sacramentum ibi clausum prophetae exposuit, quemadmodum legenti historiam comperitum erit, & huius sunt conditionis, quam plurima, si non omnia, prophetarum facta.

B ¶ Similis etiam formae est, maior pars scripturae Ezechielis prophetae, quae praesertim, inter alia prophetarum vaticinia, mirificis adumbrata est sacramentis.

12. locus mysterij Ezechielis propheta

¶ Ad hanc mysteriorum formam, reducitur praeterea canticorum liber, qui mysterijs totus extat plenus, ab ipso Spiritu sancto principaliter intentis, cuius formae tota littera metaphoricis loquutionibus textitur. Abundat etiam liber hic dulcissimis quibusdam confabulationibus, quae inter Deum & cuiuscumque religiosi viri animam (amanterium more) versantur, etiam si sub alio dicendi stylo, quia omnia quae ibi tractantur, caelestia

13. locus mysterij, canticorum liber.

14. locus mysterij Simile

sunt & mirifica. Scaturit igitur, praeter litteram ipsam, mysterijs multis totus hic liber.

Prouerbiorum liber.

¶ Prouerbiorum Salomonis libros, compertissimum est, plannam quandam consiliorum continere doctrinam, quae bonos mores, religiosamque hominum vitam concernit. Quare in totius libri successu, non aliud videtur apparere mysterium, quam quod littera ipsa sonat.

Ecclesiasticus liber.

¶ Ecclesiasticus etiam liber, hac eadem censura regulatur, totus quippe est bene viuendi regulis, documentisque clarissimis plenus, quemadmodum ex eodem libro, capite. 2. 3. & 4. constat, sunt quippe eorum appertissima virtutis consilia. In qua etiam doctrinae forma, totus ibi inscriptus liber absimitur, qui tandem planissimis abundat documentis, quae praeter litteram ipsam, vix aliud in se sacramentum designare videntur.

Ecclesiasticus liber.

¶ Ecclesiastes liber, historia quaedam sincerissima est, de quibusdam a Salomone praestitis consilijs, vbi quasi iam in rebus mundi huius expertus Salomon, de eius utique vanitate & fallacia differuit, ut iam deinceps homo, veluti a somno excitatus attente perpendat, nihil aliud sibi ex omnibus quae sub caelo sunt remanere, quam Deum utique timere & amare, ut sic a saeculi huius caducis, & fallacibus rebus ereptus, hoc solum tandem

Simile

C

A negotium pertractet, scilicet in tuto loco animam reponere. Quae de causa libri huius doctrina, talis existit naturae, ut in ea ut in plurimum, praeter litteram ipsam, non alia appareant requirenda mysteria.

Sapientiae liber.

¶ Sapientiales libri, ex parte quidem simplicem videntur habere doctrinam, absque mysterij significatione, cuius libri principale intentum est, proprietates, subtilitatesque, & sapientiae perfectiones depingere, quas nimirum sancta administrat scriptura, quae quidem sapientia, ipsius Dei vera est cognitio. Item

B

scientia illa quae ex virtutis operibus & iustitiae elicitur, sapientia hic denominatur. Nam secundum Aristotelis sententiam, ea proprie sapientia dicitur quae de altissimis agit causis. Quemadmodum libri huius sapientia est, quia de Deo, & de omnibus que nos ad Deum ducunt, tractat, sicut apertissime constat ex istius libri septimo, & octavo capite, ubi Salomon subtilissime sapientiae huius condiciones depingit. Et circa materiam hanc, quae totius libri praecipuum argumentum est, multa de virtute, hominumque moribus edisserit, velut effectus, quos sapientia haec diuina, in hominibus, qui eam consequuntur, producit. Simul etiam attentis tam supremis sapientiae huius diuitijs, ad eam homines ipsos afficere, summo

Aristot.

Expositio. Sap. 7. & 8.

C

operi curat, suadens utique eis, ut se a terrenis mundi huius rebus, eximere omnino conentur, perfecteque se disponant, ut hoc sapientiae donum consequi valeant.

¶ Verum est tamen, quod in duobus posset, in scriptura hac mysterium reperiri & sacramentum, sicut etiam in Ecclesiastici libro, ambo namque maxime inter se affines sunt. Primum, ut intelligamus quod Salomon rex, illud proprie sapientiam hic denominat, quod est virum aliquem bonum esse & iustum, itaque ipsam virtutis consequutionem, sapientiam hic appellat. Et ut alijs verbis, haec distinctius explicemus, est dicere, quod sapientia hic appellatur, illa virtutis harmonia, qua homo ipse, in omnibus potentijs suis, & virtutum operibus ordinatur, ut ad hunc tandem finem perveniat, qui est Deum velut creatorem suum intelligere & venerari, ac tandem eum possidere, hoc inquam, sapientia hic a Salomone dicitur. Et quod haec sit Salomonis mens, aperte constare videtur, quia locutionem, quam de hac format sapientia, virtutum exemplis & bene vivendi formis texit, sicut ex libri istius capite sexto apparet, ubi statim in ipso capituli initio, sapientiae huius valorem exaggerans, asserit maioris esse pretij, quam omnes hominum vires,

14. locus mysterij.

B

Sapientia, est ipsa virtus.

C

Expositio. Sapient. 6.

A vires, atque continuo subiungit, quod illi qui iustitiam & virtutis formam servauerint, ea quae ad hanc attinent sapientiam, optime scient. Ex quibus utique verbis colligitur clare, Salomonem sapientiam hanc in ipsis virtutum operibus collocasse, & in hac dicendi forma, totius capituli huius litteram infumit, circa eam dumtaxat sapientiam, quam iusti in supremo iudicij die, se in hoc mundo habuisse gloriabuntur, in hoc solum, quod religiosi & virtutum amatores extiterunt.

Virtutis opus, sapientia est.

Expositio. Ecclesi. 19.

¶ Itaque potius hic sapientiam vocat, ipsum operari, quam ipsum cognoscere, potius sapientiam appellat ipsum virtutis opus, quam eiusdem virtutis cognitionem. Et in hoc consistit scripturae huius mysterium, littera namque ipsa sapientiam appellare videtur, simplicem ipsius Dei cognitionem, rerumque mundi huius scientiam, caeterum ex textu & libri totius colligantia & contextura, de sapientia, quae in virtutis opere consistit, loqui colligitur. Et hoc apertissimum est ei, qui decimum nonum Ecclesiastici caput legit, ubi sic habetur, omnis sapientia timor Dei est, & in illa timere Deum, & non est sapientia, nequitiae disciplina, & non est cogitatus peccatorum prudentia, quae omnia studiosi viri conditiones sunt. Et hoc idem

confirmatur ex eiusdem Ecclesiastici libri, capite. 44. ubi sic legitur, sapientiam sanctorum narrant populi, in quibus verbis dignoscitur clare, quod in virorum sanctitate, sapientiam hanc constituat, hoc idem praeterea colligitur, ex sapientiae libro, capite primo, ubi sic habetur, in maleuolam animam non introibit sapientia, ubi clare peccatorum scientiam ab hac sapientia secludit, sed eam dumtaxat sapientiam vocat, quae in religioso & sincerissimo corde sedet. Ex his igitur locis, aperte constat Salomonem de virtute illa loqui, quae cum peccato non compatitur, nam si de simplici Dei & rerum caelestium cognitione loqueretur, perspicuum est huiusmodi sapientiam non solum in bonis, sed in malis viris esse posse.

Expositio. Ecclesi. 44.

Expositio. Sapient. 1.

B

2. mysterij locus

Dei filii sapientia est.

C

Expositio. Ecclesi. 24.

¶ Potest etiam secundo, in scriptura hac mysterium esse, in hoc quod sapientia haec, de qua hic Salomon loquitur, pro increata sapientia accipiatur, quae ipsemet Dei filius est. Quemadmodum ex ipsa littera colligi videtur, Ecclesiastici libri, capite. 24. ubi de hac sapientia loquens ait: Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam, ego feci in caelis ut oriretur lumen in deficiens, ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis, quae nimirum verba, de vero Dei filio videtur accipi posse,

A nam verba hæc, similia esse videntur eis, quæ Ioannes euangelista capite. 1. de eodem Dei filio profert, cū ait. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbum. Nam sicut Euangelista hoc in loco, ipsum Dei filium verbum appellat, sic etiam in hoc loco, sapientiā hanc, more verbi, ex ore altissimi prodijisse, dicitur. Quibus verbis denotatur ipsummet Dei esse filiū, ac deniq; idem esse in sententia, quod Ioannes protulit euangelista.

B Hoc etiam probari videtur, ex illis verbis Sapiētia, c. 7. vbi de hac eadē sapientia sermo fit, legitur enim sic, quia vapor est virtutis Dei, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius, & cum sit vna, omnia potest, & in se permanens omnia innouat, quæ profectō verba, difficilē in alio sensu vidētur accipi posse, quam de Dei verō filio. Sunt etenim similia eis verbis, quæ diuus Paulus profert de eodem Dei filio, loquens ad Hebræos capite. 1. cū dicit. Qui cū sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portans omnia in verbo virtutis suæ, quæ quidem verba, idem omnino sonare videntur, quod alia præcedentia. Sunt præterea illa Ecclesiastici verba eis similia, quæ iterum apostolus Paulus scribit ad Colossenses, capite. 1. vbi etiam de Dei filio sermonē faciens sic ait. Qui est ima-

C go inuisibilis Dei, primogenitus A omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis & in terra. Ecce ergo quemadmodū in hoc etiam sensu accipi possūt, libri huius verba, ita scilicet vt in eis, primogeniti filij Dei sacramentū designetur. Igitur hi duo sensus in hac scriptura, veluti illius mysteria & sacramenta reperiri possunt, & ni ego fallor, ambo quidem in litterali sensu, & sub litteræ cortice, ab ipso Spiritu sancto intenti.

In scriptura psalmorum Dauid regis, q̄ vtrumq; inueniatur asserere possumus, scilicet, q̄ litterales plurimi, & mystici etiam reperiantur sensus, de qua inquam scriptura, omnia simul verificari possunt, quæ apostolus Paulus in 2. ad Timotheum epistola, capite. 3. scribit cū ait. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit omnis homo, ad omne opus bonum instructus: quæ verba in aliquibus scripturæ locis, partim verum habent. Alia quippe eius loca, vni proposito deseruiunt. Alia verò alteri, de Psalmorum verò doctrina, omnia simul verificari possunt, quia in ea homo in bene viuendi moribus instruitur. Hæc etiam aptissima doctrina est ad reuincendum rebellem hominē, & duram eius ceruicem comprimendam. Hic præterea peruersus homo

Expositio. Ioānis. 1.

Expositio. Sap. 7.

Expositio. Hebræ. 1.

Expositio. Coloss. 1.

A homo à suis corripitur delictis, ac tandem psalmorum lectio, ad omne opus bonum cuiuscumque hominis & status, singularis quædam est instructio.

Iuxta hanc igitur sententiā, aliqui sunt psalmorum, qui nullū aliud in se mysteriū continere videntur, præter id, quod littera ipsa designat. Cuius quidem conditionis, videtur illa psalmorum doctrina, quæ nobis Dei misericordiam, bonitatem & iustitiam prædicat, quemadmodum psalmus ille est secundus: Qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus subsanauit eos. Tunc loquetur ad illos in ira sua, cum cæteris, qui in eodem sequuntur psalmo versiculis. In eadem etiam consequentia est psalmus septimus: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit. Item etiam vigesimus psalmus, cuius verba sunt: Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dominus in ira sua conturbabit eos & deuorabit eos ignis. Omnes siquidem tres psalmi, de riguro sissima illa iustitia agunt, quam Deus in supremo iudicij die, in malos exercebit. Eiusdem præterea formæ est, psalmus trigessimus tertius, qui hippocritas homines apertè corrigit, eorumque compositæ vitæ simulationem auferre conatur, eosque à temeritate maxima retrahere intendit, qua res ipsas spirituales indigne tractare attentant.

C Huiuscemodi est etiam doctrinæ, psalmus quinquagesimus, cum cæteris sex, qui penitentiales vocantur, qui omnes eam docent formam, quam homines in peccatorum suorum poenitentia obseruare debent, in quibus omnibus non aliud videtur reperiri mysterium, quàm moralis quædam doctrina, quæ peccatoris contritionem respicit, & quæ vitæ hominum, recte viuendi modum imponit.

At vero alia est psalmorum doctrina, quæ mysterijs, multique scaturiunt sacramentis, in quorum lectione profundius studendum est, quam quod ipsa litteræ superficies demonstrat, iuxta illum Lucæ euangelistæ locum, capite vigesimo quarto, vbi Christus hæc ipsa sacramenta, in psalmis fore prædixit, cum ait: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse, & prophetis, & psal. de me, Vbi apertè ait, quòd sicut in lege veteri, & prophetis, de Iesu Christo redemptore nostro, sacramenta plurima figurata fuerunt, sic etiam in psalmis de eodem multa reperiantur designata mysteria. Quæ admodum apparet psalmum illum. 84. esse, qui humanæ redemptionis mysterium illuminat, ipsiusque Messie in mundum sanctissimum aduentum exprimit. Ait siquidem, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti

15. mysterij loci, Psalmi. B

Expositio. 2. Timotheo. 3.

Psalmorum ad oia singularis lectio

Psalmorum planus sensus.

Psalm. 2.

Psalm. 7.

Psalm. 33.

C

V

5 ini-

A homo à suis corripitur delictis, ac tandem psalmorum lectio, ad omne opus bonum cuiuscumque hominis & status, singularis quædam est instructio.

Iuxta hanc igitur sententiā, aliqui sunt psalmorum, qui nullū aliud in se mysteriū continere videntur, præter id, quod littera ipsa designat. Cuius quidem conditionis, videtur illa psalmorum doctrina, quæ nobis Dei misericordiam, bonitatem & iustitiam prædicat, quemadmodum psalmus ille est secundus: Qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus subsanauit eos. Tunc loquetur ad illos in ira sua, cum cæteris, qui in eodem sequuntur psalmo versiculis. In eadem etiam consequentia est psalmus septimus: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit. Item etiam vigesimus psalmus, cuius verba sunt: Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dominus in ira sua conturbabit eos & deuorabit eos ignis. Omnes siquidem tres psalmi, de riguro sissima illa iustitia agunt, quam Deus in supremo iudicij die, in malos exercebit. Eiusdem præterea formæ est, psalmus trigessimus tertius, qui hippocritas homines apertè corrigit, eorumque compositæ vitæ simulationem auferre conatur, eosque à temeritate maxima retrahere intendit, qua res ipsas spirituales indigne tractare attentant.

C Huiuscemodi est etiam doctrinæ, psalmus quinquagesimus, cum cæteris sex, qui penitentiales vocantur, qui omnes eam docent formam, quam homines in peccatorum suorum poenitentia obseruare debent, in quibus omnibus non aliud videtur reperiri mysterium, quàm moralis quædam doctrina, quæ peccatoris contritionem respicit, & quæ vitæ hominum, recte viuendi modum imponit.

At vero alia est psalmorum doctrina, quæ mysterijs, multique scaturiunt sacramentis, in quorum lectione profundius studendum est, quam quod ipsa litteræ superficies demonstrat, iuxta illum Lucæ euangelistæ locum, capite vigesimo quarto, vbi Christus hæc ipsa sacramenta, in psalmis fore prædixit, cum ait: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse, & prophetis, & psal. de me, Vbi apertè ait, quòd sicut in lege veteri, & prophetis, de Iesu Christo redemptore nostro, sacramenta plurima figurata fuerunt, sic etiam in psalmis de eodem multa reperiantur designata mysteria. Quæ admodum apparet psalmum illum. 84. esse, qui humanæ redemptionis mysterium illuminat, ipsiusque Messie in mundum sanctissimum aduentum exprimit. Ait siquidem, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti

Huiuscemodi est etiam doctrinæ, psalmus quinquagesimus, cum cæteris sex, qui penitentiales vocantur, qui omnes eam docent formam, quam homines in peccatorum suorum poenitentia obseruare debent, in quibus omnibus non aliud videtur reperiri mysterium, quàm moralis quædam doctrina, quæ peccatoris contritionem respicit, & quæ vitæ hominum, recte viuendi modum imponit.

At vero alia est psalmorum doctrina, quæ mysterijs, multique scaturiunt sacramentis, in quorum lectione profundius studendum est, quam quod ipsa litteræ superficies demonstrat, iuxta illum Lucæ euangelistæ locum, capite vigesimo quarto, vbi Christus hæc ipsa sacramenta, in psalmis fore prædixit, cum ait: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse, & prophetis, & psal. de me, Vbi apertè ait, quòd sicut in lege veteri, & prophetis, de Iesu Christo redemptore nostro, sacramenta plurima figurata fuerunt, sic etiam in psalmis de eodem multa reperiantur designata mysteria. Quæ admodum apparet psalmum illum. 84. esse, qui humanæ redemptionis mysterium illuminat, ipsiusque Messie in mundum sanctissimum aduentum exprimit. Ait siquidem, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti

V 5 ini-

Psalmi penitentiales.

Psalmi mysteria continentes

Expositio. Lucæ. 24.

C

psal. 84.

A iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Quæ verba cum ceteris, quæ in eodem psalmo sequuntur, Iesu Christi incarnationem annuntiant, ibi enim propriè misericordia & veritas obuiauerunt sibi, Iustitia & pax osculatæ sunt, ibi veritas ipsa propriè de terra orta est, atq; diuina iustitia clementissimis oculis nos de cælo prospexit.

psal. 21.

B Hoc idem dicere valebimus de psalmo 21. qui manifestè passionis domini nostri Iesu Christi mysterium illuminat, quod perfectò perspicuum est, nam præterquam quod verba ipsa hoc demòstrant, huius testimonium euangelium ipsum perhibet: nã quod in versu illo dicitur, diuiserunt sibi vestimenta mea, hoc idem Ioannes euangelista capite. 19. in Christi passione adimpletum fuisse illuminat. Præterea etiam id quod in primo eiusdem psalmi versu legitur: Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, Euangelista Matthæus capite. 27. in eadem Christi passione fuisse confirmatum affirmat, quãdo Christus in cruce positus ad patrem suum dixit: Heli heli, Lamazabatani, quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. Ad hũc igitur modum, qui hanc psalmorũ scripturã legerit, illorũ aliquos reperiet psalmos, in quorũ phrasi & dicendi stilo, statim percipiet mysteriosos esse, atq; sacramenta

Expofitio. Ioannis. 19.

Expofitio. Matthæi. 27.

aliqua in se cõtinere. Et eos etiã qui sincerã & planã doctrinã moralẽ afferãt, illico in iporũ lectio ne & literẽ superficie dignoscet.

C De psalmis autẽ, qui in psalterij sine reponuntur, qui cantica denominãtur, nulli dubiũ est, nisi quod eo precisè sine & proposito, assumenda sunt quo ipsa sunt cõposita, siquidẽ aliqua illorũ, nihil aliud sunt, quã deo gratiarũ actiones quẽdã, propter innumera beneficia, & immensam clementiã, quẽ magnifice deus hominibus cõtulit, neq; alia videtur in eis requirenda mysteria, quã quod ipsorũ litterẽ superficies sonat, sicuti est cãticũ illud: Ego dixi in dimidio dierũ meorũ vadã ad portas inferi, quod scribit Isaias propheta, ca. 38. est enim gratiarũ epilogus quidã, quas Ezechias rex deo retulit, pro vitæ suæ longitudine, quã deus sibi addiderat, nimirũ quia prius propheta sibi ex parte dei annũtiauerat, ut domui suę disponeret, quippe qui cito moriturus esset. Idẽ dicendũ est de cãtico: Exultauit cor meũ in dño, quod adducitur. 1. Reg. c. 2. vbi Anna prophetisa in gẽtes deo egit gratias quia cũ antea sterilis esset, ei' lachrymas & gemitus Deus exaudiuit, ac demum, petitum filium sibi donauit, Samuel scilicet prophetam. Eiusdem etiam formæ est canticum illud, Cãtemus domino gloriosè enim magnificatus est, quod habetur Exodi capite. 15. quod immensas benedictio

Cantica.

B

Egodixi Isai. 38.

C

Exultauit cor meũ in dño. 1. Reg. c. 2. gũ. 2.

Cãtem' dño. Exo di. 15

nes

A nes continet, quas Moyses, totusq; Israëliticus populus Deo dederunt, pro insigni illa & nõquam satis laudata victoria, quã Deus illis de inimicis suis Egyptijs, in transitu maris rubri cõtulit. Vbi certè hoc precisè videtur inesse mysterium, quod historia ipsa designat, etsi verum sit quod scriptores aliqui, victoriam illã hic figuratam fuisse testãtur, quã Christus in morte sua consequutus fuit, dum inimicum demonẽ deuicit, hominumque animas ex diaboli captiuero eduxit. Quo fit, ut sicut Israëliticus populus, ita & nos immensas Deo gratias debeamus. Idem dicendum est de cantico illo, benedicite omnia opera domini domino, quod per Danielem prophetã capite. 3. adducitur, cumulus enim quidam gratiarum actionum est, quas tres illi pueri, Ananias, Azarias, & Misael, in ardenti fornace positi, Deo egerunt, cũ ignis flãmæ, ne eos cõbureret miraculosè detẽta sunt. Itaq; huiuscemodi cantica omnia in scriptura sua, hoc mysterij in se habere videntur, quod eorum propositum & finis, quo sunt cõposita, requirit. Vnde iuxta eorũ esse, nomina etiam sibi sunt imposita. Propriè siquidem cãtica vocantur, sunt quippe gratiarum & laudum, suauissimẽ quẽdam Deo dicatã cantilenã, propter mirifica opera, quæ cum hominibus diuina ipsa maiestas operari dignata est.

Figura. Exo. 15.

Benedicite omnia opera. Danic. 3.

Vnde cãtica vocantur.

C

A Hoc tamen quod diximus, scilicet in huiuscemodi canticis, siue psalmis, sacramentum aliud, ut in plurimum non inesse, præter id quod cuiuslibet cãtici propositum designat, de principali cãtici argumento, quo à principio constitutum est intelligo. Ceterum, quod in alicuius cãtici seorsum peculiari versu, mysterium aliquod esse possit, ultra id quod littera ipsa designat, non negamus, quia hoc idẽ in cãteris scripturæ sanctæ locis cõtingere etiã potest, nam præter commune totius loci argumentum, verba in particulari mysterium aliquod seu sacramentum includere optime possunt.

Intelligẽtia ditorum.

B

Audite cæli. Deu. 32

C At verò canticum illud, audite cæli quæ loquor, quod in Deuteronomio habetur, capite. 32. & si à supradictis differat canticis, in hoc quod gratiarum actiones, in seipso non contineat, pro peculiari aliqua obtenta victoria, aut singulari aliquo à Deo præstito beneficio, sicut cãtera quæ modo retulimus cantica: conuenit tamen cum ipsis quantum ad hoc, quod sincera existit historia quẽdã & plana, quæ Israëlitici populi infidelitates, temeritates & idolatrias, continet, quæ contra Deum pluries, postquam in terram promissionis ingressus est, perpetravit. Nam etsi Moyses, qui hoc composuit canticum, hæc populi malã & peccata attingere nõ valuit, quia ante terræ promissionis ingressum,

Moyses

A sum, morte præuentus est, Deus tamen hæc mala quæ postmodum ventura erant præueniens, Moyse iam morituro iussit, in spiritu prophetie canticum hoc componere, vt tanquam suorum scelerum exemplar, ipsi Israëlitico populo in perpetuum maneret.

Dñe audiui auditu tuu & timui, Abacu. 3. mysteriosum.

¶ Canticum autem illud, Domine audiui auditionem tuam & timui, quod Abacuch propheta, capite. 3. adducit, aliorum canticorum censura metiri non potest. Est namque scriptura quedam, tam plena mysterijs, obscurissimisque inuoluta sacramentis, quod propter eius nimiam difficultatem, Hebrei inter quatuor scripturæ sacræ difficiliora loca, quæ in veteri reperiuntur testamento, ipsum reponant. Quapropter aliqui iudeorum ei titulum imponunt, pro ignorantijs, vel pro ignorationibus. Quod est dicere, canticum hoc talia in se ipso continere mysteria, quæ homines attingere difficilè possunt, quousque Messias ipse veniret, cuius iam felicissimo tempore, omnia in lucem prodire haberent, & ita certè verissimum est, quod tota catici huius loquutio, sub figuris & metaphoris atque prouerbijs deuoluitur, quare non sine fundamento maximo cõcionator euangelicus, profunda hic poterit inquirere misteria

B Confitebor tibi domine, quoniam iratus est mihi, quod Isaias propheta, capite. 12. adducit, mysteriosum etiam

Confitebor tibi domine Isai. 12.

est, nam in eo Isaias propheta, eo prophetie spiritu, quæ à Deo fuerat consequutus, totius Ecclesie christianæ vice, summas Deo reddidit gratias, pro salute & totius mundi redemptione, quam in tempore gratiæ, operaturus erat, exclusa iam procul ira & rēdio, quæ propter primorum parentum præuaricationem, vsque ad id temporis durauerat. Item etiam laudes has propheta Deo decantat, propter abundantiam, nimiamque bonorum temporalium foelicitatem, quæ eo maxime apparuit tempore, qua de causa eos qui huiusmodi beneficijs, tam magnificè præstitis vsi sunt, prouocat quidè canticum istud, vt Deo maximo imensas laudes, pro ipsis obtentis beneficijs referant.

¶ Scriptura prophetæ Iob, historia quedam est, quæ de eis laboribus & persecutionibus agit, quas Deus ipsi Iob prophetæ intulit, quæ etiam de patientia, quæ in eorum tollerantia habuit, tractat, in hunc finem, vt Deus eiusdem prophetæ, virtutem, firmitatem, fidelitatemque probaret. Et in huius historie principali proposito, nullum aliud sacramentum apparere videtur, quàm quod historia ipsa sonat. Estò verum sit, quod in peculiaribus colloquutionibus, quæ inter Iob & amicos eius de eiusdem miseria & calamitate, adinuicem habitæ sunt, cælestia admodum, & profundissima adumbrata sunt sacramenta, quæ

Liber, Iob.

Expositio, libri Iob.

tum

A tum superna multa, tum etiã mores hominum tangunt, quandoquidem doctrina est, non sicut hominis præcisè tētati & persecuti, sed tanquã prophetæ, qui per verba quæ exterius protulit, aliud demonstrare intendit, quã de suis conqueri laboribus & miserijs. Vnde beatus Gregorius in moralibus ingeniosissime, grandi cura summo opere conatur, mysteria quæ ibi includuntur in lucem educere. Nescio tamen an temeritati tribuendum esset, dicere, plura esse mysteria, quæ author hoc in loco excitat quã quæ scriptura ipsa exigit. Et quod in hoc fuerit excessiuus. Hoc tamen dixerim me nescire, si temeritati tribuendū sit, de sanctissimo hoc viro tale aliquid asserere, quia cum ex vna parte, tanta fuerit sanctorum testimonia præditus, ecclesieque catholicæ tam egregius doctor, atque à Deo, tanquam spiritus sancti organū, peculiariter electus vt suam vtiq; hominibus in terra interpretaretur christianam legem. Ex hac inquam parte, credo vere, multa in sacræ scripturæ lectione, sanctissimū hunc virū attigisse, quæ homines, ingenio suo attingere non valēt, temerariūque appareret, qui absolute de tā graui & religioso homine aliud dixisset. Ex alia verò parte loca ipsa, quæ litterã & textū ipsius prophetæ cõcernūt, clarè de signare vidētur, hos tā allegoricos & annagogicos sensus, tropologicosque non exposcere: sed ego

Grego.

Notādū

in tā graui negotio, quid esset re solutoriè dicendū, minimè aude rē cēsere. Attamē catholicū magis & certius esse existimo, doctorem hūc eximium & sanctissimū, in scriptis suis debere maxime venerari, cum aliàs errorem aliquem non contineat, qui fidei nostre cõtradicat: hoc inquam rectius censendum esse putō, quàm absolute & temerariè totū abnegare. Hoc siquidem eorum hominum est cõditio, qui quã primum aliquid ingenij sui capacitas non perceperit, statim rafafrōte cõdē nāt, & deliramentū esse iudicāt. Qui si in scripturæ sanctæ lectione, satis fuissēt enutriti, mysteria noua minimè admirarētur, quæ doctores sancti, spū sancto inspirati, quotidie edisserūt. Et quidē propter honorē sibi debitū, eorū taceo nomina, qui in hac parte tā libere in sanctissimū hunc virū verba euomere non verentur. Historiales libri Reg. videlicet Iud. & Iosue, apertè cõstat claras esse bellorū historias, aliorumque operū insignium, quæ in bellicis exercitijs, & militari arte gesta reperiūtur, in quibus vix reperitur mysteriū aliquod, præter id quod in littera cõtinetur: Et si verū sit quod in peculiaribus quibusdā locis sub ipsa superficie litteræ, aliqua sint inclusa mysteria. Quæ admodum constat ex victoria illa, quæ habetur Iudicum. cap. 7. vbi Geleon potentissimas ille dux cum Medianitarum ciuitatem, ex ipsius Dei mandato debellaturus

Venerā- dus ma- xime Grego.

B

Libri hi- storiales

C

Figura. Iudic. 7.

MODVS STVDENDI SACRAM SCRIPTVRAM.

Accessisset, omnem gentem prius armis munitam, omneque armorum genus à se procul abiecit, solumque trecetos elegit viros, qui non flexis genibus, nec buccis in aqua immerfis, aquam ipsam biberent, sed qui stantes ex fonte aquam manibus lamberunt. Qui omnes sic inermes, lagenas quasdam in altera accipientes manu, intra quas ardentes continebantur lampades, in altera verò buccinas quasdam, tenentes, qui sic dispositi & parati, ciuitatem ipsam vallantes, lagenas fregerunt, & buccinarum sonitu & lampadarum lumine, inimici omnes ciuitatem deserentes, in fugam conuersi sunt. Locus hic nemini dubium, quin suapte natura mysterium requirat, hæc quippe noua debellandi forma, & inter homines tam inusitata, aliquod aliud inesse mysterium demonstrat, quã ipsa textus littera exterius signat, & ita loci huius sacramentum Isaias propheta c. 9. exponit. Ait enim nouam hanc debellandi formã eam fuisse, quã verus ipse Messias Christus in incarnatione sua mūdum deuicit, vbi seclusa penitus omni armorũ potentia, suęq; solũ diuinę potentię innixus virtuti, vniuersũ orbẽ prostrauit. Et hac de causa passionis suę tẽpore, vbi iam de bellare mundum incipiebat, gladiũ in vaginã mittere Petro præcepit, quia nimirum iam tempus aderat, vbi nõ armorũ vi, sed per

secutionũ tolerãtia inimici erãt deuincendi. Luteas autẽ in hoc bello fregisse lagenas, nihil aliud fuit, quã q̃ in virtutis bello, factorũ corpora, inimicorũ martyrio exponẽda erãt. Quod vtiq; Christus ipse prior in passione sua fecit, ibi namq; suũ sacratissimũ corpus, libenter inimicis percutiendũ obtulit. Cuius etiã apostoli, diuersorum generũ martyrijs, sua gratanter exposuerunt corpora, & hoc in mundo proprium fuit Dei admirabile opus q̃ videlicet peccatorũ negociũ sola passionis suę tolerantia conclusit: quod tamen sæculi huius potentiores, armorũ potentia finire minimẽ valuerunt. Et hæc sunt Isaię prophetę verba, in capite præallegato, vbi de ipsa Iesu Christi incarnatione loquẽs ait lætabuntur corã te, sicut qui lætãtur in messe, & sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius superasti, sicut in die Madian. Vbi in hoc verbo Madian, designat bellum illud, in Christi passione adimpletum fuisse, quia sine armis, sola suę virtutis potentia, fretus, vniuersum mundum prostrauit.

¶ Est etiam maximi mysterij & sacramẽti, locus ille Iosue, cap. 6. vbi nouus traditur modus, quo Iosue, ciuitatẽ Iherico expugnauit. Fuit quippe noua penitus, admirabilisq; debellandi forma

A

B

mira dei
potẽtia.

C

Figura,
Iosue. 6.

nam

Anam cum septies circuisissent ciuitatem, sine armis aut aliqua alia machinarũ industria, buccinas dumtaxat iubilei concrepantes, subito omnes ciuitatis muri funditus corruerunt, vbi euidenter mysterium hoc, & admirabile nimis, insinuatũ factum.

Figura.
1. reg. 17.

Modus etiam, quem Dauid assumpsit, ad debellandum gigantes illum Philisteum. Cuius historia. 1. Regum libro, capite. 17. describitur, fuit etiam mysteriosus valde, quia cum iuuenis esset & incultus ouium pastor, nec non & à fratribus suis vilipendio habitus deiectis à se Saulis regis armis, fundamq; dumtaxat manu tenens, & quinque limpidissimis lapidibus in peram iniectis, altera manu baculum pastorem complectens, ingentem, hominibusq; formidabilẽ victoriam obtinuit, dum bestiam illam capite truncauit, vbi totum Israëliticum populum, à molesta, qua tenebãtur oppressione, in libertatem restituit. Hoc inquam opus, totum miraculosum fuit, & sacramẽto plenum, nam secundum sanctorum expositionem, idem penitus hic figuratum fuit, quod in bello Madiã gestum est, quia eadẽ fuit Iesu Christi victoria, quam in passione sua contra demõnem obtinuit, sæculi huius armis & humana potentia seclusis, virtute sua dumtaxat & potentia vtens. Præterquam q̃ sicut in hoc, ita etiam in plurimis alijs operibus suis, quæ in li-

B

Myste-
rium.

C

bris Regum de insigni hoc rege adducitur, redemptoris nostri Iesu Christi imaginem gessit & figuram. Quemadmodum ex Lucę euangelistę capite. 1. constat, vbi angelus ad Mariam virginem de Christi incarnatione loquens, asseruit, q̃ Deus filio, quem ipsa paritura erat, Dauid patris sui daturus esset sedem. Ex quibus verbis clarẽ colligitur, q̃ cũ Dauid, venturi Messię carnalis pater non esset, figuratiuum esse apertẽ intelligebatur, & q̃ in multis, illius deberet esse expressa figura.

David,
imago
Christi.Expositio.
Luce.
ca. 1.

¶ CAP. XV. DE LEGIS euangelicę mysterijs.

LEX autẽ noua, quæ euangelica dicitur lex, non vtiq; scriptura est, quę tot sit sacramentis siue mysterijs plena sicut ipsa extitit veteris testamẽti lex, quia cum veritas ipsa sit, quã lex altera figurabat, dũ ad veritatem iam peruentum est, nulla vltius procedendi, in indagandis mysterijs, necessitas adest, quapropter euangelicus concionator, minime eget vt hic mysteria plurima atque sacramenta excitet. Sed q̃ solũ huic operi plurimum insistat oportet quemadmodum videlicet scripturę huius propositum, atque verborum Christi proprietatem, suorumq; operum, in euangelio satis intelligat, nam vniuersa euangelij sui clarissima est doctrina. Et cõducens

Lex noua.

C

cens

Mysterium.

Expositio. Iai.

9

Figura.
Ioa. in 8

A cens maximè ad excitandum in nobis omne virtutum genus, sed præcipuè Iesu Christi fidem, & sci licet verus sit Deus & mundi redemptor, & q̄ beatitudinem ipsam, tanquã verus Deus nobis cõdonare possit, hoc inquam ante omnia in euangelica lege oportet cõcionatorem præintelligere, & christiano populo totis viribus suadere, hoc prætereà hic intelligere habet prædicator, q̄ videlicet, hæc euangelica lex, conducit quidem, vt perfectã in nobis reddat charitatem, omniaq̄ virtutũ opera, vt salutem tandem omnes consequi possimus.

B ¶ Sed hoc non obstãte, aliqua sunt in Christi euangelio loca, quę mysteriosa sũt, & ipsius beatitudinis figurã tenent. Quisensus, sicut supra diximus anagogicus est. Sunt etiam in euangelica lege res alię, quę eorum figuram tenent, quę in Iudeorum perditionem accidere habebant, propter eorum nimiam ingratitude & malitiam, atque crassam, quam de Deo habebant ignorantiam.

C ¶ Eorum igitur, quę in euãgelio continentur, mysteria aliqua ipsemet Christus, interpretatus est. Quemadmodũ locus ille fuit Matthæi capite. 13. de tritici seminatione, & alius, etiam eiusdem Matthæi capite. 21. de vinea, quã pater familias colonibus locauit, vbi Iudeorum perditionem futuram illuminauit, & mala simul

quę super eos ventura erant prædixit. Alia vero obscuriora euangelij loca, sanctorum expositioni atque doctorum, prædicatorumq̄ studio relicta sunt, qui litterarũ exercitio, simulatq̄ virtute ipsa, & assidua pariter oratione, eorũ intelligentiã à Deo obtinere meruissent, sicuti parabola illa est, quam Lucas euangelista. 14. capite adducit de cena magna, quam homo quidam fecit, quę beatitudinis mysterium in se continet, & sicut etiam locus ille est, ex Luca capite. 16. de filio prodigo, cũ cæteris his euangelicis locis similibus.

¶ Sunt prætereà aliqua Iesu Christi opera, mysteria designantia, quę in infirmorum cura operatus est, sicut locus ille Ioannis, capite. 9. demonstrat, vbi cum visum cuidam ceco voluntate sua dumtaxat, aut certè solo verbo restitueret, multis in ceci illius salute cærimonijs vsus fuit. Primo enim ex sputo lutũ fecit: Secundo, eodem luto oculos eius liniuit, & tandem ad piscinã, quę natatoria Syloe dicebatur (vt ibi se lauaret) ire præcepit, quę omnia mysterium aliquod ibi esse, significant. Nam tot cærimonijs ad salutem huius ceci vti, mysterio non vacat: si enim secretum hoc siue sacramentum deesset, loci huius littera, iudicio nostro nimium esset dissonans. Idem omnino dicendum apparet, de muto illo, & surdo, quẽ diuus Marcus ca-

Figura
Luc. 14.Figura
Luc. 16.B
Figura
Ioan. 9.

C

A pite. 7. refert, in cuius salute, ali-
*Figura
Marc. 7.* quibus Christus vsus est etiam cærimonijs, sicuti fuit digitos in eauriculas mittere, eiusque linguam oris sputo tangere, ac demum illa proferre verba, eferata, quod est aperire. Quapropter non immerito, loci huius mysterium, à concionatore indagandũ erit.

Liber A ¶ Hoc idem iudicandum est, de
pocal. Apocalypsis libri lectione, quę diuina quędam fuit reuelatio, ipsi apostolo Ioanni facta, quę miraculis sacramētis & mysterijs repletur, vsque adeò, vt diuus Hieronymus dicat, tot esse eius mysteria, quot verba. Quod pfectò ex hoc
B solũ manifestum est, quia si huiusmodi sacramētis, historia hæc vacaret, dissonans admodum appareret hominibus Apocalypsis liber.

¶ Cæterũ alia sunt in euãgelio quam plurima loca, in quibus mysteria suscitare, potius imposita viderentur quã iuxta historię proprietatẽ legitimè adducta. Quẽ admodum locus ille est Lucę, capite. 18. vbi de alterius cæci salute agitur, qui importunè à Christo oculorum visum petens, solo verbo visum sibi restituit, dicẽs, respice, fides tua te saluum fecit. Nullis siquidem in infirmi huius salute vsus est cærimonijs, præterquam, suam in eum exercere virtutem & potestatem, eiusdemque infirmi maximam extollere fidem. Et alia hic suscitare sacra-

*Expositio
to, Lu-
cz. 18.*

menta, absq̄ fundamẽto quidem appareret, præter hoc, quod est ceci illius fidem sublimare, christianoq̄ populo exaggerare, quã sit potens ipsius fidei virtus, cum prope semper, si viua est, ab ipsius Dei pectore, quod petit efficaciter obtineat.

¶ Adducitur etiam Matthæi capite. 14. insigne illud redemptionis nostri miraculũ, vbi in deserto quinq; millia hominũ, quinq; dũtaxat panibus & duobus piscibus saturauit, in qua historia omnia planissima apparent, quia ibi Christus tanquam misericordię & totius clementię pater, tot hominum millia miserus fuit, quia pedestres, tribus diebus per desertata loca, eum sequuti fuerant, domibus suis atq; substãtijs & filijs relictis. Qui cũ iam famescere inciperet, decreuit vtiq; diuina maiestas, hoc tam immensum misericordię opus in eos exercere, nec non omnibus virtutis suę potentiam demonstrare, in hoc scilicet, q̄ in deserto, vbi nulla ciborũ aderat opportunitas, tanquam verus Deus potēs erat, vt ex quinq; dumtaxat panibus & duobus piscibus, eos saturare posset, ac per consequens, quòd à minimo vsque ad maximum omnes tandem intellexissent, quòd verus esset
C Messias, qui pro reparatione nostra in mundum venisset. Et cũ hoc ita sit, non desunt, prædicatorum quã plurimi, qui locum istum tot imbuunt sacramentis,

A
Virtus
fidei.**Expositio.**
Mat
thæi. 14.**B****C**

A quot sunt litteræ, quia nihil est in vita, quod de his duodecim confinis, & quinque panibus, duobusque piscibus, necnon de fœno, in quo sedentes erant fieri possit, quod ipsi non faciant. Sunt enim aliqui, qui quinque panes, quinque hominum sensus intelligant, alij verò quinque redemptoris nostri plagas, ceterum alij quinque Moysi libros, ita ut iam non desit, nisi quod omnem rerum quinarium numerum, hic interferant.

¶ Idem dicendum videtur, de admirabili illa Lazari resurrectione, quæ Ioannis. 11. capite habetur, quem quatuor iam ab eius morte transactis diebus, à sepulchro Christus suscitauit, ut in hoc hominibus gloriam suam, & potestatem ostenderet. Item & peculiare amicitiam, quam erga Lazarum, eiusque amatissimas gerebat sorores. Præterea etiam, ut hoc admirabili opere, rebelles iudeorum animos, atque eorum proterua corda efficaciter commoueret, eosque in veram sui agnitionem adduceret, ob hoc inquam decreuit tam publice, prodigium hoc in terra demonstrare. Quemadmodum patet ex responsione, quam in euangelio ipsemet Christus dedit dicens. Infirmetas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ac si dixisset clarius: finis infirmitatis huius, hoc præcisè est, videlicet Dei gloriam & omnipotentiam, coram hominibus demonstrare, in admiranda hominis istius resurrectione. Et hac

de causa non illico post mortem ad Lazarum venit, sed quatuor his diebus demoratus est, ut homo ille, qui in sepulchro iacebat, vermibus prius scaturiret, ut hinc aperte omnes conciperent, opus illud patentissimum esse miraculum, & quod nisi Deus esset, minime illud virtute sua operari valeret, & hoc omnibus, deitatis eius efficacissimum esset argumentum, dum Christum ex fœtore illo, & putridissimis vermibus, hominis vitam educere videret, & cum historia hæc tam plana sit & clara, tot prædicatores de hac Lazari morte prædicant sacramenta, quod si plura non loquuntur, hoc utique est, quia plura non inueniunt. Quod autem miraculi huius intentus finis & propositum sit, ut redemptor noster tanquam verus Deus, gloriam suam hominibus manifestaret, hoc ipsemet Iesus Christus, eius qui Lazari infirmitatem denunciare venerat, expressè respondit, ait namque textus, infirmitas hæc non est ad mortem sed pro gloria Dei. Hac igitur via multa euangelij loca concionatores edisserunt, quæ quam plurimis implent mysticis sensibus, quorum si in littera ipsa legitimam fundamentum inquiras, minime inuenies, nisi concionatoris fortasse meram curiositatem, siue meram dumtaxat voluntatem, qui sic auditoribus pro suo beneplacito prædicare decreuit, & sanctæ scripturæ loca plusquam decet, mysteriosa facere.

¶ Verun-

A ¶ Verumtamen, hoc quod hucusque diximus, videlicet in scripturæ sanctæ locis, mysteria querenda non esse, ubi locus ille non exegerit, & ubi in eo huiusmodi mysterij non extiterit fundamentum, hoc inquam intelligo, nisi in ipsamet sacra scriptura, eiusdem loci mysterium siue sacramentum tale expositum fuerit, aut certe, nisi ex sanctorum lectione, qui talia interpretantur loca, aliter fuerit declaratum. Quia Spiritus sanctus, qui ipsius scripturæ autor est, & qui etiam per doctores sanctos, tanquam per scripturæ organa est loquitur, potuit quidem in ipsis sacra pagine historijs, id prætere, quod nos ignoratissimi homines attingere non valemus. Sicut ex illo Genes. cap. 13. constare videtur, ubi legitur Abrahamam duos habuisse filios, alterum de uxore propria, alterum verò de ancilla. Ex quibus verbis Paulus apostolus ad Galatas cap. 4. sacramentum quoddam intelligit, dicens per duos illos filios, duo allegoricè intelligi testamenta scilicet veteris & nouæ legis, qui locus, si iuxta eius litteræ corticem nostro relinquere iudicio, tale ibi recondi sacramentum minime iudicarem.

¶ Præterea in historia illa mortui Lazari, quæ habetur Ioannis capite. 11. in modo quo Christus illum à morte suscitauit, aliqui sanctorum sacramenti poenitentiae conditiones fudat. Primum namque superpositum sepulchro lapidem tolli iussit. Secundo

do manuum, pedumque ligamenta solui præcepit. Ac demum tertio, ut eum libere abire permitteret præcepit. In his inquam resurrectionis huius ceremonijs, poenitentiae mysterium multi sanctorum fundat, quæ nimirum, quia sanctorum existit doctrina, illi caput flectere oportet, ipsosque in omnibus summe venerari.

¶ Hoc inquam dixerim, quia in his quæ hucusque de sacra scripturæ mysterijs & sacramentis diximus, nequaquam intendimus sanctorum linguam, eorumque scripturam in huiusmodi mysterijs in aliquo taxare, sed neque digito tangere, quandoquidem sancti, feruentissimo eo spiritu, quæ sibi Deus tam magnifice elargitus est, & ex secretorum Dei profundissima intelligentia, multa de scriptura sancta attigerunt, ibique mysteria multa & sacramenta adinuenerunt, quæ extra nostram communem intelligendi regulam omnino sunt. Ideoque nostrum est omni reuerentia ea profsequi, & summo item habere præcio, existimantes in hoc, ingenij nostri paruitatem ad id attingere minime posse, quod ipsi sancti Dei homines, peculiari Dei auxilio vestiti, intellexerunt. Sed intentum meum in hac parte est nepe euangelicos concionatores comonere, ut in scripturæ sanctæ mysteriorum indagacione, sese temperent, maximamque in scripturæ inquirendis sacramentis attentionem teneant, ut quantum in se est, eiusdem scripturæ proprietatem seruent,

X 2 maxi-

Excessus concionato- rum.

Expositio. Ioannis. 11.

B

B

C

Expositio. Ioannis. 11.

Prædicato- rum ex- cellus.

B

Figura. Gen. 13

Expositio. Gal. 4

Figura. Ioan. 11

Sancti venerandi.

B

Concionatorum attentio.

Intentum auctoris

C

A maximè cū homines sint, qui in hac parte non vsque adeò speciale Dei auxiliū & pignus in se habēt, vt scripturę sanctę mysteria interpretentur, sicuti in hoc articulo sancti omnes cōsequuti sūt. In quibus peculiaris fuit semper Spiritus sancti prerogatiua & assistētia, vt in allegoricis sensibus sese supra expositores alios, extendere possēt, in hoc inquā, nō vsq; adeò semper sanctos ipsos, in omnibus imitari admonco, sed q̄ prerogatiua à nobis regulam & documentum, veluti principalē lectionem teneāt, & q̄ semper litteralē sensum quantū in se fuerit seruēt, in allegoricis autem & mysticis sensibus, doctiores viros, atq; sanctorū lectionem cōsulant. Et post modum, hæc omnia cum loci proprietate, quem tractant, conferāt; nō enim negamus, quin suo tēpore, cū opportunitas adest, mystici sensus conducāt maximè, præsertim moralis ad hominū cōponendam religiosam vitam, cū hoc tamē regula à nobis præfixa certior est ac tutior, sic enim prædicator quisque, in sana scripturæ sanctę intelligentia rectius procedet. Quia nimirum tanta est iam in scriptoribus, euangelicisque concionatoribus mysticorū sensuum multitudo, vt litteralis sensus, qui propriè scripturæ sanctę fundamentū est, oblitus & quasi sepultus iaceat. Cum tamen certissimum sit, q̄ præcipua totius populi christiani eruditio, vt rectè in

fide catholica, atque bene viuendi moribus dirigatur, in litterali sensu reposita sit.

¶ **CAPVT. XVI. VBI** argumentum cōtra supradictum documentum formatur, & soluitur.

Verum tamen, cōtra ea que modo diximus, iam in proprio argumentum sese offert, respōdere namq; possent prædicatores omnes, quod si in huiusmodi sacre scripturæ locis, vbi historia ipsa plana est, & vbi secundum litteræ corticem mysterium aliquod inquirendum non apparet. Si in his inquam locis sacramenta alia indaganda non veniunt, neque allegorici sensus passim excitandi, sed litteralis historie proprietates seruanda, tunc temporis inquam, concionatores, steriles prorsus & doctrina vacui manerent, nam postquam euangelij historiā iam populo in pulpito retulerint, nihil aliud sibi prædicandum restaret. Quod profectò compertissimū apparet ex illa Matthei euangelica historia; capite. 14. quæ de conuiuio illo agit ex quinque panibus & duobus piscibus, à redēptore nostro in deserto gentiū multitudini habito, nam postquā prædicator historie huius litteræ populo pposuerit, si nō sibi inquirendū est, quid quinque panes, quid pisces duo, quid denique fœnum,

Prerogatiua sanctorum.

Sancti, non in omnibus imitandi.

omnino
uolunt
omnino

Litteralis sensus, sepultus.

Argumentum

B

Matth.

C

A & duodecim cofini significant, atque alia omnia, quæ hic mysticè doceri possēt, statim sibi à sermone cessandum esset, nam relata euangelij littera, quid prædicandum sit minime restat. Et idem omnino asserere poterimus de Lazari historia, quæ Ioannis. 11. capite habetur, vbi si non ad aliud, præter ipsius litteræ sensum & superficiem procedendum est mysterium, breuiter esset & historia ipsa, & prædicatoris concio conclusa, & huiusmodi conditionis ferme essent omnia sancti euangelij loca, paucissima siquidem sunt, quæ mysterium tale & sacramentum in se contineant.

B **Solutio.** ¶ Ad hoc tamen respondeo, argumentum hoc ex sententia mea & voto sese hic obtulisse, vt hic tãdem examinemus, si aliquis sit in tota sacra scriptura locus tã sterilis & nudus, q̄ ex litterali sensu, pro christiano populo utilior nō possit ellici doctrina atque prior, quàm illa utiq; esset quæ allegorice ex mysticis sensibus educi valeat. Et ita in præsentis articulo hæc mea pro nunc sententia est, q̄ si prædicator euangelicus in sacris litteris studiosus fuerit, eiusdemq; scripturæ iam præuisam habuerit lectionem, sanctorumque doctorum doctrinam assidue legerit, tali inquam concionatori, nullus erit in omni sacra pagina sterilis locus. Sensus namque litterales ipsi sunt, quæ abundantiorẽ prædicatori ad-

ministrant doctrinam, quæ præcipuè auditoribus admonēda necessario venit. Et quæ profectò, christiani populi auribus suauior sit & auidior, & ne extra propositum materiæ huius doctrinã extendamus, in his duobus præcisè euangelicis historijs, quas modo retulimus, sententiam hanc explicare libet, vt inde pro alijs scripturæ sacre locis, regulam hanc prædicator quisque desumat.

¶ Videndū igitur nobis est, quæ possit esse doctrina ex illa conuiuij historia, Matthei capite. 14. & Marci capite. 8. quæ auditoribus conducatur, & simul tanquã ex propria sede, litteræ proprietate seruata, ex verò litterali sensu permanet. Primum igitur dico, q̄ ex verbis illis. Misereor super turbam, quia iam triduo sustinet me, quæ quidem verba, causa & origo illius misericordie stiterunt, quam Christus velut clementissimus pater, erga omnem illam gentium multitudinem exhibuit. Ex his inquam verbis, præcipuum quoddam argumētum, atque ipsi euangelicæ historie legitimum, à concionatore desumi potest, de immensa Dei misericordia, quam erga suas excercet creaturas, atque de hominum nimia dūritia, qua tenentur, ne ad se inuicem charitatis opera excercant. Quandoquidem videmus hic, quod ipsius Dei viscera tam facile hominibus aperiuntur,

A

B
Expositio. Matthei. 14. Marci. 8.

Doctrina, ex litterali sensu. Primum punctum.

C

A nam vix trium dierum lassitudine homines illi defatigati erant, & non nisi in eorum proprio dūtaxat commodo, Christum namq; redēptorem nostrum sequuti fuerant, vt in beatitudinis via eos instrueret, quod profectò in eorū solatium maximū & cōmodum vergebatur. Et cum hoc ita verum esset, tam fuit tenerrima redemptor noster misericordia motus, quòd nec vno temporis momento distulit, quin statim eorum necessitati fuerit compassus, siquidē huiusmodi conditionis fuit semper diuina maiestas, q̄ ad vnius creaturæ gemitum statim flectatur. **Q**uemadmodum in patre contingit, q̄ ad eiusdem filij lachrymulam quandam, rumpuntur continuo viscera eius, & summo opere eum placare curat, sibiq; in omnibus condescendere. Hic igitur locus propria sedes est, in qua virtutis huius misericordiæ ratio, tractari potest, inquirendo quidē, cur diuina maiestas, tam cito in hominū flectitur miserijs, vt suā nobis illico misericordiā impartiat. **E**t ratio huius est, quia Dei ad homines, idem est ordo, qui inter caput & ipsius hominis membra reperitur, ipsi namq; capiti datū est (velut in quo mēbrorum omnium thesaurus est repositus) eis influere, virtutem & vitā præstando. Prætereà etiā ipsum decet caput, vt mēbrorum calamitates & miserias, ad vitium, magis quam ipsamet de se ipsis mēbra, sentiat,

etenim pes, lapidis percussione pōderare nescit, sed oculi pro pede plātum assumunt: & frons pro eo rugas exhibet, manus etiā minime sibi compati sciunt, ideoq; pro ipsis, oculi lachrymas fundūt, atq; tristitię signa, facies ostēdit, & hominis os, percussam manum complectēs, deosculatur, in signum cōpansionis eius, vt in hoc saltē doloris eius leuamē sibi præstet. **Q**uo fit vt pro beneficio hoc, quod ab ipso capite membra ipsa recipiunt, vicissim etiā talia mēbra id ipsum beneficium eidē capiti rependant, illud à periculis protegendo: Videmus siquidē manum ipsam sese pro capite opponere, vt illud à sibi irrogata iniuria defendat, pes etiam suo modo mouetur, & capitis dolorem in se ipso ostēdit, & sic in cæteris alijs corporis membris accidere videmus, q̄ videlicet ex hac sibi insita naturali pietate, quandā inter se germanā amicitiam, & fraternitatem contrahunt, vt sibi inuicē compatiantur: sicuti videmus in luto accidere pede, quem cōtinuo manus ipse accipiunt, & sordes eius tergūt, etsi denudatus est, eum statim calciamēto opperiūt, etsi tādē frigore laborat, manus ipsum comprimentes, suomet calefaciunt calore, aut certē ipsum igni applicare conantur. **E**cce igitur diuinum & naturalem ordinem, quem Deus naturæ auctor, inter corporis membra posuit, vt inde lectionem homines defu-

A
Mirus,
naturæ
ordo.

Simile.

B

Simile.

C

defu-

A defumant, ad sua inter se charitatis opera exercenda. **¶** Hac igitur de causa, cū inter nos & Christum redemptorē nostrum, idem sit ordo, qui inter caput & corporis existit mēbra, quādoquidem Christus ipse caput nostrum est, nos autem eius mēbra. **Q**uemadmodū Paulus apostolus ad Romanos cap. 12. expressē asserit, dū ait. Sicut enim in vno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vñ corpus sumus in Christo, singuli autem, alter alterius membra. **H**inc dilucidē cōstat q̄ in laboribus, & erūnis nostris, quantumuis minima sint quę patimur, Deus ipse tāquam caput, in quo totius vitę nostrę residet thesaurus, continue nobis cōpatiatur, sibi namq; naturale est nobis (veluti membris suis) gratiam & vitam præstare, & sicut filijs proprijs, illico gemitibus nostris condescendere, nec nō vt verus pater manu propria, faciei nostrę lachrymas detergere. Et omnia tandē quę amātissimus pater, suis præstare filijs consuevit, in nos etiā exercent, vt nos in illo viuamus, & ipse similiter in nobis (velut omnium creator) veneretur. **Q**uo fit prætereà, vt in nobis, veluti Dei mēbris, peculiaris quēdā oriatur obligatio, vt ei continue summa vigilantia inseruiamus, nostramq; pro eo vitam, tanquam pro nostro verò capite, libentissimē opponamus. **Q**uod

Expositio.
Ro-
ma. 12.

Simile.

Simile.

Simile.

prōculdubio in euāgelio de iustitia Deus ipse à nobis exigit, cum ait. Qui vult venire post me & nō odit patrem suum & matrem, adhuc, & animam suam non est me dignus. Et iterum Lucę. 9. capite, si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucē suam, & sequatur me. **¶** Hinc etiam alia quēdā in nobis oritur obligatio, vt videlicet nobismetipsis inter nos cōpati teneamur, eo enim q̄ Christi sumus mēbra, non solū ipsi Christo redēptori nostro, velut capiti verò obsequiū præstare tenemur, sed inde etiam nobis misereri debere obligamur. Et in hoc præcipuē legis huius christiāne, secundū fūdatum mandatū, quod de proximi dilectione agit. **Q**uare qui tā dura sortiūtūr viscera, q̄ ex proximorum suorum calamitatibus nō rūpuntur, aut cōmouentur: non solum mēbrorum Iesu Christi, aut christianorum saporem non retinent, sed & naturalē legē frangunt quam ipsa adhuc obseruāt bruta. **¶** Item supra fundamentū hoc, quod nobis historia hęc administrat de ipso charitatis opere, quod Christus multitudinē hęc gentiū cibauit, velut impropria sede atq; legitimo loco, eleemosynæ materia edisseri potest, cum eo charitatis ordine, qui à Theologis, & maximē à sancto Thoma. 2. 2. quā ibi ingeniosissimē docet, res siquidem grauissima est, & christiano, populo expediens admodum.

Expositio.
Luce.
14.
Lucę. 9.

B

Fundamentum
secundi
mandati.

Simile.

2. punctum.

S. Tho.

A ¶ Præterea, ex his duobus, quæ Christus dominus noster hic gefit, videlicet, quia primo montem ascendit; ibiq; cum discipulorū suorum schola seorsum fedit, vbi de regni cælorum miraculis egit mysterijs, post modū verò in eam gentium multitudinem, elementissimos iniecit oculos, ac eadem misericordia motus, magnificum sibi conuiuium parauit, ex his inquam ponderadum accedit, quæ admodum Christus, has duas virtutes simul complexus est, actiue scilicet & contemplatiue vite, non enim quia in monte cum discipulis suis sedebat, de rebus ad animarum salutem conducentibus agens: ideo eorum, quæ corporali hominū saluti necessaria erāt, oblitus fuit: quia sic velut verus Deus, animarum egit salutem, vt etiam tanquam verus homo, pijsimūq; pater, omni solitudine hominum corporalibus etiam miserijs condescenderet, & ad hoc se humanissime humiliavit. Que profecto singularissima lectio est, quæ christianā eam viuendi formam, homines docet, quam erga proximorum suorum vitā seruare debeant. Vt enim homines ad perfectionis christianæ culmen perueniāt, sicuti à nobis euāgelium exposcit, ambas has duas viuendi regulas amplectantur. **C** oportet, vt sic homines de fratris sui, spirituali salute zelum gerāt, & simul etiam, de corporali eius indigentia curent, vt eis, cum

possunt benefaciāt, & de suarum rerum substantia aliquid elargiētē sint. ¶ Nec secum ipse, qui christianus est existimare habet, q̄ ex integro totam iam adimpleuerit legem, nec quicquam aliud sibi eorum, ad quæ tenetur, peragendum restat: si solum montem ascenderit, id est, si orationi vacauerit, aut si rem sacram audierit quotidie, vel peccata sua amarissime fuerit & ob ortis lachrymis confessus, nec non & reliqua susceperit deuote sacramenta. Et si deniq; diu noctuq; lachrymas fundens, contemplatiue vite totum se dederit. Siquidem post hæc omnia, alia sibi lōga restat terēda via, aliudq; sibi, non minus substantiale virtutis opus, adimplendum manet, nempe in valle, gentium multitudinē cibare. Quod nimirum est, in proximū charitatis opera exercere, scilicet, pupillum protegere, viduis benefacere, infirmos curare, peregrinos recipere, famelicos saturare, & de substantia sua, necessitatem patientibus elargiri elemosynas. Ita vt ex delectatione & gustu, quem in monte sedentes receperint, id est, ex dulcedine quam homines, in rerum spiritualium contemplatione assumpserint, inde inquam, ardentissimus in eis exciteretur animus, feruentissimūq; spiritus, quo flāmis charitatis accensi exire debent, vt corporalia misericordiæ opera, quæ proximorum egestatē concernūt,

Christi
na conf
deratio.

Figura
Eze. 10

B
Simile.

Exposi-
tio. phi-
lip. 3

A omni solitudine curent & inquirent. Itaq; in contemplationis mōte; id christianus studere atq; addiscere habet, quod statim in valle misericordiæ adimplere tenetur. Quam proculdubio viuēdi morinā nos mirifice docet visio illa quatuor animalium, quā Ezechiel propheta. 10. cap. refert vbi dū animalia quatuor volabant, carneas manus sub alis suis sculptas, habuisse dicuntur, vt hinc intelligamus, q̄ quotiescūque spūalis homo cōtēplationis statu, aut virtutis quocumq; alio exercitio assumpto, in quo veluti **B** alis suffultus, in cōsiderationem cælestium rerum se leuauerit, manus misericordiæ operū, sub contemplationis huius vite alis, portare debet, nec satis sibi fuerit, spiritualis exercitij operibus vacare, nisi etiā proximorū suorum corporeis necessitatibus cōdescēderint. Et hoc ipsum est quod diuus Paulus singulariter docet qui cū in rerū cælestium contemplationem ingressus fuisset, dicebat. Conuersatio nostra in cælis est. In qua quidē spirituali & diuina conuersatione, intime cælestia omnia sacramenta euoluens atq; de animarū salute feruentissimē agens, statim inde charitatis flāmis, & zeli proximorū accessus exibat, omniq; solitudine, in fratres suos misericordiæ opera impendebat, cuius testimoniū ipsa eiusdem testantur verba, cū dicit, Quis infirmatur & ego nō

infirmor? quis scandalizatur & ego nō vror? Et hic etiā fuit semper sanctorū omnium stilus, qui contemplatiuam egerunt vitā. Hic præterea viuendi modus à primitiue Ecclesie christianis semper seruatus fuit, quandoquidē tunc temporis christiani omnes, velut christianę vitę substantiale & cōducēs valde, ambo hæc virtutis exercitia simul in vnum assumenda censebant, nam quā primum aggrediebantur deuotionis viā, illico exteriora charitatis opera sociabant, elemosinis & pauperum alijs necessitatibus intēdentes: & ad corroborandā veritatē hanc: abundantissima est in sacra scriptura doctrina, & sanctorum omnium lectione, sicuti diffusissimē diuus Greg. tractat in. 2. pastoralis parte, c. 5. Nam etsi in præallegato loco, diuus Greg. de prælatis dūtaxat sermonē fecerit quibus proprius christiana hæc cōuenit lectio: est tamen indiscriminatim omnib' necessaria valde ¶ Præterea conuiuij huius parcus modus, quē hic Christus obseruauit, singularē nobis lectionem administrat, ad reprehendēdū (nostris maximē tēporibus) pestilentissimū eorū abusum, qui tā profanē in quotidianis conuiuijs, tēporalia bona consumūt qui vt mundanas atq; gentilicas suas celebrent potationes, voracitatis habenas ex integro laxant, nullo prorsus babito respectu, ad christianam, quam professi sunt,

Exposi-
tio. 2. co
rint. 11.

Christia
ni primi
tiue ec-
clesiæ.

B
Grego.

4. pūctū

C

Abusus
cōuiuio-
rum.

A temperantiam. Nec solum christiana dixerim temperantia, sed nec gentiliū hominū formā tenent. Quandoquidem certissimum est, gētiles homines & barbaros in similibus, propè semper temperatiores esse. Est igitur hic maxime annotandū, pro istorum prophanorum hominū corruptella. Quod cum Christus redemptor noster, tamquam verus Deus ditissimus utique in omnibus existeret, vsque adeo, ut nulla hominum lingua, hoc explicare queat, & iuxta hoc posset quidem potentissimum conuiuium & varia ciborum multitudine plenum, turbæ illi parare, nō nisi ex hordeaceo pane, & pisciculis quibusdā diuinum confecit prandium. Quia hoc nimirum vitæ hominū reformationi singulare exemplū futurū erat, & inuēturis conuiuijs postmodum seruire deberent, ut videlicet prandia, nō sicut voraces & bestiales homines, sed velut christiani iam deinceps pararent.

B re queat, & iuxta hoc posset quidem potentissimum conuiuium & varia ciborum multitudine plenum, turbæ illi parare, nō nisi ex hordeaceo pane, & pisciculis quibusdā diuinum confecit prandium. Quia hoc nimirum vitæ hominū reformationi singulare exemplū futurū erat, & inuēturis conuiuijs postmodum seruire deberent, ut videlicet prandia, nō sicut voraces & bestiales homines, sed velut christiani iam deinceps pararent.

C Ex hac igitur lectione, oportet maxime diuites præmonitos esse, quod non quia abundantissimas possideant diuitias, mūdiq̄ huius sint potentiores, pro comperto habeant. Omne id quod possunt sibi agere licere. Hoc inquam erroneum est, & bestiale quodāmodo. Sed id solum de bonis suis, diuiti homini expendere licet, & in tales hominum vsus conuertere, quod

iuxta rationis dictamen, christianamque legem) quam professus est) sibi fuerit concessum.

¶ Hoc ergo in loco prædicator euangelicus, diuites atque sæculi huius potentissimos homines, qui mundi gerunt gubernationem, maxima attentione, christianam viuendi formā docere habet. Quam in vsu bonorum temporalium obseruare debent. Illis nimirum christianas theologiæ conclusiones exponens. Quæ utique id disponunt, quas facultates, quando etiam & quomodo, sana conscientia eas consumere valeant, & quando itidem, nisi cum mala, eis uti minime liceat, & eisdem præterea declarare oportet, in quo profanitatis vitiū consistat, quia hoc in loco propria est huius materiæ sedes.

¶ Item ex illis verbis, misereor super turbam, quia iam triduo sustinent me. Annotandum maxime est, quod si tam anxiam Deus curam habet eorum, qui tribus præcise diebus eum sustinuerāt, & qui tam parum laboris, pro Christo domino tolerauerāt, qui non nisi paruo temporis spatio, domos suas substantiamq̄ reliquerāt, & fortasse nō multo sui detrimēto. Si hoc inquam hic gestum est, quantum sibi erit curæ sanctorum & iustorum omnium, qui ex toto & nō ex parte, omnia quæ possidebant pro Christo

A Christo domino renuntiarunt? Nec solum temporalia bona, sed parentes, qui ipsos genuerant, penitus deseruerunt, neq; hoc quidem paruo temporis momēto, sed per omne vitæ suæ discursum, solitariam duxerunt vitam, & sæculi huius tentamēta, paupertatēq; & erumnas, variosq; labores, cum graui virtutis onere, pro Christo, omni tempore tolerarunt. Quid solatiij rogo? quid delectationis? quid præmij Deus istis non præstabit? Inde igitur consolationē maximam, laborumq; suorum leuamen assumere debent, qui in hac lachrymarum valle, pro domino immania pertulerunt tormenta. Cæterosq; labores pro ipso perpessi sunt. Si enim sine patris consilio & prouidentia, arboris folium supra terram nō cadit, quāto magis homo, qui ad ipsam Dei imaginem formatus est, sine cura & Dei prouidentia maxima, in laboribus minime deseretur?

¶ Et quidem conducit maxime, ut materiam hanc concionatores omnes christiano populo prædicent, nam quemadmodum ad corrigendum malorum vitam ne in peccatorum suorum pertinacia procedant, eam doctrinam in cōcione adducere oportet, quæ eos omnino terreat, ab eisq; animum & vires in malo perseuerandi adimat, sic etiam oportet doctrinam illam in cōcionibus tractare, quæ bonis consolationem ingerat, animūq; & vires, in vir-

tute perseuerandi tribuat. Quod si argumentum hoc, concionator profsequi decreuerit, scripturam sacram pro huiusmodi veritatibus, veluti thesaurum, plenam reperiet, quæ huic proculdubio deseruient proposito. Et huius materiæ principale argumētum est, locus ille euāgelicæ historiæ qui Matthæi capite. 5. adducitur, vbi de beatitudinib; agitur, & hominum laboribus singulare statuitur præmium & corona. Et hoc vnum est, quo diuus Paulus, lætus ducebat vitam, cum dicebat: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Et hoc præcipuum illud est gaudium & consolatio maxima, quam Deus Apocalypsis capite. 6. hominib; in hoc sæculo destitutis & à persecutionibus oppressis annuntiare præcepit, quando magna voce vindictam de inimicis suis à Deo petebant, siquidem responsum sibi est, sustinete modicum, donec impleatur numerus fratrum vestrorum. Vbi grandis consequendæ victoriæ atq; coronæ, sibi præstita est spes, qua continuas sæculi huius persecutiones tolerare valeant. Dicitur enim sustinete modicum, nam etsi tota in laboribus absumatur vita, modicum tamen est, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, iuxta diui Pauli sententiam.

¶ Item ex illa redemptoris nostri benedictione, qua hic panes atque

Diuitiū,
viuendi
forma,

6. punctū

Leuamē
iustorū.

Mat. 5.

2. Timo.

4.

B

Figura,
Apo. 6.

C

6. punctum.

A atque pisces multiplicauit, singularis quædam pro illis elicitur hominibus instructio. Quorum præcipuum semper vitæ suæ, intentum & finis est, temporalia bona quæ hic possident, tota mentis sollicitudine augere, facile enim huic proposito adest in lectione hac euangelica, accomodatissimum remedium. Nam si temporalia bona quæ possident, sub ipsius Dei benedictione, quam primum constituerent: quod profectò nihil aliud est quàm gratia Dei aut conscientia bona, siue rationis rectitudine, ea possidere uelle, proculdubio tunc temporis adaugeretur nimis, in diesque à

B Deo prosperaretur rerum temporalium substantia, hæc siquidem fuit semper, diuinæ benedictionis antiqua conditio, nempe temporalia bona multiplicare. Quæ admodum ex ipsa mundi creatione constat, in qua cū benedictione sua, omnibus mundi huius rebus, Deus esse, & augmentum præstitit: & hinc est, quod quotiescumque sancti illi & antiqui patres, veterisque testamenti patriarchæ, augmentum, prosperitatemque bonorum temporalium, filiis suis optabant, semper eis benedictionem suam relinquebant. Quem quidem morem, tunc maxime seruabant, cum in postremo vitæ suæ hæredibus suis temporalia bona relinquebant, tunc temporis enim, cum Dei benedictione, suam etiam illis præstabant, ut hoc in causa ef-

set, quod in dies eorum substantia, in augmentum & prosperitatem maximam acresceret. Quemadmodum constat de benedictionibus, quas Isaac, Iacob, & Esau, filijs suis præstiterunt, & de benedictione etiam quam Iacob Benjamin & Manasses suis nepotibus dedit. Et hic ferè fuit priscorum omnium antiquus mos, siquidem tunc temporis infœlices prorsus se filios existimabant, qui patris benedictione frustrabantur.

¶ Hac igitur de causa, omnes illius ætatis homines, inter omnes alios totius orbis habitatores, diuitiarum semper prosperitate maxima claruerunt: quia semper hoc sibi erat curæ, tanquam vitæ suæ principale negotium, omnia uidelicet ipsius Dei benedictioni & gratiæ submittere. Quia in re solitudine nimia erga filios suos elaborabant, ut hac semper benedictionis diuinæ, incederent uia, & hinc est, ut dum Deus cum demone (sicut ex propheta Iob capite. i. constat) de ipsius Iob uirtute maxima & religione confabularetur, demone sic respondisse asseritur. Quid mirum si Iob seruus tuus, tanta uirtute polleat, cum tu ei quotidie, manuque suarum operibus benedixeris? Unde constat, quod bonorum temporalium prosperitas, quam Iob fuerat consequutus, Dei benedictioni demon tribuerit. Hinc etiam apparet anxius prophetæ istius zelus, quem erga suos quotidie gerebat

A

Isaac,
Iacob.Beniamin,
Manasses.Prosperitas
antiquorum.

B

Expositio,
Iob.

C

Zelus Iob
erga filios.

filios,

A filios, quia uno quoque die sacrificium Deo offerre consueuerat, ne in conuiujs, quæ inter se inuicem faciebant, ab hac Dei benedictione in aliquo deuiarent. Quod profectò esset, si quandoque sine huiusmodi Dei gratia, aut conscientia bona, siue rationis rectitudine temporalia hæc bona assumere destinassent.

¶ Et hoc est quod sapientissimus Salomò, quasi homo iam in omnibus expertus, summo opere laudabit: dum ecclesi. ca. 14. dixit. O quam bona est substantia cui non est peccatum in conscientia: que profectò in rebus temporalibus conscientia bona, nullam aliam intelligit, quam ut cum Dei benedictione, uidelicet eius gratia, aut rationis rectitudine, ea possidere uelit. In hac igitur materia, potest euangelicus concionator proficua multa christiano populo concionari, docens eum, quantum sibi conducatur, ea quæ in hoc seculo possidet (quicquid illud sit, siue uita, siue uxor, siue filij, aut amici sint, uel certe bona ipsa temporalia) sub Dei sacrosanta benedictione apponere: quia eorum Deus creator & pater est. Qui tres præcipui tituli sunt, qui hominem ipsum obligant, ne aliquid extra eius gratiam possidere uelit: quia quatenus Deus & creator & pater existit: ab ipso omnium creaturarum, uelut à primo fonte, esse promanat. Unde ex consequenti acerrimè repre-

Expositio,
Ecclesi. 14.B
Simile.

C

Expositio,
philip. 3Deo creator
pater.

hædere poterit hominum rusticitatem atque bestiales mores, qui nullo ad diuinam hanc benedictionem habito respectu, uitæ huius tempora bona ita pertractant, ac si nullus alius esset fons, præter terram hanc, quam pedibus calcant, à quo utique dimanare possent. Et in hoc tanta est eorum cupiditas, ne dicam brutalitas, ac si cum eis in hoc mundo temporalia hæc bona mensura essent. Itæ ex hac eadem Iesu Christi benedictione, quam hic panibus piscibusque; antequam comederent præstitit: & ex gratiarum actione etiã, quam suo æterno patri cælum aspiciens retulit: christiana quedam colligitur forma, qua homines in conuiujs uti debent, qui statim appositos in mensa cibos, quasi bruta desumunt. Etenim bruta ut primum herbam uiderint, absque aliqua alia consideratione, illico in eam dentes iniiciunt & in uentre demittere conantur.

C Hominis ergo christiani est, ante prædij assumptionem, ipsius Dei magnificentiam recognoscere, quam quotidie circa eum exercet, cum eorum bonorum temporalium abundantiam tribuit. Et hic quidam religionis actus est, quem sanctus Thomas secunda secundæ, gratiarum actionem denominat. Quiquidem actus christianum hominem maxime decorat: quia nihil aliud est, quam ipsius Dei creatoris nostri, pro impenso beneficio manus osculari, eumque uelut uerum fontem, nostrorumque bonorum principium recognoscere. Et hoc est quod

7. p. c. u.

B

Simile.

S. Tho.

Simile.

Dei benedictio

Antiquorum
patrum benedictio.

A quod propheta Iob, tanquam verus Dei seruus, summo opere obferuare curabat, sicut ex scripturæ eius capite. 31. constat. Ait enim: Si osculatus sum manum meâ ore meo. Si fortè (inquit) ob temporalium bonorum abundãtiam, mundi que huius prosperitatem, quã modo possideo, manus meas ego ipse osculatus sum. Ac si clarius dixisset, immensas gratias, quas pro huiuscemodi bonis referre debeo, non mihi ipsi inquam præstiti: sed tantum tuę diuinę maiestati, sicuti vero & præcipuo meo benefactori, & omnium diuitiarum mearum (à quo pronant) primo fonti. Itaque hæ gratiarum actiones, Dei que benedictio, qua in bonis temporalibus vtimur, signum quoddã est, quod cuiuscumque christiani hominis esse & conditionem demonstrat: qui se in omnibus Deo subijcit, quia eius nimirum creator, & dominus existit. Ex qua quidem doctrina, quã plurima alia documenta ex euangelij huius littera prædicator elicere posset: quæ omnia in litterali sensu hoc in loco, velut in propria sede fundata existerent. Si tamen mediocrem scripturæ sacræ concionator lectionem teneret.

Expositio, Iob. 31.

4. punctum

Adhuc etiam ex eodem euangelij loco, vbi turba ante assumptum cibum, super fœnum sedere perhibetur: non modica humilitatis ansa sæculi huius diuitibus præstatur. Vt ante bonorum tempo-

ralium usum (vt rectus quidem & christianus sit) in fœno omnino sedeat. Quod nẽpè est dicere, quod vt temporalia bona quæ possidet, sibi nociuanõ existat, aut in ipsis quãdoque euanescat, deumque creatorẽ suum nõ abnegat. Oportet quidem, vt in suæ carnis & miserę naturæ cõtẽplatione sedeant, sese indignos his temporalibus bonis agnoscentes. Quandoquidem hominis caro & natura, fœnum est, iuxta prophetę sententiã, quę ait: Omnis caro fœnum, & qui fragilitatis suæ conditionem satis intellexerit, & recognouerit, quasi fœno iam sedens, humilitate maxima, dona hæc temporalia percipiet, neque eorum prosperitate euanescet: sed animo libenti, et humili, ipsi Deo subiectus existet. Quemadmodum in propheta Iob, veritatis huius singulare relucet exemplum. Si enim temporalium bonorum substantia, tanquam verus Dei seruus rectè usus est, ex eo utique fuit, quia prius naturæ suæ miseram sortem contemplatus fuit. Ait enim: quid est homo, quia magnificas eum: aut filius hominis, quia reputas eum? Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletus multis miserijs: qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Ecce ergo quemadmodum Iob, ante assumptum bonorum temporalium cibum

A Super fœnum sedere.

Expositio Iac. 40.

Expositio Iob. 14.

C

A cibum, fœno suæ miserię insedit, vnde ipsorum temporalium bonorum rectus usus continuò promanauit.

9. punctum.

Forma audiendi verbum Dei.

Expositio Ioh. 11.

¶ Ex eadem etiã loci huius historia, quod scilicet super fœnum turba sedit, & per Apostolorum manus illis est præstitus cibum: sacræ assumendi doctrinam, nobis datur singularis & christiana forma. Non enim omnium est scripturam sacram differere, & eius obscura & difficilima loca mandere, aut eius diuina præcepta interpretari: sed sacerdotum, & prædicatorum, episcoporumque, atque eorum tantum, qui ad hoc præcise munus sunt à Deo instituti ministri. Horum inquã est, christiano populo legis præcepta, veluti panem diuinum, porrigere. Cæterum rudis populi est, sedendo, humiliter & deuotè, atque syncerè accipere, sicut per præceptorum manus sibi fuerit distributum.

¶ Ex historia alia mortui Lazari, quem Christus suscitauit, sicut Iohannis cap. 11. habetur (quæ secundum est euangelium, quod in consequentiã huius adduximus) poterit prædicator, absque eo quod alia noua inquirat sacramenta, in ipsius textus littera & historiæ proposito, plurimã, vtilissimãque inuenire doctrinã, & quidem auditorum profectui accommodatam valde: & quę nimum eius eruditionem contineat, necnon quæ religiosum viuendi modum omnibus præstet. Et vt prolixam in

hac parte eitemus scripturam, solum eius aliqua documenta assignare conabor, quæ supra litteralem sensum fundata existent.

¶ Et primò circa illa euangelij verba: Ecce quem amas, infirmatur: potest concionator verę amicitie conditionem, tam humanæ, quã etiam diuinæ explicare. Quãdoquidem amicitie vera conditio, in hoc consistit, quod satis fuerit amico amici eius indigentia, simplici verbo proponere, absque aliqua alia verborum multiplicatione. Nam eo ipso, quod aliquis amici sui indigentiam notitiam habet, illico de eius remedio, omni solitudine curare tenetur, ac si propria eius esset necessitas: nec super hoc, aliæ sunt multiplicandæ rationes, quibus ad amici miserationem eius debeat commoueri animus, vt de ipsius agat salute & remedio. Quam profectò amicitie formã, Christus hic nobis singulariter ostendit, in Lazari amici sui impenso beneficio: vbi nullo alio opus fuit, quã vnico dumtaxat verbo, eius sibi infirmitatem presentari, dum nuncius hæc sola verba proposuit: Ecce quem amas, infirmatur: vt statim de eius remedio ageret. Et hoc idem est, quod Christus ipse nobis insinuauit, vt ex Matthæi capite. 6. constat, cum dixit: Orantes nolite multum loqui. Ac si clariùs dixerit, simplici dumtaxat verbo, sat fuerit vestram mihi proponere indigentia: mihi etenim, sicut

1. punctum.

Verus amicus.

B

C Expositio. Matthæi. 6.

A sicut verò amico vestro, cōtinuò incūbit morbi medicinam apponere. Et in hac parte poterit concionator veræ amicitie conditiones tractare, tum iuxta euangelicam doctrinam, tum etiam iuxta humanistarum scriptorum conditiones: vt iam funditus à cordibus hominum abradatur profanus hic susurrorum hominum abusus, qui in ipsis solū verbis amicitiam constituunt, nec quicquam aliud amicitie veræ ad se inuicem obseruant, quàm linguæ garrulitatem quādam. Cæterum de veri amici operibus, vsq; adeò duri corde existunt, vt nec patentissima amici indigentia, nec efficacissimæ rationes, neque etiam importuna & multiplicata verba sufficere possint, vt eos ad amici egestatem redimendam cōmoueant plus, quàm si extranei atq; lapidei prorsus essēt homines, qui amicum aliquem minimè recognoscerent.

B ¶ Ex his eisdē verbis: Ecce quæ amas infirmatur: tanquam ex propria sede, aptissimum argumentū desumi potest, de iustorum persecutione & laboribus, quæ in hoc sæculo tam assidue patiuntur. Ad cuius cōfirmationem plurima reperiuntur in scriptura sacra, atq; sanctorum lectione, doctrinæ præcepta. Si enim Lazarus tam intimus redemptoris nostri amicus extitit, cur infirmabatur rogo? Quare non incolumem eum ab huiusmodi ærumnis seruabat, cū

hoc tā facilè Christus agere posset? Sed in promptu dubij huius responsio est. Immo, quia amicus Christi erat, ideò infirmabatur. Quia amicus Christi erat, nō immunem à laboribus eum conseruabat, sed mundi huius calamitatibus exponebat. Et quia tandem amicus Christi erat, ab eius corpore salutem hanc corporalem auferbat. Hæc est igitur vera Dei amicitie conditio. Eo nāq; quòd in sui amicitiam aliquem admittit, pignus amoris huius, quod cōtinuo illi præstat, infirmitas, persecutio inimicorum, & bonorū temporalium amissio est, cum cæteris sæculi huius quàm plurimis calamitatibus, quæ huic amicitie diuinæ sunt annexæ. Et quia argumentū hoc tum ex sacra scriptura, tum etiam ex sanctorū lectione, atque experientia ipsa notissimum est, nihil aliud de eo in præsentiarum dicemus, quàm vt concionatorem admoneamus, q̄ euangelica hæc lectio, argumenti huius proprius est locus, & opportuna sedes. Hæc siquidem esse debet egregij concionatoris conditio, & dicendi modus, vt non solum dicat, sed vt propriè dicat: & hoc est propriè dicere, videlicet veritatibus quas prædicat, proprias in sacra pagina assignare sedes.

C ¶ Ex adiunctis etiā verbis, quæ Christus in præcedētium verborum consequentiam, statim protulit, cū discipulis suis dixit: Laza-

A **B** **C**
Amici Dei.
Concionatoris conditio est, proprie dicere.
3. punctum.

Veræ amicitie conditiones.
Amicitia hominū, linguæ garrulitas.

Simile.
2. punctum.

Iustorum labores.

A Lazarus amicus noster dormit sed vado vt à somno excitem eū: vbi mortem ipsam, non mortem sed somnum appellat. Ibi inquam maxime ponderandum accedit, quòd in sacra scriptura iustorum mors, qui in Dei gratia & amicitia corporalem vitam finierunt, non mors appellanda est: quia vitam finire minimè dicuntur. Cuius ratio est, quia ibi verius eorum incipit esse & viuere: in ipsorum enim morte, vera eorum inchoatur vita, quæ ratione non mors, sed somnus appellatur. Nam quemadmodum in somno, homo ipse requiescit, capitique & potentijs atque omnibus suis membris virtutem & fortitudinem ingerit, vt melius postmodum viuat, atque fortius vitales operationes prosequatur: sic etiam qui in Dei gratia vitam insumit, in quandam incidit laborum suorum quietem, vbi noua inchoatur requies, vbi etiam ipsa hominis melior fit vita. Quare illico Christus in eadem historia subiungit, quando cū Martha de sui fratris morte suauissimum illum dialogum conseruit: qui credit (inquit) in me, etiam si mortuus fuerit, viuet, & omnis qui credit in me non morietur in æternum.

C ¶ Hunc eundem loquendi modum seruauit Christus, quemadmodum Ioannes Euangelista capite octauo refert, cum discipulis suis dixit. Amen amen di-

Tutorū mors somnum est.
Simile.
Expositio Ioan.
I. xpo. Ioan. 8.

co vobis, si quis sermonem meū seruauerit, mortem non videbit in æternum. Nam etsi vita hæc corporalis finiatur, hoc in maiorem sui perfectionem reddat, vt in aliam scilicet excellentiorem commutetur vitam. Et hac eadem loquendi forma sancti illi & antiqui patres, qui Dei semper extiterunt amici, in veteri testamento vsi sunt: vbi semper vitæ suæ postremam horam somnum appellabant. Est enim sacre scripturæ in veteri testamento tritissima loquutio, cum de illorum sanctorum patrū morte agebatur, dicere: dormiuit cum patribus suis.

¶ Potest etiam in hoc eodem loco Euangelicus prædicator hominibus iustis, consolationem maximam, & gaudium exaggerare, cum iam se morituros conspiciunt, intelligentes; quòd dum sibi magis mortis tempus appropinquauerit, profecto sibi magis etiam sua appropinquet & vita. Et id quod malis, in ipsorum morte dolorem & tristitiam infert, bonis non nisi gaudium & lætitiæ causam generat. Et in hoc malos omnes, perditissimosque sæculi huius homines prædicator excitare valebit, vt intelligant nimirum, quòd cum ex hac vita discedunt ibi verè omnia moriuntur. Ibi namque eorum verè in perpetuum cessat prosperitas: ibi verè omnia eorum negotia, cum vi-

Vet. loquendi mos.
Dormire cū patribus.
Exaggerandavitas.

Ata finiuntur: bonum siquidem quod hic possidebant, non amplius, quā eorum vitæ successus, duraturum erat. Quorum profectò finis, propriè finis denominatur: si quidē finis eorum, propriè interitus est: & ita propriè mors appellanda est.

Finis malorū, vere finis.

Pun-
ctum. ¶ In verbis illis, quæ Christus discipulis suis dixit, cum eum, ne ad Lazarum iret, prohibebant, quia Iudæi paulò ante eum lapidare attentauerant, videlicet: Nonne duodecim horæ sunt diei, in quibus verbis, eis significare voluit, Iudæos non semper in eodem mali proposito

Bdebere perseverare: nam sicut in duodecim diei horis, ipsius temporis varius est successus, quia in vna eiusdem diei hora, cælum turbidum est, in alia verò serenum reperitur. In his inquam verbis, annotare maximè decet, quòd ea semper est hominum cōditio, quantumcumque pessimum, ut mutabilis sit in temporis momento, & à malo in bonū vertibilis. Estò enim in vna diei hora, ex malitia, turbida eorum intentio sit, in alia tamen, virtute ipsa, serena esse potest. Quam doctrinam conducit nimis, christiano populo prædicari, ad eradicandas proximorum suorum suspiciones, temerariaque iudicia, quæ passim de se inuicem creant. Nam si semel proximum suum in vitium aliquod delapsus viderint, nunquam amplius

Simile.

Hominis malitia mutabilis.

C eum posse corrigi existimant. Et si semel peccatorem cōceperunt, in eorum opinione semper peccator reputandus est, quia nunquā de malo correctionem eius siue emendam præsumunt. Quæ profectò dæmoniorum potius, quàm hominum conditio existit: qui sicut in malo obstinati fuerunt, ita etiam de sinistra proximorum opinione, isti sunt semper malignæ cogitationi per tinaciter adhærentes.

¶ Et talium hominum conditio, acriter à domino in diuina scriptura reprehensa est. Vbi legimus, grandia semper magnis peccatoribus contulisse beneficia, eisquē fauorem nimium & protectionem præstitisse, ut hoc in eis ad corrigendam vitam causa esset & motiuum. Neque vnquam eorum peccata ad nauseam Christum ipsum mouisse legimus, ut eos à se procul expelleret, aut ne etiam cum eis commercium, siue familiaritatem haberet. Quandoquidem in lectione euangelica legimus, cum peccatoribus & publicanis comedisse & bibisse, ut eis mutandi vitam, peruersumque propositum, voluntatem suggereret. Quemadmodum Matthæus de Maria Magdalena refert, quam etsi peccatricem nimis, ad pedes tamen eius cum lachrymis accedentem, non solum tolerauit, sed & benignissimè recepit.

A Peritiam hominum malitiam.

Simile.

Christi mira conditio.

B

C

Cōstat

A Constat etiam hoc ex acerrima illa reprehensione, quam Christus Iudæis dedit, quia eum temerè dā nabant, quòd cum peccatoribus conuersatus fuisset: siquidem visum ipsis erat, quòd postquā illi peccatores semel extitissent, & in eisdem semper perseverare deberent peccatis. Quæ materia christiano populo necessaria admodum est, ut proximorum temeraria iudicia procul à se expellantur, quippe qui vbi primum sinistram proximi sui opinionem cōceperint, vix aut nunquam ab ea desistere sciunt. Vsq̄ adeò, ut si postmodum eum in omnibus religiosum, & virtutis exemplar viderint, neque hoc adhuc sufficiat, ut tunc temporis de eo bene præsumant: sed in eodem gradu leuem, dissolutum, & carnalem reputant, quo primitus eum conceperunt. Quæ profectò diabolica quædam iniusticia & grauamen est, ingensque nocumentum, quod proximo nostro in hoc irrogatur. Etenim nunquam amplius virtutem de illo præsumere, non solum extra christianam legem, quam professi sumus, existit, sed dæmonum (sicuti diximus) est omninò proprietas.

Expositio, Luce 11.

B

C

spūctū

Expositio, Luce 17.

¶ Ex verbis illis, quæ in eodem euangelio, in præcedentium verborum declarationem Christus statim adiecit, cum dixit: si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: annotari potest securitas maxima, quam in hac vita, virtutis exercitium hominibus præstat. Etenim nulla mundi huius calamitatis contingentia, nec sinistrum negocium, pusillanimitatem aliquam, siue occasionem religioso viro præstat, ut virtutis eiusdem exercitium omittat: quia vbi cumque sit, eius est officium veritatem tractare. Quæ quidem veritas, illa est euangelica lux, in qua ambulat ut non offendat. Hac enim solatortius mundi contradictiones vincet. Et hæc sola fortissimum sibi existit scutum, in quo inimicorum omnium frangantur ictus. Et hæc deniq; veritas, splendidissimum sibi lumen erit, in quo omnia mundi pericula perspicere valeat: & quo tandem lumine, suorum excæcentur inimicorum oculi. Et hæc denique lux, quam ipsa veritas de se produxerit, à laqueis huius mundi liberum omnino reddet. Et ita ereptum, & omnium dominum, in mundi huius rebus sese respiciet, ut sub pedibus suis creata omnia subito se habere inueniat, præter Deum ipsum solum, quem tanquam omnium creatorem supra se existentem venerabitur. Item etiam tam valida hæc fuit semper veritas, & fortem nimis animum, & fiduciam homini præstat, ut non solum per pessimorum hominum mores & contradictiones, sed per dæmoniorum medium exerci-

A Virtus securitatem parit.

Simile.

Simile.

B

C

Y e tum

A tum intrepidus transire audeat.

¶ Et quia hæc veritatis lux, adeo vite hominum conducit, eam Christus in postremo vite sue tempore, summo opere nobis commendauit, cum Ioannis capite octauo dixit: Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Et quia etiã tantę excellētię hæc erat veritatis virtus, illius nomen sibi ipsi Christus im-

Expositio Ioannis. 8.

Expositio Ioannis. 14.

posuit, sicut Ioannes refert capite decimo quarto, cum dixit: Ego sum via, veritas & vita. Et iterum passionis sue tempore, cum ante Præsidentem interrogatus fuisset, vnde nam esset, respōdit: Ego in hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati.

B Præterea, quia veritas hæc tantę existit virtutis & efficacię, eam iterum contra inimicos nostros, Christus nobis in scutum habere præcepit, sicut ex capite octauo Ioannis constat, cum dixit: Cognoscetis veritatem, &

Expositio Ioannis. 18.

veritas liberabit vos. Quod certe experiētia ipsa testatur. Nam quantumcumque ab hominibus veritas impellatur, & passim ab omnibus cōcutiatur, nunquam

Expositio Ioannis. 8.

ramen sepelitur, sed inter ipsas laborum angustias clamat, & tandem possidentem illam saluum reddit. Et hoc est quod Zorobabel, Esdræ tertio capite, attestatus est, cum dixit, quod inter alia mundi potentissima, super omnia vincit veritas.

Expositio Esdræ. 3.

Hæc igitur veritas est, quam

hic Christus lucem & diem appellauit, ne inter inimicos suos redire trepidaret. Quæ nimium materia digna est, vt eis qui christianam legem professi sunt à concionatore summè commendetur: tum ad animandum religiosos viros in ea spiritus libertate, quam sibi veritas ipsa præstat: tum etiam ad deterrendum malos, vt iam metum & pusillanimitatem animaduertāt, quam eis peccatum semper incutit: & spiritus etiam audaciam perspiciant, quam ab eis quotidie admittit: & quia eos confusos omnino in omnibus relinquit, & tam debiles, vt nihil iam mundi huius difficile vincere valeant, sed velut cæci palpantes in meridie in rebus huius mundi, eorum passim frangantur oculi. De quibus vere euangelium testatur, quod in nocte ambulent, quia lucem non vident.

Cōfuso peccato nis.

Simile.

¶ Habet etiam Euangelium hoc, dulcissimã, vtilissimamq; doctrinam, in eo dialogo, quē Christus cum Martha sorore Lazari super eiusdem fratris morte & resurrectione habuit.

6. p. cū

Vbi multa à concionatore tractari possunt, delicatissima quidem, & quę omnia in textus littera legitimè fundari possunt. Quemadmodum videre est in responsionibus, quas inter se inuicem Christus ipse & Martha cōtulerunt: vbi de modo, quo Christus redemptor noster, vera esset

Dulcissima Christi & marthe cōfabulatio.

anime

A animæ vita, agebatur. Quæ profecto verba, tam ex parte Christi, quàm etiam ipsius Marthæ ingenio dignissima sunt, atque ipsis auditoribus suauissima. In quo etiam loco, non abs re à concionatore tractari potest, scholastica illa materia, videlicet, quemadmodum Deus principium sit & fons, à quo omnium creaturarum esse promanat. Est ergo verissimum, quod præter allegoricos sensus, abundantissima est in sacra scriptura doctrina, quę ex litterali sensu elici potest: & aptior quidem pro auditoribus, & vtilior, quàm sit quę allegorica denominatur doctrina.

¶ Fateor in duabus his euangelicis historijs me aliquantulum esse immoratum, vt iam ostenderem qualiter ex ipsa scripture sacre litterali historia, pro Christiani populi eruditione, vtilissima possit educi doctrina, Possentque ex duobus his euangelicis locis, multa alia documenta colligi, quàm quæ hic assignauimus: quę tamen breuitatis causa omisimus, ne lectori prolixitatem generemus. Sufficiet tamen ea pauca hic dixisse: per ea namque poterit euangelicus præceptor in alijs scripture sacre locis intelligere, quid sibi fuerit agendum.

¶ Est igitur verum, quod et si in his scripture locis, alijsq; similibus, noua nō inquirantur my-

steria, præter id quod historia ipsa administrat, sufficiens, propriissimaque in audientium vtilitatē formari poterit prædicatoris concio. Et hanc proculdubio doctrinam auditoris ingenium libentiùs semper amplexatur, quàm allegoricam: quia ipsam ex euangelio, tanquam ex proprio fonte, patenter emanare vident. Et hac ratione suauior semper illi redditur. Nam quemadmodum lac in ipso matris pectore acceptū, suauius est, quàm si in aliquo alio asumeretur vase: & sicut aqua quę in proprio desumitur fonte, saporior quidem est, quàm ea quæ in riuulo accepta bibitur: & sicuti etiam mel quod ex ipsomet fauo fugitur, dulcius hominis sit palato quàm quod in scutella acciperetur: sic etiam veritates diuinæ cum in suis proprijs locis ab hominis intellectu sumuntur, peculiarem quandam illi delectationem generant, quia tanquam ex fauo ipso acceptę, dulcissimę ipsi redduntur. Et hinc prouenit quod huiuscemodi doctrina magis hominis voluntatem afficiat vt statim quę audierit, libentiùs opere ipso cōpleat. Hæc namq; est naturalis fraternitas, quę inter hominis voluntatem & eius contrahitur intellectum, quod cum intellectus hominis aliquid bene percipit, continuo vt plurimum, volūtas eius libenter illud amplectatur. Quod si quandoq; mysteria aliqua à concionatore

A

Simile.

B

Simile.

Simile.

C

Simile.

Fraternitas inter intellectum & voluntatem.

A adinuēta fuerint, quę ipsa textus littera minimē exigat, tunc temporis inquam audientis intellectus sic circa illa se gerit, veluti cum extranea & omninō aliena atque incognita sibi gente: & sicut male illa hominis intellectus capit, sic etiam voluntas peius ipsa prosequitur. Et hinc est, quōd cum diuus Paulus ad Romanos capite decimo quinto ait. Quęcumque scripta sunt ad nostrā doctrinā scripta sunt: hoc præcipuē dicere intendit, videlicet quōd doctrina, quam euangelij præceptor populo habet proponere, ex ipsamet scriptura, tanquam ex propria sede excipienda sit. Hęc enim est quę propriē scriptura dicitur, & quę ad nostram eruditionem & doctrinam scripta est. Et verba illa, quę iam velut in prouerbiū à diuo Gregorio adducuntur, scilicet quōd omnis Christi actio, nostra est instructio: sic accipienda sunt, quōd videlicet ex ipsismet Iesu Christi, tum verbis, tum etiam proprijs operibus, quę in rei veritate ab ipso gesta, vel prolata fuerunt, iniquā tanquā ex proprio fonte nostra maximē deducatur instructio. Nā etsi multa alia verisimiliter in Christo existimētur fuisse præter illa quę scripta reperiuntur. Attamen quę verē & propriē hominem maximē erudire habent, ipsa sunt quę ab eo sunt gesta, & scriptis manda-

ta, præter quā quod Ecclesię etiam traditiones, quas ex ipso Christi ore & apostolorum accepit, nostra simul habent esse instructio.

¶ Quę doctrina tum scripturę sanctę conformior est, ipsiq; auditoribus commodior, tum prædicatori ipsi facilior & minus cara: quia pecunia est, quę in domo ipsa reperitur, inuenitur siquidem in ipsa sacra scriptura, & sanctorum quotidiana lectio. Aliud verō, laboriosum nimis, prædicatoribus censeo: nam doctrinam talem per peregrinos libellos ostiatim indagare coguntur. Et quod peius est, postquam tanto fuerit acquisita labore, non propria, sed accommodata est doctrina, neque utilitatis plurimum in se retinebit, vt efficaciter auditores mouere valeat.

¶ Veruntamen, quod in præfenti negotio peius apparet, hoc vtrique est, quōd prædicatores euangelici nihil populo se prædicare existimant, nisi quando ex se noua proferunt. Neque adhuc etiam auditores, aliquid se audisse putant, nisi dum ea quę non intellexerint, sibi fuerint in concione proposita. Quę ignorantia in prædicatoribus plaga, atque in auditoribus rusticitas, non nisi ex peccatorum nostrorum demeritis, nostra hac tēpestare dimanauit. Puto siquidē tempestatis huius ætatem, eā esse

Expositio, lob. 31.

Expositio, Roma. 15.

Grego.

Simile.

B

peregrinilibelli

C

Nouitas doctrinæ periculosa.

A esse, de qua Apostolus, secūda ad Timothæum capite quarto discipulum suum admonet, dicens, vt in prædicatione sua, scripturę sanctę vteretur doctrina: quia periculosum valde instabat tempus, in quo audientes, ommissa scripturę sacrę grauissima disciplina, ad fabulas haberent conuerti, & magistros sibi coaceruare prurientes auribus, qui potius populi aures demulcere conarentur, quā ad veritatem loqui euangelicam.

Expositio, Timotheo. 4.

CAPVT. XVII. IN QVO

quintum, sextum, septimū, atque octauum documentū continentur.

VINTVM, & principale documentū, quod tanquam corollariū ex præcedenti sequitur, est, quod ante omnia euangelicus prædicator in sacrę scripturę lectione ad litteralē sensum, qui principalior est, præcipuē attentionē habeat: quia hoc est diuini verbi cōcionibus validum fundamentum supponere. Itaque sicut optimus artifex, prius domus ædificio firmum apponit fundamentum, supra quod omne ipsius domus postmodum artificium firmatur: sic etiam si doctrinam aliquam ingeniosam, solidam, & acutam, euangelicus præceptor in concione sua auditoribus ostendere appetit, necessarium penitus

Documētum.

Simile.

sibi fore existimet, quōd eam tanquam in fundamento, supra ipsum litteralē sensum firmare habet. Nam documenta quę hucusque assignauimus, lucida in concionatore malē esse possunt, neque suum sortiri effectum & propositum, nisi ipsa veluti in fundamento supra litteralē sensum fundet. Præterea quia sicut margaritæ, aliique pretiosi lapides supra vilem pannum positi, indecenter apparent: Cæterum si in serico superponantur, omnis eorum pulchritudo relucet: simili modo acuta & delicatissima concionis doctrina, velut in serico, in scripturę sacrę litterali sensu resplendet. Ibi namque suam omnem pulchritudinem, proprietatemque & firmitatem, atque profectum sortitur; extra quem tamen locum, non eum habent decorem, quem ipsæ de se exigunt veritates. Et quod peius est, quōd cum extra suum proprium locum à concionatore doceri contigerit, quandoque audientes ipsos ad risum potius quā ad virtutem promoueant. Non enim semper audientes, tam stolidi sunt, vt loquutionis proprietatem in concionatore, & veritatis sensum non percipiant.

¶ Itaque quemadmodum pulli sub ipsius gallinæ alis enutritur, atque ex caloris virtute, quā mater de se ipsa illis prestat,

Litteralis sensus fundamētum concionis.

Simile.

B

C

Auditorum ingenium.

Simile.

A viunt: sic etiam spirituales & mystici sensus, t̄quam filij, subliterē alis educari debent, ita vt ab eo sicut à matre propria, eius virtute & calore animati exeāt.

August.

Documentum hoc est beati Augustini, super Genesim ad literā libro. ii. capite. i. vbi expressē in hęc verba asserit: Ante quam huius propositę scripturę textū ex ordine pertractemus, admonēdum arbitror, quod iam me & ali-

B bi in hoc opere memini proloquitum, illud à nobis esse flagitādū vt ad proprietatem literę defēdatur, quod gestum narrat ipse qui scripsit: Si autem in verbis Dei dicitur aliquid, quod ad litterā nisi absurde nō possit intelligi, pcul dubio figurate dictum, ob aliquā significatiouem, accipi debet.

Locus mysticij & figurę quis sit.

Vbi apertē diuus Augustinus concionatorem admonet atque scriptorem, vt scripturę loca sēper ad proprietatem literę interpretari debeant: nec prius illis de mysticis sensibus interpretandi licentiam prębet, quā literalis ipse sensus, velut aliorū omnium fundamentum, examine-

August.

Hanc eandem regulam statuit iterum diuus Augustinus: 8. libro super Genesim ad litteram,

C vbi in sententia ait sic: quod principalis & rectius in sacra scriptura reperitur, in quo eius præcipuē consistit auctoritas, est nēpe ipsius litterę historiam simpliciter sequi, ita vt primū res

in veritate gestas intelligamus: quo iam supposito fundamento, opportunum erit, cętera quę significantur scrutari.

Ratio.

¶ Pręcipua ratio, cui potissimē fundamentum hoc innititur, hęc est, quia quod egregium concionatorem maxime decet, in quo eloquentia, atq; muneris sui pfectio consistit vnde ipse legitimus & verus concionandi artifex appellandus est: est nempe vt scripturę sacrę proprietatē seruet.

Eloquentia, & concionatoris dexteritas.

Simile.

Nam quemadmodum pictor propriē officij sui dicitur, artifex, cum legitimē ad naturam ipsam, imaginem format, dum videlicet manus, et pedes cęteraque ipsius figurę membra naturali quadam proprietate delineat, vnicuique illorum proprium præstans spiritum.

B

Sic etiam concionatoris optimi excellentia in hoc profecto relucet, si in concionibus suis scripturam sacram cum omni proprietate edisserat. Dum enim prædicat concionator, nihil aliud agit, quam ipsius Dei & virtutis atque peccati, celestiumque rerum omnium faciem, depingere, eamque Christiano populo præsentare, qua propter expedit maxime, vt vnicuique rei in concione proprium spiritus colorem, & viuam formam præstet.

C

Et cum hoc minime fieri possit, nisi primitus litteralem sensum seruauerit (si quidem iste, spiritus

S.The.

A tus proprius est, in quo diuinarum veritatum vita est reposita) Inde vtique est, vt in hoc literalis sensu, ipsius scripturę sanctę proprietates, & vera facies consistat. Et in hoc eodem, cuiuscunque concionatoris dexteritas, & sui officij præcipuus valor resplendat.

Concionatorū error.

¶ Hinc manifestē eorum colligitur error, qui vt sese in concione, nouitatum præceptores exhibeant, Sacrę scripturę legitimum sensum dimittūt quorum curiositas (ne insipientiam dicam) hęc semper est, id videlicet, quod magis textus litterę improprium existit, ad conciones eligere, ob hoc solū, vt nouum appareat. Quod nimirum principium est, & fere causa tota, vt Evangelici concionatores in plurimos sæpe dillabantur errores. Quod si scrutari

B velimus à quo fonte oriatur in eis continua hęc passio, existimo quidem nullam aliam inueniri posse, quā detestabilem superbiam quandam, quam intra se ipsos enutriunt. Existimant enim auctoritati suę nimium derogari, si in suis concionibus non aliquid dixerint, quod cęteri nunquam prædicauerint.

Novitas doctrine errorum patet.

C ¶ Hinc diuus Gregorius in 20. Moralium libro capite. octauo. ait quod radix tota & origo, vnde prædicatores in manifestas pro lapsi sunt hereses, & vn-

Grego.

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

de ex Catholicis concionatoribus quam plurimi, hæretici euaserunt, est quidem, quia in sacro eloquio (ait diuus Gregorius) plus secreta Dei studuerunt perscrutari, quam eorum caperet intellectus. Neque enim ea quęerunt, ex quibus semet ipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponat, patientiam seruent, longanimitatem exhibeant. Sed ea solummodo, quę eos doctos, atq; loquaces demōstrent. Illa solū appetunt scire, ex quibus singulariter eruditi videantur: plerunque enim audacter de natura diuinitatis tractant, cum se ipsos miseri nesciant. Egestate & fame sua steriles fiunt, quia perscrutari desiderant, ex quibus bonę vitę germina non producant ultra se quippe sunt quę perscrutantur. Dum quę ad hoc tendunt, quod comprehendere ne queunt, ea cognoscere negligunt, ex quibus erudiri potuerunt. Quā bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat dicens: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Hinc Salomon ait: Prudentiæ tuę pone modū. Hinc rursum dicit: mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte saturatus euomas illud. At contra, hi qui in sancta ecclesia veraciter sunt humiles, & veraciter loqui nouerunt de secretis cœlestibus, & quędam considerata intellige

A Vnde concionatores hæretici fiunt

Superbia concionatorum.

B

Expofitio. Roma. 12.

C Expofitio, Pro uerb. 23. prou. 25

re

Are, & quædam non intellecta venerari sciunt: vt & quæ intelligunt, veneranter teneant: & quæ nondum intelligunt, humiliter expectent. Vnde nobis per Moysen dicitur, vt comedentes agnum, quicquid de eo reliquum fuerit, igne comburamus. Agnū quippe comedimus, dum multa dominicæ humanitatis intelligendo, recondimus in ventrem mentis. Ex quo quædam nobis remanent, quæ comedi nequeunt quia multa adhuc de illo restant quæ intelligi nequaquam possunt: quæ tamen igne comburenda sunt, quia ea quæ capere de illo non possumus, humiliter sancto spiritui reseruamus. In hoc ergo stat hereticorum, superborumque concionatorum error, vt scripturam sacram totam deglutire velint. Neque in eius lectione aliquid relinquere sciunt quod prædicandum non erat: sed totum paschalem agnum cum ossibus, & intestinis deuorant: nec mirum si inde postmodum suffocati reperiantur. Quod si nouitatum amatores non essent, sed legitimum scripturæ sensum seruassent, & supra illum postmodum, allegoricum sensum, velut supra verum illius fundamentum, statuerent: non vtique aberrarent, aut periculi, vel incommodi aliquid incurrerent. Nam quæadmodum eius hominis qui quotidiano & vsitato iam vtitur cibo, stomachus nihil patitur

Figura. Exo. 12.

Figura. Gen. 31.

concionatores de uorates.

Simile.

nocumenti: sic etiam concionator, cum litterali vtitur sensu, (aut certè si mysticus fuerit, & iuxta litteræ sensum fundatus existat) tunc temporis inquam, intellectus eius cõsueto vtitur cibo, neque in errorem siue heresim dilabendi periculum incurret: sed solùm dum doctrinis nouis & peregrinis, in concionibus vti attentauerit. Tunc enim tanquam inusitato cibo grauatus intellectus eius, tãdem quod elegit, euomet in apertas prorūpendo hæreses. De quibus bene Apostolus ad Romanos. 12. capite ait: Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et item (sicut supra diximus) Salomon Prouerbio. 23. eosdem admonet dicens: Prudentiæ tuæ pone modum. Atque iterum cap. 25. ait: Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte satiatũs euomas illud quemadmodum in heretico accidere videmus, qui non solum in heresim dilabitur, sed more vomitantis, qui non solum nociuũ cibum, quem comederat, sed etiã sanum & humores bonos, inuolutos cum nociuis euomit: sic pariter isti, cũ hæresi ipsa, ceteros simul bene viuendi mores, & catholicas veritates, quas antea in se habebat, extrã mittet. Vnde omnes hæreticorum errores, nihil aliud proculdubio sunt, quã nimij comesti mellis vomitus quidam. Hoc enim apertè idem sapiens

A

B

Simile.

C

Simile.

Expofitio. Roma. 12.

Expofitio. Prouerb. 23. Prouer. 25.

Asapiens attestatur, cum dicit: sicut qui multum mel comedit, nõ est ei bonum, ita qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. **S**extum documentum, quod velut præteriti documenti moderamen accipiendum est, sic habet. Prædicator in sanctæ scripturæ studio, sic sensum illius inquirat, vt in hac parte nimius non sit, sed extremum omninõ fugiat. Itaque non sic semper litterali sensui adhæreat, vt mysticum dimittat, nec semper mysticum ita diligat, vt litteralis immemor existat: sed sic ambos amplectatur sensus, vt ante omnia litteralem sensum, velut fundamentum assumens, vltèrius suo tempore & opportunitate habitata, ad spiritualem sensum transeat. Quæ quidem opportunitas tunc temporis aderit, quãdo scripturæ locus id exegerit, sic vt mysticus, qui ibi adducitur sensus, dissonus non appareat: sed quantum in se fuerit, legitimo seruato litteræ sensu, ad spiritualem (sicuti diximus) suo tempore transeat. **D**ocumentum hoc est beati Gregorij. 21. Moralium libro, capite primo, cuius ibi hanc assignat rationem. Quia videlicet tot sunt in sacra scriptura loca grauida mysterijs, vt nimia esset concionatoris ignorantia, si litterali sensui dumtaxat insisteret. Alia verò sunt tam huius-

Expofitio. Prouerb. 25.

6. Documētum.

B

C

Grego.

Rota.

cemodi mysterijs vacua, vt absque proposito omninõ esset, mysticum ibi sensum inquirere, præter id quod nuda ipsa historia designat. Quapropter ad loci proprietatem, in hisce rebus attentionem prestare habet concionator: quandoquidem ipse scripturæ locus eum docebit. Quemadmodum in eius studio se gerere debeat: quod etiam ex regulis & documentis suprã positis, facile dignoscere valebit. Adducit egregius hic doctor in doctrinæ huius confirmationem, factum illud Iacob, quod Genesis capite trigesimo primo refertur, quãdo, vt ipsius oues variij coloris parerent fætus, virgas quasdam accepit, quas ex parte decorticauit, ita vt in eis partes aliquæ albæ apparerent, aliæ verò virides remanerent: quas inquam virgas tempore conceptus, ante ouium oculos statuit, vt eas oues aspicientes, variij coloris etiam conciperent agnos. Virga hæc, sacra propriè est scriptura. Nam quemadmodum virga recta est, & bruti latera contundit, & tanquam baculus etiam homini deferuit, cui innitens facilius incedere potest: sic pariter scriptura sacra, omnium nostrorum operum regula quædam est & rectitudo, malorumque hominum latera contundit, atque bonis, cui innituntur, baculus est, vt leuius in virtutis via incedere valeant. Sicut ex propheta Dauid, psalmo

Ad loci proprietatē habēda est attentio

Figura. Gen. 31

B

Simile.

C

mo

A mo, 22. constat, dicente. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Est igitur sic, q̄ dum prædicator in diuinę huius scripturę ingreditur studium, vt eiusdem scripturę grauidetur conceptu, ob oculos suos virgam hanc apponere habet, nec totam quidem viridem, neque etiam decorticatam totā. Quod est dicere, vt nec semper litterę corticem solum insequatur, neque adhuc semper albū quod sub cortice est, mysticum videlicet sensum, diligat. Sed in parte ab scriptura sacra corticem auferat, sub ipsa videlicet littera, eius spiritum requirens: in parte autem viridem relinquat, literalem scilicet sensum, velut mystici fundamentum accipiēs: ita vt in nullo horum excessiuus reperiatur. Nam cum historia ipsa spirituales sensum non exigit, si concionator in inquirendo mystico, insistat, ex quo sanam & legitimam doctrinam elicere deberet, non nisi impropiam & inutilem, & quandoque errores educit: sicut paruulus cum matris vbera nimium comprimit, vnde lac sugere haberet, sanguinem emungit. Ita enim expressē Salomon ait, Proverbiorum capite trigesimo, qui fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Decet igitur paruulum ipsum, vt leniter atque

blandē ipsius matris vbera atrectet. Pari ergo forma sacre scripturę lectorem decet, ne ipsius scripturę textum, nimium premat, vt inde allegorias educat: neq; adhuc tam leniter scripturę sacre pectus tractet, vt nihil inde mystici sensus eliciat. Oportet ergo vt scripturę sacre locum, quem tractat, tam prudenter consulat, vt inde quod locus ipse patitur, sine violentia fugat.

¶ Septimum documentum ponit diuus Gregorius, secundo Moralium libro, capite secundo, vbi ait, ipsum decere euangelicum prædicatorem, vt in sacre scripturę studio cautus admodum sit. In hoc videlicet, q̄ multoties sacra scriptura, in quibusdam rerum temporalium loquutionibus, quę hominum iudicio planissimę apparent, res alias spirituales nobis significare intendit. Qua ratione aliquando contingit, vt in ipsa historie enarratione, non sine mysterio ipsius loci, temporisque atque personę qualitatem ponderat: vt inde spiritualia contingantia nobis innotescāt. Quemadmodum constat ex illo Deuteronomij capite primo, vbi de Israelitico populo legitur, quod ipsius Dei vocem in monte tolerare non poterat. Ideoque ipsius legis præcepta inferius ad montis radicem necessarium fuit illi in scriptis dare. Vbi ex loci huius positione

Figura.
Deuter.

A sitione, ipsius populi infirmitas, quam in se habuit, denotatur: quia ad tantam perfectionem minimē ascendere poterat; sed in communi quadam atque laxa vita, infra montem ad virtutis radicem consistere habebat.

Figura.
Ioan. 18

¶ Aliquando à corporis positione, scriptura sacra animę etiam positionem ponderat, sicut ex Ioannis decimo octauo capite constat: vbi cum iam passionis tempus appropinquasset, & Christus eis qui eum comprehendere venerant, respondisset: Ego sum: statim omnes retrorsum ceciderunt.

Figura.
Ezechi.

..

Item per Ezechielem prophetam, capite secundo legitur, quod cum Deus eum ad prædicandum mittere destinasset, cecidit in faciem suam. Ex primo ergo loco, in quo Christi comprehensores retrorsum cecidisse perhibentur, aliquorum hominum in peccatis suis occasus denotantur: qui nimirum retro cadere dicuntur, quia peccati sui, in quo iacent, nulla ipsis penitus restat intelligentia. Sic enim fit in eo, qui retrorsum cadit, quia locum in quo iacet minimē videt. Cæterū in prophetę casu, qui supra suā cecidit faciē, in ipso propheta intelligentiam officij sui insinuat remansisse: vt rectē officium, ad quod Deus ipsum mittebat, intelligeret: simulatque conditionis sue

Simile.

miseriam, & naturam fragilem, ingenijque sui paucitatem, ad tam graue cognouisset officium: & quod minimē ad tam altum suffecisset munus, nisi sibi Deus peculiare ad hoc præstitisset auxilium.

¶ Ex eo præterea, quod Satellites illi maledicti, retrorsum ceciderunt, & ex eo etiam, quod supra faciem ceciderit ipse propheta: duo peccatorum lapsus nobis insinuantur, quibus in delictis suis cadere consueuerunt. Quorum primus est, cum iam in peccatis lapsi, malum in quo iacentes sunt, nequaquam intelligunt: quo fit vt indetestanda vita sua perseuerent. Cuius nimirum conditionis, illi sunt peccatores, qui peccandi consuetudinē gerunt, atque in pestilentię cathedra sedētes diu permanēt: hoc si quidem est retrorsum cadere. Alij verò sunt, qui supra faciem suam cadere cōsueuerunt. Nam etsi eorum permittente fragilitate, per aliquam temporis moram Deum offenderint, in eis tamen perpetrati mali cognitio semper remanet, vnde illico à peccato resurgunt, atque in Deū creatorem suum viribus totis reuertuntur. Qui supra faciem cadere perhibentur: nam quemadmodum ille, qui in faciem cecidit, locū in quo iacet videt, etsi luteus est, verecundatur, & inde continuo surgere nititur: sic etiam qui in peccati limo infixus est

duo peccatorū lapsus,

Retrorsum cadere.

B

Supra faciem cadere.

C

Simile.

Figura.
Deuter.

A est: quando iam ad Deum conuertitur, hoc proculdubio ex ve recundia est, quam patitur, cum se voluntatem in peccati luto aspexit: abhorruit enim sese in tam foetido peccati statu iacentem videre.

Figura.
Actu. 7.

¶ Legitur in Actis Apostolorum, capite: 7. de diuo Stephano martyre in hæc verba, cum lapidaretur, dixisse: ecce video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei. Vbi ex eo, quòd corporis Christi, iuxta suum patrem annotatur positio, cum dicitur, quòd stans erat, & non sedens: significatur quidè, speciale quod huic sanctissimo martyri in persequutione sua erogabat auxilium. Nam qui stat, quasi paratus accinctusque est, vt alium ad iuuare possit, quæ tamen dispositio ei qui sedet, deficere videtur.

Simile.

¶ Aliquando scriptura sacra, temporis qualitatem, quo aliquid gestum est, considerat, vt inde aliquam hominibus virtutem, aut certè infirmitatem spirituales designet. Sicut locus ille Ioannis capite. 10. habet: vbi cum Christus in porticu templi Salomonis deambularet, tempus quo hæc fiebant, sacra pagina signat dicēs, hyems erat: vt hinc Iudeorum frigiditatem, quam in credendo, ipsiusque Iesu Christi doctrinam recipiendo tenebant, ostenderet. Nā de eo qui in peccato obstinatus est, quòd frigidus sit, propriè dicitur. Et hoc

Figura.
Ioan. 10.

idem est, quod insinuat, cum Matthæi. 24. capite asseritur: quoniam abūdauit iniquitas, refrigeret charitas multorū. Quæ itidem ratione Ioannes euangelista capite. 18. de Petri negatione loquens, tempus annotat dicens, quod hyems erat, & stans ad prunas calefaciebat se: vt in hoc amoris denotaret frigiditatem, quæ Petrus in corde suo erga Christi personam gerebat. Cæterū quando calefaciebat se, Petrum stantem scriptura depingit, vt hinc intelligeremus, quod rebus huius mundi, maiorem quàm diuinis præstabat attentionem. Aliquē quippe stantem esse, vigilantem esse demonstrat: at verò esse sedentem, desidem & quasi dormientem esse significat.

A
Expositio.
Matthæi. 24.

Figura.
Ioan. 18.

Figura.
Ioan. 18.

B

Simile

Figura.
Ioan. 13.

C

Figura.
Luc. 12.

¶ Præterea in eo loco Ioannis capite. 13. vbi legitur, quòd Iudas ab Apostolorum collegio egressus fuit, vt Iudæis Christum traderet, de tēpore quo exijt, sic dicitur: Nox erat. In cuius temporis ponderatione, euangelista eam animi cecitatem nobis significare intendit, quam peruersus ille discipulus in suo gerebat pectore, vt amplius ad sui delicti indulgentiam non rediret. Pari etiam ratione assignatur, per Lucam capite. 12. illius avari diuitis tempus, qui maximè in diuitiarum suarum abundantia delectabatur: cui subito responsum est, miser hac nocte reperent animam tuam. Ex quo enim in nocte

A nocte eius animam exhalandam esse dixit, significatum est, ipsum diuitem in tenebrarum statum abire debere, vbi nulla ipsi posset iam superesse lux. Hinc etiam est, quòd de Salomone, tertij Regum capite tertio legitur, quòd cum sapientiam à Deo recepisset hoc vtique in somnis fuit: vt temporis paucitatem, quo in ea perseveraturus erat, nobis insinueret. Nam id quod in somnis percipitur, statim cum excitatur homo euanescit.

Figura.
3. reg. 3.

Simile.

8. Documentum.

B ¶ Octauum documentum, quod maximè annotandum est, vt in sacra scripturæ studio concionator non offendatur: Secus enim si non satis alias in his esset eruditus, facile esset, ex diuinæ scripturæ verbis aliquid scandalum sumere. Est præterea documentum hoc conducens valde, vt Euāgelici prædicatores in sacra pagine loquutionibus, ignarum populum instruant: ne eorum quandoque rusticitas in causa sit, vt aliquem intra semetipsum creent errorem, aut certè crassam in hoc articulo ignorantiam teneant, vt scandalizari possint. Est ergo documentum quod multo ues sacra scriptura absurda aliqua asserere videtur, quæ in Deo penitus consistere non possunt: quæ tamen christianorum aures continuo scandalizare videntur. Igitur in huiusmodi scripturæ locis, non ita esse in Deo intelligendum est, sicut ipsa tex

tus littera sonat: sed loquutio quædam est, iuxta nostrum loquendi modum instituta, vt ex hoc, id quod nobis per talem loquendi formam proponitur, rectius intelligamus. Regula hæc diui Chrysostrami est, super Genesim, homilia. 22. tomo. 1. atque iterum in eodem loco, super Genesim, homilia. 13. vbi expresse asserit, quod in similibus sacra scripturæ loquutionibus, humanam quædam loquendi formam Deus assumit, non tamen vt ita in Deo realiter sit, sicut ipsa exterior loquutio designat. Et hoc constat ex eo quod habetur, Genesis capite sexto, vbi dicitur, quòd videns Deus summam hominum in terra corruptionem & malitiam tactus dolore cordis, dixerit: pœnitent me fecisse hominē. Clarum quippe est, nullum esse in Deo cordis dolorem, qui neque cor habet, neque in eo dolor talis esse potuit. Neque etiam eius quod semel fecerit, pœnitudo siue contritio existere in Deo valet, quippe qui omnia antequam fiant, sapientissimè à principio vsque in finem attingit. Quo fit vt nullus in Dei operibus error admisceri queat, vt postmodum illius quod semel gesserit, pœniteat: quandoquidem sola hac de causa, homines pœnitere solēt, quia operis quidem rectitudinem aut errorem, qui in gestis suis immisceri solet, attingere non valent. Est ergo, loquutio hæc, quidam

A
Chrysostramus.

B

Expositio.
Genesis. 6.

C

humanus

A humanus loquendi modus. Nam quemadmodum homines in re ipsa affuescimus facere, ita & scriptura sacra consuevit dicere, ut iuxta nostram loquendi formam, ea quae Deus facit, rectius intelligamus.

¶ Dicitur praeterea Genesis, capite. 2. quod cum Deus hominem creasset, assumpsit eum, & in paradiso constituit, ut ipsum nepe conseruaret paradysum. Vbi certum est, quod Deus manibus minimè Adam assumpserit: quia cum in Deo nulla sit manuum aut brachiorum compositio, consequens est ut nec actio haec corporalis in eo esse potuerit, ad hoc ut primi hominis realiter assumpserit corpus. Sed huius loci sensus est, diuinam solum fuisse voluntatem, hominem illum in paradiso habitare, ut eum utique custodiret. Itaque Deus hoc idem voluntate sua operatus ibi fuit, quod homo brachijs & manibus peregrisset. Scriptura igitur sacra, illud nobis sub humana loquutionis forma designauit, ut iuxta nostrum loquendi modum, res ipsas percipiamus diuinas: quae si alioqui iuxta naturam suam nobis proponerentur, nullo pacto eas percipere valeremus.

¶ Legitur etiam Iob capite. 1. quod loquente daemone cum Deo, continuo ab ipsius Dei exiuit praesentia. Qui loquendi modus insinuare nobis videtur, Deum in

aliquem abijisse locum, vbi Deus non extitisset. Etenim cum inter homines dicitur aliquem a regis exijisse praesentia, idem est, quod in aliquem abijisse locum, in quo rex penitus non existat. Quod de Deo asseri nullatenus potest: nullus quippe locus est, vbi praesens non sit. Constat siquidem ex quam plurimis sacrae scripturae locis, Deum ubiq; esse praesentem. Ieremias enim capite. 23. ait: coelum & terram ego impleo. Et hoc idem Ecclesiastici capite. 24. legitur: Girum coeli circuiui sola. Et hoc item est, quod locus ille Sapientiae capite 1. sonat, vbi sic habetur: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Ad haec etiam Isaias propheta capite, 66. ait: Coelum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Atque iterum ipsemet Isaias propheta capite, 40. inquit: Coelum metitur palmo, & omnem terram pugillo concludit. Praeterea etiam regius David propheta Psalmo, 138. de hac eadem dei praesentia loquens ait: Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam, Si ascendero in coelum, tu illic es: Si descendero ad infernum, ades, Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, illic tenebit me dextera tua, Vbi aperte nullum constat esse locum in caelo, aut in terra, siue in mari, ad quem confugiens homo

A homo, Deo non occurrat. **¶** Daemonem igitur a Dei praesentia recessisse, non est in aliquem deuenisse locum, in quo Deus non existat: sed iuxta diuini Gregorij expositionem secundo Moralium libro capite. 12. & 13. tunc temporis daemonium in Dei praesentia esse dicitur, quando a diuinae maiestatis virtute & potentia adstrictus, malitiae suae appetitum in homines exercere nequit. Tunc vero a diuina praesentia exire dicitur, cum ab hac Dei voluntate solutus, desiderij sui libertatem consequitur. Itaque cum voluntatis suae appetitum adimplere nequit, tunc ipsius Dei praesentiae assistit: tunc vero ab eadem eximitur assistentia, quando persequendi homines potestate recepta, suae malae voluntatis propositum adimpleretur venit.

¶ LEGITVR etiam Iob capite. 1. Deum daemonem ipsum interrogasse, vnde venis? Ex quibus verbis aliquam in Deo fuisse ignorantiam insinuatur: hic enim loquendi modus, eorum omnium vtitatissimus est, qui aliquid ignorare videntur: nullus quippe ab alio sciscitatur, nisi id quod nescire dicitur. Ex hoc igitur, christianorum aurbus scandalum aliquod fortasse gigni videbitur, quia praecedentia verba, talem in Deo ignorantiae imperfectionem esse designent. Verum tamen sicut iam

supra diximus, eadem loquutionis formam Deus hic penitus assumpsit, qua nos inter nosmetipsos vtimur: ut per nostrum loquendi modum, aliud Deus nobis significet, quam voces ipsae insinuant. Quod beatus Gregorius sic ingeniosissime exponit. 2. Moralium libro capite. 4. Notissimum quippe erat (ait doctor hic) Deum scire, vnde daemone veniret, cum neq; vno temporis momento absq; eius voluntate moueri possit. Sed peculiaris est sacrae scripturae talis hic loquendi modus tam in loco isto, quam etiam in multis alijs, Deum videlicet & cum daemonibus, & cum malis etiam hominibus ita loqui, ac si eos minimè agnosceret: Notamè quia in rei veritate eos non intelligat: sed dum eorum peruersos mores acceptare minimè velit, eos tunc ignorare dicitur: & in hoc est eorum peruersam vitam reprobare, in hoc inquã eos nescire dicitur: Et sic intelligitur ille euangelij locus quem Mattheus cap. 25. adducit, vbi Deus fatuis illis quinq; virginibus, quae clausam ianuam pulsauerunt, respondit: Nescio vos: Sic etiam locus ille accipiendus est, qui Genes. cap. 3. habetur, vbi primum hominem postquam peccauerat deus in Paradiso requirès, illi dixit: Adam vbi es? quasi dubius, vbi esset Adam interrogasset: Simili modo reliqua his similia sanctae scripturae loca, intelligenda sunt.

Expositio, Iob. 1.

Simile

C

Simile.

Deus ubiq; praesens.

Iere. 23. Eccl. 24

Sapient. 1.

B

Isaie. 66.

Isaie. 40.

C

Pl. 138.

Expositio, Iob. 1.

Gregor.

Gregor.

B

Peculiaris scripturae loquendi modus.

C

Expositio, Matthei. 25.

Expositio, Genes. 3.

A ¶ Præterea, adducuntur verba quædam per Amos prophetam, capite tertio, quæ hominum aures prorsus scandalizare videntur, vbi dominus sic ait: Si est malum in ciuitate, quod dominus non fecerit: cum tamen compertissimum sit, numquam alicuius mali Deum auctorem fuisse. Attamen per humanam hanc loquutionis formam, propheta nobis designare voluit prouidentiam magnam, & peculiarem curam, quæ erga res omnes Deus gerit, quantumcumque minutissimas, & quæ parui videantur esse momenti. Siquidem nulla earum sine eius sapientia & voluntate mouetur, siue bonæ sint siue malæ. Non tamen quia peccati culpam, Deus ipse ibi posituè operetur, aut velit: quandoquidem compertum est, de liciti culpam, tanquam ex radice proprioque fonte, ab hominis voluntate & malitia promanare: sed dicitur Deus in hominibus malum perpetrare, quia malipœnam, in ipsius culpæ demeritum & flagellum, hominibus infligit: aut certè, quia peccati culpam & si non velit, permittit tamen, in aliorum peccatorum punitionem, quæ quandoque homo perpetraverat. Sic enim inter homines sæpe accidit, quod peccatum ali-quod in alterius peccati pœnam deueniat.

Duplex sensus.

¶ Ad eum modum intelligendus etiã est ille scripturæ locus, qui tertij Regum capite. 22. adducitur, vbi Deus prophetas prouocat, vt mentiantur, atque vt Achaz regem Israël decipiant: & cum nullus adesset propheta, qui ad hoc sese offerret opus, dæmoni potestatem concessit, vt eum deciperet, dicens: Vade & decipe Achaz, quia contra eum præualebis. Non igitur in hoc loco intelligendum est, Deum mendacij huius auctorem fuisse, cum alias in lege quam hominibus præstitit, tam prohibitum sit omnibus mentiri: quia dæmon mendacij auctor semper extitit, à cuius malitia peccatum ipsum formaliter processit. Ceterum hoc in loco mendacium Deus permisit, in regis Achaz correctionem, & flagellum, quod alias ipse meritus erat. Et vt nos hoc rectiùs intelligeremus, ad nostrum loquendi modum, scriptura sacra loquutionem formauit.

¶ C A P V T. XVIII.
vbi de nono agitur documento.

NON VM documentum, quod pro sacra pagine intelligentia, valde etiã obseruandum est, de contrarietate utiq; est, quæ in verbis eius quandoq; reperitur. Pro quo est annotandũ, dupliciter posse solui

difficul-

A difficultatem hanc quam ex verborum contrarietate in scriptura sacra oriri contingit, vt concionator in eiusdem sacrae scripturæ studio non aberret. Primò enim soluitur per expositionem, quam in seipsa diuina habet scriptura. Nam sic vt plurimum accidit, vt quædam ipsius per alia interpretentur loca: quod profectò manifestum concionator erit, si tamen in eius lectione fuerit assiduus. Quemadmodum ex primo capite ad Romanos constat, vbi Apostolus fidei christianæ excellentiam exaggerans, sic ait: iustus ex fide viuit. Vbi videtur totam christianæ vitæ substantiam & negotium, ipsi tribuere fidei, nullius alterius virtutis habito respectu. Quæ tamen verba, si attentè consideremus, contrarietatem habere videntur cum eis, quæ alio in loco ipse Apostolus de eadem asserit fide, cum prima ad Corinthios capite. 13. ait: si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi locus hic, parum vigoris fidei christianæ tribuere videtur, dummodò charitas ipsa absit. Attamen si attentius vtriusque loci verba contemplati fuerimus, apertè contrarietas dissoluitur. Nam secundus locus qui prima ad Corinthios, capite. 13. adducitur, alterius pri-

Duplex contrarietatis solutio.

i. contrarietas. Expositio, Roma. 1.

Expositio, 1. Cor. 13.

mi expositionem continet. Estò enim verum sit, quod fidei christianæ excellentia in hoc consistat, vt prima sit vitæ nostræ ianua, qua Deus ad hominem ingredi habet (quia profectò rei alicuius cognitio, quæ ipsius intellectus primum est opus, præsupponitur quidem ipsi amoris virtuti, qui voluntatis est effectus: prius enim rem aliquam cognoscimus, quam eam amemus: & sic prius est Deum ipsum cognoscere, qui fidei actus est, quia nimirum eum per fidem recipimus, quam amare, quod est charitatis opus, veruntamen cum credere Deum, eumque cognoscere, ad amorem Dei atque ad eius obsequium ordinetur, hinc est quod fidei actus, scilicet in eum credendi, parum prestaret, si charitatis virtus fidem ipsam non vestiret, voluntate & operibus associando. Quo fit, vt necessariò dicendum sit, primum Apostoli locum, vbi asserit, iustum ex fide viuere, sic à nobis accipiendum esse, quod videlicet, prima christianæ vitæ ianua fides est, supposito tamen vt charitatis operibus informetur. Vnde apertè colligitur, quod locus ille primus, per loci huius secundi doctrinam modificandus veniat, attentò, quod tam necessaria in christiana hac lege, hominibus sit demandata charitas. Hinc

Solutio.

Z a satis

A fatis hereticorum confunditur cæcitas, qui solam fidem sufficere autumant. Item patet, quòd inter hæc duo loca nulla versetur cõtrarietas. Nam primi loci sensus (sicut diximus) hic est, quòd de se fides prima est ianua, per quam ad animæ vitam & salutem ingrediendum est: sic tamen vt charitate sit cooperta, & non nuda.

¶ Traditur etiam Matthæi capite. 6. operum virtutis forma, quam homo erga Deum in se ipso obseruare debet, videlicet quòd secreta esse debeant, inter Deum & ipsum solum. Ait si quidẽ Christus, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: & vt eum orauerit homo, non in foro coram hominibus faciendum sit, sed vt seorsum in suum ingressus cubiculum, in Deum suam dirigat orationem. Item vt si quandoque ieiunauerit homo, nevtiquam macilentam faciem præferat, vt sic ab hominibus videatur: sed omnia Deo patri relinquat, qui hæc tandem virtutis opera præmiaturus est.

B ter Deum & ipsum solum. Ait si quidẽ Christus, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: & vt eum orauerit homo, non in foro coram hominibus faciendum sit, sed vt seorsum in suum ingressus cubiculum, in Deum suam dirigat orationem. Item vt si quandoque ieiunauerit homo, nevtiquam macilentam faciem præferat, vt sic ab hominibus videatur: sed omnia Deo patri relinquat, qui hæc tandem virtutis opera præmiaturus est.

C Alibi tamen, Matthæi scilicet 5. capite, de his eisdem operibus loquens, quæ homines cum Deo tractare debent, sic dicit: sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Vbi apertissima duo hæc loca sibi inuicem contraria videntur. Nam cum in hoc proximo loco virtutis opus pu-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit.

Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus.

Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

blicum esse præcipit, in primo non nisi secretum esse exigit. Si tamen attentius in vtroque loco, scripturæ diuinæ propositum, & contextum perpendamus, nullam inter se contrarietatem habere reperiemus. Nam in seipsis, ipsorummet continetur expositio: quemadmodum constat primi loci verba consideranti, quæ Matthæi capite sexto statuuntur. Ibi enim sic legitur: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ex quibus vltimis verbis, scilicet, vt videamini ab eis, colligitur Deum nevtquam prohibere, publica esse hominum opera, cum in Christiana republica bonorum operum exemplum, tam sit inter homines necessarium: sed hoc tantum prohibet, vanitatis videlicet finem, quem in suis virtutum operibus homines intendere possent, si ipsius virtutis opus, eo fine & animo exercerent, vt ab hominibus viderentur. Vnde iuste Deus ab his humanam hanc gloriam appetentibus, virtutis præmium abstulit. Cum enim ipse virtutis exercitium, in applausum, & hominum solum aspectum direxerint, iam inde ipsius operis mercedem reportarunt: quia hoc præcisè præmium est, quod in ipso operis exercitio præcipue inten-

A intendebant. Vnde fit, vt in nullo tali virtutis opere, Deus illis debitor existat. Et hæc ratio est, quam ipse euangelij textus assignat, dum ait, vt videamini ab eis. Secundò respondetur, loci huius contrarietatem absolui, si ponderemus secundi loci, Matthæi scilicet capitis quinti, propositum. Ibi siquidem de pastoribus Christus loquitur, qui reipublicæ christianæ sunt capita, quos maximè decet ad hoc, vt ouibus suis bonorum operum se præbeant exemplar, quòd eorum virtutis opera, publica sint. Vnde sal-

B ciuitatemque supra montem positam, atque accensam super candleabrum lucernam, eos denominat: quæ nimirum tria nomina res omnino publicas designant. Vt hinc animaduertant, quòd tanquam mundi luminaria, omnium conspectui apparere debent: & veluti sal, cæterorum vitas condire habent: & quemadmodum ciuitas, habitaculum hominibus existit, sic etiam prælati, protectio omnibus fieri tenentur. Cæterum in primo Matthæi loco capituli sexti, de peculiaribus seorsum personis Euangelium loquitur: qui cum aliorum non sint capita, secreta ab eis opera fieri conducit. Nam cum isti nullum aliud gerant principalis negocium, quam animæ suæ

salutem consequi, conducit maximè, vt inter se & Deum solum virtutis opera exequantur. ¶ TERTIO annotandum est adhuc pro solutione contrarietatis huius, quòd hominum virtus sic se habeat, quemadmodum ipsa plantarum natiuitas. Quæ quando recenter nascuntur, & tænerimæ sunt, quia earum esse pro eo tempore, veluti in lacte, tenerimum consistit: & ideo tunc temporis planta ipsa, solitudine & protectione eget, ne vel ab aère frangatur, vel à solis calore areseat, aut certe à gelu ipso aduratur.

¶ Cæterum cum iam ipsa adaucta est planta, atque in arboris truncum creuit, radicesque profundius in terra immixtas habet: tunc temporis inquam, minime tanta eget coloni cultura, vt scilicet ab aëris flatu, solisue calore, aut gelu defendatur, quia nulli periculum imminet, vt arbor ipsa frangatur & pereat. Sic etiam in duplici sunt religiosi viri differentia. Alij, qui veluti nouicij & nouellæ plantæ, in virtutis exercitio incipientes sunt, qui nondum eius perfectionem attingerunt: de quorum numero maior fere est hominum massa. De his ergo Matthæus capite sexto loquitur, dum opera virtutis secreta esse commendat, vt eos à sæculi huius inani gloria tutos reddat. Sunt enim tenerri-

Simile. Simile. Simile.

Religio si viri.

Z 3 mæ

Hereticorum cæcitas.

2. Contrarietas Expositio. Matthæi. 6.

Solutio.

Solutio.

Expositio. Matthæi. 5. Sal. Ciuitas. Lucerna

Simile. Simile.

Simile.

Necessarium virtutis exemplum.

3. Solutio.

Simile

B

C

A me arbores, quæ nondum virtutis truncum emiserunt, sed tantum in lacte & virtutis flore existunt: vnde manifestum eis imminet periculum, vt tanquam tenerrimæ plantæ hinc inde ab inani mundi huius impellantur gloria. At verò alij sunt, qui iam in virtute prouecti sunt arbores, quia virtutis corpus & truncum protulerunt, qui in virtute diuites & consummati existunt quemadmodum sunt prælati, qui reipublice christianæ sunt capita, aliorumque sunt gerentes curam in quibus cum nulum iam immineat inanis gloriæ periculum, quæ eos ab integra (quam ducunt) virtute abscindat, exigitur eorum opera publica esse: quia in eis virtutum exemplum, ad aliorum utilitatem maximè intenditur. Et de his Euangelium loquitur, capite. 5. petens, vt coram hominibus lucida sint eorum opera: præsupponit enim quod cum prælati sint, extra nouiciorum statum in virtutis exercitio iam esse debeant. De quorum numero aliqui in sacra pagina reperiuntur sancti, qui virtutes suas publicè prædicarunt, & hoc absque vilo vanitatis vitio. Sicut diuus fuit Paulus, quemadmodum ad Corinthios secunda epistola capite. 11. legitur: necnon & de propheta Iob, capite. 31. habetur: quos videre

libeat. Ibi enim virtutes quas operati sunt, necnò labores, quos pro Deo sunt perpessi, publicè annuntiant.

H A B E T V R etiam Ecclesiast. capite. 2. Melius est comedere & bibere. Postmodum autem capite. 7. contrarium huius Salomon affirmare videtur, cum dicit: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. In quorum vno loco conuiuium laudat, in altero verò condemnat: quo fit, vt inter hæc duo loca, contrarietas non modica oriri videatur. Attamen ex fundamento, quod hucusque in hac adduximus materia, quod est scripture sacre propositum atque contextum attentè considerare, facile soluitur dubium. Nam si præcedentia, & sequentia textus verba perpendamus, reperiemus quod in .2. capite condemnat Salomon eorum hominum avaritiam, & tenacitatem, qui vt heredibus bona sua relinquant, ea in sui ipsorum utilitatem expendere non audent, vsque adeò vt nec adhuc ex ipsis necessaria sumant. Hos igitur damnat sapiens, dicens, satius illis fore, de suorum bonorum temporali substantia comedere & bibere, iuxta id quod eorum exegerit necessitas, quam tanta sollicitudine in hoc seculo diuitias acquire

Simile.

B

Prælatorum perfectio.

C

Expositio. 2. Corin. 11.

Expositio. Iob. 31.

A

3. contrarietas. Expositio. Ecclesiast. 7.

B

Solutio.

C

A acquirere & conseruare, vt post mortem ijs tandem relinquunt, quos ignorant, quales sibi gratias pro impenso referant beneficio. At verò in capite. 7. tractat sapiens, frænum hominibus in vitæ huius dissolutionibus imponere, quæ ex eorum insurgunt nimia sensualitatis lætitia, ob oculos illis proponens naturæ ipsorum miseriam, & perituræ vitæ memoriam. Et quia ad hoc maximè conducit à mundanis conuiuijs homines ipsos retrahere, vbi vt plurimum sensualitatis habent soluentur, atque cælestis vitæ obliuio generatur: ideo à talibus potatorum comestationibus eos retrahere decreuit, atque in lachrymas (quæ in luctus domo versantur) conuerti admonet, vt ibi homo in miseræ suæ contemplationem excitetur. Quia igitur huic proposito conducit nimis, in luctus domo hominem reperiri, propterea ait, melius esse domui luctus adesse, quàm conuiuij.

I T E M Matthæi. 15. capite. ait Christus, Phariseorum traditiones damnando, veterisque legis satraparum consuetudines: sine causa colunt me, docentes doctrinas hominum ac mandata. Vbi humana statuta, & mandata, quæ Pharisei populum docebant, Christus damnare videtur. Alibi tamen, vt ex Matthæi capite. 23. patet ait: su

Diuitiæ hereditibus reliquit.

Coniuiua

4. Contrarietas Expositio. Matthæi. 15.

Expositio. Mat. 23.

per cathedram Moyfi federunt Scribæ & Pharisei, omnia quæcunque dixerint vobis seruate & facite. Quod prætereà confirmatur ex eo quod Lucæ capite. 10. ait: Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit. Quibus in locis, primi loci contrarium videtur profectò asserere: nam expressè hominum madata & doctrinas prosequi iubet.

Difficultas tamen hæc facile diluitur, si præmissam à nobis regulam sequamur. Quia si propositum & finem, quo Christus Matthæi. 15. capite loquutus est, consideremus, inueniemus aperte, non eius fuisse mentis omnia hominum damnare statuta, maximè cum laudabilia sunt & ratione fundantur: cum hæc eadè per alia duo Matthæi videlicet & Lucæ loca Christus approbauerit, in quibus, hominibus clarè persuadet, vt eorum libenter audiât & obseruent præcepta. Voluit igitur Christus in illo Matthæi loco capite. 15. Phariseorum & satraparum peruersam dānare gubernationē. Docebant siquidē populū, aliqua eorum seruare debere statuta, quæ tamē directè Dei legi contraueniebant. Quemadmodū fuit mandatum illud, quod ipsi mera avaritia statuerunt, cui quidem mandato tota illius capituli quæstio innititur, quādoquidē tale statuerunt sanctionē, vt videlicet, id quod parentum vitæ necessarium erat, ab eis omnino auferendum

Expositio. Lucæ. 10.

B

Solutio.

C

A dum esset, sibi que in templo offerri debere, ut inde in sui ipsorum postmodum cederet alimentum. In quo casu non solum hac Pharisæorum peruersam constitutionem Christus damnauit, sed quæ plurimas alias, quæ huic similes existerant, quas iam inter se Pharisæi habebant receptas. At vero in alijs locis, ubi Christus Pharisæorum doctrinam audire & profsequi admonet, talem esse præsupponit doctrinam, ut rationi legi que diuina minimè contrariet.

B Et ponderanda est maximè, præmissi huius documenti doctrina, quia ad sanam profectò scripturæ sacræ intelligentiam conducit valde. Ex eo enim quod scripturæ sanctæ lector non satis quandoque eius attentè connexionem considerat & consequentiam, quam inter se scripturæ huius veritates habent, nec propositum in qua sancta loquitur scriptura perpendit, neque sequentia verba cum præteritis cõfert: Inde inquam hæreticorum pluri mi, in varios intolerabilesque inciderunt errores. Quorum semper fuit conditio, ab ipso scripturæ sacræ purissimo fonte excerpere testimonia, ea que interpretari, non quidem in eo spiritu & fine, quo ibi scripta sunt: sed ipsius scripturæ sanctæ simplicitatem, ad hoc intentum trahunt, ut id quod ipsi prætendunt significet, non autem ad id quod san-

cta ipsa exigit scriptura. **A** Hos tales ceterosque diuini verbi prædicatores, qui proprietatem propositumque, quod in se ipsa diuina habet scriptura, deserunt, volentes quidem ex ingenio suo diuinis auctoritatibus assignare sensus: Hos inquam acriter reprehendit Hilarius in libro de Trinitate, capite. 4. his verbis: Intelligentia dictorum, ex causis sumenda est, quia non sermoni res, sed rei sermo debet esse subiectus. Intelligentia (inquit egregius hic doctor) ac legitimus diuinæ scripturæ sensus, ex rebus ipsis, de quibus tractat, educendus est: nusquam siquidē res ipse verbis adaptari debent, sed verba potius rebus ipsis, & proposito quo tractantur, habent concordari.

CAP. XIX. DE ERRORIBUS, in quos defectu huius documenti, hæretici deuenerunt.

T CONFIRMATUR apertissimè documentum huius veritas.

Nã huius lectionis defectu, in hac dementiam, cœcitateque nostra hac tempestate deuenerunt hæretici, ut omnes catholicæ Ecclesiæ cærimonias abstulerint, quemadmodum sunt templorū, Sanctuariorumque peregrinationes: ob hoc solum quia aliquas scripturæ diuine auctoritates,

-Dignu
-sunt
-sunt

Et
-sunt

Textus
cõnexio
ponde-
randa val-
de.

Hilarius

Hæreticorū de-
mentia,
vnde or-
ta sit.

A tes, ad litteram ipsam intellexerunt, nulla alia habita attentione ad ipsius litteræ contextum, & consonantiam, quam cum alijs scripturæ locis ipsamet sacra pagina habet. Sicut apparet in loco illo Ioannis capite. 4. cum Christus Samaritanę dixit. Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis, sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, Ex quibus verbis suam volunt corroborare hæretici sententiam, qua templorū orationes, cæterasque sanctuariorum peregrinationes damnant. Vbi si attentè perpēdamus propositum, in quo Christus hæc proferebat verba, inueniemus quidem, eum nequaquam Christianorum religioni & deuotioni contrauenire, quam erga templa aliaque longinqua gerunt sanctuaria: quibus in locis, intensiori quadoque deuotione homines Deo preces fundunt. Sed eius tantum intentum fuit, Samaritanę illius quæstioni satisfacere, ut Iudeos simul & Samaritanos, ab errore quo tenebantur eximeret: quorum primi orationem validam non esse asseriebant, nisi in Ierusalem templo fieret: Samaritani vero e contra affirmabant, nullius videlicet virtutis orationem existere, nisi in Samarię monte esset effusa. Et quod utrorumque sententia manifestus esset error, patefecit Christus, exponens vim &

v. Hæreticorum deceptio. Expositio Ioannis. 4.

Peregrinationes

Iudei. Samaritani.

orationis virtutem minimè consistere in eo quod in hoc potius quam in alio fieret loco: quandoquidem videmus, quod in quocumque loco, si fide & veritate Deum imploremus, valida sit oratio: talis, Deūque ad nos exaudiendū quocumque tempore & loco paratū esse. Non tamen propter hoc tollitur, in loco aliquo efficacior esse orationem quā in alio, sicuti sunt templa, atque in deserto edicule, cæteraque sanctuaria: quia ipsi Deo peculiare hæ sunt dicatē dōm, & in hūc præcisè finem facta hæc sunt instituta loca. Sunt præterea hominum precibus aptissima loca, eremi, & cuiuscumque etiam secularis in domo separatius & secretus locus, siue cubiculum, quia cum huiusmodi loca solitaria sint, orationi proculdubio existunt accommodatiora, in quibus attentius homines Deum exorare valent. Et hæc fuit cæcitas, aut certe temporis nostri hæreticorum malitia, qui ut peruersam suam fundarent sententiam, loci huius verba nudè omnino acceperunt. Qui illorum verborum sinceritate abutentes, locum hunc pro se allegarunt, ut cærimonias omnes penitus abradarent, nulla alia habita attentione ad eum finem & propositum, in quo Christus ea tractauerit.

Sic etiā decepti sunt in verbis illis, Matthæi. 15. capite. cum dicitur: sine causa colunt me doctores doctrinas hominum ac

A
B
C

Loca orationis

2. Hæreticorum deceptio. Expositio. Matthæi. 15.

A mandata. Nam quia hæretici horum verborum sinceritatem, nudumq; litteræ corticem solum in spexerunt, pro comperto habent, humana omnia statuta, constitutionesq; , hoc in loco Christum condemnasse, præter eas dumtaxat, quæ in Euangelio erant contentæ. Neque aduerterunt, siue (vt rectius dixerim) advertere noluerunt, propositum in quo hæc Christus protulerit verba. **Quantum** quidem hoc maximè Christi erat intentum, Phariseorum videlicet peruersam illam traditionem damnare, quæ oblationes in templo fieri disponebat, de his quæ parentum alimento necessaria existebant: sua ipsorum dumtaxat cupiditate & auaritia moti, vt eas scilicet oblationes, in suis sustentationem postmodum conuerterent. Nec immeritò statutum hoc damnatione dignum erat, quippe quod Dei mandato, ipsiq; naturali rationi contrarium existeret, quo patrem & matrem honorare præceptum erat. Neq; hoc solum Christus hic damnauit statutum, sed & cætera ipsorum similia mandata, quæ in suum commodum, atq; legis diuinæ rationisq; naturalis detrimentum statuerant. Non autem abstulit laudabiles sanctiones, optimosq; viuendi mores, quos iuxta rationis dictamen, homines ad honestè viuendum inter se iam receptos haberent, aut quæ in optimam reipublicæ suæ directionem, iam fuissent

constituta. Et argumentum in contrarium huius, ex precedenti auctoritate desumere, non minus quam deliramentum est.

¶ Defectu etiam considerationis huius, perditissima hæc Lutherianorum secta, in quendam alium intolerabilem incidit errorem. Qui in aliquibus scripturæ sanctæ locis, auctoritatum sinceritatem, & nudum litteræ corticem solum respicientes, causam autem & propositum, quo ibi adductæ sunt minimè attendentes, religiosam omnem negarunt abstinentiam, quam semper apud antiqui, & religiosi admodum viri seruare consueuerunt: & quæ etiam christiani omnes in Euangelica lege tam vsitatam tenent, & ab omnibus venerant. Dixerunt namq; , quod à nullo penitus cibo homines se abstinere debent, sed quod carnibus nulla temporis habita differetia vti possunt neq; adhuc ieiunare tenentur, aut reliquas his similes seruare abstinentias. In quorum confirmationem, aliqua scripturæ sanctæ pro se adducunt testimonia, & potius quidem ad malitiæ suæ intetum, quam ad veritatem ipsam attinentia.

¶ Primum ergo, quod pro se allegant testimonium, est Genesis capite. 9. vbi sic legitur: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quo in loco apertissimum est, nullum primis parentibus excepisse cibum.

Primus locus Genes. 9.

3. Hæreticorum deceptio.

B Religiosa abstinentia.

Statuta humana

A ¶ Secundus locus est Apostoli Pauli. i. ad Timotheum capite. 4. vbi ait. Omnis creatura Dei bona est: & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.

3. Locus ¶ Tertius locus est eiusdem Apostoli. i. ad Corinthios, capite. 8. qui sic habet: esca nos non comeditur Deo: neq; enim si non manducauerimus, abundabimus.

4. Locus ¶ Quartus locus est ipsius Iesu Christi Redemptoris nostri, Matthæi capite. 15. vbi ait: Non quod intrat in os, coinquinat hominem sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem, videlicet blasphemiam, periuriam, atq; mendacia, hæc inquam hominis animum inficiunt.

5. Locus ¶ Quintus locus est beati Pauli prima ad Timotheum, capite. 4. qui sic ait. In nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum in hypocritis loquentium mendacium, prohibentium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione. Hæc sunt sacræ scripturæ loca, à quibus Lutherana pestis hæc deduxit hæreticam opinionem: quia profecto documenti huius, quod hucusq; explicuimus, attentione caruerunt.

¶ Vt tamen distinctius eorum appareat cæcitas & malitia, & quam sine fundamento sacram adulterauerint scripturam: anno-

tandum maximè est, in hac parte tres fuisse antiquos errores. Quorum primus in primitiua extitit Ecclesia, in quibusdam falsis prophetis, quorum nomina hæc sunt, Ebion, Cherintus, & Nazarei, qui Euangelicam legem, simul cum veteri obseruari debere affirmabant: ideoque à quibusdam cibis, qui in veteri lege Iudæis erant prohibiti, christianos etiam, qui iam Euangelium receperant, sese debere abstinere asserbant. Quos etiam Græci imitati sunt, qui carnes in veteri lege prohibitas nequaquam comedunt, & à suffocato & sanguine pariter se abstinēt. A quo quidem fonte promanauit correctio illa, quam diuo Petro Apostolus Paulus dedit, quemadmodum constat ex eo loco ad Galatas, capite. 2. quia Petrus ipsis Iudæis, in obseruantiam ritus huius, sese ingessit.

¶ Secunda aliorum opinio fuit, aliquos esse cibos, qui suapte natura immundi & illiciti sunt: ac per consequens, quod comedentis animam contaminabant. De quorum numero fuerunt, Tatianus, Eustachius, atq; Priscilliani stæ: qui omnes tanquam à natura sua illicitas & immundas à se omnino reiiciebant carnes. His adheferunt etiam Manichæi, qui adhuc ultra progredientes, non solum carnes, sed oua, lac, & vinum veluti illicita omnino repudiarunt. Huius itidem sententiæ extiterunt Seueriani, qui tanquam nefan-

A Tres antiqui errores.

Græci.

B

Ad Gal. 2.

2. Hæreticorum error.

C

Heretici in virtute excedentes. Seueriani.

¶ Se-

A nefandum duxerunt vinum bibe-
re. Fuerunt prætereà eiusdem opi-
nionis Cathari rigidiores quidē,
quàm præteriti omnes: qui asse-
ruerunt quòd carnes, & oua, caseū
& lac, adhuc necessitatis tempo-
re comedere, etiam si in infirmi-
tate fuerit homo constitutus, pec-
catum esset mortale: sicuti refert
Guido in libro, quem de hèresi-
bus edidit.

B Tertius error fuit Iouinia-
ni hæretici, in alio extremo. Ase-
ruit enim nullam debere esse in-
quocunq; tempore ciborum di-
stinctionem, sed quòd omnia cum
gratiarum actione comedēda ve-
niunt. Cui adiuncti sunt etiam
Vualdenses, qui vsq; adeò senten-
tiam hanc certam esse affirmant,
vt asserere audeant, quòd Eccle-
sia nullam ciborum abstinentiã
quocumque tempore hominibus
imponere possit. Quorum hæreti-
corum semper fuit consuetudo, ad

C hūc etiam Quadragesimali tem-
pore, carnes, oua, & lac, atq; omnia
alia, quæ tunc temporis prohibi-
ta erant, comedere. Quem erro-
rem nostro hoc tempore Luthera-
ni amplexati sunt tempore nam-
q; Quadragesimæ, & in sexta fe-
ria, & sabbatho, nec non in alijs
sanctorum vigilijs, sine aliqua
temporum differentia, effrænate
carnibus vtuntur. Qui errores
omnes inde profectò orti sunt,
quia propositū, in quo hæ diuinæ
auctoritates in sancta scriptura
sunt adductæ, ne vtiq; pōderarūt.

¶ Vt igitur opinionem horū,
deliramentum esse breuiter osten-
damus, & quòd eorum error ex eo
solum dimanauit fonte, quia pro-
positum sanctæ scripturæ, & con-
textum minimè attenderunt hæc
distinctiùs tractabimus. Hæ nam-
que diuinæ auctoritates, nequa-
quam hominibus tam bestialiter
& effrænate comedēdi carnes præ-
stare licentiam intenderunt: quia
sic omnis christianorum religio-
sa abstinentia, quam tam laudabi-
liter ad edomandam sensualitatē
tempore aliquo homines obserua-
runt, rueret omnino. Non igitur
scripturæ sanctæ testimonia, talē
intenderunt absurditatem: sed
scripturæ huius propositum hoc
solum fuit, scilicet novos hèresi-
corum errores, atque hominum
inventiones, quas supra memora-
uimus, prorsus extirpare. Vnde
contra primum eorum errorem,
qui affirmabant, quòd illi qui ad
Euangelicam legem essent con-
uersi, simul obseruare deberent
eorum ciborum abstinentiam, qui
in veteri lege essent prohibiti, &
quòd ambas simul leges teneren-
tur custodire: contra hos inquam
scribit beatus Petrus, hunc eun-
dem reprehendens errorē in acti-
bus Apostolorum, capite. 15. di-
cens: Nunc ergo quid tentatis
imponere iugum super ceruices
discipulorum, quod nec nos, neq;
patres nostri portare potuimus?
Quod nimirum iugum, nullum
aliud erat, quam asserere, quòd in

recen

A recenter ad Euangelium conuer-
sis Euangelica lex simul cum ve-
teri obseruanda erat, à cibis in le-
ge veteri prohibitis se abstinen-
tes. Et hac de causa cōcilium il-
lud Apostolorum celebratū fuit,
quod in Actibus Apostolorū ca-
pitem. 15. adducitur, vbi agitur de
forma, quam ad Euangelium no-
uiter cōuersi, obseruare deberēt.
In quo quidem cōcilio hoc obli-
gationis onus ab humeris conuer-
sorū Apostoli abstulerunt, de-
clarantes, quòd abstinere à cibis
in lege scripta prohibitis, iam de
inceps minimè tenerētur: Excep-
tis inquam idolothytijs, & suffoca-
to, & sanguine, atq; fornicatione.
Et ad extirpationem erroris hu-
ius, facta fuit tunc temporis diuo
Petro prodigiosa illa reuelatio,
quæ in Actibus Apostolorum capi-
te. 10. habetur, vbi linteamē quod-
dam omni animalium genere ple-
num sibi apparuit, simulque vox
ad illum missa est, vt sine differen-
tia aliqua, quæcunq; ibi inuolu-
ta erant comederet. Et hoc fuit di-
ui Pauli intentum, cum ad Colof-
senses capite. 2. dixit: Nemo vos iu-
dicet in cibo aut potu, aut in par-
te diei festi aut neomeniæ, aut sab-
bathorum, quæ sunt vmbra futu-
rorum. Voluit igitur Apostolus
apertè horum reprehendere erro-
rē, quasi alijs verbis dixisset, nul-
lus vos de mala taxet conscientia
quia à cibis qui in veteri lege
prohibiti sunt, non abstinenceis, &
quia etiam eiusdem legis festorū,

scilicet, sabbathorumque obser-
uantiam non teneatis. Siquidem
quæ in lege veteri præcepta erāt,
sub vmbra continebantur: at ve-
rò cum iam Euangelicæ legis ve-
ritas aduenerit, obligandi virtus
in veteri cessauit lege.

¶ Hæc ita est expressa sanctorū
sententia. Et primò beatus Ansel-
mus hæc eadē verba apostoli tra-
ctans, eandem omnino assignat
rationem, videlicet, quòd qui ad
Euangelicam legē iam erant con-
uersi, à legis antiquæ seruitute re-
dempti erant, atq; in gratiæ le-
gis libertatem restituti.

¶ In hoc eodem sensu interpre-
tatur diuus Hieronymus hunc
eundem Apostoli locum, in quæ-
stionibus, quas ad Gelasium misit
enodatione vndecima, quæstione
10. parte. 2. epistola. 17. dicens, hu-
ius loci sensum non alium fuisse,
quam eos vtiq; dānare, qui cre-
debant, in recenter ad legem gra-
tiæ conuersis, necessarium fore iu-
daicas simul cum Euangelio cæ-
rimonias obseruare.

¶ Hæc eadem est beati Ambro-
sij sententia, de his eisdem aposto-
li verbis loquens, vbi tandem in
summa concludit, quòd hæc om-
nia sic per Moysen Iudeorum po-
pulo præstita fuerunt, vt tamen
non nisi futurorum vmbra exti-
terint. Vnde necesse erat, quòd
aduente veritate, iam cessaret
figura, iuxta diui Pauli sententiã,
prima ad Corinthios capit. 13. di-
centis: Cum venerit, quòd perfe-

ctum

Cathari.

Guido.

Tertius
hæreti-
corū er-
ror.

Iouinia-
nus.
Vualde-
ses.

Luthera-
ni.

Cōciliū
apostol.
Act. 15.

B

Sanctæ
scriptu-
ræ inten-
tum.

Figura.
Act. 10.

C

Exposi-
tio. Colof. 2.

Exposi-
tio Act. 15.

Ansel-
mus.

Hiero.

C

Ambro-
sius.

Simile

Exposi-
tio. Co-
rint. 13.

A factum est, euacuabitur quod ex parte est. Non ergo in his scripturæ locis, eiusdem sacræ paginæ mens fuit, Christianam suo tempore & religiosam auferre abstinentiam: sed illorum hæreticorum penitus euellere errorem, qui Euangelium seruandum esse simul cum veteri affirmabant lege.

¶ At verò reliquæ scripturæ

B sacræ auctoritates, quas adduximus, circa secundum versantur eorum errorem, qui asseriebant aliquos esse a natura sua hominibus immundos cibos. Omne quippè in eis diuinæ scripturæ propositum est, eorum damnare errorem, qui quandoque asseruerunt aliquos esse cibos, qui suapte natura hominibus immundi erant. Contra quos scribit beatus Augustinus, contra Faustum Manichæi discipulum disputans. 2. libro, capite. 14. de moribus eorum. Et in contrarium opinionis istorum vergit auctoritas illa, quam ex Gene

August.

C sis capite. 9. desumpsimus, & quæ diui Pauli est ad Timotheum capite. 4. Item etiam testimonium Iesu Christi, quod ex Marci capite. 15. attulimus. Omnia siquidè testimonia hæc docent, nullum esse suapte natura illicitum cibum. Etiam si præteritis temporibus, aliquibus de causis, mysteriosis quidem nonnullos in lege veteri Deus prohibuerit Iudeis cibos. Et estò sit etiam verum, quòd tempore aliquo rationabiliter & san-

Expositio Gen. 9. 1. Timothei. 4. Marci. 15.

ctissimè, ad domandam suam sensualitatem, in Deumq; eleuandū spiritum, huiuscemodi ciborum homines abstinentiam teneant.

Religiosa abstinentia.

Qua de causa suo tempore, catholica Ecclesia carnes religiosissimè prohibet, atque reliquos carnibus ipsis annexos cibos, nec nõ sanctissima christianis instituit ieiunia, vt Deum pro suis sceleribus placare valeant.

B

¶ Et hoc est quòd testatur diuus Augustinus, contra Faustum scribens, libro. 30. capite. 5. vbi sic ait: catholici christiani carnis abstinentiam seruabant, aliorumq; similiū ciborū, ad edomādū corp⁹ ipsamque hominis humiliandā animam, & à sensualitatis insulibus eripiendam: non autem quia à natura sua huiuscemodi cibi illiciti sint. Nec solùm carnes à se excludunt, sed etiam aliquos terre fructus, aut semper, sicut aliqui religiosi antiqui viri consueuerūt, aut certè aliquibus destinatis temporibus, quemadmodum christiani Quadragesimali tempore, & quatuor temporibus, sanctorum que vigilijs agere consueuerunt.

August.

Quadragesima

¶ Hæc præterea sententia sanctorum pontificum est, sacrorum que conciliorum. Est enim in primis Eleutherij Papæ in quodam eiusdem decreto. Hoc idem sancitur etiam per Concilium Anciranum, quod ante Nicænum conciliū celebratū fuit, capite. 14. vbi in substantia sic legitur: Qui à carnibus sese abstinent, attente per-

Eleutherius Papa. Concilium Anciranum.

A pendant, ne hoc vtiq; faciant, excitantes à natura sua immundas esse. Et in concilio Gangrensi, quod contra Eustachium hæreticum habitum fuit, capite. 2. sic habetur: Qui damnauerit eum, qui bona fide & religione carnes comederit, anathema sit. Erat namq; Eustachius hic hæreticus, huius opinionis: refutabat siquidem tanquam de se illicitas carnes. Adhuc etiam in Concilio Toletano primo, contra Priscillianum hæreticum capite. 21. sic sancitur: Qui dixerit auium carnes, aliorumq; animalium, que in hominum cibū præstitæ sunt, tanquam illicitas execrandas esse, anathema sit. Hoc idem definitur in Concilio Bracharense primo, capite. 14. Hæc præterea est Vigilijs Papæ sententia, suo secundo decreto capite. 2. vbi sic asserit: Priscillianistæ potius à carnibus abstinentiam tenent, animo eas tanquam illicitas execrandi, quam ex deuotione, quam erga religionem nostrā christianam gerant: & in hoc similes sunt Manichæis hæreticis.

Concilium Gangrense.

Concilium Toletanum. 1.

Concilium Bracharense. Vigilijs Papa. Priscillianistæ.

C

Expositio. 1. Timothei. 4.

B ¶ Hoc igitur est, quod in præallegatis verbis expressè Apostolus condemnat, videlicet in auctoritate illa quam ex prima epistola ad Timotheum capite. 4. adduximus: quæ tam falsè atq; peruersè per præcedentes hæreticos est intellecta. Ibi enim Manichæorum errorem diuus Paulus (prophetiæ spiritu motus)

extirpare decreuit, qui temporibus illis nouitatis huius auctores esse deberent: prænuntiauit fore vt homines ipsos ab huiuscemodi cibis retraherent, tanquā suapte natura illicitis, & qui eorum animas contaminarent.

A

Et hoc est quod expressè Vigilius Papa asserit in præallegato decreto, capite. 2. Cuius in sententia hæc sunt verba: Intentum Apostoli in verbis illis fuit, nempe Manichæos reuincere, qui hanc nouam futuris temporibus excitaturi erant doctrinam, non autem religiosam & christianā hominum abstinentiam auferre. Cuius hæc sunt in præallegato loco postrema verba: Qua propter neque abstinentiam Deo placitam reprobamus, neque eos qui excretantur domini creaturam in nostra societate recipimus.

Vigilius Papa.

B

¶ Hoc idem asserit Tertullianus, in quibusdam definitionibus ecclesiasticorum dogmatum que illi ascribuntur capite. 66. Cuius hæc sunt verba: Bonum est cibum cum gratiarum actione sumere: & quicquid Deus præcepit, edendum est. Abstinerem ab aliquibus non quasi malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari verò eorum vsum pro necessitate & tempore propriè christianorum est. Et capite. 68. sic ait: pro amore castigandi corporis, abstinentibus à vino vel carnibus, nihil credere meriti accrescere, non hoc

Tertullianus.

C

chri-

pen-

A christiani, sed Iouiniani est. Verum tamen hæc mihi, non Tertuliani apparent esse verba: nã Tertulianus multò antequam Iouinianus fuit: sed sunt verba quæ eius nomine circumferuntur.

Expositio Timothei. 4.

B Hac via etiam intelligenda sunt eadem Apostoli verba, quæ ex prima eius epistola ad Timotheum, capite. 4. adduximus: quibus assererat, in nouissimis temporibus hypocritas quosdam futuros esse: qui nuptias prohibere habebant, & ab eis abstinere cibis, quos Deus ad percipiendum gratiarum actione creauerat. Quandoquidem eos solùm voluit hic diuus Paulus damnare, qui assererent nuptias desolatas esse, sed quòd coelibem dumtaxat haberent homines ducere vitam. Cuius etiã sententiæ magnus numerus hæreticorum fuit, quorum hæc sunt nomina. T

Hereticorum turba.

tianus, Martion, Cataphrigæ, Adamitæ, Manichæi, atq; Adolotæ Eustachius etiam, & Priscillianistæ. Contra quos scripsit beatus Augustinus, in libro. 30. contra Faustum hæreticum capite. 6. Et hoc est quod expressè Concilium Gangrense reprobauit, cõtra istorum omnium sententiam capit. 1. in hæc verba: si quis nuptias in accusatione duxerit, aut abominandas, anathema sit. Et hoc prætereà est, quod in Concilio Toletano primo capite. 21. his damnatur verbis: si quis crediderit coniugia hominum, quæ

Angust.

secundum Dei legem fiunt, execrabilia esse, anathema sit. Et hoc idem in Concilio Bracharense si definitur, capit. 2. De his ergo prophetiæ spiritu Paulus Apostolus plenus, vaticinatus est, cū dixit, quòd demoniorum docent doctrinas: non tamen de his qui nuptias sanctas esse fatentur, & catholicas, sic tamen vt semper ipsis nuptijs coelibatum, velut perfectiorem statum, præferant. Iuxta eam Apostoli sententiam 1. ad Corinthios capit. 7. vbi ait. Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit.

Concilium Gangrense.

Concilium Toletanum.

Simili modo ait etiam Apostolus, eos demoniorum prædicare doctrinas, qui à cibis sic abstinendum esse asserunt, quasi desolati hominis animam inficiant. Ceterum non est demoniorum doctrina dicere, quòd à natura sua cibi omnes liciti sunt, estò verum sit quòd illorum abstinencia, alicuius honesti finis causa, semper sit præferenda. Iuxta illud Apostoli ad Romanos capite. 14. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum: Dum tamen ita sit, vt prædictam abstinencia homo ipse in Deum referat sicut idem Apostolus supra allegato loco ait: Qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat.

Concilium Bracharense.

1. Cor. 7.

Expositio Rom. 14.

Rom. 14.

Ex his ergo quæ supra diximus aperte colligitur, quam grauius aberrauerit huiuscemodi hæreti-

hæreti-

A hæreticorum classis, ex hoc solùm, quòd propositum & consequentiam non attenderint, quã in seipsa diuina ducit scriptura.

¶ CAPVT. XX.

in quo decimum, & vndecimum edifferuntur documenta.

10. Documentum.

DECIMUM documentum, quod ad præteriti documentum perfectionem agit, tale est. Euangelicus cõcionator in sacrarum litterarum studio, attentus maximè esse debet, vt si quandoq; cõtingerit quod ex ipsa litteræ consequentia siue cõtextu, & proposito quod sacra

B in se pagina ducit, minimè solui possit contrarietas, quæ inde oritur. tunc temporis in talium verborum contrarietate & difficultate, ad ecclesiæ decisionem recurrendum est, quæ summorum Pontificum, sacròrumq; Conciliorum est. Quòd si adhuc in his claritatem eius adinuenire non valuerimus, doctores sancti consulendi sunt, quid de hoc fuerint articulo loquuti, qui ad hoc nẽpè in ecclesia catholica positi sunt, vt tanquam spiritus sancti organa eius sanctæ scripturæ obscuritatem interpretentur. Quæ admodum ex contrarietate, quæ in illis Iesu Christi verbis contineri videtur, quæ Ioãnes refert capite. 14. Pater maior me est: cuius contrarium alio in loco capit. 10. affirmare videtur, cū ait:

Sancti spiritus organa.

Expositio Ioã. 14.

Ego & pater vnum sumus. Vnde cum Arrio hæretico, eiusque sequacibus visum esset, quòd ex ipso sacra scripturæ fonte contrarietas hæc non euacuaretur, ausi sunt dicere quòd verè & realiter secundum diuinitatem, pater maior esset filio. Nec per alia scripturæ sacra loca, aut sacrorum conciliorum, siue sanctorum lectionem, solutionem aliã inquirere conati sunt: neque ad huc aliquod aliud receperunt argumentum, quo cognoscerent quòd hæc ipsorum sententia sacre pagine repugnaret, & in quo etiam aperte dignoscerent, quòd maior inde generabatur contrarietas alij Ioannis loco. 10. capite vbi Christus ait: Ego & pater vnum sumus. Huiusmodi igitur loci intelligentia, & cuiuscunq; alterius, huic similis, ex Ecclesiæ decisione, sanctorumq; doctrina desumenda est. In eis namq; iam sancitum est, patrem maiorem esse filio secundum humanitatem quæ decisio, ab omni est iam sanctorum schola concorditer recepta.

Ioannis. 10.

C

¶ Præcepti huius doctrinã directè contra hæreticos omnino militat, & præsertim contra nostri temporis modernos hæreticos: qui omnes vnanimiter asserunt, nullã scripturæ sacre interpretationem fieri debere: præter eam quam ipsa in seipsa cõtinet, & quam eius exterius sonant verba. Et hoc quidem eorum dia-

Peruersum hæreticorum fundamentum.

Aa boli

A bolicum artificiu est, peruersum que fundamentum, quod ipsi, hereticæ suæ prauitati iecerunt, vt supra ipsum, pestilentem suam fundarent sententiam: vt sic nullus sibi erroris siue hæresis notam imponere posset. Attamen in hoc vno patentissima reperitur eorum cæcitas, ipsorumq; sermonem aperte demoni acum esse deprehenditur: quippè cum iam in rebus sole ipso clarioribus tam manifestè delirent.

B Hoc tamen ita esse aperte probatur, ex ipsamet scriptura sacra, quæ admodum cõstat, primo ex diuo Luca, capit. 24. vbi cum post Resurrectionem suam Christus suis apparuisset discipulis, & ipsi in scripturarum intelligentia penitus essent confusi, ait: Euangelium, quod aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Necessariu igitur fuit, scripturarum illis declarationem præstare.

C Item Petrus Apostolus in 2. sua epistola capite. 1. de hoc eodem proposito loquens, sic ait: spiritu Sãcto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. In quibus verbis Petrus vnum præsupponit, aliud verò dicit. Præsupponit quidem, quòd sancti diuinã interpretantur scripturã. Quod autem dicit, est nempè, hoc non esse nisi ex peculiari Dei dono, & assistentia, quam in hunc præcisè finem illis Deus præstitit.

¶ Itẽ Paulus. 1. ad Corinthios

capite. 12. ait sic: Alij datur ope ratio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Vbi expressè fatetur Apostolus, aliquos esse doctores à Deo designatos, qui sacra populo interpretari valeãt scripturã.

¶ Item in eadẽ prima ad Corinthios epistola, capite. 14. eiusdem Apostoli hæc sunt iterum verba: Qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Vbi asserit, quòd sacram interpretari scripturam, Dei donum sit, & oratione consequendum: sequitur ergo necessarium fore, aliquem esse, qui sacram paginam interpretetur. Et iterum eodem loco idem Apostolus sic ait: cum conuenitis vnusquisq; vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Quibus in locis præsupponit Apostolus, aliquẽ esse debere, qui diuinas litteras interpretetur.

¶ Præterea legitur Neemiæ capite. 8. quod Esdras Dei sacerdos interpretatus est toti Iudæo rum populo legem, quam à Deo receperant. Neq; est aliqua alia peculiaris ratio, quæ exigat, vt lex vetus interpretationem patiat, quam nostra hæc Euangelica lex: cū sicut in veteri, ita & in noua lege, obscuritas aliqua siue contrarietas esse possit: & ambæ ab ipso Deo sint pariter præstitę leges, vt homines in eius di-

uinum

A uinum cultu rectè dirigi valeãt. ¶ Item si diuina scriptura in interpretationem non recipit, malè profectò eiusdem quam plurima loca concordari valerent.

Nam si solùm litterę superficiẽ stādum esset, minimè inter se aliquando cohærere possent. Et probatur hoc primò, Habemus enim ex Euangelica historia, quòd Christus Redemptor noster sæpè humanissimè, familiariterq; cū publicanis & peccatoribus non solùm cõuersatus fuerit, sed etiã quòd cibum sumpserit, absq; eo, qd eorum peccata ei fastidium, generarēt: nam sicut verus omnium pater, suis proprijs manibus filiorum suorum vulnera curare venerat. Attamen diuus Paulus contrariam loci huius doctrinã videtur habere, cum. 1. ad Corinthios, capite. 5, his verbis ait: Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere.

Vbi Paulus religiosum virum minimè cum peccatoribus cõuersari debere, insinuare videtur. Quomodo igitur duo hæc loca cõcordare possemus, si iuxta litterę corticem eorum esset accipiendus sensus? Compertissimum siquidem est, Apostolum Paulum, in præmissis verbis Iesu Christi cõuersationi, quam cum peccatoribus gessit, nullo pacto contrauenire voluisse. Necessariu igitur

est, alterum istorum locum interpretari debere, & iuxta sanctorum linguã & censuram eius intelligentiam indagare. Vnde diuus Chrysostomus super Matthæu, homilia. 31. ait, quòd hæc Apostoli verba intelligenda sunt, dum peccator ipse in suis perseuerauerit delictis, & ille qui cum eo conuersatus est, non zelo lucrandi illum, atq; in virtutis viam reducendi hoc fecerit, sed vt nudum dumtaxat humanumq; cū eo duceret cõmercium. Verior tamen huius loci Apostoli sensus est, quòd isti scelerati viri erant excõmunicati, nam tunc temporis excõmunicabatur, & ideo prohibebat cum illis cõmunicationem duci. At verò si Redemptor noster Christus, tam domesticè cū publicanis, perditissimisque hominibus fuit cõuersatus, nõ nisi sanctissimo fine ab eo gestum fuit, nempè vt eos à sceleribus euelleret, atque peccatorum vulneribus, velut optimus medicus præberet medicinam. Quæ admodum hoc ex Matthæi, capite. 9. constat, ex responsione quã ipse Christus de seipso Iudæis detrahentibus dedit, dicens: Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus. Quibus verbis clarè ostendit, qd in illa peccatorum familiaritate, quam cū eis contraxit, tanquam eorum infirmitatis medicu se exhibuerit.

¶ Item si sacra pagina interpretationem non recipit, malè

Ratioprobata.

Expositio Matthei. 9. Mat. 11.

Simile.

Expositio 1. Cor. 5.

C

Chrysostomus.

B

Simile.

C

Expositio. Matthei. 9. 2. Ratio.

A profectò intelligi posset præcep-
tum illud, Exodi capite. 20. quod
etiam in Euangelio receptū est,
scilicet: Non occides. Nam sinu
dam litterā sequi debemus, nul-
la alia eius habita expositione,
non dico hominem sed neque
arietem vnum, siue leporem, lu-
pum, aut leonem, etiam nec passe-
rem occidere licebit: cum tamen
lupus, & leo, aliaque huiusmo-
di animalia hominibus valde
sint nociua, & quæ reipublicæ
nocumentum maximum parant.

B Item neque adhuc latronem sus-
pendere, aut homicidam homi-
nem iugulare, ac per consequens
nec malefactores homines à re-
publica extirpare possemus: cum
hoc non occidendi præceptum,
non magis de brutis, quam de
hominibus, in seipso expositio-
nem habeat.

3. Ratio. ¶ Item si diuinam scripturam
exponere non licet, nunquam
iurare fas erit, ad huc neq; in iu-
dicio proindaganda veritate: ne-
que extraiudicium. Siue causa iu-
randi adsit, siue non: quia Mat-
thæi capite. 5. à Christo domino

C iurare omnino prohibetur. Ait
enim: Ego autem dico vobis
non iurare omnino, neq; per cæ-
lum. Vbi Redemptor noster nul-
lam nobis excepit causam, qua
nobis iurare liceat.

4. Ratio ¶ Item si iuxta nudam litte-
ram, accipienda est diuina scrip-
tura, nulla alia ipsius admiffa de-
claratione: dū inter homines al-

ter alteri scandali præstaret an-
sam, teneretur profectò oculos ip-
sos sibi eruere, manusq; & pedes,
quibus scandalum præbuit, ab-
scindere: Ait namque Christus
Marci capite. 9. Si oculus tuus
scandalizat te, erue eum, & proj-
ce abs te: & si manus tua vel pes
scandalizat te, abscinde eum: me-
lius enim tibi est, vnum oculum
habentem, & claudum, ingredi
in regnum cælorum, quam duos
habentē oculos, mitti in gehenā
ignis, Quòd si homo aliquis hu-
ius loci litteram sequutus, sic in
rei veritate faceret, quòd scilicet
oculos erueret, aut pedes abscin-
deret, hic talis non solum Deo
maximā irrogaret offensam, sed
ab omnib' profectò fatuus pror-
sus & bestialis quodāmodo cen-
seretur. Attamē compertum est,
quòd si litterę superficiē insequi
deberemus, sic omnino faciendū
esset. Nā locus ille nullā aliā in
seipso interpretationem habet.

¶ Item ait Christus, sicut ex ca-
pite. 14. Lucæ constat: Si quis ve-
nit ad me, & nō odit patrē suum
& matrē, adhuc & animam suā,
non est me dignus. Clarū enim
est, nudam loci huius litterā inse-
qui nos minimè debere, si non a-
liam eiusdē loci habemus inter-
pretationem, cum Marci capite.
7. Deus nobis tantopere paren-
tum amorē cōmēdet, quia de eo-
rū veneratione & obsequio spe-
ciale in christiana lege consti-
tuit præceptum. Non igitur eo-
rum

A rum amor & obsequium, regni
cælorū ingressum prohibebit,
neque vt ad Christum liberè ve-
nire valeamus. Quomodo igitur
(rogo) parentes ipsos odio habe-
re debemus, iuxta domini cum
istud præceptum? Necessarium
ergo est, vt loci huius expositio-
nem aliquam inquiramus. Quæ
si sanctorum omnium attenda-
mus lectionem, hæc proculdu-
bio est: quòd videlicet, quando
patres nobis impedimentū sunt,
aut sua mala eruditione, aut per-
uerso viuendi exemplo, ne Deo
commodè seruire valeamus, tunc
temporis inquam verum habet
Euangelicus ille locus, quòd pa-
rentes propter Dei amorem &
obsequium, odio habendi sunt.
Et adhuc tunc temporis atten-
tè hoc faciendum est: nam ipsas
parentum personas odisse mini-
mè licet, sed tantum eorum vi-
tia, prauosque detestari mores.

6. Ratio. ¶ Item in lege veteri diuinū
erat præceptum, quòd proposi-
tionis panes pro solis sacerdoti-
bus in templo semper essent re-
positi, & quòd nullus alius eos
quoquo pacto auderet tangere.

C Verum tamen primi Regum ca-
pite. 21. contrarium huius factū
reperiemus. Nam cum David
bellum agens cum socijs suis, fa-
me nimium esset oppressus, ne-
cessitate cōpulsus eos comedit.
Quomodo igitur duobus his lo-
cis concordiam assignare posse-
mus, nisi alterius interpretatio-

nem inquiramus?

¶ Item si solum scripturę san-
ctę litterę standum est, sine ali-
qua alia expositione: quid de
eiusdem scripturę quam pluri-
mis metaphoricis loquutioni-
bus dicemus? Namq; deliramen-
tum maximum esset, eas iuxta lit-
terę nudum sensum accipere,
quemadmodum illę sunt, quę in
Canticorum libro continentur,
& alię quę in prophetarū scrip-
tura, & maximè, quę in Apoca-
lipfis continentur historia.

¶ Vndecimum tandem docu-
mentum est, & vltimum, quod ex
his quę diximus elicitur, & qui-
dem contra hanc hereticorum
perditissimam classē pondera-
tione admodum dignum. Vide-
licet, quòd multa alia credenda
sunt, & pro christiana hominum
vita amplexāda, quam ea quę ex
sacris eliciuntur litteris, scilicet
Ecclesię traditiones, & ea quę
summus Pōtifex declarat, sacraq;
sanciant concilia, & quę cōmu-
niter sancti doctores pro religio-
sa hominum vita docent. Con-
clusio hæc expressè cōtra Luthe-
rum militat. Cuius hic fuit pro-
prius error, nihil videlicet in
christiana schola credendū esse,
præter id solū, quod expressè cō-
tinetur in sacra scriptura. Hoc
necessariò sequitur ex eius supra
posito errore. Nam si scriptura
sacra nullam Pontificis admit-
tit interpretationē, neq; concili-
orum, aut sanctorum: inde con-

A
7. Ratio

Vndeci-
mum do-
cumen-
tum.

B

C
Lutheri
proprius
error.

A sequenter colligitur, id solū credendum esse, quod ex sacra habetur pagina. Heresim hanc Lutherus accepit ab Vualdensi Vicleph, qui eam suo tēpore sic est prosequutus.

1. Ratio.

¶ Hic tamen manifestissimus est error. Nam si id solum credendum est, quod in sacris continetur litteris: Christum Redēptorem nostrum ad inferna descendisse, esse etiam Ecclesiam christianam sanctam & catholicam, atq; sanctorum cōmunionē, hęc inquā credere non teneremur. Nam tres isti fidei articuli in sacra pagina minimē reperiuntur **B** sed in symbolo dumtaxat Apostolorum.

2. Ratio.

¶ Item si hoc verum esset tempore quo Apostoli prædicabant, Christi q; discipuli, minimē genes eis credere tenerentur: nam tunc temporis nulla adhuc erat scriptura, cui credi posset.

3. Ratio.

¶ Præterea, credere etiam ne vtiquā compellemur, quod Euāgelium hoc sit Matthæi, & alterum Ioannis, aliud verò Lucæ:

C

August.

Quia hoc profectò sacra scriptura non docet, sed dumtaxat Ecclesia, quę sic esse definiuit: sicut ex illa diui Augustini tritissima constat sententia, contra epistolam quandam Manichæi hæretici, capite. 5. vbi sic ait: Ego euāgelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesię cōmoueret auctoritas. Et quòd Romana Ecclesia, catholica Ecclesia sit, in qua

ad hęc omnia residet auctoritas, **A** probat diuus Augustinus quam plurimus argumentis, in præallegato contra Manichæum loco, capite. 4.

Confir-
matio.
Damas-
cenus.

¶ Item veritas hęc sanctorum auctoritate firmatur. Damasce- nus enim lib. 4. cap. 8. ait multa nobis ab Apostolis (præter illa quę in sacra cōtinētur pagina) tradita esse, quę in scripto nō reperiuntur, sed ex eorum dumtaxat prædicatione, à christiano populo recepta sunt: quę profectò à christianorum republica venerari, atq; obseruari decet.

August.
B

¶ Hęc eandem est diui Augustini sententia, in libro quodam, quem de dictis beati Basilij instituit: quę in quam assertio habetur in Decreto, distinct. 11. capit. Ecclesiasticarum, cuius hęc sunt verba: Ecclesiasticarū institutio num, quasdam in scriptis, quasdam verò Apostolica traditione per successores in ministerio cōfirmatas accepimus, quasdam autē cōsuetudine roboratas appro-
C bit vsus.

Dionys.

¶ Item Dionysius de Ecclesiastica Hierarchia, capit. 1. asserit, documenta multa, legesq; nobis Apostolos tradidisse, circa Ecclesię sacramenta & orationes, quę in scriptura non reperiuntur. Itē multa alia, quę monachorum vitam, aliorumq; sanctorum primitiuæ Ecclesię concernunt: quę quidem omnia venerari ac seruare conuenit.

Item

A **¶** Itē Damascenus de hoc eodē articulo loquens libro. 4. cap. 13. & 17. in sententia ait, idem omnino dicendū esse de oratione quę versus orientē fit, & de imaginū cultu, atq; de crucis Christi signaculo, nec nō de alijs similibus christianis institutionibus, quę ecclesia catholica veneratur: de quibus loquitur capitulum, cum Marthæ, de celebratio. missarū. Quę vtiq; omnia reuereri oportet & tenere, quemadmodum Ecclesia catholica recepit, & veneratur, etiam si in scriptura sacra nō habeantur. Quæ de causa Apostolus ait. 2. ad Thessalonicenses epistola, cap. 2. Fratres state, & tenere traditiones, quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolam nostram. Quibus verbis Apostolus aperte sententiā nostram confirmat.

4. Ratio. **¶** Itē Ioannes Apostolus, Euāgelij sui capite vltimo in hęc verba dicit: sunt & alia multa, quę fecit Iesus: quę si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mū dum capere posse, eos, qui scribē di sunt libros. Multa igitur alia præter ea quę habētur in scripturā sacra, sunt & ab ipso Christo facta, & à christiano populo recepta.

5. Ratio.

¶ Itē Arrius hæreticus nullā aliā de Cōcilio Niceno formauit quærelā, nisi quia nomē hoc, hominū, receperūt, q; idē est, q; cōsubstantiale, quia in sacra scriptura minimē reperiuntur. Igitur

secundum illā Nicæni Concilij **A** definitionē, aliquid aliud credēdum est, quam q; in sacra pagina continetur. **Nicænū Cōciliū.**

6. Ratio.

¶ Itē sacra scriptura nō docet quòd beata virgo post partū Redēptoris nostri, virgo permanferit. Attamē à sinodo Chalcedonēsi diffinitū est, sic à christiano populo habendū esse. Et hoc idē cōfirmat diuus Hieronymus cōtra Heluidium hæreticum, in prima epistolarum parte epistola. 9.

Sinodus
Calcedo-
nenfis.
Beata vir-
go.
Hiero-
nymus.**B**

7. Ratio.

August.

¶ Præterea in cōfirmationem sententię huius conducunt maxime diui Augustini verba, in libro quē contra Donatistas scripsit cap. 24. quę talia sunt: cōsuetudines ecclesię vniuersalis, ab Apostolis fuisse traditas existimādū est: quāuis multa nō inueniuntur in litteris eorū, neque in Cōcilijs posteriorū. Et tamē quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiā, nō nisi ab ipsis tradita & cōmēdata creduntur. Quid clarius (rogo) pro cōclusionis huius cōfirmatione esse potest? Colligitur ergo ex his quę diximus, christiana hęc resolutio & catholica, quòd scilicet scripturæ sanctæ necessaria quandoque est de claratio, dum ex verborū ipsius contextu, & consequentia, subiectaque materia eius, interpretatio elici non potest. Quę nimirum expositio, à summo Pontifice, & sacrorum Conciliorum decisione sanctorumque lectione expectanda est.

A CAPVT. XXI. IN quo hereticorum argumētum contra prædicta formatur, & soluitur.

Argumētum hereticorū.

TTAMEN hereticorū sese hic offert argumētum quoddā, quod in sui defensionē adducūt. Nā esto verū sit, diuinā scripturā declarandā fore, hoc tamē non à solo Pōtifice summo, & cōciliorū definitione, sanctorūq; cēsura fieri habet: sed quod christianorum qui libet ad hoc facultatem obtine-

B bit: & quod ipsimet heretici egregiè esse poterūt scripturę diuinę expositores, tantāq; in his consecuti poterūt auctoritatē & vim, sicut Pōtifex ipse, sacraque concilia, atq; doctores sancti. Hoc probare intendūt ex illo Matthei loco. II. capit. vbi Christus Redemptor noster, de sacrę pagine mysteriorū reuelatione sic ait: Confiteor tibi pater, domine cæli & terrę, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiā pater, quia sic placitum est ante te. Ex his verbis argumentū suū heretici formant. Quādoquidē dicūt, quod si demus aliquem & toto populo christianū hominē, qui hac sit Humilitatis virtute, vestitus & paruulus effectus, quātūcunque vulgaris extiterit homo: huic tali sacram interpretari scripturam, ex his verbis fuerit concessum, eiusque diuina mysteria & sacramenta euoluere. Qua propter

Mat. II.

C nomen hoc paruulorum, sibi ipsis attribuunt heretici. Aiūt quippè, eos de hoc esse paruulorum numero, quibus Deus sua reuelauerit mysteria, sicut etiam summo Pontifici, & Concilio sacro, atque sanctorum cætui. Et quod ipsi etiam christianum populum in scripturę sanctę intelligentia (sicut summus Pontifex & concilia) dirigere poterunt: quia nulla est vrgens ratio alia, quæ cogat de Pontifice, Iesu Christi verba intelligi debere, potius quàm de ipsis.

Soluto. Verumtamen assertio hæc, non solum error est, sed apertum deliramentum, atq; hominū perditissimorum impudentia maxima. Et hoc solum optimo cuique ingenio sufficere deberet, vt vt iam satis istorū perciperetur phrenesis. Nam & si verum sit, quod Deus cuique gentium sua possit mysteria & sacramenta detegere, non tamen propterea facit, quia non omnia que potest opere ipso statim adimplere expedit: sed ea rātūm, quæ iuxta ordinem, rationisq; dictamen, ex diuina eius sapientia disponuntur. Iuxta Apostoli Pauli sententiam ad Romanos capite. 13. vbi ait: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Hic ergo diuinus ordo exposcit, non omnes in schola hac christiana equales esse debere, sed quod alij doctorum fungantur officio, alij vero non nisi discipulorum: alij sint qui doceant

B

Solutio.

Hereticorū impudentia.

Expolitio. Roma. 13.

opor

A oportet, alij qui ipsam doctrinam addiscant: alij qui ea quæ scripta sunt interpretentur, alij autem qui ea quæ sic interpretata sunt, reuerenter omni sinceritate & subiectione recipiant. Quemadmodū in humano corpore ita esse videmus, in quo non omnia membra capitis officio funguntur, neque omnia in eodem corpore pedes sunt, siue oculi. Nam si corporis membra omnia, capitis fungerentur officio, omnia vnum atque idem essent membrum: vnde profectò, ipsius corporis esse & ordo penitus euerteretur. Qui tamen ordo in hoc præcisè consistit, vt membrorum quodlibet suum proprium sequatur institutum, nec pes, manus officium vsurpet nec manus capitis ipsius munus accipiat. Quemadmodum ita expressè in hac eadem metaphora explicat Apostolus Paulus. I. ad Corinthios, capite. 12. in hūc eundem finem, loci huius doctrinam edisserens. Sic igitur à prouidentia diuina atque immensæ sapientia statutum est, vt hoc docendi munus in eius Ecclesia, non omnibus fuerit præstitum: hoc siquidem oculorum officium est: quod si omnes homines, oculorum fungerentur officio, pedes nevtique haberemus. Ideoque suprema maiestas ad Ecclesię suę decorem in hoc prouidere maximè voluit, vt alij Apostoli essent, alij propheta,

Simile

B alij verò Euāgelistæ alij autē pastores, & tandem alij Ecclesię huius doctores, quibus scripturę diuinę mysteria & sacramenta, populum docere incumberet: sic enim Apostolus asserit in epistola ad Ephesios capite. 4. Et confirmatur hæc veritas, ex ipsismet Iesu Christi verbis, Lucę capite. 8. dicentis: Non omnibus datum est, nosse mysterium regni Dei: quemadmodū vobis clarè est concessum, cæteris autem non nisi in parabolis, vt postmodum vestrum sit officium, ea quæ clarè didicistis, reliquos docere. Aliorum verò institutum sit, à vobis humiliter eadem recipere. Et vt distinctius quam sit clara hæc veritas, percipiatur, ponderandum maxime est, quod vsque adeò veritas hæc integra consistit, vt adhuc fuisset discipulis Christus à principio, omnia sua mysteria minimè patefecerit. Sicut ex illo Ioannis capite. 16. constat, cum dixit: adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modò: quo vsque ipsius spiritus Sancti aduentu, de omnibus plenè edocti sitis.

1. Corin. thios. 12.

C **E**T in confirmationem veritatis huius adducitur per Neemiam prophetam capite. 8. mirus ille ordo, qui in veteri lege habebatur ad docendū populū, ea que ipsam veterē legem concernebant. Ingressa siquidem in templo omniplebe, leuitarum statim

lij verò Euāgelistæ alij autē pastores, & tandem alij Ecclesię huius doctores, quibus scripturę diuinę mysteria & sacramenta, populum docere incumberet: sic enim Apostolus asserit in epistola ad Ephesios capite. 4.

Ephes. 4

Et confirmatur hæc veritas, ex ipsismet Iesu Christi verbis, Lucę capite. 8. dicentis: Non omnibus datum est, nosse mysterium regni Dei: quemadmodū vobis clarè est concessum, cæteris autem non nisi in parabolis, vt postmodum vestrum sit officium, ea quæ clarè didicistis, reliquos docere. Aliorum verò institutum sit, à vobis humiliter eadem recipere. Et vt distinctius quam sit clara hæc veritas, percipiatur, ponderandum maxime est, quod vsque adeò veritas hæc integra consistit, vt adhuc fuisset discipulis Christus à principio, omnia sua mysteria minimè patefecerit. Sicut ex illo Ioannis capite. 16. constat, cum dixit: adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modò: quo vsque ipsius spiritus Sancti aduentu, de omnibus plenè edocti sitis.

Expolitio, Lucę. 8.

B

C

ET in confirmationem veritatis huius adducitur per Neemiam prophetam capite. 8. mirus ille ordo, qui in veteri lege habebatur ad docendū populū, ea que ipsam veterē legem concernebant. Ingressa siquidem in templo omniplebe, leuitarum statim

Figura, Neemie 8.

A officiū erat, totius populi multi-
 tudinē in ordine suo constituere
 omnibusque silentium indice-
 re. Quibus sic ordinatis, atque
 humiliter in sede sua dispositis,
 confestim Esdras sacerdos, qui
 legis doctor erat, diuinę scriptu-
 ræ verba illis interpretabatur :
 vt sic in receptione doctrine, nul-
 la esset in populo confusio, sed
 omnes à minimo vsque ad maxi-
 mum intelligerent, quòd alij es-
 sent qui in populo doctoris offi-
 cium exercere haberent, alij ve-
 rò qui tantum sortiri deberent
 conditionem audiendi ipsam di-
 sciplinam.

B Præterea verisimile ad mo-
 dum est diuū Paulū, quas scrip-
 sit epistolas nō totius populi vul-
 go eas immediate direxisse, sed
 episcopis atq; in lege doctorib;,
 ipsiusq; reipublicæ principalio-
 ribus, vt ab his postmodum earū
 eruditio, in totius populi aures
 perueniret. Præterquam quòd ra-
 tio ipsa hoc ita exigit : nā ita nō
 omnibus idem adaptatur cibus.

C Lac siquidē paruulis optimū est
 nutrimentū, panis verò adultis ac-
 comodatus existit cibus atq; hu-
 mida alimēta senibus sunt salu-
 bria, magis quam iuuenib; quia
 iā virtutis defectu laborant. Ali-
 quod præterea reperitur alimen-
 tū, q̄ robustis sanū est, deliciarioribus
 autē nociuū. Qua de causa
 Apostolus. i. ad Corinth. capi. 3.
 ait: tāquā paruulis in Christo lac
 vobis potū dedi, non escā: nōdū

enim poteratis, sed nec nunc po-
 testis. Et iterū ad Hebræos capi-
 te. 5. dicit: Etenim cum debere-
 tis magistri esse propter tempus
 rursus indigetis, vt vos doceami-
 ni, quæ sint elementa exordij ser-
 monum Dei.

¶ Et vt tandē assertionē hanc
 veram esse confirmemus, ponde-
 randa sunt admodum diui Hie-
 ronymi verba, epistola. 83. cuius
 in summa hæc est sentētia, quòd
 videlicet omniū hominū hic sem-
 per est pestifer morbus, aut certē
 confusio, barbariesque maxima:
 quia cū in omnibus alijs faculta-
 tibus tā mechanicis, quā specula-
 tiuis, semper sit aliquis bene in-
 stitutus ordo (quia alij eiusdem
 facultatis præceptores sunt, alij
 verò discipuli: alij qui doceant:
 alij qui audiant) cæterum in so-
 la diuinę scripturæ schola hæc
 residet confusio, vt nullus in
 hoc sit ordo, sed omnes in ea se-
 se præceptores exhibere conan-
 tur, suamque liberè proferre
 sententiam: vsque adeò vt &
 garrula anus, & delirus senex
 in Euangelij veritatibus suam
 nō vereātur dare censuram. Qui
 proculdubio Hieronymi locus
 à lectore in hac parte ponde-
 randus maximè est, quia ibi
 tam ingeniosè quam etiam ele-
 ganter confusio nem̄ maximā
 quam, quæ in hoc versatur, de-
 pingit.

¶ Et ad hæreticorum argumē-
 tū, quod supra ad duximus, qui tā
 impu-

A impudenter aiunt, se esse paruu-
 los & humiles, quibus Deus scrip-
 turæ suæ sanctæ mysteria reuela-
 uerit. Respondetur, quòd sola hæc
 eorum suffecissent superbiæ ver-
 ba & arrogantiæ, vt eos velut in-
 sapientissimos (ne dicam stolidos,
 aut certē mente captos) re-
 putaremus homines. Nam pri-
 mum in hac parte humilitatis
 punctum est, suam vnum quem-
 que insufficientiam fateri & re-
 cognoscere, & potiùs de se insuf-
 ficientiam, in habilitatemq; exi-
 stimare, quam aliquid se suis vi-
 ribus consequi posse. Quando-
 quidem excellentiæ propriæ ne-
 gotium, non perse, sed per tertiā
 semper agendum est personam,
 iuxta Salomonis sentētiā, pro-
 uerbiorum capite. 27. dicentis:
 Laudet te os alienū, & non tuū.
 Vbi peculiariter alienum os de-
 bere esse dicit, vt insinuaret qui-
 dem, non solū oris proprii lau-
 dem fugiendam esse, sed vt intel-
 ligamus etiā, quòd nec amici, pa-
 tris, aut filij, aut alterius cuiuscū-
 que sibi cōiuncti laus, alicuius est
 momenti. Istorum siquidem cō-
 mendatio, oris proprii etiā laus
 appellatur, quia isti omnes idem
 cum laudato reputātur. Hinc er-
 go fit, quòd eo ipso, quòd huius-
 modi heretici propriam suam fa-
 tentur sufficientiam & humili-
 tatem, vt Deus illis pectoris sui
 arcana reuelare possit: eo ipso in-
 quam, insufficientes sunt, nec hu-
 miles, sed superbi penitus repe-

riuntur, vt Deus illis nullū scrip-
 turæ suę secretum impartiatur.
 Sed potiùs in causa hoc erit, vt
 scripturę sanctę mysteria eis abs-
 condant, iuxta illud Isaie prophete
 capite. 5. dicentis: v̄ qui sa-
 pientes estis in oculis vestris, &
 coram vobis metipsis pruden-
 tes. Item per Apostolū. i. ad Co-
 rinthios. i. scriptum est: Per-
 dam sapientiam sapientium, &
 prudentiam prudentium repro-
 uabo.

¶ Quæ etiam veritas, ipso anti-
 quorū doctorū vsu consolidatur.
 Quorum nullus vnquā ingenio
 suo fretus, in diuinę scripturæ
 studium ingressus est, nisi priùs
 multis auctorū visis libris, & quā
 plurimis etiam iam consumptis
 vigilijs, & orationibus, ac post
 multa demū inter se inuicē col-
 lata litterarum studia: inde in-
 quam in sacramentorum diuinę
 scripturę intelligentiam deuen-
 runt. Qua propter Ecclesiasti-
 ca historia libro. ii. capite. 9. de
 Basilio Magno & Gregorio Na-
 zianzeno refert, quòd exclusis à
 se prorsus sæcularibus Greco-
 rum libris, omne eorum stu-
 dium circa diuinę scripturæ li-
 bros versabatur, à quibus ve-
 ram rerum intelligentiam eli-
 ciebant, non vtique, sicut mo-
 dō diximus, suæ virtuti & in-
 genio innitentes, sed perlecta
 prius auctoritate, suorumque
 maiorum scriptis, non à qui-
 buscunque, sed ab eis dumta-

Anti-
 quus or-
 do docē-
 di.
 Ad quos
 Paulus
 suas dire-
 xit epi-
 stolas.
 Simile.
 Simile.
 Expositio
 i. Cor. 3

Expofi-
 tio Heb.
 Hiero-
 nymus.
 Simile.
 Expositio
 Pro-
 uerb. 27
 Os pro-
 prium.
 Solutio.

Isaia. 5.
 i. Cor. i.
 Antiquo-
 rum do-
 ctorum,
 vsus in
 sacrae
 scriptu-
 re studio
 Ecclesia-
 stica hi-
 storia.
 C
 Basilius.
 Nazian.

380 MODVS STVDENDI SACRAM SCRIPTVR AM.

Axat intelligentiam accipiebāt qui ipsius scripturę cognitio- nem ab Apostolica successione credebantur accepisse. Et hac via consueverunt semper homi- nes verè humiles incedere, qui- bus sua dignatus est Deus de- tegere mysteria. Et cum hoc ita semper fuerit in priscis do- ctissimisque, atque religiosissi- mis viris, qui litteris & san- ctitate supra ceteros pollentes extiterunt: modernis nostris he- reticis visum est, iam in fine sæ- culi nouum aliud fidei iter a- perire, alioque incedere trami- tequam antiqui omnes & san- cti patres inceserunt: omnia suo tribuentes ingenio, dig- nos sese existimantes, vt iure Deus secretorum suorum illis claritatem debeat. Quem- admodum Aërius hæreticus, qui de se præsumens, dicere at- tentauit, Deum sibi reuelas- se, quod Apostolis suis oc- cultatum fuerat. Quam etiam phrenesim, & adhuc maiorem, Montanus hæreticus tenuit, di- cens, se spiritum sanctum esse: si- cut ex libro quinto Ecclesia- sticę historię capite. 14. appa- ret. Quos imitantur etiam no- stri temporis moderni hæreti- ci aliqui, qui omne quod legerint, statim se intellexisse putāt & velut irrefragabilem verita- tem christiano populo prædi- cant: reducentes quidem totum christianorum esse ad carnis &

sanguinis libertatem quandam **A** potius, quam spiritus. Et hæc maligna sagacitas Lutheranae huius sectę annotanda admo- dum est, videlicet, quod omnis eorum lingua de spiritu est, cæ- terum ipsorum opera non nisi carnis & sanguinis, atque me- ræ sensualitatis sunt: ac si in ver- bis solis, nudus & siccus spiri- ritus sine aliqua operum execu- tione, aliquid erga Deum præ- staret. Quemadmodum Pau- lus ad Galatas capite. 5. asserit, cum dicit: Fructus autem spiri- tus charitas, pax, gaudium, pa- cientia, benignitas. Si vultis (in- quit Apostolus) dignoscere, in quo diuinus resideat spiritus, perpendite (obsecro) an aliquē de se fructum charitatis germi- net: qui nempe, pax, liberali- tas, & patientia est, cum cæ- teris virtutum operibus. Nam- que fructus hic, quod spiritus sanctus in eo maneat, certum est pignus, eiusque conceptus verus partus. Nam quemad- modum arboris folia floresque à virtute, que intra ipsam in- cluditur radicem, producun- tur: sic etiam spiritus sanctus, vbi adest, fructum virtutis e- mittit. Et aliter in hoc negotio loqui, hæreticorum somnium est, qui spiritū in homine appel- lant eum, qui nullum de se virtu- tis opus producit. Signum quod Christus suis præstitit A- postolis (sicut ex Lucę capit. 24 con-

Sagaci- tas Lu- theri.

B Expositio Gal.

Simile.

C

Lucę. 24

con-

A constat) ad verè cognoscendum spiritum, fuit quidem, quia car- nem & ossa nō haberet. At verò nostrorum hæreticorū spiritus, nihil aliud quam carnem et san- guinem atq; ossa continet. **¶** Hæc omnia quæ hucusque adduximus documenta, satis mi- hi sufficientia videntur, vt Euā- gelicus quisque concionator, in sacre scripturę studio cautus & præuisus sit, ad hoc vt intelligat quemadmodum lectionem sacra- euoluere debeat, vt nō in aliquē (sicut sæpe contingit) errorem incidat: & vt rectius eiusdē scrip- turę sanam intelligentiam asse- **B** quatur: atque vt tandem legiti- mus Euangelij concionator eua- dat. Qui autem vltra præmissa documenta, aliquid aliud inqui- rere voluerit, quod scripturę san- ctę lectionem concernat, diuum Augustinum legat in. 3. libro de Doctrina christiana capite. 30. Vbi septem assignat Ficonij hæ- retici regulas, ad sanam scriptu- rę sanctę habendam intelligen- tiam. Nam & si hæretici homi- nis existat doctrina, eam tamen scriptis suis beatus Augustinus inferere voluit, quia utilis valde ad destinatum sibi propositum apparebat. Nam sicut Augusti- nus ibi insinuat, vbicumq; bo- num ipsum relucet eligendum est: quemadmodum inter spinas ipsas, pulcherrimam carpimus rosam: atq; ex luto etiam fulgēs colligimus aurum. Hoc tamen

Regulæ Ficonij hæretici

Simile.

Augustini dictum, intelligi ha- bet, nisi in lectione illius libri aliquid intersit periculi, vel nisi alioqui talis liber ab Ecclesia, vel à sanctissimo Inquisitionis tribunali, fuerit prohibitus: hoc enim semper supponimus, vt infra dicitur.

¶ CAPVT XXII.
In quo agitur de electione doctrinę prædicandę.

VISIS iam à nobis supra dictis documētis, vt ex ip- sis concionator scriptu- rę sacre legitimum sensum con- sequi possit, in quo maior eiusdē scripturę difficultas cōsistit, præ- uiso etiā modo, quo in eius studio concionator vti debet: adhuc circa hanc primam partem, quæ utique docere est, præcepta ali- qua tractāda nobis restant. Quę eam iam respiciunt doctrinam, quam concionator Euangelicus in suggestu constitutus, popu- lo prædicare habet (quo in lo- co doctrinā ipsam iā sicut triti- cum cribratam omnino, limatā- que præsentare debet) vt ibi pru- denter & christianè in Dei ho- norem, audientiumque utilita- tem, suum concionandi munus exercere valeat. Ideoq; præcep- ta hæc breuiter suo ordine sta- tuemus, vt sic distinctiūs firmi usque concionatores memoriæ ad hæreere valeant. Et quidem meo iudicio vsque aded sunt di- uini

A Simile.

Simile

Noua he- reticorū via.

Aërius he- reti- cus.

Monta- nus he- reticus.

Ecclesia- stica hi- storia.

Hæreti- ci, carnis & san- guinis li- bertatē prædicāt

A uini verbi prædicatori præcepta hæc necessaria, vt malè profectò suum prædicationis officiũ sine illis exercere possit. Nam quemadmodũ in mensa comedentis, ante omnia apponitur sal, quo reliqui (qui postmodũ superponendi sunt cibi) condiuntur: sic etiam velut sal, quo cæteræ (quæ prædicandæ sunt veritates) condiiri valeant, huiusmodi sunt præsupponenda præcepta: hæc enim sunt, quæ omni concionatoris doctrinæ saporem præstare habent. Quibus tamẽ præceptis qui carent prædicatores, aberrarunt profectò, multum sese in sanctissimo hoc loco temerè præcipiantes. Et credo equidem, secundum zelum optimum potius, quàm secundum æm, quæ ad hoc exigitur scientiã, eis accidisse. Et si aliquid in causa est, quod Euangelij doctrina, quæ auditoribus à concionatore proponitur, imperfecta admodum maneat, & sine eo audientiũ fructu qui in Euãgelicis exigitur concionibus, nihil aliud esse existimo, quàm horum præceptorum ignorantiam.

B Primum igitur præceptum est, circa doctrinæ electionem, quam in studio suo concionator facere habet, & quam postmodum christiano populo concionari debet. Quæ nimirum doctrinæ electio præcipua est profecto sui officij pars, atque ipsi necessaria admodum. Sic enim

eam velut potissimam inter cæteras, Euangelico concionatori requisitas partes, ponit diuus Augustinus libro primo de Doctrina christiana, capite .i. vbi ait præcipuum optimi oratoris negotium, tam humani, quàm Euangelici etiam, in duobus consistere: primum vt doctrinam eligere sciat, secundò vt doctrinam, quam iam rectè elegerit, sufficienter dicere queat. Et hoc primum documentum Cicero nis præceptum est, in suo Rhetoricorum libro, quod velut oratori conducens maxime assignat. Cuius nimirum præcepti ratio est: nam sicut in rebus contingit naturalibus, sic etiam in diuinis & spiritualibus accidit. Videmus autem non omnes res naturales hominum vsui de se adaptatas esse, nisi prius selectæ fuerint, & in puritatem pro hominum vsu redactæ. Si quidem ouis lana, non tota ad vestimentum est accommodata, ideoque prius secernitur, & quæ purior perfectiorque reperta fuerit, eligitur, vt pannus, quo homines indui habent, inde conficiatur. Plurimas etiam producit terra lactucas, cæterasque comestibiles herbas: nec omnes tamen, postquam à terra ortæ sunt, ipsam hominis mensem decent: sed ex illis, quæ potiores sunt dumtaxat, in hominis cibum eliguntur. Multi præterea ab arbore colliguntur fructus nec propterea

rit, omnino pura limataque esse debeat. Vt quemadmodum lanea fila, cum ad telam adducuntur, ex quibus texendus est pannus delicatissima, nimirumque selecta veniunt: sic etiam cum ex diuinis veritatibus, tanquam pannus, ipsamet conficiatur concio, oportet inquam ibi veritates ipsas ad puritatem valde esse redactas, digestasque, & veluti delicatissima doctrine fila, ibi adducenda sunt. Itaque sicut triticum, cum ex eo conficiendus est panis, cribratum valde, purissimumque esse debet: similiter etiam concionatoris doctrina (ex qua verus est conficiendus vitæ panis, quo Christiani hominis alenda est vita) oportet inquam exacta & digesta sit, vt in suggestu posita, Christiani populi possit esse disciplina.

¶ **H A B E T** etiam attentè Euangelicus prædicator considerare plurimos esse auctorum scriptos libros, multisque de rebus tractantes. Ceterum nullus hucusque repertus liber est, qui vti que doceat, quid ex multis quæ leguntur relinquendum sit: præter ipsius concionatoris prudentiã, cuius est discernere, quid ex librorum lectione assumendum sit, & quid omnino relinquendum. Quæ profectò prudentiæ pars, si concionatori desit, totum concionandi officium proculdubio ruit. Neque enim quolibet tempore, neque quibuscunque hominibus

reã ad comedendum omnes accommodantur. Item terræ venç, auri de se abundantiam producant: at verò non omne aurum à terra productum aurifex elaborat, & arte expolit, sed id dumtaxat, quod prius per ignem approbatum extiterit. Et quod plus est, cum omnes homines ad cælorum regnum natos esse videamus, non tamen illud nisi pauci electi præcisè consequuntur. Et ad eum modum in cæteris mundi rebus, semper fuisse conspiciamus: ex quibus pauciores sunt, quæ suæ perfectionis culmen attingant, & ad hominum vsum tandem perueniant. Sic igitur in concionatoris studio omnino esse debet. Nam ex hoc immenso veritatum aceruo, quæ in tanta librorum varietate sunt dispersæ, non omnes Euangelicæ concioni sunt aptæ, neque ad sacrum Euangelij conuiuium, quod ibi Christiano populo paratur, sunt decentes cibi. Nam & si de se veritates, quæ in diuersis auctorum scriptis reperiuntur, bonæ sint, & in seipsis doctrinæ virtutem valoremque contineant, tam in sanctorum, quam etiam aliorum auctorum humanis libris: veritates tamen sunt & dogmata, quæ concionator in alium finem vertere potest, non tamen in Euangelicam concionem. Nam locus hic facer tantæ est auctoritatis, vt doctrina quæ ibi edisserenda fue-

A reã ad comedendum omnes accommodantur. Item terræ venç, auri de se abundantiam producant: at verò non omne aurum à terra productum aurifex elaborat, & arte expolit, sed id dumtaxat, quod prius per ignem approbatum extiterit. Et quod plus est, cum omnes homines ad cælorum regnum natos esse videamus, non tamen illud nisi pauci electi præcisè consequuntur. Et ad eum modum in cæteris mundi rebus, semper fuisse conspiciamus: ex quibus pauciores sunt, quæ suæ perfectionis culmen attingant, & ad hominum vsum tandem perueniant. Sic igitur in concionatoris studio omnino esse debet. Nam ex hoc immenso veritatum aceruo, quæ in tanta librorum varietate sunt dispersæ, non omnes Euangelicæ concioni sunt aptæ, neque ad sacrum Euangelij conuiuium, quod ibi Christiano populo paratur, sunt decentes cibi. Nam & si de se veritates, quæ in diuersis auctorum scriptis reperiuntur, bonæ sint, & in seipsis doctrinæ virtutem valoremque contineant, tam in sanctorum, quam etiam aliorum auctorum humanis libris: veritates tamen sunt & dogmata, quæ concionator in alium finem vertere potest, non tamen in Euangelicam concionem. Nam locus hic facer tantæ est auctoritatis, vt doctrina quæ ibi edisserenda fue-

rit, omnino pura limataque esse debeat. Vt quemadmodum lanea fila, cum ad telam adducuntur, ex quibus texendus est pannus delicatissima, nimirumque selecta veniunt: sic etiam cum ex diuinis veritatibus, tanquam pannus, ipsamet conficiatur concio, oportet inquam ibi veritates ipsas ad puritatem valde esse redactas, digestasque, & veluti delicatissima doctrine fila, ibi adducenda sunt. Itaque sicut triticum, cum ex eo conficiendus est panis, cribratum valde, purissimumque esse debet: similiter etiam concionatoris doctrina (ex qua verus est conficiendus vitæ panis, quo Christiani hominis alenda est vita) oportet inquam exacta & digesta sit, vt in suggestu posita, Christiani populi possit esse disciplina.

¶ **H A B E T** etiam attentè Euangelicus prædicator considerare plurimos esse auctorum scriptos libros, multisque de rebus tractantes. Ceterum nullus hucusque repertus liber est, qui vti que doceat, quid ex multis quæ leguntur relinquendum sit: præter ipsius concionatoris prudentiã, cuius est discernere, quid ex librorum lectione assumendum sit, & quid omnino relinquendum. Quæ profectò prudentiæ pars, si concionatori desit, totum concionandi officium proculdubio ruit. Neque enim quolibet tempore, neque quibuscunque hominibus

omne

A Simile.

B Simile.

C

Concionatoris prudentia.

A Cum tamen hoc certissimum sit, quod si quid est, quod auditoribus ipsis maxime suadeat, vimque aliquam ingerat, ut in melius vitam commutent. Est nempe iuxta vitae suae statum, sermonem formare. Hoc namque est eorum directe ferire cor, intellectumque aperire. Et in hoc vno auditores, eis quae a concionatore dicuntur, summam praestant attentionem. Ea quippe sunt, quae libenti us homo audit & quae ex animo recipit, scilicet quae ad eius attinent conditionem & statum. Nimirum, quia tunc eas sicut res proprias melius agnoscit, serenaque facie eis in occursum exit: promptissimeque amplexaturus venit: ceteras autem disciplinas, quae extra suum statum & conditionem sunt, veluti alienas & omnino peregrinas refugit, ac per consequens in affectuose audit.

C Hinc aliorum etiam comprehenditur manifestus error, qui euangelij decorem penitus denigrant: cum videlicet ipsius Euangelij doctrinam, quam de se ipso administrat, repellunt: cupidi semper, alia in concionibus suis incedendi via, quam ipsamet euangelica exigit historia, qui si in euangelio de hominum agitur tristitia, laetitiae materiam tractant: & ubi euangelica ipsa materia poenitentiam exposcit, de aeternae beatitudinis

gaudijs concionantur: quod si amoris locus est, de dolore loquuntur: si autem de vitiorum agitur turpitudine, de virtutum praedicant pulchritudine. Itaque euangelium, in hoc solum huiusmodi deseruit praedicatoribus, ut inde thematis dumtaxat nuda verba desumant: Ceterum quicquid de ipso concionantur euangelio, super quemcumque alium peregrinum locum dicere utique potuissent. Quod profecto nimiam in auditorum auribus generat dissonantiam. Quo fit ut auditores ipsi insipide admodum concionatorum talium audiant doctrinam, atque peius eam opere ipso prosequantur.

CAPVT. XXIII. IN
quo secundum continetur
praecipuum.

Ecudum praecipuum est, & in hac quidem materia pro vitae hominum reformatione praecipuum. Supposita enim ea prudentia ac discretione: qua Euangelij concionator in optima eligenda doctrina uti debet, qualis nimirum tam graue, sanctissimumque concionandi locum decet: secundum quod illico maximo opere curare habet, est nepe, ut quantum in se est, morale sepe eligat doctrinam

A nam, & quae ut plurimum hominum mores, & christianam, religiosamque eorum vitam instituat: ceteras a se procul semper expellens curiositates, aliasque aridas, sterilesque materias, quae ad nihilum ferè deseruiunt, nisi ad hoc solum, ut in eis concionator euanescat, & ut in eis praeterea confundantur auditores.

Potissima ratio. Huius autem praecipui ratio. Nam praecipuum christianae legis intentum & finis est, homines optimos, atque in virtute perfectos reddere, eosque in veram salutis viam, caelorumque regnum dirigere. Ad quem nimirum finem, expedire admodum aperitissimum est, ut doctrina, de qua agit concionator, ea sit, quae eorum virtutes, vitiaque concernat. Et hoc est quod maxime in praedicatione sua ostendit egregius ille praedicator, diuinique verbi prima & praclarissima tuba, Ioannes Baptista; sicut ex Matthei capite tertio constat. Qui cum admirabilem Iesu Christi, redemptoris nostri aduentum praenuntiaturus aduenisset, ab hoc solo doctrinae documento totius suae praedicationis exordium accepit, cum dixit poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum.

Attendite (inquit Ioannes)

tota mente ad vitae vestrae reformationem: tempus siquidem breue est. Et iam ex multis antea actis diebus, virtutis arbor in vobis exsiccata manet: quae de causa ad ipsam vitae vestrae radicem, securis iam posita est, ut in aeternum gehennae ignem miserrime incidatis. Respondete ergo, genimina viperarum: quis docuit vos fugere a ventura ira? extremumque iudicij diem, qui in vos cito venturus est, non timere? Excitami a profundo, quo immerfi estis somno, atque dignos poenitentiae fructus agite.

Attēdite praeterea, quantum a recto virtutis tramite, regnique caelorum deuietis itinere: & diligentia maxima, in hoc virtutis negotium recte ingredi curate. Quae proculdubio verba, admirabilis huius viri, Euangelicique concionatoris primi, tam grauiam quidem & substantialia, velut singularissimum exemplar accipienda sunt: ut iuxta illud praedicatorum omnes sua semper concionum doctrinam prosequantur. In eis namque verbis, euangelij propositum, totumque aperitur concionandi finis: nec non ipsa Dei voluntas, qui eum in talem direxit praedicationem, nobis insinuat. Ecce ergo quemadmodum morale doctrinam verus hic diuini verbi praceptor, statim in suae praedicationis

Bb 2 dicationis

dicationis initio assumpsit & talem quidem vt totius vite hominis reformationem tangeret.

Expositio, Lucas. 10.

Hæc eadem fuit redemptoris nostri diuina voluntas, quem admodum Lucas euangelista refert capite decimo. Quo in loco cum discipulos suos ad prædicandum mitteret, sic dixit: Dicit illis, appropinquauit in vos regnum Dei. Volo (inquit Christus) quòd totus prædicationis vestræ neruus & efficacia, in hoc præcisè sit, vt homines cælorum regnum attendant: perpendantque attentè, quòd is finis est, in quem à Deo creati sunt: illis similiter declarantes ipsius virtutis media, per quæ hoc ipsum cælorum regnum, tanquam suæ professionis brabium, consequi debeant.

Simile.

Expositio Matthei. 28.

Hoc idem iterum Christus discipulis suis persuasit, sicut Mattheus capite vigesimo octauo refert, vbi prædicationis formam illis præstans dixit: Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: docentes eos seruare omnia, quæcunque mandauimus vobis. In quibus verbis, duo Apostolis commendauit, quæ ambo accuratè christianum populum docere haberent. Primum quidem circa fidem & sacramentorum institutum: quod nempe erat, homines per fidem

in Dei cognitionem adducere; A sacramentumque baptismi, cum cæteris Ecclesiæ sacramentis, quæ ab ipso, veluti à primò fonte dimanabant recipere.

Simile

Secundum verò erat, eos virtutum opera docere, quæ huic Christianæ fidei, & diuinæ legis præceptis annexa erant. Et hoc est, quòd subditur: docentes eos seruare omnia quæcunque mandauimus vobis. Certum enim est, quòd omnia eius diuina mandata, in hæc duo diuisa fuerunt, tam grauiam quidem & substantialia: quæ nihil aliud, quam ipsam hominum christianam vitam respiciunt, absque eo, quòd aliæ ibi inutiles quæstiones, siue doctrinæ subtilitates admisceantur.

B

Et quòd hoc fuerit Redemptoris nostri intentum in sui Euangelij prædicatione, ipsemet aperte demonstrauit in celebri illa concione, quam Apostolis suis fecit, & eorum vice vniuersis alijs Euangelicis concionatoribus futuris: vt hæc eadè docendi forma ab omnibus seruaretur.

Intenta Christi

C

Quam Mattheus capite 5. refert, vbi totius sermonis propositum & vis fuit, pauperes docere quem admodum paupertatis virtutem optimè dirigere possent, vt per eam, beatitudinis consequerentur meritum. Illos vtique docēs, ne in vanū tantū laboris assumāt pòdus: quòd profectò esset si paupertati

Expositio Matthei. 5.

mansuetudo.

Lachryma.

pacifici.

Persecutiones.

Simile.

perpati quam patiuntur, nullum apponerent fundamentum: tunc autem paupertas sine fundamento esset, cum talis virtus in hominis spiritu non sederet, & cum eam pauperes non interiori affectione & voluntate amplexarentur. Vbi præterea Christus homines docuit, quantum illis præstet mansuetudinis virtus, quia hac virtute Deum & mūdum pariter lucrari possent. Vbi etiam lachrymosos & tristes homines consolatus est, præueniens eos, vt in beatitudinis gaudium, quòd illis in laborum præmium daturus erat, oculos inijcerent. Ibi etiam pacificos admonuit, vt intelligerēt quam necessitudinem & cognationem cum Deo iam contraxerant, cum eos ad tam sublime virtutis gradum perducere destinabat, vt filij Dei nominarentur & essent. Ac denique eos efficacissimè confortauit, qui huius mundi persecutiones, variasque misérias perpessi sunt, vt eas fortiter tollerarent.

Nam quemadmodum à rege miles cruce in vestimento insignitur, vt hoc signum sit, quò postmodum pro labore suo mercede aliqua remunerandus sit: sic etiam Deus in huiuscemodi laboribus, virtutum amatores suismet in hoc mundo indumentis vestiebat, & crucis laboribus tanquam regni cælorum milites signabat, vt hoc iam ad

futuram beatitudinem certissimum pignus esset. Vbi animaduertendum est, quòd in omni diuini huius sermonis doctrina, quæ omnem christianam amplectitur vitam, nihil penitus admiscetur, quòd maximi non sit ponderis, atque pro hominum vita conducens valde. Etenim nihil aliud, quam eorum religiosos viuendi mores, concernit.

Expositio. Matthei. 5.

Item Matthei capite quinto habetur, optimi concionatoris vis & forma, quam ipsemet Christus discipulis suis ostendit dicens: Quicumque soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Sicut ergo prædicatoris pretium, in hoc præcipue consistit, vt legem quam docet, opere compleat: sic etiam eius prædicationis pretium est, vt ipsius talis sit doctrina, quæ audientis intellectum doceat, eiusque simul ad virtutis opus afficiat voluntatem. Ita vt non mera scholastica sit eruditio, quam in pulpito euoluit, sicut in gymnasiis quæstionibus esse consuevit, sed practica sit eius doctrina, quæ ad hominum mores attineat: ita vt in eius concione, simul in vnum adueniatur, & virtutis intelligentia, & eiusdem prosequutio virtutis,

concionatoris vis & perfectio.

C

Aut euangelicæ sit lectionis: aut certe illi inhæreat, & præterea quod illius materiæ, quam ei euangelium administrat, ad minus saporem retineat. Id namque propriè additamentum appellatur, dum scilicet aliquid in concione tractatur, quod euangelij principali intento non continuatur: quemadmodum in ligno additio vocatur, quod illi non continuū sed contiguum est: & sicut vestimentum tunc additum denominatur, cum ex aliqua panni portiuncula resarcitur, quæ non illi continua erat. Sic etiam res peregrinæ & impertinentes, quæ in sermone à concionatore tractantur, quas loci proprietates minimè exigunt, resarcinamenta quædam sunt, quæ ipsum sermonem deturpant: quemadmodum cum resarcitur pannus ex portiuncula, quæ nouum hominis indumentum fædat.

Quid sit additamentū.

Simile.

Simile.

Simile.

Error concionatorum.

Hinc colligitur aperte, concionatores in rebus fidei, & sacramentorum, valde aberrare, quia cum eas iam christianus populus tam syncerè firmiterque receptas habeat, inutiles, subtilesque alias fidei & scientiæ quæstiones mouent, quibus audientium intellectum prorsus commouent, atque in fide omninò inquietum relinquunt, & à sinceritate doctrinæ, quam prius tenebant, deiiciunt: Ponderare habet his maximè temporibus concionator, ubi iam prope sæculi finem

homines sunt constituti, quod maior in eis instat necessitas veritates amandi, easque operi demandandi, quam eas utique intelligendi. In hoc namque satis iam hominibus euangelium notum est, suntque homines in eius præceptis tam sufficienter edocti, ut iam potius magistri, siue (ut rectius dixerim) garruli, quam ignorantibus sint christiani. Etsi aliquid est, quod non intelligant, potius est, quia hoc forsâ intelligere non lint, quam quia non possint. Etsi hac nostra tempestate excitatur heretici, hoc nempe non ex intelligentiæ penuria procedit, sed ex nimia sapientia, quæ alias curiositas siue insipientia dicitur.

Necessitas operandi virtutem.

Simile.

Hereticorum oratio.

CAPVT XXIII. DE lectione theologiæ scholasticæ.

TERTIVM præceptum est, de usu theologiæ scholasticæ, quemadmodum concionator circa eius lectionem in concionibus suis se gerere debeat. In hoc siquidè rarò ut plurimum seruatur a concionatoribus ordo. Aliquando audientibus impertinentes scholarum quæstiones tractant: quandoque verò, etsi necessaria sint, vtiliaque scholastica præcepta, stylus tamen & modus, quo eas concionator edisserit, peregrinus valde est & quem audientes minimè attingunt: quia crudas & sic indigestas

3. Præceptum.

Triplex concionatorum error.

Agestas, sicut in gymnasijs euoluuntur, eis proponunt materias. Quandoque autem periculosa sunt, quæ ex scholastica lectione christianum populum docent, si cuti sunt prædestinationis materiæ, & his similia, quæ magis gymnasiolorum cathedram, quam pulpitem respiciunt.

Pro elucidatione tamen materiæ huius, annotandum maxime est, quod theologiæ scholasticæ veritates, velut arboris rami qui dam sunt, quarum radix & truncus in euangelio residet: à quo quidem scholasticæ ipsæ veritates ortum habent, & ubi suas etiam habent proprias sedes: quæ admodum constat sigillatim per eas discurrendo. Quod profectò apparebit manifestum, si easdem scholasticas materias, cum ipsis proprijs locis, in euangelio sibi correspondentibus, conferamus. Cuiusmodi sunt materiæ illæ, quas diuus Thomas in. 2. 2. tractat de fide, de charitate, de elemosyna de correctione fraterna, de scandalo, de iustitia, de oratione, de hypocrisi, de superbia, de gratia gratis data, de vita actiua & contemplatiua, & sic de his similibus: quæ omnes inquam materiæ, suum proprium originem & fontem in euangelio consequuntur.

Simile.

S. Tho.

Fides.

Primùm igitur ut à fide incipiamus, quæ virtutum omnium prima est, hæc inquam virtus cum cæteris, quæ ad fidem ipsam in scho-

lastica theologia mouentur, velut propitiam sedem, locum illum habet Marci capite. 16. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Quorum occasione verborum, theologi omnes, omnia etiam minutissima que hanc fidei virtutem tangunt edisserunt, inquirentes, quid fides ipsa sit, & qui eius sint effectus, & quæ præterea differentia sit inter fidem, scientiam, & intellectum: ac demum de vitijs, quæ huic contraueniunt fidei virtuti agunt, sicuti sunt infidelitas, heresis, apostasia, & blasphemia.

Scholastica charitatis materia, sedem suam præcipuè obtinet Matthei capite, 22. ubi Christus eius instituit præceptum, cum dixit: diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Statimque diligendi proximum præceptum apposuit, dicens: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: ex his quippe duobus mandatis lex tota pendet & prophetæ. occasione ergo huius christiani mandati, quod de Dei & proximi dilectione hoc in loco statuitur, differitur à Theologis vniuersa charitatis materia, ubi liquidatur, quid charitas sit, atque de ipsius charitatis ordine, & de obligatione, qua eam operi demandare tenemur, tractatur: ac denique de ipsius charitatis effectibus, cum alijs omnibus, quæ hæc

Mar. 16.

charitas Mathei. 22.

C.

A turales, tum etiam artificiales notissimum est, quæ tamen suapte natura minimè valēt ad humanum vsum, si perse seorsum accipiantur, nisi rebus alijs semper adiunctæ existāt: quarum esse totum & decor in hoc præcisè consistit, vt cum alijs associentur. Quemadmodum rami in ipso præcisè arboris trunco, omnem suam pulchritudinem & viriditatem consequuntur: quòd si extra arborem sumantur, non nisi sicca sunt, & inutilia ligna.

B Simile. Palmes etiam in vite totū suum esse sortitur, à qua tamen si abscisus fuerit, nihil sub orbe inutilius & fædius reperitur, ita vt ad nihilum valeat vltra, nisi vt in ignem mittatur. Vaginæ etiam finis est, vt intra seipsam ensem contineat: quòd si vacua sit, minimè consistere valet, quia continuo comprimitur, & exsiccatur.

C Simile. Vestimenti præterea decor, quòd ad alicuius corporis mēsurā formatum est, propositum suum omnino amittit, nisi ab ipsomet induatur corpore, quia nulli alteri adaptaretur: Sicut neque vnus manus manica alteri esset accommodata manui: neque ad huc calceus, qui vni pedū est proprius, alteri conueniret. Hæc igitur est totius scholasticæ doctrinæ pulchritudo, & totū esse, maximè speculatiuæ, vt nō seorsum nuda in suggestu à cōcionatore tractari debeat, sed semper scripturæ diuinæ associata, dum legiti-

mè Euangelij locus exegerit. Nā A scholasticæ quæstiones, rami qui Simile. dam sunt ab Euangelio, sicut ab arboris trunco pendentes: qua propter viriditatē suam pulchritudinemq; tunc temporis in concione consequuntur, dum euangelio, velut suæ arboris trunco, coniunguntur. Proprij sunt etiā palmities, qui sicut à vite ab Euā Simile. gelio procedunt, in quo positi, fructus plurimum habent: si tamen extrà sumantur, sicci nimū & fædi apparent palmities, Sunt B præterea scholastica præcepta, Euangelicarum veritatum vaginæ, quæ si in ipsa immitantur, de corem suum consequuntur. cæterum seorsum sumptæ, citius exsiccantur: ac denique vestimenta sunt ad Euangelij mensuram incisa, quæ tamen nō vsque adeò alij adaptantur proposito.

¶ Et hinc est quòd diuus Thomas, vt plurimum cum aliquas mouet scholasticas materias, ob hoc solum est, vt aliquam scripturæ sacre auctoritatem exponat aut certè vt alicuius grauissimi doctoris sententiā interpretetur sicut apertè constat ex argumento, quod propè semper in contrarium adducit: quod communiter ex sacre scripturæ auctoritatibus desumitur, aut ex sanctorū dictis, vel ex alia potissima naturali ratione, in qua totius articuli argumentum fundatur, & cuius etiā occasione, articuli quæstionem mouet.

¶ Hæc

A ¶ Hæc tamen quæ de scholasticæ Theologia hucusq; loquuti sumus, sanctorum etiam vsu confirmatur. Omnes enim cum aliqua scholasticæ Theologiæ dogmata scriptis suis inseruerunt, nūquā fere, nisi aliquo adhibito proposito ad legitimum aliquē scripturæ sensum adduxerūt, ipsa prius exposcēte diuina scriptura, siue aliquo alio proposito, quod inde deriuetur, aut quoquomodo ad scripturam ipsam diuinam attineat. Sicut constat ex operibus, que quatuor isti ecclesiæ doctores scripserant. Si quidem diuus Gregorius Moraliū libros scripsit, vbi ex theologia scholastica multa immiscētur, inter quæ plurima continentur, etiam speculatiua hoc tamen dumtaxat fine, vt Iob prophetiā exponeret. Scripsit etiam admirabilem illā Pastoralis doctrinam, quæ speculatiuis etiam Theologicis quæstionibus non vacat, ob hoc solum, vt illum Euangelij locum Ioannis capite decimo interpretaretur, vbi boni pastoris forma continetur: vt cōditiones quæ inter pastores & oues exiguntur, declararet, iuxta illius Euangelij legitimum sensum. Scripsit etiam super Ezechielem Prophetam, in qua quidem scriptura, speculatiua continentur multa, eodumtaxat proposito, vt obscuras prophetæ, à Deo factas reuelationes interpretaretur. Et idē omnino dicēdum est de quadraginta ho-

Sancto-
rius.

Grego-
rius.

Exposi-
to Ioan-
n. 10.

milijs, atquæ de septem Psalmo- rum expositione. Et sic de omnibus alijs, quæ Egregius hic doctor composuit. Vbi nihil ferme scholasticum edisserit, quod ab ipsa diuina scriptura, & loco quæ tractat, prius non dimanet.

¶ Hoc idem de diuo Augustino afferendum est: cuius omnia opera propè semper supra diuinam fundantur scripturam. Quod si aliqua alia in eius reperiuntur scriptis, quæ peregrina nimium quæ speculatiua apparent, quem admodum imprimi tomis libris inuenitur, in quibus de Grammatica, Dialectica, Rhetorica, & de Musica agitur, hoc nempe est, vt distinctius terminos, & principia declararet, ad veram scripturæ sanctæ intelligentiam consequendam. Quæ etiam de causa quam plurima alia difficilissima multoties, delicatissimaq; pertractauit: Sicut fuerunt de trinitate, de quantitate animæ, atq; de libero arbitrio. Hæc enim omnia materiæ quædam sunt, quæ peculiaris scripturæ sanctæ intelligentiam tangunt, vbi heretici pessimè aberrarūt: & ad eorum extirpandos errores, necessarium duxit, scholasticas has, speculatiuasq; materias euoluere.

Hoc idem ipsemet Augustinus præterdit, in libris quos de doctrina christiana composuit, vbi de Rhetoricis præceptis: vocabulorumq; acceptione agit, ob hoc solum vt diuinæ scripturæ phrasim,

Augusti-
nus.

Augusti-
nus.

Augusti-
nus.

Detra-ctores.

A sim, & loquendi modum legētes doceret. Et quia præuiderat, alios quos in posterum fore detractores, qui eum reprehenderent, & in hoc peregrinam assumpsisset materiam, & à sacris litteris penitus alienam: ad hoc continuo in ipso plogi initio super libros de Doctrina christiana responderet: ubi nullā aliam assignat causam, quare hæc tractauerit, nisi quia ad sacræ scripturæ sensum intelligendum conducant. Itaque omne eius intentum in hac scriptura fuit, quicquid dixisset, ad legitimam diuinæ paginæ, clarāq; intelligentiam reducere, quātumcunq; prophanum gentilicumq; fuisset. Sicut ipse expressè testatur secundo libro de doctrina Christiana capite 18. his verbis: non propter superstitionem prophanorum debemus musicam fugere, si quid inde vtile ad intelligendas sanctas scripturas rapere potuerimus.

Augusti ni respō- sio.

CAPVT XXV.

De conditionibus obseruādis. Cū in pulpito scholastica est adducenda doctrina.

Va propter annotandum hic maxime est, auditorū profectui plurimum conducere, & dum concionatori, de speculatiuis, scholasticisque dogmatibus agendum fuerit, non nisi parum

Prima cōditio.

de speculatiua doctrina in suis admisceat sermonibus. Quia de se sicca, & insipida admodum est disciplina talis: nisi tanta esset ad hoc scripturæ loci vis, & proprietates, vt hoc ita exposceret. Nā sicut amari cibi conditio est & insulsi, parum semper in ferculis admiscere, quemadmodum piper est, acetum, & allia, de quibus non nisi quātum ipsa condiendi cibi necessitas exegerit, apponendum est (nam si piperis esset abundantia, comedentis linguam combureret: & si nimium apponeretur aceti, totum ferculū acetosum profectō redderetur: & si deniq; aloes esset copia, amarus esset totus conditus cibus, ac per consequens proprius ipsius cibi sapor perderetur & appetitus) ad eum omnino modū, imaginandum nobis est, prædicatoris Euangelicam concionem nihil aliud esse, quam cuiusdam cibi diuinarum veritatum confessionem quandam, siue ferculū, auditorum palato præparatū. Et cū res omnes speculatiuæ suapte natura amaræ sint & insipidæ, & quas hominis intellectus naturaliter refugit (nam si quādoque eas amplectitur, hoc non nisi violenter & quasi inuitus facit, quia nimirum in eis eam claritatem & distinctionem, quam ipse de se appetit, non inuenit) hinc ergo est, vt parum semper de scholastica doctrina in concionibus adduci oporteat, non nisi

Simile.

B

C

A nisi quatenus ipsa loci qui tractatur, necessitas exegerit. Et quando hoc moderamine euangelicæ veritates speculatiuis admiscerentur, tunc temporis inquā auditoribus ipsis speculatiua doctrina placida fit & suavis.
 2. cōditio.
 1. Secunda conditio est, ad hoc vt scholastica Theologia sufficiens possit esse concionis doctrina, clarè admodum & distinctè à concionatore in pulpito proponenda est; eam ab scholarum terminis primitus denudādo. Scholastici namque termini solum gymnasijs adaptantur, atque eis qui in cathedra docendi funguntur officio. At verò in concionibus huiusmodi vt vocabulis, obscurum valde & inintelligibile esset, ne ridiculum dixerim. Et ex præceptis quidem Euangelico concionatori necessarijs, vt idoneus christianæ legis possit esse concionator, hoc vnū est, vt clarè scilicet & distinctè populo doctrinam proponat, potissimè in scholasticis speculatiuisque materijs: quia de se difficiles admodum, & obscuræ existunt. Nec sufficit, q̄ eas prædicator satis sibi ipsi (cum eas legerit) intelligat, sed præter hoc oportet vt tali dicendi forma & stylo eas doceat, vt qui in populo crassior fuerit & rudior, eas optimè percipere valeat. Quandoquidem hoc esse debet prædicationis eius finis, vt id quod dixerit, omnes intelligant: vt sic sta

Prædicatō- nis docu- mentū.

Specu- latiue materie.

tim opere ipso auditores compleant, quod auribus & mēte bene perceperunt: secus enim, malè exequentur, quod minime intellexerunt. Et hoc est expressum diu Augustini documentum, 4. libro de Doctrina christiana, capite. 8. 10. & 12.
 3. cōditio.
 Tercia conditio, quæ ad scholasticam disciplinam in suggestu edifferendam requiritur, est, vt in scholarū doctrina, fugiat semper concionator, quantum in se est, periculosas quæstiones christiano populo proponere. Eas autem periculosas appello, quæ etsi in se ipsis veritatē habeant, atq; eas in gymnasijs disputare liceat eis qui eiusdem sunt professionis nequaquam tamen pulpiti decet. Quia vulgari, rudiq; populo, desperationis periculū, aut certè erroris ansam generarent: vel saltem ita auditorū conscientiam huiusmodi inquietaret doctrina, vt de christianæ vitæ firmitate in se ipsis vacillantes manerent. Et quo eos prædicator doctrina sua lucrari haberet, inde proculdubio eos perderet omnino. Sicut in prædestinationis reprobationisque materia multoties cōtingit. Siquidem nihil minus christianum hominē decet, vt quietam religiosamq; possit ducere vitam, quam præscientiæ, siue prædestinationis materiam scire. Nam post importunā absolutamque materiæ huius disputationē, liquida hæc semper manet

August.

3. cōditio.

B

Periculose quæstiones.

C

Prædestinatio- nis materia.

A manet catholica veritas, quod videlicet quilibet christianus, siue bonus sit, siue malus, in sua habet libertate (Dei adiutus gratia) salutem consequi posse, aut certe damnationem acquirere. Quo fit, ut si condemnatus extiterit, sibi imputetur, quia scelera eius suae damnationis causa erunt: si autem animae salutem fuerit consequutus, hoc nempe ex Dei misericordia praecipue erit adiunctis tamen suarum virtutum operibus. Quemadmodum haec duo ex diuina scriptura apertissimè constant. Sic enim Oseas 13. capite ait: Perditio tua Israel, tantummodo in me auxiliu tuu.

Possimus etiam presentem veritatem in materia potentiae Dei exemplificare, scilicet, quid Deus possit, vel non possit: an videlicet in Deo ad praeteritum sit potentia vel non: & ut clarius dixerim, an Deus virtute sua, id quod iam extitit, quod non fuerit agere possit. Item an in eius sit constitutum potentia, contra dictorias duas veras facere, ceteraque id genus, quae a Theologis in scholis disputari solent. Quae omnia audientium synceritati nimis profecto dissonans est doctrina: nec satis ad eorum conscientias tuta. Candidè enim & syncerè catholice fidei precepta, atque ipsius Dei potestatem, iam christiani auditores receperunt. Qua de causa nequiquam decet, ut in populi conspectu hu-

iusmodi euoluatur doctrina: quia maxima proculdubio in huiusmodi concionibus, auditoribus praestaretur occasio in aliquem incidendi intolerabilem errorem existimantibus: quod in Deo aliqua esse possit potestatis eius, seu virtutis infirmitas: cum tamen catholica veritas habeat, Deum sine limite aliquo omnia posse: quod si quandoque asseritur de Deo, aliquid non posse: non utique ex eo est, quia in eo sit aliqua virtutis siue potestatis infirmitas aut defectus, sed quia res ipsae (de quibus disputatur) de se factibiles non sunt.

Assuescunt etiam praedicatorum aliqui, in totius populi conspectu, liberi arbitrij materiam docere, eius entitatem ad vnguem examinantes: & eorum etiam arguentes errores, qui in hoc casu ceciderunt. Quod profecto vulgari populo maximum parat damnum: quando quidem satis fuerit homini christiano intelligere, quod in operibus suis liber est. Sic enim in manu consilij sui, Deum eum reliquisse, asserit sapiens, ut ad ignem vel aquam manum porrigat, & inde aut refrigerium, aut certe combustionem pro suo beneplacito eliciat. Quod igitur hic a praedatore maxime est ponderandum, est nempe exactissima ratio, quam homo Deo in supremo iudicij die de hoc excellentissimo libertatis dono reddere debet, in quo Deus omnium suorum

Liberu arbitriu.

Ecclesi. 15

A suorum operum dominum eum constituit: quia hoc tam excellenti libertatis dono male usus est, & tam preciosam animae suae margaritam, in mundi huius luto inuolutam habuit. Per haec igitur quae supra assignauimus exempla, poterit utique concionator, eas dignoscere materias, quae in concionibus fugiendae sint, tanquam populo omnino periculosa. Ad quod profecto dignoscendum, nulla alia est certior regula, quam ipsius concionatoris prudentia, cui tam doctrinae huius quam etiam aliorum omnium, examē relinquatur.

His ergo suppositis, dupliciter in concionibus adduci potest scholastica doctrina. Primum quidem, ut circa fidem sacramenta, & virtutes, christianus populus instruat, ad hoc ut intelligat ea quae eius concernunt viuendi modum: quando scilicet eorum obseruantia ad mortale aut veniale obliget: & quae etiam Euangelice veritates in precepto sint, & quae in consilio, quae non nisi christianam perfectionem respiciunt. Quae nimirum sanctiones siue quaestiones, in ipsa diuina scriptura non deciduntur: quia scripturae sanctae doctrina, sincerissima quadam utitur loquendi forma, quae raro talem nobis obligationem exprimit. Sed hoc iuxta rerum conditionem & substantiam, de quibus est regula vel preceptum definiendum est, & secundum etiam verborum tenorem, qui in sacra continen-

Simile.

tur scriptura. Nam si verba sunt quae secum damnationis poenam signant, sicut in fidei & baptismi preceptis reperitur (tum enim dicitur, qui vero non crediderit condemnabitur) perspicuum est ad mortale huiusmodi obligare obseruantiam. Talia igitur peccata, & scripturae precepta in sacramentorum obligatione, distinguere, Theologorum datum est officio, & ad hoc scholasticae Theologiae principaliter est institutum munus. Et quia rudis populus, ut plurimum haec ignorat, quia gymnasiolorum lectionibus non assuescit, ideo concionatori maxime datum est (cum populo praedicat) talia scripturae sacrae precepta declarare: quo tempore scilicet ad mortale vel veniale obliget. Et hoc ex ipsismet Iesu Christi verbis expressè haberi videtur, dum Apostolis suis dixit: docete omnes gentes baptizantes eos. Aliud quippe est populo aliquid suggerere, aliud vero docere. Docenda quippe sunt, quae substantialia sunt legis: & quae sunt quae obligationem aut consilium inducant. Ad vero suadenda sunt, quae iam sunt populo a concionatore diserta: aut certe quae ex consilio & non precepto exequi homines habeant.

Sinceritas temporis.

Quando scriptura, ad mortale vel veniale obliget.

Verum est tamen, sicut iam supra diximus, non esse his temporibus usque adeo ignaros homines, ut legis iam substantia ignorent. Immo potius plus quam oportet sapere, nostra haec tempestate homines sapiunt. Contra

Expositio Mat. 28.

Excessi uachristianorum sapientiu.

A tur siquidem ex populo christia-
 norum plurimi maxima sollicitu-
 dine inquirere, quid nā mortale,
 quid vero veniale sit, & hoc vno
 deniq; invita sua contienti sunt
 si videlicet rerum omnium sedē,
 circa mortale, & veniale, intelli-
 gant. Cæterum de virtutis ope-
 re, nihil minus curant. Nescio ta-
 men an hæc secularibus homini-
 bus, qui professionis Theologi-
 cæ non sunt satis conueniat. Tū
 quia ad liquidū hoc definire, ope-
 ribusque omnibus mortalis aut
 venialis propriam assignare se-
 dē, difficile admodum est (quia
 sapientiores adhuc viri, vix deci-
 dere hoc valent) tum etiā quia
 vehementer suspicor, quod omnis
 eorum curiositas inquirēdi, quid
 veniale aut quid mortale sit, nō ab
 eis ex virtutis zelo procedat, vt
 scilicet mortalia ipsa peccata fu-
 giant. Sed potius vt peccatorum
 habenas licentius laxare valeāt.
C Volunt nāq; terminum, quo pec-
 catum mortale perueniat scire,
 vt inde postmodum in venialiu
 dissolutione laxetur. Quod pro-
 culdubio, christianam sincerita-
 tē minimē decet. Homini quip-
 pe verē christiani, hoc præcipuē
 intentum esse debet curare qui-
 dem, non quemadmodum Deum
 nō offendat, sed quomodo ei ma-
 gis seruiat. Siquidē fugere pec-
 cata, de se præsuppositū est: aug-
 mentum autem perfectionis cu-
 rare, christianis optimis & Dei
 fidelibus seruis datum est. Quia

rusticanorum hominum est, Deo. A
 nihil plus religionis velle præ-
 stare, præter id quod ex legis de-
 bito persolvere tenentur: nul-
 lum aliud perfectionis punctum
 christianæ legi addere volentes,
 quam id quod in lege ipsa repe-
 ritur scriptum.
¶ Secundus articulus, in quo
 opportunē scholastica doctrina
 à concionatore in pulpito addu-
 ci potest, est quidem ad docen-
 dum earum rerum entitatem, &
 substantiam, quæ in sacra haben-
 tur scriptura, Maximē enim pon-
 derat ad clarā rerum intelli-
 gentiam, earū quam primū per-
 cipere definitionem. Quemad-
 modū ex Aristotelis doctrina in
 posterioribus constat, cum ait:
 Quod quid est præintelligere
 oportet. Idest cuiuslibet rei en-
 titatem & naturam ante omnia
 dignoscere maximē conducit, vt
 postmodum conditiones eius ac
 proprietates, quæ inde emanāt, re-
 etius valeamus attingere. Vnde
 diuus Thomas, sicut & reliqua
 Theologorum schola, statim, in
 principio semper assuescit, eorū
 quæ tractat definitiones assigna-
 re, explicando videlicet quid fi-
 des sit, quæ charitatis sit natura,
 aut quod esse sortiatur iustitiā,
 quidve appelletur misericordia
 & sic consequēter omnia quæ ad
 ipsius rei esse & naturā cōcernūt
 pertractat. Iuxta hanc igitur sen-
 tētiā, necessaria est concionatori
 cuiuslibet diligētia hæc ad hoc, vt
 diui

1. Ratio
B
 2. Ratio

Intentū
 veri chri-
 stiani.

Simile.

2. Arti-
 culus.

Aristote-
 les.

S. Tho.

A diuini verbi auditores, fidei, &
 sacramentorum, virtutumque in
 regrā habeant notitiā: q̄ videli-
 cet illis ante omnia rerū omniū
 esse & naturā distinguat, atq; ad
 purum earū rerū radicē, & prin-
 cipium edisserat: vt in eius defi-
 nitione, velut in fundamēto quic-
 quid amplius dixerit legitime
 edificet.

Simile.

¶ CAPVT. XXVI. DE
 lectione gentilium philoso-
 phorum.

4. præce-
 ptus.

Vartum præceptum est,
 circa Gētilium philoso-
 phorum doctrinā, quem
 admodum scilicet Euangelicus
 cōcionator philosophorū lectio-
 ne in cōcione sua vti debeat. Vi-
 demus enim cōcionatorum con-
 suetudinem esse, gētiles philoso-
 phos in euāgelica cōcione quoti-
 die adducere, qui etiā sanctorum
 doctorū quādoq; tritissimus est
 vsus, scilicet scripturæ sanctæ ve-
 ritates, philosophicis associare
 doctrinis.

confide-
 ratio.

Pro huius igitur materiæ elu-
 cidatione considerandum est, q̄
 etiā si philosophica hæc doctri-
 na, gētilium hominum sit, & eo-
 rum qui extra christianā profes-
 sionē sunt cōstituti: nullum pro-
 inde euangelicæ prædicationis
 officio, siue sanctissimo huic lo-
 co grauamē parat. Nō enim euā-
 gelicas veritates, philosophorum
 dictis, rationibusq; firmare, euā-
 gelij auctoritatē diminuit. Et

in viræ suæ professione idolatræ
 extiterint & peruersi.

1. ratio.

Prima huius ratio est: nā quæ
 admodum in naturalibus acci-
 dere videmus, sic etiam in spi-
 ritualibus fieri oportet. In natu-
 ralibus enim, res quæ pretiosæ
 sunt, valorē suū ne utiquā perdūt
 quia ex infimis vilibusq; rebus
 ortæ sint: nec propterea dedignā-
 tur homines ex eisdē rebus suas
 decorare personas, quia vilis earū
 existat natiuitas. Aurū siqui-
 dem, etiā si ex luto originē ducat
 nō propterea aurū pretiosumq;
 desinit esse. Gēmæ etiam magni
 semper æstimātur apud reges, &
 huius sæculi principes, estō earū
 esse ex tā infimo vilisq; principio
 (sicuti est maris concha) proce-
 dat. Sericum præterea, apud ma-
 gnates in pretio est, quātūcunq;
 ex putridissimo vermi suum esse
 deducat. Et adhuc rosa homini-
 bus pretiosa nimis apparet, quan-
 uis à vili rubo & spinis pleno ori-
 riatur. Et his omnibus homines
 reuerentiā exhibent, & in se ipsis
 ingressum, & sedē, locūq; præstāt,
 nulla habita consideratione ad
 vilitatē, quam à natiuitate sua si-
 bi vendicant. Igitur cum in re-
 bus naturalibus ita esse videa-
 mus, nulla cogit ratio, cur e-
 tiam idem apud sapientes virōs
 in spiritualibus non fiat.

Simile

B
 Simile

Simile

Simile

C

Cum enim gentilium philoso-
 phorum dicta optima sint, atque
 eorum veritates naturali ratio-
 ni adherentes sint, non quia earū

A rum natiuitas lutea fit & infima, relinquenda sunt. Id est nō quia homines idolatre, & alijs vitiorū generibus corrupti extiterint, despectui habenda sunt, Secum enim valere suum deferūt: neq; eorum viuendi corrupti mores, earundem veritatum splendorē vel in vno apice denigrant.

Hac ita est Plutarchi sententia, in Moralibus tractatu quodam, quem de vtilitate ab inimico capiēda edidit, vbi asserit, q̄ eadem hominibus circa se ipsos industria esse debet, quam erga syluestres feras quotidie exercent.

B Non enim quia feræ sunt, & homines dilacerant, statim eas a se procul abijciunt, sed eas domesticè & leniter tractant: vt pretiosa quæque, quæ intra se continent, ab eis extrahant. Sicut ab elephanto ebur educunt, pelles etiam à zebellino & pàthera extractaducūt, quibus pretiosas vestes consuunt. Ad eum omnino modum debent homines industria quadam & dexteritate pollere, vt à malis hominibus, bona quæ in ipsis latent, elicere sciant, atque in sui ipsorum commodum applicare. Cum ergo ita sit, quod gentiliū hominum veritates, nihil aliud quam margaritæ quædam sint, quibus ipsius hominis intellectus direfcere valeat, atq; animus ornari: non est cur eas concionatores despiciant, aut de decori tribuant, eas in concionibus tractare. Sed hanc eandem in-

dustriam in presentia circa gentiles philosophos exercere habēt, quam erga ipsa tractant brutar: ita vt à gentilibus malum proijciantes, scilicet corruptæ vitæ eorum viuendi mores, bonum excerpant, eorum videlicet doctrine fructum & disciplinam. Quæ admodum ex visceribus terre aurum eligimus, lutum verò, quo inuoluitur proijcimus: & sicut etiam proiecta spina, carpimus rosam. Quod expressè redemptoris nostri diuinum est consilium Matthei, ca. 23. vbi de corruptione legis veteris doctorū loquens ait: super cathedrā Moy si sederūt Scribe & Pharisei, quæcunq; dixerint facite, secundū vero opera eorū nolite facere. Accipite (inquit Christus) quæ dicunt, quia legis verba sunt: quæ autē faciūt, relinquit, quia eorum duntaxat corrupti sunt fructus. Neq; eorū corrupta vita, stomachū vestrū cōmoueat, vt propterea ipsorum nō vtamini sana doctrina: quandoquidē huiuscemodi negotiū, nō tale est, vt quia immundū est vas, sit etiam immunda veritas. Quod præterea diui Chriostomi documentū etiā est; hanc eadē capitis huius verba sup Matthei ediferentis, vbi efficacissimè hominibus suadet, vt hac semper erga malos doctores prædicatoresque industria, & prudentia vtisciant. Nam si solum ex ore bonorum præceptorum doctrinam assumere deberemus, cum propter

A.

Simile.

Simile.

B.

Expositio Mat. 23.

C.

Chriost.

Gentiliū veritates, euāgelium nō denigrat.

Plutarc.

Simile.

alim.

alim.

Simile.

A propter demerita nostra tam numero pauci boni sint legis præceptores, absque doctrina penitus populus remaneret: quia vix perfectus quis reperiri posset, qui concionandi officium dignè exequi valeat.

¶ Præceptum hoc in eadem forma est diui Augustini, in secundo libro de Doctrina christiana cap. 40. vbi sic ait: Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici: non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda. Quod nimirum expressè etiam asserit diuus Paulus ad Romanos primo capite, cum dicit: Qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Quia cum eorum veritates rationis dictamini concordent, & de hominum virtutibus agant: quibus proprius profecto veritates tales adaptantur, christianæ legis profectores sunt: vnde gentiles iniuste eas detinere dicuntur.

In cuius nimirum doctrine confirmationem, adducit ibi egregius hic doctor Aegyptiorū exemplum. Ait namq; duo habuisse Aegyptios. Primum fuerunt idola, corruptique eorum viuendi mores, atque graua onera, quæ filijs Israel imponebant: quæ omnia iustum erat, vt Iudæus populus odisset, ab eisque se omninò secerneret, tanquam à

August.

B.

Expositio Rom. 1.

C.

Simile.

Distinctione.

rebus penitus nefandis, suæque legi nociuis. At verò Alia Aegyptij possederunt, quemadmodum fuerunt vestes, quibus se ipsos ornabant, argentiq; & auri plurima vasa, quibus bibebant, gemmarum, pretiosorumque lapidū varietas, quibus personas suas decorabant: quæ non solum filijs Israel odio minime habuerunt, sed quando ab Aegyptiorum finibus Dei mandato exire decreuerunt, ea omnia furari occultè conati sunt, vt inter se inuicem potioribus applicarent vsibus, quam antea erant. Sic igitur (ait diuus Augustinus) duo pariter philosophi gentiles (sicut & Iudæi in Aegypto constituti) habuerunt. Quorum primum, ipsa fuit idololatria, cæteri q; corrupti viuendi mores, atq; omnes alij ostentationis, mundaniq; vanitatis modi, quos in vita ostētabāt; & hæc profecto christianos omnes odisse decet, tanquā execrabilia, sanctissimisq; euangelij legibus (quas christiani professi sumus) contrauentia. Cæterū res alias, gentiles philosophi in se ipsis habuerunt, optimas quidem nimiumq; laudabiles, & vnicuique humanæ vitæ generi proficuas valde: vt pote liberales disciplinas, atq; alia sapientiæ humanæ documenta multa, ipsi naturali rationi innitētia, quæ quidem accommodatissima sunt, vt hominis intellectum in virtutū operibus dirigant, sicuti fuerunt

A.

alim.

B.

August.

Corrupti gentiliū mores.

C.

Gentiliū honorabiles leges.

A multi viuendi mores, qui in lege naturali, atque quorūcūque hominū statu honorabiles extiterunt, & digni quidem, quibus omnis ab hominibus exhiberetur reuerentia. Quae omnia tantquam argentum & aurum, pretiosissimaq; margaritas, decentissimū est, vt ab eis tanquā ab iniustis possessoribus rapiamus, nosque metipso eisdem decoremus nostro eas semper applicantes profectui. Quibus praeterea anima & intellectus noster, tanquā pretiosissimis diuitijs ditescant. **B** Dum earum vsus in melius (qui vtiq; Dei cultus est) excellentior profectio sit, quam ille quem philosophi in demonum seruitio tenuerunt. Ideoque nosmetipsos furtim ab eorum viuendi forma segregantes, eos ab huiusmodi veritatibus penitus expoliatos relinqūamus, easdemq; veritates in decorem Euangelicę legis in christianis concionibus inferamus, vt hinc postmodum in totius christiani populi commodum redundent.

C Et his diuitiarum spolijs traferūt diuites ab Aegypto famosi illi atque excellentissimi viri, vtraque scientia, humana scilicet & diuina pollentes, Ciprianus suauissimus doctor, beatissimusque martir, & lactantius homo eloquentissimus, atque Victorinus, amabilisque & omnibus desideratissimus Hilarius, & ceteri denique innumerabi-

les gręci. Et inter omnes maximē sapiētissimus ille, magnusque propheta Moyses, de quo in litteris sacris habetur, in omni Aegyptiorum scientia eruditissimura extitisse. Qui omnes, sicut filij Israel qui aegyptios suis proprijs armis, que ab aegypto eduxerunt debellarunt. Sic etiam sanctissimi isti, illustresque viri, gentiles philosophos suis proprijs debellarunt armis: quia suis met documentis & doctrinis, quas ab eisdem rapuerunt, eorū idololatrias, peruersosque & abominabiles viuendi mores extirparūt. Et has easdem gentilicas veritates in maiori pretio & estimatio- ne apud homines statuerunt, dignioresque quam antea erāt, reddiderunt: quia eas a gentilitatis luto extrahentes, & sicut aurum lapidesque pretiosos, ab ipsis gentilibus tanquam a terrę visceribus educentes, in Euangelica praedicatione inseruerunt.

C Hoc idem preceptū est iterū diui Augustini, eodē, 2. libro de doctrina christiana, capite 18. vbi de musica loquens, & aliquorum gentilium auctorum in hac materia opiniones tractans, sic ait. Sed siue ita se habeat, quod Varro retulit, siue non ita, nos tamen non propter superstitionē profanorum hominum, debemus musicam fugere, si quid inde vti- le ad intelligendas sanctas scripturas rapere potuerimus.

Neque

A Neque ideò ad theatrorū suorū nugas & comedias nos conuertimus, si de suis citharis & organis tractemus, si inde vtile aliquid ad res spirituales intelligendas elicere possumus. Nam si quia profani homines sunt, eorum disciplinas a nobis debemus proijcere, nullas profus debemus litteras scire, quia primus earū auctor (sicut fertur) Mercurius extitit. Et quia praeterea gentiles, virtuti & iustitiae templa dedicarunt, & idolis: hac ratione deberemus etiam nos, religionem quam in templis obseruare assuescimus, a nobis ipsis expellere. Et quia etiam religionem quam illi in corde habere tenebantur, in lapidibus posuerunt, eos nempe tanquam veros Deos adorantes, summaque veneratione habentes: propterea inquam deberemus a nobis christianam abijcere religionem, quam in imaginum veneratione quotidie gerimus, quae Deum creatorem nostrum eiusque sanctos representant.

C Non hoc inquam ita esse conuenit, sed decet profectò, vt optimus quisque ac prudens christianus, vbi cumque veritatem repererit, eam tanquam aliquid Dei veneretur. Sicut qui margaritam, aut quamcunque aliam pretiosam gemmam in stercore inueniret: non enim quia in stercore, aut in luto inuolutus est, eum relinqueret, aut a se abij-

ceret, sed continuo se humi prosternens, eam ab stercore eleuans emundaret, & honoratiori loco reponeret. Simili omnino modo sapientem concionatorem decet, vt a gentilium hominum stercore veritates has (velut pretiosas margaritas) educere sciat, eisque in euangelica praedicatione proprium locum assignet, & sedem. Dolens quidem de gentis huius profanae perditione, ingenijque eorum caecitatem admirans, qui cum apud se talem sapientiae thesaurum, diuitiarumque fontem retinerent, hoc minimē cognouerunt, neque in ipsis Deum (sicut oportebat) glorificauerunt, sed potius in suis euauerunt cogitationibus, atque Dei imaginem in bestiales figuras mutates diuinam reuerentiam creaturis exhibuerunt, & in tantum eorum insipiens cor, obscuratum fuit, vt se sapientes reputantes, stulti penitus reperti sint, quandoquidem se creaturis subiecerunt, auium, serpentum, atque brutorum aliorum statuas venerantes. Et hoc maximē dolendum est, quod videlicet gentes optimo alioqui praecellentes ingenio, in tam crassam inciderent ignorantiam & turpitudinem. Nam quemadmodum si prostratum in luto asinum videremus, non vique adeò dolendū esset: si tamen homo esset pretiosis ornatus vestibus, gemmisque & margaritis

Simile.

Diuturno.

Simile.

Augu.

Quir.

Augu.

321

Famosi

doctos.

res.

Cypria.

Lactan-

tius.

Victori-

nus.

Hilarius.

A

Moyfes

Simile.

B

Simile

C

Augu.

Varro.

Simile.

Simile.

Mercurius.

B

Simile

Simile.

C

Verita-

ti, vbiq;

exhiben-

daeue-

rentia.

Simile.

A

7

B

3

501

C

Gentiliū

cecitas

& demē

tia.

Simile.

A decoratus, qui in stercore aut in limo volutaretur, hic inquam iuste ad compassionem nostrum commoueret animum: sic etiam videre hominem alius de se rude & ingenio hebetem in aliquem incidisse errorem, etsi hoc profecto malum sit, non tamen viscera nostra adeo commoueret (nam ignorantia eius & ingenij paupertas, in causa fuerunt, ut ad talem errorem homo hic dispositus esset) ceterum videre homines

B tanto intellectus lumine dotatos sicut gentiles isti philosophi extiterunt, qui tam eleuati in diuinarum, humanarumque rerum contemplatione fuerunt, tantoque sapientie thesauro abundantes, quod isti inquam usque adeo fuerint mente capiti, ut in tantum stercoreis foetorem deuenierint, sicut utique idololatria fuit, hoc proculdubio omnium hominum viscera, ad pietatem doloremque maxime mouere debet.

Dei magnanimitas.
Simile.

alimie

C In hoc praeterea ipsius Dei magnanimitas considerari potest, quia in huiusmodi fragilibus foetidissimisque vasis tam ingentem sapientiae suae thesaurum reposuerit, nec propter ipsos quidem, sed propter sui sancti nominis gloriam, suaeque sapientiae splendorem. Qui ex merito beneplacito suo, prout vult suis utitur creaturis: quo fit, ut quandoque peccatorem hominem recte de virtutibus philosophari permittat, & iniustum

de iustitia, atque iratum de patientia, ut de hoc non nisi soli Deo sit referenda gloria. Ei namque beneplacitum fuit, gratiam hanc & liberalitatem hominibus impartiri, non utique propter ipsos, sed ob suae maiestatis & virtutis excellentiam. Quae sic est expressa Apostoli Pauli sententia, secunda ad Corinthios capite quarto, qui in haec verba dicit: Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei: habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis.

C At vero praeter haec, quae de philosophorum scientia retulimus, duae sunt potissimum conuenientiae, cur Euangelico expediat concionatori, ut in praedicatione sua de philosophorum naturali lectione aliquid tractet. Prima est: nam huiusmodi lectio hominis intellectum valde in caelestium rerum cognitionem excitat, sicut aperte constat ex diui pauli loco, ad Romanos capite primo, ubi de intelligentia quam gentiles philosophi, per rerum naturalium scientiam de Deo habuerunt, agens, sic ait: Quod notum est Dei, manifestum est illis, Deus enim illis manifestauit: inuisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta con-

Exposi.
2. cor. 4.

B

Duplex
conuenientia.

C

1. Conuenientia

Exposi.
Rom. 1.

spiciunt

A spiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Hoc fuit (ait Apostolus) singulare Dei artificium, ut per rerum naturalium cognitionem, hominis intellectum ad diuinam eius maiestatem percipiendam eleuaret, per quam nimirum cognitionem, non solum in ea, quae pectoris sui erant secretiora, homines deuenirent, sed etiam in eius sempiternam virtutem & diuinitatem. Cum enim rerum naturalium perfectiones & gratiae, nobis in terra innotescant, simulque intelligamus nullam esse humanam virtutem, quae earum esse & perfectionem producere possit. Videmus quippe quod omnia quae sub caelo sunt, finitum & limitatum esse consequatur hinc profecto deuenimus, ut mentem, intellectumque leuemus, ad inquirendum excellentiorem alium rerum naturalium fontem, a quo omnis rerum naturalium pulchritudo & esse dimanet: qui non alius quam Deus ipse est. Quo demum adinuenito, ipsi summo opere afficimur, in ipso iam requiem habere anhelantes: sicut lapis in centro quiescere appetit, & quemadmodum ceruus a sagitta percussus, aquae frigidae fontem requirit, ut in eo ardentissimam (quam habet sitim) sedare valeat. Pari ergo forma, rerum naturalium cognitio, cum iam hominem possidet, ardentem

Simile.

B

Simile

Simile.

in eo sitim excitat, ut in diuinum fontem, qui Deus est, viribus totis peruenire conetur: a quo creata omnia, tanquam ridentes aquarum riuuli promanant, in quo iam animi sui sitim homo ipse penitus extinguere valeat.

C Legitur 3. Regum libro capite. 10. quod regina Saba, Samalomonis audita, in Ierusalem ciuitatem venire decreuit, ut probaret an vera essent, quae iam diuide illo audierat. Et cum aperte eius grandem vidisset sapientiam, superbaque domus eius edificia, atque mensae ciborum abundantiam, nec non ministrantium ordinem, aliorumque magnatum illi assistentium, & ipsius regiae personae pretiosissima indumenta, ac denique oblationes summas, quae in Dei templo tam magnifice quotidie offerebat: illico in regiae maiestatis cognitionem, eo usque eleuata est, ut eum supra omnia mundi, quae viderat sublimaret: eos omnes beatos appellans, qui eius conspectui adesse meruerant, ut sapientia tanta diuitiarumque thesauris quos possidebat, frui possent: ac proinde maximam Dei potentiam & virtutem magnificauit, qui tam insignem virum in terra suscitasset. Hanc eandem de diuina maiestate admirationem suscitatur in nobis ipsis fabricae huius mundi contemplatio, quam Deus tam mirifice, veluti de propria sua demo, in terra

Simile.

figura. 3
Reg. 10.
Regina
Saba.

B

C

Simile.
Contem
platio.

A bis in euangelio dedit, cum alijs omnibus negatiuis, non furandi nec fornicandi, nec cōtra proximum falsum dicendi, aut nō occidendi. Quia præcepta hæc omnia nihil aliud disponunt, quàm vt quod nobis nō volumus, alteri ne faciamus. Et in hoc eodem naturali principio, fundantur præcepta omnia, & charitatis consilia, necnō & virtutum opera, quæ Christus nobis in euangelio reliquit. Siquidem ordinauit hæc omnia Christus in pacificā quandam & amicabilem vitam, quam inter se inuicem christiani omnes seruare debent: vt sicut homines, & non velut ferocissima bruta, viueremus.

præceptū de veneratione parentum.

Ex quo etiam principio dicitur.

Mandatū de dilectione Dei.

Ex alio item naturali principio, quod rationi etiam ipsi innitur, videlicet quod homo benefactorem suum amet, illique pro impenso beneficio gratus sit: oritur præceptum illud, quod nobis Deus de veneratione parentum præstitit, cum ab eis tam ingens perceperimus beneficium, sicuti est nostrū naturale esse, quia nos genuerunt, atque educarunt, insuper & disciplinam præstiterunt nosque in honore & hominum auctoritate & opinione cōstituerunt. Ex quo etiam principio dicitur manat maximum illud, & primū legis mandatum, quod Christus velut totius legis caput de dilectione Dei instituit, vt ipsi tanquā Deo vero totis nostris viribus seruiamus. Nam si iustè à no-

bis exigitur, vt in peculiaribus beneficijs, hominibus gratissimus, quanto iustius, tum voluntate, tum etiam operibus Deo grati esse tenemur: cū totius nostri boni felicitatisque fons sit & origo: nec non & finis sit, in quo beatitudinis nostræ sedem, omnēque felicitatem repositā habeamus.

Diuinus cultus.

In hoc præterea naturali gratitudinis principio, fundatur religio christianæ principia omnia, circa reuerentiā & diuinū cultum, quem erga Deum obseruare debemus, tam circa fidem & sacramenta, quàm etiam circa omnium aliarum virtutum obseruantiam. Aequum enim est, valdeque rationi consentaneum vt ei à quo tot, & tam immensa quotidie recipimus beneficia, ei inquam iuxta ipsius beneplacitū in omnibus honorem & reuerentiam exhibeamus, etiam si in hoc nihil aliud nostri interesset com-

Dei in situaratione sua data.

modi, quàm eius mera voluntas. Præter quàm quod tam iustus in omnibus suis semper extitit præceptis, vt hanc suam voluntatem & beneplacitum, nusquā nisi ratione maxima & iustitia funderet. Quod adeo verū est, vt adhuc articulo fidei, quos nempe receperimus, vt in eis diuinam venerationem maiestatem, qui diuinæ quædam sunt & supremæ veritates, & quæ omnem nostram capacitatem excedunt, eorum inquā intendat diuus Thomas in suis opusculis rationem reddere, & demonstrare

A demōstrare quod non nisi maxima ratione fundentur. Quandoquidem asserit, quod iustè & rationabiliter admodū in christiana professione sint homines his fidei articulis alligati. Nam postquā Deus primos creauit patres, præcipuus eorum morbus, quem in se ipsis crearunt, superbix vitium fuit. Visum quippe illis fuit, cum Deo ipso contendere, eique adæquari posse, quemadmodū ex Genesis capite secundo constat: vbi potissima ratio, quæ dæmō hominem primum deincere attentauit, vt Dei præceptum frangeret, & de ligno vetito comederet, hæc solā fuit, quia videlicet, sicut Dij esse deberent, scientes bonum & malum. Et in hoc superbix vitio, quod Deo maximè semper odiosum fuit ab eo inquam tempore, homo semper enutritus fuit. Quapropter decuit maximè, vt Deus eius statim infrenaret intellectum, vt iā deinceps diuinæ suæ voluntati subiectus maneret. Ad hoc igitur hominem cōpulit, vt in hac christiana lege diuinas quasdam veritates reciperet, tā supremas quidē, quæ omne eius ingenium excederent. Cuius tota salus & vita consisteret, non quidem in eis intelligendis, sed in hoc quod eas reuerenter reciperet, & humiliter crederet, & quibus tandem omninō subiectus existeret. Et hæc sunt nostræ fidei articuli, qui intellectus hominis ceruicē do-

Ratio.

Exposi. Gene. 2.

Salus hominis in quo sita sit.

mant: quibus quasi cōpedibus alligatus manet, & eum omnino euangelicæ legi subiectum relinquunt. Nā cum homo perpendit aliquid aliud esse in Deo venerandū, quod eius minimè attingit intellectus, eo ipso humilis redditur, Deoque penitus subijcitur. Et hac eadē de causa, in veteri lege cōmorantibus, tot sunt cærimoniarum à Deo præstita præcepta: quæ vsq; adeo obscura ipsis manserūt & inuoluta, vt etiam si eorum ingenio naturale esset earundem cærimoniarum rationē inquirere, nunquā tamen illis à Deo permissum fuerit: sed vt sic omnia occulta & inclusa humiliter reciperēt: quorum salus & vita, potius in eis adimplendis cōsisteret, quàm in eis scrutandis. Hinc magnū valde oritur letitiam atque animi gaudium, his qui christianæ legis sunt professores, videre scilicet, quod nulla est in christiana lege veritas, quæ nō naturali huic rationi prope semper cōsona sit: sicut ei qui domū aliquā inhabitat, nō parum cōsolationis accrescit, intelligere quidē, quod validissimis sit fundamentis firmata: sic pariter eis qui hæc Ecclesiæ christianæ domū inhabitant, nō mediocre animi refugium est, videre quā eius sint valida fundamenta: præter etiā fidei virtutē ipsam, quæ supra omnia alia, præstantior christiano homini esse debet fortitudo, & animi securitas.

Simile

Veteris legis cærimoniarum & præcepta.

B

Christianorum letitiam.

C

Simile

A CAPVT. XXVII. vbi argumētum cōtra prædicta formatur & soluitur.

Argum. Eruntamē offert sese hic cōtra ea quę modò diximus, argumentum tale. Diximus siquidem, concionatorem decere, quòd Euangelicam doctrinam, gentiliū philosophorum naturali ratione firmaret, vt efficacius Christianum populum Christi legem docere posset: quia veritas Euāgelica, dum ratione firmatur, vires & robur acquirit, vt efficacius in hominū animis imprimatur. Contra hoc inquam instat argumentū. Nam Christianæ nostræ professionis hoc primum & præcipuum negotium est, ad hoc vt fidei præmium rectè consequi valeamus, Dei que integram obseruemus voluntatē, quòd fidem ipsam sincerè & humiliter amplectamur, absq; aliqua alia intellectus curiositate, humanas siue philosophicas inquirendi rationes, siue quamlibet aliam eiusdem fidei experientiam. Hoc namq; ipsius fidei virtuti, & christianę professioni contravenire videtur: & hoc est quod semper Christus redēptor noster in hominibus sum moperere commendauit. Sicut patet Ioannis cap. 20. qui cum diui Thomę Apostoli manifestam rebellionem videret, dum credere minimè voluisset, quousque eius diuinum latus tetigit,

Expositio Ioannis. 20.

ei respondit, beatos illos esse, qui non videntes crediderunt. Quaprofextò sententia damnantur etiam illi, qui ad fidem quam habent, rationes naturales inquirunt. Isti enim aliquo modo, nisi Christi latus tetigerint, credere nolunt: quapropter sicut diuus Thomas, pariter reprehēsbiles videntur.

¶ Item Matthæi capit. 8. Christus Centurionis fidem plurimū commendauit: quia cum Redemptor ipse ad curandum seruum, domum eius adire vellet, nullatenus centurio acquieuit, credens solo verbo, seruo suo salutē præstare posse, nam etsi Christus absenserat, credebat firmiter, quòd seruus eius integrā posset recuperare salutē. Vnde hoc à Christo respōsum habere meruit, nūquam tantam inuenisse fidem in Israël. Vt per hoc nobis innotesceret, hoc præcipuum esse, quod ab hominibus exigit, sincerā videlicet fidem: quę quidem sinceritas in hoc consistit, quòd nullo habito fidei pignore, vel rationis naturalis, aut experientię, ei credamus omnino.

¶ Item Matthæi cap. 12. Pharisæis & Scribis, qui vt in ipsū crederent signa petebāt, quibus dignoscere possent an verus esset Deus, sic acerrimè respondit: Generatio mala & adultera signum quærīt, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionę Prophetę. Iuxta quam Redemptoris nostri

Simile.

2. Argū. Mat. 8.

Expositio Mat. 8.

3. Argū.

Expositio Mat. 8.

A sententiam, videtur proculdubio, quod is qui ad fidei firmitatem rationes inquirīt, à Deo ipso ad credendum, sicut pharisæi, signa perat.

¶ Item probatur, hoc rationi consentaneum esse. Nam si homo aliquis fide dignus, qui iam vim & auctoritatem inter homines obtinet, vt ei solo verbo credatur: Si iste inquam ignominiosum sibi ducit, fidem sibi non præstari, absque aliquo alioquæsito pignore: Quanto magis diuina ponderat auctoritatem, vt sine aliqua alia requisita ratione, solo suo verbo ei fidamus.

¶ Item cōfirmatur hoc verū esse, ex diui Gregorij tritissima illa sententia, quę in vna quadraginta homiliarum adducitur, quę sic habet: Fides non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Et hoc constat ita esse. Nam rationem indagare, aut certè experientiam aliquam, contra ipsam fidei substantiam militat. Quę fides, iuxta diui Pauli sententiam ad hebręos capite. 11. argumentum est & substantia eorum, quę in hac vita non apparent: Sed expectandum nobis est vt in ipsa beatorum patria, fidei huius experientiam capiamus. Cum hæc igitur ita se habeant, constat apertè, quod qui ad credendum rationes inquirīt, ea quę fidei sunt videre, & experiri in terra appetit.

4. Argumētum.

Simile.

Confirmatio. Gregor.

C

Ad Hebręos. 11.

Non igitur admodum decet Euangelicum concionatorem christianam fidem, quam prædicat, gentilium philosophorum, rationibus firmare: immò satius erit, expeditiusque christianę nostrę fidei præcepta & sanctiones sincerè (sicuti in sacra sunt scriptura) populo in concione præsentare.

¶ Huic argumento ingeniosissimè satisficit diuus Thomas in 2. 2. quæstione, 2. articulo, 10. vbi in sententia ait, quod dupliciter homo ad fidē quam habet, rationem indagare potest. Primo modo antecedenter, id est, quando hominis voluntas ita esset disposita, vt minime crederet, nisi propter eam quā inquirīt rationē: vel certè dū sic paratus est, quod nō nisi in eo firmitatis gradu fidem habeat, quem sibi naturalis ratio præstiterit. Et hic credendi modus, fidem ipsam minuit. Nam præcipuum christiani intentum esse debet, propter diuinam solum auctoritatem credere: in hoc namque consistit totius fidei nostrę fundamentum & firmitas, nec non & cuiuslibet veri christiani meritum. Secundo modo potest aliquis ad fidem, quam est professus rationem inquirere: scilicet consequenter. Quod vtique est, cum aliquis iam firmam in Deum credendi voluntatem habens, propter ipsum solum, quia Deus est consequenter ex amore quem erga

Solutio. S. Tho.

Fidei fundamentum. 2. modus.

dei

A dei virtutem gerit, vt ex ratione ipsa adiuncta, aliquod animi sui leuamen acquirat, ad eius maiorem firmitatē, tunc tēporis rationes aliquas inquirat. Et hoc nullo profectō fidei nostræ grauamē parat, quin potius (ait diuus Tho.) in christiano homine maioris meriti esse argumentū: nā in hoc, maximum ad Deum ostēdit affectū & desiderium. Sicut in Samaritanis illis fuisse cōstat, quemadmodum Ioannes Euangelista capite. 4. refert qui postquam cum diuina Redemptoris nostri persona fuissent conuersati, eiusque vidissent mirabilia, Samaritanę mulieri dixerūt. Quia iam nō propter te credimus, nos enim oculis nostris vidimus, qđ hic est verē Saluator mūdi. Qui nimirū visus potius eorum auxit fidem: nam ipsorum volūtas prompta erat, vt eius reciperent fidem: estō illius nullam caperēt experientiam.

C Dico igitur quōd si præcipuum concionatoris intentum sit, audientes in christiana fide sincerōs facere, & quōd omnem à se abijciant curiositatem, inquirendi ad fidem quam habent rationes: minimē contra eius militat officium, hoc secundo modo eas in concionibus adducere.

Quandoquidem sic fidei rationes in concione euoluere non est vt credant, cum iam in fide solidi sint, & radicati, sed ad eorum animi recreationem quandam,

& vt ad eiusdem fidei amorē magis ac magis accendantur. Quia videntes maximum fidei fundamentum, quōd videlicet naturali etiam ipsi rationi consonet, & quōd adhuc gentiles homines in scriptis suis, de ipsa fidei virtute testimonium perhibeant, in ipsius fidei amorem & certitudinē amplius excitātur.

B Attamen pro vltima præcepti huius resolutione, animaduertere habet Euāgelicus cōcionator, quōd estō iam suprā dictis de causis decentissimum sit, has physicas disciplinas quādoq; in pulpito immiscere, in hoc tamē excessiuus nō sit. Quod profectō dixerim, quia sæpe concionatores aliqui reperiūtur, qui se prædicare minimē putant, nisi concionem totam philosophicis impleant præceptis. Quod vtique præcedit, aut quia cōcionatores ipsi ad huiusmodi doctrinæ genus inclinati sunt, aut certe quia præcipuū eorū studiū, totū philosophicū est: aut quia in humanistarū lectione, præcipua eorū versatur lectio, cæterū de sacris litteris parū aut nihil tenēt. Qua propter cum ibi sese diuini verbi præceptores exhibent, coguntur quidē potius Aristotelicum, siue Platicum dictum concionari, quā Euangelium ipsum. Quod profectō genus quoddam adulterij est, quod in concionandi officio perpetrant, & grauamē, qđ christiano populo irrogāt:

quia

A quia loco formosę Rachelis (que sacra scriptura est) lippam illi Liām supponunt, physicam scilicet disciplinam: nec non & auditores ipsos scripturę sacrę principali instituto, atq; euangelicę lectionis profectu priuant.

B Oportet igitur parum semper de philosophica disciplina in euangelicis concionibus tractare, nō nisi quatenus ad ipsam euangelicam confirmandam veritatem exigitur: quia in concione, euangelicę veritati præcipuē à concionatore insistendum est.

C Itaq; sicut mulier suum præcipuē constituit decorem & ornatum in substantialibus sui corporis indumentis, cæterū de monilibus, prætiosisque lapidibus, non nisi vnum aut alterum in vestimento ipso superponit, quia ex hoc solo omnia corporis indumenta illustrantur (nam si mulier hæc tota vndiq; margaritis, lapidibusque pretiosis circumdata esset, potius ad risum circumstantes prouocaret, quā ad suę pulchritudinis laudem) sic etiā præcipuus prædicatoris finis esse debet, auditores semper substantialibus induere vestimentis, quæ vtiq; scripturę sacrę veritates & præcepta sunt: in hoc namq; omnis christiani hominis decor cōsistit. Quandoq; verò conducit etiam maximē, vñā aut alteram naturalem rationē, siue philosophorum doctrinam, vel alicuius philosophi inge-

niosum inferere dictum: vt ibi tanquam relucens gemma, cæteras fidei nostrę illustret veritates.

Simile. ¶ Itaque sicut salsamenti in conuiuio parum apponi oportet, non nisi quatenus in cibo, hominis appetitum excitet, vt principalem cibum homo deglutire valeat: sic etiam moralis philosophia in concionibus, velut salsamentum esse debet, vt auditorum palato appetitum & saporem ingerat, vt dulcius catholicas veritates degustent. Et sicut emblema, vt auro decorem præstet, & verum illius leuet atque excitet splendorem, parum etiam esse habet, sed oportet quōd maior imaginis pars ex auro constet: simili modo veritates hæc naturales, non nisi vt emblema in euangelica prædicatione adducendæ sunt, vt ex ipsis diuinarum veritatum splendor insurgat. Vnde totius concionis præcipuum argumentum, ex ipsis vtique assumi debet: cæterū de humanis historijs, non nisi quātum ad ipsarum veritatum excitandum splendorem exigitur: ita vt diuini verbi auditores intelligant, physicam disciplinam in concionibus non nisi additamentū esse, & non principalem sermonis partem.

¶ CAP. XXVIII. DE E

lectione hæreticorum.

Dd Quin-

A
5. præceptum.

VINTVM præceptū est, de vsu lectiōnis hæreticorū. Nam sicut ad concionatoris officiū attinet, formam scire, quā erga humanistarum lectiōne in suis cōcionibus seruare debeat. Similiter etiā nō solū cōueniens, sed etiam eidem concionatori necessarium duximus intelligere, quomodo erga hæreticorum lectiōne se gerere debeat. In qua quidē materia, tātō magis est concionatori prudētia necessaria, quātō de se periculosior est huiusmodi doctrina, tū ijs qui eam prædicant, tum etiam ijs qui eam audiunt. Nā si in hæreticorum lectiōne, consideratio hæc & prouidētia quæ exigitur, deesset, multoties ex assidua eorū lectiōne, prædicator ipse inficeretur. Præterea quia cū inaduertenter concionator talē doceret doctrinam, ipsi pariter corrūperentur auditores, quantumuis sanam haberet mentem concionator ad confundendum hæreticorum errores. Siquidem magni refert inter rosas incedere, aut inter spinas. Ille enim qui rosas tractat, non tanta eget cura & cautela, cū ex earum conuersatione nihil sibi adesse possit periculi, imō plurima ex earum fragrantia sibi accedit salus. Cæterū ei qui inter spinas deambulat, non parū immisceretur periculi, animaduertatenim semper oportet, ne ab illis pungatur: quare oportet vt ad colligēdam ex rubo ro-

Simile.

Concionatori prudentia, necessaria.

B

2. ratio.

Simile.

fam, prius manum ipsam chirotecis præmuniat: aut certē quōd tali attētiōne & arte manum adrosam iniiciat, ne ab spinis vulnerari queat. Pari igitur forma, ille qui catholicos libros legit, quōd inter fragrantē incedit rosas, cōsiderare habet. Quo fit, vt securus existat, quandoquidē eas veritates tractat, quæ nūllum sibi periculū generant, imō potius ex earum conuersatione maximus sibi redundat fructus: eruditur enim eius intellectus, eiusdēq; summo opere afficitur volūtas. At verō qui in hæreticorum versatur doctrina, inter spinas incedit: quapropter eum valde esse cautū decet, ppter imminēs, quod inde instat, periculū. Et estō verum sit, qd inter has spinas quandoq; aliqua possit esse admixta rosa (nam inter suos errores semper hæretici aliquā inserunt catholicā veritatem, sententiasq; christiano populo proficuas inuoluunt) oportet tamē semper præuisum esse concionatorē, ad hoc, vt catholicas has veritates ab spinis ipsis excerpere possit, easq; audientium vtilitati applicare, qd attentē perspiciat, quomodo ad ipsas manum porrigat, ne ab ipsis hæreticorū spinis vulneretur. Et postmodū ipse iā vulneratō cōcionator, alios etiā sua peste inficiat. Atq; in suggestu constitutus attēdat maximē cōuenit, ne rosarū vice, errorum spinas auditoribus cōmunicet.

A

Hæreticorū doctrina, spinæ sunt.

B
Simile.

Hinc

Expositio, Matthæi. 7.

Quæ sit hæretica propositio.

2. annotatio.

Hinc ergo Christus redemptor noster, nō nisi hac præmissa consideratione, voluit vt hanc hæreticorum aggredieremur lectionem, cū Matthæi capite. 7. dixit: Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Sed tamen pro distincta materiæ huius decisione, vt melius qui sint hæreticorū libri, ab omnibus percipiatur, & vt concionator etiam in eorum lectiōne possit esse cautus: primū omnium annotandum hic est, quæ propositio hæretica appelletur, deinde quis etiam verē hæreticus denominandus sit. Pro quo sciendum nobis est, qd non omnis error, hæresis nomen sortitur. Nam error in quacūq; scientia & facultate reperiri potest, tam humana quā etiā diuinā; tam practica quā speculatiua. Itaque à veritate in quacūq; professione deuiare (siue sit Grammatica, aut Logica, siue Philosophia etiam, siue Rhetorica) hoc inquam propriè error nominatur, non autem hæresis: quia hæresis propriè ille dūtaxat error est, qui circa catholicam fidem solummodò versatur. Itaq; hæresis de se sentētia quædam est in christiano homine fidei contraria. Secundò annotandum est, qd non quicūq; qui in fide aberrat, hæreticus vocatur, nisi ille dumtaxat, qui in errore perseue-

randi contumaciā sustinet. Quæ admodum ita expressè docet capitulum, dixit. 24. quæstione. 3. Nam si talis ab errore suo destitute paratus sit, cū iam à doctioribus edoctus & præmonitus extiterit, non vtiq; hæreticus appellatur. Sic enim aliqui sanctorum reperirentur, atq; etiam religiosi viri, qui de hoc hæreticorum numero esse possent: quos tamen Ecclesia velut catholicos recepit & veneratur. Sicut martyr est Cyprianus, qui tamen aliquando asseruit paruulos iam baptizatos, iterum baptizandos esse: nec tamē hæreticus habitus est, quia suam renuntiare sentētiā paratus erat, cū à præceptoris alterius potiori eruditus esset doctrina. Quod ita expressè asserit diuus Augustinus, in 2. libro cōtra donatistas capite. 1. quæ decisio, est etiam concilij Carthaginensis, statim in principio. Item quia diuus Augustinus, non vsquequaq; catholicus esset appellandus: aliqua siquidem in operibus suis dixit non vsquequaq; fidei catholice consona: non tamen hæreticus reputatus est, quia non animo peruerso, aut contumaci id asseruit. Sicut aperte constat, ex libro Retractationum eiusdem, vbi eorum omnium quæ catholicæ fidei aliquo modo non esse tā consona videbantur, sapientissimè sententiam retractauit. Item, quia sanctorum aliqui

24. q. 3.

Quis etiam hæreticus sit.

Cyprianus.

B

August.

Concilium Carthaginense.

August.

C

A aliquas in scriptis suis quandoq; habent propositiones, certè attē-
 tione dignas: quia tamen animi
 sinceritate quadam, & fidei zelo
 vestiti, eas asseruisse p̄sumitur,
 animiq; promptitudinem ad eas
 relinquendum habere, dum aliter
 Ecclesie catholice visum fue-
 rit, minimè eos Ecclesia hereti-
 corū nomine taxauit. Quod etiā
 hodierna die sanctissimū Inqui-
 sitionis tribunal facere consue-
 uit: nam etsi aliquis hæresim ali-
 quam protulerit, nisi contumax
 in ea fuerit repertus, velut hereti-
 cum minimè damnat.

Alia est hæreticorum deno-
 minatio, dum quis videlicet hæ-
 resiarcha est, id est cum aliorum
 hæreticorum caput & fautor di-
 citur, aut certè radix & fons, à
 quo omnis aliorū hæresis dima-
 nauit, cuius primus error omnes
 alios infecit. Quemadmodū fuit
 Arrius; à quo Arrianorum hære-
 sis originem duxit: & Pelagius,
 qui omnium Pelagianorum erro-
 rem genuit: atque Manichæus, à
 quo Manichæi omnes nomen ac-
 ceperunt: ac deniq; Lutherus, à
 quo temporibus nostris Luthera-
 ni omnes appellati sunt. Itaq;
 quoad propositionis errorē, in-
 ter simplicem hæreticum & hæ-
 resiarchā nihil differt, nisi qua-
 tenus hic primus erroris inuen-
 tor est & patronus: simplex autē
 hæreticus, non nisi sui dumtaxat
 erroris est auctor.

¶ Omnes tamen heretici, tam

simplices, quàm hæresiarche, cō-
 demnati sunt, atq; excommuni-
 cati in peculiaribus cōcilijs: sed
 tamen vniuersaliter omnes ana-
 thematizati & damnati sunt, cu-
 iuscunq; sint nominis aut cōdi-
 tionis, in Bulla Cænæ domini,
 Martini papæ quinti.

¶ At verò de modo qui habē-
 dus est ad abnegandam hæresim
 suam, suisq; renuntiandum erro-
 ribus, vt Ecclesia sancta, velut
 eorum pijsima mater, eos in suū
 recipiat gremium, hic inquam
 modus & forma habetur in capi-
 tulo, Ego Berengarius, de consec-
 ratione distinctione. 2. vbi in
 summa tres assignantur condi-
 tiones, ad hoc vt hæreticus qui-
 libet, à pia matre recipiatur Ec-
 clesia. Prima est, q̄ suum publi-
 cè fateatur errorem, coram ali-
 quo competenti iudice Episcopo
 aut inquisitore, sicut Berengarius
 fecit in concilio Romano. Secū-
 da est q̄ publicè hæresim, quam
 habuit, abiurare debet, fidemq;
 veram & catholicā fateri, & om-
 nia hæc suo proprio nomine si-
 gnare: vt cum iam erroris sui de-
 restatio omnibus constiterit, illi
 qui ab ipso decepti sūt, si qui fue-
 runt, conuertantur, & qui in hæ-
 resi scādalizati sunt ædificentur:
 ita enim expresse decernit capi-
 tulū, Ego Berengarius, de consec-
 ratione distinctione. 2. Tertia cōditio est
 q̄ hæreticus talis sufficientē ali-
 quā delicti sui satisfactionem fa-
 ciat, adiūcta sibi delicti sui pœ-
 nitentia.

Sanctū
Inquisi-
tionis tri-
bunal.

Heresi-
archa.

B

Arrius.

Arrius.

Pelagi-
Mani-
chæus.
Luthe-
rus.

C

Bulla cę-
næ dñi.

Forma
abnegā-
di herē-
sim.
De cōse-
cratione
distin. 2.

B
1. condi-
tio.

Berēga-
rius.
2. cōdi-
tio.

C

De cōse-
cratione
distin. 2.
3. condi-
tio.

A nitentia, iuxta delicti qualita-
 tem. Quod ita decisum est in ca-
 pitulo, Ad abolendam, de hæ-
 reticis.

¶ Item præter prædictā formā
 in præcedentibus locis assigna-
 tam, quæ in hereticorum conuer-
 sione seruanda est, statuit adhuc
 aliam Leo Papa, ad septimū Epi-
 scopū scribens, in epistola quin-
 quagesima sexta.

¶ Item beatus etiam Augusti-
 nus ad Papam Innocentium scri-
 bens, epistola. 95. assignat formā
 quæ cum Pelagio hæresiarcha ser-
 uari deberet, vt suam abnegaret
 hæresim.

B

¶ CAPVT. XXIX. DE
 hereticorum fraudulentijs.

HIS ergo, velut totius
 materie capitalibus iam
 a nobis iactis fundamen-
 tis, vt dignoscere possimus qui
 sint appellandi hæretici, ac per
 consequens, qui sint hereticorū
 libri: operę precium erit conse-
 quenter agere de fraudulentijs,
 quæ passim in hereticorum scri-
 ptis disseminatæ reperiuntur, vt
 simplices legentium animos de-
 cipiant: vt his cognitis facilius
 prædicator ab eorum possit sese
 defendere calumnijs, quæ in eo-
 rum latent scripturę lectione.
 Hoc nāq; notissimum est, quod
 cum heretici fraudulenter & ex-
 tra veritatis viam incedant, eo-

rum vtique officium est, laqueos
 tendere, vt christiani populi sin-
 ceritatem inuoluant.

¶ Primam ergo istorum pe-
 stiferam versutiam, quam velut
 præcipuum suum negotium pa-
 rant, assignat diuus Gregorius
 in libro. 5. moralium capite. 11.
 vbi ait, hanc fuisse semper hære-
 ticorum conditionem, nunquā
 nudas scribere hereses, nisi cum
 sana aliqua admixtas doctrina.
 Cuius nimirum hæc sunt verba:
 Hæretici quædā valde rectè sen-
 tiunt, sed tamen inter hæc ad per-
 uersa dilabuntur. Habent enim
 hoc hæretici proprium, vt malis
 bona permisceant, quatenus fa-
 cilè sensui audientis illudant.
 Si enim semper praua dicerent,
 citius in sua prauitate cogniti,
 quod vellent minimè persuade-
 rent. Rursum si semper recta
 sentirent, profectò hæretici nō
 fuissent. Sed dum fallendi ar-
 te ad vtraque deseruiunt, &
 ex malis bona inficiunt, & ex bo-
 nis mala, vt recipiantur, abscon-
 dunt. Sicut qui veneni pocu-
 lum porrigit, ora poculi dulce-
 dine mellis intingit, dumque
 hoc quod dulce est primo attā-
 ctu delibatur, etiam illud quod
 est mortiferum, indubitanter
 absorbetur. Itaque heretici per-
 miscēt recta peruersis, vt osten-
 dendo bona auditores ad se tra-
 hant: & exhibendo mala, latentē
 eos peste corrūpant. Quos bene

1. Frau-
dulētia.

Gregor.

B

Simile.

C

A in Euangelio Lucæ. 17. illa decem leproforum mundatio designat. In lepra quippè, & pars cutis in fulgorem ducitur, & pars in colore sano retinetur. Leprosi itaque hæreticos expriment, qui dū rectis praua permittent, colorem sanum maculis aspergunt. Vnde & bene ut saluentur clamant: Iesu præceptor: quia enim in eius verbis, se errasse significant, hunc saluandi præceptorem humiliter vocant: cumque ad cognitionem præceptoris redeunt, mox ad formam salutis recurrunt.

B Et hoc est (inquit beatus Gregorius) artificium, quod amici Iob cum anxiatus in stercore esset, cum eo vli sunt, sicut ex capite. 4. prophetiæ eius apparet. Ibi enim eum alloqui molliter inceperunt, dicentes: Si cæperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies. Eum siquidem dulcissimis verbis consolari intendunt, tristitiæ eius & doloris indumenta assumentes, atque virtutis opera, quæ in vita sua fecerat, in eius memoriam reducetes. Postmodum tamen durissimis verbis, eius vulnerauerunt cor, unde ab ipso Iob sic responsum est: Onerosi consolatores estis vos. Exasperare quippè hæretici auditores suos in exordio loquutionis suæ metuunt, ne vigilanter audiantur, eorum-

que valde tristitiã declinant, ut negligentiã capiant. Semper blanda sunt quæ proponunt, sed aspera, quæ prosequendo subinferunt: quia & radices spinarum molles sunt, sed tamen ex ipsa sua mollitie proferunt unde pugnant. Hęc ille, quæ de causa Redemptor noster Christus, cum hanc eorum intellexisset fraudulentiam, eos lupos vocat, ouium pellibus vestitos: sicut ex capite septimo Matthæi constat. Ait enim: Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Quæ verba ad litteram de hæreticis asseruntur, qui christianæ legis falsi sunt prædicatores & doctores. Eorum quippè exterius indumentum ouis esse apparet, nam lanam albam blandamque præferunt, quia suauem vocem exterius demonstrant: eorum siquidem conuersationis verba dulcissima, sunt & lenia, zelum Dei & legis obseruantiam in seipsis ostendentes: qui etiam de irrogatis Deo malorum offensis dolent. Ceterum sub ista christianorum pelle, luporum latet substantia: ut cum primum doctrina sua christianum populum illaqueatum tenuerint, luporum more in ipsos vngues & dentes iniiciant. Sicut enim lupus ouis pelle vestitus,

Simile.

Expositio
Mat.

B

Simile.

C

Simile.

A inter ipsas oues pascit, & earum more incedit, earum more balat, earum more herbas carpit, & denique earum more bibit, atque cætera quæ ouium sunt, exequitur, ut tandem opportuno tempore ipsas dilaceret oues: sic etiam hæretici, christianorum vestimentis induti, atque ad Ecclesię gregem admisi eandem fidelium assument linguam, sentientes utique; in quibusdam sicut illi, loquentes sicut illi, ac demum sicut illi viuētes, ut sub hac christiana pelle, quando sese temporis obtulerit opportunitas, in eos dentes & vngues iniiciant, atque omnino deuorent.

C Qui præterea hæretici, secundum eiusdem diui Gregorij sententiam, per illos decem leprosos, quos supra memorauimus, significati sunt. Leprosus quippè, neque integrè sanus, neque integrè corruptus est, sed infectam carnem cum sana admixtã habet, foetidumque cum odorifero. Ad eum modum, hæretici vita est & doctrina, quia nec tota mala est, neque tota catholica, sed malum cum bono, veritas cum errore, simplicitas cum malitia admiscetur semper: ut sic inuolutum totum, à christiano populo absorbeatur.

C Et hoc expressè designatum est in illa Redemptoris nostri parabola, de tritici seminatione, quam Matthæus capite. 13. refert. Cum enim homo quidam

in terra purissimum, electumque; seminasset triticum, subito inter ipsum triticum apparuerunt orta zizania, ut dum zizania à seminante euellerentur, eradicaretur simul & triticum. Hęc eadem seminatio est, quam doctrina sua hæretici faciunt, quia nunquam in lectione sua, merum seminat zizanium. Quippè qui nunquam errores suos nude populo proponunt, sed insertos semper inter triticum catholicæ veritatis: ut cum christianus vir, catholicas veritates colligere decreuerit, simul etiam inuolutos errores portet: ut cum ex templo inter sanam doctrinam inuolutus repererit, totum sanam esse doctrinam putet, & sic omnia tanquam vera dogmata deglutiat.

C Hac eadem ratione eos Christus, Matthæi capite. 16. fermento comparauit, cum sic discipulis suis dixit: Cauete à fermento pharisæorum. Quod profecto fermentum, ipsorum erat doctrina: sic enim statim Christus exposuit. Nam quemadmodum fermentum in farina inuolutum in superficie albedinẽ & lenitatem habet, intus tamen ipsius massæ corruptę acetum latet: sic pariter hæreticorum asperum & amarum, in albedine & lenitudine sanctarum veritatum semper inclusum est. Sicut in pillula, amarum sub ipsius deaurata superficie includitur: & sicut in

Figura.
Mat. 16.

C

Simile

Simile.
Simile.

Ahami aculeo, esca piscis inuoluitur: & velut deniq; acerbum vuc sub ipsius pellicula & flore latitat: ad eum modum hereticorum acetum, sub verborum dulcedine occultatur.

2. Fraudulencia.
Gregor. ¶ Secundam eorum fraudulentiam, scribit etiam idem beatus Gregorius. 5. Moralium libro capite. 12. vbi ait, quod lenitatem hanc, verborumque dulcedinem, statim in suae lectionis, sermonisque principio heretici statuunt: vt concionem ipsam lectorum, auditorumque palato adaptent. Timent namq; in sermonis exordio suos exasperare auditores, ne eos attentè vigilanterque audientes, eorum dicta examinare velint. Sed omnem tristitiam, atq; doctrinae suae suspicionem, ab ipsis penitus quam primum conantur expellere, vt malum quod proferunt, minimè aduertant. Sicut in spinis videmus accidere, quarum initium, quae radix est, dulce ac tenerimum existit: ex hac tamen illico acutae oriuntur spine, quae pungunt & sanguinem eliciunt. Ad eum modum in hereticorum lectione, principium vt plurimum viride, tenerumque apparet: verum tamen finis eius, propè semper amarus reperitur, quia non nisi spine pungentes sunt. Qua propter decet nimis, catholicum lectorem, in eorum lectione cautum esse valde, ita vt statim in ipsius doctrinae finem mentis oculos di-

Simile.

C

Simile.

rigat, perpendens quam male blandi sermonis initium, pestifero cordet fini. Iuxta illud Salomonis potissimum filio suo praestitum consilium, cum ait: Ne aspicias vinum cum in vitro flauescit, ingreditur siquidem blandè, & in fine mordet vt coluber. Hereticorum quippè doctrina, in ipsorum ore posita, vinum splendens apparet, atq; rudis populi statim aures demulcet, postmodum tamen eorum viscera crudeliter mordet.

3. Fraudulencia Gregor.
¶ Tertiam hereticorum fraudulentiam scribit adhuc beatus Gregorius in. 20. libro Moralium, capite. 8. atque in libro. 18. Moralium capite. 14. vbi ait, hanc fuisse semper hereticorum phrasim nunquam in sui ipsorum commodum sacram legere scripturam, vt inde aliquid sibi emolumentum excipiant, vt eius lectione humiliantur, vt tranquillate & religione suos componant viuendi mores, vt in aduersitatibus patientiam seruent, vt liberalitatem & magnificentiam erga proximos suos exercent, vt in bonorum temporalium distributione se misericordes ostendant. Nihil inquam horum, in sacrae paginae lectione intendunt. Sed ob hoc solum sacras pertractant litteras, vt à populo honoratiores, sapientioresque reputentur, & vt apud omnes magni estimentur ingenij in sublimitate & sui nouitate sermonis. Itaque omne eorum negotium,

Expositio. l. 10. 23.

3. Fraudulencia Gregor.

Studiu hereticorum.

Agotium, nihil aliud est, quam sese totaliter sapientes, ingeniosos que exhibere: vt omnes intelligant, se in scriptura sacra aliquid ingenio suo attigisse, ad quod alij minimè peruenire potuerunt. Vt sic eos, velut sapientissimos viros concipientes, grandè apud populum auctoritatem acceptionemque acquirant: vt hinc errorum suorum pestiferum morbum facilius disseminare valeant.

Hereticorum temeritas.
¶ Hinc oritur in eis continuo audacia quaedam, vel certè diabolica temeritas, vt sese inuerecundè ad scripturae sanctae subtilissima & obscura quaeque tractanda intromittere audeant. Quae tamen populo concionari, vt plurimum minimè expedit, nisi dum scripturae sacrae locus hoc nimis exigeret. Sicuti est coram rudi populo de diuinarum personarum processione differere, si omnes inter se aequales sint, aut pater maior sit filio: sicut Arius fuit, qui nomen hoc, homouision, confiteri noluit, eo quod filium patri esse consubstantialè significat. Quemadmodum etià in Eucharistiae Sacramento aliqui agere consueuerunt, quaedam ipsius Eucharistiae subtilia & curiosa in concionibus disputantes: an videlicet ibi sit in veritate corpus Christi verum, aut in figura tantum, sicut Vualdensis & Lutherus asseruerunt. Et huius propè semper conditionis sunt heretici omnes, qui non nisi eam

Arius.

Vualdensis & Lutherus.

potius eligunt doctrinam, quae magis ostentationem suam & superbiam respicit, quam certè populi profectum. Qua de causa tam acriter innumera flagella à Deo illis quotidie inflicta videmus, & eos tandem verò scripturae sacrae sensu vacuos dimitti (quem tamen sensum antea se comprehendisse putabant) ob hoc solum, quia id apprehendere attentarunt, quod omnino intellectus sui capacitatem excedebat: Vnde in poenam huius, permisit Deus, vt in ipsa eadem veritate obcaeretur, & quod ex dulci amarum educerent, atq; ex ipsa vita sibi mortem acquirerent. Hoc namq; habet curiositatis vitium, quod dum hominis ingenium sic arroganter in sanctae scripturae lectionem ingreditur, vnde commodum reportare deberet, inde profectum non nisi eius generatur perditio, Iuxta eam Salomonis sententiam. 25. Prouerbiorum capite dicitur: Sicut qui multum mel comedit, non est ei bonum: ita qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Et quemadmodum qui apertis oculis solè inspicere vellet continuo ab ipso solis splendore obcaeretur: sic etiam qui inuerecundè intellectus sui dissolutis oculis, diuinae scripturae mysteria scrutari praesumunt, ab ipsis diuinae maiestatis radijs, qui inde oriuntur, excantur.

¶ Est igitur necessarium, ad hoc vt concionator diuinis scri-

Expositio. Prouerb. 25.

Simile.

Apturæ sanctæ veritatibus frui possit, earumque veram intelligentiam consequi valeat, idem facere omnino, quod in ipsa visione solis homines agere consueverunt. Ut enim ipso solis lumine frui valeant, minimè eum apertis oculis in seipso directè respiciunt, sed in re alia eum videre curant, in terra videlicet, aut in pariete, siue in tertia alia persona (ibi quippè splendorem illius optimè percipiunt, eiusque calore fruuntur, cæterosque planetæ huius salubres effectus recipiunt, ad eum omnino modum consideranda sunt scripturæ sanctæ veritates, atque diuina, quæ ibi clauduntur, cognoscenda mysteria. Quæ profectò non apertis oculis, scilicet in verecundè desepresumètes, perscrutari oportet, existimantes se sapientia sua, eorum intelligentiam attingere posse: hoc siquidem est, solem ipsum (qui Deus est) in seipso cõspicere velle: quandoquidem hoc in causa est, ut ingenij sui oculi, à lumine quod ex istis diuinis veritatibus dimanat, frãgantur. Sed cõtempladæ sunt veritates huiusmodi, in legis Euangelicæ præceptoribus, & religiosi viris, & doctioribus, qui eas aliquando tractarunt: videlicet quemadmodum eas Apostoli predicarunt, quomodo sancti omnes de eis senserunt, & quo pacto denique concilia sacra ea definierunt.

Simile.

Expositio
Ecclesiastica
lib. 2. cap. 5.

Simile.

Simile.

ut hominis palato suauior esse possit & vtilior, conducit maxime ut ab ipsa arbore vbi primò recenter collectus fuerit cum flore comedatur (nam si antea manibus attrectatus fuerit, non tanti profectò saporis existeret & dulcedinis) sic etiam fidei nostræ conclusiones, ut animæ nostræ salubres esse possint & suaves, cum flore ab hominibus comedendæ sunt. Quod utique est, cum ab eorum intellectus curiositate nimis non attrectatur, sed syncerè & humiliter recipiuntur. Nam quemadmodum faminæ pulchritudo & honestas in hoc maxime relucet, ut demissos omnino & cõpositos habeat oculos, vultusque verecundiam præferat: ad eum modum & nos, Euangelicas ipsas veritates, velut compositæ & verecundæ feminæ, humiliter & reuerenter aspicere debemus: non quidem temerario ingenio, sed humilipotius & modesto, eam semper reuerentiam & honorem eis deferentes quæ ipsimet Deo eiusque debentur rebus.

¶ Quarta hæreticorum fraudulètia, in qua etiam lector atque concionator quilibet valde cautus esse debet, ponitur à Tertulliano, in libro de præscriptionibus hæreticorum: & adducitur etiam ab Ecclesiastica historia, libro. 5. capite. 28. Quæ talis est, quod hæretici nunquam scripturam sacram integram adducunt, sed

B

Simile.

C

4. Fraudulètia.

Tertullianus.

Ecclesiastica historia.

A sed decisam omnino & detroncatam, ab eo proposito & contextu, in quo ipsa diuina verba scripta erant, aliquid quandoque diuinis verbis addentes, quandoque verò aliquid minuètes, quòd si aliquando integram scripturam recitent, ad suum peruersum propositum repugnantem trahunt, & non in eo scripturæ proposito & fine, quo scripta erat. Quam nimirum hæreticorum calumniam, oportet valde diuini verbi concionatores animaduertere. Nam si scripturæ sacræ veritas, eo sensu & proposito quo scripta est accipiatur, vnum sensum gignit: quòd si inde auulsa fuerit, seorsum quidem accepta, ipsius litteræ consideratione seclusa, & absque consideratione ad præcedentia verba, quibus annectebatur, alium sensum utique generabit. Sicut iam in præcedentibus, satis hoc idè explicuimus in illis duobus scripturæ locis, Ecclesiasti. capite. 2. & Matthæi capit. 5. quæ loca si perse accipiantur, seclusa ad præcedentia & sequentia contemplatione sensum vnum, sicut tibi diximus faciunt: quòd si eadem loca iuxta propositum in quo scripta sunt & connexionem accipiantur, in qua cum præcedentibus & sequentibus annectuntur, diuersum formant sensum. Quas nimirum auctoritates hic non repeto, quia iam supra cum de locis contrariis in sacra scriptura egimus,

Expositio
Ecclesiastica
lib. 2. cap. 5.
Matt. 5.

B

C

eas diffusè differuimus: ad quem locum, diligentem lectorem remittimus. Est ergo hæc hæreticorum versutia, tam in his, quam in similibus scripturæ sacræ locis, scripturæ veritatem seorsum interpretari, & non iuxta propriam sedem, quam in ipso habent litteræ contextu & consequentia: ut sic eam facilius in suæ peruersæ mentis sententiam, licet repugnantem, trahant.

¶ Hac eadem via, sæpè etiam consueuerunt hæretici, scripturæ diuinæ veritatem aliquam, peruerso suo applicare intento, nulla alia habita contemplatione ad alia verba, quæ in scriptura sacra eius contrarium sonant: nec etiam aduertentes vniuersalem Ecclesiæ contrarium vsum, quem iam diu recepit. Sicut est de illis Apostoli, verbis ad Romanos. 3. capite, quibus sic ait: Arbitramur iustificari hominem per fidem. Ex quibus verbis, alij siquæ scripturæ similibus, Lutherus suam cõprobare nititur hæresim, in qua asserit, quòd sola fides hominem iustificat. Minimè attendens, alia esse sacræ scripturæ loca, quæ huius contrarium affirmant, quæ omnia vniuniformiter asserunt, sine charitate mortuam esse omnino fidem. Qui præterea minimè animaduertunt, vniuersalem Ecclesiæ vsum, qui hominis iusticiam in fide, adiunctis alijs charitatis operibus ponit, neque vnum sine alio alicuius

5. Fraudulètia.

Expositio
Romana. 3.

C

ius

A ius esse momenti censet.

Exposi-
tio. 1. Ti
mo. 4.

¶ Possimus etiam circa hanc eandem hereticorum versutiam Apostoli verba adducere. 1. ad Timotheum epistola capite. 4. vbi ait: In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes doctrinis dæmoniorum, prohibētium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. Quem locum adducit Lutherus, vt christianorū abstinentiam procul abijciat, & vt sensualitatis habenas ad comedendi bibendique voracitatem hominibus laxet. Minimè ex alia parte perpendens, quanta sit diuinarum auctoritatum multitudo, quæ sanctè & religiosè hominum abstinentiam, & castitatem prædicant. Non attendentes etiam antiquissimam laudabilemque consuetudinem, quam semper homines in hoc seruare conati sunt, qui hoc poenitentię genus semper sunt amplexati.

Hereticorū at-
tentio.

Cuius vtrique ratio est, quia nullam aliam attentionem heretici habent in scriptura sacra, quam vt ex ea, id solū excerpant, q̄ suo maligno deseruit proposito: Attamē an verè vel falsè, propriè, vel impropriè opportunè, vel importunè, scripturę sanctę testimoniū adducatur, parū sua refert. Quæ proculdubio insipientissimorū hominū conditio est, & eorū qui solū loqui siue garrere prætentunt, quomodocunque sit.

Hac igitur via errores suos, fallacesque opiniones heretici defendere conantur, sub sacrę scripturę testimonijs, peruersè allegatis, omnem diuinam scripturam adulterantes.

¶ Et hæc verba sunt expressè diui Augustini, libro primo de Trinitate capite. 3. dicentis, omnes heretici ex scripturis sanctis fallaces opiniones suas conatur defendere. Hanc eandem sententiam iterum habet, de Baptismo, libro. 3. contra Donatistas, capite. 19. vbi in hoc idem propositū illa Ezechielis verba capite. 16. afferens ait: sumens de vestimentis meis, fecisti tibi excelsa. Nā hæc est hereticorum proprietas qui vt suæ superbix imaginem inter homines excitent, ex sacris scripturis sibi indumentum scindunt: qua industria & artificio, sacramenta, verbaque sanctorū librorum, in hominum ociosam vitam conuertunt, in qua carnales homines, sicut animalia imunda, sese volutare appetunt.

¶ Quinta fraudulentia, siue hereticorum versutia est, quod nunquam in heresibus suis consistentiā habent, quia in eo quod semel dixerint, vix quandoque perseuerant. Qua de causa difficilimè eos in erroribus suis vincere possumus. Siquidem iam se dixisse fatentur, iam verò negant: aliquādo se dixisse dissimulant: quandoque verò falacijs & astutijs sese protegere curant. Et si

quan-

A quandoque iam eos ratione conuictos esse putauerimus, tunc teporis inquam, ab ipsa se ratione & veritate eximunt: quemadmodum anguilla, quam cum fortius manu compresseris, tūc facilius ab ipsa elabitur manu. Quæ eorum hominum conditio semper fuit, qui minimè veritatem tractant, & qui nullam firmitatis sedem siue consistentiam in suis retinere dictis assuescunt, sed modò aiunt, modò negant. Et huius fuit qualitatis hereticus quidam nomine Ioānes de Vuelfalia, qui cum ab Episcopo Maguntino interrogatus fuisset, qui esset quos scripserat errores, omnes negauit qui in hoc pertinax semper extitit, quo vsque liber in quo eius scripti erant errores, sibi adductus est, & tunc eos confiteri cōpulsus fuit.

¶ Sic etiam beatus Augustinus refert in. 2. libro cōtra duas Pelagij epistolas, de quodam Pelagiano heretico Cælestino nomine, qui duos habuit errores. Quorum primus erat, quod primi hominis originale peccatum nullam in genus humanum traduxerat infectionem, sed sibi tantum nocuerat. Secundus error fuit, quod paruuli recenter nati, minimè egebant sacramento baptismi, in deletionem originalis peccati: nam in eadem puritate & innocentia permanebant, sicut primus homo, antequam peccaret. Qui tamen vocatus fuit

ab Innocentio papa, vt hæresim prædictam retractaret: qui corā pontifice constitutus, ab heresi integrè purgatus est, dicens ex tunc se damnare, velut manifestum errorem, quicquid antea dixisset. Post modum tamen vt primum à pontificis egressus esset conspectu, vbi iam maiorem loquendi libertatem fuerat consequutus, illico in errore pristino se firmavit, aliam suæ primæ sententiæ nouam expositionem assignans, videlicet quod Adæ peccatum homines vtrique infecterat, ex hoc solū quia illis inobedienciæ, malum præstiterat exemplum, non tamen quia eorum infecisset naturā: & quod paruuli baptizari deberent, ob hoc solū quia Christus ita præcepit, sed non ex necessitate, quam ex originali peccato cōtraxerant. Huius ergo formæ est fermè tota hereticorum caterua, qui tot opiniones creant, & tot nouas passim adinueniunt responsiones, quot argumenta eis opponuntur.

¶ Huius etiam formæ fuit hæresiarcha Pelagius, qui cum huius fuisset opinionis, quod scilicet homo sine aliqua Dei offensa vitam totā transigere posset, deque mandata omnia adimplere, ac per consequens æternam posse mereri vitam: ita hanc interpretari sententiam voluit, dicens se hoc non intellexisse, sine Dei gratia & auxilio. Quod cum ali-

B

Pelagi⁹.

C

D

A quibus catholicis placeret, eiusque laudarent expositionem, & iterum ab eisdem rogatus fuisset, quomodo secundam hanc intellexisset sententiam, primum errorem iterum amplexatus est, dicens, quod ad hunc effectum sufficiebat Dei gratia, quae in ipsa hominis natura insita erat (ad hoc enim Deus hominem ipsum cum gratia creauerat) & non quia de nouo peculiare hominibus Deus praestet auxilium, ut in virtutum operibus dirigatur. Et hac via versutus hic homo, varius in hoc suo permansit errore, quousque in concilio Carthaginiensi fuit damnatus: quod concilium, contra illum dumtaxat conuocatum fuit,

Cōciliū
Carthaginiense.

B ubi ducti decem & octo patres congregati fuerunt. Contra cuius versutias scribit diuus Hieronymus in prima epistolarum suarum parte, epistola. 13. & 15.

Hieronymus.

¶ Præterea de Hieronymo de Praga famosissimo hæretico legitur, quod cum opinaretur in sacramento Eucharistiae post consecrationem panem remanere, interrogatus an hoc verum haberet, respondit, verum esse quod dixerat: sed tamen hoc sic intelligebat, videlicet quod panis non in ipso altaris sacramento mansisset, sed in domo pistoris: & adhuc semper huius permansit opinionis peruersus hic homo.

Vualdenses.

¶ Hac eadem sagacitate & mendacio Vualdenses vsi sunt. Interrogati namque à catholicis, utrum

in altaris sacramento verum esset Christi corpus, ita esse asseruerunt, quod scilicet virtute horum verborum, hoc est corpus meum, ibi erat. Postmodum tamen rationibus & argumentis oppressi, quod primum affirmauerant, penitus negarunt, dicentes se intellexisse, verum Christi corpus ibi esse, non quidem in rei veritate, sed in figura tantum: sicut de Ioanne Baptista in euangelio dicitur, Eliam fuisse. Hac eadem forma, omnia quae hæretici tractant, inuoluta admodum & confusa existunt: ac denique quicquid affirmant, ad mixtum semper veritatibus & falsitatibus continent, ita ut difficillimè eorum valeamus distinctè attingere sententiam. Vnde cum se argumentis, efficacissimisque rationibus alligatos videant, neque erroribus suis satisfacere posse, ad hoc randem refugium accurrunt, ut fallacibus, contumeliosisque verbis sese protegant. Et quia istorum calumniae, infinitae quodammodo sunt, nec sub certo numero comprehendi posse videntur, satis pro nunc fuerit, eorum hic adduxisse exempla, ut ex his catholici concionatores, cauti in eorum lectione sint & prouidi, quemadmodum circa eorum versutias & fraudulentias se gerere debeant.

Ioan. 6.

Hæreticorum refugium.

¶ Et qui longius distinctiusque versutiarum multitudinè in hæreticis videre appetit, Irenæum legat,

Irenæus.

A legat, in libro quem edidit contra hæreses, capite. 15. atque Eusebium in historia Ecclesiastica, libro. 10. capite. 9. & libro. 7. capite. 25. & libro. 4. capite. 25. & adhuc libro. 10. capite. 14. Depingit etiam hæreticorum fallacias, historia Tripartita libro. 5. capite. 25. & eodem libro. 5. capite. 39. Et adhuc copiosissimè elegantèque eorum machinationes edidit diuus Hieronymus in Apologia, quam contra Originem scripsit, epistola. 32. Cuius ibi verba maximè profecto annotanda sunt: nam sicut homo iam dexteritate quadam in his instructus, & in eorum fraudulentis satis prouidus, omnes eorum versutias in lucem producit. Habentur etiam hæreticorum fraudulentiae, in epistola quadam concilij Sardicenis, quae in Tripartita habetur historia, libro. 4. capite. 24. Videre etiam præcipuè eas libeat, in primo Irenæi libro, contra Valentini hæreses. Item scribit eorum malignas sagacitates ingeniosè admodum Basilius Magnus in primo libro contra Eunomiū hæreticum. Et eisdem denique eruditissimè tractat beatus Augustinus in varijs scripturae suae locis, quibus contra hæreticos scripsit.

Eusebius

Historia Tripartita.

Hieronymus.

Simile.

Cōciliū Sardicense.

Irenæus.

Basilius.

Augustinus.

C

¶ His ergo fallacijs & machinationis, varijsque mendaciorum artificijs, contra catholicam Ecclesiam quotidie hæretici bellum exercent, simplicesque homines,

qui fraudulentiarum eorundem notitiam minimè habent, decipiunt: atque eos qui in christiana fide potentes non sunt, precipitant. Non tamen eos, qui scripturae sanctae dogmata iam callent: isti siquidem, cum in his factis eruditi sint, intelligunt quidem quando integram scripturam, aut quando à loci connexionè auulsam hæretici adducunt, & quando etiam legitimè, siue adulteratam pro se allegant. Et denique qui sacras litteras attingunt, agnoscunt, quando hæretici scripturæ sunt impostores, vel quando veritatem eius in suis verbis tractant. Et quemadmodum in bello accidere videmus, ubi sæpè miles vnus alterum vincit, non utique quia victor potentior erat, sed quia ille alius valde fuit debilis, & parum viribus & animo constans: sic est omnino contra fideles prope semper victoria hæreticorum: non enim quia ipsi doctrina sua efficaces sint, victoriam consequuntur, sed ex nimia eorum cum quibus tractant, vulgariū hominum ignorantia, quam de eorum versutijs & fraudulentis habent. Quod ita expressè asserit Augustinus, libro de Agone christiano, capite. 28. his verbis: Hæretici decipiunt eos, qui negligentes sunt in catholica fide, quia ipsam fidem suam, quae in scriptis manifesta est, nolunt discere. Et quod grauius, & dolendum maximè est,

Simile.

B

Hæreticorum victoria vnde oritur.

Augustinus.

C

A est, quod cum in catholica fide negligenter versentur, hereticis libenter aures accomodant: quod nimirum demeritæ genus est, inimicum sine armis aggredi velle.

Simile. **Tertulianus.** Hoc idem ait Tertullianus, in libro de prescriptionibus hereticorum, vbi sic ait. Aduersarij scripturas obtendunt: & hac sua audacia, statim quosdam mouent: in ipso vero congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios autem cum scrupulo dimittunt: & apud eos multum valent, qui in fide non valent. Depingit hic Tertullianus more belli, christianorum contra hereticos luctam, vt catholicos cautos reddat, & dexteritate quadam munitos, vt contra eos preualere possint: ne in causa sit aut eorum infirmitas, aut certe ignorantia, vt ab eis catholici vinci valeant.

Simile. **B** Et hac de causa diuus Gregorius tertio Moraliu libro, capite. 19. asserit, quod ex falsitate, in qua isti peruersam suam fundant doctrinam, inde inquam, iusto Dei iudicio prouenit, eos quotidie varios in sua reperiri sententia. Nunquam siquidem in eodem gradu, quo ab Ecclesia exierunt, perseuerant, sed indies magis ac magis in peiores quotidie incidunt errores, peius vno quoque die de fide sentientes, & a se inuicem mille erroru generibus dissentientes, quousque se ipsos more canum mordent & dilacerant: in

Hereticis semp varij.

Simile. **C**

quo precipue iam eorum detegitur malitia, quam intra se ipsos simulata retinebant. Quod (ait diuus Gregorius) in illa vestium scissura significatur, quam amici Iob fecerunt: nam rupto vestimento, necessarium est carnes que intus latebant apparere. Simili modo heretici ex catholica doctrina, indumenta sibi consueverunt, vt suas contegerent fraudulentias: & quidem in varijs eorum sententijs, quas quotidie diuersi mode habent, vestimentum hoc rumpunt, quod antea vnione & pace, quam inter se habebant, conseruabant. Vnde statim ex hac contentione, ipsorum falsitates & fraudulentia, que intus latebant,

B christiano populo manifestæ fiunt. Et hoc est quod Christus in euangelio asserit Lucæ. 11. cum ait: Omne regnum in se ipsum diuisum desolabitur. Et quemadmodum cum domus aliqua ruit, omnes eius secretæ mansiones deteguntur, apparet enim in ruina ipsa vbi lectuli cubiculum erat, vbi coquina, vbi stabulum, cæteraque domus suppellex, & fœda atque turpia omnium hominum oculis patetissima fiunt: sic etiam in hereticorum ruina, que per eorum dissensionem generatur, versutia omnes & malitia, que inter ipsas latebant veritates, patefiunt. Neque hic solum eorum sistit malum: cum enim Deus iustissimus sit, etsi ad tempus, nostris demeritis, Ecclesiam ab hac peruersa

Figura, Iob. 2.

Expositio, Lucæ. 11. Simile.

Hereticorum flagellum.

A uersa hereticorum gente conculcari permittat: non tamen eorum flagellum tam longe differt, quin in hac vita quam citissime poenas luant: vt omnibus compertum sit, eorum nec vitam nec doctrinam in Deo fundamentum habuisse. Sicut in historia Tripartita libro. 3. capite. 10. de Arrio legitur, qui vt primum ab Imperatoris palatio esset egressus, in Constantinopoli ciuitate, in quodam foro quod Constantini appellabatur, cum in locum quendam seorsum ad purgandum ventrem secederet, ibi cum stercore viscera ipsa simul cum intestinis effudit. Et si attente inspicere velimus, pauci hereticorum reperti sunt, praesertim heresiarcharum, qui non miserrime vitam finierint.

Historia Tripartita.

Arrii pessima mors.

Heresiarcharum pessimum finis.

CAP. XXX. VTRVM ex hereticorum lectione, fructus aliquis educi possit ad conciones.

SUPPOSITA ergo iam admonitione praemissa de hereticorum fraudulentia, vt sic diuini verbi concionator in eorum lectione caute se gerere sciat, videndum modo restat, si ex eorum doctrina aliquid emolumenti concionator ipse elicere valeat, quod christianis auditoribus impartiri possit. Quod si sacram attendamus scripturam, videtur certe

largumentum.

hereticorum doctrinam nimis esse christiano populo proficua, ac per consequens quod illius lectio euangelico concionatori non parum conducatur. Nam apostolus Paulus. 1. ad Corinthios capite. 11. de heresibus loquens sic ait: Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: nam oportet hereses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in nobis. Itaque sicut ignis, estò verum sit quod suapte natura, auri sit corruptio, non tamen propterea dicimus ipsi auro malum parare, quin potius illud purificat, atque in lucem, eius educit splendorem: & sicut etiam scholasticorum argumenta ipsas scientia conclusiones non vtique destruant, sed potius perficiunt, quia eas clariores reddunt, & in audientium animis firmiores constituunt: & quemadmodum etiam cinis non inficit ensen, sed potius lucidum reddit: ad eum omnino modum hereses, ignis quidam sunt, siue fornax, vbi veri probantur & verificantur christiani: item argumenta quaedam sunt, quae eorum fide dilucidant: sunt praeterea velut lapideus cos, in quo christianorum fides acuitur: ac denique cinis sunt, quo euangelicae veritates lucidiores redduntur, vt per ipsas hereses, in religionis christianae rebus, quas homines professi sunt, strenue sese gerere sciant.

C Et hoc est quod Christus redemptor noster, sicut ex Matthei

1. Cor. 11.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

Expositio, Matthei. 18.

Et capi-

A cap. 18. constat, dixit. Dum enim cum veteris legis phariseis loqueretur, eos utique redarguens de turbatione & scandalo, quod Iudeorum animis ingerebāt, dixit: Necessē est enim vt veniant scandala. Quæ profectō saluatoris sententia ibi maximē verum habere videtur, dum mali bonis admiscētur. Nam quēadmodum rosa inter spinas eminentior apparet, aurumq; in luto lucidior, atque in stercore margarita pretiosior, nec non stellæ celi in noctis obscuro rutilantiores sunt: sic etiam boni & catholici christiani pulchritudo, inter hereticorum spinas resplendet maximē: eorumq; scandalum, sicut lutum & stercus in causa est, eius valorem & fidei firmitatem excitandi.

B **August.** ¶ Hæc ita est diui Augustini sententia, in libro de Vera religione capite. 8. cuius hæc sunt verba: Hæretici plurimum profunt, non verū docendo, quod nesciunt, sed ad verū querendū carnales, & ad verū aperiendū spirituales catholicos excitādo. Atq; in libro. 7. Cōfessionum. 19. cap. iterum eandem repetit sententiam, dicens: Improbatio hæreticorum facit eminere, quid Ecclesia sentiat, quid habeat sana doctrina. Videtur ergo quod hæreses nemiū catholicis viris conducant: eos siquidem in rebus fidei expertos, cautosq; atque catholicos maximē reddunt.

¶ Ad hoc tamen respōdetur, q̄ **A** estō verum sit, accidentaliter hereticos suis persecutionibus catholicæ Ecclesiæ esse proficuos, quia catholici excitātur & cauti redduntur: nō propterea eorum errores boni sunt. Nam commodum quod inde à christianis reportatur, extra eorum mentē omnino est: quorum semper intētio fuit, Ecclesiā nō solūm persequi, sed destruere ac penit' prostrare. Sicut furtum non ideō bonū est, aut latrones ideō sunt reputandi optimi, estō ex illorū delictis, diuites cauti reddantur, vt in tuto loco diuitias suas deinceps reponant. Neq; ideō peccatorū hominum delicta, bona habēda sunt, etsi inter eos studiosorum virtutes magis reluceant. Sicut neque spinæ potiores sunt habendæ, quia rosarum pulchritudo inter eas magis resplēdeat: quādoquidem hæc omnia à natura sua mala sunt, & de se ad malū parata. Huius ergo conditionis hæreses sunt, quippe quæ suapte natura perniciosæ sint, & in hunc præcisē finē à malitia hominū producūtur. Quapropter hereticis hominibus nullę sunt referendę gratiæ, quia in nobis aliquid inde vtilitatis generetur: nec proinde heresum fautores excusandi sunt, aut inculpabiles reddūtur, cum bonum quod inde accidēta liter sequitur, ab eorum intētionē fuerit penitus alienū. Et ideō postquā Saluator dixerat, scādala inter

A inter homines necessaria fore, ne inquā putarent scandalizandi officiū, in christiana republica optimum esse, illico adiunxit: Veruntamen v̄ homini illi per quem scandalum venit. Idē omnino asserendum est de illo, qui hæreses disseminauit.

A **solu-** ¶ Respōdetur secundō, quod etsi demus cōmodum aliquod ex heresibus reportari: attamē tam graue est nocumentum & infectio, quæ inde hominibus irrogatur, vt earum malum incomparabiliter præponderet ei cōmodo quod inde reportari possit. Et adeō hoc verum habet, vt Felix Papa dānum quod ex heresibus dimanat perpendens, in suo decreto sic dicat: Hæresis non portionem aliquam lædere, sed ipsa christianæ religionis fundamenta conatur conuellerē. Vnde Innocentius papa in concilio Carthaginensi, doctrinæ hæreticorum præuisa peste, sic ait: Heresibus pullulantibus celeriter est obuiandum, serpit enim vt cancer.

B ¶ Potest tamen quandoq; in cōcionibus hæreticorum tractari doctrina, vt eorum hereses errorēsq; refutentur. Quod profectō non omni tempore, aut loco fieri oportet. Huius siquidem refutationis legitimus locus, pulpitu non est, sed scholarum auditoria vbi iam huiuscemodi materiæ disputatæ, atq; ad purum redactæ esse debent. Ibi namq; nullū

A subest periculū, ne auditores errorum omnium hæreticorū notitiam habeant: quippe qui cum litterarum officium, & professionem teneant, argumentis quibus conuincuntur hæretici, efficacissimisq; rationibus intellectis, inde apertius eorum dicta deliramenta esse cognoscunt. Præter quā, quod cum præceptores legis esse habeant, qui in scholis versantur, omnia scire & perscrutari oportet, tam verā quā falsā. Cæterum in concionibus, cum locus ille sacer, veritates ipsas iam eliminatas & ad puritatem redactas exposcat: & cū ibi etiam tanta insit gentium varietas, alij quidem boni, alij mali, alij sapientes, & insipientes alij, alij prudentes, imprudentes verō multi: & cum mali homines, auidi semper sint sensualitatis habenas relaxandi, ignari verō non satis ea quæ dicuntur percipiant: in hoc omnes ad minus inciderent periculum, q̄ hæreticorum propositionibus, simpliciter ibi relatis, potius forsalsis crederent, quā efficacissimis christianorum argumentis, quibus conuincuntur.

C ¶ Attamen id solum tēpus opportunum erit, quo hereticorum errores vt confutentur, in cōcionibus adduci possent, dum videlicet tanta vigeret necessitas, q̄ hæreses in republica nemiū essent iam inter christianos disseminatę & sparę, & vbi in totius

Et a vulgi

Periculum.

Tēpus refutandi hæreses.

Expositio, Matth. 18.

A vulgi aures iam peruenissent, & ubi tandē publicē essent iam punita hereticorū delicta. Sicut ex nostris omnium peccatorum demeritis, nostris hoc possum' exemplificare temporibus accidisse, in quibus peruersæ huius lutheranæ sectæ hereses, inter omnes sunt iam tā sparsæ, vt nec forum sit, aut vicus, siue focus, vel particularis domus aliqua, quo hæresis huius notitia non peruenerit, & super quibus multæ iam sunt ab Inquisitoribus publicæ inflictæ punitiones. Tunc temporis inquam, possent etiam in concionibus tales hereses publicē confutari, ad sedandam populī turbationem, atq; ad infirmorum extirpanda dubia. Neq; adhuc tunc temporis vnicuiq; concionatorum datum est, corā populo materiā hanc diserere, nisi talis sit qui litteris esset cōsummatus, adeoq; doctus & disertus vt de ipso nimirum præsumeretur, materiā talem omni dexteritate tractaturum. Cuius etiā religionis opinio & auctoritas iam apud populū eo vsq; vigeret, vt quando rationes quas adduceret ad cōuincendos errores, nō vsq; adeo vulgari populo efficacis essent (quia eas propter sui hebetudinē minimē intelligerēt) in hoc saltē persona concionatoris & auctoritas tanta sit, vt ei merito à populo fides sit exhibenda: ita vt religio eius & scientia in causa sint, & auditores in sana fir-

mentur doctrina, & hæreticorū A pariter detestentur dogmata.

¶ Sed adhuc aduertendum est, qd et si euāgelicus cōcionator, talis (sicut diximus) qualitatis & cōditionis extiterit, minimē adhuc sufficit, sed eum oportet diligentia maxima & attētionē materiā talem præuidisse, ita vt cōtra hereticas cōclusiones, efficacissimas sciat adducere rationes, quæ claritatē auditorib' atq; vim & efficacitā ingerant, in eo gradu & stylo, quo doctores sancti in hoc proposito eas cōfutare solent, cū de huiusmodi heresibus loqui cōsueuerūt: ita vt p̄dicator ingeniu & artificiu optimē calleat, quod in reuincēdis hereticis facti habere sūt soliti. Et primum omnium cū iam in suggestu ad refutandas accesserit hereses, oportet qd in suæ cōcionis initio, velut principale totius materiæ fundamentū, christiano populo suadere nitatur, qd et si euidentissimæ sint rationes, quibus hæreticos errasse p̄bari potest, & facile etiā sit eis ostēdere, quemadmodū in suis delirauerint opinionib': at tamen qd tota christianorū legis substantia, præcipuūque suæ saluationis negotiū, in fidei subiectione, & sinceritate cōsistit & qd sanctū Dei euāgelium humiliter & reuerēter suscipiāt, atq; cōciliorū factiones, sicut catholicos detestentur: & qd denique, quicquid facta mater Ecclesia in hac parte san-

A sanciuuit, omni deuotione suscipiāt. Quibus vtiq; præmissis verbis, velut totius suæ prædicationis iacto fundamento, potest tūc temporis euāgelicus concionator, talem heresum materiā coram populo cōfutare, nisi Ecclesię, aut sancto Inquisitionis tribunali aliter visum fuerit.

Causa. ¶ Causa autem quæ in presentia me mouet, vt euāgelicos concionatores tam instāter hoc monēā, ea profectō est, quia hoc christiano populo maximē cōducit. Secus enim, ex qua cōcione auditores cōmodū aliquod reportare deberēt, nō nisi graue dānum, & sui animi periculū incurrerent.

B Et hac de causa (sicut ex Matthæo habetur cap. 13.) à dño illa zizaniorū parabola adducta est. Cū enim ibi serui dominū suum interrogassent, an zizania eradicāda essent vel nō, respondit, vt ea vsq; ad messis tēpus relinquerēt, ne fortē simul cū eis eradicarent & triticum. Hoc igitur est quod imminet cōcionatori periculū, quādo in hoc articulo eam, quæ decet, prouidentia & industriā nō seruasset. Nā ex quo hereses eradicare deberet, non nisi audiētium fidē funditus euelleret. Quod si ad tā graue malū in sua cōcione non perueneret, hoc saltem sequeretur dāni, qd qui in fide iam radicati & firmi erant, inquieti & vacillantes, aut certē scrupulosi in eadē fide manerēt. Quare tūc temporis satius esset

A cōcionatori, vtiliusq; auditoribus, os suum obstruere, talemq; relinquere omnino materiā, quousq; maior adesse possit illius negotij opportunitas.

¶ Hoc tamē cōcionatorem animaduertere oportet, ne scilicet hereticorū lectioni assuescat: inde nāq; deceptum se aliquādo inueniet, ne dicā hereticum. Nam quē admodum in eo, qui decurrētem riuulū attētē inspicit, subito aqua ipsa caput eius cōturbat & euertit, atq; in ipsum fluuiū, inopinantē præcipitat: pari forma quantūuis euāgelij cōcionator litteris bonis, religione, & prudētia sit vestitus, optimoque fidei zelo hereticorū doctrinam

B fuerit aggressus, si nimis illi assuescit, & excessiue eorū lectionē in cōsuetudinem duxerit, accidere quidem potest, vt tēporis momento eius euertatur intellectus & sensus, ac percōsequens qd in ipsam met dilabatur hæresim, quā prius detestari conabatur, Sic enim multis nostri temporis cōcionatoribus accidit, qui cū alioqui multis essent & optimis imbuti litteris, atq; feruentissimo fidei zelo accensi, quia tamen excessiue hæreticorū lectioni sunt dediti, subito se hæreticos inueniunt. Qua de causa Apostolus ad Titū discipulū suum scribēs cap. 3 admonet, dicēs: Hæreticū hominem post primam & secundam admonitionem deuita: ne nimia eius conuersatione, tu pari-

Simile.

Notandum maxime.

Excessiua hæreticorum lectio.

Expōsitiō, ad Tit. 3.

Ater in eius dilabaris errores. De-
uitare autem hereticum, non so-
lüm in familiari conuersatione
intelligendum est, sed etiam in
doctrinæ eorum lectione: vtraq;
enim indiscreto homini nociua
admodum est.

Exposi-
tio. 1. Co-
rint. 5.

¶ Hac etiam de causa, idē Apo-
stolus prima ad Corinthios capi-
te. 5. de idolatris, fornicarijs, ma-
ledicis, atq; ebrijs, loquēs, sic ait:
Si is qui frater nominatur inter
vos, est fornicator, aut auarus, aut
idölis seruiēs, aut ebriofus, cum
huiusmodi nec cibū sumere. Ve-
rum est tamen, q̄ tunc temporis
isti excommunicati erāt: & ideo
Paulus ab eis segregari iubet. Si

B ergo in alijs vitiorum generib',
quę nequaquam tam graua atq;
nociua existunt, vult Apostolus
tam segregatam esse ab eis homi-
num cōuersationem, quid in he-
resi erit, quæ excellentiorē chris-
tiane legis partem lædit, nimi-
rüm fidei virtutem?

Fabian' papa.

¶ Propter hoc tā ingens, quod
animarum instat periculū, sacro-
rum Cōciliorum & Pontificum
dimanauerunt statuta, in quibus
habetur, q̄ nullo modo cum he-
reticis, aut eorū libris christiani
cōmunicarent. Sicut ex decreto
quodā Fabiani papę cōstat, quod
in epistola prima adducitur, cu-

C ius hæc sunt verba: Caueant ab
hoc Nouato, & similibus, qui al-
teram fidem & doctrinam tenēt,
quā Apostoli & successores eorū
tenuerunt, & docuerūt: ne quod

absit, post eum abeuntes, in la-
quū Satane cadāt. A quibus ab-
stinēdum est, sicut ab illis quos
Apostolus cōmemorat dicēs: Cū
eis neq; cibū sumere, quoniā sic
statuerunt Apostoli dicētes. Cū
excommunicatis non est com-
municandum.

1. Cor. 5

¶ Iuxta Pontificis huius deci-
sionem, cōcilium etiam Nicenū
statuit in synodo. 7. canone. 9. q̄
nulla hæreticorū scriptura siue
libro christiani vtantur: & hoc
sub taxatis grauissimis censuris
& pœnis. Quę præterea definitio
habetur in decretis vigesima pri-
ma, quęst. 2. cap. Quoniā diuersa
rum, & in quęstione. 3. cap. Quo-
niam à quibusdam, atque in di-
stinctione. 19. quęstione. 3.

Cōcilij
Nicenū

2. l. qu.

Dist. 19.
q. 3.

¶ **S E X T V M P R A E -**
ceptū, & cap. xxxj. vbi de
sanctorū agitur lectione.

B

SE X T V M præceptum,
quod diuini verbi con-
cionatorib' maximè cō-
ducit, vt legitimè suū prosequi
officium valeant, est circa sancto-
rum lectionē: quemadmodū vi-
delicet erga eorū doctrinā se ge-
rere debeāt, necnō quādo & quo
modo in concionibus eorum do-
ctrina edifferenda sit. Est igitur
ante omnia prædicatori aduertē-
dum, maximè sibi conducere, vt
lectioni sanctorum insudet, & q̄
maior ipsius studij pars in eorū
absumatur doctrina: & q̄ ita in
eorum

6. præ-
ceptum.

C

A eorum scriptura sit instructus, vt
facile sanctorum sententijs & cē-
suris, euāgelicam doctrinam in
suis cōcionibus associare valeat.

1. ratio.

¶ Prima ratio, cui præceptum
hoc innititur est, quia doctores
sanctos peculiari prouidentia sua
Deus opt. max. constituit, vt Ec-
clesiæ suæ pulchritudo essent &
auctoritas. Nam quemadmodū
in domo regia, magnates qui à la-
tere sunt, ipsius regiæ maiestatis
augent decorē & auctoritatem,
quia sui sanguinis magnitudine
personarūq; generositate, ac di-
uitiarum abundantia, pretiosis-
simoq; vestimentorum appara-
tu, regalem ipsam domum illu-
strant (nam etsi valor omnis &

Simile.

B auctoritas in ipsamet regia perso-
na sit cōstituta, quia de se nobile
sortitur profapiā: attamē magna
tum societas, in maiorē hominū
opinionē, regiā ipsam maiestatem
exire facit) sic pariter doctores
sancti, sapiētia & religionis opi-
nionē, quā à Deo sunt cōsequuti,
ipsammet diuinā maiestatem de-
corant. Nam etsi in Deo ipso præ-
cipuus sit valor & pretiū, Deo ta-
men fide & virtutū operibus ad-
hærentes, ipsum (veluti pretiosa
vestimēta) decorāt. Quemadmo-
dum enim materiale vestimen-
tum, primum à corpore calorem
recipit, postmodum verò calorem
ipsum, quem recipit, ipsimet cor-
pori reddit: sic sancti, virtutis &
charitatis calorem, quē à Deo pri-
mitus receperūt, Deo postmodū

Sancti, di-
uine ma-
iestatis
decor.
Simile.

C

veluti ei' indumētū reddūt: quia
ex ipsorū studiosis operibus Deo
honor & gloria redundat. Vnde
per Isaiā prophetā cap. 49. iusti
oēs Dei vestimēta vocātur, dum
dicitur: Viuo ego, quia his omni-
bus, velut ornamento, vestieris.
¶ Hoc ita colligi videtur ex hi-
storia illa, quę 3. Reg. libro, cap.
10. habetur, vbi nulla alia asis-
gnatur causa, quare regis Salo-
monis fama & magnificētia per
totū fuerit orbē diffusa, quā mi-
rabilis ordo, quem omnium quę
in domo sua agebātur cōtinebat:
in qua ministratiū erat maxima
multitudo, qui oēs adinuicē mi-
ro ordine erāt instituti, vt regiæ
Salomonis personæ inferuissent,
cui die nocteq; semp' assidebāt.
Sic etiā, etsi præcipuus Dei ho-
nor & auctoritas, in eius diuina
persona reposita sit, quia nimirū
Deus est, à quo tāquam à primo
fonte, omnis noster honor & au-
toritas dimanat: estō in quā hoc
verissimū sit, attamen hæc san-
ctorū associatio & assistētia, quā
in christiana Ecclesia erga diui-
nā ipsam maiestatem gerūt, doctri-
næ suę claritate & virtutū splen-
dore faciunt maiestatem ipsam di-
uinā clarescere, & in hominum
opinionē nimis eius splendorem
augēt. Et hoc est quod Apostolus
asserere voluit, cum ad Ephesios
scribit, cap. 4. hominibus persua-
dens, vt hūc Dei mirificū ordi-
nē in ecclesia institutū esse intel-
ligerēt, in quā tanquā in propria

Exposi-
tio, Isa.
49.

Figura.
3. Regū,
10.

simile

simile

Simile

simile

C

Exposi-
tio, E-
ph. 4.

in domo
in tribus
obus

A domo ministrantium est institutus ordo. Dedit siquidem in ea alios apostolos, alios prophetas, & alios euangelistas, ceteros vero pastores & doctores: quorum statuum diuersæ essent in domo sua ministrorum sedes, in hunc præcisè finem, scilicet in ædificationem corporis Christi. Quod profectò nihil aliud est dicere, quam quòd in Dei auctoritatem & gloriam, & ipsius Ecclesiæ decorem: in qua ex ipso tanquam ex capite nostro, & ex nobis velut ex membris eius, hoc mysticum formaretur corpus, cuius quidè decor & pulchritudo in suis esset sanctis & iustis.

Simile.

B ¶ Sententia hæc ita expressè, est diui Chrysostomi in tractatu quodam, quem de Martyribus imitandis composuit, tomo. 5. sermone. 6. vbi ait, quòd hæc sanctorum societas, quam ab origine mundi, vsque ad tempus hoc nostrum, Deus semper in Ecclesia sua deduxit, non ob aliud ab ipsa diuina maiestate fuerit instituta, nisi vt inde Ecclesiæ suæ honorem & pulchritudinem excitaret. Qua de causa statim in orbis initio, iustum Abel, tanquam huius ædificij primum lapidem constituit, qui suo martyrio & diuini cultus maximo zelo, catholicam Ecclesiam decorare incepit. Post quem in hunc eundem finem vniuersam aliam iustorum cateruam, in domum suam aduocauit. Sicuti fuerunt

Simile. Abel.

Mira in Ecclesia sanctorum pulchritudo.

Enoch, qui Deo placens translatus fuit: & Noe, qui in diluuiio iustus inuentus est: & Abraham, qui fidelis fuit probatus: & Moyse, qui supra modum extitit mansuetus: & Iesus, qui castus repperus fuit: & Dauid, qui lenis admodum fuit: atq; Elias, qui Deo valde fuit acceptus: & Daniel sanctus, atque tres illi pueri, qui in fornace victores extiterunt, qui sua persecutione & victoria, Dei honorem maximè prædicarunt. Necnon & Apostoli, qui ipsius Iesu Christi discipuli, totius orbis extiterunt præceptores: qui in omnibus gentibus, diuinæ personæ fidem & nomen illustrarunt. Fuerunt etiam confessores, qui eruditione sua, virtutumque abundantia, in deuotionem maximam & religionem vniuersam sublimarunt Ecclesiam. Præterea etiam martyres, qui fortitudine sua, atque grandi martyrij sui triumpho, debiles quosque & infirmos in agone hoc christiano fortificarunt, atque ipsius Dei grande testimonium in semetipsis perhibuerunt. Ac demum religiosi omnes christiani, qui tanquam Christi milites, hos insignes viros imitantes, in eorum virtutem & religionem, se ipsos transtulerunt: quo vno, valde fidei virtutem, & christianam religionem auxerunt. Qui omnes simul, sicut potentissimi duces, velut in publico bello, inferni demones debellarunt,

A Enoch, Noe, abrahâ, Moyse

Iesus, Dauid, Elias, Daniel.

Tres pueri.

Apostoli.

Confessores.

B

Martyres. Religio si christiani.

Simile.

C Simile.

A larunt, atque victoria sua Ecclesiam Dei magnificauerunt, ac denique ipsius Dei honorem, apud homines in vniuerso orbe sublimarunt.

Simile.

Simile.

B Simile.

Simile.

Simile.

C Simile.

Simile.

Simile.

Inclamatio.

¶ Vnde egregius hic doctor, in fine sermonis quinti hoc eodè tractatu, tanquam triumpho sui laureolas, hos illis honorificos titulos imponit, scilicet columnas, scopulos, turre, candelabra, Ecclesiæ tauros. Columnas quidè appellat, quia sanctam Ecclesiam suam se firmissimè sustinet: turre, quia sua prædicatione, & religiois vitæ exemplo, eam defendunt scopulos, quia in eis tempestuosos huius sæculi. Vnde, quæ contra eam quotidie insurgunt, infringuntur: candelabra, quia eorum doctrina omnes hæreticorum tenebræ effugantur. Ac denique tauros appellat, quia supra ceruicem suam legis Christi iugum semper portarunt, quo tanquam aratro, virtutis campum rupe-runt, à quo procul proiectis spinis, illud christianis molle, & tractabile reliquerunt: vt in eoque quicumque homo bonorum operum triticum disseminare valeat. Vnde sanctissimus hic vir ad omnem christianorum plebè his verbis inclamat dicēs. Cum igitur tantus nobis honor, utilitasque ex his excellentissimis viris accrescat, accurrite ergo christiani, & tanquam amicos, totiusque orbis illustres viros, veneremur, atque eorum sepulchra

pretiosis decoremus indumentis, eorumque sanctuaria viuis oculorum obortis lachrymis visitemus: atque genibus flexis, viuafide, summaque deuotione, sanctissimas eorum corporum tagamus reliquias: & tandem honorem quem nobis præstiterunt, omni reuerentia eisdem iam sepultis reddamus, vt eorum intercessione, aliquam à Deo benedictionem consequi mereamur: & si non totam, saltem illius aliquam partem, quam tam magnificè Deus illis elargitus est. Tātus siquidem est eorum diuinae maiestatis conspectu eorum valor & virtus, vt firmissimè credere possimus, quòd eorum intuitu beneficia multa Deus nobis condonabit. Nam quemadmodum potentissimi bellorum duces, cum in regis præsentia statuuntur, vulnera, quæ in ipso bello acceperunt atque victoriæ & maximi triumpho, quos in militia viriliter obtinuerunt, omnia hæc viuæ voces sunt, vt à regia maiestate gratia obtineant beneficia: sic etiam horum virorum virtutes, eorumque potentissima prædicatio (quia tanquam præclarissimæ Euangelij tubæ in toto orbe insonuerunt) viuiprofectò erunt, efficacesque clamores, vt quicquid voluerint, à Deo ipso impetrent. Proinde magna fide, animique promptitudine huc veniamus, quòd visis sanctorum monumentis, & consideratis eorum præmijs, inde varios virtutum thesauros vnde quoque

A

B

Simile

C

Simile

A colligamus: vt per præsentem vi-
ram, ita iuxta Dei voluntatem
tranſeamus, quòd in eternitatis
portum, quam plurimis ditati
mercibus ingrediamur, fruituri
regno cœlorum, in Christo Iesu
Domino nostro, Amen.

Ratio ¶ Secunda ratio quæ exposcit
vt prædicator euāgelicus in sum-
mo pretio sanctorum habeat do-
ctrinā, est vtique; quia ad hoc eos
Deus in Ecclesia sua constituit,
vt videlicet veritatum suarum
testimonium & lucem christia-
no populo præberent. Quare spi-
ritus Sancti organa denomina-
tur, quia per eos suæ legis secre-
ta, atq; inclusa admodum sacra-
menta, nobis Deus ipse commu-
nicat. Sicut ex illis diui Petri ver-
bis. 2. eius epistola capite. 1. con-
stat, quibus sic ait: Non enim vo-
luntate humana allata est aliqua
do prophetia, sed Spiritu Sancto
inspirati loquuti sunt sancti Dei
homines. Per quorū ora (sicut p
diuinæ maiestatis aquæ ductus)
fidei doctrina, & sacramentorū re-
ligiosorumq; morum disciplina
nobis diffunditur. Nam sicut in
rebus mundi huius accidere vi-
demus, vbi semper persona regia
seorsum aliquos ex omni populo
eligit cū quibus familiariter cō-
uersatur, & quibus pectoris sui se-
creta detegit, suaq; aperit viscera,
& intimā voluntatē, vt ab eis
postmodum alij omnes reipubli-
cæ, ciues, ipsius regis mentem in-
telligant: quandoquidem regiā

ipsā auctoritatē minimè decet, vt
ipsemet per seipsum cū omnibus
negotia pertractet, vnde quia isti
inter omnes alios à latere regis
habiti sunt, & intimi admodum a-
mici, inde meritò ab omnibus ve-
neratur, atq; per eos cæteri om-
nes regiā voluntatē cōsulūt, ad eū
igitur modum decētissimū fuit,
quòd diuina maiestas aliquos in
ecclesia sua eligeret, per quos tā-
quā per intimos amicos, & seor-
sum dilectos, mysteriorum suorū
nobis notitiā præstaret. Minimè
siquidē auctoritatē decebat diui-
nā, postquā iam Christi ecclesia
plātata erat, vt ipse per se nobis
loqueretur. Igitur sancti atq; Ec-
clesiæ doctores sunt, quibus inte-
rius Deus ipse loquitur, quibus
etiā, cum assistentia & spiritus Sā-
cti peculiari auxilio qui eis vtique;
diuinarum veritatum singularē
lucē præstat abundē suam aperit
diuinā voluntatē, vt ex hac illis
impartita luce, nos postmodū in
nostra hac christiana religione
optimè in virtutū operibus diri-
gamur. Itaq; sicut in euangelio
Ioānis legitur qd ipse Euāgelista
Ioan. in Christi pectore reclina-
tus extitit, vbi omnē eam sapien-
tiā inbibit, quā postmodū mūdo
cōmunicauit: Sicut hoc inquam
ibi corporaliter gestum est, sic
etiā sancti spiritualiter in cōtem-
plationis quiete, & virtutū exer-
citio cum Deo colloquentes, su-
pra ipsū dominicū pectus se reclina-
uisse dicuntur, à quo omnē legis
suæ

Exposi-
tio Ioan-
nis. 13.
Ioan. 13.
Simile.

A suæ sapientiam fuxerunt, quam
postmodum nobis impartiti
sunt.

Gregor. ¶ Hæc doctrina ita expressè
est diui Gregorij. 23. Moralium
libro capite. 20. vbi ait, quòd si-
cut homo cū dormit, acutius
ad subtilia quæq; capienda ha-
bet ingenium, eo namq; tempo-
ris momento sopiti sunt omnes
exteriores eius sensus (qua de
causa tunc temporis, à rerum ex-
teriorum turbatione & tumul-
tu exemptus, quadam animi quie-
te potitur: quo fit vt omnis ip-
sius ingenij habilitas, ad interio-
ra dumtaxat conuertatur: vnde
etiam prouenit, quòd in somnijs,
aliqua homo delicatius perci-
piat, quæ in vigilia non tam sub-
tiliter cōprehendebat) pari mo-
do sancti, à rerum temporalium
tumultibus segregati, ita ad spi-
ritualem vitam, & spiritus dum-
taxat negotium se ipsos totos cō-
tulerunt, vt omnis eorum vitæ
discursus, nihil aliud quàm in
Deo somnus quidā fuerit: in quo
tanquā in dominico pectore re-
clinati, diuinæ maiestatis dulce
dine maxima fruente, omnem
eam sapientiam potauerunt, quā
postea per vniuersum orbem dif-
fuderunt. In qua nempe somnij
requie, Deus nimis eorum acuit
ingenium, vt viuacius subtilius-
que, res omnes cælestes perciperent,
atque ea omnia quæ fidei
nostræ conducebant, intimiūs
penetrarent.

¶ Et hoc est quod propheta
Iob verba illa designant, cap. 33.
cū dicit. Per somnium in visio-
ne nocturna, quādo irruit sopor
super homines, & dormiunt in
lectulo, tunc aperiet Deus aures
virorum, & erudiens eos instruit
disciplina. Quò enim anima ma-
gis ab exterioribus separata est,
mundanisq; rebus sopita, eò per-
fectiūs & intimiūs mādatorum
Dei onus agnoscit. Nam quò mi-
nūs rerum mundanarum curam
homo habet, eò expeditior & ha-
bilior manet, vt diuina penetra-
re valeat: & quò rarius tempora-
libus rebus auditū accōmodat,
eò habilior ad diuina capienda
remanet: faciliusq; ad spiritua-
lia ei' aperiuntur aures, quia sen-
sus eius & capacitas minimè suf-
ficit, vt duobus his æqualiter in-
tendat negotijs: quippe qui vt al-
terum verè apprehendat, ab al-
tero sese penitus eximat oportet.
Sic enim redemptor noster Chri-
stus, in illa duarum sororum hi-
storia, Marthæ scilicet & Mariæ,
nobis apertè monstrauit. Vbi
Marthæ ostendit, quòd sororis
eius Mariæ suauissimam conuer-
sationem, quam ad Christi gere-
bat pedes, diuina ipsius præsen-
tia fruens, ne vtiquam consequi
poterat, nisi ab exterioribus se
prius negocijs eximeret: quando
quidē non est tanta hominis vir-
tus, vt ad vtrumq; eque sufficere
valeat. Quare ipsi Marthæ, cū
circa domus negotia tam soli-
cita

A
Figura,
Iob. 33.

Exterio-
ra nego-
tia, ani-
mæ habi-
tatem
impe-
diunt.

B
Exposi-
tio, Lu-
ca. 10.

A cita incederet sicut Lucas. 10. ca-
pitate refert, Christus sic ait: Mar-
tha Martha sollicita es, & turba-
ris erga plurima: porrò vnum est
necessarium. Intellige (ait Chri-
stus) te oportere vnū ex his duo-
bus eligere: nam diuina hæc cō-
uersatio, dulcissimūq; somnus,
quem Maria in meæ diuinæ ma-
iestatis contemplatione assumit,
cum animi tui turbatione mini-
me cōpatitur. Quapropter si al-
ritus de Deo sētere cupis, tibi om-
nino necessarium est, vt ab his
mundanarum rerum curis te ip-
sam eximere coneris.

B
Figura,
Exodi.

¶ Huic etiam sententiæ con-
forme est, quod in Exodo habe-
tur de Moyse, qui cum in terra
Aegypti cōstitutus esset, & Aegy-
ptiorū negotijs esset inuolutus,
nunquam eò tēpore dicitur Dei
vocem audisse. Cū verò ab Aegy-
pto iam in desertum esset egres-
sus, & ab Aegyptiorum tumul-
tibus omnino separatus, velut
quietus iam & in Deo ipso sopi-
tus, Dei vocem quotidie audie-
bat, cum quo etiam familiariter
tractabat, ibiq; sapientiam quæ
ad legis suæ intelligentiam exi-
gebatur, illi præstitit, & quæ etiā
ad tot populorum directionem
requisita erat. Iuxta quod de eo-
dem adhuc legitur, Exodi. 19. ca-
pitate, quod cum sibi Deus legis
mādata esset præstiturus, & eum
omnia, quæ ad hoc munus atti-
nebant, docere haberet: eum tūc
tēporis ab ipso populi tumultu

C
Figura,
Exo. 19

in montis cacumen perduxit, cui
seorsum sumpto alloqui decre-
uit: vbi nullo alio temporalium
rerum admixto negotio, de om-
nibus ad legem solūm & populi
gubernationem attinētibus, ad
plenum instruxit.

¶ Et hoc est quod Canticorum
5. capite, spōsæ nomine dicitur:
Ego quidē dormio, sed cor meū
vigilat. Ac si clariūs dixisset,
quando corporis mei exteriores
sensus obdormiunt, à sollicitudi-
ne temporalium rerum separati,
tunc temporis anima mea, ipsius
spiritus interiora subtiliūs pene-
trat. Ita ergo est, quod in hoc cō-
templationis somno, quem san-
cti à sæculi huius rebus segrega-
ti, in solo Deo retinent, ibi in-
quam verè diuinas veritates ad-
discunt, ibiq; earum spiritus &
claritas ipsis à Deo communica-
tur: vt inde postmodū, qui hanc
christianam professionem con-
sequuti sumus, ab eis reuerenter
recipiamus, veluti ab homini-
bus, qui cum Deo ipso tam fami-
liariter sunt conuersati.

Exposi-
tio, Can-
tico.

¶ Hinc sequitur, quod sancto-
rum sapiētia potius ab ipsa Dei
amicitia, quam cum eis iniuit, di-
manuit, quā ab ingenij sui vir-
tute, siue humanarum litterarū
studio, aut quia nimiūm sacris
litteris insudauerint. Sicut qui
regis secreta penetrat, potius est,
quia ipsius regis intimus sit ami-
cus, quā quia habilitate & in-
genio polleat; quandoquidem
huius-

Sancto-
rum sa-
pientia,
vnde or-
ta.

C
Simile.

A huiusmodi negotium, non in ho-
minis ingenio, sed in regis volū-
tate & amicitia situm est, quia vi-
delicet sibi placet cordis sui se-
creta alicui detegere. Sicut etiam
priuatos homines pro suo bene-
placito Deus sibi in ecclesia seor-
sum elegit, in quibus velut in de-
posito, pectoris sui arcana repo-
suit: ob hoc solum, quia huiusmo-
di viri iuxta Dei cor sunt reper-
ti, vnde sibi cōplacuit diuina hæc
mysteria illis communicare. Et
quidē nō propter studiorū suorū
labores: & si ad hoc vtrumque
requiratur, & Dei quidē assisten-
tia, & etiam in litterarū studio as-
siduus labor: hac tamen lege, qd
præcipuū semper est ipsius Dei
auxilium & peculiaris eius assi-
stētia. Quod nimirum aperte cō-
stat ex illa Genesis historia, capi-
te. 18. vbi cum Deus destructio-
nem quam in sodomitis facere
decreuerat, intra pectus suum, ve-
lut abditiſſimum archanum, re-
tineret, dixit: Nū celare poterō
Abraham, quæ gesturus sum, cū
futurus sit in gentem magnam
ac robustissimam, & benedicen-
dæ sint in illo omnes nationes
terre? Hic igitur est sanctorū va-
lor & virtus, coram diuinæ maie-
statis conspectu, quod nō solum
ex amicitia, quam cum Deo con-
traxerunt, doctrinæ lumē in no-
strū deriuatur intellectum, diui-
norūq; mysteriorū cognitio. Sed
adhuc etiā ipsius Dei benedictio
in nos eorū intuitu superuenit.

Simile

B

Figura,
Gen. 18

C

¶ Et hæc ratio est, quam Redē-
ptor noster Christus assignauit,
sicut ex Ioannis capite. 15. cōstat:
quare videlicet discipulis suis,
cordis sui reuelauerit secreta, sci-
licet, quia solum eius erant pecu-
liares amici, dum dixit: iam non
dicā vos seruos, sed amicos meos
quia omnia quæ audiui à patre
mec, nota feci vobis. Itaq; hi in-
signes & illustres viri amando
didicerunt, quod docendo loqui-
ti sunt. Vnde ipsa profectō iusti-
cia exigit & ratio: vt in censura
& diuinarum litterarum exposi-
tione, vnanimiter omnes, tam
quam ad intimos Dei amicos cō-
curramus: in eis quippe diuinæ
sapiētiæ verus thesaurus, à Deo
est repositus.

Ratio.
Exposi-
tio Ioan-
nis. 15.

Amādo
addisci-
tur lex.

B

¶ Et hac de causa, tam pauci
semper extiterunt, qui hanc scri-
pturæ sanctæ intelligentiam à
Deo consequuti fuerint. Nam
sicut in rebus naturalibus con-
tingere videmus, in quibus sem-
per res electæ & prætiōse rarissi-
mæ sunt (arbores namque, quæ
melioem de se fructum produ-
ducunt, raræ sunt: & terra quæ
aurum creat, vix quandoque re-
peritur: atque vermes à quibus
sericum emanat, difficiles sunt:
pauci que maris reperiuntur si-
nus, vbi gemmæ concrentur)
ita etiam pauci semper reperti
sunt viri, in quibus sapiētiæ suæ
thesaurū reposuerit Deus. Quia
cum hoc ex Dei maximè oriatur
amicitia, semper rarissimi fuerūt
qui

Pauci
sunt qui
scriptu-
ram at-
tingant.
Simile.

A qui Dei amorem & contraxerunt, & cōseruare conati sunt. Et hoc profectō iuxta amicitie conditionem nimium cōforme est: nam sicut ex auctoribus qui de amicitie legibus scripserunt cōstat, ex mille, amicus vnus eligendus est, cui animus & cor fidendus sit.

Amicus ex mille vnus.

Hereticorū deliramentum.

Hinc colligitur apertē hereticorum error, siue deliramentum potius, eorum maximē, qui perfricta fronte asserere attentant, ita se consequi posse diuine scripturę sensum, sicuti diuus Gregorius, & Augustinus, atque beatus Hieronymus, cæteri que sancti, qui de hac tractarunt doctrina. Qui tamen vitiorum suorum pelagus minimē attenderunt: neque quā longē sint ab ea sanctorum sanctimonia (que cum Deo amicitiam textit) considerarunt: à qua (sicuti diximus) sanctimonia, præcipua sanctorum oritur sapientia. Visum nāque est modernis nostris hereticis, ad huiusmodi effectū, ingenij sui talentum sufficere.

CAPVT. XXXII.

Vbi de tertia agitur ratione, quare sanctorum doctrina in pretio habenda sit.

Ratio

TER T I A ratio quare a concionatore, in pre-

tio sit sanctorum habenda doctrina, est nempē, quia doctores sancti fidelissimē scripturam sacram tractarunt, tanquam Dei vtique negotium & non suum, intendētes semper in legis christianę eruditionem, nō in suum temporale commodum, sed Dei gloriam & honorem, ipsiusque creaturarum profectum. Et in hunc præcisē scopum, labores, suorumque studiorum sudores direxerunt, minimē per prædicationem suam, sui ipsorum ostentationem, humanumque honorem inquirentes: quemadmodum huius nostre tempestatismulti fortassis assueuerunt. Et hoc est quod expressē fatetur Apostolus ad Corinthios scribens, epistola secunda, capite. 4 cum ait: Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei: non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Sed intendimus (ait Paulus) fideliter Euangelicam manifestare veritatem, in hominum conscientie vtilitatē, & vt gloria quæ hinc redundarit, Deo ipsi tribuatur. Quādoquidem quicquid aliud esset, esset vtique nosmetipsos prædicare, & nō Iesum Christum: cum tamen ita sit, quod in hac Euangelica prædicatione nos metipsos non gerimus, nisi veluti Christi ministros

A

Simile

Intentū sanctorū

B

Expositio. 2. Corinth. 4.

C

& ve-

A & vestrum omnium seruos: vt euidenter appareat, quod hoc prædicationis negotium, quod nostris quotidie deferimus manibus, Dei est, & non nostrum. Et hac ratione, doctrinæ huius thesaurum in tam fragilibus decreuit reponere vasis, sicuti & nos sumus: vt hinc totius prædicationis honor & gloria, Deo & non nobis deferatur. Itaque sicut ad manifestandam virtutem & omnipotentiam suam, prius in mundi initio tenebras creauit, de quarum postmodum obscuro & tenebroso, lucem ipsam eduxit: ita etiam ex tenebrosa & intellectus nostri hebetudine, euangelij sui lucem splendescere fecit: vt inde homines satis intelligant, quod hoc ex ipsius Dei proueniat potestate & virtute, & non nostra.

Simile.

Expositio. Act. 10.

Hanc fidelitatem ostendit optimē apostolus Petrus in prædicatione sua, sicut in Actis apostolorum capite. 10, legitur. Vbi cum apud homines tāta eius vigeret auctoritas, & sanctitatis opinio celebris, vt quidā vir, cui nomē Cornelius Cæturio erat, ad pedes Apostoli prouolūtus esset, vt ipsum tāquam Deum adoraret, illum Petrus minimē tolerans, illico à terra eleuans, dixit: Surge, nā & ego ipse homo sum. Ac si dixisset apertius, prædicationis meæ tributum, quod vtique reuerentia ipsa est, quam mihi modo exhibes, nō mihi, sed Deo ipsi, tāquam principali operis hu-

ius auctori, tribuendum est. Si quidem hic prædicationis honor, cum eius quidā sit fructus: Deo (veluti præcipuo eiusdem fructus arbori) debetur.

Et hæc eadem doctrina fuit, quam Christus reliquit eis omnibus, qui prædicationis eius vasa erant futura, ne velut mali serui, domini sui substantiam usurparent, cum Matthæi. 5. capite, euangelicis præceptoribus loquens dixit: Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est: Vbi constat, quod gloria, quæ ex nostris virtutum operibus redundat, non nisi Deo referēda sit. Et perfidiam quæ ab aliquibus in contrarium huius committitur, damnauit Christus in illa vineę parabola, quam Matthæus capite. 21. adducit, de homine patre familias, qui plantauit vineam, & in ea omnia prouidit necessaria. Eam siquidem septo circumdedit, quod ipsius vineę vites à trāseuntibus protegerentur: torcular etiam in ea constituit, quod earum exprimeretur mustum: turrim præterea construxit, vnde vineam ipsam custodes specularētur. Quam, omnibus iam necessarijs sic præmunitam, colonis locauit, vt tādē suo tempore, fructum eius domino persoluerent. Cum autem ad eos denique proprium mitteret filium, vt vineę fructus colligeret, eum inter se

Simile.

Simile.

Expositio, Matthæi. 5.

I

B

Figura, Mat. 21.

C

Simile

occidere

A occidere statuerunt, vt sic vineæ fructus sibi ipsis vsurpare possent. Hæc ergo infidelitas maxima est, quam mali doctores, sicut hæretici sunt, atque vani legis prædicatores, committunt: qui ob suam mundanam ostentationem, atque proprium commodum, euangelicam in Ecclesia exercent doctrinā. Quia cum ab eis, eiusdem doctrinæ fructus Deo sit afferendus, velut verò eius domino & auctori, sibi ipsi potius assumunt, suā semper ab hominibus auctoritatem inquirentes, nec non in temporalem ipsorum lucrum euangelicæ prædicationis cathedram vertentes.

Simile.

B Et hoc idē est, quod propheta Iob spiritu prophético plenus, capite. 19. attestatur, peruersorum prædicatorum infidelitatem significans, cum dicit: Simul venerunt latrones, & fecerunt sibi viam per me. Quibus verbis, Dei nomine, propheta ipse querelā eorum format, qui concionandi officium lucri temporalis gratia exercent, eos utiq; latrones vocās. Quod profectò delicti eorum proprium nomē est: furantur siquidem quod Dei est proprium, gloriam scilicet & honorem, quæ ex tali fulgebat prædicatione: animarumque fructū, in quem præcisē finem, tota vineæ suæ cultura erat directā: sibiq; violenter tanquam publici latrones arripiunt, spirituale prædicationis cōmodum in suū

Figura. Iob. 19.

Concionatores, quādoque latrones.

Simile.

temporale commutantes. Vnde merito dicitur, quòd per Deum ipsum iter sibi faciant, quia per eum veluti per pōtem, eius diuinam maiestatem conculcando, transeunt. Quia cum diuinam auctoritatem prædicant, nō nisi vt suam inter homines extollant, hoc faciunt: rebusque spiritualibus, quasi quodam sicuti diximus vtuntur ponte, vt in temporales (quos prætendunt honores) perueniant: ac deniq; fidei zelum, in suum met propriū sensualem appetitum dirigunt.

Simile.

¶ Quæ doctrina in eadem forma, est diui Gregorij in secunda Pastoralis parte capite. 8. vbi ex professo, his qui euangelicæ prædicationis officium tractāt, suadet, vt attentè perpendant, ne in hoc abominabile infidelitatis vitium dilabantur, cum hominibus magis quàm Deo placere cupiunt, vt inde aliquid temporalis lucri reportēt. Hoc namq; esset inimicos, & falsos Dei se ministros exhibere, dum veritatem quā in prædicationis officio professi sunt, minimè seruant. Quos etiam egregius hic doctor adulteros vocat. Sicut enim seruus scedū omnino & detestabile committeret adulterium, si cum domino eius per eum ad sponsam suam dona transmitteret, ipsius domini verba & dona relinquēs sponsæ amore captus, nō nisi pro se alloqueretur, vt eam ad se alliceret: simili modo infidelissimi

Grego.

B

Prædicatores hominibus placere cupientes.

Simile.

C in concionibus tractare audent. Quia cum Dei honorem, tanquā prædicationis suæ finē, aliquādo non intendunt, sed sui ipsorum

homines

A homines reperiuntur etiam hæretici, maliq; christianæ legis præceptores. Quos cum Deus in christiana hac lege constituerit, vt Ecclesiam pro se alloquerentur, quā sibi velut amātiſsimam accepit spōsam, vt ad se eam amice attraherent (inquē finem, tanquā in scopum, omnis eorum prædicationis dirigenda est, vt scilicet christianos homines euangelica ipsa doctrina bene affectos reddant, vt libēter in Dei ingrediantur amorem, ac demū vt cupidi reddantur ad ipsam perueniendi beatitudinem, vt iam ibi Deo ipso in perpetuum frui valeant, vbi verum & perfectū inter Deum ipsum & animam consummatur matrimonium) cum hoc igitur ita esse debeat, prædicatores peruersi hoc tam absurdum perpetrant adulteriū. Nam omittentes hanc diuinam iussionem, non ex parte Dei hominibus in concione loquuntur, sed alia ibi verba subrogant, quæ à sua solū promanāt cupiditate & superbia: vt hanc à Deo charissimam sponsam retrahant, & in suum proprium commodum adulterantes adducant.

Adulteriū concionato- rum.

Concionatorū diabolicum malum.

¶ Hinc diabolicum quoddam aliud procedit malum. Nam hac de causa euangelici concionatores minimè veritatem quandoq; in concionibus tractare audent. Quia cum Dei honorem, tanquā prædicationis suæ finē, aliquādo non intendunt, sed sui ipsorum

dumtaxat lucrum, vt hoc nempe ab auditoribus acquirant: statuunt in concionibus suauia illis proponere dogmata, & quæ eorū demulceant appetitū, vitia eorū dissimulātes, atq; eorū promulgantes virtutes. Et cū prædicator eorum haberet acriter reprehendere peccata (iuxta dominicū in Christi lege mādātū) nō nisi ipsorū auditorū aures cocacerbat, sicuti ait apostolus Paulus: nā hoc sibi ad temporale lucrum quod intēdit, necessarium ducit. Et hæc querela est, quā de similibus legis p̄ceptoribus Deo per Ezechielē prophetā capite, 13. format, cum dicit: Vt his qui consuunt puluillos sub omni cubitu manus, & faciunt cervicalia, sub capite vniuersę ætatis, ad capiendas animas. Quibus verbis propheta, blāda prædicatorū verba significare vult, quib' rudis populi aures delectant, dum ex doctrina quā prædicant, quasi puluina faciant, quibus auditores molliter accubent: vt inde facilius animas eorum, in suum proprium tēporale cōmodum lucrari valeant. Nam cum ab eis humanum inquirant fauorem & applausum, loco reprehensionis quam eorum exigebāt delicta, vt sic castigati Deū querere tota mente sattagerent, proculdubio eos non nisi adulationibus implent, quibus velut puluinaribus reclinati, blādē innitantur: cum tamen alias per-

Expositio, Ezechiel. 13

2. Tim. 4.

Expositio, Ezechiel. 13

B

C

Simile.

A uersam agant vitam, vt hinc denique sibi prædicationis fructū acquirant.

¶ Sequitur prætereà hinc, q̄ si qui in christiano populo reperiuntur tam infimi & vulgares auditores, à quibus nihil temporalis lucri expectari possit (quæadmodum populares aliqui sūt, qui neque ingeniū quidem sortiuntur, vt eorū intelligant astutias, quia aliò qui sincerissimi sunt homines: neq; auctoritatē adhuc obtinent, vt concionatorē honorificare possint: nec mūdi hui' substantiam habēt, vt eorū diuitijs ditescere valeat cōcionator) cōtra hos inquā à quibus nihil sperant, statim in concionibus suis, correctionis suæ iacula dirigūt.

B Nam cum in nullo sibi possint esse proficui, pro nihilo ducunt eis placere, vel certè displicere.

¶ Quòd si horū quæ diximus, peculiariùs experiētiā inquirere velimus, & maximè attendamus, quòd nostris permittētibz demeritis, quotidie accidere videmus (quemadmodum ex cōcionatorum viuendi more, qui exterius apparet, vt plurimum colligi potest) fortassis in præsentia non mediocris in euāgelicis cōcionatoribus apparebit inclusus morbus.

C Alij prædicantes quidem, vt sese in hominum opinione sapientes exhibeant: vnde ad hoc deueniunt perniciosissimum malum, quòd subtilia quæq; & curiosa in suis concio-

nibus doceant, quæ potius ostentationem suā, quàm populi eruditionē respiciunt. Alij propter inanem gloriam, & populi applausum, qui sibi ab hominibus datur, prædicant: vnde coguntur non substantialia legis, sed vana & inūtilia prædicare. Alij propter populi fauores concionantur, vt inter omnes reipublicæ ciues, præcipui habeantur consultores, & omnes à minimo vsque ad maximum eorum beneuolentiam captent, summamq; reuerētiam deferant. Alij (proh dolor) propter alicuius temporalis commodi lucrum, euangelium docent, reipublicæ officia publica, & dignitates aucupantes. Quemadmodum verum habet in ijs, qui in regia incedunt

B curia, semper apud reges & magnates degentes vitam, inquirentes nimirum an prædicatione sua (tanquam ferreo hamo, piscatorum more) episcopatum aliquem, siue abbatiam, aut canonicatum, siue regiam prædicationem, vel aliam similem reipublicæ dignitatem & honorē consequi valeant. Cui etiam annexæ sunt quàm plurimæ aliæ miseræ, & fragilitates humanæ, quas inter se concionatores passim exercent: quæ quia iam communes sunt & quotidianæ in firmitates, minimè eas animaduertunt. Quemadmodum sunt concionandi competētiæ multæ, quas inter se inuicem passim gerunt,

C runt, super populi applausu, an istum vel alium sæpius & libentius audiāt cōcionatorē. Aemulationes etiam & inuidiæ inter eos obortē, quem videlicet illorum tanquam doctiorem sapientioremq; sequantur. Vnde multæ statim detractiones oriuntur, sibi inuicem defectus imponentes, iam virtutis, iam sciētiæ, iam feruoris & spiritus, & iam denique suavis orationis. Quandoque verò se inuicem mordentes, tum in familiari colloquio & conuersatione, tum etiam in publicis concionibus: qui fidei zelum se gerere simulantes, multoties sub imagine reprehensionis vitiorum, de inimicis suis vindictam assumunt. Quòd malignitatis profectò peruersum genus est: quādoquidem sacrum Dei locum, demonio consecrāt.

C Quòd si (sicut diximus) ita hæc inter concionatores versantur, ipsi viderint abominandum adulterium, & infidelitatem maximam, quam in Deum perpetrant. Neque huius articuli tam absolutum censorem me exhibere volo, quòd ita certissimum esse iudicem, nisi quantum ex exterioribus vt plurimum colligi potest. Magna siquidem hodierna hæc tempestate præbetur ansa, vt quòd ita sit, verisimiliter suspicari valeamus.

A runt, super populi applausu, an istum vel alium sæpius & libentius audiāt cōcionatorē. Aemulationes etiam & inuidiæ inter eos obortē, quem videlicet illorum tanquam doctiorem sapientioremq; sequantur. Vnde multæ statim detractiones oriuntur, sibi inuicem defectus imponentes, iam virtutis, iam sciētiæ, iam feruoris & spiritus, & iam denique suavis orationis. Quandoque verò se inuicem mordentes, tum in familiari colloquio & conuersatione, tum etiam in publicis concionibus: qui fidei zelum se gerere simulantes, multoties sub imagine reprehensionis vitiorum, de inimicis suis vindictam assumunt. Quòd malignitatis profectò peruersum genus est: quādoquidem sacrum Dei locum, demonio consecrāt.

C Quòd si (sicut diximus) ita hæc inter concionatores versantur, ipsi viderint abominandum adulterium, & infidelitatem maximam, quam in Deum perpetrant. Neque huius articuli tam absolutum censorem me exhibere volo, quòd ita certissimum esse iudicem, nisi quantum ex exterioribus vt plurimum colligi potest. Magna siquidem hodierna hæc tempestate præbetur ansa, vt quòd ita sit, verisimiliter suspicari valeamus.

C Quapropter per viscera misericordiæ Dei nostri, oēs christianæ legis præceptores instan-

ter rogo, vt illorum quilibet se attentè respiciat, & coram diuina maiestate positus, ac si eam rationem huius sacratissimi officij Deo actualiter redderet, quā postmodum in finali iudicij die, diuinæ maiestatis reddere haberet, exactè perpendat, quemadmodū hoc sanctissimum prædicandi munus exercent. Nam etsi per aliquod tempus, eorum negligentiam & infidelitatem Deus dissimulet, atque eorum peruersum animum toleret, necnon propter peccatorum nostrorum demerita, in christianæ reipublicæ flagellum, huiusmodi prædicationis adulterium permittat: non tamen adhuc in hoc sæculo, vsque adeò eorum punitionē differt, quin citò in ipsismet eorum personis, ac rerum temporalium substantia executionem faciat. Sicut quotidie experientia teste, ita accidere videmus. Multi enim illorum, quos in hoc grauissimo prædicationis officio sublimatos videmus, continuo in manifestos errores sepe dilabuntur: ac proinde ignominiosè admodum publicis damnantur hæreticorū poenis. Nam etsi particulares hominum defectus diutius tolerare Deus assuescat (quia vtique morbi sunt, qui ab ipsa humana hominis fragilitate oriuntur, neque alicui alteri nocent, quàm sibi ipsis) at tamen peccata tantæ infidelitatis & damni, qualia ista sunt,

C ter rogo, vt illorum quilibet se attentè respiciat, & coram diuina maiestate positus, ac si eam rationem huius sacratissimi officij Deo actualiter redderet, quā postmodum in finali iudicij die, diuinæ maiestatis reddere haberet, exactè perpendat, quemadmodū hoc sanctissimum prædicandi munus exercent. Nam etsi per aliquod tempus, eorum negligentiam & infidelitatem Deus dissimulet, atque eorum peruersum animum toleret, necnon propter peccatorum nostrorum demerita, in christianæ reipublicæ flagellum, huiusmodi prædicationis adulterium permittat: non tamen adhuc in hoc sæculo, vsque adeò eorum punitionē differt, quin citò in ipsismet eorum personis, ac rerum temporalium substantia executionem faciat. Sicut quotidie experientia teste, ita accidere videmus. Multi enim illorum, quos in hoc grauissimo prædicationis officio sublimatos videmus, continuo in manifestos errores sepe dilabuntur: ac proinde ignominiosè admodum publicis damnantur hæreticorū poenis. Nam etsi particulares hominum defectus diutius tolerare Deus assuescat (quia vtique morbi sunt, qui ab ipsa humana hominis fragilitate oriuntur, neque alicui alteri nocent, quàm sibi ipsis) at tamen peccata tantæ infidelitatis & damni, qualia ista sunt,

C ff 2 quæ

Vulgares auditores.

Concionatorū morbus. Multiplex prædicationis finis.

A Primus.

2

3

4

B

Simile.

C

Concionatorū miserie.

A Ad concionatores, exhortatio

B

Casus concionatorum.

C

A quæ in totius Ecclesiæ & vniuersale omnium nocumentum, atque ipsius Dei irreuerentiam redundant, minimè Deus diutius tolerat, sed quàm citissimè ea succidit.

Figura,
Mat. 21.
Mar. 12.

¶ Quod manifestum apparet, ex Iesu Christi redemptoris nostri interrogatione, quã ad discipulos suos fecit, cū de vineæ parabola ageretur. Nã postquã colonorū infidelitatē retulisset, quibus vineam suã locauerat, quia vineæ fructus domino non detulerunt, dixit: Cū ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? A iur illi: Malos malè perdet, & vineam suam locauit alijs agricolis, qui reddat ei fructum temporibus suis. Hanc colonorum punitionem directè adduxit Christus in hac metaphora, vt legis veteris doctores condemnaret, qui sub imagine docendi populum ipsam legem, atq; prætextu zeli animarū, non nisi propriam egerunt negociationē, vt populum ad suum temporale commodum, & humanum honorē attraherent. Quorum nomine depingitur etiam hic punitio publica, quam Deus nostri temporis malis prædicatoribus immitit: qui (sicut diximus) ad illorum imitationem, idem omnino malum perpetrant. **A** quibus iusto Dei iudicio, vineæ laborē aufert: nam ex catholicis subito in hæreticos vertuntur: & cum antea honoratiores in republica

existèrent, subito in maximum omnium vilipendium sunt delapsi: & qui antea in fauoris culmine erant constituti, continuo ab omnibus, sicut in fatuatum sal conculcati cernuntur.

¶ Exhibent se ergo in hoc articulo sancti fidelissimos Dei seruos, quia hoc euangelicę prædicationis negotium non nisi in honorem Dei, fideliumque christianorum utilitatē semper exercent, omisso quocūq; alio sui commodi lucro. Et in hoc maximè relucebat fidelitas diui Pauli, sicut constat ex prima ad Corinthios epistola capite. 10. vbi sic ait: Ego autem si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nō essem. Ac si distinctiùs dixisset, si in hoc euāgelij tam supremo officio, solum rem meam agerē, vt hominib⁹, euāgelicis verbis placere intenderē, eam fidelitatē ne vtiq; seruarem, quam sicut verus seruus Deo ipsi exhibere teneor. Et annotandū maximè hic est, qd diuus Paulus in euangelica prædicatione, non intendebat hominibus displicere: absit enim hoc quãdoquidem extra rationem & Apostoli prudētiã, hoc omnino esset. Quia inter alia, quę ad hoc prædicationis officium exiguntur, vt cōcionatoris doctrina libèter recipiatur, hoc vnū potissimum est, videlicet vt orator beneuolos & gratos suo dicēdi stylo habeat auditores. Quod si hoc humanã decet orationē, multò magis diuinam

Expositio,
1. co
rint. 10.

B

Notandum.

C

A uinã decet rhetoricã, vbi quãtò pretiosior existit cibus, eò plus expedit vt suauissimis concionatoris verbis, auditorum disponatur palatum, vt sic libentiùs eius amplexetur doctrinam. Sed hoc tantum suis verbis Apostolus dicere intendit, qd scilicet diuini verbi auditoribus nunquam sic placere studuit, vt veritatē, quã iuxta Dei mandatum prædicandam acceperat, reticeret ob hoc solum, vt inde humanam laudē vel lucrum aliud temporale reportaret, siue vt hominū applausum acquireret: nam hæc fidelitas erat, quam quatenus à diuinę legis præceptore, suum ab eo exigebat officium.

B

¶ Hac igitur de causa, præuidens Deus, quã pauci ex cōcionatoribus essent futuri, qui in euangelica prædicatione puritatem fidelitatemq; seruaturi erant, & qui propter Deum solum, officium hoc exercere deberent, absque eo quod in eo temporale aliquod inquireret lucrū, dixit (sicut Matthæus euāgelista refert) quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam? Quis, ait, tam fidelis reperiatur minister, vt has euangelicas veritates, propter Deum solum populo christiano administret, nihil inde sibi temporalis commodi sperans. Hoc enim in illa dicendi emphasi denotatur, cū ait, quis fidelis inuenietur? Quasi dixerit, nullus, aut

Expositio,
Mat
thei. 24.

C

certè difficulter vnus aut alter reperiri poterit, qui hæc fideliter administret.

¶ De hoc fidelium seruorum numero, præcipuus ille fuit, celebris vir Ioannes Baptista, qui in hoc prædicationis officio, tum vita, tum etiã doctrina, alijs omnibus eminentior exiit. Cui cū totus populus acclamasset, sūmū ei honorem & reuerētiã deferre volentes, sicut euangelista Ioannes refert capite. 1. interrogatus ab eis, an Elias vel propheta esset, parati eum in Eliam recipere si vellet, confessus est & non negauit: & confessus est, quia non esset ille Christus. Quę verba nō sine mysterio euangelista duplicauit, ad ponderandum nimirū maximam Ioannis Baptistę fidelitatem. Nam cū omnis populus paratus esset, vt eum in Messiam reciperet, non vtiq; acquieuit: quin potius se omnino coram omnibus exinaniuit, asserēs se non esse dignum, vt eius calciamenti corrigiam solueret. Vt sic omnes intelligerent, quod in altiore alio scopū, quàm in humanum honorem, suę prædicationis finis tēderet, scilicet in Christum Dei filium, quem ipse vëturum prædicabat: cuius ipse vox quædam erat in terra, quę gētes excitabat, vt virtutis viam dirigerent, quia regnum Dei iam in foribus aderat.

Ioannes
Baptista

Expositio,
Ioã-
nis. 1.

B

C

¶ Et quidem fuerunt hi sancti omnes, atq; excellentissimi viri

A in huius officij fidelitate tam eminentes, vt non solum contenti fuerint, in eo nihil sinisterum siue Deo infidele perpetrasse, sed totis viribus (velut fidelissimi serui) hunc prædicationis thesaurum augere conati sint, diuinas has veritates lucro tradentes, quotidie ex illis abundantiore virtutem & fructum educentes, atque domini vineam nouis semper virtutum palmitibus plantantes. Eorum namq; prædicatione, innumera hominum multitudo, tam gentilium quàm idolatrarum, mirabiliter ad Christi fidem cõuersa est. Et hoc fidelissimorum prædicatorum insigne quoddam opus fuit, quod Christus maximè laudauit, in illa talètorum parabola, quàm Mattheus cap. 25. refert, quæ de fidelissimis illis seruis agit, qui omnino cupidi domini sui substãtiam augendi, cùm eis diligenter negotiati sunt, bonorumq; temporalium copiã duplicarunt. Huius fuerunt etiam conditionis sanctissimi hi viri: nam diuinarum veritatum thesaurum, quẽ sibi Deus tradidit, lucrandi officio exposuerunt: & sicut egregij negotiatores, fidei negocium & charitatis, cætarumq; virtutum, mirum in modum auxerunt, tam in sui ipsorum utilitatem, quàm etiam in proximorum suorum cõmodum. Quemadmodum ex apostoli Pauli epistola ad Hebræos cap. 11. constat, vbi eloquẽtissimè diuinum lucrũ depingit,

Sanctorum fidelitas.

Expositio, Matthei. 25.

Expositio, ad Hebr. 11.

quod excellẽtes hi viri, ex fide, & Ecclesiæ sacramentis eduxerunt. Alij namq; hac christiana fide, maximi valoris in Dei cõspectu sua reddiderunt sacrificia, sicut fuit ille primus martyr Abel. Alij, eadẽ fide à morte liberati sũt, in aliã nouã vitã mirabiliter translati, sicut Enoch fuit, & Elias. Alij familiarẽ quandam cùm Deo cõuersationem cõtraxerunt, vsq; ad eò vt suorum dictorum factorumq; respõsionem à Deo obtinere meruerint, sicut Noë fuit in illa mirabili arcæ fabricatione. Alij per fidẽ Deo obedientes extiterunt, vnde in diuina præsentia temporalia, atque spiritualia multa lucrati sunt: quemadmodum extitit Abraham. Alij per fidei virtutem, fecũdos partus, cùm alioqui steriles essent, à Deo sunt consequuti, velut sterilis Sara fuit, ex cuius vtique ventre, sicut stellẽ celi, & maris arena, mũdus totus multiplicatus est. Per quam similiter fidem, in tantam deuenit Abraham obedientiam, vt vnigenitum filium suum, Deo in montem sacrificandum libentissimè adduxerit. Hac præterea fide, suis duobus filijs Iacob & Esau, Isaac benedictionem præstitit. Et per eandem fidem, patriarcha Iacob, cùm iam morti appropinquaret, duos Ioseph filios etiam benedixit. Et sic omnes veteris testamenti patres, cum hac fidei virtute multa sibi, suisque posteris lucrati sunt beneficia: quia

Lucrũ fidei, in factis patribus.

B

C

A quia in eis hanc fidei virtutem, cùm religionis sinceritate & obedientia, ceterisq; illi annexis virtutibus, plantatam reliquerunt: & cum omnibus alijs, qui tanquam ipsius fructus erant annexi. Vnde sublimatas illustresque reliquerunt res publicas, in eo virtutis gradu, quẽ in suis met semper seruarunt personis. Et hæc omnia tanquam Dei fidelissimi serui, in Dei gloriam & honorẽ reduxerunt.

¶ Quid autem dicemus, de ijs qui foelicissimo legis gratiæ tempore, tanquam veri coloni, Ecclesiæ culturam in seipsis receperunt? Quanta diu noctuq; diligentia, quanta industria, nouisq; virtutum exercitijs, fidem Christi semper augere curarunt, atq; Dei Ecclesiã pretiosissimis veritatũ margaritis ditare. Qui etiã mille virtutum generibus, eandem decorarunt Ecclesiã, iam doctrinã, iam sanguine suo, iam deniq; vitæ suæ religiosissimo exẽplo: ita vt nõquã talentũ, quod à Deo receperunt, otiosum relinquerẽt. De quorum numero diuus Paulus se esse gloriabatur, cùm in prima ad Corinthios epistola, capite. 15. ait: Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua nõ fuit. Nullum siquidem tẽporis fuit momẽtum, vbi virtutis, euãgelijq; prædicationis negotiationem vacuam omiserit.

¶ Qua de causa sanctissimos hos viros, legitimè redẽptor no-

Cultores legis gratiæ.

Expositio. 1. cor. 15.

ster Christus, negotiatores denominauit (sicut Mattheus cap. 13. refert) cùm dixit: Simile est regnũ cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Et hac ratione tã acriter seruis ille reprehensus fuit, quia domini sui talentum inuolutum habens, nõ vtique ad vsuras illud dedisset. Multo igitur eorum erit punitiõ maior, qui veritates euangelicas, velut inclusum talentũ, absque spirituali lucro vacuas omnino dimisserunt, easque in Ecclesiæ angulo otiosas reposuerunt, vt ex suis vtique dõgmatibus mundi temporalia, honoresq; sibi acquirerent. Illum namq; seruũ tanquam negligentem & pusillanimum, suus correxit dominus. Ceterum isti, velut infideles & omnino legis præuaricatores, & spiritualium bonorum dilapidatores, puniendi sunt: quia cum Deo, fidei & prædicationis lucrum reddere debuissent, sibi ipsis vsurparunt. Et hac eadem ratione, similiter Deus eos præmiãuit, qui tam fideles in hac euangelica negotiatione extiterunt: statuens quidem illos, non supra quinque ciuitates, sed supra vnã dumtaxat gloriosissimã, supra omnesque alias eminentissimã: quæ cæli beatitudo est. Vbi tot tantisque priuilegijs præditi existunt (quia non minus quàm suæ diuinæ personæ collaterales constituet) eosque in diuina mensa consi-

Expositio. Matthei. 13.

Expositio. Matthei. 25. Simile.

B

C

A dère faciet, atque totius mundi censores in postremo iuditij die instituet.

Haeretic.

Concionatores.

¶ Pudeat ergo hæreticos, qui tam manifestè legis nostræ, atq; Christi euangelij proditores exiterunt, sacræ scripturæ veritates adulterantes, atque sibi ipsis prædicationis fructum acquirētes: Et similiter pudeat euangelicos etiã concionatores, qui concionandi officium, non nisi temporalis lucri gratia, tam infideliter exercent: fructū, qui ex euangelica prædicatione sequitur, & Deo tribuēdus erat, sibi ipsis assumentes.

B ¶ CAPVT. XXXIII. VBI quarta differitur ratio.

Quarta ratio.

QUARTA ratio, quare sanctorū doctrina à concionatoribus summo in pretio sit habenda, eorumq; lectioni maximè insistendum, est quidem, quia in scriptura sua faciles aut leues non fuerunt, sed summa attentione, quæ scripserunt & loquuti sunt, supra modum ponderarunt. Quandoquidem non facile suam præcipitarunt sententiam: nam ex cōsideratione maxima, quia Dei erat factas cultas hæc & hereditas, res ipsas fidei, maxima prius habita ponderatione, tractarūt. Sicut enim regis legato conducit maximè, quod summa prudentia & attentione, ipsius regis mandatum &

Simile.

verba, reipublice proponat, quia hoc ad ipsius regie maiestatis auctoritatem spectat: similiter etiã ad Dei gloriam & honorem spectat maximè, vt qui diuinam tractant scripturam, in qua regni cælorum via, & hominum salus sita est, ea quæ loquuntur summa cōsideratione perpendant: quia nimirum legatio quædã est, quæ ex Dei parte, christiano populo deferunt. Vbi ipsum rectè agere, non aliud est quam maxima ipsius christianæ reipublicæ utilitas, quia animarum est commodum & vita: errare autem, graue prorsus hominum nocumētum, necnon in honorem & cultum Dei non mediocre vergens detrimentum. Qua de causa sancti omnes timuerunt valde, diuinarum veritatum censuram aggredi, suo solum fidentes ingenio.

B

¶ Quin prius humiles & Dei verba trementes, grãdique præmissa oratione, Dei voluntatē in sacris litteris maxima sollicitudine consuluerunt, atq; ipsum omni tempore humiliter & instanter deprecari sunt, vt eos semper illuminare dignaretur, ne in tā graui animarum negotio errare possent. Eam in hoc imitātes formam, quam celebris ille propheta Moyses erga populi eruditionem gessit: qui antequam ad proponendum, declarandumq; populo legis præcepta exiret, crebrò ipsius Dei ingrediebatur tabernaculum, vt ibi diuinam cō-

Sanctorum grãdis ad studium oratio.

Figura.

C

A fuleret voluntatem: à quo inquam loco, prius in omnibus interius instructus exhibat, vt inde postmodum rectè quæ exterius agenda erant, prosequeretur.

Figura. Gen. 28

B

¶ Et in hoc imitati sunt etiã sancti isti viri, modum quem egregius ille patriarcha Iacob seruauit (sicut Genes. 28. capite habetur) qui vt exactè Dei voluntatem adimpleret, rectè quæ itinere, quod agebat: incedere posset, dulcissimum illud somnium cepit, quando super vncto lapide, reclinato capite dormiuit: in quo quidem somno omnium agendorum claritatem, itinerisque sui rectitudinem intellexit. Sic etiam sancti omnes super hoc lapide, qui Christus est, prius contemplationis exercitio suauiter dormientes, quiete summa (veluti dulcissimo somno fruētes) ibi verè caput reclinātes, & in Deo ipso penitus sopiti, rectam ab eo & sanam omnium quæ loquuti sunt intelligentiam desumpserunt.

C

Figura. 2. Cor. 12.

¶ Præterea in hoc, mirabilem modum sequuti sunt, quem excellentissimus ille Euangelij concionator Paulus habuit, sicut habetur secunda, ad Corinthios epistola, capite. 12. qui ad tertiuū vsque cælum raptus, in illa admirabili diuinitus sibi facta reuelatione, Dei secreta & mysteria maxima cognouit: vt sic plenius à diuina maiestate instructus, in

teger in omnibus vir, sufficientissimusque legis præceptor permaneret. Simili etiam modo doctores sancti, qui diuinam edisseruerunt scripturam, vt prudenter & attentè loquerentur mysteria, ante omnia assidua orationi dediti sunt. Vbi diuinam voluntatem consuluerunt, vt inde interius instructi exirent, & tandem rectè in Euangelica prædicatione dirigerentur.

Expositio. 1. 11

B. 1. 2

B

¶ Et quod hic maximè ponderandum accedit, est nempe, quod vt hoc intellectus lumen à diuina maiestate consequi mereretur omni virtutū genere & religionis, seiplos ornare semper conati sunt. Visum namq; illis est, quod ad recipiendum auxiliij huius & gratiæ diuinum liquorem, & vt pariter Euangelij doctrina in mundo satis elucesceret, necessarium ipsis foret, purissimum esse vas, in quo talis liquor reponendus esset. Neq; adhuc hac sola animi præparatione contenti sunt, sed etiam aliorum scriptorū libros & sententias diligenter cōsulerunt, vbi quam plurimis cōsumptis studijs & vigilijs, omni solitudine eorum dicta & facta cōferētes, & exactè examinātes scripturæ sanctæ lectionem aggressi sunt. Quib' omnibus iam deniq; præmunitis, dignata est diuina maiestas suam eis elargiri gratiã vt in legis christianæ rebus rectè & prudenter summa adhibita consideratione loquerentur.

Studia sanctorum.

C

A ¶ Est prætereà annotandum, quòd in rebus diuinis sensatè & sapienter loqui, donum quoddà Spiritus sancti est, quod prudentia & consilium dicitur: ne homines præcipites & temerarij in diuina scriptura sint. Sicut ex illo Isaię loco colligitur capite. 11. Vbi de Spiritus sancti donis propheta loquens, inter cætera hoc consilij donum & prudentiæ recenset. Quod diuus Thomas ita confirmat, in. 2. 2. quæstione. 52. articulo. 1. vbi asserit, quòd cum proprium sit hominis ad ea quæ sibi agenda sunt, cõsilio moueri, hinc peculiaris fuit Spiritus sancti prouidentia, vt hoc consilij dono religiosos homines vestiret, ne temerè ad res diuinas transirent, quin prius eas attentè perpenderent, atq; ad vltimū fide ipsa & oratione librarent.

¶ Et hinc est, quòd etsi peruersi homines, qui sæculi huius filij sunt, prima facie videantur prudentiam & sensum in rebus quas tractant habere, cum tamē huiuscemodi sensus & prudentia minimè ab ipso Spiritus sancti dono procedat, non verè consilium aut prudentia est, sed potius quædam illius falsa imago, quæ alio nomine astutia siue sagacitas nuncupatur: quæ non vsquæ adeò sufficiens est, vt in suis rebus tam rectè dirigantur, quin in omnibus, aut certè in multis non aberrant. Sicut ex diui Pauli verbis ad Romanos capi-

Expositio. Isaię 11.

S. Tho.

B

Prudentiæ, & sagacitatis differentia.

C

Simile

Expositio. Roma. 1.

te. 1. constat vbi de hac malorum prudentia loquens, sic ait: Dicentes se esse sapientes, stultifati sunt. Quæ etiam diui Thomæ sententia est. 2. 2. quæstione. 47. articulo. 13. vbi asserit malorum prudentiam, minimè prudentiam esse, sed illius dumtaxat falsam imaginem.

¶ Quam nimirum doctrinam, lectione sanctorum, atque sacræ scripturæ auctoritate, firmare optimè possumus. Et primum omnium doctrina hæc est diui Gregorij, in. 4. libro super Regum libros, capite. 1. vbi asserit, quòd sancti ex timore quæ habent, ne in suis rebus omnipotenti Deo displiceant, hinc inquam prouenit, ne faciles in doctrina atq; sententia sua sint, sed inde potius prudentes, & circumspecti redduntur: vt ratione ipsa prius librent, quod postmodum lingua pronuntiatum sunt: vt sic eorum dicta & facta, sicuti eorum decet auctoritatem, ab hominibus & recipiantur & venerentur. Et inde est, quòd cum de istorū numero Ezechiel propheta esset, Deus eū in suæ legis prædicatorem assumens, continuò illum hac prouidentia & consideratione præmuniuit. Sicut ex capite. 40. eius prophetiæ constat, cū dicitur: Filij hominis vide oculis tuis, & auribus tuis audi. Ac si clarius dixisset, quia prædicationis officium tanti est ponderis & momenti

A

S. Tho.

Gregor.

B

C

Figura. Ezc. 40.

in

A in ipso enim tota hominum salus consistit & vita, oportet te non solum intellectu, sed oculis tuis, & auribus, nec non & totis viribus & potentijs tale proficere officium.

¶ Et hoc idem designatum fuit in illa eiusdem prophetæ admirabili visione, quæ in primo capite prophetiæ eiusdem adducitur: vbi legitur, quòd animalia illa quatuor, quæ rotam ducebant, vndiq; antè & retrò oculis plena erant. Superius iam exposuimus, quemadmodum rota hæc, diuina fuerit scriptura. Nam sicut rota suo motu ad omnes se voluit partes, atq; ex terræ visceribus aquam educit, qua omnes terræ plantæ, quæ circumquaq; sunt irrigantur: Sic etiam scriptura sancta in doctrina sua, ad omne gentium genus, variasque hominum se vertit condiciones: quandoquidem pro omnibus in se ipsa, medicamenta habet. Educit prætereà, sicut aquaria rota, ab ipsius Dei pectoris profundo, spirituales aquas, qua virescunt & crescunt palmites, qui in ipso per fidem, tanquam in vite, vnitati permanent. Animalia autem quæ hanc ducunt rotam, doctores sancti sunt, quibus nimirum propter summam prudentiam & iudicium, quod in sacræ pagine eruditione eos habere oportet, tanquam peculiare Spiritus sancti donum, eis prouidetur, quòd vndiq; oculis pleni sint: vt cir-

Figura. Ezc. 1.

Scriptura sacra, rota est.

Simile.

B

Simile.

Sancti.

C

cumspectè admodum de ipsa tractent diuina scriptura.

¶ Huic concordat, quod de Ioã ne euangelista habetur, Apocalypsis capite. 4. de visione alia, quæ huic præcedenti similis existit. Vbi quatuor referuntur animalia, quæ in medio sedis cuiusdam throni sedebant, quæ antè & retrò oculis circumdata erant. Per quæ nimirum animalia, sanctissimi hi viri, qui christianæ legis præceptores sunt, significantur. Qui vt prudenter & attentè, ipsius christianæ legis dogmata christianum populum doceant, incircuito oculis pleni sunt: quia in eorum perpetua contemplatione & studio abundant, quæ scriptura sacra de diuina maiestate nobis depingit. Et hoc est in ipsius sedis circuito, throno semper assistentes esse.

¶ Item cum sapientissimus Salomon, de hac sanctorum attentione & prudentia loqueretur, & de ea, quam sapientes homines, in eo quod loquuntur, habere debent: Ecclesiastes capite. 2. sic ait: Oculi sapientis in capite eius. Nam etsi hoc deliramentum appareat, quia nusquam oculi nisi in capite sedem suam habent, hæc tamen Salomonis sententia, verba quædam sunt, per quæ sapientem hominem admonet, vt ea quæ tractare debet, per rationem ipsam prius examinet: quæ quidem rationem, eius denominat oculos. Quòd si quandoque accide-

Figura. Apoc. 4

Præceptores legis.

B

Expositio. Eccl. 2.

C

accide-

Acciderit, vt à sapiente homine aliquis promanauerit error, aut certè eius prolata verba nō vsq; adèò ordinata extiterint & cōfona, hic talis non in capite, sed in calcaneo oculos habere dicitur: quia ex pedum consilio potius, quàm capitis loquutus est: quare id quod dixerit, tanquam pedum doctrina, à pedibus ipsis conculcari meretur.

Hæc igitur fuit semper euāgelicæ legis sanctorum doctorū conditio, quòd videlicet in capite habuerunt oculos: nam ratione ipsa quicquid protulerunt, dimensi sunt, neque vnquam affectione, aut sæculi huius lucro ad id penitus moti fuerūt. Nam cū

& mentem & cor à mundi huius rebus penitus auulsum haberēt, de ipsis quidē iudicauerunt, non tanquam de rebus proprijs, sed sicut de alienis omnino, & veluti de negotio, quod non in seipsis, sed in tertia erat iam persona constitutū. Siquidem erepti erāt ab omni humana affectione: neque quicquam aliud in suæ doctrinæ prædicatione intendebāt, nisi puram dumtaxat hominibus proponere veritatem: & hoc nō ob aliud, quàm vt fidelitatē, quā

C Deo debebant, seruarent. Vnde meritò de ipsis Paulus apostolus, in prima epistola ad Corinthios capite. 2. ait: Spiritualis iudicat omnia. Quia qui Dei regitur spiritu, vsque adèò rectus existit, vt omnium rerum optimus

possit esse censor & iudex. Nam cum ex vna parte sanctitati eius annexum sit, Spiritus sancti lumen habere, ex alia autem extra amorem rerumq; mundi desyderium sit constitutus, non est cur veritatis puritatem non tractet.

Hic tamen animaduertendum est, quòd etsi verū sit quòd sancti omnes in scriptura sua, attentionem hanc & prudentiam semper fuerint consequuti, quòd videlicet in eo quod scripserunt, circumspecti omnino fuerint: nō propterea à asserere volumus, quòd doctores sancti tam infallibiles in doctrina sua sint, vt neque in vno apice à veritatis tramite deuiare possint: quandoquidem solius sacre scripture, hæc propria est conditio, quia verba eius, ipsius Dei verba sunt, quibus veritatis debetur semper infallibilitas. Hinc ergo est, quòd cū sanctorū verba scriptura sacra non sint, non in eo firmitatis gradu accipienda sunt, ac si sacra esset doctrina. Et cū prætereà Ecclesie determinationes, eorum verba minimè sint, inde est, vt non tanta illis fides sit adhibenda, ac si ipsius Ecclesie essent decisio: nam tunc temporis eorum scriptura, de fide iam esset. Aliam quippe vim & certitudinem sancti viri habet censura, dum seorsum tanquam singularis persona loquitur: aliam verò, cum sententia est, ab omnibus simul in concilio constitutis lata, Dei nomine

mine

A mine, & totius ecclesie congregatis: horum siquidem sententiam catholica fidei esset veritas. Cæterum si non nisi ipsius dumtaxat sit peculiaris sententia, estò viri sancti talia sint verba, quibus tantus deferendus est honor & reuerentia: potuit tamen quandoque sicut homo loqui, in què aliquantus linguæ lapsus cadere potuit. Nam permittit quadoque Deus, vt sanctos suos in humilitatis virtute exerceat (quæ profectò virtus præcipua religionis suæ radix est) vt in aliquem dilabatur linguæ lapsus, vt inde excitentur magis, & vigilantius viuant, assistentiamque cōtinuā, & Dei auxilium magnifaciant, quod quotidie illis Deus tam magnificè præstat: & ne etiam virtutum acquisitum iam thesaurum amittāt, cum se tam intimos Dei amicos inuenerint. Et inde est, quòd sicut Deus in humanam aliquam fragilitatē eos cadere permittit, sic etiā in linguæ lapsus aliquando eos incidere sinit. Sicut Dauid prophetam intimum Dei amicum, in tantum facinus dilabi permisit. Et quemadmodum etiam de diuo Petro Ecclesie principe constat, cum passionis tempore Christum abnegauit: quod & conscientie & linguæ eius fuit grauissimū crimē. Hoc item firmatur ex diui Pauli verbis ad Galatas, capite secundo. vbi diuum Petrum reprehēdit, quia simulatione sua alios

iudaizare compulit, licet hoc in Petro non fuerit mortale peccatum. Sicut igitur in operibus, sic etiam in sanctorum doctrina, aliquis linguæ lapsus reperi potest.

Hæc ita est diui Gregorij conclusio, in scriptura super septem pœnitentiæ psalmos, vbi secundi psalmi primum versum exponens, in sententia sic ait: aliqua sūt in vita humana peccata, quæ quādiu homines viuunt, adhuc perfecti viri, quantumuis sanctissimi, vix euitare possunt. Impossibile quippe videtur quòd sancti viri, aliquando verbo aut cogitatione non delinquant. Sunt tamen vsque adèò virtutum amatores, vt si quandoque dilabantur, quàm citissime tamen defectus suos cooperire curent. Quòd si opera sunt, religiosæ vitæ suæ meritis & pœnitentiæ lamentis illa cooperiunt, si autem linguæ fuerit lapsus, ea quæ dixerunt illico retractarunt: sicut de beato Augustino, alijsque multis apparet. Et estò huiusmodi retractatio apud ipsos minimè reperiretur, tātā proculdubio est eorum virtus & zelus, quem erga fidē christianamque religionem semper gesserunt, quòd hoc vnum sufficeret, vt eorum ruinæ cooperiantur defectus. Itaque christianum hunc zelum, quem tanquam optimi medici circa alienorum peccatorum morbos tenuerunt, eorum statim corrigentes

A res errores: hunc eundem ad reparandum linguæ suæ lapsum, illico etiam apposuerunt.

Sāctorū auctori- tas & zelus.

¶ Et hac de causa, aliqua reperiuntur in sanctorum doctrina, quæ in eadem forma, qua primitus ab ipsis prolata sunt, in eorum remanserint scriptura: ita ut vsque in hodiernum diem sic semper scripta permanerint neque vnquam ab ecclesia taxata sint. Tum quia de illis (sicuti modo diximus) alijs in locis se retractarunt: tum etiam quia tantus est qui ab ecclesia, in his quæ scripserunt: eorum præsumitur fidei zelus & animi sinceritas, ut hanc scriptis eorum voluerit ecclesia reuerentiam seruare, quod scilicet intacta permanerint.

C ¶ Ex his manifestè colligitur quod etsi tantam, sicuti diximus doctores sancti auctoritatem obtineant, tantaque digni sint ut ab omnibus extiterint veneratione habiti: non propterea in eorum studio, inaduertenter concionator se gerere debet: sed cautus oportet sit etiam in eorum lectione, ita ut in eorum scriptura, veritatem attentè scrutetur & perpendat. Et hoc in quibus aliquibus de causis. Primò, nam estò in ea error aliquis minimè reperiretur, velut proprius, & ab ipsomet doctoris sancti ore promanans: accidere tamè posset, quod quia eius opera in tot

semper versantur traductorum & Impressorum manibus illis additus, aut certè impositus talis fuerit error: tum etiam negligentia traductorum, aut eorum fortassis malitia, qui vel illis, vel certè fidei nostræ malè essent affecti, vnde eorum vellent deprauare scripturam.

¶ Secundò etiam expedit ut attentionem concionator quilibet in sanctorum lectione semper habeat: quia aliqua in eorum reperiuntur scriptura, quæ aliter dici possent. Quia estò rectè scripta sint, & catholicè dicta: non tamen omni tempore adaptantur, neque omni hominum generi consona sunt. Nam eo tempore, quo à sanctis scripta sunt & prolata, ea erat ætas, vbi maxima vigeat hæreticorum multitudo, contra quos libros suos sancti direxerunt. At verò tempore hoc nostro, vbi iam christiana fides in hominum animis firma sedet, & radicitus Christi lex in Ecclesia fidelibus inhæret, alius docendi modus in euangelicis exigitur concionatoribus.

¶ Tertiò, quia sanctorum veritates & disciplinæ præcepta, non omnibus accommodata sunt concionatoribus. Nam in ipso sanctorum ore proprio, quasi aurum, refulgentes erant veritates: cæterum in ore nostro, non eundem retinent decorè: & hoc

A hoc quidem ex nimia eorum sanctitatis & opinionis excellentia, quæ utiq; ad doctrinæ valorem refert maximè.

Quarta ratio.

¶ Quarto ex loci differētia, in quo hæc prædicata sunt. Quandoquidem sanctorum scripta, peculiare quidam fuerunt sermones multi, quos monachis suis iam domi, iam in fratrum conuentibus sancti habuerunt, sicut Augustinus fuit, & Bernardus, & alij sanctorum plurimi. Et in huiusmodi lectione, doctrinæ stylum penitus mutari oportet, ut populi multitudini publicè proponi possit. Aliter namq; ad familiares, domesticosq; loqui consuevimus: aliter ad monachos: aliter verò ad totius populi multitudinem.

August. Bernar.

¶ Quintò, quia sanctorum doctrina, quandoq; de sacræ scripturæ intelligentia, inter se inuicem solùm fuit disputatio habitata. Quemadmodum inter Hieronymum & Augustinum gestum est, quæ tunc temporis sic ea loqui, & scribi decebat. Quæ tamen nunc, sic auditoribus concionari deliramētum utique esset: nam iam illa scripturæ sanctæ loca, apud fideles satis exposita sunt, & reuerenter atque sincere suscepta. Oportet igitur concionatorem de his omnibus in sanctorum lectione cautum esse, ne quicquid in sanctorum scriptis repererit, statim prædicandum esse auditoribus censeat: sed

Hiero. August.

ita distinguat, ut in eorum scriptis aliqua relinquere, alia verò eligere sciat. Quæ omnia eius dum taxat relinquuntur prudentiæ: quæ tamen si desit, totum ruit concionatoris officium, nec non & documenta omnia, quæ supra statuimus, parum profectò conducent: nam eorum omnium quæ hic asserimus, prudentia ipsa fundamentum est.

Concinatoris prudentia, potissima pars.

¶ Sexta ratio, quare sanctorum lectio in pretio habenda sit, est quippe, quia ingeniosa quæque, acuta, & subtilia, & quæ hominis ingenium appetere potest, nec non & reliqua quæ in aliorum libris acutè diserta reperiuntur: hæc inquam omnia, in sanctorum lectione adiuuenire est. Hoc namque sapiētiæ dono eos induit Spiritus sanctus, ut non solum rectè & catholicè in rerum substantia loquerentur, sed adhuc in earum accidentibus, ut eas utique veritates ingeniosè, eleganter, & subtilissimè tractarent. Et quod sic rectè & eloquenter loquuti fuerint, non humano ipsorum ingenio sed eorum sanctitati annexum fuit. Quod ita expressè asserit sapiētissimus Salomon. 7. Sapientia capite, vbi de hac sanctorum sapientia loquens ait: Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, subtilis, & acutus. Hic (inquit) sanctorum sapientiæ spiritus, quæ illis Deus indidit, tam vnicus est, ut ad subtilia quæque & acuta pertractanda

5. principalis ratio.

Expositio, Sapient. 7. Sāctorū sapiētia.

suf.

A sufficiat. Hinc igitur est, quòd sancti in omnibus rebus, tam humanis quàm diuinis, quicquid acutum & curiosum fuit, plenissimè in lucem prodixerunt. Et hæc peculiaris quædam fuit Spiritus sancti prouidentia, vt non solum in scriptura sua lectores afficerent, atque maximum animæ solatium ipsis præstarèt, sed eorum etiam aures delectarent, nec non & subtilitatibus suis, curiosisque doctrinis hominum intellectum, tanquàm pretiosis margaritis ornatum & dirissimum redderèt. Et hoc vnum maximè in sanctorum lectione ponderandum est, quatum videlicet Deus

Sanctorum ingenium.

B in hoc eorum acuerit ingenium, nimirum in hunc præcisè finè, vt rerum omnium viuum spiritum hominibus valent depingere. Et hæc differentia est, quæ inter eorum, aliorumq; hominū intellectum versatur. Aliorum siquidem ingenium, destitutum quodammodo, & naturæ suæ relictum mansit, vt in rebus intelligendis, quò potuissent, peruenirent vtique homines, & non quò voluissent: vnde pauca & potuerunt, & scripserunt: nam ad hoc, talentum maius sortiti nō sunt. Cæterum sanctorum ingenium, eò vsq; à Deo ipso sublimatum est, vt id cōsequi valuerint, quod à natura sua minimè poterant: quia peculiari Dei auxilio consequuti sunt, quod extra suū omnino ingenij talentum aliòqui

Differentia.

Sanctorum ingenium.

constitutum erat. Ita vt verè dicere possimus, quòd Deus ad sanctæ scripturæ suæ intelligentiã, eos extra se fecerit: eorum siquidem scripturam, potiùs iam diuinam, quam humanam dixeris. Quemadmodum ex illo Matthæi. 10. capite colligitur, vbi Christus eos qui ei diuinæ scholæ futuri erant discipuli, ne in sapientia sibi præstita euanescerent, sed profundissima quadam humilitate induti, sapientiã hanc veluti diuinam venerarentur, admonuit, dicens: Cum steteritis ante reges & præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ac si clariùs dixisset, hac consideratione vos præmunitos esse volo, videlicet quòd etsi vestra sint labia, quæ mea exterius protulerint verba, vos tamen non estis qui ea profertis, quia nō à vestro promanant ingenio, sed à patris vestri spiritu, qui ea vobis interiùs administrare dignatus est.

Expositio, Matthæi. 10.

Expositio, Matthæi. 16.

¶ Et huic concordat locus ille Matthæi, capite. 16. Vbi cum Petrus apostolus iam Christum Dei viui filium cōfessus fuisset, quæ quidem cognitio eminentior sapientia erat, quàm in orbe toto reperiri poterat: ne in ea tantò admirabili cognitione Petrus euanesceret, existimans eam posse à suo prodire ingenij talento, statim Christus ipse subiunxit:

Beatus

A Beatus es Simō Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus cælestis qui in cælis est. Vbi apertè sapiētiam Petri, non ipsius sed diuinam penitus esse ostendit.

Pauli studiū.

¶ Hoc idem est, quod Apostolus in maiori ferme epistolarum suarum parte, præcipuè intendit, videlicet sanctis hominibus Dei que amicis demonstrare, quòd eorum sapientia, sua vtique non fuerit, sed diuinitus præstita. Qua de causa excellentes hi viri in lectionis suæ studio, ad orationem maximè accurrerunt, videntes hoc litterarum negotiū, in Dei voluntate potius, quàm in humana eorum industria constitutum esse.

Sanctorum sapientia, in oratione maxime posita.

B ¶ Hac igitur via, tam eminenter supra alios obtinuerunt sancti, in studij sui exercitio, veritatum subtilia & curiosa omnia, quæ in aliorum scriptorum libris minimè reperiuntur, etiam si sæculi huius sapientiorum hominum extiterint: sicut Tullius fuit, atque Demosthenes, & Seneca, Aristotelesque & Plato, & alij similes eminentissimi viri. Nam etsi isti in naturali rerum lectione extiterint eminentes, sancti tamen doctores incomparabiliter in omnibus illos superarunt. Nam ea luminis excellētia quam ipsis Deus præstitit, omnia tam diuina, quàm humana complexi sunt: quandoquidem nihil in scriptura sua intactum reli-

Cicero. Demosthenes. Seneca. Aristoteles. Plato.

C

querunt. Præter enim sacræ scripturæ, diuinarumq; & spiritualium rerum lectionem, in humanis adhuc scientijs, & omnium naturalium rerum cognitione, aliqui, vel maior ferè eorū pars, inter omnes mūdi sapientes præstantissimi extiterunt viri: sicut eorum legentibus opera, perspicuū erit. Et quòd hoc ita sit, primum omnium apparet in diuo Hieronymo, qui humanis pariter & diuinis litteris consumatissimus extitit.

Hieronymus.

¶ De diuo autem Augustino quid nō dicemus? Nihil enim siue naturale, siue diuinum, de quo non tractauerit adinuentum est, de Deo, de angelis, de cælo, de terra, & elementis, de plantis & hominibus, atq; demonibus. Sicut ex primo operum eius tomo constat, vbi vsq; ad Grammaticam, Rhetoricam, Logicam, & Musicam descendit. Et tandē loquuturus iam de anima, ea quæ animæ communia erant tractare minimè contentus est, sed adhuc ipsam animæ quantitatem, & immortalitatem, liberumque arbitriū, cum cæteris ipsius animæ potētij differere voluit: neq; in communi quidem, sed minutatim in hac materia puncta omnia delicatiora, quæ hic moueri possēt, ingeniosissimè differuit: ad quæ nec Aristoteles nec Plato peruenire quandoq; potuerunt. Qui præterea in secundo tomo, quàm plurimas alias curiosissimas

Augustinus.

origen.

Augustinus.

Gg quæ.

A quæstiones de varijs rerum naturis mouet. vbi epistolam quandam quinquagesimam sextam edidit, cui titulus est, de curiosis quæstionibus: item aliam septuagesimam secundam, quæ de phantasijs intellectus denominatur: ac denique in centesima trigesima prima epistola, de omnibus liberalibus disciplinis tractat. In quo præterea libro, omnes fere materiæ, quæ in vniuersum ab hominibus tractari possent, euoluit. Et sic consequenter in tertio tomo, & in cæteris eiusdem libris contra hæreticos elegantissimè agit, de fide & sacramentis, de Dei potentia, & maximè de sanctissimo Trinitatis articulo. Et vt denique nihil omnino relinqueret, de quo non aliquid dixisset, & vt ex eius doctrina omne gentium genus utilitatis aliquid reportare posset, tractat in nono libro, de hominis christiani deuotione, cum varijs suauissimisque contemplationibus, religiosorum statui, aliisque deuotis personis accommodatissimis.

Grego. ¶ Quod si etiam diui Gregorij scripturam attentè inspexerimus, inueniemus quidem eum non minùs abundantem in rerum naturalium lectione, & earum delicatioribus punctis, subtilitatibusque, quàm diuum Augustinum. Videtur namque insignis hic vir, quasi vermibus qui-

A dam fuisse, in ipsum rerum humanarum cor immerfus, qui omnes earum conditiones & proprietates, vsque ad minutissima quæque, in lucem eduxit. Quem admodum apertè constat in lectione libri Moralium, & maximè in Pastoralis libri doctrina, in quo totius humanæ naturæ anatomiam quandam fecisse videtur, omnem conditionum varietatem, naturalesque complexionem, quas in vita humana quis vnquam habere potest, distinguens: quibus illico adiungit earum omnium remedium & medelam. Et in hac eadem dicendi phrasi, omnis fere eiusdem scriptura constituta est: quippe qui omnium quæ sub sole esse videntur naturas, & rerum delicatissima quæque, cum in eius deuenissent manus, scalpit.

¶ Et ne lectoribus prolixus videar, immorari minimè volo in aliorum sanctorum enarranda diuina subtilissimaque doctrina, veluti fuerunt Ambrosius, & Hilarius, Basilus, & Cyprianus, cum reliqua antiquorum auctorum cetera. Omnes namque isti, grande admodum ingenium, curiosumque scribendi stylum sortiti sunt. Sufficiat tamen ad eorum lectionem diligentes lectores remittere: in hoc siquidem adstringo fidem meam, quod non solum hæc, quæ dixi, sed adhuc quàm plurima alia ibi reperient, quæ hic

A hic lingua explicare minimè sufficio.

August. ¶ Vnde diui Augustini verissima apparet sententia, in libris de Doctrina christiana, vbi ait, quod differentia, quæ inter sacrorum doctorum libros, & aliorum versatur libellos, ea est, quæ inter diuitias, quas Salomon rex in Ierusalem possedit, & eas quas filij Israël secum eduxerunt, quando ab Aegyptiorum finibus exierunt. Salomonis quippe diuitiæ pretiosæ nimis & valoris maximi extiterunt, abundantissimeque, quantum aliæ quæ in orbe toto repertæ sunt. Cæterum Iudæorum diuitiæ, quas ab Aegyptijs rapuerunt, parui fuerunt momenti, & pretij: fuerunt siquidem coraliorem linæ, veterisque argenti vasa, & aliqua forte inueterata vestimenta, atque scæminarum trita monilia. Ad eum modum veritatum diuitiæ, quas antiqui & sancti doctores possederunt, omnes quidem gemmæ atque pretiosissimæ margaritæ fuerunt, in Ierusalem ab eis possessæ: id est quæ ab ipsa Dei magnificentia, ex scripturæ sacre thesauro illis impartitæ & reuelatæ fuerunt. At verò aliorum scriptorum doctrinæ, quantumuis extiterint eminentes, si cum sanctorum scriptis cõferantur, nihil aliud, quàm monilia quodammodo, veterisque argenti vt plurimum fragmenta sunt, quæ nimirum ex Aegypto

A adduxerunt, quia tantum ex paupertate ingenij ipsorum promanarunt.

¶ Præterea, differentia, quæ inter mare, cæterosque aquæ riuulos & paludes inuenitur (nã mare locus est, vbi magni pisces, gemmæ & margaritæ, alijque pretiosi procreantur lapides: cæterum in riuulis atque paludibus, non nisi pisciculi, alijque putridissimi generantur vermiculi) hæc eadem est inter sanctorum, cæterorumque auctorum doctrinas differentia. In hoc namque doctores sancti cæteros antecellunt, quod sanctorum scriptura mare quoddam est, in quo curiositatum omnium & subtilitatum margaritæ concreantur. At verò aliorum lectio, riuulus quidam est, vbi vix aliqui reperiuntur pisciculi. Nam postquam eorum lectioni concionator nimium insudauerit, inter tot multiplicata verba, atque tot foliorum abundantem scripturam, vnum aut alterum punctum, quod prædicatione dignum sit, adinuenire mirum erit. Quod si aliquid annotatum tandem apparuerit, a sanctorum lectione promanasse denique inuenietur. Nam qui in eorum lectione assiduus fuerit, extra eam pauca profectò reperiet aut nulla, quæ ibi contenta prius non sint. Sicut enim riuuli, cæteri que terræ

A fontes ab ipso dimanant mari: sic sacrorum doctorum lectio, mare quoddam est & fons, à quo aliorum scriptorum (veluti riuuli) veritates diffluunt. Hic namq; rerum omnium & veritatum efficacissimæ inueniuntur rationes. Hic argumenta in suo existunt vigore. Hic rerum similia, in sua reperiuntur proprietate, atque legitime rebus ipsis applicata. Hic figuræ, sine adulterio aliquo, proprie sunt adductæ. Hic difficultates, summo ingenio absolutæ inueniuntur. Hic sunt etiam obscura quæque, ingeniosè admodum elucidata. Hic hæreses, christianè & catholicè admodum & distinctè, confutatæ existunt. Hic hominum mores, ad veritatem, rectamq; viuendi formam sunt redacti. Et hic tandem fides eò sinceritatis gradu depicta est, quo eam christiani omnes recipere ac venerari debemus.

¶ CAPVT. XXXIII. IN quo sexta differitur ratio, quare sanctorum lectio à concionatore, maximo sit habenda in pretio.

SEXTA ratio est, cur videlicet sanctorum lectio in pretio ab omnibus habenda sit. Nam postquam doctores sancti res omnes naturales rectè intellexerunt, eas utique cum

diuinis atque spiritualibus ad aptare siue texere optimè cognouerunt. Quia, cum omnium tam diuinarum, quam humanarum rerum naturas tam intimè penetrauerint, hinc in eis ortum habuit, vt etiam correspondentiam, quam ad se inuicem habebant calluerint: nec non vt eo gradu & proprietate, quam suapte natura exigebant, vtrisque texere didicerint. Quæ singularissima profectò est inter omnes alias industria, atque eruditio, quam diuini verbi concionator in concionibus suis exercere potest. Et in hoc maxime ab immenso labore eximitur prædicator. Nam in alijs auctorum libris, forsan non nisi veritates seorsum elaboratas tantùm reperiet, quia sicut lanæ fila seorsum acceptas veritates cõspiciet: in sanctorum autem lectione, iam ipsas contextas, & appositissimè diuinis rebus insertas reperiet.

¶ Habet præterea sanctorum virorum hæc lectio, singularem aliam proprietatem, quæ profectò valde concionatoris auctoritati conducit. Nam postquam in concionibus suis doctrinam suam sanctorum auctoritate vestitam populo reddiderit, securam admodum & sanam, atque catholicam manet. Quod nimirum in prædicationis officio, necessarium valde negotium est, & quod maxime etiam christiano populo condu-

A conducit: scilicet securitatem, auctoritatemque, in ea (quam prædicat) doctrina seruare: tum ad ipsorum auditorum profectum, tum etiam ad ipsius prædicatoris acquirendam in populo auctoritatem & acceptionem. Nam si semel concionator sapientis & catholici nomē apud populum obtinet, personam eius pariter venerabuntur: & inde doctrinam quam prædicat, grandi etiam veneratione recipient, omniq; affectione eam amplexabuntur, vt postmodum quod audierunt, opere ipso facilius & libentius compleant. Quod tamen non habet doctrina illa, quæ ex peregrinis libellis elicitur: nam postquam in ea populus à concionatore fuerit edoctus, non tam secunda in audientium animis manet aut grauis, ac proinde nec tantam acquirat concionator apud populum opinionem. Et hac de causa, etsi nulla alia existeret, eos qui in concionandi arte cupiunt artifices fieri, admonerem ego, vt vulgarem hanc libellorum lectionem, qui quotidie nouiter pullulant à se abijciāt, aut quod certè rarissimè talem prosequantur lectionem: vel si legerint, tunc temporis sit, quando iam à sanctorum, antiquorumque auctorum lectione vacauerint. Ad eum modum quo aliquis, cum iam substantiali cibo satiatus fuerit, pyrum aliquod, siue po-

num degustare appetit: sic libellorum istorum lectio, arboris pomum quoddam est, siue fructus, qui non nisi post sacrorum librorum prandium est degustandus.

¶ Verum est tamen, in promptu ad ea omnia responsum esse, quæ modò de sanctorum lectione asseruimus. Nam grauium doctorum libri & antiquorum, prolixi admodum sunt & rari, siquidem magno semper extant pretio: & cum non omnibus concionatoribus ad emendum pecuniæ suppetant, inde est quòd à paucioribus doctores sacri & antiqui haberi possunt. Sed eos legunt libros, qui breuiiores & minori possunt haberi pretio, isti quippe ab omnibus facilius reperiri valent: quo fit, vt compellantur & studere & prædicare, non utique quod volūt, sed quod possunt.

¶ Ad hoc tamen respondeo primum, quòd concionatores qui parui pretij libros legunt, parui etiam pretij prædicatores euadunt: & quia vulgarem & leuem libellorum lectionem exercent, leues & vulgares concionatores fiunt. Qui profectò vt rectius dixerim, non litterati, sed litteratores potius dici habent, quia non litteras, sed litterulas didicerunt.

¶ Secundò respondetur, quòd estò verum sit, inopiam in causa esse, ne concionatores multi in

Argumentū.

Solutio.

Parui pretij prædicatores.

2. solutio.

Reuerētia concionatoris, maxime prædicat.

Singularis sanctorum industria.

Simile.

Notandum.

Sanctorum doctrinæ securitas.

Simile.

6. ratio.

6. ratio.

DE SANCTORVM LECTIÖNE.

470

A sanctorum lectione enutriri possint: hoc inquam verum est, ut sacros omnes doctores emere minimè valeant, sed non ut saltem illorum aliquem talis hic concionator (quantumuis pauper) consequi non possit. Nam etsi vnum dumtaxat alicuius doctoris sancti possideret librum, sicuti est Grego. diuus Gregorius, cuius solum modò vnus extat tomus: hic solus liber, si attentione legatur, & assiduo studio eius doctrina sit edoctus concionator, sufficeret profectò, ut consummatus in concionandi arte euaderet prædicator. Et idem assero de diuo Bernar. Bernardo, Augustino, & similibus, dum alicui illorum sollicitè velit concionator adhærere lectiõni.

Bernar. August.

B

¶ Et hinc singulare quoddã, iudicio meo ad concionatorum omnium vtilitatem, sequitur documentum, & quidem maxima ponderatione dignum ad hoc, ut concionator quilibet perfectus in prædicationis officio existere possit. Scilicet quòd etsi multos apud se habeat libros concionator, præcipuè tamen inter omnes vnum eligere debet, in cuius lectionem, ac si nullum alium haberet librum, totus verti & transformari conetur: à quò non solum doctrinam, sed etiam dicendi stylum, & ipsius auctoris spiritum & phrasim, atque doctrinæ electionem, claritatemque & veritatum distin-

Vni auctori ad hærendū est.

C

tionem furetur. Nam si nulli a seorsum auctori præcipuè adhæreret, sed per omnes æqualiter in lectione ipsa se diffundit, atque per omnes, quos possidet libros, se spargit: imperfectus omnino in concionandi arte manebit, nulliusque saporem, siue spiritum retinebit. Quod proculdubio euangelico præceptori non mediocre damnum in prædicationis officio parat. Nam sicut in mechanicis contingit artibus, vbi videmus, quòd ut aliquis in arte sua consummatus existat, vnam dumtaxat proficitur facultatem (quapropter qui integrè, musicæ artis officio se totū dat, perfectus efficitur musicus: quòd si dumtaxat picturam sequitur, singularis euadit pictor: & qui prætereà architecturam continuat, in arte illa excellit: qui autem è contrario omnes proficitur artes, & nulli instanter adhæreret, nullam vtiq; scit, neq; in eo quòd agit, alicuius saporem retinet) sic etiam in prædicatore contingit, quando alicui principali auctori signanter adhæreret, siquidem perfectus in eo redditur. Quòd si omnibus æqualiter studet, nullius phrasim retinet: nam volens tot scriptorum spiritus, stylumque imitari, necessum illi est, sine vllò omnino manere: omnes namq; simul in eodem existere minimè possunt, quinimmodò se inuicem corrumpent. Nulla est igitur in

Simile.

B**C**

A concionatoribus excusatio, dicere, eos pecunijs carere, vnde plures possint emere libros: quia verum concionatoris studium, non in multis, sed in vno (qui præcipuus sit) libro consistit: neque aliquis tam inops reperitur concionator, cui saltem ad emendum vnum pecuniæ nõ suppetant. Et in confirmatione huius est, quòd antiqui, qui excellentes euaserunt legis prædicatores, eminentesq; euangelij promulgatores, minimè pluribus se dederunt auctoribus, quandoquidè tunc tēporis maxima erat librorum penuria. Quod mihi certissimum habeo, in causa fuisse, ut ij tam eminētes euaserint. Sicut de diuo Thoma asserere poterimus: nam præter Spiritus sancti peculiare auxilium & assistentiã quam habuit, maximum tamē sapientiæ eius initium fuit, beati Augustini fuisse discipulum. Si quidem in operum eius lectione nutritus fuit, sicut communiter ex eius cõstat doctrina: quia certè bona articulorum eius pars est, ut aliquem Augustini locum exponat. Sic etiam quàm plurimi alij, excellentes effecti sunt concionatores, ob hoc solum, quia vnus auctoris doctrinã im-

Augustini concionator.

S. Tho.

3 solutio.

C

¶ Et hoc tandem certissimum est, quòd pecuniæ quæ ad emendum multos recentiorum auctorum libellos sufficiunt, sufficerent quidem, ut vnum aut duos

factorum doctorum libros emere possent. Vidi enim multoties aliquorum concionatorum bibliothecas, huiuscemodi abundare libellis: cæterum ex grauibus doctoribus neque vnū habere. Quòd si in tantam iam prædicator deuenisset inopiam, ut neque ad vnum dumtaxat doctorum grauium suffecissent pecuniæ, sed mutuatis aliorum libris eum studere oporteret: tunc temporis, eos qui graues sunt, mutuatos inquirat, isti enim sūt qui facilius haberi possunt. Ac denique concionatorem talem instanter admonéo, ne parui pretij librorum amicus existat: nam, sicuti supra diximus, existet etiam & parui pretij concionator ipse.

3. solutio.

1. 1. 1.

Parui pretij concionator.

B

CAPVT. XXXV. DE lectione sermonariorum.

SEPTIMVM præceptum est, de lectione sermonariorum. Eadem ratione qua hucusq; suāsimus, concionatores huiuscemodi libellorum lectionē qui parue sunt auctoritatis fugere debere, eadem omnino sermonarios qui sic vulgariter appellantur, iudicio meo à se quodammodo repellere oportet, siquidem non satis intelligo, an concionatoris, officium plurimum adiuuent, quemadmodum Barrilete, Sanctius Porta, Dormi

A securè, Vade mecū, Petrus ad bo-
ues, & alij similes sunt, qui hu-
iusmodi inscribuntur nominibus
quandoquidem soli operum ip-
sorum tituli sufficere deberent,
vt substantiam quam in se con-
tinent, concionatores intelligen-
rent: ac per consequens, vt eis nō
vsquequaq; insudarent.

1. ratio.

¶ Et quidem prima ratio est.
Nam esto sit verum q̄ aliquid in
se boni contineant, aut certè cō-
tinere possint: hoc tamen inter-
tot inutilia, atq; barbarè, dicta,
inuolutum reperitur, vt quando
concionator in eis vtile aliquid
adinuenerit, barbara quæ in
eis sunt, iam eum corruptum te-
neant.

B

Quod si omnia ibi scripta
adhuc optima essent & vtilia, tã
inculto sunt ordine, & stylo di-
sposita, vt ea legere, potius esset
optimum legentis ingenium per-
uertere, quã eum vtique docere.
Sermonariorum namq; doctri-
na, non nisi nouis quibusdam in-
ventionibus & barbarie quadã,
ac peregrinis phantasijs prope
semper vestita est: quæ profectò
si non extra veritatem, ad minus
extra euangelij grauitatem om-
nino sunt. Quandoq; enim cho-
ros (salantium more) in ipsa Ie-
su Christi resurrectione fingūt:
& septem Spiritus sancti dona,
sub nomine hydriarum prædi-
cant: atque domini Epiphania,
ad formam saltatorum,
christiano populo proponunt:
sacratissimamque domini no-

Simile.

C
Simile.

Simile.

stri Iesu Christi passionem, sub **A**
mille inuentionum imaginibus
concionantur. Et quàm pluri-
ma præterea his quæ diximus
adiunguntur mendacia, necnon
indicendi stylo improprietates,
& indecentiæ permixtæ mul-
tæ: quæ profectò nullum aliud
in concione fundamentum ha-
bent, quàm ipsam concionatoris
meram imaginationem, & va-
num ac nouum eius dicendi ap-
petitum. Vbi etsi nullum aliud
ex tali doctrina christiano po-
pulo pararetur nocementū, hoc
saltem infallibiliter sequitur, q̄
vix hoc fieri potest, quin vulga-
riter & rusticè admodum instru-
cti maneant auditores: ac percō-
sequens eò commodo defraudati
quod euangelij grauitas, sancto-
rumq; exposcit lectio. Quo, quid
rogo peius esse potest?

¶ Quod si adhuc nullū aliud
inde sequi incommodum dare-
mus, hoc tamen infallibile erit,
quod cum diuini verbi audito-
res, tam rusticè & barbarè (si cu-
ri diximus) maneāt instructi: dū
concionator alius, sacrã illam ca-
thedram ascenderit, qui aliò qui
bonis litteris sit edoctus, & in
prædicandi arte cōsumatus (qui
euangelicam doctrinam ea pro-
prietate, grauitate, & veritate, **C**
quam Christi euangelium exi-
git, populo proponat) hunc in-
quam audire nesciunt. Tam bar-
barè enim iam educati sunt, vt
nullum alium palato suo accom-

B
Vulgari-
tas in cō-
cione fu-
gienda.vnde op-
timè cō-
tēntur
concio-
nator.

moda-

A modatiorem sermonem censeat,
præter illum, qui somnijs illis
& phantasijs plenus extiterit: ne
que aliam sciunt audire doctri-
nam, præter illam dumtaxat, quæ
similibus imbuta fuerit inuen-
tionibus. Nam cum populi vul-
garitas & barbaries tanta sit, &
pauci admodum, qui solidum cō-
sequantur ingenium, vt doctri-
næ veritatem distinguere sciāt:
hinc prouenit, vt potius his fa-
bulis & inuentionibus affician-
tur audientes, quã veris grauissi-
misque sermonibus. Et hoc est
B quod expressè dānat Apostolus
quod expressè dānat Apostolus
2. ad Timotheum cap. 4. cū ait:
Erit enim tempus, cum sanã do-
ctrinam non sustinebunt, sed ad
sua desideria coaceruabunt sibi
magistros prurientes auribus: &
à veritate quidem auditum auer-
tent, ad fabulas autem conuertē-
tur.

Ratio.

Exposi-
tio. 2. ad
Tim. 4.vnde or-
tum est
hoc ma-
lum.

¶ Et annotādum hic est, quòd
hic prædicandi modus, plaga quæ
dam disciplinæ fuit, qua priscis
tēporibus antiqui quidam præ-
dicatores vsi sunt. Quos tamen
propter eorum dignitatem & ho-
norem, quia viri alioqui religio-
si & grauissimi extiterunt, mini-
mè nominare decreui. Qui po-
tius in concionibus suis inten-
disse videntur, in risum chri-
stianum populum vertere, quàm
hominum vitia deturpare, aut
optimos viuendi mores docere.
Nihil enim in cōcionibus suis
differere sciuerunt, nisi sub hac

inuentionum barbarie: vnde **A A**
vsque in hodiernum diem, diui-
ni verbi auditores corruptos re-
liquerunt: & cum ijs etiam, quã
plurimos alios deprauatos præ-
dicatores, qui vix ab his phanta-
sijs & tragædiarum more, quas
in suis albeolis scriptas reporta-
runt, sese eximere potuerunt.

De quibus non immerito dici
potest, quòd scripturam sanctam
adulterio infectam dimiserunt.
Quod de similibus ita asserit di-
uus Paulus, secunda ad Corin-
thios epistola capite quarto, vbi
loquens de fidelitate & grauita-
te, quam ipse in euangelica præ-
dicatione seruauerat, sic ait:
Non sumus adulterantes ver-
bum Dei, sicut & cæteri.

Hoc (inquit excellentissimus
hic prædicator Paulus) tanqua
veritatis pignus, quam vobis
prædico, propono; quòd nun-
quam Dei verba adulterauerim
sed castè, & legitime eiusdem
scripturæ sacræ sensum vos sem-
per docuerim, cum ea quidem
proprietate, quæ tam altam ve-
ramque & grauissimam decet
doctrinam. Vbi Paulus Apo-
stolus, non solum adulterium
vocat, falsam hominibus con-
cionari doctrinam, sicut hære-
tici facere consueuerunt, qui a-
lienos omnino sensus euange-
lio sancto Christi imponunt:
sed etiam eandem scripturam sa-
cram, extra stylum & grauita-
tem, linguamq; in qua instituta

Exposi-
tio. 2. co-
rint. 4.**B****C**Adulte-
riū doc-
trinæ.

Gg s est

A est, adducere, atque extra sanctorum modum & stylum, quo eam tam grauer & decenter tractarunt: hæc inquam omnia, scripturæ sacræ adulteria sunt.

Simile Nam quemadmodum coniugata foemina, non solum tunc temporis dñominatur adultera, quãdo se ipsam cum alio deturpat, rem cum illo habens, qui eius non extiterit vir: sed etiam adultera quodammodo dicitur, quando in se ipsa grauitatem, & vxoratae foeminae decentiam, siue compositionem & modestiam amiserit, sicuti esset verborum leuitas, oculorum dissolutio, vestimentorum indecentia, faceta & inhonesta verba nimius risus leuis corporis motus, ac nimia cum omnibus familiaritas: hoc enim aliquo modo adulterium appellatur, & pignora sunt ipsius interioris immunditiæ, & vtrumque contra viri sui fidelitatem militat, quameidem viro in omnibus seruare tenetur, simili modo etiam dupliciter concionator euangelicam doctrinam adulterare potest.

Gravissimus scripturæ stylus.

C Primo modo, cum illi falsum imponit, eam nimirum extraproprium sensum adducens. Secundo modo cum grauisimum eius dicendi stylum, verborumque decorē immutat, in quo prophetæ & Euangelistæ, cæteri que doctores sacri illam tractarunt: fuit nempe stylus ille grauisimus semper, ad lachrymas & pœ-

nitentiã potius prouocans, quã ad risum.

Hinc igitur est, quod qui in concionibus suis inuentiones has comœdiarum more, leues ac risibiles adinueniunt, scripturam sacram meretricis habitum indutam ostendunt, & velut adulteram populo præsentant, eam vtiq; à verborum grauitate & decentia maxima, quam in se habet, extrahentes.

Hinc apparet clarè diabolicus abusus, turpissimumque eorum adulterium, qui vulgariter dictos Pasquines componunt, facta hominum dicta & ridicula quæ in humana vertuntur concuersatione supra diuinam scripturam fundantes: humanos casus, defectusque naturales, & hominum deprauatos mores, sacre scripturæ auctoritate firmantes. Quæ omnia fortassis, tanquam à primo fonte ab his dimanarunt vulgariter dictis sermonarijs.

2. Ratio. Secunda & principalis ratio est, quare videlicet concionator quisque raro aut nunquam sermonariorum lectione vti debeat, est, quia ex eis aliud non minus quã præcedens oritur inconueniens. Quia proculdubio (ni ego fallor) in causa extiterunt, vt multa hominũ ingenia optima, fuerint corrupta: qui si in studij sui initio, eorũ lectioni & stylo minimè occurrisset, sed in graui doctorũ lectione statim essent

A essent educati, excellentes in concionandi officio artifices euasissent. Hoc namque propriũ est optimo studentis ingenio & talẽto, quod statim in sui principio in bonis & grauisimis auctoribus enutriti expediat. Nam quemadmodum planta, cum in sui ortus initio tenera est, in ea formula qua ab hortulano dirigitur, sic recta vel curua postmodum manet: & quemadmodum etiam puer, si vt primum natus est, delicatum suserit lac, à natura bene institutus, nobilisque conditionis euadit, quod si infirmo nutritur lacte, infirmus pariter exit, & si denique bestia lacte cibatur, brutalis quodammodo etiam constituitur: sic omnino hominis ingenium est, & intellectus. Si namque in suis principijs, grauisimorum auctorum doctrinæ lacte nutriatur, grauis & bene institutus manet: quod si libellis & leuium auctorum cibetur doctrina, in eadem forma leuis & malè eruditus per totam remanet vitam: quippe qui difficile postmodum pessimum lac derelinquit, quod semel à sua natiuitate suxit.

Simile. Et quidem huius potissima ratio est. Nam id quod homines in suis primis assumpserunt principijs, id proculdubio est, quod postmodum semper ardentius amant. Sicuti primi amici nunquam à corde euelluntur. Item locus in quo quis educatus fuit,

minimè obliuioni traditur. Prætereà etiam paruulus qui semel à nutrice lac imbibit, & quem illa suis primò gestauit brachijs, eam plus, quã propriam profequitur matrem. Pari forma prima disciplina, quam in sui initio in se ipso intellectus imbibit, eam proculdubio tanquam primum amicum, & propriam patriam, & velut etiam nutricem, à qua educatus fuit, libentius, firmitusque in se recipit, eiusque memoriæ per totum vitæ suæ discursum inheret. Quo fit, vt si doctrina sana & grauis extiterit, intellectus etiam sanus grauisque remaneat: quod si mala, aut certè vulgaris fuerit, vulgariter etiam & pessimè edoctum ipsius hominis ingenium existat. Hac igitur de causa, egregium quemlibet concionatorem decet, statim in studij sui initio, libellorum hanc doctrinam à se vtrumque repellere, atque huiusmodi sermonuculos, cæterasque parui momenti scriptorum disciplinas, vt plurimum fugere: & in sacrorum doctorum doctrina, suum statim enutrire intellectum. Si quidem disciplina hæc, sanum lac, solidum, & nobile, atque delicatissimum est, quo sanus, nobilis, solidusque, atque delicatus concionatorum intellectus formatur.

3. ratio. Tertia ratio, quare concionatorem, sermonariorum lectionem

Simile.

B. Ratio.

Simile.

C

3. ratio.

476 DE LECTIONE SERMONARIORVM.

A nem amplecti non satis expedit, est nempe: quia minimè concionatori conducit, si in prædicandi arte consummatus euadere appetit, aliorum iam confectos sermones addiscere: quia hoc profectò esset, in concionandi officio imperfectū omnino & mancum remanere. Siquidem quod maximè euangelico prædicatori conducit, ad hoc vt tanquam potestatem habens & doctrinæ dominus, populo concionetur, & vt doctrinæ etiam lectione abundet, est quidem intellectum assuefacere, vt in fonte, & librorum originalibus studium habeat. Nam postquam ipsarum rerum lectionem viuam tenuerit, atque in studio suo veritatum cumulum acquisitum habuerit, rerumque materias in auctorum libris transegerit, illico hominis intellectui naturale est: sermonem texere. Cui prætereà facile est semper concionari, absque eo quòd veritatum copia, & dicendi rerum materia imminuatur: quandoquidem lectio hæc thesaurus quidam est, à quo semper noua proferuntur, propter variarum varietatem, quibus iam intellectus ipse ditescit. Etenim ipsa veritatum abundantia, dicendi formam, & stylum in componendis concionibus facile administrat. Atque è diuerso difficultas, quæ concionatori obijcitur, vt ligatus & quasi compeditus

existat, ne facilè concionari audeat, & vt statim in doctrina ipsa deficiat, est nempe, quia aliorum scriptis sermonibus eius in geniū assuevit. Nam qui de alieno doctrinam mendicat, necessum est, ipsum in doctrinæ pauperiem sæpe incidere: quia qui de suo nihil habet, ille solus pauper est & dicitur. Et hinc etiam prouenit, vt concionator alligatus quodammodo sit & mancus, vt iam à se ipso saltem sermonē vnum conficere nesciat, nisi ab alio sibi iam confectus fuerit præstitus sermo: quia cum de suo nihil doctrinæ possideat, ab alio eam medicari oportet. Quo quid (rogo) euangelico concionatori miserius, aut infelicius esse potest?

¶ Item quia ille, qui ex lectione propria in suggestu loquitur, quam ex auctorum libris & fonte desumpsit, tanquam eorum quæ dicit dominus, loquitur, atque doctrinæ suæ & concioni, viuū quid & neruos ingerit, & non ob aliud, nisi quia ex proprijs loquitur: quia doctrinæ cibus, quem populo proponit, in intellectu eius & mente, velut in proprio stomacho, iam digestus existit.

Qui autem ex alienis concionatur, quasi subiectus & timidus in concione ipsa semper procedit: nec non doctrina eius, quasi pusillanimis præceptoris, auditoribus ipsis apparet: vnde viribus & efficacia, quæ ad conuincen-

A cendum auditorum mentes, & intellectum exigebantur, necessario eius disciplina caret. Et hæc profecto causa est, cur euangelista Matthæus, de Christi Redemptoris nostri prædicatione loquens ait, quòd docebat tanquam potestatem habens. Cuius rationem alio in loco euangelium assignat dicens, quia ex proprijs loquitur, & in propria venit.

Hinc ergo colligitur manifeste, concionatores qui sermones ab alijs compositos prædicant, potius picas & aliorum psittacos dici, quàm eorum quæ dicunt veros auctores. Hinc prætereà eorum colligitur manifestus error, qui cum libris omnino careant, omne eorum negotium est aliorum scriptas legere papyros, & librorum vice, tantum albeo lis abundare. Sunt quippe huiusmodi concionatores, sicut pauperes quidam homines, qui indumentis alienis, aliorum celebrant festa. Similiter isti alienæ doctrinæ vestimentis induti, coram populo suas ostentant personas, & ex diuitijs alienis, alijs conuiuium parant. Quòd si postquam à pulpiti loco descenderint, ignis forsitan papyros consumpserit, aut certè fluiuis, vel puteus absorbuerit, nullus iam superest prædicator, siue legis præceptor: si quidem cum igne, & sermones & eorum

auctor interierunt. Vnde prædicationem eius, non aliud quàm cuiusdam comedie representationem fuisse apparet. Sicut enim in comædia, aliquis cum pauper sit, diuitis personam agit, & alius item cum sit inops regis personam præfert: sic pariter, qui ex alienis concionatur papyris, velut in comædia concionatoris agit personam, cum tamen ipse non sit. Quo fit vt non plus temporis concionatoris nomen retineat, nisi quantum concionandi representatio ipsa durat, si quidem finito sermone, finitus est & prædicator: quemadmodum in comædia, finita Regis representatione, & rex ipse pariter finitus est.

¶ Ego tamen satis crediderim quòd qui hanc papyrorum farinam exercent, plus ex studij remissione, & pigritia peccant, quia litteris insudare minimè volunt, quàm quia ingenio ad studendum careant. Agnoui siquidem ego quàm plurimos optimos fortitos fuisse ingenium qui si in librorum fonte studere decreuissent, egregij euassent concionatores: quia tamen papyris alligati sunt, papyraei etiā remanserunt concionatores.

Qui vsque adeò à prædicatorum nomine & substantia manserunt alieni, vt per totum vitæ suæ discursum, nihil aliud in concionandi

Doctorem lectioni in studio.

B rum cumulum acquisitum habuerit, rerumque materias in auctorum libris transegerit, illico hominis intellectui naturale est: sermonem texere. Cui prætereà facile est semper concionari, absque eo quòd veritatum copia, & dicendi rerum materia imminuatur: quandoquidem lectio hæc thesaurus quidam est, à quo semper noua proferuntur, propter variarum varietatem, quibus iam intellectus ipse ditescit. Etenim ipsa veritatum abundantia, dicendi formam, & stylum in componendis concionibus facile administrat. Atque è diuerso difficultas, quæ concionatori obijcitur, vt ligatus & quasi compeditus

Abundantia doctrinæ, sermonem administrat.

Exposi. Matt. 7. Marc. 1.

Scriptas legere papyros

Simile.

4. ratio.

Simile. A se ipso loqui

Simile.

C

Simile.

Simile.

Simile.

B

Simile.

C

C

Simile.

A. nandi officio, quàm p[ro]fittaci fuerint. Sicut enim in mechanicis accidere videmus, vbi nullus vnquam peritus architectus fit, etiam si lapides & ligna elaborata & polita ipsi præstita fuerint, quin antea illius artis præcepta tenuerit, aurifex etiam et si argentum & aurum limatum iam, & perfectum ipsi fuerit concessum, nullo modo consummatus existet artifex, nisi prius ipsius artis principia & regulas calluerit, ex quarum eruditione & intelligentia operandi actionem assequatur, & nisi postmodum ex tali principiorum cognitione, operis executioni manus porrexerit: ex hac namque speculatiua, in practicam ipsam deuenit, vnde postea eminens efficitur artifex. Simili modo vt aliquis consummatus efficiatur concionator, nevtiquam sufficit, elaboratam & contextam sermonis doctrinam illi præstitisse

B. (sicuti iam sermones confecti sunt) nisi primitus, velut doctus homo, stylum, principia: & dicendi regulas intellexerit, qui in sanctorum, grauiumque doctorum libris continentur: inde enim ad sermonis practicam trãsire valebit.

C. ¶ Quod si euangelici prædicatores in librorum studio remissi & pigri sunt, quia graue ipsis & molestum fit nimis litteris insudare, qua de causa aliorum vtun-

argumētum.

tur scriptis sermonibus: crassa admodum hæc est eorum ignorantia. Plus enim laborât in eis scribēdis, quã si de nouo eos certè pararent suo studio & conficerēt. Minimè tamē condēno, si concionator quisq; euangelicus in officij sui principio, aliquos habeat alicuius eminentis concionatoris sermones. Nontamen vt sicut scripti sunt, sic eos populo prædicet, sed vt in huius concionatoris scriptis, rerum electionem & dicendi stylum claritatē & distinctionem imitetur, ita vt sermones hos velut exemplar & speculum quoddam coram se habeat, vt ad illius imitationem, alios eiusdem formæ conficiat.

¶ Cæterum quia concionatores, qui concionandi officium incipiunt, nõ statim eam eruditionem & dexteritatem (quæ exigitur) cõsequuntur, vt ex ingenio suo sermones cõficere sciant, nisi ex alijs iam confectis adiuuentur sermonibus: his inquã talibus consilium darem ego, vt ad sanctorum sermones accurrant, vbi tam de tempore, quam etiã de sanctorum festiuitatibus, plurimos reperient grauissimos, catholicosq; sermones: atque super euangelia, quæ per anni circulũ decantat Ecclesia, multas reperient similiter homilias, sicuti in diuo Bernardo videre est, Augustino, Chrysostomo, & Ambrosio atq; in diui Grego. quadraginta homilijs

Incipientes concionatores.

Bernardus Augustinus Chrysostomus Ambrosius

A. homilij. In quibus omnibus, in prædicationis suæ propositum & finem, accommodatissimam inueniet doctrinam, tum pro totius christiani populi commodum etiam in sui ipsius eruditionem. Hinc namq; instructus manebit nouitius cõcionator. Quæ admodum deinceps res graues, substantiales, sanas, & catholicas, populum docere habeat. Quod profectò paruo studij labore assequetur, quia nihilo alio opus ipsi est, quàm sermonē, siue homiliam talem, sicut iacent, populo prædicare. Quod nimirum prædicatoris auctoritati decorũ valde, decentissimumque erit.

B. Quia postquã ea sic concionatus fuerit, tam apud sapientes viros, quàm etiam vulgares homines, viri sapientis nomen obtinebit. Nullus quippe asserere poterit, nisi q̄ sapienter fuerit cõcionatus & catholicè: quia sanctorum doctrina, suapte natura talis est, quæ ab omnibus indiscriminatim, libenter, omniq; veneratione recipiatur. Quod autem huic sanctorum doctrinæ cõcionator ex ingenio suo adijcere poterit, vt doctrina hæc nõ aliena, sed sua vtique appareat, stylus dicendi est, eam videlicet suauitate distincto dicendi stylo populo proponēs. Et super omnia, q̄ doctrinã talem memorię maximè cõmendat nouitius prædicator, vt sic coram populo nihil hæsitans, sed tanquam doctrinæ

Sanctorum doctrina.

Dicendi stylus.

Nouitius concionator.

dominus, omni pusillanimitate seclusa & timore, dexteritate quadam doctrinam talem in cõcionatione proponat.

¶ Præterea incipientes omnes prædicatores hortor, vt in reprehensionibus, quas in sanctorũ reperient lectione, sese temperēt, vt non ita acriter eas populo proponant, sicut in eorum iacent libris. Et vt rarò in suæ prædicationis initio, reprehensionibus vtantur: quia cum non tantam apud populum obtineant opinionem, neque adhuc, ob sui iuuentutem, vitiorum digestionem satis fuerint consequuti, eas minimè (cum ea quæ exigitur efficacia & auctoritate) dare valebunt. Cum tamen, si correctio auctoritate maxima & imperio à concionatore non fiat, friuola admodum maneat, ipsosque auditores ad risum potius, quàm ad suorum peccatorum lamentum & penitentiam prouocet. Vnde in opinione populi manet tunc cõcionator, velut nouitius & ignarus habitus: quo nullum aliud maius nouitio concionatori nocumentum parari potest, scilicet quòd statim in suæ prædicationis initio, delirandi opinionem de se in toto populo diffundat. Quapropter recentiores cõcionatores decet valde, statim in concionandi principio, ab huiusmodi sese eximere reprehensionibus: sed planissimam quan-

Incipientes concionatores.

Reprehensio quando concionanda.

omni

B

Correctio auctoritatem exigit.

C

Recentiores a reprehensione cauerent.

A quandam moralemque doctrinam eligere, eas solum veritates in suis tractantes concionibus, quæ hominum mores concernant, & quæ auditores ad virtutem, beatitudinisque patriam afficiant: potius semper intendentes, eos ad virtutis exercitium suaviter prouocare, quam comminationibus terrere. Ad hoc namque cum iam prouectiores, atque in prædicandi officio fuerint maturiores, illis oportunitas aderit.

B Iuniores, scholastica & speculativa fugere.

B Hac eadem ratione, iunioribus concionatoribus suadeo, ut si in huiusmodi sanctorum concionibus, aliqua scholasticæ Theologiæ dogmata, fideique subtilitates, & sacramentorum reppererint, à se quantum in se fuerit repellant. Exigunt enim huiusmodi materiæ, ut sufficienter populo edisseri valeant, maiorem dexteritatem indicendo & vim, quam nouitius prædicator tunc temporis obtinet: Quod si contrarium facere attentauerit, proculdubio manifesto se exponeret errandi periculo, vel saltem incidendi in aliquod indiscretionis vitium, quia temere quod ignorat, concionari audeat: sicut quotidie in quam plurimis videmus accidere concionatoribus.

C Recentiores, steriles materias fugere.

C Similiter etiam recentioribus suadeo concionatoribus, ut si in sanctorum doctrina aliquas adinuenerint steriles materias, si-

cuti sunt Philosophiæ, Mathematicæ, & aliæ his similes, eas pro viribus etiã effugiant. Quia doctrina hæc de se sterilis & insipida est, & quam naturaliter intellectus hominis propè semper refugit, ob sui obscuritatem & difficultatem. Item quia doctrina talis, non nisi clarissimo idiomate doceri habet, maximamque in dicente dexteritatem requirit, ut eam diuinis rebus, atque euangelicæ lectioni applicare sciat. Concionatori autem in suæ prædicationis initio maxime conducit, claram populo proponere doctrinam, & auditorum intellectui accommodatam nimis. Nam cum in concionandi arte nouitius sit, si eum non satis audientes percipiunt, consequens est, ut continuo intersculares, ignari & iuuenis notam illi impingant, & qui penitus prædicandi officium ignoret. Quod tamen digesto iam prædicatori, & apud populum auctoritatem & opinionem habenti, minime accidit. Nam cum eum velut doctum, & in prædicandi arte magistrum omnes habeant, si quandoque accidat eum auditores non intelligere, sibi imputant potius, quam ipsi concionatori: immo quantum prædicator maiorem obtinet auctoritatem, minusque ab auditoribus intelligitur, asserunt eum sapientissimum esse virum, quia nihil penitus quod sit infra regulas loquutus est.

¶ Et

A ¶ Et hoc sufficere quidem, quantum ad ea, quæ ad sermonariorum libros attinet, ut quantum in illis fuerit, raro, & cautela maxima adhibita, eos concionatores legant. Quod si aliquis eos inuisere decreuerit, hac lege fiat, ut si quid boni in eis repperit, quod dignum euangelicæ lectione, illud tantummodo eligat: ea tamen lege, ut doctrinam ibi repertam alio dicendi stylo vestiatur, quam ibi scripta est. Nam semel vidisse, non solum sermones hos, sed quemcumque alium librum, ut inde lector quod repperit bonum eliciat, malumque à se excutiat, minime condonandum: estò verum sit quod hæc boni electio, mali que abiectio, non cuiuscumque, sed optimi est ingenij. Sicut ei qui inter spinas versari habet, industria opus est, ne ab ipsis vulneretur: sic etiam conducit maxime concionatori, qui inter vulgares, barbaros, & periculosos versatur libros, industriam, cautelaque non mediocrem adhibere, ne dum bonum in similibus inquirat libellis, à malo peruertatur. Experientia namque compertum est, in eis qui inaduertenter similem aggrediuntur lectionem, quod hac de causa sæpe inficiuntur.

B Omnes libros semel vidisse expedit.

C Bonum à malo se cernere, optimi est ingenij, simile.

¶ CAPVT. XXXVI. DE librorum electione ad concionandum.

C T A V V M præceptum est, de electione librorum ad concionandum. Iam ergo iuxta ea quæ diximus, de electione librorum ad concionandum, agendum nobis est. Ex his enim quæ supra disseruimus, facile colligi potest, qui sint potiores à concionatore eligendi libri, ut perfectius in concionandi arte suam possit concionem proficere. Et ut materiã hanc distinctius percipiamus, tenaciusque concionatorum adhaereat memoriæ, ea qua potuerimus breuitate, quæ ad hanc materiam pertinent, perstringemus.

¶ Et quidem inter quatuor ecclesie doctores, qui iudicio meo huic prædicandi officio aptior est, & in quo velut in vero fonte & abundantissimo thesauro, breuius euangelij concionator doctrinæ abundantiam reperire possit, diuus existit Gregorius. Qui profectò tam diues in scriptura sua est, ut potius diuina, quam humana appareat. Quem cum ego plusquam aliorum quælibet legerim, cõuictus sum, hoc quod de hoc egregio viro refertur, credere: scilicet quod dum suam dictabat doctrinã, candidã quandã colubã in eius aure descendente aperte videbãt: in signum, quod ipse spiritus sanctus illi quod scriberet administrabat. Quemadmodum Petrus Diaconus eiusdem docto-

B Gregorius inter alios excellens ad concionandum.

C Mirum signum.

H Petrus Diaconus.

H ris

Aris discipulus, in eius refert histo-
ria.

Prima Gre. excellētia.
¶ Prima ergo, & quidem optima insignis huius scriporis proprietates est, quod semper radicitus res ipsas tractat, earum prope semper rationem assignans, quàm plurimis etiam exemplis & comparationibus eas in lucem educens. Quæ potissima profecto pars est, earum quas concionator in concionandi arte habere potest. Quod si aliquid huius, in eius doctrina exemplificatum videre appetis, in Pastoralis prologo maximè verum re-

Pastora.
peries. In quo ut sufficientiam demonstret, quam prælatus quilibet, euangelijque præceptor, ad tam altum magisterium habere debeat: ac per consequens ad eorum temeritatem damnandam, qui tam facile sibi pastorale hoc munus assumunt, eis sufficientiæ partibus, quæ ad illud exiguntur, penitus carentes: rationem talem in confirmationem veritatis huius adducit, quæ proculdubio in omni hominum politia conuincit. Ait namque sic:

B nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastoribus, magisterium pastorale suscipitur in magna temeritate: quoniam ars est artium & regimen animarum. Quis autem cogitationum vulnera, occultiora esse nesciat vulneribus viscerum?

Ratio potissima.
Simile.
Simile.

Et tamen sæpe qui nequaquam spiritalia præcepta cognouerunt, *Simile* cordis se medicos profiteri non metuunt: dum qui pigmetorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescunt. Verba quidè sunt doctoris huius, ponderatione dignissima, quæ in maximum bonorum prælatorum redundat honorem: in eorum autem qui tales non sunt, certè grandem verecundiam. Ait siquidem egregius hic vir, quod hæc semper fuit hominum politia, nullum scilicet in mechanica arte admittere artificem, neque adhuc vnius freni, quod solum bruti cuiusdam os & maxillæ comprimi possint, quin prius summo rigore per potiores eiusdem officij artifices examinetur.

Simile B
Quæ igitur est in ecclesia barbaries tanta, ut ille qui in Pastoralis magisterij schola nequaquam adhuc discipulus extiterit, neque in bene viuendi moribus & litteris institutus sit: sic rudis & barbarus episcopatus seu magisterij huius cathedram ascendat, eiq; permittatur, prælaturæ atque euangelici præceptoris officium assumere? Prætereà etiam religionis quam optimus quisque pastor in seipso habere debet (ut mediator inter Deum & oves suas esse possit) huius inquam religionis rationem alteram assignat, afferens, in eo non mediocre esse deliramentum, cupidum sese exhibere ut vulneri in facie fratris me-

deatur

A deatur, cum tamen ipsummet vulnus in facie sua portet. Sic etiam verecundum omnino est, dum prælatus vitiorum pelagus quoddam sit, Deum pro sui gregis delictis exorare velle. Et hæc duo, quæ doctor hic egregius per hæc duo exempla hic ostendit, plurimis alijs exemplis, efficacissimisque rationibus confirmat. Quod adhuc figuris multis, atque sacræ scripturæ testimonijs corroborat. Et hac eadem forma & dicendi stylo tota est fere scriptura eius vestita. Vix enim in eius scriptis veritas aliqua (ne lineam dicam) reperitur, quæ semper varijs testimonijs & exemplis, atque auctoritatibus non dilucet.

Diui Gregorius hylus.
B Secunda excellentia, quæ megregius hic vir in scriptura sua habet, per seuerantiam siue certam quoddam est cum ipsis quas tractat veritatibus, quousque eas omnino exhaurit, & radicitus euellit atque comminuit. Nunquam enim semel se dixisse contentus est, sed iterum atque iterum per varia utique verba, & rationes, atque exempla exponit. Itaque ab una eademque veritate, sermonem quendam continuum, siue orationem contexit, per duas aut tres integras columnas, quousque totam comminuit veritatem.

Diui Gregorius excellētia.
C Tertia eius excellētia, est & quæ plurimum concionatori & lectori conducit, quod post prolixum

A alicuius veritatis sermonem semper in calce illius epilogum quendam facit, ubi omnia quæ diffuse dixit, resumit. Qui nimirum scribendi stylus celebri huic viro, supra omnes alios, quos ego viderim, proprius est. Qui certè ad claritatem, intellectusque distinctionem maximè agit, ac per consequens ad memoriam, quam eorum quæ concionator dicit, auditor habere debet.

Diui Gregorius excellētia.
B Quarta doctoris huius excellentia est, & quidè ipsi plusquam ceteris scriptoribus etià propria, quod in confirmationem earum, quas tractat, veritatum, quàm plurima scripturæ sacræ loca semper adducere consuevit, tam veteris quàm noui etià testamēti. Quod certè cuicumque concionatori præcipuum est negotium, eam videlicet inuenire lectionem, in qua humanas ipsas veritates diuinis litteris indutas ac corroboratas reperiat. Quia præterquam quod huiusmodi doctrina concionator eruditus admodum fit, eius etiam prædicatio celebrem opinionem, & nomē apud populum consequitur. Quod superius euangelico concionatori, tanquam officij sui principalem partem, commēdauius, videlicet quod in diuina scriptura præcipue sit eruditus: quia omne eius institutum est, christianam docere legem. Quod tamen nequit fieri si primitus eam radicitus

Hh 2 non

A nō tenerit, vt inde postmodūm quod in suggestu dixerit, illico scripturæ sanctæ testimonijs probet.

5. Diui gregorij excellentia.

¶ Quinta eius supra cæteros etiam excellentia est, quod in scriptura sua nimium de hominum moribus agit, atque de eorum omnium viuendi modo maxime tractat, qui christianam vitam sunt professi. Docet enim semper quemadmodum virtutibus ornari homines habent: et quomodo à vitijs sese obseruare debeant: & quo pacto etiam in dæmonis tentamentis & astutijs cauti esse valeant, vt hinc bonum quod intendunt, velut iam experti viri conseruare sciant. Quod præcipuum est eruditionis euangelicæ, atque concionatoris officij intentum, omnem videlicet doctrinā suam, velut in scopum, in hominum vitæ christianam reformationem dirigere: nec non vt alia omnia, quæ in concione diserta fuerint, in hunc eundem finem pariter ordinentur. In quo quidem articulo, fateor scriptorum videri neminē, tam humanarum, quam etiam diuinarum rerum, qui sic fragilitatis naturæ humanæ defectus omnes in lucem eduxerit.

6. Præcipuum concionatoris.

Moralis doctrina eligenda.

B & qui statim eis omnibus tam facile appositissima remedia atque medicamenta apposuerit: vsque adeo vt hoc certe magis diuinum quam humanum iam appareat.

¶ Sexta eius excellentia est,

quod semper scriptura eius in doctrina abundat: quandoquidem sermo eius etiam si ad longum illum protendat, semper doctrinæ grano & sententijs est plenus.

6. Eius excellentia.

In ventum verba fundere.

Nūquam enim frustra verba fundit, sicut alij plurimi faciunt. Quod profecto vsque adeo verū existit, vt legētis intellectum totiam sententijs & doctrinæ documentis oneret, vt quasi oppressus gemant, & lassatum se sentiat.

Qua propter expedit valde, vt lector qui scripturam eius euoluerit, patientia & attentione legat.

Attentio ne opus est in lectio Grego. B

Siquidem quodlibet eius verbū, distincta ab alio sententia proprie semper est: neque legentis intellectum permittit in scripturæ eius attentione remissum esse. Ac denique in tantum insignis hic doctor sententiosus existit, atque doctrinæ abundantia ditescit, vt si eius opera, quæ duo tantum sunt volumina, ea phrasi & dicendi stylo scripta essent, quem diuus Augustinus siue Chrysostomus in suis gesserunt scriptis, plures proculdubio conficerentur ex scriptura eius libri, quam ex omnibus ecclesiæ quatuor doctorum simul voluminibus. Neque hoc solum dixerim, sed asserere audeo, quod si solum Pastoralis libri doctrina, in diui Augustini scribendi phrasi constitueretur, plures redundarent ex eo libri, quam fuerūt omnes eiusdem Augustini Thomi. Nam in

C Liber Gre. dicitur doctrina.

doctore

A doctore Augustino cum tanta sit verborum copia, satis fuerit in tribus aut quatuor scripturæ folijs, & quadoque in quindecim, duo aut tria adinuenire puncta, siue distinctas sententias. Cæterum in diui Gregorij doctrina, commune est in quindecim lineis, octo inuenire distinctas sententias siue doctrinæ puncta: et adhuc multoties quot sūt verba, tot esse sententias, certissimum est. Quæ certè potissima, & inter omnes præcellens est conditio, quæ prædicationis officium maxime complet, ipsamque concionatoris opinionem & auctoritatem auget: quandoquidem expedit maxime vt prædicator non solis verbis pulpiti impleat, sed vt doctrina abundet: hoc siquidem est verè concionari, Aliud verò nō nisi garrere, siue in ventum verba iactare.

In concione, non solis verbis agendum est.

7. Eius excellentia.

B ¶ Septima huius viri sancti excellentia, quæ grandem in se eruditionem continet, ad hoc vt concionator euangelicus indicendo dexteritate polleat, est nepe, quod noui testamenti veritates, multis veteris instrumenti illustrat figuris. Quod nimirum prædicationis officio plurimum conducit: videlicet correspondētiam & connexionem intelligere, quam ad se inuicem vtrumque habet testamentum. Nam sicut supra diximus, noui testamenti veritates, flores quidem sunt, quarum radix in veteri te-

Testamenti noui ad veritas correspondētia.

Simile.

stamento (sicut in arbore) inclusa fuit. Et quod præcipue euangelico præceptori conducit, est vtique euangelicas veritates ex veteris instrumenti figuris illustrare: inde namque deueniet ad hoc, vt scripturæ sanctæ cor legitime attingat.

A

¶ Octaua eius excellentia est quod præcepta multa, regulasque instituit ad sacram intelligentiam scripturam, quæ eius phrasim & linguam propriam docet. Quæ proculdubio singularis quædam lectio, concionatori que admodum necessaria est, vt legitime suum concionandi officium profequi valeat. Præterquam quod huiusmodi doctrina, ea est, in qua prædicationis euangelicæ maior est difficultas: hoc enim intimum scripturæ sanctæ cor penetrare, atque legitimum eius obtinere sensum, scilicet sacre paginæ phrasim & linguam attingere.

8. Eius excellentia.

Augustinus in concione.

B

simile.

¶ Nona ingeniosi huius viri excellentia est, mirabilis quædam eius industria, qua semper vititur, vt sic omni proprietate scripturam sacram, ad materiam quam tractat adducat. Quæ quidem potior est optimi concionatoris pars, quæ eum consummatum in hoc concionandi officio artificem reddit: scilicet vt non adulteratam aut repugnantem, sacram scripturam trahat. Et estò verū sit, quod ad hoc, expressum aliquod documētum do-

9. Eius excellentia.

G

A Et or hic non assignet: attamen eius scribēdi more clarè colligitur. Quod tamē in vno dumtaxat puncto exemplificabo, vt inde ad omnia alia perspicuum manere possit. Eius igitur industria hæc est, quòd dum alicuius vitij aut virtutis concionem aliquam siue lectionem scripturus erat, prius scripturæ sanctæ auctoritates inspexit, quæ materiam talem concernebant: ex quarum statim visceribus, concionem totam cõtextit. Itaque totus sermo siue oratio, quam inde elicit, indumentum quoddam est (velut ex lanæ filis) ex ipsis scripturæ sacræ auctoritatibus contextum, quo post modum veritates ipsæ cooperiuntur. Qui postquàm sermonem talem seu colloquutionem institutam habet, tunc temporis scripturæ sanctæ loca siue auctoritates, ac si ibi essent natæ adducit: quæ iã velut in proprio lecto vtique iacent. Et hac via, tam propriè sedem suam habent scripturæ auctoritates, ac si ibi essent natæ, & ad illum præcisè finem institutæ.

Singula ris Gregorij industria

B Simile:

Simile.

C ¶ Vt tamē doctoris huius proprietatem hanc, quæ pro concionatoris officio utilissima est, distinctius explicemus, in vno dumtaxat scripturæ loco eam exemplificabimus. Sunt in diuina scriptura quàm plurimæ auctoritates, quæ vim magnam & virtutem eleemosynæ cõferunt, vt per eam sua homines redimant pec-

cata, quantumuis graua sint & enormia. Sicut ex illo euangelij loco constat, Lucæ capite. 11. vbi postquàm Redemptor noster christus Phariseis, legisque veteris satrapis, vitiorum suorum ac ceruum magnum opposuit, vt inde salutem suam difficilem esse intelligerent, illico adiunxit: veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Item per Daniele propheta capite. 4. alia etiã his verbis similia, adducuntur. Cùm enim rex Nabuchodonosor valde esset anxius de flagello, quod ei propter peccatorum suorum demerita, Deus infligere statuerat tunc inquam propheta Daniel, eum consolaturus accedens, dixit: consilium meum tibi placeat o rex, peccata tua eleemosynis redime. Eiusdem etiam formæ quàm plurima sunt scripturæ sanctæ loca, quæ de eleemosynæ virtute & efficacia loquuntur. Vt igitur doctor hic de hac eleemosynæ virtute & efficacia loqueretur, perlegit prius omnes has auctoritates: ex quibus statim concionem ipsam formauit. Quæ quidem concio siue locutio, nihil aliud sonat, quàm quod ipsemet auctoritates in seipsis cõtinent: sunt enim verba, quæ virtutē & vim eleemosynæ ponderant, ad extirpanda peccata. Statimq; eas omnes, cum aliquibus, siquæ sunt veteris testamenti figuris, in ipsa concione velut in proprio lecto reponit

Exposi. Luc. 11.

Exposi. tio Danielis. 4.

C

Et

A Et sic legitimè cum omni proprietate, iuxta sermonis propositum, scripturæ sacræ testimonia adducuntur, quia ibi tunc temporis suam propriam habent iam dispositam sedem.

Hoc igitur mirificum quoddam artificium est, quod scripturam diui Gregorij legentes, ab eo vtique facilè furari possunt, vt omni proprietate scripturæ sanctæ testimonia in pulpito afferre valeant. Qua etiam industria & artificio, quilibet prædicator optimus in concionibus suis vti potest. Nam cum aliquam tractaturus est materiam, prius ante materiæ ipsius initium, omnes eas auctoritates et scripturæ loca inquirere conetur, quæ in scriptura sacra huic deseruiunt proposito: ex quibus sui sermonis argumentum, siue loquelam formet. quo iam ex ijs sermone formato, ea omnia loca que præuiderat, in earum confirmationem adducat: et sic lectulum in quo iaceant, iam paratum habebit, vt sic postmodum omni proprietate eas populo edisserat. Siquidem scripturæ sacræ auctoritates, in concionibus oportune & propriè, & non extortè adducere, maximum auditoribus decorem generat, ipsique concionatoris doctrine vires magnas ingerit.

Industria a concionatore summo perhibenda.

Simile.

C

C ¶ Hæc sunt conditiones atque excellentiæ, quæ in hoc egregio doctore, scriptoris optimi reperiuntur. Quæ omnes conciona-

tori optimo tam substantialia sunt, vt eum in concionandi officio egregium artificem constituent: at vero sine eis, parum profecto in christiano populo prodesse posse existimo. Qua propter (saluo meliori iudicio) hæc mea pronunc sententia est, quòd euangelicus concionator, qui rectè officium suum exercere appetit in sanctissimi huius viri doctrina præcipuè enutriatur, atque se in ea viribus totis totum transmutare conetur. Nã cum hominis vita breuis admodum sit, et in qua hominibus omnium lectione trãscurrere minimè valeat, necessarium ipsi est, vt extanta librorum congerie, vnum eligat, cuius lectioni præcipuè intendat. Qui (mea sententia) hic egregius est doctor: ipse namque est, cuius lectione utilius & breuius concionator vti potest. Et si verum sit, quòd quando ab huius vacauerit lectione, utile admodum etiam erit, scire quod ex sacris alijs doctoribus legere poterit, cum grauis sit etiam & utilissima eorum lectio: quandoquidem quanto plures in confirmationem earum veritatum (quas prædicat) adduxerit testes, maiorem eius prædicandi officium auctoritatem etiam consequetur & vim. Dum tamen, sicut iam supra diximus, ad vnius dumtaxat libri lectionem præcipuè se conferat. Nam sicut substantiale esse hominis & vita, in hoc

Gregorij doctrina prædicatori maxime cõducit.

Alia concionatoris officii utilitas.

Ad vnius libri lectionem concionator se conferre debet.

A maximè consistit, quòd ex multis cibis, principali cuidã & substantiali maximè adhæreat, & nō varijs stomachum suum repleat (hoc enim esset potius stomachū grauare: etenim vbi varietas ciborum est, ibi contentio quodāmodo inter eos reperitur, nec non ad se inuicem corruptio generatur: tametsi quandoque cibos varios solum degustare, parum nocenti parat) sic etiam cum concionatoris doctrina intellectus hominis cibus sit, consequitur inde, quòd ipsius esse & eruditio, in hoc præcipuè consistat, quòd alicuius insignis auctoris lectione fatietur. Nam si per varios eius spargitur intellectus & animus, cum tot tam varijsq; sint scriptorum styli & doctrine, nullius profectò doctrina induetur: vnde manebit in se ipso semper confusus concionator, sine aliqua prorsus doctrine resolutione, aut sapore.

B At verò cum in rerum natura nulla tam exacta res esse possit, quæ non aliquos habeat semper cōtradiçtores (quorum officium est semper in rebus ipsis potius defectus, quàm veritatem inquirere) sic etiam quantumuis hic præcipuus auctor in doctrina sua cæteros antecellat, nō desunt tamē, qui defectus eius (si qui sunt) in scribendo annotare velint, ne dicam illi imponere. Dnos ergo in sanctissimo hoc viro defectus ostendere conantur. Primus est, quòd in multis excefferit allego-

rijs. Et fateor in hoc articulo, me aliquando doctos & grauissimos audisse viros: quòd videlicet expositionem, quam diuus Gregorius super historiam Iob edidit, super Cantica canticorum etiam conficere posset, aut certè super quemcumque alium peregrinum librum. Volentes in hoc eum notare, quòd impertinentissima super Iob hæc fuerit expositio.

Solutio. Huic tamen obiectioni respondetur, quòd etsi verum sit, quòd allegorica doctrina (sicut iam supra diximus, cum de scripturæ sacræ sensibus tractaremus) non vtrique sit, quæ magis auditorum vitæ reformandæ conducatur: attamen cum sæpe in scriptura sacra (sicut etiam supradictū est) in obscurioribus eius locis, vbi littera ipsa intellectui nostro dissonantiam generat, spiritualis eiusdem loci sensus, literalis sit, deliramētumque esset, pro vero sensu assignare, quod littera ipsa indicat: hinc omnino fit, quòd cum scriptura Iob prophetia sit (siquidem in multis, si non in omnibus locis, tanquam propheta loquutus est) atque inter cæteras prophetias, hæc non vsque adeò clara sit, sed obscura nimis: et cum præterea sanctissimus hic vir, tanquã Spiritus sancti organum in ecclesia sit cōstitutus, vt suæ legis esset expositor: inde inquam esse potest, quòd in plurimis prophetiæ huius locis sensus literalis, quem

A diuus Gregorius assignat, allegoria sit. Neque obstat quòd ingenio nostro sententia alia magis adaptetur. Nam sicut iam diximus, diuinæ scripturæ secretum inclusum est nimis, & hominibus omnino absconditum. Cuius quidem familiaris sermo & dicendi phrasis, in humanis auctorum verbis siue præceptis minimè reperitur: sed à sæculi huius sapientibus Deus eum penitus celare voluit, quemadmodum ex Christi Evangelio constat. quod tamen scripturæ arcanū, amicis suis & humilibus (qui sancti doctores sunt) referare voluit, cum dixit: Confiteor tibi pater celi & terræ quia abscondisti hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater, quoniã sic placitum est ante te.

Expositio, Mat. thei. 11. Hinc igitur dico, quòd de tā insigni viro (qui tum litteris, tū etiam sanctitate pollet) asserere quòd impertinenter prophetam Iob exposuerit: et quòd sensum quem ibi assignauit, super euāgelistam Ioannem, siue quemcumque alium scripturæ locum assignare posset: temerariè omnino dictum censeo, & alicuius hominis sententia apparet, qui semper lingua taxat, quòd omnino ingenium suum excedit. Præter quàm quòd tam liberè de sanctis censuram proferre, non vsq; adeò sanū retinet saporē: cum ecclesiæ sanctissimi doctores, in christianæ legis organa, à Deo electi fuerint.

A Quare in præsentī materia, hæc mea pronunc sententia est, quæ profectò sanū (iudicio meo) atque catholicum cuiuscumq; christiano est consilium. Quòd quando quis alicuius doctoris sacri libri legerit, si aliquam repererit expositionē, quæ ingenio suo dissonantiam pariat, nunquam sacro ipsi doctori imputet, sed sibi ipsi potius, reputans semper se illum minimè intellexisse. Quandoquidem diuersum de doctrina scriptoris humani iudicium proferre debet, quàm de doctoris sancti lectione: præsertim si antiquorum & doctissimorum virorum est. Quòd si in aliquo doctorem sacrum quandoque notare velit, hoc nequaquam attētare audeat, nisi ea prius reuerentia & veneratione habita, quæ tam sancto debetur viro: tribuēs semper ipsi doctori sacro, loquutionis rectitudinem: sibi autem, eiusdem veritatis ignorantiam. Et dicere in hac parte, quòd hoc sit nostrum captiuare intellectum, ipsiusq; hominis suffocare ingenium, ne libere suam possit quisque proferre sententiam (sicut aliquis asserit, cuius nomen ob eius honorem taceo) hoc inquam, salua eius pace verum non habet. Quia sanctorū censuræ ingenium subijcere, eorumq; sententiam omni veneratione suscipere, aut ipsorum lectionem (quando tam exacta nō fuerit) summa reuerētia notare: hoc inquam, non est hominis ingenium

A genium aut captiuare, aut suffocare: sed potius in frænare, grauem que & humilem atque catholicum reddere, ne sese in sanctorum lectione præcipitem det, et ut modestè sentiat, sicut in rebus sacris eum omnino sentire oportet. Præterquam quòd auctor hic, qui diuo Gregorio hanc notam impingit, alium de eadem temeritate coarguit auctore: igitur non utique decet, ut ipsemet statim in eum ipsum laqueum incidat. Nò ergo in hoc tam liberè damnandus est beatus Gregorius, quòd tot allegorij in Iob expositione, vsus fuerit. Maximè quia si tot in scriptura Iob allegoricis sensibus vsus est, plures habet etiam in eadè scriptura morales sensus: ut liberum omnino concionatori sit, illorum vnum relinquere, alium verò, qui magis eius conduxerit proposito, eligere: cum eius lectio ad vtrumque tam sit sufficiens.

B ^{2. Defectus.} Secundus, quem illi imputant, defectus est, quia obscure ad modum fuerit loquutus: ac proinde quòd difficilis valde intellectu legentibus reddatur. Hoc tamen fateor verissimè esse, & quòd scriptura eius dètes in se habeat: et quòd lectòri patientia opus sit, ut eum sustineat, necnon quòd illum iterum atque iterum legere oporteat. Veruntamen hæc semper fuit rerum pretiosarum conditio, quòd nimio labore & difficultate attinguntur. Quemadmo

dum aurum est, margaritæ, atque A pretiosi lapides, quæ omnia à suo fonte et origine educere, laboriosum nimis est: sicuti est à venis terræ aurum extrahere, & à conchis maris margaritas, ac demum ab intimo ossis, medullam sugere, quia non nisi dentium lesione fieri potest. Sic etiam raro apud auctores inuenitur, acutè, subtiliter, & utiliter, atque simul clarè loqui. Hoc namque differt inter ea quæ præstantiora sunt, & vulgaria quæque: quòd hæc vltima, secum claritatem & facilitatem afferunt: cæterum illa non nisi obfcuritatem, difficultatemque maximam ingerunt.

B ^{2. Solutio.} Secundo dicimus quòd cum doctoris huius proprietas sit, in enarratione rerum, neutiquam sola verba consumere, sed ut omnia quæ scribit, sententijs sint plena, atque distincta propè semper doctrinæ puncta: inde inquam, hæc suboritur obfcuritas. Sed lectòr ipse contētus sit, in eius scriptura tam ingentem doctrinæ reperire thesaurum, etiam si thesaurus hic sub aliquo obfcuritatis velamine coopertus existat. Quandoquidem thesauri conditio est, non statim eum in superficie terræ adinuenire, sed in ipsius terre visceribus absconditum, à quibus labore maximo & sudore extrahendus est.

C Quæ autem sancti huius viri opera, inter cætera magis eligi debeant, concionatoris que officio

A cio accomodatiora existant, fateor me nescire. Omnes siquidem eius libri tam sunt proficui, atque concionandi officio accomodatissimi, annotatuque dignissimi, ut distinguere nescirem, quis nameorum videatur esse præstantior. Cum hoc tamen assererem ego, quod Moralia, & Pastoralis opus, necnò super Ezechielem homiliæ, ac denique super libros Regum parua scriptura, omnium operum eius potiores existant partes. Et si verum sit, quod demptis his, parum sit quod ex operibus eius concionatori legendum restet.

B **¶** CAPVT. XXXVII. DE secundo auctore, qui diuus Thomas est.

S. Thom. **H** I C igitur auctor est, cui inter doctores sacros magis à concionatore (iudicio meo) inherendum sit. At vero quia etiam inter scholasticos doctor aliquis illi necessario eligendus est, cuius lectioni maximè inter alios adhareat: et cum tot sint facultatis huius auctores, ne per omnes concionator equaliter valetur oportet ut eorum vnum præcipuum, ad concionandi officium assumat. Sed inter omnes alios, qui copiosius omnia tractet, et qui ad omnia, quæ ad hoc prædicandi munus (sententia mea) conducit magis, diuus Thomas est. Cuius profecto nomen si prædicare velim atque inter gentes celebre

A facere, suspectum me ne utiquam habebunt, esto eius sim ego professionis & instituti: cum omnes vniuersitates studiorum, & mundus totus, etiam ipsi lapides hoc idem acclament, et ex ore infantium & lactentium, ut sic dixerim, eius prodeat testimoniū appetitissimum. Et iuste quidem: raro namque aliorum auctorum reperitur scriptura, quæ sic omnes simul doctrinæ optimæ completatur partes, sicut huius excellentissimi viri lectio est. Quandoquidem in se diues est, catholica, ingeniosa, substantialis, atque grauissima: et in qua omnium eorum, quæ de rebus tum diuinis, tum etiam humanis, tractari inter homines possunt, certè relucet lectio. Vbi tam humanitarum, quam scholasticorum, & sacræ scripturæ: necnon & conciliorum, atque sanctorum, pariter & gentilium philosophorum, abundantissima continetur eruditio: vsque ad ipsam Grammaticam, Musicam, & Rhetoricam, atque Arithmeticam, ac denique quicquid humanitas in terra disputandum accedit. Nihil horum inquam videtur, egregius hic vir intactum reliquisse. Quæ præterea omnia, non vtrumque tractat, sed tanta proprietate quicquid in eius deuenit manus, edifferit, ac si ipsarummet rerum esset cor. Qua de causa in Aristotelis expositione (cuius lectio in Naturali Philosophia, alijs omnibus obscurior apparet) tam intimè

B S. Thomæ doctrina, omnia complectitur.

homo habet

homo habet

time

A timè eius viscera penetrauit, vt ab omnibus, Aristotelis anima appelletur. Et idem de expositione, quam super Pauli epistolas edidit, omnino dicendum videtur: egregiè siquidè ibi eius sensum & mentem attigit. Atque in expositione quam super euangelium Ioannis fecit, similiter ipsius euangelij mentem mirabiliter videtur attigisse. Necnon in omnibus scholasticis materijs, tam de moribus, quam fidei, atque sacramentorum, ita propriè omnia scrutatus est, ac si omnium extitisset cor. Et precipuum argumentum, quod in hac parte, hoc verum esse comprobatur, tam intimè scilicet omnia intellexisse: est nempe distinctionum multitudo, quam statim in fronte cuiuslibet capituli, vel materiæ, quam tractaturus est, statuit. Quia hoc nequaquam procedere potuit, nisi ab hominis ingenio, qui veritates ipsas vsque ad viscera penetrauerat: nam sic sigillatim omnia materiæ vel capituli membra distinguere, signum est ipsius vsque ad vltimum penetrasse cor.

Preterquam, quod excellentiam aliam celeberrimus hic vir semper in scriptura sua habet, videlicet quod in omnibus loquutus est, non solum vt sapiens vir, sed vt sanctus homo. Quia tam verè catholicè, & modestè de omnibus egit, vt certè miraculigenus quod dè videatur, quod homo qui tot tantaq; in vniuersum tractauerit

tà prudenter & cautè in omnibus se gesserit. Loquutus est præterea in omnibus sanctus hic vir religiose admodum, siquidè in scriptura sua semper viri sancti more gessit: quandoquidem tam vrbane & modeste in aliorum opinionibus loquutus est, vt ex dicendi eius stylo, sanctum esse virum & generosi sanguinis, appareat.

Habet præterea hic sanctus doctor excellentiam aliam: quod propè semper veritates omnes, quas tractat, ratione naturali confirmat, & dilucidat. Itaque nunquam in inquirenda veritate contentus est, quousque radicatus conclusiones, quas edisserit tam naturales, quam fidei penitus euiscerat. Quod) sicut supra diximus) in euangelica arte, negotium est conducens maxime, & quod magnum profecto decorem & neruos concionatorum doctrine præstat. Nam etsi christianæ fidei præcepta omni synceritate & veneratione, ab hominibus recipienda sunt, propter Deum solum, absque aliquo alio eiusdem fidei examine: attamen cum ratione aliqua naturali fulciuntur, valde fidei valorem adiuuat: nimiumque christianæ fidei profectores gaudent, in hoc quod tam firmum validumque fidei sue fundamentum inueniant, & quod adhuc in naturali lege suas habet immerfas radices. Et hac ratione egregius hic doctor, hoc scribendi modo propè semper

vsus

Distinctionis S. Tho.

2. excellentia.

S. Thomæ loquutionis sanctitas.

Ratio naturalis fidei deo valorem adiuvat.

3. Eius excellentia.

B

A vsus est, vt scilicet catholicam fidem non solum in hominis intellectu fundaret, sed etiam rationibus solidaret, vt sic magis omnibus eius claresceret firmitas. Vsque adeo, vt ipsos etiam fidei nostræ articulos, qui supra omnium hominum ingenium & naturam sunt, ratione ipsa naturali quandoque corroborare intendat: probans quidem, hominibus à Deo esse præstitos, & ad eorum fidem homines esse alligatos, hoc inquam rationi consentaneum esse nimis, atque conducens valde.

Item aliam non minorem sortitur excellentiam, concionatoris officio conducentem maxime, quod sacram scripturam ferè totam euoluit. Nullum siquidem existimo in omni sacra pagina esse locum, tam veteris, quam etiam noui testamenti, quem diuus Thomas alicubi non exposuerit. Ad hæc etiam tanta abundat sanctorum lectione, vt eorum omnium extitisse discipulum appareat, præsertim diui Augustini. Quo fit, vt quam plurimos in scholastica Theologia sepe moueat articulos, ob hoc solum, vt sanctorum loca interpretetur, absque aliqua alia peculiaris difficultate. Quod nimirum valde predicatoris officio utile est, talem videlicet suis manibus euoluere librum, in quo humana omnia cum diuinis contexta reperiat: et vbi omnia, tam

scholarum, quam etiam scripturæ sacræ, atque etiam sanctorum lectione reperiantur vestita. Item est et alia eiusdem doctoris insignis proprietas, quæ concionatori etiam non mediocriter conducit ad hoc, vt veritatum resolutionem, materiarumque memoriam, quas prædicaturus est, teneat. Nam vitiorum omnium & virtutum, nullo prætermisso, fideique & sacramentorum materiam cum alijs omnibus, quæ concionandi cathedram respiciunt, tam succinctè ac distinctè in suis proprijs locis pertractat, vt concionatori iam facile admodum sit, eorum omnium mediocri adhibita diligentia) memoriam retinere. Quod utique fiet, si primo distinctionem numeri librorum, secundo vnius cuiusque libri materiarum numerum, & tertio in vnaquaque materia numerum etiam articulorum diligenter inspexerit. Quo vno studendi modo, omnem diui Thomæ doctrinam, in vngue) vt sic dixerim) comprehendet, vt postmodum materiam talem, cum se se loci opportunitas obtulerit, facile reperire valeat.

Lectio S. Thomæ sanctorum doctorum abundat.

5. Eius excellentia.

Documētum vtile.

6. Eius excellentia.

Curiose materiæ

facula

A secularibus transcurri deberent.

Resurre-
ctio.

Quemadmodum resurrectionis materia est, quam in fine tertiæ partis edisserit. Vbi agit de forma & qualitate, qua homines resurgere habent, qua videlicet ætate, qua corporis quãtitate, qua pulchritudinis forma, qua dispositione capillorum, & vnguium, cæterarumque corporis minutiarum, quæ unicuique hominum curiosa valde sunt. Et sicuti est etiam materia, quam in fine primæ secundæ tractat, vbi omnium figurarum ceteronarumque veteris legis significationem assignat, vbi subtilia multa & curiosa valde, circa hæc edisserit materiam. Præterea etiã in prima parte, de rerû creatione loquens, subtilissima multa, ne infinita dicam pertractat: quæ tum ecclesiasticis, tum etiã secularibus valde sunt accomodata. Quid autem dicemus de ingenio, & mirabili quadam curiositate, quam ostendit, cum de passionibus & affectionibus animæ, in prima secundæ agit? Ac denique mirum etiam est, videre ordinem mirificum, quem in secunda secundæ versus finem ponit, cum de hominum perfectione & statibus loquitur. Omnes siquidem huiusmodi materiæ, suaves sunt, & quæ ab omnibus appeti debeant, & quæ itidem recreationem summam studentibus ingerant, quarum doctrina prædicator quilibet auditorum ingenium non parum delectare

Figura-
rû mate-
ria.

B

Rerum
creatio.

De pas-
sionibus
& affe-
ctioni-
bus ani-
mæ.

De sta-
tibus.

C

potest. Nec materiæ istæ de se ste-
riles sunt, aut obscure: nam præ-
ter quàm quòd curiosè existunt,
plurimum in se utilitatis & clari-
tatis continent.

At vero materias has poterit
concionator ob sui recreationem,
ijs temporibus sine magno sui la-
bore transcurrere, quibus à prin-
cipali vacauerit studio. Quem-
admodum post prandium, quan-
doque opportunum tempus est,
quo tempore seculares etiam a-
liquem humanitatis librum (re-
creationis causa) legere con-
sueverunt. Aut dum conciona-
tor dormiturus accesserit, post-
quam iam in lecto iacet, prius-
quam eum somnus occupet, de
huiusmodi rebus articulum ali-
quem legere, delectabile admo-
dum est. Vel dum in agrum de-
ambulaturus exiret, si diui Tho-
mæ portatiles habeat partes, tunc
temporis inquam, recreationis
causa aliquem diui Thomæ ar-
ticulum decurrere poterit. At-
que idem omnino esset, dum cõ-
cionator iter ageret, cum iam ho-
spitium esset ingressus, inter ea-
dum cibus paratur, opportunum
vtique tempus esset, in quo ha-
rum rerum materiam aliquam
videre posset. Et similiter in
aliquibus vacantibus diei horis,
omnium harum rerum materiã,
quæ ad euangelicam prædicatio-
nem non tam substantiales sunt,
vidisse se gauderet: nam si studij
solum taxato tempore, quod
ad

Quo tẽ-
pore stu-
dendi.

B

C

A ad concionandum exigitur, ea
se legere expectaret, impossibi-
le apparet ea percurrere posse.

7. Eius
excellẽ-
tia.

¶ Alia denique insignis hu-
ius doctoris excellentia est, quòd
scilicet cuiuscumque status siue
conditionis hominibus, & ad
quascumque res, & pro quocum-
que etiam tempore, eius est accõ-
modatissima lectio. Est enim vti-
lis diuitibus, pauperibus, ciuibus,
& quibuscumque reipublice of-
ficium gerentibus, & adhuc eiuf-
dem reipublicæ vulgaribus ho-
minibus. Decet præterea discipli-
na hæc, tam illustres viros, quàm
rusticos: conducit maximè prin-
cipibus & regibus: & fructuosa
valde est tum pacis tempore, tum
etiam belli. Et vt tandem huic
rei finem demus, nullum est sab-
orbe toto alicuius personæ, siue
officium, siue status, ad quem om-
nia quæ exiguntur, hic ingenio
se non inueniantur discussa. Ne-
que adhuc esse aliquid reperitur,
siue cæleste creaturarum officium
quod hic ad vnguem disertum
non reperitur, tam Dei, quàm
angelorum, dæmoniorum, cæ-
lorum etiam, & planetarum: om-
nia siquidem hæc eruditè admo-
dum in diui Thomæ scriptura,
depicta sunt. Ac demum tanta
in omnibus doctor hic abun-
dat doctrina, vt si hunc solum
librum concionator legere decre-
uisset, insignem hominẽ eum v-
tique formaret, tam in rerum om-
niũ naturali lectione, quàm etiã

Accom-
modatif-
sima, o-
mni ge-
neri re-
rũ. S. Tho-
mæ le-
ctio.

B

Sola di-
ui Tho-
mæ lectio, e-
gregiũ
reddit
concio-
natorẽ.

diuinæ scripturæ, atque in sancto
rum præterea disciplina: præter-
quam quòd in scholastica scien-
tia, egregium etiam redderet ar-
tificem. Si enim concionator in
his iam eruditissimus esset (ma-
ximè si alioqui mediocre conse-
queretur ingenium, atque aliquã
dicendi eloquentiam, siue talen-
tum obtineret) non solum litte-
ris consummatus euaderet, sed etiã
in concionandi arte optimus
præceptor. Qui igitur consilium
hoc acceptare decreuisset, vt solũ
diuum Thomam legeret, & in e-
ius præcisè doctrinã viribus totis
se transformare conaretur, egre-
gius profecto fieret & doctor, &
prædicator. Et hæc esse causam e-
xistimo, quare priscis tẽporibus
tam excellẽtes nostri ordinis ho-
mines euaserunt, qui maximè hoc
prædicationis officio floruerunt:
quia videlicet nõquàm secum nisi
sacra Biblia, & diui Thomæ par-
tes deferebant: quemadmodum
de aliquibus legitur, & idẽ de cæ-
teris fuisse creditur, quando qui-
dẽ eo tẽpore maxima erat libro-
rum inopia.

¶ At verò vt concionator hac
Doctoris Sãcti doctrina rectius
vti possit, & vt doctrina hæc etiã
audiẽtium intellectui melius ac-
commodari valeat, industria o-
pus est & arte: difficile quippe est
alicuius diui Thomæ articuli
scholasticã doctrinam concioni-
bus applicare. Hoc igitur in san-
cti huius lectione, cõcionatori a-
nimaduer-

B

Excellẽ-
tes concio-
nato-
res vnde
orti.

Indu-
stria cõ-
cionandi
articulũ
S. Tho-

A nimaduertēdū est, videlicet quòd eius doctrinā nullatenus eoscho lastico stylo, prout in articulo iacet, populo proponat. Itaq; in concione doctrina hæc, scholastico more induta, nequaquā in pulpito cōpareat, sed veluti moralē eā auditores agnoscat. Igitur vt primum articuli littera iam à cōcio natore perlecta fuerit, atque cum satis ibi sancti Thomæ sententiā & mentē perceperit, tunc tēporis summatim eius conclusionē colligat, & rationes pariter quibus eā firmat: deinde scholastici articuli stylum, in concionandi formam & linguam vertat, ab scholarum terminis doctrinam eius penitus denudando, vt sic clarē audiētes, doctrinæ talis percipere possint intelligentiam. Itaque si in articulo ipso hæc reperiūtur vocabula, scilicet, materia prima, esse formale, relatio, & prima atq; secunda intētio, & alia his similia, qui proprii sunt gymnasiorum termini: nequaquam in eadem forma, ea in concione proponat. Hoc nā que audiētibus in accessibile esset omnino, ac proinde id quod per huiusmodi vocabula significatū esset, prorsus in intelligibile redderetur: & quia tandē in hoc dicendi stylo populo concionari, tempus vtique esset perdere, potius quā audiētium animas lucrari. Sed per aliam dicēdi formam, hanc sermonis doctrinam circumferre habet, ea terminorū proprietate, & dicēdi modo,

quo alia ibi loqui consuevit. Itaque vocabulum hoc esse formale hominis, in hunc dicendi modum vertat, videlicet, quod præcipuē homini præstat esse & substantiam: vel sic, radix, vnde homini oritur vita & esse hominem: vel sic, præcipua sedes, in qua ipsum hominis esse & viuere residet. Has quippe dicendi formulas, populus quantumuis rudis & hebes intelliget: & quidem in sententiā hæc omnia idem sonant, quod per scholasticum illum terminum, esse formale, designabatur. Prætereà si in articulo diui Thomæ scriptum inuenerit, quòd rationale est vltima differentia hominis, minimè per hos eosdem terminos id in pulpito prædicare habet, sed sic potius: punctum in quo ipsius hominis esse à brutis differt, ratio est: quandoquidem in alijs omnibus, cum brutis hominis esse est commune, quæ solum de causa homo vocatur, & quia leoni ratio hæc deficit, brutum appellatur. Et sic per hæc duo, quæ adiunximus exempla, in omnibus alijs scholasticum stylum, in proprium & clarum Hispanum sermonē vertere poterit concionator. Quem dicendi modum, auditores omnes quantumcumque hebetes, facillè percipient: & sic nulla tā obscura reperietur scholastica doctrina, quæ auditoribus accessibilis non sit.

A Esse formale, explicatur

B Variè dicēdi formulæ

C Vltima differentia explicatur

Præ-

Forma concionandi articulum diui tho.

A Prætereà animaduertat oportet concionator, vt ne vtiquā existimet, quod in prædicabile stylum omnes scholarum terminos vertere possit: quia multa sunt, quorum entitas nullo modo nisi eis, qui eiusdem extiterint professionis auditoribus, declarari poterūt. Veluti sunt, materia prima, ens rationis, atque relationes quibus tres sanctissimæ Trinitatis personæ constituuntur: hæc enim peculiaris est gymnasiorū locutio: quòd si secus faceret, esset nimirum, diuinum sermonē tenebris obuoluere, & aerem penitus verberare. Nam postquam cōcionatori visum fuerit, se satis hæc explicuisse, existimare habet, auditores nihil horum prorsus intellexisse: adhuc enim in gymnasijs vix vocabula hæc interpretari satis valent, quin maxima semper maneat apud scholasticos confusio & dubium, de eorū entitate, & significatione. Quare oportet hic, concionatorem animaduertere, aliqua esse, quæ solū pulpitu concernunt, alia verò, quæ non nisi cathedrā decēt: & quæ ea quæ cathedræ sunt, pulpito minimè concordant, & quæ pulpiti sunt, cathedræ ne vtiquam conducunt. Et hæc præcipua esse debet prudentiæ pars, quæ in euangelico exigitur concionatore, vt scilicet ex eis quæ legerit, assumere & relinquere sciat, & quòd tandem id eligat, quod euangelicæ eruditioni con-

Nō oēs scholarū termini prædicādi

Alia pulpitu concernunt, alia non nisi cathedrā.

C

ducit: nec non quòd stylus eius talis sit, vt rudis populus semper ea quæ dicit intelligat. Nā quando hæc illi defuerit prudentiæ pars, cathedram ipsam cū pulpito confundet: ac proinde eius cōcio, nec sermo, nec lectio erit, sed vtriusq; simia.

¶ Et quia doctor hic insignis, quā plurimos habet editos libros, necessarium duximus assignare, qui eorum præcipui sint, qui magis concionandi officio adaptentur, ad quos sese concionator conferre habeat, eis præcipuē inhærendo. Ad hoc igitur, primum omnium dico, omnia eius operati esse momenti & valoris, vt si ea concionator legere possit, eorū nullus omnino liber reliquendus esset. Nam estò huius viri doctrina circa tam varias versetur rerum naturas, vna quæq; tamen earum lectio in suo genere, tam bona vtique & selecta est, vt eam relinquere dolēdum esset. Quia tamen hoc impossibile videtur, & maior eiusdem doctrinæ pars, scholastica est: necessarium concionatori erit, vt ex omnibus eius operibus, ea dūtaxat eligat, quæ suo prædicandi officio extiterint accommodatiora.

¶ Hoc igitur supposito, totus 2.2. liber, prædicatoris officio accommodatissimus est. In ipso nāq; quatuor principalia tractantur, quibus totum christianum innititur ædificium. Primum enim

A Cathedra cum pulpito confundere.

Qui sint diui Thomæ libri qui magis concioni cōducunt.

B Alia quædam libri

Alia quædam libri

C Liber. 2. 2. cōcionandi officio accommodatissimus. Primus. 2. 2. 2.

Li chri-

A christiani hominis opus est, in Deum credere, & in Deum spem habere, ac tandem ipsum amare. Quae de causa statim in ipsius libri initio, de his tribus agit virtutibus, scilicet de fide, spe, & charitate, tan ingeniosè quidè & copiosè, vt nulla sit subtilitas aut veritatis difficultas, quæ virtutes has concernat, quæ à diuo Thoma non moueatur.

Secundus christiani hominis articulus, est virtutes habere, & peccata fugere. Nam post Dei cognitionem, quæ per fidem fit, & spem vitæ æternæ, ac Dei amorem qui per charitatē & dilectionem operatur, consequitur statim peccata fugere, & virtutes amplecti, iuxta prophetæ sententiam: Declina à malo, & fac bonum. Hac igitur de causa, statim secundo loco de vitijs & virtutibus agit, quæ ad hominū salutem substantialiter attinent.

Tertium christiani hominis opus est, quatenus ipse homo reipublicæ est pars, videlicet optimum esse ciuem, sine aliquo suæ reipublicæ detrimento, ita vt illius zelum gerat, ad illius vtilitatem conetur, ac deniq; illius optimam gubernationem & politiam inquirat. Et hac de causa in tertio loco eiusdè libri, agit de materia iusticiæ. Vbi differitur, quemadmodū homo in reipublica, absque sui proximi grauamine & offensa, viuere habeat: quod si quandoq; illū

offenderit, docetur statim modus, quo se cum proximo componere debeat: & quomodo etiam, quæ ab eo abstulit tēporalia bona, ipsi restituere teneatur, vel qua sit à reipublica punitione plectendus.

Quartum christiani hominis opus est, rationem sui status Deo reddere, quæ Deus pro hac vita sibi commisit: si videlicet episcopus est, si clericus, si monachus, si rex, si dux, si reipublicæ rector, si cōiugatus. Et huic proposito deseruit, quod postremo eiusdem libri loco tractat, vbi elegatissimè statuum hominum materiam edisserit. Patet igitur, quemadmodum omnis. 2. 2. liber à principio ad finem vsque, prædicabilis est, atq; necessarius valde ad ipsam euangelicam eruditionem, nec non ad vitæ hominū reformationem.

Tertia diui Thomæ pars, etiam si in communi circa Iesu Christi domini nostri incarnationem, & Ecclesiæ sacramenta, quæ inde tanquā à fonte proprio dimanarūt, versetur, vnde totus hic liber prædicabilis appareat: sunt tamen cum his grauissimis materijs, alia quam plurima vsque ad eò speculatiua admixta, vt prædicatori maximè conducant, sua in hoc loco vti prudentia, ita vt in eis quædam eligere sciat, alia verò relinquere, neque omnia sicut ibi iacent in concionibus proponat.

In

A ¶ In prima secundæ, duæ sunt prædicabiles materiæ: quarū prima est de mortalibus ac venialibus peccatis, quæ nimirum populari eruditionem respiciunt: altera verò est de gratia, quæ in fine libri constituitur. Quæ quidem grauissima est atque necessaria, & digna quæ christiano populo sæpenumero prædicetur: claudit quippe in se merita & demerita, quæ virtutum opera atque peccata in se habent. Materia quidem digna, quæ ab auditoribus satis intelligatur: vt in conditionibus, & virtutum circumstantijs, quibus opera sua homines vestire habent, instructi sint, ne in fine vitæ suæ, & in postremo iudicij die, à labore suo defraudati reperiantur. Nam etsi virtutis substantiam operati fuerint, à circumstantijs tamen (quibus virtutem indui oportebat) fortasse nudam reperient, existimantes virtutem se operatos fuisse, cum tamen nihil forte fecerint. Vbi etiam docendus est à concionatore populus, in obligatione quā quilibet habet christianus ad augendam gratiā, quā à diuina manu tam liberaliter & abundè recepit. Et præterea erudiendus est in hac doctrina populus, vt summo opere curet ad vsuras dare optimas quasq; Spiritus sancti inspirationes, quæ à Deo quotidie tam magnificè illi sunt præstitæ. Vbi præterea docendus est homo à concionatore, quā

parui sit à sua natura valoris, si diuina manus, eiusq; gratia ipsi desit: tam debilis enim de se existit & miser, vt sine ea parui sit momenti quod egerit. Et tandem materia hæc conducit maximè, ad exponenda grauiora multa, atq; substantialia scripturæ sanctæ loca.

¶ Ad maiorem tamen materiæ huius intelligentiam, quàm hic diuus Thomas edisserit (nā de se difficilis est admodum) poterit concionator egregium quendam librum, de natura & gratia videre, quem doctissimus ac bonæ memoriæ vir frater Dominicus de Soto edidit. Qui quidem tractatus, maximū illi in hac materia gratiæ, adiumentum erit & lumen, vbi ingeniosissimè & catholicè materiā hanc dilucidauit: quæ iudicio meo, omnium operū eius præstantior extat scriptura.

¶ Est adhuc alius diui Thomæ præstantissimus liber, vbi diuus Thomas omnem scripturæ suæ florem collegit, & quidè clariori stylo & eloquentiori sermone, quàm in partibus egit: qui nimirum liber in materias concionandi officio accomodatas valde, distinguitur, & summa contra Gentiles denominatur. Quod proculdubio opus, secum habere, atque sæpe legere, concionatori conducit plurimum.

¶ Hæc igitur sunt, quæ ex scholastica lectione in diui Thomæ partibus, magis prædicationis

li 2 pro-

libro
de
natura
& gratia
domini
de soto

liber de
natura
& gratia
domini
de soto

B

Summa
contra
Gentiles

liber de
natura
& gratia
domini
de soto

C

Timen-
dum val-
de cir-
cūstan-
tias

Elabora-
dum ma-
ximè p-
augmen-
tatione

Quartus
2. 2. art.

Tertia
S. Tho-
mæ pars

C

A proposiro & fini accomodantur. Estò verū sit, quòd concionator in studij sui lectione non vsque adeò limitatus esse debet, vt id solum legat, quod postmodum prædicaturus est: debet enim concionator eruditionem habere, non solum tanquam prædicator, sed tanquam litteratus vir & legis præceptor. Quapropter non solum ea quæ pulpitem respiciunt, sed etiam quæ cathedram cõcernunt, plenissimè legere atq; scire oportet: nullus siquidem consummatus sit concionator, quin prius cõsummatus existat & præceptor.

Concionator nõ solum concionis doctrinæ aligat⁹ esse debet

Præceptor & concionator.

B Ex alijs operibus, quæ diuus Thomas extra scholarum stylū scripsit, quæ magis ad concionandi euangelicum finem agunt, & quæ potior est atq; electa doctrina, tres libri sunt. Primus est, qui in Ioannis euangelium expositionem continet. Quæ profectò tam eminens existit doctrina, vt si in aliquo auxilium illi diuinū præstitum fuisse agnoscitur, in hoc vtique sit. Siquidem mirabilis est quodammodò scriptura, in qua certè se ipsum superasse videtur.

Expositio sup Ioannē.

Expositio i Pauli epistolâs.

C Secundus quem edidit liber, est quidem, quem super Pauli epistolâs confecit: quæ etiam diuina profectò apparet scriptura, in qua (sicuti iam diximus) ipsius Apostoli anima fuisse videtur.

Tertius liber est, quem de

regimine principum instituit: & quidem curiosus valde est, in quo ingeniosissimè regū ac principum omnium tractat officiū, & vbi de totius reipublicæ politia agitur: vt tã principes qui regimen gerunt, quàm eorum ciues, veluti homines & non sicut brutam vitam agant: vbi omnia Aristotelis Ethica & Politica euoluit. Vnde iudicio meo is liber est, qui inter ceteros maioris ingenij & artificij apparet. Quæ materia necessaria est valde ad hominum eruditionē, vt instructi reddantur, quemadmodum erga reipublicæ directionem se gerere debeant, qui ipsius reipublicæ capita existunt.

Liber de regimine principum.

Maioris ingenij liber.

CAP. XXXVIII. DE sacra Conciliorum lectione.

TERTIVS liber, qui plurimum concionandi cõducit officio, sunt Conciliorum tomi, quorum lectione, summam concionibus suis præstabit auctoritatem concionator. Ibi enim sedes sunt & radices fidei veritatum, quas quotidie concionator prædicat. Itē quia in ijs, omnis ferme sanctorum doctrina continetur: & vbi fons est, à quo Ius Canonicum totum dimanat. Est præterea sacrorum Conciliorum lectio, in qua cõtra Ecclesiam, hæreses omnes cõfutatæ existunt. Et vbi prorsus firmatæ

B

Conciliorum liber.

Vtilitas libri conciliorum.

A firmatæ sunt iam, & tanquam catholicæ solidatæ, nostræ fidei propositiones, quas christiani omnes, velut catholicas, omni subiectione reuerenter suscipere tenemur: & vbi deniq; vera christianorum viuendi forma instituta est, per quam vitæ nostræ mēsuram & regulam asumere habemus: quæ omnia sūt profectò concionatori necessaria valde.

¶ Quare etsi non ob aliud, ob hoc saltem concionator euangelicus conciliorum lectioni deberet insistere, vt videlicet christiano nostri temporis populo floridum illum antiquæ Ecclesiæ statum præsentaret: atque ipsum forum christianorū, nostra hac miserabili ætate, ruinam ostenderet. Ibi enim zelum, & maximam circa ouium suarum gregem, antiquorum prælatorum curam & sollicitudinem inspiciet. Quòd si statim ad alterius ætatis prælatos coniecerit oculos, videbit vtique, quàm status ille ab isto degenerarit. Ibi quippe prælati omnes, sancti existebant: ibi omnes, sapientissimi erant viri: ibi pauperrimam debebant vitam, quia omnem substantiam suam pro suis expendebant ouibus: ibi prælati, integer animus obtinebant, quo mundi reges & potentissimos viros audaciter instruebant, eosq; in vi-

B
Floridū antiquæ Ecclesiæ tempus.

C
Pastores antiqui.

uendi christianam formam reducebant, atque sæculares omnes, vt catholici atque vt cæteris exemplares essent, compellebant. Et tandem ibi prælati, ouium suarum pastores & patres sese ostendebant: iuxta quod, si concionator in alterius temporis prælatos oculos conuerterit, reperiet forsan viros aliquos potius dominantes in clero, quàm forma facti gregis: quod diuini Petri sententiæ aperte contrauenit.

¶ In hac sacra Conciliorum lectione, similiter & catholica regum viuendi norma reperietur: qui tãtam in omnibus subiectionem & obedientiã Pontificibus & Episcopis semper præstiterunt, ac si eorū essent monachi vel nouitij. Qui etiã summum semper gesserunt zelum ad augēdi christianæ religionis instituta, fauentes semper & honorantes Ecclesiæ ministros, tam clerum, quàm etiam religiosorum monachalē statum, tum in temporalibus, tum etiam in spiritualibus. Qui omnem suam potentiam & regium statum, pro fidei rerum defensione quotidie exposuerunt. Qui præterea omni genere virtutum ornati clarebant, vt vel sic tanquam veri principes & totius orbis capita, populorum suorum gentes, in omnem christianam religionem prouocarent. Qui deniq; fidei zelo accensi, vt dei honor Indies inter homines

A

Forma viuendi regum.

B

C

A accresceret, suam propriam temporalium bonorum substantiam magnificè expendebant: qua Christi Ecclesiam ditissimam reddiderunt, ut sic eius ministri liberi, & à populi tumultibus omnino erepti, in christiani populi profectum & diuinum cultum, omnis solitudine ipsius Ecclesiae administrarent officia ne paupertas in causa esse posset, ut hunc tam altum & sanctissimum finem (sicuti animarum erat salus, diuinumque ministerium) ut decebat exercere non valerent. Per quam lectionem antiquorum principum, poterit continuò concionator alterius cuiuscumque ætatis principum agnoscere vultum. Etsi regum defectus, non tantum ipsis, quantum alijs, ut in plurimum à vulgari populo impinguntur, dicente quòd principes optimè institutos, atque ad bonum affectos propè semper vident, & quasi animi sui optatum desiderium quandoque opere ipso non adimplent, veri similis existimant, aliunde quam ab ipsis procedere. Etsi verum sit quandoque, licet rarò, contingere, etiam posse, aliquos esse tam malè institutos principes, atque ad veritatem tam tepidè affectos, ut consiliarij eius non satis liberè eisdem rerum veritatem proponere audeant: quem tamen si veritatis cupidum omnino sentirent, audacius forsitan negotiorum veritatem eis proponere auderent. **A**

Ratio, cur reges, christi Ecclesiam ditissimam reddiderint.

In quo tamen articulo, me censorum minimè constituere volo: quia ignari, ne dicam insensati hominis est, quod ignorat temerè affirmare. Hoc tamen asserere certissimum est, quòd si quandoque rex veritatem sciendi cupidum sese exhibeat, tunc temporis, inquam, vix consiliariis, si ab eo veritatem celauerint: hoc namque pestiferum esset, & toti populo maximum nocumentum parare. Verum est tamen, quòd circa quoscumque principes & praelatos, semper rudis vulgi conditio fuit, rumoribus & detractionibus abundare: quare in hisce rebus prudentis viri est, quousque veritatem clariùs conspiceret, minimè vulgo aures accommodare. **B**

Notandum valde.

Rudis vulgi conditio.

¶ Reperiet etiam concionator in hac sacrorum conciliorum lectione, remissum satis ab eo quod antea erat, clericalem habitum. Nam si illius temporis honestati, & perfectioni conferatur, inueniet utique eum ab ea perfectione degeneratum quodammodo, quam religiosum hoc viuendi institutum exigit, tum in vestitu, tum etiam in familiarum hominum conuersatione, atque ut plurimum in rebus multis, quæ hunc sanctissimum sacerdotis habitum respiciunt. Ad hoc quippe tam miserabile tempus iam Dei sacerdotes deuenerunt & ministri, ut verum appa-

Expositio, thre no. 4.

A appareat illud Ieremias propheticum dictum: Dispersi sunt lapides sanctuarij, in capite omnium platearum. Quandoquidem Ecclesiae ministri, non parum in aliquibus sæcularem viuendi formam, sapiunt: & hoc est quod platearum nomine propheta insinuat. Siquidem forum negotiationum locus est, & ubi sæcularium tumultus viget, & ubi non nisi de emptione & venditione agitur, ac denique ubi homines omne bonum quod intra se ipsos alijs in locis creauerant, & veluti thesaurum reconditum habebant, totum ibi euomunt & effundunt. Sic pariter videtur, sanctissimus ministrorum Ecclesiae status, non parum sæcularium negotiationibus esse inuolutus. **B**

Simile.

Simile.

Religio forillatus.

¶ Reperiet præterea diuini verbi concionator, in hac eadem Conciliorum sacra lectione, religionum quodammodo ruinam. Videbit siquidem religiones ab eo perfectionis decidisse gradu, quem antiquitus retinebant. Ibi etenim sincerissima erat obedientia, summa erat clausura, acerrima poenitentia, ardentissimus fidei amor, feruentissimus animarum zelus: ac denique tanta erat illius status perfectio, ut non iam hominum, sed alicuius diuini imaginem religiosi viri præferrent. Sed (proh dolor) quia iam in eis verum etiam habet Ieremias propheta, quòd

dispersi sint lapides sanctuarij. **A** Monachi namque, ipsius sanctuarij elaborati nimis erant lapides, quia in summo contemplationis gradu erant constituti. Ipsi enim erant, qui populi miseris, obortis lachrymis, compatiebantur. Ipsi erant, qui populi peccata amarissimè plangebant, atque in suis met personis castigabant. Ipsi erant, qui tota nocte vigilijs pernoctabant, pro perditissimis in sæculo hominibus, ad Deum preces fundentes. Ipsi erant, qui corpora sua flagellis, varijsque poenitentiae modis, pro peccatorum hominum in Deum offensis, macerabant. Atque ipsi denique erant, qui in potu, cibo, & vestitu, ceteros mundi homines modestia antecellebant. Iam tamen lapides sanctuarij non tam perfectum splendorem (sicut antea fortiebantur) retinent. Nam etsi apud religiones præcipuum virtutis, & fidei zelum, & religionis curam, hodie remansisse videamus: satis tamen ab ea perfectionis integritate, quam antea retinebant, deciderunt, sicuti omnium aliorum hominum status. Quòd si sæcularibus, episcopis, regibus, & principibus, ac denique clericis culpa imponitur, eos à recto & antiquo virtutis tramite deuiasse: quantum magis religiosi viri, qui tam altam viuendi formam professi sunt, impingi debet? Quòd

Simile.

Perfectio antiquæ religionis.

B

Expositio, thre no. 4.

C

A enim cæteris præstantior est eorum status, eò maiorem de eo rationem reddituri sunt: ac maior incomparabiliter adscribenda erit ei culpa, atrociorque in die iudicij infligenda pœna.

Seculariũ stat⁹.

Anti-qua seculariũ per-fectio.

Simile.

Vfus Eu-charistie sanctæ.

Reperiet pariter in sacra hac lectione prædicator, bonorum & antiquorum secularium fere totam massam corruptam & humili prostratam. Tanta quippe eo tẽpore secularibus erat cura, christianam seruandi professionem, vt non contenti essent legis substantialia custodire, sed virtutis etiam circumstantias, aliaq; christianę professionis delicatissima consilia, vsque ad minutissima queque, ad vnguem vsque, obseruare curabant. Vsq; adeò vt tũc temporis secularium congregatio in christiana Ecclesia, non nisi religiosorum cęnobiũ quoddam appareret: quia maximum Dei amorem in se ipsis, & in charitatis operibus gerebant: quia sua libentissimè quotidie in proximos erogabant: quia in pace & tranquillitate maxima (quam ad se inuicem sollicitè seruabãt) vivebant, in morum honestate, in festiuitatum obseruantia, in assiduo sacramentorum vsu concorditer viuentes. Et vbi deniq; tam puram semper gerebant vitam, vt eorum multi quotidie ad sacrosanctum Eucharistię sacramentum accederent: alij verò saltem bis vel ter in hebdomada: omnes tamen dominicis diebus

vniformiter sanctam Eucharistiam sumerent.

¶ Itaq; si christianorum statũ, qui modò est, cum antiquo, qui in sacra Conciliorũ lectione depingitur, conferas: reperiẽs quidem, ad litteram Isaię prophetiã hoc nostro miserabili æuo adimpletam esse, quę capite primo sic ait: Derelinquetur filia Sion, sicut ciuitas quę vastatur, & sicut vmbaculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario: & sicut oliua excussa, & sicut colligens spicas in autumno. Derelinquetur (inquit) sicut ciuitas vastata. Nam quemadmodum ciuitas vastata, omnibus suis diuitijs spoliata manet, atq; ab imis fundamentis euerfa, ita vt nõ nisi lapides in eius fundamentis remãserint, siue turris aliqua, vel paries destructus, in signum quòd ibi antiquum extiterat edificiũ: sit etiam christianam Ecclesiam optimis christianorum morib' (qui eius erant diuitiã) spoliatam reperiẽs, atque ab integritate, & antiquo virtutis flore desam. Ita vt iam in ea non remanserint, nisi antiquę virtutis in cœmento lapides: quia non nisi antiqui edificiij aliquẽ reperiẽs superstitem parietẽ, veluti christianũ principem aliquẽ, aut prælatum optimum, aut certè bene institutũ militẽ, siue religiosum christianum. Et hoc quidẽ in signũ eius perfectionis, quã primitiuo tẽpore obtinebat ecclesia.

¶ Re-

A Remansit etiam ecclesia (ait propheta) sicut vmbaculum in vinea, postquã iam transacta est vindemia. Quãdo enim vberimo vuarum fructu abundabat vmbaculum ipsum virentibus arborum ramis ornatũ erat. Vbi vinea, lancea, buccina, funda, & cæteris defensionis instrumẽtis, munita existerat. Cæterum postquã iam vuarũ vindemia trãsiit, ipsius vmbaculi armatura solũ ex lignis contexta remanet. Sic omninò eo felicissimo tempore, quando hæc ecclesię vinea vuis abundabat (quæ vtiq; virtutum erat redundãtia, atq; feruentissimus religionis zelus) erat quidẽ tunc tẽporis christiana hæc publica florida tota, atque virtutũ ramis decorata. Nec nõ abũdãtissimo virtutũ fructu prospera: habebat præterea lanceã, turrim, & resonãtem buccinã, quia rectores eius & pastores gregum vigilijs incumbabant. At verò nostra hac miserrima etate, non nisi christianorũ armatura nobis remãsit, quæ nõpe est in Deũ credere, crucisq; sigillum in frõte portare, atq; pectus pugno percutere, statimque in ecclesię ingressu aqua benedicta sese aspergere. Nã in cæteris virtutũ exercitamentis, vindemiata est iam ecclesię vinea, neque quicquam vuarum remansit, præter duos aut tres botros in vno aut altero vitis palmite pendẽtes: quia mirũ est si iam duos vel tres in po-

Simile.

Vmbaculi vineæ.

Expositio, lla. 1.

Ciuitas vastata.

Simile.

antiquę ecclesię pictio.

Simile.

Simile.

pulo vno, christianos & religiosos reperiẽs viros, qui verè & viriliter, sicuti decet, virtutis prosequantur exercitium.

Remansit etiam ecclesia, sicut oliua excussa, quę postquã excussa est, si circum circa contempleris, vix oliuam vnã in eius aliquo ramo, alteramq; in altero, pendentem videbis. Sic etiam si ecclesię christianitatem modò attentè inspexeris, tã vtiq; excussa remansit, vt maximi estimemus, vnum aut alterum christianum verum in populo reperiri.

¶ Et tandem in hac Dei republica, remansimus iam christiani, sicut illi qui in autumno spicas colligunt. Qui enim in autumno spicas colligunt, pauperculi quidã homines sunt, qui spicas quæ ex messorũ manibus decidunt post eorum terga disquirere contenti sunt. Sic omninò hoc nostro infelicissimo æuo, de relictis sumus tã virtute inopes, vt nullum aliud in autumno colligamus semen, nisi quod ab illorum ditissimorum, illustriumq; primitiã ecclesię virorum decidunt manibus. Illi namque velut principales ecclesię messorum, triticum in horrea sua introduxerunt: nos autem velut pauperculi, post eorum terga spicas colligimus.

Et tandem (vt ait Chrysostomus) nihil iam christianitatis hominibus in christiana hac publica relictum est, præter quã

¶ In templo-

A

Simile.

oliua excussa.

Simile.

B

Spicas in autumno colligentes.

Simile.

C

Chryso-

A templorum turres, & in eis sonantia cymbala, atque in itineribus crucis signacula multa. In hoc igitur deseruit concionatori, sacrorum conciliorum lectio, ut virtutis & religionis imaginem agnoscat, & eam velut virtutum omnium speculum, Christiano populo præsente: per quam in quam lectionem christianorum quilibet, cuiuscumque sit status aut conditionis, vitam suam corrigat & emendet, velut mulier, quæ speculum præsens coram se habens, sui vultus defectus & maculas corrigit & emundat, per quod itidem lectionis sacræ exemplar in incessu, statu, habitu, & in cæteris omnibus, quæ Christianam concernunt vitam dirigamur.

Cōcilio
rū lectio
quid cō
cionato
ri cōdu-
cat.

Simile.

Simile.

B

¶ **CAPVT. XXXIX.**
de libris pro confutatione
hæreticorum à concionato
re eligendis.

C **S**T præterea concionatori necessarium, ut sicut veritatum lectionem habere debet, ita & hæresum atque errorum notitiam teneat, ut suo tempore eas confutare, necnon à malorum christianorum cordibus, velut pestiferum zizanium eradicare sciat. Nam sicut colonus zizaniam euellere curat, ne triticum suffocet: sic concionator hæreses eradicare tenetur

Simile

ne diuini verbi, quod prædicat suffocetur semen. Ad hoc igitur opus sibi est, aliquos etiam legisse libros, in quibus hæreticorum errores confutentur. Ad hoc tamen si de antiquorum hæreticorum erroribus loquamur, nullus liber est, qui omnes priscorum hæreses in vnum collegerit, sed diuisim in varijs auctorum libris tam scholasticis quàm sacris refutatae sunt. Et estò verum sit, quòd diuus Augustinus fuerit, qui plus contra antiquorum hæreses scripserit: sed tamen illius temporis hæreses iam modò per ecclesiam publicè sunt damnatae, atque in concilijs tanquam tales habitæ, & velut manifestæ hæreses publicatæ. Quemadmodum fuerunt Arrianorum, Donatistarum, atque Manicheorum sectæ. Neque adhuc etiam diuus Augustinus antiquos omnes hæreticos in vnum compilauit: siquidem extra hos recensitos, alia est hæreticorum innumera multitudo. Qui tamen his nostris temporibus, oēs in vnum redegit librum, fuit quidem pater Alfonsus de Castro professio- nis diui Fracisci, vir quidem doctissimus, atque non minus egregius concionator, in libro quodam, quem de hæresibus edidit.

Veruntamen de nostri temporis modernis hæreticis, præsertim à Martini Lutheri secta vsq; nunc, quos oportet ut concionator suo tempore vel in sermone, vel in familiari colloquutione

Arriani.
Donati-
stæ.
Mani-
chæi.

C
Alfonsus
de Cast.

Recensio
res here-
tici,

con

A confutare sciat, quia hæreses huiusmodi, recentes valde in catholicorum auribus versantur) auctor igitur, qui melius de his recentiorum hæreticorum erroribus disputat, huius præcipuæ lutheranæ sectæ, & qui efficacioribus argumentis, sanioriq; doctrina hæc edisserit, Rossensis est doctissimus vir, qui satis ad longum hanc hæreticorum materiã eruditissimè disputat. Quia tamen auctoris huius lectio, aliquantò prolixior est, & fortassis concionatori fastidium generaret, auctorem aliũ videre libeat, cui titulus est. Compendium cōcertationis huius sæculi sapiētium ac Theologorum, super erroribus moderni temporis: quæ confecit insignis quidam vir, nomine Ioannes Bunderius à Gandauo, instituti sancti dominici, qui tunc temporis officij sancti extitit Inquisitor. In quò quidem libello doctissimus hic vir, elegantia, claroq; stylo, summa breuitate, & abundanti sanctorum lectione, atque sacræ scripturæ quàm plurimis testimonijs, de confutatione modernarum hæresum tractat, simulque de multis antiquioribus alijs rebus. Qui præterea in lucem radicitus educit principia omnia, & cærimoniarum Ecclesiæ antiquitates, nec non laudabilia eiusdem Ecclesiæ antiqua statuta, & religiosos hominum mores, religionumque fundamēta: quæ omnia maxima bre-

Rossen-
sis.

Copen-
diu con-
certatio
nis.

B

Ioannes
Bunde-
rius.

C

uitate colligit, atque ingenio dilucidat. Et horum duorum auctorum lectio, sufficiet quidem, ut eruditus sit satis concionator, in his quæ hæreticorum sunt, ut de eis, dum temporis opportunitas exegerit, loqui valeat.

¶ **CAPVT. XL. DE LI-**
bris lectionis naturalis,
quos legisse concionato-
rem decet.

POST QUAM de sanctorum libris, atque hæreticorum disseruimus: conducit etiam præceptorum euangelico (sicut supra diximus) ut aliquem lectionis naturalis librum percurrat. Nam lectio hæc (sicut iam à nobis superius expositum est) decorem nimium & robur nostræ fidei propositionibus, quæ in concionibus adducuntur, tribuit. Auctores autem qui huic concionandi proposito magis deseruiunt, quorum excellentior sit doctrina, & quæ plus optimam hominum vitæ institutionem respiciat, duo quidem sunt, quorum lectioni concionator præcipuè adherere poterit: sunt enim scriptores tum grauisimi, tum etiam eruditionis multæ. Quorum primus Seneca est. Nam etsi multa in operibus suis contineat, quæ humanæ sapientiæ curiositati deseruiant, habet tamen inter hæc aliqua, euangelicè eruditioni valde accommo-

Seneca.

data.

508 DE LIBRIS AD CONCIONES ELIGENDIS

A data. Sicuti est tractatus ille, quē ad Lucillum Balbum scripsit de humanę vitę institutione: & alij quem ad eundem, de prouidentia diuina misit: aliasque maximi momenti materias pro hominum morali instructione disse-ruit. Quemadmodum fuerūt de paupertate, De ira, De clemētia, De vita beata, De tranquillitate vitę, De breuitate vitę, De quatuor virtutibus moralibus, De hominū moribus. In quibus omnibus acutissimē & sapienter multa, quę ad religiosam hominum institutionem attinent, per tractat.

Plutar- chus.

De libe- ris edu- candis.

B **¶** Secundus auctor, qui post Senecam concionandi officio simili-ter conducit, quantum nimirū Seneca fuit, ne plus dixerim, Plutar- chus est, in libro quem de Moralibus confecit. Nam omnes ferē materię, quas hic tractat, ad hominum mores attinent, eisq; quas euangelium exposcit, maxi- mē sunt affines: præcipuē ille, quas hic statim subiungemus. Quarum prima est, tractatus qui- dam de liberis educandis, in quo eruditē admodum parentum of- ficiū edocet, eorum industriā exaggerans, quam in educandis filijs tenere debeant. Quam do- ctrinam, multis in locis scriptu- ra sacra exigit, & quę præcipuē iuuat ad sacramēti matrimonij declarationem, quę etiam diui Pauli doctrinę concordat, ad Ephesios, capite. 6. vbi tractat

de forma quam pater erga filios sit habiturus, & ecōuerso de sub- iectione, quam filij parētib; ex- hibere teneantur.

¶ Itē est & alia materia in eodem Moralium libro, de modo proficiendi in virtute quem ho- mo tenere debeat. Quę etiā do- ctrina multis scripturę sacre lo- cis correspondet, sicut illi Mat- thei. 25. capite, de talentis quę pa- ter familiās suis seruis contulit, vt negociationi expositis, eisdē alia quinq; lucrarētur. Correspō- det prætereā disciplina hæc, se- cūde ad Corinthios epistolę ca- pite. 6. vbi ex professo Apostolus tractat de profectu & augmento virtutum, quod homines in vita sua gerere debent, ex gratia san- ctissimisq; inspirationib; quas à Deo tā magnificē receperunt. Respondet prætereā materia hæc, illi euāgelij loco, qui de ho- minis perfectione agit, cū Chri- stus ait: Estote perfecti, sicut pa- ter vester cælestis perfectus est.

¶ Itē est auctoris huius in præ- fato loco materia alia, de vtilita- te ab inimico capiēda. Quę pro- fectō disciplina christianę reli- gionis culmen respicit, & quę le- ctioni euangelicę Matthei. 6. ca- pite adaptatur, vbi de dilectio- ne inimici agitur. Quę præte- reā doctrina, legis christianę vi- sceribus concordat, quę man- suetudinem, atque in aduersita- ribus tolerantiam, homini chri- stiano suadet.

Ad E. phe. 6. c.

Modus in virtu- te profi- ciendi.

Exposi- tio. Mar- thei. 25.

Exposi- tio. 2. co- rint. 6.

Exposi- tio. Mat- thei. 6.

De vtili- tate ab inimico capiēda.

Exposi- tio, Mat- thei. 6.

¶ Est

A **¶** Est & adhuc proficua nimis doctrina, quā adhuc auctor iste tractat, de differentia inter verū amicum, & adulatorem: aptissi- ma quidem ad prædicandū chri- stiano populo verę amicitiaē cō- ditiones, quas Christi euangeliū ab hominibus requirit. atq; ad reprehendendū hominū adula- tiones, quibus reges atque alij mundi huius magnates plurimū gaudent. Est prætereā materia de vera amicitia, conformis ma- ximē illi euāgelij loco, vbi chri- stus ait: Vos amici mei estis, si fe- ceritis quę ego præcipio vobis. Vbi Christus verē amicitiaē cō-

B ditionē vnico verbo explicuit: in hoc scilicet, quod eius facerēt vo- luntatē. Verus enim amicus, ami- ci voluntati subditus esse debet.

Scribit etiam hic auctor, vti- lissimū alium tractatum de amo- re parentū erga prolem. Vbi do- ctissimē edisserit de amoris con- ditione, quem erga filios parētes gerere habent: ne illos velut ani- malia bruta, sed sicut homines diligāt, & enutriant, intra ipsius rationis limites, intelligentes quod in altio-rem finem, quam terra hæc sit, eos procreāt. Quę nimi- rum doctrina, valde scripturę le- ctionem concernit, & legē quam christiani parētes professi sunt.

Scribit etiam Plutarchus tra- ctatum alium, scilicet, quemad- modum ira fugienda sit, & quo- modo etiam in homine sensualita- tis furor sit edomandus. Quę

Veri a- mici & adula- to- rum diffe- rentia.

Exposi- tio, Ioan- nis. 15.

De amo- re paren- tum.

Simile.

De fugiē- da ira.

materia christiani hominis in- stitutionem respicit: cuius qui- dem principale intentum est, pa- cificas & consēpultas suas habe- re passiones.

Item materiam aliam scribit de vitio quod in nimia diuitia- rum cupiditate committitur.

Quę doctrina decet admodum christianę legis nostrę profes- sionem, quę euangelio Lucę. 12. cap. præsertim cōcordat, & Mat- thei 6. cap. quę ambo vtriusq; euangelij loca, nimiam hominū sollicitudinem damnāt, erga tem- poralia huius sæculi bona. Con- format etiam doctrina hæc diui Pauli lectioni, ad Philippenses capite quarto, atque primę ad Corinthios epistolę, capite sep- timo, vbi de eodē apostolus agit.

Est itidem vtilissima doctri- na, quam in alio tractatu docet, de sapientia & regimine princi- pum: doctrina quidem necessa- ria valde pro multis scripturę locis.

Tractat similiter in libello quodam præcepta quędam, quę docent conditiones, quę inter vi- rum & vxorem seruari habent, vt eorum vita rectē sit instituta. Omnia hæc quę diximus, in li- bris Moralium hic auctor con- tinet.

CAPVT. XLI. DE dictionarijs, quę prædicato- ri sunt accommodatiora.

A Christia- ni homi- nis intē- tum. De diui- tiarū cu- piditate.

Exposi- tio. Luc. 12. & Ma. 6.

B Ad Phi- lipp. 4. 1. cori. 7.

De regi- mine pri- cipum.

C De ob- seruātia inter vi- rum, & vxorem.

Simili- ter.

De fugiē- da ira.

ROST iam memoratos libros, conducit præterea concionatori, ad veram & legitimam vocabulorum significationem, tam scripturæ sacræ, quàm etiam sanctorum, aliquem sibi eligere auctorem, qui propriè de hoc tractet. Maxima siquidè prædicationis pars à legitima vocabulorum acceptione dependet: quandoquidè ex vera & propria terminorum intelligentia, verus & proprius scripture sensus insurgit: ac proinde sepe concionator, legitimo etiam sermone Hispano, & vocabulorum proprietate in pulpito doctrinam populo proponere sciet. Cui proposito, duo sunt aut tres, quos ego hucusque viderim auctores, qui de hoc rectius tractant. Primus & præcipuus, qui maiori proprietate, atq; grandi auctoritate, necnò & lectione multarum latinorum librorum, tum etiam sacrorum, materiã hanc ex professo euoluat, liber quidam est, in tria diuisus corpora, cui titulus inest Thesaurus linguæ latinæ: insigne certè opus quod scripserunt duo celebres viri, vtraque lingua (Latina videlicet & Græca) pollentes, & in omni humanistarum lectione eruditi admodum. Et certè re vera ipsius libri nomen, eiusdem factò cõcordat: est nempe acceptionis terminorum verus thesaurus.

propriete hanc edisserit materiam. In his duobus auctoribus copiosè inspicere valebit concionator, quicquid sibi in hoc articulo necessarium duxerit.

Est adhuc liber quidam egregius qui Erasmi Adagia inscribitur, qui grandi proculdubio abundat lectione, quantum nunquam in aliquo alio viderim ego auctore, circa prouerbia, antiquasque sententias, quæ tũ in humanistarum lectione, tũ sanctorum, tum etiam familiari hominum loquutione quotidie versantur. Quæ nimirum lectio ad concionatoris eruditionem cõducet nimis. Conatur siquidè in lucem educere origines oēs, vnde tot loquendi modi inter homines promanauerint. Inter quæ omnia, potissima sunt & præcipua quedã adagia, quæ vtilem magis accomodatiorẽq; ad concionandi officium cõtinent doctrinam: sunt enim materiæ istæ oēs morales, & quæ christiano populo prædicabiles existant. Sunt autem adagia hæc numero decem, quæ hic statim signare decreuimus, ne concionator librum totum cogatur percurrere, sed ilico per titulos hic signatos facile reperiat. Primus est, dulce bellum in expertis. Secundus, homo bulla. Tertius, ne bos quidè pereat. Quartus, Scarabeus aquilam querit. Quintus, sileni Alcibiadis. Sextus Herculei labores. Septimus spartam nactus es, hanc ornas. Octauus festina lete. Nonus aut fatuum, aut regem nasci oportere.

Erasmi adagia.

Dulce bellum in expertis.

A In his adagijs, quæ potiora sunt totius libri, quam plurimè continentur materiæ, quæ hominum mores concernunt, & humanos ritus: vbi singularis includitur eruditio, ad quarumcumq; gentium conditionem & statum.

¶ Oportet tamen concionatorem prouidum esse & cautum in lectione adagij illius, dulce bellum in expertis: in cuius lectione Erasmus omne debellandi genus damnare videtur, nullum enim secundum eius doctrinam iustum inter homines bellum esse apparet. Quod profectò catholicæ veritati repugnat. Nam præterquam quòd in sacra scriptura ex ipsius Dei expresso mandato, quàm plurima fuerint gesta bella, sicut inter filios Israël contra Philistæos, cæterasque mundi nationes fuisse legitur: neque adhuc in lege christiana iustum bellum damnandum est. Nam si bellare minimè licet, multa in christiana republica crearentur atrocina atque tyrannides: & præterea ridiculum esset, quod hostes qui proprias christianorum terras possiderent aut usurparent, fugare non liceret.

CAPVT. XLII. DE modo formandi seu componendi sermonem.

NONVM præceptum est, de modo quo confici debet euangelicus sermo.

Iam ergo agendum nobis est in hac parte de forma, quam concionator euangelicus habere debet in formanda concione. Sciendum igitur est, tres esse modos, euangelicam conficiendi orationem: quibus in christiana doctrina populus præcipuè erudiri potest. Quorum primus est, quod vulgariter dicitur, euangelium postillare, id est seorsum aliqua loca euangelij exponere. Quod nihil aliud est, quàm super euangelicam historiam præcipua aliqua puncta ad prædicandum eligere. Itaque dum ipsius euangelij litteram in concione successiuè refert, ita etiam successiuè aliqua eius seorsum loca populo declarat: sicut sanctorum multi in scriptura sua vti consueuerunt, & concionatores etiam sepe numero faciunt. Et hic prædicandi modus audientium aures quodammodo delectat, quia eos varijs doctrinæ punctis reficit: doctrinæ siquidem varietas valde hominis intellectum delectat. Quæ admodum in mensa ciborum diuersitas, comedentis gustum etiam recreat. Et quemadmodum mercator, qui varias mercès ementibus proponit, ipsos mercatores & delectat & prouocat, ut ad eius officinam accurrant. Et sicut præter diuersis floribus respersum, hominem ad colligendos eius flores incitat. Similiter quando in concione sua prædicator variam proponit doctrinam, conuiuium quod-

Triplex modus conficiendi sermonem.

Postillare.

Postillare.

Postillare.

Postillare.

Postillare.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

B

C

Thesaurus linguæ latinæ.

Simile.

Calepinus.

A quoddam auditoribus parat, ex varijs appositis cibis, quo ipsis, veluti comedentibus, dulcem ingerit gustum: atque officina est, in qua margaritæ plurimæ educuntur: nec non & pratum quoddam, vbi multi nascuntur flores atque diuersę exoriuntur odoriferæ herbæ. Quæ omnia ad concionis affectū auditores mouent, & vt doctrinam in sui commodum colligant, afficiunt.

¶ Hic tamen modus docendi euangelium etsi audientibus (sicuti diximus) recreationem afferat, non vsque ad eō ipsis utilis existit. Parum siquidem auditorum animos mouet, quod tamen concionatoris euangelici principale debet esse intentum. Quem admodum enim dum comediti in mensa plurimi apponuntur cibi, eius salutis minimè quidē conducit (ciborum enim multitudo in causa est, vt ex omnibus aliquid degustet, & tamen nullum integrè comedat: satiusq; illi esset & salubrius, vno aut altero potiori refici cibo) sic pariter quando euangelico auditori plurima in concione proponuntur doctrinę puncta, intellectus eius omnia degustat, & nullum deglutit: eiq; ad vitę suę reformationē, fuisset profectò salubrius, aliquam euangelij dumtaxat veritatem comedisse, & ruminasse, quousque eam integram deglutisset. Nam quemadmodum ille, qui ad officinam plurimum mer-

cium accurrit, in qua margaritę & gemmæ abundant, atque plurima alia adest mercium multitudo, sæpenumero in aspiciendis dumtaxat mercibus totum consumit tempus, nullamq; illarū emit, quia nimirum non tot sibi suppetūt pecuniæ, ad tot mercium emptionem: sic etiam qui ad concionem varijs doctrinis respersam accurrit, potius tempus ipsum consumit in contemplatione & curiositate variarū veritatum, quàm in eis vtique recipiendis, atque vitę suę reformationi applicandis. Quia nec prædicatori tempus suppetit, vt tot veritates efficaciter auditori persuadeat, sed eas breuiter trāscurrere oportet: neque etiam ipsi auditori sufficiens stomachi calor inest, quo eas digerere valeat. Sed ad hoc tandem tunc temporis deducitur concionādi negotium, vt concionator eas proponere, & auditor audire, contenti sint.

¶ Et hic prædicādi stylus est, quo vt plurimum magis diuini verbi vtuntur concionatores, quia in rei veritate facilius est, & in quo paruo eget cōcionator studio: in eo siquidem nullū est ingenij artificium. Nam ad inquirendum diuersa doctrinę pūcta, in vno eodemq; euāgelio, facile admodum est in sanctorum doctrina hoc reperire, atque in alijs euangelij expositoribus. Huic enim proposito deseruit maximè

Postilla, parū auditorem mouet.

Simile.

Simile.

A maximè diui Thomę cathena aurea, atq; homiliæ quā plurimę, quas doctores sancti super euangelistas confecerunt: quas si prædicatori legere libeat, nullus est qui saltem super quodlibet euāgelium quatuor, aut quinque, non reperiatur puncta, quæ concionari populo possit. Et hic concionandi stylus est, quem summopere diligunt, regiam incolentes curiam: sunt enim qui veritatum curiositate potius vestire intellectum appetant, quàm ipsarum profectu animum perficere. Nam quemadmodum in suorum corporum exterioribus indumentis, omniumq; aliarum rerum politia, curiosi semper existunt: sic etiam in ipsa euangelica doctrina, curiositatum, plus quàm vtilitatis vt plurimum amatores videri appetunt. Quod profectò in regia cōmorantes curia minimè decet. Nam estò ibi vt plurimum virtus & fidei zelus, religionisque, apud multos vigeat: attamen quia ille locus est, vbi tanta gentium adest multitudo, multitudinem etiam vitiorum ibi adeste necessarium est: quæ vitia præcipuè concionatores summa diligentia & zelo reprehendere habent. Et cum prætereà locus ille sit, vbi homines carnis delitijs magis quàm alibi vtantur: & vbi etiam prælatias, dignitates, ceteraque reipublicæ officia tam effrænate procurant: neces-

sariò inde consequitur, vt ibi potius, quàm quocūq; alio loco, vitia ipsa habenas laxent: sicuti sūt gula, auaritia, atque prophanorum vestimentorum vsus: vbi prætereà cupiditatis vitium in rebus temporalibus, & ambitionis appetitus vela sua extendunt: ac denique vbi vnus ad alterū æmulatio ex toto grassatur. Quapropter hoc in loco concionatoribus tali doctrina opus est; quę vitia extirpet, virtutesq; plātet, colligationes dissoluat, prophanumq; viuēdi modū ad christianam formā reducat. Ad hoc igitur oportet omnino, vt euāgelici cōcionatores aliquibus præcipuè veritatibus insistāt, eas nē pecōtinuo aliquo argumēto prosequentes, vt sic similibus auditorum rebellem intellectū vincāt, proteruumq; animum deflectāt, vt vitiosissimum viuēdi modū, quem habent, derelinquāt, virtutumq; adhæreant exercitio. Hoc inquam in regia curia potius opus est, quàm curiosam aliā doctrinæ subtilitatē adducere, quę eorum demulceat aures:

¶ Et quidem inuenio hunc cōcionandi stylum, potius pro iustis hominibus esse aptum, qui iam religiosam gerunt vitam, quā pro peccatoribus. Nam hoc interest, iustis, vel peccatoribus concionari. Illis namq; cum in virtute iam radices miserint, & in bene viuēdi exercitio sint cōstituti, adducenda est doctrina,

Cathena aurea

Regiam incolentes curiam.

Simile.

Concionator regius.

A Curie vitia.

Doctrina, curie expediens.

B

Concionandi modus pro iustis hominibus.

C

A que eorum delectet voluntatem, intellectum subtiliter doceat, ac deniq; doctrinę dulcedine mentem reficiat, vt in dies in virtutis perfectione crescant. Cæterum ijs, qui in profundo peccatorum sunt immerſi (sicut vt plurimum in curia cōmorantes sunt) ne vtiquā oportet doctrinę subtilitatibus eos imbuere, sed talem proponere doctrinam, quę eos iudicij die, & inferni pœnis, mortisquę horrenda hora, atque vitę breuitate terreat.

Grego. Et hoc est diui Gregorij præceptum, trigesimo Moralium libro, capite. 7. vbi ait, quod sicut gallus iuxta varias noctis horas, varios etiam format cantus

B (in profundo namq; noctis, raucam, grauemq; emittit vocē: at verò iuxta aurorā, cum iam dies eluceſcit, delatiorē & ſuauē vocem format) ad eum omnino modū circa audientes variū debet euangelicus cōcionator formare ſermonē. Eis quippe qui in peccatorum ſuorū noctis profundo, quaſi iam ſepulti poſiti ſunt, atque ipſius vitij ſomnolētia detēti, efficacē debet proponere doctrinam, quę vires & neruos obtineat, vt eos à peſſimis, foetidiffimisq; morib⁹ eradicare valeat: Eis tamē qui verſus auroram à vitiorū iam ſomno excitati ſunt,

C atque virtutum exercitio eleuati, decantare in cōcionibus dulciter habent, eorumque animos ſuauiſſime doctrinę reficere, vt in

bono opere incepto creſcant, & beatam vitam, quam ſemper intendunt, ardentius apprehendere conentur. Sicut enim mulieri, quę ſubſtantiali iam veſte induta eſt, non niſi monilia deſunt, quibus caput adornet, cæteraquę veſtimenta illuſtret: ſic etiam religioſis viris, qui iam virtutum ſubſtantialibus indumētis induti ſūt, nihil aliud deſt, quā vt concionator, veluti monilibus, eorum intellectum pretioſis delicatiſſimisquę doctrinę punctis decoret: delicatiſſimis nimirū ſcripturę ſanctę locis eos recreans.

Cum igitur homines qui in curia regia cōmorantur, etiamſi exteri⁹ in corpore pretioſis induantur veſtimentis, interi⁹ tamen multū huius indumētis virtutis illis deſſe, veriſimiliter præſumi poſſit, de quibus fortaſis in noctis profundo dormire, aſſeri etiam valeat: non eſt cur à concionatoribus curioſam expectent doctrinā, ſed eos poti⁹ cōcionatores diligāt, à quibus acriter argui deſyderent, vt à vitij quibus irretiti ſunt eripi valeāt. Qua de cauſa concionatores in ſimili loco, ſubtiles materias fugere decet, quouſque eos à peſtifero viuendi morbo eradicent.

Et hæc ſemper deberet eſſe differentia inter regum pulpiti, aliorumq; populorum. Nā etſi alijs in locis veritates quandoq; ſubticeri poſſint, quia ſepe

Simile.

B

Regis pulpiti.

A deficiunt audientes, quibus talis adaptari valeat doctrina: attamē in curia regia, cum tot tantique ſint diuini verbia audientes, quibus omnis euangelica adaptari poſſit diſciplina, quę multoties auditorum defectu alijs in locis omittitur, ibique tanta meſſis abundantia adſit, in quam concionatores falcem mittere valeant, multuſque adſit peccatorum acceruus, qui deſtrui poſſit: non eſt cur regius concionator, doctrinę aliquid in euangelio ſubticeat.

Prætereā regum ſuggeſtum, locus eſſe debet, vbi nulla veritas à concionatore diſſimulanda veniat: ſed conducit valde, vt audientes ad talem concionē cōcurrentes, ſciant vtiq; concionatorem regiū, omnia legis præcepta, quātumuis amara eos docere debere, nec non peccata omnia reprehēdere: & in regio pulpito vitium nullum reticendū eſſe, nec virtutē aliquā non docendā. Nā ſicut nomē hoc rex, aliorum caput eſſe ſonat, & in ſe totius rei publicę rectitudinem habeat, & à quo delictorū puniſſio & iuſtitia dimanet, & à quo prætereā rectitudo legis, qua alij dirigi debent, procedat: ſic etiam eius pulpiti, veritatum atque totius rectitudinis locus eſſe habet, vt inde verus & catholicus prædicandi ſtylus, in cæteras deriuetur reſpublicas. Et hæc de regia cōcione ſufficiant.

Bniat: ſed conducit valde, vt audientes ad talem concionē cōcurrentes, ſciant vtiq; concionatorem regiū, omnia legis præcepta, quātumuis amara eos docere debere, nec non peccata omnia reprehēdere: & in regio pulpito vitium nullum reticendū eſſe, nec virtutē aliquā non docendā. Nā ſicut nomē hoc rex, aliorum caput eſſe ſonat, & in ſe totius rei publicę rectitudinem habeat, & à quo delictorū puniſſio & iuſtitia dimanet, & à quo prætereā rectitudo legis, qua alij dirigi debent, procedat: ſic etiam eius pulpiti, veritatum atque totius rectitudinis locus eſſe habet, vt inde verus & catholicus prædicandi ſtylus, in cæteras deriuetur reſpublicas. Et hæc de regia cōcione ſufficiant.

Cpitum, veritatum atque totius rectitudinis locus eſſe habet, vt inde verus & catholicus prædicandi ſtylus, in cæteras deriuetur reſpublicas. Et hæc de regia cōcione ſufficiant.

Quidno me hoc rex, ſonnet.

Eſt etiam hic concionandi ſtylus, aptior quidem ad ſcribendum, quā ad prædicandum. Quādoquidem qui ſcribit, quia vacat, neque aliquod ipſi limitatum tempus taxatur, calamum ad longum extendere valet, atque pro ſuo beneplacito quā plurima veritatum inquirere puncta: ſiquidē doctrina quę in ſcriptis eſt, alijs legēda proponitur, vt lector ipſe inter multa quę legit, id quod ſibi magis placuerit eligat. Cæterum cum ille qui concionatur, taxatum habeat tempus, ac tam breue, vt iam noſtra hac tempeſtate, audientes nihil magis attendant, quā ſermonis breuitatem: inquam eſt, quod ſi concionator dum poſtillat, veritatum varietatem intra vnā dumtaxat horam tractare intendit, neceſſariō plurima dicendo, nihil dicat: quia multa incipit, & nullum proſequitur, nec finit. In quo auditoribus non mediocriter irrogatur damnum, quia hic dicendi ſtylus talis eſt, qui illis nihil efficaciter perſuadet.

Postillare, ad scribendum aptius.

in hoc loco.

B

CAPVT. XLIII. DE secundo concionandi modo.

SECVNDVS concionandi modus eſt, cū prædicator ex euāgelica lectione veritatem aliquam deſumit, quę principaliorem ipſius

2. concionandi modus.

A euangelij doctrinā administrat: in qua totius concionis argumētum fundat, illudque rationibus, comparationibus, atque sanctorum exemplis & doctrina, per totam concionem deducens implet. Itaque postquam euangelicæ historiæ litteram retulerit, totius eius sermonis veritas illa argumentum sit, & collocutio. Qui profectò prædicandi modus Rhetoricus magis est, atque auditoribus vtilior, maioremque exigit artem & ingenium, nec non plus & lectionis & doctrinæ.

Rhetoricus stylus.

Amplificatio.

B Dico igitur stylum hūc, magis Rhetoricum esse, quia in eo illa Rhetoricæ seruat pars, quam oratores amplificationem appellant: quæ vti que est, cū oratio in longum cōtexta procedit, atque ex re illa, de qua agit, rationibus & argumentis, vsque in finem ipsamet oratio protēditur. Neque aliquid aliud tunc temporis in tali concione inferendū est, quod à principali argumento alienum appareat, nisi quatenus ad principale pūctum, quod ab orationis exordio propositū fuit, exponendum, siue ponderandum conducatur.

Stylus dicendi, auditoribus vtilior.

C Est præterea modus hic dicendi, auditoribus vtilior. Nam cū ibi concionator vnam eandemque rem radicitus pertractet, eamque integrè euisceret, quia eam nimirum in finem vsque prosequitur: hinc est, quod hic dicendi

stylus valde auditoribus ipsis veritatem suadet. Siquidem contentionis genus quoddam est, quod orator in concione cum auditoribus assumit, quousque (more belli) eos suæ doctrinæ persuasione vincat. Et quemadmodum infirmo, qui comedendi appetitum amisit, ne vti quā sufficit illi cibum proponere, sed oportet illum rogare, rationibusque inducere, mortisque periculo terrere, vt propositum cibum comedat, atque alijs varijs modis eius oportet excitare appetitum, iam falsamento, iam aliquo arboris fructu, iam melle, aut aceto, quousque propositum cibum deglutiat: sic etiam existimare habet concionator, quod diuini verbi auditor in concione cōstitutus, infirmus quidam est, qui comedendi virtutem & appetitum amisit, ex amaritudine & fastidio, quod in eius anima iam peccata generarunt: & quod ipse est minister, qui ibi diuinum hunc cibum euangelicæ veritatis proponit, qui etiam vt comedat suadere habet. Quare minimè sufficit illi euangelicam veritatem solum modò proponere (sicuti concionator qui postillat facit, qui dumtaxat doctrinam populo præsentat) sed opus est, vt eiusdem veritatis cibum, tum efficacissimis rationibus, tum argumentis, tum verò suppliciter audientes exorans, Dei misericordiam illis proponens: &

iam

A iam acerrimis reprehensionibus, iam denique dulcissimis verbis, efficaciter & instanter illis suadeat, quousque à vitijs generatum fastidium ab auditore expellat, eiusque excitet appetitū, vt sibi propositam veritatem deglutiat.

Expositio. 2. Timotheum epistola, capite. 4. Vbi loquens de doctrina perseverantia, quam cum peccatore habere deberet, quousque eum à vitij somnolentia excitaret, sic ait: Argue, obsecra, increpa, cum omni patientia & doctrina. Attende (inquit Paulus) grauem peccatoris infirmitatē, & ne cito à doctrinæ persuasione desistas, vsquequò illi varijs dicendi modis veritatem suadeas: iam nimirum arguendo, quod est eius intellectum ratione vincere: iam autem rogando, quod est quàm plurima Dei beneficia, quæ tam liberaliter quotidie à diuina manu recepit suauiter ad memoriam reducendo: quandoque tamen increpando, quod quidem fit cū eius detestatur pertinaciam, quia tam cōtumax in abiiciendis peccatis suis extiterit, & quia tantam peccatorum accumulauerit farcinam, atque dæmoni tam continuum præstiterit obsequiū, nec non quia pro his tā caducis mundi rebus Deum creatorem suum

Arguere. Obsecrare.

Increpare.

Et hæc diui Pauli industria, atque mirum fuit artificiū, quod euangelicis prædicatoribus præstitit. 2. ad Timotheum epistola, capite. 4. Vbi loquens de doctrinæ perseverantia, quam cum peccatore habere deberet, quousque eum à vitij somnolentia excitaret, sic ait: Argue, obsecra, increpa, cum omni patientia & doctrina. Attende (inquit Paulus) grauem peccatoris infirmitatē, & ne cito à doctrinæ persuasione desistas, vsquequò illi varijs dicendi modis veritatem suadeas: iam nimirum arguendo, quod est eius intellectum ratione vincere: iam autem rogando, quod est quàm plurima Dei beneficia, quæ tam liberaliter quotidie à diuina manu recepit suauiter ad memoriam reducendo: quandoque tamen increpando, quod quidem fit cū eius detestatur pertinaciam, quia tam cōtumax in abiiciendis peccatis suis extiterit, & quia tantam peccatorum accumulauerit farcinam, atque dæmoni tam continuum præstiterit obsequiū, nec non quia pro his tā caducis mundi rebus Deum creatorem suum

reliquerit. Itaque ait Apostolus, concionator in hac peccatoris persuasionem, per aliquam tēporis moram, doctrinā protrahat, nec citò ab ea desistat, quousque veritatem, quam prædicat, sufficenter illi persuaserit. Hoc igitur habet optimum hic concionandi stylus, quod videlicet oratio quædam sit, quæ cum auditore (more belli) contentionem ducit, quousque eum vincit: quod euangelicæ eruditioni maximè necessarium existit.

Est etiam hic dicendi modus, maioris ingenij & artificij. Et ideò concionatori industria opus est, vt in hac oratione doctrinam texere sciat, ita vt semper eorum quæ dicit, consequentiā & connexionē habeat. Quod nihil aliud est dicere, quā quod vnum & idem orationis argumentum, quod per totam concionem textitur, euoluat: & quod cū vna eademque sit eiusdem rei locutio, tali dicendi stylo orationem ipsam disponere sciat, vt fastidium auditoribus minimè generet, etiam si per totam integram horam concionetur. Hoc autem ingenium & ars, in primo dicendi modo, scilicet postillando, non reperitur: ibi namque veritates omnes non adinuicem connectuntur, sed seorsum separata dicuntur, nullam adinuicem consequentiam habentes: ad quàm proculdubio dicendi formam paruo (sicuti diximus)

518 DE MODO FORMANDI CONCIONEM.

A eget concionator ingenio siue artificio.

Simile. ¶ Itaq; differētia illa quę ver-
satur inter linū, quod præcisè ne-
uit mulier, & linum quod iam à
textente in tela est cōtextum: hæc
eadem inter hos duos dicēdi sty-
los reperitur. In primo nāq; ve-
ritates seorsum acceptę, velut lan-
næ fila perse sumpra sunt: in se-
cundo tamen, contextæ iam repe-
riuntur, quia velut in tela adin-
uicem annectuntur. Hoc namq;
est q̄ arte sua textor facit, q̄ sci-
licet omnia lini vel lanę fila in
vnum adunat, & ita ad se inui-
cem textit, quousq; ex omnibus fi-
lis telam vnam contextam edu-
cit. Sic pariter concionator in

Differē-
tia inter
vtrūq;
stylum.

Simile.

B hac concionis locutione, verita-
tes omnes in vnum adunat, &
eas ita disponit, quod ex omni-
bus vnam integram orationem,
veluti telam componit: quæ cū
continua sit, inde vires & effi-
caciā obtinet: ac proinde con-
cionator veritatem, quam inten-
dit, auditoribus efficaciter sua-
det.

Erudi-
tionis
stylus.

C ¶ Est præterea hic docendi
euangelium modus, maioris eru-
ditionis quā primus, quia abū-
dantiorem doctrinam requirit:
in eo enim, concionatori multa
& varia lectione opus est, vt v-
nius horę argumentum imple-
re possit. Itaq; sicut venator pri-
mò prædam excitat, secūdò eam
insequitur, ac tertio demum oc-
cidit: Sic concionator hanc do-

Simile.

ctinæ prædam, quæ diuini ver-
bi auditor est, in concione exci-
tare, profequi, ac deniq; occide-
re sciat: quod profectò fieri ne-
quit, nisi multo iam veritatum
studio præuiso. Vt si, verbi gra-
tia, concionator illa Ioannis ver-
ba tractare vellet: Si veritatem
dico vobis, quare non creditis
mihi? Prius illi opus est materias
omnes, quę huius veritatis do-
ctrinam concernunt, legisse, vt
eam radicitus edisserat, propo-
nens vtique populo, quid veri-
tas sit. Quæ etiā sit veritatis vir-
tus & efficacia ad intellectum
hominis vincendum. Et hoc ex
ipsa rerum experientia statim
demonstrare habet, iuxta illam
euangelicam sententiam: Dili-
gite veritatem, & veritas libera-
bit vos. Hoc namque est verita-
ti proprium, vt videlicet quan-
tuncumq; rebellem hominem,
tandem ipsum veritas vincat.
Et non solum hominem, sed
angelos & dæmones attrahit, ac
demum veritas prohibito homi-
nibus vtitur, omniaq; in eis ne-
gotia concludit. Et cū iam in
concione hæc veritatis entitas
& conditio liquidata fuerit, po-
terit illico de illius subiecto &
vase agere, quomodo videlicet
veritatis virtus, tanquam pro-
prium sedem, conscientię puri-
tatem exoptat, hominisq; inge-
nium ab huius sæculi negotijs
& peccato ereptum quęrit: quia
postquā peccatum hominis in-
fecerit

Exposi-
tio, Ioan-
nis, 8.

Exposi-
tio, Ioan-
nis, 8.

Verita-
tis virtus
& effica-
cia.

Verita-
tis sedes.

Aristot.

Exposi-
tio, Ioan-
nis, 8.

Quid sit
non audi-
re verita-
tem.

Exposi-
tio, Mat. 13.

A fecerit animam, ipsius etiam in-
tellectum obscurat, vt veritatem
minimè inspicere valeat. Et hoc
non solum in euāgelica lege ve-
rum reperitur, sed adhuc in lege
naturali perspicuum est, iuxta il-
lam Aristotelis sententiam: Om-
nis peccans est ignorans. Quasi
dixisset clarius, q̄ hominis igno-
rantia, eiusq; intellectus hebetu-
do, ex peccato ipso nascitur. Et
ex his denique, euangelij huius
sententiam cōcludere potest, ra-
tionem in eo inquirens, quare
cū Christus Iudæis veritatem
prædicaret, non vt cumq; quidē,
sed vt Deus, minimè ei credide-
runt. Et inueniet hanc potissi-
mam fuisse causam, quia videli-
cet à peccato detenti erant: hoc
enim eorum excæcabat intelle-
ctum, vt veritatem quantumuis
diuinam cognoscere non vale-
rent, ac per consequens Christo
non crederent. Quā causam sta-
tim euāgelium subiungit, cū
dicit: Propterea vos nō auditis,
quia ex Deo non estis. Quasi di-
cat, propterea non auditis, id est
propterea veritatem meam non
recipitis, quia intellectū obcæca-
tum à peccato habetis: non quia
non audierant (siquidem audie-
rant) sed nō recipere veritatem,
dicitur non audire: & idè illo-
rum erat obcæcatus intellectus,
quia à suis erāt præoccupati sce-
leribus.

Misereor super turbam, quia iam
triduo sustinent me (quę verba
totius euangelij conclusio sunt
& caput) statim in sermonis ini-
tio ponderare habet cōcionator
misericordię virtutis magnitu-
dinem, eius entitatem & naturā
per definitionem radicitus expo-
nendo, quemadmodū diuus Tho-
mas in. 2. 2. edisserit, & sancti etiā
qui de hac virtute mirabilem
continent doctrinam. Poterit
etiam humanistarum lectionem
inspicere, qui naturali ratione
hanc misericordię virtutem il-
lustrant, in quibus omnibus ma-
gnum reperiet concionator le-
ctionis campum, in quo miseri-
cordiæ naturam & conditio-
nes, optimè inueniet depictas, vt
eas christianum populum in vi-
tæ ipsorum reformationem do-
cere valeat.

¶ Postmodum verò concio-
nari habet de obligatione, qua
homines tenentur, vt ad se inui-
cem charitatis opera exercent,
videntes sese eiusdem esse natu-
rę & miserię. Cui proposito, quā
plurimas reperiet in sanctorum
lectione efficacissimas, atque de-
seruientes rationes. Quarum de-
nique potissima erit, quam su-
perius assignauimus, videlicet
christiana professio, quam om-
nes profiteri christiani: hæc
siquidem cogit nos, vt proxi-
mimiserijs compatiamur. Su-
mus enim in hoc Ecclesię cor-
pore mystico, alter alterius mē-
bra,

1. 2. 2.

S. Tho.

Miseri-
cordiæ
virtus
ubi
indagan-
da.

B

Obliga-
tio admi-
sericor-
dię ope-
ra.

Ratio.

C

A bra, cuius caput Christus est: unde præcipua oritur obligatio nobis ipsis compatiendi. Sicut enim corporis membris naturale est sibi inuicem fauere, manus siquidem pro suo capite sese ictibus opponit, atque oculi, pedis percussione deplorant, nec nō pes, vt crura defendat, canē percutit: hæc eadem lex ad eadē naturę opera nos inuicem obligat. Et hinc ortum est q̄ redemptor noster Christus, multitudini illi gentium, omnibusq; nobis compateretur. Nam cum nostrū esset caput, atque in capite viui resideret ipsius corporis sensus: inde est, Christum mala nostra & miseriae tam intimē & ad viuum sensisse.

Causa.

¶ Secundo loco pōderare habet etiā cōcionator, causam quā Christ⁹ dominus assignauit, quare illius populi miserus esset, & quare tam immensum eis beneficium contulisset: quia videlicet tribus eū diebus sustinuerāt. Si quidem breue erat tempus, quocum fuerant sequuti: commodū autem, quod inde reportabant, maximum, quia eius doctrina & miraculis fruebantur. Vbi duo cōcionatori ponderanda veniūt:

C Duo ex aggrēda.

C Primū, quod pro vno dumtaxat tēporis momēto, tot nobis Deus beneficia confert: & quā sit paratus, quicquid de virtutis nostrę paupertate illi conferimus, acceptare: non enim permittit tempus, aut horam, aut momentum,

siue punctum aliquod transire, **A** quod statim non præmiet. Secūdo exaggerandum à concionatore hic est, hanc fuisse semper Dei generosam conditionem, q̄ ipsa virtutis opera, quę in nostrū redūdant commodum, sibi ipsi adscribit, vt postmodū pro eis nos magnificē remuneret. Et ne tandem in hac parte prolixus videar, hinc poterit concionator intelligere, quam debeat in quolibet concione tenere formam, quando ex quocūq; alio euangelij loco, argumentū aliquod prosequi decreuerit: & quemadmodum illud ex sacra pagina, & sanctorum lectione implere possit.

Genero sa Deicōditio.

¶ Quod si fortē contigerit, vt **B** intra ipsam horam argumēti materiam finire non valeat, si concionator est, qui in consuetudine ducit Dominicis diebus, aut solemnitatibus alijs, populo concionari, poterit tunc tēporis pro sermone illius conclusione, auditores in alium diem remittere: hoc namq; populo gratū esse solet, atque vtile.

¶ CAPVT. XLIII. DE tertio concionandi modo.

TERTIVS concionandi modus, est nempe per materias prædicare. Itaq; postquam concionator euangelij litterā populo retulerit, oportet vt iam prouiderit, aut experiētia quidem, aut ex auditu, defectus & pec-

C 3. concionandi modus.

A & peccata, quę in populo illo, vbi ipse residet, perpetrantur. Et huic proposito materias aliquas inquirat, quę de huiusmodi populi vitijs agant: eius quippe principale officium est, animarum medicum esse, quare eis præcipuē infirmitatibus mederi habet, quę in populo generantur. Quandoquidem dissonum valde esset, medicinas in pulpito & vnctiones afferre, quę audientium infirmitatibus impertinentes essent. Quare iuxta populi propositum, formanda est, & sermonis doctrina, iam de ira si intellexerit, loci illius homines iracundię morbo teneri, quibus christiana modestia & mansuetudo, quam euangelium exigit, deest: aliquando autem de luxuria materiam tractet, oportet, si prouiderit ea honestate & puritate illius loci ciues carere, quam euangelium docet: quandoque verò auaritię materiam euoluat, si eosdem repererit ciues, nimia bonorum temporalium cupiditate detentos. Et ad eum modum de alijs vitiorum generibus, iuxta reipub. cōditionem in concionibus suis agere poterit.

Simile.

Materia vitij.

sacramētorū materia.

Oportet, vt sacramentorū materiā, quādoq; etiā tractare curet quia præcipuus fons, atq; ad purgandū hominū peccata præcipuū remediū sunt & medicamē, & quibus maximē oportet sincere & purē vti. Vbi instruere ha-

bet populū in ea sacramentorū **A** doctrina, qua magis auditorū infirmitas eget. Sicut si intellexisset homines tepiditatis morbo laborare, quia videlicet frigidē & irreuerenter ad sacrosanctum Eucharistię sacramētū accedūt: tunc tēporis enim sacramēti huius vsū & modū, quo ad ipsum accedere habeāt, docere debet, sacramēti dignitatē, & immensum (qui ex illius vsu sequitur) profectū, eis declarās. Quēadmodū diuus Thomas in tertia parte, in **B** materia de Eucharistia diuine hoc docet, nec nō doctores sancti in plurimis suę scripturę locis.

Tepiditas.

S. Tho.

Item si cognouerit cōcionator homines sine peccatorū suorum verò dolore & cōtritione, ad penitentię sacramētū accedere, pōderat tunc maximē illis cōtritionis materiā prædicare, eis nimis peccatorū suorum foeditatem exaggerādo, simul etiā modū & industriā docendo, quā vt de ipsis rectē cōteratur, cōsequi possint.

Peccatorū dolor

C Ac per cōsequens stylū, quem in peccatorū cōfessione tenere debeant, docere habet: vt tanquam sapiētes & christiani viri, & nō vt bruta, culpas suas confiteri sciant: ita vt quod substantiale, & præcipuū peccatorum est, dicant & non solis verbis, alijsque impertinētibus, tempus ibi perdant, & consumant: sicut aliqui consueuerunt, qui omittentes peccata non nisi virtutes suas confitentur.

Confitēdi mod⁹.

Quant

A ¶ Quandoque verò eas mate-
 rias concionatores tractare o-
 portet, quæ hominum statum cõ-
 cernunt, vt in eis sicut christia-
 ni rectè viuere sciant, Deoque
 sicuti decet, de eis rationem red-
 dere valeant. Coniugatos homi-
 nes, disciplinam & institutionẽ
 doceant, quam erga filios exer-
 cere tenentur: nec non de amõ-
 re & fidelitate, quæ inter ipsos
 cõiuges seruari habeat, instruãt
 atque christianam curam, quam
 circa domus suæ familiam gere-
 re debeant, ostendant vt religio-
 sè christianam hanc vitam, in

B Dei cultum & honorem, cū om-
 ni familia sua, semper dirigãt.

Duces. ¶ Duces verò & reipublicæ
 magnates docere habet concio-
 nator zelum, quem ad res fidei
 gerere habent, & quemadmo-
 dum res Christianas potentia
 sua defendere teneantur: cum
 verum sit quòd in hunc præci-
 puè finem Deus in christiana
 republica eos instituerit, aucto-
 ritatemque & diuitiarum abun-
 dantiam ad hoc illis præstiterit

C vt catholicæ ecclesiæ, rerumque
 spiritualium brachia essent &
 vires. Quos item docere habet,
 quòd cum ipsius humanæ rei-
 publicæ iam capita sint exem-
 plares admodum in suo viuendi
 modo alijs existant: vt eorum
 exempla cæteri vulgares homi-
 nes conspicientes, ad virtutum
 exercitium prouocentur. Cum
 enim in omnibus alijs potentes

sint, erunt etiam ad bonum in
 hac parte potentes & efficaces,
 vsque adèd, vt post se reliquam
 totius vulgi massam adducant.
 In qua materia oportet, vt con-
 cionator illis interpretetur, quid
 nobilitas sit, quæ præterea ge-
 nerorosi hominis debeant esse
 conditiones, cum omnibus a-
 lijs, quæ huic statui annexa sunt.

Reges & sæculi huius princi-
 pes, doceat formam, quam in ve-
 ra & christiana regni sui dire-
 ctione obseruare habeant, vt
 christiani sint, & non tyranni
 principes.

Rectores, sicut sunt episcopi
 ceterique prælati, instanter ad-
 moneat, & sollicitè doceat, vt ira
 prælatiam exercent, vt veluti pa-
 stores, & non tanquam domini
 circa oues suas se gerant.

Diuitibus reipublicæ homi-
 nibus, diuitiarum materiam ex-
 ponat, quemadmodum tempora-
 lia bona ita dirigere in hoc sæcu-
 lo habeant, ne tandem cum ip-
 sis damnentur.

Pauperibus autem conciona-
 ri debet, quam habere poterunt
 industriam, vt miseriam quam
 patiuntur, christianam faciant,
 iuxta id quod Christi euange-
 lium exigit: vt tandem in cau-
 sa sit eorum inopia, quæ animæ
 salutè cõsequatur. Dolèdū si qui-
 dè maximè esset si post assumptos
 in hoc mundo labores, videli-
 cet, nuditatem, sitim, famem, &
 persecutionem, ad vltimum
 damna

hominũ
status.

cõiugati

Duces.

Institu-
tionis
principũ,
finis.

A

Principes

B

rectores

Simile.

Diuites.

C

Paupes.

Pauper-
tatis di-
rectio.

Exposi-
tio, Mat-
thæi. 6.

Iudices,
rectores,
scribæ, li-
ngates.

B

C

Stat⁹ cle-
ricalis.

A damnarentur. Ideoq; instanter
 admoneat, ne inopiam suam vio-
 lenter patiantur, sed voluntariè
 paupertatis labores in spiritu
 ipso reponant. Quemadmodum
 Christi lex euangelica docet,
 cum ait: Beati pauperes spiri-
 tu, quoniam ipsorum est regnũ
 cælorum. Sola enim spiritus pau-
 pertas regnum cælorum conse-
 quitur, id est ea, quæ volunta-
 riè, & non violenter recipitur
 paupertas. Ad eum etiam mo-
 dum conari debet prædicator,
 virtutes alias, quæ ad alios ho-
 minum status attinent, prædi-
 care: quemadmodum sunt reli-
 giosi, viduæ, orphani, infirmi,
 persecutionem passi: ita vt in
 cõcionibus suis nihil intactum
 relinquat, quod tandem chri-
 stianæ reipublicæ non propo-
 nat.

¶ Quandoq; verò docere ha-
 bet, quam debeant habere in of-
 ficijs suis christianam formam,
 qui reipublicæ curam gerunt, si-
 cuti sunt iudices, rectores, scri-
 bæ, & qui pro litigantibus cau-
 sas agunt, quos alio nomine ad-
 uocatos appellare solent. Maxi-
 ma enim reipublicæ virtutis
 pars, sita est in hoc, quòd eiusdè
 reipublicæ rectores, officiorum
 suorum munus rectè & christia-
 nè exequantur.

¶ Quãdoq; autè docere oportet
 clericalis status conditionem
 quem videlicet viuendi modum
 Dei sacerdotes insequi debeant,

vt à toto populo, velut Dei mi-
 nistri, venerari valeant, vt sic sa-
 cramentorum administratio quã
 exercent, toti populo fructum
 pariat: & quanto etiã zelo & cu-
 ra eam sacramentorum admini-
 strationẽ eos profequi oporteat:
 rationesque euangelij & sancto-
 rum in concione adducat, quæ
 eos sapiẽtes esse viros cogunt, vt
 sufficienter tam altum ministe-
 rium adimplere valeãt, maximè
 in pœnitentiæ sacramento, vbi
 tanta exigitur sapientia & pru-
 dentia. Itaq; prædicator ad con-
 ciones suas omnia legat, & in cõ-
 cionibus omnia doceat, & tandè
 omnia scrutetur: & nihil vel per-
 sonæ, vel status, aut officij, aut
 certè cuiuscumque conditionis
 vel qualitatis penitus relinquat:

sic enim complectetur doctrina
 sua omnia ea, quæ christianæ cõ-
 ducunt reipublicæ, vt in postre-
 mo iudicij die, vbi tam exactam
 vitæ suæ rationem homines red-
 dituri sunt, nulla sese ignorãtia
 protegere valeant. Cõducit præ-
 terea hoc, ne ipsi concionatori
 imputetur culpa, quòd cum cu-
 riosam elegerit doctrinam, ob
 hoc solùm vt hominum aures de-
 lectaret, eam quæ ad hominum
 reformationem substantialiter
 attinebat, omnino prætermise-
 rit.

¶ Et hic prædicãdi stylus fuit,
 quem communiter sancti in sua
 insequuti sunt scriptura, ob ne-
 cessitatem solùm, quam in chri-
 stiano

Sacerdo-
tum con-
ditiones

B

A cõcio-
natore
exigẽda
ratio.

C

Sãctorũ
concio-
nãdi mo-
dus.

524. DE MODO FORMANDI CONCIONEM.

A stiano populo esse videbāt: quia eis vtique, quę eorum christianę vitę substantialia erant, carere videbant. Quapropter eorū maior scripturę pars, in elucidandis huiuscemodi materijs absumitur, iam de vitijs, iam de virtutibus, iam de statibus, iam deniq; de officijs agentes, vt eius scriptura & prædicatio, integra posset esse totius legis disciplina, & quę totius reipublicę viuēdi mores amplexaretur.

¶ Veruntamen concionatori animaduertendum hic est, quod vt talem prædicādi stylum prosequatur, euangelij propositum, quod eo die aut festo decantandum est, minimè spectare debet, vt inde talis sibi materia administretur. Siquidem compertum est, quod multoties aut propè semper euangelij littera alterius erit materię, quàm pro tunc populi necessitas exigit. Et quia sæpè concionatores prædicare nevtiquā volunt, nisi quod diei illius euangelium administrat: inde inquam est, quod eam doctrinam populum docere non possunt, quę ad ipsius populi exigebatur reformationē. Quapropter nunquā ad ea, quę prædicatione sua attingunt, quę ad christiani populi profectum requiruntur: qua de causa ea sæpè coguntur auditoribus concionari, quę etsi in seipsis optima sint, auditorum tamen moribus impertinentia sunt valde. Di-

Aduertendum hoc maxime.

uerfum verò in concionibus suis dicendi stylum sancti omnes obferuarunt: quia nullū aliud propositum, siue doctrinę oportunitatem expectarunt, quàm populi necessitatē, iuxta quā concionis suę formabant doctrinā. Estò verum sit, qd dum ex euāgelica ipsa lectione materiam talem, quàm prædicare intendit concionator educere potuerit, multò rectius comodiusq; auditoribus erit: est enim hoc, euangelicę concionis pulchriorē formā præstare, quia tunc temporis firmiori oportunoq; & legitimò inhærebit fundamento. Quare curare semper habet, quantum in se fuerit, materiam quam prædicare intendit, super euangelicam fundare lectionem: ea tamen lege, vt hoc non fiat, nisi in euangelio propria fuerit materię huius sedes: secus enim, fatius erit, maiorique proprietate fiet, materiam talem super populi necessitatem stabilire.

¶ Verum est tamen, qd hic concionandi per materias stylus, nō omni tempore consonus est, sed ei dumtaxat, vbi concionator in aliqua anni parte euangelicam prædicationem continuam duxerit. Sicuti est in Aduentu, aut Quadragesimali tempore, atque etiam eo tempore, quo concionator aliquis, in ipsius anni discursu, per dominicos dies & sanctorum festiuitates prædicationem exercere assuescit, vbi totus populus

A Sāctorū stylus.

Sup euāgelij fēper fundāda concio.

B

C

Auditorē cōuenos esse oportet.

Quibus locis adaptatur, hic concionādi stylus

A pulus concurrere consuevit: & vbi præterea locus est & opportunitas, ipsas vsque in finem prosequendi materias. Etenim materia quę sic prædicanda est, hoc præcipuè exigit, vt eosdem quos à principio habuit auditores, ad finem vsque semper conseruare curet: vt in tali integrè possint erudiri doctrina, atque vt in eis efficaciam habere possit. Nam cum talis prædicandi modus, oratio quędam sit à principio vsque in finem rationibus & argumentis contexta, parum utilitatis afferret, quibusdam auditoribus partem aliquā concionari, alijs verò aliam: eorumque auribus nimium dissonans esset musica, si in huiusmodi materię eruditione, aures diuisę essent. Oportet quippe in hac prædicandi forma, auditores ab ipso sermonis initio vsq; ad finem, materię illius intentum tenere.

Adaptatur etiam hic concionandi modus oppidis & villulis vbi parochi docti sunt viri, qui suarum ouium curam gerentes, totius populi morbos iam pręuisos tenent, qui singulis dominicis diebus, & sanctorum festiuitatibus, populo cōcionari possunt: vbi aptissimus locus est & opportunitas ad eas edifferendas materias, quę ad ipsius populi medelam attinent. Cui quidem proposito postillandi stylus minimè conducit: nam hæc

doctrinę forma, rusticis hominibus nevtiquam conuenit, siquidem parum illis commodi afferet. Sed oportet omnino cōtinuam aliquam materię doctrinam vsque in finem prosequi, quousque concionator ea quę decent eorum vitę rusticę institutionem, efficaciter persuadeat. Neque contentus esse debet in talibus locis, parochus doctrinam vtcunque semel dixisse, sed sæpe sæpius, quo clariori poterit stylo, semel proposita verba repetere: quia vt plurimum oppidorum & pagorum habitatores potius peccant, qd ingenij acutie & viuacitate careant, vt doctrinę lectionem satis percipere possint: quàm voluntatis pertinacia, ne cōcionis doctrinā opere ipso adimplere velint.

Est præterea hæc concionandi forma, episcopis accomodatissima, quibus tanquam veris pastoribus datum est, suarum ouium scabie iam præuisa, in eius medelam enaugelicam illis doctrinā apponere. Cui proposito parum deseruit diuersorum punctorum doctrina. sed eorum prædicatione eruditio quędā esse debet ad longum deducta, in qua, more belli, cum ouium suarum peccatis cōtentionem gerat, & quandam doctrinę perseueratiā cū eis seruet, vsque quo eorū rebelles animos, peruersosq; viuēdi mores, penituseuallat. Et hoc cōcionādi stylo sancti omnes, qui ouium extiterunt

A pro rusticis.

parochus

Repetenda doctrina.

B

episcopi

C

Simile

A runt veri pastores, in concioni-
bus publicis, quas ad populum
habuerunt, prope semper vsi
sunt. Sicut de diuo Augustino,
Ambrosio, Chrysostomo, cæte-
risque antiquis doctoribus con-
stat. Qui semper eas assumebant
materias, quæ ipsius populi defe-
ctibus essent accommodatæ: quas
propè semper, duabus, tribusve
aut certè sex & septem cõtinuis
cõcionibus prosequerentur, quo
vsque doctrinæ illius plenam in
populo diffunderent eruditionem
iam de ira, iam de obedientia, iam
de morũ honestate, iam de ludis,
B iam verò de elemosyna, de cæte-
risque vitiorum & virtutum ge-
neribus agentes.

Pastorũ
ad cõcio-
nandum
inopia.
Verum est tamen, raros iam
esse pastores, qui aut vno aut alte-
ro stylo cõcionandi munus exer-
ceant. Quapropter superuacanea
hæc quodammodo videtur instru-
ctio, sed tamẽ quanuis aliũ de se
fructum doctrina hæc nõ pariat
huic saltem fini deseruiet, vt in
memoriam reducant, hoc eorum
esse proprium & legitimum offi-
ciũ, cuius propter demerita no-
stra, tã obliiti pastores sunt.

¶ **CAPVT. XLV. DE**
ordine, quo in concionibus
scripturæ sanctę & sancto-
rũ auctoritates adducendæ
sunt.

DECIMVM præceptũ
est, de ordine, quem con-
cionator obseruare de-

bet, in adducendis tum scriptu-
ræ sacre, tum etiam sanctorum
auctoritatibus. Quandoquidem
debet maximè, concionatorem
in concionibus suis earum au-
toritatum, quas in doctrinæ cõ-
firmationem adducit, ordinem
seruare. Ad hoc quippe arte &
industria opus est, quia hoc val-
de intellectui audientium con-
ducit, vt concionatoris distin-
ctè & clarè percipere possint do-
ctrinam. Sicut in corporali con-
uiuio contingit, vbi qui conui-
uium parat, non solum inuiratis
plurimos pretiososque cibos in
mensa apponere contentus est,
sed in eorum appositione ordi-
nem etiam seruat: nam suo ordi-
ne & temporis opportunitate, ta-
lem vel talẽ apponit cibũ iuxta
vniuscuiusque cibi conditionem
& qualitatem, ita vt oriza non sta-
tim in ipso prandij initio appo-
natur, in fine autem cera sacria:
sed vnicuique cibo sicuti diximus
proprius locus in ipso obseruetur
conuiuio. Cũ igitur, sicut iam
supra dictũ est, cõcionatoris do-
ctrina cõuiuũ quoddam sit, quod
ipsis auditoribus paratur, oportet
vt catholicę auctoritates, quę
in cõcione adducendę sunt, ordi-
nem seruent, neque omnia ibi in-
uoluta & confusè proponantur,
sed iuxta earum conditionem &
qualitatem, vt eo proposito & ordi-
ne, quo de se institutę sunt, et-
iam in concionibus adducan-
tur. Ita vt non prius sanctorum
aucto-

In addu-
cendis au-
thoritatu-
bus ser-
uandus or-
do.

Simile.

C
Concio
cõuiuũ
est.

A auctoritas, & postmodũ scriptu-
ræ sacre proponatur: cum san-
ctorũ doctrinæ veritas & aucto-
ritas, ab scriptura diuina oria-
tur, & non è diuerso. Nec prius
philosophorum dicta in cõcione
afferenda sũt, quàm sanctorũ. Nã
etsi naturalis ratio priorem, quã
auctoris alicuius dictum, locum
habeat: attamẽ in hac parte, vbi
de diuina agitur scriptura, ac de
diuinis concionandis rebus, san-
ctorum lectio principalior est,
quàm philosophorum: & philo-
sophorum ratio in sanctorum do-
ctrinæ confirmationem adducẽ-
da est, & non è cõtrario: quia res
diuinę quę veritatem in se con-
tinent, & sanctorum auctoritate
sunt firmatæ, ad vltimum per ra-
tionem naturalem illustrantur.

Ratio.

Ratio.

Simile.

Primus
locus fi-
gurarũ
est.

¶ Vt igitur materię huius ve-
ritas distinctiũs percipiatur, an-
notandum hic est, quinque esse
doctrinæ genera, quę in concio-
ne adduci possunt. Primum est fi-
gurarum: quę nimirum Patriar-
charum antiquorumque scriptę
legis facta sunt, quę in Penta-
teucho continentur, qui quidem
Moyse quinque distinguitur li-
bris, à Geneseos libro, vsque ad

historiales. Et quidem proprie
veterum patrum facta, figurę vo-
cantur, quia legis nouę rerũ my-
steriosa sunt, & ad ea quę in Ie-
su Christi domini nostri incar-
natione ventura erant, significã-
da, instituta sunt. Estò verũ sit, qd
in historiarũ libris, quã plurima
sint etiam loca, quę eiusdem in-
carnationis sint figurę, etsi non
tanta proprietate: quia deniq; hi-
storix sunt, quę ex se bellorum
facta ibi præcisè referre inten-
dunt, aliorumque similium con-
tingentium. Secũdum doctrinæ
genus est, prophetarum. Tertiũ
est euangelij, intra quod conti-
netur etiam diui Pauli, atq; alio-
rum Apostolorũ doctrina. Quar-
tum genus est, sanctorum. Quin-
tum & postremum est, gẽtilium
philosophorum. Sciendum igitur
est, quòd præcipuum concio-
natoris studium, quod in prædi-
cãdi arte exercere potest, in quo
eruditum præcipuè egregiumque
euangelij præceptorem sese exhi-
bebit, est nempe, cum aliquã ve-
ritatem catholicam per omnia
hæc quinque exempla successi-
uè expositã deduxerit: nam hoc
est eam penitus euiscerare, atque
integre elucidatam auditoribus
tribuere.

Quare
figurę di-
cantur.

2. locus
prophe-
tarum.

3. locus
euangelij

4. locus
est, san-
ctorum.

5. locus
gentiliũ
philoso-
phorũ.

Concio
natoris
artificiũ
singula-
re.

¶ Vt igitur hoc disertè faciat
concionator, opus illi est primũ
omnium scire, qd primum locum
figurę obtinent, secundum pro-
phetæ, tertiũ euangelium, quartum
doctores sancti, ac denique
postre-

Locorũ
ordo.

A postremū humanitæ. Et huius ratio est. Nā huius catholicę veritatis lumen, quod in concione christiano populo præstatur, par tus quidam est, vbi tāquam filia, veritas ipsa in auditorū animis oritur. In partu autem filius ipse prius in ventre matris cōceptus & inclusus erat, & in eius natiuitate filius quidem non subito totus integer nascitur, sed paulatim & successiue. Primo enim caput aut manum, deinde crura & pedes ostendit: ac deniq; secūdo iam loco, totus integer exit, & in lucem prodit: postmodum autē tertio loco, dispositionem aliam habet, in qua filius ipse lactatur, vt esse qđ habet augeatur: quarto vero loco solidus puero præstatur iā cibus, panis scilicet & caro, vt tenerum illius corpusculū coaguletur, solidūq; existat, nervosq; & vires habeat: quinto tamen & postremo loco, iam puer iuuenis effectus, incedit, & consolidatus omnino manet. Ad eum ergo modum, euangelica veritas sui ortus successū habet. Primo enim loco tanquā in ventre concepta & inclusa est, in veteris testamenti figuris, vbi suam primā originem habet. Secundo autem loco, prophetarum vaticinijs nascitur, & paulatim in ortu ipso, quasi manum ex hoc ventre extrā producit: quia aliquātulum iam elucescit magis, etsi imperfecte admodum, sicut puer qui in ventre matris manum aut pedē,

dum nascitur, primò extrā educit: in prophetia namq; mysterium quod in figuris latitabat, clarius iam perspicimus. Tertius autem locus est euangelium, in quo veritas ipsa iam integrè nascitur, & tota in lucem prodit: cuius ortus propriè partus denominatur. Et hac de causa, sicut Ioannes. 15. capite refert, Christus passionis suę tempus partum appellauit, dicens: Mulier cum parit tristitiam habet: quia ibi euangelicę omnes veritates ex ipso veteris legis ventre in lucem proditurae erant. Quartus locus est, cum in euangelicę veritatis confirmationem sanctorum doctrinam afferimus, quia ibi veritatem ipsam lactamus: B sanctorum enim doctrina, quasi lac quoddam est, quod euangelicam veritatem in auditorum animis auget, & quasi infantulam nutrit, vt sic in audientium mentibus & intellectu diuinum esse quod in se habebat, augeatur & firmetur. Quintus & postremus locus est, cum ad eandem veritatis confirmationem, naturalem rationem afferimus: quę quidem postremo adducitur loco in eiusdem veritatis corroborationem, quia naturalis ratio ei vires & nervos præstat, C vt iam integrè enutrita veritas, quasi per se incedat, & radicitus in auditorum animis impressa maneat. Ecce igitur quę admodum euangelica veritas,

cum

A cum per omnia hæc exempla à concionatore successiue deducitur, illustratur maximè, & firma atque elucidata ipsis auditorum mentibus insidet. Quandoquidem videntes diuini verbi auditores, quod veritatem hanc, quam concionator prædicat, figure designant, & Prophętę illuminant, & euangelium asserit, sanctique doctores testificantur, ac denique quod rationi ipsi naturali consonat: maximam proculdubio illi auditores fidem exhibent. Siquidem naturalis ratio, post cætera exempla adducta cum propria hominis sit, illius intellectum maxime firmat, & retinet in diuinis veritatibus.

Explicatur etiam hic adducendi auctoritates ordo, per ipsam, quam pictor depingit imaginem. Primò enim tabellam in qua imago formanda est, quodam imperfecto colore disponit & adumbrat, velut omnium aliorum colorum fundamento, in quo nullum ipsius figurę, siue imaginis mēbrum dignoscitur, an hominis sit vel equi, quia confusè adhuc delineata est. Secundo autem loco, colorem alium superponit, quo magis ipsius imaginis esse in lucem deducit, vbi aliqua hominis vel leonis, etsi obscure, tamen effigies apparet. Tertio vero loco, alium addit colorem, quo iam

imaginis effigies integrè clarificatur, quia pictor ibi perfectum esse hominis, aut leonis ostendit. Quarta autem & postrema delineatione, colores aliquos superponit, qui imaginis faciem viuificant, eiusque esse illustrant, atque illi spiritum & viuum quiddam præstant. Deum omnino modum imaginandum nobis est, quod euangelica veritas ab ipso veteri testamento, vsque ad euangelium successiue depicta est. Cui primus color, qui velut aliorum fundamentum, tribuitur, figurę sunt: in quibus tam obscurum atque confusum suum esse euangelica veritas habet, vt difficilè distingui possit, quid ibi contineatur siue præfiguretur: in uoluta siquidem nimis in legis veteris cærimonijs & sacrificijs continetur. Prophetia autem secundus fuit color, qui magis veritatem hanc clarificauit. Lex verò gratiæ status quidam fuit, in quo iam veritatis vultus plenissimè in lucem prodijt. Ac denique sanctorum doctrina, gētiliumq; philosophorum naturalis ratio, colores quidam fuerūt, postremaque imaginis manus: qui viuum præstant veritati colorem, ipsiusque veritatis esse illustrant, atque splendescere faciūt. Et quod hoc picturę exemplo, explicetur satis hæc euangelicę veritatis deductio, à veteri vsq; ad nouum testamentum, expressè

Ll asserit

Euangelicę veritatis natiuitas. 1. locus.

2. locus.

Exposi. Ioa. 15.

4. locus.

Simile.

5. locus.

Euangelicę veritatis firmatio.

A

Euangelica veritas depingitur.

B

Figurę.

Prophe- ta.

Lex gratiæ.

Sanctorū doctrina

Naturalis ratio.

C

Afferit Apostolus ad Hebræos ca-
 pite. 10. his verbis: vmbra habet
 lex futurorum bonorum, non ip-
 sam imaginem. Quia hæc verita-
 tatis imago, quæ in veteri testamē-
 to obscura erat, successiue vsque
 ad nouam gratiæ legem, semper
 magis ac magis illuxit. Et hoc
 est quod his verbis apertius insi-
 nuare voluit, cum dixit: vmbra
 habet lex vetus, nō ipsam imagi-
 nem. Quia lex vetus, euange-
 licæ nostræ veritatis vmbra
 habuit: ibi enim non satis di-
 stingui ab hominibus potuit,
 cæterum ipsius veritatis apertum
Bvultum nostra euangelica lex o-
 stendit.

¶ Possumus adhuc hoc quod
 diximus declarare, per aliud ap-
 positissimum grani exēplum: vi-
 delicet ex successu grani frumen-
 ti, quem ab origine sua, vsque ad
 perfectionis suæ culmen deducit.
 Primò enim, merum est gra-
 num in terra inuolutum: secun-
 dò, in herbam exit: & tertio tan-
 dem in spicam surgit. Sic pari-
 ter euangelica hæc veritas suam
 habet successiue natiuitatem.
 Primò enim, velut disseminatum
 granum, in veteris testamenti fi-
 guris, sicut in terra inuoluta fuit.
 Nam granum toto hyemis tem-
 pore disseminatum, intra terram
 absconditum manet: cæterum
 adueniente iam veris tempore à
 terra, vbi latebat, prodijt. Sic
 vetus testamentum, hyemis tem-

pus fuit, in quo euangelicæ ve-
 ritates latebant, vsque ad legis
 gratiæ tempus, in quo omnes in
 lucem prodierunt. Et hoc est
 quod Cantorum capite. 2. di-
 citur: surge propera amica mea,
 & veni, iam enim hyems tran-
 sijt, imber abiit & recessit, flo-
 res apparuerunt in terra nostra.
 Ac si dixisset apertius: legis vete-
 ris tempus transijt, vbi veritates
 in figuris latebant, & gratiæ tēpus
 illuxit, in quo omnes iam florue-
 runt. Est ergo vetus lex, in qua
 veritas, sicut in terra seminata ex-
 titit. Secundò in herbam pro-
 dijt, quia sicut herba blanda &
 tenera est, sic prophetæ vatici-
 nijs suis leniter & suaviter in ho-
 minum cognitionem euangeli-
 cam veritatem adduxerunt. Ac
 demum in lege gratiæ spicam (ve-
 lut eius fructum) nos collegi-
 mus, quia ibi veritas ipsa velut fi-
 gurarum fructum, se ipsam no-
 bis comedendam præbuit. San-
 cti verò Doctores doctrinæ suæ
 documentis, hunc diuinorum
 verborum panem contriuerunt,
 confeceruntque, vt eum homi-
 nes mandere & deglutire pos-
 sent. Quam metaphoram ad-
 ducit expresse Marcus Euange-
 lista capite. 4. dicens: sic est re-
 gnum Dei, quemadmodum si
 homo iaciat sementem in ter-
 ra: vltro enim fructificat primū
 herbam, deinde plenum frumen-
 tum in spica.

Et

¶ Et tandem in huius propo-
 siti & materiæ declarationem,
 conducit maximè, vitis exem-
 plum in præsentiarum adduce-
 re: cuius conditio in fructifi-
 candis ac producendis vuis hæc
 est. Primò namque vuae ip-
 sæ in vitis radice inceptæ sunt:
 secundò in ipsius vitis gēmis ap-
 parent: tertio autem in agre-
 stam siue omphacium vitis pro-
 dit: quartò denique in dulces
 vuas. Et hunc ordinem produ-
 cendi fructum in hac euangeli-
 cæ doctrinæ veritate, signat Ec-
 clesiastici lib. capite. 24. sub his
 verbis: Ego quasi vitis fructifica-
 ui suauitatē odoris, & flores mei
 fructus honoris & honestatis. V-
 bi loquens de fructu, qui vti que
 Iesus Christus noster Redemptor
 fuit, nobis in lege gratiæ deditus,
 eum admodum vitis exisse dici.
 Cuius principium, tanquam in
 radice, in legis scriptæ sacrificijs
 & cæremonijs extitit: & inde
 paulatim postmodum in gem-
 mas & agrestam, per ipsorum
 prophetarum scripturam pro-
 dijt. Quia neque adhuc in istis
 eius apparuit dulcedo, sed sem-
 per veritas hæc in veteri testamē-
 to quodammodo inuoluta, si-
 cuti in vitis gemma, amara fuit:
 eius tamen vuae in lege gratiæ ap-
 paruerunt. Quod clariùs Re-
 demptor noster asseruit, cum dis-
 cipulis suis, passionis suæ tempo-
 re, modum quem in producen-

da virtute ipse duxerat, expone-
 re voluit, Ioannis capite. 15. di-
 cens: ego sum vitis vera. Ac si
 apertius dixisset, scitote meæ pas-
 sionis secretum, hoc ipsum esse,
 quod in producendo fructu ha-
 bet vitis. A longè enim suam
 ducit originem, quousque pro-
 ducit vuas: primò enim amaritu-
 dinem, secundò vuae dulcedi-
 nem ostendit. Sic etiam mustū
 & vinum, quod tanquam intor-
 culari meæ passionis tempore de-
 fluet, admodum vitis ego ipse
 proferam. Habuit enim princi-
 pium suum & successum, vsque
 ad hoc euangelij tempus: in figu-
 ris & prophetis, quando quidem
 hæc omnia de me testificata sunt
 ex quibus omnibus acerba vua
 priscis hominibus præstrata est, vo-
 bis autem non nisi dulcis, quia
 aperte euangelicam dulcedinem
 degustatis. Sic enim Ioannis.
 4. capite ait Christus, cum de
 hoc tempore gratiæ suis loquere-
 tur discipulis: alij laborauerunt,
 & vos in labores eorum intro-
 istis. Ille enim qui vitis vuas de-
 gustat, in colonum labores in-
 trare dicitur quia cum vitem ip-
 si coluerint, certè eorum sudores
 manducare dicitur.
¶ Quòd autem concionator
 prædictum hunc stylum in docē-
 do veritates euangelicas, habere
 debeat, præceptum est diui Gre-
 gorij in libro. 18. Moralium ca-
 pite. 23. vbi asserit, quòd veteris
 Ll 2 testa-

Expositio. Hebræ. 10.

Expositio Cantico 2.

Expositio Eccl. 24.

Expositio Marc. 4.

Expositio Ioannis. 15.

Expositio Ioannis. 4.

Grego.

A testamenti doctores illuminant quidem veritates quas docent, per figuras, & ipsius veteris testamenti allegorias, successiue per prophetas edisserendo, quousque ad claritatem quam in lege gratiæ habent deueniant. Vnde ait, euangelicos concionatores, curiosos ac sollicitos esse debere in scrutanda origine & antiquitate, quam huiuscemodi euangelicæ conclusiones in figuris & prophetarum vaticinijs tenent.

Euangelicæ veritatis antiquitas inquirenda.

Expositio Iob. 28.

B Iob, capite, 28, vbi ait: profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem. Vbi declarat hæc fluuiorum profunda, in quibus euangelica hæc sapientia abscondita fuerat, nihil aliud quam veteris & antiquæ legis patres extitisse. Sicut vtique fuit Moyses, in cuius pectore Deus totius illius temporis sapientiam inclusit, à quo tãquam à fluuio, in iudaicum populum tota dimanauit lex. Et sicut extitit etiam Dauid, ex cuius gestis tot memoriæ digna processerunt, quæ omnem hanc gratiæ legem illustrarunt. Et sicut etiam Salomon fuit, ex cuius ore tanta prodijt sapientia, vt ea quæ legis erant noua & antiqua intelligi possent. Et quemadmodum reliqua fuit prophetarum caterua: omnes enim pro-

Moyfes.

Dauid.

Salomō.

fundissimi extiterunt fluuij, à quibus tanquam à primo fonte nostrum euangelium promanauit. In quibus tamen non clara, sed obscura admodum hæc euangelij sapientia (sicut in profundissimo maris sinu) clausa extitit. Omnes namque illius status homines tantum huius sapientiæ corticem obtinuerunt.

Hæc igitur artificis optimi in concionandi arte diligentia & artificium esse debet, scire videlicet, ex veteri nouam elicere doctrinam: quod nihil aliud est, quam euangelium ex veteris legis lectione illuminare. Iuxta illam Matthæi capite. 13 sententiam, vbi ipsemet Christus ait: omnis scriba doctus, similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Nam sicut in patris familias domo si prouidus est, veteres bonorum temporalium fructus, novos attingunt: sic concionator optimus, veritatum veterum & nouarum thesaurum simul habere debet, ita vt veteres per nouas manifestentur veritates, nouæ autem per veteres solidentur.

Quæ iterum eiusdem Gregorij est etiam sententia, in primo Regum libro, vbi verba illa exponens: & obtulerunt puerum Samuelem Heli: ait per hæc Samuelis oblationem, intelligi debere

Optimi concionatoris artificij B

Expositio. Mat. thei. 13.

C

Grego.

Figura 1. Regu. libro.

A debere connexionem & consequentiam, quam cum prophetis lex vetus habet. Nam ipsi Heli qui veteris testamenti sacerdos erat, Samuelem qui domini erat propheta, obtulerunt. Vt in hoc designaretur, quod Samuelis prophetia ex veteri testamēto originem duxit: ac per consequens, quod optimus legis præceptor vt rectè auditores christianos ea quæ legis nouæ sunt docere possit, eas tanquã à radice ex veteribus scripturæ legis educere sciat, veteraque in corroborationem nouarum afferre, vt ordo quem ad se inuicem habent, clarè conspiciatur.

Heli.

B Est ergo necessariū, quod iuxta ordinem hunc quem de se veteris testamenti figuræ cum prophetis habent, nec non prophetæ cum euangelio, atque cum sanctis doctoribus euangelium, ac denique hæc omnia cum ipsa gētilium naturali lege: hoc eodem ordine & forma in concionibus suis auctores ipsas adducat etiam concionator, quia hoc maximè cōducit ad ipsius veritatis, quã tractat, integram intelligētiā. Itaque sicut lux aurore paulatim vsq; ad meridiem manifestatur, quæ prius quodammodo obscura erat, deinde magis elucescit, postmodum multo magis, & sic per gradus successiue procedit, quo vsq; iam in meridie ad lucis perfectionem deuenit: sic etiam oportet vt conciona-

Simile.

C

tor, euangelij claritatem deducat ita, vt ab ipsis cunabulis eius notitiam auditoribus præstet. Nam quod maximè in scriptura sacra ponderandum est (quod profectò in euangelicæ veritatis auctoritatem, firmitatemque maximam vergit) est nempe antiquitatem euangelicæ veritatis auditoribus exponere, quam tantis retrò temporibus retinet: quia hoc valde hominum intellectum cōuincit, vt veritati huic euangelicæ & credant, & iam eam summa veneratione habeant. Nã quemadmodum antiqui generis sanguis apud homines maximo in pretio est: sic etiam antiqua euangelicæ veritatis origo apud homines etiam in summo pretio esse debet, atque signum maximum quod diuinæ sint veritates tales, & non humanæ.

Et hac de causa, ea quæ Redemptor noster Christus hominibus prædicabat, toties prophetarum ac veteris testamenti scriptura firmabat: & hac ratione multoties ad veteris testamenti scripturas auditores remittebat. Sicut ex Ioannis capite. 5. constat, vbi ait: scrutamini scripturas, illæ enim testimonium perhibent de me. Ac si clariùs dixerit, si veritatem quam in mea afero predicatione, aperte vultis dignoscere, & quod vester sim Deus verusq; messias in lege promissus

Antiquitas euangelicæ veritatis

B Simile

Ratio quare christus scripturas citabat.

C Expositio Ioannis 5.

A scrutamini diligenter ordinem, antiquitatemque & connexionem, quam inter se inuicem de me scripturæ habent, & agnoscetis me prorsus falsum non docere. Et quousque de Christo hunc scripturæ ordinem intellexerunt discipuli eius, semper in eius doctrina hæsitantes extiterunt. Sicut ex Luca . 24. capite constat, ubi dum discipulis suis post resurrectionem suam apparuit, minimè eum cognouerunt, quousque scripturæ admirabilem interpretationē, qua in via fuerat vsus perpenderunt. Qua etiam de causa, sicut Iohannes refert capite . 20. discipulus ille, qui cum Petro admonementum cucurrit, à deceptio-
B ne & cæcitate qua tenebatur, illuminatus fuit: de quo dicitur, quòd postquam ingressus est, miramque IESV Christi resurrectionem cognouit, illico credidit, quia vsque ad id temporis nunquam scripturas intellexerant.

¶ CAPVT. XLVI. DE vsu thematis, quod in concionis proponitur, initio.

VNDECIMVM præceptum est de vsu thematis, quod in concionibus, eorū quæ dicenda sunt à con-

cionatore. præfixum est argumētū. Estigitur in præsentiarū à nobis præterea edifferendum, de vsu thematis, quo concionatores in ipso sermonis exordio uti consueuerunt. Et ut in presenti articulo distinctius attingamus, id quod in hac parte in concionibus faciendum est, annotandum primo est, quid ex sua primæua significatione hoc nomen thema significet: & quidem iuxta latinorum interpretationem, thema nihil aliud est, quàm verba quædam in ipso orationis initio posita, quæ sunt velut totius orationis caput, propositum argumentum. Nam quemadmodum ex capite in eius membra virtus quædam defluit, ad actiones prosequendas: ita etiam in concione ex themate virtus in omnem ipsam concionis deriuatur orationem. Thema igitur in concione fundamentum quoddam est, cui tota concionis innititur locutio. Et hinc est, quòd concionator qui in sermone thema proponit, eo ipso, artificio & concionandi ingenio sese astringit. Tenetur siquidem ex quo thema proponit, orationem quandam texere, quæ extra thematis propositum minimè exeat: sed sicut porta super cardinem semper voluitur, ita etiam thema cardo quidam sit, super quem tota sermo-

Quid hoc nomen thema significet.

B Simile.

Simile.

C Simile.

Simile.

A nis circumferatur oratio: siue rationes sint, siue exempla, siue populi correctiones, & cuiuscumque denique generis & conditionis sit quam tractat doctrina. Omnia inquam, tanquam ex proprio fonte, à thematis proposito emanare debent. Itaque omnis eius oratio, quoddam sit Rhetoricum argumentum, quod tanquam in fundamentali lapide, in propositis thematis verbis insideat.

Simile.

Simile.

B Deliramentū.

Simile.

Simile.

Quòd si quandoque à concionatore secus fieret, cum thema proponit: absonum admodum auditoribus esset, deliramentum quæ maximum, in concione scilicet thema proponere, nisi illud in orationis prosecutione, doctrina implere decreuisset. Sicut dementia esset omnino, fundamentum pro aliqua destinata domo iacere, postmodum autem tali relicto fundamento domum ipsam alio in loco ædificare. Et quemadmodum etiam ridiculum esset, pictorem, alicuius imaginis caput depingere, cui tamen equi aut leonis postea membra supponeret.

C Hoc idem est, quod in præsentiarum concionatores committunt vitium, quando in ipso sermonis initio, themate proposito, minimè illud prosequuntur: neque eo argumento & ingenio implent, quod proposita verba exigunt, ad alia multa themati impertinentia diuer-

tentes. Iecit siquidem iste talis concionis fundamentum, ipsam tamen concionem supra ipsum minimè ædificauit: item hominis caput signauit, cui postmodum leonis membra supposuit: quod profectò in concionandi arte, monstrum quoddam depingere est. Et ita rei veritas habet, sermonem talem, non nisi chimericum esse: nam ex varijs rebus omnino dissonantibus sermonem confecit.

Monstrū.

Simile.

Simile.

Proposuit enim de patientia thema, & tantum de elemosyna loquutus est: & cum proposita thematis verba misericordiæ argumentum administrarent, non secus quam de pœnitentia concionatus fuit. Itaque iuxta nominis significationem, in huiusmodi concionatoribus proposita verba, non thema, sed potius apothema sunt.

B

¶ Huius conditionis, maxima est concionatorum pars, qui in hoc articulo varia vitiorum genera committunt. Aliqui (sicuti diximus) thema proponentes, cuius tamen amplius numquam memores existunt, quia in omni sermonis prosecutione nihil penitus de ipso tractant. Alij verò absque vlllo penitus proposito, per concionē totam nihil aliud agunt quàm verbis ipsis nudum thema repetere, cum tamen omnia quæ in concione edisserunt, à thematis proposito prorsus aliena

Triplex in themate defectus.

Prmus:

2 Defectus.

C

A sint. Et cum tam impertinēter in concione loquantur, satis illis visum est vt themati satisfaciāt, ipsum pluries repetere. Et cum hoc ita sit, non tamē deerunt ibi ignorantissimi auditores, quorum auribus hoc pretiosum appareat.

Vitium est pluries thema repetere.

Nam sapiētibus, quò magis propositum thema repetit, si de ipso nihil tractat, eò insipientior, ne dicam stolidior apparebit concionator talis: quandoquidē in hoc quòd thema repetit, auditores ipsos excitat, vt eius insipiententiā & deliramentum animaduertāt, quia nimirum absque proposito loquitur. Qua, quē maior (rogo) concionatoris dementia esse potest? Cum enim in sermonis prosecutione toties propositum thema repetit, quēro, an ea quæ edisserit, ad verba quæ in initio sermonis proposuit ordinē habeāt, an non? Si ordinem habent, minime necessarium est toties verba repetere: nam ipsa quam tractat doctrina, ordinem ipsum & consequentiam auditoribus manifestat. Quòd si ordinē non habent, verba repetere deliramentum est: nam eo ipso testes adducit ad probandum, quòd impertinenter loquatur: quòd si proposita verba toties non iterasset, auditores insipientiæ eius fortassis memores nō essent.

B Alij sunt, qui in concionibus suis peregrina eligūt themata, quæ neque euangelio, nec materiæ quam edisserunt, neque ad-

3. Defectus.

huc sancto, de quo ipso die concionantur, concordant: sed dumtaxat cōcionatorum imaginatio ni. Quibus maximus videtur dicendi stylus, ea verba proponere, ex quibus nihil doctrinæ aut argumēti in auditorum commodum elici possit. Sed vt postmodum in hoc sufficientiam suam & ingenium demonstrent, quòd videlicet ex eis verbis id in concione tractent, quod tamen ipsa thematis verba minimē dicūt. Quos rudis populus velut excellentes cōcionatores reputat dicens eos mirabilia dixisse, quia multa concionati sunt ex verbis, quæ alioqui de se sterilia & arida admodum erant, quasi iam mel de petra eduxissent, oleumque de saxo durissimo.

Alij themata inquirunt, quæ sancti, de quo concionantur, proprio nomini sint consona. Quæ etsi alioqui concionis materiæ (quam prædicāt) nullo modo cōducant, parum curant, dummodo hanc consonantiam verba retineant. Sicuti in diui Benedicti festiuitate tale proponerēt thema: Benedicā tibi, & eris benedictus: atque in beatæ Clare festo: vt lux clara est. Quæ profectò verba etsi hunc consonantiæ fucum prima facie habeant, vt plurimum tamē parū de se doctrinæ administrāt. Quæ verba potius videtur cōcionator propter verborum ipsorum sonitum elegisse, quàm propter doctrinæ substantiam, quam

in

A
Peregrinum thema.

B

Simile.

4. Defectus.

C

A in seipsis contineant. Alij quandoque in themate verba desumunt, decisa omnino & à propria sede, in qua scripta sunt truncata: vt in earum applicatione, ingenij sui subtilitarem cōcionatores auditoribus demonstrent. Arbitrantur siquidē grandem esse intellectus acutiem, ita verba euoluere, vt alium gignāt sensum, quàm in proprio loco retinebant. Sicut de illo Matthæi loco capite. 11. asserere possumus: Ioannes autē cum audisset in vinculis opera Christi. Non desunt tamen vani loqui concionatores qui ex eisdē verbis, hoc desumpserint thema: Ioānes in vinculis opera Christi. Que verba sermone Hispano vertentes, sic interpretatur, Ioannē esse in vinculis, opera sunt Christi. Audiui præterea ego concionatorem alium, qui cum in concione beati Domini, illa Matthæi verba capite. 5. proponeret: vos estis sal terræ: sic Hispano sermone exposuit, vos estis Sanctissime vir sal terræ, quia à propria terra existis, quia patriā parentesque, atque ceteros sæculi huius amicos reliquistis. Agebatur enim eo die ipsius sancti doctoris festum, visum autē illi est, grande esse ellegantix genus, in consonantiam illius verbi, sal terræ, Hispanè exposuisse, eum à terra, exisse, vt hæc omnia terra cū terra, & sal cū exisse, consona essent. Vbi ipse profectò concionator extra suum sensum & pruden-

1. Defectus.

Matt. 11.

B
Ridiculus sensus.

Matt. 5.

C
Delirus sensus.

tiam exire voluit, vt sanctum de quo festum celebrabatur, extra suam constitueret patriam, qua propter concionem totam supra falsum fundamentum stabilivit. Huius etiam conditionis vidi sæpe quàm plurimos esse concionatores, qui tam in concionibus ad populum publicè habitis, quàm etiam in scriptis eorum sermonibus, amici sunt valde harum natiarum & sonetorum: qui huiusmodi adinventionibus euangelicæ prædicationis corrupūt grauitatem, nec non sanam & vtilē auditorum eruditionem. Et hac doctrinæ qualitate abundant maximè libri, qui vulgo sermonarij denominantur (de quibus iam supra satis loquuti sumus) inquirentes themata quædam peregrina valde, passim (sicut Paulus ait) diuinum verbum adulterantes.

Propter hæc igitur, & alia huiusmodi in cōueniētia nescio an satius profectò esset, atq; prædicationis christianæ fini accommodatius, quòd euangelicæ conciones absque vllò præfixo themate christiano populo fierent, sed quæ dumtaxat euangelicam historiā statim concionator inciperet, & materiam, quam differere vellet ex eodem euangelio eligeret. Præterquam cum aliquam specialem ex ipso euangelio veritatem prædicare vellet: tunc enim eadē verba, quæ docere intendit, velut totius cōcionis caput et argumentū sermonis initio proponere habet.

Euangelica corruptura grauitas.

B

Sermonarij.

Simile.

Auferendum thema.

C

A Et quidē prima ratio, quæ meā hanc sententiam firmare videtur est. Nam concionator, qui orationi suæ thema aliquod præfigit, eo ipso adstringitur (nisi insipiens videri vult) quicquid in concione tractat, de themate afferre. Et quidē dico de solo proposito themate cum oportere loqui, vel ad minus, quod concionis doctrina argumentum quoddam sit, in ipso fundatum themate. Quod non mediocre profectò inconueniens est, vni dumtaxat argumento concionatorem sese alligatum conspiciere, cum alias tanta vigeat necessitas, quàm plurima alia rudē populū docendi. Vnde coguntur concionatores, vt materias, quæ totius populi mores concernunt, omnino dimittant, ob hoc solum vt themati satisfaciāt. Quare prædicatio ipsa euangelij propè semper imperfecta manet, atq; à suo principaliori intēto defraudata, quod nempe erat, in omnibus christianum erudire populū.

2. Ratio. Secunda ratio est. Nā qui euāgelium postillat, cum diuersa in eius enarratione tractat puncta, tunc temporis absolum omnino est thema desumere, cū illud prosequi minimè possit: æqualiter namque per totam euangelij historiam spargitur: & cum vltimum eius finit punctum, tunc tēporis finitur etiam & cōcio ipsa, absque eo vt ad aliquid aliud supra thematis verba pertractandū redeat. Quare cærimonix solum

ad scribendum videtur, in tali concione thema, tanquam orationis caput, proposuisse: cum nulla ipsi fuerint postmodum in concione apposita mēbra, sed truncum penitus sine membris ibi manserit caput: vnde meritò auditores thema ibi cōcionatorem assumpsisse, apertam dissonantiam iudicabunt,

Tertia ratio est. Nā hoc quod est in concionibus thema proponere, modernum est, atque à sermonariorum tempore incepisse existimo, ab eoque concionatorum genere promanasse, qui recēter concionandi officium inceperunt. Siquidem nunquam oratores, aut humanistas alios, in publicis orationibus ad populū habitis, hoc fecisse legitur: sed semper orationes suas sine aliquo præmisso themate prosequuti sunt, neque aliquod aliud orationi tali fundamentum supposuerūt, præter quam se à necessitate populi, argumentum orandi sumpsisse scilicet de pace, aut de bello, siue de iusticia, aut fortitudine, & sic de cæteris materijs, quas humanistæ tractarunt, & de alijs virtutū vel vitiorum generibus. Sicut aperte constabit ei qui per Cicero nis opera discurrere decreuerit, atque ei qui Senecæ libros legerit, necnon & qui Plutarchi scripturam euoluerit. Nec propterea excellentes hi viri absone & sine proposito loquuti sunt, estò orationibus, quas coram populo declama-

A **Simile.**

3. ratio. Modernus thematis vsus.

Sermo narij.

B Rhetoricis minime themate vsos.

A necessitate populi, argumentū sumēdū esse.

C Cicero: Seneca: Plutarchus.

A clamant, nullum præfixerint thema.

¶ Præterea, quia si sanctorum inspexerimus scripturā, inuenimus quidem vix vnum aut alterū, qui in sermonibus suis themate vsus fuerit: sed materias, quæ populi moribus conducebant, docere curarunt, iuxta vitia quæ ab ipso populo eradicare intendebāt, atque virtutes quas in eo plantare decreuerunt. Quod proculdubio, eis quibus eorum opera lege re libuerit, compertissimum erit. Legant rogo Hieronymum, Gregorium, Augustinum, Ambrosiū Chrysostomum, ac denique Basilium, cum cæteris sanctis: & nullum eorum reperient, qui orationi aut cōcioni, siue tractatui, aut homilij, aliquod vnquam præfixerit thema. Et hac de causa tot, tamque varias materias ad populi christiani eruditionem attinentes, doctrina sua attingere valuerunt. Nam vix aliquid intactum reliquerunt, ob hoc solum, quia minimè sese indicendo themati alligarunt, vt de vna dumtaxat re populo haberent concionari.

B **¶** Verum est tamen, quod diuus Thomas, quia semper distinctionis & claritatis in rebus quas tractat extitit amicus, quandoque etsi rarò thema præfigit, vt eorū quæ dicenda sunt caput & argumentum existat. Sicut apparet in expositione quam super Pauli epistolam edidit, & in tractatu quē super Psalmos instituit, atque in

S. Tho. **C**

libro contra gētes: in quorum operum initio verba aliqua, velut totius libri argumentum & caput, proponit. Et hunc eundem morem archiepiscopus Florentinus in sanctorum historia quandoque obseruat.

¶ Hoc tamen parum in hac parte difficultatis ingerit. Nam estò eorū tāta sit auctoritas, quod ad diuum Thomam attinet, verba illa, quæ in operū suorum initio præposuit, propriè thema dici nō possunt, quia postmodum in ipsius operis executione multa alia à thematis proposito omnino aliena pertractat: imò nunquam amplius verborū, quæ proposuit, memor extitit, sed illa velut exordium quoddam, in ipsorum operum principio præmisit, vt solum libri quē scripturus erat, propositum & argumentum ostenderet.

¶ Ad diuum autem Antoninum, fatemur quandoque in sanctorum festiuitatibus hoc concionandi stylo vsus fuisse. Ad hoc tamen respondere possumus, hircundinem vnā ver non constitutere: præterquam quod vsus nō ab vno vel duobus, sed certè à pluribus accipiendus est. Et cum in hoc articulo plures & antiquiores sint, qui hoc dicendi genere minimè vtūtur, satius nimirum erit, in prædicatione euangelica horum concionandi, seu scribendi morem insequi. Nec per hoc receptissimæ iam cōsuetudini

A Tho. super epistolam. Tho. in psalmos. Tho. contra gētes. Diuus. Antoni.

Solutio.

Solutio

A tudini proponendi thema cōtra- uenire volo , vnusquisque enim in suo sensu abundet.

CAPVT. XLVII.

quæ sint obseruandę con- ditiones in vsu thematis.

ED quia iam omnes in contrariam consue- tudinē versi sunt (quā doquidem in concio- nibus omnes themate vtuntur, nec puto tam efficacem meā hęc sententiam esse posse, vt ab omni- bus tam receptum vsu eradica- re valeat) pro maiori huius in- telligentia, tria aut quatuor hic documenta subiungam: quę iudi- cio meo digna sunt, quę in the- matis electione à concionatori- bus feruari debeant.

Quatuor pro ob- seruatio- ne the- matis fer- uāda.

Prima the- matis con- ditio.

¶ Primum est, quòd conciona- tor euangelicus, qui concioni- bus suis thema aliquod præfige- re decernit, oportet (sicut supra diximus) vt supra ipsa thematis proposita verba, continuum ali- quod argumentum in concione prosequatur: quod efficacissimis rationibus, ex- mplis, & doctrinę abundantia impleat, aliquas sem- per scripture sacre auctoritates adducēs, quę ipsius thematis pro- posito deseruiant. Quicquid autē aliud esset, omni prorsus funda- mento careret, maximamque in concionatore insipientiam ostē- deret, si velut cōcionis eius caput verba aliqua præmitteret, de qui-

bus tamē postea minimè esset lo- cuturus. Nā quēadmodū iā supra asseruimus, esset profectò funda- mentum absque domo, & caput sine corpore truncum reliquere, ac denique concio tota monstrū quoddam esset, aut capitis sine mē- bris, aut certe membrorum sine capite: quod proculdubio cōcio- natoris opinioni maximè dero- garet. Nā ad hoc vt doctrina eius efficaciam in auditoribus conse- quatur, à populo tanquam doctū virum, & qui non impertinenter loquatur, ante omnia reputari o- portet. Neque auditores (quan- tumcumq; vulgares) tam negli- gentes & tardi ingenij sunt, vt in concionatore annotare hoc nesciāt, quòd scilicet thema in ipso sermonis initio præposuerit, cu- ius tamen nusquam ampliùs exti- tit memor: sicut me audisse sepe à rusticis etiam auditoribus me- mini. Quòd si vulgares ho- mines concionibus affuerint, nunquam tamen in concionibus desunt aliqui, qui habiles & eru- diti viri existant, qui concionato- ris dissonātiā percipere valeāt. Et euangelicus prædicator in cō- cione publica, sapientibus & insi- piētibus debitor est. Præterquam quòd prædicator in concionis suę studio ac dicēdi stylo, pro sa- pientibus semper studere habet, & concionem ipsam parare: sic enim christianum populum & optimè docebit, & ipse etiam e- gregius euadet concionator. Se- cus

A

Simile.

Simile.

Simile.

Concio- natorē a popu- lo sapiē- tē repu- tari oportet.

B

C

Concio- natoris doctrina pro sapi- entibus et insipi- entibus.

A cus autem si pro vulgaribus dum- taxat doctrinam parat, vulgaria semper dicet, & vulgaris etiam ipse remanebit concionator. Et hæc potissima causa est, quare vt plurimum imperfecti maneant & manci omnino concionato- res illi, qui in oppidulis & paga- nis vicis concionantur. Siqui- dem existimāt, quod quia vulga- ris & infimus est auditorum nu- merus, satisfuerit communem & vulgarem illis proposuisse do- ctrinam, neque ad maiora tam in ordine quàm in dicendorum sub- stantia teneantur, sed satis fuerit vt cumque & studuisse & dixisse. In hoc ergo (iudicio meo) præ- dicatores maximè aberrāt. Nam etsi verum sit, quòd rusticis homi- nibus delicata doctrina, verita- tumque curiositas proponenda non sit, sicuti illis qui litterarum studium professi sunt: sed tamen vel substantialis saltem discipli- na, & optimo dicendi stylo sem- per docenda est. Neque in hoc differentia aliqua inter oppidu- li & ciuitatum sermones esse de- bet, nullus quippe est hominum intellectus, qui bonum non ap- petat, ac proinde qui malum non refugiat, quantumuis habes ex- istat talis hominum intelle- ctus.

Vulga- ris doctri- na, vul- gare red- dit cōcio- natorē.

Concio- natorū error.

C
2. thema- tis condi- tio.

cum tantam ei euangelica histo- ria administret doctrinam, vt in- de concionis thema sufficienter & legitimè eligere valeat, nō est cur ad aliena fugiendum sit. Con- trarium autem, non nisi ex inge- nij defectu in concionatore pro- uenit, quia nescit concioni suę ex euangelica lectione fundamē- tum apponere. Et præterea au- ditoribus ansam præbet, existimā- di concionem talem non à se pa- rauisse, sed ex papyrorum scri- ptis esse: quam modò ad euange- licam historiam trahere vult re- pugnantem. Quod profectò au- ditoribus non mediocrem absur- ditatem gignit. Sicuti in illo es- set, qui cum diues si, & ex pro- prijs abundans, optimum habe- ret ense aut pallium, à vicinis ta- men ea mutuò mendicaret. Pa- ri forma cōcionatori inde eorum admodum esset, cum illi ex euan- gelica lectione tanta suppetat do- ctrina, ex qua concionis thema desumere possit, si aliunde illud mendicaret.

A

Peregrin- nū the- ma fugiē- dum.

B

Simile.

C

Quòd si quandoque hoc face- re vellet, vel quia studendi tem- pus non superest, aut certè quia ex euangelio concionis argumē- tum eligere nescit: tunc temporis inquam peregrinum thema sub- ticeat. Et in hoc ingenij sui suf- ficientiam demonstrare poterit, vt scilicet, super aliqua euangelij verba, quę magis eius proposito deseruiant, sermonem quem scri- ptum habet fundet, ipsi themati per

A per aliquod circumloquium adaptando. Nam etsi in hoc aliquis inesse possit defectus, non tantus erit, quantus vniueque esset, si concionis oratio tota & thema, ab euangelica lectione prorsus aliena essent. Et vitium quod concionatores isti in presentiarum committunt, in peculiaribus quibusdam exemplis ostendere facile possumus. Sunt quippe concionatorum aliqui, qui in sacratissima Natiuitatis domini solemnitate, ubi suauissima sunt, atque pro eiusdem festiuitatis concione, doctrinæ abundantissima euangelia, in thema & argumentum assumunt: sicut in Beatæ Virginis Annuntiatione, ubi euangelica historia, quæ ipso decantatur die, tanta admirabilique præstat doctrina, pro sermonis fundamento eligunt: cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Necnon in Purificationis Diuæ Virginis sollempnitate, hoc desumere thema solent aliqui: Vadam, & videbo visionem hanc. Suntque aliæ his similes concionatorum dissonantiæ, quas quandoque in suis adinueniunt concionibus. Et hoc certissimum signum est, eos doctrinæ lectione carere, & quod omnis eorum substantia in papyrorum scriptis reposita sit.

Concionatorum vitium.

Thema in euangelio fundandum

3. thema concionis.

Tertium documentum, ad sanctorum festiuitates est. Dum prædicatori visa fuerit euange-

lica historia non tam conuenientem administrare materiam, quantum ipsius sancti, de quo agit, vita & propositum exigat (quandoquidem sæpe numero accidit, aliqua esse sterilis doctrinæ aliquo modo euangelia, ex quibus non tam commodè profancti festiuitate potest elici doctrina) tunc temporis inquam, si concionator ipse doctrinam aliquam prædicare decreuerit, quam aliàs huic proposito iam præuisam habet: & ex alia parte ingenij habilitatem non consequitur, vt doctrinam talem super eiusdem festi euangelium fundare sciat: tunc inquam duo seruare habet. Primum quod euangelij litteram populo non referat. Nam, sicut supra diximus, nimium absolum esset, euangelica iam relata historia, nihil de ea in concione populo differere, sed continuò ad sermonem peregrinumque thema transire. Oportet ergo vt in tali concione tam materia quam etiam thema, omnia de illius diei sancti festiuitate sint, omisso prorsus euangelio: in quo quidem sermone de eius paupertate, siue humilitate, aut sapientia loquatur, aut certè de virtutibus illis, quæ plus in eius eluxerunt vita.

Secundum, quod in præsententi articulo obseruare habet concionator, est nempe, vt thema quod in huiusmodi sermone

Duo seruanda.

C

Thema sancti vitæ adaptandum.

A ne eligere decreuerit, sancti illius vitæ concordet: ita vt si fieri potest, proposita verba, sancti vitam complectantur, vt inde materiæ argumentum quod prædicare intendit, administretur. Hoc siquidem auditoribus dulce admodum est, concionatorisque optimi non mediocris industria & habilitas: videlicet scire ex sacra scriptura verba aliqua inquirere, quæ sancti festiuitati legitimè adaptentur. Vt si dixerimus, quod in beati Francisci festo, concionator aliquis verba illa in thema desumeret, quæ Genesis capite. 41. habentur, dum Ioseph filio suo Ephraim nomen imposuit dicens: crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Hæc verba inquam, maximè insignis huius viri proposito deseruirent. Præcipuum namque in quo eius illuxit sanctitas, hoc fuit sanè, vt se à mundi huius pompis penitus erradicauerit propriam patriam, amicos, & diuitias deserens, atque ipsum pauperem Christum in Cruce nudum sequutus fuit. Et hæc fuerunt potissima eius insignia, scilicet mirabilem quandam in mundo excitare paupertatem, propter quam diues valde à Deo fieri meruit, atque in tantam cælestium bonorum prosperitatem sublimari: quemadmodum hodierna die apertè omnes conspiciamus. Fuit enim alter Ioseph,

Beatus Franciscus.

Expositio Gen. 41.

Excellentia diuinitatis Francisci, paupertas.

qui à propria patria & parentibus atque fratribus & patrimonio exutus, in terramque Aegypti deductus est, quo tunc temporis nihil in orbe pauperius erat: & ex paupertate illa, in tantam Deus prosperitatem ipsum Ioseph leuauit, vt eum totius Aegypti dominum constitueret.

In festo autem beati Domini patris nostri, consonum esset valde in argumentum & concionis thema verba illa Ieremias Prophetæ capite. 1. assumere, quæ Prophetæ ipsi cum eum ad prædicandum mitteret, dixit: ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuersa quæ mandaue-ro tibi, loqueris ad eos. Hec namque verba sunt, quæ propositum atque officium legitimè complectuntur, quod egregius, sanctissimusque hic vir in christiana obtinuit ecclesia: atque etiam sanctissimum viuendi institutum, quod in religione suis monachis reliquit, esse scilicet christiano populo legis suæ præceptores. Vbi legitimè de fidelitate summa, quam hic gloriosus pater in concionandi arte seruauit, agere potest: exaggerando maximum fidei zelum, quem circa Ecclesie negotia semper gessit, atque diligentiam summam, quam in Euangelicæ prædicationis officio fideliter adhibuit, omni prorsus adulatione & falsitate ab eius sanctissima prædicatione seclusa.

Figura. Gen. 41.

Beatus Dominicus.

Expositio, Ier. 1. B

Sancti Domini religionis institutum.

C

Possunt

544 DE VSV THEMATIS IN CONCIONE.

A ¶ Possunt etiam in doctoris huius sancti festiuitate, à concionatore propriè in thema eligi illa euangelij verba, quæ Matthæi capite quinto habentur quæ etiam in eius solennitate decantantur, scilicet: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in Regno Cælorum. Quia historiæ euangelicæ littera ambas has in se continet conditiones, videlicet facere & docere: quas eminenter sanctus hic vir in suo prædicationis munere seruauit, Iesu Christi Redemptoris nostri conditionem imitatus, qui prius facere, deinde docere cepit. Primò enim beatus hic vir, virtutis exercitium in seipso mirificè ostendit, deinde aliorum se præceptorem exhibuit. Sicut apertè constabit ei, qui sanctissimæ eius vitæ successum percurrere voluerit. Nam ex summa penitentia, quam in victu, vestitu, continuisque tenuit vigilijs, inde tam efficaciter virtutes quæ de hoc tractant, ad alios docendum peruenit. Præcipua quippe lectio ad proficiendum in hoc concionandi officio, practica ipsa est, quæ ex virtutum educitur exercitio, & potior quidem, quàm quæ ex sola elicitur speculatiua, quæ in verbis dumtaxat consistit, hæc siquidem quasi mortua est, illa autem non nisi viua lectio.

Expositio. Matthæi. 5.

Domini ci penitentia.

Præcipua concionatoris lectio

A ¶ In festo autem gloriosissimi doctoris Thomæ, maxime accommodata sunt verba illa ecclesiastici. 15. capite, in medio ecclesiæ aperuit os eius, & impleuit eum dominus spiritu sapientiæ & intellectus. Quandoquidem verba hæc designant supremum sapientiæ donum, quo doctorem hunc eximium spiritus sanctus insigniuit. Nam postquam plenissimè eis partibus quæ adesse integrum legis præceptorem exigebantur, Deus eum compleuit: & postquam etiam sapientia, tam humana quàm diuina, illi tam diuinitus fuit impartita: dedit pariter illi Deus sapientiæ huius spiritum, vt sicut decebat, id quod sciebat, & faceret, & homines efficaciter doceret. Et sic (omni adulatione semota) verum habet, quòd in medio ecclesiæ aperuit os eius deus. Et quidem (iudicio meo) tanto doctrinæ profectu, quanto inter omnes qui ad vsq; nostra hæc tempora scripserunt, repertus est. Quia in rebus fidei & sacramentorum tam admirabilis lampas fuit, vt nihil quod circa hanc fidei & sacramentorum materiam moueri possit, omiserit: & quod ad vnguem vsque non comminuerit, & in lucem adduxerit: & hoc tanta eruditione & ingenio, quàm humanitus tractari potest. Et defectus qui hic esse posset, nō utiq; eius erit, quia id nō scripserit

A Diuus Thom. Expositio eccles. 15.

B Sapientiæ spiritus

C Simile.

A pferit, sed eius qui attentione & diligentia doctrinam eius minime didicerit: quia dum attentè & distinctè eius legerit scripturam, potius diuinam atq; mirabiliter præstitam, quàm humanam esse censebit. Et omissa quæ in fidei rebus habuit sapientia, vsque adeò in rerum naturalium etiam excelluit scientia, vt legentem mirum in modum in rerum contemplationem leuet. Quare merito asseri potest, quod verba hæc propriè amplectuntur esse & officium præceptoris & sancti, quod doctor hic egregius & sanctissimus vir, in christiana fuit consequutus Ecclesia:

B ¶ Per hæc eadem thematum exempla, quæ in his sanctorum festiuitatibus explicuimus, indagare poterit concionator lectionem, quam in cæteris sanctorum festiuitatibus insequi debeat, cum de aliquo sit concionaturus: attendens semper vt verba quæ pro themate proposuerit, talia sint, quæ doctrinam eam administrent, quæ officio & sancti vitæ concordent.

C ¶ Tertium & postremum documentum, quod in vsu thematis in præsentiarum seruare habet, tale est. Quando verba aliqua ex euangelio in thema desumpserit, illa sint, quæ totius euangelij præcipuum sunt argumentum. Nam sicut supra iam diximus, nomen hoc thema, iuxta Latinorum acceptionem, nihil aliud quàm illius

Thema nō codicis.

Quid thema sit.

materiæ quam orator tractat, argumentum designat: ita vt fundamentum sedesq; sit, in qua se deat, & à qua omnis euangelij doctrina promanet. Quòd si talia verba ibi non reperiantur, quæ totius euangelij possint esse argumentum, saltem talia sint, cui reliqua euangelij doctrina inhereat: vel præcipua inter alias sit euangelicæ lectionis propositio. Sicut exemplificare possemus in euangelica illa historia, quæ in doctorum Ecclesiæ festiuitate decantatur, quæ Matthæi. 5. capite habetur. In qua, verba quæ in thema eligi possunt, quæ totius euangelicæ lectionis argumentum administrèt, in quo propositum & intentum euangelij includatur, non utiq; alia sunt, quàm quæ in principio euangelij statuuntur, videlicet: Vos estis sal terræ. Ex eis nimirum totius historiæ argumentum dimanat: agit enim de sapientiâ, quam optimus quisque pastor habere tenetur ad suarum ouium eruditionem. Et exempla quæ illico in consequentiâ huius subiunguntur, videlicet, de ciuitate supra montem posita, & lucerna super candelabrum accensa: Omnia hæc inquam, ad lucem attinent, quam rector eis quos regit, tum vitam etiam doctrina præstare debet. Et ad eum omnino modum, quantum in se est, hunc concionandi stylū prædicator in cæteris euangelicis historijs seruare

Simile.

Ecclesiæ doctores.

Expositio. Matth. 5.

B

Simile.

C

A curet: Hic enim verus modus est & proprietas cum themate concionādi. Et cōcionator qui hūc dicendi modum sequutus fuerit, præter quā quod auditoribus gratus & suavis reddetur, sese pariter doctum & ingeniosum exhibebit.

Euangelij studium.

¶ Hanc tamen lectionem & industriam minimè consequi poterit concionator, nisi prius vigilantia in euangelij studio tenuerit: scilicet quod cum euangelij historiam percurret, attentè perpedat, quæ verba ibi esse possint, quæ propriè totius historię fundamentum esse valeant, & in quibus congruentius eius intētum

B & propositum innodetur: & hæc verba sunt, quæ in totius concionis thema eligere habet.

¶ CAPVT. XLVIII. DE vsu salutationis virginis Mariæ.

12. præceptum.

D VODECIMVM præceptum est, de salutatione beatę virginis, de qua non nihil etiam tractare conducit: videlicet quemadmodū circa eam concionator se gerere debeat. Agit enim maximè ad virginis gloriam & honorem, vt saluatio hæc, sicuti decet, fiat: atque vt barbaries, quæ hic quandoque cōtingit, prorsus abijciatur: quapropter non immeritò de hac virginis saluatione, quam cōcionatores statim in sermonis initio

consueuerunt facere, aliquid dicemus. Hic tamen salutationis vsus, sicut postmodū dicem⁹, et si religiosus valde, decētissimusque sit, in nullo tamē antiquorū scriptorū, vsu talem reperio. Quē admodum sancti omnes antiqui fuerunt, videlicet Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, neque adhuc in cæteris, quide sermonib⁹ aut scripserūt, aut aliquo modo tractarunt. Neque etiam in modernis, qui sermones suos scriptos reliquerūt, quia alias sermonarij vulgariter nuncupantur: præterquā in diuo Vincētio, qui statim in cōcionis initio, solum hæc verba præmittere assuescit, videlicet, saluetur virgo Maria. Et estò diligenter cōsuetudinis originem & fundamentum indagauerim, nihil præter illa, quæ modò dixi reperire potui. Vnde colligitur apertè, hunc concionatorum morem, quem in diuę virginis saluatione tenent, recētiorum esse, cœptumque & profectum fuisse potius à peculiaribus seorsum modernis concionatoribus, quā ab eis qui scriptorum aut antiquorum doctorū nomen obtineant.

¶ Possēmus tamen fortassis asserere, quod sicut priscis tēporibus aliquę fuerunt subortę hæreses, quæ beatę virginis Marię honori & sanctitati detraxerant, inde inquā ortum habere potuit, concionatores oēs in suorum sermonum initio, & totius populi christiani

A Salutationis vsus.

Hiero. Augull. Grego. Ambro.

Diuus Vincēti.

B

A stiani conspectu, diuam Virginē illico deprecari, vt sic eam omnes venerarentur: vt inde honor ei⁹ & maiestas sublimaretur magis: & ex saluatione angelica, vbi eius saluatur integritas, virginittatis eius donum agnosceretur, atque gloriosior omnibus redderetur: vt hac præsertim via, in eius deuotionem magis excitaretur gentes, atque hæretici confusi inde penitus manerēt. Ita vt cōsuetudo hæc sanctissima, ex professo ab Ecclesia, ob hunc præcisē finem sit introducta, vt sic in opinione gentium diuę Virginis nomen, eiusque excellentia & gloria honorificentior haberetur, in eorum quidē confusionē & vituperium, qui ei detrahere quādoque attentarunt. Nam sicut in Theologorū schola dicitur, quod in primitiua Ecclesia baptismi sacramētū, solū in nomine Christi administrabatur, & nō in nomine totius Trinitatis (nā Christi nomē valde Iudeis tūc tēporis, multisque alijs etatis illius hominibus, erat exosum: quo vt amabile omnibus redderetur, inde fuit, quod solū in nomine Christi hoc baptismi sacramētū hominibus cōferebatur) sic etiam potuit olim aliquod fuisse tēpus, in quo tantū virginis honori ab hæreticis fuisset detractū, vt decuerit beatā ipsam Virginē in prædicatione euāgelica, concionum omniū caput & ianuā constitueret, vt inde eius nomen omnibus

Smile.

C

Vnde virginis saluatio ortū habuerit.

gratum & amabile redderetur. Quia concio actus quidā est, vbi cōmuniter totius populi concursus adest, & vbi etiā maior est oportunitas, vt christiano populo dignitatis eius, & excellentiæ præstetur notitia. Qua de causa etiā, potius hic quā in cæteris Ecclesię sacramētis aut Ecclesiasticis actibus, consuetum est, diuam Virginē inuocare. Quia in nullo sacramentorum vsu, à laude virginis incipitur, sed solū in euāgelica prædicatione: nempe quia ad sacramentorum receptionem, non nisi peculiare concurrunt personę: ceterum concionibus, omnes vt plurimū adsunt. Excepto quod sacerdotes aliqui, cū rem sacram celebrant, à diuę virginis saluatione incipiunt.

¶ Hac eadem ratione diuus Iulianus, in honorem & reuerentiam beatę Virginis, Annunciationis festum instituit, quod ante Christi natiuitatem celebratur, quod alio nomine de la O. nūcupatur: & hoc quidem in confusionem hæreticorum, qui tunc temporis virginis puritatem maculare intendebant.

¶ Possumus etiam secundò dicere, hanc concionatorum cōsuetudinem inde ortum habuisse, ex forma videlicet, quam angelus Gabriel seruauit, cum ad beatam Virginem missus est. Nam vt illi filij Dei incarnationis mysterij notitiam præstaret, antequam aliquid huius ei annun-

Quare in cōcione, magis quā in alijs sacramētis diua saluetur virgo.

B

S. Illefosus. Institutio festi Annunciationis.

2. solutio.

C

548 DE SALVTATIONE VIRGINIS MARIAE.

Aciaret, eam diuina illa salutatio-
ne venerari voluit, qua dixit:
Aue gratia plena, dominus te-
cum. Hinc igitur forsan origi-
nem duxit, quòd diuini verbi cõ-
cionatores in suis concionibus
euangelicam hanc formam ser-
uare voluerint. Nam priusquam
illius mysterij aliquid populo
edisserant, aut cæterorum sacra-
mentorum, quæ in euangelica le-
ge ab eo tanquam à primo fonte
dimanarunt, prius inquam Vir-
go ipsa beata, tanquam horũ om-
nium principium & ianua, à cõ-
cionatoribus angelica salutatio
ne veneratur, quia ab ea nobis
omnibus tam immensum bene-
ficiũ ortum est: volunt itaq; in
hoc concionatores angelicam
Bimitari formam.

¶ Sed tamen vt cumq; fuerit,
q; scilicet vsus hic antiquus, vel
modernus sit: Laudabile admo-
dũ est opus, atq; excellētissimus
vsus, religiosaq; ab omnibus re-
cepta consuetudo, statim in ipso
concionis initio, beatam virgi-
nem salutare. Nam si in omnib;
alijs quæ nostram christianam
vitam cõcernunt, quantũcumq;
minima sint, & cuiuscumq; ge-
neris & conditionis: in principa-
le auxilium, & omnium earũ sin-
gularẽ protectionem, gloriosam
virginẽ Mariã aduocamus, eam-
que velut singularem recipimus
patronam: quantò potius in hoc
tam insigni præcipuoq; christia-
no negotio, quod prædicator in

euangelica eruditione assumit, **A**
cõducet etiam, eam quàm primũ
in ipso sermonis exordio implo-
rare, vbi tantum interest, vt au-
ditorum corda christianè & reli-
giosè cõcionator instruere sciat:
& vbi etiam cõducit miximè, q;
auditores ipsi tota mente euãge-
licæ afficiantur doctrinẽ. Credẽ
dũ igitur est, q; si vniuersus po-
pulus beatam hanc Virginẽ pro
ipso intercedentem proponit, cũ
per ipsam, tam immensum bene-
ficiũ sacramentum operari diui-
næ suæ maiestati complacuerit,
per eam etiam nos clemẽter au-
dire dignabitur: vt tam ex parte
auditorum, quàm etiam concio-
natoris, in tam necessario euãge-
licæ prædicationis negotio rectè
procedatur. **B**

¶ Tres sunt tituli, siue vt re-
ctius dixerim, tria sunt nomina,
quæ in officio, quod in honorẽ
Virginis Ecclesia decãtat, huic
virgini imponit. Primum est,
stella maris: secundum est, cõco-
rum lumen: tertium est, nostra-
rum precum Deo præsentatrix.
Et cum in concionibus ad hæc
tria præcipuè christianus popu-
lus concurrat: Primò vt à tem-
pestatibus eripiatur, quæ in hoc
miserabili sæculo, velut in tẽpe-
stuofo mari cõtra homines exci-
tantur: Secundò vt à peccato-
rum suorum cæcitate, in quam
quotidie attoniti & conturba-
ti dilabuntur, illuminentur:
Tertiò vt ibi malorum suorum
remè-

A remedium acquirant, permittat-
que misericors Deus, vt concio-
natoris doctrina vtilis sit anima-
rum suarum medela: cum igitur
ad hos tres effectus præcipuè euã-
gelicæ concionis doctrina diri-
gatur, maximo proculdubio in-
nititur fundamento, & ratio ip-
sa exposcit, vt ante omnia tam
euangelicus concionator, quàm
christianus etiam populus bea-
tissimẽ Virginis huius interces-
sione protegantur. Quandoqui-
dem eidem Virgini datum est, in
his tribus prouidere, nostramq;
esse patronam. Videlicet vt nos
velut huius maris stella dirigat,
ne in eo tanquam in pelago de-
mergamur, ac proinde vt euã-
gelicam doctrinam tanquam no-
stræ vitæ gubernaculum tenere
sciamus. Item secundò vt tanquã
spiritualis vitæ nostræ illumi-
natrix, cæcitatem atque intelle-
ctus nostri hebetudinem, quàm
ad concionẽ peccatores portant,
expellat: vt à bestialis vitæ som-
nolentia excitati, tam singulare
delictorum suorum remedium
tota mente amplectentur. Tertio
vt tanquam patrona atque om-
nium domina & regina nostra,
ibi concurrẽtium gemitus & la-
chrymas Deo præsentet: vt eorũ
compassus miserijs, dignetur, vt
hac euangelica eruditione sana-
ti, iam deinceps in gratia sua &
amore perseuerent.

¶ Sanctus Thomas in. 3. parte
quæstione. 30. articulo. 4. de hac

diuina salutatione loquẽs, quàm **A**
huic excellētissimæ Virgini Ga-
briel angelus fecit, ait tres ef-
fectus in eadem prætendisse. Pri-
mum, eam attentam in tam alti
sacramenti magnitudine red-
dere: qua de causa ipsam tam no-
uis & inauditis verbis salutauit,
vt in hoc articulo noua valde
eius esset consideratio & atten-
tio. Secundum, illam instruere
in mirifica illa incarnationis
intelligentia: eam nempe do-
cens, quòd per Spiritus sancti
opus, in eius sanctissimo vtero
id fieri deberet: & quãtus etiam
esset, qui eiuserat ingressurus sa-
cratissimum vterum. Tertiũ de-
niq; , in huius operis celsitudi-
nem diuam Virginẽ adducere,
vt plenè ad illius perueniret no-
titiam.

¶ Ad hos igitur tres mirabi-
les effectus, quos hic diuus Tho-
mas assignat, deseruit in concio-
nibus diuam Virginem angeli-
cis illis verbis salutare. Primò
quidem vt concionator audito-
res attentos reddat, ad considera-
tionem & intelligentiam tam su-
preme doctrinæ, qualis est quàm
christiano populo proponere ha-
bet: vt omnes in concione genu-
flexi, huiusque excellentissimæ
Virginis deuotione muniti, in
maximam eorum quæ sibi pro-
ponuntur excitentur cognitio-
nem. Deseruit etiam secundò, vt
christianus populus in his quæ
auditurus est, instruat: nam cũ

Mm 3 in an-

Orta sa-
lutatio,
ab ange-
lica salu-
tatione.

Incarna-
tio, alio-
rũ sacra-
mentũ
fons.

Simile.

Decet
valde, di-
uã Virgi-
nẽ salu-
tari.

Triples
cõcionis
fons.

Virgo
Maria i
trib' pa-
trona
nostra.

Simile.

B
Simile.

Triples
virginis
Manz
nomi.

C
Simile.
2. causa.

3. causa

Tres ef-
fectus eu-
angeli-
cæ saluta-
tionis.
Primus.

Secũdus

Tertius.

B

Triples
in cõcio-
ne salu-
tationis
effectus.
Primus.

od T. 2

C

Secũdus

A in angelica salutatione incarnationis sibi presentetur mysterium, consequenter animaduertat, quod salutis suae initium & origo, atque eorum omnium quae in concione auditori sunt, Christi est incarnatio: & quod omnia ab ipso incarnationis articulo, tanquam a primo fonte dimanarunt.

Tertius. Conducit praeterea tertio, ut populum moueat ad hoc, ut deuote euangelicam doctrinam amplectatur: quia intelligentes, quot & quanta pro eis Deus in hoc incarnationis sacramento tam magnifice fuerit operatus, ne utiquam illis difficile fuerit, legis diuinae praecipua quae inde processerunt, pro Deo ipso adimplere.

B **Stylus Rhetoricus feruatus ab angelo in salutatione. Cicero.**
¶ Vnde hic curiositatem quamdam annotare poterimus, quam angelus in legatione, quam ad Virginem duxit, seruauit. Ibi etenim stylus quidam eluxit Rhetoricus, quem Cicero in sua instituit Rhetorica. Optimi namque oratoris est, auditorem attentum, docilem, & beneuolum reddere. Quas tres omnes Rhetoricę partes, diuus Thomas ingeniosissime annotat, angelum in hac ad virginem legatione seruasse: eam siquidem attentam, docilem, & beneuolam reddidit.

C ¶ CAPVT. XLIX. DE moderamine, & prudentia, quae in salutatione Virginis seruanda est.

D **V** O tamē sunt, quae hic sese offerunt, & digna quidem, ut a concionatore quocumque in hac Virginis salutatione seruentur. Prima est, quia cum iam consuetudo haec tam laudabiliter sit recepta, atque auditoribus sit utilis, obseruare maximē habet concionator, ne in salutatione quae in honorē & Virginis gloriam fit, nimium excedat: ne id quod in eius reuerentiam adducitur, in eiusdem dedecus vergat. Et quidem dedecus appello: nam est ita sit, quod in virgine amplissimum sit vas, & virtutis meritum, ut gratias omnes & excellentias capiat: esset tamen excedere, si talis eius laus non esset, quae graui & firmissimo fundamento inniteretur. Oportet igitur, ut ante omnia quilibet concionator in praedicatione sua obseruet, ut temperatē in sanctorum laude se gerat: nam quanto maiori dignitate sanctus aliquis praeminet, tanto magis tenetur in ijs quae de ipso loquitur, sese temperare.

C ¶ Huius prima ratio & potissima est. Nam hoc gloriae secretum & sedes, quam in beata vita sanctis & amicis suis Deus est praestiturus, pectori suo dumtaxat reseruatum est: quod tamen solum in iudicij die omnibus reserabitur. Quare concionator qui de beatorum sedibus in hoc saeculo nimium scrutatur, & curiosē

Virginis salutio, ne sit prolixata.

Temperate de sanctis agendum.

1. ratio.

A riosē agit, manifesto sese errandi periculo exponit: quia id definire vult, quod extra suam omnino sententiam & iudicium statutum est.

ratio. ¶ Secunda ratio. Nam quod sancti vita maior est, atque in perfectionis culmine magis posita, maioremque gloriam in beatitudine obtinet: eò plus ad eiusdem sancti auctoritatē attinet, ut verissimum sit & firmum, quod de ipso in terra ab hominibus fuerit praedicatum. Quapropter diuus Bernardus in suis epistolis, epistola. 312. prauidens hūc praedicatorum futurum excessum in sanctorum laudibus, sic ait: Quā tula mihi ingenij, eloquijue facultas, ut a me potissimum festiua requirantur? Quem caeli habent laudabilem & laudatum, ego de nouo laudare incipio super terram? Supernis enim velle addere laudibus, detrahere est.

Diuus Bernardus.

Supernis velle addere laudibus detrahere est.

B Non quod glorificatos ab angelis homines, iam laudare non audeam: sed quia in solemnitate celebri, non nouella audiri decet vel leuia, sed certē authentica & antiqua, quae & Ecclesiam aedificent, & Ecclesiasticam redoleant grauitatē: porro sensa indubitata resplendeant veritate, sonent iusticiam, humilitatem suadeant, doceant equitatem, lumē veritatis mentibus pariant, formam moribus, crucem vitijs, affectibus deuotionē, sensibus disciplinā. Hęc diuus Bernardus.

A Et tandem vult ut talis sit in concionibus sanctorum laus, quae in omnibus eam fidei auctoritatem & veritatem praedicatorum attendant, quam christiani omnes professi sumus.

¶ Si ergo concionator cuiuscumque sancti laudem attentē & prudenter ponderare debet, quāto potius hoc idem in gloriosae virginis Mariae laudibus obseruare tenetur: cum eius sanctitatis magnitudo, alios omnes incomparabiliter antecellat, siquidem sanctorum sancta est. Quare perpendere habent maximē diuini verbi concionatores, ut dum aliquid de hac sacra Virgine tractandum se offert, cum aliquo semper grauiori & doctiori viro id conferant, quod de ipsa Virgine in concione loquuturi sunt: in hoc semper grauissimorum antiquorumque doctorum loquendi modum sequentes. Isti namque excellentias eius, non nisi maximo adhibito fundamento & auctoritate scripserunt.

Poderanda maxime Virginis laus.

B

¶ Qui parietem aliquem constituit, multum insudat, quousque lapidem in sedis suae puncto constituat: postquam tamen ad intētam sedem & punctum peruenerit, lapidem ipsum amplius tangere non audet: esset enim illum a puncto & sede propria remouere, in qua iam naturaliter & proprie quiescit. Artifex etiam, qui imaginē depingit elaborat valde, quousque imaginis vultum

Simile.

C

Simile.

A perfecit: post quàm tamen delineationem ultimã (in qua vultus eius perfectio consistit) illi præstiterit, in quo quidem opere excellentem se exhibuit artificem: si tunc temporis inquam, alius quispiam in depingendi arte nouitius, imagini ipsi lineam aliam super addere vellet, aberraret penitus: & cum manus in imaginem iniiceret, vt in ea aliquid depingeret, omnes acclamaremus, quòd imaginis perfectionem destrueret. Sic etiã punctum & culmen gratiarũ & perfectionum omnium huius sacre Virginis, omneq; eius esse & auctoritas, à quo omnia eius bona promanarunt, in hoc consistit,

B vt Dei extiterit mater. Hoc nãq; eius omnium heroicarum virtutum cumulus est, & fons. Nam si bona fuit, si sancta, si gratia plena: semper vtique sicut Dei matrem decebat: & in hoc gradu virtutes omnes, gratiã, & sanctitatem obtinuit, nempe tanquam domini mater: & hoc est perfectionis eius punctum, in quo iam in beatorum sedet patria. Quare postquam de ea, quòd Dei fuerit mater asseritur, nõ est quòd vltra iam progredi possit: esset quippe iam à suo proprio puncto lapidem remouere. Nam quid (rogo) magis de Virgine hac dici potest, quàm quòd sit mater Dei? Et hinc est quòd euãgelistę omnes, tã parçè in eius se gesserint laudibus: quia postquã eam Dei

matrem appellarũt, non esse quòd amplius in laudibus eius iã progredi possent, censuerunt. Quo fit, vt si concionator huic Virginis excellentiã, aliquid addere vellet, esset vtique delineationem Virginis, quam euãgelistę tam perfectam depinxerunt) sicuti nouitius faceret pictor) omnino confundere.

C Hoc dixerim, quia concionatorum plurimi magnum beatissimæ huic Virgini existimãt se deferre honorem, si de ea multa in concione loquantur: & vt cumq; dixerint cõtenti sunt, dũ tamen multa dicant: & tũc temporis rudis populus, maximo statim concionatoris ingenio, multa dixisse, adscribit: nec qualia sunt quæ dicuntur perpedit. Effetq; satius vname eius, aut alteram grauem excellentiam populo concionari, quæ maximo firmissimoq; inniteretur fundamento, & quæ Dei matris honorem & grauitatem redoleret, sanctorumq; lectionem: quàm multa inaniter proferre, quæ si bene conferantur, ipsius Dei matris grauitatem & excellentiam potius deturpant, quàm illustant. Certum enim est, quòd auditorum mentes & ingenia, si optima sunt, multò magis mouent & afficiunt pauca verè & solido fundamento dicta, quàm plurima, quæ non nisi fucum veritatis habent. Huiuscemodi siquidem doctrina, quia vulgaris admodum est,

A est, non nisi vulgari populo vt plurimum placet, qui solum verborum rugitum in concione percipit, cæterum ipsorum fundamentum & radicem, minimè assequitur:

Attamen nihilominus non vsque adeò mihi absonum videtur, vt concionator ea deuotione & zelo vestitus, quem ad virginis gloriam & honorem gerit, alius eam castellum & turrin faciat, alius vero cõclusum hortum constituat, & item alius potem appellet. Si hoc inquam esset ad scripturæ sacre intentum & sensum, & ad sanctorum mentem & interpretationem. Sed non ita fit, quandoquidem cum ipsa virgo firmissima turris sit, atque ex validissimis lapidibus & cœmento constructa, aliqui eam non nisi ex luteis fragilissimisq; lateribus ædificant: & cum in se ipsa lapideus, firmissimusq; sit pons, non nisi ligneũ constituunt: & cum deniq; hortus conclusus sit, varijsq; virtutum floribus respersus, raphanis tantum & lactucis plenum faciunt. Et hæc quæ hucusque dixi, iudicio meo sufficiẽt ad cuiuscumque optimum instruendum ingenium, vt virginis huius sacre laudibus grauer & prudenter vti sciat: nam pessimo ingenio, nulla satis est eruditio.

B Secundo in hac materia potderatione dignum, est nempe q

Salutatione virginis breuissimã esse oportet.

virginis matris saluatio, breuissima esse debet, vno dumtaxat aut duobus verbis completa: ita vt salutationem ipsius concionis partem non constituat, cum saluatio non nisi ianua, & dispositio quædam sit ad ipsius concionis ingressum. Et hoc dixerim, quia multi sunt concionatorum, qui tam longam ducunt salutationem, vt potius populo fastidium & insulsiatam quàm gratiam consequantur. Iam enim auditores ex saluationis prolixitate, tam sunt fastidietes, vt inde parum affecti, quin potius indignati maneant, vt ea quæ concionis audienda restant non vtique attentè & libenter audiant. Illico enim apud se tale formant argumentum: si concionator in saluatione dimidiã horam consumpsit, meritò in ipsa concionis prosecutione, duas etiam absument. Quo fit, vt inquietè audiant, quod tranquillitate maxima, & attentione audire illis cõducebat. Et quidẽ iudicio meo, videntur in hoc auditores iustum exposcere. Nam cum alicuius domus ianua, nullatenus tam grandis esse debeat sicut domus ipsa: neque os ipso homine cuius est os, maius esse habeat, quia ridiculum omnino appareret, fœditatemque omnibus, absurditatemque generaret, si os hominis maius ipso homine esset, sic pariter cum saluatio, ipsius concionis os & ianua

Simile.

multa 2
et alia
sunt

B

quom
sunt in
com ab

Argum.

C

Simile

Simile

Aianua sit, dissonum esset nimis eam maiorem esse, quam ipsamet concio sit.

Saluta-
tiois for-
ma.

Quod si sententiæ meæ hoc relinqueretur negotium, hæc solum verba ad quamcunque concionem sufficere videntur, videlicet, vt quæ tractanda sunt, in Dei gloriam & honorem nostræ que fidei augmentum, nec non animarum pfectum vergat: mediatricem virginem Mariã præsentemus, vt nobis Deus gratiam suam impartiri dignetur, dicentes. Ave Maria. Vbi concionatores verborum metrum hic fugere debent, cum dicunt: mente pia, Ave Maria. Est quippe nouitiorum dicendi modus,

Nouitio-
rū dicē-
di mod⁹

B qui potius verborum corticem & sonitum, quam sententiam sequuntur. Cum tamen locus hic sacer, prosaicum stylum, & non metricum habeat, vbi doctrina grauisimis & solutis verbis instituenta est, & non sonetorum (vt sic dixerim) componenda sermunculis.

¶ CAPVT. L. DE BENEVOLENTIA IN CONCIONE APUD AUDITORES CAPTANDA.

CERTIVM DECIMUM, & vltimum in hac prima operis parte, præceptum est, de captanda in concione auditorum benevolentia. Siquidem vt iam omnia huius secun-

di libri præcepta, vsque ad minutissima quæque finiamus, & nihil in eo intactum relinquamus: restat vt in hoc postremo loco nõ nihil dicamus etiam de vsu, quem concionatores habent in concilianda auditorum benevolentia, honorificis quibusdã & mundanis, profanisque titulis eos compellantes: qui extra sanctæ concionis finem & propositum omninò sunt. Quales est magnificos, illustres, atque illustrissimos eos denominare, celsitudinisque & maiestatis nomina regibus & principibus imponere. Et quidem licet parui momenti prima facie appareat materia hæc, vbi sic vel sic dixisse parum interesse videtur, quandoquidem negotium est, quod sermonis fructum, principaleque eius intentum minimè inficit. Cum hoc tamen in vtramque partem rationes nõ desunt. & cum tanti sit ponderis & auctoritatis hoc insigne euangelicæ prædicationis opus, sitque locus ille concionis tam sacer: meritò exigit, vt nec vnum profanitatis iota ibi appareat. Sed quòd in tã sancto loco, & in quò tã facta differitur doctrina, atque in tã sanctum finem directa: omnia ibi sancta etiã sint, omnesque tum concionatores tum etiam à minimo vsque ad maximum auditores, mundanum & profanum loquendi modum omninò exuant. Et cum iam ibi corda & hominum deside-

Profani
tituli.

B

Concio-
nis loc⁹
facta e-
xigit o-
mnia.

C

ria

Aria, alia esse debeant: ita & vocabula ipsa ibi alia etiã sint. Neque concionatores in eo loco aliud tractent, neque auditores alia audire appetant, quam quæ eorum vitæ reformationem concernunt.

Concio-
nis vo-
cabula,
qualia
esse de-
beant.

Ratio.
Cicero.

Diuus
Tho.

Beneu-
lentiam red-
dere au-
ditore.

Rationes autem in contrarium, quæ in præsentiarum cogere videntur, hunc concionatorum vsum rectum esse, hæc sunt. Prima est, Ciceronis præceptum quoddam, quod in suæ Rhetoricæ libro assignat: quod etiam in plurimis alijs scripturæ suæ locis diui Thomæ est. Videlicet, optimi esse oratoris, in suæ statim orationis initio auditores bene uolos reddere, id est eos gratos & suæ doctrinæ bene affectos

B

Beneu-

C

constituere, vt toto mentis affectu eius audiant libentissimè & percipiãt disciplinam. Ad quod nimirum conuenientissimè appareat, eorum benevolentiam captare, honorificis officiorum suorum & personarum, atque sui generis & sanguinis titulis nominantes. Maximè cum verum sit, quòd extra concionem meritò illis huiusmodi imponuntur nomina: & cum christiana & euangelica eruditio, id quod de se iustum & optimum est, à se non excludat, non videtur cur his non possint à concionatore salutari nominibus. Cũ igitur extra concionem hoc licitum sit, eos videlicet, magnificos, illustres, & illustrissimos appellare: non apparet quare etiam in concione idem

fieri non possit, quandoquidem christiana concio, vrbauitatis & beneuolentiæ leges à se non excludit.

Ratio.

¶ Secunda ratio est. Nã vt plurimum, à cuiuscumque generis oratoribus, tam humanis, quam euangelicis vsus hic iam receptus est: videlicet in capite ipsarum orationum, aliquibus honorificis titulis auditores ipsos compellare. Sicuti est, eos patres conscriptos vocare, viros illustres, honorificos ciues, sapientissimos homines, aliaque id genus multa: quibus semper in orationis suæ exordio oratores vsi sunt, vt populum ad attentionem prouocarent, & doctrinæ affectum. Sicut etiam apostolus Paulus in epistolis suis quandoque vtitur, cum ad Romanos & Corinthios scribit, in cæterisque epistolis consuevit. Et præterea aliorum Apostolorum hic etiam vsus fuit, vt videre est diuum Iacobum, atque Petrum, & euangelistam Ioannem, in eis quas scripserunt epistolis.

Ratio.

Paulus.

Aposto-

lorum

vsus.

Aposto-

lorum

Acta.

C

Act. 4.

igitur

ait

¶ Præterea in Actis apostolorum, in orationibus quas ad populum habuerunt, communiter in suæ loquutionis exordio aliquem honorificum titulum auditoribus imponunt. Sicut videre est in eo sermone, quem diuus Petrus Actuum apostolorum capite. 4. ad populum habuit, vbi quã primum in eius exordio verba faciens sic ait: Principes populi, & seniores

A seniores Israēl audite. Et in oratione etiam quam diuus Stephanus ad omnem Iudeorum cōgregationem habuit (vt in apostolorum Actis capite. 7. constat) cuius initiū sic habet: Viri fratres, & patres audite. Et præterea constat hoc ex diui Pauli celebri illa concione, quam ad omnem Iudeorum plebem fecit (sicut videre est in eisdem apostolorū Actis capite. 13.) in cuius principio, cōtinuò honorificis eorum sanguinis & virtutum nominibus appellauit, dicens: Viri fratres, filij generis Abraham, & qui in vobis timent Deum: vobis verbum salutis huius missum est. His igitur argumentis comprobari videtur, legitimum esse concionatorum vsum, quo sæculares magnis honorificentissimisq; titulis decorare consueuerunt.

B *ratio.* Cæterum ex aduerso non de sunt rationes aliæ, quæ assertionem contrariam firmare videntur. Quarum prima est, quia extra institutum christianum, euāgelicamq; eruditionē esse omnino videtur, profana ibi admiscere vocabula, aliumque loquendi modum instituere, quàm sanctissima illa euāgelij verba in se habēt. Et cum ibi omnes homines concurrant, vt perfectè discant, quemadmodū honoribus & mūdi pompis renuntiare debeant, atq; à se omnino generis & nobilitatis suæ inflationem, & inanē gloriā expellere: & hæc præcipua

sint suæ christianitatis insignia, esse videlicet humiles, castos, obediētes, paupertatis amatores, ac demum Dei seruos, & rerum temporalium & honorum contemptores: indecorum valde profectò, atque à christiano pulpito alienum apparet, in totius populi conspectu aliquid in eorū memoriam reuocare, quod eis alicuius vanitatis aut præsumptionis possit esse ansa. Cum præsertim scriptorū multi, tum humanistæ, tum etiam sancti, scribant contra ostentationem & pretiū, quod de sui generis sanguine atque nominis dignitate arroganter sumere possūt: efficaciter hominibus suadentes, vt hæc omnia pedibus conculcent, veluti rem vanā & nullius prorsus momenti, solumq; dignentur se virtutum nomine honorificare: Et cum diuina concio, supra omnes aliàs humanas orationes, in hūc præcisè sit instituta finem, scilicet vt christianis hominib' persuadeat, vt sanguinem, diuitias, patrem & matrē, siue quemcūq; alium huius mundi honorē minimè attendant præter Deum solum: post hoc inquam, nevtiquā decet, vt statim in ipso sermonis initio, concionator contra hoc christianissimum institutum & sermonis intentum continuò agat auditores ipsos profanis sæculi huius titulis implens. Siquidem post hanc doctrinam, non vsque adedò consonum erit, auditores

Finis christiane concionis.

A tores monere, vt sæculi huius pompis & honoribus renuntient, si continuò huiuscemodivanis pompis eos implet concionator.

¶ CAPVT. LI. DE RE solutione quæstionis huius.

A D hoc tamen, si mea in præsentiarum expectetur sententia, non vsque adedò mihi decens apparet, hoc humano loquendi stylo in concionibus vti. Cum hoc tamen fateor, me hac loquendi phrasi in concionibus meis semper vsum fuisse, etsi contra intellectus mei peculiare dictamē: tum ne contra omnium torrentem & iam receptissimum vsum me opponerem, in hoc quidem nouitatis notam subire nolens: tum verò vt auditores ad diuinum sermonem gratos haberem, cum aliòqui sic eos honorificare, illicitum minimè censuerim.

C *Dubij soluta.* ¶ At verò rem hanc oculatius contemplatus, indecens admodum loci illius sanctitati & auctoritati (saluo meliori iudicio) censuerim, humanos ibi titulos admiscere, ea dicēdi phrasi, quomodò concionatores vtuntur, qui non nullam auditoribus vanitatis ansam præbeant. Et hoc inquam ratione ipsa, & supradictis auctoritatibus conuictus.

¶ Ad argumētum autem, quia in alijs oratoribus hæc populi captata beneuolentia reperitur. Respondetur, multum esse discriminis inter humanam Rhetoricam, de qua Cicero, Demosthenes, Seneca, & alij similes auctores agunt: & inter diuinam, de qua euangelium sanctique doctores tractant. Quandoquidem humana Rhetorica magnificare intendit heroicas hominum naturales virtutes, vt eos ad magna, notabiliaq; opera prouocent, vt ea in suæ reipublicæ augmentum & politiam prosequantur: vbi necessarium est de diuitijs, de potentia, atque de hominum generositate agere. Quare mirum esse non debet, postquam tales sunt orationes, quæ de sæculi huius honore agunt, quòd in eis auditores honorentur, atque ad attentionem honorificis titulis prouocentur, eos fortes viros, illustres, & generosos homines appellantes. Nam sicut dux in bello honorificis nominibus suos milites ad debellandos inimicos excitat, quia inde animum & vires resumūt, vt in ipso bello viriliter agant: sic etiam oratores humani in sua Rhetorica vsi sunt, vt ciues in suæ reipublicæ defensionem cōmoueant: & fortiter & sollicitè eius commodum conētur inquirere, atque eam ab inimicorum oppressione viriliter defendant. At verò oratio diuina atq; euangelij

A Ad argumētum solutio.

Cicero. Demosthenes. Seneca.

B Discrimen, inter humanū & diuinū oratorē.

Simile.

Quæstio
de
con
c
o

C

Quæstio
de
con
c
o

558 DE BENEVOLENTIA AVDITORVM CAPTANDA.

A gelij Rhetorica, cum omne eius intentum & præcipuum negotium sit, homines quidem mouere, vt more belli regnum cælorū consequantur: & ad hunc finem necessarium omnino, sit omnia sæculi huius temporalia bona à se abijcere, parentibusque & sanguinis generositati, atque diuitijs, nec non honoribus & amicis, cæterisque sæculi pompis renunciare: impertinentissimum profectò esset negotium, sæcularem hic loquendi stylum exercere, quia hoc potius huic tam alto beatitudinis proposito obstaculum profectò esset.

Actoris sententia. ¶ Quare in præsentiarum hæc mea sententia est, quòd nullo modo in euangelicis concionibus, **B** vrbauitatis his, siue captandis beneuolentijs, in honorem secularium vtendum sit: sed vt primum concionis thema propositum fuerit, atque gloriosissima Virgo fuerit interpellata: illico concionator suam prosequatur euangelicam concionem.

C ¶ Nihilominus tamen dicimus, quòd si aliquis extiterit concionator tam his sæcularibus salutationibus affectus, vt concionem suam non nisi præmissa sæcularium captata beneuolentia prosequi decreuerit: hoc nõ fiat, nisi sub religiosis nominibus, & quæ pietatem christianam quæ ibi tractatur redoleant. Qualibus diuus Paulus in suis epistolis vsus fuit, vbi earum auditores

non nisi fratres, & patres appellauit: quæ vtiq; nomina sunt, quæ nostræ fidei & christianitatis sinceritatem sapiunt: & præterea id solum, quod in concione christiana edocendum est, respiciunt.

¶ Nec propterea diuini verbi auditores, quia huiuscemodi appellantur nominibus, dedecori aut vilipendio suo adscribere debent, quantumcumq; nobiles & generosi extiterint, quia ibi fratres appellantur. Hæc siquidem lingua est & dicendi phrasis, qua se inuicem honorificabant apostoli, cum tamen totius orbis essent principes. Sicut ex illo Ioannis capite vltimo constat, vbi colloquentes inter se apostoli de discipulo illo, quòd moriturus nõ esset, ait sic diuina historia: Exiuit ergo sermo iste inter fratres, quòd discipulus ille non moritur. Ex quo aperte videtur apostolos hic sese fratres denominare: iam enim inter eos receptissimus erat vsus, huiuscemodi sermonibus sese appellandi. Et adhuc certissimum est, quòd diuus Paulus epistolas suas hoc nomine, fratres, signauit, quas etiam omni generi gètium misit, cum inter eos principes multi, & reges, atque magnates essent: qui tamen nunquam iniuriæ adscripserunt, diuum Paulum eos fratres appellasse. Quin potius in honorem maximum, summūq; beneficiū accipiebāt, vt sibi no-

A
Christiana vocabula.

Apostolorum loquendi phrasis.

B
Expositio Ioannis vltimo.

Diuus Paulus.

C
Fratres, christianorum nomen.

men

A me illud & titulus imponeretur, quo tunc temporis christiani omnes denominabatur: hoc namq; primitiuæ Ecclesiæ nomen erat. Cum igitur ad sermonem concurrētes, christiani appellari appetere debeant, & de ipso christiano esse, & operibus gloriari: iustum erit, vt de ipso etiam nomine pariter gloriantur, nec de decori habeant id, quod suus proprius honos est & excellentia. Qua de causa sicut ex **Lucæ capite. 9.** constat Christus dixit: Qui me erubuerit & meos sermones, erubescam & ego eum coram patre meo. Quæ euangelica sententia tunc profectò maximè verum habet, dum necessitas instat, & **B** ibi fidem quam habent fateri de dignatur. Sicuti est, dum aliqua christianorum congregatio fit, vt de rebus legis & fidei agatur, vbi nostræ fidei nomina & lingua propria adducuntur, & quibus sacra ipsa vtitur scriptura. Quemadmodum sunt nomina hæc, christianus, charitatus, filius Dei, fratres, charissimi filij: quæ omnia ab ipso redemptore nostro Christo, atque apostolis eius desumpta sunt vocabula, & in nostra lege ex professo instituta: vt non solū eis christiani omnes vtamur, sed vt etiam de illis gloriemur. Dico igitur quod qui in aliquo christiano & publico fidei actu existeret, sicut euangelica est concio, quantumuis generosus, princepsq; esset, si tunc

Expositio Lucæ. 9.

Christiana nomina.

C

temporis pro iniuria acciperet aut vilipendio suo, quòd eum concionator aliquo horum tam sancto & christiano nomine appellaret, credo certè supradicta Christi redemptoris nostri verba tunc temporis verificari: & quòd hic talis à culpa non esset immunis. Nam cum pœna quæ Deus ibi infligit, tam grauis sit (ait siquidē, quod in supremo iudicij die eū erubescet) nequaquam esse potest nisi pro aliqua perpetrata culpa. Quia hæc scripturæ sacræ regula est, ad dignoscendum quando aliquid sub pœna peccati obliget, videre nempe, quæ ipsa sacra scriptura assignat pœnā. Nam si pœna inferni est, aut corporalis mortis, aut certè alterius grauissimi mali, argumentum profectò est, culpam ibi inesse grauē. Si tamen quandoq; contingat summum Pōtificem, siue Cardinalem, aut Regem vel Episcopum, concioni adesse, tunc temporis concionatoris prudentiæ relinquitur, sic vel sic eos appellare.

¶ Præterea, nescio qua ratione generosus aliquis homo dedignari habeat, quòd in concione, magnifici, aut illustris nomine non appelletur, cū tamen in concionis ipsius progressu quādoq; nomine (vos) appelletur. Nā cū acriter à concionatore reprehendantur auditores, eos, malos, voraces, tyrannos, fures, atque vsurarios publicè appellant: & ad-

2. ratio.

huc

A huc bestiales quandoq; . Cum igitur hæc omnia serena facie, & libenter audiant, ob hoc solum quia vitæ suæ reformationi conducit: nõ satis intelligo, cur etiam equo animo non tolerant, se à concionatore christianitatis & pietatis nominibus appellari. Siquidem nõ minus de christianorum, catholicorumq; nomine, atque seruatorum Dei gloriari habent, quàm de sui generis appellatione.

3. ratio. ¶ Item nullus eorum conqueritur, quòd in regis præsentia nulla sui capteretur benevolentia, quantuncq; magnates sint qui ibi assistunt: quia vbi regia adest persona, soli illi obseruantia debetur, atque eius benevolentia captanda venit: & reliqui omnes nomen suum & statum atq; auctoritatem in præsentia eius demittere habent, & humi prosternere. Hac eadem ratione gaudere habent, quòd in diuina existentis præsentia, atq; in eo tam sancto Dei templo, in quo tam graue agitur fidei & animarum negotium, nulli alij reuerentia exhibeatur siue honor, præter quàm ipsi soli maiestati diuinæ. E in hoc semper eorum generositas splendescere habet, quòd dedignantur valde atque suæ propriæ tribuant iniuriæ, & in diuino conspectu sui aliqua capteretur humana benevolentia, aut sui generis, vlla ibi adsit vel sanguinis memoria: sed ea dumtaxat in

illo sanctissimo concionis loco tractentur, quæ vitæ eorum reformationem cõcernunt, & quæ vitia deturpent, ipsorumque virtutes excitent. Hoc enim iniudicij die magnatibus maxima erit confusio & condemnatio, quia in humani regis conspectu suam humanam gloriam & statum humi prosternere decreuerunt, & ab huius sæculi pompa se penitus exinanire: & tamen coram diuina maiestate, suam omnem auctoritatem & sæculi pompam ostentare voluerunt.

¶ Quòd autem laudabile admodum sit & christianum, ab huius mundi pompis se exinanire, propter reuerentiã & honorem qui diuinæ auctoritati est exhibendus: docemur mirabiliter in sacra pagina ex Apocalypsis capite. 4. vbi euangelista Ioannes Dei statum & gloriam depingens, atque sæculi huius potentissimorum hominum honorem, asserit, quòd senes illi, qui circa agni thronum stantes erant, quorum capita omnia coronis erant insignita, cum de agni laudibus ageretur, qui super ipsum sedebat thronum: tunc temporis inquam, omnes coronas suas demittebãt, atque eas in terram penitus proieiebant. Ad insinuandum nobis, quòd in conspectu diuinæ maiestatis, nullus creature erectus honor aut status esse debet.

Quo

A Quo fit, vt magnates qui in Dei laudem & honorem publicis ad sunt concionibus, qui tanquam senes illi, coronas in capitibus habent (quia in mundi huius honoribus potentiores sunt & digniores) cum iam ibi non de sua sed de Dei gloria agatur & honore, coronas suas à capitibus tollere debeant, & in terram omnino proijcere. Quod vtique est, ne ibi honoris sui, aut diuitiarum statum sublimari velint, sui sanguinis & humanæ potentie vanis nominibus à concionatore denominari expectantes, sed hoc tantum à seruis suis & subditis inter suos exigant.

B ¶ Hæc eadem elicitur eruditio, ex illa mirabili visione, quæ Ezechieli facta fuit, sicut in illius habetur prophetia. Vbi legitur, quòd animalia quatuor, quæ sub firmamento erant, dum extensis alis grandi pompa volarent, vbi primum supra firmamentum resonantem vocem audierunt, statim suas complicarunt alas, atque ab omni (quæ ibi habebant) fastu sese exuebant. Vt hinc intelligant sæculi huius potentes, quòd etsi inter homines extensas sibi alas concedatur habere, atque generis sui & diuitiarum pompa in altum volare permittatur, grandemque statum & maiestatem in terra ostentare: attamen quando iam vox diuinæ maiestatis insonat, scilicet cum de eius au-

toritate & honore agitur, decet quidem vt sæculi huius potentes, omnes potestatis suæ alas demittant, & nomina sua subiceant, atque se ipsos coram diuina maiestate exinanire non dedignantur: neque aliquid aliud ibi remaneat honore dignum, præter ipsam solum maiestatem diuinam, cuius nimirum vox supra firmamentum insonat.

¶ Vt igitur christiani auditores in concionibus humilientur, nec non vt in ipsa christiana sermonis lingua, & loquendi phrasi enutriantur, oportet quidem vt loco benevolentie humanæ, quæ apud ipsos in concione captanda erat, concionatores eis vtantur loquendi modis & vocabulis, quibus Apostoli in hac euangelica prædicatione vsi fuerunt. Quemadmodum verba illa sunt, quæ Apostolus adducit ad Philippenses capite. 4. cum ait: Fratres mei charissimi & desyderatissimi, gaudiũ meũ & corona mea. In quibus verbis, primum omnium ostendit eis Apostolus zelum & immensum amorem, quem velut pater, & eorum præceptor, erga animarum ipsorum salutem gerebat. Vnde in hoc quòd eos fratres appellat, familiaritatem quandam, animique sui sinceritatem ostendit. In hoc autem quòd charissimos & desyderatissimos vocat, ardentissimum eis viscerum affectum aperit. In hoc verò quòd

Nn gau-

Magnatum confusio.

Magna-

Figura, Ezechi.

Figura, Apo. 4.

oro

qz

B

Concionatorum loquendi stylus.

Expositio Phil. 4.

C Fratres.

Charissimi.

Gaudiũ.

A gaudium suum eos denominat, aperte ostendit, nullam aliam mundi substantiam possidere, quæ sibi maiorem inferre delectationem posset, quàm ipsum met eorum commodum. Quod

Corona. autem eos coronam suam denominat, intelligi vult, nullum aliud suorum laborum præterdixisse præmium, quàm eorum dum taxat animarum salutem. Cui etiam loquendi proposito deseruiunt maximè illa Ioannis euangelistæ verba, quæ etiam sunt

Exposi. Galat. 4. apostoli Pauli ad Galatas capite. 4. cum ait: Filioli mei. Vbi et si vocabulum ipsum diminutiuum sit, non utique est, quia

B Euangelista discipulorum suorum auctoritatem exinanire vellet: sed quia se ipsemet in eorum amore exinanibat, adeò ut minimè illis amorem se demonstrare putaret per hoc nomen filij, nisi filioli dixisset. Ac si dixisset clariùs, vos in visceribus meis tam inclusos habeo, atque supra modum dilectos, ut nomen, quo vos appellare possim, nevtiquam inueniam, nisi hoc dumtaxat vocabulo, filioli: quod intimum cordis mei amorem erga vos ostendit. Hinc colligitur, quòd dum ad se inuicem homines hanc loquendi sinceritatem non seruant, sed vrbانيتatis quædam exquisita nomina, grandæque sui generis titulos inquirunt, potiùs falsi quàm veri amoris argumentum est. Nam

C si amoris argumentum est. Nam

eius qui in corde verum gerit amorem, loquendi stylus breuis admodum & planus est. Quare ut in concionibus profanus hic vrbانيتatis & loquendi vsus aduenerit, causam extitisse existimo, frigidum hominum amorem, qui cum in corde ipso desit, in verbis dumtaxat abundat. Et concionatores non vsque adeò ab huiusmodi farina sese excusserunt, ut aliquo modo ab eius puluere non sint etiam infecti.

¶ Igitur cum euangelicus concionator in sancto illo concionandi loco positus, patris & præceptoris officium gerat, quæ ambo maximi sunt ponderis & auctoritatis: non illi vsquequaque indecens erit, cum huiusmodi præmissis nominibus, sæcularium benevolentiam captare: cum grauissima, amorisque plena sint verba. In eis siquidem zelum maximum, & amorem, quem ad animarum suarum salutem gerit, ostendit: quod nimirum est, quod auditores ipsi appetere debent. Quòd si concionator his altiora requireret, satis fuisset dicere, catholicum admodum auditorium. Cùm ibi omnes non ob aliud congregentur, nisi ut de fidei catholicæ rebus agant: in hoc quippe officij nomen quod ibi gerunt, illis imponeret.

¶ Et in hoc secundo huic libro finem imponimus. Nam et si multa

A multa alia minutissima quæque reperiri possent, quæ in huius primæ partis decisione edisseri valerent: satis fuerit tamen, quæ principaliora sunt scripsisse. Nam cætera quæ ab istis permanant, concionatoris ingenio & prudentiæ relinquuntur. Si enim ianua minutijs omnibus

aperienda esset, & illis omnibus insudandum, quæ hoc grauissimum concionandi officium respiciunt, in tantam esset prolixitatem scripturam hanc protendere, ut lectoribus non mediocre fastidium generaret.

Nn 2

Ver. 2. mor. bre. uem. ha. bet. lo. quendi. stylum.

Finis li. bri.

Simile.

Concio nator pa tris offi. cium ge rit.

B

Saluta. tio.

C

LIBER TERTIVS QVI

DE SECVNDA PRINCIPALI

huius operis parte agit, quæ delectare est.

A

CAPITVLVM PRIMVM, quid sit, auditorem euāgelicam delectare doctrina.

DISSERVIMVS huc usq; in prima huius operis parte primam & præcipuam præceptoris euangelici conditionem, quam in eruditione euangelica seruare debet, quæ nempe est, ante omnia christianum populum docere.

B Quæ idè à nobis per hos duos libros tã prolixè extensa est, quia nimirum caput est & fons, à quo cætera quæ ad hoc grauissimum concionandi officium exiguntur, promanant. Nam ex hoc concionator in hoc dicendi stylo factus eruditus est, in hoc scilicet quemadmodum christianos auditores euangelicam habeat docere doctrinam, dexter admodum & resolutus manet in omnibus alijs, quæ ad hoc concionandi munus exiguntur. Super est igitur, ut iam de secunda huius operis parte agamus, quam in huius scripturæ initio statim proposuimus, quæ utique delectare est. In qua nihil aliud dicere intendimus, quàm ut doctrinam quam concionator euangelicus populo proposuerit, eo

dicendi stylo ita disponat, ut eam christiano auditorio suauem & amabilem reddat. Itaque concionator minimè contentus sit, veritates optimas, substantialesque & populo vtilis dicere: sed eas sic disponere & condire conetur, ut christiani auditores eas libenter audire velint, ac proinde toto animi affectu eas tãdem amplectentur. Et hoc per vocabulorum proprietatem: per corporis appositissimos gestus: per efficacissimas rationes, quæ veritatis conclusionem probent, doctrinamque auditoribus elucidatam reddant: per exempla etiam, quæ propriè rem ipsam declarent: & per figuras, quæ non violenter, sed directè & legitime veritatem quam intendit respiciant: per reprehensiones etiam, quæ ad desferenda vitia efficacissimè auditorum animos moueant: ac deniq; per dulcia & suauissima verba, quæ res ipsas suauiter suadeant. Itaq; euangelicas veritates quas in pulpito edisserit, omni genere studij, & doctrine & gratiæ ornet. Cõditio hæc est expressè Ciceronis, in suæ Rhetoricæ libro, vbi hoc instituit Rhetoricæ præceptum: videlicet q̄

A

Modus delectandi auditores.

B

C

Cicero

A Orator non solum auditorem docere & mouere, sed etiam ipsius aures delectare habet. Itaque eius oratio tanta sit arte composita, ut in se eloquentiam habeat, qua audientium aures demulcere sit sufficiens: ut sic in auditorum animis libenter concionator admittatur, ac deinde gratiosè ab omnibus eius recipiatur doctrina.

August. ¶ Adducit præterea hæc eandem oratoris conditionem diuus Augustinus, in. 4. libro de Doctrina christiana, capite. 12. ubi hæc esse Ciceronis sententiã refert, asserens q̄ orator optimus tres habet seruare condiciones: prima est docere, secunda delectare, tertia mouere. Et si in euangelij Rhetorica hæc posterior pars, que mouere est, principalior appareat. Omne namq; & præcipuum concionatoris intentum, doctrina sua auditorem mouere, esse debet, eum à corrupta peccatorum vita eradicans: & in hunc præcisè finem, omne eius studium & labor dirigendus est. Estò inquam hoc verissimum sit, assignantur tamen à Cicerone & à diuo Augustino, in primo loco, duæ aliæ condiciones, scilicet docere, ac delectare. Nam ut rectè orator auditorem moueat, oportet prius eum docere, atque suauiter dicendi stylo aures eius delectare, gratiam illi, & dulcem reddens doctrinam. Inde enim statim mouetur, ut eam

Præcipuum concionatoris intentum, mouere est.

B Est tamen hic aduertendum, quod tres hæc partes ordinem in se habent: ordinantur siquidem à Tullio (sicuti diximus) hæc tres Rhetoricæ partes. Et sicut etiam beatus Augustinus incitato loco refert, sic ait Cicero: Docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Sic tamen quod raro aut nunquam attingitur victoria, nisi primæ duæ præcesserint condiciones. Quandoquidem negotium hoc, quod est auditorem in concione vincere, eundem omnino stylum habet, quem in militari bello temporalis victoria obtinet. Ex hæc enim quod miles in rebus bellicis dexter admodum & eruditus est, quæ præcipua militiæ eius est pars: & quia pretiosissimis

libenter & recipiat & opere efficaciter compleat: alioqui male profectò recipiet quis, quod prius non intellexit, & cui etiam male affectus est. Quo fit, necessarium omnino fore, prius audientibus doctrinæ intelligentiam præstare, atque eidem doctrinæ eosdem auditores gratioso dicendi stylo afficere, ut hinc ad ipsius doctrinæ executionem facile moueantur. Sic igitur asserendum nobis est, quod tertia conditio, quæ postremo ponitur loco, posterior quidem in executione est, prior tamen in intentione: at verò duæ aliæ priores, postremæ in intentione sunt, ceterum in executione priores.

¶ Est tamen hic aduertendum, quod tres hæc partes ordinem in se habent: ordinantur siquidem à Tullio (sicuti diximus) hæc tres Rhetoricæ partes. Et sicut etiam beatus Augustinus incitato loco refert, sic ait Cicero: Docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Sic tamen quod raro aut nunquam attingitur victoria, nisi primæ duæ præcesserint condiciones. Quandoquidem negotium hoc, quod est auditorem in concione vincere, eundem omnino stylum habet, quem in militari bello temporalis victoria obtinet. Ex hæc enim quod miles in rebus bellicis dexter admodum & eruditus est, quæ præcipua militiæ eius est pars: & quia pretiosissimis

Trium partium ordo.

Tullius.

August.

Simile.

C

etiam

A etiam militaribus indumentis est vestitus, lucidissimisque armorum instrumentis decoratus, nec non quia equum, cui insidet, pulcherrimis ornatum phaleris ducit: hæc inquam omnia ipsi militi animum & vires præstant, ut fortiter in bello contra inimicos agat. Itaque ex ipsa belli intelligentia, atque ex gustu & delectatione, quam ex lucidissimis armis, splendidissimisque vestibus habet: inde inquam fortissimus in illo animus, atque audacia ad belli victoriam orta est. Ad eum omnino modum, ut euangelicus concionator victoriã de auditoribus in concione obtinere valeat, oportet primùm in ipsis, quas concionatur veritatibus, valde eruditum esse. Secundò, lucidissimo verborum apparatu eum etiã abudare oportet: nec non efficacissimis rationibus & exemplis, variisque dicendi formis. Hæc quippe sunt belli huius instrumenta, quorum virtute christianos auditores vincere habet: ut cum eius doctrina auditor satis fuerit instructus, atque eiusdem suauiter dicendi forma extiterit captus, illico sese ipsis veritatibus victum & compeditum præbeat.

Corollam.

C

Delectare auditorem, necessarium.

¶ Hinc colligitur, quod ad officij huius integritatem secunda hæc delectandi pars necessaria admodum sit. Et quidem necessariam appello: non quia sine illa prædicationis effectus nulla tenus consequi possit. Quandoquidem ali-

quando esse posset, etsi rarò, quod barbarus aliquis concionator, si alioqui in euangelica doctrina doctus esset, valde auditoribus esset utilis, estò illi suavis deesset dicendi modus: sæpe numero enim mouentur auditores, ex hoc solum quod res ipsas optimè intelligunt. Etsi tunc temporis ad paucos perueniret eius doctrine fructus: hic siquidem fructus, solum sapientibus ingeniosisque viris, qui addiscendi semper auiditate tenentur, proprius existeret: quorum conditio fuit semper, veritatem appetere, quocumque loco eam adinuenerint, etsi nudam ab eleganti dicendi stylo repererint: hoc enim sapientibus parum præstat.

Sapientium conditio.

B

¶ Doctrina hæc, quam modò asserimus, diui Augustini est. 4. libro de Doctrina christiana capite. 11. Vbi loquens de concionandi stylo, sic ait: Quod tamè si fiat insuauiter, ad paucos quidem studiosissimos suos peruenit fructus: quia ea, quæ addiscenda sunt, quamuis abiectè inculteque dicantur, scire desiderant: bonorum enim ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum amare, non verba. Tale est (ait diuus Augustinus) concionandi officium: nam cum prædicator hæc dicendi suauiter careat forma, ad solos studiosos homines, ipsius prædicationis fructus perueniet: quorum semper appetitus fuit, sub quibuscumque verbis, quan-

August.

Boni ingenij insignis conditio.

C

A tūcumq; in cultis, veritatis substantiam desumere, non autem verborum garrulitatem, si substantiali veritate careant. Cæterum vulgaribus ingenijs doctrina talis parū esset utilis, quando dicendi suauitate careret. Nā cū rude vulgus hac ingenij habilitate, addiscendiq; appetitu careat, magis vt plurimū suauem dicendi stylum appetit, quā veritates ipsas, quæ à concionatore dicuntur. Vnde apertè colligitur, hanc secundam delectandi partem, ad officij huius integritatem & perfectionē requisitam esse.

Vulgarere ingenium.

B **¶** CAPVT. II. VBI argumēta quæ cōtra hoc militant, statuuntur.

Argumēta.

NON desunt tamen cōtra ea, quæ hucusq; diximus, argumenta aliqua quæ in hac parte vim habere videntur. Quorum primum est. Nam quod euangelicus prædicator elegantem dicendi stylum in christiana concione habere conetur, extra sanctissimæ prædicationis huius institutum & propositum esse videtur. Cum enim redēptor noster Christus, sicut ex Matthæi capite. 10. constat, discipulos suos ad prædicandum mitteret, eos vtique præmonuit, vt ab huiusmodi Rhetoricis verbis artificiosoque dicendi modo in euangelica præ-

Mat. 10.

dicatione sese omnino abstinerent. Dixit enim: Cum steteritis ante reges & præfides, nolite cogitare, quo modo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Vbi apertè docetur, q̄ sicut ipse substantiales veritates hominū ingenij excedunt: ita etiam ipse dicendi modus. Quare vtrumq; illis cælitus præstandū fore dicit: & ideò de dicēdi stylo præcogitare Deus prohibet: sed vt eorum præcipuū studium sit, à Deo ipso assidua oratione, quid, & quomodo sint prædicaturi, instanter postulare.

A

B

¶ Item Paulus prima ad Corinthios capite. 2. Vbi de euangelij viribus & efficacia agit, sic ait: Ego cum venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuntians vobis testimoniū Christi: sermo enim meus & prædicationis mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra nō sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam verò nō huius sæculi, neque principum huius sæculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in ministerio, quæ abscondita est. Vbi apertè videtur, quod Apostolus eum rhetoricum & artificiosum dicendi stylum damnet, quem cōcionator in euangelica prædicatione ducere posset. Nam sincerissima

2. argu. 1. cor. 2.

C

A rissima euāgelij doctrina, potius Dei spiritum, quā verborum elegantiam requirit: quia nimirum Spiritus sancti lingua est, quæ omni verborum fūco caret. Non igitur de dicendi stylo, euangelico concionatori agendum est.

1. argu.

¶ Item, hoc etiam experientia ipsa comprobatur. Nam loquendi modus, quem in se sacra ipsa habet scriptura, planus & sincerissimus est, & qui extra omnem humanam Rhetoricam, & elegantiam esse apparet. Nam omnis eius doctrina, facili quodam, claroque sermone scripta est, atque quibuscumq; hominum ingenijs (quantumuis rudibus) accessibilis, absque aliquo penitus verborum fūco, siue rhetoricorū colore: quia potius veritatem ipsam & Dei spiritum manifestare intendit, quā ipsius orationis cōpositionis & ornatū. Nam cum scriptura sit, quæ adeò homini saluti cōducatur, clara quadā dicēdi phrasi & quasi vulgari eam scribere decuit, vt sic omnibus accessibilis esse posset. Cum igitur hæc ita se habeant, videtur profectò rationi valde consentaneum esse, vt concionator, qui huius legis futurus est præceptor, eius dicendi modum imitetur, omnemque humanam elegantiam Rhetoricamq; dicendi formam fugiat.

Scriptura: stylus lucensissimus.

Ratio data: vt scripatur.

B Et quod hæc sic fuerit diuina voluntas, quod videlicet euā-

C

gelij concionatores, non solum ipsis met euangelicis veritatibus se conformēt, sed quod eiusdem euangelij dicendi etiā modum, in quo eum Spiritus sanctus instituit, obseruent. Apertè constat, quandoquidem hoc compertum est, quod sicut ipse met diuinus spiritus euangelicam veritatem hominibus reuelauit, sciebat etiam elegātem dicendi modum eligere, eumque rhetorico Ciceronis vestire stylo. Cum igitur hoc minimè fecerit, apertum signum est, quod non decuerit. Et diuum Hieronymum, qui sanctam traduxit scripturam, certum est Ciceronis & Demosthenis, aliorumque oratorū phrasim & regulas non ignorasse, vt eis in traductione sua si vellet vti posset. Cum ergo non sic fecerit, quod non decebat manifestè cognouit. Et fortasse ideò tot flagellis & reprehensionibus à Deo correctus fuit (sicut in eius habetur historia) quia Ciceronianus erat. Vt cum in suæ legis interpretem & organum ab Spiritu sancto eligendus esset, eruditus iam & præuentus esset, quod alio sermone sacram paginam vertere deberet, quā erat Tullij lingua, quā prius ipse didicerat.

A

Scriptura: dicendi modus imitandus.

Cicero.

Hiero.

Demosthenes.

B

Hieronymus, flagellis correctus.

C

Conclusio.

¶ His tamen non obstantibus, responderetur: non solum concionatori licitum esse (vt eius prædicatione christiano populo proficua esse possit) quod

A hac secunda delectandi conditione utatur, sed quod adhuc (sicut supra diximus) necessarium est. Itaque non solum veritates, quæ hominum salutem cōcernunt, inquirere tenetur: sed secundus eius labor statim esse debet, tota sollicitudine conari, quemadmodum diuinas has veritates disponat, & quibus vestiat verbis: ita ut audientium auribus placide, suaues, & amabiles fiant. Attente quidem inspiciens, quibus verbis euangelicam doctrinam proponet, quæ significantiora sint, & quæ clariora, grauiora, & magis propria ijs quæ dicuntur rebus existant. Et rationes, quas in concione adducit, ita disponens, ut inter se ordinem seruent: talesque sint & tam efficaces, ut quæ dicunt probent. Attendens prætereā quo loco conclusionem, & quo rationem, & quo exemplum & ubi etiam figuram statuet, & quo item loco sanctorum auctoritatem constituet. Item attendens, quos corporis gestus, & quo tempore etiam formare debeat. Omnis quippe concionis decor in hoc consistit, ut istarum vnaquęque res suam propriam sortiatur sedem. Esset enim concionatoris non mediocris insipientia, hæc omnia confusè ibi & indistinctè proferre: quod tamen accideret, si hæc omnia, quæ quantumcumque, seorsum accepta in se ipsis optima

2. concionatoris labor.

Ordo dicendorum in concione seruandus.

Concionis decor.

essent, in suis proprijs sedibus non collocarentur. Sicut ad concificiendum perfectum aliquem pannum, ne utiquam sufficeret, seorsum lanæ fila tenuissima delicataque habere, si post modum à textore non rectè texerentur: quia in hoc præcipuus panni decor & perfectio consistit. Sic etiam præcipua concionis pulchritudo & virtus, quæ auditoribus delectationem generat, est nempe veritates ipsas optimè texere, cuiuslibet in dicendi modo, sui decoris punctum quod exigit præstans.

¶ Prima ratio, quæ hanc firmare veritatem videtur, ex ipsis naturalibus rebus desumitur. Earum quippe omnium conditio est, ut nunquam natura ipsa contenta sit hoc, quod alicui rei esse solum & substantiam præstat: sed semper illud esse alijs multis accidentibus vestit, quæ eandem rem decorant & illustrant, ut hominum oculis gratiosa & amabilis fiat. Sicut in pomo apparet, ubi natura ipsa minimè contenta est, illi carnem præstitisse comestibilem: sed statim pomum illud colore, odore, & sapore induit, ut sic à comedente appeti possit. Et hac de causa refert diuina scriptura, sicut ex Genesios, capite. 3. constat, quod Eua allecta est ut veritum comederet pomū, quia pulchrum utique id vidit aspectuque delectabile, & ideo tulit de

1. ratio.

B Simile.

Simile.

Expositio Genes. 3.

lit de

A lit de fructu eius, & comedit. Ros prætereā postquam suum esse substantiale tribuit natura, coloris pulchritudinem quandam circumdat, ut eius concupiscentia, oculorum potentia capta, manum ad eam carpendam statim homo porrigat, & naribus odorandam apponat. Et sic omnino hæc naturę conditio in ceteris plantis inuenitur, & floribus: omnia siquidem à natiuitate sua suum esse decoratum & gratiosum sortita sunt, ut in hominum usum appetibilia reddantur. Quod etiam in volatilibus experientia ipsa manifestum videmus. Nam pauonem & psittacum, post ipsorum esse, natura ipsa pulcherrimis variisque coloribus depingit. Quod etiam in omnibus alijs naturalibus rebus, idem esse reperiemus: quibus omnibus natura postquam substantiale esse præstitit, pulchritudinem quandam indidit, ut iocūda valde hominibus redderentur.

Simile.

Simile.

Simile.

Artificia.

Simile.

¶ Prætereā, non solum hoc in naturalibus, sed etiam in artificialibus adinuenitur, ubi clarè conspicimus, quod artifices postquam alicui rei artificiale esse præstiterunt, gratiam & decorem quandam eis conferre conantur, ut hominum vsui non solum utilia, sed etiam gratiosa existant. Quare artifex postquam domum ipsam præscripsit, de ipsius gratiosa forma agere etiam

studet, ipsius domus mansiones & peculiaria habitacula sic distinguens, ut pulcherrimam habitationis formam etiam consequantur. Aurifex etiam vas politum nimis & elaboratum reddit. Atque pictor imagini quam depingit, omnem possibilem pulchritudinem tribuit, ut hominum oculi, ipsius pulchritudine capti, libentiùs aspiciant. Et adhuc sartor minimè contentus est, hominis vestem planam formare, nisi etiam ipsius chlamydis oram pulchram nimis & curiosam reddiderit. Mercator prætereā pannum quem conficit, non utique illum ex perfecta lana texere contentus est, nisi postmodum ei viuos præstiterit colores, ut ipsos hominum oculos afficiat. Item pharmacopola, præterquam quod in artis suæ officina, medicamenta optima habere curat, studet etiam in pulcherrimis vasis, & vitreis ampullis, & deauratis capsulis, nec non conditorijs viridibus & cœruleis, ipsa continere medicamina: ut hoc videntium oculis recreationē ingerat. Et mercator merces ipsas tali ordine disponit, ut videntibus pulcherrimæ appareant, & hoc in eis emēdi appetitū excitet. Qua de causa ipsius panni faciem & initium politum nimis emptoribus quā primum ostendit, ut inde emēdi voluntatem circumstantes habeant. Et sic pariter in rebus alijs

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

B

Simile.

Dugua

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

alijs

A alijs tum naturalibus, tum etiã artificialibus, decor hic & pulchritudo sparsa videtur, vt hominib' hæc omnia gratiosa amabiliaq; reddatur. Cum igitur in humanis rebus hæc ita sese habeant, non omnino extra concionandi finem & propositum fit, q̄ diuini verbi auditores eadem in diuinis exigant & appetat: q̄ videlicet concionator in veritatibus, quas in concione docere habet, suauitatem & gratiam in dicendi modo inserat, vt hoc ad eas libenter recipiendas auditores afficiat, atq; ex delectatione, quã inde desumpserit, easdem executioni demandandi voluntatẽ recuperent.

2. ratio. **¶** Secunda ratio est, quia hominis intellectus suapte natura veritates ipsas gratiosas atq; optimẽ confectas exigit. Quæ profectò ratio diui Augustini etiã est, in .4. libro de Doctrina christiana capite. II. Vbi de hoc eodẽ loquens articulo, ait, q̄ comedentes, & ipsius doctrinæ auditores, in hoc maximẽ affines sunt. Nã sicut illis naturale est, cibos non solum substantiales, sed optimẽ conditos appetere: sic etiam auditoribus à natura ipsa datũ est, intellectus veritates gratiosẽ dispositas velle. Nam sicut homo panem, carnemq; & reliquos materiales cibos māducat: sic pariter ipse hominis intellectus veritates comedit & deglutit. Cõspicuum est tamen, q̄ cibum corpo-

reũ manducãti minimẽ satisficit, si substantialia sint atq; pretiosa nimis, quæ ipsi comedenda apponuntur, nisi satis confecta & prius extiterint cocta. Itaq; quod in cibus præcipuum à comedente exposcitur, ipsa est cibi optima confectio hoc enim saporem & pretium cibus illis præstat, qui de se parui sunt valoris & momẽti: q̄ si bene conditi non sint, quãtũuis pretiosi existant cibi, sapore suum & valorẽ penitus perdunt. Eiusdem igitur formæ est hominis intellectus, quandoquidẽ minimẽ contentus est, si pretiosa ipsi fuerit apposita doctrina, nisi aliòqui bene condita à concionatore extiterit.

¶ Hoc igitur grauamen est, quod insipidus & incultus prædicator, scripturæ sancte veritatibus irrogat. Nam cum ipse in se ipsis excellentes sint, & pretiosæ: quia tamen à concionatore malè disponuntur, inde prædicationis fructus perit: quia auditores eum, qui exigitur, fructum minimẽ consequuntur. Sicut sepe in comedẽte accidit, vbi quia cibus (quantumcumq; delicatus & substantialis sit, atque salutiferus) si malè conditus ipsi apponitur, eum à se omnino abijcit. Nocuentũ igitur & grauamen, quod huiusmodi optimis cibus coquus irrogat: hoc idem malus concionator euangelicis veritatibus ingerit: quia enim eas malè disposuit, pretiosum quod

A

Simile.

B

In cult' concionator, concionis fructum impedit.

Simile.

C

A quod intra se ipsas pro salute hominum continebant, penitus amittunt.

¶ Tertia ratio, quæ in huius præmissæ veritatis confirmationem facit, est. Nam veritates, sic circa hominis intellectum se habent, sicut cetera obiecta circa potentias suas. Vbi conspicuum est, omnibus alijs potentijs hominis naturale esse, obiecta sua omnia optimẽ sibi proportionata & disposita esse velle: vsque ad eò vt quando sic disposita non adinuerint, ab ipsis naturaliter refugiant obiectis, eaq; à se penitus abijciant. Visus quippe de se bene depictam imaginem concupiscit, & cum eam sic repererit, in eius aspectu nõ solum oculi aperiantur, sed quodammodo in contemplatione eius rumpuntur: q̄ si foeda est, neq; in ea, quæ exigitur proportione, delineata: naturaliter clauduntur, & ab ipsa se omnino auertunt. Aures etiam suauem & consonam exposcunt musicam, & quò suauior est, eò plũs eam diligunt: quòd si fortè aliqua ibi apparet dissonantia, illico gestus quosdam & signa eam à se repellendi demonstrat. Olfatus præterea odorifera appetit, à foetidisq; abhorret. Gustus itidem suauibus, atque bene confectis delectatur cibus: amarus autem & insulosus à se procul repellit. Sic etiam hominis intellectui proprium est, veritates quas recipit, optime conditas vel-

le: quas quidem non abiecit vel insulse, aut vulgariter, sed suauiter & ingeniosẽ dictas appetit. Neque aliqua in hoc est illi imputanda curiositatis nota, in quacumq; oratione, siue humana sit, siue diuina: quin potius eius est perfectio, & ingenij optimi argumentum, hunc videlicet habere appetitum. Econtrario verò, bestialis hominis signum est, quacumq; doctrina & vtcumq; dicta contentum esse.

¶ Hoc tamẽ dixerim, nisi aliàs auditorem talem, religionis aliquis moueret zelus: qui etsi alioqui optimum sortiatur ingenium, vt tamen sacram euangelij veneretur doctrinam, solum quod à concionatore dicitur, libenter audit, tanquam Dei negotium: ad dicendi autem stylum, neque ad ingenij sui appetitum minimẽ attendit. De quorum profectò numero, nostra hac tempestate pauci admodum reperiuntur, nam religiosorum rarus est numerus, curiosorum autem infinitus.

¶ Quarta & postrema ratio est, quia christianæ doctrine auditores, ad euangelicam concionẽ vt plurimum infirmi accurrunt: adducunt enim peccatorum amaritudine infectum gustum. Et ad expellendum ab eis fastidium hoc, & insipidum appetitum, conducit maximẽ concionatori, doctrinam quam proponit, mille varijs dicendi modis, suauibusque

Optimi ingenij argumentum.

Optimi auditoris conditio.

B

4. ratio.

C Simile.

A uibusq; & rectè compositis ver-
 bis ornare. Sicut enim infirmo
 qui comedendi appetitum ami-
 sit, multi atq; varij conditi cibi,
 ad eius depellendum fastidium
 proponuntur, iam saccaro, iam
 autem falsamento, iam verò ace-
 to, vt omnino sic ex proposito ci-
 bo aliquid alimenti sumere pos-
 sit, & viuat: Sic etiam christiano
 concionatori expedit valde, vt
 fastidium comedendi ipsam vir-
 tutem in auditoribus deuincere
 valeat, quod in ipsis peccata iam
 diu generarunt: varios inquire-
 re dicendi modos, vt sic appe-
 ritum christianam comedendi
 doctrinam, quem suffocatum te-
 nebant, recuperent. Itaq; oportet,
 vt ipsos diuini verbi audito-
 res iam in concione constituto-
 ros, potius infirmos, quàm sanos
 reputet, vt ex hoc infirmis, fasti-
 dioque detentis hominibus, stu-
 dij sui laborem paret. Et quem-
 admodum ad eorum expellendū
 fastidium suauiter & eloquenter
 dicat, maximè curet.

¶ Et hoc est quod Apostolus
 discipulo suo Timotheo. 2. ad
 eum epistola capite. 4. persuade-
 re voluit, cum dixit: Prædica ver-
 bum, insta opportunè, importunè,
 argue, obsecra, increpa, cum
 omni patientia & doctrina: erit
 enim tempus, cum sanam doctri-
 nam non sustinebunt, sed ad sua
 desyderia coaceruabunt sibi ma-
 gistros. Vbi omnis Apostoli cau-
 sa, quare discipulum suum Ti-

motheum præmonuerit, vt varia
 in euangelica prædicatione vt
 retur doctrina, fuit quippe, quia
 infirmi erant, & verbum diuinū
 degustandi, palatum corruptum
 habebant. Et hac de causa sub-
 iungit, quod tempus instaret,
 vbi sanam doctrinam minimè
 sustinere vellent. Nam sicut in-
 firmi conditio propè semper est
 à substantiali, salubrique ab-
 horrere cibo, eum verò qui no-
 ciuus est appetere: pari forma
 euangelici auditores, cum à pec-
 catorum suorum infirmitate de-
 tenti sunt, palatoque comedendi
 virtutem amiserunt, statim sa-
 nam, catholicamque doctrinam
 velut fastidiosi respuunt: & tan-
 tum veritates conscientijs suis
 nociuas amant: eos solūm præ-
 ceptores inquirentes, qui eorum
 aures demulceant: sicut infir-
 mi, qui abiectis substantiali-
 bus cibis, fercula quædam, &
 forbitiunculas, quæ suo dumtaxat
 sapiant appetitui, exqui-
 runt.

¶ Est igitur decentissimum
 negotium, quòd euangelicus cõ-
 cionator peculiare assumat stu-
 dium & laborem, ad videndum
 quis sibi accommodatior erit di-
 cendi modus, quo suauius & ele-
 gantius euāgelicam doctrinam
 christiano populo proponere
 possit: vt suauis isto dicendi mo-
 do sic auditores affecti, facilius
 prædicationis fructum consequi
 valeant.

¶ Ca-

A ¶ CAPVT. III. VBI
 præcedētia soluuntur ar-
 gumenta.

RESTAT modò, vt iam
 propositis argumentis,
 quæ in contrariū huius
 ex sacra adduximus scriptura, sa-
 tisfaciamus. Quorum primum
 fuit, ex illo Matthæi loco, capi-
 te. 10. vbi cum Christus aposto-
 los suos ad prædicandum mitte-
 ret, præcepit vtique, ne in ipsa
 euangelica prædicatione de di-
 cendi stylo præmeditarentur: nā
 hoc ipsemet Spiritus sanctus, il-
 lis cælitus haberet præstare.
 Huic tamen dubio satisfacit
 optime diuus Augustinus. 4. li-
 bro, de Doctrina christiana, ca-
 pite. 16. vbi sic ait: Quisquis au-
 tem dicit, nō esse hominibus præ-
 cipiendum, quemadmodum doceant,
 si doctores sanctus efficit
 spiritus: potest dicere, neq; oran-
 dum nobis esse, quia dominus
 ait: Scit pater vester quid vobis
 necessarium sit, antequàm petat-
 is. Eadēq; ratione quilibet pos-
 set christianus in virtutum ope-
 ribus negligens & remissus esse,
 quia alio in loco (sicut ex Ioan-
 nis capite. 15. cõstat) Christus di-
 xit: Sineme nihil potestis facere.
 Quo fiet, vt homines in suæ sal-
 uationis negotio dormire possēt
 quia Deus prouidētia sua iā sal-
 uādos & damnandos destinauit.
 ¶ Item notissimum est, aposto-
 lum Paulum satis intellexisse, qd

prædicationis euāgelicæ donū,
 hominibus à diuina maiestate
 mysteriosè præstitū fuerit. Quē
 admodum ipse. 1. ad Corinthios,
 capite. 2. fatetur, dicens euangeli-
 cam sapientiam tam altam & di-
 uinam esse, vt nullus vnquam sæ-
 culi huius princeps eam conse-
 qui valuerit, nisi dumtaxat ille,
 cui ipse reuelare ac cõmunicare
 decreuit. Et in epistola ad Roma-
 nos capite primo, atq; in multis
 alijs suæ scripturæ locis, se Apo-
 stolum & euangelij prædicato-
 rem nominat, nō vtique ab homi-
 nibus nec per homines constitu-
 tum, sed solū per Iesum Christū
 dominum nostrum. Et cum hoc
 ita esse præuiderit, & qd ad hanc
 euangelicam concionem parum
 ipse concionator præstat, neq; ad
 hoc tam altum munus studium
 suū alicuius est ponderis vel mo-
 mēti, nisi prius cū illo Deus ipse
 concurrerit, atq; ab ipso euange-
 lij sui fuerit præceptor constitu-
 tus: cum his omnibus inquā, ad-
 huc maximam curam & sollicitu-
 dinem adhibet in instruēdis di-
 scipulis suis, Tito, & Timotheo,
 in hoc vt attendant, quem vide-
 licet modum & dicendi stylū in
 ipsa euangelica prædicatione te-
 nere debeāt. Et vt in hoc remis-
 si & desides non sint, efficaciter
 protestatur: sed vt omni sollicitu-
 dine studeant formam quā in di-
 cēdi modo habere debeant: vt sic
 omniū statuum varietati, qui per
 totū orbem erāt dispersi satisfacere

Pro in-
 firmis,
 paranda
 concio.

Exposi-
 tio. 2. Ti-
 mo. 4.

Simile.

argu-
 ex Mat-
 thei. 10.

Solutio.

B
 August.

Simile.

Ioannis.
 15. c.

1. cor. 2.

ad Ro. 1.

Titus.

Timo-
 theus.

Titus.

Timo-
 theus.

C

cere

A cere possent. Aliter enim cum se ne loquendum est, quia cum velut patrem rogare habet concionator: & aliter cum iuvene, quæ velut filium arguere debet. Et aliter cum domino, atque aliter cum seruo. Et aliter cum pertinace, & aliter cum eo qui iam legis rebus bene affectus extiterit. Et aliter cum rectoribus atque ipsius mundi principibus & regibus, ac de mum aliter cum ijs, qui gubernantur & alijs subiecti sunt. Itaque in verbis suis intedit Apostolus, ut concionator quilibet in omnibus dicendi modum præmanibus habeat, ut in doctrina sua omni generi gentium correspondeat. Est igitur verum, quod si **B** argumentum hoc aliquid probasset, orirentur quidem non solum inconuenientia quæ iam supra retulimus, sed quam plurima alia, quæ hic reticemus.

¶ Quia tamen argumenta non satis per inconuenientia soluuntur: respondeo secundò, ad dissol uendam difficultatem quam facer ille locus petit. Quod cum tunc temporis recens ac nouela planta christiana esset Ecclesia, ut Christus utique mundum doceret, quod omnis eius euangelica doctrina superna erat & miraculosa, atque à sua dumtaxat mera voluntate procedens: & quod etiam omne humanum ingenium excederet: voluit nimirum Apostolis suis declarare, quod non solum ea quæ predicaturi erant, sed etiam

C dicendi modum minimè in librorum studio aut ingenij sui acutie reperire habebant: neque alia adhuc in orbe toto reperiri poterat sufficientia, præter eam solum quam Spiritus sanctus eis præstare dignaretur: quia omnis illa primitiua Ecclesie eruditio miraculosa erat. Et ob hoc solum apostolos omnes ignorantes atque vulgares homines elegit, qui prorsus litteris minimè indulsissent, aut scholarum decurrissent gymnasia, sed ab ipsis reipublicæ infimis & vulgaribus subducti essent officijs: alij inquam ex arte piscatoria, alij verò extelionariorum officio: & alij denique ex plebeijs viuendi modis, qui manuum suarum labore & sudore victum acquirebant, electi sunt. Ut ex hoc mundus totus agnosceret, si aliqua in eis sapientia splenderet, diuinitus esse præstitam & non humanitum.

¶ Et ut ipsimet Apostoli, mundusque totus negotium hoc satis perciperent, post resurrectionem suam præcepit illis, ne ab Ierusalem discederent, sed ibi quieti manerent: nec prædicationem euangelicam intenterent, quousque ipso Spiritus sancti repentino aduentu in totius orbis conspectu de omnibus ad plenum edocti essent & instructi. Vt hinc aperte homines conspicerent, hanc in eis euangelicam sapientiam, non humanam

¶ Et ut ipsimet Apostoli, mundusque totus negotium hoc satis perciperent, post resurrectionem suam præcepit illis, ne ab Ierusalem discederent, sed ibi quieti manerent: nec prædicationem euangelicam intenterent, quousque ipso Spiritus sancti repentino aduentu in totius orbis conspectu de omnibus ad plenum edocti essent & instructi. Vt hinc aperte homines conspicerent, hanc in eis euangelicam sapientiam, non humanam

A manam sed omnino mirabilem fuisse. Et huius etiam formæ diui Pauli Apostoli vocationem fieri Deus decreuit. Ut enim eum sufficiens euangelij sui efficeret vas, suæque legis habilem præceptorem, ab ipsa populi massa & sæculi huius tumultibus, in quibus immersus erat, eduxit: atque à potenti & phalerato equo, cui insidebat, subito derexit. Cui sic obcæcato atque humi prostrato, tribus illis diebus, quibus inclusus permansit, omnem eam sapientiam, quam postmodum tam copiosè per vniuersum orbem diffudit, diuinitus indidit. Nam et si ipse alioqui humanas aliquas didicisset litteras, quia nimirum Gamalielis extiterat discipulus: huic tamen euangelij proposito vsque ad eum impertinentes fuerunt, ut ipse postmodum fateatur expressè, se nihil penitus sciuisse præter Christi Euangelicam sapientiam, quæ hic sibi reuelata fuit. Perस्पicuū igitur est, nullam nobis argumentum hoc difficultatem ingerere. Nam et si cum his excellentissimis & Christi Apostolicis viris hoc fuerit Deus peculiari priuilegio vsus, quia illis & veritates ipsæ, & dicendi stylus miraculosè præstita sunt, sine aliquo alio studij sui adiuncto labore, quia tunc temporis recens erat Ecclesie planta: non tamen proinde sequitur, eandem omnino debere

esse regulam pro eis qui in posterum succedere habebant, ut de eo dicendi stylo nequaquam agere debeant, quem in ipsa euangelica prædicatione obseruaturi sunt: & de sollicitudine maxima, qua varijs studiorum modis concionandi formam inquirere habent. Nam sicut in multis alijs rebus Apostoli imitandi non sunt, sic neque in hac parte sunt penitus à concionatore sequendi. Quia illi peculiare quidam homines in orbe toto extiterunt, ab ipsa diuina manu in euangelij sui præceptores mirabiliter formati, in quibus præcisè officij huius partes tales concurrerunt, quæ nostris demeritis nobis prorsus deficient. Et quod in eis Spiritus Sanctus tam magnificè adimpleuit, nobis studiorum sudore ex libris ipsis acquirendum est, illorum studio sollicitè intendentibus: qui non solum ex eis veritates ipsas elicere debemus, sed etiam suauem & gratiosum dicendi modum.

Vnde diuus Chrysostronus in prologo super Mattheum elegantissimè curam & sollicitudinem maximam depingit, quæ Euangelici concionatores in litterarum studio ad euangelicam eruditionem requisitam impendere habent: postquam Deus ab ecclesia sua retraxit peculiarè illam familiaritatem, quam quotidie Euangelistis suis, sanctisque Prophe

Singula
ris concio
natoris
instru
ctio.

2. solutio.

2. Expo.
Mat. 10.

Euangelij
cedo doctrinæ
excellenti.

Apostolorum electum.

Mirabilis, Pauli instructio.

B Gamaliel Pauli magister.

Expositio Act. 1.

Apostolorum priuilegium.

A

Nō in omnibus imitandi apostoli

B

B

Apostolia Deo preceptores formati.

C Vnde Chryso.

Spiritus sancti auxilium, antiquis præstitum

A tis, & ipsius ecclesie doctoribus et sanctis prestabat, ipsis per se legis & sacramentorum intelligentiam prestando. Quamobrem de temeritate & insipientia maxima, nostri temporis concionatores coarguit, qui sanctorum stylum, quo tunc temporis cum ipsis deus usus fuit, imitantur.

Qui ad ipsorum imitationem, litterarum studiose non egere existimant, expectantes quidem ut eam sapientiam, quam ex librorum studio haberent acquirere, deus sibi, sicut Apostolis, mirifice infundat. Et ad hoc satis sibi fuisse putant, se religiosos, & in virtutis via optimos existere viros, atque nimium orationi deditos, absque aliquo alio peculiari litterarum studio.

Tertio huic dubio sic respondere potest. Vult nempe Redemptor noster Christus, in officij huius magnitudine evangelicos concionatores admonere. Nam est eorum studium & diligentia humana necessaria sit, est tamen tam supremum huiusmodi concionandi officium, ut ad eius prosecutionem plus Dei assistentia & auxilium necessariū sit, quam eorum importunū studium: quia sine eo minimè concionator huic operi manum adhibere potest.

Quare oportet, ipsos evangelicos concionatores iam satis intellexisse, quod eorum precipuum negotium, ut rectè in hoc concionandi officio procedant,

est quidem ad orationem precipue concurrere: ut à Deo ipso assiduè orationibus impetrèt, quod in hoc articulo eorum ingenium minimè attingit. Vnde verba illa: Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, in hoc sensu accipienda sunt: non quidem quod evangelij concionatores, ea quæ predicanda sunt, atque dicendi stylū minimè premeditentur & perpendant: sed quod non usque adeo studio suo & humane diligentie fidant, ut hoc sibi sufficere existiment, ad tam altam & catholicam consequendam doctrinam, sicuti est evangelij Christi disciplina. Nam etsi hoc ad humanas litteras sufficiens esset, diuinis tamen minimè sufficeret, ubi precipuum negotium & studium, diuinum ipsum auxiliū est, quod deus suis evangelicis concionatoribus prestat.

Et hoc est quod Iesus Christus Redemptor noster, eis qui concionandi officium exercent persuadere voluit, sicut ex Matthæi capite septimo & Lucæ. 11. constat, cum dixit: Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Quæ verba etsi de quibuscumque christiani hominis necessitatibus intelligi possint, maximè tamen de hoc diuini verbi pane (qui evangelica doctrina est) intelligenda sunt. Hæc siquidem christianorum præcipua petitio est, quam ad Deum velut rem necessariam valde fundere debemus, quæ vitæ

A vitæ nostræ salutem concernit. Quare in oratione illa dominica, velut præcipua admodum continetur petitio, dum dicitur. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hic nempe quotidianus animæ nostræ panis est, scilicet diuina verba degustare. Ad hoc igitur conducit maximè concionatori, præter studij eius summam diligentiam, diuinæ providentiæ ianuam pulsare, ut Deus hunc sapientiæ thesaurum sibi dignetur aperire.

Et hoc idem est, quod Christus Ioannis capite sexto verbis illis significare voluit, cum dixit: Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre. Itaque in hoc evangelicæ eruditionis negotio, neque christianorum in audienda concione diligentia sufficeret, neque etiā prædicatoris in eius studio assidua lectio, si alioqui Deus misericordia sua & liberalitate, super hæc omnia non concurreret. Quare hæc duo semper in concionatore adunari debent, studium videlicet, & oratio, sicut ad plantæ procreationem, calor solis, & hortulani diligentia simul exiguntur: ubi sic eius labor necessarius est, ut tamen solis concursus non deficiat: & sic etiam solis exigitur concursus, ut tamen ipsius coloni cultura non excludatur. Ad eum omnino modum in hoc concionandi munere contingit, quia sic Dei au-

xilium exigitur, ut concionatoris studium ne vtiq̄ue abijciatur: & sic eius requiritur studium, ut non sine Dei auxilio sufficere existimetur. Et hoc est quod diuus Paulus prima ad Corinthios epistola capite tertio asserere voluit, cum dixit: ego plantavi, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Et illico subiunxit: Neque qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed Deus qui incrementum dat. Vbi vtrumque Apostolus amplectitur, & concionatoris laborem & Dei auxilium. Sicut ad hominis sanandum vulnus, medicamina quidè exiguntur, sed tamen diuino presupposito fauore: & quia hoc necessarium est, non propterea chirurgi excluduntur medicinæ & industria.

Ad secundum vero argumentum, quod ex diuo Paulo adduximus ex prima ad Corinthios epistola capite secundo, sufficienter respondet diuus Thomas, in eodem ad Corinthios loco, capite secundo lectione prima, ubi ait, his verbis diuū Paulū nihil aliud intendisse, quàm Corinthijs ostendere, quod sapientia quàm illis prædicabat, philosophorum subtilitates, naturaliumque rerū speculationem minimè in se continebat, quemadmodum ingenij hominum curiositas appetere cōsuevit (& hoc est, quod ibi sublimitatem sermonis appellat, quandoquidem sermonum

Spiritus sancti auxiliū, antequam præsistū

3. solutio

3. expō

3. expō

3. expō

cōciora. tio necessaria.

Exposi. Matt. 6

Simile:

Exposi. tio. lo. 6

B

Exposi. tio Mat. thæi, 7, Lucæ, 11,

Studiū et oratio in concione adunanda. Simile.

C

A

Exposi. tio. i. cor. inthi. 3.

Simile:

B

Solutio secundi argumēti.

Exposi. tio. i. cor. inthi. 2.

C

S. Tho.

A sublimitas, verba quædam sunt, quæ de huiusmodi curiositatibus tractant, sicut philosophi omnes gentiles in consuetudinem duxerunt) sed nouam quandam sapientiam Iesu Christi crucifixi eis ostendere decreuit, quam nullus vnquam hominum intellectus vsque ad id temporis attingerat. Itaque sapientiam suam, non humanam esse, sed diuinam demonstrare voluit, & recenter ab ipsa diuina manu sibi mirabiliter reuelatam. Nam vsque ad euangelij tempora, dicere Deum crucifixum fuisse, in hominum sapientia stultitia semper reputata fuit. Sed non idè apostolus Paulus prohibet, vt id quod prædicare intendebat, optimo dicendi stylo non esset proponendum, tū vocabulorum elegancia, tum etiam efficacissimis adiunctis rationibus, cum omnibus alijs, quæ hic concionandi articulus exigit, vt eiusdè concionatoris doctrina auditoribus grata esse possit.

C Secundus sensus, quem egregius hic doctor in his verbis assignat est, quod diuus Paulus non intèdebat adhuc in hac euangelica lege velut principale negotium, ea hominibus prædicare, quæ eorum excederent ingenium: sicuti erant Trinitatis mysterium, & arcana diuina, & naturæ diuinæ perfectiones & attributa, cum alijs multis mirificis subtilitatibus, quæ in tribus diuinis includū

tur personis. Sed hoc maximè illis prædicare intendebat, scilicet humanitatis Iesu christi infirmū & debile, in hoc quod pro nobis humanā assumpserit carnē, & ipsam crucis mortē subire dignatus sit: hoc enim suam appellabat sapientiam. Quæ etiā diui Gregorij super Ezechielē homilia. 9. expositio est. Nec propterea etiam prohibere apostolus vult, quod verba concionatorum non rectè & suauiter composita esse debeant, atque optimo dicendi stylo ornata.

Tertius sensus, quæ hic diuus Thomas assignat est, quod etsi apostolus Paulus eleganti aliquo dicendi stylo in sua vteretur prædicatione, minimè tamē huic verborum furo & ornatui innitebatur: sicut humani consueuerunt oratores, quandoquidē hoc esset seipsum prædicare. Iuxta rationē quā ipsemet in eadē. 2. ad Corinthios epistola capite. 4. reddit, cui ait. Non enim prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christū. Nō (inquit) nosmetipsos ostēdimus in humanæ sapientiæ verbis, quia hoc esset verbū dei adulterare, tūc enim loco euangelicæ doctrinæ me ipsum esset prædicare. Et hoc est quod sapientiam verbi appellat, videlicet sapientiam, quæ in solo verborum furo & ornatu consistit, absq; eo quod ibi sit grauior alia rerum substantia. Sed omne (inquit diuus Paulus) meæ eruditionis intentum fuit, virtutis & dei spiritus vobis notitiam præstare

Alis prædicare intendebat, scilicet humanitatis Iesu christi infirmū & debile, in hoc quod pro nobis humanā assumpserit carnē, & ipsam crucis mortē subire dignatus sit: hoc enim suam appellabat sapientiam. Quæ etiā diui Gregorij super Ezechielē homilia. 9. expositio est. Nec propterea etiam prohibere apostolus vult, quod verba concionatorum non rectè & suauiter composita esse debeant, atque optimo dicendi stylo ornata.

3. Expositio. i. corin. 2. B

Expositio. 2. cor. rinth. 4.

Simile: C
Sapientia verbi. quid sit.

Are: & hoc non per humanas rationes, siue sapientum huius mundi argumenta, sed vos syncerè in hoc fidei mysterio & Christi morte atque passione adunare. Et hic sensus diui etiam Chrysostomi est, super eandem primam ad Corinthios epistolam capite. 11. Homilia secunda. Neque adhuc ex hoc tertio verborum sensu, elegancia & optimo dicendi modus in concionatore reprobatur, quo iocundam reddere habet auditoribus doctrinam suam, sed vt verborum elegancia & ornatui præcipuè non insistat, sed tantum composita verba tanquam medium assumat: vt inde postmodum ad id quod in euāgelica eruditione præcipuū est, scilicet animarum salutem, transeat.

Diuus Chryso.

CAPVT. IIII. DE eloquentia quæ in sacra est scriptura.

TERTIVM quod superius proposuimus argumentum fuit, de verborum phrasi & synceritate, in qua scriptura sacra scripta est. Nam syncera admodum lingua & vulgaris esse videtur, atque extra omnem humanam elegancia styliumque rhetoricum. Vnde merito exigebatur, vt in hac euangelica eruditione, scripturæ sanctæ dicendi modum & stylum

concionator in sequatur, neque alijs vtatur rhetoricis coloribus, præter illos, qui in ipsa scriptura sacra reperiuntur.

Huic argumento ingeniosissimè respondet diuus Augustinus in quarto libro de doctrina christiana capite sexto & septimo, quo in loco singularem hanc quæstionem mouet, an videlicet prophetæ & euangelistæ, necnon & ceteri qui dei spiritu scripturam sanctam scripserunt sapientes solum denominandi sint, vel etiam eloquentes. Ac si dixisset clarius. Vtrum scriptura sancta, vulgari scribatur stylo, vel in se eloquentiam indicendo habeat? Et vt explicatius dixerim, est quærere, vtrum prophetæ omnes & euangelistæ atque apostoli, Ciceronis & Demosthenis, aliorumque oratorum colores Rhetoricos in scriptura sua seruauerint? Cui nimirum quæstioni egregius hic doctor his verbis satisfacit, ait siquidem, quod postquam ipse satis scripturam sanctam intellexit, nusquam penitus homines vidit, qui tam sapienter & eloquenter loquuti fuerint. Et illico adiungit, hanc eandem sententiam habere omnes, qui scripturam sacram iam legerint & intellexerint. Et audeo dicere (inquit Augustinus) quod omnes qui satis Prophetarum, & Apostolorum, Euangelistarumque intellexerint loquendi stylum, verif-

Solutio. Beatus August.

Questio. 3. ab

B

I

Respon. sio ad quæstionem.

C

Prophe. tarū, et euāgelistarū eloquentia.

3. ab

A simum reperient, quod elegantiori alio loquendi modo loqui nec debuerunt, nec potuerunt, quam loquuti sunt.

Eloquētia, dicētis personae semper adaptanda est.

¶ Et quidem pro decisione huius, statuit continuò fundamentum quoddam, quod in arte oratoria à rhetoricis seruandū est. Scilicet quod eloquentia in dicendo, ipsius personae dicentis semper adaptanda est: secus enim minimè eloquētia dicetur.

Quandoquidem alia eloquentia iuueni conuenit, alia verò seni, alia sæculari, alia Ecclesiastico: ac denique alia prælatum & alia subditum decet. Quia non mediocri deliramentum esset, si iuuenis eo dicendi stylo, auctoritate, & imperio, quo senex orat, & ipse orare vellet. Alia enim res sunt quæ suapte natura senem cernunt: inuerecundumque esset nimis, senis imperium & auctoritatem indicendi modo iuuenem sibi assumere. Et hac eadem ratione, alius orandi stylus prælatum, quam subditum decet. Et hoc quod est, orationem ipsam dicentis personae accommodare, decor quidam est atque rhetoricus color, qui ipsam illustrat, nimisque decoram reddit dicentis personam. Vnde auditores in maximam eleuantur attentionem, & benevolentiam eorum, quæ à concionatore dicuntur.

Variuse loquētię modus.

C ¶ Igitur iuxta præcepti huius rhetorici doctrinam, alia est

Diuina elo-

(inquit insignis hic doctor) eloquentia, quæ viros tam sanctos, tam diuinos, tamque supremæ auctoritatis decuit (sicut utique extiterunt, qui spiritu diuino sanctam pronūtiarunt scripturam) quam illa quæ humanos respicit oratores: neque illorum eloquētia istis expedit, neque istorum illis accommodata est. Quo enim in his dicendi stylus humilior est, altior eorum existit eloquētia, non quidem verborum ventositate, sed maxima sententiarum quam in se habent profunditate. In quo quidem horum illustrium virorum oratoria, omnem Ciceronis rhetoricam, antecellit, ceterorumque sæculi huius oratorum eloquentiam.

¶ Secundum, in quo diuina hæc eloquentia humanam omnem excedit, est nempe, quia oratorum humana eloquētia, superaddita est & composita, & rebus ipsis in oratione, quasi extranea, & artificio quodam violenter adducta. Ceterum sanctæ scripturæ eloquentia, ipsiusmet scripturæ naturalis filia est, quia à rebus ipsis in eadem scriptura sacra contentis oritur: quare inseparabilis sacre huius sapientię formula est. Nam hi sancti doctores, Ciceronis regulas in scriptura sua aduertere nolentes, proprius eas quam quilibet alius humanus orator seruaerunt, qua propter celeberrimus

Diuina eloquentia excellētia.

Simile.

Simile.

Simile. Cicero.

hic

A hic doctor, in eodem loco de huiuscemodi eloquentia diuina loquens, hæc profert verba: illud magis et stupeo, et admiror, quod ista nostra eloquentia ita vsi sunt per alteram quandam eloquentiam suam, vbi tales dicuntur res, vt verba quibus dicuntur, non à dicente adhibita, sed ipsis rebus velut sponte subiuncta videantur. Quasi sapientiam de domo sua, id est de pectore sapientis, procedere intelligas, & tanquam inseparabilem famulam, etiam non vocatam sequi eloquentiam. Et sic vellem mihi vt tempus suppeteret (ait diuus Augustinus) in quo curiositatem hanc exercerem, vt in sancta scriptura signare possem eloquentię humanæ præcepta omnia in quibus oratores isti humani, vento inflati, linguam suam, sanctorum auctorum linguæ præferunt. At verò et si pro omnibus scripturæ locis tempus non superfit, aliqua tamen ostendam, vt clare cōspici possit, quam sint à sacre lingue rhetorica alieni.

Simile:

Simile: oratores humani.

Primus scripturæ locus.

Expositio. Ro. 5.

¶ Vnde primus scripturæ locus, quem assignat, vbi duæ vel tres rhetoricæ seruantur figuræ, est nempe diui Pauli ad Romanos capite quinto cum ait: Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non con-

fundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. In quo loco (ait diuus Augustinus) si aliquis dicere prætulerit, quod apostolus in his verbis aliquod rhetoricæ præceptum seruaerit, clarum omnino apparet, doctos pariter & indoctos viros, hoc irrisuros esse, velut hominem, qui deliramentum aliquod protulisset.

Et tamen verum est, in huiuscemodi verbis duas rhetoricæ figuras apostolum seruasse. Alteram, quam Græci Climax vocant, quæ alio nomine a Latinis Gradatio dicitur. Quod utique est, cum in oratione ipsa, verba siue res quæ dicuntur ad se inuicem annectuntur, siue concatenantur, vbi vnum ab altero dependentiam habet: siue vt clarius dixerim, dum ab vna re in alteram gradatim ascenditur.

Vt si dixerimus, hoc est superbie malum, quia præsumptionem generat, præsumptio autem contemptum, contemptus autem temeritatem, temeritas verò proximi persequutionem. In qua oratione verba, ad se inuicem dependenter annectuntur: & vbi per eadem verba, vitij huius malum exaggeratur, ab vno in aliud inconueniens transiens. Sicut qui gradatim scalam quandam ascendit, vbi à primo in secundum, & à secundo in tertium, ac denique à tertio

August.

Simile:

Climax

B

Superbie malum;

C

Simile.

A ad quartum peruēit gradum, viquequo ad scalæ ipsius cacumen penitus attingat. Et hoc est quod nomen hoc Gradatio sonat. Hūc igitur in præmissis verbis rhetoricum colorem obseruat Apostolus, vbi exaggerans vtilitatē, quā tribulatio in christiano homine operatur, ab vno in aliud mēbrū ascendit dicens, tribulationē patientiam generare, patiētiam autem probationem, probationem vero spem, ac denique quòd spes ipsa ab homine dubium & cōfessionem aufert, propter firmitatē quam charitas per Spiritum Sanctum præstita, in eo operatur.

2. rhetorice color.

B lor, qui à latinis, membra & cęsa, appellatur: quę alio nomine Græci, periodon vocant. Videlicet quando oratio multa cōtinet mēbra, quę tamen omnia ipsa oratoris voce suspenduntur, quousque vltima orationis clausula concluduntur. Sicut in prædictis apparet verbis: est siquidem continua quædam oratio, cuius particulæ omnes suspensionem quandam in se ducunt, quousque vltima illa clausula, tota finitur oratio: scilicet, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ibi enim finitur boni ponderatio, quod tribulatio ipsa in nobis operatur.

C licet, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ibi enim finitur boni ponderatio, quod tribulatio ipsa in nobis operatur.

2. Scripturę locus.

Eiusdem formę est etiam insignis ille Apostoli locus. 2. ad Co

rinthios epistola, capi. 11. in quo ait Augustinus sapientissimè atque eloquēter nimis, supradictas iam rhetoricę figuras concurrere, & alia etiam quàm plurima eloquentiæ præcepta. Vbi Apostolus aliquos ex iudeis recenter conuersos reprehendens, quia eius detrahebant honori. Sic ait: Iterum dico, ne quis me existimet insipiētem esse: alioqui velut insipiētem suscipite me, vt ego modicū quid glorier. Quod loquor, non loquor secundum deum, sed quasi in stultitia, in hac substantia glorię: quoniam quidem multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor: libenter enim sustinetis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Quibus in verbis cōsiderans ex vna parte Apostolus, nequaquam sibi licitum fore in suis se gloriari operibus, ex alia autem parte præuidens necessarium esse, quòd ipsi Corinthij suorum laborum & doctrine fructū & commodum intelligerēt: cum inter has inquam duas angustias se medium conspiceret (nam primum agere, insipientię genus & inanis glorię apparebat: secundū autem prosequi, maxima erat sapientia (igitur vt ab hac se eximeret angustia, & sic se sapiētem ostenderet, vt nulla sibi insipientię imputaretur nota, cum inanis glorię cupidum taxando: orationem quandam texit, in qua elegantissimè labores suos, atq; omnia virtutū opera, quę pro eis passus fuerat

Expositio. 2. corin. 11.

B

C

A ratretulit, absque eo quòd inanis glorię nota aliqua sibi imponi posset. In his ergo verbis Apostolus, vt suam euangelicam prædicationem maximo in pretio habeant Corinthij, elegantissimè illis sua opera bona proponit, maris & terrę pericula omnia, quę pro eis perpeffus fuerat accumulando, cū omnibus alijs, quas pro eis fuerat passus miserijs. In quibus vtique verbis (ait diuus Augustinus) tot sapientię fluentia & eloquentiæ concurrere, quāta reperiet quidem qui ad ea ibi legēda oculos aperire decreuerit. Et idē ad doctoris huius scripturā, diligētē lectorem remittimus: ibi enim apertē conspiciet, quā ingeniosē scripturę sanctę eloquentiam in lucem educit: alia itidē loca tum apostolorum, tum etiā prophetarum adducens. Inter quę scripturę loca, illum Amos prophetę capitis sexti locum annotat, qui sic incipit: vā vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samarię, optimates, capita populorum, ingredientię pompaticę domum Israel. Vbi maximè in propheta, rhetorici styli sumptuositatem, verborum quę magnitudinem ponderat.

Expositio A. mos. 6.

Multa scripturę sacre eloquentia.

C Neque hoc solū contentus est egregius hic doctor, quia solū in præmissis sacre scripturę locis eloquentiam annotauerit, sed promittit (sitēpus sibi suppeteret) quod in sacra pagina tot eloquentię regulas & præcepta obseruata signa

ret, quot Ciceronis rhetorica habere possit. Et hoc se dixisse fateatur, vt quibusdā rhetoricis responderet, qui cum in hac dicendi arte male sapientes sint, atq; humana sua rhetorica inflati, sanctę scripturę loquendi modum, quasi vulgare admodum & infimum irrident. Et hoc quidē non quia sancta scriptura in se ipsa eloquentiā non habeat, sed quia ipsi eam minimè intelligūt: aut certē quia scriptura sacra, nulla superbię inflatione eloquentiam suā in verbis ostentat, quemadmodum ipsi coram populo suam ostentare conantur.

Scripturę eloquentia, superbię inflatione caret.

B

Possēmus etiam in præsentiarum, in consequentiam huius, alia scripturę sanctę & non pauca adducere loca, nisi prolixitatem legentibus generarent. Veruntamen in eorum quę diximus confirmationem, duo tātum vel tria ipsius scripturę referā loca. Qui autē his plura voluerit, reperiet quidem alia multa, si ipsam attentē legerit scripturā, in quibus proprius rhetoricus dicēdi stylus magis relucet, quā in qualibet alia humana rhetorica.

Dicendi igitur quandoq; rhetoricus color est, ad magnificandam rem aliquam, eiusque esse in lucem educendum, eam iuxta suū cōtrariū describere: quia ex vnus esse & natura, alterius esse magis splendescit. Sicut iam in prouerbium apud homines vertitur, quod opposita iuxta se posita magis elu

Alius dicēdi color.

Simile.

A cescunt. Quemadmodum depin-
 gendi artifices in picturis uti con-
 sueverunt, qui ut albi naturam in
 lucem magis educant, in nigredi-
 nis campo describunt quia isto-
 rum conditio est, si iuxta se inui-
 cem ponantur quod alterum alterum
 elucidet, sunt quippe contraria, &
 contrariorum hæc semper fuit pro-
 prietas, ut alterius esse ex altero il-
 lustretur. Contingit hoc etiam in
 naturali rerum ordine, ubi rosæ
 pulchritudo, inter spinas magis
 splendescit. Atque margaritæ lu-
 cidior de se in stercore emit-
 tunt splendorem. Necnon clari-
 tas & splendor solis ex tenebra-
 rum obscuro melius dignoscitur.
 Præterea etiam per infirmitatem,
 salutis virtus intelligitur. Ad eum
 igitur modum videtur ipsum pro-
 phetam Iob, rhetoricum hunc ser-
 uasse stylum & eloquentiam, qui
 capite. 9. & 29. prophetiæ suæ ad-
 ducitur. Vbi ut amicis suis aduer-
 sitatem, infimumque & miserrimum
 statum in quem iam deue-
 nerat, ostenderet, cum in stercore
 se inuolutum conspiceret: prius
 nimirum omnem suam prosperi-
 tatem, quam olim habuerat, ele-
 gantissimè depingit, grandi ver-
 borum maiestate, ac profundissi-
 mis sententijs: eis felicissimum
 suum statum proponens, maximū-
 que Dei fauorem & assistentiam,
 quæ sibi quotidie præstabat, tum in
 bonorum temporalium prosperi-
 tate, tum in summa diuitiarum ab-
 bundantia, quam possidebat: ac de

nique in reuerentia maxima, quæ
 vniuersæ gentes (tanquam repu-
 blicæ patri & capiti) exhibebant,
 dum omnes in eius conspectu o-
 ri suo digitum imponerent, ip-
 siusque præ omnibus sententiam
 spectarent, ut eam velut principa-
 le documentum & regulam, qua
 in republica tota dirigi haberent
 amplexarentur. Ad hæc etiam bo-
 norum operum multitudinem,
 quæ in domo eius quotidie fie-
 bant, eis utique præsentabat: quæ
 in pauperes, nudos, famelicos, pe-
 regrinos, orphanos, & viduas
 quotidie expendebat. Et hæc in-
 quam omnia, tali verborum sty-
 lo profert, & tanta itidem eloquē-
 tia & ordine distinguit, quatum
 Tullius in rhetoricis suis præce-
 ptis seruare potuit. Quæ prophe-
 tæ verba in presentiarum minimè
 adducimus, ut prolixitatē lecto-
 ribus eitemus: satis enim fuerit
 quod integrum illud caput in hac
 enarratione absumitur. Quod ta-
 men lectoris diligentie relinqui-
 mus, quia si textus historiam lege-
 re placuerit, hæc omnia ipsi per-
 spicua erunt. Et ex hac pondera-
 tione, quam hic prosperitatis suæ
 sanctus hic fecit propheta, amico-
 rum suorum mentem excitare vo-
 luit, ut ex antiquæ prosperitatis
 contemplatione, in quantam de-
 uenerat miseriam agnoscerent, ac
 per consequens, sibi in suis cōpa-
 terentur laboribus, ac denique
 ab ipsius detractioe iam deinceps
 cessarent.

Hunc

A Hunc eundem rhetoricum co-
 lorem & eloquentiam, in sui euā-
 gelij principio Ioannes euangeli-
 sta seruauit. Vbi ut hominibus
 maximum incarnationis filij dei
 mysterium ponderaret, & infimū
 statum in quem descēderat, intel-
 ligerent, dum pro eis humanam
 carnem accepisset, & paupertatē
 nostram, ceterasque miseras ef-
 fet indutus: ut hoc inquam homi-
 nes in summo haberent pretio,
 magnitudinemque negotij huius
 satis perpenderent, prius ipsius dei
 diuinum & immensum statum de-
 pingit, quem in quantum Deus
 obtinebat: æternam mundo gene-
 rationem, admirabilemque ipsius
 Dei infiniti esse perfectionē pro-
 ponens. Ut hac via eluceret ma-
 gis magnificū beneficiū, quod ho-
 mini in eius incarnatione præsti-
 terat, ubi ad eum se exinanivit, &
 mortalitatem nostram induere di-
 gnatus sit. Cuius prima verba in
 sui euangelij initio hæc sunt: In
 principio erat verbum, & verbum
 erat apud Deum, & Deus erat ver-
 bum. Hoc erat in principio apud
 Deum: omnia per ipsum facta sunt,
 & sine ipso factū est nihil. Quod
 factū est in ipso vita erat, & vita
 erat lux hominum, & lux in tene-
 bris lucet, & tenebræ eam non cō-
 prehēderunt. Vbi postquam hoc
 æternum filij Dei esse & magni-
 tudinem exaggerauit, illico subiun-
 git: & verbum caro factum est, &
 habitauit in nobis. Ac si apertius
 diceret, hic de quo tam æterna &

mirifica vobis loquutus sum, in
 tantam deuenit miseriam, ut pro
 vobis homo fieri dignatus sit. Hic
 quem in culmine tantæ perfectio-
 nis eleuatum videtis, tantaque di-
 uitiarum magnitudine sublima-
 tum, hic inquam, caro factum est,
 & habitauit in vobis, vestris legi-
 bus & humanis viuendi modis cō-
 formis effectus. Quod profectō
 mirificum fuit euangelistæ rhero-
 ricum artificium, quod in hac e-
 narratione duxit: ut inde homi-
 nes tam immensum Dei benefi-
 ciū agnoscerent, quia scilicet pro
 eis humanam carnem assumptu-
 rus descenderit. Ad hoc igitur
 prius Dei altitudinem depingit,
 ut sic eius infimum statum homi-
 nes agnoscerent.

Hoc idem rhetoricæ artificium,
 diuus Paulus ostendit, in epistola
 quam ad Philippenses scripsit, ca-
 pite. 2. ubi ut subiectionem & hu-
 militatem christianis persuade-
 ret, quam ad Christi Redempto-
 ris nostri imitationem obserua-
 turi erant, sic ait: Hoc sentite in
 vobis, quod in Christo Iesu: qui
 cum in forma Dei esset, non rapi-
 nam arbitratus est, se esse æqua-
 lem Deo: sed semeptisum exina-
 niuit, formam serui accipiens, in
 similitudinē hominum factus, &
 habitu inuētus ut homo. Humi-
 liauit semetipsum factus obediēs
 vsque ad mortem, mortē autē cru-
 cis. In quibus verbis, hic idem e-
 loquentiæ stylus insertus est, quæ
 Ioannes euangelista in euange-
 lij

Simile.

Contra-
 riorum cō-
 ditio.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

Exposi-
 tio Iob.
 9. et. 29.

Iob pro-
 speritas.

Iob vir-
 tutis abun-
 dantia.

B
 Iob elo-
 quentia.

Eloque-
 tia euan-
 gelistæ
 Ioannis

Eloque-
 tiæ sty-
 lus.

1. sensus.

2. sensus.

Mirum
 euangeli-
 stæ artifi-
 cium.

B

Exposi-
 tio Phi-
 lipp. 2.

olim

C
 Pauli e-
 loquentia

A Iij sui enarratione duxit. Quia ut hic apostolus Philippensibus profundissimam Iesu Christi domini nostri humilitatem ponderaret, in hoc quod temporalem mortem subire dignatus fuerit, & ad discipulorum luteos pedes prouoluit extiterit: ut hoc inquam immensum beneficium satis dignosceret, describit prius ipsum Dei aeternum esse, quod prius in se quatenus Deus habebat. Dicens: Hoc sentite in vobis, quod cum Christus dei formam haberet, eternus & infinitus sicut suusmet pater, modo ad ipsam usque crucem pro vobis descendere dignatus est: ibi que veluti gallina pro pullis se exinanivit, ut filiis suis virtutem & vitam prestaret. Et male profecto gentes profundissimum hoc Iesu Christi sacramentum intelligerent, si prius apostolus hoc mirifico artificio, eis diuinum esse & genus non explicaret. Nam quemadmodum dum ex eo, quod ad motus culmen oculos iniicimus, quam infima sit vallis statim agnoscimus: & sicut ex contemplatione regiae maiestatis, familiaritas (quam erga seruos exercet) intelligitur: sic pariter ex contemplata diuina maiestatis celsitudine, & diuinae ipsius nature intellecta origine, quam sit immensum eius beneficium, quod in assumptione nostre carnis hominibus exhibuit, agnoscimus.

rabili illo sermone, quem ad suos habuit discipulos, postquam genuflexus, eorumque pedibus prostratus extitit, ut eos suis sacrosanctis lauaret manibus. Quae diuus Iohannes capit. 13. adducit. Ut enim ibi profundissimae humilitatis, quae eis exhibebat, intelligentiam praestaret, sic ait: Scitis quid fecerim vobis? vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illum. Si ergo ita est, quod ego qui tam diuinum ac supremum esse habeo (sum quippe magister & dominus, ac denique deus vester usque ad eum subiectum vobis, humilemque me exhibeo, ita ut meis sacrosanctis manibus, pedum vestrorum sordes extergam: si hoc inquam vester dominus & magister exerceo, quanta a vobis exigitur iusticia, ut adinuicem idem & vos faciatis? Siquidem perspicuum est, seruum domino suo non esse maiorem. Ac per consequens meam intelligentes maiestatem, & quod eam pro vobis non dedignatus sum humiliare, vos etiam pro me exinanire non dedignemini. Vbi diuus Paulus ex profundissima dei humilitate, ad ipsam humilitatis virtutem discipulos suos attrahere voluit. Si enim hoc magister exercebat, non mirum quod eiusdem

A Aliuse. loquentia locus
Expositio Io. 13
B
C Dicendi stylus.

Simile.

Simile.

Simile.

A de discipuli idem etiam exercere haberent. Hanc eandem rhetoricam Iohannes euangelista monstrauit statim in eiusdem capituli principio. Vbi ne homines putarent, quod labores & mortem quibus se Christus exponebat, non libenter, sed ex fragilitate sua violenter quasi purus homo assumebat, & quod in eo nulla esset eis resistendi potentia: ut hanc inquam ab hominibus suspicionem auferret, statim in ipso capituli initio sermonem texit omni eloquentia plenum, cum ait. Ante diem festum paschae, sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem, sciens, quia omnia dedit ei pater in manus, & quia a deo exiuit, & ad eum vadit, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. In quibus verbis euangelista homines admonet, ut attenderent quod Christus deus erat, & quod humanas miseras, quibus se exponebat, atque tempus & horam, omnia inquam tanquam deus antequam euenirent sciebat, atque voluntarie & non coacte pro hominum salute haec omnia assumebat: in quo dei erat potentia & virtus, ut labores & mortem, si vellet fugere posset. Qua de causa, ut euangelista homines ab hac eximeret ignorantia, ait, quod Iesus veluti verus deus, iam horam passionis suae sciebat: & quod omnia illi pater in manus dederit. Ut inde homines voluntarie hoc acce-

Eloquētia Ioan.

Expositio Io. 13

pisse intelligerent, quia in manu haberet mortem ipsam subire, vel non subire. Ex hac igitur tam eleganti euangelistae concione, duae aperte agnoscuntur. Alterum, ipsius Iesu Christi domini nostri profundissima humilitatis virtus quia cum deus esset, & omnia sicut deus penetraret, hominibus subijci, ac mortem perpeti dignatus fuerit. Alterum vero potestas ipsa & sapientia, quam Christus obtinebat, ut tanquam verus deus, si vellet, haec mala, quae pro nobis voluntarie sumebat, refugere posset.

A Elegans euangelistae concio.

¶ CAPVT. V. DE eloquentia, quam Christus in suis sanctissimis gessit concionibus.

ED quid dicemus rogo, de admirabili Redemptoris nostri eloquentia, quam in euangelij sui praedicatione semper ostendit. Quemadmodum in diuino illo sermone constat, quem ad apostolos suos post cenam habuit. Vbi illi tam intimum cordis sui aperuit amorem, per verba utique tam dulcia & amicabilia, ex intimis suis visceribus promanantia, quibus eorum intellectum ad suam diuinam maiestatem intelligentiam, passionisque & sacramentorum omnium, mirum in modum excitauit: tam diuinis verbis, uisusque & efficacissimis rationibus

Christi eloquentia.

Expositio Io. 15. et 16.

bus

A bus, atque appositissimis comparationum exemplis, ac denique tam proprijs rerum omnium similibus, quantum ab orbe condito à nullo vsquam hominum adduci potuerunt. Vbi etiam apostolos suos pręmonitos reliquit ad familiaritatem & conuictum, quę post mortem suam cum mundo habituri essent. Et quanta in diuino hoc sermone rhetoricorũ præcepta, admirabileſque eloquętię regulę insertę sint, apertę conspiciet, qui eum attentę legere decreuerit.

Multa
rhetori-
cę præ-
cepta.

Sed quid si in consequentiam euangelij huius, quàm plurima alia loca adducere decreuerimus **B** ubi Christus tam diuinis metaphoris, regni cęlorum, atque ecclęsię christianę gubernationis hominibus notitiam præstitit: iã seminantis more, iam vineę cultura, iam vero pastoris imagine, iam thesauri in agro absconditi, iam piscandi officio, iam ex fermenti comparatione, & iã denique negotiantium condicione. Et tandem prolixum admodum esset protendere sermonem, si in particulari sapientia summa atque eloquentia (quã Christus in suis sanctissimis concionibus exhibuit) ponderanda esset. Tanta quippe fuit vt nulla hominum lingua explicare queat, nisi vnico verbo sic dixerimus, quod videlicet, non sicut homo, sed sicut deus in omnibus loquutus est.

Similia
scripturę

Varia
Christi
eloquętia

Et quod in concionibus eius talis fuerit eloquętia, dulcissimęque docendi stylus, testimoniũ huius auditores eius præstiterũt, quibus tam suavis quandoque christi apparuit doctrina, vt se continere minimę potuerint, quin statim in eius prorumperet laudem & testimonium. Et hoc apparet, primõ ex multitudine gentium, quę ipsum propè semper sequebatur, quos nec templum, neque viã, neque adhuc campus capere poterant: ita vt quandoque illi opus esset, à terra se retrahere, & in mari nauiculam ascendere, & inde populo concionari, ne ab ipsagētium multitudine opprimeretur. Qui omnes summis laudibus extollebant, non solum eius opera, sed etiam mirificũ loquendi modum & doctrinam. Nã estõ dici posset, maximã populi partẽ eum sequutã fuisse, propter miracula quę quotidie in eis operabatur, iã cęcos illuminans, iã claudos saluti restituens, & iã denique mortuis vitã præstans, & quia etiam quãdoque cum famelici essent, cibum illis abundanter præstabat: esto inquã hoc verum sit, sed tamen iuxta sanctorum expositionem sequebantur eum etiam, quia eius gratiosissimo, suauique dicendi stylo capti erant.

A
Dulcissi-
mus in
Christo
dicendi
stylus.

B

C
Causa se-
quendi
Christũ

Secundõ comprobatur hoc etiam ex testimonio, quod peculiaris aliquę personę de ipso perhiberũt, sicut ex Lucę capi. II. constat. Vbi cũ christus redęptor no-

ster

A ster multitudini gentium prædicaret, mulier quædam quę ipsius aderat concioni, tantã in verbis eius dulcedinẽ sensit, vt subito inter omnes se erexerit, atque magna voce exclamãs dixerit: Beatus venter qui te portauit, & vbera quę suxisti. Quę profectõ verba minime protulit, nisi quia verborũ eius elegãtia & suauitate capta erat. Credendũ enim est, quod cũ paupercula vulgarisq; esset mulier, plus verborũ christi suauitate fuerit allecta, quàm profunda sententiarum intelligentia, quã christus in sermone suo ostendebat. **B** Quia cũ vulgaris existeret fœminę illius intellectus, neque in rebus legis vsque adedõ instructus, non tantam sortiretur ingenij capacitã, vt hæc penetrare posset: sed quod suauis eius potius dicendi stylo teneretur, credendum est: & maxime, ex verborum eius efficacia motã fuisse, existimari debet. Estõ verum sit, quod quantumuis rudis & ingenio hebes hæc esset mulier, potens erat Christus profundissimam doctrinã suę sententiam in eius pauperculo reponere intellectu. **C** Attamen quod precipuẽ verborum dulcedine sit affecta, ex ipsis, quę protulit verbis, constare videtur. Ait enim, beata esse vbera quę Christus suxerat. Ac si dixisset clarius, dulcedinem lactis, quam in matris vberibus suxisti, hanc eandem in tuis labijs diffusam esse demonstras. Vnde ex dicendi modo vi-

Exposi-
tio. Lu-
cæ. II.

deretur delectationem sumpsisse. **A** Quę profectõ verba eiusdem esse formę videntur, cum illis quę in Canticis delabiorum eius dulcedine referuntur, cum dicitur: Diffusa est gratia in labijs tuis. Siquidem labiorum gratia non nisi dicendi modum concernere videtur. Sic pariter cũ vbera matris sugere, in puero labiorũ sit officium, colligitur inde quod labiorum indicendi stylo mulier illa eloquentiam laudauerit.

Exposi-
tio. ps
44.

Pręterea inimici Christi de hoc eodem testimonio perhibuerunt, sicut Ioannis capite. 7. **B** legitur. Vbi cũ legis veteris Scribæ & Pharisei, ministros quosdam misissent, vt ipsius christi doctrinã calumniarentur, atque eũ cõprehensum ad se adduceret: cum ad redemptorẽ nostrum iam peruenissent, eiusque sanctissimam percipissent doctrinam, tanta labiorũ eius gratia & disciplina affecti sunt, quod eo in tacto relicto, vacui ad phariseos reuersi sunt, minime eorum adimplentes iussionem. Qui cum ab ipsis super hoc **C** acriter fuissent reprehensi, quia eũ comprehensum ad se non adduxissent responderunt vtique quia nõquã sic homo loquutus fuisset. Vbi nõ solum rationem, quare eum non comprehendissent, assignarũt, sed quod doctrine suę dulcedine capti essent, ostēderũt. Siquidem ex verbis illis quę protulerunt, videlicet, Nunquam sic loquutus

A remedio reparare curet, quæ hic statim subiungemus.

¶ Et vt melius difficultatem hanc euisceremus, sciendum nobis est, tres esse concionatorum differentias. Alij sunt, qui litterarum studio carent: vnde in di cedi etiam modo deficiunt. Itaq; quia eis doctrina deficit, illis etiã eiusdem doctrine deficit lingua.

Nam quemadmodũ mola aquaria etiam si in se ipsa optimè fabricata sit, si tamen illi aqua desit, quæ eam mouere possit, nevti quàm molet, sed otiosa manebit: & sicut nauis licet omnia requisita instrumenta, gubernaculi videlicet, velorum, atq; cordarum, cum omnibus alijs requisitis habeat, si tamen ventus deest, nequaquam mouebitur: sic etiam sciendum est, qd aër & aqua, quibus lingua concionatoris indicendo mouetur, ipsa sciẽtia & doctrina est. Accidit ergo, quòd dum eius intellectus in doctrina sacra & sanctorum lectione diues existit, ipsum etiam concionatoris os statim verbis abundat: nam sapientie eius abundantia, linguam etiam abundantem reddit.

Tres sũt concionatorũ differentie.

Litterarum studio carẽtes.

Simile.

Simile.

Doctrinẽ abundantia, linguam diuersã reddit.

Exposi. Prouer. 16.

Simile Simile.

¶ Hec ita est Salomonis sententia, Prouerborum. 16. capite, vbi sic ait: Cor sapiẽtis erudit os ei. Quod profectò experientia ipsa notissimum est. Nam sicut sarcinatori cum pannus deest, nihil operatur, quia ex quo vestem conficere possit nõ habet: & aurifex

cũ ei argenti & auri materia deest, non vtiq; laborat, sed otiosus omnino manet, & in arte sua in dies torpescit: sic prorsus cum à prædicatore lectio & doctrina abest, non vtiq; dicit: quia cum mancus in disciplina sit, mancus etiam in lingua remanet. Huic igitur concionatori tali, nullum aliud superest medicamen, quã litterarum studiũ. Oportet enim eum summa diligentia litteris insudare, tum scripturæ sacræ, tum etiam sanctorum lectioni: quia non solum nihil dicendi, sed grauitè errandi in concionandi officio, manifesto se periculo exponit. Sicut enim aquaria mola vt primum deficit granum, quod molere possit, seipsam comminuit & dilacerat: sic cum prædicatori, doctrine granum deficit, quod de se ipso molat, necessarium est suas quidem imaginationes prædicare: quæ fortassis quandoque somnia erunt, omni fundamento carentia. Quandoque verò (sicut diximus) res esse auditoribus nociuas, quas prædicat necesse est, ipsiusque euangelij auctoritati derogantes. Et tandem prædicator hic talis, pauca, vel nulla certè dicere valebit, quæ populo grata sint, nisi omnino rudis aut certè bestialis esset populus.

¶ Secundum concionatorum genus est, illorum, qui estò verũ sit, qd ingenij optimi fortiantur talen-

A

B

Simile.

C

2. concionatorũ genus.

A talentum, & aliò qui in litteris facris eruditi sint: quia tamẽ mali sunt & superbi, & ingenio suo fidentes, eos Deus prædicationis lingua priuat. Nam quemadmodum ab eius diuina manu, euangelij sapientia est: sic etiam dicendi modus & stylus ab eadem procedit. Itaque vtrumque, & ipsa sapientia, & dicendi à concionatore modus, Dei est donũ.

Exposi. Luc. 21.

Sicut ex illo Luc. 21. capite constat, vbi Christus expressè dicit: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere. In quibus verbis, non solum doctrinam donum Dei esse fatetur, sed etiam linguã & dicendi modum. Siquidem oris nomine, stylus dicendi intelligitur. Nam quemadmodum eius euangelij doctrina noua est, sic etiam eiusdem euangelij lingua noua est. Et huic sententiæ maximè concordat sanctissimus ille, in discipulos Spiritus sancti aduentus, qui in apostolorũ Actis adducitur.

Novae euangelij lingua.

Exposi. Mt. 11.

In quo ipse Spiritus sanctus non solum Apostolis sapientiam, quã postea prædicarunt, sed ipsius etiam sapientie linguam tribuit: quia subito & miraculose varijs linguis, quas minimè didicerant, eruditè admodum loquuti fuerunt.

Exposi. Psal. 39.

¶ Et hoc est, quod in Psalmo, 39. dicitur: Immisit in os meũ canticum nouũ, carmen Deo nostro. Idest subito in os meum talem suæ legis linguam proiecit, qua

lem in humanis litteris nunquã didici. Hæc namq; virtutis semper cõditio est, quòd religiosi viri & linguam erudit, & disertam facit: & id quod suapte natura non consequitur, ipsa virtus quandoque supplet. Et hoc est quod de iusto Ecclesiastici. 15. capite his verbis dicitur: In medio Ecclesie aperuit os eius, & impleuit eum dominus spiritu sapientie & intellectus. Religioso viro (inquit sapiens) non solum suæ legis cognitionem præstat Deus, sed etiam spiritum & dicendi modum prouidit: quo potenter & suauiter ea quæ scit, docere valeat. Item in Psalmo. 36. hoc ita esse ostenditur, cum propheta ait: Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Os (inquit) iusti, quod semel rectè scit, dicere etiam rectè valebit, eiusque lingua rectum rectè loquetur: quia nomen hoc iudicium, idem quod rectum significare videtur, quandoquidem iudex & rectus, idem omnino sunt.

Exposi. Eccle. 15.

Exposi. Eccle. 15.

Simile.

Exposi. Psal. 36.

B

Exposi. Ezc. 29.

C

¶ Huic sententiæ conforme etiam est, quod per Ezechielem, capite. 29. adducitur, cum illi dominus præcepit, vt faciem suã contra Pharaonem poneret, in signum cuius dixit ei: Tibi dabo apertum os in medio eorum, & scient quia ego dominus. In hoc siquidem me esse tuum dominum & omnium viuentium

Agnosco, quia sicut veritates ipse tibi infundam, etiam earum linguam & os pariter præstabo. Et in hoc maximè bonus malū antecellit cōcionatorē, quia malus etsi sapientiam habeat, os tamen obtrusum habet: etenim deficit illi dicendi libertas, propter confusionem maximam, quā delicta sua illi ipsi ingerunt. Sic enim Psalmista ait: Operuit confusio faciem meam. Id est peccata mea quasi panno quodam lineo, faciem meam coopertam habent, ut quod intra me ipsum sentio, exterius dicere erubescā. Iustus autem & virtuti deditis viris, cum virtus ipsa intra semetipsum amplum quendam libertatis spiritum generet, atque diuino fauori sint innixi, quasi in se ipsis iam extensi & dilatati, linguam in doctrinæ eruditione libere soluunt: vnde non solum grandia, sed etiam grandi modo, ea quæ loquuntur, proferunt. Igitur concionatoribus istis, qui virtutis defectu, balbutientē linguā sortiuntur, nullum aliud remedium apponendū restat, præter vitæ suæ correctionē, atque ut continuo orationis exercitio ad diuinam accurrant maiestatem: eam instanter exorātes, ut sicut in hoc mundo mutorum linguas fecit disertas, ita suam balbutientem soluere dignetur: & tanta loquendi elegantia præmuniat, quanta ad suæ legis eruditionem exigitur. Et sicut asine

Balaam linguam soluere dignatus est, ita illius os & linguam dignetur etiam soluere, quæ peccata sua tam brutalem iam reddiderunt.

¶ CAPVT. VII. DE
tertia cōcionatorum differētia.

TERTIA concionatorum differētia est, illorum scilicet, qui etsi sapientiam, virtutemque simul habeant, cæterum eorum naturale & ingenium, paruo illi sunt adiumento, ad facilitatem, & optimum in concione dicendi stylum: quādoquidem à natura sua frigidi & insuaues sunt. Et isti arte ipsa supplere debent, quod à sua sibi deficit natura, eorum stylum imitantes, qui in hoc cōcionandi officio potiores euaserunt artifices, eorum in omnibus artem assumptes, in dicendi modo, in corporis gestibus, & si possibile est etiam, in ipso spiritus feruore, & in omnibus alijs, quæ ad suum perficiendum naturale requiruntur: & ad expellendum etiam frigiditatem, insuauiatēque, quā in dicendi forma, à natura sua sortiuntur. Neque hoc ab alijs inquirere, aut mendicare, in concionatore vitium erit, quando à se ipsis propriū non habent. hoc siquidem sapientissimorum virorum (qui de hac materia scripserunt)

A
Figura,
Numeri.
ri. 22.

3. cōcionatorū differētia.

B
Insuaues a natura concionatorum.

In quibus imitatio aliquis.

C

A pferunt) insigne præceptum est. Omnes enim documentum hoc vnanimiter suadent, dicentes. quod dum hominis natura ad operum suorum prosecutionem mæca est & imperfecta, atque insulsa, arte ipsa & industria est resarcienda.

Aristot. ¶ Hoc ita est Aristotelis expressa sententia, in primo sue Metaphysicæ libro, vbi sic ait: Ars perficit naturam. Ac si apertius dixisset, ars naturæ ipsius defectus supplet. Et si aliquid à se cōsequitur boni, adhuc per artem ipsam magis perficitur, & in lucem exit. Quia sicut ensis per cotem ipsam acuitur, sic ipsius naturæ hominis hebetudo per artem tanquam per cotem acuitur & dilucidatur. Quod in naturalibus compertum experientia videmus, res enim naturales vix vnquam à natura sua & natiuitate in suos fines & vsus habiles & perfectæ inueniuntur, quousque ab ipsa arte perficiuntur. **Simile.**

B Lignum quippe quod in monte nascitur, ad domus ædificium non statim aptum reperitur, nisi prius à fabro lignario doletur, atque eius asperitas complanetur; nec non ramos eius & nodos, cæteraque superflua ab eo auferat. Lapis præterea non statim ab origine sua, ad parietis ædificium accommodatus existit, quousque artifex superfluum quod habet ab illo auferat, atque per regu-

lam rectitudinem eius dirigat. **A** Et canis denique, ad venandum minimè à natura sua idoneus existit, etsi appetitum quendam & inclinationem de se ad prædam insequendam fortiat, quia nusquam hoc rectè prosequitur, si prius per venatorem ipsum non dirigatur & instruitur, ut suo tempore cum opportunitas affuerit, rectè (sicuti decet) prædam ipsam insequatur: itaque cum iam inuenta fuerit præda, neque ipsam aut comedat, aut infugam vertat, sed venatori ostendat. Accipiter præterea, etiam si de se ad venationem appetitum habeat, vitiosè admodum hoc prosequeretur, nisi arte prius instructus existat, quomodo & quo tempore, in altum volentem ardeam comprehendere debeat. Item equus à natura sua ut homini inferuiat institutus est, cuius denique propria est hæc eius inclinatio: sed non illud adimplere valet, nisi artificio prius edomatus extiterit. Et hac de causa, in os eius frænum immittitur, compenditusque redditur totus, ut composito gradu postmodum incedat. Et tandem cum puer nascitur, apertè videmus eius à nutrice manus pedesque fascia ligari, ut in posterum firmentur, atque cætera corporisculi membra melius dirigere valeat. Et ad eum omnino modum,

Simile.

Simile.

B

Simile.

C

Simile.

A ars rerum omnium naturas optime perficit, earumque defectus refarcit.

Plutarchus.

¶ Plutarchus in Moralibus, in tractatu quodam cui titulus est, quomodo docenda sit virtus, ait quod etsi hominis natura aliqua de se in anima producere possit virtutem & honestatem, si tamen ars deficiat, illico marcescit & obscuratur, quia multa alia, bono dissimilia, ibi semper admiscuntur. Sicut arbori naturale est, fructum producere: si tamen illi coloni deficiat industria, imperfectum penitus producit fructum: & hoc propter ipsius terrae duritiem & siccitatem, nec non propter noxias herbas, quae iuxta eius congregantur radicem. Et pomum praeterea, quod ex sylvestri colligitur arbore, non tam dulcem in se retinet saporem & suauem, sicut id quod excoltuata arbore carpitur. Sic etiam virtus, quae ex rustico & non instituto homine desumitur, prope semper aspera duraque admodum est: Sicut experientia teste, in pastore quodam & homine rustico inuenitur: qui etsi ad bonum, naturam procliuem habeat, quia tamen sapientiae illi industria deficit, duram nimis & absque dulcedine aliqua virtutem ipsam producit: ita ut hic virtutis fructus, non nisi illi solum sufficiat. Quemadmodum recte Hieronymus asserit, cum ait: Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest. Usque adeo enim insipida eius virtus est, ut solus ipse eam degustare valeat: siquidem in ea nulla alia dulcedinis scintilla reperitur, qua ab alijs appeti possit: quare brutales nascuntur, & brutales viuunt, & tandem brutales moriuntur, ob hoc solum quia disciplinae ars illis deficit. Secus autem in sapiente viro compertum reperimus. Nam cum in rebus virtutis instructus sit, tam dulcem & suauem virtutem germinat, ut postquam illi sufficiens sit, ceteros etiam ad eam comedendam prouocat. Et hac de causa cum redemptor noster Christus, non ut cumque sapiens extitisset, sed sicuti Deus, tam suauem de se virtutem produxit, ut vniuerso mundo eam amabilem reddiderit. Quae de causa (sicut Matthaei. ii. capite legitur) Christus dixit: Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Et hac via etiam regius David propheta, nos in Deum ipsum introducere voluit, cum dixit: Gustate & videte, quoniam suavis est dominus.

Simile.

Simile.

Simile.

C ne aliqua virtutem ipsam producit: ita ut hic virtutis fructus, non nisi illi solum sufficiat. Quemadmodum recte Hieronymus asserit, cum ait: Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest. Usque adeo enim insipida eius virtus est, ut solus ipse eam degustare valeat: siquidem in ea nulla alia dulcedinis scintilla reperitur, qua ab alijs appeti possit: quare brutales nascuntur, & brutales viuunt, & tandem brutales moriuntur, ob hoc solum quia disciplinae ars illis deficit. Secus autem in sapiente viro compertum reperimus. Nam cum in rebus virtutis instructus sit, tam dulcem & suauem virtutem germinat, ut postquam illi sufficiens sit, ceteros etiam ad eam comedendam prouocat. Et hac de causa cum redemptor noster Christus, non ut cumque sapiens extitisset, sed sicuti Deus, tam suauem de se virtutem produxit, ut vniuerso mundo eam amabilem reddiderit. Quae de causa (sicut Matthaei. ii. capite legitur) Christus dixit: Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Et hac via etiam regius David propheta, nos in Deum ipsum introducere voluit, cum dixit: Gustate & videte, quoniam suavis est dominus.

¶ Et usque adeo (ait Plutarchus) hominis naturae, ars perfectionem & gratiam praestat, ut res quae homini magis naturales sunt, quas nimirum a ventre matris secum eduxit, si sine arte,

A Hiero.

B

Expos. Matth.

Expos. Plal. 33.

Plutarchus.

C

arte,

A arte, ab hominibus accipiuntur, insipidae & iniocundae atque foedae ipsis hominibus appareant. Nam quid homini rogo naturalius est, quam comedere, bibere, & ambulare? Et cum hoc ita sit, quam plurimae gentium huiusmodi rebus obscenae & ridiculae vtuntur. Alij namque sicut porci sordide comedunt: alij immunde, quasi sorbendo bibunt: alij vero, pedes supra terram ambulantes trahunt. Vnde fit, ut iam disciplinae praecipua dentur, quibus homines in his naturae operibus optime institui debeant. Vnde de Diogene philosopho legitur, quod cum puerum quendam sordide cibum comedere conspexisset, magistrum eius, qui iuxta illum erat, pugno percussit, dicens, quod illi erat imputanda culpa, quia puerum comedere non instruxisset. Et adeo haec verissima sunt, ut non solum substantialia naturae opera artem exigant: sed iocosa & lepida, & quae homines non nisi recreationis causa assumunt, sine arte ridicula reddantur. Quemadmodum sunt saltare, & cantare, & caetera his similia, quae prope semper videntibus iocunda sunt & gratiosa. Quae tamen si absque arte exercentur, circumstantes ad risum omnino prouocant. Quare de eis inter homines iam scholae sunt, in quibus regulae & documenta praestantur, quemadmodum in his rebus homines bene institui valeant.

Simile.

Diogenes.

Simile.

C

tur, quemadmodum in his rebus homines bene institui valeant.

¶ Quintilianus in suis oratorijs institutionibus, libro decimo, capite secundo, de hac eadem materia loquens, primum assignat praecipuum, ad instituendum oratorem, ne scilicet naturae suae sufficientia contentus sit, sed ut eam arte adiuuet, eos semper imitans, qui in hac dicendi arte excellentes euaserunt oratores, ita ut ab eis industrias suas inuentionesque, atque verba, & adhuc corporis gestus furari conetur. Nam maior vitae nostrae pars (ait Quintilianus) consistit utique, in hoc quod semper aliorum opera, sicut simiae imitari volumus: siquidem in hominibus, alter alterius simia est. Quod proculdubio verum apparebit, si per singula discurremus. Pueri enim ut facilius scribendi stylum consequi possint, ad magistri manum attentè respiciunt, quemadmodum calamus accipiat, illumque moueat. Musici etiam praceptoris sui vocem contemplantur, quam videlicet in eius ascensu & descensu formam feruet. Pictores itidem, antiquorum artificum delinamenta considerant. Praeterea rustici agricolae eam imitantur agriculturam, quae iam a priscis approbata est. Et sic omnia disciplinarum principia, per antiquorum

Quintilianus.

Arte, natura adiuuanda est.

B

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

C

A semper formantur exemplaria. Nam cum homines sicut & cæteræ res naturales, ei quod perfectius est, similes fieri appetamus, & hoc rarò aut certè nunquam ipsa faciat natura (rarò etenim videmus à natura sua rem aliquam alteri perfectè similem extitisse) hinc inquam necessariū est, vt arte fiat, quod à natura minimè perfectum est.

2. documentū.

¶ Secundū documētum, quod documentum primi interpretatio est, est nempe, quod in imitatione, qua concionator aliquis egregium aliquem concionatorem imitatur, defectus quos à natura habet, cooperiat. Non omnia ibi ars, aut mera imitatio sint, sed præcipuus locus indicendi arte semper naturæ suæ relinquendus

Indicēdi arte natura maxime imitanda est.

B est: quandoquidem natura ipsa est, quæ proprius & ad viuum res ipsas representat. Qua de causa res omnes, quæ in imitatione magis naturam ipsam sapiunt, hominum gustui iucundiores sunt, atq; ab eis libentiùs & auidiùs recipiuntur. Et hinc est, quod pictura, quæ magis naturam præ se fert, pretiosior est. Et pictores qui maiori habentur in pretio, illi quippe sunt, qui in ipsa imitatione, naturam rerum plus insequuntur. Quare hominum voces perfectiorem, quàm alia musicæ instrumenta melodiam constituunt: quandoquidem ipsius naturæ viua sunt instrumenta, cætera verò nō nisi

Simile.

Simile.

mortua, quæ nihil in se præter artem habent: & si quid aliud boni in se ipsis cōtinent, illud profectò est, in quo ipsam imitantur naturam. Vnde psittaci, turdi, & picæ, hominibus iucundi valde, atque lepidi redduntur, quia hominum naturam representant. Et inde est quod in comædia, illi potiores reputantur actores, qui magis ad naturam, aliorum personas agunt. Et sicut cibi cōfectio, vt hominis gustui sit accommodatior, talis esse habet, vt non tanto sit falsamento inuolutus, q̄ cibi naturalis sapor confundatur, sed ita ad se inuicem mel & acetum misceantur, ne cibus totus aut dulcedinē aut acetum sapiat: sic etiam ita ars in ipsa hominis natura inserta, siue

Simile.

Simile.

Simile.

B

Ars, in natura imbibenda est.

Simile.

imbibita esse debet, vt nullatenus ibi artem esse appareat, sed ipsa inserta ars naturam redeat. Nam quemadmodum cum aqua vino admiscetur, tam imitutum aquæ saporem retinet, vt totum esse suum ammisisse videatur, atque in vinum suam omnino transmutasse naturam, adeò vt qui vinum dilutum biberit, aquā ibi esse minimè cēseat: pari etiam forma ita ars cum natura concionatoris admiscenda est, vt artificium omnino amittat, totumque concionandi artificium natura hominis in se imbibat & absumat, & tāquam suū esse proprium constituat. Hæc enim rerum omnium naturaliū

C

gratia

A gratia est, suas videlicet semper actiones proprias ostendere, eis viribus & efficacia, quam à natura sua sortiuntur. Quæ ratione etsi verum sit, Deum cum omnibus suis concurrere creaturis, posseque absq; secūdis causis earum effectus mirabiliter operari, minimè tamen hoc facit, sed eas liberas in suismet actionib⁹ relinquit: quia hæc earum omnium gratia est & decor, quem à natura sua sibi vendicant.

Simile

Quintilianus.

¶ Hoc ista est expressum Quintiliani documentum, in oratoricæ suæ præceptis, libro. 10. capite. 2. vbi ait, artem minimè per se sufficere, neq; gratiam in rebus obtinere, nisi in ipsa natura fuerit imbibita, hæc namq; est quæ veram in rebus efficaciam habet, vt eas proprie persuadere possit. Et in tantum imitatio inter homines prætiosa est, in quantum naturæ ipsi adhæret, & e contrario, oratio quæ solum in se artē habet, mortua quidem est, quia sanguine & viribus omnino caret, eiusque esse, figmentum potius, quàm veritas apparet, quod si valoris aliquid in se continet, illud profectò est, quod naturæ speciem & formam habet.

Natura, verā parit efficaciam.

Imitatio naturæ maxime adhaerere debet.

Simile.

Concionatorū error.

¶ Hinc sequitur quàm vitiose aberrent prædicatores illi, qui se totos omnino in alterius styllum & dicendi modum se transformant, suum totum naturale esse penitus relinquētes. De quibus vere dici potest, quod magis eius

quod dicunt, representantes sūt, quàm veri auctores. Et vt verius dixerim, ipsius euangelij nō prædicatores, sed potius (more psittaci & picæ) garrulantes sunt. Nā sicut aues hæc, nihil de se, sed tantum quod audiunt loquuntur, sic etiam concionator, qui se totum imitationi confert, in concione sua nihil de se profert, sed tantum id quod ab ipsa arte mendicauit. Ars semper ipsius naturæ simia est, quo fit vt concionator qui solum arti alligatus est, vt in concionandi arte non prædicator, sed simia eius quod dicit maneat. Vt igitur prædicator solum simia in concionandi officio non maneat, conducit maximè ne soli arti, & alterius dicendi stylo alligetur, quia sicuti diximus tunc temporis, potius simia quàm eius quod dicit verus esset auctor, quare eius cōcio, potius comædiæ haberet formam, quàm veræ prædicationis imaginem.

A

Simile.

Simile.

Ars, naturæ simia.

Simile.

B

Simile.

3. documētum.

Non oīa imitanda.

C Quintilianus.

¶ Tertium documentum est, cōcionator attente inspicere debet, dum aliquem alium imitatur, quantumcumq; qui imitandus accedit, in concinandi arte egregius sit & perfectus concionator, ne omnia quæ in eo relucent imitetur. Nam sicut, Quintilianus in supra citato loco ait, nullus vnquam orator in officio suo tam perfectus euasit, q̄ vitiū aliquod in se nō cōtineat, à quo qui eum imitatur se abstinere

A debet. Demosthenes enim ex Gre-
Demo- sthenes. cis perfectior extitit orator, cum
hoc tamen in aliquibus, rectius
Tullius. aliqui sunt oratores loquuti. Et
Marcus Tullius, & si inter om-
nes oratores, eloquentis nomen
obtineat, non propterea tãquam
infallibile exemplar, scriptura
eius assumenda est, vt putemus
nihil in ea reperiri posse, quod
reiciendum veniat, sed concio-
natoris cuiuslibet qui alium imi-
tatur, hæc semper habet esse at-
tentio, q̄ in eo bonum quod illu-
xerit accipiat, ob hoc præcise
quia bonum est, & non quia Ci-
ceronis est, malumq; in eo relin-
quat, ob hoc tãtum quia malum
est, & nõ vtiq; quia à Demosthe-
Demo- sthenes. ne oriatur, licet quandoq; maxi-
mè ponderet dicētis auctoritas.
B Et tandem taliter concionator,
eius quod imitatur bono inhe-
reat, vt attente perpendat, ne ab
eiusdem corrumpatur malo.
¶ Hoc tamen dixerim, quia se-
pe contingit q̄ ex nimia atten-
tione, quam quis habet ad alte-
rius doctrine electionem, vel di-
stinctionem, aut verborum pro-
prietatem, quam in suis ducit cõ-
cionibus, subito ab eiusdem di-
cendi pessimo stylo inficitur. Et
è contrario quandoq; accidit, vt
dum optimum dicendi modum
respiciat, ad imitandum, à pessi-
ma veritatũ electione subito cor-
rumpatur, ita vt postmodum dif-
ficile ab huiusmodi infectione
se excutere valeat. Quamobrẽ

conducit maximè concionato-
rem talem, dum alium imitari co-
natur, semper in imitatione ipsa
apis conditionem seruare, quæ
cum in spina infederit, florem de-
sumit, & spinam relinquit. Ita in
imitandi arte sic cautus esse ha-
bet concionator, vt malum velu-
ti spinam fugiat, dum bonum eli-
gere intendit, quia non tam con-
summatum in concionandi arte,
ille qui imitatur existit, vt in eo
quidquid dixerit flos sit, quin ali-
quæ inserantur spinæ. Vnde ma-
ximè decet vt in imitatione il-
lius, sic ad florem manum porri-
gat, q̄ ab spina minimè vulnere-
tur, quia sic concionatoris quod
optimum est, insequi debet, vt
ab eius vitio cõtaminari caueat.
Et certissimũ proculdubio est,
considerationis huius defectu,
quàm plurimos hodierna die re-
periri corruptos concionatores
non tantum quia naturale eorũ,
eos vitiosos reddat, quãtum quia
in hoc, aliorum vitiosum habi-
tum inconsiderate induerunt.
¶ Secunda ratio, quam etiã as-
signat Quintilianus, quare in
oratore (quantumuis optimo)
non omnia sint imitanda, est nõ
pe. Quia aliquando oratori illi,
aliqua tam propria sunt, q̄ im-
possibile videtur id alicui alij
oratori, nisi grandi improprietate
accomodari posse, quæ procul
dubio statim ab alijs furata esse,
aperte annotarentur. Quemad-
modum sunt conatus, & dicendi
spiritus,

Simile.

B

Simile.

2. ratio.

Quinti-
lianus.

C

A spiritus, & propriæ linguæ pro-
nuntiatio, quia quandoq; pecu-
liarem aliquam gratiam sibi cõ-
naturalem, in pronuntiando for-
titur, quæ ex ipsius mera condi-
tione & complexione oriri vide-
tur, sicuti est balbutire (quod
vulgo dicitur cecear) aut ma-
gno vocis boatu buccis plenis
loqui, aut certe celeriter verba
proferre, eadem verba quasi titu-
bãdo repetere, aut ipsa quæ loqui-
tur, nimis de articulando. Et alij
quàm plurimi peculiare modi,
qui ex ipsius singularitate per-
sonæ nascuntur, qui ab audito-
ribus iam tam recepti sunt, alte-
rius esse concionatoris proprie-
tates, quòd malè in cõcione, qui
alium imitatur, eis vti posset, ni-
si auditores ipsos ad risum pro-
uocando. Quia proculdubio cõ-
cionator talis, scriptum in fron-
te portaret, id omnino nõ suum,
sed ab alio furatum esse. Quare
ait Quintilianus, q̄ omnis elo-
quentia commune aliquid ha-
bet, quod imitari possit, & pro-
prium aliquid quòd omitti de-
beat, nam sicut quælibet res na-
turalis proprium suum decorem
habet & pulchritudinem, quæ
ipsam illustrat, & ab alijs distin-
guit. Qui inquã decor proprius,
rosam in esse rosæ constituit, &
pomo, pomi esse & gratiam tri-
buit, & rosa, id quod pomi est pro-
prium, vsurpare non posset, neq;
ediuerso, pomum, rosæ esse, in se
transferre valeret, absque eo q̄

Propria
cõciona-
tori, ma-
le imita-
tur.

Quinti-
lianus.

Simile.

C

rosa appareret, & rosa itidem po-
mum videretur. Sic etiam sunt
hominibus peculiare gratiæ, &
tam sibi naturales, quæ sibi de-
cor & pulchritudo sunt, q̄ diffi-
cile ab alijs imitari valeant, abs-
que eo quòd in eis improprium
nimis atque ridiculum videretur,
si quandoq; in concionibus
vti eis vellent.
¶ Et hinc est, quòd aliorum
optimum ingenium imitari nõ
potest. Nam donum quoddã na-
turale est, quod à qualitate & ip-
sius hominis principio indiui-
dui oritur. Nam si ingenij habi-
litas imitari valeret, nullus vn-
quam in toto orbe mali ingenij
reperiretur homo: Nam vsque
adè appetibilis est intellectus
optimus, quòd primum quod à
vicino nostro furari conaremur,
eius certe esset habilitas & inge-
nium. Sed tamen estò verum sit,
quòd in hac intellectus potẽtia,
homines manum non habeant,
verum tamen boni ingenij ope-
ra, in oratore imitari possunt. Si-
cut esset claritas indicẽdo, & eo-
rum quæ dicit distinctio, atque
optima rerum, grauiumq; & sub-
stantialium electio, curiosis, in-
utilibus, & vanis, à se exclusis
doctrinis. Præterea ordinem, quẽ
in dispositione rerum (quas tra-
ctat) seruat, vbi cuiuslibet rei, suã
propriam sedem assignat. Item
corporis gestus & motus, rebus
ipsis (quas dicit) accommoda-
tos, proprietatem etiam vocabu-
lorum,

conatus.

Ingeniũ
optimũ
imitari
non po-
test.

B

Ingenij
opera,
imitari
possunt.

Ordo in
dicendo
seruad.

C

A lorum, quæ ad dicendum omnia quæ vult adinuenit. Quâdoquidem omnia hæc optimi ingenij & intellectus sunt actiones, quæ pro nostra possibilitate artis exercitio, etsi non omnia, aliqua saltem consequi possemus.

4. documentum.

¶ Quartum documentum est. Qui alium imitari conatur, non ad vnius dumtaxat imitationem sese astringat. Hinc enim duo generantur inconuenientia: Primum est, quod ab vno solo concionatore (quantumcumque egregio) nequaquam omnia elici possunt, quæ ad ipsius supplendum defectus exiguntur. Nam in vno seorsum concionatore, ut in plurimum, vnum aut duo reperiri poterunt, quæ imitari queant. Nam sicut supra diximus, nullus vnquam orator tam perfectus euadit, in quo plures non sint defectus, quos fugere deceat, quæ virtutes quæ imitari possint, & ubi ipsi imitanti appetitus non generetur, potiora alia inquirendi, quàm ea sint quæ in tali reperitur concionatore. Nam si in eo vocabulorum proprietates inueniuntur, optima eorum pronuntiatio deficiet, quod si hanc consequutus etiã fuerit, proprijs corporis motibus & gestibus carebit, quod si proprios & decentes corporis etiam gestus obtinuerit, ab spiritu & dicendi efficacia vacuus existet.

Incōuenientia.

B utrimum, vnum aut duo reperiri poterunt, quæ imitari queant. Nam sicut supra diximus, nullus vnquam orator tam perfectus euadit, in quo plures non sint defectus, quos fugere deceat, quæ virtutes quæ imitari possint, & ubi ipsi imitanti appetitus non generetur, potiora alia inquirendi, quàm ea sint quæ in tali reperitur concionatore. Nam si in eo vocabulorum proprietates inueniuntur, optima eorum pronuntiatio deficiet, quod si hanc consequutus etiã fuerit, proprijs corporis motibus & gestibus carebit, quod si proprios & decentes corporis etiam gestus obtinuerit, ab spiritu & dicendi efficacia vacuus existet.

2. inconueniens.

¶ Secundum inconueniens. Quod ex vnius dumtaxat imitatione sequitur est. Quod postquam

semel vnius solum concionatoris formam induit, quidquid deinceps in suismet edisserit concionibus, sub hac semper eadem forma, omnia tractat & dicendi stylo. Quod si stylus dicendi febilis est, omnia lamentatur, si autem iocundus & letus, omnia ridet, si verò colericus, omnia veluti furij inuectus, correctionibus implet. Nam cum in alterius dicendi formam tam intimè se transformauerit, iam quasi impotens redditur, ut alio dicendi modo uti in concionibus possit, etiam si materia, quam tractat, aliam dicendi formam exigat: Quod profecto notabile esset in predicandi arte vitium, velle scilicet materias omnes & veritates, eodem semper dicendi habitu vestire. Aliæ namque res, furorem & iram in concionatore requirunt, aliæ, mansuetudinem, aliæ suauitatem in dicendo exposcunt, aliæ, non nisi asperitatem. Quædam verò tristitiam postulant, quædam autem letitiam, quædam verò rigorem, & quædam denique indulgentiam appetunt. His igitur suppositis, accidere utique posset, dum concionator vnius dumtaxat imitationi alligatur, quod eius spiritus furibundus esset. Vnde proveniret, quod iste alius omnes rerum veritates in concione sua, eodem furoris spiritu vestiret, quæ maxima esset proculdubio improprietas, atque auditoribus dissonantia. Et simili modo

A

Notandum maxime.

Simile.

B

Varie materiarum varium requirunt stylum.

C

in

A in tristitia, hoc exemplificare possemus, quia videlicet, cum huius concionatoris stylus lamentabilis esset, omnia quantumcumque essent letata, plangeret, & amara redderet. Quo quid deformius rogo auditoribus apparere posset, quàm ea quæ letata sunt sub tristitiæ imagine ipsis representare, & ediuerso, quæ tristitia existunt, sub letitiæ specie hominibus concionari?

Lamentandi spiritus.

¶ Huius formæ sunt concionatorum quàm plurimi, qui omnia quæ tractant, lamentantur, & passionis more predicant, etiam si de se mysteria & sacramenta sint, in quibus Ecclesia letitiam & gaudium exigat. Quia iam nimirum tristem dicendi stylum induerunt, à quo se eximere difficile valent: Alij sic in sanguineum quendam, & letum concionandi modum versi sunt, quod non nisi iocunda concionantur, & omnia sub letitiæ imagine predicant, & passionis mysterium, eodem tripudio & letitiæ spiritu predicant, ac si domini nostri esset natiuitas, siue eiusdem sacratissima resurrectio. Alij autem, spiritum quemdam dicendi rapidum & acceleratum, ita in consuetudinem duxerunt, ut in sermone dum concionantur, nec vno temporis momento sese detinere valeant, aut tantisper quiescere, ut eorum quæ tractant, indicendo differentiam agant, atque ab alijs in loquendi forma distinguant,

Letandi spiritus.

Rapidus spiritus.

B utrimum tristem dicendi stylum induerunt, à quo se eximere difficile valent: Alij sic in sanguineum quendam, & letum concionandi modum versi sunt, quod non nisi iocunda concionantur, & omnia sub letitiæ imagine predicant, & passionis mysterium, eodem tripudio & letitiæ spiritu predicant, ac si domini nostri esset natiuitas, siue eiusdem sacratissima resurrectio. Alij autem, spiritum quemdam dicendi rapidum & acceleratum, ita in consuetudinem duxerunt, ut in sermone dum concionantur, nec vno temporis momento sese detinere valeant, aut tantisper quiescere, ut eorum quæ tractant, indicendo differentiam agant, atque ab alijs in loquendi forma distinguant,

& quamlibet rem iuxta conditionem suam ponderent, atque unicuique, spiritum quem requirit tribuant. Et adhuc tam rapidus est eorum dicendi modus, quod neque audientes ipsos anhelare permittant, nam cum semper suspensi sint, & quasi violenter ab ipsius dicentis ore pendentes, non sine magna molestia lassati admodum existunt. Quo fit ut concionis finem iam videre summo opere appetant, ut vel sic, à tanta vexatione eximi valeant. Ex quo enim sermonem inceperunt, quasi equi effrenes usque in finem decurrunt, qui in ipso cursu cessare penitus nesciunt, quousque eorum maxillæ habentis comprimitur. Et quemadmodum etiã aquaria mola molere non cessat, usque quo tritici granum finitur, sic etiam huiusmodi concionatores in concione nevtiquam cessant, quousque doctrinæ granum absumunt.

¶ Qui tamē defectus, ut in plurimum oritur, ex vnius solum styli imitatione, quia vni tantum dicendi spiritui sese astringit. Quare huic nullum aliud medicamen adest, nisi plures imitari concionatores, & à quolibet, id quod melius & sibi accommodatius extiterit, elicere. Ab alio quidem, distinctam pronuntiationem, ab alio, gratiosos, propriosque corporis motus & gestus, ab alio autem rerum substantialium & grauium, optimam electionem, ab alio

A

Simile.

B

Simile.

C

Quæ, in dicendi arte imitanda sunt.

verò,

A verò, claritatem & in dicēdi modo distinctionem. Ab alio autem vocabulorum proprietatem, quā ad significādum quidquid vult habet, ab alio spiritum, dicēdiq; efficaciam ac deniq; ab alio gravitatem, decentemq; in suggestu corporis positionem. Et hoc concionatoris exercitium esse debet, cum seorsum solus existit, nempe ut totis viribus & summa diligentia conetur, sese in his varijs dicendi modis & formis exercere, naturamque suam repugnantem trahere, ut hæc omnia in se ipsa recipiat, & imbibat, diuersas secum ipse fingendi materias, quæ varios hos dicendi modos exigant. Et ad hoc conducit maximè ut seorsū in agro, vel in aliquo alio secretiori loco, sese concionator probet, ut hoc continuo exercitio indomitā naturā, licet recalcitrātem trahat, eamq; prædicandi recto stylo penitus subiiciat, ita ut in hac, quā seorsum exercet, prædicatione, quandoq; plangat, iam verò rideat, quandoq; verò in furorem vertatur, & quādoq; mansuetus reddatur, & iā aspere loquatur, iam verò non nisi dulciter & suaviter, vbi ipsos etiam motus, & corporis gestus, his quæ dicuntur rebus concordare faciat, linguā

C vocabulis proprijs & grauibus assuefaciens, ut sic ex varijs dicendi formis, thesaurum acquisitum habeat, eorum, quæ ad eius perficiendum naturale, exigun-

tur. Et tandem curare habet ut in concione, veritates omnes & materias, digestas, & vnā quanq; sua proprietate dissertas, christiano populo proponat. Quādoquidem, aliæ vnum dicēdi modum exigunt, aliæ verò alium.

¶ Videmus quòd ut faber lignarius in arte sua perfectus sit, necessarium sibi fore, instrumentorum varietatem habere. Fatuū enim esset omnia vnico dumtaxat instrumēto operari velle, sed quæ iam ferram accipiat, iam dolabram, iam verò scalprum ferreum, & tandem quòd omnia artis instrumenta euoluat oportet. Sic etiā egregium decet concionatorem, varios dicēdi stylos tāquam instrumenta in concionādi arte assumere. Quandoq; ad viuum quod triste est representans, ut ad misericordiam duos corde promoueat, quādoq; verò, læti personam agens, ut tristes, & demissos corde animare sciat, iā verò mansueti personā assumēs, ut sic pertinaces & rebelles homines conuincat. Item aliquando furiosi personam gerat necessarium est, ut vitia acriter reprehendat.

¶ Et hæc est donorum varietas & abundantia, quā Spiritus sanctus in ipsamet redemptoris nostri persona constituit, dum sibi spirituum varietatem ad prædicationis suæ complementū infundit, à quo tanquam à perfectissimo exēplari, omnes nos postmodum

A dum accepturi eramus. Sicut ex *Exposi. Isaia. 11.* capite constat, vbi sic legitur: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiētiæ & intellectus, spiritus cōsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleuit eum spiritus timoris domini. Vbi non solum sibi sapientiam, spiritum sanctum prouidisse constat, sed etiam de eiusdem sapientiæ spiritu, ad eam dissertè & efficaciter docendam. Et sicut variam sibi rerum sapientiam præstitit, sic etiam varios dicendi spiritus, ad eas hominibus interpretandas dedit. Nam ad res pietatis & misericordiæ, pietatis etiā dedit spiritum, ad res autem cōsilij & prudentiæ, spiritum prudentiæ indidit. Sed ad res fortitudinis, fortitudinis spiritum prouidit. Ac deniq; ad res timoris, spiritum timoris infudit.

B ¶ Itaq; sicut pictori ad suæ artis perfectionem conducit, quæ varijs figuris, quas depingit, diuersos tribuat spiritus, quibus imaginum vultus viuescāt, & qui viuidam formam imaginibus præstent, in qua nimirum spiritus distinctione, earū perfectio consistit. Vnde alium spiritum homini præstat, & alium equo, aliū elephanto, leoni verò alium. Sic etiam hi diuersi dicēdi spiritus, diuersa viua sunt, quæ concionator quisq; varijs rebus (quas in concione edisserit) præstare debet.

¶ Hoc igitur, non in imitatione vnus sed multorum obtinetur, nam ex pluribus plurimi oriuntur dicendi spiritus, cæterum ex vno, non nisi vnus dumtaxat, dicendi modus & spiritus promanare potest. Vnde Quintilianus documentum est, libro. 10. de oratorijs institutionibus capite. 2. dicentis, quòd qui ad vnū dumtaxat oratorem respicit, vix pars aliqua in eo reperitur, quam in sui commodum reportare possit, at verò qui oratorum multitudinem cōtemplatur, plurimas profectò reperiet partes, quas velut proprias in se ipso trāsformare valeat. Quapropter (ait ibi Quintilianus) dum Tullij oratoriam perspexeris ut eius elegantiam imiteris, nihil inficiet Cæsaris loquendi modum contēplari, ut inde orationis suæ efficaciam educere possis. Atque Cælius, ut eius accerrimas reprehensiones accipias, nec non Polionem, ut ex eo diligentiam desumas, ac deniq; Caluum, ut eius optimum sequaris iudicium, & sic in cæteris oratoribus.

¶ Quintum & vltimū in hac materia documentum est, in quo maximè instructus esse debet, qui alium imitatur, videlicet, quod semper malos concionatores audire refugiat. Et quidem malos appello, non qui pessimis infecti sunt moribus, quia huiuscemodi, multoties in se ipsis pessimi sunt, in doctrina tamē optimi reperiuntur

A Nō vnus sed plures sunt imitādi cōcionatores.

Quintilianus.

Tullius.

B

Cæsar.

Cælius.

Polio.

Caluus.

5. documentum.

C Mali concionatoris stylus fugiendus.

Concionatoris exercitium.

Quibus in locis se exercere debet

Variæ prædicandi formæ.

Simile.

Varij dicendi styli.

B

Simile.

C

A tur artifices. Sed malos appello, qui in concionandi arte imperiti, & imperfecti sunt, quia insulsi quidem & frigidi existunt, & qui ut in plurimum in concionandi officio defectibus abundant. Et ratio huius potissima, hæc est, nã qui concionatores tales audire assuescit, eorum certe infirmitatis participem fieri necesse est. Nã estò verũ sit, q̄ ex eis pro animæ suæ salute cõmodum aliquod reportare possit, nõ tamẽ p̄ illorũ concionandi officio. Nam sicut in corporis infirmitatibus contingit, quarum plurimę de se contagiosę sunt (sicut ethica, & phisica, atque lepra) sic etiam pessimus concionandi stylus, lepra quedam est, quę auditorem ipsum inficit. Nam sicut psittacus & pica, ex hoc quod hominum verba nimium frequentat audire, scilicet, Iesus, aut Maria, post modum nequaquam ab eisdem verbis se eximere potest, qui in eadem verba etiã ipse proferat, qui p̄pe qui naturam suam iam in talem dicendi modũ conuerterit, ob hoc solũ, quia in audiendis prædictis verbis consuetudinem duxit, sic etiam hominis natura, etsi per rationẽ ipsam in omnibus dirigatur & disciplinabilis sit, ac proinde in defectibus suis corrigi valeat, ex ea tamen parte qua brutale esse quodam cõsequitur, idem cũ eo cõsuetudo valet, quod etiã cũ bruto animali, quãdoquidem res aliquas eum recipere cogit,

Ratio.

Simile.

Simile.

in quibus iã quasi coactus vivit, A ita ut ab eis se postmodũ difficile eripere valeat. Nam taliter in se ipso incorporatas res ipsas habet & imbibitas, ut quãdo iam ratio eas corrigere decernit, non nisi magna difficultate hoc perficere possit. Sicut verbi gratia in homine exẽplificare hoc possumus, sicuti est non rectẽ incedere, sed pedibus super terrã reptare, aut corpus totum supra latus vnum demissum portare, aut certe brachijs deorsum pendẽtibus deambulare, vel sordide comedere, aut nimiũ erectũ collũ ducere, aut in alterũ latus caput inclinatũ habere, & quandoq; etiã clamoribus loqui, & aliquando etiam barbam vel oculos aut frõtem sæpe manibus fricare, ceteraq; hominũ naturalia vitia, ex quibus omnibus consuetudo ipsa, hominis naturam vestiuit. Sic pariter sunt mali concionatoris vitia, quemadmodũ sunt impropria vocabula, indecentesq; corporis motus, atque indicendo tepiditas, passim etiam palmarum percussione facere, atque excessiue in pulpito absque proposito vociferari, quæ omnia ex mera solum audiendi consuetudine, auditorem ipsum inficiunt: ita ut deinceps, quantuncumq; in concionandi arte per rationẽ ipsam se corrigere velit (ut vitiosa hæc à se omnino excutiat) difficile admodũ illud obtinere potest. Itaq; sicut pessimi viuendi mores,

Simile.

Cõsuetudo in natura vertitur.

Concionatoris vitia.

Palmarum percussio.

Simile.

A mores, contagiosi sunt, aliosq; sibi adherentes contaminant, sic pariter concionatorum peruersi dicendi modi, ex nimia audiendi continuatione, sibi adherentes cõmaculant. Quo fit ut qui à peruersi concionatoris vitijs, se liberum videre appetit, decet maximẽ ut optimos concionandi artifices audire assuescat. Ex hoc enim duo eliciet cõmoda: alterum animæ suæ salutis conducens, nam quod optime & eleganter dicitur, ut in plurimum audiẽtis animum mouet. Alterum autem officio suo conducens valde: nam optimum dicendi stylum, auditores prope semper induunt.

Duo cõmoda.

Eloquentia, animi motus.

B

¶ CAPVT. VIII. DE gestibus & concionatoris motibus.

P O S T Q V A M ergo in cõmuni iam disseruimus ea in quibus instructus et prouidus habet esse concionator, dum aliquẽ alium concionatorẽ immitatur, quia tamen sermones vniuersales, minimẽ quidem sufficientes sunt, ut satis res ipsæ intelligantur, decet iam ut ad singulã quæque descendamus, quæ in hac concionandi arte, ad maiorẽ eius perfectionem seruari habent. Et ut hoc distinctius percipiatur aliquas oportet in præsentiarum regulas præmittamus.

C regula.

Prima igitur regula est, circa motus corporis et concionatoris gestus, quos in pulpito cõmuniter

format, ut eisdẽ motibus doctrinã quam prædicat associet, quem admodũ sunt ipsius vultus & oculorum, manuumq; & brachiorũ motiones, quæ profectò plurimũ præstant ad eas res significandas, quæ in cõcione edisseruntur, quia non solum nostrorum conceptuum partum per verba facimus ut voluntatem nostram alijs aperiamus, sed etiam per signa atque ipsorum mēbrorũ motus. Quod apertum videmus in mutis hominibus, qui cum linguã aliam nõ habeant, ut cõceptus suos alijs explicent, ipsis manuum, atque corporis gestibus sese declarant. Itẽ salutatio atq; beneuolentia, quã verbis homines sibi inuicem exhibere solent, quandoque sola capitis inclinatione fit, absq; alia aliqua voce. Itẽ loco linguæ, sola manu, quem volumus ad nos vocamus, nec nõ, solis frontis rugis eũ expellimus, qui gustui nostro, minime conformis est. Atque ex gestu & incedendi forma, animi nostri dispositionem, conditionẽ quẽ (quẽ intra nos est) significamus, quantũcumque inclusus & abditissimus in nobis ipsis, nonster existat animus.

Et hoc quod dicimus, vsque adeò verũ est, quod vsque ad ipsa animalia bruta extenditur, quæ cum lingua careant, ut id quod sentiunt explicare possint, oculis tamen, & cæteris corporis motibus, furis suæ affectus, tristitię atque letitię cognoscimus.

A Gestus corporis

Simile.

B Brutorũ lingua.

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

C Brutorũ motus.

Simile.

Qq Sicut

A Sicut in cane experiētia cōper-
tū est: quippe qui cauda ipsa ami-
citiā à nobis exposcit, dētibus
vero irā suam demonstrat, dū au-
tem saltat, & circunquaque iuxta
nos hinc inde cursitat, nobis etiā
lætitiā suam insinuat. Nec solū
in huiuscemodi brutis, quę vitā
habent & mouentur, hoc esse ve-
rum comperimus, sed adhuc in
imaginibus, quę mutæ sunt tabu-
læ, ipsarummet delineatio & fi-
gura, nobis quędam lingua quę
loquitur est, suamquę nobis pul-
chritudinē prædicat, nostrosquę af-
fectus, ac si vox viua esset excitat.

Similes

cōmunis
omniū
natiouū
lingua.

Exēpla.

B Et in tātum hoc verum esse re-
perimus, quod cum in hominū natio-
nibus linguę diuise sint, ita vt v-
nius nationis gētes alterius lin-
guā minimē intelligāt, nisi illi so-
lum, qui eiusdem sunt linguę: cū
hoc (inquam) ita sit, sola hæc lin-
gua omnibus mundi nationibus
cōmunis remāsit, quā nullus ho-
minū ignorat, videlicet corporis
motus & signa quę mēbris fiunt.
Et sic Gallus, vel Hispanus, Can-
taber, siue Indus, intelligūt quidē
quod quādo manū extēdimus eā
versus nos incuruando, quod ali-
quē ad nos vocamus: quādo autē
eandem manum à me auertō eā
vtique excutiendo, quod expello
& à me aliquem abijcio, & quod
eum abire volo, agnoscimus. At
verò cum caput in vtrumque la-
tus circumfero, omnes intelligūt
me aliquid nolle, cum autem di-
rectē caput flecto, me aliquid ac-

ceptare, aut in eo consentire di-
agnoscunt. Est ergo verissimum,
maximā esse significationis par-
tē, nimiumquę naturale ad nostros
explicandos cōceptus, motus ip-
sos, corporisquę gestus et nutus.

Secunda regula est, præcipua ^{2. regula}
pars inter omnes alias: atque effi-
cacissima ad res persuadendas: &
cuilibet concionatori conducēs
maximē, optimi sunt, atque pro-
prij corporis motus. Quod nem-
pe negotium velut expediēs val-
de apud veteres oratores vsque a-
deo receptum fuit, quod in maxi-
mo prætio, semper ab omnibus **B**
habitu est. De quo etiam regula-
las & præcepta non pauca tradide-
runt. Quemadmodum, scilicet,
optimus quisquę orator, in oratio-
ne sua vultus manuum, brachio-
rumquę motus, cum rebus ipsis
concordare habeat. Sicut vti-
que Quintilianus fuit, Cicero, <sup>Quintil.
Cicero.
Demof.</sup>
atque Demosthenes, cæteri quę
similes auctores, qui de hoc mul-
ta reliquerunt præcepta. Qua de
causa huius generis eloquentiam
Demosthenes apprimē inse-
quutus est. De quo legitur, quod ^{Simile.}
cum iam oraturus accessisset, co-
ram se speculum magnum ha-
bebat, per quod vultus sui for-
mam & motum cum rebus, quas
tractabat, componebat, ne ibi
improprietas aliqua, siue defor-
mitas appareret. Et estò verum
sit quod sollicitudo hæc ad euan-
gelicę prædicationis rhetori-
cam, excessiua admodum ap-
pareat

A

2. regula

corporis
motus,
expediēs
tes.

B

Quintil.
Cicero.
Demof.

Simile.

C

Demo-
sthenis e-
xēplum

Simile.

A pareat, nimiumquę curiosa, &
humana valde, quia euangelica
oratoria negotium est, quod in-
tentum suum in altiore dirigat
finem, sicuti est homines à pec-
catorum suorum sarcina eradi-
care eosquę in salutis viam diri-
gere. Cum hoc tamen, qui in præ-
dicandi officio artifices esse vo-
lunt, & qui propriē hoc concio-
nandi officio rectē vti appetunt,
hęc rhetoricorū præcepta & o-
randi stylos, vt maximē obserua-
re curent, expedit. Vt per ea quā-
tum in se fuerit perficiantur. Nā
sicut supradiximus, hęc omnia
in hunc præcisē finē diriguntur,
vt melius faciliusquę diuini verbi
moueantur auditores. Nam qui
rectius propriusquę doctrinam sa-
cram in cōcione edisserit, effica-
tius mouet. Qui autē impropriē
in suggestu loquitur, raro profectò
aut nunquam auditores mouet,
nisi bestiales quodāmodo existe-
rent, quę admodum rudis populi
vulgares homines quādoquę sunt,
& mulierculæ, quę solum ad ver-
borum strepitum statim gemunt,
& lachrymulas fundunt.

Qui re-
ctus di-
cit, effica-
tius mou-
et.Mulier-
cularum
gemitus.

C

3. regula

Simile.

Tertia regula est, motus & ge-
stus corporis ex ipsismet rebus
quę à concionatore tractantur,
iuxta cōditionem suam oriri de-
bent, tam in capite, quā in ma-
nibus, atquę brachijs, & vultu: ita
vt motus ipsi, velut propriij filij
ab eisdem rebus, sicut ex matris
ventre nascantur. Quemadmo-
dum internos in locutione ipsa

familiari cōtingit, vbi sine stu-
dio aliquo, aut peculiari ipsius lo-
quētis aduertētia, iuxta loquutio-
nis qualitātē, brachia mouet, ma-
nusquę leuat, & submittit, aut ere-
ctū habet caput, vbi semper mate-
ria ipsa, de qua loquitur, naturali-
ter mēbrorū motus excitat, vt quod
lingua loquitur, naturales motus
corporis adiuuent & viuificent.

4. regula

Iuxta hęc igitur sentētiā, quar-
ta statuitur regula, cum caput, præ-
cipuum sit corporis mēbrum, in
quo omnium aliorum membro-
rum sedes & sensus resident, inde
est quod eius etiam motus principa-
lissimus sit, ad quem humanus o-
rator, ac diuini verbi conciona-
tor, peculiarē attentionem in suis
concionibus habere debet. Ita vt
caput ipsum, graue semper & mo-
destum habeat siquidem non de-
cet vt excessiue illud moueat, si-
cut aliqui cōsueuerūt, qui per cō-
cionē totam in circuitu, hac & il-
lac, ac si in cardine esset ianua, du-
cūt. Et quædmodum arūdo, quę
ab omni vento circumfertur, vo-
lentes cum capite, quasi cum lin-
gua, omnia in concione significa-
re. Qui etiam cum oculis quid
quid in templo sit circumspicere
volunt: (quod profectò leuita-
tis genus est) non solum ibi,
sed in quocumque alio extra sug-
gestū, loco. Oportet igitur vt dū
cōcinator caput mouerit, tanta
hoc maturitate et grauitate faciat
vt auditoribus nullam deformi-
tatem generet, non nisi quatenus

B

Capitis
vltus.

Simile.

Simile.

Simile.

C

C

A præcise conducit ad significandum id quod dicitur. Ut verbi gratia, si de humilitatis virtute loqueretur, parum per supra latus vnum illud flectere habet. Si autem de superbia, vel hominis arrogantia differeret: quod quidem vitium inflationem quandam secum ducit, tunc temporis caput erigere debet, erectum etiam habens collum, cum quadam pectoris inflatione, quæ certe superbi hominis positio est.

B Quod si infirmum aliquem representaret, qui paralyticum habeat latus, supra totum latus caput demittere habet. Et hac forma semper illud proportionare debet rebus alijs, de quibus in concione loquitur: hoc ante omnia semper obseruans documentum, quod capitis motus non tam facilis & continuus sit, sicut brachiorum, & manuum, cæterorumque membrorum motiones, sed eius motum, grauem, gratiosumque semper esse oportet.

C Sic pariter brachia, rebus que tractat accommodare habet. Itaque si de rebus cælestibus agit, beatitudinis statum representans, dum pacem illius, quietudinemque & delectationem, quam ibi homines consequuntur exaggerat: hominibus persuadens ut foelicissimum illum statum apprehendere curent, brachia in altum leuare debet quasi auditores ipsos amplexans, ac si in cælum eos

traducere vellet. Si autem res terrenales, infernalesque depingit, brachia soluere debet & deorsum demittere: quasi ipsos homines in baratrum detrudens. Si verò totius orbis hanc ingentem amplitudinem magnificat, maximamque rerum gubernationem, quam Deus circa ipsam mundi machinam gerit: brachia in vtrumque latus, parum per in circulum detorquens, extendere habet, quasi magnitudinem illam, de qua loquitur, complecti velit. Quod si res amicitiae & concordie tractat, brachia in modum complexus formare debet, vnum supra aliud, supra pectus apponens, quasi hominem aliquem amplexatus fuisset. Sin autem tristes fuerint res de quibus edisserit, ut hoc rectè significet, dextri brachij cubitum supra pulpiti labrum figere poterit, caput supra manum ipsam reclinans, quæ positio, hominis mæsti est.

¶ Pari etiam forma ipsarum manuum motus formare habet, ita ut si de rebus cordis agit, veluti de amore aut eius affectibus, siue intimis cogitationibus, manum ipsam ad cordis locum in corpore applicare debet. Si autem avari hominis conditionem in pulpito descripserit, significare hoc debet clausis pugnis, si verò tales sint res, quæ pauorem hominibus ingerant, manus ambas exten-

A
Terrena
rū rerū
exēplū.

Totius
orbis e.
xēplū.

Amici-
tiz exē-
plum.
B

Tristitiæ
exēplū.

Manuū
motus.
C

Cordis
exēplū.

auari ho-
minis e-
xēplū

Vaporis
exēplū.

A sis palmis leuare debet, quod si res dolore dignæ, lamentabilesque sint, aut alicuius infortunij, hæc optimè declaratur manibus ad se inuicem insertis seu concatenatis. Quod si obliuionem concionator representat, retro supra humeros manus contorquere debet, & sic semper, eas (rebus quas tractat) accomodare curet, iuxta earum cuiuslibet qualitatem & conditionem.

Sic etiam gestus & vultus signa, corrigere habet, nam si res lætas & attentione dignas retulerit, oculos ambos apertos nimis tenere expedit. Quod si res diffformes, abominabilesque concionaturus fuerit, eos claudere oportet, quasi eas res quas representat, aspicere minimè velit.

Si tamen difficiles sint, de quibus agit & tristes, rugas in fronte creare habet. Quod si iocunda sint & placida, serenam habet ostendere frontem. Cum labijs verò, nullum omnino motum formare debet, nisi quatenus ad pronuntiationem eius quod loquitur attinet. Effet enim in decorum valde, vel labia contorquere, vel ea mordere, aut certe os ipsum nimis aperire.

Et tadem quia facies membrum potissimum quoddam est, quod audientibus magis patet, ac proinde quam attentius auditores contemplantur, & inquam oculos prope semper infixos habent, cautus habet esse concio-

nator, ut cum facie, nullum alium motum, aut gestus faciat, præter id quod a nobis dictum est, hoc quippe magnam ibi deformitatem omnibus generaret.

Quinta regula est. Concionatoris gestus & motus, nullo pacto excessiui esse debent, in hoc enim eorum consistit decor, si moderati (inquam) fuerint & modesti. Quia notabilis esset in concionandi arte defectus, nociuusque auditoribus ipsis, excessiuos ibi corporis motus ostendere. Nam cum voces multe sunt, brachiorumque & manuum motus nimij, potius contentio siue rixax, quam prædicatio hominibus appareret. Præterquam, quod hoc audientium attentionem maxime impediret, atque omnino suggesti grauitatem corrumperet.

Hinc colligitur, eos reprehensione dignos esse, qui in concione, sicut in comædia, res ipsas representare volunt, nulla habita gestuum siue corporis motuum ponderatione, aut moderamine aliquo, cuiuscumque extiterint generis siue conditionis: quandoquidem sic in concione aliqui taurum agitant, eadem penitus inquietudine, & tripudio, atque corporis saltibus, alijsque leuitatis motibus, ac si actua-liter in foro coram toto populo taurus ipse agigaretur. Alij fingunt se passerem insequi, quem iam iam manibus se apprehendere,

A

5. regula

Motus
& gestus
excessi-
ui esse,
nō dbēt.

B

cōciona-
torū ex-
cessus.

C

taurū a-
gitare.

Passerē
insequi.

A & deplumare demonstrant. Si-
Claudi hominis fictio. cuti pueri passeris insequi assue-
 uerunt, eadem cupiditate ipsum
 capiendi, eisdemque puerilibus
 & vanis gestibus, manuumque &
 corporis motibus, ac si prorsus
 ipsemet esset puer. Alij vero clau-
 dum hominem fingunt, alterum
 crus eleuando & dimittendo, ac
 si verus omnino claudus esset.

Mulierū rixa.

Alij muliercularum contentio-
 nem representant, eadem voci-
 feratione, & capillorum auul-
 sione, & altercatione, qua inter
 se vere & realiter mulierculæ
 contendunt. Quæ tamen omnia
 sic minutim, & ad vnguem in
 concione agere, grauissimo huic
 concionandi loco indecentiam
 parit. Nam de se huiusmodi
 res, talis sunt conditionis, vt
 tot & tam leues, puerilesque re-
 quirant corporis motus, quod in
 euangelica prædicatione præsen-
 tari, nisi absurditate maxima mi-
 nime possint, & absque magna
 leuitatis nota, ac per consequens
 sine aliquo illius sanctissimi &
 grauissimi loci detrimēto, ita fie-
 ri nequeunt.

Pulpitū grauis-
 mus lo-
 cus.

C Quapropter animaduertere
 habent concionatores, maximā
 esse differentiam inter sacrosan-
 ctum istum concionis locum, &
 comœdiam. In comœdia namque
 nunquam rerum excessus repre-
 sentantis personæ derogat, quini-
 mo ille excellentior habetur a-
 ctor, qui proprius sigillatim res
 omnes in comœdia, vsque admi-

Differt
 concio a
 comedia

nutissima quæque, quantum. A
 cumque ridicula sint, represen-
 tat. Quia æqualiter intendit
 circumstantes ad risum prouoca-
 re, sicut ad rerum grauium &
 feriosarum intelligentiam attra-
 here. Quo fit vt comœdiarum
 representatoribus decentissimū
 sit, omnia & singulas rerum
 minutias, ea proprietate, qua in
 rei veritate inter homines fiunt,
 in comœdia proponere. Sicuti est
 taurum agitare, paruulum plāge-
 re, facetosum hominem cachin-
 nari, mulieris parturientis formā
 agere, & claudi, manci, & insensa-
 ti personas formare, manumque
 ad ensem mittere, cum omnibus
 alijs que quotidie inter homines
 accidere solent. Ibi enim nihil
 aliud intenditur, quàm ad viuū
 harum omnium rerum naturam
 formare, cuiuscumque generis
 aut conditionis existant. Itaque in
 comœdia, ille optimus representa-
 tor semper est habitus, qui pro-
 prius ipsius naturæ, se simiam
 exhibet, & quo magis in hoc a-
 bundat, eo melius hominibus
 apparet. Cæterum cum pulpi-
 tum, locus sit, in quo tam serio-
 sæ & grauissimæ sint tractandæ
 res, quia nimirum non nisi ipsam
 hominis salutem concernunt,
 harum minutiarum tam ad viu-
 um representatio, minime tam
 sancti loci auctoritatem decet.
 Sed quod omnia que ibi propo-
 nuntur, tanto pōdere & grauitate
 vestiantur, sicut hæc ipsa diuina
 atque

Comœ-
 dia.
 actor:
 Simile:

Verus
 comœ-
 dia actor

Quæ in
 pulpito
 propo-
 neda.

A atque euāgelica exigit doctrina.
 Quod si forte aliquid harum re-
 rum, quas modo diximus, in con-
 cione dicendum concionatori se
 offerat, alia proculdubio in eo lo-
 co modestia tractandū est, quàm
 in comœdia fieret.

Infulsi
 conciona-
 toris re-
 mediū.

B

Alij sunt concionatores, in alio
 quidē extremo, tam frigidi & in-
 fulsi, & natura flegmatici, vt in
 concione nullū motum siue cor-
 poris gestum faciant, quo ea quæ
 concionatur viuificet, & illustrēt.
 Et hi tales (sicut iam supra dixi-
 mus) per artem corrigere habēt,
 quod sibi à natura deficit: quādo
 in secreto loco aliquo, seorsum so-
 litarij sunt, in huiuscemodi rerū
 representatione se exercentes, vt
 vel sic, in seipsis dicēdi spiritum
 excitent. Nam cū spiritus hic iā
 in eo excitatus fuerit, ipsemet spi-
 ritus, ipsarum rerum motus & ge-
 stus administrat, in quo quidem
 exercitio, vt se dexterum in om-
 nibus reddat artificem, multa in
 seipso fingere habet. Iam iram de-
 monstrans, ad quod oportet quidē
 vt reprehensionis materias assu-
 mat, iam vero se mansuetum fin-
 gens, iam autē in ardētissimū ho-
 minū amorem se inflāmans. Eos
 qui in hoc articulo optimis vtun-
 tur & proprijs rerum motibus, at-
 tente respiciens, vt sic, iam q̄ ex
 natura sua talem dicendi stylum
 non consequitur, saltem ab alijs
 mendicatum obtinere valeat.

homo
 nonarbitrari

¶ CAPVT. IX. DE
 alapa, siue palmarum per-
 cussione, quæ in concione
 fit.

A L A P A, siue palma-
 rum percussio, quam
 inter cæteros corporis
 motus, concionator in pulpito ad-
 ducere solet, venustus admodum
 motus est, qui nimis sermonis do-
 ctrinam associat & illustrat, atq;
 diuini verbi auditores ad doctri-
 næ intelligentiam excitat, si ta-
 men opportuno tempore fiat, si-
 bique proprius assignetur locus,
 in quo fieri debeat. Aliter enim
 decoris vice, non nisi deformita-
 tem maximam & dissonantiā au-
 ditoribus generabit, & potius au-
 dientium attentionem impedi-
 ret, quàm eos ad rerum intelligē-
 tiā prouocaret. Quare præcipuus
 motionis huius decor est, q̄ op-
 portuno tempore fiat, cum vide-
 licet res ipse quæ dicuntur, talem
 manuum percussione[m] exigunt.

palmarū
 percussio

B

Hæc alapa siue palmarum so-
 nitus, iuxta Ciceronis & Ouidij,
 cæterorumque humanistarū sen-
 tentiam, qui de ea loquuti sunt,
 à natura sua palmarum quedam
 percussio est, quam quis facit, vt
 alium ad eorum que dicit atten-
 tionem excitet, vel certe, vt ea
 quæ dicit ponderet. Et hoc qui-
 dē in duobus rerū generibus. Al-
 terum in rebus lætis & iocun-
 dis, quæ de se gaudij materiam
 administrant. Quemadmodū vtī

quid pal-
 marū p-
 percussio sit

C

Simile.

A consueverunt, qui cantantium & saltantium choros agunt, qui spiritum & metem in tripedum excitare volentes, ad maius assumendum gaudium, palmarum percussiones adinuenerunt, ut idem gaudium quod in cantilena exhibetur, idem omnino corporalibus saltibus, & palmarum sonitu, corpus ipsum & animus recipiat. Itaque sic se habet erga hominem hic palmarum strepitus, sicut in bello erga equum tuba, quae ipsius spiritum excitat & alterat ut magis laetus & ferocior bellum ipsum ingrediatur. Et sicut tympanum,

Simile.

simile.

B circa eos qui tripudiant, quorum pedes ex tympani sonitu celeriter mouentur, atque a terra eleuantur, ut tripudijs magis fruantur. Sic etiam palmarum sonitus, quasi vox quaedam & tuba est, qui hominis spiritum alterat, ut ad res iocundas quandoque excitetur, quem admodum propheta David homines etiam ad laetitiam maximam aduocare decreuit, quam in ipso incarnationis filij Dei aduentu habere deberet, cum in psalmo. 46. sic ait. Omnes gentes plaudite manibus, tubilate Deo in voce exultationis. Laetamini (inquit propheta) gentes omnes, in magnificentia quam deus erga homines operatus est, & ut melius mentes vestras atque vires, in eius gaudium excitetis, manuum applausum apponite, vestraeque cantilena laetitiam, ipsomet palmarum sonitu, viuificate.

Expositio ps. 46.

C

Sic etiam Deus filiabus Sion, A per Esaram Prophetam, capi. 3. Expositio. Efa 3. cominatus est dicens. Pro eo quod filiae Sion in nutibus ambulauerunt extenso collo, & plaudabant, decaluaabit dominus verticem filiarum Sion. Vbi flagellum quod tibi imminere asseruit Propheta, non solum ob hoc est, quia erectum habuerunt collum, & oculorum nutibus incedebant, sed etiam quia ad haec omnia, manuum applausu sese excitare conatę sunt, ut tota mente & viribus, buccisque plenis, mundi delectationibus fruerentur.

B

Ad eum modum etiam in concione, iocunda aliqua & laeta quandoque se offerunt, ad quorum laetitiae magnitudinem, ipsa manuum percussione auditores excitare oportet. Quae admodum esset in Christi resurrectione, aut in eius sacratissima natiuitate, aut certe si re aliam concionator exaggerasset, quae huiusmodi gaudium & laetitiam exposceret.

Secundum rerum genus est, quod huc palmarum applausum exigit, dum concionator res aliquas tam graues & insignes tractat, quae maximam ab audiente considerationem exigunt. Vt si verbi gratia hominis in gratitudinem erga Deum ponderaret, quia cum tot beneficijs a Deo sit affectus, tamquam brutum animal omnia fragit, & in Dei offensam inuerecunde prorumpit. Quod profecto negotium, ponderatione admodum

2. Rerum genus.

C

Hominis in gratitudinem. Simile.

A dum dignum est, & quod non solis verbis exaggerandum venit, sed etiam manuum percussione ponderandam, ut insensati homines, huius vitij magnitudinem agnoscant. Item si concionator de hominis pertinacia loqueretur, cum homo ipse suis sceleribus diu adhereret, neque vlllo vnquam Dei beneficio, ut ea deserat invitatur, tunc temporis inquam, opportune palmarum sonitu negotium tale exaggerandum esset. Aut si quandoque formidabile aliquid concionator populo presentaret, tunc enim, auditores ipsos oportune manuum percussione eleuare deberet. Aut certe si aliquod hominis graue vitium, efficacissimis rationibus reprehenderet, conduceret enim tunc temporis etiam palmarum sonitum verbis ipsis adiungere.

Hominis pertinacia.

Expositio prou. 17.

C

Ceterum quando huiusmodi opportunitas, non sese offerret, dissonantia maxima esset (ne deliramentum dicam) in concione palmarum percussione vti. Quae admodum hoc Salomon condemnare videtur, Prouerbiorum, capite. 17. cum ait. Homo stultus plaudet manibus, quando spondit pro amico suo. Quandoquidem insensati hominis est (ait sapiens) manibus plaudere, cum se pro amico fideiussorem praebet, tunc temporis enim, nulla applaudendi manibus adest oportunitas, cum negotium tale sit, quod eum potius in periculo & anxietate consti-

tuat. Etenim alterius se fideiussorem praebere, timorem potius incutit, atque nimiam curam hominis animo ingerit. Qualiter videlicet, postmodum ab ipsa fideiussione sese eximere valeat, quia rerum suarum substantiam perdedi periculo exposuit. Ecce ergo quae admodum huc manuum applausum Salomon stultitiam vocat, quia nulla hic penitus praestatur laetandi occasio. Non minus ergo in concionatore fatuum appareret, cum in rebus planis, quae de se nullam exigunt ponderationem, palmarum sonitum excitaret, aut in quacumque alia re, nisi maxima adesset occasio, ut hac manu vteretur percussione.

Quando manuum percussione vti, deliramentum est.

B

Item, esset etiam simile deliramentum & dissonantia maxima, si cum res arduae essent, ponderationeque dignae, multoties hac manu percussione vteretur. Et hoc (inquam) dixerim, propter concionatorum aliquos, qui post quodlibet verbum palmas percutiunt, in quibus tanta est sonitus palmarum frequentia, ut sepe plures sint alapa quam verba, qui sermonem totum palmarum rugitu implent. Quod profecto non mediocre auditoribus nocumentum gignit. Nam omnem audientium attentionem, ipso palmarum strepitu, confundunt, praeterquam quod concionatoris auctoritati, hoc valde derogat. Nam cum in tepestiue palmas percutit, auditores excitat, ut attente perpendant se nihil di-

Nimiam manuum percussio fugienda.

C Ratio.

A cere, quandoquidē, dum audiētes tantum palmarum sonitum vidēt scrutari volunt, quidnam ibi sit rāta ponderatione dignum, & inueniunt quidē, verū esse prouerbium, quo dicitur. (Mas es el ruydo q̄ las nuezes, y que quien mal pleyto tiene a bozes lo pone.) Quare oportet concionatorē, maximē attentum esse, ad hoc vt raro in concione, & opportune ad modum manuum percussione vtatur. Et satis quidē iudicio meo esset, si in concione quater vel quinques, palmarum sonitu vteretur concionator.

¶ **CAPVT. X. DE**
corporis positione, in pulpito.

T quia hoc prædicationis euangelicæ officium, tam eminēs est & cęleste, vt quicumque, quantumcumque minimus defectus indecentiam generet, cōducit maximē tam sigillatim ad res ipsas (quantumuis minimas) descendere, vt nullam intactā relinquamus. Et quia auditores etiam in omnibus oculos figunt, neque aliquid ibi est quod nō curiose annotent, merito concionator euangelicus, in omnibus attētus ac prouidus esse habet. Igitur inter alia multa quę auditores annotant, concionatoris in pulpito corporis positio est, quę si grauis & honesta sit, & ea decentia vesti-

ta, quam locus ille facer exigit, maximum populodecorē generat, & amplexandi doctrinam ipsam, affectum excitat. Et quando contrario corporis positio leuis, profana, aut non à Deo esset decens & modesta, in decorum valde sibi apparet, & inde postmodū ad ea quę dicenda sunt audienda, male afficiuntur.

Et quidem cura hæc & sollicitudo, quemadmodum scilicet in suggestis loco, concionator corporis adaptare habeat, in priscis temporibus, apud veteres euangelij oratores, minime in vsu erat. Nihil enim minus sibi erat curę, sed tunc temporis labor hic & cura, tanquam vanus & curiosus penitus abijceretur. Ortum ergo habuit consuetudo hæc, ex nouo concionandi modo, qui à modernioribus recenter adinuētus est. Nā ad euangelicam prædicationem, nunquam eius ministri hoc pulpiti apparatus ad concionandum (sicut modo versatur) expectarunt. Sed in quacumque parte, & quocumque loco, ipsam euangelij prædicationem exercebant. Iā in itineribus, iam in foro, iam vero in ipsismet christianorum domibus, nulla alia habita dispositione, aut campanæ, aut loci, siue panni, aut alicuius alterius pulpiti apparatus. Et hunc prædicationis stylum, legitur Redemptorem nostrum prope semper habuisse, in multis & varijs locis, iuxta loci qualitatem atque prædicationis

A nis suæ exigentiam. Nam hac tali opportunitate habita, siue multi siue pauci extitissent auditores siue in templo, siue extra templū nulla alia maior ad concionandū expectabatur opportunitas. Et sic cōstat, eum aliquādo iuxta mare prædicasse, quādoq; verò in nauī à terra subducta, vbi trium discipulorum conuersio facta fuit, qui piscantes in ipso mari erāt, videlicet, Petri, Ioannis, & Iacobi, sicut Lucas capite. 5. refert. Quandoque autem in agro, gentiū multitudini concionatus est. Vbi habetur quòd post eius sanctissimā prædicationem solenne illud conuiuium multitudini illi gentiū parauit, iuxta Marci euangelicā historiam, capite. 8. Quandoque autem in templo, & aliquando in foro, iam verò in campo cum vno dumtaxat audiente, sicuti de illo diuino constat sermone, quem ad mulierem illam Samaritanam habuit supra Iacob fontem reclinatus, quemadmodum Ioannes Euangelista capite quarto refert. Cum qua nimirum sola muliercula, tam humanitus se gessit, vt maximam cum ea consumpserit temporis moram, in qua sibi multa fidei nostræ sacramenta aperuit, vbi pro pulpito, non nisi ipsius putei ori lapidem superpositum assumpsit, & in suæ concionis sufficiens auditorium, vnam dumtaxat pauperulam mulierem delegit. Quod iterum fecisse cum

muliere etiam Chananeā legitur. Quæ sibi statim in ipso Tyri & Sidonis ingressu occurrit, cū quæ prætereā, multa ad animę suæ salutem concernentia disputauit, quę admodū Matthęus capite. 15. refert. Aliquando autē in calle & foro, inter ipsos gentiū tumultus inuoluitus concionatus fuit. Sicut accidit cum Matthęum euangelistam vocauit, qui ad theloneum sedebat. Et cum prætereā de ipso legitur, cum publicanis & peccatoribus cōuersatum fuisse. Cuius nempe familiaritatis ratio, nulla alia erat, quàm vt eos regnū cęlorum doceret. Quandoque autē in cōuiuio, intercibum & cibū euāgelicā prædicationē exercebat, sicut in domo Simonis leprosi fecisse constat, vt videre hoc est apud Lucā capi. 7. Vbi quo tēpore Christus recūbebat, famosa illa mulier quę peccatricis nomine in ciuitate appellabatur, subito ingressa fuit. Quā cū Christus lachrymantē vidisset, sua excellentissima doctrina ad peccatorū suorum lamētum efficacissimē cōmouit & induxit, simulq; Pharisei arrogantiam confudit, qui Redemptorem nostrum taxabat, eo qd ab ipsa contrectari permetteret. Sicut etiam idē iterum fecisse legitur in solennissima illa cœna, quam in postremò vitę suę cum discipulis suis habuit, vbi egregium illū sermonē ad eos omnes fecit, qui in hominum memoria in secula multa fixus permanebit.

A. Et præter loca ista, casusque supra memoratos, in quibuscumque suis etiam miraculis, idem fecisse reperietur. Vix enim illorum aliquod operatus est, ubi non prædicauerit, admirabilemque præstiterit doctrinam, tum eis qui salui fiebant, tum etiam alijs omnibus circumstantibus. Sicut de homine illo à natiuitate cæco legitur, cui postquam corporis visum restituit, animæ etiam, sua excellenti doctrina, visum dedit, iuxta id quod Ioanes capi. 9. refert. Et hoc idem in prodigioso Lazari miraculo operatus est, sicut ex Ioane capite. 11. constat. Vbi tam duabus sororibus Marthæ scilicet & Mariæ, quam eis qui ad hoc spectaculum concurrerāt, & suis præterea discipulis multā nimis miramque doctrinam impartitus est. Quod adhuc etiā cum infirmo, qui apud piscinam ingrato iacebat fecit, quemadmodum Ioannes capite quinto refert. Et hac eadem forma concionabatur semper Christus, quacumque parte & loco, ubi necessitas ipsa doctrine exigebat.

C. Eiusdem etiam conditionis Apostoli omnes, in prædicatione sua extiterunt. Qui cum in sua peregrinatione, in tam diuersas mundi partes dispersi fuissent, nullam aliam temporis aut loci opportunitatē, ad prædicationem euangelicam expectarunt, quam ipsam solum doctrinæ necessitatem. Qua habita, quocumque

tempore & loco, iuxta magistri sui morem, sanctum semper euāgelium prædicarunt, quemadmodum in eorum vitæ historijs, legenti compertum erit.

Hunc etiam concionandi morem, sancti omnes exercuerunt, nam etsi multoties in templorum cathedris & pulpitis, euangelium prædicabant, non idē tamen his solum locis prædicationem suam alligauerunt, nam eodem modo in quibuscumque alijs locis, & quibuscumque gentibus christianam doctrinam edifferebant, iuxta loci & temporis exigentiam.

Ad eū modum, prædicationē euangelicā plantarunt etiā sanctissimi illi viri, atque religionum patres, diuus Dominicus, & beatus Franciscus, cū ceteris aliorum monachorum patronis, de quibus legitur, quod quocumque loco & tempore se inueniebāt, conabantur semper diuinū sermonē hominibus impartiri, atque eos regnum cælorum docere, quod & adhuc nostris his temporibus seruatū fuisse legitur.

Quemadmodum de beato Vincentio instituti diui Dominici habetur, qui iam in agro, iam in foro, sæpe concionabatur, sicut hodierna die in Salmatina ciuitate, de locis quibus quotidie prædicabat, adhuc viget memoria. Et tandē tempus illud erat, in quo peculiaribus locis euāgelica prædicatione minime erat alligata, nec tanto fiebat cāpanarū sonitu, & pulpiti apparatu & strepitu, sicut modo fit.

Cuius

Sæctorū
cōcionā
di stylus

B

Religio
forū con
cionādi
forma:

diui Vin
cētij con
cionādi
vſus.

Salmāti
na ciuitas.

A. Cuius rationem, nullam aliā reperio, nisi quia felicissimo illo tempore, tantus erat charitatis feruor & zelus, quem euangelici concionatores, erga proximorum salutem gerebant, atque circa fidei res & Dei honorē, quod hoc solum ad tam assiduam prædicationem impellebat, eosdem que à suis domibus extrahebat, atque per agros & calles & plateas ad inquirendos auditores exibat, eodem amore & fidei zelo accensi, quo euangelium depingit pastorem illum egregium fecisse, cum ad inquirendam ouē perditam per montes & valles sollicitus exiuit, quousque ea adinuenta, super humeros suos gaudēs imposuit, & ad ouile reduxit.

Hoc igitur sanctos illos viros, tam auidos euangelicæ prædicationis fecit, quod quando in eorū præsentia diuini verbi auditores deficiebāt, adhuc per litteras à remotissimis locis, eis concionabantur. Sicut de Apostolo Paulo egisse constat, qui postquam in peregrinatione sua, quam plurimos fecerat ad multitudinem gentium sermones, multis alijs gentibus per epistolas etiam concionatus est. In quibus de Euangelica eruditione semper disseruit, quemadmodum ex eius epistolis constat. In quibus præcipua suæ prædicationis vis continetur. Et quod zelus hic & charitatis feruor, ad hunc assumendum laborem, sanctum hunc vi-

rum commouerit, colligitur aperte ex secunda epistola ad Corinthios, ubi exaggerans christiano populo amorem, & charitatē maximam, qua eorum cōmodum inquirebat, vnde summa illi sollicitudo orta est, de hac ipse statim ait, quod per Ecclesias infatigabiliter discurrebat, vt prædicatione sua, euangelicę legis illis notitiā præstaret.

Eandē concionandi formam, habuerunt etiam cæteri Apostoli qui per epistolas absentibus prædicarunt, cum auditorum præsentia abesset, sicut ex diui Petri, Iacobi, & Iudæ, atque Ioannis epistolis constat. Idēque fuit omnino de antiquis, sanctissimisque doctoribus, quē admodum fuerunt, Gregorius, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Ciprianus, Ignatius, & Dionysius. Quorum accessus animus & charitatis feruor, circa gentium salutem tantus fuit, quod alij in exilio positi, alij in carceribus compediti, alij in domibus reclusi, iam quod alia non aderat auditorū præsentium, oportunitas, loco vitæ vocis, per epistolas populis prædicabant.

At vero hac nostra miserabili ætate, propter demerita nostra, adeo esse frigidam charitatem in concionatorum pectore intelligo, quod ad vnius dumtaxat concionis laborem assumendum, multus iam præexigatur concionandi apparatus. Oportet enim primo, concionam

Exposi.
2. episto
lead Co
rinthios.

Aposto
lorū mos
in cōcio
nibus.

B

Modus
cōcionā
di, in ec
clesiæ do
ctoribus

Grego.
Hieron.
August.
Ambro.
Cipria.
Ignatius
Dionys.

ætatis no
stra.

C

tem

A torem precibus attrahere, eum-
que secundo multo ante praeueni-
re & studendi tempus suppetat,
tertio locum quo sit concionatu-
rus signare oportet, quod sit vide-
licet honorifica parochiali ali-
qua, ad quam praecipui concurrere
solent ciues, & quandoque, im-
mo iam prope semper, sollicitu-
dine maxima (nuptiarum more)
inuitare conatur magnates et prin-
cipes, cognatos & amicos, ceteros
que reipublicae praecipuos homi-
nes, quarto quod plurimae sint in
templo circumpositae sedes, &
quod campana duabus tribusue
pulsetur horis, ac denique quod
illo die solus ipse concionetur,
& omnes alij auferantur sermo-
nes. Cum multis alijs ad hunc e-
gregium sermonem requisitis quae
in praesentiarum referre, profectum
verecundum admodum est, quae
tamen, si non omnia, uti diximus
concurrunt, minimè concionari
vult. Quod profectum aper-
tissimum argumentum est in hu-
iusmodi praedicatione euangelica,
potius concionatorem, com-
modum suum proprium & hono-
rem inquirere, quam Dei cultum
& animarum profectum. Vnde
existimò, quod modicus fructus,
qui in praedicatione ipsa euange-
lica nostris his temporibus repe-
ritur, inde proculdubio provenit
quia concionandi labor, magis in
ipsius concionatoris utilitate diri-
gitur, quam in Dei gloria & ho-
norem.

Ex hac honoris & proprii com-
modi ambitione, oritur hodie, quod
certis & peculiaribus locis, euan-
gelicam velimus alligare praedi-
cationem, extra quae nimirum loca,
nulla alia penitus habeat esse con-
cilio. Quemadmodum sunt eccle-
siae cathedrales, atque in suis etiam
coenobijs multoties religiosi, nec
non clerici in suis parochijs, qui
statuta quaedam, peculiareque le-
ges condere assuescunt, videlicet,
quod cum in tali ecclesia fuerit
habendus sermo, nullus alius in to-
to populo concionari sit ausus,
quia suis ecclesijs, monasterijs, &
personis, genus quoddam iniu-
riae est, non omnem plebem atque
gentium multitudinem adesse, ita
ut eos templum capere non pos-
sit, unde multae aliae contentiones,
& controuersiae oriuntur. Nec de-
sunt adhuc exploratores aliqui,
qui ab vno concionis loco in al-
ium discurrant, curiosè indagan-
tes, quisnam concionatorum ma-
iorem populi partem habeat. Itè
inquirentes, quem etiam vulgus
sequatur, & quem magnates & do-
cti atque ingeniosi viri audiant.
Quae omnia manifesta signa sunt
exercendi hoc concionandi offi-
cium, potius lucri sui causa, quam
propter Deum & animarum profectum.
Ex hoc igitur quod praedicatione, sic
a concionatoribus agatur, & ad ta-
le dicendi stylum & formam sit iam
reducta, ortae sunt in sacro illo con-
cilio loco curiositates aliquae, in-
ter quas vna est, curiosa quaedam
ipsum

Alligata
concio,Conten-
tiones.Concio-
nis curio-
sitates.

A ipsius concionatoris corporis in
pulpito positio volens quandoque ta-
tam in hoc casu ostendere curio-
sitate, ut non iam ibi concionator,
sed curiosum nimis, & delicatum
hominem sese hominibus ostende-
re velit. Cum verbi gratia sibi ni-
mia est cura: de albo vestimento li-
neo, desuper induto, eius manicas
circum brachium curiosè ada-
ptando, & quod linea illa vestis sit al-
ba nimis & delicata valde, & quod
complicata & iusta admodum cor-
pori ipsi adhaereat. Alij qui reli-
giosi sunt concionatores, ex capa
desuper induta ad inuentiones non
modicas faciunt, iam intra pugnos
quasi totam colligentes & compri-
mentes, iam sub cubito admodum gla-
diatoris, totam submittere & bra-
chium extrahentes quasi cum au-
ditoribus bellum gerere velint. Alij
caputium passim manibus at-
trectantes, quod profectum vel vno
temporis momento in concione mi-
nime quiescere permittunt. Alij so-
nandi nares maximum ibi apparatus
parant, qui quam primum pulpiti locum
ascendunt, in ipsius labro paniculum
quendam logum & plicatum nimis pen-
dentem ponunt, quo nares emungere
valeant. Qui profectum concionator
maiores videtur suis naribus ho-
norem deferre, quam toti concioni. Et
qui desententia mea, in tam sancto
& grauissimo loco, potius hic na-
rium apparatus, spurcicia maxima
apparet & immunditia, quam mun-
ditia quidem. Quandoquidem hoc ni-
hil aliud est quam auditoribus ipsis

Corpo-
ris posi-
tio, in
pulpito.

clerici.

religiosi

B
Simile.

Simile.

nares;

Appara-
tus sonan-
di nares.

mucorum suorum grandem memori-
am facere, cum alijs multis curiositati-
bus, quae a tam sancto loco reijciendi
omnino essent. Hic namque pulchra,
nimis apparet sancta quaedam sinceritas,
seu simplicitas, & incuria,
& quod diuini verbi auditores, plus
in concionatore animarum feruentem
zelum & spiritum inspicerent, quam in
purgandis naribus, componendisque ve-
stibus, nimiam curam et sollicitudinem.

Attamen iam quod concionato-
res in hac forma pulpito vtuntur,
quia auditores tam curiosi iam existunt
ut in his minutissimis rebus oculos
etiam figant: conducit etiam, ut in
omnibus his praedicator sit prouidus
& prauius, ita ut in sacro illo
loco corporis eius positio grauis
sit & religiosa, omni procul
curiositate seclusa, & quod in hu-
iusmodi rebus, non aliam sollicitu-
dinem & curam consumat, quam ipse
de se exigunt, ita ut concionem audien-
tes, curiositatem hanc & nimiam
curam, annotare minime valeant,
in quibus concionator, potius se
negligentem & desiderium exhibere co-
netur, quam nimia sollicitudine de-
tentum. Ad id autem quod in officio
suo substantiale & praecipuum est, ma-
ximè attendat. Quod nimirum ipsa
est animarum salus & zelus, in alijs
autem ignauiam quandam sanctam
saecularibus ostendat. Hoc enim
nimis valde, concionatoris perso-
nam in auditorum animis commendat
atque officij sui sanctissimum fi-
nem, quem in praedicatione sua
gerit, demonstrat.

Anima-
rum rerum
zelus.

A CAPVT. XI. DE
vocalorum proprietate.

FINTER alia multa que
cōcionatorem, ad officij
sui integritatem decent,
vocalorum quippe proprietates
est, vnde auditoribus ipsis gratus
nimis in suis redditur concioni-
bus: & vnde claritatem maximā,
distinctionemque eis quæ dicun-
tur præstat, atque ad suæ doctrine
intelligentiam auditores valde
excitat. Oportet igitur vt in con-
cionibus doctrina ipsa, castè &
proprie edisseratur. Aristotelis
documentum est in primo peri-
harmonias libro, quod nostrorū
cōceptuum partum, non nisi per
voces ipsas facimus, itaque sicut
filius qui in matris vtero inclu-
sus erat, per ipsius partum in lu-
cem exit, ibiq; agnoscitur quod
antea de eo minimè intelligeba-
tur, sic etiam homo rerum om-
nium conceptus, velut proprios
filios in intellectu (sicut in ven-
tre inclusos habet) quod si in lu-
cem in hominum notitiam exi-
re debent, hoc non nisi per pro-
pria & casta vocabula fieri ha-
bet. Itaque sicut optimi picto-
ris manus illa est, quæ imagi-
nem proprie depingit, cum ido-
lum, quod intra se formatum ha-
bebat (quod nimirum ipsius ima-
ginis erat similitudo) exterius
omni proprietate & veritate, in
ipsa pictura educit: ita etiam ve-
rus cōcionatoris calamus, quo cō-

ceptus suos, exterius auditoribus
describit, vera est & propria vo-
cabulorum lingua. Nā sicut opti-
mus cibi gustus, in hoc consistit,
vt cocus dum illum condit, eius
punctum & saporem seruet, ita
vt nec nimium coctus vel sale cō-
fectus sit, sed quod immensa posi-
tus, natium saporem retineat, &
naturalem gustū quē sibi suapte
natura vendicabat: ad eum mo-
dum optimi concionatoris excel-
lentia, in hoc consistit, vt veritati-
bus ipsis, quas ibi cōficit, suum e-
tiam obseruet punctum & deco-
rem. Et cum euangelica concio
conuiuium quoddam sit, in quo
ab auditoribus euangelicę verita-
tes comedendæ sunt, exigitur ne-
cessario, vt ibi cum eo floris can-
dore & integritate: propriaq; vir-
tute sua apponantur, quam de se
sibi vēdicant, vt sic auditores eas
degustare possint. Et quidē pun-
ctum hoc, in hoc vno maximè
seruatur, videlicet. Si vocabulo-
rum proprietate edisseratur chri-
stiana doctrina. Nam ideo pro-
pria vocabula casta appellantur,
quia rerum omnium veram signi-
ficationem obseruant. Quare do-
lendum maximè esset iam quod
veritates istæ diuinæ tantam in
se virtutem retinent, vt salutem
hominibus conferre possint (si-
cut Propheta David psalmo. 67.
refert) cum ait: Dominus dabit
verbum euangelizantibus in vir-
tute multa. Cum hoc inquam
ita sit, dolendum maximè esset, si
pro

A

Simile:

cōcionali-
toris ex-
cellētia.

Simile:

B.

casta vo-
cabula.

C.

Expofi-
tio psal.
67.

pro

A propriorum vocabulorum defe-
ctu, ibi male cōditæ auditoribus
apponerentur veritates, vel quia
nimis quandoq; essent decoctę,
quia concionator eas excessiue
quadam verborum loquacitate
edisserit, ad easq; exponēdas vo-
cabulorum, siue verborū multi-
tudinē adducit, quia intellectus
hominis in rebus intelligēdis,
suam habet periodum, quod pro-
fecto est, cum orator ad propriā
vocalorū significationē per-
uenit, vbi iam rei veritas tēgitur
& elucidatur. Ibi enim veritatū
intelligētia sistit, quia ibi homo
eas recipit, & si vltra procedit
in nimia rei declaratione, & ter-
minorum ac verborum multitu-
dine, iam rerum intelligentiam
perdit, sicut enim ex defectu ver-
borum, ita etiam ex eorum ni-
mia abūdantia, rei veritas amit-
titur, & hominis intellectus om-
nino cōfunditur. Quandoq; ve-
rō veritates, suo fine & fructu fru-
strantur, dum scilicet veritates
ipsę crudę & indigestę audiēti-
bus proponerentur, quod vtiq;
esset cum prædicator vocabulo-
rū proprietate careret, vt res ip-
sas in cōcione sufficiēter decla-
rare valeat. Vnde in audiētium
stomacho indigestæ (& vt sic di-
xerim) quasi opilatæ veritates
ipsę manēt, vt earū gustum mi-
nime recipere possint. Nā sicut
cibus, qui bene à comedēte masti-
catus est, nutrimentum sibi præ-
stat. Vnde cōmunis est medico-

Exces-
sua, &
multipli-
cata vo-
cabula.

Simile.

Simile.

rum sentētia, & prima ciborum
digestio in dentibus fit: sic dētes
qui cōcionis veritates bene ma-
sticant, vocabula propria sunt.
Hęc nāq; veritates ipsas euisce-
rant, atq; penitus molunt, & opti-
mæ digestionis reddūt, vt facile
auditores in animis suis admit-
tant, è cōtrario verō, quæ ibi vo-
cabulorum improprietate docē-
tur, male vtique masticantur, &
quasi crudæ in ipsis auditorum
mētibus manent. Et de cōciona-
tore, qui eas sic indigestas propo-
sui, dici merito potest, sibi dētes
defecisse, quia in vocabulorum
proprietate defecit. Et vsq; a deo
hoc verum est, & verborum pro-
prietates, nō solū in euangelicę
prædicationis officio cōcionan-
tem egregium constituit, sed in
quocūq; alio dicēdi genere. Qua
propter inter scriptores huma-
nos, illi excellētes semper habiti
sunt, qui maiori vocabulorū pro-
prietate, de reb; ipsis tractarunt.
Vnde est & Tullius, Vergilius,
& Terentius, in prætio ab homi-
nib; semper sunt habiti, quia nō
solū de rebus rectè loquuti sunt,
sed de eis tanta terminorum pro-
prietate egerunt, ac si à natura
ipsa, ad id significādum essēt or-
ta vocabula. Et hoc in causa fuit
& ego scripturam hanc prius in
sermone Hispano scripsēram. In-
telligens quippe, quam præci-
pua concionatori euangelico, &
necessaria fuisset pars, proprio,
scilicet, in cōcionibus, Hispano

Dentes
vocabu-
la sunt
propria.

Simile.

B

Tullius.
Vergilius
Terenti.

Ratio.

C

Rr ser-

A sermone vti, vt liber hic tali dicendi stylo institutus esset, quod lectores aliquam rectè loquendi proprietatē inde elicere possent. Nam etsi in euangelica doctrina, & sanctorum lectione atque dicendi stylo, abundantissimus concionator existeret, attamen si cum iam ad euangelicam eruditionem peruenerit, vocabulorum proprietate deficeret, sibi ipsi vtiq; diues esset, non tamen auditoribus suis. Nam tunc temporis veritates ipse velut margaritæ in sui intellectus thesauro incluse manerēt, sine aliquo alio auditorum fructu, & tādē hie talis, litteratus esset vir, sed non prædicator.

Simile

August.

B

Cicero.

Proprie dicere, præcipua est oratoris pars.

C

¶ CAPVT: XII. DE varia in sacris litteris terminorum acceptione.

A

¶ **V**ocabulorum materiam, præcipuum quod examinandum accedit, & quod optimo diuini verbi concionatori conducit, est nempe de varia aliquorum nominum acceptione, tractare, quam in sacra sortiuntur scriptura. Nam ex huiusmodi acceptionis ignorantia, non solū in concionatore, scripturæ sacræ veritatum intelligentia deperditur, sed etiam multoties error circa res sacras, in eo generatur. Nam ignorata terminorum acceptione, in propatulo est, continuo, in ipsius scripturæ sacræ intelligentia aberrare. Et quidem in hac materia, nequaquam de omnibus nominibus, qui in sacra scriptura variā habent acceptionem nobis agendum est. Quandoquidem esset hoc nimiam legentibus prolixitatem generare, sed de eis dumtaxat agemus, quæ præcipua sunt nomina, quorum intelligentia, maximè ad noui testamenti declarationem conducit. Sunt autem hæc numero decem, vel duodecim, Videlicet, Mundus, Caro, Peccatum, Iustitia, Anima, Fides, Panis, Gloria, Aqua, Oculus, Spiritus.

C

¶ Primum ergo nomen, quod variā sortitur in scriptura sacra acce-

Mūdu.

acce-

A acceptionem, est nempe hoc nomen, Mundus. Quod quidem tripliciter in sacris reperitur litteris. Primo enim accipitur mundus, pro hac rerum naturalium machina, quam Deus finxit, intra quam elementa, bruta, & homines continentur. Iuxta quam acceptionem ait Ioannes capite primo: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Et in hac eadem acceptione dicitur Ioannis. 16. capite: Ego veni in mundum & iterum relinquo mundum. Sic etiam habetur Matthei. 4. capite, ostendit ei omnia regni mundi. Et pariter in eadē forma Marci. 8. capite & Lucæ. 9. legitur: Quid prodest homini si vniuersum mundū lucretur, id est si substantiam & omnia huius mundi bona possideat. Vbi in omnibus his locis, pro hac visibili rerum naturalium fabrica, nomen hoc mundus accipitur.

Exposi.
Ioan. 16.
Matt. 4.
Marc. 8.
Luc. 9.

B

acce-
ptio.Exposi.
Ioan. 3.

C

¶ Secundò modo usurpatur in sacris litteris nomen hoc, mundus, pro solis hominibus in mundo commorantibus. Quemadmodum Ioannis. 3. capite habetur cum dicitur: Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vniuersum daret. Vbi apertum est quod Dei dilectio, atque vniuersi filij sui traditio, non ad bruta & plantas & elementa, sed ad homines tantum referuntur. Nā homines sunt quos dilexit, & pro quibus atrocissimam mortem filius eius, Christus redemptor

noster, pati dignatus est. Item cum Ioannis capite primo dicitur, mundus eum non cognouit, non de brutis & lapidibus seu de elementis assertum est, sed de hominibus tantum dictum esse constat. Siquidem lapides & bruta elementa ipsum cognoscere minime valuerunt, sed homines dumtaxat sunt de quibus querellam format, eum videlicet nō cognouisse. Simili modo accipitur mundus cum Ioannis. 6. capite dicitur: Panis quem ego dabo caro mea est, pro mundi vita. Etenim sacrosanctus ille panis, pro hominum vita oblatus est: Item similis est assertio cum Ioannis. 14. capite dicitur: Vt cognoscat mundus quia diligo patrem quem profectò cognitio, solū hominū est.

Exposi.
Ioan. 1.Exposi.
Ioan. 6.Exposi.
Ioan. 14

B

3. accep.

Exposi.
Ioan. 14Exposi.
Ioan. 17

C

Exposi.
Ioan. 17

¶ Accipitur etiā tertio modo, mundus, in malam partem, scilicet pro peccatoribus, qui mundana carnis & sanguinis opera, contra Dei legem perpetrant. Et sic habetur Ioannis. 14. capite dum dicitur. Ego mittam vobis spiritum veritatis, quem mundus nō potest accipere. Vbi certum est pro solis malis accepisse mundū: nā si boni essent, possent vtiq; talem accipere spiritum. Sic etiam Ioannis. 17. accipitur, cum legitur, nō pro mundo rogo, id est pro hominibus in peccato complacentibus, siue obstinatis. Idē omnino asserendum est, dum Ioannis. 17. iterum dicitur pater sancte, mundus te non cognouit. Nā

A ibi pro malis solum accipiendum est, nam boni & religiosi viri, & patrem & christum filium eius redemptorem nostrum, & cognouerunt & confessi sunt: ceterum peruersi & rebeles, quales fuerunt Iudæi & alij sibi similes non cognouerunt. Sic etiam. 1. ad Corinthios capite. 11. accepit apostolus Paulus cum ait, ut non cum hoc mundo dānemur, id est cum hominibus mundanis peccato deditis, nam si cum bonis nostra esset cōuersatio, non proinde effemus damnandi. Sic etiā Iacobi. 4. asseritur, qui amicus est huius mundi, inimicus Dei constituitur, vbi apertissimum est pro malis mundum accepisse. Nam si talis vir, bonorum qui

B in mundo sunt extitisset amicus, non propterea Dei inimicus esset constituendus. Sic præterea, prima Ioannis epistola, capite secundo, accipiendum est, cum sic legitur. Fratres, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt, qui enim diligit mundum non manet charitas patris in eo, vbi certissimum ex his verbis apparet, pro malis accepisse mundum. Nam si boni essent, quos homines diligenter, & bona etiā quæ amarent in mundo, non ideo ab eis patris charitas esset excludenda. Et hoc etiā cōpertum est, ex verbis quæ statim subiungit cum dicit. Quia quicquid est in mundo est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Ex

C hoc etiā cōpertum est, ex verbis quæ statim subiungit cum dicit. Quia quicquid est in mundo est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Ex

quibus verbis aperte constat quod A pro ipsis malorum operibus mundum accepisse ostendit.

¶ Secundum nomen, quod diuersam sortitur acceptionem in scriptura sacra, est, Caro, quod tripliciter in sacris litteris reperiri solet. Primo enim accipitur, pro carne, ut est altera pars, compositi in homine. Et sic habetur Genesis capite. 37. nam frater & caro nostra est. Sic etiam dicitur. 2. Regum capite. 5. os tuum & caro tua fumus. Sic pariter habetur Psalmo. 83. cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Sic etiam Matthæi. 26. assumitur, cum legitur, spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et item Genesis. 2. capite sic accipitur dum scriptura ait, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Item Psalmo. 77. recordatus est quia caro sunt. Et tādē sic Christus accepit cum Lucæ. 24. capite dixit, palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet.

¶ Secundò modo accipitur, caro, in litteris sacris pro toto homine. Et sic legitur Psalmo. 64. ad te omnis caro veniet, id est omnis homo. Item sic etiam Psalmo 135. accipitur cum legitur, qui dat escam omni carni, id est omni homini. Sic etiam Isaias propheta accepit, capite. 40. dum dixit. Videbit omnis caro pariter quod os domini nominabit. Sicut etiam propheta Zacharias, secun-

A secundo capite, accepit dicens. Si leat omnis caro à facie domini. Et Hieremias etiā. 12. capite ait, non est pax vniuersæ carni. Et iterum. 45. capite dicit, adducam malum super vniuersam carnem. Et sic ut in plurimum cum in sacris litteris distributiue caro ponitur pro omni homine accipitur.

¶ Tertio accipitur caro, pro affectionibus, quæ ab ipsa promanant carnis natura contra rationis dictamen, & legem Dei, quæ militant aduersus spiritum. Et sic habetur ad Galatas, capite. 5. caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, quæ quidem affectiones, hominem quodammodo bestialem faciunt, iuxta

B id quod habetur, animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Sic Paulus. 1. ad Corinthios. 3. capite accepit, cum dixit, si cōtentiones & rixæ sunt inter vos, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Sic pariter accipiendum est, dum Apostolus iterum ad Galatas. 5. capite ait: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt inuidiæ, æmulationes, contentiones. Itē simili modo accipi debent verba, quæ idē Apostolus. 1. ad Corinthios. 15. scribit, cum ait, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.

C Sicut etiam eadē est locutio dum ad Romanos. 8. capite ait: Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Item pari forma sunt in-

telligenda verba illa ad Romanos. 8. si secundum carnem vixeritis moriemini. Ac denique sic etiam accepit verba, cum ad Galatas. 6. capite ait: Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem, qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

¶ Tertium nomen, quod variè in litteris sacris accipitur, est qui dem, hoc nomē peccatum, cuius vera intelligentia maximè ad sacras litteras cōducit. Accipitur igitur in scriptura sacra peccatum tripliciter. Primo pro ipsa offensa, quæ in transgressione legis Deo irrogatur, ex qua homo gratiā Dei amittit, & gehēne pœnam incurrit. Quæadmodum Genesis. 4. capite legitur: Si male gesseris statim in foribus peccatum tuum. Sic etiam David propheta Psalmo. 50. ait: Iniquitatē meā ego cognosco, & peccatum meum cōtra me est semper. Item Isaias cap. 3. sic loquutus est cum dixit. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. Et hoc dicēdi modo Ioannes. 8. capite utitur cum ait: Qui facit peccatum seruus est peccati, nam per peccati culpam in opere perpetrata, qui facit peccatum seruus fit peccati. Quæ nimirum cōmunis & vñtior est, sacre scripture acceptio.

¶ Secundo accipitur peccatum pro pœna peccati, quā Christus pro peccati satisfactione sustulit. Et hūc loquēdi modum Paulus

A ad Romanos. 8. cap. seruauit, cū de ipsa Christi passionis virtute loquens ait. Misit Deus filiū suū in similitudinē carnis peccati, & de peccato dānauit peccatum, idest ex pena passionis, quam pro peccato sustulit, dānauit peccatū, vel clarius, de pœna, quā pro peccato sustulit, pro eo satisfaciendo. Ex hac inquam in Christo alsūpta pœna, orta est virtus destruendi peccati culpam, quia in hoc propriè dicitur misisse Deū filium suum in similitudinem carnis peccati, non quidem ex peccato conceptā Christus carnē alsūpserit, sed in similitudinē illius, nam in homine, caro

B ex peccato cōcepta, habet statim annexam famē, sitim, vexationē, & mortē, cum ceteris laboribus ipsi carni cōiunctis, & quia caro Christi has omnes pœnalitates supra se accepit, dicitur Christū venisse in similitudine carnis peccati, quia in hoc similis fuit caro eius, peccati carni. Ratio autem quare pœna, quam Christus pro peccato sustulit, peccatum appellatur, est nēpe, quia ex peccato orta & occasionata est. Iuxta quā loquendi formā ait Paulus. 1. ad Corinthios. 15. stimulus autem mortis, peccatum est, idest ex peccato, ipsa temporalis mors,

C quæ hominem pūgit orta est, & hac eadem loquēdi forma ad Romanos. 6. ait Paulus, stipēdia peccati, mors.

¶ Tertio accipitur peccatum

pro hostia & sacrificio oblato pro ipso peccato, & hic loquēdi modus est apud Oseam prophetā cap. 4. cum dicitur. Peccata populi mei comedēt sacerdotes, idest oblationes & hostias pro expiatione peccatorū oblatas, has inquā sacerdotes mei comedēt. Quēadmodum hodie apud nos etiā versatur, nam parrochi oblationes in templo factas, in sortem suam & alimētum assumunt. Et iuxta hunc loquendi morem ait Paulus, loquens: De Christo, qui pro nostra redemptione oblatus est, cum qui non nouerat peccatū pro nobis Deus fecit peccatum, idest Christum Dei filium innocentissimū, pro peccatis nostris suus benedictus pater fecit eum, ad expiationem eiusdem peccati, hostiam & sacrificium.

¶ Quartum nomē, quod variè admodum in sacris versatur litteris, hoc nomē, iustitia, est, quod profectò nomē, variè admodū in sacra reperitur scriptura. Primo enim accipitur pro debito coronę aut prēmij, quod ex legis statuto operibus debetur virtutis, Et hoc pacto Genesis. 20. dixit Iacob ad Laban, respōdebit mihi cras iustitia mea, idest merces operi meo debita. Huiusmodi formæ est loquutio, qua apostolus Paulus. 2. ad Timotheum. 4. v. titur cum ait, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.

¶ Quandoq; autem pro opere ipsiusmet virtutis accipitur iustitia,

A.
2. peccati
acceptio.
Exposi.
Osee.

Exposi.
2. cor. 5.

Iustitia.

Exposi.
Gen. 20

C
Exposi.
2. Ti. 4.

2. iustitię
acceptio.
ptio.

A stitia, sicut apud Matthæū. 5. capite habetur dum dicitur. Nisi abūdauerit iustitia vestra, plusquā scribarum & phariseorū, nō intrabitis in regnum cælorum, ac si clarius dixisset. Nisi vestra virtutis opera, abūdantiora fuerint phariseorum operibus, regnum Dei non consequemini. Item sic Deuteronomij. 19. capite asseritur. Ne dicas propter iustitiam meam introduxit me dominus, idest propter opera mea, neque enim propter iustitias tuas. Item Psalmo. 17. sic etiam habetur: Retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, idest secundum opera mea. Item Matthæi. 6. capite legitur in hac eadem loquendi forma. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, idest ne publice operemini virtutem, vanę glorię ambitione ducti. Et vocatur virtutum opera iustitia, propter rectitudinem & valorē meriti quem Deus in se ipsis includere voluit, ad beatitudinem cōsequendam.

¶ Quandoq; verò accipitur iustitia, pro equitate & rectitudine quā Deus in suis omnibus seruat operib⁹, & hæc est cōmunissima scripturæ sacræ acceptio, quemadmodum legitur Psalmo. 35. dū dicitur. Iustitia tua his qui recto sunt corde, idest operum tuorū rectitudo, optime rectis corde adaptatur, & ab eis agnoscitur, nam peruersus, quē Dei iustitia

damnat, nūquam hoc agnoscit, sed cōqueritur & aborret. Item alio in loco iterū idem propheta ait. Equitas iustitia tua, quod idem est ac dicere, equitatem & rectitudinem opera tua demonstrat. Atque iterum Psalmo. 84. ait. Iustitia ante eum ambulabit idest in omnibus quæ ager, hæc semper præcedet rectitudo & equitas. Et in Psalmo. 111. iustitia eius manet in sæculum sæculi, quasi dixisset apertius. Sēper ab initio ad finem vsque, eius in omnibus quæ agit, reperitur equitas. Habetur etiam Psalmo. 118. iustitia tua in æternum, quod in idem reddit ac si diceret. Operum tuorum rectitudo sine fine duratura est. Prætereā etiam legitur in Psalmo, 39. Annuntiaui iustitiam tuam in Ecclesia magna, quæ verba hunc eundem generant sensum, videlicet: Rectitudinem & equitatem, quam in tuis semper seruas operibus, hominibus prædicaui. Et in hac Ecclesia tua, notissimam reddidi. Et tandem semper ferè, quòd in sacris litteris Dei extollitur iustitia, pro ipsa Dei rectitudine & equitate, quam in suis semper seruat operibus, accipitur, neque obstat, si conquerantur boni, & sine iustitia malorum via prosperatur, & bene est eis qui peruerse agūt, hæc enim malorum prosperitas, rectitudinem etiam in se habet & equitatem. Nam hæc eorum

Rr 4 dum-

Exposi.
psal. 84.

Exposi.
psal. 111

Exposi.
psal. 118.

B
Exposi.
psal. 39.

Ratio.

Ratio.

C

Obiectio.

A dumtaxat est portio, videlicet, & bonum fortiantur in temporalibus successum, nam quia christiani sunt, & Christi vexillum in fronte portauerunt, eorumque mentes aut corpora quandoque Dei fuerunt templum, in sacramentorum receptione, iustum apparet, ut vel saltem in temporalibus bonis, eis praestet auxilium, bonis autem quia eorum portio in alia seruat vita, non mirum quod hic eis aduersus succedat. Quapropter statim ibi apud prophetam huius querellae apponitur solutio, cum dicitur veruntamen seruasti eos in diem perditionis.

¶ Aliquando praeterea accipitur in litteris sacris hoc nomen iustitia, pro ipso actu iustitiae, quo quis in iudicando recte se habet, vnicuique ius suum praebens, & sic legitur Hieremiae. 22. capite, sub his verbis: Facite iudicium & iustitiam, liberate vi oppressum. Sic etiam habetur Psalmo, 47. Iustitia plena est dextera tua id est, iudicium quo malos ad sinistram collocasti, bonos vero ad dexteram, rectitudine & equitate plenum est, quia nulli in hoc grauamen intulisti.

¶ Aliter etiam sumitur iustitia in scriptura sacra, pro rectitudine & aequitate legis, quam ipsa met lex in se ipsa includit. Et sic habetur ad Philippenses tertio, capite secundum iustitiam quae in lege est, conuersatus sum sine querella, vnde ipsa met lex iustitia appellari solet, ut in multis scripturae locis videre est.

A tumtaxat est portio, videlicet, & bonum fortiantur in temporalibus successum, nam quia christiani sunt, & Christi vexillum in fronte portauerunt, eorumque mentes aut corpora quandoque Dei fuerunt templum, in sacramentorum receptione, iustum apparet, ut vel saltem in temporalibus bonis, eis praestet auxilium, bonis autem quia eorum portio in alia seruat vita, non mirum quod hic eis aduersus succedat. Quapropter statim ibi apud prophetam huius querellae apponitur solutio, cum dicitur veruntamen seruasti eos in diem perditionis.

¶ Quandoque etiam pro ipso met Christo (a quo ipsa manat iustitia) accipitur, sicut habetur 1. ad Corinthios primo capite: Dum sic legitur. Qui factus est nobis iustitia, sanctificatio & redemptio, quia videlicet in ipso & per ipsum iustificati, sanctificati, & redempti sumus, sicut enim Paulus ait, quod in ipso viuimus, mouemur, & sumus, & ideo nostra dicitur vita & esse: ita etiam quia in ipso iustificamur sanctificamur, & redimimur, inde nostra appellatur iustitia, sanctificatio & redemptio.

¶ Reperitur etiam in sancta scriptura nomen hoc, iustitia, pro ipsa veritate, quemadmodum Matthaei. 5. habetur: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Vbi tantumdem est hoc dicere, ac si alijs verbis explicasset, qui propter veritatem patiuntur. Et tandem in hac iustitiae acceptione, quia varia admodum in litteris sacris est eius acceptio, ad hoc vnum deueniendum est, quod proprie iustitia est, ipsa equitas & rectitudo, & quia rectitudo haec inuenitur iam in praemio quod hominibus praestatur & corona, iam in opere virtutis, iam in actu ipsius iudicantis, iam vero in lege, iam in veritate, iam in ipso met Christo, qui auctor est iustitiae. Inde inquam

Malorum prosperitas.

Solutio.

4. iustitiae acceptio.

Expositio. Hic. 22.

Psal. 47.

5. iustitiae acceptio.

Expositio. Phil. 3.

6. iustitiae acceptio.

Expositio. 1. cor. 1.

Simile.

7. iustitiae acceptio.

Expositio. Matt. 5.

Quid iustitia.

C

A quam est, quia haec omnia re-
ctitudinem & aequitatem in se
claudunt, iustitia appellentur.

¶ Quintum nomen, quod diuersimode etiam, in sacris accipitur litteris, est hoc nomen anima, quod ut in plurimum, duplicem sortitur in scriptura sacra acceptionem. Prima est pro anima rationali, quae ad Dei imaginem facta est, quae in ultimo iudicij die aut praemiabitur aut punietur. Et hoc pacto legitur Job. 13.

B animam meam porto in manibus meis. Sic etiam habetur in psalmo 15. cum dicitur. Ne derelinquas animam meam in inferno. Item simili modo intelligendum est, quod psalmo 62. scribitur, Si tui in te anima mea, atque huiusmodi formae etiam est, quod Ecclesiast. 2. cap. fertur, praepara animam tuam ad tentationem. Et huic etiam significationi correspondet, quod Threnorum. 3. legitur, oculus meus depraedatus est animam meam. Et huic praeterea concordat sententiae, quod Matthaei 10. habetur, animam autem non possunt occidere. Et tandem sic intelligendum est quod Matthaei. 16. legitur. Quam dabit homo commutationem pro anima sua, quae acceptio tritissima est in scriptura sacra.

C Secundo accipitur anima pro ipsa met corporali vita. Et sic intelligendum venit quod Hester 7. habetur, capite. Da mihi animam pro qua rogo, id est vitam

corporalem, nam pro hac precabatur Hester. In hac eadem acceptione accipiendum est, quod Matthaei. 2. capite legitur: defuncti sunt enim, qui querebant animam pueri, id est vitam, nam haec est, quam Herodes querebat, videlicet Christi vitam, ut eum occideret. Haec eadem illius loci intelligentia esse debet, Ioannis 12. Qui amat animam suam perdet eam, id est, vitam perdet, exponens eam laboribus atque penitentiae operibus, ad eum modum quo granum seminatum in terram ut putrefiat projicitur, nam ex hac parabola deducitur haec doctrina. Siquidem rationalis anima pro nullo perdenda est aut abhorranda, sed diligenda potius & maxima sollicitudine lucranda. Similiter intelligitur, quod Ioannis. 15. legitur capite. Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis, id est, vitam. Nam rationalis anima pro nullo ponenda est, nec sub charitate cadit animam rationalem pro aliquo iacturam pati, nam cum animae iactura, sine Dei offensa fieri nequeat, inde profecto est, quod pro nullo exponenda sit.

Sextum nomen, quod etiam in significatione, in sacra variatur scriptura, est hoc nomen fides, quae inter alias, triplicem praesertim retinet significationem, primo accipitur communissime pro fide, qua in Deum homines

Expositio.

Matt. 2.

Expositio.

Ioannis. 12.

B Simile.

Expositio.

Ioannis. 15.

C

Fides.

A credunt, & sic habetur Genesis 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Sic etiam habetur ad Hebræos 11. ca. Fide Abel plurimam hostiam obtulit, & sic de cæteris sanctis patribus, qui per fidē maxima bona apud Deum lucrati sunt. Nam eo in loco, sanctorum veterum patrum fides maxima in Deum commendatur. Item si militer legitur Matthei 8. cap. cum dicit. Non inueni tantam fidem in Israel. Et eodem modo intelligendus est locus ille Matthei 6. Fides tua te saluam fecit.

Exposi. Gen. 15. Heb. 11.

Mat. 8.

Math. 6.

2. Fidei acceptio

Exposi. Heb. 10

Exposi. Roma. 3

B Et hæc est cōmuniō sacræ scripturæ acceptio, maxime in euāgelio.

Secundo modo accipitur pro fide, qua Deus ipse fidelis est, im plens promissa hominibus præstita, iuxta id quod Paul. ad Hebræos. 10. ait. Fidelis enim est, qui repromisit. Et hic idem dicendi stilius est, qui ad Romanos tertio habetur capite: Nunquid incredulitas illorum, fidem Dei euacuauit, id est, non propterea, quod aliqui non crediderunt Deo, ideo ipsius Dei fides, id est promissio cessauit. Fidelior enim est Deus hominibus, & se ipsum negare non potest. Quandoquidem sibi debitū est, si semel pollicitus fuerit, immutabilem esse ynde subiungit illico Paulus ab sit. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Ratio nem huius assignat ingeniose di

uus Thomas, ad Romanos. 3. ca. A lectione. 1. Nam hæc differentia est inter humanum & diuinum intellectum, nam hominis intellectus accipit cognitionem à rebus, & quia res vertibiles sunt, sic pariter intellectus potest deficere & falsus esse: intellectus autem diuinus nō accipit à rebus cognitionem, sed est mensura & causa rerum, à quo res ipsæ veræ sunt, in quantum ei conformantur, vnde indeficiens est. Sic pariter Osee secundo capite accipitur fides cum dicitur: Sponsabo te mihi in fide, quam ego tibi præsto, bona promittēs, & quatu mihi obediētiam præstas, sic enim inter homines spōsalia fieri consueuerunt, scilicet per vtri usque fidem alterius alteri præstitam. Sic etiam ad Ephesios 3. capite legitur, in quo habemus fiduciam & accessum in confidētia, per fidem eius, scilicet Christi, qui nobis sic promisit.

S. Tho.

Differētia.

Exposi. Osee. 2

B

Simile

Exposi. ephes. 3.

3. Fidei acceptio

Tertiō accipitur prætereā fides, pro ipsa lege gratiæ, quæ noui est testamēti, & sic Paulus ait ad Romanos tertio capite, Gloriationem Iudeorum excussam esse iam & extinctam per legem fidei, & non per legem factorum & vocat legem fidei euāgelium. Vbi differentiam hanc assignat inter veterem & nouam legem, quod hanc nouam fidei legē vocat, illam autem non nisi legem factorum, quia illa nimirum lex erat exterius proposita & descri

Lex fidei & lex factorū.

pta

A pra, per quam exteriora facta hominum ordinabantur, sed legem nouam ideo legem fidei vocat, quia interiorius descripta erat, per quam non solum exteriora facta, sed etiā ipsi motus cordiū disponuntur, inter quos primus est motus fidei. Et quia hoc est in lege gratiæ præcipuē intentum, ideo lex fidei dicitur, iuxta id quod habetur, dabo legem meam scriptā in cordibus eorum. Nam etsi in lege veteri fides etiam erat in patriarchis & prophetis de Christo venturo, atque ad multa alia erat inter eos exigita fides, & dato etiam in noua lege erant quoque facta, vnde lex factorum denominari etiam deberet: attamē per excellentiam, sola euāgelica lex, fidei lex denominatur. Nā præcipuum quod in ea veneramur, articuli sunt fidei, & Ecclesiæ sacramenta, quæ sola fide tenemus, expectantes in beatorū patria, eorum claram visionem, in quo præcipuē, christianorum consistit meritum.

argumēti, solu. 10.

B

ratio.

Actu. 4.

¶ Secunda ratio quare lex fidei, noua lex dicitur, quia hæc erat quam omnes in veteri lege, tum patriarchæ, tum etiam prophætæ sperabant, in qua etiam credebāt debere ipsos saluos fieri, iuxta eam sententiam qua dicitur, non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Atque ideo appellatur merito lex fidei, id est lex ab omnibus antea credita & sperata. Et

hic est loquēdi modus diui Pauli ad Galatas. 3. capite cum ait, prius autem quàm veniret fides, sub lege, custodiebamur, conclusi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pedagogo: ibi aperte euāgelicam legem fidem vocat, legem autem veterem illius pedagogum. Itaque lex vetus vmbra quædā fuit huius euāgelicæ fidei, & sicut adueniente veritate cessat vmbra, sic adueniente euāgelio, eius cessauit pedagogus:

Exposi. Gala. 3.

Simile.

Panis.

B

Figura. Gene. 4.

Exposi. Deut. 8.

Mat. 26.

Luc. 4.

2. panis acceptio

C

¶ Septimum nomen est, panis, quod quidem varie similiter in sacris accipitur litteris, & quidem primo communissime legitur pro pane hoc materiali, quo homines vesci solent. Sic legitur Genesis. 14. quod Melchisedech rex Salē protulit panem & vinum. Prætereā Deuteronomij cap. 8. in hoc eodem sensu dicitur, non in solo pane viuit homo. Sic etiā Matthei. 26. dicitur de Christo redemptore nostro quod accepit panem & benedixit. Et eodem modo Lucæ. 4. legitur, dic lapidi huic panis fiat.

¶ Item accipitur etiam panis aliquando in sacris litteris, pro integro cibi alimento, appellatione enim panis cætera, quæ ad comedendum apponuntur veniunt. Et sic credo debere accipi locum illum Genesis. 3. in sudore

A dore vultus tui vesceris pane tuo, nam nō solū ex peccato ortum fuit, hominem cum sudore triticeum debere acquirere panem, sed alia etiam alimenta. Pari modo accipiendum est, quod 4. Regum. 6. legitur: Pone panē & aquam coram eis vt comedāt & bibant, idest appone consuetum cibū integrum, quemadmodum inter homines consuetum est comedere, quę nempe cibi assumptio, prādiū quoddam est, quod ex varijs integratur cibis. Sic pariter est intelligendum quod Tobix. 4. capite adducitur, panem tuum cum esurientibus & egenis comedē, idest substantiam tuam cum pauperibus expende. Cuius etiam formę loquutio, illa est, quę prouerbiorum. 31. habetur, de longe portans panem suum, idest omnem ex diuersis alimentis victum. Pari forma est intelligēdum quod dicitur eodem prouerbiorum capite. 31. panem occiosa non comedit, idest victum manuum suarum labore acquisiuit. Sic pariter intelligitur, quod Ecclesiastes, capite. 11. habetur, mitte panem tuum super effluētes aquas, & post tempora multa inuenies illum, idest eleemosinam, quam ex bonis tuis, pauperibus erogaueris, post tempora multa repositam inuenies. Nam non est cur in omnibus hic locis magis de pane, quam de alijs etiam cibis intelligi debeat. Similiter

intelligendus est ille locus, Lucę. 14. ingressus est Iesus sabbato manducare panem, nam minime credendum est quod ad solam panis refectiōem, Christus inuitatus fuisset. Ratio verò huius, quare videlicet appellatione panis reliqui veniunt cibi, quia principalior cibus & initium totius comestionis panis, est iuxta id quod Ecclesiasticus capite. 29. asserit, initium vite hominis panis & aqua. Et eadem ratione hoc nomen aqua in sacris litteris, pro omni accipitur potu, quia initium bibendi in omni potu aqua est, quę admodum ex aliquibus (quos allegauimus) supradictis locis constat.

¶ Quandoque verò accipitur nomen hoc panis, pro spiritali animę interiori alimento, quo ipsa reficitur quotidie & viuunt anima, quemadmodum Matthęi. 6. capite legitur: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: idest gratiam, Charitatem, Iustitiam, Fidem, Fortitudinem, cęterasque virtutes, quibus quotidie eget homo, ne animę vita deperdatur. Et dicitur hic quotidianus cibus, nam sicut corpus quotidie eget corporali cibo ad reparandum quod naturalis calor ex humido radicali corrumpit: sic iste virtutum spiritalis panis & gratię exigitur, ne quotidiana peccata, animę virtutem perdant.

A
Exposi.
Luc. 14.

Ratio.

Exposi.
Eccl. 29.

B

3. panis
acceptio

Exposi.
Matt. 6.

Simile.

C

¶ Acci-

A Accipitur præterea panis pro salute corporali, & quocumque beneficio homini impēso, sicut constat ex illo Matthęi 15. capite, non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus, hic namque salutem ipsam corporalem panē appellabat, quia hanc eandem mater eius pro filia postulabat.

Quandoq; etiam pro mana de cęlo præstito, nomen hoc panis accipitur: sic etiam Sapientię 16. habetur, panem de cęlo præstitisti eis. Item Ioannis. 6. panē de cęlo dedit illis. Et idem iterū habetur psal. 77. cū dicitur. panem cęli dedit eis.

B Ac tandem accipitur hoc nomen panis pro ipsa sacrosancta eucharistia, vero Iesu Christi domini nostri corpore. Sic enim habetur Ioannis. 6. Ego sum panis verus qui de cęlo descēdi: & iterum alio in loco. Ego sum panis vite: atque iterum de eodem ait redēptor noster Christus, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in eternum.

C Octauū nomē est, gloria, quod variē in sacris reperitur litteris. Primo pro rerum temporalium prosperitate & potentia, sicut ex illo constat loco, Gene. 54. Annuntiate patri meo vniuersam gloriam meam. Sic etiam accipiendus est locus ille. 2. Paralip. 17. cap. factęq; sunt ei infinitę diuitię & multa gloria. In hac loquendi forma est præterea ve-

rum quod legitur Iud. primo capite, in gloria quadrigarum suarum. Et sic etiam intelligitur, quod Iob. 19. capite adducitur: Spoliauit me gloria mea, idest, diuitiarum mearum potentia. Simili modo accipiendus est illius loci sensus, psal. 48. nec descendet cum eo gloria eius, ac si apertius dixisset, cū homine dū mortuus fuerit, non descēdet prosperitas bonorum temporalium.

Quandoque etiam accipitur gloria pro pretioso vestimentorum ornatu, & nitore, sicut habetur Hester. 15. Circundata est gloria sua, idest, vestimentorum nitore. Et hoc pacto etiam habet intelligi quod Matthęi, 6. capite legitur, nec Salomon in omni gloria sua vestitus est, sicut vnum ex istis:

Aliquando etiam pro honore & laude apud alios habita. Sic habetur Ecclesiastici tertio capite. Gloria hominis ex honore patris. Sic pariter habetur Ecclesi. 10. Gloria diuitum honoratorū & pauperum, timor Dei est. Item sic accipitur illud Ioannis 5. gloriam ab inuicem quæritis, id est laudem & honorem. Et illud item Ioannis. 8. capite sic intelligitur: Ego non quęro gloriam meam, videlicet laudem & honorem ab hominibus. Eodem modo locus ille interpretandus est Ioannis 12. capite, Dillexerunt magis gloriam hominum, scilicet laudem & honorem ab hominibus

A
Iudic. 1.
Iob. 19.

Exposi.
Psal. 48.

2. glorię
acceptio

B
Exposi-
tio hester. 15.
Math. 6.

3. glorię
acceptio

Exposi.
Eccl. 11.

C

Ioan. 5.

Ioan. 8.

Ioan. 12.

A
Panis
acceptio

Exposi.
Mat. 15.

5. Panis
acceptio

Exposi.
Sapi. 16
& Ioa. 6
& psal.
77

6. Panis
acceptio

Exposi.
Ioan. 6.

Gloria.

Exposi.
Gen. 54.

1. Paralip.
17.

Anibus sibi præstitam.
 4.gloriæ acceptio Item accipitur aliquãdo pro laude & gratiarum actiõne, quæ alteri ex aliquo impenso beneficio debetur, quemadmodum locus ille est Lucæ.17. non est qui redderet & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Item Ioãnis 9. cæco illi dictum est, da gloriã Deo. Item sic intelligendum est illud, quod habetur ex euãgelio, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, id est, laus & gratiarum actio, Deo ipsi huius operis auctori tribuatur.

B Prætereà gloria accipitur pro Christi omnipotentia & virtute, quam in suis mirificis ostendebat operibus, quæ Christus in carne positus apud homines gessit, & sic legitur Ioannis primo: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, id est, vidimus in terra Dei virtutem & omnipotentiam, in miraculorũ operibus ostensam, quia talia fuerunt huiusmodi excellentissima opera, vt non nisi illius, qui à patre Deo est vnigenitus esse possint. Sic pariter accipiendũ est, quod habetur Ioannis 2. capite, manifestauit ibi gloriam suam, id est virtutem & omnipotentiam in miraculo, vbi aquam in vinũ conuertit.

C Ultimo tandem & propriissime accipitur gloria, pro ipsa beatitudine, quæ in Dei visione consistit, qua nunc beati fruuntur, & nos omnes consequi speramus quemadmodum constat ex eo loco ad Roma. 8. non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, id est ad Dei visionem, in qua spem nostrã collocatam habemus. Et huius forme est pariter locus ille Lucæ vigesimo quarto. Nõne sic oportuit pati Christum, & intrare in gloriam suam. Item hoc eodem sensu intelligit Psalmista verba illa, psalmo. 8. Gloria & honore coronasti eum domine. Sic ad Ephesios. 1. Quæ sit spes gloriæ. Sic etiam ad Philippenses secundo. In gloria est Dei patris. Sic prima ad Thesalonicenses. 2. vocauit vos in suum regnũ & gloriam, & sic tandem ad Titum. 2. Expectantes aduentum gloriæ magni Dei.

A tus sancti gratia est, vt est videre apud Salomonem Prouerborum. 18. Aqua profunda, verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. Patet etiam ex illo Ecclesiastici. 15. aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Item Ioannis. 4. aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

B vitam æternam.
 ¶ Accipitur prætereà aqua pro omni potu, quod in comestione apponi solet, sicuti iam supra diximus, de pane, qui pro omni cibo comedendo sumitur. Sic 4. Regum. 6. appone aquã & panem corameo. Et idem Ecclesiastici. 29. initiũ vitæ hominis panis & aqua, in quibus verbis ratio assignatur, quare appellatione aquæ alij veniant potus, & appellatione panis alij etiã subintelligantur cibi, quia videlicet initium sunt vitæ hominis.

¶ Item aliquando hoc nomen aqua, si summatur in plurali, accipitur pro tribulatione & laboribus, quos in hac vita homines patiuntur. Hoc constat ex Psalmo. 68. saluum me fac Deus quoniam in trauerunt aquæ vsque ad animam meam, id est labores & erumne: nam sic verum est de Christo redemptore nostro, de quo psalmus hic decantatur, quod aquæ vsque ad ipsius animam intrauerunt, cum dixit. Tristis est anima mea vsque ad mortem, sic pariter intelligitur, quod Psalmo. 143. asseritur, mitte manum tuã de alto & libera me de aquis multis, id est de multis persecutionibus ac laboribus. Nam etsi in paucis homo consistere possit, in multis tamen, sicut in aquarum profundo submergitur & suffocatur, à quibus difficile, nisi diuina protegente manu eximi valet.

4.gloriæ acceptio
 Luc. 17.
 Ioan. 9.
 Ioan. 5.
 5.gloriæ acceptio
 Expofi. Ioan. 1.
 Expofi. Ioan. 1.
 6.gloriæ acceptio

Expofi. Prouer. 18.
 Eccl. 15.
 Expofi. Roma. 8.
 Luc. 24.
 Psalm. 8.
 Ephes. 1.
 Philp. 2.
 Thesal. 2.
 Ad tit. 2.
 Aqua.
 Expofi. Gen. 34.
 Exod. 4.
 Psal. 21.
 Mat. 10.
 Luc. 3.
 5. Aquæ acceptio

Expofi. Prouer. 18.
 Eccl. 15.
 Ioan. 4.
 3. aquæ acceptio
 Expofi. 4. Reg. 6.
 Eccl. 29.
 Ratio.
 4. aquæ acceptio

A tus sancti gratia est, vt est videre apud Salomonem Prouerborum. 18. Aqua profunda, verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. Patet etiam ex illo Ecclesiastici. 15. aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Item Ioannis. 4. aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

A tus sancti gratia est, vt est videre apud Salomonem Prouerborum. 18. Aqua profunda, verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. Patet etiam ex illo Ecclesiastici. 15. aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Item Ioannis. 4. aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

¶ Item aliquando hoc nomen aqua, si summatur in plurali, accipitur pro tribulatione & laboribus, quos in hac vita homines patiuntur. Hoc constat ex Psalmo. 68. saluum me fac Deus quoniam in trauerunt aquæ vsque ad animam meam, id est labores & erumne: nam sic verum est de Christo redemptore nostro, de quo psalmus hic decantatur, quod aquæ vsque ad ipsius animam intrauerunt, cum dixit. Tristis est anima mea vsque ad mortem, sic pariter intelligitur, quod Psalmo. 143. asseritur, mitte manum tuã de alto & libera me de aquis multis, id est de multis persecutionibus ac laboribus. Nam etsi in paucis homo consistere possit, in multis tamen, sicut in aquarum profundo submergitur & suffocatur, à quibus difficile, nisi diuina protegente manu eximi valet.

Expofi. Psal. 68.
 Expofi. Psalm. 143.
 Simile.
 C

LIBER QVARTVS QVI

DE TERTIA OPERIS PARTE

agit, quæ mouere est.

CAPVT PRIMVM,
quod mouere auditorem, præcipua sit euangelicæ prædicationis pars.

RESTAT iam, vt ad tertiam huius operis partem accedamus, quæ nempe auditorem mouere est, quæ etsi in hac scriptura postremum obtineat locum, est tamen tam præcipua officij huius euangelicæ prædicationis pars, quæ ipsa sola fructus illius appellatur, quare in eiusdem officij executione, postrema est, sicut in arbore, id fructus illius denominatur, quod ex ea vltimū colligitur. Omnis si quidem coloni industria, quæ in arboris cultura, seruauit, omnes eius labores, videlicet, rigare, expurgare, terramque rūpere, cū cæteris circa ipsam arborē præstitis beneficijs, omnia hæc diriguntur quidē, tanquam in finem vltimum, ad carpendum suo tempore ex ea aliquem fructū. Ad eum ergo modum omnis concionatoris vigilantia, labor & industria, quæ in hoc concionandi opere consumit, tēdunt sicut in finem ad colligendum aliquem ex auditoribus, bonorū operum fructū: qui nimirum fructus nihil aliud est, quàm auditorem ipsum euan-

Simile.

Finis concionatoris.

gelica doctrina mouere, dū eum à pestifera vitæ suæ consuetudine euellit, & à graui (qua tenebatur) peccatorum sarcina eleuat: aut certè si bonus est, ei vires nouas & robur ingerit, vt in dies in suarum virtutum augmentū crescat. Itaque studium eius & docendi labor, atque eloquentiæ, & suauiter dicendi stylus, quæ eius officij partes sunt, quas superius statuimus, omnia inquā hæc, tanquam in finem, in hoc quod est auditorem mouere ordinantur, sicut in fructum ex arbore colligendum. Quo fit vt potissima sit & principalior operis huius pars, quod aperte apostolus Paulus. 1. ad Corinthios epistola capite. 3. expressè fateri videtur cū dicit, ego plātaui Apollo rigauit, Deus autē in cumentū dedit, sed neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed Deus qui in cumentum dat, sic (inquit Paulus) hoc euāgelicæ prædicationis negotiū se habet, quod ego prima mea prædicatione, labore & sudore, nascentis Ecclesiæ plantas, nouiter posui, deinde autem Apollo, doctrinæ suæ sollicitudine rigauit, quæ quidem sollicitudine, christiana hæc fides in hominum cordibus sustentatur, omnia tamen hæc (quantumuis grauias) nullius essent

A

B

Exposi. 1. cor. 3.

C

Sf essent

A esset momenti omnino, nisi Deus virtute & potentia sua, ad culmen & bonorum operum fructum perduceret. Itaque secundum hanc apostoli sententiam, tam precipua est, in hac euangelicæ lectionis cathedra pars hæc, videlicet, auditorem mouere, quod hanc solam ipsius prædicationis fructum denominat, usque adeo, ut sine ea parui momenti cæteras esse asserat, quas in euangelicæ concione prædicator quisque apponeret.

Mouere prædicationis fructus.

2. ratio.

¶ Secunda ratio, quare auditorem mouere tam precipua sit pars in euangelicæ hac prædicatione est quidem. Nam si ita esset, quod concionatoris sermo, ornatus verbis extitisset, efficacissimisque rationibus abundaret, si tamen hac tertia frustraretur parte, quod scilicet auditoris animum minimè moueret, ut opere ipso aliquid eorum compleat, quæ aure in sermone percipit, si hoc inquam deficit, tunc temporis verè de auditoribus dicitur, sermonem minimè audiuisse, quamuis aperte eorum aures, suauitate dicendi concionator delectauerit. Et hæc communis est sacræ scripturæ loquutio, in qua parui valoris, auribus doctrinam percepisse dicitur, cum ab ipsa operis executione non adiuuatur: quemadmodum ex primo Regum capite. 2. apparet, ubi de filiis Heli sacerdotis habetur, quod postquam pater suus eos acriter reprehendisset de insul-

Qui non mouetur, sermonem non audit.

Exposi. 1. Reg. 2.

C ab ipsa operis executione non adiuuatur: quemadmodum ex primo Regum capite. 2. apparet, ubi de filiis Heli sacerdotis habetur, quod postquam pater suus eos acriter reprehendisset de insul-

tibus & abominationibus, quas quotidie in templo perpetrabant, in eos qui munera ad Dei templum deferebant, dicitur inquam de illis, quod patris vocem non audierunt. Non utique; quia verè eius verba auribus non percepissent, habebant siquidem apertas aures, sed ideo patrem suum minimè audisse ibi asseritur, quia optimum patris consilium, quod iam audierant, opere non impleuerunt. In quarto libro Regum capite. 17. filijs Israel Deus sic loquutus est. Reuertimini à vijs vestris pessimis, atque mandata mea & cæremonias, quæ vos docui seruate, & post hæc ibi relata verba, illico textus subiunxit, quod vocem Dei non audierunt, sed suam omnino indurauerunt ceruicem, ubi comperitum est, eos Deum non audiuisse, non esse utique, quia realiter eius vocem non perciperent, quia surdi minimè erant: sed propterea Dei vocem non audiuisse dicitur, quia ipsam Dei iussionem operi ne utique; mandauerunt. Præterea Exodi capite. 7. de Pharaone legitur, quod Moysen & Aaron fratrem eius audire noluit, cum ex parte Dei sibi præciperent, ut populum suum dimitteret: non quia auribus eorum voces nequaquam audisset, sed quia Dei mandatum quod sibi per eos transmissum erat, adimplere noluit. Quam etiam loquendi formam propheta David seruauit,

Exposi. 4. reg. 17.

Exposi. Exod. 7

C

B xit, quod vocem Dei non audierunt, sed suam omnino indurauerunt ceruicem, ubi comperitum est, eos Deum non audiuisse, non esse utique, quia realiter eius vocem non perciperent, quia surdi minimè erant: sed propterea Dei vocem non audiuisse dicitur, quia ipsam Dei iussionem operi ne utique; mandauerunt. Præterea Exodi capite. 7. de Pharaone legitur, quod Moysen & Aaron fratrem eius audire noluit, cum ex parte Dei sibi præciperent, ut populum suum dimitteret: non quia auribus eorum voces nequaquam audisset, sed quia Dei mandatum quod sibi per eos transmissum erat, adimplere noluit. Quam etiam loquendi formam propheta David seruauit,

Psal-

A Psalmo. 113. ubi de peccatoribus loquens, quorum aures malitia sua obturatae existunt, sic ait. Aures habent & non audient, quia profecto ea quæ audierint, opere ipso minime adimpleruri essent. Et huic sententiæ concordant etiam Iesu Christi domini nostri verba, cum, sicut ex Ioanne capite. 8. constat, ad veteris legis phariseos, qui rebelles in doctrina sua & pertinaces erant, sic fuit loquutus. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Vbi non eos damnabat Christus, quia auribus verba sua sancta non perciperent, erant enim maximè suis attenti concionibus, arrectasque nimium semper habebant aures ad redemptoris nostri doctrinam, sed eos non audisse coarguit, quia certe opere conculcabant, quod auribus percipiebant. Est igitur sanctæ scripturæ consuetudo, aliquem non audisse asserere, dum id quod audit opere non cõplet, ac per consequens verum habet quod iam modo diximus, videlicet, quod ille qui in sermonis doctrina non mouetur, ut eius aliquid opere compleat, concionem talem non audisse dicitur.

Exposi. Psal. 113.

Exposi. Ioan. 8.

3. ratio.

¶ Tertia ratio, quare potissima est concionandi pars, auditorem in concione mouere, est nimirum, quia in eam tanquam in euangelicæ eruditionis scopum Dux aliæ partes (quas supra diximus) docendi scilicet, & dele-

ctandi, diriguntur. Ad eum modum omnino quo in milite, eius arma & cætera militiæ ipsius instrumenta, ad belli victoriã ordinantur. Sic enim in concione ipsa, auditorem mouere, eumque à pessima delictorum vita erradicare, victoria quædam est, quæ potissimè in euangelicæ prædicatione (more belli) intendebatur. Quare dum concionator hunc finem assequitur, supra modum gaudio nimio affici debet, contentusque; admodum manere habet, quia hanc excellentem victoriam, iam de inimico consequutus est, quia doctrina sua rebellè peccatorem potenter deuicit, in qua etiam victoria, viriliter inferni demones simul debellauit. Et in qua præterea magnam fecit peccatorum stragem, siquidem peccatoris superbiam & inflationem in terram prostrauit, atque pertinacis hominis duram prorsus ceruicem deiecit. Quare sicut dux gaudens & triumphans, ab ipso egreditur bello cum iam consequuta inimicorum fuerit victoria. Sic etiam dum euangelicus prædicator in concione sua malorum ceruicem deiecerit, eorumque victoriam obtinuerit, tanquam potissimus dux, victoriæ triumphum portans, à concione sua gaudens & triumphator exire debet, atque ediuerso, dum concionator in edisserenda euangelicæ doctrina, suos consumpserit

A Simile.

Mouere concionatoris victoria.

B

Simile.

C

A sudores, & post hoc nullus mouetur auditorum, cōfus admodum manere debet, perpēdens q̄ in bello, quod in sermone aduersus peccatorem (velut cōtra inimicum mouit) peccator ipse victor & triumphator manet, quia tanta fuit eius resistentia & pertinacia, vt concionatoris verba (quārumuis efficacissima) eum vincere minimē potuerunt.

4. ratio. ¶ Quarta ratio, quę præcipuū in euangelica hac eruditione, hanc mouendi partem cōstituit, est quidē, quia si concionator doctrina sua auditorem non moueret, estō in omnibus alijs requisitis partibus, concio eius abundaret, tunc temporis inquam, concionatorem pariter & auditore

B anxiam quędā deberet premere cura, existimātes nō nisi magnā esse Dei indignationē & flagellū, q̄ euangelica verba frustrata māserrint, sine vllō profus animarum lucro, Matthei. 13. capite, atq; Lucę capite. 8. adducitur parabola illa seminātis, quę à Christo redēptore nostro, ob hoc solum adducta est, vt homines in suę saluationis negotio excitarentur, attendentes quā difficilis eorū existeret salus, cum ex quatuor seminibus partib⁹, tres omnino perditę fuerint, qua de causa vocē Christus extulit dicens: Qui habet aures audiēdi audiat. Quia per hęc vocis exaggerationem, homines animaduertere voluit, maxima debere

C anxiam cura, perpēdentes quā

parū fructus, eius euāgelica doctrina in eis generaret, cum ex quatuor terrę partibus, vna dumtaxat semen ad fructificādum recepisset. Vnde aperte colligendum est, hoc nō nisi grandem exitisse Dei iram & flagellum, pro nostris peccatorū demeritis inflictum.

¶ In cuius cōfirmationem, illa fuit redēptoris nostri accerrima correctio, quam scribis & phariseis dedit, sicut Ioānes cap. 8. refert, dicēs, q̄ quia ex Deo nō erāt. Hęc ab eo p̄meriti erant punitionē, q̄ scilicet eius doctrina minime in eis vim & efficaciam haberet. Et hoc idem est quod iterū in eodem loco eis fuit loquutus cū dixit, sermo meus nō capit in vobis, cum enim vas aliquod, liquore vno plenum existit, capacitatem in se ne vtiq; retinet, vt quicquam aliud in se ipso iam capere possit: sic pariter argumentum non mediocre est, q̄ diuini verbi auditor, mūdi rebus repletus existat, dum sanctā euangelij doctrinā iā capere minime potest.

¶ Matthei cap. 21. adduxit Christus illam vineę parabolā, vt colonos quibus locata erat confunderet & damnaret, quia domino suo eiusdem vineę fructū suo tempore non reddiderunt. In cuius metaphore relatione, nobis ipsis accriter minatur Deus sic nobis cōtingere debere, si euāgelij fructum non dederimus, quia nimirū à nobis vineā locatā auferet, quę

A quę vinea pro hoc statu, secundum sanctorum expositionē, non aliud quā fidei, regniq; cælorum cognitio est, eamq; colonis alijs, qui tempore suo fructum referant postmodum locabit. Itaq; q̄ cælorum regnū à nobis Deus auferat, & q̄ fidei atq; sacramentorum cognitionē tollat, in grāde est nobis à Deo inflictum flagellū, ob hoc solum, quia sancti euangelij doctrina in nobis ipsis fructum nō peperit. In cuius cōsequentiā adducit redemptor noster Christus illā ficulneę similitudinem, quā Matthæus cap. 21. & Marcus. 11. capite refert, cui proculdubio maledixit, quia in ea ficus non repererat. Nam etsi folijs abundaret, viriditatemq; in ramis haberet, minimē hoc sufficiebat, nam ratio ipsa exigebat, vt cultura quam tanta solitudine hortulanus sibi impēderat, aliquid ampliūs de se produceret, quā foliorum viriditatem, quandoquidem iustū erat, q̄ maximo hortulani labori, maximus etiam corresponderet ficulneę fructus, & hinc fuit q̄ tāta indignatione Deus illi maledixerit. Ex quo colligitur, apertam esse in nobis Dei maledictionem inflictam, in hoc, q̄ euangelij sui doctrina, iam in auditoribus non fructificet.

C ¶ Et vt tādē materię huic finem imponamus, hęc fuit terribilis illa comminatio, quam primus & præcipuus euangelij con-

cionator Ioānes Baptista, in mūdum veniens hominibus fulminauit, sicut Matthei capite. 3. habetur, vt homines à tā graui peccatorum somno, quo tenebantur excitaret, eosq; omnino terreret, vt ad culparum suarum asperriam pœnitentiam, atque virtutum exercitium accurrerent, dum tam fortiter acclamasset dicēs: Genimina viperarum, qui vos docuit fugere à ventura ira? Agite fructus dignos pœnitentię, iam enim ad radicem arboris securis posita est. Ex quibus verbis liquido demonstratur, ob hoc solum arborem abscindendam fore, quia fructum de se quę ipsa exigebat doctrina, non producebat, quandoquidem hoc verissimum est, nihil magis in causa esse posse, cur nos Deus à se repellat & omnino perdat, quā quia eius sanctā euangelij doctrinam in vanū recipimus, nam etsi in nobis aliqua virtutis folia, viriditatēq; concionatoris doctrina producat, quemadmodū ipsę sunt apparentię virtutis & argumenta, atq; christianitatis exterior apparatus, quę in homine, solum arboris folia sunt: ceterum Dei palato nihil horum satisfacit, quousque in anima nostra, euangelicę prædicationis fructus pullulat. Itaque sicut qui seminat, quamuis granum quod in terram sparsit, in herbam crescat, minime contentus est, quousque in spicam formetur: sic

Expof.
Matt. 3.

Simile.

Expof.
Mat. 21.

B

Simile.

C

Simile.

A etiam Dei voluntas nūquā ad impletur satis in hac diuini verbi seminatione, quam concionator in auditoribus facit, etiam si in herbam crescat, quę utiq; herba, principiorum virtutis solum cognitio est, quousq; eius diuina verba, in ipsis auditoribus illū fructum spicę emittāt, quem ipse euangelicus sermo exigit.

Exposi. Lucæ. 5. ¶ Petrus Ecclesię princeps (sicut Lucas capite. 5. refert) maxima anxietate præssus dixit: Per totā noctem laborantes nihil cepimus. Si igitur hic apostolorū princeps, totiusq; mundi pastor, tāta angebatur cura, quia vnus dumtaxat noctis laborem, quatuorq; piscium lucrum amisisset,

B & quia rete ipsius, parūper extiterat consumptum: quanta ergo maiori iustitia prædicator quisque euāgelicus, sese affligere deberet, tot annorum studij sui, laborē perditum perpēdens, totq; dies & noctes, quibus litteris insudauit omnino cōsumptos prospiciens. Et post hæc omnia, q̄ diuini verbi auditores ita rebelles & pertinaces in suis maneat delictorū sarcinis, ac si nunquā penitus audisēt: Quid Deus, quid cęlum, aut quid denique virtus ipsa sit. Hęc proculdubio cura, præcipuaq; anxietas esse debet, quę concionatoris animum supra omnia præmat. Est igitur auditorem mouere, tam præcipua euangelicę prædicationis pars, vt sine ea totum cōcionatoris of-

Concionatoris, per d. ti lobares.

Concionatoris anxietas.

ficiū ruat, atque defraudatum a penitus maneat.

¶ CAPVT. II. QUID sit auditorem, euangelica doctrina, mouere.

HABITO iam quanti sit ponderis & momenti, in concione euāgelica auditorem mouere: edisserendum nobis restat, quidnam sit in sermone, auditorem mouere, quandoquidem non tam facilis & perspicua materia hæc est, vt in ea quam plures decipi non possint. Dico igitur quod auditorem mouere, non est ad intelligentiam doctrinę, intellectum eius excitare. Itaque non est mouere auditorem, ipsum adducere vt veritates euangelicas, quę ibi proponuntur, intelligat, non est item eleganti dicendi stylo eius aures demulcere, neque est q̄ intellectus eius subtilitatibus, delicatissimisq; & curiosis doctrinę pūctis ditescat, nā de Deo intelligere, bonis & malis, catholicis & hereticis, vanis & grauib' simul christianis, cōmune est. Et vt in plurimum, maior eorum hominum pars, qui in rebus mundanis curiosi & habiles existūt, habiles etiam redduntur & ingeniosi atque curiosi nimis, vt etiā conciones intelligant & penetrent. Et hi cōmuniter sunt, qui sese concionatorū censores ostēdere conātur, magnā inter rudes & ple-

auditorum mouere.

B

De Deo intelligere, omnibus commune.

C

Concionatorum cęlores.

A & plebeios homines ingenij sui & habilitatis ostentationem demonstrare volentes. An malus bonusue fuerit concionatoris sermo, an supra vel subter regulas fuerit loquutus, an eleganter vel barbare dixerit. Cum tamen verū sit q̄ in præsentī materia, istitales in messem alienam falcem mittant. Non enim eorum est professionis, de simili negocio sententiam proferre, non enim auditoribus datum est sermonē, per verborum superficiem diuidicare: sed ex eo id solum eligere, quod vitę suę reformationi conducit.

B ¶ Idem omnino de reliqua vulgari populi gēte dici potest, quorum quilibet suo modo, & iuxta naturę suę & ingenij talentū intelligit in concione, si non omnia, saltem maximam concionis partem, aut certe id, quod se in se ipso recipere velit, ad eius nimirum salutē sufficiet. Est ergo verissimum, q̄ auditorem in cōcione mouere, nō est intellectū eius, ad eorum quę dicuntur intelligentiam excitare, cum hoc inquā omnibus cōmune sit.

Auditorum cura.

ratio.

C ¶ Item quia hoc quod est auditoris intellectum illuminare, nō est euāgelicę prædicationis fructus, estō verum sit, q̄ ianua per quam ad mouendum ipsam voluntatem ingreditur, ipse hominis intellectus est, nihil enim voluntas amplexatur, nisi prius intellectus illud apprehenderit. Hoc

tamen adhuc non sufficit, vt ipsa moueatur voluntas, iuxta euāgelicam illam sententiā, non omnis qui audit venit ad me, sed qui facit voluntatem patris mei, ac si clarius dixisset, nequaquam sufficit vt homo ad me veniat. Et eius voluntas ad hoc idē moueatur, q̄ doctrina euangelica in auribus eius & intellectu sedeat, sed oportet vt postmodum doctrina ipsa per intellectum (veluti per ianuam) ad voluntatem ipsam descendat. Igitur auditorem euangelica doctrina mouere, est nempe eius attrahere voluntatem, vt pessimum, quem tenet deserat viuendi modum si malus est, & vt opere ipso compleat, quod auribus susceperit. Quod si bonus extiterit, est quidem no uas ei ingerere vires & stomachum, vt virtutem ipsam, quam exercet, in dies magis ac magis in augmentum ducat, atque in perfectiorē semper reddatur viuendi modum.

Expositio.

Quid sit auditorē mouere.

B

Simile.

¶ Itaq; sicut artificem, magnum aliquem mouere lapidem, nihil aliud est, quā eum palangis & cuneis, a suo euellere nativo, neq; antea (quantumuis multis ictibus percutiatur) minime moueri dicitur, quousq; sedē, quā in ipsa habebat terra omnino deserat, & quousq; a cōplexu, quē cū ipsius terrę visceribus habebat, erradicetur: ita etiam concionatorē, ipsum mouere auditorē minime dicitur (quantumuis, eum

C

A plurimis doctrine sue ictibus percutiat) quousq; eum a sensualitatis sue tenacitate erradicet, & quousq; amplexus, quos cum carne & sanguine ducebat, penitus deferere cogat. Itaq; sicut hamus in os piscis immissus, eum a suo educit origine & mansione, & a recreatione pariter qua in aqua refrigerio tenebat, in qua dulciter vitam gerebat: pari forma predicator euangelicus, tunc temporis auditorem mouere dicitur cum doctrina in eius intellectum (tanquam hamus immissa) eum apprehendit, & a sue carnis & sanguinis refrigerio educit, ubi totum eius esse & vite recreationem retinebat. Itaq; sicut canis praedam mouet, cum eam ab spe

B lunca, in qua erat inclusa exire facit, eamq; per diuersas camporum partes insequitur: ita etiam dum concionatoris latratus tam efficax redditur, & peccatorem a vitiorum suorum spelunca & latibulis educit, ipsumq; sic anxiatum, & iam ad Deum anhelantem insequitur: tunc temporis inquam verum habet, & auditorem mouet.

Simile.

Simile.

Exposi. Hic. 16.

Simile.

tunc temporis eum piscari dicuntur, & dum concionator latratibus suis, a suorum vitiorum mansione peccatorem exire cogit, per virtutis capum eum anhelantem insequens, eiq; ad Deum perueniendi magnam ingerit sitim, eo desiderio & calore, quem ceruus iam a sagitta percussus secum gerit, & aperto ore aque viuentis fontem anhelat: tunc inquam eum venari dicitur. Itaq; sicut naus ad aque linguam apposita, quantumcumq; diuitijs omnibus extiterit onusta, & machina mentis, ceterisque bellicis instrumentis sit munita, minime mouetur, quousq; validus vetus eius percutiens vela, nauigare cogit: sic omnino auditoribus accidit, nam ad sermonem linguam, diu consistere contingit, quia etsi ingenio optimo ceterisque naturalibus donis, velut pretiosae naues ditescant, quibus profecto gratis atq; donis Deo deseruire possint, nunquam tamen in concione moueri dicuntur, quousq; ipsius concionatoris doctrine spiritus, tanquam validissimus vetus, affectus eorum vela concutit, eosq; per mundi huius labores & erunas nauigare compellit, usq; dum in beatitudinis portum peruenire valeant. Et hoc est quod regius David propheta in Psalmo. 142 ait: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Ac si dixisset clarius, gratiae omnes naturales, quas in me constituisse dignatus est, nequaquam me mouere sufficient, nisi

Simile.

Simile.

Simile.

Exposi. Psal. 142

spiritus

A spiritus tuus bonus, quem in sanctissimis tuis verbis inclusisti, velut validissimus vetus, in beatorum patriam me nauigare cogat. Itaque quantumuis concionatoris verba omnes auditoris potentias tangant, eius demulcendo aures, diuitemq; veritatibus eius intellectum reddens, atque memoriam eius quasi thesaurum implens, ac denique linguam erudiens, vt dulciter quod audit loquatur, nunquam tamen eum mouisse dicitur, quousq; verba ipsa quasi iaculae, cor eius feriant, atq; in Dei amorem inflammant, vitaeque frigiditatem, quam in vita auditores habebant, a se penitus expellunt.

Quando mouetur auditor.

¶ CAPVT III. Quod optimus dicendi stilius, auditorem mouet.

HABITO a nobis iam quid sit in concionibus, auditorem mouere, videndum modo est: quis nam concionatori erit habendus modus, vt auditorem mouere possit, siue quae possint esse causa, ex quibus facilius durum & rebellem auditoris, cor, mouere valeat, vt doctrinam quam in auribus ex concione portat, operis executioni demandare valeat. Et esto quam plurima sint media, quibus hic intentus finis & propositum concionator consequatur. Attamen inter alias, quas ego legerim cau-

quatuor mouendi causa.

fas, ex quibus a concionatore auditor moueri possit, quatuor mihi videtur praecipuae, ex quibus facilius euangelicus concionator, auditores ipsos mouere possit, vt doctrinam, quam mente retinent, continuo virtutum operibus exercent.

¶ Primam ergo causam siue modum, quo auditor a concionatore moueri habet, assignat Quintilianus, lib. 9. de compositione, capite. 4. vbi ait. Potissimam causam, ex qua orator auditoris animum mouere habet, optimum esse dicendi stylum, cum videlicet suauiter, gratiose, & eloquenter concionator auditoribus loquitur. Nam quemadmodum tuba equum ipsum ad bellum alterat & ferocem reddit, saltemque dare cogit, & a composito & quieto eius incessu extrahit: sic etiam suavis & eloquens dicendi stylus tuba quaedam est quae hominem commouet, & intra se ipsum alterat, vt id quod in concione dicitur recipiat, & vt a leto & remisso virtutis incessu, quem in vita remisse ducebat, exeat, atque ad virtutem exercendam celeriter egredi compellit. Est inquit Quintilianus in oratore suavis & eloquenter dicendi modus, lyra quaedam siue cithara, quae dulcem quandam audientium auribus melodiam ingerit, ex qua eorum affectus efficaciter mouentur, nam ex rudi & aspero habilem & molem auditorem reddit,

Primus mouendi modus.

Quintilianus.

B

Simile.

Doq. T

C

Simile.

Sf s & ex

A & ex amaro & insipido, suauem & dulcem, atque ex agresti, nobilem & illustrem constituit. Itaque sicut Musica cor hominis demulcet, & intra seipsum tenerū reddit, ita ut sepe numero eum in lachrymas vertat: sic omnino inter concionatorem & auditorē accidere solet. Nam dum concionator dulcem cōsequitur & eloquentem dicendi modum, in tantū auditoris emollit cor, talemq; sibi deuotionem & animi teneritudinem gignit, ut à lachrymis se continere vix valeat, immo totus in viuas vertitur quandoq; lachrymas, ac proinde suauissime in Deum ipsum, spiritū eius leuat.

B Et in hoc antiquorū prophetarum vaticinandi modus, fundatus fuit. Nam multoties ad ea quæ ventura erant prophetandum, prius spiritū suum aliquo musicæ instrumento ad Deum quandoq; leuare conabantur, sicut in. 4. regum libro, 3. c. habetur. Vbi Eliseus, ut tribus regibus successum, quem in bello habiturierant prophetaret, iussit ad se musicum quendam afferri, qui coram eo psalterium pulsaret, cuius nempe melodia, ipsius prophete spiritus excitatus est, ac per consequens totius belli euentum regibus prædixit.

C Præterea in primo Paralipomenon libro capite. 25. legitur de Dauid, quod in templi ministeriū tres segregauit musicos, qui ci-

thararum, psalteriorumq; & cāpanarum musica, res ipsas venturas populo prophetarent. Et inde est quod primi Regum ca. 16. de ipsomet Dauid propheta asseritur, quod cum citharam suam coram Saule rege pulsaret, spiritum malum, qui regem ipsum vexabat procul expellebat.

Et sicut multiplex esse solet musicæ genus: sic etiā diuersos in corde audiētis effectus musica generat. Nā alia est melodia, quæ ad lachrymas & tristitiam animos commouet. Qua de causa antiqui omnes in mortuorum obsequijs, tristibus semper utebantur musicis, in quem nimirum finem, talia semper eligebant musicæ instrumenta, quæ lachrymas & dolorem in audiētibus excitaret, sicut erant buccinæ & cornetæ, atq; cāpanæ, ut his audientium animi ad placentum facilius excitarentur & dolorem, quem ipsa mortuorū exigebat memoria. Et inde est quod adhuc inter nos missa quæ in obsequijs defunctorum decantatur cantum lugubrem nimis & flebilem contineat, in tantum ut quandoq; auditorum animos liquefaciat, ita ut in lachrymas etiam penitus resoluantur.

Aliud est musicæ genus, quod audientis animum ad audaciam & fortitudinem commouet, et ut grādia viriliter aggrediatur homini animum et ferocitatē quandam præstat, sicut in bello tuba

Exposi.
1. Regū
cap. 16.

Simile.

Tristis
melodia

antiquo
rū mos.

C
Defuncto
rū missa

2. Musi-
cæ genus

A quæ equū cōturbat, & fœroce reddit, nec non & in sedenti ipsi militi, vires magnas & audaciā ingerit, ut inimicos animosē aggrediatur.

¶ Aliud quandoq; est musicæ genus, quod hominum corda, ad lætitiā mouet, sicuti sunt qui vulgo ministriles dicuntur, & quæcūq; alia his similia, quemadmodum est (quod Hispanè rabel, & tamboril appellatur) quæ quidem musicæ instrumenta de se, nimium iocunda sunt, & hominis spiritum ad gaudiū & tripudium quoddam excitāt, atque de se melancoliam omnem & tristitiam ab hominibus aufugāt.

¶ Aliud verò musicæ genus est, quod hominis cor ad deuotionem, rerumq; diuinarum contemplationem attrahit, & taliter illum emollit: atque teneritudine quadam induit, quæ sæpe in lachrymas vertat, in quibus peculiarem homo ipse gustum & delectationem accipit, quemadmodum in officij diuini Ecclesiasticis contingit cantibus. Vnde de diuo Augustino legitur, quod vsque adeo Ecclesiasticis delectabatur canticis, quod in eis omnino cor eius liquefiebat, quousque oculi in ipsis suauissimis canticorum melodijs, viuarum

B lachrymarum fiebant fontes: & quod cantorum voces tam dulciter eius delectabāt aures, quod in ipsis vberrimè & amarissimè fiebat, tamq; suaves sibi in hu-

C iusmodi canticis essent lachrymæ, ut bene illi esset cum illis.

¶ Adeum igitur modum dum concionator artem & suauem dicendi stylū in concione sua ostēdit, cum eloquentiam & rhetoricam in sermonibus suis ducit, genus quoddam musicæ est, quæ auditor ipse supra modum delectatur, eiusq; affectum & spiritum, ad cælestium rerum appetitum excitat, atque ad rerum diuinarum contemplationem pro uocat, & aliquo modo taliter in hac parte eum eleuatum & sublimem reddit, ut quasi exutum iam & ereptum prorsus, à carnis & sanguinis indumēto relinquat, & tam tenerum delicatumq; in rerum contemplationem vertit, ut iam potius spiritus quidam, quàm homo appareat, quia totus nimirum in Deum iam transformari videtur.

¶ Igitur quemadmodum varia musicorum instrumenta variè mouent auditoris affectus: sic etiam iuxta varios in concionatoribus dicendi stilos, tanquam per diuersa musicæ instrumenta, ad diuersos virtutis effectus auditorū animi mouentur. Alij namq; eloquentem dicendi modum sortiuntur, sed tamen triste & lugubrem nimis, qui ad suorū peccatorum plāctum & lachrymas, auditorem mouet, aut certe ut exilij, in quo à beatorum patria separatum se videt, memoriam teneat, auditores excitat.

Et

Eloquē
tia musi-
cæ gen^o.

B

C

A Et hi tales concionatores, ad defunctorum exequias valde accommodati sunt, vt viuorum duritię atque brutalitatem deuincant, qui vt in plurimum, sic in proximorum morte se gerunt: ac si omnino insensati essent. Neque peculiarem alium sensum de proximorum morte assumunt aut dolorem, quàm de suorum canũ aut pecorum morte, quin potius vehementius suos sentiunt & deplorant equos & canes, quàm christianos homines, & hic tristis dicendi stylus, sic per tristia & lamentabilia vocabula dispositus, proficuum admodũ ad christianam concionem communiter existit. Nam homines in hoc

B miserabili exilio positi, plures habent deplorandi causas, quàm letandi aut ridendi. Quam plurimas siquidem Deo habent irrogatas offensas, atque innumeras etiam rusticitates & inurbanitates, erga Deum creatorem suum se commisisse reperient, quia naturę & fortunę dona, videlicet, ingenij, pulchritudinis, salutis, honoris & diuitiarum, sibi ipsis vsurpauerunt, & ea extraneis alijs negocijs à Dei seruitio prorsus alienis applicauerunt. Est etiam lachrymabile admodum, à propria beatitudinis patria tam

C longe distantem sese hominem conspicere, atque in tam vili mudi huius oppidulo, se commorantem videre. Est præterea homini plorandum maximè, tam putri-

dum se & miserabilẽ conspicere A tam passionibus plenum, tam terrestribus & caducis reb' procliuem, vsque adeò vt si in se ipsum veræ contemplationis oculos iniicere decreuerit, sese proculdubio contemplari omnino verebitur. Plorandum præterea sibi est, quàm parui in omnibus extiterit ingenij & prudentiæ, nam fauores & gratias, ab ipsa diuina manu tam continuè præstitas, minimè recognouit, ita vt cum hæc omnia maximo deberet prætio habere, non nisi pedibus tanquam brutũ animal conculcauit, & tandẽ vsq; adeò sunt homini abundantiores tristitię & lamentandi causę, potius quàm gaudendi, q̃ ex quatuor humane vitę partibus, tres potius lachrymarum sint quàm lætitię.

¶ Alij concionatores diuersum ab hoc omnino, cõsequuntur dicendi stylum, qui non ad tristitiam & dolorem, sed ad gaudium, animiq; solatium auditorem prouocant, ipsiusque hominis animum feruenter excitant, vt Deo iocunde & delectabiliter seruire valeãt, qui in omnibus virtutũ operib', quę agũt lætitiã hanc propè semper disseminatam ducunt, etiam si in seipsis, virtutis opera difficilia esse sentiant & aspera, quia huiusmodi concionandi modus, non nisi vocabulis quę Dei misericordiam & feruorem animi sonant, semper insertus est.

Præte-

A Præterea hic dicendi modus innumera beneficia, quę à diuinę maiestatis manu, tam liberaliter semper homo recipit, præsentat. Necnon cęlestia omnia & superna bona, quę in regno cęlorum sibi Deus reposita habet proponit, vt ex his in Dei seruitium efficacius excitetur homo, non quidem timore pœnę (velut seruus) sed amore glorię, tanquam verus Dei filius. Itidem hic concionandi modus, valde etiam auditoribus est proficuum, tum peccatoribus & perditissimis iam hominibus, quia eis animum & fi-

B duciam maximam præstat, vt peccata sua derelinquãt, intelligentes quantum Deo creatori suo debeant, cum circa illos tanquam verus pater semper se gesserit, eorum defectus continue tollerando, vt inde feruentius excitentur ad hoc vt virtutis bonum, tota mente & viribus suis amplectentur. Est præterea suauissimus hic concionandi modus religiosi viris accommodatissimus, qui continue & curioso, virtutis viam exercent. Siquidem eorum animos demulcet & recreat valde,

C nouum eis diuinę maiestatis gustum præstans, eorumque voluntatis appetitum ardentissimo Dei amore cibans, vt ipsius Dei iam bonitate & misericordia capti, quam ab ipso, in hac lachrymarum valle habituros

Asperant, in laboribus, quos quotidie perpetunt, minime deficiant, sed quotidie in ipso virtutum exercitio anime quietiores existant, semperque in melius crescant, ipsaque Dei bonitas iam intellecta, eis acutissima ingerat calcaria, vt deinceps nouo animo pondus virtutis celeriter portent.

¶ Alij vero aliud musicę genus in dicendi modo cõsequuntur quia leniter & blandè atq; delectabiliter loquuntur, quorũ vocabulorum compositio, ad deuotionem valde auditores mouet. Qui quidem dicendi stylus, intra ipsius audientis animum, lenitatem quandam atq; delectationem, in rerum spiritualium contemplatione generat. Nam (sicut supra diximus cum de peccatorum tristitia loqueremur) q̃ eorum memoria & dolor lachrymas ab homine educebat, sic etiam qui vir religiosus est, ex tali dicendi stylo in virtutum atque cęlestium rerum cõtemplatione liquefit, & in lachrymas totus resoluitur.

C Et hoc musicę genus proprium est, vt ab auditoribus frigiditatem brutalitatemq; expellat, qui vt in plurimum non sicut homines, sed veluti animalia bruta de Deo sentiunt, & res ipsas diuinas & spirituales, quę animarum suarum salutem concernunt (veluti peccora transigentes) solum christianismi

Simile.

Plures deplorandi causas quam ridendi.

2. deplorandi causa.

3. deplorandi causa.

4. plorandi causa.

Simile.

Lege modum.

liber
mon
mon

Alius dicendi stylus.

B
nig
as
soluo

Simile.

Simile.

A christianismi vexillum in fronte portat, legisque ceremonias inaniter exercent, quia procul dubio nullam aliam vitam, aut calorem, siue spiritum, sibi prestant. Et cum maior hominum morbus, comuniorque hodie na die tepiditas hæc & frigiditas sit, talis concionandi stylus summopere necessarius est, quãdo quidem periculosum viuendi genus hoc est. Sunt enim huiusmodi homines, qui sic tepidè viuunt, ad peccati mortalis iam radicem constituti, atque proximi admodum, vt in graues Dei offensas incidat. Nam quemadmodum in infirmitate corporali, stomachi frigiditas in homine mortis vigilia est, nam ex frigiditate hac, illico vita corrumpitur: sic etiam virtutis frigiditas, in christiano homine, animæ suæ morti vicina est nimis. Nã cum ibi virtutis iam deperditur calor, ex consequenti anima debilitatur, atque præceps omnino in peccata dilabatur. Qua de causa hic concionandi modus auditoribus maxime conducit, nam comuni huic omnium hominũ morbo medicamen præstat, quem nimirum tepiditatis morbum viuentes omnes intra se ipsos quasi ignari latenter creant, existimantes ex hoc nihil sibi periculi imminere, in quo tamen falluntur maximè. Nam estò verum sit, quod tepidus viuendi mo-

du, de se infernalis non sit, est tamen vsque ad eò hominibus periculosus, & inferni incendio vicinus, vt inde facile in mortale, ac per consequens in baratrum dilabatur. Et (ni ego fallor) comunior & tritissima via qua dæmon plurimas illaqueat, & ad se attrahit gentes, hoc tepiditatis & frigiditatis vitium est. Est igitur verissimum, quod sicut diuersa sunt materialia musicæ instrumenta, quibus variè hominum mouentur mētes: ita etiam varij sunt in concionatoribus dicendi styli, quibus auditorum corda diuersimode in virtutem adducuntur. Alius enim hominem fortificat, atque illi ad virtutem animum ingerit, alius vero delectat, deuotionemque in homine leuat, & tandem alius auditorem lætificat, vt grato & libenti animo Deo seruire studeat. Et hi varij dicendi modi in concionatoribus, vt in plurimum à varia eorum complexionem & natura oriuntur. Melancholicus quippe omnia quæ loquitur tristitia sunt & lamentabilia. Sanguineus autem, omnia iocundè & lætanter in concione depingit. At vero colericus furiosè omnia & iracundè concionatur. Flegmaticus tamen lente & benigne vniuersa proponit. Et tandem qualis natura vnus quisque est & conditione, sic suam vestit in concionibus

Tepiditas tritissim⁹ hominũ laqueus.

Vari⁹ dicendi stylus.

Melancholicus.

Sanguineus. Coleric⁹

Flegmaticus.

A nibus doctrinam, veritatibusque, quas ex librorum lectione eliciunt, idem esse & spiritum omnino præstant, quem in semetipsis vnus cuiusque; exigit complexio.

¶ Secunda ratio, quare concionatoris rectus dicendi modus, maximè conducit, vt auditorem moueat est, nempe quia hominis voluntas raro aut nunquam mouetur, quin prius intellectus ipse vincatur, sicut qui ciuitatem aliquã debellare decernit, ante omnia fortiorè illius turrim (in qua totius ciuitatis vis consistit) præcipitare conatur. Nam cum hæc semel in terram deiecerit, facile est postmodum ciuitatem ipsam ingredi, ac percõsequens totum sibi populum subiugare. Sic pariter firmissimum castellum, in quo tota hominis vis & fortitudo consistit, eius nimirum intellectus est, ibi namque omnis eius virtus, consilium, & sapientia residet. Nam quemadmodum taurus, in ceruice valorem, omnemque fortitudinem suam retinet, sic ceruix hominis, in qua omnes suas habet repositas vires, eius certè ingenium est. Et sicut ad edomandum bobem, vt aratro terram rumpere valeat, hominumque vsui accomodatus existat, primum omnium eius oportet edomare ceruicem, ipsius collo iugum imponēs, inde enim totus vertitur mansuetus & tractabilis: sic etiam præuidens maxima sua sapientia Deus, quæ

hominis fortiora sunt, in ipsius intellectu ceruice consistenter, primum quod in hac christiana lege curauit, fuit quidem eiusdem legis iugum, sicut indomitæ vitulæ, homini imponere, vt sic virtutis agrum rumpere possit. Vnde de Matthei. 11. capite ait: Tollite iugum meum super vos. Quod certè nihil aliud est, quàm vestrũ catholicis veritatibus, iudicium submittere, quas sola fide venerari oportet. Hæc namque subiectio, intellectus vestri superbiam domabit, atque viam per quam ad voluntatem ipsam ingredendum est, rectam & planam penitus reddet.

¶ Hæc ita est diui Thomæ doctrina, in. 1. 2. quæstione. 83. articulo. 3. ad tertium argumentũ, & in quæstione. 17. articulo. 1. & 5. Vbi de hoc eodem ordine tractans, qui inter has duas potētias, intellectum scilicet & voluntatem vertitur, ait, quod ordinem hunc semper in rebus natura ipsa prosequitur, quod videlicet primitus est rem aliquam intelligere, postmodũ verò eam velle & amare. Itaque intellectus in hoc solũ deseruit, vt res omnes ipsi hominis voluntati præsentet, vt eas pro suo beneplacito à se repellere vel admittere possit. Itaque interdum quod hoc intelligendi lumen sibi aduenit, semper de se voluntas indifferens est, quia in neutram partem declinat. Vnde fit vt voluntas de-

precipu⁹ hominũ morbus.

Tepiditas periculosa.

Simile.

Oratio.

C

ratio.

Simile.

Turris hominis intellectus.

Simile.

Simile.

Ante omnia vincendus est audiētis intellectus.

Exposi. Mat. 11.

S. Tho.

Simile

C

A se cæca denominetur potentia, quia minimè per se de reb⁹ ipsis concipere sufficit siue impregnari, nisi per ipsius intellect⁹ opus. **Simile.** Quare hominis intellectus tanquã vir circa ipsam se habet voluntatem, siquidem omnes hominis actiones, ipsius intellectus sunt filia, quarum mater ipsa exitit voluntas, quæ earũ fecit parum, intellectus verò, qui eas genuit, pater est. Cũ hæc igitur ita se habeant, q̄ nullus ad voluntatem patet additus, nisi per intellectũ ipsam, prædicatori maximè conducit, ad hoc vt in concione doctrina sua, hominis voluntatẽ mouere possit, q̄ prius eius intellectum vincat, ad quod optimus dicendi stylus maximè conducit. **B** Quod vtiq; fit, dum cõcionator, ordinem, distinctionem, verborumq; elegantiam, in concionibus suis seruat, hoc enim de se hominis ingenium libenter amplectitur, quia semper à natura sua, ad sapientiam & artem procliuis est. **Simile.** Hac igitur in homine, intellectus fortissima turri iam à concionatore: debellata, facile est inde ad voluntatem ipsam descendere, eamq; suauitate doctrinæ afficere, vt ad virtutum opera profèquenda moueatur. **C** Et hac admirabili industria propheta Nathan cum David vsus fuit, vt enim regem moueret vt in Deum conuerteretur, atque peccati sui poenitentiam assu-

meret. Eo quòd turpissimum cũ **A** Vriæ vxore adulterium perpetrasset, ipsiusq; occidisset virũ prius regis intellectum vincere curauit, in cuius consequentiam, parabolam illam de centum ouibus proposuit, vt ex ea maximũ, quod perpetrarat scelus, rex agnosceret, & sic compũctus, delicti sui culpam lamentaretur. Vnde regius propheta indignatus: de homine, qui alterius dilectissimam ouem arripuerat, capitis sententiam cõtra eum proferens, simul contra se ipsum dedit, quandoquidem solus ipse reus delicti erat, quo cognitio, cum in se reuersus esset, statim plurimis obortis lachrymis & gemitibus, ad Deum conuersus **B** est, humiliter & ex toto corde suorum delictorum veniam deprecans. Itaque prima sui laboris pars, quam hic propheta assumpsit, vt regem David lucraretur, fuit quippe ante omnia eius intellectum coarguere, ex quo postmodum facile fuit, ad libenter suorum peccatorum recipiendum lamentum, eius commouere voluntatem. In Deuteronomio capite. II. dispositum erat, quòd ex ipsa lege, quam iam professi erant, titulos quosdam siue schedulas scriberẽt, quos in frõte fixos portarent, ac deinde **C** ex eisdem legis scriptis, annulos conficerent, quibus suas decorarent manus, vt ex hoc populus intelligeret, quòd legem ipsam

Intelle-
tus, po-
tentia
cæca.

Simile.

Simile.

Primus
cõcionatoris
labor.

Simile.

Exposi.
1. Reg. 12

Mira p
phete in
dustria.

Manus
virtutũ
sunt o-
pera.

Simile.

Exposi.
Plin.

Figura,
Deute.
11. c.

A ipsam prius in intellectu repone-
re haberent, eius nimirum ve-
ritatem intelligentes & ruminã-
tes. Nam cum iam in legis do-
ctrina, intellectus hominis edo-
ctus satis extitisset, decebat illi-
co anulis manus ornare, quod
profècto nihil aliud erat, quàm
in manibus etiam legem ipsam
debere portare, quia manus vti-
que, ipsa virtutũ opera sũt. Itaq;
legis ordo talis erat, vt primum
in intellectu, deinde in manibus
esset, quia primitus lex intelli-
genda est. Secundo autem operi-
bus demandanda, quãdoquidem
operibus ipsis malè adimpleri
potest lex, nisi prius intellectus
consideratione cribretur. Nam
sicut homini naturale est post-
quam cibum masticauerit, con-
tinuo illum deglutire: sic reli-
gioso viro naturale est etiã, post-
quam veritatem aliquam satis
fuerit contemplatus, eam in vo-
luntatem, tanquam in stomachũ
traijcere, nec non eius præcep-
tum operibus demãdare. Qua-
de causa propheta David, cu-
piens Dei legem efficaciter ad-
implere, dicebat: Da mihi intel-
lectum domine, vt discam man-
data tua. Vbi prius ad legis exe-
cutionem, intellectus donum,
quàm volũtatis petabat, quia ex
intellectus consideratione, faci-
lè ad ipsius legis opus deuenire
poterat. **C** Hoc igitur iacto fundamen-
to, quòd videlicet in hominis vo-

luntatem, nisi per eius intelle-
ctũ minimè patet accessus, quod
huic proposito maximè deser-
uit: est nempe optimus atque sua-
uis dicendi stylus, ex hoc nam-
que verè & efficaciter hominis
intellectus deuincitur. Nam cũ
sibi naturale sit veritatem, ve-
luti proprium cibum appetere,
hinc vtiq; prouenit, q̄ quãto re-
ctius & elegantius veritas ipsa
differta fuerit, tanto eam potius
intellectus recipiet, & libentius
se illi subijciet. Quare qui egre-
gij sunt in concionãdi officio ar-
tifices, ante omnia, velut princi-
pale intentum, assumere habent,
ad præcipitandã pessimã homi-
nis vitã, veritates euãgelicas in
ipsam auditoris intellectũ, velut
ardentes globos & sagittas diri-
gere, vt sic eum à peruersa, & re-
belli sentẽtia sua deijcere possit,
quod tamen fieri nequit, nisi veri-
tates ipsas euangelicas, prius ho-
mo sufficienter apprehenderit.
Tertia ratio quare ad mouẽ-
dum auditorem rectus dicendi
stylus maximè cõducit, est. Quia
(sicut iam supra diximus) chri-
stianæ doctrine auditores iam in
concione constituti, vt in pluri-
mum infirmi inueniuntur siqui-
dem peccatorũ amaritudine, in-
fectum habent gustum, & ad ex-
pellendum ab eis hoc sui gustus
fastidium, atq; vt virtutẽ come-
dendi appetitum recuperẽt, ne-
cessarium sibi est propositã sibi
doctrinam, suauis quodã dicendi
Tt arti-

Optim⁹
dicendi
styl⁹, in-
tellectũ
vincit.

Simile.

Egregij
cõcionã
di artifi-
ces.

B

Simile.

3. ratio.
mouet
conscia

C

Simile.

658 DICENDI STYLVS AVDITOREM MOVET.

A artificio vestire. Nam quemadmodū infirmo, qui iam comedi appetitum perdidit, dulcē aliquem cibum & suauiter conditū apponimus, vt sic eius expulso fastidio, aliquid comedere valeat & bibat: pari forma vt cōcionator euangelicus ab auditore fastidium expellere possit, quē in eo iam diu peccata generarunt, decet maximē vt varijs dicēdi modis veritates euangelicas suauiter disponat, vt hoc in causa sit hominis appetitum excitandi, vt sic euangelicam doctrinam, quæ sibi in concione proponitur, deglutire valeat.

B Et vt in hoc articulo remissus non sit concionator, & negligens, sed omni sollicitudine tractet, non solū veritates quas prædicat studere, sed etiam diserte & eloquēter populo proponere: attendere maximē habet, q̄ in concionibus suis, potius cum infirmis, quā cum sanis rē agit.

Concionatoris attētio.

Maiores scripturæ pars de peccatoribus agit.

Nam propter demerita nostra, ex tanta gentium multitudine, quæ ad sermonem cōcurrit, plures sunt qui peccatores, quā iusti reperiuntur, ac per consequēs infirmantium, quā beneuolentium maior est numerus. Vnde verissimum reperiet, q̄ ex quatuor doctrinæ partibus, tam in sacra scriptura, quā etiam in sanctorum lectione, earum tres de peccatoribus agunt, ita vt de iustis, vix vna supersit. Et hæc ratio est, quare redemptor noster

Christus, tam varijs dicendi formis, in concionibus suis semper vsus fuerit, quando quidem exemplis multis & similitudinibus abundauit, ob hoc solū, vt ipsa varietate dicendi, mali hominis pertinaciam & fastidium deuincere posset. Et hæc eadem extitit causa, quare sancti omnes atque doctores antiqui, ætatisq; illius sapientissimi viri, tantum insudarunt, vt veritates in concionibus euiscerarent, & sic decoctas omni eloquentia & rhetorica populo proponerēt, quia nimirum attendebant, q̄ in doctrina sua, non nisi cum infirmis rem agebāt, ad aliciendum eos, vt vel sic aliquid virtutis deglutire possent, & vt à peccatorum suorum latebris & abditissimis speluncis (quibus erant inclusi) exire compellerēt. Et ad hoc optimus dicendi stylus maxima esset profectò causa, & occasio.

In cōcione cū in infirmis agēdum.

C Quarta ratio, quare concionatori importantissimum negocium sit rectus dicendi stylus, ad hoc, vt auditorem moueat, ipsumq; à peruersa viuendi forma adducat: est nimirum, quia peccator in concione christiana cōstitutus, brutum quoddam animal est, qui vrbauitatis & politix leges omnes erga Deum & homines fregit. Sicut ergo brutum arte componendum & formandum est, sic artificium hoc & dicendi modus, quo veritas aliqua eloquenter in suggestu à concio-

A cōcionatore differitur, ars quædam est ad brutalitatem audientis castigandam. Itaque sicut freno equi ferocitas mitigatur, atque iugo bobis rebellio comprimitur, nec non lenitate elephantis furia delinitur: sic etiam persuasumque dicendi stylum, audientis pertinacia atque brutalitas in concione deuincitur. Nam rectus dicendi modus frænum quoddam est, quod in ipsius intellectus rebellionem & proteruitatem immittitur. A quo tandem dicendi stylo delectatio quædam promanat, qua eius etiam demulcetur voluntas, vt sic ad virtutem crudum eius rigidumque naturale, atque de se ad malum procliuē, nec non ad carnis & sanguinis delectamenta pronū, attrahi possit: Nam iuxta Aristotelis documentum, ars naturam hominis perficit, vt id quod de se hominis natura minimē assequitur, aut certè difficile exequi potest, saltem artificio adiūcta, illud cōsequi valeat. Quemadmodum cum brutis solū arte consequimur, vt aliqua operentur, quæ tamen à natura sua nevtique facerent, sicut in psittaco & pica, est loquellam formare, & canem saltare, atque perdicem tanta attentione insequi.

Quintilianus.

C Et hoc ita est Quintiliani documentum in libro. 9. de compositione, capite quarto, vbi acriter eos reprehendit, qui in ora-

toria, dicendi stylum excludere volunt. Vbi egregie probat, q̄ ad veritatum partem, nequaquam sufficit sola hominis natura, nisi arte & dicendi stylo prius adiūcta fuerit. Nam sicut mulier ex se ipsa nullatenus sufficit, vt filium quem concepit parere valeat, quin ab ipsa prius fuerit obstetrice adiūcta, nam etsi naturæ suæ datum sit filium parere, attamen filium foeliciter parere, non est à natura datum: sic etiam estò homini à natura datum sit loqui, attamen rectè loqui, nequaquam sibi à natura datum est, nisi prius ad hoc, artificio aliquo fuerit instructus. Nam verba quæ ab ipsa hominis natura nuda promanant, vt in plurimum cruda sunt & inculta nimis, atq; rusticitate quadam inuoluta, quæ cum sic nude proferuntur, potius brutorū mugitus apparent, quā hominum sermones, quare de se apta non existunt, vt hominis insipidum & incultum naturale attrahere possint. Vnde apertè videmus, quòd primi homines, qui hanc dicendi artem & loquendi stylum non attigerunt, non ita prohemijs, expositionibus, argumentis, & affectibus, veritates disposuerunt, ad animos auditorum mouendos, sicut alij nostræ huius tempestatis oratores, qui nostram hæc dicendi formā & artem, optime caluerunt, & exercuerunt.

Tt 2 ¶ Quodd

A ¶ Quod si ad artis antiquitatem & generis originem attendamus, inueniemus quidem, & statim in sui initio, ipsius hominis naturæ sotia fuit. Quæ enim in orbe toto reperitur res, quæ non arte elaborata resplendet? Vnde fit vt vites manu propria, excultas, reddamus, ab eis tribulos & spinas auferentes, earumq; palmites amputantes, terram etiam ad earum radicem accumulantes. Quare inquam hæc facimus, nisi vt abundantior vitis ipsa in suo fructu consistat? Quamobrem rogo terram aratro rumpimus, atque nocentes herbas & petras extra proijcimus, nisi vt magis seminatus panis crescat, meliusque ipsa terræ virtus operetur? Quare rogo leniter manu nostra canis caput demulcemus, atque feroci equo, compedes iniicimus, nisi vt animalia hæc, mansueta & domestica reddamus, & sic magis eorum naturale resplendet, atque hominum vsui accommodatiora sint? Sic etiam non parui momenti negocium est, ad hoc vt hominem à sua ferocitate deiciamus, eumq; ad res spirituales attrahamus, vt cum eo arte, elegantique indicendo vtamur stylo, blandis, suauibusq; & optime compositis vtentes verbis, quæ sibi tanquam molli manus, per eius attracta inter scapulum deseruiat, vt dulcibus verbis, id cum eo iam per-

agamus, quod cum duris & incultis minimè apud eum consequi potuimus, aut si consequimur, certè difficile admodum, quandoquidem durum hominem, & ex se ipso bestialem, quo verba duriora sunt & cruda, eo amplius eum ad iram commouent, superbumq; reddunt, & in peius vertunt. Sicut in leone aut elephanto contingere videmus, atque alijs ferocissimis brutis, quæ proculdubio animalia, flagellum asperum & rigida verba, ferotiora reddunt. Et hoc est quod diuus Gregorius in pastorali asserit, ait si quidem, quod estò verum sit, quod homo ex ea parte qua brutum est torpescat: attamen quatenus rationis est compos, potius blande & suauiter virtus sibi persuadenda est, potius mansuetudine quàm ira ducendus est, potius lenitate quadam, quàm terroribus & minis suadendus est, potius beneficijs quàm lorris attrahendus est. Nam etsi virtus, eo ipso quod homo est, eius proprius existat cibus, expedit tamen vt industria quadam, virtutem ipsam hominem deglutire compellamus. Nam quæ admodum bruto, ordeum vel aqua sibi naturalis est cibus, attamen vt aquam bibat, oris sibi eum prouocamus, & vt pabulum comedat, aliquo ipsum artificio vincimus ordeum in cribro comouentes: sic omnino homo

A homo velut brutum animal, suauitatis artificio ducendus est, vt vel sic virtutis cibum deglutiat, in quem profectò finem, nullum aliud accommodatiùs reperitur medium, quod hominis naturæ dulcius existat, & quo suauius in fidei rebus & virtutum deuincatur, quàm gratiofus dicendi modus, quo concionator veritates, quas christiano populo proponit, optime conficit. Et quidem existimare in hac parte, quod vtrumq; concionator dixerit sufficiet, certè rustici hominis est, & qui in concionandi arte parum vel nihil attingit, præterquam quod hic talis, maximam præbet ansam, vt in concione, euangelicæ veritates paruipendantur, & vt auditores in suæ peruersæ vitæ stercore inuoluti maneant. Nam quemadmodum cocus, qui cibum aliquem malè condit, in causa est, quod huiusmodi cibus in hominum contemptum veniat, & vt tandem à comedente proijciatur, quantumuis in se pretiosus existeret, ob hoc solum, quia malè ab ipso confectus est, & infirmus, qui cibum talem comesturus erat, & quo salutem recuperare sperabat, in suamet pristina infirmitate maneret, quia illum nimirum comedere non valuit: ad eum omnino modum, omnia hæc mala insipidus & insulsus concionator gignit, nam veritates ca-

tholicas, quas prædicat, in contemptum apud ipsos auditores venire facit, quæ aliàs de se excellentes & virtutis maximè existebant, ob hoc solum, quia ab ipsis malè conditæ sunt, & barbæ auditoribus apponuntur. Et hac eadem ratione est etiam causa, quod audientes parum vel nihil comodi ex concionibus reportent, atque vt in suis pessimis viuendi moribus sedentes permanent.

¶ CAPVT. III. QVOD concionatoris bonitas & religio, in concionandi arte plurimùm conducit, quæ secunda causa est quæ auditorem mouet.

SECUNDA causa, vnde auditores in concione moueri maximè possunt, bonitas & religio concionatoris est. Et quidem materia hæc, de bonitate scilicet, & concionatoris religione, dignissima est, quæ aliquantulum à nobis prolixius tractetur, quandoquidem potissima inter omnes aliàs existit partes, quæ ad hoc sanctissimum concionandi munus exiguntur, & quæ diu profectò in hoc opere à nobis expectata est, vt eam pro nostro posse (Deo dante) edifferamus. In qua nimirum materia, duo nobis præcipuè tractanda sunt.

Præcipua concionatoris pars, religio est.

A Primum erit in communi differere, quantum in hac concionandi arte prædicatoris bonitas & religio conducatur, Secundum erit explicare, quemadmodum ipsamet concionatoris virtus & religio in causa sit, ut diuini verbi auditores moueantur. Ad primum igitur deuenientes decet maximè ad hoc sanctum prædicationis assumendum officium, ut ante omnia concionator, omnium virtutum in se ipso decus sit & exemplar, ita ut omnibus suis auditoribus, virtutis quoddam lucidissimum speculum & imaginem se præbeat, ut recreatio & gustus, quem ex sua capiunt doctrina, sapore & dulcedine, quam in suamet adinueniunt religiosa vita, confirmetur. Et hoc proculdubio aliquibus de causis, concionatoris officio substantiale admodum & cõducens est.

r. ratio.

¶ Prima ratio est, ut Deus, scripturæ suæ tam sacrosancta mysteria & sacramenta, sibi adaperire dignetur, sicuti de se euangelij sui prædicatio exigit. Quod tamen profectò difficile obtinere poterit, nisi prius concionator per virtutis exercitium & religiosæ vitæ exemplum, eius se amicum constituat. Nam iuxta Senecæ, Aristotelis, & Plutarchi, cæterorumq; humanistarum sententiam, hæc semper fuit amicitie lex & conditio, quòd nullum sibi secretum, quantumcumq; intimum excipit, sed eo ipso quòd

Aristot.
Seneca.
Plutar.

C amicitie lex nulli sibi resecretum.

duç ad se inuicem personæ amicitie vinculo annectuntur, taliter inter se omnia habent esse cõmunia, ut sicut nulla inter eos diuitiarum debet esse partitio, sic pariter nullum sit pectoris inter eos resecretum archanum, sed eos in omnibus vniformes esse oportet, quòd si secus fieret, infidelitatis & falsitatis nota taxaretur amici tales. Et quidem omiffa in hac parte humanistarum auctoritate, qui in hoc casu de amicitie legibus agunt, quæ infinitæ quodammodo sunt, quæ omnes ante omnia hanc, velut præcipuam exigunt conditionem. Possumus etiã ex sacre scripturæ testimonijs hanc firmare veritatem, vbi aperte apparebit semper Dei hanc fuisse conditionem, videlicet cordis sui archanum bonis & religiosis viris (veluti suis amicis & priuatis) maximè communicasse.

¶ Genesis. 18. capite legitur, quòd cum Deus ciuitates Sodomæ & Gomorre destrueret decreuisset, hoc autem in suo pectore reconditum haberet, visum sibi fuit, cum Abraham tam intimus eius extitisset amicus, quòd si ab eo, hoc celaret mysterium, amicitie legi prorsus contrauenire videretur. Quare scriptura sancta ipsiusmet Dei assignans verba, sic ait: Num celare potero Abraham quæ gesturus sum cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam? nequaquam sic

Exposi.
Gen. 18.

A sic fieri decet (ait Deus) siquidem amicitie lex, quæ inter me & illum versatur, hoc exposcit. Iustum ergo est, ut quia in omnibus meum semper se exhibuerit amicum, illi etiam cordis mei secretum communicem. Vnde continuo illum de omnibus quæ in Sodomitis facturum erat, instruxit:

Exposi.
Exo. 33

¶ Similiter Exodi. 33. habetur, quòd cum propheta Moyses tam verus Dei esset amicus, veluti de iustitia & ipsimet amicitie legi debitum, sibi faciem ostendi à Deo instanter petiuit, ac per consequens, quòd in nullo sibi sui cordis celaret secretum, sed quòd in omnibus sibi ipse se

BExposi.
Ioan. 15

communicaret, cum iam se velut amicum suum Moyses penitus dedisset. Vnde (sicut ex Ioannis capite. 15. constat) hæc vnam amicitie legem Christus cum discipulis seruasse dixit, videlicet sua se illis manifestasse secreta, cum dixit: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius, vos autem dixi amicos, quia quecumq; audiui à patre meo nota feci vobis: Ac si clarius dixisset. Cum iam in amicorum numerum vos receptos habeam, nulla est, quæ exigat ratio, cur inter me & vos aliquid sit, quod partitum penitus reperiatur, sed amicitiam, quam erga vos hucusque

C

semper in alijs omnibus ostendi, hanc eandem vobis in cordis

mei secretis semper seruabo.

¶ Hoc idem iterum Ioannis, 14. capite confirmat Christus, cum ait: Qui habet madata mea & seruat ea, ille est qui diligit me, qui autem diligit me, diligitur à patre meo & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Ille (inquit Christus) amicus meus est, qui mea seruat præcepta quæ tamen ego & pater meus pariter diligemus. Et hæc nimirum amicitia in causa erit, quæ ei pectoris mei archana magnificentissime patefaciã. Et hoc idem iterum repetit, sicuti ex. 7. Ioannis capite constat, cum ait: Siquis voluerit voluntatem eius facere, agnoscet de doctrina mea vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. Quid rogo clarius dici potest, quàm quòd hoc Dei expressum testimonium affirmat? Vbi aperte asseritur, quæ qui bonus & religiosus extiterit vir, ille est qui scripturæ sanctæ doctrinam melius intelligat, & quæ ipsamet bonitas & religio in homine, vera sit ianua, per quã ad scripturæ sanctæ ingrediatur intelligentiam.

¶ Gregorius. 4. Moralium libro, capite. 1. ait, quæ in hoc concionator bonus, concionatorem malum excedit, quæ hic scripturæ sanctæ corticem tenet, cæterum religiosus homo ipsius scripturæ medullam attingit, quia illi Deus cordis sui spiritum aperit. Nam quemadmodum in humanis, sic etiam in diuinis contingere vi-

Tt 4 demus.

A
Exposi.
Ioan. 14Exposi.
Ioan. 7.**B**

. . .

Grego.

C

Simile.

A demus. Est ergo in humanis sic, **q** cum alicuius hominis solùm faciē exterius videmus, nihil de eo præter vultus superficiem attingimus, quia interioris conditionis eius, bona sit an mala, testimonium perhibere non possumus, neq; adhuc interiores proprietates, quas à sua sibi natura vèdicat, dignoscere valemus: attamen si multo tempore cum eo cōuersationem gerimus, familiariter ei in omnibus adheremus, quousq; eius iam penetremus & lucremur volūtatem, sibiq; reddamur amici. Tunc temporis inquam, non solùm eius exteriorē attingemus vultum, sed etiā con-

Simile.

Concionator malus, scripturæ superficiē attingit.

B ditionis ei proprietates omnes, vsque ad intima queq; & minutissima penetramus, atq; ad cordis eius ferè cogitationes pertingimus. Hæc eadem differentia est, quæ inter bonum & malū vertitur concionatorem, malus siquidem, cum veritatibus scripturæ sacræ, veluti cum extraneis, tractat & agit, quas nunquā aut cognouit aut vidit. Vnde ex eis parum præter vultus superficiem agnoscit, qui proculdubio vultus, nihil aliud quàm litteræ superficies est. Bonus autem in ipso virtutum exercitio, cū Deo ipso sanctam quandam conuersationem texit, ac proinde amicitiam & familiaritatem intimam cum eo iniit, ex qua cōtinuo prouenit, vt eius cor intime penetret. Quod vtique est, scripturæ

sacræ sensus & subtilitates (que sub litteræ cortice cōtinentur) attingere. Ex quo apertè colligitur, supra modum concionatori conducere, ad hoc vt Dei secretum in scriptura sancta intelligere valeat, q̄ prius virtutis lectioni, quàm librorum insudet, ab ista siquidem virtutis practica, ad illam doctrinæ speculatiuam transire habet.

¶ Hinc apparet, quòd omnī tempore, quo inter Deum & hominēs hæc perdurauit amicitia, absque velamine vlllo Deus homini perspicuū apertissimumq; in omnibus se ostēdit, quemadmodum ex illo innocentie statu constat.

B Vbi quamdiu primus homo hanc Dei amicitiam cum sinceritate maxima & rectitudine seruauit, quàm plurima illi Deus beneficia contulit, eum vtique amabiliter & familiariter tractans, cuius intellectum tam miranda ditauit sapientia, vt nō solùm res naturales, verum & cælestes etiam dignoscere posset. Cuius præterea animā, abundantī nimis gratiarum infusione repleuit: cum autem per peccatum hanc Dei amicitiam amisit, illico pectoris sui archana Deo ab eo abscondit, ne amplius hominē veluti amicū, sed tāquam extraneū prorsus tractaret, vnde statim ignorantiam, & intellectus hebetudinem incurrit. Ad eum modū quo rex, si semel fidelem possideret seruum, cōtinuo cum illo amica-

A religiosa vita, ad verā transigitur scripturæ intelligentiam.

Innocentiæ stat?

Peccatū Dei familiaritatem abilit.

Si. mile.

A amicabiliter & sincerè familiaritatem quandam contrahit, si tamen in aliquo eum infidelem reperire cōtingerit, ab eo penitus se eximit, vt iam dinceps nihil cum eo familiaritatis vel amicitie tractet. Et hinc profecto est, quòd ab eo foelicissimo tempore, quo nostri primī parentes, à Dei obedientia subducti sunt, in huius peccati pœnam, illico Deus quasdam frontis creauit rugas, & quasi velamine quodā vultū suum hominibus cooperatum demonstrauit. Et hac de causa ab eodem etiam tempore veritates hæc omnes Euangelicæ, vsque ad hoc legis gratiæ tempus, sub illis legis veteris figuris inuolutæ admodum & coopertæ deuenerunt, sicuti animalium sacrificia illa omnia & ceremoniarum extiterūt, sub quibus tāquā sub cortice, omnia legis gratiæ misteria inclusa erant, & sic etiam successiue vsq; ad nos sub fidei nostræ articulis, Dei misteria & sacramenta cooperta manserunt, in qua quidem gratiæ lege (nostris demeritis) non satis adhuc velum hoc & Dei supercilium ablatum est, vt integre eorum spiritum dignoscere valeamus, sicut ex diuo Paulo constat dicente, quòd adhuc dum Moyses legitur velamen inter insipiens cor Iudæorum & scripturam illam positum est. Vbi aperte causam quare adhuc veritates istę obscure sint, ne Iudæi ad ve-

Simile.

B

Anima lum. sacrificia & ceremonie.

C

Expos. 1. Cor. 3.

rum illarum pertingerint spiritum, nullam aliam assignat apostolus, quàm ipsorum fuisse peccata, quousq; verè cōuersi fuerint. Sicut ergo Iudæis, quia non fuerant cōuersi, quia adhuc Mexiam expectant, velamen est positum ne veteris testamenti lectionem intelligat; sic & peccata nostra in lege noua, ne veritatis spiritū attingamus, velamen quoddam sunt.

Itaque quemadmodum in beatitudine, vt Deum videre atq; eo frui possimus, diuino quodam lumine hominis potentiam fortificari necesse est, vt inter Deū ipsum & hominē proportio quæ dā sit, qua eum recipere valeat, & quæadmodum etiam vt Deus hominē, ad beatōrum societatem admittat, atq; vt ibi à latere suo intimum & assistentem faciat, opus est corpus hoc carneū penitus dissolui, & conuari, atq; in nouā immortalitatis formā verti. Hoc idē igitur quod ibi ad videndum Deum opus est, hoc inquam etiam suo modo, hic cōducit maxime, vt eum pro hoc statu intelligere valeamus & vt in scriptura sua sancta Deus homini loqui possit, & vt ad cōuersationem, quam in scriptura sancta cū eo gerit, ipsum admittat. Quod nempe est dicere, oportet nimis concionatorem à peccatis exui, atque spiritus sancti lumine intellectū eius à Deo adiuuari, & item ipsius animā Dei gra-

Atria vestiri, vt sic dignetur Deus spiritum & verum sensum (qui in sacris reconditur litteris) sibi adaperire. Nā sicut in domo regia accidere solet, sic etiā hic euenire videmus. Quandoquidem etsi in atrium domus regie omnes indifferenter ingredi assuescant, attamen in secretam regis mansionem & cubiculum vbi ipsamet regia persona quiescit nullus, nisi ipsius regis intimus extiterit, ingredi audet: sic pariter scripturæ sacræ littera, ipsius Dei domus atrium quoddam est in quod omnes tam boni quā mali, tum magistri & legis præceptores, tū etiā concionatores, sine vllō discrimine intrant. At vero ad litteræ huius spiritum, qui iam secreta mansionis eius diuinæ personæ est, decet maxime, vt tanquam amici Dei gratia induti sint, nec non quod virtutis & religionis eius vestimentum portent, quia nimirum ad Dei penetrandum cor & mentem ingredi habent, quod amicis suis detegere consuevit.

Batriū spiritus, littera est.

Curiosa questio.

Expofit. Ioan. 7.

Est tamen hic non immerito à nobis indagandum, qualiter concionatoris virtus & religio in causa sunt, vt intellectus eius in sacre scripturæ rebus illuminetur. Nam sicuti proxime ex Ioannis cap. 7. diximus, ait ibi Christus: Qui mei patris voluntatem fecerit, hic meæ doctrinæ secreta intelliget. Hinc ergo colligi videtur, quod virtutis opera in

concionatore, eius clarificat intellectum, vt difficilē & obscurum scripturæ sancte sensum cōsequi possint. Ex alia parte videtur quidem impertinens esse ad modum, vt quia concionatoris recta est voluntas, rectus etiam sit intellectus eius, cum aperte experientia teste videamus, quā plurimos bonos esse ac religiosos viros, ingenio pessimo atque intellectus hebetudine esse vestitos, & e contrario pessimos multos, qui optima ingenij forte vestiuntur.

Ad hoc tamen respondeo, in concionatore magnam esse partem, operari de Deo, ad intelligendum de Deo. In ipso namque virtutis exercitio, ad cognoscendum virtutem ipsam intellectus aperitur, idemque gustus & recreatio quam homo in charitate ipsa & patientia, atque iustitia, & misericordia, nec non & in cæteris virtutibus recipit, idem inquam gustus ad ipsarummet virtutum proprietates & condiciones intelligendas intellectum homini præbet. Quia profecto tam germane et inter se affines, hæc duæ potentie sunt, scilicet voluntas et intellectus, quæ ex alicuius rei intelligentia, ad ipsius statim opus vt in plurimum peruenitur, atque è conuerso, ex ipso virtutis opere, ad eiusdem deuenimus intelligentiam. Et sicut qui semel re aliquam satis calet et intelligit hoc in causa est, vt ei summopere

afficiatur,

Afficiatur, quousque intelligentiā illam, operis executioni demandet: sic etiam qui semel virtutis opera executione ipsa prosequitur, ipsamet opera ad ipsorum intelligentiam hominem paulatim ducunt.

Simile.

¶ Itaque sicut qui semel degustauit mel, rectius proprietates eius edisserit, quā ille qui ex librorum lectione eius naturam calet, quia iam experientia ipsa eius percipit intelligentiam (nam differentia quæ inter practicam vertitur & speculatiuam, eadem omnino est quæ inter videre & audire aliquid reperitur, speculari enim aliquid, quasi audire rem est, quod in librorum lectione consistit: cæterum experientia rem illam tenere quæ practica scientia est, est utique iam oculis aperte rem illam intellectam comprehendere) sic ergo mellis condiciones legere, eas quidem audire est, at verò gustare eas, iam quasi videre est. Experientia namque fortior atque efficacior eruditio est, quā alicuius rei nuda intelligentia. Pari ergo forma, qui bonus existit, experientia ipsa iam Deum scit, atque visu eum quodammodo tenere dicitur, qui tamen speculatiue tantum in Deo

B sapiens est, Deum solummodo ex auditu scire dicitur. Itaque sicut in ipsomet musicæ vsu, dum videlicet liram vel citharam, siue organa quis pulsat in dies magis ac magis citharedi manus

C Simile.

habilitantur, atque ipsamet pulchri exercitium musici intellectum excitat, nouaque illi musicæ opera & puncta administrat, quādoquidem sese ad se inuicem musicæ puncta aduocant. Et quemadmodum etiam in edificandi arte, in eodem edificiorum vsu, vno quoque die perficitur magis artifex nouaque domorum & turrium, in lucem educit formas. Et sicut præterea sarcinator in officij sui continuo exercitio, nouas adinuenit vestimentorum formas, & quo plus suum exercet officium, eo plus in arte illa quotidie crescit & perficitur. Et sicut denique aurifex semper suam assuefaciens artem, delicatior & politior vno quoque die redditur, ita vt quod nunquam vidit aut legerit, iam operi demandare sciat: ad eum omnino modum ipsemet virtutis tractus, semperque eam manibus euoluere, concionatorem habilitat, perfectiorque & resolutum magis in veritatum intelligentiam reddit. Ita vt cum iam ad legendas veritates in libro accesserit, in hoc cæteros antecellit, quia cum eisdem veritatibus (veluti cum iam sibi cognita gente tractat) at proinde earum cor & sensum penetrat. Itaque maxime sibi conducit patientiæ gustus, ad eandem intelligendam patientiam, atque iustitiæ sapor, vt ipsius iustitiæ intellectum percipiat, & sic de cæteris virtutibus, quarum continu-

num

A num exercitium, semper hominis intellectum & ingenium acuit.

Figura, 1. Re. 14

¶ Legitur primo Regū libro, capite. 14. quod cum Ionathas Saulis regis filius, in campo cum exercitu patris sui incederet, virga quam manu tenebat, fauum mellis tetigit, qui cum mel iam degustasset, illico sibi oculi aperti sunt, vt omnia belli pericula intelligeret. Dignū profectō admiratione, hoc Ionathæ opus apparet, in hoc q̄ precisè degustatio mellis, ad ea quę in bello agēda erant, Ionathæ intellectū aperuerit. Hęc semper fuit virtutis conditio, quod eius intelligentia, ex ipsius operis gustu dependet, ipsamq; deglutire virtutem, ad eam intelligendam, hominem perducit, atque ipsum de Deo gustare, ad hoc quod est de Deo intelligere, hominē manū ducit. Quod expressè David propheta Psalmo. 33. asserit, cū ait: Gustate & videte quoniam suavis est dominus. Si vultis (inquit propheta) precipuè intelligere & videre, quā sit suavis Deus vester & dulcis, primitus ipsum operis exercitio gustate, & ex illius experientia, ad eiusdem deuenietis continuò agnitionem, huiusq; dulcedinis palatum, vestros illicò adaperiet oculos.

B Virtutis conditio.

Exposi. Psal. 33.

Figura, Gen. 3.

¶ Legitur Genesis capite. 3. q̄ eo ipso q̄ prothoparentes nostri Adam, scilicet & Eua arboris vitę pomum degustauerunt,

continuò illorū aperti sunt oculi, ita vt sicuti Dij, bonum & malum scirēt. Formidabile proculdubio factum, admirabileq; sacramentum hoc est, quod videlicet ex fructus illius degustatione, mali & boni intelligentia pēderet. Et quidem ita in rei veritate est, quod peccator homo, nūquam in periculi & laborum cognitionem peruenit, quę secum peccatum affert, neque adhuc vitij vultum attingere potest, quousq; ipsa peccati experientia hoc sibi demōstrat, quemadmodum ex sapientię capite. 5. cōstat, vbi legitur quod mali ex labore nimio & lassitudine, quam in se ipsis iam diu peccata fecerant, atq; ex continua conuersatione, germanaq; fraternitate, quā cum ipsis tanto tempore duxerant, eorum aperti sunt oculi, vt peccati faciem, suorumq; facinorū periculum agnoscerēt. Vnde dicebant, lassati sumus in via iniquitatis, errauimus à via veritatis, & lumen iustitię non illuxit nobis. Est igitur concionatori conducens admodum, ad hoc vt in diuinarum veritatū scripturę sanctę intelligentiam ingredi valeat, eas prius virtutū exercitio & religione degustatas habere, & q̄ in omnibus se quā primum, virtutum exhibeat exemplar & Dei amicum, vt sic eius in scripturis sacris, possit pertinere cor.

Mirabile sacramentum.

B Peccati experientia, cognitione peccati inducit. Exposi. Sap. 5.

2. ratio.

¶ Secūda ratio, quare concionatori

A natori conducatur omni genere virtutum esse ornatum, & quod auditores eū, velut lucidissimū virtutis speculum respiciant est nempe propter auctoritatem doctrinę, quā in pulpito edisserit. Nam quemadmodum in homine nerui, aliorum membrorum robur sunt, qui manibus, pedibus atque capiti fortitudinē prestant (nam ossa ipsa adinuicem colligāt, in quibus totius corporis fortitudo consistit: sic etiam quod euangelicę doctrine, tanquam neruus vires ingerit, optima est profectō concionatoris vita. Nam hęc virtus eius, veritates omnes, quas in suggestu docet alligat & coadunat, atque ad musicę consonantiam quādam adducit, vt audientium auribus suauem generent melodiā. Itaq; sicut dū corporis ossa, nerui minime fortificarent, tunc ab iniuicem distruncata manerent, neq; in homine membra ipsa sic disiuncta compaginem constituerent, neq; adhuc ad mouendum se, homo virtutem aliquam obtineret, crus namque & pes, atque brachia, nec non & caput, à se inuicem dissoluerentur, & seorsum suis in locis disiuncta manerēt, vnum quodq; ab alio separatū: sic etiam mali concionatoris veritates, non secus se habent, quā veluti sine neruis membra, quę in cōcione adunationem aliquā siue compositionem minime faciunt, ac per consequēs efficacitā

Simile.

Concionatoris bonitas, neruus veritatū est.

Simile.

Simile.

C Singula lectio

nullam aut vires, in audientium animis cōsequuntur, quin potius sicut disiuncta à suo fine & proposito membra, sic vna quęque veritas seorsum demissa manet & distruncata.

Organa cum à capsula & sede, in qua pulsabantur, extrahuntur, summam dissonantiam faciunt, ita vt omnibus ridiculum admodum videatur, quia audientium auribus non musicam, sed molestiam generant. Nam cum organorum aliud paruum, aliud vero magnum sit, inde est q̄ aliud altè, aliud vero submissè sonet, quia cum seorsum separata sint, absque consonantia aliqua vnū quodq; suum emittit sonitū. At tamen dum in capsula suo ordine reponuntur, ibiq; à cirhare do pulsantur, suauia nimis hominibus apparent, quia ipsis dulcem melodiam gignūt. Sic etiā mali concionatoris veritates in pulpito propositę, quasi sine capsella organa sunt, quę consonantiam nullam siue melodiam hominibus generare vidētur quę inquam veritates, si ad concionatoris pessimam conferantur vitam, atq; ex alia parte si ad illius sanctissimi loci auctoritatē comparentur, deliramentū profecto hominibus apparēt. Nam sedes & capsula, vbi omnes confedere habebant, atq; vbi suum esse & vires in auditoribus consequi deberent, vt in cōcione hominum auribus suaves redderentur

Simile.

Simile.

optimū simile.

C

A tur, eius utique religio atque optimum vitę exemplum erat, quo deficiente omnis veritatum melodiam ruit & artificium.

Simile.

Exposi.
ad tit. 2.

Hac eadem de causa, apostolus in epistola, quam ad Titum discipulum suum scripsit, capite secundo, ut eum in hac evangelica eruditione concionatorē exactum constitueret, & ut verba eius efficaciam in auditoribus consequerentur, ac denique ut concionator ipse in hac parte, tanquam præceptor autoritatem & potestatem obtinens loqueretur, his verbis admonuit dicēs.

B In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is, qui ex aduerso est, vereatur nihil habens malum dicere de nobis. Hęc loquere & exortare, & argue, cum omni imperio, nemo te contemnat. Vbi

C intentum apostoli in his verbis fuit religiosum & exemplarem admodum, Titum discipulum suum reddere, solum propter evangelicę doctrinę, quam prædicabat auctoritatem & quia etiam in pulpito imperium omne & dicendi vim, religiosa vita concionatori tribuit.

Exposi.
matt. 7.
Exposi.
Mar. 1.

Confirmatur hæc eadem veritas ex verbis illis, quę Mattheus capite septimo refert. Item etiã ex evangelista Marco, capite, 1. ubi utrobique asseritur, quod cum Christus semel concionis finem

fecisset, gentes omnes eius admirabantur doctrinam, quia grande in eo imperium & maiestatem, in docēdi modo conspiciēbant, quippe qui tãquam potestatem habens potēter & audaciter concionabatur, & non sicut Scribę & Pharisei, qui non nisi timide legem populo edifferebant. Et estò verum sit, quod cum Deus esset, ex hac parte efficacissima ipsius posset esse doctrina, quia tunc ex vero & proprio fonte dimanabat. Et hac nimirum via dici potest, quod tanquam verus illius veritatis dominus, eam docebat, & potēter proponebat. Estò inquam hoc verum sit, verum tamen loci huius verus etiam, & proprius sensus est, quod ex ea parte, qua Christus bonus & religiosissimus erat, purissimus quidem, & non utcumque, sed sicut verus Deus, usque adeò, ut neque vnus peccati apex sibi posset impingi, hac via inquam efficacissime & audaciter nimis, tanquam potestatem habens loquebatur, ita ut evangelicas veritates inter bonos & malos differere posset. Et ideo dicitur ipsum legem docuisse potenter, velut qui potestatem habebat, et non sicut Scribę et Pharisei, quos suamet præoccupabant peccata, ut non nisi timide et verecunde, de legis præceptis loquerentur.

Et hæc profectò veritas, quod videlicet pessima malorum vita, libere et audaciter loquendi facultatem

Potestatem docēdi, bonitatis concionatoris parit.

B
1. Sēsus.

C

Experiētia com-
paratur

A tatem, ab eis semper adimat, experiētia ipsa notissima est. Nam sicut in factis suis, timidi & pusillanimes semper existunt & confusi, nec non verecundia detenti, semper in conuersatione sua incedunt, quam cum cæteris ducunt hominibus: sic etiam in omnibus quę loquuntur, timidi & pusillanimes & quasi trementes se gerunt, maximè cum de virtute inter homines sermo est. Tunc enim ipsamet virtus eorū occludit os, atque linguam mutam & balbutientem reddit, eisque peccati culpam ob oculos ponit, ne tam libere de ea sicuti decebat loquantur, quemadmodum de talibus per prophetam David Psalmo. 49. sic dominus ait: Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum. In quibus verbis concionatorē intendit, ut nimiam loquendi libertatem amittat, quam quotidie in suis garriēdis veritatibus tenet. Et hac eadem ratione, sicut ex Ioannis capite. 8. constat, cum pharisei mulierem quandam adulteram, ad Christum lapidandam adduxissent, nequaquam permisit ut eorum lingua in peccatricem, sententiam proferret, neque adhuc eorum manus in eam lapides mitterent. Nam hanc iustitię executionem, sua ipsorū peccata intercludebant, sicut ex verbis quę Christus continuo ad-

Simile.

Exposi.
Psal. 49.

B

Exposi.
Ioan. 8.

C

iunxit, constat, cum dixit: Qui si ne peccato est vestrū, primus in illam lapidem mittat, qui cum se omnes peccato infectos conspexissent illicò ab adulterę accusatione cessarunt. Et hac eadem causa sicut ex Matthæi. 7. capite, & Lucę. 6. habetur, acerrimè phariseos & scribas Christus reprehendit, quia in aliorum defectus tantum linguam extendissent, atque in annotandis proximorum culpis, oculos semper habuissent apertos, suis tamen prorsus defectibus, atque abominationibus oblitis, quandoquidem hoc nihil aliud erat, quàm in fratrum suorum oculis festucam contemplari, trabem tamen quę in suis erant, non conspicientes. Vnde si attentè sacram inspexerimus scripturam, reperiemus quidem ut in plurimum, pessimos multos viros interclusos & pusillanimes effectos, ne tam liberè de virtute loquantur, ac si bonis exitissent compositi moribus:

¶ Tertia ratio, quę evangelicum præceptorem virum esse religiosum cogit, est nempe. Nam eius corrupta vita nociua admodum ipsi Dei evangelio est. Quare ipsemet evangelicę veritates in postremo iudicij die querellam formabunt, vindictamque de concionatoribus à Deo exposcēt, ob damnum & nimium grauen, quod sibi sua pessima intulit vita. Nam quemadmodū, qui alium in publico laudat, si post-

Exposi.
Mat. 7.
Exposi.
Lucę. 6.

Simile.

B

3. ratio.

C

Simile.

A modum eum secreto dilacerat & occidit, infidelis & proditor est: pari forma est etiam concionator infidelis valde ac traditor, quia in suggestu constitutus, legem & fidem quam ibi laudat & honorat, postmodum velut proditor pessimo viuendi exemplo, quasi pugione quodam percussit & dilacerat, nec non à doctrina quam prædicat, vitam totam & actionem in auditorum conspectu adimit. Et hoc est quod sapiens

Exposi. Eccl. 29. Confirma verbum & fideliter age cum illo. Quæ profectò verbi fidelitas, siue veritatis confirmatio, ipsa est religiosi concionatoris optima vita, tunc ergo in

B fideliter concionator cum veritate agit, dum quod verbo loquitur, opere contradicit. Grauius maximum alicui aquæ & nocuum inferret aliquis (si sic loqui decet) quæ cum à fonte, purissima dimanaret, tenuissima, dulcis, atque sana si eam luto & pedibus turbasset. Hæc sacra euāgelij doctrina, aqua quædam est purissima, quidem & dulcissima, atque salutifera nimis, quæ ab ipso Dei pectore, velut à proprio semper dimanat fonte, sicut ex Salomone Ecclesiastici. 15. capite habetur cum dicitur: Aqua sapientiæ salutaris potabit illū.

Exposi. Eccl. 15.

C Hoc igitur mali perpetrat, & grāde facinus committit concionator ille, qui cum pessimus in se ipso sit, euangelicæ doctrinæ se præ-

ceptorem exhibet, quia purissimam, dulcissimamque doctrinæ aquam, suorum peccatorum foetore quasi luto eam cōculcat, & in stercorem vertit. Quo fit vt ex quo auditores in concione labari deberent, si cōcionator bonus existeret, si malus est fordescant magis. Et ex quo rerum mundanarum sitim & ardorem in auditoribus extinguere habebat prædicator, quàm nimirum sitim intra se ipsos, iam diu peccata generarunt, maiorem earum rerum sitim & appetitum in eis excitant. Et hæc querella est, quam Deus de similibus format, per Ezechielem prophetā capite. 34

Mali cōcionatoris infectio.

Exposi. Eze. 34.

B biberetis, reliquam pedibus vestris turbastis, & oues meæ, quæ pedes vestri turbauerāt bibebāt. Concionatores aquas purissimas bibunt, dum scripturam sacram legentes, ab ea tanquam à verò fonte perlucidas eliciunt veritates, eos splendore & charitate vestitas, qua ipse Spiritus sanctus ibi insitas habet. Cum tamen iā ad concionem, pessimo concionatoris exemplo indutæ veniūt, iam conculcatæ ac turbidæ suorum peccatorum luto, in concione apparent. Quo fit, vt auditores non aquam, sed lutum iam bibere dicantur. Nam sicut hominis inclinatio, dum in hac humana carnis grositie perdurat, potius quod videt, quàm quod audit amplexatur, & quod carneū est

Simile.

C

A est & visibile sequitur, quia naturæ suæ conformius est, maiorem in eo impressionē facit, quia malum proculdubio, quod in vita eius est videt, bonum verò quod prædicat dumtaxat audit, ideoque quod audit relinquit, quod verò videt toto mētis affectu (velut brutum) amplectitur, quia hoc vltimum, carnali suo appetitui concordat: sic mali concionatoris doctrinam relinquit, vitam verò pessimam amplectitur.

Figura, Gen. 27.

B ¶ Genesis capite. 27. legitur, quod cum Iacob fratris sui benedictionē furari decreuisset, manus suas hedorum pedibus inuoluit, quia cum Esau pilosus admodum esset, pater eius cum eum tangeret, Esau filium suum se esse putaret, sicque benedictionem arriperet, qui tandem cum interrogatus à patre suo esset, an ipse Esau filius eius foret an nō, sic se habere respondit. Et cum hoc pater diligentius examinare decreuisset, quia cum cæcus esset, eius nimirum dictis minime acquieuerat, manibus eum atrectare voluit, atque veritatem se dixisse cēsuit. Nam cum hedorum pellibus essent vestitæ, manus quidem Esau apparebant, quia frater eius Esau pilosus erat valde. Attamen quia vox eius, Iacob filium suum esse ostēdebat, hēsitaui an fili⁹ suus, Esau esset nec ne, & cum manū tactus, expressius esset veritatis signū, quàm vocis erat auditio, omiſſa voce, manibus fidem ad-

C

hibuit. Hanc eandem falsitatem siue proditionem, concionator in pulpito positus circa auditores exercet, qui etsi Iacob vocem retineat, quia diuinas res, cælestesque annuntiat, quæ omnes veram docent veritatis viam & dignam, quæ ab omnibus totis viribus amplexetur: attamen auditoribus, nō nisi Esau manus ostēdit, peccatorum suorum asperimis inuolutas pellibus. Quæ nimirum peccata, hanc semper secum asperitatem & amaritudinem afferunt, & cum populus, sui sensualis appetitus, cupiditate captus, cæcus existat: concionatoris manus, potius quàm vocem amplexatur, quia malam assumit vitam, bonam verò relinquit doctrinam, & ex quo in concione auditores castigati, atque in suis reformati moribus exire deberent, non nisi triumphantes exeūt & gaudētes nimis, quia peccata sua in concione honorificata valde cōspexerunt, quia ea in tantę opinionis & auctoritatis viro, sicuti concionator fuit sculpta repererunt. Siquidē hominem, qui apostolico fungebatur officio, delictorum suorum socium inuenerunt. Vnde auditores nouum resumunt animum & appetitum, vt deinceps magis ac magis in suis met procedant peccatis.

Notandum maxime.

¶ Et hoc est quod diuus Gregorius. 1. Pastoralis parte, capite. 2. amarissimè deplorat dicēs.

C

Grego. 1. Pastoralis parte, capite. 2. amarissimè deplorat dicēs.

Vy Nemo

A Nemo quippe ampliùs in Ecclesia nocet, quàm qui peruerse agens, nomen vel ordinem sanctitatis retinet, quia in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis, peccator honoratur. Ecce ergo quemadmodum maximum Ecclesiæ nocumentum paratur, in hoc quod concionator corruptis tenetur moribus, quia tunc temporis, cum sibi ab hominibus reuerentia exhibetur, maximè in eo honorantur peccata. Et quod peius est, quod in ore istorum tam imminuta & conculcata manet veritas, ut quasi suspecta in audientium animis teneatur. Nam

B videntes eos bene loquentes, & malè operantes, inde statim argumentum sumunt dicentes, impossibile esse, nisi quod concionatores id quod dicunt minime credant. Nam qui efficaciter alijs persuadet beatitudinem, in paupertate sitam esse, & avarus est, atque qui ieiunium esse sanctum dicit, & vorax existit, orationemque, religiosissimum esse Dei cultum prædicat, & semper in foro vagatur, nec non qui honestatem conducere maximè affirmat, & semper carnalibus intendit, & qui eleemosinarum largitionem summopere commendat, & nihil pauperibus tribuit. Hoc inquam auditores conturbat, atque continuo de eo tale iudicium formant, aut quod aperte suam velit damnationem acquirere, vel certe quod doctrinæ, quam lin-

gua profert, nequaquam fidem adhibet, & quia primum fatui hominis videretur opus, scilicet eos aperte velle in baratrum detrudi. Ideo hoc secundum firmiter tenent, videlicet id quod prædicant minime credere. Quod profecto nociuum nimis auditoribus existit, nam eo ipso in eis alicuius dubij continuo oritur scrupulus, circa ipsius doctrinæ firmitatem & auctoritatem. Sicut si aliquis alicui alteri instanter suadere vellet, hac via in Romam proficiscendum esse, & quod nulla alia parte in Romam pariter aditus, si post modum eum alia via in Romam proficisci conspiceret, verisimiliter suspicandum esset, illum sibi mentitum fuisse, nec sibi illud, sicuti asseruit pro comperto habuisse. Pari forma, concionator regni cælorum viam auditoribus ostendit, affirmans & protestans nullam aliam esse posse, qua ad cælum pergi possit, & cum post modum per aliam eum pergere conspiciant, verisimiliter credunt, vel eum mentitum fuisse, aut certe, quod non ita esse credat, sicut concionando affirmavit.

C Hac eadè de causa, cum Christus redemptor, noster, tanquam sacre huius doctrinæ præceptor, in mundum aduenisset, prius coram se opera quàm verba adduxit, ut verbis suis eam firmitatem & auctoritatem conferret, quæ inter homines ad animæ salutem

A salutem necessaria erat. Et hoc est quod Iudeorum fragilitati, vel potius malitiæ respondit, sicut ex Ioannis. 10. capite constat dicens. Verba quæ ego loquor vobis, testimonium perhibent de me, quod si mihi non creditis operibus credite, opera enim quæ ego facio in nomine patris mei, testimonium perhibent de me. Attendite (inquit Christus) quàm valida sit (quam vobis prædico) doctrina, nam operibus meis veluti nervis quibusdam roborata manet, ut merito ab omnibus uniformiter recipi valeat. Et hac eadem ratione, dum in mundum Christus quàm primum fuit ingressus, & si veluti omnium Deus & dominus sibi delitiosam vitam eligere posset, non sic fecit, sed eam utique à se prorsus abiicit, atque à frigore, lachrymis, lassitudine, fame, siti, atque persecutionibus, statim incepit, ut cum harum virtutum concio post modum aduenisset, prius regni cælestis iter hominibus, operibus ipsis esset ostensus, quàm verbis, & quod hæc eadem linguæ suæ adhiberetur firmitas & auctoritas, quàm iam in se virtutum opera ostendebant.

C Et hæc eadem causa est, quàm sancti omnes uniformiter assignant, quare videlicet antequam desertum Christus fuisset aggressus hominibusque beatitudinis notitiã prædicatione sua præstare

inciperet, per sacratissimum illud, cælestemque baptismi lauacrum, in Iordane fluuio transire decreuit, & quod ibi Spiritus sanctus visibiliter supra ipsum descenderet, atque patris voce, suæ diuinæ personæ testimonium publicè perhiberetur. Hoc inquam factum est (inquiunt sancti) ut cum eius postea aduenisset prædicatione, tam in operibus suis quàm in diuina eius persona, iam doctrinæ suæ, locus & sedile paratum esset, & ut iam hanc vim & robur, eius tunc sortiretur doctrina, quam eius, in se ipsis, habebant opera. Et hæc eadem reuerentia suis deferretur sanctissimis veritatibus, quæ diuinæ suæ deferebatur personæ, quandoquidem ex ipsomet Dei spiritu, doctrina eius simul & opera procedebant. Quare oportebat, veritates quas prædicatione, ut sanctas, veras, ac diuinas venerari, quia nimirum Deus qui ipsas proferebat, sanctus, & diuinus existeret. Et hoc idem propositum & finem in Christo habuit, sanctissimum illud ieiunium quadraginta dierum in Christo, quod eius euangelicam prædicationem præcessit, nempe ad ostendendum religiosam abstinentiã, penitentiamque, quam euangelicum concionatorem, in se ipso ante concionis initium repositam habere oportet, sicut homo qui tantæ austeritatis & penitentis

Vy 2 doctrinæ

Argumentum auditorum erga malum concionatorem.

Pessima concionatoris vita auditorum conturbat.

Exposi. Ioan. 10.

Simile.

Modus docendi in Christo.

Sanctorum ratio.

Figura baptismi Christi.

Figura ieiunij Christi.

Figura ieiunij Christi.

A doctrinam, concionaturus est. Quapropter decet maximè, vt concionator cum hac eadem efficacia & spiritu, quam in suamet gerit persona, cum hac inquam, veritatem, quam docet, hominibus præsentet.

Exposi. Actuum. 1. c.

¶ Et quia tâti momenti negotium hoc est, q̄ videlicet in concionatore, opera doctrinâ ipsam præcedât, ideo Actuum capite. 1. diuus Lucas volens redemptoris nostri Christi historiam texere, sic exorsus est. Primum quidem sermonem feci ò Theophile, ex omnibus, quæ cœpit Iesus facere & docere. Vbi nō sine mysterio ab euangelista scriptum esse existimo, Christum prius fecisse quàm docuisse, sed Spiritus sancti qui euangelicæ eruditionis talè dispositus ordinem, q̄ prius in opere ipso quàm in lingua verbi eruditio sita sit. Hic idē euangelistę inspirauit, vt sic etiâ scriberet, vt omnibus illis singularis esset lectio, qui futuris temporibus, eiusdem doctrinæ futuri erant præceptores. Iuxta quod apostolus etiam Paulus, hunc eundem ordinem & consonantiam, qui inter concionatoris vitam & doctrinam esse debet, præuidēs, ne ipse Apostolus in causa esset, q̄ euangelij auctoritas aliquam pateretur iacturam, prima ad Corinthios epistola, capite. 9. scribens sic ait: Ego sic pugno, non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum & in seruitutem redi-

Actuum. 1. c.

Exposi. 1. cor. 9.

go, ne forte cum alijs prædicauero ipse reprobus efficiar. In quibus verbis aperte asserit, se corpus laboribus comprimere, atq; virtutū exercitio ornare, ob hoc solum, vt eum iam ad euangelicam deueniret prædicationem, edomatus disciplinatusq; existeret, sicut tantæ doctrinæ præceptorem decebat.

¶ Ex his quæ diximus aperte colligitur, q̄ concionator qui nullo præmissio virtutis exercitio, sed sic peccator, & leuis, atq; mundanis alijs rebus immerfus, hanc sanctissimam euangelij cathedram ascendit, potius dicitur aërem verberare, quàm populo concionari, iuxta diui Pauli sententiam. Nam sicut aërem verberare, vanum quid est, quandoquidē flagella nihil solidū percutiunt, & postquā adhuc percussus fuerit aër, nullum in eo signum purificationis huius remanet, nec prætereà ex verberatione hac, correctio aliqua siue emēda elicitur: sic etiam concionatoris mali cōminationes, ac persuasiones omnes in aërem vt in plurimum resoluuntur. Nam cum apud auditores tam vilis extimetur ipsius concionatoris persona, quia utiq; vitæ suæ pessimo exemplo scādālizati existunt, nō alius ex reprehensione sua, finita cōcione educitur fructus, quàm aërē verberasse. Nam etsi verba de se sanctissima sint, & aures, & intellectū instruant, ex mala tamen concionatoris

Corollarium.

B Simile.

C

A toris vita, vacua reddūtur, quia à suo frustrantur sine, & cū auditoris volūtas, mali præceptoris verba refugiat, consequitur statim etiam ipsummet intellectum, eadem etiâ verba & eruditionem refugere, à quo enim voluntas se retrahit, pariter ab eodē sese retrahit etiam intellectus, quemadmodum ex illo Lucę. 18. constat. Vbi cum Christus redemptor noster discipulis suis, quę passurus erat in Ierusalē prædiceret, ait textus q̄ ipsi nihil horum intellexerūt. Et non quidē quia obscura erāt, quę à Christo proponebantur, aperte enim assererat in Ierusalē debere comprehendī, flagellari, crucifigi, & tertia die resurgere, hæc enim omnia clarissima erant, & apertissimis verbis proposita. Dicitur ergo apostolos hæc nō intellexisse, quia cum ea, volūtas abhorrebat, nec talia audire appetebāt, inde est q̄ nec intelligere dicebantur. Nam dū volūtas aliquid amare abhorret, tunc pariter intellectus illudmet intelligere refugit. Hoc igitur nocumentum maximum, & grauamen est, quod malus concionator Dei legi atq; doctrinæ irrogat, q̄ videlicet ipsius legis & doctrinæ auctoritatem & virtutem in vanum exercet, quia nihil propè semper, vel parum certe doctrinę fructus, in auditoribus accrescit.

Exposi. Luc. 18.

Quod volūtas abhorret, nec talia audire appetebāt, inde est q̄ nec intelligere dicebantur.

C

¶ Et hoc idem est quod diuus Paulus confirmat, prima ad Co-

rinthios epistola, capite. 13. cum ait. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æsonans, aut cymbalum tinniens. Quod alijs verbis est dicere. Et si omnibus fidei & scientiæ, atque linguarum donis diues existam, si tamen virtutis & bonorum operum substantia careā, omnia in me vana sunt, neq; aliquid aliud entitatis in se habent, quàm cimbali cuiusdā sonitum. Ad eum igitur modū peccatum tam vanam & inanem mali concionatoris prædicationem reddit, vt in pulpito nihil sibi vt in plurimum præter verborū rugitū & corporis gestus relinquat. Et sicut cymbalum nihil penitus distinctè loquitur, sed merus sonitus vox eius est: sic etiam peruersi concionatoris vox, vitæ & doctrinæ rugitus & confusio quędam est, vbi verba cum operibus inter se inuicem contentionem perpetuam tenēt, sibi inuicem contradicentes & defendentes, vita siquidē doctrinæ cōtrauenit, & ecōtra doctrina vitā ipsam condemnat. Quo fit vt auditor à cōcione perplexus egrediatur atq; cōfusus, quid pro vitę suę reformatione sibi accipiendum sit, hæsitans. Ad eum modū quo exercitus quidam inter duo bellica vexilla cōstitutus, vtrum illorū sequendum sit, ignorat. In hac eadē cōfusione & perplexitate auditor est positus, nā ex vna

Exposi. 1. cor. 13.

Simile 2.

B

Simile.

Contentio vitæ & doctrinæ, mali concionatoris.

Simile 2.

Simile.

C

A parte concionatoris vitia vexillum dæmonis in altum leuāt, ex alia verò, veritates quas prædicat, Christi vexillum pro se portant, & vnum quodq; seorsum ad se auditorem vocant, vt suā propriam insequi velit parcialitatem. Et tandem in his omnibus, auditor quasi inter duas positus vias, attonitus manet, vtram illarum eligere habeat perpēdens. Et estò verum sit q̄ inter diuini verbi auditores, aliqui reperiuntur viri docti & prudentes, qui prædicatoris vitā repudiare, doctrinam verò eligere sciunt: at tamen cum maior auditorum pars, ignoratium hominum sit, & sensualium, qui propè semper auidi sunt aliquid audiendi, quod eorum vitioso conducat appetitui, inde profectò est quòd potiùs peruersam concionatoris sequuntur vitam, quàm sanam doctrinam.

Simile.

B **¶** Quarta ratio, quæ concionatorem religiosum esse virū exposcit, est quidem. Nam concionator dum malus est, si legis præceptor existat, in heresim dilabēdi sese apertò periculo exponit. Itaque sicut in seculari quodā homine accidere videmus, qui cum semel vitiorum viā ingreditur, indies semper in peius dilabitur eius vita, nam vitiū vnum, alterum ad se acclamat, aliudq; prætereā, aliud inuitat, quousq; tantam vitiorum cōgeriem adunat, vt fidem ipsam relinquere decer-

Simile.

nat. Quod ita expressè Apostolus. I. ad Timotheum capite. i. de optima hominis conscientia loquens affirmat cum ait: Quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. Ac si diceret, qui semel atque iterum, à se optimum conscientia impulsus abijcit, sanctisque, quas Deus sibi immittit inspirationibus cōtrauenit, hi tales denique, christianam ipsam fidem perdendi naufragio exponunt. Sic etiam in præsentia contingit, nam concionator, qui delictorum culpis inuolutus, hoc concionandi officium sustinere decernit, atque diuinas has veritates, pessimis viuendi moribus admixtas ducere consuevit, pro certo moraliter loquendo habeat, difficile fore, vt aliquando à fide non degeneret, atque vt à se doctrinam, quam sustinet, quandoq; non procul à se abducat. Et ratio huius potissima est. Nam cum iam apud homines hoc versetur tritissimum prouerbum, quòd scilicet veritas odium parit, quæ profectò sententia, vsque ad eò verissima est, & experientia ipsa comprobata, quòd etiam si alicui veritatem ipsam audire maximè conducat, & quòd adhuc catholicè & beneuole talis sibi proponitur veritas, cum his omnibus, cum qui se in suis arguit delictis, propè semper abhorret: Ad eum igitur modum in malo cōcionatore fieri

A
Exposi.
i. Ti. i.

Notandum maxime.

Ratio.

Veritas odium parit.

C

A fieri etiam consuevit. Nam cum ex vna parte adsint vitæ eius corrupti mores, quibus ipse maximè affectus existit, siue, vt rectius dixerim, quibus tam infascinatus tenetur, ex altera verò, euangelicæ veritates, quas quotidie legit, & populo concionatur, eum passim accusent, pessimum quæ suum condemnent viuendi modum, hinc fieri debet, vt continuo easdem catholicas abhorreat veritates, atque vt contra eas malitiæ suæ iacula dirigat. Nam quemadmodum brutum animal in aculeum, qui se pungit, statim recalcitrat, & à se proijcit: pari forma etiam cum diuinæ hæ euangelicæ veritates, aculeus quidam sint, qui tam importune eius peruersam vitam pungunt, nullum aliud aptius adinuenit remedium, quàm continuo contra eas insurgere, & recalcitrare, quod vtique est, de eis malè sentire, easq; peruersè interpretari. Vnde etiam fit, vt concionator illico nouam apud seipsum creet sententiam, nouasq; gignat opiniones, apud se ipsum falsum reputans, quod in christiana lege scriptum reperit, maiorem fidem suæmet sensualitati præbens, quàm ei, quod in sancta reperit scriptura. Itaque sicut puer cum primum à matre sua flagellatus extiterit, continuo indignatus cōtra ipsummet matris flagellum insurgit, illud vtique arripens,

Simile.

Notandum maxime.

Simile.

mordens, & dilacerans. Et quem admodum canis contra sibi proiectum lapidem consurgit & detibus conterit. Et quemadmodum homo, qui ad lapidis iectum, quo eius percursus fuit pes, in eum statim irasci sibi naturale est, talemq; à se lapidem pedibus conculcare velle, & sicut, qui oculorum laborat egritudine, lucem abhorret, & à se, ne videat, continuo illam separat, quandoquidē tanta est oculorum eius debilitas, q̄ minimè lumē sustinere valet: sic etiam in cōcionatore malo contingit, nam cum fidei veritates, quas quotidie manibus versat, flagella quædam sint, quæ eum feriunt, lapidesq; existant, qui proiecti sint suæ sensualitati, & passim infectam ipsius percutiunt conscientiam. Tunc inquam sustinere non valens conscientia huius inquietudinem & punitionem, quam sibi suamet generat doctrina, statim cōtra easdē veritates, velut rabidus se vertit canis, ipsiq; velut accerrimus inimicus cōtinuū ingerit bellū. Et hūc puto verborum Christi legitimū fuisse sensum, dum per Matthæum capite. 7. ait. Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas, & conuersi dirupant vos. Et sicut in mundi huius bruti proprietas est, dum inter pedes margaritas lapidesque pretiosos versat, rostro adamantem à se proijcere, stercorem

A
Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

B

C

Exposi.
Mat. 7.

C

Simile.

A verò & lutum quo se volutat eligere: sic pariter peruersi præceptoris cōditio est, dum inter manus harum veritatum margaritas, lapidesq; pretiosos tractat, atque in suorum peccatorum luto inuolutas portat, à se penitus doctrinam proijcere atque vitiorum lutum desumere. Vnde profectò moraliter loquendo difficile reputo q̄ in cōcionatore malo, hipocrisis diu perdurare valeat, quin citius aut bonus, aut certè hæreticus euadat.

3. ratio.

¶ Quinta ratio, quæ euangelicum concionatorem exemplar esse virtutum cogit, est quidē eadem obligatio, quam sibi suummet officium imponit. Hæc siquidem exposcit, vt omnem illā linguæ harmoniam, quam in cōcione coram populo ostentat, in anima atque vita sua repositam habeat. Hæc ira est diui Gregorij sententia, secunda Pastoralis parte, capite. 3. Vbi asserit, q̄ eadem loci maiestas, quæ concionatorem grandia dicere cogit, hæc eadem magna operari compellit, & licet de hoc nullū aliud in euangelio habuissimus præceptum, præter legem ipsam naturalē, sufficiebat quidē. Etenim in ea hoc compertissimum reperitur, absque aliqua alia positua lege, quæ nouam in hoc articulo obligationem homini ingerat, siquidem in concionatore, moribus vitam non concordare, monstruum quoddā in lege naturali

Monstruū naturæ.

apparet, non solūm in hoc sanctissimo cōcionandi officio, sed etiam erga quoscumq; hominū status & viuendi leges. Vbi omnes qui præceptorum officio funguntur, atque edisserendi veritates, quæ aliorum cōcernunt mores sese magistros exhibent, ipsa met naturalis ratio ab eisdem nimirum exigit, vt id quod verbo docent opere compleant, semet ipsos in eis quæ alijs persuadent, componentes, & quodd eorū præcepta, non solum ab eorum prodeant nuda lingua, sed etiam ab optima viuendi forma & religione, & contrarium huius, deformitatem maximam vbicumq; vidētibus generat.

Simile.

¶ Deformitas non mediocris appareret, si iuriscōsultus qui vribus totis, litigantis iustitiā conatur defendere summa diligentia tractans, ne sibi à iudice aliud inferatur grauamen, ex ipsis legum statutis & doctoribus quotidie scripta conficiens, quibus iudicem dirigat, vt litigantis iustitiam seruet. Deformitas inquam esset, si quam primum à iudicis tribunali exiret, omnia hæc iustitiæ & rectitudinis iura in se ipso frangeret, quæ erga alterius seruauerat iustitiā, & qui iudicem dirigere conabatur, ipsemet in proprijs rebus, rectitudinis tramitē infringat. Et qui in alienis causis grauamen & in iustitiam abstulit, in proprijs irrogaret negocijs, & qui in proximo

B

Deformitas, mali iuriscōsul-
ti.

C

Aximo suo iustitiam defendit, in se ipso contra eam insurgeret.

deformitas iudicis.

Deforme admodum appareret si iudex qui latronem flagellat, eiusq; abscindit auriculas, quia furatus fuit, ipse statim alienam arriperet substantiā, & qui blasphemantem punit, eius linguæ in castraturā imponēs, ipse Dei nomen falsim blasphemaret. Et qui dentes à peierante auulsit, ipse primus extitisset, qui falsum affirmaret testimoniū, & qui caput abscidit, ab eo qui alienam vsurpauit vxorem, atque totius reipublicæ carnis vitia castigat ipse primus sit qui adulterium perpetrat, & in carnis vitijs se immergat.

B

deformitas doctoris.

Turpe prætereà esset, si doctor qui vno quoque die in cathedra Codicis & Digesti leges docet, omni curiositate edifferens, quæ admodum vsura & simonia fugienda sit, atque mala de alienis bonis præscriptio, necnō & alia omnia præcepta tractet, quæ optimam reipublicæ directionem respiciunt, deforme inquam esset, si præceptor iste acquiras pecunias in domo retineret. Et qui efficaciter titulum de rescriptis auditoribus exposuit, hominibus persuadens malam fidē possessionem nemini vnquam dare, in eo, domos, vineas, atque fundū, mala fide hæc omnia possessa reperirent: & qui semper de legibus agit, nullam intra domū suā seruaret legem.

C

Turpe etiā esset nimis, si Scriba, cuius officium nimirum est veritatis testimonium perhibere, atque fidelitatem in reipublicæ cōtractibus seruare, si primus qui veritatem corrumpere, ipsemet extitisset, & qui fidelitatis depositum erga aliorum est negotia, circa propria, infidelis prorsus existeret, adulteratas apud se retinens scripturas.

deformitas Scribae.

¶ Item deforme esset valde Principes, quorum munus vtiq; est leges condere, vt omni tranquillitate & rectitudine subditorū vitā componant, ipsimet primi essent qui eas frangerent nullam in se ipsis virtutis rectitudinem retinentes. Qua de causa diuus Thomas prima secundæ, quæstione. 96. articulo. 5. in hac eadem causa loquens, principes ad legis obseruantiam teneri asserit, etiam si supra legem existant, ob hoc solum vt deformitas quæ hic videntibus generari posset, auferatur. Sicut etiam ridiculū esset, quod rethoricus qui eloquentiæ præcepta alijs præstat, ipse esset, qui primus barbare loqueretur.

deformitas principis.

S. Tho.

deformitas

Nec solum hoc verum reperitur in grauibus officijs, vbi de litterarū agitur eruditione, sed adhuc in practicis et mechanicis, hæc eadem appareret deformitas. Nam si medicus qui egrotum cum febris laborat paululum aquæ minimè concedit, vinūq; et cæteros prohibet cibos, nōne

deformitas medicus.

A ridiculum esset, quod cum ipse febricitaret, egregie potaret, indifferenterque quocumque vteretur cibo. Et sic naturalis hæc uniformitas & obligatio, qua in hominibus dictis facta concordari tenentur, & quæ verba manusque simul in vnum in hominibus aduentur, in omnibus reipublicæ officijs, quæ alicuius sunt eruditionis exigitur. Si ergo in mechanicis & humanis alijs officijs, turpe admodum existit, à dictis facta discordare, quanto potius in re tam ardua sicuti est euangelicum esse præceptorem, non solum turpe, sed etiam absurdum apparebit, vitam doctrinæ conformem non esse.

Plutarc. Plutarchus in moralibus, tractatu quodam, quem de auditoris officio edidit, exemplum quoddam certe in hac parte consideratione dignum refert dicens, quod iudices Lacedæmonum orationem quandam singularem laudantes quam peruersus quidam orator fecerat, penituit eos quod tam eminentis oratio, à tam pessimi hominis ore prodiiisset, quare alium religiosi moribus ornatum virum, continuo inquirere decreuerunt, cui præceperunt ut eandem studeret orationem, senatuique eisdem verbis proponeret. Visum namque sibi fuit, rem tam præciosam non nisi ab alio insigniori in virtute viro, promanare debere. In hoc certe velut optimi rectores populum docentes,

Simile.

C potius in aliquo viuendi optimi mores imitandi essent, etiam si barbarus existeret, quam in alio eloquentissimus dicendi modus, illamque pulchram esse orationem ostendentes, quam optima dicentis vita illustrat, grandemque deformitatem esse censuerunt, si oratoris verba, ipsius factis minimè essent consona. Quandoquidem facile admodum est hominibus, solis verbis legis præcepta præstare, furemque flagellare atque aliorum errores accusare. Cæterum hæc ipsa legis præcepta operibus associare, & quæ lingua manuum opera in omnibus insequatur. Hoc inquam difficile est & pulchrum nimis. Psittacus enim & pica garrere optime sciunt, at vero quod ore proferunt executioni demandare extra ipsorum naturam est. Vnde cum prædicator ad sola verba in dicendo peruenerit, psittaci tantum & picæ naturam, se induisse sciat. Quod enim in hac concionandi arte proprium est & decorum valde, est nempe verba quæ prædicator profert, in operibus sculpta habere, hoc siquidem prædicationis euangelicæ, primus & præcipuus est intentus finis.

A Si igitur oratio quædam rhetorica, quæ ut in plurimum solum verborum fucio consistit, aut certe quæ ex Aristotelis Ethicis documento aliquo ditescit, dissonantiam in hominum auribus parit, cum eadem verba in oratoris

C Si igitur oratio quædam rhetorica, quæ ut in plurimum solum verborum fucio consistit, aut certe quæ ex Aristotelis Ethicis documento aliquo ditescit, dissonantiam in hominum auribus parit, cum eadem verba in oratoris

C Si igitur oratio quædam rhetorica, quæ ut in plurimum solum verborum fucio consistit, aut certe quæ ex Aristotelis Ethicis documento aliquo ditescit, dissonantiam in hominum auribus parit, cum eadem verba in oratoris

B Simile.

A ris animo & operibus non insident. Si in rebus inquam humanis & forensibus causis, quæ animæ salutem non vsque ad eum respiciunt, sed potius ex directo de temporalibus reipublicæ negocijs agunt. Si in Ethicis Aristotelis quæ de Moralibus agunt virtutibus, ut homines in humana vita rectè se gerant, si in his inquam, nequaquam earum se præceptores exhibere, hominibus conducit, nisi prius optimis extiterint moribus præditi, qui eas docere destinauerint, quanto magis ab euangelico exigitur oratore, cum tam supremarum, celestiumque rerum sit magister, & ubi tam seriosum negotium agit, sicut est homines ad beatorum patriam perducere, & ubi passim in tam delicatis virtutum præceptis intellectum immersum tenet, & ubi in tam profunda mysteriorum Dei, & sacramentorum doctrina, sese exercet, & ubi semper linguam in virtutis laude, & vitiorum vituperio occupatam tenet, & ubi bonos ac religiosos viros, ad cælum vsque quotidie sublimat, malos verò ad inferos vsque deprimit? Quarta inquam maiori iustitia, ab huiusmodi viro & concionatore egregio, atque euangelico oratore exigetur, ut vitam doctrinæ consonam ostendat, ita ut omnem illam linguæ harmoniam atque prædicationis ordinem, ab ea, quam in animo habet virtute, procedat, ita ut ta

Ponderandum maxime

A lis in omnibus bonus inter malos esse, minimè contentus sit, sed quod inter bonos, melior semper fieri conetur:

C Quod si homines curiosè & attente, ad hoc quod dicimus oculos iniecerint, aperte conspici est, contrarium huius monstruositatem quædam & absurditatem inter homines esse, videlicet, quod qui aliorum mores componere conatur, suos semper dissolutos habeat. Et quod vorax, qui ferculorum & omnis generis ciborum sepulchrum quoddam existit, abstinentiam prædicet, & quod leuis homo, qui nihil in se ponderis & grauitatis retinet, alios grauitate & modestia vestire curet, & quod detractor, qui tota die in sui proximi contumelijs linguam exercet, frænum aliorum linguis imponere velit: & quod inhonestus homo, qui foetore carnis semper vitam corruptam ducit, de vicinorum suorum mūditiā & honestate agat, & quod qui curiosus nimis in vestimentorum ornatu est, & qui mulam falleris ornatum, maximoque apparatu circumamictam ascendens, vndiquaque pompaticè à seruis circumdatus ducitur, sæcularique pompa inter sæculares incedit, quod hic talis paupertatis virtutem predicet. Et etiam absurdissimū quod honoris cupidus, qui velut infatiabilis canis aperto ore ad regis latus semper incedit, officia atque Ecclesiasticas digni-

concionator malus monstruosum quoddam.

Ponderandum maxime.

B

simile

simile

C

648 DE BONITATE CONCIONATORIS.

A dignitates anhelans, qui sese per magnatum, ac principū domos intromittens, in exquisita perquirat media, in excogitatosq; aduenit modos, ad episcopatum, cæterosq; reipublicæ honorificos obtinēdos titulos. Quod igitur hic concionator talis, mundi cōtemptum alijs persuadeat, si hoc deformitatem audientium oculis non generat, quid sub orbe toto rogo, deforme aut turpe hominibus apparere valebit? Quod profectò diui Gregorij sententia firmatur, qui in Pastoralis suo ait, qua frōte qui in facie vulnus portat, pro alijs intercedere infirmis audet.

B *Simile.* Itaq; quemadmodū opus nature est, vniuscuiusq; rei, esse in genere suo integrū perfectumq; producere, absque eo q̄ defectus aliquis, in ei⁹ natura signari possit, nam defectus hic monstruositas quædam in tali esset natura.

Simile. Veluti si dicamus homini datū esse, omnia plenè fortiri corporalia membra, scilicet, pedes, manus, oculos, os, nares, & aures, si tamen oculis careret, esset proculdubio monstruum quoddam, quod si oculos habens, ore priuaretur, horrorem videntibus generaret, si tamen oculos & os consequeretur, nares tamen & auriculæ sibi deficerent, prorsus se vidētes terreret.

C *Simile.* Sic etiam hoc docendi euangelium officium, integrum hominem, atque in omnibus perfectum exposcit,

inter quæ omnia, quod maximè ad eius integritatem requiritur, tanquam potissima concionatoris pars, eius bonitas & religio est, & tam præcipua quidem, quod si deficeret, monstruositatem quandā auditoribus gigneret. Nam cum sapiens esset & in vita peruersus, oculos sine ore obtineret, si autem bonus esset & sapientia careret, oculi deficerent, & os ad loquendum haberet. Quapropter vt verus existat cōcionator vtrumq; amplecti debet.

Simile. Si videremus hominem cuius lingua vsque ad eadē esset lōga, vt ab ore eius exiens, per duas protenderetur vlnas, manus autem eius tā breues essent & brachia, vt vix ab humeris ipsis exirent, prodigium quoddam & ridiculosum profectò, alijs videretur. Hæc eadem igitur est vitiosus concionatoris deformitas, habet siquidem linguam longam valde & protēsam nimis, manus vero breuissimas, cum tamē iuxta nature ordinem, vice versa fieri deberet. Nam hominis brachia natura ipsa longa constituit, linguā verò breuem nimis, vt hominē instrueret, q̄ extensior in operibus quàm in verbis esse habet. Et in hoc diuini verbi concionator, hūc nature ordinē & proportionis pulchritudinem, imitari habet, quia paucis verbis, multis verò virtutū operibus lucere debet, iuxta tritissimū illud pro-

A *Prouerbum.* prouerbiū, videant te homines pauca dicentem, & multa operantem.

Simile. Pictor, vt in depingendi arte exactus esse possit artifex in pictura membrorum proportionē semper seruare habet, vnū quod quæ sua proprietate & conditione delinians, naturam ipsam in depingendo semper imitans. Ad eum omnino modum, dum cōcionator euangelicam ascendit cathedram, apud seipsum cogitare habet, quod in auditorū præsentia, virtutis faciem depicturus ascēdit, atque indecenti proportionē omnia eius mēbra formare debet, dum ergo concionatoris lingua nimis existeret longa quia multa dē virtute loquitur vita autē eius breuis, quia pauca operatur, iam proculdubio virtutis pictura à nature ordine deficeret, quandoquidē in se ipso membrorum proportionem non seruat, quod si in se ipso non seruat, male profectò alijs seruā dum præciperet.

Simile. Si femine alicuius caput, margaritis, alijsque prætiosis monilibus ornatū conspiceremus corpus vero non nisi pauperrima ac vili veste esset indutum, ridiculum profectò esset ac deformitas maxima videntibus appareret, nā iuxta corporis indumentum, capitis etiam ornatus esse debet, vel è contrario, secundum capitis decentiam, corporis esse debet vestimentum. Hæc igitur

mali concionatoris indecentia, & deliramentum est, nam caput optime ornatum habet, corpus autē pauperrime vestitū, quia intellectum prætiosis admodum veritatum margaritis decoratū tenet, quàm plurimis quæ scripturæ sacræ subtilitatibus imbutū vitam autem veteribus, ruptisq; peccatorum indumentis vestitā tenet. Item si in fœmina illa, sic ornari maxima esset deformitas quid fieret, si dum caput prætiosis monilibus decoratum haberet, corpus nudum penitus portaret? Ad hanc igitur absurditatem vitiosi concionatoris cæcitas & turpitudine peruenit, nam cū intellectum veritatibus ditissimum teneat, non solum vitam aliquo virtutis tegumēto ornatam non habet, quinimo nudam penitus ab omni virtutum genere portat quæ profectò ignominiosa nimis contumelia eius est, atque auditoribus nō mediocre in hoc, scandalum generatur, quandoquidē cum ex vna parte sapientem reperiunt ex alia vero peccatorum vermibus scaturientem vident.

Legitur in Ezechiele propheta capite. i. de quatuor illis animalibus, (quorum superius mentionem fecimus) vnum quodque illorum quatuor habuisse alas, quarum duabus volabant, alijs vero duabus corpora sua tegebāt. Vbi iam concionatores, hæc vere esse animalia explicuimus. Sed tamē annotādum nobis modo

*Simile.***B****C**

Figura Ezech. i.

A do est, quod duplicatas oportet eos sortiri alas, alias quidem, quibus volent, quæ ipsius concionatoris intellectum & sapientiã designant, alix vero quibus vitæ suæ turpitudinem atque fœtorẽ cooperiant, vt vitam suam honestent, quod profecto charitatis opus est, atque beneviuendi exemplum, ita vt sic, ad hoc quod est docere populum, attentionem habeant, vt tamen eius quod bene viuere est, minime obliuiscantur, vt salrim ignominiosum hoc negotium bene viuendi exemplo euitent.

Simile.

¶ Si homo aliquis, deformis facie, niger vultu, in verbis, & cocles, vulnusque in facie portans fœtidusque corpore existens, si hic in prominenti loco sedens lucernam ascenderet, vt omnes eum aperte conspicerent, insanum profecto prorsus diceremus, nam eo ipso quod deformis corpore existit, in angulo recludi deberet, ne à quoquam videri posset, in hanc igitur eandem dementiam incurrit, qui cum malus sit, euangelicam ascēdit, cathedram, nam doctrina sua lucernam quandam ascendit, qua ipsius defectus & miseriae aperte homines conspicerent valeant. Ecce ergo quanta sit in concionatoris mali vita, deformitas.

¶ **CAPVT. V. VBI** veritas hæc, sanctorum testimonij firmatur.

A T quia negotium hoc de concionatoris bonitate, & religione, graue nimis & necessarium valde in hac concionandi arte est, ne mea solū in hac parte exaggeratio videatur, sanctorum etiam sententia confirmabo, quorum auctoritate veritas hæc, roborata magis, ac solidior maneat. Et quidem in hac parte verè affirmare possumus, nullum esse eorum, qui supra scripturam sacram scripserunt, qui ante omnia has omnes (quas retulimus) condiciones, à prædicatore nõ exigat, vt in hoc tam sanctum ingredi valeat officium. At tamē ne prolixitatem lectoribus generare videar, paucos in hac parte ex his quos viderim adducam, & solum illos qui in præsentia maiorem vim & auctoritatem nostræ huic sententiæ ingerant.

August. Diuus Augustinus secundo libro de doctrina christiana, capite 41. & 42. mirabiliter charitatem, humilitatisque virtutem depingit, quas euangelicus præceptor habere debet, maxime in 41 capitulo. Et quia totum hoc capitulum in hoc eodem articulo cõsumitur, illud verbis allegare in præsentia nolo, sed satis fuerit ad prædictum locum diligentem lectorem remittere. Cæterum postrema quadragesimi secundi capituli verba, hæc sunt. Hac igitur instructione præditum, cum signa incognita lectorem nõ impedierint, mitem & humilẽ corde

A de, subiugatum leniter Christo, & oneratum sarcina leui, fundamentum, & radicatum, & edificatum in charitate, qua in scientia inflari non possit accedat ad ambigua signa in scripturis considerata & discutienda. Vbi diuus Augustinus hæc virtutū & charitatis pignora, à concionatore aperte exigit, antequam ad sacram litterarum studiū accedat, & priusquam concionandi officium assumat. Vbi annotanda sunt maximè verba illa, subiugatum leniter Christo. Nam nisi concionator, Christi iugum prius supra se acceperit, malè profecto de eodem Christi iugo, christiane (sicuti decet) loqui poterit. Nam si sermo de legis iugo formandus est, humilitate maxima & charitate, atque sui ipsius abiectione indutū esse oportet, hoc etenim Christi iugum sonat, videlicet proximi & Dei amorem, superbix deiectionem, atque mundi & sui ipsius contemptum.

Quid Christi iugū sonat.

August.

¶ Hanc eandem sententiã, iterum amplectitur hic idem doctor, in 4. libro de doctrina christiana, capite. 15. cuius hæc sunt verba. Agat itaq; iste noster eloquens, cū & iusta & sancta & bona dicit, vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiat, & se posse, si potuerit, & in quantum potuerit, pietate magis orationum, quam oratorū facultate non dubitet, vt orando pro se ac pro illis, quos est alloquuturus sit ora-

tor antequam dictor. Ita vt ipsa hora iã vt dicat accedens, priusquam exerat proferentem linguã, ad Deum leuet animam sitiientem, vt tibi eructet, quod prius biberit, vel quod iam impleuerit fundat, cum enim de vna quaque re secundum fidem, delectationemque tractada sunt, multa sint quæ dicantur & multi modi quibus dicantur, ab eis qui hoc sciunt, quis nouit quid ad præsens tempus vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videtur. Et quis facit vt quod oportet & quemadmodum oportet dicatur à nobis, nisi in cuius manu sunt, & nos, & sermones nostri? Ac per hoc discat quidem omnia, quæ docenda sunt, qui & nosse vult & docere, facultatemque docendi, vt decet virum Ecclesiasticum cõparet. Vbi in his verbis perlucidè diuus Augustinus concionatorem admonet, quod euangelica doctrina, quæ in suggestu auditoribus proficua esse debet, ea est, quam concionator eructat. Id est, quam ipse prius iam virtutum exercitio & oratione masticauit, atque in animæ suæ ventrem traiecit, & quæ à Deo instanter oratione continua, potius quàm litterarū studio à Deo impetrauit. Nam quemadmodum mater recēti paruulo, cibum quẽ porrigit, prius ore proprio mastica: sic etiam cum concionatores, velut matres auditorum se gerant, doctrinam, quam sibi

B

Simile.

Simile.

C

sibi

A sibi impartuntur, prius sanctæ virtutis dentibus, tanquam parvulis masticare habent.

Augst. ¶ Hoc idem celeberrimus hic doctor, iterum videtur asserere, libro. 2. de Doctrina christiana; capite. 4. dum sic ait. Accedens ad tractatum librorum sacrorum, omnem intellectum referat ad charitatem, de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta, quibus in verbis totius concionis radicem & verborum sacrorum, non nisi ipsam cordis puritatem in concionatore esse dicit.

Ambrosius. ¶ Diuus Ambrosius. 2. libro de officijs, capite. 12. & 13. exaggerat nimis bonitatem ac religionem

B christiani concionatoris, sic dicens. Aduertimus igitur, quod in acquirendis consilijs plurimum ad iugam vite probitas, virtutum prerogatiua, benevolentie vsus, frugalitatis gratia. Quis enim in cœno, fontem requirat? quis turbida aqua, potum petat? Itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriedum existimet? Quis non despiciat morum colluionem? quis vtilē causę aliene iudicet, quę videt inutilē vite sue? quis iterum improbum, maleuolum, contumeliosum, non fugiat, & ad nocendum paratum, quis non eum omni studio declinet? Quis verò quamuis instructum ad consilij opem difficile tamen accessu ambiat, in quo sit illud, tanquam si quis aque fontem

C declinet? Quis verò quamuis instructum ad consilij opem difficile tamen accessu ambiat, in quo sit illud, tanquam si quis aque fontem

precludat? Quid enim prodest **A** habere sapientiam, si consilium neget, si consulendi intercludas copiam? Clausisti fontem, vt nec alijs influat, nec tibi profit. Pulchre autē & de illo conuenit, qui habens prudentiam, comaculat eam vitiorum sordibus, eoque aquæ exitum comaculat, degeneres animos vita arguit, quomodo enim eum potest iudicare consilio superiore, quem vides inferiore moribus, supra me debet esse, cui me comittere paro. An verò idoneum eum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi, & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacet? Cuius animum voluptates occupent, libido deuinciat, auaritia subiuguet, cupiditas perturbet, quatiat metus, quomodo hic consilij locus, vbi nullus quieti? Admirandus mihi & suspiciendus consiliarius, quę propitius dominus, patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse, qui potest consiliū dare, & alienam à vitijs custodire prudentiā, quia nihil inquinatum in illā incurrit. Hęc Ambrosius. Quid rogo clarius elegantiusq; aut efficacius de concionatoris requisita bonitate dici potest, quàm quod egregius hic vir Ambrosius proloquitur?

C ¶ Diuus Gregorius super Iob, capite. 31. libro. 23. moralium capite. 4. negotium hoc de concionatoris virtute, valde ponderat, his verbis dicens. Sanctæ

vniuer-

A vniuersalis Ecclesię, spiritualis quisq; predicator, in cunctis quę dicit, solerti cura se inspiciat, ne in eo quod recta prædicat, vitium se elationis extollat, ne vita à lingua discordet, ne pacem, quam in Ecclesia annuntiat, in se ipso, dum benedicit & male viuunt, amittat, sed studeat summopere contra maledicos rumores aduersantiū, & defendere loquendo quod viuunt, & honorare viuendo quod dicit, neq; in his omnibus suam auctoris gloriā querat. Atq; omnem sapientię gratiam, quā vt loqueretur accepit, non suis se extimet meritis, sed eorum intercessionibus, pro quibus loquitur ac cepisse. Sicq; dum se infra deiicit, superest, quia suæ nimirum magis mercedi proficit, eo quod bona quę exercere præualeat, alienis meritis reddit indignum se omnibus iudicet, etiam cum dignius cunctis viuunt, scit enim quod bona quę innotescunt hominibus, sine periculo esse vix possunt. Et quauis sapientem se esse sentiat, velle tamē esse sapiens non videri, atq; hoc sibi omnimodo quod loquendo proditur, pertimescat, etsi liceat tacere appetit, dum esse multis tutius silentiū cernit, eosq; se feliciores putet, quos intra sanctam Ecclesiā locus inferior per silentiū occultat, & tamē vt sanctam Ecclesiā defendat, quia ad loquendum vi charitatis impellitur, ex necessitate quidē officium loquutionis suscepit, sed ex magno desi-

derio, otium taciturnitatis querat, hoc seruat voto, illud exercet ministerio. Hanc autē dicendi formulam arrogantes ignorant, neq; enim loquuntur, quia causę loquendi eueniunt, sed causas euenire appetunt, vt loquantur, quorum nunc helius speciē signat, qui in loquutione sua, immenso se vitio elationis exultat.

¶ Singularissima certē hęc lectio est, atq; concionatores docendi singularissima forma, vt in semet ipsis subtilitatem (quā hoc presumptionis vitium secum defert) attendant. Quā profectò presumptionem, latēter & subtiliter euangelica prædicatio creat. Nā cum plurima sint vitia, quę affinitatem quādam & similitudinē cum aliquibus habeant virtutibus, ita vt difficile sit vitium à virtute secernere: credo firmissimē, multos in hoc articulo deceptos esse viros & quod feruor & zelus, quē in pulpito concionandi habent, quē Dei zelum esse putant, non nisi appetitus quidam suæ vanæ ostentationis sit, neq; ibi medendi causa auditoribus loquuntur, sed quod vt loquantur, medicandi officium inquirunt. Quapropter, hortor omnes in Christo, vt quilibet seorsum attendente se ipsum perpendat, suęque sensualitatis pulsus disquirat, & tandem intelligat & examinet, an prædicandi auiditas, & insatiabilis fames, anxietasq; cura, quam in se ipsis concionandi gerunt, verus sit fidei zelus, an propria

Ponderandum maxime

Singularis lectio

B

Falsus concionatorum zelus.

C

Xx sen-

A sensualitas. Nā difficile admodū est, in præsenti negotio inter utrūque distinguere, quōd si concionatoris vitium esset, vē illi, quia totum cōcionandi officiū inane reddit. Ex quo profectō non fructum aut meritum, sed terribilē sibi damnationem acquireret.

Grego.

¶ De hoc iterum beatus Gregorius suam sententiam profert 30. Moralium libro, capite. 21. his verbis. Sancti igitur viri, cum se ad prædicandum parant, prius se interiūs virtutibus innouant, vt ad hoc quod loquēdo docent, viuendo concordent. Prius sua interna considerant, atq; à cunctis se vitiorum sordibus emundant, curantes summo opere, vt cōtra

B iram patientiæ luce resplendeāt, contra carnis luxuriam, etiā cordis munditia fulgescant, contra torporem, zelo candeant, contra confusos præcipationis motus, serena grauitate rutilent, contra superbiam, vera humilitate luceant, contra timorem, radijs auctoritatis clarescant, & nunc in lachrymis seminant, vt postmodum segetem gaudiorum metāt. Ecce ergo quemadmodum egregius hic vir, non vt cūq; concionatorem prædicandi officium accipere vult, sed q̄ prius delicatissime in virtutū examinatus exercitio, euangelicæ prædicationis cathedram ascendat.

Grego.

¶ Hoc idem insignis hic doctor iterum repetit. 6. libro Moralium, capite. 25. de conciona-

toris perfectione loquens sic dicit. **A** Quisquis ergo iam in se cōtumelias carnis edomuit, superest vt mentem per studia sanctæ operationis exerceat, & quisquis iam mentem per sancta opera dilatat, superest vt hanc vsq; ad secreta intimæ contēplationis studia extendat. Neq; enim perfectus prædicator est, qui vel propter cōtemplationis studiū operanda negligit, vel propter operationis instantiam, contēplanda postponit. Hinc est enim quōd **B** Abraham coniugem mortuā, in sepulchro duplici sepelit, quia nimirum perfectus quisq; prædicator, extinctam à præsentis vitæ desiderijs animam suam, sub bonæ operationis tegmine & contēplationis abscondit, vt à carnali concupiscentia, sub actiua contēplatiuaq; vita, quasi insensibilis lateat, qui prius mūdi desideria sentiens mortaliter vivebat. Hinc est q̄ humani generis redēptor, per diem miracula in vrbibus exhibet, & ad orationis studiū in nocte pernoctat, vt perfectis videlicet prædicatoribus innuat, quatenus nec actiuā amore speculationis funditus deserant, nec contēplationis gaudia, penitus operationis nimietate contemnāt, sed quieti contēplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant, speculando quippe in Dei amorē surgitur. Vnde apud Moysem dū in sacrificio vaca mactatur,

Figura,
Gen. 23.Figura,
redēptoris.Figura,
Gen. 15.

A tur, offerri cū hislopo lignoq; cedrino bis tinctus cocus præcipitur, vacā quippe mactamus, dum carnem à lasciua suæ voluntatis extinguimus, quā cum hislopo lignoq; cedrino ac coquo offerimus, quia cū maceratione carnis sacrificium fidei, spei & charitatis, adolem⁹. Hislopus quippe interna nostra mūdare conieuit, lignum cedrinum nulla putredine deficit, quia spem celestiuū terminus non consumit, cocus verò rubro colore flammescit, quia quē implet charitas incēdit, sed bis tinctus cocus offerri præcipitur, vt videlicet ante interni iudicis oculos, charitas nostra, Dei & proximi dilectione coloretur.

B

¶ Depingit hic sanctus doctor (prout semper in scriptura sua consuevit) res minutissimē vsq; ad medullam euiscerans. Describit in quā gradus, quos optimus quisq; cōcionandi artifex, in vitæ suæ perfectione tenere debet, quorum primus est, ante omnia carnis suæ passiones edomare. Secundus est, itatim in omnibus virtutum & charitatis & religionis operibus se exercere, personam suam omni grauitate & virtutū modestia adornans, tam in interioribus quā exterioribus, qui bus peractis, ad tertium gradum continuo ascendendum restat, **C** qui nimirum suæ perfectionis culmen est, videlicet in contēplationis secretum intrare. Quæ quidem contēplatio inter Deū

& ipsum, suauissima quædam cōuersatio est, in qua totum officij sui intentum & propositum innodatur, quādoquidem exactus concionator non existit, qui harum trium, partem aliquam omittit. Et doctrinam hanc his tribus partibus distinctam, confirmat sanctus hic vir, duobus scripturæ sacræ locis, scilicet ex spelunca duplici, quam Abraham vxori suæ iam mortuæ præbuit. Cui quidem exemplo aliud non minus aptum adducit, videlicet ex diuo Paulo legis præceptore inclito, qui mundo crucifixus erat, & ipsi mundus. Secundus locus est, carimoniarum quibus Moyles vacā mactari disponebat, quæ profectō doctrina, vt **B** lis admodum atq; curiosa valde existit.

¶ Chrysostomus, nō minus quā præcedentes, hanc eandem veritatem ingeniosē pōderat, in Mathæum, capite. 5. scribens, homilia. 10. in imperfecto vbi sic ait: Quasi interrogātibus apostolis, ad quos sit omnia ista loquutus, vt r̄m generaliter ad populum, aut ad ipsos, volens ostendere quoniam ad ipsos præcipuē hęc loquebatur, addit: Vos estis sal terræ. Hoc quod dicit vos estis sal terræ, ad illud respicit quod superius dixerat, quia doctor omnibus virtutibus debet esse ornatus. Debet esse pauper, vt auaritiam libera voce castiget, debet esse semper suspirans

Chryso-
stomus.Exposi-
Mat. c. 5**C**

A & lugens, siue sua siue aliena delicta, vt confundat eos qui nec peccare dubitant priusquā peccent, nec postquam peccauerūt, tristantur quia peccauerūt, ideo suspiret & plangat, vt per hoc ostēdat quia grauis & periculosus est mūdus iste fidelibus. Debet esuriens & sitiens esse iustitiam, vt pigros circa opera bona, vel lectione fiducialiter verbo Dei, aut increpationis flagello valeat exercitare, magis exemplo suo quā voce. Debet esse mansuetus, vt magis indulgendo quā vindicando regat Ecclesiam, vt magis ametur quā timeatur. Debet esse misericors

B alijs, sibi autem austerus, vt sibi quidem graue pōdus iustitiæ ponat, alijs autem leue. Debet esse mundo corde, vt non solum non se immisceat circa negotia sæcularia, sed nec cogitet de mundo. Sicut enim oculus quanto mundior fuerit, tanto longius videt, sic & anima quanto longius fuerit à solitudine mundiali, tātō amplius Deo proximior est, quia cuius cordis oculus mundus aspicit, illius mens non potest Deum videre. Sit autem pacificus, vt tota Ecclesia eius quasi vna sit anima, vbi autem concordia non est, neque oratio illic exauditur, neque oblatio suscipitur, quia neque ibi est Deus, vbi discordia nominatur. Debet autem & paratus ad passionem esse,

C non vana desideria martyrij habens, sed constantiam fidei martyribus dignam, nam quantū ad sapientes, & miles non ille paratus dicitur ad bellum, qui concupiscit exire, sed qui potens est exire. Si ergo omnibus his virtutibus fuerit ornatus, tūc est quasi optimum sal, & totus populus de illo cōditur, magis videndo eum quā audiendo. Nam prima doctrina est videre bonum, secunda autem audire, prius autem vocauit eos sal, postea autem lux, quia prius est bene viuere, secundo autem bene docere, nam per bonam conuersationem ascenditur sine dubio ad scientiam, à scientia autem, nescio si ad bonā conuersationem omni modo veniatur, propterea scientes quidem sine timore Dei, multos videmus, timentes autem Deum sine scientia, nullum videmus. Ecce ergo quantum concionatoris officio secundum hanc sententiā conducat virum esse religiosum. Nam etsi plures harū conditionum, quas hic Chrysostomus refert pastori proprius adaptentur: attamen quia doctor legis, est concionator, & pastoris præcipuum munus sit, doctorem & præceptorem sui esse gregis, cōtinuam eis doctrinā impartiendo, inde profectū est, quod proprie etiam concionatori euangelico, hæc Chrysostomi doctrina etiam adaptetur.

A Hæc eadem sententia est iterū beati Chrysostomi, super Matthæum, capite. 23. homilia. 73. his

C Hæc eadem sententia est iterū beati Chrysostomi, super Matthæum, capite. 23. homilia. 73. his

A his verbis. Non in Ecclesia solū sed vbiq; doctorē ceteris præstare oportet. Nam quemadmodum homo vbiq; fuerit, ceteris animantibus præstat, ita doctorem decet, siue loquatur, siue sileat, siue in conuiujs, siue alibi sit, ceteris hominibus excellere, a deo vt in incessu, aspectu, & habitu, omnibusq; alijs, simpliciter alijs præstantior esse videatur.

B **B**asiliius magnus, ad Gregorium Nazianzenum scribens, in tractatu quodam, quem de solitaria edidit vita, de hac eadē concionatoris perfectione loquens, sic ait. Quemadmodū in cera quis scribere non potest, nisi prius characteres impressos deleuerit, sic nec anima diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores penitus extinxerit. Hæc Basiliius. Ad eum igitur modū ait Basiliius, scripturæ sancte veritates, minimè in concionatorum animis imprimere poterūt, vt alios docere valeant, si primitus vetera scripta, quæ in eorum animabus mundus impressit, non abarserint.

C **C**Gregorius Nazianzenus, primo libro, suæ theologiæ, in hac eadē materia loquens, sic ait. Nō cuiusuis est, ò christiani de Deo disputare, non ad eadē hæc res est vilis, & eorum etiam qui humi serpentes, terrenis studijs occupantur. Quoniam eorum tantum est, qui inter multos habitu delectu, ad tantum munus videan-

A tur idonei, quiq; contemplandi acumine ceteris antecellūt, qui iam ante & corpus & animū, ab affectuum sordibus purgarint.

D **D**ionisius antiquissimus legis doctor, in suo Ecclesiasticæ hierarchie libro, parte. 1. cap. 2. sic ait: Diuina nō capit, qui Dei mandata non seruat. Hæc ille: Quibus in verbis, concionatorem malum ad diuinas intelligēdas veritates, ineptum quodammodo declarat, quas postmodum concionaturus est, si in Dei mandatis non se prius exercuerit. Et annotandum est quod ait, diuina non capit qui Dei mandata non seruat. Nam quemadmodum dū plenum est vas, quicquam aliud capere nō potest: sic pariter dum aliquis Dei non seruat mandata, rebus mūdialibus plenus existit, & inde sequitur eum diuina capere non posse, quia mundo plenus est. Quapropter concionator pessimus, qui rebus mūdi & peccatis abundat, velut vas plenum diuina quæ prædicat male capere potest.

S. Tho. **S. Tho.** Diuus Thomas etiam, qui sicut in alijs omnibus catholice & sapientissimè semper loquutus fuit, sic etiam iuxta materiam hanc, in quamplurimis scripturæ suæ locis non minus zelum suum, quem erga euangelicam eruditionē gessit, ostendit, sed præcipuè in tertia parte, quæstione. 41. articulo. 3. ad primum respondens argumen-

A tum, paucissimis verbis quicquid hucusque diximus comprehendit, ait namque: Nullus debet assumere prædicationis officium, nisi prius fuerit purgatus, & in virtute perfectus, sicut & de Christo dicitur actuum primo, quod coepit Iesus facere & docere, & ideo Christus statim post baptismum austeritatem vitæ assumpsit, ut doceret post carnem domatam, oportere alios ad prædicationis officium transire, secundum illud Apostoli: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Patet ergo, ex his que ex sanctorum ad duximus testimonijs, quam sit concionatori necessarium, omnibus se virtutum exemplar præbere.

Exposi.
I. cor. 9.

¶ CAPVT. VI. DE COMINATIONIBUS, malo concionatori in sacra scriptura irrogatis.

VOD si rationes à nobis supra adducte, & tot sanctorum testimonia, malos concionatores non terrent, terreant saltem cominationes, & reprehensiones legere, quas Christus in prædicatione sua talibus dedit. Si enim attentè scripturam sacram inspexerimus, reperiemus quidem nihil acrius inter homines Christum reprehendisse, magisque deturpasse, quam ma-

los concionatores, qui cum pessimis existant moribus, christianæ legis se præceptores exhibere audent, quemadmodum ex Matthei. 23. capite constat, vbi totius capituli doctrina in deturpandis malorum concionatorum moribus absimitur, quibus contumeliosos nimis, atque horrendos titulos imponit. Ait siquidè concionatores tales, scribas illos & phariseos esse, qui in Moyse cathedra consistentes, dicunt & non faciunt. Hi sunt qui intolerabilia legis onera, suorum proximorum humeris imponunt, ipsi autem nec digito volunt tangere. Hi sunt, qui omnia opera sua, ut ab hominibus videantur faciunt, & docendi cathedra, ob solam humanam ostentationem vtuntur. Hi sunt, qui filaterias suas dilatant, fimbriasque suas in audientium conspectu magnificant. Hi sunt qui primos accubitus atque primas inquirunt cathedras in templis, primasque salutationes in foro appetunt, atque vocari ab hominibus rabi desiderant. Hi sunt qui alijs regnum cælorum claudunt, beatitudinis viam eis arctissimam reddentes, sibi ipsis autem amplam nimis accipientes. Hi sunt, qui nec ipsi in cælorum regnum intrant, neque alios intrare permittunt. Hi sunt qui nauseam patiuntur, in abiiciendo culicem à proximi sui cibo, ipsi autem camelum deglutientes sunt.

Cōtume-
lios, ma-
li cōcio-
natoris
tituli.

Primus.

2

3

B

4

5

6

7

C

8

Hi

A Hi curiosi sunt, calicem foris mundantes, cum tamen ipsi intus sordidissimi sint. Hi sunt sepulchra foris deaurata, titulisque honorificis signata, intus autem mortuorum foetidissimis ossibus plena existunt, quia suorum peccatorum, & abominationum foetore sunt pleni. Hi sunt, qui legis mandata in pileis scripta deferunt, à suis autem bene viuendi moribus, ea proijciunt. Hi sunt infatuatum sal, quod ad nihilum valet ultra, nisi ut ab hominibus conculcari possit. Hi cæci sunt, aliorumque cæcorum duces, qui omnes simul in foueam cadunt. Hi sunt, qui nimio zelo accensi, à vicini sui oculo foetucam extrahunt, in suo autem repositam trabem minimè conspiciunt. Hi sunt quinque infatuatae virgines, qui doctrine lapides in intellectu accensas habentes, in manibus suis mortuas deferunt. Hi sunt aridorum ossium campum, quod Ezechiel vidit propheta, quæ intus nullum penitus vitæ spiritum retinebant. Hi sunt ficus, multis plena folijs, cui maledixit Deus, quia verbis dumtaxat & virtutis folijs abundant, quia virtutis fucum & apparentiam portant, bonorum operum fucus vacui reperiuntur. Hi sunt quos Christus redemptor noster Matthei. 5. capite, vsque adeo deprimit & anihilat, ut dicat, quod postquam de legis præceptis in

hoc mundo garrierint, subtilissima quæque hominibus edifferentes, minimi ad cælorum regnum profus remanent. Et hi tandem cimbalum tinens sunt, quod diuus Paulus memorat, quod postquam acclamauerit, aliosque ad templum perduxerit, ipsum à cimbalaria turri pendens remanet. Nam postquam cæteros ad suæ animæ salutem aduocauerint, ipsi vacui remanent, solo verborum rugitu & gestorum strepitu concrepantes, atque ad perpetuam suam damnationem suspensi. Hæ sunt comminationes, malo concionatori, in scriptura sacra irrogatæ, quæ proculdubio si bene perpendantur, trementem & confusum penitus concionatorem reddere haberent.

19

Simile.

B

¶ CAPVT. VII. DE verecundia maxima & contumelia, quam pessimus concionator, in iudicij die pati debet.

VOD si redemptoris nostri, tam terribiles supradictæ comminationes, malum concionatorem adhuc non terrent, perhorrescant saltem, verecundiam maximam & horrendam nimis, quam in illo postremo iudicij die, in conspectu Dei & totius mundi & angelorum eius patientur, quia

C

A sanctissimum hoc concionandi officium tam infideliter & inutiliter exercuerunt: Legitur Genesis capite. 48. q̄ cum Ioseph duos secum deferret filios Effraim videlicet & Manassem, vt pater eius Iacob ante mortem eis benedictionem prestaret & cum Manassem, qui maior erat, ad patris dexteram collocasset, vt prius ei veluti primogenito benediceret (sic enim inter Iudeos mos erat) minorem vero qui Effraim erat, ad sinistram reponeret, tunc senex, Effraim minorem filium, scilicet in omnibus constituere volens, manus vice versa commutans, dexteram super minorem, sinistram vero super maiorem imposuit. Quod videns Ioseph, existimans patrem suum iam caligare, & propterea in impositione manuum aberrasse, volens manus eius aliter disponere, dixit: Non sic pater mi, non sic. Nam dexteram super maiorem, sinistra vero super minorem imponenda est. Cui senex respondit, sine me fili mi. Scio enim quid egerim. Nam manus istarum, secus quam tu existimas disponendarum sunt, quandoquidem minor maior esse debet, maior vero, non nisi minor constituetur.

Hoc igitur est, quod in horrenda iudicij die ac tremenda valde, cum dominus seculum per ignem iudicaturus aduenerit, cum peruersis concionatoribus fiet. Nam cum ipsi maiores principalioresque, sicut Manasses, esse debe-

rent, quibus tanquam primogenitis, Dei imponenda erat dexteram quia ipsis nimirum celi maioribus ac legitima hereditas debita erat, Deus ibi manus vice versa commutabit, atque super eos non nisi sinistram imponet. Quod profecto ignominiosum nimis, atque contumeliosum sibi negotium erit, qui antea in totius mundi conspectu, tanta reputatione atque honore maximo ab omnibus semper habitum sunt, & qui preterea tam honorifico & celesti, inter homines functi fuerunt officio, quibus itidem tam honorificos nominum titulos, sibi Deus imposuerit, quod isti inquam tam eminentes & illustres viri, ibi velut infimi & viles, coram omnibus proijciendi sint, horrendum profecto maxime est, & pertimescendum nimis. Quandoquidem isti erant Manasses ille primogenitus, quibus celestis illa patris debebatur benedictio, & qui primi honorandi erant. Nam isti sunt qui a Deo ipso in sacris litteris, mirificis nominibus denominati sunt. Isti sunt reges, qui vniuersum orbem regere habebant, legesque & statuta ad optimam hominum directionem condere. Hi consules sunt, quorum consilio & censura, omnium gentium negotia disponenda erant. Hi, celi sunt, qui vniuersam habebant circuire terram, quorum doctrinae influentia & virtute, christianorum animarum (veluti

A
B
B
Manaf-
ses.
Reges.
Consu-
les.
Celi.
C
Simile.

A nouellae plantae crescere & conseruari habebant. Hic stellae caelestes sunt, quorum vitae & doctrinae claritate, qui in peccatorum nocte dormiebant, excitandi & illuminandi erant. Hi sol sunt, cuius luce & splendore, mundus totus laetari & illuminari debebat. Hi sanctae Dei ecclesiae maxilla sunt qua validissimus ille Sason philisteos prostravit, nam doctrinae suae reprehensionibus, peccatorum duritiam frangere, atque conterere debebant. Hi torrentes atque impetuosi flumines sunt, qui doctrinae suae euetu & furia, homines a terra euellere, atque in caelum perducere habebant, Hi nubes sunt qui doctrinae & vitae suae eruditione, semper supra terram eleuati esse deberent & postmodum in suaves praedicationis pluias semetipsos resolvere tenebantur, sancta semper pro animarum salute consilia praestantes. Hi aquilae sunt, qui supremo alarum suarum volatu, omnes alias mundi nationes superare deberent. Nam optimae vitae & sapientiae alis, veluti mundi reges & domini, erecti semper supra omnia haec mundi caduca incedere habebant omnia saeculi huius vilia & infima spernentes, atque nidum suum supra riparum altitudinem, quae Deus est, reponentes. Hi, portae Sion sunt, quia per eorum exemplum & sapientiam in beatorum patriam homines ingredi habebant. Hi dentes ecclesiae sunt, qui filio

Selle.
Sol.
Ecclesie
maxilla
Flumij.
Nubes.
Aquilae
Portae
Sion.
dentes ec-
clesiae.

rum saeculi huius duritiam & superbiam, terrere debebant, atque malorum hominum pertinaciam deuincere & dura corda masticare. Hi, septem ecclesiarum angelisunt, euangelistae Ioani in apocalypsi reuelati cui Deus profundissima illa misteria scribere iussit, vt gentes omnes a peruersa sua excitarentur vita, cauteque & praeuisi, in saluationis suae periculo redderentur. Hi, canes sunt, qui praedicationis suae latratibus, lupos ab ecclesiae grege arcere deberent. Hi, cherubines sunt qui semper coram testamenti arca assidue contemplatione praesentes esse habebant vt a Deo suis precibus pro alijs delictorum suorum veniam impetrarent. Hi, spinae sunt quae pungere, atque malorum conscientias inquietare debebant, vt quousque in Deum conuerterentur, inquieti prorsus in mundi huius rebus & negotijs manerent. Isti igitur illustres viri veri erant futuri Manasses quibus veluti primogenitis, in beatitudine manus dexteram debita erat. Hi proprietate maxima, gens sancta erat atque regale sacerdotium, populusque acquisitionis, ac demum illustres viri diuino sanguine nati quibus tanquam mundi huius magnatibus, in caelesti curia in regis praesentia sedes erant concedendae. Atque hi celebres erant praecipitantes, qui cum iam in hac vita dicere & facere simul in vnum coadunassent, eminenter in illo iudicij

A
Septem
ecclesia-
rum ange-
li.
Canes
Cheru-
bines.
B
Ges san-
cta.
C
celebres
precepto-
res.

Figura, Gen. 48

Singularrissima lectio.

A iudicij concilio supra omnes alios erāt premiandi. Et ut deniq; nostris verbis imponamus finē, ij Dei iudicaturæ assistentes esse deberent, quorum autoritate & censura terribilis illa erat proferenda sententia, illudque malorum iam finiendum litigium.

Assiste-
tes.Gratissi-
mū ma-
lum.

¶ Res igitur verecūda & ignominiosa supra modum erit, quanto nusquam in orbe fuit, quod homines in vniuerso mundo tanto semper habiti pretio, tamque honorificis consignati nominibus: quibus in beatitudine, tā præmi- nēs correspōdebat status, quibus præterea iuxta officij sui digni- tatem, in tam publico diuinæ ma-

B iestatis trono, dextera manus con- ducebat, quibus itidem applausus tantus & reuerentia, in totius mūdi conspectu in tremēda illa iudicij die, defferendus erat, quod isti inquam supradicti excellētes viri, ibi damnati appareant, quod doctores & legis magistri, atque euangelij Dei concionatores, in tam publico tribunali, tam igno- miniose in baratrum derrudantur.

Pauper-
culi.

C Pauperculi vero, qui hic diuini verbi extiterunt humiles au- ditores, glorificati exeant, quod oues solute, & pastores captiui ap- pareant, quod auditores honorifi- cati, & præceptores ibi contume- lia affecti existant, quod discipu- li sublimati, & magistri opressi & conculcati ibi sint, maxime proculdubio hominibus formi- dabile & horrendum est. Nam

nullum est inquisitionis tam af- perum tribunal, neque adhuc la- tronis tam crudum patibulum, siue furca, neque spectaculum al- liud mūdanum, vbi tanta sit ig- nomina & vituperium, quantum in his miseris hominibus tunc ibi exercebitur.

A
Simile.

O res summopere flenda, maxi- maque apud cōcionatores confide- ratione digna. Quandoquidem quid nam rogo erit videre in illa tremenda die, Dei manus tā com- mutatas, dum maiores ad sinistra- minores vero ad dexteram conse- dentes inspexerimus? Reges vide- re subditos & captiuos illustres & nobiles, videre rusticos & de- iectos, reipublicæ consules, vide- re ignorantes et male prouidos;

Manus
Dei cō-
mutatæ.

B cælos videre in terram conuer- sos, stellas sine splendore obscu- ratas aspicere, sol obtenebratum, nubes aridas, absque aliqua con- solationis aqua contemplari. Ec- clesiæ maxillas cōminutas, omni- no regales aquilas fractis alis per terram reptantes, perpetuisque tor- mentis et opprobrijs deputatas, portas Sion cōfractas, angelos in demones conuersos, canes mutos iam existentes, atque peccatorū suorum cōfusione et verecundia clausa habentes ora. Qui antea tantum in pulpitis quotidie gar- riebant, magna flumina in viliū rerum et humanarum miseriarū riuulos conuersa.

¶ Quæ obsecro tam sceleratæ mitræ, atque ignominiosæ, in vni- uerso

Simile.

A uerso orbe esse poterunt, quàm ille sunt, quas isti ibi in suis por- tabunt capitibus? Quis nunquā rifus vel sibilus, siue calamitosa vociferatio, agitato tauro in hac vita præstita est, qualis istis in die illa dabitur. Quanta iustitia natos non fuisse appetēt, & quod cælum descendens ignominiam suam cooperiret, & quod dies il- la, vbi tot creaturarum & ange- lorum agminibus apparere habēt, in densissimas tenebras ver- teretur.

Simile.

Iude ma-
ledictio.

¶ Si Christus redemptor nos- ter, talem Iudæ proditori male- dictionem intulit, quia apostola- tus officium peruertit, dicens quod melius illi foret, si natus nō fuisset homo ille: similiter istis, qui in eius prodicionem successerūt

B siquidem peruersi fuerunt Chri- sti Ecclesiæ, & animarum tradi- tores, quia hoc tam altum & san- ctissimum prædicationis euan- gelicæ officium, falsa vita adul- terarunt, in christianorum quid- em & euangelij detrimentum, atque in ipsiusmet Dei dedecus & contemptum. His ergo quan- to satius sibi foret natos non fuisse, sed quod in matrum suarū ventre suffocati & penitus con- sumpti remansissent. Quàm fœ- licior istorum fuisset pars, si in- ter plebeios homines, vulgarem

C quandam & mediocrem viuen- di sortem, fuissent sortiti, quan- tuncumque infimam, quàm præce- ptorū legis statū tenuisse. Quia

in die illo ob negligētia suæ cau- sam, hominum multitudinem in- baratrum descendere conspicient. Quæ aures? qui oculi? aut certe quale cor, eorū clamores ibi sus- tinere poterit? qui ad Deum de- ipsis querellam formabunt vin- dictam de ipsis exposcentes, eo quod totius suæ perditionis extiterunt causa. Salubrius certè sibi foret negotium, sub laborum sæcula- rium onere, vitam exhalasse, ac per totam vitam ligone desump- to, ex manuum suarum sudore vixisse, etiam si inde damnatio eius subsequuta fuisset, quàm sub honore & euangelicæ prædica- tionis dignitate spirasse. Nam **B** in casu primo, pro se tantum luisset poenas, hic autem, non nisi pro se & pro multis flagella per- **B** soluent.

¶ Quod si misera hæc gēs (ait Grego- dius Gregorius, prima Pastora- lis parte, capite. 2) aliquantulam ad terribilem Christi sententiā, quæ in sacris litteris cōtinetur, hic dum viuunt attentionem ha- buissent, qua Matthæi. 18. capite dicitur, circa eos qui alijs scan- dali causa fuerunt, quod melius illi fuisset, a sinariam molam ad eius collum misisse, atque in ma- ris profundum fuisse demersum, nulla amplius de eo habita me- moria, quàm proximo suo scan- dali fuisse causam. Si hanc inquā- tam terribilem comminatio- nem cōcionatores prædicti satid perpendissent, liberati fuissent

Grego.

Hieron.

Exposi.
Mat. 18.

C

(ait

A (ait ibi diuus Gregorius) à tam horrendo inferni voragine. Quod exponens diuus Gregorius ait; quòd qui sanctitatis ac perfectionis statū assumpsit, si suo pessimo viuendi exemplo, cæteros scandalizauit, satius sibi foret ad mortem vsque sub habitu seculari peruenisse, atque ad collum eius, sæcularium laborū mollam & curam misisse, etiam si inde damnatus exire deberet, quàm sacrarum rerum existente magistro, alijs culpas suas, vt eas immittentur, demonstrare. Nam primis leuior erit infernus, quia in proprium solū redundauit **B** damnum. Huius autem secundi hominis, terribilis admodum, quia damnum quod inde subsequutum fuerit, vniuersale fuit, quia aliorum omnium fuit scandalum.

¶ Quapropter, per viscera misericordix Dei nostri, & per pretiosissimum eius, quem pro nobis in cruce sanguinem fudit, exoro, vt concionatores, ad honorificos nominum titulos signanter attentionem habeant, quos sibi suum concionandi officium imposuit, atque ad fiduciam, quam de eis Christus habet, attendant, quia diuinæ sue personæ laudem in ore eorum reposuit, nec non ad Ecclesiæ & fidei christianæ, auctoritatem respiciant, quam Deus suæ linguæ fudit, ac denique ad nocumentum maximum & dam-

num respiciant, quod in audientium animis, ex corrupto vitæ suæ exemplo generatur, & ad ignominiosam contumeliã oculos iniiciant, quam in mundi publico foro, in iudicij die perpeti debent. Et quòd intra semetipsos tota mente perpendat, quantum sibi hoc conducatur negotium, atque attentè considerent, quam anxia debeat esse cura & attentio, quam de concionandi officio habere debeant, ac per consequens quanti sit ponderis & momenti attendant, quòd doctrine vitæ conforment, & quòd auctoritatem quã se habere iactant, quia sapientes, magistri, ac legis prædicatores sunt, optimæ vitæ grauitate & pòdere corroborent, & quòd in omnibus illis, que temporaliter suas concernunt personas, siue in domo sit concionator, vel mensa, lecto, victu, & vestitu, aut familiari sua & quotidiana colloquutione & conuersatione, semper in omnibus his, concionatorum imaginem seruent. Nam etsi in hoc, Ioannis Baptistæ asperitatem non teneant, saltem talis sit formæ eorum viuendi modus, vt penitentium virorum imaginem & speciem hominibus ostendant, & quòd in omnibus pro suo posse tã graue sanctumque officium sapiant, sicuti est euangelij & fidei christianæ concionatores esse, & sicut illos decet homines, quorum munus semper est, animas

in

A in cælorum regno collocare. Et cum in pulpito, de paupertate & abstinentia, honestate, modestia, lachrymis, & ieiunio, oratione, & eleemosina, atque patientia tractauerint, auditores qui præsentibus sunt, si non totum, saltem horum omnium partem aliquã in suis personis plantatam videant, & quòd si concionator grauitatem in concione exaggerauerit, eum auditores leuè omnino minimè conspiciant, quòd si honestatem, cordisque puritatem persuaaserit, ad minus huius vitæ recudia in illo reluceat. Et sic in omnibus alijs, talis ordo semper & proportio inter vitam suã & doctrinã seruetur, quòd sese mutuo respiciant, quemadmodum duo illi cherubim, qui coram testamenti arca assistentes erant, qui versis ad se vultibus, semper sese mutuo respiciebant. Ita vt doctrina vitam illuminet, vita verò doctrinam confirmet, illique vires & auctoritatem tribuat, nec taliter occipitia ad se versa teneant, vt nec vita doctrinæ cõcordet, nec doctrina vitam eius dirigat: sed dissoluta potius, nullo seruato ordine, inter se maneant. Quòd si concionator ad hoc sanctæ prædicationis festū, nuptiali veste indutus, non fuerit ingressus, quod profectò sic semper fieri deberet, ad minus non tam indecens ibi intersit, quòd dilaceratis vestibus prorsus appareat, in tantumque foetidis &

corruptis moribus, quòd assistentes auditores ad nauseam prouocet.

Quòd si tale pro se adduxerint argumentum, quo sese defendere velint, quia videlicet homines & non angeli sunt, quibus semper de se annexum est, in quocumque statu defectus & humanas alias secum deferre miseras. Respondeo, quòd etsi hoc verum sit, ratio tamen ipsa officij exigat, vt attentè considerent, quòd etsi angeli non sint, officium tamen angelorum assumpserunt, & quòd fidem suam astrinxerunt, si non adesse angelos, saltem ad hoc, vt angeli pro suo posse appareant. Et quòd ad hoc denique obligati sunt, eo ipso quòd diuini verbi concionatores fiunt, vt si defectus à natura sua duxerint, ad minus quòd publici non sint: & quòd si ex fragilitate ceciderint, vitia talia non sint, in quibus habenas (sicut effrenes equi) ex toto relaxent, ea libertate & licentiã atque rarsa fronte, qua perditissimi seculares facere consueuerunt. Sed quòd si sua permittente miseria & fragilitate deliquerint, ad officij sanctitatem, quam præ manibus quotidie deferunt, continuo considerationem habentes tota sollicitudine curent, ad Deum quam citius redire, suamque personam omni religione et optimo vitæ exemplo componere. hoc vnum semper ob oculos habentes, quod nimirum cordi suo dolorem nõ medio

Grego.

Exortatio.

Figura Exo. 25.

Argum.

Solutio.

B

C

A mediocrem incutiet deformitatem, scilicet maximam & corruptionem, quæ in vulgo ex cōtra-
ria viuendi forma generatur.

Quādoquidem certissimum est, quod quāmpimum pulpitem ascendunt, prius in conspectum omnium auditorum, prodijt eorum corrupta vita, quā concionis thema, ita vt cum verbis suis auditores medicari volunt, iam suis pessimis moribus corruptos tenent, & dum bono doctrinæ suæ odore eos reficere & recreare volunt, iam suorum peccatorum fatore, auditorum aures infectas habent.

CAPVT. VII. VBI RATIONES continentur, quare concionatoris bonitas, auditores maximè mouet.

HÆC igitur bonitas & cōcionatoris religio, quam hucusque tam diffusè tractauimus, secūda causa est & potissima, quæ auditores in concione mouere habet, vt id quod prædicator lingua diserte & elegāter profert, cum iam vitæ optimæ exemplo roboratum extiterit, diuini verbi auditores ad id opere complendum efficaciter moueātur. Rationes autem quibus hæc innitur veritas hæ sunt quæ sequuntur. Curiosum namque est, simul atque conducens maxime inquirere, quid nam in causa

fit, quod concionatoris religio auditorem maxime moueat.

¶ Prima ergo ratio, quare concionatoris bonitas auditorē mouet, est quidem. Nam cum bonitas & concionatoris religio suæ adiūguntur doctrinæ, maximā in auditoribus vim & efficaciam imprimunt, sic enim verius, virtutis & regni cælorum viam eos docet. Si viator aliquis de via qua incedere habet ab aliquo inquireret, vt eam vtrique sibi ostenderet, si solo verbo ille alius sibi viam indicaret, hoc inquam sufficiens esset vt viator ipse recto itinere incedere inciperet. Hæc tamen non vsque adeo, efficax sibi recti itineris esset ostensio, vt postmodum à recta tramitis via deuiare non posset. Nā solis verbis minimè, qui eum in itinere instruxit, semitas omnes quæ postea in via sese offerrent, comprehendere potest. Si tamē iste, postquam verbis suis de itineris rectitudine informauerit, manum ipsius itinerantis apprehenderit, & cum eo simul vsque ad locum quo progreditur incedisset, ita vt non solum verbis, sed opere ipso sibi viam ostenderet, hic inquam secundus, multo magis sibi esset proficiuus, quā ille alius, qui verbis dumtaxat de itinere instruxit, quia viatorem ab omnibus errandi periculis in via eripuit. Neque hoc solum sibi commodi confert, sed etiam ab ipsius itineris pondere & fastidio exonerat, quando

i. Ratio.

Simile.

B

C

A quandoquidem eius familiaritate & conuersatione, non mediocre in itinere assumit animi leuamen & solatium. Hæc igitur differentia est, quæ inter malum & religiosum vertitur concionatorem. Nam qui pessimus est, solum verbis, regni cælorum viam auditori ostendit, quæ quidē eruditio, non vsque adeo sufficiens existit, vt postmodum verbi auditor in multis, ab ipsa virtutis & recta beatitudinis via deuiare non possit, iuxta varias virtutis semitas, quæ in hoc itinere ad regnum cælorum passim occurrunt. Attamen concionator qui religiosè viuunt, & id quod prædicat opere complet, postquam auditorem de beatitudinis patria verbis instruxit, manu propria ipsum apprehendit, atque in salutis viam suomet religioso viuendi exemplo secum ducit, quo usq; ipsum in cælorum regnū introducit, & quod auditori grauamen esset & onerosum valde, si solis verbis virtutis viam esset ingressus, nunc consolatio maxima, & animi refugium est, dū ex cōuersatione optima, & suauis cōcionatoris familiaritate, quam ex eius religiosa vita assumit, ad cælum pergunt. Nā doctrina eius operibus virtutum adiuncta, nihil aliud est, quā quædam dulcis familiaritas & societas, quæ suauem quandam conuersationem, ipsi auditori in virtutis via pergenti ingerit. Siquidem via-

Simile.

toris semper conditio est, recreationem summam & leuamem assumere, dum alijs in itinere occurrit, qui secum simul, eandem quam ipse ducit, viam pergant. Qua de causa cum redemptor noster Christus, in hoc visibile mundum deuenisset, vt homines virtutis viā doceret, sicut optimus officij huius præceptor, solis verbis minime contentus est, sed illico opera ipsa adiecit, & hoc fuit ignorātem quidem peccatorem & fragilem, manu propria apprehendere, quousque eum in cælorum regnum penitus introduxit, quem docendi modum, scilicet verbis & operibus, ex quo Christus in mundum ingressus fuit, vsque ad exitum suum, nūquam dereliquit, vbi semper manu operum suorum ostēdebat, quod lingua assererat. Quinimo vt rectius dixerim, prius opera ipsa hominibus ostendit quā verba, vt sic efficacior esset eius doctrinæ eruditio, quemadmodum ex primo Actuum apostolorū capite constat, vbi de ipso habetur, quod cœpit Iesus facere & docere, vt perfectè hæc regni cælorū via hominibus disserta maneret.

¶ Et hac eadem ratione, excellentissimus ille vir, & tam præcipuus diuini verbi concionator Ioannes Baptista, cum in mundum aduenisset, vt homines hanc beatitudinis viā doceret, prius sese in religione & asperrima poenitentia

Christi operæ docuit.

B

Expositio. Actuum. i. c.

Ioannes Baptista

A nitentia composuit, acerrimam viuendi formam in heremo assumens, ut sic ad virtutis opera manus ipsa quam primum adhibita, facilius esset postea hominem per verba in regnum celorum ducere, quia iam virtutis via, per opera ipsa, perspicua manebat. Et hæc fuit semper sanctorum conditio, qui in hac euangelica prædicatione sese integerrimos præceptores exhibuerunt, quia semper prius ad virtutis opus manus iniecerunt, quam ad linguam. Et quidem potissima ratio, quare solis verbis minime contenti fuerunt, fuit nempe ne in hoc casu negotium proprium egisse viderentur, quia si solis verbis auditores docuissent, in sui ipsorum solum ostentationem, officium prædicandi direxisse viderentur. Sicut fortasse in multis, aut certe in pluribus nostræ huius tempestatis concionatoribus, accidere posset, sed eorum principale intentum fuit quidem, doctrina sua homines efficaciter mouere, ut eos à sua peruersa viuendi euellerent consuetudine, sicut gentes quæ Deo fidelitatem seruauerunt, in hoc quod officij huius rectam Deo reddere haberent rationem, iuxta euangelicam sententiam, qua dicitur. Quis putas fidelis erit seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore suo. Tunc enim cibus à fidei seruo auditoribus præsta-

tur, cum non solis verbis doctrina porrigitur, sed operibus adiunctis. Nam tunc concionatoris doctrina panis comedendus efficitur, quia nimirum optima concionatoris vita, sal quoddam est, quo doctrina conficitur & dulcis panis auditori redditur. Hinc igitur est quod non solis verbis, in hoc concionandi officio contenti sunt sancti, sed verba ipsa, virtutum operibus associarunt, nam hoc certius & efficacius medium erat, ut in regni celorum viam homines inducerentur.

¶ Legitur Ieremiæ capite. 38. quod cum Sedechias rex, Ieremiam prophetam in puteum quendam proieci iussisset, ut ibi vitam finiret, cum iam in putei limo sedisset, volentes eum à profundo ipsius putei extrahere, funiculum quendam miserunt, panniculis veteribus insertum, ut in eis ipsis prophetæ manus inniteretur, ne ipsius funiculi asperitate, manus abscinderentur, & sic facilius à puteo exire posset. Pari forma cum prædicator peccatori homini in suis concionibus suadet, ut bonus existat, qui tunc temporis in profundo peccatorum suorum limo immersus iacet, quasi in obscuro culparum suarum & tenebroso loco sepultus, tunc inquã, ut eum inde extrahere possit concionator, euangelicam doctrinam quasi funiculum quendam ad se proiecit, ut eam manibus apprehendens à putei profundo exire valeat. Attamen

A

Simile.

Exposi.
Figure,
Ierc. 38.

B

C

A men quia funiculus hic asper ad modum est, propter legis christianæ asperitatem & rigorem, quem in se christiana continet doctrina, quia penitentiam & sensualitatis resistentiam, atque virtutum difficilia opera præcipit, ne hoc funiculo auditoris manus abscindatur, expedit quidem ut non ita nudam sibi doctrinam hanc proponat concionator, sed quod in ea, aliqua sibi concionatoris virtutum exempla, tamquam veteres pannos inserat, ut eis peccator homo innixus, doctrinæ rigore, auditoris manus non abscindantur, sed quod eius optimo viuendi exemplo adiutus, à peccatorum suorum profundo exire valeat, facilius quidem & suauius, quam per sola concionatoris verba. Et hæc ita est diui Gregorij expressa sententia. 25. Moralium libro. capite. 8. vbi ingeniosè admodum historiam hanc Ieremiæ prophetæ prosequitur, huic dum taxat proposito, de quo in presentia agimus, doctrinam applicans:

¶ Leuitici capite. 6. legis præceptum erat, ut in altari semper ignis arderet, ad quod instanter sacerdoti præcipiebatur, ut ligna ardenti igni administrare tota sollicitudine curaret, ne quandoque ignis ille extingueretur. Ignis hic, qui semper in diuina presentia ardere habet, ipsa met est euangelica doctrina. Hæc namque est, quæ hominum intellectum & mentes illuminat, & quæ eorum accendit corda, & quæ etiam suæ pes-

simæ vitæ spurcitas adurit & consumit, quæ tres ipsius ignis proprietates sunt. Huic ergo igni Deus concionatori præcipit ligna subministrare, ut semper ardeat. Quæ ligna nihil aliud profectò sunt, quam ipsius concionatoris optimum viuendi exemplum, atque virtutum opera, quæ in doctrina ipsa inserta, eam in ardentibus flammis accendunt. Et hoc est doctrinam ardere, quando cum religiosa concionatoris vita, sicut cum lignis, doctrina ipsa associatur. Et hæc fuit euangelici concionatoris excellentia maxima, quam secum attulit, diuinus ille homo Ioannes Baptista, de quo Ioannes, 5. capite legitur, quod lucerna erat ardens & lucens. Nam doctrinam euangelicam quam prædicabat, suorum operum exemplo associabat, quæ tanquam ligna doctrinæ ipsi applicata, ardentem excitabant flammam, qua citius peccatores homines comburi possent, & tandem à suis sceleribus mundarentur omnino. Et hæc differentia est, quæ inter religiosum & pessimum vertitur concionatorem, quod malus concionator lucet solum, bonus verò & lucet & ardet.

¶ Maximè differt inter ignem, qui solus in prunis existit, & ignem qui iam flamma est, qui utique iam ardet. Primus quippe semisopitus ignis est, qui non tanta virtute & efficacia comburere valet, cæterum ignis, qui iam flamma existit,

A

Quid sit
doctrinam
ardere.

B

Exposi.
Ioan. 5.

Differētia.

C

Simile.

Ilogoz
mlsSancto-
rum con-
ditio.Potissi-
ma ra-
tio.Exposi.
Mat. 24.

Grego.

Ilogoz
mlsIlogoz
mls

706 DE BONITATE CONCIONATORIS.

A multo magis illuminat, atq; virtutem maiorem consequitur, vt quod apprehenderit, efficacius & in temporis momento cōsumere possit. Hoc igitur inter malū & bonū cōcionatorem distat: nā in malo, doctrina eius prunę incēse sunt, neq; adeò lucet, neq; adhuc eam habet virtutē & efficaciam, vt auditorem accendere, & tandem cōsumere possit. At verò in concionatore optimo, & qui religiosus est vir, doctrina ipsius ardens flāma est, suis namq; bonis ardet operibus, atq; magis ipsius audiētis intellectum illuminat, maioremq; obtinet virtutem, vt efficacius ipsius sensualitatis vitiosum, absumere valeat.

hēsit lingua mea faucibus meis. **A** Nam cum euangelicū concionatorē, eius pessima cōfundit vita, tūc tēporis lingua eius, ipsius nimirū palato adhēret, quia vitę confusione detētus, nihil efficaciter in auditoribus operatur. Itaq; etiā si vox eius in audiētes, ab ipso ore videatur exisse, minime tamē ita est, quin potius magis propriē asseri potest, q̄ ad ipsummet concionatorem cōuertitur, quia eius cōcio, potius turdi cuiusdā garrulitas quēdā est, qui intra ipsius guttur, cātici melodiam totā formās, nihil exterius distinctē pronunciat. De quo in quam cōcionatore dici potest, q̄ ore clauso audiētibus loquitur, quia totius eius cōcionis musica intra ipsius guttur omnino inclusa manet, quia profectō doctrina ei⁹ nulla exēplaris vitę efficacitā, ad auditores ipsos peruenit, vt inde aliquid emolumēti capere possint. De quibus propriē diuina scripturę sententia ait: Os habent & nō loquētur. Nam etsi exterior sit verborū pronuntiatio, cum tamen de se nihil boni operis fructus in auditoribus pariāt, quia quod verbis prædicāt, moribus conculcant, inde est q̄ nihil se fuisse loquutos dicūtur.

C Secūda ratio, quare cōcionatoris bonitas maximē ad mouendum auditorem cōducit, est nē pe. Nam eadē euangelij verba à viro religioso prolata, & optimis composito moribus, maiorē vim & effi-

A & efficacitā in se habēt, quā si à malo proferrentur. Pro cuius intelligentia præsupponēdū est, vt lut istius veritatis præcipuū fundamentum, q̄ euangelica verba, ex eo virtutem habent auditorē mouendi, atq; vitā illi præstādi, quia p̄fectō Dei sunt verba, hinc enim sibi omnis eorum virtus & efficacitā prouenit, vt hominis cor mouere valeant, quemadmodū ex illo Matthæi capite. 4. cōstat. Vbi cū Christus dēmoni respōdisset, cur lapides in panē nō verteret, dixit, quia virtus & animæ vita, solum in materiali hoc pane minime consistebat, sed in verbis, quę ex Dei ore procedebāt. Itaq; sicut omnibus alijs rebus, quę suę diuinę personę cōiūctę erāt, hęc eadē vita cōmunicabatur, & inde in homines postea dimanabat. Sicut de vestimēto eius cōstat, cuius præcisē tact⁹ hominū sanabat infirmitates, sic enim in muliere, quę sanguinis fluxū patiebatur apparet, quę solū ad fimbrię eius tactū, illic sanata extitit. Item si aliquē, ipsius Christi manus tangebant, sanabatur etiā, & oculorum prætereā visu, salutē præstabat, & adhuc oris sputo, cęcis restituebat visum, quia nimirū omnia hæc, suę diuinę personę cōiūcta erāt. Ad eum ergo modū verba eius, virtutē etiā continebant, ad præstandā hominibus vitā, quia ab ipsius Dei ore promanātia erāt.

C Hinc igitur est, q̄ quanto ma-

gis euangelij verba ori Dei propinquiora sunt, tātō maiorē virtutem atq; saporē in audiente generant. Itaq; sicut lac in ipsomet matris pectore acceptum, efficaciorē virtutem retinet, suauiorque pueri palato redditur, quā si in scultella seorsum acciperetur. Et aqua etiam, cum in proprio fonte bibitur, alium homini gustū generat, quā si in vase defumeretur, nec non & mel in ipsomet fauo defumptum, maiorem gustum obtinet, quā cum in vase aliquo acciperetur: sic etiā verba ex ipsomet Dei ore accepta, lac quoddā erat in ipsomet matris pectore degustatum, & aqua in ipso potata fonte, atq; mel in fauo comestum. Et hinc est q̄ diuina verba, tā fortia & valida à Christo prodierūt, q̄ vniuersum orbem commouere suffecerunt.

C Hoc igitur iactō fundamento, sequitur inde quòd dum concionator religiosus est vir, & optimis existit compositus moribus, ad ipsius Dei esse & naturam proprius accedit, quia quo melior extiterit, eo magis ad diuinę naturę similitudinē appropinquat, & etiam plus diuinum esse participat, sicut ex illo Matthæi capite. 6. aperte cōstat. Quo in loco Deus nos omnes incitat & prouocat, vt vitam nostrā vsque adeò ad perfectionis culmē deducamus, vt tādē sicut ipse fuit, ita & nos perfecti simus, cū dixit: stote perfecti sicut pater

Simile.

Simile.

Simile.

Simile.

B

Simile.

Exposi. Mat. 6.

Exposi. Psalm.

A vester cælestis perfectus est. Itaq; gratia Dei hominem Dei filium constituit, eumque patrem nostrum reddit, atq; hominem quodammodo à rusticitate & crasso carnis et sanguinis esse denudat, delicatissimumque esse in ipso homine spiritus constituit. Cum igitur ita se habeat, quòd bonus et religiosus concionator ex ea parte qua virtutis rectitudinem cōsequitur, ad ipsius Dei esse nimium accedat: hinc oritur, quòd eius verba, maiorem obtinebūt virtutem et efficaciam, quàm mali concionatoris verba quia nimirū magis Deo ipsi appropinquat, quàm ille alius. Itaq;

B Dei gratia quæ eum meliorē reddit, ipsa eadem maioris efficaciz & virtutis sua constituit verba.

Simile.

Sicut in alio cuius riuuli aqua contingit, quæ quāto magis ipsius fontis origini propinquior extiterit tanto purior & maioris existet virtutis, & è contra, quo lōgius à fonte dictauerit, minoris existet profectò puritatis & virtutis: sic etiā cum boni prædicatoris verba, ab eius dimanauerint intellectu simul cum bonitate & religione, quæ Dei amicitiam cōstituit, inde profectò tanquā ab homine Deo propinquiori, fortiorē consequuntur virtutē, quia exeunt quidem à riuulo Deo ipsi propinquiori, Deus siquidē bonitas ipsa, & totius virtutis origo est, cui cum bonus concionator propinquior, sit & coniun-

C propinquiori, Deus siquidē bonitas ipsa, & totius virtutis origo est, cui cum bonus concionator propinquior, sit & coniun-

ctior, inde est quòd verba eius efficaciora sunt virtutem.

¶ Ezechielis capite. i. adducitur mirabilis quædam visio, quam ipsemet ppheta Ezechiel vidit, quatuor videlicet animalium, quæ rotas quasdam circumferebant, quarū motus iuxta prophetæ historiam, sic formabatur. Quādo enim animalia eleuabantur, ascēdebant etiam & ipsæ rotæ, cū autem animalia descendebant, descendebāt pariter & rotæ. Rotæ istæ, iuxta diui Gregorij sententiam, sacra ipsa scriptura sunt. Nam quemadmodum rota in suo motu ad omnes deuoluitur partes, neq; locus ibi aliquis est, ad quem non se cōuertat, siquidem iam sursum est, iam deorsum, iā verò in latera se conuertit: ad eum omnino modū sancta scriptura, omnia suis documentis, & sanctissimis sanctionibus respicit. Cuius vtique præcepta (velut salutifera documēta) omni morborū generi applicatur, tam gen-

tibus quā christianis, regibus & principibus, pauperibus & diuitibus, lætis & tristibus, sanis & infirmis, & deniq; bonis & malis. Ad omnes inquā in disciplina sua se conuertit, & omnibus eorum infirmitatibus medicatur, eorum reparans defectus, & debilitates fortificās. Habet prætereā rota secundam proprietatem, quod à profundo cisternæ aquam educit, qua irrigantur & crescunt plantæ, quæ dum per

B eum omnino modū sancta scriptura, omnia suis documentis, & sanctissimis sanctionibus respicit. Cuius vtique præcepta (velut salutifera documēta) omni morborū generi applicatur, tam gen-

tibus quā christianis, regibus & principibus, pauperibus & diuitibus, lætis & tristibus, sanis & infirmis, & deniq; bonis & malis. Ad omnes inquā in disciplina sua se conuertit, & omnibus eorum infirmitatibus medicatur, eorum reparans defectus, & debilitates fortificās. Habet prætereā rota secundam proprietatem, quod à profundo cisternæ aquam educit, qua irrigantur & crescunt plantæ, quæ dum per

C sibi diuinus tribuit spiritus, vt efficaciter virtutē operetur, hæc eadem est, quæ verbis eius efficacitā & viuum quid præstat, vt ho-

A

Figura, Ezc. i.

Grego.

Simile.

B

Scriptura omni bus proficua.

C

Simile.

A totum diffunditur pratum, mille florum genera prodire facit. Hac eadem forma sancta scriptura rota quædam est, quia ab ipso Dei pectore aquam educit, qua variæ hominum virtutes irrigantur, quæ quidem aqua per animam nostram (velut per pratum quoddā effusa) varijs virtutum generibus eam impregnat, qua semper viridis atque florida existit. Animalia autem, quæ hanc educunt rotam, euangelici concionatores sunt, atque christianæ legis præceptores, quandoquidem ipsi lingua sua eandem mouent rotā, quia christiano populo sacram proponunt, & declarant doctrinam, atque sen-

B sum & spiritum, quem in se clausum habent, ex ea educunt. Est igitur sic, quòd cum prædicatores isti ac legis doctores, ad culmen perfectionis ascendunt, ascēdit etiam & sancta ipsa scriptura, & dum ipsi in virtutis opere crescunt, crescunt etiam veritates quas populo concionantur, nam calor ille & vigor quem sto machus religiosi viri in se retinet, eisdem etiam communicatur veritatibus. Itaq; ignis ille, qui ipsum incendit concionatorem, quia Dei amicus existit, ille idē est, qui eius etiam accendit verba, atq; vita illa & spiritus, quam

C sibi diuinus tribuit spiritus, vt efficaciter virtutē operetur, hæc eadem est, quæ verbis eius efficacitā & viuum quid præstat, vt ho-

minū corda viuificet. Itaq; sicut ferrum & si à natura sua frigidū sit, quia tamē igni adhæret, ipsius ignis calorē assumit, quod tamē cū antea frigidū de se esset, postmodum non solum calefacit, sed comburit: similiter euangelica verba, quæ in malo concionatore frigida erant, dum à bono & religioso exeūt cōcionatore, quia Deo ipsi tanquam verò igni cōiuncta sunt, velut ab igne incensa prodeunt, atq; ipsos auditores accēdunt, & in virtutis via ardere faciunt. Et hoc est quod apostolus Paulus asserit, cum dicit, qui adheret Deo vnus spiritus sit cum eo, quod idem est ac si apertius dixisset, quòd homo bonus, ex ea familiaritate & commertio, quod cum Deo habet, suusmet diuinus spiritus tam intimè in eo imbibitur, vt iam idem cum Deo ipso videatur esse. Qui nempe spiritus, nō solum concionatoris adhæret, & communicatur personæ, sed suis etiam verbis. Nam sicut in Christo, omnia quæ ipsi adhærebant diuinitati, vitā hominibus præstabant, quia vtique suæ diuinæ personæ instrumenta quædam erant, vnde eius vestimentum, & visus, verba, atque oris sputum vitam hominibus tribuebant: sic pariter ex ea parte qua concionator bonus est, parentellā quandam cum Deo ipso contrahit, quia per gratiam eius diuinum esse participat, vnde

Yy 3 oritur

A *Simile.*

Simile.

Exposi. 1. cor. 6.

B

Simile.

C

Simile.

A oritur quòd eius verba, vigorē & viuum quid spirituale, homini præstent. Sic ergo intelligitur quòd euangelica doctrina ascendit & crescit, quando qui eam prædicat, in virtute etiam ascendit & crescit.

3. ratio.

¶ Tertia ratio, quare concionatoris bonitas & religio maxime ad mouendum auditorem cōducit, est quidem quia tunc temporis fortior à concionatore doctrina ipsa procedit. Promanat enim tunc tanquā à proprio fonte & loco, siquidē procedit quodāmodo velut naturalis ipsi concionatori. Hęc siquidem inter ea quæ homini naturalia & artificialia sunt, differentia est, quòd

Differētia.

B hæc tanquam homini propria, vigorem & calorem secum ducūt, illa autem velut composita & artificio condita, tepiditatem quādam & frigiditatem sortiuntur. Hęc eadem est distātia inter bonum & vitiosum concionatorem, quòd qui bonus est, ea quæ prædicat, quasi ex proprijs loquitur, cæterum qui malus est, dum concionatur, non nisi artificio quodam loqui videtur, quia non tanquam ex proprijs sed alienis concionatur, vnde optimi prædicatoris verba, fortio-
C rem in audientium cordibus virtutem imprimūt quàm mali, quod profectò, ab exemplo clarū esse comprobabimus.

Simile.

¶ Cibus enim qui semel ab homine comestus & digestus est, vir-

tutem atq; animi vigorē ipsi comedenti præstat, vnde efficacius postmodū suas prosequitur actiones, nam postquam iam deglutitus est, atque in hominis stomacho digestus, cōtinuò in carnem & ossa vertitur, & hinc vires & nervos ipsi comedenti ingerit, vt viriliter opera sua exerceat. Itaq; virtus ipsa cibi, iam velut propria ab ipso comedente exit, at vero cibus, qui solū olfactus est, hoc neutiq; habere potest. Non enim tanta est virtus, quam pomum olfactum, homini præstat, sicut dum iam comestū est. In hoc igitur differt bonus à malo concionatore, nam qui malus est, veritates solū olfacit, Nam nihil ex eis præter earum intelligentiam retinet, quia intellectu solū (veluti naribus) eas odoratus est. Bonus autem concionator, veritates, quas prædicat comedit, easque proprium sibi cibum constituit, nam postquam eas in intellectu reposuit, operis executione deglutit, atque Dei amore & calore digerit, ac demum inesse & animæ suæ substantiam conuertit, & hinc calorem maximum & vim consequitur, cum postmodum eas ore pronuntiat. Nam hæc eadem verba, quæ sibi appetitum & voluntatem generant, vt propriam ipsiusmet vitā reformet, hæc eadem in proximorum suorum vitæ zelum etiam accendunt, nec non & vim eandē

A

Differētia.

B

C

& ef-

A & efficaciam, quam in suæ propriæ vitæ reformatione apponit, in proximi sui etiam apponit reformatione, siquidem ab vna, altera promanat, iuxta pphetæ Dauid sententiā, qua ait. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescit ignis. Nam ex proprio cordis calore, ignis ad incendēdum alios, statim oritur. Semper enim sic esse consuevit, q̄ si semel in Deo, cor hominis in se ipso accēsus fuerit, ad ea omnia quæ ad Deum ipsum attinēt, etiam accensus manet. Nam quemadmodū ignis, prius lignū illud accendit, quod sibi propinquius est, postmodum autē ad ea quæ in circuitu eius sunt se extendit: pariforma etiam contingit, videlicet q̄ amor Dei, postquam domini sui incēderit cor, eiusque res proprias combuserit, ad comburendas etiam alienas, illic se extendit. Nam sicut ignis conditio est, nullo modo quiescere, sed ebullire & semper aliqua, quæ comburat inquirere: sic calor, qui semel proprium hominis cōbuserit cor, ne ociosus maneat, tanquam flamma ebulliens alios statim, quos comburat quærere habet.

Exposi.
Psal. 38.

Simile.

Simile.

Exposi.
Prouer.
5. c.

C

¶ Et hoc est quod Salomō, optimi legis præceptorē admonet, 5. Prouerbiorū capite, vbi sic ait. **C** Bibe aquā de cisterna, & deriuētur fōtes tui. Vt p̄priè (inquit) legis præceptor, & sapiens vir appellari possis, bibe prius hęc sa-

pienciæ aquā, de scripturæ sacre cisterna, & tūc tēporis à tempti p̄lo, riuuli quidā velut à proprio iam fonte promanabūt, vt ceteri bibāt, pariter & satiētur. In scriptura sacra, aqua appellatur ipsa met sapiētia diuina, sicut ex Ecclesiastico cap. 15. cōstat dicenti, in medio Ecclesiæ aperuit os eius & aqua sapienciæ salutaris potauit illum. Et merito quidem sapientia, aqua denominatur, nam sicut aqua bibentis gustum recreat, eiusque sitim sedat, & satiatum omnino relinquit: sic etiam sola sapientia, in hac vita hominis appetitum satiat, & recreat, quia ex hac parte qua homo est & nō brutum, eius natura & verus appetitus, in sapiētia solum posita est, quæ principalior est actio, in ipso hominis esse, quandoquidē sola ratione à bruto differt. Hanc ergo sapiētiā Deus illi bibendam præstat, vt in se ipso iam comesta atq; digesta, ab eo tanta fortitudine efficaciam, & feruore exeat, quanta ad mouendum auditorem exigitur. Et hæc est quæ propriè in concionatore sapientia appellatur, nam secundum diui Thomæ sententiā, in hoc scientia à sapiētia differt, nam scientia in solo hominis intellectu manet, sapiētia autē ab intellectu ad hominis gustum descendit. Quod vtiq; est cū homo doctus minime cōtentus est, ex eo solū q̄ veritates quas tractat intelligit, sed cū ex eis cibū

Exposi.
Eccle.
c. 15.

Simile.

Triplex
aque cōditio.

B

S Tho.

Sapiētia
differt a
scientia.

C

A suum atq; potum conficit, & cū eas, ex virtutum exercitio quem habet, iam in palato & gustu reponit, ex quo nimirum exercitio eandem omnino recreationē & gustum accipit, ac si in ore suo dulcissimum quendam masticaret cibū. Vnde sanctus Thomas ait, q̄ vocabulum hoc sapientia iuxta suum nomen sortitur etiam naturam & conditionem. Idem enim sapientia est, quod sapida scientia, ac si apertius dixisset, sapientia, cognitio illarum est, quæ iam ipsi scienti saporem ingerit, quod tunc temporis accidit, cum videlicet, sapientiam, quam habet homo, bene viuendi exercitio affotiat, in hoc enim sapor eius totus consistit.

Figura,
Eze. 3.

¶ Huic sententiæ concordat, quod Ezechielis. 3. capite adducitur. Vbi cum Deus prophetā ipsum, in legis suæ præceptorem assumere decreuisset, dum librū quendam in manibus propheta haberet, vt os suum aperiret, atque vt librum comederet, Deus illi præcepit, vt hinc intelligeret, quod tota prædicationis suæ vis in hoc maximè consistebat, q̄ veritates, quas prædicaturus erat, iam comestas ac digestas habere deberet. Et quidem legis librum comedere perspicuū est,

Simile.

C nihil aliud esse, nisi concionatorem prius in se ipso complere debere, quod oris verbo ab ipso alij edifferendū fuerit. Nam quæ admodum aliquem comedere ci-

bum, est nempe ipsum primo dentibus terere, & postea deglutire, ac deniq; postremo in stomachū traicere, vbi tandem, stomachi calore digestus, in comedentis substantiam vertitur. Sic etiā veritates concionatorē comedere, est quippe eas prius intellectus actione masticare, attamē eas deglutire, est cum iam eisdem veritatibus affectus, volūtate & amore amplexatur, & inde postmodum in anima, velut in stomacho reponuntur, vbi tandē amoris Dei calore, & fidei zelo digeruntur, cum autem vltimo iam opere ipso complentur, inesse & substantiam spiritualis viri conueri dicuntur. Quo fit vt dum concionator harum veritatum lacte fuerit nutritus, sicuti cibo quidem iam sibi connaturali, loquitur de ipsis, nō vt cumq; , sed ac si cum ipsis à suis in cunabulis extitisset educatus, & quasi homo, qui illud pronuntiat exterius, quod intus retinet. Et hac de causa tam efficaciter auditorem mouet, quia ibi iam concionator ardentē & ex animo doctrinam auditoribus proponit.

¶ Confirmatur etiam sententia hæc nostra, ex illa Ezechielis historia, capite. 10. vbi dicitur, q̄ dum quatuor illa volarent animalia, sub eorū alis manus quædam carnes suppositæ erāt, quæ quidem manus, alas ipsas animalium sustinebant, quæ prætereā manus,

A

B

Simile.

Figura

Eze. 10.

C

A manus, animalium volatui vires & fortitudinem conferebāt. Alē istę & animalium volatus ipsa est concionatorum sapientia. Nam quemadmodum aquila, alijs suis supra terram eleuatur, sic etiam sapientia hominē ipsum supra creata omnia extollit, & mirabiliter in altum sublimat, & in tantum, rerum naturas transcendit, vt tanquā omnium rex & potentissimus dominus, supra omnia huius mundi caduca volitet, omnia parui pendens & pro nihilo ducens, quicquid in orbe toto cōtinetur, Nā cum per hanc sapientiam, miseram rerum omnium conditionē homo intelligat, & cōtinuo suppremas bonorum cælestium diuitias, simul agnoscat, inde statim hæc suprema bona, cum illis caducis & infimis confert. Vnde profecto prouenit, vt illico quicquid in orbe toto est temporale, sibi vilescat & despectui habeat, atque vt omnia tanquā stercorea pedibus cōculcet, Attamen huiusmodi concionatoris alæ, manus quasdam sub se portare habent, quæ proculdubio manus, opera ipsa virtutis sunt quæ per hominū manus in scriptura sacra intelliguntur, vt his manibus doctrina quæ concionator prædicat, semper fulciatur & consolidetur. Nam dum concionatoris doctrinæ, hoc virtutis fulcimentum deesset, mirum profecto esset si tūc temporis to-

Simile.

B

Nirum
artificū

C

Simile.

tum concionandi officium non rueret, sicut domus cum fundamento careret quod ruinam minetur necesse est, nam quemadmodum lac ipsius infantis esse sustentat, coloremque & viuum quid atque spiritum illi indidit vnde videntibus, infantulus ille pulcher apparet, cui tamē si quādoque matris lac deficeret, continuo debilitaretur, ac mortis exponeretur periculo: sic etiam religiosa concionatoris vita, ipsius doctrinæ lac quoddā singulare est, quod illi esse & viuum quoddam atque spiritum, in his quæ dicit, præstat, pulcherrimosque sibi colores tribuit, quibus vsq; ad eō auditores ipsos afficit & gratos reddit, vt doctrinam statim velut charissimam amplexantur sponsam, eamque sibi in vitæ suę reformationem, atque animi, solatium assumunt.

¶ Hęc igitur est illius concionatoris conditio, qui bene viuendi exemplo doctrinā suam corroborat, quod videlicet doctrinam ipsam comedere dicitur. At vero malus prædicator, qui virtutum moribus caret, & doctrinam quam prædicat in intellectu dumtaxat repositā habet neque in aliquo virtutis opere ad eius descendit palatum, illā profecto non comedere, sed solum odorasse dicitur. Et hac de causa parum in audientium animis, vtilitatis affert. Nam quemadmodum odor ei qui odoratur

Simile.

Simile.

Simile.

B

Bon^o concionator doctrinā comedit.

Malus olfacit.

Simile.

A vitam & vires vt inde viuat tribuere non sufficit: sic etiam doctrinae odor, parum vitae & substantiae concionatori concedere potest. Qua de causa ipse etiam in se concionator vim paruum & efficaciam sortitur, vt audientes mouere possit, nā qui sibi debilis est, debilis etiam pro alijs existet.

Ratio. Quarta ratio, quare concionatoris bonitas conducens maxime est, vt auditores in concione moueantur, est vtique; quia concionatoris vita ipsius est doctrinae vires & fortitudo. Nā sicut nerui in compositione hominis, ossa ipsa consolidant & innodant, &

B hinc vires & robur, ipsismet praestantur membris, quae de se antea laxa & disiuncta erant: ad eum modum concionatoris doctrina, cum seorsum nuda sine bene viuendi exemplo assumitur, debilis admodum est & remissa, atque si ne neruis quodammodo vsque adeo, vt parum fructus in auditoribus parere possit. Nam dum

C concionatorem auditores bene loquentem, & male operantem vident, intra semetipsos haesitantes manēt: & inde fit, vt id quod audiunt libenter non recipiant, existimantes talem concionandi modum, potius ipsius concionatoris ostentationem quandam esse, quam veram praedicandi formam & animarum zelum. Quod si optima vita eius adiungatur doctrinae, nerui sunt qui eam vtique; adu-

nant & consolidant, vt in auditorum mentibus imprimat, nam videntes eum opere ipso, quod loquitur adimplere, videtur sibi praedicatoris lingua, iam verum ex animo loquantur, & quod ibi ex consulto rem animarum agat. Et hac de causa presumunt de eo, quod sui ipsorum zelum & veram curam gerat, & veluti virum, qui vita iam & doctrina integer existit, libenter audiunt, & tandem fidem omnes, sicut vero & catholico concionatori exhibent, ac de mum ea, quae sibi concionatur efficaciter exequentur.

Hanc igitur inter malum & religiosum concionatorem, differentiam esse constat, quod boni concionatoris doctrina, vires habet & neruos, mali autem debilis admodum existit. Et hanc differentiam assignauit Christus Matthei 7. capite dicens, quod homo ille, qui id quod audit operibus confirmat, similis est sapienti viro qui fortem aedificauit domum, quia eam supra solidissimum lapidum firmamentum constituit, quam neque venti neque pluuia rum incursum euertere valuerunt. Ceterum ille, qui postquam euangelicam doctrinam audierit, recte viuendi exemplo minime associat: similis quidem est stulto viro, qui domum suam supra arenam fundauit, quam cum venti & pluuiae aduenirent, eam penitus euerterunt. Sicut ergo hoc in auditoribus accidit, sic pariter

A ter in concionatore contingit, quia cum doctrinae suae religiosos adiungit mores, tam validam reddit doctrinam, sicut domum supra firmissimam petram fundatam. Nam optima concionatoris vita, verè & proprie saxum quoddam est, quod sedem & firmitatem, doctrinae ipsi praestat, quia cum haec duo ad se inuicem sic coniuncta fuerint, pluuijs atque seculi huius tempestatibus maxime resistunt, tantamque doctrina virtutem in se ipsa sortitur, vt in audientium mentibus maxime imprimat. Et hac de causa Apostolorum praedicatione, mundum totum prostrauit, quia nimirum ab apostolicis illis viris, doctrina & moribus vestitis, concio dimanabat. Ceterum mali concionatoris eruditio supra arenam edificium est, nam cum fundamento quo innitatur careat, facile ruit, quia sibi firmamentum deficit. Et estò verum sit quod euangelica disciplina, validissima de se sit, atque virtutis maxime: attamen ex debili concionatoris vita, in audientium animis debilis admodum manet etiam doctrina ipsa, ne in ipsis auditoribus eam vim & efficaciam habeat, quae ad eorum exigitur salutem. Nam quemadmodum lignum, quod in edificio ponitur, estò de se bonum sit, parui tamè valoris existit, ex debili parietis loco in quo ab artifice collocatum est, nam si paries ipse tener existit & recen-

ter confectus, statim cum ligno vel trabe, in terram prosternitur: ed eum ergo modum veritas euangelica, in mali concionatoris ore posita, quantum de se est virtutem semper in se ipsa habet, attamen quia supra pessimam concionatoris vitam collocatur dum vita ruit, & etiam doctrina quodammodo ruat necesse est, ex hac igitur parte non vsque adeo in audientium animis, eius virtus relucet.

CAPVT. VIII: DE tertia principali causa, ex qua auditores moueri possunt, quae ipsius concionatoris spiritus est.

TERTIA & potissima causa, ex qua diuini verbi auditores in concionibus mouentur, ob quam verè & efficaciter à pessima morum consuetudine euelluntur, spiritus quidem est, quo praedicator euangelicam doctrinam illustrat, in quo potissime vis & totius doctrinae vires consistunt, sine quo quantumuis dicendi stylus optimus esset, maximaque concionatoris eruditio, frigida admodum eius maneret doctrina, neque adeo sufficiens ad finem, qui in concionibus intenditur, qui nimirum finis & intentum, est nempe ante omnia auditorem in concionibus mouere. Et hinc est, quod raro in litteris sacris huius nominis sapientia

Simile.

Apostolorum praedicatione.

B

Argu. Solutio.

Simile.

C

Exposi. Math. 7.

C

ter

A sapientia mentio fiat, quin etiam de eius spiritu habeatur simul mentio, vt hinc intelligamus, quàm parum ipsius hominis sapiētia præstat, quæ spiritu caret. Effet enim tunc temporis sapiētia eius ex animis & remissa nimis, & quasi sine anima corpus quod quidem corpus, etsi organizatum sit, & membris distinctū, absque actione tamen aliqua & efficacia sine anima maneret. Sic etiam spiritus, humanæ sapiētiae anima est, qui sibi vitam præstat & vires, vt alijs vitam hanc postmodū impartiri possit. Vnde fit, quòd si spiritus hic in concionatore deficit, eius proculdubio cōcio quasi corpus quoddā sine anima sit, quæ vitam nullam aut certè remissam nimis audientibus tribuit, quia quod non habet, nequaquam alijs donare potest. Et hac de causa præuidens Deus sapientia sua maxima, quantum sapiētiae huic diuinæ, spiritus ipse conducat, propè semper q̄ sacræ litteræ de hac sapiētia loquuntur, de eius etiam spiritu simul mentio fit.

Primus locus.

Exposi. Eccle. 15. c.

C Et hoc profectò apertè constat, si aliqua scripturæ sacræ loca contempler, sicuti locus ille est Ecclesiastici. 15. capite, vbi Salomon de optimo legis præceptore loquens, sic ait. Impleuit eum dominus spiritu sapiētiae & intellectus, vbi non solum sapiētiam illi præstitisse asserit, sed etiam spiritum eius, quo

talis consolidaretur sapiētia tribuisse dicit.

Hoc idē per Isaiam prophetam Deus asserit, capite. 11. vbi de sapiētia sermonem texens, quam Christus redēptor noster in mundum veniens habiturus erat, sic ait: Egredietur virga de radice Iesse, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiētiae & intellectus. Nā ad virtutem & efficaciam quam habiturus erat, vt vniuersum orbem ad se conuerteret, atq; vt à vitijs suis, malos efficaciter erradicaret, eosq; in delicatissimam spiritus vitam immutaret, fuit quidē illi conducens admodum negotium, non solū sapiētiam ipsam sed ipsius etiam sapiētiae spiritum possidere. Vnde potissimū inter cætera, in quo Iesu Christi prædicationis fructus resplenduit, fuit quidem feruentissimus spiritus, quem eius in se continebat doctrina. Qua de causa tantè extitit virtutis & efficaciae doctrina eius, quòd vniuersum orbem ad se conuertere sufficiens fuit. Et hinc est q̄ in sacro euangelio de Christo domino asseritur, q̄ tanquam potestatem habens homines docebat. Hoc inquam ex eo erat, quòd grandem nimis in doctrina sua demonstrabat spiritum. Nam sicut illi sapiētia naturalis erat, sic etiam ipsius sapiētiae spiritus connaturalis fuit: Itaq; & litteræ ipse, & earum spiritus ab ipso tanquam

A

2. locus.

Exposi. Isai. 11. c.

B

Prædicatione Christi spiritus resplenduit.

Exposi. tio.

C

A à vero fonte promanabant, & velut margaritæ & diuitiæ, à vero eius domino oriebantur, & hic spiritus fuit qui imperium & dominium illi præstabat, vt doctrinam potenter & efficaciter hominibus persuaderet, sicut in hominum cordibus imprimi debebat.

Item sapiētiae. 7. capite loquens Salomon de sapiētia, quā Deus homini præstat, vt sibi ipsi & alijs prodesse possit sic ait. Optavi & datus est mihi sensus. Inuocaui & venit in me spiritus sapiētiae. Vbi non solum sapiētiam se postulasse dicit, sed etiā sapiētiae spiritum, vt eius doctrina vires ac neruos habere posset, vt sic ad Deum, hominum corda efficaciter posset leuare.

Item hanc eandem spiritus mentionē Isaias facit, capite. 59. dicens. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo. Vbi prius de sapiētiae spiritu quàm de ipsa sapiētia sermonē fecit, quia sapiētia sine spiritu eius, sine viribus omnino manet. Quare necessarium admodum est, vt hæc duo pariter in vnum aduentur, scilicet sapiētia & spiritus eius. Sicut enim animam & corpus eius, simul in homine vt viuat existere oportet, sic sapiētiam cum spiritu eius pariter esse conuenit, vt homo spiritualiter viuat. Est enim spiritus, ipsiusmet sapiētiae ani-

ma, quæ illi vitam & actionem præstat, sine quo velut quoddam corpus mortuum iacet, omnisq; concionatoris doctrina atq; eruditio, mortificata existit. Hac igitur de causa ait Deus, q̄ sapiētiam nudam homini præstare noluit nisi dicendi spiritu eā etiam vestiret, ne tanquā corpus sine anima, in concionatore eius verba remansissent.

Item, hæc eadem sententia est iterum eiusdem Isaiæ prophetæ de Iesu Christi redēptoris nostri persona loquens capite. 42. cum ait. Ecce puer meus quē elegi, posui super eum spūm meū. Loquitur hic propheta de sapiētia, quam Christus in mundum introducere habebat, vt legis præceptor existeret, & ad hoc vt sapiētia hæc in hominum cordibus imprimeret, necessariū erat viuum quoddā & efficaciam in se habere. Ideoq; expediens valde illi fuit cum in mundum venturus esset, non solum sapiētiam ipsam secum adducere, sed spiritum etiam eius. Vnde ait: Ecce puer meus, dilectusq; admodum filius, super quem spiritum meū posui, vt eruditioni, quam in mundo facturus erat neruos & vires præstaret, & vt non solum in cælestibus veritatibus, quas suo ore pronuntiaturus erat Deus ostenderetur, sed etiam in admirando & efficacissimo spiritu, quem in eis docēdis erat habiturus. Itaq; sicut diuinæ Christi naturæ & esse

Simile.

3. Locus

Exposi. Isai. 7.

4. Locus

Exposi. Isai. 59

Simile.

Simile.

3. Locus

Exposi. Isai. 42

B

C

Simile

A esse, maximè conducebat, has tāquam admirabiles cōcionari veritates, & tales, quales nunquam hominum ingenium attigisset: sic ipsi et naturę diuinę datum etiam erat, tāta vi & efficacia eas differere, vt in hoc etiam. inter homines Deus appareret, itaque sicut in eius potestate situm erat, diuinas supercælestesq; promerere veritates: ita etiam earum spiritus, in eius esset positus voluntate, vt in audientibus, non vtcūque, sed tanquam à Deo eius imprimerentur verba.

Simile.

B Præterea, hæc eadem sunt apostoli Pauli verba, in hoc eodem proposito loquens, prima ad Corinthios epistola, capite. 2. dum ait. Sermo meus & prædicatio mea, nō in persuasibilibus humane sapientię verbis, sed in ostensione spiritus. Ego (inquit) fratres, cum ad vos venirem, vt euāgelij verba vobis præstarem, intentum meum & finis non vtiq; fuit, in solis humanis rhetoricę verbis tempus consumere, verborum tantum ornatum & fucum in concione mea prætendens, sed meus prædicationis præcipuus finis, fuit nempe in verbis ipsis potius Dei spiritum vobis aperire, vt in cordibus vestris, euāgelij huius disciplina imprimeret. Probauimus igitur ex sacris litteris, quemadmodum in eis rarò de sapientia fiat mentio, quin etiam de ipsiusmet sapientię spiritu pariter sermo sit, vt hinc in

6. Locus

Exposi.
1. ad. Co
rim. 2.Prædica
tio Pau
li.

telligamus, quantum concionatori optimo conducatur vim & efficaciam in suis ducere concionibus. Et sicut huic proposito, aliqua adduximus ex sacra scriptura deseruentia loca: sic erūt multa alia etiam ex eadem scriptura patentissima, ei qui diligēter inquirere decreuerit, vt hinc optimus euāgelij concionator pendat, quòd parum in pulpito veritates loqui præstat, nisi spiritum habeant, quo audiētium animos mouere valeant, cum hic sit præcipuus euāgelicę prædicationis officio scopus, & studij concionatoris, & laborum intentus finis.

¶ CAPVT. IX. QUID nam sit in concionatore, spiritus hic.

HABITO iam quantum ponderet spiritus dicendi, in euāgelico concionatore, vt auditores, à tenaci vitiorum consuetudine erradicare valeat. Vt hoc inquam melius intelligatur, necessarium statim duximus, quidnam spiritus hic sit, declarare: Quæritur igitur an spiritus hic in concionatore, voces ipse sint, & validi clamores, quos in concione dum prædicat emittit? aut si vis & efficacia illa sit, quam in motibus et corporis gestibus ostendit? aut certe si spiritus sit, veritatibus insudare, gemere, et sese vehem

Quid sit
spiritus
cōciona
toris.

A vehementer in pulpito affligere, in suadenda auditoribus doctrina, an verò sit, cum veritates sua det, sese velut ardentem ignem incendere, & rubicundam, velut ignis flammam auditoribus faciem commostrare. Ad hoc tamen respondetur, nullum horum esse. Nam multi sunt concionatores, qui concionem clamoribus implent, post quorum tamen clamores, tam frigidi ipsi & auditores remanent, ac si nullam protulissent vocem. Est præterea notissimum, quàm plurimos esse corporis gestus & motus, quos prædicator sine villo penitus proposito in concione fingit, qui potius meri strepitus & rugitus sunt, quàm ipsius doctrinę vis aut efficacia aliqua, ex quibus profectò auditores, potius ad risum, quàm ad deuotionem sæpè mouentur. Est etiam verissimum, quòd sese cōcionatorem affligere, & vehementer insudare, atque faciem rubicundam & incensam velut ardentem flammam reddere, sæpè numero hic labor in vanum assumptus est, & quòd minori labore & anxietate, maiore possit in audiētibus producere fructum.

Respon
sio.

B

C

Spiritus
rerū na
turaliū.

¶ Vt igitur satis percipiamus quidnam sit in concionatore spiritus hic, opere præteritum erit prius videre, quidnam in rebus alijs naturalibus, earum sit spiritus, & inde perspicuum re-

manebit, quid in euāgelico præceptore eius etiam denominetur spiritus. Si igitur ad res ipsas naturales attentè inspiciamus, reperiemus quidem quòd earum spiritus, nihil aliud quàm viuum quoddam, siue (vt sic dixerim) earum viuacitas sit, quares ipsæ in suo esse resplendent. Quod profectò in imagine ipsa, quam pictor depingit apparet. Nam postquàm depicta est, dicimus imaginem illam optimū fortiri spiritum, vbi comperitum est, minime ibi nos spiritum appellare, quia videlicet imago loquatur, aut quia se moueat, quandoquidē mortua quędam tabula est, cuius esse ex coloribus, terra confectis confurgit, quæ omnia mortuum quoddam esse imagini præstant, ex rebus dumtaxat corruptibilibus compositum. Spiritum ergo in hac imagine appellamus, viuum ipsum, siue viuacitatem, aut splendorem, siue nitorem, quem sibi exterius indidit pictor. Illum ergo coloris splendorem aut nitorem, quem in imaginis facie pictor constituit, spiritum appellamus, qui estò nec loquatur, nec moueatur, ipsius tamen videntis imaginem oculos alterat, ex cuius contemplatione, adhuc capilli capitise eius horrescunt. Quæ quidem imago, estò ex rebus mortuis esse acquirat, tam propriè ex eis delibata consistit, vt quasi viua sit vox,

Simile.

Simile.

B

C

A vox, quæ videntes homines intra se ipsos alterat & cōmouet. Hanc igitur viuacitatem & splendorem in imagine, spiritum appellamus. Consueuimus prætereà dicere rosam, optimum in se fortiri spiritum, propter viuum illud, quod in coloris habet superficie, quod sua sibi præstitit natura. Qui profectò spiritus (sicuti de imagine diximus) estò nec loquatur, nec in partem aliquam se moueat, videntis potentias omnes excitat & mouet. atque rosæ huius hic viuus color, in rosa ipsa lingua quædam est, quæ ad ipsius hominis cor quodammodo loquitur, illumq; intra se ipsum lætificat, & denique afficit, vt statim homo sibi affectus, in eam manum iniiciat, & naribus applicet, eamque maximo habeat prætio. Sic etiam asserere cōsueuimus, dum purpura iam perfectum assequitur colorem, dicimus enim quòd egregium obtinet spiritum, propter viuum illud, quod in se ostēdit, & ad hunc modum in rebus alijs naturalibus, dum eorum esse ad hoc splendoris punctum, & coloris speciem & viuum, deueniunt, spiritum habere dicuntur. Et hinc est, quòd alio nomine cuiuscumq; rei vis & efficacia, spiritus eius appellatur, vnum siquidē ab alio oritur. Nam ex quo res aliqua viuā & naturalem effigiem refert, atque viuacitatem hanc & integri-

Simile.

Simile.

Spiritus rosæ, ei est lingua.

Simile.

Simile.

tatem in suo esse consequitur, inde continuo vigorosa & efficax in suis etiam actionibus consistit: sicuti de equo diceremus, quia ex eo quòd viuacissimum esse fortitur, inde ferox, fortissimusq; redditur. Nā virtus illa, quæ sibi vitam præstat, hæc eadem sibi fortitudinem & efficaciam tribuit, & hanc eandem in eo, spiritum vocamus.

¶ Hinc dignoscitur clare, aliud esse in re aliqua, eius esse & vita, aliud verò ipsiusmet esse & vitæ spiritus, id est hæc duo inter se differunt, videlicet, vitam habere, & spiritum illius vitæ fortiri. Quod aperte ex eo quod Christus Ioānis. 6. capite asseruit ostēditur, cum dixit: Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sūt. Vbi aperte inter vitam & spiritum vitæ distinguit. Aliud enim vitam esse ostendit, aliud verò eiusdem vitæ spiritū, quia aliud est viuere & esse in se habere, aliud verò illius esse vires & nervos obtinere. Quod manifestè in duobus hominibus videre est, quorum vnus ethicus debilissimusq; existit, alter verò crassus & rubicundus. De primo enim, qui languidus est, dicimus verè, quòd vitam habeat, etsi in eo cutis, ossibus eius adhæreat, quia viuut vtq; , & operationes vitæ ipsi, annexas habet, sicuti est comedere, dormire, ambulare, loqui, attamen deficit sibi illius vitæ spiritus, quia nitore & splendore

A

Simile.

Vita & spiritus vitæ differunt.

B

Expof. Ioan. 6.

Simile.

C

A dore vitæ caret. Item deficit sibi spiritus illius vitæ, quia fortitudo & efficacia sibi deficit, quia vigorosè suas possit prosequi operationes. Nam etsi vitam & esse hominis consequatur, esse quoddā mortificatum est, quasi iam mortui & consepulti hominis, quādoquidem talis hic homo ex animis effectus, & sine calore aliquo incedit, & absque aliqua vitæ efficaci operatione, præter illam dūtaxat, quæ ad sustentandum meram vitam, ne moriatur exigitur. Cæterum secundus homo, habet non solum vitā, sed spiritum illius vitæ, quia eiusdē vitæ vires & viuum quid obtinet, in quo quidem viuo & efficaci virtute, ipsius vitæ spiritus cōsistit. Nam sic viuut, quòd simul etiam pinguis, rubicundus, & formosus apparet, vnde fortitudo tota & efficacia sibi promanat. Sicut ergo, in his duobus hominibus accidit, ad eum modum in rebus alijs naturalibus contingere videmus, siquidem aliæ sunt res, quæ esse suum obtinent, attamen deficit sibi illius esse spiritus, nam ad illius viuum & vitæ splendorem, minime pertigerunt. Aliæ verò res sunt, quæ omnia simul habent, videlicet esse, & illius esse spiritum.

Simile.

fundamentū.

C

¶ Hoc igitur supposito fundamento, annotandū nobis est secundo, quod pretium & rerum omnium valor, in earum viuo & spiritu cōsistit. Inde enim imago aliqua

in pretio habetur, quia talē sibi pictor præstitit spiritum & viuū, & hac eadē ratione, equum excellentem esse dicimus, propter viuum & ferocitatē, quam in se habet, quia totus quidem intra semetipsum viuacitate quadā ebulliens existit & inquietus, & vsq; adeò velox est, vt manus pedesq; in vnū adunare velit, oculū prætereà tam viuacē & fulminātem tenet, vt extra ipsius caput iā exilire appareat. Hunc inquā talem equum, valoris maximi & pretij esse dicimus, nō quidem propter corporis magnitudinem, sed propter animi vigorē & fortitudinē. Illāq; pulcherrimam appellamus rosam, quæ viuatiore colorē obtinet, atq; simul eam excellentem dicimus purpuram, quæ splendidiorem colorem fortitur.

¶ Iuxta hæc igitur, quæ supra diximus, dignosci poterit quid in concionatore euāgelico, spiritus dici valeat. Nihil aliud quippe in eo spiritus est, quā viuū quid, quod in eius doctrina & dicendi modo includitur, quo audientium animos commouet & alterat, in quo solo, tota vis & concionis fructus consistit. Ad quod, sæpe numero impertinentissimū negotium est, concionatorum clamores, aut corporis gestus & motus, neque adhuc animi anxietas, siue sudor corporis, aut vultus rubicunditas & inflammatio. Nam sæpe sub blandis & modestis verbis, spiritus hic &

A

Valor rei in ei consistit spiritu.

Simile.

Simile.

B

Simile.

Spiritus concionatoris.

Concionatoris clamores.

C

A verborum efficacia includitur, sicut in pilulla, sub ipsius deaurata superficie, amarum & insipidū reubarbi inuoluitur, quod infirmo salutem tribuit. Et multoties moderati & decētes ipsius concionatoris motus & gestus, grandem in se spiritum retinēt, quia fortius quādoq; auditorem mouent, quā alterius cōcionatoris motus, qui sese nimis affligeret, & qui vehementibus corporis motibus brachia ipsa frangeret. Itaq; in hac parte nullam possumus certā desumere regulam, à qua tāquam à fonte & vero origine, spiritus hic in cōcionatore procedat. Apertē namq; videmus, quandoq; ab vna, quandoque verò ab alia procedere radice, siquidem variæ sunt ipsius spiritus dimanationis causæ, in hoc aut in alio concionatore.

¶ CAPVT. X. QVOD spiritus hic, minime in cōcionatoris potestate situs sit, sed q̄ à Deo euāgelicis concionatoribus sit tribuendus.

His quę supra diximus apparet, quòd etsi in cōcionatoris potestate sitū sit, libros consulere, atque veritates ipsas euangelicas, quas cōcionaturus est solícite inquirere, sūmaq; vigilantia insudare in indaganda optima cōcionis cōpo-

sitione: hoc tamen vnum in eius potestate minime sitū est, atque extra eius ingenium omnino & capacitatem sit, scilicet spiritum atque ipsius doctrinæ vim & efficaciam habere, quādoquidem hoc donum Dei est, quod Deus ipse libenter aliquibus pro suo beneplacito præstat, alijs verò denegat. Maximus enim De⁹ in suæ legis organa & præceptores atque euangelij sui concionatores eligit, quos gratiarum eius, canales & fistulas quāsdā dignatur efficere, vt inde sui sancti nominis honor & gloria resplendeat, qui pro suo beneplacito hominibus vtitur, prout vult. Itaq; cum diuina maiestas in Ecclesia sua, aliquem in suæ legis præceptorem eligere decernit, quemadmodum illi gratis, linguę donum, & ingenij, necnon suauem dicendi stylum tribuit, sic etiam spiritus donum, quo efficaciter doctrinam ipsam auditoribus persuadat, condonat, vt in audientium animis eius imprimatur doctrina. Quod ita expressè Ecclesiastici. 15. his verbis Salomon fatetur dicens: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & impleuit eum dominus spiritu sapientiæ & intellectus. In duobus (inquit) euangelico præceptori Deus magnificè prouidit, quorum alterum sapientia est, qua erudite euangelicam possit proponere doctrinam, alterum verò, ipsius sapientiæ spiritus,

Exposi.
Eccl. 15.

C
Sapientie spūs
in cōcionatore
Dei est
donum.

A spiritus, quo potenter eandem valeat hominibus persuadere doctrinam. Itaq; vtrumq; & sapientia & ipsius etiam sapientiæ spiritus, Dei sunt dona, ab eius diuina manu procedentia. Itaq; quēadmodum miraculosè Deus asinæ Balaam aperuit os, simul atque vires & efficaciam illi tribuit, quæ ad confundendum in sedentem dominum necessariæ erant: sic etiam euangelici concionatoris, velut bruti cuiusdā Deus, aperit os, cui nō solum suę legis linguam tribuit, sed etiam spiritum & vires, quibus eam efficaciter docere valeat. Et hoc est quod per Isaiam prophetā capite. 42. his verbis asserit: Ecce puer meum quem elegi, posui super eum spiritum meum. Loquitur hic propheta de Christo redēptore nostro, ac per consequens de eis omnibus, qui eius habituri erāt sanctissimum hoc prædicationis officium, quibus ait. Ecce dilectissimum & vnicum filium meum, quem in legis meę doctorem & præceptorem elegi, omniumq; sacramentorum & mysteriorū, quæ in eadē includuntur lege. In quo quidem non solum eam sapientiam esse destinaui, quę ad effectum hūc necessaria erat, sed spiritum etiam illius, illi simul præstiti, vt in doctrina, quam homines erat docturus, illum haberet vigorem & calorem, qui ad incendendum eorum corda exigebatur. Et hoc idem est quod

Simile.
Figura,
Nume-
m. 22.

Exposi.
Isa. 42.

B

C

Isaias, capite. 59. ait: Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, nam diuina sunt dona à me ipso tibi præstita, quæ ad perfectam meę legis eruditionem, semper in te perseuerabunt. Quo in loco aperte videmus, quòd tam concionatoris verba, quā etiam ipsorum verborum spiritus & vis, omnia inquam ipsius Dei sunt dona: Itaque solus hic concionatoris spiritus, extra ipsius manum & facultatē existit, estò omnia alia quæ ad ipsius eruditionem & cōcionandi officium concernunt, in eius sint posita facultate, sicuti labor est & diligentia, atque laborum assiduum studium.

¶ Hinc colligitur, q̄ vt spiritum hunc cōcionator impetrare possit, ad Deum maximè accurrendum sibi est, & præcipuè orationi insistendū. Ipsa quippe oratio efficacissimum inter omnia alia mediū est, quo à Deo huiusmodi spiritum obtinere valeat. Nam etsi concionator de se ad hūc habēdum spiritum minime sufficiens sit, ad petendum tamē adeò sufficiens utiq; est, quia id quod per se obtinere nō valebat, in suauis orationis cōuersatione, cum Deo positus obtinebit. Ibi enim hic calor & feruor spiritus, in animo eius accenditur, à quo statim calore & feruore, non solum ardentem animam concionator possidet, sed eius etiam

A
Exposi.
Isa. 59.

Simile

Simile

Exposi.
Isa. 42.

B

Corollarium.

Mediū
ad consequendū
spiritū.

C

A incensa verba exeunt, vt cum illis velut ardētibus scintillis, audientium animos potenter inflāmet. Itaq; hic vigor & inflammatio spiritus, raro aut nūquā nisi petitus concionatori adest. Nam estò verum sit quòd industria sua & ingenio, veritates quas concionaturus est, prædicator indagare possit: attamen earum spiritum, sibi soli Deus velut primogenituram referuauit, & velut pretiosissimam margaritam, quam non nisi instanter & humiliter petentibus dare decernit. Quæ profectò ita est Salomonis sententia, sapientiæ. 7. capite, cum ait. Optaui & datus est mihi sensus, inuocaui & venit in me spiritus sapientiæ. Loquitur hic Solomō, de sapientia quā à Deo mirabiliter obtinuerat, & fatetur quidem quòd ad obtinendum à diuina liberalitate, sensum & rerum omnium mundi cognitionē & prudētiam, satis illi fuerit illud optasse, animiq; desiderium & mentem apposuisse. Illico enim Deus omnia hæc sibi liberaliter præstitit, illum in rerum omnium naturalium cognitione, plenissimè erudiens. Ceterum spiritum sapiētiæ huius, qui viuum quoddam, & robur illius erat, minime se obtinuisse fatetur, quousq; à Deo sibi peculiari impetrauit oratione, atque familiaritate maxima, quam cum Deo ipso in ipsa oratione contraxit. Et hoc est quod ait, inuocaui &

venit in me spiritus sapientiæ: **A** Apperui (inquit) os meum, clamaui ad Deum, & tunc temporis venit in me hic sapientiæ spiritus. Itaq; sicut ad hoc vt ferrum incendatur, opus est vt igni applicetur, secus enim nullo pacto illius calorem siue splendorem participabit: sic etiam vt concionator (qui de se frigidus ac durus existit) hunc spiritus calorem consequatur, orationi instanter inherere opus est, per hanc quippe ipsi Deo tanquam ardenti igni adheret, à quo incensus totus, atque splendescens exijt, vt doctrinæ quam postmodum prædicat, nitorem quendam ac vires præbeat. Et hoc est quod Paulus apostolus, prima ad Corinthios. 6. capite asserit cū ait, qui adheret Deo vnus spiritus fit cū eo. Ex eo siquidem quòd aliquis ipsi Deo cōiungitur, hoc acquirit lucrum. Nam cum carnalis antea ingressus fuerit, spiritualis euadit, frigidus accessit, & ignitus carbo procedit, ingressus est homo, & angelus apparet, ingressus est terrenus, & cælestis exiit, ac deniq; seru⁹ ingressus est, & Dei filius formatur. Nā in huius spirit⁹ cōmunicatione, De⁹ illi per gratiā quā illi impartitur, ex cōsequēti pfectiones suas atq; excellentias suo modo rāsfundit. Nā cum hic per amicitia Dei filius cōstituitur, quemadmodū carnalis pater per sanguinem quem in filiū per generationē transmittit, condi-

Simile.

B
Exposi.
1. cor. 6.

Simile.

A conditiones suas ac pfectiones illi communicat: sic pariter in hac intima familiaritate, quā in oratione & virtutum exercitio atq; contēplatione, cōcionator cum Deo contrahit, ibi inquam velut filio suo per gratiā adoptiuo, suo etiam modo pfectiones suas & cōditiones trāsmitit. Et hoc est quod Apostolus ait, qui adheret Deo vnus spiritus fit cū eo. Et hinc est quòd spiritum suum Deus, et spiritus huius viuum et efficacitā sibi præstat, vt hac sibi præstita vita, omnibus, quas concionatus fuerit veritatibus, vitā et robur tribuat.

Exposi.
Psal. 8.David
spiritus.Excellē
tid Da-
uid re-
gis.

fuisse memoratur. Cuius præcipua ratio est, quia semper egregius hic vir, cælestium ac diuinarum rerum meditationi & cōtemplationi peculiariter fuit deditus. Quæ de causa citharæ musicæ maximè fuit affectus, quandoquidem genus quoddam musicæ est, quæ de se spiritum leuat, atque in diuinis rebus hominis animū liquefacit, & tenerrimū reddit. Et hæc etiam de causa in tantum Psalmorum dilexit melodiam, quæ ex eis varia & dulcissima composuerit cantica, quibus diu noctuque cum Deo spiritum suum recreabat. Itaq; omnis spiritus huius dimanatio & influenza, quā Deus excellenti huic viro præstitit, fuit quidem orationis familiaritas, quā erga ipsum habuit.

¶ Et hoc idem confirmare valebimus, ex ea forma quā redemptor noster Christus, in communicandis mysterijs & sacramentis, cum suis seruauit discipulis, quæ à patre suo sibi impartitæ detulerat, quib⁹ in hac vita, quicquid ad euangelicam attinebat eruditionem, magnificè impartitus est. Hic namq; omnium, quas prædicaturi erant veritatum, notitiam præbuit, modumque & formam, quam in eis edocendis erant obseruaturi, pariter præstitit. Hic prætereā ostendit religiosum & apostolicum habitū, quem in se ipsis gerere habebāt,

A
Præcipua ratio.Musica
citharæ.Forma
Christi,
cōmuni-
candi er-
ga disci-
pulos, in
oratio-
ne & fa-
miliaritate.

A necnō sanctam & grauissimā cō-
 uersationem, christianamq; fa-
 miliaritatem, quam sicut aposto-
 lici & excellentes viri, in eis lo-
 cis in quibus concionaturi erāt,
 seruare deberent. Hic itē docuit
 eos, omnem virtutum plenitudi-
 nem, quæ suum concernebant
 Apostolicum officiū. Hic regni
 cęlorum notitiam pariter dedit,
 illiusq; beatę ac supremę vitę
 iter aperuit, in qua perpetuo ho-
 mines cū Deo ipso creatore suo
 sunt regnaturi. Hic eis, patris sui
 & sui ipsius cognitionē tribuit,
 omniumq; trium diuinarū per-
 sonarum. Hic septem sacramen-
 torum, quæ sibi in Ecclesia, in
B totius mundi vtilitatem & sola-
 tium instituit, comendata reli-
 quit, eorumq; scientiā plenissi-
 mē prestittit. Hic etiam velut ve-
 ris & intimis amicis suis, pecto-
 ris sui archana detegit, & tan-
 dem eorum omnium, quæ ad ve-
 ram & Apostolicam integrita-
 tem officij sui attinebant, sapien-
 tiam & claritatem præbuit, ad
 hoc vt sufficientes pastores, atq;
 totius orbis præceptores esse pos-
 sent. Cum igitur hæc omnia tam
 ad plenum sibi præstiterit, hoc
 vnum tamē sibi reseruauit, quod
 minime inter alia sibi statim
 communicare decreuit, scilicet
C spiritum, qui viuum quid, &
 suę prædicationis efficaciam erat,
 nam eo tempore, quo in terra
 apostolici hi viri cum Christo
 cōmorati sunt, semper debiles

& timidi remanserunt, sicut im-
 perfecta gens, quæ nondum illi
 lumini animi vigorem & audaciam
 obtinuerant, qui ad tam altum
 prædicationis munus exigeba-
 tur. Hunc ergo spiritum & do-
 ctrinę vigorem, nequaquaquam
 eis Christus in terra donare vo-
 luit, quousq; cęlos ascendit, & in
 de supra eos hūc diuinū spiritū,
 qui eis omnia suggereret cęlitis
 misit, vt sic intelligerent hoc spi-
 ritus donum, tam diuini & su-
 premum esse, q̄ in terra minime
 attingi posset, nisi q̄ diuinitus
 ac mirabiliter, de cęlo spiritus ta-
 lis esset venturus, & vsque dum,
 in medio illo tempore, ipsimet
 apostoli maxima se orationis vir-
 tute & clausura munirent. Vnde
 expressē præcepit eis (sicut
 ex Luca, Actuum. 1. capite con-
 stat) ne ab Ierusalem discederēt,
 sed ibi inclusi & quieti mane-
 rent, quousq; huius diuini spiri-
 tus virtus, quę de cęlis ventura
 erat, sibi animum & vires presta-
 ret, vt intrepidi in euangelicam
 prædicationem possent viriliter
 prorumpere. Vnde Actuum apo-
 stolorum capite. 2. de eisdem le-
 gitur apostolis, quod vsque ad
 spiritus huius aduentum, erant
 omnes pariter cum Deipara vir-
 gine vnanimiter in oratione
 in Ierusalem ciuitate perseuerā-
 tes, vt ex hoc homines intelli-
 gerent, quod ad obtinendū hoc
 spiritus donum, & fortitudi-
 nem, erat vtique necessaria hæc
 magna

A
 Quando spiritus apostolis datus.

B
 Expositio Act. 1. c.

C
 Expositio Act. 2.

A magna orationis virtus & animi
 præparatio, ita vt simul in vnum
 hominis os, & genua, supple-
 cesq; manus, ad hoc orationis
 opus concurrant. Quæ profe-
 ctō, Deo gratiosa admodum atq;
 humilis est hominis positio. Per
 eam namq; agnoscit & protesta-
 tur homo, nullam in se ad tā su-
 blimem spiritum esse sufficien-
 tiā, sed quod omnia à diuina ma-
 nu sunt impetranda. Est prætereā
 tam humilis & religiosa in ora-
 tione hæc corporis positio, vt per
 eam homo, Deo ipsi se totū sub-
 dat, vt diuinum hunc spiritū ob-
 tinere possit. Necessarium igitur
 est, ad hoc vt cōcionator hoc
B spiritus viuum & efficaciam cō-
 sequatur, vt prius intelligat, quā
 sit singulare & præexcellens do-
 num hoc, quamq; mirabile, cum
 in terra minime illud Christus
 apostolis suis condonare volue-
 rit, quousque cęlos ascendit, &
 quousq; etiam eos oratione mu-
 nitos & religione maxima para-
 tos, inueniret.
 ¶ Decet igitur valde, q̄ euan-
 gelicus præceptor, apud se ipsum
 perpendat, q̄ ad obtinendā hanc
 spiritus virtutem & efficaciam,
 & vt sermo eius hac spiritus for-
 titudine illustretur, oportere
 omnino, vt apostolicos hos vi-
 ros imitetur, in hoc q̄ grandi
C præmissa oratione, à Deo illū ex-
 postulare debet. Nam hæc in apo-
 stolos tam insignis Spiritus san-
 cti descensio, fuit quidem & sibi

Positio
 hōis ad
 orandū.

proficua primum, secundo autē
 viuataque efficacis, omnibus illis
 lectio, qui eruditionis euangeli-
 cę Apostolicum officium, in po-
 sterum exercere habebant. Et
 hoc iterum ex Christi redempto-
 ris opere alio confirmatur, sicut
 patet Lucę. 11. vbi cum nobis
 præcepisset, ne in petitione eo-
 rum, quibus egemus, simus par-
 ci, sed quod abundanter copio-
 sam Dei misericordiam implo-
 remus iuxta eius nimirum gene-
 rosam conditionem: quod etiam
 spiritum hunc fiducialiter pe-
 tamus admonet dicens. Si vos
 cum sitis mali, nostris bona da-
 ta filijs vestris dare, quanto po-
 tius pater vester cęlestis, dabit
 spiritum bonum petentibus se,
 vbi nobis apertē ostendit, quod
 ad præstandum nobis spiritum
 hunc, prius eum precibus pe-
 tere oportet. Quod prætereā a-
 pertius ostēditur ex eo quod pau-
 lō antea in eodem euāgelij loco
 dixerat, vbi expressius docet, q̄
 si aliquid à diuina manu impe-
 trare decreuerimus, illud precibus
 postulemus. Et quidē inter
 alia diuina dona, quod maximē
 nobis tanquam pretiosius exage-
 rat & proponit, hic spiritus est.
 Ex eo namq; omnis vita nostra,
 suum esse & splendorem desu-
 mit. Item ex eo, omnia virtu-
 tum opera viuum quid & vigo-
 rem accipiunt, vt in diuina præ-
 sentia religiosi homines, abudā-
 tissimis floreat meritis. Nam

A
 Expositio
 Luc. 11.

B
 Expositio
 Luc. 11.

olimi2

C

A quemadmodum aqua dum per pratum diffunditur, herbas omnes, quæ intra terram immerfas habebant radices, in flores prodire cogit, & mille colorum formis rutilantes reddit, & tam viuas ac virides constituit, vt videntium oculis recreationē maximam ingerant: pari forma spiritus hic, quem concionator in euangelica concione auditoribus ostendit, irriguum quoddā est, quod per auditorum animos, tanquam per viride quoddā herbarum pratum diffunditur, quos in diuersa virtutū germina prodire facit, quibus in idem viriditatem ac viuacitatem quandam

B tribuit, vt deinceps animo virili & constanti, virtutem ipsam complectantur. Et quousque concionator, hunc ex labore suo viderit consequi fructum, minime contentus esse debet. Nam

Simile. sicut pictor, estō imagini quam depingit, distincta iam assignauerit membra, minime quiescit, quousque postremam sibi tribuerit delineationem, quæ profectō viuum est & splendor quidam, in quo imaginis ipsius esse & perfectio consistit. Et sarcinator ad huc, etsi vestem scindat, atque in particulari eam distinxerit, non ibi sistit, quousque consutam, &

C sua arte elaboratam atq; decentem, & pulchram nimis talē rediderit vestem: sic pariter quantumuis concionator, auditorem doctrinæ suæ eruditione instru-

xerit & perfecerit, nisi postmodum sibi hoc spiritus viuum superinduxerit, atq; tali doctrinæ, vires & nitorem præstiterit, imago solum est, membrorum lineatione depicta, & informis, vestisq; tantum modo incisa, quia illa forma & calore caret, quæ ipsius auditoris esse, & perfectio esse debet. Et ideo quamuis Christus redemptor noster apostolos suos, omnē iam in terra docuisset veritatem, ne vtiq; contentus fuit, quousq; hoc spiritus viuum & nitorem sibi de cælo superinduxit, quo ipsius doctrinæ splendor & virtus, in lucem exiret. Vnde continuo apostoli omnes, animum & vires resumpserunt, vt inter gentes euangelicā doctrinam fiducialiter & constantiter prædicarent.

¶ CAPVT. XI. VBI
ea quæ supra diximus, sacræ scripturæ testimonijs comprobantur.

R vt concionator aperte conspiciat, quāti momenti in euangelica concione, hic sit doctrinæ spiritus, ex illo Ioānis. 10. cap. primū omniū colligere poterit. Vbi Christus sic ait: Ego veni vt vitam habeant & abundantius habeāt. Veni (inquit Christus) vt meam hominibus præstarem gratiam, in qua animæ suæ vita consistit. Neque hoc solum contentus sum, sed ultra

A ultra hoc, progredi decreui, vt scilicet plusquam gratiā homines consequantur, quod nimirum est dictu, vt plusquam vitam consequantur. Quod profectō nihil aliud est nisi vt dum homines virtutis substantiam operati fuerint, ad ipsius virtutis viuum & efficaciam transeant. Sicut enim hortulanus nequaquam sistit, etiam si lactuca quam cultam tenet: vtcūque nascatur, sed eā nimis adauctā & abundanter excrecere exoptat, & qui sementem in terram iacit, nō satis illi fuerit, quod in herbā crescat, nisi ad tritici fructum peruenerit, pari forma, minime Deo vsque adeo satisficit, si virtus in homine (vtrūque nascatur) quo vsq; perfectionis splendore illustretur, quod vti que fit cum ad hoc spiritus viuū & splendorem pertingit, interdū enim quod ad hunc spiritus splendorem peruenerit, vna est quodāmodo imperfecta, & triticum quod in herbam creuit. Nam vbi virtus ipsa perfecta vna & cōpleta fit spica, est nempe cum ad hoc spiritus viuum deuenerit. Vnde existimare habet concionator, quod nullam in auditoribus virtutis vindemiam aut messem perfectē peregit, quo vsq; auditores ipsos ad hoc spiritus punctum perduxerit. Est ergo conducens maxime quod Redemptor Christus ait. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Idest nō solum vitam gratiæ ab hominibus expof-

co, sed vt inde ad gratiæ augmentum & florem, atque spiritus nitorem transeant.

¶ Legitur Ezechielis. 37. capite, Deum sibi campū aridis ossibus plenum ostendisse, cui præcepit etiam vt vocem magnam ad eos emitteret, vt sic ossa arida, statim reuiuiscerent. Quæ quidem ossa illico post vocis emissionem inter se cōmoueri cœperunt. Forma autē quā in recuperanda vita tenuerūt, hæc fuit. Primo siquidē ad se inuicem iuncta sunt ossa. **B** Ibi enim digiti suis adheferunt manibus, atq; manus suismet fuerūt cōiunctæ brachijs & humeris suis brachia sunt compaginata, nec non & cruribus, sui coadunati sunt pedes. Cum igitur vnus cuiusque corporis armatura sic esset formata, nondum adhuc ipsis corporum membris aduenerat vita, sed cōtinuo secundo gradu nerui succrescentes, ipsa corroborauerunt corporū ossa, sed neque in hoc aderat vita, sed statim tertio gradu, superinducta est ossibus caro, & neque hic etiā vita apparuit. Quarto autē gradu, corium carnem totam cooperuit, & honestauit nec tamen vita adhuc apparuerat, sed quinto denique loco aduenit spiritus, qui frigidis & carne iam vestitis membris, vitam infudit. Hæc profectō mirabilis quædam figura est, quam semper concionator ob oculos habere debet velut singularissimum exemplar, vt rectē

Figura
Eze. 37.

simile

B

C

Insignis
figura.

A in suæ prædicationis officio pro-
cedere valeat. Item proderit, vt
attente etiam perpendat, quanti
sit momēti auditoribus spiritus
hic, quē in doctrina sua semper
ducere habet. Itaque contempla-
ri habet concionator, quòd diui-
ni verbi auditores in ipsius præ-
sentia constituti, cāpū quoddā
sunt aridis ossibus plenum. Nā

Simile.

propter demerita nostra, etsi in
republica christiana aliqui repe-
riantur religiosi viri, plures ta-
men, qui peccatis infecti sunt
quā boni inueniuntur, neque
vt cūque mali, sed aridi & peni-
tus à virtutis medulla vacui iam
remāserunt, solis ossibus & chri-
stianitatis exteriori armaturæ in-
nitentes. Quare animaduertere
oportet, quòd ille hominū cumu-
lus, qui euangelicæ adest concio-
ni, homines sunt aridi & velut
nuda ossa à virtute ipsa prorsus
denudati, & quòd ossa quædam
sunt, quæ à peccato ipso iam cor-
rosa, dilaniata quæ existunt. Hoc
C igitur supposito, considerare ha-
bet cōcionator, quòd ossibus his
voce sua in concione vitam præ-
stare habet, qua reuiuiscere om-
nia debent.

1. Gra-
dus.

Primus ergo gradus, in quo
auditores formare habet, est nem-
pe, vt ossa ipsa ad se inuicem ad-
iungantur. Quæ quidem iunctu-
ra, nihil aliud est, quā vnitas
& pacis tranquillitas & concor-
dia, ad quam ante omnia audi-
tores inducendi sunt. Inimicitias

& discordias à se procul expellē
tes, quæ præcipue christiani ho-
minis vitam & esse totum corrū-
punt. Secundo statim loco, ad se-
cundum gradum sunt auditores
à concionatore transferēdi, quia
eis virtutis neruos præstare de-
bet, qui hanc pacis vnionem &
amorem corroborent & consoli-
dent, qui quidem nerui, ipsa est
fortitudinis virtus & perseue-
rātia, quæ homines fortes reddit
vt vitia viriliter rūpere possint,
atque omnibus mundi contro-
uersijs resistere, nec non vt in vir-
tute sese valeant conseruare. De

2. Gra-
dus.

Simile.

3. Gra-
dus.

B

inde auditorem ad tertium gra-
dum transferat oportet, vbi eum
carne vestire habet, quod est pro-
ximorum calamitatibus compa-
ti, quia in carne, miserix alterius
compassio denotatur, quia cum
caro à natura sua tenera sensibi-
lisque existat, inde profectò est q̄
hominem carne indui, in alieni
miserijs, misericordē esse de-
bere insinuat. Est igitur dicere,
q̄ euangelicus prædicator, sum-
mo opere tractet, quemadmodū
auditorem, tenerum atque dolen-
tem, in proximorum suorum mi-
serijs & calamitatibus reddat.

Quid, ca-
ro deli-
gnet.

Ita vt proximi sui infirmitas, pau-
pertas, iniuria, mors, ceteraq; ma-
lorum infortunia, animum eius
feriant & cōmoueant. Ita vt non
tāquam insensibile brutum, per
ipsum mala, indigentiasque tran-
seat, absq; vllō animi dolore, non
secus quā si durissimū quoddā
effect

Simile.

A esset saxum, hoc inquam est illū
carneum & humanum facere.
Quartus gradus, ad quē statim
conferendus est à concionatore
diuini verbi auditor, est nempe,
vt carnem ipsam cutis vestiatur &
honestet, quod nimirum est, vt
honestatis virtute eum induat,
velut angelum purissimē viuere
faciens, atque omni religione
suammet personam decorans, in
omnibus quæ agit verecundiam
quandam & honestatem osten-
dēs, ita vt malum perpetrare ve-
recūdetur, & supra omnia, se mō-
strare lasciuum, auarum, menda-
cem, atque nociuum, fugiat, ita
vt in suis rebus omnium virtu-
tum honestissimū sese exhibeat
exemplar, hoc vnum semper ma-
gnificiens & præculos habens,
quòd videlicet omnibus se bene-
factorem, piū, & beneuolū ostē-
dere conetur. Et q̄ deniq; sic vi-
tam in omniū vtilitatem et exē-
plum dirigat, vt omnibus ama-
bilis reddatur, et inter omnes si-
ne querella vitam degat, et hoc
est cutem sibi desuper extensum
habere, quo omnis eius honesta-
tur vita. Sed adhuc homini sic
compacto et disposito, superest
vt adueniat ille vitæ spiritus, qui
Ezechielis ossibus superuenit.

Simile.

4. gradus.

Simile.

Cōcio-
natoris
forma.

1. gradus.

C

Quare necessarium est ad hoc
vt hæc omnia, vitæ viuū et splē-
dorem habeant, aduocare spiri-
tum hunc, qui corpori huic sic
formato et disposito, neruos et
feruorem præstet. Et sic textus

illius loci ait, quòd ad attrahen-
dum spiritū illum, vt in ossa illa
ingrederetur, et ea penetraret,
vitamq; tribueret, iussit domi-
nus prophete, vt peculiarem su-
per hoc diligentiam apponeret,
magnas super hoc ad spiritum
emittendo voces, & peculiari ter-
de spiritu vaticinaretur. Quod
cum fecisset, cōtinuò spiritus ve-
nit, & in corporum illam arma-
turam ingressus est, eisq; vitam
& vires præbuit, cum tamen vs-
que ad id temporis nuda quædā
ossium esset præcisē compago.
Vbi signanter in hac figura duo
habet aduertere euāgelicus præ-
ceptor.

A

1. Reg. 28.

Forma
attrahē-
di spiri-
tū.

1. Reg. 28.

Duo ad-
uertēda.

B

Primū.

Exposi-
tio.

C

Exposi-
tio.

inten-

A intendebat, erat quidem auditor- res hoc spiritus viuo induere. Itē hoc expreſſius ad Romanos. 8. capite confirmat cum dicit, qui spiritu Dei aguntur hi filij Dei sunt, in quo præcipuè spiritu, Dei filiationem Apostolus reponit. Hoc idem prætereà ad Galatas. 5. asserit dicens. Qui Christi spiritū nō habet hic nō est eius. Ecce ergo quēadmodū sine hoc Dei spiritu in fructifera manet, corporea hæc omnis creatura. Secundum quod hic animaduertere habet cōcionator est, q̄ spiritus ille, minime in ossa illa arida est ingressus, nisi cū prius peculiarem propheta, de hoc præparationē fecit, ad hoc vt spiritum illum attraheret. Vnde colligitur apertè, concionatorem oportere quidem maxima prius indui oratione, magnosq; ad Deum mittere clamores, vt ab eo spiritum hunc educat, quo aridis auditorum ossibus, vitam est præstaturus.

C In hoc igitur articulo eius debet esse circa auditores peculiaris cura, omnis nāq; vitæ christianæ feruor in hoc residet spiritu. Nam quemadmodum ignis cum ollæ ipsi adheret, quàm plurimos operatur effectus, primò siquidem carnes, quæ intra ipsam continentur ollam, conquirit, secundò aquam ipsius ollæ ascendere cogit, quousque extra ollam diffunditur, tertio, spumam & quicquid aliud for-

didum & immundum, intra ipsam inclusam erat extra mittit: hos igitur eosdem tres singulares effectus operatur in auditorum animis spiritus, quem concionator in doctrina sua illis ostendit. Primò quippe, quia rariquam ignis auditorem feruere facit, eum à tepiditate frigiditateque animi, in qua primitus iacebat educendo, quo nimirum feruore eius decoquantur carnes, quia iā virtutes non crudas, sed teneras & digestas fatis habere facit, si quidem auditoris conditio, quæ antea, velut ferocissimi tigris, cruda erat & dura, hoc spiritus feruore tenera & molis admodum redditur, & humana nimis, atque hominibus amabilem, quandoquidem se tractabilem, omnibusq; suauem reddit. Et quemadmodum caro cum nimis fuerit decocta, ab offe statim euellitur & demittitur: sic etiam auditor, cum hoc fuerit diuino spiritu decoctus, à se omnino durum vitij atque peccati rusticitatem explodit, nec non bestialem conditionis suæ proprietatem, quam antea retinebat penitus amittit. Secundus effectus quem in aqua ignis operatur est quidem: quia ex feruore quem in aqua operatur aquam crescere atque ascendere sursum cogit vsque dum extra ollam in qua est, diffunditur. Hunc etiam excellentem effectū in auditore, hic concionatoris operatur

A Tres spiritus effectus. **Primus.** **Simile.** **B** **Simile.** **C** **Secundus effectus.** **Simile.**

Exposi. Rom. 8.

Exposi. Gala. 5.

Secundū animad uertendum.

Simile.

Tres ignis effectus.

A operatur spiritus, eum si quidem adauget atq; crescere facit. Nam cum antea quasi congelatus intra se ipsum maneret, iam ad plura alia virtutis exercitia sese extendere facit: quam ea erant, quæ ipse à se ipso operari posse exstimabat. Nam feruor hic, quem sibi spiritus ille tribuit, illū nō solum ad ea virtutis opera, que facere tenetur, exire facit, sed etiam ad maiora perfectionis opera compellit, quandoquidē si ratio amicos diligere poscebat vltra iā progreditur, nam inimicos etiā diligit. **B** si Christiana lex de superfluo, eleemosinā elargiri sibi præcipit, non solū hæc, sed de necessarijs sibi, pauperibus tribuit quia non solum de thesaurizatis pecunijs eleemosinam egentibus confert, sed ab ipso proprio ore bucellam quandoque aufert vt pauperi condonet. Quod si lex præcipit ne proximi substantiam furetur, nevtique hoc solum contentus est sed iam vltra procedit, nā non solum alienum non rapit, sed quod sibi propriū est egētibus tribuit. Quod si lex iubet ne odio proximū habeat, nō solū non odit, sed eum summo amore prosequitur. Itaque hic feruor spiritus qui in illo est, eum ad maiora virtutum opera extendere facit, quam sint illa, quæ lex ipsa exigit. Tertius effectus, quē calor in aqua operatur est, quod feruor ille spumā & quicquid latet intra ollā ipsam in mundū, foras mittit. Cum enim

Tres spiritus effectus. **Primus.** **Simile.** **B** **Simile.** **C** **Secundus effectus.** **Simile.** **E** **Effectus.** **Simile.**

ebullita aqua, omnia hæc per ipsius ollæ os exire facit. Pari forma spiritus huius feruor, in audiēte omnia immunda, atque ipsius cōscientiæ spurcitiā foras expellit. Nam cum eum in Dei amorē accendit, virtutis amicum, & cupidum constituit: quod minime consequi potest, nisi prius foras peccata abijciat. Et hoc spiritus in viro semper datum est: quod videlicet, dum cum virtutibus re agit, simul etiam cum peccatis re agere oportet, sicut enim hortulanus, vt optima atque salutifera plantet olera, necesse habet pessimas prius & nociuas, à terra euellere herbas: sic etiā vt in religiosi viri conscientia, salutiferæ te- minentur virtutes, expedit prius vt peccatorum spinas erradicare conetur. est igitur maximi momenti spiritus hic in concionatore, ad veram & perfectam auditorū vitam.

Simile **B**

¶ CAPVT. XII. VBI hæc omnia, per alia sacre scripturæ loca confirmantur.

R vt plenius concionator, spiritus huius vim & efficaciam percipiat, & quanti sit vigoris intelligat, vt prædicatio eius vires & nervos in auditoribus obtineat, et quàm itidem obligatus ipse maneat, ad hunc impetrandum spiritum, nec adhuc quiescat, quousque

C **vsque**

A vsq; doctrinam quam prædicat, hoc diuino spiritu vestiatur & illustret. Ad hoc inquam plenius & distinctius intelligendum, adducemus in præsentia alia scripturæ sanctæ loca, præter illa quæ hucusque adduximus, quæ aperte ostendant omnem florem, & sermonis optimi vigorem, in eius optimo spiritu situm esse. Et in primis hoc ita fatetur, qui excellentior in orbe toto fuit concionator, de quo satis negotium hoc intellexisse creditur, apostolus Paulus, qui prima ad Corinthios epistola capite. 2. vim & euangelij virtutem dilucidans, sic ait. Ego cum venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientia, sermo enim meus & prædicationis mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Fuit siquidem intentum meum & propositum (ait Apostolus) in hac mea euangelicæ prædicationis eruditione, spiritum & Dei virtutem vobis ostendere: ut vos in

Exposi.
1. Cor. 2

B Iesu Christi amore incenderem & viuificarem, atque in regni cælorum desiderium excitare. Quibus in verbis aperte nobis commostrarat Apostolus, quod præcipuus prædicationis suæ scopus, in quem omnem suam dirigebat doctrinam, hic erat spiritus, quandoquidem reliqua omnia, videlicet multiplicata verba, delicata puncta, atque dicendi eloquentiam, absque hoc spiritus feruore & a-

ctione, parui esse momenti iudicabat, dum tamen prædicationis verba, hoc spiritus feruore non arderent.

Hæc eadem est etiam sententia eius, cum ad Romanos scribit capite. 12. vbi christianæ vitæ formam hominibus describens, sic ait. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem odientes malum adhærentes bono, charitatem fraternitatis diligentes, domino seruietes, spiritu feruentes. Siquidem sacrificium hoc (ait Paulus) præcipue in spiritu feruore consistit. Hic namque vos sollicitos atque feruentes reddet, atque stomachum præbebit, ut malum vere odire possitis, atque ut bono adhærere valeatis. Et adhuc faciet ut inter vos etiam amorem & charitatis vinculum conseruari possitis, quod velut amantissimi fratres, adinuicem seruare tenemini. Hic spiritus, gaudentes, atque in regni cælorum spe firmatos vos reddet, nam cum animæ vestræ viuum sit & vigor, vigurose etiam vos & efficaciter ad omnia virtutum opera mouebit.

Hoc idem iterum exaggerat idem Apostolus, prima ad Thesalonicenses epistola, cap. 5. cum ait, spiritum, qui in vobis est nolite extinguere. Filij mei charissimi (ait Apostolus) nescio quod aliud vobis possim salubrius præstare consilium, ut rectius in hac spiri-

Exposi.
Rō. 12.

B

C

Exposi.
1. the. 5.

A rituali vita conseruari possitis, quæ vos animaduertere, ne eum extingatis spiritum, qui intra vos latet. Nam spiritus huius vigore à moto & feruore, manent tunc in vobis, quasi mortuæ & consepultæ virtutes omnes, sicut quæ primum in igne extinguitur flamma, extincta etiam manet ipsius ignis lux, atque minoratus valde ipsius ignis calor, quia prunæ quæ incensæ remanent, parum per magis ac magis mortificantur: quousque in fauillam & cineres penitus vertuntur. Sic etiam vitæ hominis flamma, quæ eum ardere facit, hic spiritus est: quasi feruor eius quandoque mitigatur & deprimitur, homo ipse, quasi sine luce sub tenebris constitutus manet, quia omnes virtutes subscuræ & vmbriticæ manent, non secus quam pictura nocturna, cuius effigiem difficile percipies. Et esto verum sit, quod mortua spiritus huius flamma, hominis vita quodammodo accensa maneat, & sicut ignis prunæ, calorem in se retineat, minime tamen diu conseruari poterit, quandoquidem vno quoque die magis ac magis mortificabitur: vsque dum in cinerem conuertatur. Nam tepiditas & vitæ demissio, que sine spiritus feruore cum gratia manet, parumper hominem ad peccati mortem inducit. Quæ de causa tam efficaciter diuus Paulus christiano homini per-

Simile.

Simile.

Simile.

suadet, ut attente perpendat, ne hunc extinguat spiritus feruorem.

¶ Et quidem annotandum maxime est in verbis his, quod Apostolus asserit, dum ait: Spiritum nolite extinguere. Aliud siquidem est spiritum extingui, aliud verò spiritum suffocare. Quemadmodum in igne videre hoc est, nam ille dicitur extinctus ignis, quæ aqua ex toto interemit. Cæterum ignem suffocari, est quidem eius flammam opprimi & cooperiri, ne ardeat, & ne eius splendor exterius prodeat. Sic omnino in spiritu dicendum est. Nam illi spiritum (quem sibi Deus præstitit) extinguunt, qui mortaliter utique peccant. Nam quemadmodum aqua ignem penitus extinguit, sic peccata mortalia, aqua sunt, quæ penitus diuinum spiritum, quæ anima in se habebat extinguunt: nam cum gratiam ab ea auferunt, eius etiam spiritum abijciunt. Alij verò sunt qui spiritum non extinguunt, sed suffocant illum & opprimunt. Hij autem sunt, qui venialibus offensis & negligentijs abundant, nam veniales culpæ etsi non extinguant, detinent tamen & cooperiunt spiritum hunc, ne eius calor lux, & splendor, foris exeat. Et sic est quod qui has vitæ negligentias communiter in se creat, parum profectò lucidam vitam sortitur, nam etsi substantialiter

Differē-
tia.

Doctrina
moralis

Simile.

Simile.

Spiritū
suffocare.

C

tialiter

A tialiter bonus existat, deficit tamen sibi virtutis splendor: si quidem vitam obnubilatam, & velut mortificatam gerit. Non immerito ergo Apostolus nos admonet, quòd semper viuum & splendentem hunc habeamus spiritum, ab eo enim totus vite nostrae, oritur splendor & vigor.

Exposi.
Numer.
11.c.

B Præterea numerorum. 11. capite habetur, quod cum Deus Moysen populo suo præsidem constituisset, atque eum in legis suae præceptorem signaret, tandem assiduis populi causis & litigijs, fastidio affectus est, & lassatus valde, ita ut iam in tam importuno & molesto quotidiano labore deficeret. Cum ergo iam his populi molestijs plenus extitisset, Deum maxima instantia precatus est, ut socium alium sibi præstare dignaretur, qui populi labores vna secum portare posset, minime enim iam tot populi illius litigia, molestiasque tolerare poterat. Deus autem super hoc indignatus valde, respondit illi adiutorem alium se dare velle, hac tamen lege: quod maximam spiritus partem, quam sibi ad populi directionem præstiterat, ab eo esset ablaturus. Ex quo clarè colligitur quòd præcipuum, quod propheta ille consequutus fuerat donum, ut rectè populum domini dirigeret, atque eum legem doceret, Deique cultui eundem adunaret populum: fuit quidem non solum sapientia,

quàm à Deo obtinuerat. De quo **A** in sacra legitur scriptura, quòd supra Egyptios omnes sapientissimus erat, sed sapientiae huius spiritus. Erat enim tum in factis, tum etiam in dictis suis usque ad eum efficax, quòd non solum homines efficaciter mouebat, sed eos verbis suis tremētes reddebat. Vnde verissimum reperitur, quòd officij sui præcipuum negotium, hic erat spiritus. Vnde in eo, quod sibi præcipuum erat & substantiale admodum, Deus illum punire decreuit, cum ab eo talem spiritum abstulit. Hinc ergo poterit satis concionator intelligere, quàm sit potissima officij huius pars, **B** spiritus hic. Quòd si quandoque, hoc spiritu se carentem conspexerit concionator, verissimiliter credendum est, quod iusto Dei iudicio in hoc à domino punitur, atque ex consequenti existimandum, quòd concionatorem in hoc simul cum populo flagellet: dum ab eo huiusmodi spiritum adimit. Ita ut concionatoris culpa in causa sit, quòd talem ab eo auferat spiritum, in quo totius populi commodum repositum erat. Quare tunc temporis, diligenter habet concionator talis, suae vitae reformationi attendere, & supra omnia ad orationem accurrere, ut sic Deum placare valeat, ut sibi pristinum spiritum reddere dignetur, quo auditorum mentes excitare,

Mirus
Moyfi
spiritus.

B Priuatur
concionator
spiritu
quantum
doque.

C Concionatoris
forma,
cum
spiritu
priuatur.

A citare, atque in Dei amorem accendere possit.

Exposi.
1. Reg. 16.

¶ Et hoc quidem confirmari poterit, ex historia illa, quæ primi Regum capite. 16. adducitur, vbi legitur, quòd cum dominus Saulem in populi sui Regem constituisset, dum postmodum pessimis viuendi moribus esset infectus, atque extra Dei omnipotentis manum & obedientiam, se subduxisset, ait diuina scriptura, Deum illum punisse, in hoc quòd spiritum, quem sibi condonauerat abstulit, tanquam in **B** re, quæ suo regiminis officio, substantialis admodum erat. Postquam autem ab eo spiritus hic recessit, semper deinceps in peiora delapsus est, quousque regno ipso à Deo priuatus fuit. Vbi poterat admodum maximè accedit, quòd spiritus ille, non solum Regi ad populi regimen, & subditorum profectum, cōducebat, sed etiam ad ipsiusmet personæ virtutem & perfectionem conseruandam. Quapropter spiritus hic, concionatori conducit, non solum ut eius doctrina in auditorum animis imprimat, sed ut ipsemet etiam in virtute, & religione perduret. Et hoc profectò satis perspicuum erit, ei qui negotium hoc attente contemplari decreuerit. Nam dum quis in vita sua hoc viuum & spiritus feruorem ducit, ori suo frenum quoddam impositum defert, quo; quid quid in Dei offensam se offert,

Simile.

statim comprimit: Quòd si hoc **A** spiritus viuum & vigorem semel amiserit, experientia comprobatur, eius vitam paulatim corrumpi.

¶ Item iudicum capite. 15. legitur, quòd tota vis & Sansonis præstantia, qua tot deuincebat bella, atque hæroica nimis prosequeretur opera, hæc inquam vis, in eius erat spiritu reposita, quem sibi Deus infuderat. At verò hic spiritus ab eius dependebat capillis, quos cum eius amica Dalida, ab eius capite **B** rasisset, continuo spiritus ab eo recessit, ac per consequens, vires omnes & potentiam illico perdidit. Ita ut ex ferocissimo viro, in tantum debilis & exanimis effectus est, quòd inimici eius ab eo oculos eruerunt, eumque irridere & contemnere cæperunt, quasi vilissimum quendam & prorsus deiectum hominem. Sic etiam verissimum est, quòd vis omnis & valor, quem concionator habet, ut doctrina sua peccatorem **C** deuincere valeat, in spiritu, quem sibi Deus præstat, positus est, quo vno, maiora nimirum opera, quàm validissimus ille peragit Sanson. Etenim fortioris animi est cum peccatis quam cum inimicis in bello luctari. Quod nimirum concionator facit, nam cum hoc spiritu rebelles auditorum animos & in peccatis immerfos **a** deuin-

Figura
Iudic. 15.

Fortis
vi
ri est
cum
peccatis
ageret.

A deuincit. At verò spiritum hunc in capillis repositum habet, qui nimirum capilli, nihil aliud quàm ipsius virtutis perfectionem & tenuitatem quandam designat quam certe in seipso concionator semper seruare debet, etenim spiritus hic, vbicunque residet, de se capillos generat, qui ipsa sunt virtutis delicatissima opera. Cùm autem concionatori capillos hos mundus totonderit, spiritum se amisisse vere existimare habet, ac per consequens, id quod in concionandi officio præcipuum erat, se perdidisse putet.

B
Exposi.
Apoc. 2.

¶ Item Apocalypsis. 2. capite legitur, quòd cùm vni septem ecclesiarum Deus loqueretur, de ea quærellam formans, sic ait scio quòd tenes nomen meum, & quòd non negasti fidem meam, & quæ vere mihi in seruias, veruntamen habeo aduersum te pauca, quòd scilicet primam charitatem reliquisti, & quæ omnis vitæ tuæ discursus secunda solùm modo vestiatur charitate. Dicitur profectò annotatu dignum, sed vt quærellam hanc satis percipiamus, operæ pretium erit prius videre, quid nam prima, secundaue dicatur charitas. Et quia res corporales, rerum spiritualium, potissimum sunt speculum & lumen, dilucidabimus hoc per quoddam in naturalibus appositissimum exemplum, quod affinitatè maximam & similitudinè gerit, cum hac diuina, quàm

C
Charitas et. 2.
charitas.

modo tractamus veritate. Nam quæ si arboris fructum contemplemur, sicuti prunum est, dicimus quòd prima & secunda habet pruna. Primum ergo quod in illo appellamus prunum, est nempe illud, quod cùm in arbore iam ad maturitatem peruenerit, ab arbore ipsa cum flore colligimus, & statim ori comedendum apponimus, vocaturque primus fructus siue primum prunum, quia cum flore & omni sua integritate colligitur, peculiaremque hominis gustui suauitatem ingerit. Cæterum secundum dicimus prunum, quod iam in foro vendendum hominibus apponitur, quod profectò manibus attritum, iam compressum est, atque à muscis vndequaue infectum, qui quidem fructus, iam suum amisit florem saporisque integritatem. Nam etsi pruni esse & substantiam habeat: attamen nimium decidit ab eo sapore & flore, quem in arbore consequebatur. Pari ergo forma vita hæc nostra, velut arbor, duo virtutum opera producere potest, quorùm alterum, prima vocatur virtus, alterum verò opus, secunda denominatur virtus. Quando igitur hominis virtus, hoc spiritus viuum & feruorem atque candorè, quod supra diximus, consequitur, id est cum virtus calore, & deuotionis zelo & feruore vestiatur, tunc temporis inquam

modo tractamus veritate. Nam quæ si arboris fructum contemplemur, sicuti prunum est, dicimus quòd prima & secunda habet pruna. Primum ergo quod in illo appellamus prunum, est nempe illud, quod cùm in arbore iam ad maturitatem peruenerit, ab arbore ipsa cum flore colligimus, & statim ori comedendum apponimus, vocaturque primus fructus siue primum prunum, quia cum flore & omni sua integritate colligitur, peculiaremque hominis gustui suauitatem ingerit. Cæterum secundum dicimus prunum, quod iam in foro vendendum hominibus apponitur, quod profectò manibus attritum, iam compressum est, atque à muscis vndequaue infectum, qui quidem fructus, iam suum amisit florem saporisque integritatem. Nam etsi pruni esse & substantiam habeat: attamen nimium decidit ab eo sapore & flore, quem in arbore consequebatur. Pari ergo forma vita hæc nostra, velut arbor, duo virtutum opera producere potest, quorùm alterum, prima vocatur virtus, alterum verò opus, secunda denominatur virtus. Quando igitur hominis virtus, hoc spiritus viuum & feruorem atque candorè, quod supra diximus, consequitur, id est cum virtus calore, & deuotionis zelo & feruore vestiatur, tunc temporis inquam

A
Simile.

B

Notadū
maxime
Simile.

C

modo tractamus veritate. Nam quæ si arboris fructum contemplemur, sicuti prunum est, dicimus quòd prima & secunda habet pruna. Primum ergo quod in illo appellamus prunum, est nempe illud, quod cùm in arbore iam ad maturitatem peruenerit, ab arbore ipsa cum flore colligimus, & statim ori comedendum apponimus, vocaturque primus fructus siue primum prunum, quia cum flore & omni sua integritate colligitur, peculiaremque hominis gustui suauitatem ingerit. Cæterum secundum dicimus prunum, quod iam in foro vendendum hominibus apponitur, quod profectò manibus attritum, iam compressum est, atque à muscis vndequaue infectum, qui quidem fructus, iam suum amisit florem saporisque integritatem. Nam etsi pruni esse & substantiam habeat: attamen nimium decidit ab eo sapore & flore, quem in arbore consequebatur. Pari ergo forma vita hæc nostra, velut arbor, duo virtutum opera producere potest, quorùm alterum, prima vocatur virtus, alterum verò opus, secunda denominatur virtus. Quando igitur hominis virtus, hoc spiritus viuum & feruorem atque candorè, quod supra diximus, consequitur, id est cum virtus calore, & deuotionis zelo & feruore vestiatur, tunc temporis inquam

A prunum suo viget flore, peculiaremque consequitur saporè, & gustum, & tunc primum vocatur prunum, & tunc etiam prima vocatur charitas, siquidem eam homo tota sua fortitudine producit, atque in ipsa, omnem suam produxit virtutem, calorem illi atque odorem & saporè præstans. Secunda tamen virtus & charitas vocatur, cum dato substantialiter, opus illud virtutis bonum sit. Deficit tamen sibi viuum & decor ille candoris quem de se spiritus ducit, quia vtique debilis, laxa, & exanimis, virtus illa & charitas effecta est. Sic igitur ea virtutis opera, quæ à gratia Dei procedunt & ab hac simul spiritus viuacitate & nitore, quia non solum virtutes vtcunque sunt, sed spiritus nitore resplendent, talis hæc virtus, prima dicitur charitas, quia huiusmodi charitas florentes de se producit virtutes. Cæterum virtutes illæ, quæ etsi à Dei gratia promanent, florem tamen amiserunt, nam etsi charitas à venialibus non minuatur, quia intacta permanet, dicitur tamen florem amittere, quia feruor charitatis remittitur, quia venialibus ipsa & virtutes inuoluuntur peccatis, atque negligētis plurimis scaturiunt, hæc siquidè venialia peccata, muscæ quædam importune sunt, quæ suauitatem & decorè, floremque virtutis denigrat. Hæc inquam virtutes sic dispositæ, &

Charit.

B

C

à venialibus contractatæ culpis, iam in foro à vendente constituta sunt pruna, nam sicut forum locus quidam publicus est, vbi omnium viget tumultus, & negotiatio: sic pariter qui virtutem exercet, amissa clausura illa, & attentione, atque contemplatione: quam ipsum esse virtutis requirit: quia ipsis mundi negotiationibus virtus inuoluta existit, quæ quidem negotiationes de se male aptæ sunt, vt inter eas homo virtutem cum flore producere possit. Hic talis inquam vir, virtutem hanc in foro repositam habet, & ibi secundum vocatur prunum, ibique secunda appellatur charitas, quia homo non efficaciter cum flore: sed debilem & languidam virtutè ipsam producit.

¶ Si igitur Deus minimè contentus est, quòd homo simpliciter bonus existat, imò de eo non mediocrem quærellam format, dum eius virtutum opera, ad hoc spiritus viuum & feruorem non pertingunt. Hinc aperte colligere poterit concionator, quanti sit ponderis & momēti, in hac euāgelicæ prædicationis arte, huc consequi spiritum, vt quod dixerit, in auditoribus imprimat. Cùm iuxta diuinam hanc sententiam, minimè contentus esse debet, si auditores, vtcūque bonos faciat, nisi eos ad hunc spiritus gradum perduxerit, eos nempe spirituales viros constituens, quorùm vita

A
Simile.

Simile.

B

Attētio
cōciona
toris.

C

A non exanimis siue laxa fit, sed ea fortitudine & calore vestita, quã prima exigit charitas, eos omnes tam fructiferas arbores reddens, quæ prima de se producant pruna, siue priores fructus, & quæ Dei gustui gratiosa & suauissima fiant.

Simile. **B** Navis quantumcunque omnibus necessarijs sit munita, atque plenissime eis omnibus abundet quæ ad eius navigationem exiguntur, scilicet optimis velis, malo validissimo, atq; funibus & multa etiam alimentorum copia, panis videlicet, vini, carniũ, & aquæ dulcis, & grandi etiam armorum munitione, machinarum & militum. At tamen cum his omnibus in ipso ditto in portu immota semper manebit, nec navigare poterit, si aer qui vela concutiat, sibi deficiat, sic etiam homo navis quædam est ab ipsa Dei omnipotentis manu supra modum ornata, quia optimo ingenio ditescit, tenacique memoria munitur, in qua velut in arca eorum omnium quæ scit, thesaurum claudat. Abundat præterea voluntatis potentia, ut ea quæ intelligit, & velle & amare possit.

C Dedit item illi mirificum illum quinque sensuum ordinem & melodiam, eum alijs omnibus naturalibus & supra naturalibus donis, quibus Deus tam magnificè illum ditavit, ut per turbidas mundi huius procellas navigare valeat. Et iuxta hanc sententiam à sapientissimo Salomone, religiosus vir navis appellatur, quemadmodum ex Proverbiorum. 25. cap. constat cum ait. Facta est quasi navis inflatoris, de longe portans panem suum. De longe (inquit) panem suum portat. Nam quemadmodum mercatoris navis in patria sua vilibus oneratur mercibus, cum autem ad longinqua perducta fuerit regna, alijs pretiosissimis, delicatissimisque adducitur onerata mercibus, sic pariter homo, qui cum Deo virtutum negotiationem gerit, animæ suæ navem in hac miserima vita, vilissimis & amarissimis mercibus onerat, quemadmodum lacrimæ sunt, B paupertas, infirmitas, iniuriæ & persecutiones, labores & erumne plurimæ. Cæterum à Deo ipso navis hæc dum postmodum reddit oneratur quidem non laboribus aut vilibus, sed lætitiæ & animi solatio, atque alijs multis iocundissimis, & animi divitijs nec non & corporis atque animæ salute honore, gaudio & quiete. Hæc igitur navis tam magnificè provisa, & omnibus necessarijs præmunita et sic in hoc mundo extensis velis præparata, ad maritimam aquæ oram, siue ad aquæ litus, immota permanet, quæ minime navigare valet, quo usque spiritus hic adueniat, qui tanquam validissimus vêtus, eius vela percutit, & ad Deum creatorem suum

A suum navigare cõpellit, per omnesq; mundi huius tempestates & infortunia transire viriliter facit. Tanta siquidem est efficacia & fortitudo, quam homini diuinus hic spiritus præstat, ut per omnia transeat, neq; aliquid sit in orbe toto, quod sibi difficultatem ingerat. Quandoquidem impetuofus quidam diuinus aer est, qui in homine, navis pupin tam fortiter concutit, & per omnia mundi pericula eum magnanimitè atque celebriter nauigare cogat.

¶ Ex his igitur, quæ hucusque diximus, poterit quidem intelligere euangelicus præceptor, quã sit spiritus hic necessarius, ut auditorem à sua peccatorum sarcina erradicare valeat, cum spiritus hic, impulsus quidam diuinus sit, qui eum navigare est cõpulsurus. Nam etsi auditorem ipsum, concionator optima & sana induat doctrina, ipseq; optimum fortiatur ingenium, quo eam intelligere valeat, & præterea optimum intra se creet affectum & animi desiderium ad eam opere complendam. Omnia hæc quidem instrumeta sunt, quæ in ipsa naui immota remanent, neq; aliquod illorum lucet, usq; dum hic flatus, spiritus huius aduenit, qui omnia mouet, omnia illustrat, & omnia deniq; perficit. Et concionator qui in doctrina sua spiritum hunc non fortitur, intelligat oportet, quod illa audito-

rum multitudo, quæ in concione, eius assistit præsentia, vas quoddam ad nauigandum sine remis & velis est, atque navis quædam sine vento, quæ ad maris Oram siue aquæ portum spiritualibus mercibus onusta, immota permanebit. Et hoc est quod egregius David propheta asserit, Psalmo. 142. dicens. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Tuus (inquit) spiritus, velut validus ventus in me insufflabit, atque ad beatorum patriam nauigare me coget. Nam quousque hic repentinus spiritus adueniat & diuinus adueniat flatus, vita mea frigida admodum & infructifera, immobilisq; , velut navis in malachia permanebit. Est igitur verum, quod cum spiritus hic aer quidam cælestis, & impulsus diuinus sit, qui auditores mouere habet, conducit maximè concionatori euangelico, quod in hac concionandi arte, præcipua eius cura sit, hunc scilicet acquirere spiritum, quibus modis & vijs, sibi possibile duxerit, cum eius præcipuum sit intentum & finis, auditorem in concione mouere.

¶ Habemus igitur iam quanti sit pretij diuinus hic spiritus, ut concionator in sermone ab auditoribus fructum aliquem acquirere possit. Habemus item quod potissima concionatoris industria, ut spiritum hunc consequi

A valeat, oratio ipsa & intima con-
templatio esse debet, quando qui-
dem donum quoddam Dei est,
quod ipse non nisi, cui complacet,
impartitur.

¶ **CAPVT. XIII. QVOD**
spiritus in concionatore,
quandoq; homini natura-
lis sit.

ALI O modo potest con-
cionatori tribui spiritus:
non quidem ex oratione,
sive contemplatione, aut ex
eius bonitate, quasi ipse hūc mereatur
spiritum, neq; quia Deus peculiariter
velit illum in suæ legis concionatorem
fuscitare, qui tres sunt modi, quos iam
supra memorauimus: sed quod in eo donum
quoddam linguæ naturale sit ad hoc, vt
ea, quæ dicit spiritu & efficacia quadam
proferre queat. Et quidem volo in hac
parte dicere, quod vis hæc & efficacia
in dicendo, sæpenu-mero in ipsa hominis
natura sita est. Itaque multi à natiuitate
sua hoc dicendi efficaciter, naturale donum
fortiuntur, vt id quod proferunt, vi quadam
& humana efficacia alijs edisserant: Itaque
inter alia naturalia dona, quæ Deus quandoque
à natiuitate hominibus prouidet sicuti sunt
pulchritudo, disertata lingua ingenium optimum,
dicendi suauitas, sic etiam sibi prouidet de
hac efficaci

actione & vigore in dicendo, vt in
audientium animis, id quod profert,
imprimat. Itaque in ipsamet hominis
natura, hoc linguæ viuum imbibitum est.
Et huius conditionis, quàm pluri-
mi fuerunt humani oratores; quemadmodum,
Cicero, Demosthenes, & Seneca extiterunt
cum cæteris his similibus, qui non solum
humanam cōsequuti sunt sapientiam atque
linguæ donum, vt eam sapientiam dis-
fertè & suauiter loqui possent, sed etiam
oratores fuerunt, qui in oratione sua vim
maximam, & indicando efficaciam audito-
ribus ostenderunt, in quibus compertissimum
est, cum aliàs Gentiles essent, quod hic
indicendo spiritus, à gratia, quasi donum
esset supra naturale sibi præstitum, ne
utique fuit, sed q̄ in ipsamet ipsorum
natura imbibita erat eloquentia, & illius
spiritus humana quædam efficacia: Et de
hac hominum cōditione ait Isaias propheta,
capite. 2. quiescite ab homine, cuius
spiritus est in naribus eius, quasi dicere
velit, talem sibi spiritum cōnaturalem fore,
qua de causa, aliquem furibundum quādoq;
& iracundum vocamus, & cuius facile nares
inflātur, quia viuum illud spiritus, quod à
suo dimanat naturali, sicut ignitus titio est,
qui statim fumigat, atque in furibunda
verba, efficacisq; actiones, & difformes
gestus

Cicero.
Demosthenes.
Seneca.

Exposi.
Isa. 2.

Simile.

Astus prodit. Quæ nimirum sen-
tentia alteri etiam eiusdem Salomonis
conformis est, Prouerborum, capite. 29.
cum ait: Stultus profert totum spiritum
suum simul. Nam cū hic spiritus vigor
& efficacia, in eius sit sita natura,
& ex alia parte nullam aliam apponat
industriam siue disciplinā, vt in seipso
subitanē rescindat iram, quasi brutū
quoddam in suis actionibus remanet
recalcitrans, quid in hoc faciat minime
attendens. Nam gemitus & furia, quæ
ab eo promanant, à sua propria oriuntur
natura. Quò fit vt spiritum suum non
succesiuè, aut suo oportuno tempore,
sed subito totum proferat. Ecce ergo
quemadmodum naturalis alicui, hic
spiritus & vigor sit.

B Legitur de Sansone, iudicū
capite. 14. quòd in eo excitaue-
rit Deus spiritum fortitudinis, quo
potenter inimicos suos deuincere
posset, aliaq; multa prodigiosa opera
peragere, quæ quidem fortitudo, donū
quoddam erat, quod à Deo à iuuentute
sua sortitus fuerat, qua heroyca
quotidie operabatur facta. Sicut etiā
de Dauid rege habetur, quòd à
pueritia sua, hoc idem fortitudinis
donum & spiritus obtinuerit. Cū enim
pastor esset ouium, leones ad se
venientes dilacerabat, vrsosq; validis-
simos apprehendens suffocabat. Qui
præterea cum adhuc iuuenis esset, solo

Exposi.
Prouer.
29.

Simile.

Exposi.
Iudicū.
14.

Dauid
rex.

C

fundæ lapide, quam manu gerebat,
immanem illam Philistæi bestiam
prostravit, & pari forma in humanis
alijs legitur cōtigisse historijs, scilicet
validissimos fuisse semper viros aliquos,
qui multa heroyca opera tractarunt,
& vsque adeò potentissima, q̄ hominibus
incredibilia extiterint.

¶ Præterea. 2. Paralipomenon
libro habetur, quòd spiritum fortitudinis
qui in rege Persarum latebat, Deus
excitauit, vt contra suos debellaret
inimicos. Vnde colligendum est, quòd
cum viri huius spiritum dominus excita-
uerit, nec de nouo asserit spiritum hunc
in eo posuisse, quòd antea iam hoc
naturale fortitudinis donum in se
habebat. Simili etiam modo in sacris
legitur literis, hūc fortitudinis
spiritum ad deuincenda bella, in multis
alijs suscitasse viris, ad suorū
populorum defensam, in quibus quasi
sopitus antea latebat. Cū igitur verū
sit multos olim fuisse viros, qui à
natiuitate in seipsis inclusum habuerint
hūc fortitudinis spiritum, verū
profectò apparet quod dicimus, multos
videlicet esse qui à natiuitate sua hoc
fortiuntur in dicendo spiritus donum,
vt potenter vigore magno & efficacia,
ea quæ loquuntur proferant.

¶ Est tamen quæstio, quæ sese
in præsentia offert, vt iam radicatus
hæc spiritus difficultatem

Exposi.
2. Paral.

Exposi.
1. Paral.

Quæ-
stio.

A finiamus. An videlicet naturalis hæc efficacia & dicendi spiritus in concionatore aliquid agat, ad mouendum auditorem ad res diuinas & cælestes, & ad hoc vt à peccatorum sarcina auditor cõfurgere, atque ad Deum conuertri valeat, an ergo in hoc tam mirabili & diuino opere, naturalis concionatoris spiritus, & in dicendo efficacia, aliquid peragat. Nam etsi verum sit, quòd ad per agendas res humanas, hic in homine sufficiat spiritus, cum tamen diuinæ omnino, & extra hominis ingenium & vires sint, nõ videtur eandem esse de vtrisque rationem.

B ¶ Et quidem videtur, q̄ hic naturalis concionatoris spiritus, quem sibi, velut naturale donũ, à natura sua vëdicat nihil agat, ad hoc vt auditor ad cælestia moueri possit, neq; ad ea quæ animæ suæ salutẽ concernũt. Nam Matthæi. 10. c. legitur, q̄ cum redemptor noster Christus apostolos suos ad euãgelicam misisset prædicationẽ, vt hominibus regni cælorum notitiã præstaret, eosq; à pessima viuendi forma auerterent, dixit sic. Cum steteritis ante reges & præsidēs, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, nõ enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Non est (inquit) vobis datũ, cum de rebus fidei cum homini

bus agendũ sit, præmeditari, quẽ admodũ hominibus loquẽdum sit. Sunt enim hæc omnia vsque adeo superna & diuina, q̄ tã sciẽtia, quàm etiam illius spiritus & efficacia, vestrum omnino ingenium & naturam excedũt. Quade causa vobis à patre luminum cælitus sunt præbenda. Et ratio quam euãgelium assignat, satis hoc idem confirmat. Quia vos (inquit) nõ estis qui loquimini (etiam si os, per quem verba promittis, vester sit) sed spiritus patris vestri qui in vobis loquitur. In quibus verbis aperte ait discipulis suis Christus, q̄ ad docendum homines euangelium, atque vt ad regni cælorum moueãtur brauium, parum suus efficiebat spiritus, sed quòd omne hoc negotium, spiritui à patre cælesti præstito tribuendum sit, & quòd vis & efficacia, quam hominibus in sua ostendebant prædicatione, nevtique ex illis erat, sed à patre suo cælesti, qui intus in ipsis loquebatur.

C ¶ Item credendum est, in omni apostolorum collegio, & discipulorum Christi schola, aliquos reperiri posse, qui hunc naturalem loquendi spiritum habuissent, & qui efficaciter alijs res ipsas proponerent: attamen in signum, quòd hæc eorum vis & efficacia naturalis, parum ad tam arduum negotium præstabat, sicut Christi exposcebat euangelium. Cum iam ascensurus

effect

A esset in cœlũ, præcepit eis quòd ab Ierosolimis in euangelicã prædicationem ne discederent, quo vsque cœlitus spiritus sancti donum sibi præstitũ fuisset, qui eis eam virtutem & vires daturus erat, quæ ad tam sublime exigebantur opus, quasi minime in eis ad hoc tam altum munus, spiritus ille aliquid præstaret, quem antea de se apostoli habebant.

B ¶ Item apostolus Paulus in prima, quam ad corinthios scripsit epistola, eius sapientiæ, quam de euangelio suo imbiberat, rationẽ assignans, sic ait. Sapientiam loquimur inter perfectos, quam nemo principum huius sæculi cognouit, sed nos qui spiritum Dei accepimus, vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Vbi clare fatetur apostolus, quòd nullus de se ex naturæ suæ sapientia virtute ad euangelij huius sapientiam & eruditionem pertingere potest, nisi eo spiritus dono fuerit munitus, qui cœlitus à diuina manu nobis conceditur. Ex his ergo rationibus videtur, quòd spiritus & efficacia, quem homo à natura sua in dicendo consequitur parum prorsus præstet, vt auditorem ad diuina & cœlestia mouere possit, ac per consequens, q̄ alius sit expectandus spiritus, qui concionatoris animum induat, & qui nouum sit donum à patre luminum descendens, quo efficaciter (sicuti decet) auditorũ inflamet corda.

A ¶ Ad hoc tamen primum respõdeo, quòd spiritus qui hominis naturæ inditus est, qui quidẽ ea est efficacia humana & in dicendo vigor, quem homo à sua sortitur natura, sufficiens quidem est ad humanas res naturales psuadendas, atque vt hominũ animos ad earum executionem mouere valeat.

Hoc primum probatur, nam asseri non potest, quòd hoc spiritus naturale donum, in ipsa hominis natura vacuum sit & ociosum, secus enim frustra sibi præstitum esset, nam iuxta Arist. sententiam, nullũ rei naturalis esse suo sine caret, neque in mũdo res aliqua existit, quantumcunq; minima, quæ ociosa absque proposito maneat. Quod secundum diuini Augustini sententiam, vsque ad minimum terræ vermem verũ habet, quantumuis minimæ sit entitatis, quia suum semper in mũdo propositum consequitur & finem. Attamen ait egregius hic doctor, q̄ quandiu in carne positus sumus, & in hac rustica mundi huius patria cõstituti, nequaquã harum rerum finem & propositũ in quod Deus ea instituit & creauit, attingimus, quousque in illã deueniamus beatorum patriam, interim enim videtur nobis res iste omnes, velut organa extra capsellam dispersa, quæ cũ seorsum diuisim pulsantur, dissonantiam maximam hominum auribus generant. Ad eum omnino modum

si res

Exposi.
Mat. 10.

Exposi.
Actu. 1.

Exposi.
1. ad Co
muth.

1. ratio.

B

2. ratio.

C

Respõ-
sio.

simile

1. Ratio

B
Aristo.

Simile.

C

A si res omnes quæ in mundo sūt seorsum quælibet perse ab homine contemplentur, organa extra capsellam apparent, quia vnius ad alteram, ordinem nequaquã attingit, certum tamen est, nullã rem, quantumcunque minimam in orbe sine & proposito carere quia res omnes naturales, tanquã cathena vna sibi inuicẽ annectũtur & sibi inuicem deseruiunt, atque inter se melodiam quandã faciunt. Si ergo hoc verum reperitur, quòd in tam minimis & infimis rebus, sicuti putridus est vermiculus, nequaquam ociosus in orbe manet, quanto magis verũ habebit, quòd spiritus in homine naturalis, & dicendi efficacia nullo pacto in eo vacuus erit absq; sine & proposito aliquo? Si ergo sibi finem aliquem præfigere debemus, certum est nullũ alium esse debere, quam vt ipse homo actiones suas efficaciter exerceat, atque vt auditorem mouere possit, vt ad res humanas & negotia prosequenda moueat.

C Nam sicut reliquæ hominis potentia, res ipsas naturales pro fine suo & obiecto, in quod tendũt habent oculi quippe pro obiecto suo colorem tenent, aures musicam, nares odorem, palatum saporem, sic spiritus & dicendi efficacia, quã natura ipsa homini præstitit, tanquam scopum & finem, habebit etiam homines ad rerũ humanarum impletionem inducere, sicuti est ad suã reipublicã

Simile.

Simile.

pacem, ad proximi naturalẽ dilectionem, ad cõmunis boni zelũ, atque ad cæteras naturales virtutes.

Item probatur hoc. Nam humani oratores, quemadmodum Cicero fuit, Demosthenes & Seneca, cum alijs his similibus, naturali hoc spiritu valde nimis hominum affectus & animos mouerunt, vt grãdia quæq; pro suã reipublicã commodo attentarent. Et quidẽ tantus in hac parte fuit vigor & efficacia, quòd nõ solum eos, qui eorum viuam audierunt vocem induxerunt, sed eos etiam qui hodierna die eorũ legunt scripta efficacissimẽ attrahunt. Nam spiritum, quẽ verbis consequuti sunt, hunc eundẽ in scribendo etiam sunt adepti, quãdo quidem sic vt in plurimũ in auctorum operibus reperitur quod eloquentia spiritum, quem in ore dum viuerent, hominibus ostenderunt, hunc eundem in calamo dum scriberent, sculpsertũt Eodemq; habitu & complexionẽ naturali, qua intus ipsimet vestiuntur, eodem omnino vestiuntur etiam eorũ scripturã, et qui sanguineam sortiuntur in dicendo complexionẽ, sanguineã etiã reddunt scripturam, sicut et colerici colericam, et flegmatici flegmaticam, atque melancolicam melancolicam. Qua ratione verum est, quòd qui spiritum et viuam in verbis suis habet, viuam et efficacem suam reddit scripturã.

A

2. Ratio.

Cicero. Demost. Seneca.

B

Scribendi spiritus.

spūs scripturæ.

C

Simile.

Quod

A Quod profectò in sanctorum lectione apertissimum reperitur, quorum quilibet suammet naturalem complexionem in scriptura sua spuit. Alius quippe, qui ad pietatem natura sua procliuis erat, de eleemosina, & charitatis operibus, atque de Dei clementia præcipuẽ egit, sicuti Chrysostomus fuit. Alius qui natura sua accerrimus & asper existeret, de asperitate vitæ & poenitentia præcipuẽ scripsit, sicuti Hieronymus fuit. Et sic de ceteris, qui legerit inueniet, quod videlicet quilibet conditionis propriẽ spiritum, in scriptura sua sculptum reliquit.

Diuersitas factio- rum, spiritus.

Spūs clementia, in Chry- stomo

Spūs accerrim⁹, in Hiero- nymo.

2. propo- sitio.

¶ Secunda in hac parte cõclusio est, quod hic naturalis hominis spiritus, hæc inquam efficacia in dicendo & vigor, quem homo à sua sortitur natura, aliud spiritus donum, quod Deus de super cõcionatori præstat, maximẽ adiuuat & perficit. Et quidem volo in hac parte dicere, quod quãdo donum hoc spiritus (qui à diuina manu descendit) supra hominis naturalem spiritum sedet maiorem consequitur vim & efficaciam, atque doctrinae splendore, & ille spiritus & naturalis dicendi vigor, qui antea in concionatore non tantam consequabatur virtutem, vt auditorem mouere posset, cum postmodum diuino adiũgitur spiritui, eius calorem & vim participat, atque tunc teporis ad maiorem virtutẽ & vigorem ascendit, quã antea de

se habebat. Sicut enim emblemata auro ipsi splendorem & pulchritudinem tribuit, aurum verò decorem quendam emblematis præbet: pari forma diuinitus hic spiritus, ad maiorem perfectionem, & vigorem humanum & naturalem hominis spiritum perducit, & e contra humanus, gratiosum nimis diuinum reddit: alter enim ab altero adiuuatur & lucidatur. Itaq; sicut in pictoris officio contingere videmus, nam cũ vltima delineatio, in qua ipsius imaginis perfectio consistebat, supra colores alios superponitur, perfectius esse & splēdidiorẽ speciem acquirat. Nam primæ picturæ colores, velut lectulus quidam fuerunt, in quo appositissimẽ postremus iacet imaginis color, nec nõ dispositio quædam fuerunt, ex qua ipsius imaginis vultus, clarior & splēdidior redditus est. Sic pariter naturalis hominis spiritus, lectulus quidam est, in quo apte, diuinus ipse (cum aduenit) iacet spiritus, atque color quidam picturæ est & dispositio, super quẽ oportunẽ admodum Dei spiritus fundatur, & ex quo magis diuinus spiritus relucet & clarescit. Siquidem res spirituales cũ supra res naturales fundantur, maiorem semper gratiam atque decorem & suauitatem sortiuntur. Et hac de causa, homines qui à natiuitate sua naturalibus sunt induti gratijs, maximam in-

A

Simile.

Simile.

Simile.

B

C

neris

A neris partem in virtute peractā tenent, dum postmodum, supra naturales iam superueniunt gratiæ. Isti nāq; alios omnes in virtute ipsa antecellunt, quia natura sua, naturalibus donis priuati existunt. Et hac eadem ratione, concionator qui hos duos amplexaretur spiritus, naturalem scilicet & diuinum, excellentior in concionandi arte euaderet proculdubio artifex, quàm ille qui vno tantum esset indutus.

3. propo **f** Tertia conclusio est, vt concionator integrè apud auditores, saluationis ipsorum negotiū peragat, sicuti est eos à sua peccatorum sarcina euellere, carnisque oblectamenta à se procul abijcere, atque suę carnis & sanguinis suffocare appetitum, nec non & verę virtutis exercitium proficere, ac deniq; vt regni cęlorum vere cupidum reddat, atque ad Deum conuertatur, ad hoc inquam, Deieget gratia, ac proinde Dei spiritu & auxilio.

2. proba **tio.** **C** Hoc primum probatur, tribus illis rationibus supra positis, quę videri meo in hoc articulo malè solui possent. Secūdo probo hęc sententiā. Nam opus hoc erradicandi hominem à mūdi oblectamentis, ad cęlestesq; & supernaturales diuitias perducere, atque eis quę sibi in terra naturalia sunt renuntiare, vsque adeò mirabile opus existit q̄ solius Dei est, ergo ad hoc peragendum Dei spiritu opus est.

A **Exposi.** **Ioan. 6.** **I**tem probatur hoc ex illa redemptoris nostri sententia, Ioannis. 6. capite dicentis: Nemo potest venire ad me, nisi pater me traxerit eum. Quod idē profectò est ac si diceret, q̄ etsi concionator omnes suas exerceat naturales vires & potentiam, in perducendis hominibus ad cęlorum regna, minime sufficit (inquit Christus) nisi peculiariter pater meus cęlestis, suam peccatori liberaliter præstiterit manū & auxilium. Cōstat autē q̄ verba hęc non sic intelligenda veniunt, q̄ miraculo fieri oporteat, ita vt De⁹ per se solū & immediate hominē ad se attrahere velit, sine aliqua alia hominū actione, sed q̄ per prædicatores & ministros suos, illud est operaturus, præstans illis ad hoc opus, eum vigorem, efficaciam, & spiritum, qui ad tam supremū exigitur opus. Igitur sicut patris est opus, hominem ad se attrahere, ita etiam patris est opus in motione auditoris, concionatorem adiuuare.

Exposi. **Mat. 16.** **I**tem Matthæi. 16. legitur, q̄ cum Christus redemptor noster suos esset percūctatus apostolos, quid de ipso homines tractarēt, inter alios omnes Petrus sic respondit: Ego dico quoddam tu es Christus filius Dei viui. Cui cōtinuo Christus ipse respondit. Beatus es Simō Bariona, quia caro & sanguinis non reuelauit tibi, sed spiritus patris mei qui in cęlis

A cęlis est. Si ergo ad hanc fidei cōfessionem habendā, hominis natura tam insufficientis erat, q̄ Dei spiritus & auxilium necessarium fuit, qui eius leuaret atque illustraret intellectum, si inquam ad simplices fidei res fatendas, tanto est opus auxilio: quanto magis erit in concionatore necessarium, vt Deus illi spiritum suum & vigorem præstet, vt tam mirabile consequatur opus, sicuti est hominem mouere, vt à statu peccati infurgat, & extra naturalem carnis & sanguinis appetitum fiat, nec non vt ab honorum temporalium cupiditate absoluat, ad quę inquam temporalia bona & carnis delectamenta, suamet hominis natura inclinabat. Est enim hoc tam arduum opus, quoddam in terra nihil homini difficilius euicere potest. Nam opus hoc genus quoddam nascendi in Deo est. Vbi concionator suę doctrinę vigore, ex filio huius sæculi Dei operante gratia, in Dei filium leuat. Quanta ergo maiori iustitia afferere valebimus, quod minime in naturali carnis & sanguinis spiritu, positum sit, in tam altum finem hominem mouere posse, nisi eum deus prius suo induerit diuino spiritu, à quo vigor ille & efficacia promanet, quę ad tam supercęleste opus exigitur.

Exposi. **Act. 9.** **I**tem confirmatur hoc clarius, ex illo admirabili atque formidabili admodum Christi opere,

quod cum Apostolo Paulo operatus est, sicut in apostolorum actis capite nono refertur. Vbi vt deus eum in prædicatorem & legis suę organum suscitaret, eum in terra prostrauit, atque eius penitus obcæcauit oculos, omnemque vim atque naturalem eius spiritum exiit, vt sic intelligeret quoddam prædicationis Apostolicę suę finis, qui vtique erat homines in deū inducere, nullo pacto suę carnis viribus consequi poterat, sed quod naturale illius esse, velut metallū quoddam cōflandū erat, atq; in nouam resonantem euangelij tubam vertendum, & nouum fieret cimbalum, quod vigurose nimis, homines ad cęlorum regnum vocaret. Et ad hoc opus eum ab equo, quo infidebat, deus præcipitare voluit, quod profectò erat, ab ingenij sui, & litterarum (qua tenebatur insolentia) deiicere, eumque à suę sententię crinibus euellere: Ad hoc igitur, opus fuit eius excæcare oculos, quod nihil aliud fuit, quàm ingenij eius naturalem acutiem & viuum obnubilare. Et tandem ad hoc conducens admodum fuit, eum humi prostrare, vt intelligeret, quod quidquid à sua promanabat natura & ingenio, terrenum quid & miserabile erat. Vnde postquam sic prostratus, & à suo penitus naturali spiritu exutus fuit (quem profectò antea in humanis efficacem nimis habebat) tunc

A tunc inquam induit illum dominus, non solum nouam quamdam sapientiam, sed etiam illius nouum sapientiae spiritum, quo mirabiliter totius mundi conuersionem peregit.

¶ CAPVT. XIII. DE modo quo concionatoris spiritus in se ipso excitandus sit, cum se frigidum sentit.

B Vpposito ergo, quod iam de concionatoris spiritu hucusque diximus, ut tandem iam materię huic finem imponamus, vnum aliud hic tractandum restat. Nam etsi concionator efficaciter dicendi spiritum habeat, vel à natura sua, aut ex Dei dono non tamen quocumque tempore quo isto spiritu eget concionator, spiritus hic excitatus siue paratus adest, ut statim prædicator eo uti possit, sæpe enim in eo quasi sopitus & consepultus, atque imminutus nimis iacet, vsque ad eò, ut dum concionator in prædicatione sua, eo uti quandoque attentat, se penitus frigidum inueniat, & exanimem, & quasi ineptum, ut aliquid apud auditores calore & efficacia prosequi valeat. Vnde necessarium sibi est, aliunde medium aliquod, siue industriam inquirere, quo spiritum hunc excitare valeat, quem in se sopitum & mortificatum tenet. Quæritur igitur in præsentia, dum cõ-

Quæstio

cionator se frigidum siue tepidum inuenit, & extra calorem illum & vim: qui ad euangelicam excitatur prædicationem, quis sibi erit habendus modus, siue industria ad talem excitandum spiritum, ut doctrina quæ prædicat vires & nervos habeat, & quod audiētium animis efficaciter imprimat.

Ut igitur in materia hac rectius procedamus, ex scriptura sacra fundamentum quoddam nobis præsupponendum est: videlicet, quod sæpe in veteri testamento aliquibus Deus spiritum suum præstiterat, quo tamen, ut uti possent, opus erat artificio aliquo eum excitare, quasi res quæ in eis sopita quidem & mortificata iam existeret. Itaque sicut verum est, quod etsi taurus in se fœrocitatem & vigorem habeat, non tamen quocumque tempore furem hunc excitatum habet, quo vsque in foro, hominum sibillis & lanceis agitatur, & pūgitur, vbi compertum est, quod sibillum sonitus, & virgarum punctio nes in causa sunt, eam excitandi fœrocitatem, quam antea in se taurus mortificatam habebat. Et quemadmodum etiam equus, cū in bellum est ingressurus, etiam si in se ipso velocitatem atque fortitudinem quandam, & animi vigorem obtineat. Attamen ea fortitudine & motus velocitate minime utitur, quousque latera eius calcaribus & virga contunduntur,

Fundamentum

Simile

Simile

A tur, et vsquequo eum resonans alterat tuba. Vbi aperte conspiciamus hæc omnia, instrumenta quædam esse, quæ in tauro & equo, (spiritum) quem in se latentem & mortificatum habent) excitant. Et quemadmodum fumus etiam dormientis naribus appositus, stornutare facit, atque à somno quo tenebatur excitat: sic etiam sæpe in concionatore industria aliqua opus est, quæ velut sibillum quiddam tauro sit & calcaria, vel tuba, equo & dormienti fumus, quæ concionatorem ipsum pungant, excitent, & alterent, ut in eo spiritum & dicendi efficaciam leuet quem quidem in se ipso antea velut mortuum & consepultum tenebat.

Simile

B

Prophetarum spiritus excitatus.

C

Expos. 4. reg. 3.

Et ad hunc modum legitur in sacris litteris, prophetis quoadmodum accidisse, qui & si tanquam Dei donum, prophetię spiritum in se haberent, ut res hominibus occultas prophetare possent, non tamen sæpe apti reperiabantur, ut hoc prophetandi spiritu uti possent quin prius aliquo exteriori, spiritum ipsum excitarent artificio. Et sic legitur. 4. regum libro capite. 3. de Heliseo propheta, quod ut quibusdam regibus belli euentum annuntiarent musicum quendam vocari iussit qui liram coram eo pulsaret, qua illico prophetandi spiritum, in eo musicus suscitauit, & tunc belli successum, quem habituri erant eis denuntiavit. Item

primo paralipomenon libro, capite. 25. de David Rege legitur, quod tres musicos in templi ministerium segregauit, ut ibi sua instrumentorum melodia, quæ ventura erant Prophetassent. Sic præterea habetur iudicum capite. 14. de Sansone, qui & si fortitudinis spiritum haberet, sæpe cum velut sopitum habebat, vsque, dum aliquo exteriori excitabatur artificio, sicuti cum in Dalidę amicæ suæ gremio ligatis manibus iaceret, qui cum audisset super eum philistæos aduenire, statim fortitudinis spiritum, in eo excitatum fuisse legitur, manuum quæ ligamenta rupit, atque inimicos suos viriliter deuicit. Et hac eadem forma, multoties hunc eundem fortitudinis suscitauit spiritum, quo velut fœrocissimus leo, heroica multa peregit opera. Sic ergo multoties expedit, ut concionator aliquos inquireat modos, atque exteriores industrias, ut hunc dicendi spiritum suscitare valeat, quem in se ipso tepidum & remissum nimis, fortassis retinebit.

Expos. 1. paral. 25.

Expos. Iudi. 14.

B

Simile

Primus ergo modus, vel (ut rectius dixerim) prima & præcipua in dicendo industria & artificium quam concionator habere debet ad excitandum in se spiritum hunc dicendi viuum, quotiescumque in hac parte frigidum se senserit, est quidem ad orationem accur-rere, nam ille met spiritus, qui sibi per eandem orationem datus fuit

igitur

A fuit, per illam etiam in eo suscita bitur. Et sic legitur quod spiritum fortitudinis, quem Moyses in se habebat, ad deuincendos in bello inimicos, fratris sui Aaron oratione excitabatur, ita ut cum Aarō eleuatas tenebat manus, ipse etiā eleuatū ad victoriā tenebat spiritum & vincebat. Cum autem manus submittebat omnis bellū eū tus incoeliciter succedebat. Quae de causa duo semper supponebā tur homines, ipsis Aaron cubitis, qui velut duae firmissimae colūnae eius sustinebant brachia, ut sic semper Aaron manus sursum extensae essent, et Moyses sepe in bello vinceret. Legitur etiam de eodem Moyse, quod postquam eam tam familiarem cum Deo in monte habuisset contemplationem, inde statim maximo fortitudinis & furiae spiritu descenderit, ut acriter fratrem suum Aaron reprehenderet, ceterosque idolatras, & ut gladio pariter omnes, qui vitulum conflauerant, exponeret.

C ¶ Pari forma legitur etiam de eodem Moyse, quod multoties domini ingrediebatur tabernaculum: ubi cum deo ipso familiarum quandam contrahebat colloquutionem, a quo statim maximo feruoris spiritu incensus exibat, ac per consequens magno zelo & efficaciam, illico populi causas agebat, omniaque populi illius componere sollicitē litigia. Sic pariter legitur de apostolo Paulo

quod postquam usque ad tertium caelum raptus fuit, ubi mirabilia vidit, illique archana sua Deus impartitus est, inde continuo summo feruoris spiritu accensus in omnia charitatis opera feruētissime prorupit, ex quo inquam ardentis spiritus feruore, vim magnam suae contulit doctrinae ut vniuersum commoueret orbem.

B Ecce ergo quemadmodum ex familiaritate, & diuina conuersatione, quam cum Deo homo in oratione contrahit, feruentissimus in eodem homine spiritus dimanat. Hoc praeterea probatur, ex eo quod Redemptor noster Christus, Luc. 11. discipulis suis, alijsque iudeorum turbis dixit. Si ergo vos cum mali sitis, nostis bona, data dare filijs vestris, quanto magis Deus dabit spiritum bonum petentibus se. Quibus in verbis aperte Deus spiritum suum bonum promittit: attamen eis maxime, qui in oratione constituti petierint. Quae propter petendum esse a Deo spiritum, haec verba docent ad orationem ergo accurrendum est.

C ¶ Probatum etiam haec eadem veritas, ex verbis illis Regis David prophetae, psalmo. 118. dicentis. Os meum aperui & attraxi spiritum ubi per apertionem oris, quae in oratione fit, se spiritum impetrasse Propheta fatetur, ibi enim homo Deo per contemplationem coniungitur, &

adhæret,

A & adheret, unde Dei spiritum suscitavit. Patet ergo quod praecipuus & certior modus, quo concionator hunc vigoris spiritum in se excitare potest, ut in concione efficaciter euangelicam proponat doctrinam, est quippe ad orationem accurrere, atque ad illam optimam familiaremque, quam cum Deo contrahit conuersationem accedere, quandoquidem inde excitatus exit, ut efficaciter quicquid Dei cultum concernit, pertractet, ac per consequens ut spiritum & viuum quid, doctrinae quam praedicat praestet. Non secus quam cum rex alicui suo seruo, amicitiam & familiaritatem ostendit, tam ingens inde animum & vigorem seruus ille recuperat, ut inde feruentissimus, maximoque vigore exeat indutus, ut omnia quae deinceps, eius respiciunt obsequium, efficaciter compleat.

B ¶ Quandoque etiam suscitatur spiritus hic, ex optima veritatum electione, quas concionator praedicare habet, itaque ex hoc quod optimum sermonis ordinem, veritatumque distinctionem & utilitatem se habere intelligit, inde inquam eius erigitur animus, & excitatur spiritus (ut efficaciter quam proponit) doctrinam auditoribus dicere queat. **C** Nam nulla est in hominum voluntate maior audacia, quam veritatibus diuitem habere intellectum. Cum enim intellectus

eius veritatibus ditescit, continuo hominis voluntas animosa, vigurosaque redditur, quia animaduertit, se veritatum copia abundare, quibus se iam velut margaritis quibusdam ornare possit. Sicut mulier cum arculam margaritis, alijsque pretiosis monilibus plenam se habere conspiciat, inde animum & audaciam assumit, ut inter nobiles alias foeminas, sese etiam tanquam dominam & nobilem ostentare audeat, illisque se equiparare, etiam si se, de vili sanguine progenitam videat, ex hoc solum, quia tam pretiosam vestimentorum & ornamentorum obtinet copiam. Ex hoc enim ita superbit, ut cum regina ipsa sese conferre audeat, & cum antea infima vulgarisque esset mulier, iam deinceps inter alias, illustrem sese commonstrare attērat. Dum autem nihil horum vestimentorum possidebat, quia pauperula existeret mulier, inueteratumque atque dilaceratum obtinebat vestimentum, & capitis velamen, quo vix corpus, nec caput operire posset. Hic inquam malus vestimentorum apparatus, animum deprimebat, pusillanimumque atque deiectam nimis reddebat, ut coram alijs apparere nullatenus auderet, sed in domus angulo inclusa maneret. Sic omnino in diuini verbi concionatore contingit, nam cum intellectum suum (velut cophinum) veritatum gemis & margaritis plenum conspiciat, quas gradi

b dili-

Moyse
spūs ex-
citatus.

B

Exposi.
Luc. 11

Simile.

B

modus
excitandi
spiritum.

pauli spi-
ritus ex-
citatus.

Simile.

B

C

A diligentia ex sacre scripturę thesauro (quasi ex terrę venis) atq; sanctorũ lectione eduxit. Ex hoc inquam quod veritates has tanto ordine cõtextuit, & intellectus eius tot veritatum copia diues redditur, inde profectò audax nimis fit, vt grandi libertaris imperio, eas populo concionari audeat. Existimat enim apud se, quod tantis tamq; mirificis ornatus veritatibus, potest quidem etiam coram sæculi potentioribus & sapientioribus, quantumuis illustres habilesque existant, apparere. Et hoc vnum est, quod apostolis vigorem magnũ valoremq; præstitit, vt tam potenter Dei euangelium, coram

Apostolorũ vigor.

B vniuerso orbe, tam ad plebeios homines, quàm ad principes, & torius mundi potentiores homines auderent prædicare. Hoc siquidem processit, ex maxima illa sapientia, & doctrinæ ordine, atque veritatum compositione, quibus intellectum suum, ab spiritu sancto ditatum conspiciabant. Et hoc idem animum & vires prophetis tribuit, vt omni excluso timore, regibus & cæteris mundi potentioribus, aperta & rafa fronte, voluntatis diuinæ & regni cælorum viam auderent intimare, atque vt illis vitæ suæ euentus, quos erant habituri prædicerent.

Prophetarũ vigor.

Sanctorũ vigor.

C Hoc idem prætereà, maximam sanctis omnibus præbuit efficaciam & dicendi spiritum,

vt christianis tanta dexteritate & vigore, Christi prædicarent euangelium, quia videlicet, prius se, tam diuinis veritatibus diuites se repererunt, tantoque studio acquisitis, tam digestis, & tanto ordine distinctis, quandoquidem in harum studio summo opere insudarunt, in tantum vt in earum studio oculorum suorum combuserunt supercilia, ob hoc solum vt ad sanctissimũ hunc prædicationis locum, saltem veritatem vnam bene intellectam & limatam satis, ac fundatam adducerent. Qui vsque adeò in hoc litterarum studio se studiosos & politos exhibuerunt, q̄ in eo penitus vitam totam consumpserunt. Siquidem in ipsomet veritatum studio, vsque ad animã vitam exhalarunt, nam propter assidui studij laborem, cibo, & potui, atq; somno renuntiarunt, quousq; imminutas iam & deiectas vires, sub litteris reddiderunt. Studium namq; velut furda lima, eorum secuit vitam. Et ratio quare hoc sanctum litterarum studium, tam importunè & ex animo assumpserunt fuit nempe. Quia maximum sacro Dei euangelio nocentum parari existimabant, si illius se præceptores exhiberent, quin in eodem euangelio, prius ex continuo & importuno nimis studio, Dei voluntatem intellexissent, & quia simul grandem in se ipsis infidelitatem committere

Sanctorũ studiu.

B

Simile.

Studiu furda lima.

C

mittere

A mittere putabant, necnon & falsos suę legis se exhibere testes & relatores agnoscebãt, si in pulpito, christiano populo aliquid referrent, quod non satis à domino consignatum & certum tenebãt. Et hæc est quàm de ignaris concionatoribus querellã Deus format, per Ieremiam. 2. capite, qui sanctissimum hunc concionandi locũ, sine tali præuiso studio, sibi vsurpant, cum dicit. Tenentes legem nescierunt me. Hi sunt (inquit Deus) peruersi meę legis præceptores, de quibus iustissimè conqueror, quia legem meam tenentes, illius se præceptores, & prædicatores constituerunt, absq; eius prius præuiso studio, quod ad eiusdem legis exigebatur intelligentiam, & absq; eo etiã, q̄ in sacris litteris, quę mea fuerit voluntas calerent. Sic inquam in præuisi & ignari, hoc sibi prædicationis munus vsurparunt, quod profectò, magnum est temeritatis genus.

Expositio Ierem. 2.

Concionatorũ temeritas.

Hiero.

B Et hac de causa diuus Hieronymus, tam exactus & consummatus in litterarum extitit exercitio, q̄ in eo minime cõtentus fuit si veritatum dumtaxat attingeret superficiem, sed tam radicatus eas apud se statuit penetrare, quòd in omni linguarum genere, earum voluit firmitatem indagare, tam Latina, quàm Hebręa, quàm etiã Caldayca & Gręca, ob hoc solum, ne in tam graui & sancto litterarum negotio, fal-

C

sitatis aliquid, vel improprietas quandoq; protulisset, vsq; adeò, q̄ dentes ipsos ferra limaauerit, vt exactè & propriè cuiusq; linguę vocabula, satis de articulare valeret. Censebat enim officij sui integritatem, & perfectiorem, non solum in optima rerum cognitione consistere, sed in earum etiam rectò dicendi stylo, & verborum proprietate. Et hæc fuit semper sanctorum aliorum & Ecclesię doctorum conditio, fuerunt siquidem in litterarum studio excellentes, & maximi veritatum indagatores, si à seculo vñquam reperiuntur. Ex hoc igitur tam exercitato & importuno studio, & quia se tãra doctrina diuites inuenerunt, tantus sibi indicendos spiritus & audacia continuo orta est, q̄ potentissimè, vniuersum orbem ad Deum conuerterunt. Ad eum omnino modum, quo dum miles, qui bellum est ingressurus, ex hoc quòd se optimo insidentem equo videt, fortissimamq; munitum lancea, atque lucidissimis indutum armis, aliisque belli instrumentis omnibus, quæ ad hoc debellandi negotium exiguntur. Hinc inquam sibi animus & vires oriuntur, vt audacter bellum ipsum aggrediatur, atque vt inimicorũ stragem magnam faciat, & tandem vt eos validissimè oppugnet & vincat. Econtrario autem, dum equus, quò insidet debilis esset, tenuisq; lancea, atque cariosa

Sanctorũ conditio.

B

Simile.

C

b 2 nimis,

A nimis, necnon & cætera armorum instrumenta inueterata existerent, hæc inquam pessima ad debellandū arma, animum prorsus aggrediendi bellum, ab eo adimerent. Adeum igitur modum in concionandi arte fit, nam spiritus concionatoris, vis & efficacitas, ex optima veritatum præparatione, quas iam diligenter studuit quandoq; excitatur, hæc siquidem lancea, & galea, atque ferrea armatura sunt, in quorum virtute, bellum ipsum, quod in prædicatione sua cum auditoribus assumit, ingressurus est, vt de eis victoriam obtinere valeat. Cæterum censere, quòd remisso veritatum studio, indigestisque veritatibus, & barbare prolatis, aliquid in sermone operari potest concionator, aut hominis dementis est, aut certè hominis, qui officij sui pulsum non attigerit. Quòd si attingit, proculdubio temerarij hominis est, qui ob studendi desidiā & ignauiam, non euāgelicam doctrinā, sed quādoq; somnia sua christiana populo concionari decernit. Et quidē certissimum est, q̄ spiritus quē concionator habere potest, dum supra veritatum studiū non fundatur, & à doctrina vacuus existit, eiusdem est formæ cum aquariæ molę, siue molidini rugitu, dum frumentū quod terebat iam defecit, quia tunc tēporis nihil aliud præter siccū ipsius & nudum sonitum intra se

retinet, absque eo quòd farinam aliquam extra se mittat. Et sic verè est, q̄ ab huiusmodi concione, nihil aliud cōmodi vt in plurimum auditores reportant, nisi plenas dumtaxat aures, multorum verborum sonitu & rugitu quodam, sine aliquo doctrinæ grano, quod auditoris animum possit erudire.

¶ CAPVT. XV. QVOD quandoque concionatoris spiritus excitatur, ex eo q̄ reipublicę peccata & mala considerat.

¶ LIQVANDO hic concionandi spiritus in prædicatore suscitatur, ex eo q̄ reipublicę mala & delicta contemplatur. Nam si concionator est, qui aliquem erga Ecclesię profectum, & Dei honorem, & gloriam zelum gerit, perpēdens magnas atq; innumeras, quas homines quotidie offensas irrogāt & facinora, inde inquā totus in se ipso accenditur, vigoremq; & indignationē quandā apud se ipsum assumit, vt efficaciter & feruenter, quę concionaturus est in pulpito proferat. Veluti fidelis seruus, qui quam primum de domini sui substantię & honoris iactura dolet, illico de eodē honore & substantię iactura, maximo accensus zelo & indignatione, tractat. Sic etiam concionator qui Dei honoris iacturā cōspicit, cōtinuo

Simile.

A tinuò feruentissimè de illius augmēto agit. Et huius formę Elias extitit propheta & conditionis, de quo. 3. Regū libro, cap. 19. habetur, q̄ cum mala atq; immania conspexisset facinora, quę cōtra Deum in Ierusalem ciuitate gētes perpetrabant, templi altaria destruentes, atque sacra omnia & diuina prophanantes vasa, ac deniq; sanctam Dei legem varijs Dei offensis conculcantes, tantum spiritus indignatio, atq; animi arripuit furia, feruentissimusque zeli spiritus, q̄ statim in desertum egressus, & sub arboris vmbra constitutus, cogitabundus totus atq; amaritudine plenus, animæ suę vt moreretur petēs, hæc protulerit verba. Sufficit mihi domine, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei, proiecitq; se, & obdormiuit subter vnam iuniperum. Ac si si apertius dixisset. Tolle à me domine vitam meā, ne amplius meis oculis tot mala diuinæ tuæ maiestati & offensas irrogatas videam, siquidem hominum malitia ad culmen iam malignitatis peruenit, vsq; adeò, q̄ diuina omnia atq; sacrosancta tēpli tui vasa, gentes prophanauerint. Quare iā amplius viuere super terram nolo, quandoquidem paucos admodum virtutis amatores conspicio, neque adhuc me antecessoribus meis meliorem reperio. Qui cum hæc dixisset, subter ipsam iuniperi ar-

borē moestitia plenus obdormiuit. Vbi apertè in sancti huius, prophete opere conspiciamus, q̄ zelus & spiritus, quē hic de Deo gerebat, peccatorum contemplatione, atque abominationum suę reipublicę excitatus est.

¶ Sic etiam de Christo redemptore nostro Ioannis. 2. capite legitur, q̄ cum Ierusalem templū fuisset ingressus, vidēs illud emētium & vendentium contractionibus, mensisq; numulariorū prophanatū, subito in eo spiritus quidā indignationis excitatus est, ita vt indignatus maximè, de funiculis flagellū quoddā fecerit, quo vendentes omnes & emētes percussit, quorū pariter mensas euertit, & pecuniarum arcas fregit, necnō fructus vēdentium in terrā deiecit, voce magna dicēs. Egredimini in malum à templo sancto meo, quandoquidem non sine causa scriptum est. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncā latronum. Itaq; spiritus hic atq; zelus maximus, quem hic Christus exhibuit, totus inquā ex offensarum cōtemplatione & abominationū, quas quotidie in sancto Dei templo perpetrabant, insurrexit.

¶ Legitur præterea Matthei capite. 23. quòd dum Christus multa & enormia scribarum & pharisæorum peccata perpendisset, inde vsque adeò in iram accensus est, q̄ acriter & grauissimè

Christi spiritus. Exposit. Ioan. 2.

Exposit. Ioan. 2.

Exposit. Mat. 23.

Ignari homini centura.

Simile.

758 DE SPIRITV CONCIONATORIS.

A eos reprehendit, ipsos nempe hypocritas appellans, quia virtutis exercitium supra falsum ducebant fundamentum, cuius nimirum virtutis, non nisi imaginem dumtaxat præ se ferebant. Vnde illos dealbatos appellauit parietes, qui foris lucidam tenent superficiem, intus tamen ex terra putrida, dumtaxat esse sortiuntur. Quos præterea deaurata exterius denominauit sepulchra, quæ tamen foetidissimis ossibus, intus plena existebant. Et quos denique tunc diabolos, tum etiã diaboli filios vocauit, & quæ in suis essent morituri peccatis. Habetur præterea de Christo, quæ cum iterum Ierusalem ciuitatē ingressurus esset, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens. Si cognouisses & tu, in hac die quæ ad pacem tibi. Vbi apparet quæ ex contemplatione peccatorum & abominationum, quas cõmorantes in ciuitate perpetrarant, hic pietatis atque lachrymarum spiritus, in Christo redemptore nostro insurrexit. Igitur ex exemplis hucusque adductis, atque ex multis alijs his similibus, quæ in scriptura sacra legenti comperita erunt perspicuè videmus, quod spiritus & zelus efficaciter in pulpito concionandi, sæpenu-

Bmero ex consideratione peccatorum, quæ homines perpetrãt, excitatur, & accenditur.

C Aliquando etiam excitatur in concionatore efficaciter lo-

quedi spiritus, ex contẽplatione fructus, quem in auditoribus sua germinat doctrina, inde inquam anime quior fit cõcionator, inde lætatur, inde vires resumit, ac denique inde feruentior redditur, & spiritum ardentē assumit, vt efficaciter quæ dicenda sunt cõcionetur, & vt serena facie patienterquæ; labores omnes concionandi officio annexos, equanimiter toleret. Ad eum omnino modum, quo agricola facit, qui postquã semen totum supra terram sparsit, si postea veris tẽpore videt vtique; quæ prospere abundanterquæ; nascitur, & sic successiuè vsq; ad æstatem, in spicam prospere semper crescere videt, gaudet maximè atque libenter labores omnes suscipit, quos in seminatione tritici perpeffus est, nouumquæ; recuperat animum & spiritum, multo plures deinceps in agrorum cultura tollerãdi labores, ob hoc solum quia vberrimum atque seminis prosperum videt successum. Et hoc est quod ita expressè Christus suis ostendit apostolis, sicut ex Ioannis capite. 4. constat. Vbi saluator præuidens profectum maximum, qui sequendus erat ex confabulatione & cõmercio, quod cum muliere illa Samaritana, circa puteum duxerat. Nam ex hoc totus Samariæ populus cõmouendus erat, atque venturus, vt eum tanquam suum verum dõminum & Deum agnoscerent. Intelligens ergo Christus

A Simile. Simile. Simile.

Exposi. Ioã. 4. c.

C

velut

A velut verus Deus prosperum hunc venturum successum, qui ex doctrina sua sequendus erat, continuo suos excitauit discipulos, sic dicens: Leuate oculos vestros, quia iam segetes ad messem albefiunt, atque vberrimum quem in se continent fructum, ostendunt, necnon & signum, quæ propè sit æstas admittendas præstant. In hoc eis insinuare volens, quod sicut messis iam, ad hoc vt mettatur, sicca est & albescit, omnemque herbarum viriditatem amisit: sic etiam apostolorum eius collegium, gaudere maximè debere voluit, atque vt nouum recuperaret animum & spiritum, ad mundi huius tollerandas erumnas, quas in euangelij seminatione patiebantur, cum fructus qui inde sequendus erat, tantus vtique esset & tam proximus, quod iam homines dispositi admodum erant, & maturi, vt ex eis prædicationis suæ fructum colligere possent: quia sicut triticum seminatum existebant, dum iam ad eum colligendum albescit. Voluit ergo hic redemptor noster ostendere, quæ quemadmodum agricola secum ipse gaudet, maximoque lætitiæ tenetur affectu, cum ad colligendam messem, æstatem appropinquare videt, sic etiam ipsi Apostoli lætari maximè haberent, ex eo quæ tantus euangelij fructus demonstrabatur, sicut ex Samaritanorum gente, iam iam colligendus erat.

Simile.

Simile.

Simile.

¶ Et hoc idem firmatur, ex illo Iesu Christi redemptoris nostri facto, quod Lucas. 10. capite refert. Vbi habetur, quæ cum Christus apostolos suos in doctrina sua instructos, & iam illuminatos videret, atque adauctos in virtute valde, & quod euangelij atque suæ prædicationis fructus indies cresceret, simul atque Spiritus sancti gratia eos plenos conspexisset, necnon & maximo fidei zelo eos teneri, virtutibusque plenos contemplaretur. At sacra lectio, quæ tunc temporis, subito Christus secum ipse supra modum gauisus est, maximumque in se ipso lætitiæ signum ostendit, atque grandi spiritus feruore totus accensus fuit, quia nimirum in eis, fidei augmentum & doctrinæ suæ perpẽdebat fructum. Vnde continuo flexis genibus, manibusque ad cælum leuatis, immensas suo eterno patri gratias detulit dicens. Gratias tibi ago pater, quia sacramenta & mysteria omnia, quæ ex tuo diuino pectore (sicuti ex vero fonte) in agnitionem & totius mundi vtilitatem adduxi, à sapientibus & prudentibus abscondisti, atque his qui mecum sunt scholæ paruulis discipulis meis reuelasti, sic pater quoniam sic placitum fuit ante te. Ex tua siquidem mera voluntate processit, nullis eorum præcedentibus meritis. Itaque ex eo quod Christus maximum hunc, doctrinæ, gratiæ, & profectum virtutis in

Exposi. Luc. 10.

Simile.

Simile.

C

b 4 suis

A suis conspexit discipulis, inde inquam in hunc tam grandem lætitiæ spiritū excitatus est, vt pro hoc, summas Deo patri gratias referret.

Chryso-
stomus.

¶ Et hoc est quod de diuo legitur Chrysoſtomo, concionatore quidem celebri. Qui cum quadā die ad populū eſſet concionaturus, & in tēplo magnam gētiū multitudinem adesse conſpexiſſet, tam immenſo tunc temporis affectus eſt gaudio, vt hoc, nouum ei ſpiritum & animum ingeſſerit, vt poſtmodum ardentius in eorum commodum ſe totum daret, efficaciusq; euangelij doctrinā eis impenderet. Vnde ſtatim in ipſo ſermonis exordio, ſic eis loquutus eſt. Tantā fratres mei cordi meo præſtitisti lætitiā, in hoc q̄ vos ad euangelicā hāc concionem, prompto animo concurrere viderim, vt

B

me cupidum, promptum, atque ſeruentiſſimum reddideritis, ita vt iam deinceps maiori animo & efficaciōri voluntate, quā huc uſq; vobis, euangelicā impartiar doctrinā. Nam quemadmodum equus, dum in campo ſolutus exiſtit, ex quo illum tam

C

amplum atque viridem conſpicit, nouā quandam induit animi ferocitatem, atque laſciuire, & vndiquaque ſaltare incipit, per totum agrum hac & illac diſcurrens: ſic etiam quia hunc auditorum tam amplum coram me campum conſpicio, atque doctri-

na mea virides & floridos, nec **A** non & euangelicæ doctrinæ audios, ac denique ad virtutis exercitium tam promptos & ſolicitos. Hoc inquam in me ſpiritum excitat, nouasq; mihi vires & animum ingerit, vt lætitiæ ſaltus dem, atq; vt deinceps nouo animi gaudio, vos euangelicā hanc doceam doctrinā. Habemus ergo, quod concionatoris ſpiritus, ſæpenumero excitatur ex contemplatione, quā de auditorum ſuorum proſectu habet, & in hoc materiæ huic de concionatoris ſpiritu, finem imponimus; quæ præcipua in hac concionandi arte exiſtit pars. **B**

¶ **CAPVT. XVI. DE** quarta cauſa, quæ auditorem mouet, quæ vitiorum reprehēſio eſt.

QUARTAM & poſtremā cauſam, quā euangelicus concionator præuiſam habere debet, & quæ nimis ad mouendum auditorem conducit, vitiorum reprehēſio eſt. Dum videlicet materiā aliquā eligit quæ ad vitiorum audiētium correctionem attinet, hinc etenim diuini verbi auditores maximè mouētur, vt peccata deſerāt, vitāque meliorēt. Nā etſi homines vt in plurimū, ſeorſum ſuos audire defectus aborreant, & humanas fragili-

B

fragilitates, atque carnis miſerias intelligere, quādoquidē nullus eſt, qui vicino ſuo non ſe meliorē exiſtimet, et in hac parte ſemper ab hominibus veritas fuit odio habita. At tamen hoc non obſtante, dum in ſanctiſſimā euāgelij concione homines conſtituti ſunt, veritatem audire, vt cū que ſit, maxime gaudent: atque de ſcleribus ſuis reprehendi appetunt, tum quia ſic concionator ibi omnibus loquitur, vt nulli ſeorſum loquatur, et cum hæc **B** verborum correctio in cōmuni fiat, neque auditorum aliquē peculiariter ſignet, iocundum ſibi admodum eſt, vt cumque ſit, hominum ibi defectus audire. Tū etiam quia cum detractio hominibus de ſe delectationem generet, quia alienorum defectuum ſufurratio eſt, hac via etiam auditoribus delectabile admodum ſit, alienorum defectuum reprehēſionem audire, quandoquidem in concione, vnusquiſque exiſtimat concionatorē, non ſuos ſed vicini ſui defectus coarguere. Itaq; alter alteri in pulpito, correctionis notā ſemper impingit. Quo ſit vt ſæpenumero concionatorem, velut excellētem in cōcionandi arte artificem laudent, **C** quia animum & audaciam fortituseſt, ad clare & diſtincte auditoribus euangelicās proponendas veritates. Quod ſi pro ſe aliquis, concionatoris reprehēſionem factam eſſe intelliſſerit, illi-

Detra-
ctio de-
lectatio
nem pa-
nt.

co eum ignarum & mentecaptū **A** facit, atque balbucientem hominem, & nouitium, qui ea quæ in ſuggeſtu profert, minime attēdit. Quemadmodum ego de viro quodam vere aſſerere poterō, qui cū mihi aliquos vicinorum ſuorum defectus retuliſſet, vt eos in concione coarguerem, feci quidem, ſicut ipſe mihi retulerat, vnde maximo ipſe gaudio affectus, ſemper concionem illam ſummis extollēs laudibus, quod recte & eloquenter dixiſſem. Cæterum cū alio die, defectum quendam in pulpito reprehenderem, qui nimirū defectus, ipſummet concernebat auditorem, vſque adeo **B** moleſte tulit, vt nunquam amplius mihi loquutus fuerit. Hac igitur de cauſa auditoribus ipſis dulcis eſt valde in concione peccatorū correctio.

¶ At tamen vt cumque ſit, negari non poteſt, quā plurimos eſſe chriſtianorum timoratos viros, quia peccatorum ſuorum ſarcina exire cupientes, atque virtutum ornamentum indui anhelantes media adinuenire appetunt **C** quibus hunc ſanctiſſimum ſaluationis ſuę finem conſequi valeāt. Et hi tales concionatoris correctionem tam libenti animo ſuſcipiunt, ac ſi ipſemet eſſet Deus, quicquid ſibi præſtitiſſet. Nam cum optimo ſint alioqui ingenio præditi, atque ſanæ intentionis, & ſi mali aliās & peccatores valde exiſtant, meliorem habent in his omnibus

Autho-
ris ex-
plum.

B

C

Optimū
chriſtia-
ni.

Amnibus censuram, quã illi, quos supra proxime memorauimus, quia semper peccata quæ in concionibus aggrauari audiunt, pro se ipsis accipiunt, virtutes autem quas a concionatore laudari vident, non nisi proximis suis attribuant.

Figura
Luc. 18

B Hæc duo audientium genera, egregie designata sunt per duos illos homines, quos diuus Lucas capite. 18. refert, qui cum ad templum ad effundendas preces venissent, eorum alter erecto collo suas confessus fuit virtutes, Deoque immensas referebat gratias, quia eum tam rectum & sanctum fecisset. Alter vero verëcundus totus & capite demisso, atque in templi angulo flexis genibus constitutus, & oculis in terram defixis, sua dumtaxat peccata coram Deo humiliter confessus est. Existimabate enim grande sibi à Deo, beneficium fuisse impensum, quod pro suis sceleribus à terra penitus non fuisset abscortus.

C Primæ conditionis sunt etiam auditores aliqui, qui dum concionator in pulpito aliquid de virtutibus agit, gratias Deo referunt quod eos in religiosorum virorum numero aggregare voluerit, bonum quod in pulpito dicitur, pro se ipsis assumentes. Qui profecto non sunt qui meliorem sunt ingenio præditi, quandoquidem tam stolidi sunt, sicut pharisæus ille. Verum tamen alij sunt tam prudentes & humiles viri, quod pecca-

torum à concionatore præstitam reprehensionem, semper profectam intelligant existimantes semper ipsosmet solos in republica tota, malos ac peccatores existere, & quod vitiorum ibi facta correctio, pro nullo alio quàm pro se fieri possit. Itaque defectus suos semper esse reputant, virtutes autem, non nisi proximo suo tribuunt. Et hæc proculdubio hominum conditio est, quã Deus inter omnes mundi homines, sub toto cælo libentius diligit. Cuius forme famosus ille extitit rex Dauid, de quo. 2 regum libro cap. 24. habetur, quod cum Deus propter peccata sua, populũ atrocissima quadam percussisset pestis plaga, mediũ se corã Deo opposuit, dicens. Ego sum dñe ego sum qui peccaui, quapropter immensam tuæ maiestatis clementiam exoro, ut furoris tui flagella in me vertantur. Cum enim ego ipse fecerim, iustum est quod ego ipse persoluam. Nam subditi mei oues innocentissimæ sunt, qui in hac parte nihil mali patrarunt. Insignis profecto, regis conditio atque illustris nimis, nec non pro omnibus alijs singularissima lectio. Est igitur verum, quod utcumque sit suauißima semper auditoribus est vitiorum reprehensio, malis quidem, quia proximorum suorum semper correctionem esse existimant, bonis vero, quia cum virtutis sint amatores, pro se libenter correctionem factam esse intelli-

David
egregia
conditio.
B
Exposi.
2. re. 24.

Frater-
na corre-
ctio, iam
interpreta.

Simile.

Atelligunt, & recipiunt.

¶ Sciendum igitur est, maximè conducens esse pro vitæ hominũ reformatione, peccatorum correctionem, in tantum, vt potissimum, quod pro christiano- rum salute Deus in Ecclesia, pro uidentia sua reliquit, nec non & pro eiusdem Ecclesiæ optima directione, proculdubio peccatorum proximi correctio fuit. Quàm si homines eo zelo & charitatis amore, adinuicem exercent, quem erga fratris sui bonũ & comodũ gerere tenentur, maximus in Ecclesia accresceret virtutis fructus, atque multorum malorum abscinderetur occasio. Sed pro dolor, quia propter demerita nostra, nullus reperitur iam, qui alium corrigere audeat, nec adhuc qui correctionem sustinere velit, quia nimirum in corrigente amor & zelus ad corrigendũ deficit, corrigendus verò ad tollendum, patientia caret, maioremque zelum gerunt, ad sui proximi materialem ouem perditam, quam rusticus pastor in deserto pascit, quàm ad fratris sui animæ salutem. Nam cum illam lupus rapit, omnes quàm citissimè exeunt, vt eam ab ore eius eripiant, at verò cum quotidie aperte homines perspiciant, demone in ore suo, proximum suum tam cruentè portare, risum ex hoc, & lætitiæ applausum faciunt, & quasi insensati, perditionem eius, nulla consideratione præ-

tereunt. Oportet igitur vt concionator, huius fraternalis correctionis defectum, quia hodierna die in proximis deest, sua reprehensione in pulpito suppleat, & cum in christianis tam perditam & humi prostratam correctionem hanc videamus, oportet vt totis viribus materiam hanc, de vitiorum correctione, concionator in pulpito tractet. Atque velut principale christianæ concionis scopum & brauium assumat, cum qua præcipuè, perditissimorum hominũ vitam redimere & curare habet, eos acriter multotiens reprehendens, ac terribiliter inferni, & mortis periculo deterrens. Secus autem agendum est, de eis qui circa virtutis exercitium sollicitudinem gerunt, atque cum Deo ipso præmeditati & urbani existunt christiani, quandoquidem isti, ne vitioque reprehensionibus aut terroribus ducendi sunt, siquidem in his lenia & suauiua verba, potius sibi ad virtutem aculei sunt, quàm aspera & dura, quæ in reprehensionibus adduci possent. Nam cum ad virtutem ipsam ex amore, quem erga Deum gerunt moueantur, ipsimet voluntariè & libenter Deo occurrunt, atque gratiosè in Dei cultum & obedientiam ingrediuntur. Alij autem, cum in hac parte veluti seruos se habeant, qui precisè Deo timore seruiunt, egent quidem inferni

dogma
1. 1. 1.

ad quos
habenda
corre-
ctio.

Corre-
ctiois
forma.

1. 1. 1.

C

764 DE VITIORVM REPREHENSIONE.

A inferni atque Dei iustitiæ cominationibus, vt in virtutis opera moueantur. Et hoc est quod redemptor noster Christus significare voluit, sicut ex Luca capite. 18. constat, ex conuiuio illo, quod pater familias fecit. Quod cum iam paratum esset, atque ad conuocandos conuiuas seruos suos misisset, alij voluntariè & libenter venerunt, cæterum alij, non nisi violenter attracti & compulsi. Pari ergo forma, ad hoc regni cælorum conuiuium, quod pro omnibus iam diu paratum existit, homines inducuntur. Vbi qui ad conuiuium vocat, concionator nimirum est, conuiuè autem diuini verbi auditores existunt. Süt ergo aliqui, qui cum cordati viri sint, atque Deo obedientes, libenter & gratiosè, solo Dei amore mouentur, atque vltro sese in conuiuium ingerunt, alij verò sunt, quos velut rusticos & barbaros, compulso trahere oportet, eos peccatorum suorum reprehensione comprimentes, atque Dei iustitia, inferniq; eternis penis deterrentes. Et ad hoc oportet vt concionator, semper velut gregis ferocissimus canis, in pulpito hos tales suis latratibus mordeat & conturbet. Et cum permittentibus nostris demeritis, ex hominibus plures sint, qui vitiosè & perditissimè viuunt, quàm qui virtutis curam & Dei zelum teneant, hinc

proculdubio oritur expedire magis, vt concionator potius in pulpito de peccatorum reprehensionibus agat, quàm de virtutū perfectione.

¶ CAPVT. XVII. DE moderamine, quod concionator habere debet, cū de vitiorum agit correctione.

TTAMEN, cum officium hoc, corrigendi in concione hominum vitia, de se aptum sit, vt quandoq; concionatoris bilem & furiam excessiue mouere possit, prudentia & moderamine, in vitiorum correctione opus est. Nam in reprehensione multoties excedere posset, nisi sese prudenter temperare sciret, quia nimirum fieri posset, quòd optimo virtutis zelo ductus, reprehensionem in concione inciperet, & tandem eam, non nisi stomachatus & iam passione ductus finiret. Vnde id quod diuinum & sanctum in reprehensione futurum erat humanum nimis & fragile fieret, & sacer ille concionandi locus, qui ad proximi correctionem institutus fuit, deseruiret vtique, vt concionator inde, inimicorum suorum vindictā sumeret, & tādē quod Dei erat negotium, dēmon sibi prorsus

B Prudentia i correctione necessaria.

vsurparet. Ideo inquam oportet **A** de moderamine, quod in hac parte concionator, se gerere debet tractare. Et vt melius hoc intelligamus, cōducit maxime, singularem quādam diui Gregorij annotare doctrinam, in libro. 23. moralium, capite. 11. vbi ingeniosissime ait quòd sæpenumero vitia se virtutes fingunt. Vnde id quod virtutem esse quandoque existimabamus, realiter vitium est, ipsius, tamen virtutis imagine vestitum, quòd si in hac parte homo attētus valde non est, subito degeneratam & corruptam penitus, in se ipso virtutē reperiet. Veluti si diceremus, quòd tristitia, quam homo pro suis assumit peccatis, virtus quidem est, nam religiosus quidam est actus in quo de Dei offensa homo dolet veruntamen tam inaduertenter & indiscrete eā assumere posset quòd subito in eo desperatio fieret. Item gaudium, quod mulier de filio sibi a Deo præstito recipit, virtus vtique est, quia gaudet de quodam dono, quod a diuina manu sibi liberaliter est impensum, at vero tam effrenate & excessiue gaudere, de filio potest, quòd ipsa met, quæ prius christiana lætitia erat, in animi leuitatem & dissolutionem vertatur. Item grauitas etiam in homine virtus est, cum ea siquidem, personæ suæ decentiam homo conseruat, atque esse totum & pōdus, quod ratio ipsa in homine

exigit, retinet. At vero tam nimirum **A** us potest esse grauitatis conseruator, vt iam non grauitas, sed in tollerabilis molestia & grauamē alijs fiat. De quorū numero multi reperiuntur, qui grauitatis nomen sibi inter homines vsurparunt, quia graues ab hominibus reputati sunt, cum tamen non nisi molesti & onerosi penitus sint. Ad hunc igitur, modum in concionatore accidere posset, **Notandū** valde dū pulpitem, vitia reprehensus ascendit, nisi maxima sit attentione præmunitus. Nam zelus quem ad deturpanda & coarguenda aliorum vitia gerit, proximitatem & affinitatem maximā cum propria ira & passione habet. Vnde fieri posset, vt tam indiscrete & excessiue, hanc vitiorum reprehensionem in concione assumeret, vt id quod in reprehensionis initio, sanctus fuit zelus; colorem penitus mutaret, atque in proximi odium quē corrigi, & passionem propriam verteretur. Et quod antea christiana erat vitiorū correctio, quia dei erant offensa, auditorum postea diabolicum fieret odium. Et velut contra exossos inimicos persecutio. Et quod prius charitatis existebat opus, postmodum vindicta de auditoribus existeret, ac demum ex concionatore, in tirannum hominem prosilieret. ¶ At vero potissima ratio, quæ concionatorem, in vitiorum reprehensione, moderatum & prudentem

Potissima ratio, quæ concionatorem, in vitiorum reprehensione, moderatum & prudentem

Exposi.
Luc. 18.

Concio,
conuiuū
quoddā
est.

Simile.

Simile.

Simile.

A dentem reddet, est nempe ante quam in concione de alienis agat defectibus, suos propios at- tente prius considerare. Itaq; pri- mitus, quod ipse est perpendat, vt ex propria sua infirmitate & mi- seria, ordinem eliciat, quem in de- turpanda aliena vita tenere de- beat. Considerare namque apud se ipsum habet, q̄ tam miser & peccator existit, sicuti ille est, quē corrigere intendit, q̄ si modo re- ctum & virtutis amatorem se re- pererit, saltim hoc perpendat, q̄

B quandoque peccator ac defectuo- sus nimis extiterit. Quē profecto consideratio frænum erit, quo se in aliorum reprehensionem non præcipitet, & vt pietatem, quam in suamet fragilitate exposceret, hanc eadem erga proximum suū exerceat. Quod si contingerit q̄ in hac sancta consideratione, mi- nime se sicut auditorem, peccato- rem inuenerit, neque adhuc præ- terito tempore malus extiterit, quia semper à diuina manu fue- rit protectus. Tunc temporis in-

C quam bona illius (quem repre- hendere intendit) & virtutes in- memoriam reducat, siquidem nō- continget, vt auditorem penitus exutum à virtute reperiat, quin in aliquo bonus existat, & fieri ni- mirum posset, q̄ ex hac parte tot inueniet fortassis proximi sui bo- na, q̄ in eius reprehēdis malis moderamen tenendū esse cēseat.

Exposi. Hac eadem forma Christus re-
Ioan. 8. dēptor noster (sicut Ioan. cap. 8.

habetur) pharisæorū furiā miti- gauit, dū ad se mulierē in adulte- rio deprehensam, puniendā addu- cebāt, quia sic legis disponebat mandatum. Vt enim frænum ire- eorum & furori apponeret, respō- dit, vt illorum quilibet seipsum inspiceret, atque in vitæ suæ de- formitatem oculos iniicerent, q̄ si aliquis à peccato immunem se inueniret, ille primus esset, qui in adulteram primum mitteret la- pidem. Qui cum se tam sordidos & peccatis scaturientes inueni- rent, verecundia occupati & cō- fusi, ne de sua etiam ageretur cor- rectione, mulieris causam deserē- tes penitus recesserūt. Ecce ergo quemadmodum ex cōtemplatio- ne suorū peccatorum, à mulieris huius correctione cessarunt.

Et hoc est quod apostolus Pau- lus expressè hominibus ad Gala- ras. 6. capite persuadet, dum ait. Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo aliquo delicto, vos qui spi- rituales estis, huiusmodi instrui- te in spiritu lenitatis, consideras- te ipsum, ne & tu tenteris. Loque- batur hic apostolus ad legis præ- ceptores, atq; ad cæteros eiusdē legis ministros, quibus christia- næ reipub. gubernatio incumbe- bat, eiusq; coarguere defectus, & ait. Si aliquē ex fratribus vestris delicto detentum inueneritis, eū clementiæ spiritu & mansuetudi- nis corripite; vosmetipfos prius cōsiderantes, quod fragiles et in peccatis labiles, sicut et ille estis.

Et

A **Potissima ratio** Et hæc potissima ratio fuit, quare cum Christus Ecclesię suę in p̄storem & p̄ceptorem eius Petrum prouidere destinasset, prius eum à peccatis impulsam & cōculcatam accepit, vt ex fra- gilitate sua, aliorum etiam in corripiendo mēturerur culpam, & sic in hoc casu patrem se exhi- beret, q̄ prius suarum nariū pro- prios mucos perpendens, filio- rum suorū nares emungere non aborreret. Et hac eadem ratio- ne, cum Deus diuum Paulum in Ecclesiæ suæ p̄dicatorem es- set signaturus, prius eum legis suæ persecutorem esse permisit, & quod palia diuum Stephanū lapidantium seruasset, vt postmo-

B dum, tam graues in se ipso con- siderans culpas, prudēter & mo- derate alienas corrigere sciret. Et hoc idem est quod per Eze- chielem prophetam, capite. 3. designatur. Vbi cum Deus ad reprehendendum populi deli- cta, eum esset missurus, hanc ean- dem erga eum industriam ser- uauit, prius siquidem ad eum vocem quandam emisit. Filium hominis eum appellans, secun- do eum in terram prostrauit, vt hinc sese in vitiorum correctio- ne temperaret, quam in prædi- catione alijs daturus erat. In hoc enim quod filium hominis **C** illū denominauit, eum animad- uertere voluit, vt fragilitatem & miseriam, quam suapte natura sibi vendicabat, intelligeret. Et

quia hoc idem hoc nomen ho- mo significat, scilicet terram, putredinem & vermes, idcir- co hominis filium illum deno- minauit, vt se tam miserum & caducum perpendens, proxi- mi sui defectus minime admira- retur.

In faciē cadere. Et in hunc eundem finem, illum præterea super faciem suā in terram deiecit, vt inde in- telligeret, quod nullum aliud esse & firmitatem haberet, præ- ter illam quam sibi Deus præ- stare dignabatur, et quod quam citius se erectum et super pedes suos stantem respiciebat, eo ci- tius etiam in terram deiectus es-

B se posset, & ab eo esse, quod an- tea consequeretur, prorsus de- cisis. Item super faciem suam cadere decreuit, & non supra occipitium. Nam qui retrorsum cadit, locum in quo iacet mi- nime conspicit, at verò dum supra faciem cadit, aperte lo- cum vbi cecidit agnoscit. Ad hoc igitur eum supra faciem in terram proiecit, vt attenderet, quod locus eius proprius, qua- tenus homo, nullus alius præ- ter terram erat, quia à terra vtique ortus est, & in terram de- nique postmodum reuersurus erat, vt perpendens hic prophe- ta grandem fragilitatem, quam sibi, à sua vendicabat natura, tū quia hominis filius erat, tum etiam, quod ex tam vili opidulo esset ortus, sicuti miserrimus hic erat

Simile.

A erat mundus. Hoc inquam eum domaret, atque iræ suæ furorem mitigaret, quem in corripendis alienis vitijs habere poterat. Et hinc vitiorum temperaret reprehensionem, volens nimirum proximis suis, eam clementiam & lenitatem, quam sibi ipsi erogari cupiebat. Et sic ex proprijs culpis prudentia dimanaret & modus, quemadmodum scilicet in alienis se gerere deberet.

¶ Iuxta hanc igitur doctrinā, quam hucusque differuimus, prima prudentiæ pars, quam concionator in hac parte seruare debet, vt hominum vitia christiane & prudēter corripere valeat, est quidem varios hominum status, atque viuendi modos in hominibus attendere. Quandoquidem nō omnibus eadem adaptatur doctrina, neq; omnes diuini verbi auditores, equaliter eadem sunt feriendi correctione. Nam quemadmodum in cythara, extente cordæ, non equaliter pulsantur, quædam enim leniter, aliæ verò asperè à cytharedo feriuntur: sic pariter diuini verbi auditores, dum in sermone consistunt, quædam extentæ cordæ sunt, quas velut cytharedo concionator pulsare habet. Vnde quòd ab eo diuersimode pulsentur necessarium est, alij quippe sunt, qui graui peccatorum sarcina onerati existunt, & ex alia parte tam suauem sortiuntur ani-

mi conditionem, vt eos in reprehensione acriter ferire, tollerari possit, qui cum reprehensifuerint, suauiore virtutis leuant melodiam, quàm si à concionatore laudaretur. Nam estò mali sint & peccatores, sunt tamen alioqui optimo præditi ingenio, & agnoscunt eam esse veram culpæ suarum, sibi requisitam medicinam. Nam quæ admodum vlcus, qui intra se putredinem creat, nullum aliud remedium habet, nisi illum aperire & scalpello rumpere, vt putredo, quæ intus latet, foris exeat: sic etiam prædicti auditores apud se ipsos præuisum habent, quòd ferrum, quo animæ suæ vulnus aperiendus est, ipsa est concionatoris reprehensio, vt per eam suorum exeat putredo peccatorum. Et hinc est quòd lætantes & gratissimo animo, concionatoris correctionem vltro recipiunt. At verò alij sunt, qui etsi culpas habeant, vel non tam graues sunt, aut si graues existunt, non eam animi tolerantiam fortiuntur, vt concionatoris correctionem equo animo tollerare valeant, dum eos acriter reprehendit. Nam ex conditione sua tam debiles ac delicati sunt, sicut prima cytharæ corda, quæ si tantisper aspere pulsantur illico frangitur.

¶ Item videmus quòd sibillus, qui tenuis est, taurum alterat, equum verò mitigat, atque pan-

A

Simile.

B

Simile.

C

Simile.

Simile.

nis,

A nis, qui hominis stomacho vitam præstat, puero recenter nato mortem ingerit. Et sic de cæteris accidit corporalibus cibis, nam qui alicui, sani & utiles sunt, alteri pessimi redduntur & nociui: pari modo etiam reperiuntur veritates, siquidem non omnibus omnes equaliter distribuendæ veniunt. Et potissima industria, quàm diuus Gregorius in scriptura sua ostendit, vt concionatorem in concionandi arte egregium redderet artificem, & in qua doctor hic egregius ingenij sui talentum aperuit, fuit quidem, quàm in secunda Pastoralis parte ostendit. Vbi singularissimam quandam lectionem tractat, quemadmodum scilicet prædicator, diuersimodè auditorum qualitati & conditioni, doctrinam adaptare habeat. Nam aliter erudiendi sunt prælati, aliter verò subditi, aliter domini, & aliter serui, aliter coniugati, & aliter continentis, aliter superbi, & aliter humiles, & sic successiue omnes hominum status & conditiones distinguit, quousque medulitus omnes perscrutatur virtutes & defectus. Quæ profectò potissima lectio est, quàm assiduè concionator quilibet legere habet, vt in suo concionandi officio rectè procedere valeat. In cuius veritatis confirmationem, qualiter videlicet

iuxta qualitatem audiētium sermonem formare debeat concionator, adducit ibi diuus Gregorius exemplum quoddam de gallo gallinaceo, qui iuxta varias noctis horas, diuersos format cantus. Nam media noctis hora raucam quodammodo habet vocem atque crassiore, sed tamen iuxta auroram, cum magis sit iam à somno excitatus, delicatius suauiusq; vocem format. Ad eum igitur modum galus, qui diuini verbi concionator est, diuersimode in concione auditorum reprehensionem formare debet, siquidem eis qui media sunt nocte constituti, videlicet, qui in peccatorum suorum profundo somno sopiti sunt, veluti somnolentis hominibus & morionibus, quorum ingenium, peccata sua obtusum nimis & hebetem penitus redderunt, hos inquam acriter in concione corrigere habet, fumum naribus eius apponens, vt à somno excitentur, eos vtique iustitia Dei, & inferni timore, mortisque periculo deterrens, vt hac doctrinæ reprehensione conterriti, à suorum peccatorum somnolentia excitentur. At verò alij sunt auditores, qui secus auroram iam constituti existunt, qui estò quòd aliquarum culpæ somnolentia detineantur, attamen non tam graue in eis somnus existit, vt ab

A

Simile.

Forma corrigendi.

B

Simile.

Simile.

C

c cofa-

Varij hominū status attendendi.

Simile.

A eo facile suscitari non possint, absque tam cruda peccatorum suorum reprehensione. Nam cum isti intellectum suum attenuatum magis, excitatumque; teneant, quia nimirum eorum offensæ tam graues non reperiuntur, sicut aliorum existunt culpe: con- ducit maximè ut hos tales alia via concionator dirigat, in pul- pito eorum correctionem leuio- rem faciens, semper eam, ali- qua verborum dulcedine ad- miscens, ut sic auditor, ex vna parte acerrimam iustitiæ Dei doctrinam conspiciens, ex alia verò misericordiæ suæ dulcedi- nem contemplans, concionan- tis correctionem velut à sapien- te præceptore libenter ample- ctatur, ut sic auditor, nullam concionatori ignorantia siue in- sipientia, culpam impingere valeat, dicens quòd tam leuibus culpis, tam rigidam apposuerit medicinam. Itaque sicut chi- rurgus, ut infirmi vulnus sua- uius rumpere valeat, prius il- lud aliquibus vnctionibus mo- lescit, ut cum iam maturior ex- titerit, minori dolore eius eli- ciat putredinem: ad eum om- nino modum, cum huiusmodi auditoribus à concionatore a- gendum est, in hoc quòd pecca- torum suorum correctio nuda pe- nitus non sit & tam aspera, quòd alicuius doctrinae dulcedine nõ admisceatur, quia postquam in

eis peccati vulnus, non vsque A adeò graue reperitur, eius putre- dinem, leuius quàm fieri potest, extramittere debet. Quòd si ali- quando cum huiusmodi audito- ribus, eo potuerit vti remedio, quod chirurgus quandoque his infirmis apponit, salubre admo- dum erit, siquidem cum vul- nus leuius est, nec multa intumescit inclusa putredine, tunc temporis inquam aliquo circũ- posito cathaplasmate, tumorem ipsum resolvere curat, & quan- tum in se est, tale aperire vul- nus refugit. Nam tunc, plus ponderaret in aperiendo dolo- ris grauitas, quàm salus quàm inde sibi præstare posset. Et iu- ste quidem tunc temporis de hu- iusmodi chirurgo, infirmus que- relam formaret, quia nulla exi- gente necessitate, tam acriter eum curasset. Hac eadem iusti- tia auditor, de concionatore cõ- quæri etiam posset, quia cum dul- citer culparum suarum putre- dinem resolvere posset, alicui- us dulcis doctrinae lenitate, ne utique sic fecit, sed quòd statim acerrimæ reprehensionis fer- ramento, eius ruperit vulnus. Hinc enim mirum non esset, quod peior quàm antea existebat, eua- deret, veluti cum apostema à chirurgo priusquàm maturescat aperitur, potius aggrauatur, quàm sanat.

Simile.

B

C

Simile.

¶Ca-

A ¶CAPVT. XVIII. DE forma, quàm conciona- tor, in magnatum repre- hensione, obseruare ha- bet.

SUPPOSITO er- go velut totius re- prehensionis funda- mento, quòd euan- gelicus concionator pro condi- tione & qualitate audientium, reprehensionem, quàm in con- cione intendit, formare debet: præcipuum, in quo statim pruden- tiam suam, maximè osten- dere habet, est nempe in magna- tum, aliorumque; procerum repre- hensione, veluti sunt, reges, prin- cipes, prælati, & alij similes, qui tanquam totius reipublicæ ca- pita curam gerunt, quibus om- ni tempore & loco reuerentia debetur & respectus. Et hæc ni- mirum singularis lectio est, at- que præcipuum documentum, quod diuus Gregorius concio- natoribus, in prima Pastoralis parte admonitione quinta præ- stat, vbi maximè concionatorem animaduertit, quemadmodum cum huiusmodi magnatibus, mun- dique; potentioribus se gerere de- beat. Ita ut ne ponens os in cælo, aliquid proferat, quod scanda- lum pariat in terra, & vnde fru- ctum aliquem in auditoribus se producere existimabat, inde ma- ius in eis damnum ingerat & no- cumentum, & quòd doctrina sua

Magna- ta corre- ctio.

Grego.

in auditoribus lucratum iam esse putabat, non nisi deperdi- tum maneat. Nam cum huius- modi auditores in republica po- tentiores & illustres sint, faci- le à se doctrinam expellent, si in concionatore prudentia abest, ut eam sibi sapienter proponere sciat.

Simile.

¶Piscator, dum in fluuium hamum proijcit, illumque ma- gnus aliquis piscis deglutit, non illico setam, siue lineam vbi hamus pender, celeriter & aspe- re ad se attrahit. Nam cum seta tenuis sit & delicata valde, piscisque validus nimis, totum rumpet piscandi artificium, at- que immisum hamum in ore pi- scis, secum ipse piscis portabit, ac demum omnis piscatoris la- bor deperiret. Sed tunc tempo- ris piscator hac industria vti consuevit, quàm primum enim magnum aliquem, validumque piscem esse sentit, lineam si- ue setam, in qua hamus pen- det, laxat, quousque piscis ip- se paulatim sanguine defluit, ac debilis reddatur, & sic tan- dem dulciter illum ad fluminis oram adducit. Hæc singularis industria est, quàm conciona- tor erga sæculi huius potentio- res seruare debet, cum in ser- mone suo eos habere cõtingerit, quàm primum enim, doctrinae hamum in eorum os immitte- re curare habet, quòd quidem est sapienter admodum atque

B

C

DE MAGNATVM REPREHENSIONE.

A prudenter, intellectui suo talem proponere doctrinam, dulcissimis prætereà, amicabilibusque verbis eos exortans, vt sic ipsimet magnates, de culpis suis iudicium proferant, atque suamet damnentur censura. Quòd si eos beneuolos, salutisq; suæ auidos conspexerit, quod vtiq; est iam doctrinæ hamum in ore suo accepisse, setam siue lineam doctrinæ, tunc temporis laxet. Quòd est dicere, vt contra eos asperè doctrinæ reprehensionem non soluat, eorum culpas nimium exagerans & deturpans. Nam cum validissimi pisces sint, facilè omnia rumpent, atque concionatoris doctrinam furiosè à se projicient, & quòd tandem ex hoc concionatoris labore tunc temporis manebit, erit quidem concionatorem insipientem & nouitium appellare, & cum potentes sint, & opinionem auctoritatemq; apud populum consequantur, non deerunt aliqui, qui eis fidem adhibeant, & ita esse credant, sicuti magnates ipsi diiudicant. Qua de causa euangelica concio in dedecus ipsiusmet redundauit doctrinæ, & in parum profectò audientium fructum, nec non & in magnum concionatoris detrimentum.

Magnates pisces validi.

Figura, 2. Re. 12.

C ¶ Legitur. 2. Regum libro, capite. 12. quòd cum propheta Natan ex mandato Dei, ad corrigendum regem Dauid esset ingressus, de facinore, quem in ac-

cipiendo Vriæ vxore patrarat, **A** singulari quadam industria vsus est, vt regem ipsum conuinceret, cumq; ad Deum conuerteret, quòd profectò artificium pòderatione admodum dignum est. Nam singularissima est lectio, ex qua concionatores omnes christianam formam educere possunt, quàm in magnatum reprehensione obseruare habent. Constat siquidem prophetam hunc, cum ad regem ingressus fuit, non ea vsus fuisse libertate & licentia, in corrigendo regis delicto, sicut hodierna die, multi concionatorum, qui prophetæ non sunt, vti consueuerunt, quandoquidem minime crudis & asperrimis verbis eum fuit alloquutus, sicuti **B** est dicere. Pessime rex, tyranne, & crudelis, adulter, homicida, superbe, atque alia id genus multa, dic obsecro crudelissimè hominum, quòd homicidium? quòd adulterium est, quòd modo tam atrociter comisisti? quòd scandalum, quòd toti regno prestitisti? Erubescere peruerse, confundere, & lamentare, quia turpiter regiam foedasti personam, in hoc quòd proximi tui vxorem abstulisti, cum qua immane adulterium consummasti. Et super hæc omnia, **C** virum eius in bello crudeliter mori destinaisti, vbi execrabile scelus & infidelitatem maximam aggressus est, quia fidelissimum

Singularis lectio.

Licentia concionatorum.

A seruum, qui tibi tam libenter obsequabatur occidisti, para animam tuam scelerate rex, quia Deus maximum tibi pro peccato tuo infligere flagellum est paratus. Hæc inquam omnia & plura his similia, nostri tēporis concionatorum aliqui, in pulpito & adhuc grauiora loqui consueuerunt, & qui adhuc licentius linguam soluere, in similibus assueti sunt. At verò nihil horum ad regem, propheta Natan exorsus est, cum tamen tantam fuisset auctoritatem apud omnes fortitus, quia profectò ex Dei mandato missus erat, sed modestus, atq; in regis præsentia compositus valde, propter reuerentiam & honorem maximum, qui regiæ debebatur personæ, eum vrbansimè ac modestè admodum alloquutus est, tali industria, ei culpam suam præsentans, vt & peccatum suum agnosceret, & de concionatoris excessu minime conquæreretur. Vnde his verbis, peccati sui pondus proponens dixit. Potentissime atque excellentissime rex, conducit maximè, vt mihi quæstionis huius difficultatem diluas, vt tanquam iudex & rex, quem Deus supra populum suum constituit, vt similes diiudices & agas causas. Tu inquam dubij huius sententiam proferas, neque alia in hoc casu, præter tuam sit expectanda censura, casus ergo iste est. Duo erant homines, quo-

A rù alter diues erat nimis ac præpotens, cui maxima erat ouium multitudo, & absque aliqua prorsus indigentia, alter verò pauper erat, qui vnam dumtaxat possidebat ouem, quàm in sinu suo fouebat, & cum qua delectabatur maximè, quàm prætereà in lectulo suo dormire faciebat, & cuius denique contemplatione, animo suo non modicum præstabat solatium & leuamen. Cùm igitur hæc ita sese haberent, ille alius qui diues erat & multis abundabat ouibus, ab hoc pauperrimo homine, hanc vnicam arripuit ouem. Rogo ergo te rex, quid de hoc viro agendum sit, iudices. Cui continuo rex indignatus maximè, grandi que ira commotus dixit. Viuit Deus, peruersum hunc virum dignum esse morte, & quòd in quadruplo ouis ablatae valorem reddat. Cui illico propheta ipsi regi sic respondit. Iustè quidem sententiam protulisti, o rex. Tu enim ipse es, qui hanc à paupere ouem abstulisti, nam cum te Deus in regem, atque populi sui caput præfixerit, statumque tuum & regnum, vsque ad eòd prosperum indies reddiderit, ab Vria fidelissimo duce tuo, vxorem abstulisti, quæ animi sui, solatium vnicum & recreatio erat, ab eoq; simul & vitam ademit. Ex quibus verbis, statim rex vsque ad eòd victus, & confusus

A de peccato suo mansit, vt illico sese in terram prostrauerit, maximis obortis lachrymis, à Deo sui sceleris veniam deprecans.

¶ Hæc igitur est optimi & prudentis concionatoris industria, quàm erga reipublicæ primates seruare debet, quod quidem est, optimo dicendi stylo, eorum defectus, quadam pietatis imagine vestire, atque vrbantate & reuerentia quadam, quæ sibi semper debetur seruata, in tertia alia persona, suos exemplificet defectus & peccata, ita vt non quasi suos, sed quasi alienos esse intelligant, quemadmodum cum Dauid Natan propheta fecit. Vt sicut Dauid fecit, sic etiam ipsimet, de se ipsis sententiam proferant, & inde fructus, qui in concione intenditur, assequatur, ac tandem de concionatoris imprudentia minime cõqueri valeant. Nam si in hoc casu nihil aliud attendendum est, quàm in concione auditorum defectus coarguere, & rigorosè (vtcumq; sit) reprehendere, atque in pulpito quicquid in bucam venerit euomere: hoc inquam facilè admodum est, & ad quod nullo eget prædicator, litterarum studio, præterquam quòd concionator stomachi sui bilem soluat. Et tandem sic incaute in pulpito reprehendere, tale negotium est, quòd illud infanus quidam & mente captus

Imitanda correctio.

Notandum valde.

Simile.

homo, melius quàm sapiens exercebit.

¶ Et confirmatur hoc, ex illa notissima historia, quæ inter Dauid & Saulem regem versata est, quemadmodum primo Regum libro, capite. 24. habetur: Vbi legitur, quòd cum Dauid in antro quoddam esset inclusus, quia à facie regis Saul fugiẽs deuenerat, eum siquidem velut inimicum crudeliter persequebatur, rex Saul in eandem etiam speluncam, ad purgandum ventrem ingressus fuit, de quo rex Dauid pro suo beneplacito vindictam ibi, iuxta culparum exigentiam sumere facilè poterat, quandoquidem iam in manus suas erat traditus. Attamen non sic fecit, sed velut timoratus vir, & Dei fidelissimus seruus, nec non & prudentissimus homo, attente regis Saul statum perpendens atque auctoritatem, regiamque illius maiestatem, clanculum, ea reuerentia seruata, quæ regiæ debebatur personæ, oram clamydis abscidit. Ob hoc solùm vt postmodum constaret, eum in manibus suis traditum tenuisse, & quòd vindictam de eo sumere posset, si voluisset. De quo adhuc postea penitens, pectus suam humiliter percussit, veniam suppliciter à Deo exposcens, quia hæc clamydis abscisio, quantumcumque minima, irreuerentiam maximam, in regis personam irro-

Figura, I. Re. 24

B

C

A irrogatam fuisse censebat. Vbi maximè ponderandum accedit, quod in hac parte diuus Gregorius exagrat. Afferit enim, & per Saulem regem, qui ad speluncam purgaturus ventrem accessit, prælatus pessimus, atque reipublicæ peruersus princeps intelligitur, qui ad hanc iam viuendi formam & punctum deuenit, vt tam corruptus in moribus suis existat, quòd malum, quod intra se ipsum conceptum habet pestiferi odoris exemplo foras prodit, quo subditorum vitam penitus corrumpit. Nam quemadmodum purgare ventrem, nihil aliud est, quàm cibum, qui intra ventrem ster-

Grego.

Malus principis.

Simile.

B mittere: sic etiam, qui malum, quod intra se concepit, operis executioni mandat, foras conscientia suæ sterco emittit, qui statim, eorum qui eum vident, vitam inficit, mali exempli foetore, quem à se ipso expellit. Et cum hoc ita sit, quòd videlicet accidere potest, aliquem posse reperiri principem siue prælatum, qui sic corruptus, & male vitæ foetore sit infectus, quem utique reprehendere necessarium appareat, vult sanctissimus hic vir, quòd hoc non nisi tanta reuerentia & modestia fiat, vt ex hoc solùm, quòd eum in clamydis ora tetigerit, tremens atque omnino confusus maneat concionator, quia nimirum lin-

guam, vtcumq; sit, in reipublicæ caput direxit. Nam sicut immane esset crimen, quòd pes in suum insurgeret caput, sic etiam hic proculdubio apparet. Nam etsi concionator tam eminens in pulpito consequatur officium, grandemq; indicendo auctoritatem: attamen in prælati sui, siue regis præsentia constitutus, pedem se reputare debet, vt in correctione, quæ erga eum exercet, modestum nimis & verendum, atque moderatum se exhibeat, taliterq; eum alloquatur, & minime pedis recalcitratio in caput suum appareat. Sed humilis quædam & beneuola, discretaq; exhortatio, ea inspectione & aduertentia, qua hominis manus, faciem ipsam delicate contingere solet, dum festucam in oculo existentem educere nititur. Nam etsi principes & prælati mali sint, cum hoc tamen oculorum nostrorum pupillæ sunt, quia lux & nostræ vitæ directio tota in eis consistit. Quapropter attente, eorum festucam & prudenter nimis, foras mittere oportet.

¶ Et confirmatur hoc, ex illo Iesu Christi redemptoris nostri facto, quòd Ioannes. 13. capite refert. Vbi cum in solemnibus conuiuio, quòd discipulis suis parauit, peruersi illius discipuli Iude diabolicum scelus intellexisset, ex hoc solùm quòd officium sortiebatur apostolicum, eiq; capitis munus iam contulerat, quia

guam, vtcumq; sit, in reipublicæ caput direxit. Nam sicut immane esset crimen, quòd pes in suum insurgeret caput, sic etiam hic proculdubio apparet. Nam etsi concionator tam eminens in pulpito consequatur officium, grandemq; indicendo auctoritatem: attamen in prælati sui, siue regis præsentia constitutus, pedem se reputare debet, vt in correctione, quæ erga eum exercet, modestum nimis & verendum, atque moderatum se exhibeat, taliterq; eum alloquatur, & minime pedis recalcitratio in caput suum appareat. Sed humilis quædam & beneuola, discretaq; exhortatio, ea inspectione & aduertentia, qua hominis manus, faciem ipsam delicate contingere solet, dum festucam in oculo existentem educere nititur. Nam etsi principes & prælati mali sint, cum hoc tamen oculorum nostrorum pupillæ sunt, quia lux & nostræ vitæ directio tota in eis consistit. Quapropter attente, eorum festucam & prudenter nimis, foras mittere oportet.

¶ Et confirmatur hoc, ex illo Iesu Christi redemptoris nostri facto, quòd Ioannes. 13. capite refert. Vbi cum in solemnibus conuiuio, quòd discipulis suis parauit, peruersi illius discipuli Iude diabolicum scelus intellexisset, ex hoc solùm quòd officium sortiebatur apostolicum, eiq; capitis munus iam contulerat, quia

Simile.

Simile.

B

Exposi.

Ioan. 13

C

A nimirum apostolus erat, cui homines in christiana republica obedientiam prestare deberent, etsi tam grauem mereretur correctionem, sicuti eius exposcebant enormia peccata. Cum hæc inquam ita sese haberent, non sic tamen Christus redemptor noster fecit, sed potius tam delicate & amicabiliter eum corripuit, quod solus ipse inter omnes secretam intellexit correctionem & culpam, vt taliter interiorius emendatus maneret, vt tamē exteriorius, honor, qui eius apostolico debebatur officio seruaretur.

Insigne Gregorij consilium.

B Vnde, consilium ponderatione admodum dignū est, quod hoc in loco, insignis hic vir Gregorius præstat, atque in multis alijs scripturæ suæ locis: quod præterea documentum aliorum est etiam sanctorum & doctorū, qui de hac loquuntur materia. Quod videlicet publicam malorum principum & prælatorum correctionem, quam euangelicus concionator in pulpito face re debuerat, in secretam quādam & reuerentem admonitionem commutet. ita vt ex ea parte, qua prædicator est, & auctoritatem atq; officium consequitur, hæc similia pertractandi negotia, ad principem vel prælatum secreto accedat, eo zelo & amore, quem ad virtutem gerere debet, reuerenter & humiliter ipsum alloquens, & defectus quos

in pulpito publicè corrigere habebat, sibi præsentet. Neque credendum est, quod tam insensatus & bestialis princeps siue prælatus, tunc temporis existat, quod perpendens concionatoris sanctum & simplicem zelum, amoremq; & charitatem, discretionem præterea, atq; reuerentiam, qua talem erga illum tractat admonitionem, non libenter eius amplexetur correctionem, atque illico quantum in se fuerit, de vitæ suæ reformatione agat, simulatq; concionatorem ipsum, qui hæc sibi dicere attentauit, in maximo pretio, & velut oculorum suorum pupillam habeat, eum utiq; religiosum, christianum, atque in officio suo prudentem virum reputans.

B Potissima tamen ratio, quæ diuum Gregorium, cæterosque doctores sanctos in hac parte mouet, qui omnes vnanimiter consulunt, correctionem talem, publicè principibus & prælatis minime fieri debere. Est nempe, quia cum reipublicæ capita sint, conducit maximè quod subditi eis prorsus subiecti & obedientes maneant, eisq; honorem & reuerentiam, veluti suis capitibus deferant. Nam si hoc deficeret, quod videlicet subditi eam reuerentiam & subiectionem, quæ capiti debetur, erga illos non seruassent, eo ipso totum gubernandi officium omnino rueret, omnisque inter prælatos & subditos

A Magnatum prudentia.

Simile.

Potissima ratio.

A ditos distruncatus maneret, status, qui tamen hoc solo profecto conseruatur puncto. Quod quidem manifeste probatur, quando quidem perspicuum est, quod cū princeps & prælati, non vsque a deo virtutis culmen contingant vt angeli esse possint, quinimo vt in plurimum veluti fragiles homines suos etiam creent defectus. Hinc inquam est nusquam subditos aliquos deficere, qui eis male affecti sint, qui occasionem & ansam reperire maxime gaudent, vt de eis male tractare valeant. Hæc igitur ansa, illa maxime esset, quam sibi concionator præberet, cum in publico principem vel prælatum suū reprehendere conspicerent. Inde enim nouas alas, libertatemq; consequerentur, vt eis subiectionem & reuerentiam, quæ sicut prælatis debetur, denegarent. Quod tamen sic fieri, quantumcumque peruersi existant, Deus ne utiq; vult, immo potius quod ab omnibus, tanquam boni recipiantur & venerentur. Quemadmodum ita expresse christus redemptor noster, sicut ex Matthæi capite. 23. constat, nos docet. Vbi veteris legis homines instanter admonet, atque eorum nomine, reliquas totius orbis gentes, dicens. Quod estō doctores, qui cathedram siue pulpitu obtinebāt mali essent & peruersi, non propterea audiendi non erant, & à populo minime, venerandi &

Exposi. Matt. 23

obediendi, in his quæ tanquam reipublicæ capita, & legis præceptores docebant, & præcipiebant. Itaque hanc circa eos industriam seruare Christus voluit, vt videlicet, mala quæ perpetrabant relinquerent, bona vero (si quæ erant) & doctrinam, assumerent. Quemadmodum in electione auri, quod ex terra nascitur, fit vbi lutum, quo inuoluitur relinquimus, aurum vero quod inde extrahitur, colligimus, & rosam, quæ inter spinas oritur, carpimus, & spinam proijcimus. Sic etiam cum principibus & pessimis legis doctoribus, Deus fieri præcipit, vt scilicet ea quæ dicunt colligamus, quæ vero faciunt omittamus, obedientiam tamen & reuerentiam sibi debitam nequaquam subtrahamus. **B** Et aduertendum hic maxime est, quod præcipuum quod in concione sua prædicator attendere habet est nempe, cum magnatibus, & principibus, prælatisque, atque cæteris reipublicæ potērioribus, ita negotium agere vt eos supra modum lucrari conetur. Nam cum tantæ sint auctoritatis, atq; in republica insignes viri, cæteri qui vulgares in populo sunt, eos attente respiciunt, & velut reipublicæ exemplar contemplantur, qua de causa malū & bonū, quod in eis reperiunt, statim imitantur. Nam quem admodum ab eis, comedendi, & vestiendi, incedendi que, atque

Simile.

Simile.

Præcipuum concionatoris negotium.

Simile.

Simile.

A conuersandi formam vulgus prope semper furatur, cum omnibus alijs, quæ magnates in modo viuendi seruant, sic etiam ab eis vitium & virtutem arripiunt, dum in eis eam conspiciunt, quandoquidem in omnibus eorum se simias esse, ostendere conantur.

Hac igitur de causa summopere tractare habet concionator, vt ante omnia in concionibus suis, precipuos reipublicæ viros doctrina sua lucretur, veluti reipublicæ totius fermētum. Nam si principes & prælati atq; reliqui præcipui reipublicæ viri, in virtutis via fermentati fuerint, erit etiam fermentata, & bene in virtute cōfecta, reliqua populi massa. Et hac de causa apostolus Paulus instanter discipulum suum Timothæum monet, vt in Ecclesia principibus, & eis omnibus, qui in dignitate sunt constituti, preces ad Deum fundere sollicitè faciat, vt omnes alij quietam & tranquillam ducerēt vitam, omniturbatione & contentione seclusa.

Nam ex eorū quietudine totius populi quietudo dependet, sicut ex eorum turbatione & contentione in reliquos omnes populi statim dissensio & turbatio diffunditur. Nam quemadmodum percusso capite, omnia corporis membra turbantur & attonita penitus redduntur, ad eum omnino modum, cū reipublicæ principales, peccatis inquieti & turbati existunt, cum nimirum

eiusdem sint reipublicæ capita, huic statim annexum est, ceteros reipublicæ ciues, virtutis intelligentiam & sensum, velut attonitam amittere. Hac igitur de causa industrias & modos concionator inquirere tenetur, vt eos lucretur, videlicet rationes optimas et efficaces, appositaque exempla, atque ordinem & distinctionem in doctrina, necnō & suaue dicendi stilum atq; spiritus feruorem apponendo, vt sic facilius eos veritati subijciat, & quantum in se fuerit reprehensionū asperitatem fugiens. Hanc semper attentionem & cōsiderationem habens, vt eorum intellectum, efficacissimis argumentis precipue vincere intendat, vt eos à suæ sententiæ crinibus euellat, et rebellionem ac tenacitate, qua vt in plurimum detenti sunt, fidunt enim maxime sui intellectus sententiæ.

Quandoquidem hoc peracto in eis intellectus negotio, facile est admodum, quod in eis peragendum restat.

Taurus, foerocissima valde bestia est, quia omnem suam virtutem in ceruice habet, ideoque vt homines eo vi possint ante omnia ceruicem eius apprehendere conantur, sibi iugum imponentes. Nam eius capta et edomata ceruice, mansuetus totus ac tractabilis remanet. Magnates et potentiores reipublicæ homines, tauri ipsiusmet reipublicæ sunt, quorum potētia et vigor omnis, atq;

prētium

Corre-
ctio ma-
gnatum.

Simile.

Tauri.

A pretium, tum generis sui, tum etiam diuitiarum, omnia inquam hæc mansuescunt, humiq; prostrantur facile, si concionator eorum intellectus ceruicem semel apprehenderit. Nam cū tam potentes sint, volūtariè & non violenter ad virtutis viam reducēdi sunt, prius doctrinæ ratione cōuicti, quæ sola, magnates edomat, atque facilius ad religionis obseruantiam adducit. Cū igitur mundi potentes, totius reipublicæ sint taurina ceruix, conducit maximè, vt ipsam valeamus edomare rempublicam, hanc quam primum in concione apprehendere ceruicem, euangelicæ legis suauem eis proponentes doctrinam, atque gratioso concionatoris dicendi stylo vtentes, sicut ad apprehendendā tauri ceruicem, leniter ipsum manu tractamus.

Simile.

Simile.

C Dum castellum aliquod fortissimum est, varias inquirimus industrias, vt illud subijcere aut euertere possimus, quia violenter, minime capi potest. Inter quas omnes industrias, quæ precipua existit, est quidem, ianuam per quam ad illud patet ingressus capere, hac siquidem capta, illico castellum (quantuncumq; validissimū) captum tenemus. Mūdi huius potentes viri castra & munitissimæ turres eius sunt, nā sicut in turri, securitas & totius populi defensio consistit: sic etiam in magnatum virorum po-

Magna-
tes, tur-
res sunt
reipubli-
cæ.
Simile.

tentia & auctoritate, aliorum custodia & securitas posita est, at tamen ianua per quam ad eos ingrediendum est, eorum est præcisè intellectus, quo per rationē à concionatore deuictō, cōtinuō castellum ipsum facile deuictū existit. Quapropter decet maximè ad hoc, vt concionator eos ante omnia lucretur, quod eorū intellectum capiat, quod tamen rectius fiet, si veritates in gremio suo & pectore proijciat, vt ipsimet easdem perpēdant & cōtemplētur, vt sic eis afficiantur, ac proinde cōtinuo in omnibus fidei catholicè caput flectant, eiusq; præceptis humiliter obediunt. Itaq; quemadmodū piscator, escam in hamo inuoluit, quæ quidē esca, ipsi pisci in aqua apposita, vltro eam accipit, & in os suum immittit: pari forma concionator, reipublicæ potentiores piscari habet, veritates ipsas euangelicas, quæ animæ suæ hamus sunt, optimo aliquo cibo alicuius scilicet efficacissimi argumenti, & suauis dicendi stylo vestiēs, vt diuinæ hæc veritates sic suauiter & ingeniosè dispositę, atque prudenter eorū intellectui propositę, ipsimet magnates, volūtariè earum dulcedine conuicti & affecti, accipiant, & in os intellectus sui immitant, atque deinde in conscientia suæ stomachum traiciant, & sic tandem eorum animas capiant, & piscentur, eosq; à delectatione illa

B
Simile.

C
Modus
piscandi
magna-
tes.

Simile.

Simile.

Exposi.

C
Simile.

A illa, quàm in suarum diuitiarum aqua & delitijs immerfi erant, edducat.

Simile.

Si putredo, quæ in ulcere includitur dura existit, neque adhuc ad maturitatem peruenit, nulatenus permittitur ferramento eam aperire, nam multo magis quàm prius inficeretur & tumesceret, quousque paulatim unctio nibus maturescat, ut sine dolore multò foras putredinem chirurgus expellat. Sic etiam peccatum intra potentis viri conscientiam congelatum, durius ac periculosius apostema est, quàm aliorum omnium hominum peccata. Nam cum tam liberi & potentes admodum sint, in abijciendis & assumendis alijs temporalibus rebus, ad quas à nemine unquam compelluntur, sed in omnibus eorum præcisè voluntas mensura est. Sic etiam liberos ac dominos prorsus se ostendunt, in assumendo, vel à se repellendo peccato, non nisi cum sibi placitum fuerit, absque eo quòd ab eis suorum scelerum, aliquis residentiam exposcere audeat. Quo fit, ut si semel peccatum ipsum pugno apprehenderit, difficilè profectò desistent, nisi vltro ipsimet velint, se virtutis amatores ostendere. Qua de causa vsque adeò in eis peccati putredo congelatur, quòd dura nimis & indigesta redditur. Quo fit, ut nequaquam concionatorem deceat, magnatum vulnus, rigurose reprehensionis

ferramento aperire, nisi illum primitus, suauissimis aliquibus doctrinæ, & efficacissimæ rationis unctionibus, præparet & disponat, ut sic in eis peccati putredo ad maturitatem perueniat, & tandem non tanta vexatione & dolore exeat.

Et hoc mirum artificium est, quod diuus Paulus seruauit in prima ad Corinthios epistola, capite. 1. Vbi ut eos, qui inter Corinthios principaliores erant lucrarentur, qui multis contentionibus corrupti erant, priusquam correctionis ferrum eis apponeret, verborum lenitatem quandam & dulcedinem (velut cathaplasma apposuit) ut sine multò peccati sui dolore exiret putredo. Et sic verè, ponderandum hic maximè est, atque in singularem concionatorum lectionem, artificium hoc assumendum, quod hoc in loco, in horum reprehensione Apostolus ducit, cum sic ait: Fratres gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, ita ut nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi. Hæc sunt dulcissima verba, quæ apostolus Paulus tanquam prudentissimus concionator, prius velut unctionem vlcibus apposuit, ut vulnus contentionis Corinthiorum emoliret, & le-

A
Simile.

Exposi.
1. ad Co-
rint. 1.

B
Simile.

Pöderá-
dū Apo-
stoli arti-
ficium.

C

Simile.

et lenificaret, eos utique in omnibus alijs laudans, & magnificans, atque pro conseruatis bonis gratias referens. Hoc igitur prius appposito cathaplasmate, illico ferramentum adiungit dicens. Significatum est mihi de vobis fratres mei, quia contentiones inter vos sunt, cum enim sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis & secundum hominem ambulatis. Vbi clare apostoli artificium conspicitur, nam ut hoc reprehensionis ferramentum vlcere eorum apponeret, vobis primitus cum præmissa verborum dulcedine lenificare. Ex his ergo quæ diximus satis dignoscere poterit Euangelicus præceptor, quam sit in sanctorum lectione atque scripturæ sacræ consignatum, necessarium sibi fore omnino, cum de principum & magnatum reprehensione agitur maxima discretione & prudentia uti, ut eos in virtute lucrari, atque ad leges Christianas facilius adducere valeat.

Simile.

C

¶ CAPVT XIX. DE ARGUMENTIS QUÆ CONTRA EA QUÆ MODO DIXIMUS MILITANT.

1. Argu-
Mar. 23.

Tamen contra ea, quæ modo diximus, aliqua sese in præsentia offerunt argumenta, quæ in hac materia aliquam præ se ferre videntur difficultatē. Quorum primum est ex diuo. Matheo

capite. 23. vbi cum Christus Redemptor noster, legis veteris prælatorum intellexisset peccata, nequaquam documentum hoc, & secretum, siue moderamen, aut suauitatem, in eorum corrigendis vitijs seruauit, immo potius publicè eos reprehendit, atque in totius populi conspectu asper rima quadam cōminatione corripuit, sic dicens. Ve vobis Scribis & pharisæis hipocritis, qui nec celorum regnum ingredi vultis, neque adhuc alios intrare permittitis. Ve vobis Scribis & Pharisæis hipocritis, qui viduarum domos deuoratis, & hanc postmodum malignitatem prolaxis in templo & in foro orationibus, cooperitis. Ve vobis scribis & pharisæis hippocritis, qui ut parum virtutis operemini terram & mare prius circuitis. Ve vobis Scribis & phariseis cæcis atque cæcorum ducibus, qui in tantum iam peruenistis de lramentum, ut affirmare audeatis, quòd qui per Dei templum iurauerit nihil est, at vero si per templi aurum iurauerit, reus utique erit. Dicite obsecro cæci, quidnam maius est, donum quod in templo offertur, an altare, quod donum ipsum sanctificat? Ve vobis Scribis & Pharisæis hipochritis, qui delicatos nimis in abijciendo culice, ab alijs vos ostenditis qui tamen alias camellum de glutitis. Ve vobis scribis & Pharisæis hipochritis, qui sepulchris exterioribus

A
B
C

A exterius dealbatis & deauratis similes estis, intus autem vermicibus & putredine scaturiunt, nā exteriorē corticē virtutis pulchram nimis hominibus ostenditis, intus autem, mille vitiorum fæore pleni & corrupti estis. Vbi apertè conspicimus quanta asperitate circa Iudeorum potentiores vsus est Christus, absq; eo q̄ aliquam in verbis suis miscuerit doctrinæ dulcedinem.

2. Argu.
ex Io. 8

B Item Ioan. cap. 8. non minus, imo acrius quā in præmissō loco eos reprehendit, vbi sic eos alloquens ait. Vos ex patre diabolo estis, nec quicquam aliud curatis quā patris vestri diaboli opera perficere, qui veluti eius filij dæmonis imaginem semper gerere curatis, ideoq; in peccato vestro moriemini.

2. Argu.
ex Mar
co. 6

Item Marci, 6. capite, cum Ioannes Baptista regis Herodis malignitatem intellexisset, quia fratris sui uxorem rapuerat, nullo penitus dulcedinis fūco vsus est vt eum delicatè & suauiter reprehēdere posset, quinimo in totius populi conspectu, eius culpā rasa fronte propalauit, dicens. Nō licet tibi pessime rex, fratris tui uxorem habere.

4. Argu.
ex Luca
3.

C Item idem Ioannes Baptista (sicuti Lucæ tertio capite habetur) dum prælatorum legis veteris peccata, atque obominationes perpendisset, minime eos verborum dulcedine lenire conatus est, immo potius in con-

ditione publica eis crimē suum obiecit dicens. Genimina viperarū quis docuit vos fugere à vëtura ira? penitentiam agite, nam iam securis ad vestrę vitæ radicem posita est, vt vos in profundum inferni detrudamini.

¶ Item apostolus Paulus, ad discipulum suum Timothēum epistola. i. capite. 5. formam describens, quam in malorum reprehensione seruare deberet, ait sic. Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeāt. Vbi aperte videmus, apostolum concionatores admonere, vt in concione, peccatorum hominum vitia publicè redarguant, vbi minimè in hac parte, inter magnates & vulgares alios populi homines, distinguit.

¶ Item confirmatur hoc idem ratione, sic enim ratio ipsa exposcere videtur. Crudelissimus nāque chirurgus existeret, si intelligens quòd infirmi brachiū putresceret, non ytique continuo illud abscinderet, ob hoc solū ne sibi dolorem inferret, quādoquidem perspicuum est, quòd totū corpus paulatim inficeretur, ac per consequens q̄ infirmus mortem incurreret. Itaque ex duplici causa, tenetur medicus tūc temporis infirmi brachium abscindere. Primo quia in se iam putrefactum est. Secundo, ne totum inde corpus inficiat. Pari forma apparet etiam, concionatorē crudelē nimis existerē, si cum au-

A
5. Argu.
i. ad Ti
mor. 5.

B

6. Argu.
Simile.

C

ditor

A ditōr, quicumque ille sit, delictorum suorum putredine laboraret, sit diues, vel pauper, magnus vel paruus præpotens, vel abiectus princeps, vel subditus si ob hoc solum ne illi molestiam inferat, aut coram omnibus ignominiam aliquam patiat, eum in suorum peccatorū fœtore voluntatem relinqueret, vt postmodum putresceret, ac demum in ipsismet moreretur peccatis, ac per consequens omnes alios, suo peruerso viuendi exemplo corrumpere. Apparet ergo ex his, quòd etsi principibus, cæterisq; reipublicę potentioribus viris, molestum & ignominiosum sit, publicè eos in suggestu de suis sceleribus corrigere, necessariū omnino fore, sic eos de suis delictis debere corripi, ne in suis moriatur peccatis, & ne etiam alios omnes vitæ suæ fœtore, in reipublica corrumpant.

Argu-
mētōrū
solutio.

Ad pri-
mū argu-
mētum.

prima re-
sponso.

¶ Attamen, præmissa argumēta, non vsque ad eòdē efficaciam sunt, vt solutionem non habeant. Et quidem ad argumentum primū, quod ex Matthæi capite. 23. adduximus, vbi Christus tam accerrimè Scribas & phariseos reprehendit, eos hipocritas atque dealbata, siue deaurata sepulchra denominans, dæmonisq; filios, cum cæteris opprobrijs, quę euangelium commemorat. Ad hoc inquam argumentum tria dicimus: Primum est, quòd Christus redemptor noster, in legis

suæ eruditione, sic homo erat, q̄ etiam Deus pariter existeret, & hac via non solum verborum suorum dominus erat, vt ea pro suo dumtaxat beneplacito proferret, sed etiam hominum, quibus prædicabat, dominus pariter & creator erat, vt eis sicuti veller, & loqui, & vti posset. Quemadmodum apostolus Paulus ad Romanos scribens capite. 9. asserit, contra eos, qui Dei voluntati limitem præfigere volunt, ab eo rationem exigentes, quare sic vel sic in rebus mūdi operetur, quibus egregie apostolus ibi respondet dicens. O homo tu quis es, qui Deo respondere audeas, & ab eo factorum eius rationem inquirere velis? Nam quemadmodum vas, ei qui se finxit, dicere nequit, quare me fecisti sic, habet enim figulus potestatem ex eadem massa, vas vnum in honorem constituere, aliud verò in opprobrium, & aliud forte, atq; debile aliud, in sua namq; situm est libertate, rotundum aut quadratum, amplum vel angustum, conficere vas, vel pro regis ore, siue pro quocumq; alio infimo homine. Ad eum igitur modum Deus, tam præcipuus hominum dominus & creator existit, vt sicut ex mero beneplacito suo, illis esse & vitam præstitit, alios quidem, pulchritudine vestiēs, alios, deformitate induens, alios, ingenio præstātes, alios autē, hebetudine natos reddidit, in quo tamen

Exposi.
Rom. 9.

B
Simile.

C

tamen

A tamen nemini gētium iniuriam intulit : sic etiam dominus & creator est , vt homines pro beneplacito suo alloqui possit , cū velit , eis verbis & terminis eos appellans , quibus sibi magis cōplacuerit asperis vel dulcibus , eos nimirum laudans , vel vituperans , publicè vel secretè , sicuti magis diuinę suę maiestati extiterit beneplacitum. Igitur iuxta hanc sententiam , non est par ratio de homine , nam etsi concionator sit , tantamq; apud populū obtineat auctoritatem & nomē , vt legis præceptor existat , atque eo in loco constitutus , omnium sit magister , alijq; omnes ibi ei discipuli fiant. Veruntamen homo tandem est , eiusdemq; conditionis & naturæ , cum ipsismet , quos docet auditoribus , miser cū illis , peccator cum illis , & forte quandoq; non sapientior illis. Et hæc nimirum naturæ suę conditio , equalisq; fraternitas , quā cum illis contrahit , frænū quoddam in illo esse debet , ne tam libere oris linguam soluat , sicuti Christus ipse soluit , quandoquidem nō omnia Christi dicta vel facta , à nobis imitanda veniūt , ex eis quippe alia sunt nobis amplexanda , alia verò non nisi venerāda. Et si casus aliquis inter cæteros reperitur , qui in Christo imitandus non sit , sed tantum illum admirari , atque summo opere reuereri , est nēpe cum Christus ad omnipotentiam suā

manum mittebat , vt hominibus imperio quodam diuino & indignatione alloqueretur , credo equidem q̄ formidabile admodū hominibus tunc temporis apparerebat , eum reprehendentem cōspicere , vbi iam auctoritatē eius & indicendo efficacitā , magis velut diuinam quam humanā , omnes venerari debemus.

¶ Et confirmatur hoc , nam si hunc reprehendendi modum , concionatores in Christo imitari habent , posset etiam dici q̄ nō solum correctio ipsa , sed corripiendi modus , quem Christus in eiiciendis videntibus & emētibus in templo tenuit , à nobis etiam imitandus esset. Vbi flagellis eos percutiens , à tēplo exire compulit , mensasq; eorum , & pecunias euerit , quousq; Pharisei qui ibi manserunt scandalizati sunt. Poterit igitur concionator ad imitationem huius , postquam verbis suis peccatores reprehendit , flagellum ex funiculis facere , atque eos (si videbitur) fortiter percutere , & à templo abijcere , quandoquidem multa erunt ab eis perpetrata scelera , vnde hoc mereantur. Sicuti in cathedralibus Ecclesijs esse consuevit , vbi maximè adest propè semper gentium multitudo , qui ibi humana negotia hac & illac deambulantes , ac per omnes templi partes discurrentes pertractant , & vbi multotiens proximorum suorum detractio

A

Confirmatur.

B

C

versa-

A versatur , & aliæ quàm plurimæ abominations , quod proculdubio tam deforme negotium in Christi templo est , sicuti columbas in templo vendere. Hos igitur tales concionator , flagellis à templo exire (si videtur) compellat , quod tamen si faceret , ridiculum admodum appareret , atque ab omnibus concionator talis non immerito fatuus censeretur.

¶ Secundo , respondetur ad hoc argumentum , quòd Christū tam acerrime Phariseos & publicè reprehendere , nullū prorsus generabat inconueniens . Nam cum eorum corda tam facile in manu sua Christus haberet , vt ea emoliri ad se dum vellet , & suauiter conuertere posset , inde inquam erat , quòd sicut ad exasperandum eos , & deterrendum verbis suis potens erat , sic pariter potentissimus existeret , vt statim verborum dulcedine eos vertere posset , & qui in animis suis acetum plantabat , hic idem in eisdem animis , fucarum etiam doctrinæ reponere continuo sufficiens erat. Quod tamen in concionariis manu minime situm est , nam si semel auditores , doctrinā suā exasperaret , aut certe scandalizaret , nequaquam potens remaneret , vt statim pacificos & tranquillos eorū possit reddere animos , nisi quòd à solo Deo remedium hoc expectandum sit.

Simile.

arefpe-
tio.

B

Simile.

C

¶ Tertio eidem argumento respondetur. Quòd Pharisei illi tam enormem & publicè corruptam ducebant vitam , vt non vtcumque mali existerent , sed peccatorum suorum tentorium , siue publicam iam ostentabant officinam , necnon tam duri semper perdurabant & rebelles corde , vt nihil prorsus suauissimæ Christi verba in eis proficerent. Quapropter necessarium prorsus fuit , tam grauem sibi & acerrimam dare reprehensionem . Nam quemadmodum si vlceris putredo , minime vnctionibus appositis ad maturitatem perueniret , foret quidem tunc temporis necessarium , vulnus ipsum ferramento aperire. Cum igitur redemptor noster Christus omni suauitate & doctrinæ dulcedine , Phariseos & Scribas humanissimè iam docuisset , omni etiam habita beneuolentia & respectu , qui ad homines in terra haberi potest , & cum hoc nihil in eis proficere conspexisset , immo quòd in peius omnia eius saluberrimā vertebantur documenta , condicens admodum fuit , reprehensionem tunc temporis eo dicendi stylo formare , sicut euangelium ipsum depingit.

¶ Hinc colligitur , quòd si quandoque auditor tam dure esset ceruicis , atque in suis præcipitatus malis , quantumuis potissimus & præcipuus in re-

3. solu-
tio.Pharisei
publice
mali.

Simile.

B

Notan-
dum.

d blica

Annotā
dum ma-
xime.

Simile.

Non oīa
in Chri-
sto immi-
tanda.

A blica esset, si hic inquam erga Deum & homines iam prorsus verecundiæ frontem amisisset, ita vt de peccatis suis publicam coram alijs ostēteret officinam, tam durusq; & pertinax existeret, quòd suavis concionatoris doctrina minime ei proficeret, immo quòd indies eius increuisset pessimus viuendi modus, sicuti Phariseorum & Scribarū, quos modo retulimus, vita fuit: tūc temporis inquam, quòd peccatoris vulnus rumpat prædicator, necesse est, atque vt in concione, publicam reprehensionē faciat, maximè conducit. Quòd si aliquid inde sibi fuerit consequutum damnum, in Dei mercedem & peculiarem accepturus est amicitie pignus, etiam si vitam ipsam perdendi periculo exposuerit, nam hac eadem de causa, suam pro nobis Christus vitam etiam amisit, quia nimirum veteris legis proteruos homines, acerrime reprehendit.

Ad. 2. ar
gumen-
tum.

C Secundum quod proposuimus argumentum, fuit quidem Ioannis Baptistæ, de quo legitur, Phariseos atque illius temporis principales, acriter corripisse. Ad hoc primum respondeo, quòd celebris hic & sanctissimus vir, sicut ex sacra constat scriptura, tanquam peculiaris & ex omnibus electus Dei nuntius, in mundum venit, vt homines ad sanctissimum aduentum suum præueniret, & vt

Aduen-
tus Ioan-
nis.

eos ad hoc idem excitaret, atq; vt à sensualitatis suæ euelleret pertinacia, vt digne veluti tantam Dei maiestatem decebat, redemptorem Christum reciperent. Et ad hoc ex ventre matris signanter sanctificatus fuit, & ad hoc præterea inter cæteras totius orbis gentes à diuina manu selectus fuit, in tantum quòd prædicatio eius, non nisi sapientia quædam diuina, à Deo ipso, in hunc præcisè effectum infusa erat. Qua de causa decuit maximè, quòd Dei voluntatem mūdo fideliter retulisset, ac si ipsemet Christus in terra positus hominibus prædicaret. Et hac eadem de causa decuit quidem, vt fidelissime eisdem hominibus diuinam proponeret voluntatem, absque aliquo alio dicendi artificio, aut verborum furo. Quòd tamen non sic censendum est, de quolibet alio seorsum concionatore, à quo pro tempore & loco, alia est seruanda concionandi forma.

C Secundò ad idem respondetur, quòd sanctissimus hic vir, mundum, in ipso Christi aduentus initio reformaturus venit, quo tempore ipsius Christianæ Ecclesiæ incepit natiuitas, vbi homines veluti paruuli recenter nati, fidei lac, suismet fuggebant labijs. Vnde necessarium proculdubio fuit, statim in sui ortus initio, à vitijs suis & corruptis viuendi moribus erradicare,

A

B

2. respō-
sio.

Simile.

C

care,

A care, in quibus antea tam immer si erant, atque in eis nouas virtutum plantas inferere expediebat. Ad quòd necessarium prorsus fuit, eis propriè & rigurose loqui, quòd profectò erat, integram vitiorum suorum & virtutum notitiam præstare, deformem peccati vultum, sicuti in se erat, eis depingens, sine aliquo alio simulationis velamine, aut dicendi simulatione. Quapropter si in conditionibus suis viperæ erant: sic etiam eos in concione denominare conducebat, quòd si adulterijs inuoluti existebant, proximorum suorum vxores vsurpantes, conuenientissimum fuit, aperte eos adulteros compellare, & sic de alijs omnibus vitiorum generibus, in quibus tamdiu iam iacentes erant, quia maximè expediebat, quòd clarum iam peccati vultum, atque virtutis agnoscerent. Itaq; sicut cum vineam aliquam nouam in agro plantare decernimus, cuius quidem terra, nunquam aratro rupta erat, ante omnia spinas & nociuas herbas radicitus euellere, lapidesq; extrahere oportet, ac deniq; vitis palmites optimos inquirere, conducit, sic etiam sanctissimus ille atque excellentissimus propheta Ioannes, suo in mundum aduentu, nouam fidei Iesu Christi vineam plantare venit, ad quòd nimirum negotium, maximè conduxit, ab hominum

Simile.

Simile.

Simile.

C

animis vitiorum spinas & tribulos radicitus extirpare, in quibus tunc homines tam effrenatè viuebant. Hoc tamen minime fieri poterat, nisi acerrima peccatorum suorum reprehensione præmissa, quòd in eis tamen fieri nequibat, sine graui admodum animi sui molestia & dolore. Nam quemadmodum ille qui aliquid radicitus euellere intendit, opus est vt omnes vires suas apponat, vt plantam illam à terræ visceribus educat, in qua tam intimè erat inuoluta, quòd tandem sine ipsius plantæ strepitu magno & difficultate fieri nequit: hac eadem de causa insignis hic vir, tantam adhibuit in prædicatione sua vim & dicendi efficaciam, atque tam caninos in verbis suis dentes hominibus exhibuit, vt eos inquam radicitus euellere posset, quia diu iam in terra ipsa, suas immixtas habebant peccatorum radices. His igitur de causis rigidus ille dicendi modus, sanctissimum hunc virum decuit, qui tamen alicui alij, qui ipse non esset, non vsque adeò conueniret.

C Tertio respondetur. Quòd estò Ioannes Baptista valoris tanti nõ fuit, neq; eam consequutus fuit auctoritatē, quā Christus habuit, vt sicuti ipse loquutus fuit, loqueretur: attamen tantus fuit ad hoc prædicationis negotium eius valor, & indicendo auctori-

A

Simile.

B

3. respō-
sio.

C

Atas, quantus post redemptorē nostrum Christum, in terra esse potuit. Quemadmodum constat ex laude quā de eo Christus ipse extulit, sicut ex Matthēi cap. 11. constat, vbi asserit. Inter natos mulierum nullum alium eo maiorem extitisse. Et quemadmodū etiam colligitur, quādo eum mirificis extulit laudibus (vt Matthēus. 11. capite refert & Lucas, 7) vbi ad gentium multitudinē quādam, Christus alloquens, qui in desertum Ioannem Baptistam videre exierant, dixit. Quod arū dinem v̄to agitatum, se exisse in desertum videre, ne utiquā extimarent, neque hominem adhuc mollibus vestitū, nec deniq; prophetam tantū, nam hic plusquam propheta erat, quando quidem angelus quidam eius existerat, de quo scriptum erat, quod viam eius ante eum parare venerat. Constat præterea hoc ex Lucæ historia, capite primo, vbi de eo asseritur, quod etiam si Elias non esset, attamen quod in spiritu & virtute venerat Eliæ, vt mundum vniuersum ad Deum conuerteret. Ac demum excellentissimus hic propheta, tam admirabilis homo in terra extitit, quod gentium sensum & mentem vacillare fecit, vtrum **C** Messias in lege promissus fuisset an non, vnde parati erant illorū quā plurimi, eum in Messiam (si vellet) recipere. Cum igitur inter homines tantum

gratiæ donum & virtutis, Deus **A** sibi præstitisset, non mirum fuit quod eius concionandi stylus, in auctoritate & imperio, affinitatem quandam, cum ipsius Iesu Christi concionandi modo habuisset, atque quod eidem publicis & acerrimis vteretur correctionibus, sicuti ipsemet vsus fuit, postquam enim in Eliæ virtute & spiritu venerat, non mirum si eius dicendi stylus, etiam Eliæ virtutis & spiritus, saporē retineret.

¶ Ad tertium quod ex diuo Paulo adduximus argumentum, ex prima ad Timotheum epistola, capite. 5. vbi Timotheo præcipit, vt peccantes corā omnibus arguat. Ad hoc respondet diuus Thomas, super hunc eundem locum lectione. 3. vbi asserit, duplicem esse correctionem, altera quidem quæ fraternalis & euangelica est, cuiusmodi est illa, qua Deus præcipit, quod si frater noster in nos deliquerit, secreto eum corrigamus, quā quidem correctionem, ideo secretā esse præcipit, quia peccatum eius non nisi proximi personam dum taxat lesit, & hoc est quod verba ista significāt, cū dicitur. Si peccauerit in te frater tuus, ac si dixisset: Si in te tantum peccati culpam consummauerit, vnde inter ipsos ambos correctionem præcisē esse voluit. At verò alia est iudicialia correctio, quæ ipsi cōducit prælato, quatenus iudex est, &

Exposi.
Mat. 11.Exposi.
Luc. 7.Exposi.
Luc. 1.Ad. 3. ar
gumen-
tum.**B**
S. Tho.Duplex
corre-
ctio.Exposi.
1. 11. 5.

A est, & hæc talis publica esse debet, cum iam publicus est probatus & conuictus peccator, & tūc temporis coram omnibus coarguendus, puniendusq; proximus venit. Et ratio huius est, quia in tali casu, iudex solum commune bonum præterdit, & non personæ proximi seorsum peculiare bonum. Et hac via conducit maximè, fratris correctionem, punitionemq; publicam esse, vt ceteri (sicuti paulus ait) timorē habeant, & delictorum suorū emendam parent, & inde reipublicæ vitia abscendantur. Et hæc eadem ratio est, quā diuus Paulus assignat cum dicit. Vt & ceteri timorem habeant. Et quidē huiusmodi correctio in hac forma, reipublicæ supra modum cōducit, ad optimam eius gerendā gubernationem, sicut ex Ecclesiastico capite. 8. constat. Vbi sic habetur, quia non cito profertur contra malos sententia, absque vllō timore filij hominum perpetrant mala. Cui sententiæ concordat præterea, quod. 19. Proverbiorum capite sub his verbis legitur, pestilenter flagellato, stultus sapientior erit. Cū igitur Timotheus duo sortiretur officia, siue status, alterū peculiaris seorsum personæ, alterum verò publicæ, erat enim episcopus, & estò verum sit quod prima via proximū suum iuxta euāgelicam lectionem secreto corrigere tenebatur, sed tamen ex ea

parte, qua prælatus & publica **A** existebat persona, cui omne bonum inquirere annexum erat, reprehensionem hanc publicè facere cogebatur, vt ceteri timentes, vitæ suæ reformationem tractarent.

¶ Hæ duæ correctionum formæ, publica scilicet & secreta, de publicis secretisq; peccatorib; designantur quidem, in forma quā Christus in resuscitandis mortuis seruauit. Nā (sicut Matthæus capite. 9. refert) vt semel virgini cuidam vitam restitueret, dum eius domum fuisset ingressus, omnibus foras exclusis ostium clausit, & sic vitam illi præstitit. Ex quo quidem facto, **B** signatur modus qui in secreto corrigendo peccatore seruandus est. At verò (sicut Lucas euangelista. 7. capite refert) iterū Christus filium quendam viduæ, extra ciuitatem coram omnibus suscitauit, & ex hoc opere illuminatur quidem forma, quæ in corrigendo peccatore publico habenda est. Quæ duo exempla in eadē forma, sunt diui Thomæ, in loco supra citato. Et in hoc, materiæ de magnatum ac principū reprehensione, finem imponimus.

C CAPVT. XX. DE forma quā concionator, in corrigenda vulgaris populi gente, seruare habet.

Figura,
Mat. 9.Figura,
Luc. 7.

A **H**IMVS hucusque de forma, quam concionator in principū magnatūq; atque reipublicę potentiorū hominum reprehensione, tenere debeat: restat modo videndum quifnam sit habendus modus, in corrigendis cæteris reipublicę viris. Nam etsi potentes nō sint, vt vim prædicationis potentia sua rumpere valeāt, concionatorēq; expellere, atq; illum contumelijs afficere, quemadmodum magnates, alijsq; potentes viri sunt: sed tamen naturale sibi etiam est, vitiorum suorum reprehensionem, prudentem & moderatam appetere, potius in ea amorem & charitatis zelum, ad profectum suū videre cupientes, quā furorem cum à concionatore publicè corripuntur. Nullus siquidem tam vilē & infimum se existimat, qui pie & discrete, tā in pulpito quā extra, cum eo agi velit. Nam si brutorū cōditio adhuc talis est, q̄ vt fines suos & naturales actiones prosequatur, suaviter ab hominibus tractari exigunt, & hac via, quidquid de ipsis appetunt homines, deniq; faciūt. Secus autem contingit, dū rigidè & asperè eadem bruta tractare velis, quia pauca, vel certe nulla, nisi maximo labore edomantur: quāto ergo potius, cum hominis cōditio tā nobilis & generosa sit, suaviter tractari petit? quandoquidem sola hominis natura, inter cætera mundi animalia de se,

Simile.

ratione ipsa & non vi dirigenda venit. Comminationes namq; & flagella, potius brutis quā hominibus destinata sunt. Qua de causa decet etiam maximè, quòd sicut concionator in principum & magnatum correctione, sese temperare habet, sic etiam se prudentem & moderatum, in reliqua vulgi corrigenda gente exhibeat. Vnde singulare quoddā diui Gregorij documentum est, pro omnibus qui concionandi artem exercent, quòd veritates quæ in sacra scriptura, asperitatem inferni, & peccatorū, Dei q; iustitię sonant, nusquā eas populo sic nudas proponat, nisi eas alijs, quæ misericordię dulcedinem & pietatis sonēt admisceat, vt sic libenter eas amplexentur, atq; in eis virtutem, quæ suis cōducit animabus operari valeāt.

¶ Optimi medici semper industria est, cum pro infirmo potionem parat, q̄ reubarbum disponere & temperare sciat, ita vt sic egroto salutem præstet, q̄ ex alia parte mortem non ingerat. Nam cum herba illa de se venenosa sit, & vigurosa nimis, si ita sibi nuda, sine aliqua alia præuia dispositione tribueretur, ex quo bilem ab infirmo extrahere deberet, non nisi vitam adimeret. Quare expedit maximè q̄ in pōdere & mensura quadam, infirmo impendatur, ita vt tot dragmis præcisè taxetur, & sic ad gradum talem & dispositionis

pun-

A
Homo
ratione
ducen-
dus est.

Grego.

B

Simile.

C

punctum reducatur, quòd vltra non excedat. Et super hæc omnia herbā hanc alijs herbarū aquis temperari & misceri oportet, vt sic eius furor & vigurosissima, mitigetur virtus. Ad eum igitur modum, concionatorem prouidum esse oportet, intelligens q̄ veritates quæ acerrimè & asperè in pulpito proponuntur, genus quoddā veneni videtur, quæ si ita nudè & siccè auditoribus proponantur, reubarbum quoddam fiunt, quæ auditorem ipsum quandoque occidunt, potius quā salutem præstent. Quod si alijs scripturæ sacræ temperentur veritatibus, quæ aliquid in se suauitatis & dulcedinis habeant, tūc temporis inquā, furor hic mitigatur, ac percōsequēs peccatorū colera optime ab auditore excluditur, ac denique hac via egroto auditori, salutem præstant. Hinc sequitur conducere valde concionatorem, veritates has dragmis appēdere, & mēsurare oportere, quod nimirum nihil aliud est, quam eas concionatorem prudētia sua disponere, sic per terminos & pietatis vocabula, veritates ipsas conficiens, quòd auditorem nō irriter, aut ad iram prouocet, vt ex hoc indignatus à se penitus doctrinam abijciat. Non tamen propterea in hac parte asferere volo, q̄ concionatoris reprehensio talis esse habeat vt auditoris palato nullā ingerat amaritudinē siue alterationem. Nam quæ

Simile.

B

C

admodū impossibile est, infirmū A
potionem sumere posse, quam tū-
uis alijs sit temperata dulcissi-
mis aquis, quin sibi amara nimis
& insipida sit, sic etiā fieri prorsus
nequit, quòd vitiorum reprehensio,
quam tuncumque eā concionator
temperare velit, auditori insipida
& acris non existat: nam de se
acida admodū est, nec suam potest
amittere naturam. Sicut enim pillula,
quā pharmacopolarius conficit,
quantumcūq; exterius deauratam
reddat, semper infirmi palato
amara fit, sic etiam reprehensio,
quantumcūque concionator verborū
suauitate, dulcoret, palatum eius
semper amarum reddet, sed quod
dicere intendo, est quidem, quòd
concionatoris reprehensio excessiua
non sit quod vtiq; fieret, si nudam
prorsus, & ita siccam auditoribus
reprehensionem proponeret, quòd
eā nullis alijs suauitatis verbis,
siue scripturæ sanctæ dulci aliqua
veritate temperaret.

¶ Et vt hæc, quæ diximus, distinctius percipiamus, in singulari ad horum intelligentiā descendere oportet. Ex his ergo quæ diximus aperte colligitur, quòd concionator in sermone, de Dei timore agit, vsque adeo materiam hanc exaggerare possit, q̄ auditor in desperationem quandam deueniret. Ethac de causa conducit valde, hęc timoris virtutem, Dei amore temperare, ita

A vt auditorem ad talem adducat dispositionem, & punctū, vt amādo timeat, & timendo amet. Itaq; sic Deum timeat, quòd intelligens ipsius esse benefactorem & patrē, illum etiam amet, atque sic eum amet, quòd præuidens qualiter eius sit Iudex & punitor, illum pariter timeat. Quod si auditori in concione, peccata quæ perpetravit præsentat vt sibi timorem incutiat, non ita nude hoc fiat, quòd nullam aliam sibi Dei clementiæ & mansuetudinis doctrinam inferat. Nam cū aliquis excessiue in suis excogitatis peccatis se ingerit, possēt sibi vsque adeò peccata sua, tristitiā tantam inferre, vt postmodū tristitia hæc, diffidentiam in eo generaret. quapropter cōducit maxime, vt vitiorum reprehensionē Dei misericordia concionator tēperet, ita vt ad hanc dispositionem, & contritionis formam auditorem adducat, vt dum tristis fit, simul etiam lætetur: & cum lætus extiterit, simul atque tristis incedat, atque Dei misericordia eiusdem tristitiæ balsamētum sit, necnō & tristitia, frænū quoddā lætitiæ sit, & ad eum omnino modum in cæteris poterimus hoc exemplificare virtutibus, quæ ne in vitij naturam quandoque trāseant easdem virtutes, suis admiscere contrarijs conducit.

Forma
tristitiæ.

Simile.

Simile.

Qui optimus est artifex confiendi cibos, attentionem habet, cum in ferculo, ciborum mixtu-

ram aliquā facit, ne in aceto aut melle excedat, ne condimentum aut amarū sit totū, aut certe dulce, sed q̄ taliter mixtura ipsa conficiatur, vt tantisper amari vel dulcis saporē retineat. Ad hūc igitur modū concionator in prædicandi arte se gerere debet, q̄ videlicet veritatum condimentū taliter disponere sciat, vt nec totum amarum, aut totum dulce sit, quod est dicere, ne totū cōcionis negotiū infernū sit, aut totū gloria & dei existat misericordia nec totum sit timor, aut totum diuina clementia, sed quòd horū duorum mixtio, tam perfecta maneat & delicatē confecta, vt ibi vtriusque sapor appareat. Quod profecto documētum, sic est apostoli Pauli ad Timothæum scribens epistola. 2. cap. 4. vbi reprehensionis formam, in concione faciendam sibi tradens sic ait. Argue, obsecra, increpa, cum omni patientia & doctrina. Attende (inquit) Timothæ, vt te in correctione vitiorum moderatū exhibeas, taliter vt ex his tribus correctio ipsa confurgat. Primo enim vt arguas oportet, quod profecto est, rationem aliquā formare, qua auditoris rebellem intellectum vincas, ita vt reprehensio tua alicui efficaci semper innitatur rationi, nec tota cōcio solis verborum cōminationibus absumatur. Secundū est, q̄ dulcibus pientissimisq; verbis eum exhortes. Tertium, q̄ eum reprehēdas,

Exposi.
2. Ti. 4.

cum

A cum patientia tamen, idest tali moderamine, ne ex toto bilem animi tuisoluas, ita vt cōcio tua, melis & accepti simul in vnum saporem teneat, vt sic audientis appetitui, diuina concio rectius adaptetur.

¶ CAPVT. XXI. DE
totius operis huius fine.

HAE tres sunt principales partes, quæ mihi in concionandi arte visæ sunt, magis prædicatori conducere, ad sui integritatem officij, adque ad euangelicam hanc eruditionem, & in audientium pariter utilitatem, & vt denique concionator, auditorem ipsum facilius ad christianum esse perducere valeat. Attamen non eas tam infalibiles dixerim, quòd in concione positæ, semper auditorem moueant, nec cæteras quæ præter has reperiri possent, tam inutiles reputo, vt hic valde conducere quandoque non possint. Quia cum Deus in hominis corde præcipuus sit auctor & dominus, in cuius diuina manu concionis fructus repositus est, inde inquam euenire possent, vt quandoq; concionator diues admodū in præcipuis partibus, & abundans existeret, nec tamen aliquem in auditoribus fructū con-

In ma-
na Dei
concio-
nis fru-
ctus.

sequeretur, sed quòd frustratus omnino à prædicatione, & desiderio suo maneret. Et è contra accidere possent, quòd qui tot non fortiretur partes, maiorem in auditoribus fortassis produceret fructum, quia nimirum, cū hoc concionandi negocium ab ipsa Dei omnipotentis manu dependeat, fortassis huic auxilium suum impartiri dignabitur, alteri verò denegare. Quemadmodum in contentione illa accidisse videmus, quæ inter David & gigantem Goliath gesta fuit. Nam cum illa grandis bestia lucidissimis armis esset munitus; deuictus tādē omnino est, quia Deus eum dereliquit, Davidem verò, qui solum fundam vnam, & quinque possidebat lapides, fauore magno prosequitur est, quia primus in bellum superbia indutus, ingressus est. David autem profunda quadam humilitate vestitus, Philistei luctam fuit aggressus. Sic ergo euenire potest, vt prædicator aliquis concionem ingredi possit, lucidissimis quidem armis vestitus, videlicet ingenio optimo, electisque veritatibus, & feruentissimo spiritu, necnon & grandis eloquentiæ verbis, & cum his omnibus, quod nihil doctrinæ fructum in auditoribus obtineat, ob hoc solum, quia ipsius Dei non est præstolatus auxiliū, & quòd alius concionem eandem,

Figura.

B

C

A dem, paruo quidem ingenio ingreditur, atque humili dicendi stylo, & tamen quia præcipua eius fiducia, in solo Deo reposita est, erit quidem tanti momenti & valoris tunc temporis prædicatio eius, sicuti funda & quinque David lapides extiterunt. Itaque præcipuus arboris ramus, cui supra omnia concionator inniti debet, in hac contentione de vincendo peccatore, hæc nempe humilitatis virtus est, à sua se inflatione superbix prorsus denudans, atq; Deo ipsi præcipue innitens, à cuius manu fauor omnis in hac dicendi arte, auxiliumque promanare debet, vt sic triumphator euadens, suæ prædicationis fructum & brauium ex auditoribus assequatur.

Quinq;
David
lapides.

Simile.

Autho-
ris exo-
ratio.

B ¶ Cui prætereà ego ipse immensas refero gratias, propter peculiare, quod hucusque in hac parte mihi tam magnifice impedit auxilium, in hoc quod meam adiuuit fragilitatem, atque ingenij mei paupertatem illuminauit, vt aliquid in scriptura hac dicere valuerim, quod in diuinæ eius maiestatis honorem & gloriam redundet, atque salutem mihi hucusque præstiterit: & incolumen seruauerit, vt iam operis huius finem videre meruerim. Quare immensam eius deprecor clementiam, quod si aliquid labori meo &

fudori in hac parte debetur mercedis, in se ipso premium hoc meum constituat, ne saluationis meæ scopo frustratus maneam. Quãdoquidem zelus qui me ad hoc opus compulit, præcisè fuit, obsequium diuinæ eius maiestati præstare, in hoc quod lucem aliquam, tam graui ac sancto huic concionandi officio darem; sicuti sanctissimi sui euangelij eruditio exigit.

¶ Quapropter pios lectores instanter exoro, quod ex opere isto, saltem zelum meum recipiant, quem ad suum gessi profectum. Item quod opus hoc meum, non ea curiositate legant rogo, qua qui imaginis vultum valde cognoscere præsumunt, qui cum imaginem ipsam contemplantur, omnis eorum attentio, est quidem videre, in quo sibi defectum aliquem imponere valeant. Sed lectoris hæc pia semper affectio esse debet, vt prius ad bonum, quod ibi relucet oculos iniiciat, vt recreatio quàm inde eduxerit, postmodum salusamentum quoddam sit, vt prudentia & dissimulatione quadam, quod tale non fuerit deglutire possit. Estò pro comperto habeam, tot debere esse operis huius defectus, quod meus assumptus in hac parte labor, in hoc solùm deseruiet, quod aliquem alium excitauerim, qui me vtiq; corrigat, & rectius aliud opus quam

ad lecto-
res.

Simile.

B

C

quam hoc meum, pro diuini verbi auditoribus, & concionatoribus, conficiat. Quod si scripturam hanc rectam & proficuum censes, Deo ipsi honorem deferant & gloriam, quippe qui operis huius præcipuus extiterit author, simul atque in suis sanctis orationibus, mei memores existant rogo vt hac via, tū quia ego operi huic insudauerim, tū etiam quia lectores, aliquem ex eo fructum collegerint, omnes nos in suum cælestem regnum perducat Deus, vbi nos cum ipso per infinita viuemus secula. Amen.

PARCE DOMINE SERVO TVO.

TABVLA PERVTILIS, AD CONCIONANDVM, IN
 qua totius libri doctrina concionibus applicatur, iuxta ordinem Euangeliorū
 quę in Aduentu & Quadragesima prædicari solent, vsq; ad Trinitatis
 festum, & commune Sanctorum.

DOMINICA. I. ADVENTVS.
 Euangelium.

¶ Cū Appropinquasset Iesus. &c. Matthæi. 21.
Ecce rex venit tibi.

IBI & nō sibi, quomodo regum vita
 in bonū reip. sit instituta, & qualis fue-
 rit antiquitus. vide pa. 501. col. 2. b c.
 & in prologo, pag. 2.

Eum desuper sedere fecerunt.

Christus ascendit asinum, vt illi valorem præsta-
 ret, id est, vt ex peccatore valor, sapientia, et fidei lu-
 men exiret, ad hoc enim mira industria vsus est cir-
 ca peccatores et malos concionatores. pag. 3. col. 1.
 b c. et col. 2. a b c. Quia Deus fauet malo cōciona-
 tori, si nō propter se, saltē propter doctrinæ suæ au-
 thoritatē. p. 4. col. 2. a b c, et p. 5, c, 1, a b c, et co. 2. a b

Eum desuper sedere fecerunt.

Ascēdit hūc asinū, vt in pretio peccat orē ponatet,
 ab stercore eleuet, nā hęc semper est Dei conditio
 infirma et abiecta mūdi subleuare. p. 77. col. 2. a b

Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam.

Nam euangelicę legis veritates à veteri lege pro-
 manabāt, et sic euangelica lex veteris legis fuit flos
 et veritas. pa. 54. co. 1. b c.

Eum desuper sedere fecerunt.

Sedit super asinum, per asinum ignorantes intel-
 liguntur, vt eos à sua educeret ignorātia: nam igno-
 rantes nimis Reip. nocent. Sunt enim ignorātes ho-
 mines Reip. corruptio. pag. 16. col. 1. a.

Desuper sedere fecerunt.

Ascendens Christus hunc asinum, ad passionem
 venit, vt peccatorem vinceret, et de eo mirabiliter
 triūpharet: nam mouere peccatorem auditorem, vi-
 storia quædam concionatoris est. pa. 13. col. 2. c.

Ecce Rex tuus.

Regis veram formam, vide pa. 79. co. 1. a b.

Osanna filio David.

Iste applausus quem pueri Christo præstabant,
 Pharisei malè percipiebant. Dixerūt siquidē Chri-
 sto, Audis quid isti dicunt. Nec mirum, nam sacrę
 scripturę veritates hominis malignitas & ignoran-
 tia in venenum vertit. pa. 38. col. 1. a.

Alii cedebāt ramos de arborib⁹, alii vestimenta sternebāt.

Diuersa fuerunt ministrantiū Christo officia, per
 quę ordo variè ministrantiū Deo in ecclesia desig-
 natur. p. 65. c. 1. a b c. et c. 2. a b c, et vsq; in finē cap.

Soluite, & adducite mibi.

Asinam et pullum alligatum soluere, quid signifi-
 ficent. pa. 253. co. 2. b c.

Inuenietis asinum alligatum.

Signat hoc, peccatorem alligatū, nam amor mun-
 di captiuum hominem & alligatum reddit. pa. 260

col. 2. a b c. & 261. col. 1. a b c. et col. 2. a b c. et. pag.
 265. col. 2. b c. et 266. co. 1. a.

Soluite, & adducite mibi.

Nam peccatores & mundi amatores, sicut bestię
 & stolidi reddūtur serui, et alligati, vnde mira stoli-
 ditas & eorum bestialitas depingitur. pa. 261. col. 1.
 b c. & co. 2. a b c. et pa. 262. col. 1. a

Ecce Rex tuus venit tibi.

Humanissimè propter hominem venit, vt eum
 patri suo reconciliet, siquidem Christus mediator
 inter Deum & hominem fuit. pa. 248. col. 2. a b.

Soluite, & adducite mibi.

Inter alia quę hominē alligāt et captiuāt, et seruū
 reddūt, diuitiæ sunt. p. 262. c. 1. a b c. Et sic diuitiæ
 sunt quę imperāt, et homo qui obedit. p. 262. co. 1
 a b c.

Soluite.

Ad hoc enim Christus venerat, vt liberos et solu-
 tos homines à seruitute peccati et legis veteris red-
 deret, nam euangelium, libertatis lex appellatur. pa.
 253. col. 2. c. et pa. 254. col. 1. a b c.

Sed contra quia euangelium, omnes hominis po-
 tentias alligat, pa. 263. co. 1. a b c. et col. 2. a b c. Sol-
 uitur ibi hoc argumentum.

Et quomodo euangelium ars quædā sit, quæ ho-
 minis naturā bestialē infranat, et comprimit, et per-
 fectā reddit, vide in tabula litera e, verbo euange-
 lium.

Ecce rex tuus venit tibi.

Ex amore ad nos venit gratiosus, benignus, et hu-
 manus: nā gratia, benignitas, et humanitas, hęc tria
 amoris sunt noīa. p. 253. c. 1. c. et c. 2. a. Vnde huma-
 nitas et benignitas Christi, quomodo apparuit, ibi-
 dem.

Mansuetus.

Quia legem nouam, Rex hic pacificus condire ve-
 niebat, vnde hęc lex, lex gratiæ et lex pacis appel-
 latur. pa. 247. col. 1. a b. et pag. 248. col. 2. c. *Soluite.*
 Quia lex euāgelica veteris legis redēptio fuit et li-
 bertas, p. 253. col. 2. b c. Vnde libertas filiorū Dei,
 in euāgelio fuit. pag. 254. col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Soluite.

Quia in lege noua in libertatē sunt redacti Chri-
 stiani à iugo veteris legis, pa. 255. col. 1. a b c.

Soluite.

In lege veteri quomodo homo ligatus et captiuus
 erat, p. 255. c. 1. a b. et co. 2. a b c, et p. 256. col. 1. a b c
 et col. 2. a

Soluite.

Quæ sit hęc libertas, quam homini Deus in suo
 aduentu dedit, quia libertas spiritus est: nam liber-
 tas euangelij, libertas spiritus est, pa. 270. col. 2. b c.

Vnde libertas hominis propria, quæ dicatur, pag.
 271. col. 1. a b c.

Per libertatem spiritus, quomodo homo supr a
 omnia mundi creata se leuet. 271. col. 1. a b c

A Vnde

Dominica prima Aduentus.

Vnde libertas spiritus, omnia mundi mala & labores in Deum conuertit, pa. 271. col. 1. c. & co. 2. a.

Quomodo etiã hæc libertas spiritus omnia peccatorum ligamenta rumpat, pa. 272. col. 1. a. b.

Venit tibi mansuetus.

Quare Christus in suo aduentu nouam clementiam & dulcedinem demonstrauit, pa. 252. co. 2. b. c.

Mansuetus super asinum.

Sic decebat venire, nam pacem cum hominibus componere, atque eos Deo reconciliare Christus venerat, quia hoc Christi erat officium, pa. 248. c. 2. a. b.

Vnde princeps appellatur pacis.

Venit tibi mansuetus super asinum.

Hæc positio Regis, sine potentia mundi, & absq; armorum comitatu, ideò fuit, quia sic decebat euangelium prædicare: vnde sicut ipse prædicauit, sic apostolos inermes sine pera misit ad prædicandum, & quare sic, pa. 252. col. 2. a. b. c.

Inuenietis asinum alligatum.

Peccator quomodo se funibus peccatorum ligat & inuoluit, pa. 271. col. 2. a. b. c.

Venit tibi mansuetus.

Sine pompa mundi, & rerum temporalium diuitijs, vnde post Christi aduentum, quid fuerit in causa bonis temporalibus resuuntiare, vide pa. 252. col. 2. b. c. & 253. col. 1. a.

Soluite.

Hæc libertas & solutio fuit spiritus, vnde quomodo vbi domini est spiritus, ibi sit libertas, vide pag. 254. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Venit tibi mansuetus.

Duo testamenta differunt sicut vestis lanea, & linea Samuelis: ideo venit Christus clementissimus, quia testamentum nouum linea vestis erat, delicata, suavis, & fouens nos, lanea verò mordax, quæ vetus lex, quæ celauerat, existerat, pa. 246. col. 2. b. c. & p. 247. col. 1. a. b.

Soluite.

Nam hæc duo testamenta differunt, quia vetus feruitutem, nouum verò libertatem designabat, pa. 249. col. 2. c. & 250. c. 1. & 2. & deinceps.

Soluite.

Nam per timorem mundi, peccator alligatus est, nam hic timor feruitutem & subiectionem generat, pa. 250. c. 2. a. b. c. & 251. co. 1. a. b. c.

Ecce rex venit tibi.

Nam Christi gubernatio, non sibi, sed suo erat populo proficua, & in hoc Iudæi errarunt, nam dixerunt, non habemus regem, nisi Cæsarem, & petierunt alienum regem, à quo destructi sunt: & huius figura est dum arbores petierunt regem, pa. 282. col. 1. a. b. c.

Mansuetus sedens super asinum.

Seclusa omni potentia regum mundi, scilicet armorum, gentium, comitatum: nam bellum contra mundi peccata venerat facere, quod seclusis armis agendum erat, sola mansuetudinis & patientiæ tolerantia, pa. 318. col. 1. b. c.

Ex monte Oliuarum.

Per Oliuarum montem, vitæ contemplatiuæ dulcedo signatur: inde ergo ad passionem venit, quia ex contemplatiuæ vitæ exercitio feruentissimus zelus, ad charitatis exercenda opera exire debet, pa. 328. col. 2. b. c. & 329. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b.

Soluite, & adducite mibi.

Asinus hinc, peccator est, quem per suam passionem soluere veniebat, nam non semper malo adherere debebat, & ideò Christus suam emendam & sperabat, & tractabat, in quo hominis pessima datur conditio, qui de proximo semel malo nunquam solui sperat, sed semper sinistrè præsumit, pa. 338. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & 339. col. 1. a. b. c.

Soluite, & adducite mibi.

Soluite, liberam seruiendi Deo voluntatem, iam in euangelio significat, quia dupliciter sunt homines Deo seruientes, l. propter legem. l. ex amore à lege soluti, pa. 273. co. 2. c. & 274. c. 1. a. b. c. et c. 2. a. b. c.

Generose Deo seruientes, ex amore est, pa. 274. col. 1. a. b. c.

Osanna filio David.

Christus filius David, in sacra pagina nominatur, quia in multis imago Christi fuit & figura, pa. 319. col. 2. c. et col. 2. a.

Ecce rex tuus.

Hic rex per sceptro & virga, doctrinam ante se portat, qua hominum mentes dirigit, corrigit, et castigat. Et quod doctrina sacra virga sit, pa. 347. col. 2. b. c. et 348. col. 1. a. b. c.

Venit tibi mansuetus.

Gubernatio Dei dulcedinem ficus: et oliuæ lenitatem, et vitis vigorem habet, pa. 282. co. 1. c.

Ecce Rex tuus.

Sacramenta et mysteria non in omnibus scripturæ locis sunt requirenda, sed in eis vbi litera textus nobis admirationem facit, sicut hinc, vbi Christus tam inusitatis caeremonijs Hierusalè est ingressus, pa. 303. c. 2. b. c.

Soluite, & adducite mibi.

Quia etsi peccatorum sua alligarunt peccata, solui potest tamen, quia malitia hominis, de malo in melius mutabilis est, pa. 338. col. 1. b. c. et co. 2. a.

Soluite.

Libertatem seruiendi Deo signat, nam in veteri lege alligati quodammodo legi erant, perfectus autem vir non alligatur legi in operanda virtute, sed ultra legem ad abundantiora virtutis opera se extendit, pa. 274. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Nam perfectus vir, etiã si nulla esset lex, Deo studiose seruiret, quia ab amore præcipue mouetur, pa. 274. col. 2. a. b. c. et 373. col. 1. b. c. et co. 2. a. b. c.

Hoc totum factum est vt adimpleretur.

Hic veteris & noui testamenti correspondentia annotatur, qua prædicator populo prædicare habet, pa. 275. col. 1. b. c.

A monte Oliuarum.

A monte Oliuarum ad redimendum genus humanum descendit, quia perfectus vir, sic contemplatiuam habet gerere vitam, vt erga proximum charitatis opera non omittat, pa. 328. co. 2. a. b. c. et 329. col. 1. a. b. c.

Adducite mibi.

Hic peccatorem hominem ad se adduci iubet, quia peccatores Deus benignè pertractat et recipit, pa. 338. col. 2. b. c. et col. 2. a. b. c.

Adducite mibi.

Asinus, peccator est, et ad se adduci Christus iubet, et superfedet, nam Christus cum peccatoribus humanissimè se gessit, pa. 371. col. 1. a. et col. 2. a. b. c.

Eum desuper sedere fecerunt.

Hæc enim fuit Christi vita & doctrina, omnem

Dominica prima Aduentus.

nem mundi pompam abijcere: & ideò à reformatione vitæ incepit: quod & apostoli fecerunt, nam à reformatione vitæ suam ceperunt prædicationem, pa. 388. col. 1. a. b.

Hoc totum factum est, vt adimpleretur.

In hoc docemur, quod Christus maximè curabat, & vitam & doctrinam iuxta scripturas disponere, maximè enim ponderat, concionatorem scripturam in concionibus sequi, omittere aliam physicam disciplinam, pa. 416. col. 2. c. & 417. col. 1.

Sedens super asinum.

Cum hic asinus peccator sit, signat quod cum peccatoribus Christus humanissimè se gessit, pa. 371. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Hoc totum factum est, vt adimpleretur.

Quam proprie scriptura hæc Isaiæ, ad hoc Christi factum adducta est. Et sic concionatoris optimi præcipua est conditio, proprie & non adulteratam afferre doctrinam, pag. 486. col. 1. & 2. & deinceps.

Item concionator quomodo scripturam facram proprie afferre debet, docetur pa. 487. col. 1. a. b. c.

Soluite, & adducite mibi.

Duo signantur in his verbis, primò asinum esse soluendum, deinde secundo, ad Christum esse adducendum: primum est præceptoris, secundum prædicatoris, quia concionator tantam habet habere sufficientiam, vt prius sit legis præceptor, deinde concionator, p. 500. c. 1. a.

Ecce Rex tuus.

Prelatorum & regum imago, scilicet quales esse habeant in vita & regimine, pa. 501. col. 1. b. c. & col. 2. a. & pag. 501. col. 2. b. c.

Vt adimpleretur quod per prophetam.

Concionatoris consummati sapietia, hæc esse debet, scilicet ex veteris testamenti lectione, veritates euangelicas illustrare, pa. 532. col. 2. b. c. & 533. col. 1. a.

Venit tibi mansuetus.

Quia rex pacis veniebat Christus, ideo mansuetus ingreditur, & bene rex pacis suis concordat præceptis, nam euangelica præcepta in pacificam hominum vitam sunt ordinata, pa. 412. col. 1. a. b.

Sedit super asinum.

Mirandum est, quanta, & qualia, circa hunc asinum Christus gesserit, vt eum leuaret, & leuaretur. Sic enim est, nam homo peccator maximè idiota & bestialis, grandi machinarum artificio in cælum ductus est, pa. 411. co. 1. b. c.

Osanna filio David.

Quomodo gloria & honor prædicationis, non concionatori sed Christo deferenda sit,

describitur, p. 446. co. 2. a. b. c. & 447. c. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Sedens super asinum.

Hæc voluit summam exhibere humilitatem, nam præcipua sanctorum religio, humilitas est & delectio, pag. 461. col. 1. a. b.

Sedens super asinum.

Docuit hinc Christus, humanam pompam & laudem conculcare. Quare hoc propter Christum facere, scilicet humanam pompam & laudem exuere, laudabile admodum est, pa. 561. col. 1. a. b. c. & col. 2. a.

Soluite, & adducite.

Hoc est, in libertatem hominem reducere: & hinc est, quod in die iudicij, de hoc libertatis dono, tam naturali quam euangelico, rigorosam Deo homo rationem reddet, pag. 400. col. 2. c. & 401. col. 1. a.

Sedens super asinum.

Vt ex hoc asino bonum aliquod eliceret, hominis siquidè industria hæc habet esse, vt ex malis hominibus bona quæ latent eliciat, sicut à feris animalibus pretiosa educimus, pa. 404. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Venit tibi mansuetus.

Vt nos mansuetudinem doceret, vnde in Christiano ira quomodo fugienda sit, vide, pa. 509. col. 1. c. & col. 2. a.

Osanna filio David.

Ex ore alieno pulchra est laus, quare laus propria semper fugienda est: et quæ dicatur laus propria, et quomodo ea vtendum sit, pa. 379. col. 1. a. b. c.

Soluite, & adducite.

Libertas hæc quam in noua lege Christus hominibus dedit, spiritus est et Christiana nimis: lutherani autem ad carnis et sanguinis libertatem omne Christianum esse deducunt, pa. 380. col. 1. c. et col. 2. a. b. c.

Et annotandum est, quod lutheranorum lingua de spiritu est, opera verò non nisi carnis et sanguinis, pa. 380. col. 2. a. b. c.

Sedens super asinum.

Noluit Deus inter homines suam ostentare gloriam, hinc rigurosam in die iudicij nobiles et illustres viri reddent rationem, quando ex rebus diuinis suam decreuerunt ostentare gloriam, pag. 560. col. 2. b. c.

Ecce Rex tuus venit tibi.

Quasi præstitus à patre, et missus in bonum hominum, et signatus à prophetis, vt ex hoc pastoris et regis ignorantia damnetur, cum regimen appetit, et anhelat, pa. 482. col. 1. et 2. et 483. col. 1. a.

Ecce Rex tuus.

A 2

Princi-

Principum et regum officium qualiter exercendum lit. pa. 500. col. 2. a.

Hoc totum factum est, ut adimpleretur quod per prophetam.

Notandum est, quomodo prophetæ et anti qui patres suis dictis et factis legem nouam il lustrarunt. pa. 532. col. 1. b. c. et col. 2. a.

Venit tibi.

Id est, in bonum ecclesiæ et ministrorum eius, quia certè in omnibus non sibi, sed in ecclesiæ protectionem venit. Vnde notanda anti quorum regum summa subiectio et obediētia, ecclesiæ et pontificibus præstata. pag. 501. col. 2. a. b.

Et ita reges, cur ecclesiæ ministros maximè semper honorarunt, et suis diuitijs decorarunt. vide pag. 501. col. 2. b. c. et 502. col. 1. a. b. c.

Item de regum defectibus, quando non sic suum profectu officium, quomodo sen tiendum lit. pa. 502. col. 1. b. c. et col. 2. a. b.

Ecce Rex tuus.

De regimine principum quale habeat esse. pa. 509. col. 2. b.

Alii cedebant ramos, alii sternerant vesti menta in via.

Notandum est, turba gentium quam reue renter et humiliter Christum Regem receperunt, et si despectum, et humilem, et abiectum. Sic etiam salus hominum non in intelligen dis fidei articulis consistit, sed in eis humiliter et reuerenter recipiendis. pag. 413. col. 2. a. b. c.

Posuerunt super eum vestimenta sua.

Apostoli Christum suis vestimentis deco rarunt. Sancti quomodo pulchritudo et aucto ritas sunt Dei et ecclesiæ. p. 439. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et deinceps.

Vnde sancti quomodo Dei vestimenta vo cantur. pa. 439. col. 1. b. c. et col. 2. a.

Item sancti quomodo Dei honorem, et ec clesiæ pulchritudinem excitant. pa. 440. col. 1. b. c. et col. 2. a. b. c. et deinceps.

Hoc totum factum est, ut adimpleretur.

Nota quod veritas euangelica, figuris desi gnata, et à prophetis illustrata, magnam vim in auditoribus imprimit. pa. 529. col. 1. a.

Vt adimpleretur quod dictum est.

Veritates euangelicæ in veteri lege suas ha bent radices. pag. 530. col. 1. c. & col. 2. a. b. c.

Vt adimpleretur quod dictum est.

Veritates euangelicas per figuras, & prophe tarum vaticinia firmare, est eas illustres & anti quioris esse generis ostendere. p. 533. col. 2. a. b.

Vt adimpleretur quod dictum est.

Veritates euangelicas, quare Christus vete ris testamenti testimonijs firmabat. pa. 533.

col. 2. c. & 534. col. 1. a. b.

Sedit super asinum.

Asinum hunc Christus ascendendo mouet, quia peccator culpa infectus, velut brutum ani mal à concionatore mouendus est. pag. 658. col. 2. b. c. & 659. col. 1. a. b. c.

Ascendit asinum.

Vt iam rebellem vinceret & moueret pec catorem, industriam singularem præstat apo stolus concionatoribus, qua rebellem vincat, & moueat peccatorē. p. 517. col. 1. a. b. c. & c. 2.

Ecce rex tuus venit tibi.

Vt rectores iudices & Reip. maiores in cō modum Reip. viuant: iudicum rectorum & prætorum status, qualiter prædicari habeat, vt Reip. sint vtilis. pa. 523. col. 1. b.

Item magnatum & illustrium virorum sta tus quomodo à concionatore concionari ha beat, vt suæ Reip. profint. pag. 522. col. 1. b. c. & col. 2. a.

Ecce rex venit tibi.

Id est, vt tibi rectitudinem & iustitiam ser uet. Et sic in omnibus à rege rectitudo est ser uanda. Quare pulpitem regis locus est, ubi ni hil subticendum est. pag. 514. col. 2. c. & 515. col. 1. a.

Quia pulpitem regis totius veritatis & re ctitudinis locus esse habet. pag. 515. col. 1. b. c.

Ecce rex venit tibi.

Rex quid significet, & quid sit eius officium. pa. 515. col. 1. b. c.

Item regum status quomodo prædicari ha beat. pa. 522. col. 2. a.

Hoc totum factum est, ut adimpleretur.

Sub figuris latebant euangelicæ veritates: & quare in lege veteri veritates coopertæ sub figuris manserunt. pa. 663. col. 1. a. b. c.

A monte Oliueti ad passionem venit.

A monte, qui locus contemplationis est, ad redemptionem hominum statim descendit: quia vita actiua & contemplatiua simul amplexanda à concionatore est, & à quocunque Chris tiano. pa. 690. col. 2. a. b. c. & 691. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b.

DOMINICA II. ADVENTVS.
Euangelium.

¶ Erunt signa in sole & luna, &c. Luc. 21.

Sol & luna mutabuntur.

Ol & luna sunt sapiētes, & præce ptores legis, quia lux unt & splen dor legis. pa. 16. col. 1. b.

Isti si mali fuerint, mutabuntur in dedecus & in grauissimas pœnas. pag. 695. col. 2. c. & 696. col. 1. a. b. c. & sequentibus abū dè depingitur.

Sol & luna mutabuntur.

Nobiles & potentes, sol et luna sunt mun di, & sic vide in quo magis nobilium vita, cla rescere deberet, & ab hoc iam mutati dicun tur. pa. 49. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Virtutes calorum mouebuntur.

Id est, extrahentur à mirifico ordine & cur su, quem in se habent. Vnde mirum ordinem rerum creatarum in quo Deus eas constituit. vide pa. 63. col. 1. a. b. c.

Nam dulcissima est contemplatio & atten tio orbis conditi, & rerum omnium ordinem videre. pa. 63. col. 1. a. b. c.

Appropinquat redemptio vestra.

Id est, merces laborum vestrorum, nam hoc sonat, leuate capita, id est, oppressa, certissima enim est laboris nostri corona. pag. 121. col. 2. a. b. c.

Cum potestate magna.

Tunc sic veniet cum potentia, quia in mun do humanitatem & benignitatem monstrauerat. pa. 253. col. 1. c. & col. 2. a.

Cum potestate magna.

Contra malos in die iudicij viuum testimo nium erit Apostolorum prædicatio. pag. 252. col. 2. a. b.

Tunc videbunt filium hominis.

Malis formidandus erit, quia cæci in prædi catione, & mirabilibus Christi extiterunt. Vg tibi Bethsâyda, vè tibi Corozaym, quia si in Tyro & Sydone. pa. 259. col. 1. b. c.

Respicite, & leuate capita vestra.

Gloria & honor viri iusti, ad quam in die iudicij leuatur. pa. 311. col. 1. a. b. c.

Leuate capita.

Mors & finis in die iudicij, quare gaudium & solatium iustis erit, malis verò dolor & tri stitia. pa. 337. col. 2. b. c. & 338. col. 1. a.

Appropinquat redemptio.

Bonis & iustis hoc dicitur, qui in die illo sal uandi sunt, sicut Noe, & qui cum illo in arca salui facti sunt in diluuium. pag. 306. col. 2. c. & 307. col. 1. a.

Cum potestate magna.

Rigurosam Dei iustitiam in die iudicij faciendam designat. pa. 313. col. 1. b. c.

Tunc videbunt filium venientem cum potestate magna.

Hinc perpendes, quanti æstimandum erat, quod Christus in terra cum peccatoribus hu manissimè se gessit, comedens, & cum eis cō uersans. pa. 371. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Erunt signa in sole.

Huius euangelij doctrina, homines terrere vult, & ad vitæ reformationem inducere, hæc

est enim euangelistarum, & prophetarum, atque sanctorum conditio, quod eorum do ctрина non curiosa & inutilia, sed vitæ semper reformationem intendit. pag. 386. col. 2. & deinceps. & pag. 390. col. 1. b. c. et col. 2. a. b. c. et deinceps. et 390. col. 1. c. et col. 2. a. b. c. et 391. col. 1. a. b. c. et 391. col. 1. b. c.

Cælum & terra transibunt, verba autem mea.

Gaudium maximum et securitas in his ver bis datur homini Christiano, intelligens quam firmum habet suæ virtutis præmiū. pag. 413. col. 2. b. c.

Erunt signa in sole.

Hoc timore vult Deus homines peccato res excitare, et in cælum leuare, nam etsi iusti his non egeant minis, quia amore ducuntur, tamen homo idiota peccator, grandi machi narum artificio in cælum ducendus est. pag. 411. col. 1. b. c.

Respicite & leuate capita vestra, quoniam ap propinquat redemptio.

Hæc doctrina dulcis est, pro perfectis & re ligiosis viris, ubi Christus eos lætos et iucun dos vult cum iudicij die facere: sic enim est, quod viris placida et suavis est proponenda doctrina, quæ eos reficiat et consoletur. pag. 385. col. 1. b. c.

Tunc videbunt filium hominis.

In iudicij die de libertatis dono rigurosam Deo homo reddet rationem, nam cum hic ef fet Christus mansuetus et hominis socius, vt libertate sua homo vteretur, hic iam riguro sus venit, vt de hac libertate rationem exigat. pa. 400. col. 2. c. et 401. col. 1. a.

Videte ficulneam & omnes arbores.

Per hanc rerum naturalium lectionem vo luit eos excitare, nam sic est, quod intellectus auditoris, per lectionem naturalem in cælestium rerum cognitionem maximè excita tur & leuatur. pag. 408. col. 2. b. c. et 409. col. 1. a. b. c.

Et quare intellectus hominis per res natu rales, in diuinarum rerum cognitionem ve niat. pag. 409. col. 1. a. b. c.

Tunc videbunt filium hominis.

Ad iudicandum homines, cuius utiq; iudi cium rectum erit: vnde si vis hoc rimari, vide iudex bonus & rectus quis dicatur. pag. 460. col. 2. a.

Videte arbores.

Quia lectio ex rebus naturalibus dispositio maxima est, ad euangelicam recipiendam do ctinam. pa. 411. col. 1. a. b.

Cum potestate magna & maiestate.

Tanquam verus iudex, vt de legis obseruātia rationem exigat, et rigurose quidem: nam lex Christiana vsque adeo recta est, quod ipsamet iustitia denominatur. pa. 411. co. 2. a b c
Videte arbores.

Quia naturalium rerum cognitio sitim et ardorem in homine excitat ad Deum perueniendi. pa. 409. col. 1. c. et col. 2. a.

Cum potestate magna & maiestate.

Grandem suam maiestatem et gloriam ostendet, ad confundendum magnates et illustres, qui non veriti sunt in praesentia diuinæ maiestatis in hoc mundo suam excessiuē ostentare gloriam et potentiam: de quo magnam in die iudicij reddet rationem. pa. 560. co. 2. b c.

Respicite, & leuate.

Respicite, non oculis corporalibus, sed ratio ne ipsa perpēdit et liberate, quoniam appropinquat redemptio, nam ratio ipsa sapiētis et boni viri oculi sunt. pag. 460. co. 1. a b c.

Erunt signa, in sole.

Ad deterrendum malos, hoc euangeliū his verbis timorem incutit, nam peccatoribus in peccato submersis talis est proponēda doctrina. pa. 385. col. 1. a b.

Respicite, & leuate capita.

Id est, attente considerate, quia appropinquat vitæ vestrae ratio, si mali, vt poenas luāt, si boni et perfecti, quod exactam Deo rationem reddent de suæ perfectionis occasu. pa. 503. co. 2. c. et 504. col. 1. a.

Videte arborem.

Quia veritates euangelicas rerum naturalium illustrare doctrinis, concionem non denigrat, sed illustrat. pa. 403. co. 1. c. et col. 2. a b c. et pa. 404. co. 1. a b c.

Videte arborem.

Nam veritates diuinas rationibus naturalibus confirmare valde concionatori cōducit. pa. 492. co. 2. a b c.

Videte ficulneam.

Christus, varietate dicendi, per varia exempla in doctrina sua vsus est, quia homines infirmos curabat, et ideo veluti infirmis varia doctrinae fercula ministrabat. pa. 658. col. 1. c. et co. 2. a.

His fieri incipientibus respicite, & leuate capita.

Et si dies iudicij terribilis et formidabilis sit, et timorem incutiat, Christus tamen hac die suos voluit lætificare et consolari discipulos. Quia differentia est prædicandi iustis aut peccatoribus: quæ differentia describitur. pa. 513. c. 1. c. et 514. c. 1. a b c. et c. 2. a b c.

Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

Fidelitas Dei ad homines, in his quæ illis promittit. quā sit infallibilis. pa. 634. col. 1. b c. et co. 2. a b.

Respicite, & leuate capita vestra.

Quia iusti erant apostoli, lætitia et gaudio reficiendi erant: etiam si dies iudicij tremenda sit: quia iustus hominibus, dulcis est proponenda doctrina: quæ eorum mentem reficiat. pa. 513. co. 2. c. et 514. col. 1. a. et co. 2. a.

Erunt signa in sole, luna, & stellis.

Stellæ sunt concionatores euangelici, et sol, quia lux fuerunt mundi. Et tunc in eis signa erunt, si mali et peruersi ex hoc mundo abierunt, quia de bono in malum mutabuntur: contra quos in die iudicij veritates ipsæ euangelicæ querellam formabūt, quia eis no cuerunt. pa. 671. co. 2. b c.

Respicite, & leuate capita vestra.

Hoc tantum bonis dictum est, quia eorum appropinquat redemptio: malis autem hæc verba non dicuntur, quia eorum appropinquat perditio, quia eorum prosperitas in hoc mundo eorum fuit fors et portio. pa. 631. col. 2. c. et 632. co. 1. a.

Erunt signa in sole & luna.

Tremenda iudicij dies. pa. 698. co. 1. et. 2. et 699. col. 1. et 2.

Erunt signa.

Verecundia grandis, quam mali concionatores in die iudicij patientur, ponderatur maximè. p. 696. co. 1. a b c. et deinceps per totum caput.

DOMINIC. III. ADVENTVS.
Euangelium.

¶ Cū audisset Ioānes in vinculis opera Christi. Matthæi 11. cap.

Mittens duos de discipulis suis.

VT Christi opera et miracula viderent, et sic eorum vinceretur intellectus, nam inuidebant illi, auditoris si quidem non mouetur voluntas, nisi prius eius vincatur intellectus. pa. 12. col. 1. c.

Quid existis videre?

Laudauit, et extulit nimis Ioannem Baptistam, vt eos suæ afficeret doctrinæ, nam affectio ad concionatoris doctrinam, auditori manum porrigit. pa. 13. co. 1. a.

Qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Hic corrigit excessiuū hominum ornatū. pag. 504. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. 513. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Misit duos de discipulis suis.

Misit eos ad Christum, vt instruerentur, nam maxima tenebantur inuidia, vt videntes Christi sapientiam, Ioannis minueretur sapientia & valor

& valor: nam in Christi præsentia omnis humana sapientia vilescit. pa. 96. col. 2. a b c.

Mittens duos de discipulis suis.

Misit eos ad Christum, vt docerentur, & sic ad Christum conuerterentur, nam docere auctorem potentissima est pars ad eius cōuersionem. pa. 13. co. 1. a.

Pauperes euangelizantur.

Quare Christus voluit, quod pauperes regnum cælorum annuntiasent, & tam sublimati manerent, quia Dei mira est conditio, debiliora & infirma mundi extollere & sublimare. pa. 77. col. 2. a b.

Pauperes euangelizantur.

Vt ex eis, qui viliores & magis sunt in mundo infimi, exeat lux & eruditio euangelij, & sic gloria soli Deo tribuatur: Et hæc est mira Dei industria erga infimos, & malos etiā concionatores. pa. 3. co. 1. b c. & col. 2. a b c. & pa. 4. co. 2. a b c.

Quid existis videre?

Laudauit Christus Ioannem, quod pauper ac poenitens esset, vt nos doceret, quod quia doctrina quam docebat, cælestis erat, cælestē etiam exigebat concionatorem. pa. 89. co. 2. a b c. & deinceps.

Quid existis videre?

Laudauit illum, vt eius leuaret, & extolleret in conspectu populi auctoritatem. Expedit siquidem, prædicatorem apud populum in pretio haberi, quia concionatoris fundamentum religio est. pa. 2. co. 2. a.

Quid existis videre?

Laudauit illum, quia maximè conducit episcopos & concionatores in conspectu populi non reprehendi. pag. 28. col. 2. b c. & 29. co. 1. a b c. & co. 2. a b c.

Graue enim est, in episcopum delinquere. pa. 29. col. 2. c. & pa. 30. col. 1. a b.

Ecce ego mitto angelum meum.

Nam euangelij viuendi forma, quam Ioannes et Christiani seruant, angelorū potius, quā hominum est. pa. 92. co. 1. c. & co. 2. a b.

Item quia forma angelica viuendi, quam docet Christiana lex, quod diuina & supercælestis sit, in vndecim locis scripturæ sacre ostenditur. a pa. 91. co. 2. a b c. vsque ad pa. 96.

Arundinem vento agitatam.

Laudauit illum, quod in opere & doctrina integerrimus & consistens esset vir, & non arundo, quæ intus vacua est: in confusione eorum concionatorum, qui cum verbis abundant, & doctrina carent, vacui sunt. pa. 13. co. 1. a b c. & pa. 16. col. 2. a b.

Ecce ego mitto angelum.

Illum mittere asserit, & quod non se ingessit in prædicationis officium, docere vult: siquidem prædicator vocatus esse debet tanquam Aaron. pag. 28. col. 1. c. & col. 2. a b.

Quia hic est grauis peccatorum morbus, in prædicationis officium sese intromittere. pa. 28. co. 2. a b. & pa. 40. co. 1. a b. & pag. 31. col. 1. a b c. & co. 2. a b c. & pag. 32. co. 1. a b.

Vnde auditas nimia prædicandi damnatur. pa. 17. co. 1. a.

Cæci vident.

Quasi diceret ad discipulos, cæci iam me vident & cognoscunt, & vos adhuc nō videtis. Nam euangelij res à Christo operata, quasi visæ dicuntur, vt homo iam excusari non valeat. pa. 259. b c.

Qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Per hoc insinuat, in domo Christianorum & domo Christi, explodendam esse rerū temporalium recreationem. Et sic est, quod post Christi aduentum, bonis temporalibus renūtiatum est. pa. 252. co. 2. b c. & pa. 253. co. 1. a.

Cæci vident, claudi ambulant.

Nam hæc Christi miranda opera Christum esse Deum demonstrabant, vnde hoc in die iudicij cōtra eos clamabit: Væ tibi Corozayn, væ tibi Betsayda, quia si in Tyro & Sydone factæ fuissent virtutes, & c. pa. 259. co. 1. b c.

Cum esset Ioannes in vinculis.

Mirum est, quod cum amicus Dei esset, in vinculis existeret. Sed hæc est amicitie Dei conditio, continuo amicos suos laboribus implere & erūnis. pa. 336. co. 1. b c. et col. 2. a b.

Sic enim Abel innocēs et Dei amicus, imaginem sanctorum qui pro Christo sunt persequuti gessit. pa. 306. co. 1. b c.

Dicere ad turbas de Ioanne.

Viri sancti, qui pro Christo labores tolerant, quantum sibi solatij habere esse, quod Deus eorum maximè curat, & honorat. pag. 330. co. 2. c. et 331. co. 1. a b c. et co. 2. a b c.

Cæci vident.

Non verbis ad discipulos Ioannis respondit, sed ipsis publicis operibus: nam pastorum opera publica esse debent, & quæ pro se respōdeant. pa. 337. co. 1. b c. & 338. co. 1. a b c.

Cæci vident, claudi ambulant.

Videtur, quod hic Christus, publicè suas prædicet virtutes, cum tamen secreta debere esse prædicauerit. Attamē facti quādoque iuste prædicant suas virtutes. pa. 338. co. 1. c. et co. 2. a.

¶ Quid existis videre?

Mirum est quanta cura & sollicitudine Christus Ioānem coram populo efferat laudibus, nam cum euangelij esset prædicator, expedie

bat maximè. Siquidem autoritas & opinio concionatoris, apud populum maximè ponderat, vt auditores doctrinam recipiant. pag. 469. col. 1. a b c.

Ecce mitto angelum.

Ioanes à Christo plusquam humanitùs laudatus est. Quia Ioannes sicut & cæteri apostoli, ab ipsa diuina manu mirabiliter sunt formati. pag. 577. col. 2. a b.

Qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Hic notandum, q̄ his verbis Christus Ioanem ab inani gloria & pompa mundi exutù esse ostendit, nam humanam pompam & gloriam propter diuinam conculcare: laudabile admodum est. pag. 61. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Quid existis in desertum videre?

Mirum laudandi artificium, Ioannes laudè fugiebat, & Christus laudabat. Sic enim est, q̄ laus propria fugienda est: & quæ dicatur laus propria. pag. 379. col. 1. a b c.

Quid existis in desertum videre?

Deus sanctos suos laudat, & mirabiliter extollit, quia pulchritudo & autoritas sunt Dei et ecclesiæ. pag. 439. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & deinceps. & pag. 440. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & deinceps.

Item de laude sanctorum, & eorum veneratione & reuerentia, vide in tabula litera s. verbo Sancti.

In domibus regum sunt.

Hic Ioannem Baptistam extra domos Regias, & mundi negotia esse notat, quia ex hoc egregius fuit prædicator euangelij: nam sancti & euangelij prædicatores quò magis ab exterioribus rerum tumultibus sunt segregati, eò magis ac delicatius diuina tractarunt negotia. pag. 443. col. 1. a b c. & 444. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Ecce mitto angelum meum.

Mirum in modum Christus Ioannem extulit, & laudauit, Quia eius merita & dignitatè sicut Deus attingebat. Cæterum nos, quia sanctorum secretum & meritum nõ ita attingimus, hinc est quòd concionator parcè & temperatè in sanctorum laudibus se gerere debet. pag. 550. col. 2. a b c. & 551. col. 1. a b c. *Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & vidistis.*

Non eos arguit de malitia & inuidia, quam intus portabant, sed dulciter ex signis quæ fiebāt curauit: quia debiles & infirmi. erāt, quia peccator in concione positus, infirmus est, & more infirmi est reficiendus. pag. 516. col. 2. a b. & 517. col. 1. a b c. & pag. 657. col. 2. b c. & 658. col. 1. a b c.

Euntes renuntiate Ioanni, &c.

Non eos rationibus & doctrina vincere voluit, sed tantum ex operibus. Nam sicut brutum ex visu mouetur, & nõ per intellectum, sic auditor peccato infectus, velut brutum animal in concione mouèdus est. pag. 658. col. 2. b. & 659. col. 1. a b c.

Cœpit dicere ad turbas de Ioanne.

Exagerat hic Christus religiosissimam Ioanis vitam, vt intelligamus quantum religiosa concionatoris vita ponderet: nam bonitas concionatoris doctrinæ adiuncta, maximè auditori mouet, & consolatur. pag. 702. col. 2. a b c. & 703. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 704. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Item quia bona concionatoris vita, ipsius doctrinæ neruus est, quæ doctrinam fortificat. pag. 714. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Et tandem de religiosa concionatoris vita, vide in 4. lib. tit. de bonitate concionatoris, & in tabula litera E. verbo exhortatio.

Qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Curiam regiam incolentibus videtur Christus, vestimètorum vitium tribuere. Et sic est quòd curia locus est vbi grandis in hoc & in alijs residet vitiorum multitudo. pag. 513. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Quare in curia regia necessaria nimis est doctrina, quæ vitia extirpet, & colligationes & ambitiones dissoluat. pag. 513. col. 2. a b.

Cœpit dicere ad turbas de Ioanne.

Id est, exagerare eius optimam vitam, propter auctoritatem doctrinæ, quia concionatoris optima vita lac quoddam est ipsius doctrinæ, quod spiritum & vitam doctrinæ præstat. pag. 713. col. 2. a.

In domibus regum sunt.

Diuitum & nobilium vbi prophana viget, status, quomodo à concionatore prædicari habeat. pag. 522. b.

Item magnatum & illustrium virorum status, quomodo à concionatore prædicari habeat. pag. 522. co. 1. b c. & col. 2. a.

Pauperes euangelizantur.

In his verbis, maximè Deus fauet pauperibus, sicut & in alijs scripturæ locis: ideo pauperum status quomodo à concionatore prædicari habeat, vt Christiani sint pauperes, & fauore diuino non fraudentur. vide pa. 522. col. 2. c. & 523. co. 1. a b.

Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.

De scádalo & mola afinaria, ad collum eius, qui dedit, missa. vide pa. 699. co. 2. b c. & pag. 700. col. 1. a b.

Item scandalum damnatur, & qualiter bonum fieri possit. pa. 434. co. 2. c. & 435. col. 1. a.

Dominica

DOMINICA QVARTA ADVENTUS.

Euangelium.

Miserunt Iudæi ab Hierosolimis sacerdotes, & leuitas. &c. Ioan. 1.

Tu quis es?

VIA Ioannes tam supremus habebat esse euangelij prædicator, tã austeram elegit vitam, quòd homines an Deus esset, vel homo dubitabāt. Hinc patet, quata est obligatio concionatoris ad virtutem, & quanta prædicationis maiestas, quòd tam grandem exigit præparationem, pa. 1. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Ego vox clamantis in deserto.

Non dixit ego sum vox, quasi mea sit vox sed vox eius qui intus in me clamat. Quasi dixerit, ego quoddam sum organum & instrumentum mortuum, per quòd Deus in me clamat: nam à me homine puro, tam sublimes non possunt prodire veritates, sed Dei voluntas est à me tam infimo homine euangelij sui margaritas educere. pa. 2. col. 1. c. & deinceps. per totum caput.

Dirigite viam domini.

Notandum quòd Ioannes, à reformatione vitæ suam incepit prædicationem, nam doctrina moralis ad concionandum eligenda est. pa. 386. col. 2. & deinceps.

Item quia his maximè temporibus, illa est magis necessaria doctrina, quæ homines bonos, quam sapientes reddat. pa. 392. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Hinc patet concionatorum abusus, nam ommissa morali doctrina, vnusquisque ad ingenij sui talentum doctrinam prædicandam eligit. pa. 87. col. 1. a b.

Tu quis es?

Si tanto se præparauit Ioannes virtutis ornamento, hoc inquam fuit, vt veritatum margaritæ: quæ per os eius exire debebant, suum vtq; valorem apud homines non perderent. pa. 7. col. 1. b.

Non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.

Ponderanda est, Ioannis humilitas. Vnde aduertendum est, q̄ sicut Ioannes Christu calciamenti corrigiam, esse indignum se soluere fatetur, sic concionator se indignum esse fateri habet, vt scripturam sacrã aggrediatur, nam ibi calciamenti corrigia Christi soluitur. Vnde in his misterijs scripturæ, ponderat maxime concionatoris humilitas. pa. 44. col. 1. a. et. 166. col. 2. a b c. & 176. col. 1. a b c. & 177. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia non sum ego Christus.

Noluit Ioannes, q̄ gloria prædicationis sibi daretur, sed Deo. Deo enim semp reddenda est, gloria, ex prædicationis fructu. pa. 5. col. 2. b c. *Confessus est & non negauit.*

Bis repetit, confessus est, & non negauit, nã difficile apparet gloriam talem, & dignitatem repudiare. Hic apparet amor grandis quem Ioannes ad Christum gerebat. Nam hic, talè sibi libertatem dedit & imperium. pa. 251. col. 2. a b c.

Nam amor, leue & suaue reddit, Christianæ legis pondus. pa. 253. col. 1. b c.

Confessus est & non negauit.

Appetitus humanæ gloriæ hic rescinditur. pa. 262. col. 1. b c.

Dirigite viam domini.

Nam si peccatorum via statim in suo initio nõ dirigitur, sed curua manet, illico peccator suis peccatorum nexibus, alligatur & irritatur. pa. 271. col. 2. a b c.

Ego vox clamantis.

Bene vox, quia per ipsum loquutus est Deus, siquidem doctores sancti, legis christianæ organa sunt. pa. 289. col. 2. b.

Cuius non sum dignus corrigiam.

Ponderanda est sancti huius viri humilitas. Quia enim euangelij prædicator venerat, primum omnium humilitate maxima vestiri oportebat. Quia absq; humilitate impossibile est, in prædicationis officio proficere. pa. 291. col. 2. b c. & pa. 290. col. 2. b c.

Ego vox clamantis in deserto.

Dei dicebat esse vocem & non suam. Quia quòd intelligebat & prædicabat, non sibi sed Deo tribuebat. Siquidem ingenij proprii confidentia errorem & hæresim parit. pa. 291. col. 2. c. & 292. c. 1. a. & p. 290. col. 1. a.

Ego vox clamantis in deserto.

Sancti enim non fui, sed Dei voces & organa sunt. pa. 268. col. 2. a b.

Ideo sanctorum sensus in scriptura sacra, semper preferendus est. pa. 288. co. 1. b.

Quia sancti, ex peculiari Dei auxilio, sanctæ scripturæ consequuti sunt intelligentiam. pa. 290. col. 1. a.

Ideo vera studendi forma, est imitando lectione sanctorum.

Hinc est quòd sanctis doctoribus, in expositione scripturæ, maxima est exhibenda reuerentia. pa. 323. col. 1. a b. & col. 2. a b c.

Quia sanctorum est prærogatiua, & priuilegium, in mysticis sensibus indagandis recta intelligentia. pa. 324. col. 1. a b.

Non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.

Hic se humilem in soluendis incarnationis misterijs ostendit, damnatur proinde hic concionatorum excessus & temeritas, in inquirendis misterijs & sacramentis. pa. 303. col. 2. c.

Hinc concionatoris error est, in lectione scripturæ, omnia deglutire nec aliquid relinquere scire. pa. 346. col. 1. b. c.

Dirigite viam domini.

Aduertendum est, quod Ioannis sermo, ab inutilibus & curiosis quæstionibus & punctis alienus, à reformatione vitæ hominum exordium habuit. Sic enim ab hominum pœnitentia & vitæ reformatione ex præcepto dñi, suam inceperunt Apostoli prædicationē. pa. 388. col. 1. a. b. & 391. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & 392. col. a. 2. c. & 3. 93. col. 1.

Dirigite viam domini.

Doctrina hæc Ioannis, moralis fuit & hominum saluti conducens, Apostolis enim & Prophetis moralem semper doctrinam Christus præcepit prædicare. pa. 388. col. 1. c. & col. 2. a. b.

Hinc colligitur adulterium concionatorū quando loco scripturæ sacræ, physicam & non moralem concionantur disciplinam. pa. 416. col. 2. c. & 417. col. 1. a.

Vnde concionatorum vitium, qui ex omnibus quæ legunt, nihil eligere sciunt, sed omnia quæ legunt, in pulpito euomunt. pa. 382. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & 383. col. 1. a. b. c. & 384. col. 1. a. b. c. & 385. col. 1. 1. c. & col. 2. a.

Confessus est & non negauit.

Seipsum Ioannem exinanivit, quia fideliter Christi negocium & prædicationem agebat, non utique tanquam suum, sed veluti Dei negocium, in confusionem concionatorū qui temporalis lucri gratia, seipsum & non Christum prædicant. pa. 448. col. 1. a. b. c.

Confessus est, & non negauit quia non sum.

Noluit Ioannes Christi gloriam & honorē furari, quia sicut Christū prædicabat, ita sibi prædicationis gloriam, & honorem tribuebat quare concionatores seipso prædicantes, latrones dicuntur. pa. 448. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Confessus est & non negauit.

Noluit Ioannes per honorem Dei, ad suum temporale lucrum transire: sed fideliter confessus est, se Christum non esse, damnatur hic concionatores qui seipsum prædicantes, & honorem sibi tribuentes, per Deum quasi per pontem ad seipsum transeunt. pa. 448. col. 2. a. b.

Confessus est & non negauit.

Concionatores, qui sibi prædicationis gloriam & honorem usurpant, seipsum Christum faciunt, & adulteri vocantur. pa. 448. col. 2. b. c.

& 449. col. 1. a. b. c.

Et quàm maxime isti offendant Deum. pa. 249. col. 1. a. b. c.

Confessus est & non negauit.

Intrepide ausus est Ioannes, veritatem fateri quod non esset Christus, quia non seipsum prædicabat sed Christum, quare concionatores se ipsos prædicantes, veritatem prædicare non audent. pa. 449. col. 1. c. et col. 2. a. b. c.

Confessus est & non negauit.

In contemplatione diuinæ maiestatis, potentes huius mundi exinanire se, et alas potentie suæ deponere habent. pa. 561. col. 1. a. b. c.

Dirigite viam domini.

Doctrina hæc, de reformatione hominum & moralis est, non de physica et curiositate hominum, siquidem doctrina moralis semper in concione eligenda est. pa. 386. col. 2. et deinceps. Vide in tabula liter. d. verbo. doctrina.

Confessus est & non negauit.

Fideliter officium suum Ioannes exercuit, soli Christo, eius honorem et gloriam obseruans. Vnde habes exhortationem ad concionatores christianissimam, vt fideliter euangelicam prædicationem in Deum diligant. pag. 451. col. 2. a. b. c. et 452. col. 1. a. b. c.

Dirigite viam domini.

Maximæ est importantiæ doctrina hæc, nã si semel via christiana dimittitur & curva manet, difficile postea dirigitur. Vnde quàm demissa & curua hodierna die maneat Christianorum via, vide. pa. 504. col. 2. a. b. c. & 505. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Confessus est & non negauit.

Fideliter Ioannes suum exercuit officium, nõ propter se, sed propter Deum, vnde fideliter propter Deum prædicationis officium exercentes, pauci videtur reperiri concionatores. pa. 453. col. 1. b. c.

Confessus est & non negauit.

Fidelitas maxima Ioannis Baptistæ, dũ confessus est quod non esset Christus. pa. 453. col. 2. a. b. c.

Confessus est & non negauit.

Fidelitas sanctorum hic notatur, qui non solũ veritates diuinas, fideliter tractarunt, sed lucro exposuerunt, vt domini vineam auerent. pa. 454. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Confessus est & non negauit.

Fructum prædicationis non sibi assumpsit Ioannes, sed Deo tribuit, vnde concionatores fructum prædicationis sibi assumptes, quàm grauiter offendant. pa. 456. col. 1. a.

Confessus est & non negauit.

Hic Ioannes gloriam & honorem prædicationis

tionis repudiavit, et in Christum retulit. Nam honor & gloria prædicationis, quomodo non sibi deferenda sit. Vide. pa. 446. col. 2. a. b. c. et 447. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.

Humilitas maxima Ioannis annotatur. Si quidem sanctorum humilitas, præcipua est semper eorum religio. pa. 461. col. 1. a. b.

Cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.

Nullam sibi Ioannes, humanam popam tribui voluit, in Dei præsentia. Nam humanam pompam et gloriam, propter diuinam exuere, laudabile admodum est. pa. 560. col. 2. a. b. c. et 561. col. 1. a. b. c. et col. 2. a.

Dirigite viam domini.

Ioannis Baptistæ prædicationis, ab hominum pœnitentia & vitæ reformatione incepit. pag. 387. col. 1. c. et col. 2. a. b. c.

Vnde Ioannes Baptiste, prædicationis exordium, singulare habet esse concionatoribus exemplar. pa. 387. col. 2. c.

Confessus est & non negauit.

Laudem propriam fugit Ioannes. Vnde laus propria quomodo fugienda, et quæ dicatur laus propria, pa. 379. col. 1. a. b. c.

Non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.

Noluit Ioannes etiam si nobilis et insignis esset vir, in præsentia Christi suam ostentare gloriam. Vnde nobiles et illustres viri, quam reddent in die iudicij rationem, quia in diuinæ maiestatis præsentia, suam voluerunt ostentare gloriam. pa. 560. col. 2. b. c.

Dirigite viam domini.

Idest, non sinatis vitæ vestræ perfectionem cadere, sed erigite vitam. Hinc est, quod religiosi exactam Deo rationem reddent, de suæ perfectionis iactura. pa. 503. col. 2. c. et 504. col. 1. a. b. c.

Idest mysteria, eius diuinam personam tantam gentiam, non sum dignus soluere. Vnde notandum est, quã humiliter Ioannes reuerentiam sacrosanctis Dei mysterijs exhibuit. Quia fidei nostræ mysteria non superbe, sed verecundè et humiliter aspicienda sunt. pa. 426. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b.

Et quomodo hæc fidei mysteria, non in seipsis, sed in sanctis doctoribus aspicienda et veneranda sunt. pa. 426. col. 1. a. b. c.

Cuius non sum dignus.

Hic Ioannes, de Christi persona testimonium fideliter exhibuit, et quomodo sancti tanquam lux et veritatis diuinæ testimonium, in ecclesia à Deo sunt constituti, vide. pa. 442. col. 1.

a b c et deinceps.

Ego vox clamantis in deserto.

In deserto Ioannes versabatur, vt perfectius prædicationis mysterium caleret. Nã quo sancti et concionatores magis ab exterioribus rerum tumultibus sunt segregati; eo magis ac delicatius diuina tractarunt mysteria. pa. 443. col. 1. a. b. c. et 444. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et pa. 457. col. 1. a. b.

Cuius non sum dignus.

Hic Ioannes non seipsum prædicat, sed Iesum Christum, vnde sancti quomodo non se ipsos prædicarunt, sed Iesum Christum, vide. pa. 446. col. 2. a. b. c. et 447. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Quia sancti fidelissimè scripturam sacram tractarunt, veluti Dei negocium, et non suum. pa. 446. col. 1. c. et col. 2. a. b. c.

Ego vox clamantis in deserto.

In deserto Ioannes prædicabat modo nostra hac tempestate, grandis apparatus ad concionandum videlicet requiritur, Pulpiti, cāpanarum et gentium. pa. 621. col. 2. c. et 622. col. 1. a. b. c.

Vox clamantis in deserto.

Ioannes etiã in opidis et ciuitatibus prædicauit, cum Herodem reprehendit. Sed non contentus est, nisi etiã per solitudines et campos peccatores insequeretur: nam concionator quomodo more venatoris auditorem insequi debet, quousque eum tanquam prædam apprehendat describitur. pa. 518. col. 1. c. et col. 2. a. b. c.

Ego vox clamantis in deserto.

In deserto Ioannes prædicabat, quia Christus et Apostoli et sancti, omni loco & tempore, quo se opportunitas offerebat, prædicabant. pa. 618. col. 2. a. b. c. et 619. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et deinceps.

Ego vox clamantis in deserto.

In omni loco, et populis et deserto concionabatur Ioannes, nostra hac tempestate sic non fit, quomodo autem pulpiti et apparatus concionandi, sicut modo versatur, modernus est & à recentioribus adinuentus. pa. 618. col. 2. a. b. c. et 619. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Ego vox clamantis in deserto.

Hic Ioannes non dicit suam esse vocem, sed vocem Dei, qui per ipsum clamat. Quia religiosi concionatoribus non solum sapientiam præstat ad concionandum, sed os, & dicendum stilum tribuit. pa. 595. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et 596. col. 1. a. b. c.

Ego vox clamantis.

Nam qui religiosi concionatores, voces Dei sunt, amplum & grande libertatis imperium clamant.

clamandi in concione consequuntur, mali autem non nisi timidum & pusillanime, esto etiam ab eis doctrina sit recipienda. pag. 96. col. 1. a b c.

Cuius non sum dignus corrigiam.

Grandis viri huius in hoc ostenditur humilitas ex hoc ostenditur quod superbia a concione tore fugienda maxime sit, & humilitas amplexanda. pa. 689. 1. a b c. & col. 2. a b c

Confessus est & non negauit.

Fidelitas Ioannis ostenditur quia ad Christum omnem suum praedicationis fructum & officium referre volebat, quandoquidem sanctorum principale intentum fuit semper, fideliter auditores ad Christum mouere. pag. 704. col. 1. b c.

Ego vox clamantis in deserto.

Dato malus concionator, dum nomine dei praedicat, vox Dei sit, attamen bonus proprius vox dicitur Dei, quia fructum in auditoribus producit. Vox autem mali concionatoris quomodo palato eius adharet sine fructu, vide pag. 706. col. 2. a b c.

Ego vox clamantis in deserto.

In deserto praedicare & ubique, mos erat sanctorum, & Christi, & Apostolorum. pa. 621. col. 1. a b c.

Quia zelus tantus erat antiquorum ad concionandum, quod per epistolas & adhuc ex carceribus, christianis concionabantur. pa. 621. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Attamen non sic hodie fieri videtur, nam effectus auiditas nimia praedicandi appareat, falsa potius quam verus zelus his nostris temporibus apparet. pa. 689. col. 2. b c.

IN NATIUITATE DOMINI.

Euangelium.

In principio erat verbum. Ioan. 1. cap.

Verbum caro factum est.

Involutus est in carne, & ibi mirabilia egit, ut in infirmo homine sua ostenderet omnipotentiam & gloriam. pa. 2. col. 1. c & deinceps per totum caput.

Verbum caro factum est.

Adiunxit se verbum diuinum tam vili & infirmo hominis naturae. Ut debilia & infirma mundi extoleret. pa. 77. col. 2. a b.

Vidimus gloriam eius.

Quia in infirmitate carnis positus, mirabilia ac diuina eius opera resplenderunt. p. 2. c. 1. c.

Vidimus gloriam eius.

Nam imago patris, Dei extitit filius in terra. pa. 110. col. 2. a b.

Vidimus gloriam eius.

In hoc, quod tam supremus fuit splendor huius operis, quod in eo omnes leges mundi obscuratae manserunt. pa. 96. col. 2. a b c.

Verbum caro factum est.

Mysterium hoc, credendum in christiana lege praestitit Deus, ut hominis infrenaret intellectum. pa. 51. col. 1. a b.

Et habitabit in nobis.

Vt nos sua humanissime clementia & sanctitate lucraret, unde de spiritu Dei humano vide. pag. 125. col. 2. a b c. & pa. 123. col. 1. a. & pa. 125. col. 2. b c. & pa. 126. col. 1. a.

Vidimus gloriam eius.

Idest in carne humana caelestia & mirabilia opera, ne humanum solum esse putarent, haec enim fuit Christi attentio, diuina esse omnia ostendere. pa. 94. col. 1. b c.

Vidimus gloriam eius.

Quia euangelij res, sicut Christus doctrina, & miraculis corroborauit, quasi visae dicuntur. pa. 259. col. 1. b c.

Item quod euangelica lex diuina sit, & quod eius auctor fuerit Deus maximum argumentum, vide pag. 269. col. 1. b c.

Vidimus gloriam eius.

Gloriam Christi, quomodo vidimus nouae legis professores, p. 258. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Habitauit in nobis.

Humanitas & benignitas Christi, quomodo in nobis in hac natiuitate apparuit, p. 253. col. 1. c. & col. 2. a.

Vidimus gloriam eius.

Quia in natiuitate Christi, omnia veteris legis sacrificia & figurae claruerunt, & hominum oculis apparuerunt. pa. 241. col. 1. a b c.

Verbum caro factum est.

De incarnatione domini, vide, pa. 260. col. 1. a b c.

Verbum caro factum est.

Lex noua dicitur propter incarnationis nouitatem, quam hic Deus operatus fuit, in hoc quod eius filius caro factum est, pa. 258. col. 2. b c. & pa. 259. col. 1. a.

Verbum caro factum est.

Idest factus est Dei filius, misericors, clemens unde, in natiuitate Christi, nouam clementiam & dulcedinem, quare Christus demonstrauit. pa. 252. col. 2. b c.

Verbum caro factum est.

Idest, benignus et nobis humanus, quia caro haec duo designat, apparuit enim benignitas et humanitas saluatoris nostri Dei, pag. 294. col. 1. b.

Verbum caro factum est.

Caro, nuda sine armis, debilis & infirma, quia Gedeon bellum contra Madianitas, sic

etis armis, hoc incarnationis mysterium significabit. pa. 318. col. 1. b c.

Verbum caro factum est.

Haec incarnationis Christi veritas, per omnem scripturam sacra, usque ad Apocalypsim depicta est, pa. 293. col. 1. b c. et col. 2. a b c.

Vidimus gloriam eius.

Incarnationis mysterium quomodo nobis clare monstratum est, pa. 294. col. 1. a b.

Item incarnationis mysterium, sicut arbor suam produxit fructum, quem iam nos euangelij professores vidimus. pa. 294. col. 1. b c. et col. 2. a.

Item incarnationis mysterium illuminatur. pa. 313. col. 2. c. & 314. col. 1. a.

Item hoc incarnationis mysterium in cantico. Confitebor tibi tibi domine adumbratur. pa. 316. col. 2. a b.

Verbum caro factum est.

Hoc enim est matrimonium, quod inter Christum et Ecclesiam, in informatione Euae ex costa Adam fuit adumbratum. Quod unicum est negotium ab initio scripturae usque huc. pag. 292. col. 2. a b c. & 293. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 295. col. 2. b c. & 296. col. 1. a b c.

Verbum caro factum est.

Quomodo multifarie, multisque modis, Deus nobis fuerit loquutus, & tandem hic nobis in filio. pa. 293. col. 2. c. et. 294. col. 1. a.

Vidimus gloriam eius.

Modus quo concionatores, Euangelij claritatem indagare habeant. pa. 320. col. 2. a.

Verbum caro factum est.

Hinc non mirum, postquam pro hominibus caro factum est, quod cum peccatoribus humanissime se gesserit, comedens & cum eis conuersans, unde quam humanissime cum eis se gesserit, vide. pa. 371. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

In principio erat verbum.

Eloquentiam miram, quam Ioannes Euangelista, in enarratione huius euangelij seruauit, vide, pa. 587. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Verbum caro factum est & habitabit in nobis.

Hic Deus diuinam pompam & maiestatem renunciauit, & caro factum est, ut in nobis habitaret, quare utique decet, ut homines propter Deum humanam pompam & gloriam renunciant. pa. 560. col. 2. a b c. et. 561. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Et habitabit in nobis.

Dei studium in hoc incarnationis mysterio, fuit inquirere, quomodo magis hominibus placeret, habitans & cum eis conuersans. Sic hominis christiani intentum habet esse, non quomodo peccata fugiat, sed quomodo Deo

magis seruiat. pa. 402. col. 1. c. et col. 2. a.

Ecce video caelos apertos & Iesum stantem.

In secundo natiuitatis die sancti Stephani, explicatur haec auctoritas. pa. 350. col. 1. a b.

Verbum caro factum est.

Incarnationis mysterium, vide. pa. 549. col. 2. a b c. & 550. col. 1. a b.

Peperit filium suum primogenitum.

Mariae virginis punctum & perfectio est, Dei esse matrem. pag. 552. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Paruulus natus est nobis.

Vt nos propter ipsum paruuli efficiamur, unde quomodo propter ipsum, paruuli effici debemus. Et qui sint de hoc paruulorum nomine. pa. 379. col. 1. a b c.

Inuoluit eum pannis & posuit in praesepe.

Hic iam christiana paupertas incepit, & apparuit in eius natiuitate, ut homines christiani intelligant, quod temporalia bona, & huius seculi diuitias antiquis Deus promisit, a nobis autem, vitae Christi professoribus, retraxit. pa. 237. col. 1. b c. & col. 2. a.

Apparuit benignitas & humanitas.

Incarnationis mysterium, quomodo antea obscurum in veteri testamento & Prophetis erat, & nobis apparuit. pa. 294. col. 1. a b & deinceps, & quomodo etiam successiue apparuerunt veritates euangelicae, vide in tabula, littera. v. verbo. veritates.

Verbum caro factum est.

Caro tripliciter accipitur, vide ad expositionem huius loci pag. 628. col. 2. a b c & deinceps.

Gloria in excelsis Deo.

Gloria quomodo varie in sacris accipitur litteris. p. 637. col. 1. c. & c. 2. a b c. & deinceps.

Vidimus gloriam eius.

Haec gloria, quam Ioannes asserit nos in eius vidisse natiuitate, quomodo intelligatur. pag. 638. col. 1. b c.

In mundo erat, & mundus eum non cognouit.

Mundus, quomodo tripliciter accipitur, & agit ad huius loci declarationem. pa. 627. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Apparuit benignitas & humanitas.

Quomodo veritas euangelica, admodum partus nascitur, & apparuit. p. 528. col. 1. b c. & col. 2. a.

Peperit filium suum primogenitum.

Incarnationis mysterium, letitiae motibus & affectibus, ponderatur a Dauid. pa. 616. col. 1. b c.

IN CIRCUNCISIONE DOMINI.
Euangelium.

¶ Postquam completi sunt dies octo, ut circūcideretur. Lucæ. 2. cap.

Vt circuncideretur puer.

IC docet, carnis & sanguinis saporem, abijciendum & circuncidendum esse, pa. 89. col. 2. b c. et pa. 90. col. 1. a b c. et col. 2. per totum.

Vt circuncideretur puer.

Circuncisus est sicut primum totius nostræ vitæ exemplar. Quia unicuique rei suum præstat exemplar. pa. 16. col. 1. a & sequentibus.

Postquam consummati sunt dies octo.

Vt adimpleret legem, & homines doceret legem fore seruandam. Hæretici sine lege viuunt, suo adherentes beneplacito. p. 59. co. 2. a.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Iesus idest dulcedo, unitatis & pacis auctor nam legis gratiæ, præcipuum est, pax & unitas, pa. 117. col. 2. a b c.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Idest dulcedo, gratia, & suauitas, & qualiter in lege nostra hoc amarum & dulce adueniunt. pa. 123. col. 2. a b c. & pa. 124. col. 1. a b c.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Propter doctrinæ suauitatem, quæ ab ore eius processit, siquidem suaues animæ vnctiones, sacræ scripturæ sunt præcepta, pa. 21. col. 2. b.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Mel & suauitas sub lingua eius, & mellis conditionem, vide pa. 50. col. 1. a.

Vt circuncideretur puer.

Vt legem adimplendo, principes & nobiles ad hoc pronocaret, in hoc enim clarescere habent nobiles, pa. 49. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Vt circuncideretur puer.

Quia cum futurus esset legis doctor, primo legem opere impleuit, siquidem prædicator, primo se discipulum constituat oportet. pa. 1. col. 2. c. & pa. 2. col. 2. a b, & pa. 3. col. 2. a b.

Vocatum est Iesus.

Suauitas nominis, in lege christiana apparet, pax enim, & christiana tranquillitas in lege summè commendatur. pa. 63. col. 1. a b.

Vt circuncideretur puer.

Vt doceret, quod legis mandata: fide & obedientia percipi debent, pa. 50. col. 2. c.

Vocatum est Iesus.

Dulcedo enim tota & nominis suauitas, in eius scripturæ cognitione relucet, pa. 108. co. 2. a b.

Vnde scripturæ sanctæ solatium maximū, plene describitur, pa. 111. col. 2. a b c.

Vocatum est Iesus.

De suauis & dulci Christi spiritu, pa. 122. co. 1. c. & col. 2. a b c, & pa. 123. col. 1. a b c, & co. 2. a b c, & pa. 124. col. 1. a b c.

Vocatum est Iesus.

De humano & pietatis Christi spiritu, pag. 125. col. 2. a b c, & pa. 123. col. 1. a.

Vocatum est Iesus.

Idest suauitas & clementia, vnde spiritus sanctis mira clementiæ industria, ad lucrandum homines, pa. 125. col. 2. b c, & pa. 126. col. 1. a.

Vt circuncideretur puer.

Adimpleuit legem, ut ostenderet, hominē sine lege minime oportere esse, quia lex circunligat & ordinat omnes potentias hominis & sic euangelium, quomodo omnes hominis potentias componit, vide, pa. 263. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Item frenum est quo eius infrenatur natura, pa. 268. col. 2. a b c, et, 269. col. 1. a b c.

Item sola lex euangelica, hominis sensualitatem comprimit pag. 269. col. 1. a b c.

Item euangelium, omnibus membris hominis, regulas viuendi et præcepta sigillatim imponit, pa. 270. col. 1. c, et col. 2. a b.

Item iugum ceruicem hominis comprimēs est euangelium, pa. 268. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Ex costa Adæ formatur Eua, cum iactura et infirmitate lateris Adam. Sic hic iam incipit cū sanguinis iactura, prodire ecclesiæ sponsa et formari, pa. 242. col. 2. b c, et pa. 243. col. 1. a b.

Circunciditur.

Vt fides quam nobis prædicaturus erat, operibus associaret, siquidem fides operibus associanda est, pa. 244. col. 1. a.

Vt circuncideretur.

In hoc christi opere apparuit verè humanitas, quia pro nobis tenerrime sanguinem fudit, & benignitas, et gratia salutis, quæ omnia ex amore ad nos processerūt, p. 253. col. 1. c, et col. 2. a.

Humanitas et benignitas Christi, quomodo hic apparuit, pa. 253. co. 1. c. et col. 2. a.

Vt circuncideretur puer.

Assumpsit supra se legem, ut nobis eam suauē relinqueret. Sic enim Christi iugum suaue est et leue, pa. 253. col. 1. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Patitur in corpore, et sub legis iugo se ponit, ut nobis libertatem spiritus donaret, quia ubi spiri-

spiritus domini ibi libertas. p. 254. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Christus non ex lege sed, ex amore hominis, circuncisus est, quia non ad legem tenebatur. Quomodo Deo seruiētes, in duplici sunt differentia. Alij ex lege, alij ex amore, pa. 273. colum. 2. c. et 274. colum. 1. a b c. et colum. 2. a b c.

Vnde generose Deo seruiētes, ex amore sunt, pa. 274. col. 1. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Nam etsi ad legem non teneretur, ut virtutis et religionis alijs esset exemplum circuncisus est, nam necessarium est, virtutis exemplū pa. 336. col. 2. b c, et pa. 337. col. 1. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Nam etsi ad legem non teneretur, in hoc ostendit perfecti viri conditionem, qui nō alligatur legi in operanda virtute, sed ultra legē ad abundantiora virtutis opera se extendit. pa. 274. col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Itē quia perfectus vir etiā si nulla esset lex, Deo studiose seruiret: quia ab amore præcipue mouetur, pa. 274. col. 1. c, et col. 2. a b c.

Quia perfecti viri attentio non habet esse ea solum operari, quæ ab arathro eripiant, sed quæ ulterius ad virtutis perfectionem procedant, po. 274. col. 2. b c.

Quia ad perfectionem non procedere, retro cedendi periculum est. pa. 274. col. 2. c, et 275. col. 1. a.

Vt circuncideretur puer.

Nam licet ad legem non teneretur, ex amore legem adimplet, et in hoc iuxta Paulum, qui spiritum gratiæ induit nō dicitur esse sub lege, Quia præcipue à Dei amore et affectione, præcipue mouetur, pa. 273. co. 1. b c, et co. 2. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Assimilari se voluit per omnia peccatori, carnem humanā summēs, et sanguinem fundens, et hinc est quod cum peccatoribus, in omnibus humanissimè se gessit, comedens et cum eis conuersans, pa. 371. col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Idest dulcedo et suauitas, sic enim lex eius gratiæ lex dicitur, et præcepta eius, in suauē et pacificam hominum vitam sunt ordinata. pa. 412. col. 1. a b.

Vocatum est nomen eius Iesus.

Sicut ipsa Christi persona, dulcissima et suauius omnibus erat, sit verba eius dulcia existebant, quando quidē eloquētia Christi in dicen-

do, dulcissima erat, et quæ oēs ad se attrahebat, p. 590. c. 2. a b c, et 591. c. 1. a b c, et co. 2. a.

Vt circuncideretur puer.

In hac carnis circuncisione docet Christus, carnem nostram & sanguinem circūcidendā esse. Et oblectamenta carnis à nobis abscindēda. Nostri temporis tamen lutherani, nihil aliud quàm carnis et sanguinis libertatem prædicant, et ad hanc carnis et sanguinis libertatem, omne christianum esse deducūt, pa. 380. col. 1. c. et col. 2. a b c.

Vnde lutheranorum lingua, de spiritu est, opera vero eorum, non nisi carnis et sanguinis reperies. pag. 380. colum. 2. a b c.

Qui enim vitam spiritus agit et non carnis, in operibus agnoscitur et non in verbis, nam spiritus quod sit in homine agnoscitur, si de se fructum aliquem extra producat, pag. 380. col. 2. a b c.

Nam quod spiritus in hominē sit, agnoscit, si carnem et ossa non habet. pa. 381. col. 1. a.

Vt circuncideretur puer.

Iam carnem circuncidit, et opera in seipso infirmitatis ostendit, ut hominem christianum consolaretur. Nam bonitas concionatoris et opera, dum doctrinæ adiunguntur: auditorē maximè consolatur in virtutis via, pag. 702. col. 2. a b c. et 703. col. 1. a b c. et col. 2. a b c. et & pa. 704. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Vt circuncideretur puer.

Ecce iam operibus, puer hic virtutis viam nobis ostendit, antequam verbis. Vnde vitæ opera, quomodo Christus prius in mūdo quā doctrinam adduxit, pa. 674. col. 2. c. et 675. co. 1. a b c. et col. 2. a b c, et 676. col. 1. a b c, et col. 2. a b c. et 677. col. 1. a b c.

IN EPIPHANIA DOMINI.

Euangelium.

¶ Cum natus esset Iesus in Bethleem Iudæ. Matthæi. 2. cap.

Vidimus stellam eius in oriente & venimus adorare eum.

PIVS illuminati sunt, dñe moti & accensi ad querendum Deum, hominis enim mouetur bene volūtas, si pri⁹ eius vincitur intellectus,

pa. 12. col. 1. c.

Idem.

Homines prius docendi sunt deinde mouēdi. pa. 13. col. 2. c.

Idem.

Ad hoc ut homo in virtute proficiat, prius in legis cognitione, instruendus et illuminād⁹ est, pa. 103. co. 2. b c. et pa. 104. c. 1 per totum.

Vidimus stellam eius.

Stella

Stella hæc eorū obscuravit humanā sapien-
tiam, nam in Christi præsentia, omnis huma-
na sapiētia vilescit. pa. 96. col. 2. a b c.

Vidimus stellam & venimus.

Docere & illuminare hominis intellectu, vt
statim ad Deum veniat, potentissima est con-
cionatoris pars. pa. 12. co. 2. a b. pa. 13. co. 1. a.

Ecce Magi ab oriente veniunt

Magi sapientes sunt, qui sapientes, in maxi-
ma sunt dispositione, faciliter ad Deum ve-
niendi. Dulcissima enim est orbis conditi cō
templatio, ad talem effectum. pag. 63. col. 1.
a b c.

Vidimus stellam & venimus.

Naturalis enim sapientia in eis, & humana
non sufficiebat, nisi stellam vidissent, quando
quidem disciplina naturalis, ad regnum cælo-
rum consequendum, non sufficit. pa. 88. col. 1.
c. & col. 2. a. *Idem.*

Doctrina enim sacra quæ supercælestis est
sciētia hominē format & disponit ad regnū
cælorum, pa. 88. col. 2. a b c.

Vidimus stellam.

Hæc stella sacræ doctrinæ est cognitio, hæc
enim est quæ fortius rebellem hominis ani-
mum vincit, pa. 98. col. 2. b c.

Sciscitabatur a doctoribus, vbi Christus nasceretur.
A doctoribus legis, sunt inquirēda mysteria,
vnde quare legis præceptoribus fidei myste-
ria, curiosius indagare sit licitum, pa. 52. col. 1.
a b c., & col. 2. a b c.

Vidimus stellam & venimus.

Nā intelligētia rei, eius amorem parit. pag.
102. col. 2. b c. per totum.

Quia prius est rem intelligere, quàm eā a-
mare, pa. 99. col. 2. b c.

Item ex intellectu mādatorū Dei, corū
pendet affectio & adimpletio, p. 103. co. 2. a b

Nā intellectus, volūtatis est maritus, à quo
impregnatur, pa. 104. col. 1. a b.

Sciscitabatur a doctoribus, vbi Christus.

Populus à doctoribus legis, fidei mysteria
accipere debet, nā alij legē scire tenentur tāquā
præceptores alii vt auditores, pa. 60. col. 2. a b.

Rex Herodes sciscitabatur.

Et iā si rex tamē doceri cupiebat: malignè
quærebat nobiles viri in sacras litteras nostrā
atate curiosi, nō sincere percundātur, p. 49. c.
1. b. & col. 2. a b. *Idem.*

Nobiles viri & principes in quo magis cla-
rescere debēt. p. 49. co. 1. b c. & col. 2. a b.

Sciscitabatur ab eis vbi Christus

Nā & si mali essent Scribæ & Pharisei, ab
eis est expectāda veritas: nā præceptoris ma-
lita, veritatē euāgelicā nō inficit. p. 3. c. 1. a b.

Itē prædicatores mali, à prædicationis offi-
cio nō secluduntur, pa. 4. col. 2. b c.

Itē prædicatoris poluta vita, veritatē quam
prædicat non poluit. pa. 5. col. 1. a b c.

Rex Herodes turbatus est.

Quia rex erat, turbati nō debebat, regis ve-
ri forma describitur. pa. 79. col. 1. a b.

Ecce Magi ab oriente veniunt

Magi, sapiētes sunt, veniunt vt de Christo te-
stimoniū perhibeāt, sapiētes enim viri, legis
sunt lux & splendor, pa. 16. col. 1. b.

Sapientū multitudo fanitas est, & conser-
uatio reipu. pa. 15. col. 2. b c.

*Congregans omnes principes sacerdo-
tum. Sciscitabatur.*

Ad sacræ scripturæ & legis disputationem,
quomodo sæculares sint admittendi, p. 34. co.
1. b c. & col. 2. a. & pa. 35. col. 2. vsq; in finem
capitis.

Sciscitabatur ab eis.

Vt postquā veritatē sciret, ea male vteretur.
Nā veritas diuina, aliquibus venenū est & no-
cua, pa. 37. co. 2. p totā, et pa. 38. col. 1. a b.

Nā veritatē diuinā, hominis ignorātia & ma-
lignitas, in venenū vertit. pa. 38. co. 1. a.

Sciscitabatur a doctoribus.

Scripturæ sacræ expositionem, ab eius do-
ctoribus petendam. pa. 45. col. 1. b.

Ab oriente veniunt.

Vbi sol viget & oritur, solis conditio & na-
tura, pa. 91. col. 1. a b. & pa. 96. col. 2. a b.

Vidimus stellam, & venimus.

Scriptura lux est veritatis, quia ex eo q̄ intel-
lectum instruit amoris ardorem in voluntate
gignit. pa. 102. col. 1. b c. quod vsque in finem
capitis probatur.

Vidimus stellam eius.

Animæ nostræ lumē, quod nos in Deum di-
rigit, scriptura sancta est, quod nūquā ex-
tinguitur. pa. 112. col. 2. & pa. 113. col. 1. a b c.
& col. 2. per totam.

Ab oriente veniunt.

Ab oriente veniunt, id est ab ortu solis quia
sol iustitiæ apparuit. Vnde solis tres sunt effe-
ctus principales. pa. 116. col. 1. c.

Vidimus stellam eius & venimus.

Volūtas hominis male mouetur vt aliquid
amet, nisi prius eius illuminetur intellectus.
pa. 99. col. 1. a b.

Idem.

Voluntas in Dei amorē accenditur, si prius
instruatur intellectus. pa. 102. & 103. vsque in
finem capitis.

Vbi est qui natus est Rex Iudeorum.

Mirum est videre libertatem & imperiū, in
præsen-

præsentia Herodis, inquirendi alium regem,
sed hæc omnia facit amor, qui libertatē & im-
periū in homine generat. pa. 25. 1. col. 2. a b c.

Inueniunt puerum.

Mirū est Deū & regē querere, & puerū fra-
gilem inuenire. Sed hæc erat eius benignitas
& humanitas quæ apparebat, quomodo autē
hæc apparuit benignitas & humanitas, p. 253.
col. 1. c. & col. 2. a

Item in natiuitate quare Christus nouā cle-
mentiam & dulcedinem demonstrauit, p. 252
col. 2. b c.

Ecce Magi ab oriente.

Reges & principes, maximum semper ho-
norem & reuerentiam, Dei ecclesiæ detulerūt
pag. 211. col. 1. a b.

Vidimus stellam eius in oriente.

Stella eius quam videmus, eius est euangeli-
ca veritas, quæ lux est indeficiens, quæ homi-
nem semper illuminat & dirigit, pa. 339. col.
2. a b c. & pa. 340. col. 1. a b c.

Sic enim scriptum est & tu Bethleē terra Iuda.

Hic indagabatur natiuitas Christi, per vete-
ris testamenti scripturas. Sic etiam conciona-
toris consummati sapiētia, hæc esse debet, sci-
licet ex veteris testamēti lectione, veritates e-
uangelicas illustrare, pa. 532. col. 2. b c. & 533.
col. 1. a.

Proidentes adorauerunt eum.

Nā & si reges erāt, in præsentia Christi pro-
strati sunt. Quia in cōtēplatione diuinæ maie-
statis, potētes & illustres mundi alas suæ potē-
tiæ complicare habent, pa. 561. col. 1. a b c.

Ecce Magi ab oriente veniunt.

Mirū est, quā sapiētiā & ingeniū Deus in
his repositus gentilibus. Vnde quare Deus
in gentilibus sapiētiæ suæ thesaurū repositus
vide pa. 408. col. 1. c. & col. 2. a b.

Vnde gentiles, bona & mala quæ posside-
bant, explicantur, pag. 405. col. 2. b c. & 406.
col. 1. a b c.

Vide etiam de gentilibus multa, in tabula,
littera, g. verbo gentiles.

Sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.

Inquirebat Herodes scripturas, nō vt inde si-
bi vtilitatē caperet, sed vt in malum verteret.
Hæc est siquidē hæreticorum conditio, nun-
quam ad sui vtilitatē scripturā legere, sed vt
aliud sibi lucrum acquirant, p. 424. col. 2. b c.
& 425. col. 1. a

Proidentes adorauerunt eum.

Suam humanam pompam & gloriam depri-
mere, reges isti pro nihilo duxerunt, quia hu-
manā pōpā & gloriā, ppter diuinā exuere &
cōculcare, laudabile admodū & christianū est

pa. 560. col. 2. a b c. & 561. co. 1. a b c. & co. 2. a.

Ecce Magi ab oriente veniunt.

Excitati sunt reges isti & illuminati per stel-
lā, & rerū naturalium lectionē, quia intellectus
hominis per naturalē philosophorū lectionē,
in rerum cælestium cognitionē maximè excita-
tur & inducitur. pa. 408. col. 2. b. c. & 409. co. 1.
a b c.

Et quare intellectus hominis p res naturales
in diuinarū cognitionē veniat, p. 409. c. 1. a b c

Quia lectio naturalis dispositio maxima est
ad euangelicam recipiendā doctrinā, pa. 411.
col. 1. a b.

Ecce Magi veniunt.

Ducti sunt maximè à Deo: et etiā à sūma,
quā habebāt, rerū naturalium cognitione, quā
doquidē naturalium rerum cognitio, sitim & ar-
dorem in homine excitat, ad Deum perueniē-
di, pa. 409. col. 1. c. & col. 2. a

Orbis conditi cōtēplatio in diuinæ maiesta-
tis cognitionē nos excitat, abunde describitur
pa. 409. col. 2. c. & 410. col. 1. a b c & col. 2, a
b c, et pa. 411. col. 1. a b c.

Proidentes adorauerunt eum.

Isti reges in præsentia Christi, nullā volue-
runt ostentare gloriā, in cōfusione magnatū
quandoquidē nobiles et illustres viri maximā
in die iudicij rationē reddent, quia in diuinæ
maiestatis præsentia, suā decreuerunt ostenta-
re gloriā pa. 560. col. 2. b c.

Sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.

Non suo ingenio fretus, veritatem inquire-
bat, sed à præceptoribus legis indagabat, se au-
ditorē legis constituens. In cōfusione eorū,
qui in scriptura sacra, sine discrimine om-
nes se præceptores illi exhibēt. p. 378. c. 2. a b c

Ite & renūtiare mihi vt ego veniens adorē eum.
Simulatio hæc Herodis, prudentia munda-
ni hominis fuit, quæ nō prudētia, sed illius fal-
sa est imago, quæ alias sagacitas dicitur. pag.
458. col. 1. b c. et col. 2. a

Proidentes adorauerunt eum.

Quam sincere et humiliter reges isti, Chri-
sto se subiecerūt, vnde regū summā subiectio-
nē et obedientiā Ecclesiæ et Pōtificibus præ-
stitam, vide pa. 501. col. 2. a b.

Reges Ecclesiæ ministros maximè semp ho-
norarūt, et suis diuitijs decorarūt. p. 501. c. 2.
b c. et p. 502. c. 1. a b c.

Proidentes adorauerunt eum.

Nā etsi reges isti sūmā videbāt, in puero pau-
pertatē et deiectionē, reuerenter tamen sicut
Deū suscipiebāt. Quia salus hoīs, nō in intelli-
gēdis et scrutandis fidei articulis cōsistit, sed in
eis humiliter et reuerenter recipiēdis. pa. 413.
col. 2. a b c.

Dominica in Septuagesima.

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA. Euangelium.

¶ Simile est regnum cælorum homini qui exiit primo mane. Matthæi. 20. cap.

Exiit primo mane.

De appetitu et inclinatione statim ad Deū perueniēdi, cū ad vsum rationis deuenerit quis, pa. 57. col. 2. a b c, et pa. 58. col. 1. a b c.

Exiit primo mane.

Opus est q̄ statim homo ad Deū perueniat antequā in bruti cōditionē mūdus eū vertat hominis enim natura et appetitus eius statim arte pulhēda est, pa. 59. col. 1. b. et deinceps, et pa. 60. col. 1. b.

Redde illis mercedem.

Grandis est christiana merces, nam nihil debitū pro virtute, paruum. Calix aquæ frigidæ res magna, pa. 10. col. 1. c.

Calicis aquæ frigidæ, merces, pa. 10. col. 2. a.

Calicis aquæ frigidæ virtus et calor, pa. 10. col. 2. a.

Redde illis mercedem.

In labore christiano et fide, omnia sunt magna, pa. 10. col. 1. c. & pa. 9. col. 2. b. c. & pa. 10. col. 1. a b c.

Nemo nos conduxit.

Qui conducūt, concionatores sunt, isti deficiunt quando non docent. Docere enim potentissima est cōcionatoris pars, ad introducēdum hominē in vineā, pa. 13. col. 1. a.

Auditoris mouetur volūtas, si prius eius vincitur intellectus, pa. 12. col. 1. c.

Quod præcipue mouet est, docere scripturā, hæc enim est, quæ fortius rebellē hominis animū mouet, vincit, & p̄sternit. p. 98. c. 2. b. c.

Nemo nos conduxit.

Christianū à prædicatore moueri vnde proueniat, pa. 12. col. 1. b c.

Doctrina sacra est quæ hominē disponit & format ad regnum cælorum. p. 88. col. 2. a b c.

Nemo nos conduxit.

Pastoris est cōducere, vel per se docēdo, vel per alios inquiredo eos, pag. 26. c. 2. b c. & per totum caput.

Ite in vineam meam.

Vitis huius vineæ est virtus, virtus quemadmodum colēda sit, pa. 58. b. & pa. 59. per totū.

Nemo nos conduxit.

Quod maximè cōducit & suadet, vt auditores ad vineā dñi veniāt, est iuxta suū statū doctrinā auditorib⁹ proponere. p. 86. col. 1. a b.

Nemo nos conduxit.

Quod maximè attrahit & cōducit auditores, ad vineā dñi laborandā, auctoritas & opinio cōcionatoris est, p. 469. c. 1. a b c. & quādo cōcionator talis nō est, est nemo.

Nemo nos conduxit.

Quod maximè cōducit auditores ad vineā

dñi, est iuxta qualitātē audientiū, doctrinā sibi applicare. pa. 385. col. 2. a

Vnde cōcionatorū vitii est, pauperib⁹ diuitiarū materiā prædicare, & cōtra. pa. 385. col. 2. b c. & 386. col. 1. a b.

Vnde cōcionatorū vitia in prædicatione, q̄re auditores ad vineā, nō cōducāt, vide in tabula littera. c, verbo cōcionator.

Quia nemo nos conduxit.

Cōcionatores, seip̄os prædicātes, nullū auditorē ad vineā cōducūt. Qui autē sint, & quam parū fructū faciāt, seip̄os prædicātes, vide pa. 448. col. 1. a b c. & co. 2. a b. & 449. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Doctrina cōcionatorū, quæ homines ad vineā cōducere habet, moralis habet esse, et quæ hominis reformationē respiciat, nō blanda & suaui & curiosa sed rigida & amara, p. 386. c. 2. & deinceps, & p. 390. c. 1. b c. & c. 2. a b c. & deinceps, & p. 390. c. 1. c. et. c. 2. a b c. et 391. c. 1. a b c.

Stantes in foro.

Quasi velit dicere, q̄ forū locus nō sit apt⁹ ad stādū, et merito de eorū māsione in foro reprehendūtur, quia forū locus est, vbi omne cōsciētix bonū diffūditur et p̄ditur, p. 503. c. 1. b c.

Quia multi sunt vocati pauci vero electi.

Quod multi sint vocati pauci vero electi, iuxta rerū naturalium cōditionē fit, nam hominum vsui nō oēs res sunt accōmodatæ, sed solū paucæ, quæ eligūtur, sic etiā hoīes ad regnū cælōrū multi sunt vocati, pauci vero electi. pa. 383. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Multi sunt vocati, pauci vero electi.

Quod pauci ad cælōrū regnū pueniant, nō mirū, quia rerū preciosarū cōditio est, difficile attingi posse. pa. 490. col. 1. c. et col. 2. a b.

Sic erunt primi nouissimi &c.

Nā beatorū sedes, quæ in cælo assignatæ sūt, secretū quoddā est: quod hoīes non attingūt, sed in die iudicij referendū est. Quis prim⁹ et quis nouissimus esse debeat. pa. 550. col. 2. c.

Quia nemo nos conduxit.

Multoties nō conducitur ad vineā auditor, quia in concione non docetur bene et instruitur eius intellectus: nō enim mouetur eius voluntas, quin prius vincatur eius intellectus, Quod egregiè explicatur. pa. 656. col. 1. c. et. c. 2. a b c. et 657. col. 1. a b c.

Vnde intellectus ad voluntatē ordo describitur. pa. 655. col. 2. b c.

Vnde intellectus et voluntas quasi maritali affectu, et adunatione quadam coniunguntur. Est enim ipsius voluntatis maritus, à quo grauidatur: voluntas ipsa. pa. 656. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Nemo

Dominica in Sexagesima.

Nemo nos conduxit.

Male peccatores, in peccato submersi, ad vineā conducuntur, vnde peccatorem à peccato erradicare, quomodo fiat. pa. 647. col. 2. b c. & 648. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Religiosi concionatores, facilius auditores conducunt, quam mali, quia amplum & grande libertatis imperium dicendi in concione consequuntur, mali autem non nisi timidum & pusillanime, pa. 596. col. 1. a b c.

Item quia religiosi concionatoribus, non solum sapientiā ad concionandum, sed os & dicendi stylum Deus tribuit, pa. 595. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 596. col. 1. a b c.

Item quia religiosus vir, scripturæ cor pene tenet, & ideo fortius primus mouet. pag. 663. col. 2. c. & 664. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Quem stylum dicendi concionator habere debeat, vt auditores facile cōducatur, vide in tabula littera, s, verbo stylus.

Quia nemo nos conduxit.

Quia multi concionatorum, potius ad se auditores conducunt, quam ad Christum. Sāctorum autem principale intentum fuit, fideliter auditores ad Christum mouere & conducere. pa. 704. col. 1. b c.

Quia nemo nos conduxit.

Non conducunt concionatores, quia spiritu dicendi carent, vnde in concionatore quid sit iste spiritus, vide, p. 718. col. 2. b c. & deinceps per totū titulum, de spiritu concionatoris.

Quia nemo nos conduxit.

Conducuntur facile auditores, dū satis eorum docetur intellectus, quia eorum volūtas non mouetur, nisi eius vincatur prius intellectus. pa. 653. col. 1. a.

Quia nemo nos conduxit.

Conducuntur facile auditores, dū cōcionatores veritates bene dispositas, & optimo stylo cōcionatas audiunt. Nam veritatem bene dispositam appetere, naturale est auditoribus. pa. 657. col. 2. a.

Vnde veritas & virtus à rusticis hominib⁹ non ita dulcis sicut à sapientibus colligitur. p. 598. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Bonus concionator facile cōducit, quia virtus, neruus doctrinæ eius est qui vires ad mouendum tribuit. pag. 669. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 670. col. 1. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Itē bonus cōcionator facilius mouet et cō-

ducit, quia optima vita imperium sibi dicendi tribuit. pa. 670. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Vita autem concionatoris mali, libere & audaciter loquendi, sibi facultatem aufert. p. 671. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Itē quia auditor, potius fidem adhibet male concionatoris vitæ, quā illius bonæ doctrinæ, 673. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 674. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia nemo nos conduxit.

Vita cōcionatoris, quātū importet q̄ bonis operibus sit sociata, vt peccator à p̄fūdo peccati exeat. pa. 704. col. 2. b c. & 705. col. 1. a b c.

Quia vox mali concionatoris, non conducit, quia pallato eius adheret. ibidem.

Quia nemo nos conduxit.

Verba cōcionatoris boni, quia Deo propinquior est, maiorē mouēdi et cōducēdi auditorē virtutē habēt, quā mali cōcionatoris verba. pa. 707. col. 2. b c. et. 708. c. 1. a b c. et. c. 2. a b c.

DOMINICA IN SEXAGESIMA. Euangelium.

¶ Exiit qui seminat, seminare semen suum.

Lucæ. 8. cap.

Semen est verbum Dei.

In hoc euangelio tractatur, de auditione verbi Dei, nam cum semē sit verbum Dei, et terra recipiēs semē sit cor hominis, oportuna est materia vt hic differatur. Primū ergo punctum est scire, auditorem moueri à concionatore vnde proueniat. pa. 12. col. 1. b c.

Item q̄ auditoris tunc mouetur voluntas, si prius eius vincitur intellectus. pa. 12. col. 1. c.

Itē, q̄ mouere auditorem, victoria quædam concionatoris est, pa. 13. col. 2. c.

Item non mouentur in concione auditores, quia eos non docent legem. Docere enim potentissima est concionatoris pars, pa. 14. col. 1. a b, & sequentibus, & pag. 12. col. 2. a b. & p. 13. col. 1. a & col. 2. c.

Exiit qui seminat.

Sicut à seminatore digesto, & iam in arte seminandi artifice, semen spargendū est sic à sapientioribus expectanda est cōcio. p. 15. c. 1. a.

Non referunt fructum.

Auditoris prudētia qualis esse habeat in concione, vt fructum ferre possit, pa. 15. col. 2. b.

Semen est verbum Dei.

Sicut panis, homini corporalem vitam præstat, ita hoc panis semen vitam æternam homini præstat, pa. 24. col. 2. a b c.

Quia qui audit verbum Dei, iam signaculū in se habet ad vitam æternā. pa. 24. col. 2. b c.

B 2 Exiit

Exiit qui seminat.

Pastoris officium, est seminantis officium, pag. 22. col. 2. b. c.

Et non referunt fructum.

Quare verbū Dei, non fructificet, in auditoribus. Est utique, quia multi sese concionatores exhibent, non ex zelo sed ex nimia auditate sui, pa. 18. col. 2. a. b.

Semen est verbum Dei.

Verba Dei, qualiter animę vitam æternam præstent, pa. 23. col. 2. a. b. c. & sequentibus per totum caput.

Et non referunt fructum.

Quare verbum Dei, non imprimat & fructificet in auditoribus, est quidem prædicatorum morbus, pag. 28. col. 2. a. b.

Et non referunt fructum.

Impeditur fructus seminantis quia inter prædicatores & pastores, contentiones oriantur. pa. 30. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Item impeditur fructus, quia doctrina moralis nõ eligitur, sed curiosa, pa. 386. co. 2. & deinceps, pa. 391. col. 1. b. c. & 392. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Et fructum non referunt.

Vt verbū Dei fructificet, qualis habeat esse, concionatoris oratio, p. 7. co. 2. b. c. & p. 8. c. 1. a.

Et fructum non referunt.

De hac materia, quæ docere verbū Dei est: vide omnia, quæ de auditoribus, et de docere, in tabula sunt posita, littera, a, verbo auditor, & littera, d, verbo doctrina & docere, & in littera, p, verbo prædicare & prædicator, itē in littera, c, verbo concionator.

Vobis datum est nosse, mysterium.

Apostolorū cū Christo amicitia, causa fuit sibi detegendi mysteria, pa. 65. col. 2. c.

Aliud cecidit in terram bonam.

Auditores, quomodo verbū Dei à concionatoribus dispositū accipere debēt, p. 54. c. 2. b. c.

Auditoris modus & industria, vt ex concionis verbis fructū percipere possit, pag. 67. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & pa. 68. col. 1. a. b. c.

Vobis datum est nosse.

Fidei mysteria, legis præceptoribus datū est curiosi indagare. p. 52. c. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Vulgi tamē hominibus, nõ est datū mysteria sic cognoscere. Nā in lege christiana, alij sūt legis præceptores alij auditores, pa. 53. co. 2. a.

Scripturā cognoscere nõ cuiumq; comodatur stomacho, pa. 56. col. 1. a. b. c.

Legem scire tenentur alij vt præceptores alij vt auditores, pa. 60. col. 2. a. b.

Scripturæ lectio & cognitio, eis dūtaxat cõceditur qui sciētici et discretionis dētes obtinēt

p. 55. co. 2. b. c. *Ediffere nobis parabolā.*

Mysteria obscura, supra hominis sensum, Deus esse voluit vt hominis infrænaret intellectum, pa. 51. col. 1. a. b.

Verbum retinent, & fructum afferunt.

In memoria retinetur, quomodo memoria vti debeat auditor diuini verbi, in concione. p. 67. col. 2. a. b.

Natum aruit.

Sæpe ex concionatoris insufficiētia, verbum Dei in contēptū venit, pa. 7. col. 1. a. b.

Prædicator vt cūque dixisse, contentus esse nõ debet, pa. 7. col. 2. b.

Exiit qui seminat.

In varias partes, sic in prædicatore, varius exigitur dicēdi modus, pa. 9. col. 2. b. c.

Vobis datum est nosse mysterium.

Explicantur hæc verba, pa. 56. col. 2. b. c. & 57. col. 1. a. b. c.

Semen est verbum Dei.

Explicantur hæc verba, pa. 55. col. 1. a. b. c.

Vobis datum est nosse mysterium.

Hoc fuit quia humiles & paruuli euangelici erāt. Vnde qui sint isti paruuli, quibus Deus mysteria detegit, pa. 44. col. 1. a.

Humiles, cor scripturæ penetrare merentur pa. 44. col. 1. a.

Natum aruit.

Quia doctrina est sterilis, vel curiosa, aut impertinēs, nõ moralis, vnus quisq; concionator ad ingenij sui talētū doctrinā eligit. p. 87. col. 1. a. b.

Natum aruit.

Quia cordis terrā nõ disponūt, quia curiositate disponūt: quia res fidei et diuinę sinceritate & obediētia percipi habēt. p. 50. col. 2. c.

Vobis datum est.

Nā sæcularibus & simplicibus, scripturę mysteria tractare periculosus est gladius. pa. 36. col. 1. a. b. & p. 37. co. 1. & 2. per totum.

Scripturæ sacrę cognitio, quibus venenū sit & nociua. pa. 37. co. 2. p. totā, & p. 38. c. 1. a. b.

Ceteris autem in parabolis.

Nā à sapiētibus & prudētibus huius sæculi abscondūtur. pa. 44. col. 1. a.

Itē vobis datū est, non omnibus, nā in hoc sorte sua & talento cõtēti esse debēt homines pa. 65. col. 1. a. b.

Itē vobis datū est, nā sacra doctrina nõ omnium legentiū cibus esse potest. p. 68. c. 1. b. c.

Qui corde bono & optimo fructum afferunt.

Ex corde optimo fructus nascitur, nam affectio cordis virtutis anima est & vita, pag. 238. col. 2. a. b. c. & 239. col. 1. b. c.

Vide de hoc in feria quarta cineris.

Vobis datum est nosse mysterium

Christi amicitia cum discipulis, in causa

causa fuit, sibi secreta et sacramenta aperiri. pag. 245. col. 1. b. c. et col. 2. a. b.

vobis datum est.

Quia amicorum conditio est, nihil sibi secreta referuare. pag. 245. col. 2. a. b.

Quod autem cecidit inter spinas.

Diuitiæ sunt, spinæ in quibus homo cæcus efficitur, et suffocatur et captiuatur, ne diuini verbi fructum proferat. Vnde diuitis auari cæcitas & dementia, plene describitur. pa. 262. col. 1. a. b. c. et, col. 2. a. b.

Diuitiæ compedes sunt ipsius hominis. pa. 262. col. 2. b.

Item diuitiæ hominem captiuant & seruū reddunt. pa. 262. col. 1. a. b. c.

Itē diuitiæ sunt quæ imperāt, et homo qui obedit, pa. 262. col. 1. a. b. c.

Audientes fructum afferunt in patientia.

Nõ sat est audire & credere, sed oportet fructum afferre: nam fides operibus socianda est pag. 244. col. 1. a.

Qui corde bono & optimo audientes.

Terra huius seminis, cor hominis est, nā verba Dei ibi insidere debent. Quare autem lex noua; in corde hominis scripta est, & non in tabulis lapideis, sicut vetus, pa. 247. col. 1. a. b.

Qui corde bono & optimo.

Cordis affectionē & spiritum, Deus ab homine in virtute fructificanda petit. pa. 238. co. 2. b. c. & pa. 239. col. 1. a. b. c.

vobis datum est nosse mysterium.

Explicantur hæc verba, pag. 293. col. 2. b.

Exiit qui seminat.

Parabola hæc de seminatione tritici, explicatur, pag. 320. co. 1. b. c.

Ediffere nobis parabolam istam.

Interrogare habet sapiens concionator, nā prædicator suo proprio ingenio fretus, in periculo est, pa. 290. col. 1. a.

Exiit qui seminat.

Hæc seminantis parabola, explicatur, pag. 283. col. 1. b. c. & 287. col. 1. a. b.

Ediffere nobis parabolam.

Nam magni negocij est: verū scripturę sensum tenere: & ideo interrogabant, quia id prædicaturi erant. Siquidem improprium sensum scripturæ prædicare grande degenerat inconueniens, pa. 304. col. 1. a. b.

Et ideo interrogant, quia suo non fidebant ingenio, siquidem ingenij proprii confidētia hæresim parit.

Ediffere nobis parabolam.

Humiles sunt, interrogando, quia concionatores esse habebant. Nam absque humilitate,

impossibile est, in prædicationis officio proficere. pag. 291. col. 2. b. c.

Semen est verbum Dei.

Forma audiēdi verbū Dei. pa. 235. co. 1. a. b.

Exiit qui seminat.

Hoc euangelium, seminandi in varias terræ partes, explicatur, pa. 279. col. 2. a. b. c.

Aliud cecidit inter spinas.

Diuitum frænesis, & excæcata mēs, describitur, pagina. 302. columna. 2. b. c. & 303. col. 1. a. b. c.

Item diuites qualiter diuitijs vti debeant explicatur, pagina. 330. colum. 1. c. & colu. 2. a. b.

Item diuitum rusticitas, & bestialitas depingitur, pa. 333. col. 1. c. & col. 2. a.

Item diuitum auaritia, damnatur, pag. 338. col. 2. b. c. & 339. col. 1. a. b. c.

Diuitiæ hæredibus relicte, pag. 339. colu. 1. a. b.

Item hæredibus relinquere bona, fatuitas quomodo sit & quando. pa. 303. col. 1. a.

Ediffere nobis parabolam.

Interrogāt vt in prædicatione scripturę proprietatē seruent. Hęc enim est eloquentia & excellentia concionatoris, in dicēdo proprietatem seruare. pag. 344. col. 2. a. b. c. & pa. 343. col. 2. a. b. c.

Ediffere nobis parabolam.

Sic tamen habet concionator scripturæ sensum mysticum parabolæ inquire, vt in inquirendis mysterijs & sacramētis, excessius nõ sit, pa. 303. col. 2. c.

Aliud cecidit in terram bonam.

Terra hæc bona, auditores verbi Dei sunt, quando sic dispositi sunt, vt doctrinam quam doctores & prædicatores docent, omni sinceritate & subiectione, reuerenter accipiunt. p. 377. col. 2. a. b. c. & 378. col. 1. a. b.

Exiit qui seminat.

Prædicator qui optimē seminat, est qui iuxta statum audientium doctrinam proponit, tunc enim maximē suadet. pag. 386. col. 1. a. b.

Semen est verbum Dei.

Adulterium est concionatorum, quando loco verbi Dei, aliam physicam & peregrinam prædicant doctrinam. pa. 416. col. 2. c. & 417. col. 1. a.

Exiit qui seminat.

Non sat fuerit seminare, nisi granum fuerit optimum vt fructificet, & tunc granū est optimum. Si doctrina moralis, à concionatore eligatur. hanc enim Apostolis Christus præcepit prædicare. pag. 388. colu. 1. c. & colu. 2. a. b.

vobis datum est nosse mysterium regni Dei.

Amicis suis et sanctis, Deus scripturæ suæ secretum reuelare voluit, pagi. 489. colum. 1. a b.

Semen est verbum Dei.

Non fat est in concionatore, verbum Dei auditoribus, vtcumque proponere, sed suauiter, & optime dispositas veritates porrigere, quandoquidem auditor, optime dispositas veritates, à concionatore naturaliter appetit, pa. 572. col. 2. b c, & col. 2. a b c, & 573. col. 1. a b c & col. 2. a b.

Ratio, quare veritates gratiosè & suauiter, et optimo dicendi stylo proponendæ sunt, est nempe: quia auditor veluti infirmus, in concione reficiendus est, pa. 573. col. 2. c, et 574. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Exit qui seminat.

Ad hoc vt concionator, optime verbū Dei feminet, oportet cum studet, vt electionē doctrinæ scire faciat. Hæc est enim eius potissima pars, pa. 382. col. 1. c, et col. 2. a b c, et 383. col. 1. a b c, et 384. col. 1. a b c, et 385. col. 1. c. et col. 2. a.

Et tandem de vitio concionatorum, qui male ad concionandum doctrinā eligunt. Vnde auditores fructum non referunt, vide in tabula littera, c, verbo concionator, et concionatores.

Exit qui seminat.

Hic seminator, prædicator est. Tunc autem optime granum diuini verbi feminat, cum scripturam sacram propriè et non adulteratā adducit, pa. 486. col. 1. et, 2, et deinceps.

Quomodo autem scripturam sacram, concionator propriè afferre debet, pa. 487. col. 1, a b c.

Dum seminat aliud cecidit.

Qui seminat, in omnes terræ partes, semina re habet, sic etiam concionatoris doctrina, omni hominum statui adaptari, habet, pa. 576. col. 1. a b.

Semen est verbum Dei.

Circa materiam verbi Dei, quæ doctrina sit à concionatore eligenda, vt fructum ex auditoribus consequatur, vide in tabula, littera, d, verbo, doctrina.

Aliud cecidit inter spinas

Spinæ, diuitiæ sunt, quæ verbum diuinum suffocant. Vnde diuitiarum nimiam cupiditatem, vide pa. 590. col. 2. a b.

Exit qui seminat.

Non fat est seminare, sed gratiosè et suauiter dicendo, nam delectandi pars, maximè concionatori cōducit, pa. 567. col. 1. c, et, 2, a b c.

et 570. col. 1, a b c.

De eloquentia autem et optimo dicendi stylo sacræ scripturæ, et de Christi eloquentia, et Apostolorum, vide in tabula, littera, e, verbo eloquentia. Grauius autem maximū, quod auditoribus concionator irrogat, dum insipidè et insulfè, euangelicas veritates prædicat, vide, pa. 572. col. 2. b c.

Modus autem delectandi auditores, pa. 565. col. 2. a b c. et 570. col. 1. a b c.

Edifere nobis parabolam istam.

Expositionē huius scripturæ apostoli petebant. In hæreticorū cōfusione, qui dicunt quod nullā scriptura sacra recipit interpretationē, præter eam, quam in seipsa habet, pag. 569. col. 2. c. et pag. 370. col. 1. a, et col. 1. a b. et deinceps.

vobis datum est, nosse mysterium

Vobis Apostolis meis, nomine ecclesiæ totius datum est et nosse et exponere diuinam scripturam. Damnatur hic extollentia et hæreticorum superbia qui aiunt ipsos sic sacram posse exponere scripturam sicut summus Pontifex, et Concilia, pa. 376. col. 1. a b c.

Edifere nobis parabolam istam.

Rogabant Apostoli Christum, vt sibi parabolam exponeret: nam oratione obtinenda est à Deo interpretatio scripturæ. pa. 370. col. 2. b c.

vobis datum est nosse mysterium.

Idest vobis, qui legis meæ futuri estis præceptores: mysteria et legis secreta conuenit scire, nā ordo exposcit in ecclesia, alios esse qui doceant, et legis secreta caleant, alios autem qui discipulorum fortiantur sortem, et reuenter doctrinam recipiant. pa. 376. col. 2. c. et 377. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Edifere nobis parabolam istam.

Præcabantur Apostoli Christum, vt sibi parabolam interpretaretur: quandoquidem orationi maximè insistendum est, vt concionator prædicationis intelligentiam consequatur pa. 456. col. 1. a b c. et 457. col. 1. a b c. et col. 2. a b.

Vnde oratio præcipuum est concionatoris studium. pagina. 578. col. 1. b c. et col. 2. a b.

vobis datum est.

Qui paruuli et humiles estis, de quibus dictum est, gratias ago tibi pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, et reuelasti ea paruulis qui autem sint isti paruuli, de quibus euangelium loquitur. pagina. 379. col. 1. a b c.

vobis datum est.

Sancti, quomodo ex peculiari Dei dono sacram

sacram interpretentur scripturam, pa. 370. col. 1. b c. & col. 2. a b.

vobis datum est nosse mysterium.

Quia scripturæ sanctæ mysteria, non in seipsis, ab hominibus aspicienda sunt, sed in sanctis & ecclesiæ doctoribus, quibus Deus reuelauit, aspicienda sunt, pa. 426. col. 1. a b c.

Vobis datum est nosse mysterium.

Quia sancti, tāquam lux & veritatis diuinæ testimonium, in ecclesia à Deo sunt constituti, pa. 442. col. 1. a b c, & deinceps.

Vobis datum est.

Quia sancti, à latere Dei sunt secretiores amici, quibus Deus sua impartitur mysteria. pa. 442. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Vobis datum est.

Quomodo sancti, Dei secreta, & sapientiā, in Christi pectore reclinati fuxerunt, pa. 442. col. 2. b c. & 443. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Vobis datum est.

Apostolis enim & sanctis, nō tantū ex librorum lectione, sed ex Dei dono, quia Dei erant amici, datum est nosse mysteria scripturæ. Vnde eorum sapientia, plus à Dei amicitia, quam ab eorum dimanauit ingenio, pag. 444. col. 2. b c. & 445. col. 1. a b c.

Vobis datum est.

Idest vobis sanctis & amicis meis, euangelij mei veritates fido & cōmitto. Quia sancti & Apostoli, fidelissime scripturam sacram tractarunt. Veluti Dei negocium & non suū pa. 446. col. 1. c. & col. 2. a b c, & sequentibus.

Edifere nobis parabolam.

Suplices & humiliter, petebant: parabolæ expositionē, quia sancti sepe præuio studio & oratione, quæ scripserunt maxime pederarūt pa. 456. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 457. col. 1. a b c.

Vnde sancti, quomodo super Christum vnum lapidem dormientes, scripturæ intelligentiam obtinuerunt, pa. 457. col. 1. a b.

vobis datum est.

Idest nō omnibus datum est, sed vobis, quia thesaurum sapientie suæ, in paucis Deus reponit, quia hoc ex amicitia cum Deo promanat. Et quia pauci sunt Dei amici, inde paucis datur nosse mysteria, pag. 445. col. 2. b c.

Exit qui seminat.

Quomodo veritas euangelica, admodum grani seminati, declaranda sit, pa. 530. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Exit qui seminat.

Non fat est seminare, idest triticum spargere, sed dexteritate & industria, vt fructificet seminandum est. Sic non fat est prædicare vt

cunque, sed gratioso dicendi stylo, & suauiter doctrina proponenda est. Siquidem summopere, vulgaritas & barbarus dicendi stylus, fugiendus est, pa. 472. col. 2. a b c.

Hisunt qui audiunt.

Auditor, & si sermonem audiat, dummodo ad aliquod virtutis opus non moueatur, non audisse sermonem dicitur, pa. 642. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 643. col. 1. a b c.

Vobis datum est.

Quia amici erāt, dabatur illis secreta & mysteria regni Dei intelligere, quia amicitia, nec diuitias, nec secretum aliquod sibi referuare debet, pa. 662. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Vobis datum est.

Quia amici erant. Nam amicis suis Deus, semper pectoris sui secreta referauit, pag. 662. col. 2. a b c, & 663. col. 1. a b c, & col. 2. a b c. & 664. col. 1. a b c, & col. 2. a b c. et deinceps.

A diuitiis suffocantur.

Diuitum status, quam sit periculosus hic ostenditur. Vnde diuitum status quomodo à concionatore prædicari habeat, ne in eo virtus suffocetur, pa. 522. col. 1. b.

Hæc dicens clamabat.

Clamabat potèter & validissime Christus, quia docebat tanquam potestatem habens. Et vnde hoc oriebatur in eo, p. 716. col. 2. b c.

Exit qui seminat

Qui seminat, in omnes terræ partes semina spargit, sic concionator, ad omnes auditorū morbos doctrina sua attingere habet, hoc autem sæpe non fit, quia vt concionator euangelij litteram seruet et thematis, multa quæ christiano populo conducunt, omittit, pag. 524. col. 1. b c. et col. 2. a b.

Fructum referunt in patientia.

Fructus virtutis quid sit in homine, pa. 641. col. 1. b c.

Item fructus prædicationis, quomodo mouere auditorem est, pa. 641. col. 1. et, 2.

Itē dicitur à Christo maledicta, quia fructum non ferebat, pa. 645. col. 1. a b.

Item fructum virtutis seminate ferre. Quomodo intelligitur, pa. 645. col. 2. c. et 646. col. 1. a.

Hæc dicens clamabat.

Dolens, quod feminis tantus perderetur fructus. Sic etiā esse deberet, quod. scilicet. dum fructus prædicationis in auditoribus non sequitur: maxima anxietate concionator teneri deberet, pa. 646. col. 1. a b c.

Fructum afferunt in patientia.

Homo christianus, quomodo fructum virtutis ferre tenetur

netur, pa. 644. col. 1. & 2. & 645. col. 1. & 2.

Hæc dicens clamabat.

Lamentandum atque dolendum maximè est, quod verbum Dei in auditoribus non imprimat & fructificet, videtes, quod ex quatuor terræ partibus vna dumtaxat fructum tulit. pa. 644. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Vobis datum est nosse mysterium.

Quia boni & amici mei estis, nam religiosus vir, quia Dei est amicus, scripturæ sanctæ cor penetrat, malus vero corticem tenet, pa. 663. col. 2. c. et 664. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Exit qui seminat.

Seminator optimus, in omnes terræ partes granum mitit, sic bonus concionator omnes sua contingit doctrina. Nam sanctorum concionandi modus hominum status complectitur, pa. 423. col. 2. c. & 424. col. 1. a.

Vobis datum est.

Quia mei estis amici, sicut patet ex illo, iam non dicam vos seruos: quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Explicatur hæc verba. pa. 663. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Vobis datum est nosse mysterium.

Quia viri religiosi estis, vnde virtus in concionatore, quomodo causa est, quod scripturæ sanctæ mysteria intelligat, pa. 666. c. 1. c. & col. 2. a b c & 667. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Hæc dicens clamabat.

Valide clamabat, quia Deus erat & religiosissimus, ideo audacter & potenter loquebatur, nam vita religiosa imperium dicendi concionatori tribuit. pa. 670. col. 1. c. & col. 2. a b c.

In malis autem concionatoribus, hæc libertas & audaciter loquendi facultas deperditur, pag. 671. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia vox mali concionatoris palato eius ad hæret, quia cum peccata præoccupat & confundunt, pa. 706. col. 2. a b c.

**DOMINICA IN QVINQVAGE-
SIMA.**

Euangelium.

¶ Assumpsit Iesus duodecim discipulos suos. Lucæ. 18. cap.

Erat verbum istud absconditum ab eis.

Mysteria abscondita, & supra sensum hominis Deus esse voluit, ut eorum infrænaret intellectum. pa. 51. col. 1. a b.

Christianos admodum, sese ostendere voluerunt, in hoc, quod passionis mysterium interrogare noluerunt, ne curiosi, & scrutatores fidei viderentur, siquidem curiosi sunt. Qui peius de fide sentiunt, pa. 49. col. 2. b c.

Curiosi et rebellis hominis in scrutandis diui-

nis frangitur ingenium, pa. 68. col. 2. b c. & pa. 69. col. 1. a.

Cōsummabuntur omnia quæ scripta sunt.

Nam euangelica lex, veteris legis flos & veritas, in passione autem omnia claruerunt. pa. 54. col. 1. b c.

Erat absconditum ab eis.

Nam euangelij cælestia documenta, hominum ingenium superant. pa. 91. col. 2. a b.

Item absconditum. Nam mysteriorum cognitio eis datur, qui scientiæ & discretionis detes habent, pa. 55. col. 2. b c.

Apostoli autem non dum erant, vsque ad Spiritu sancti descensum, plene edocti.

Item nihil interrogarunt, quia res diuinæ fide et obedientia percipi debent. pa. 50. col. 2. c.

Et consummabuntur omnia quæ scripta sunt de filio.

Nam in passione Christi in lucem prodierunt veritates omnes, quæ de ipso scriptæ erant. pa. 242. col. 2. a b c. & deinceps per totum caput.

Consummabuntur omnia, quæ scripta sunt.

Hic enim in eius passione omnia veteris legis consummata sunt & finita. Quomodo autem in passione Christi, lex vetus cōfracta est, & celsauit, pa. 254. col. 2. a b c.

Et consummabuntur omnia.

Sic enim ibi omnia consummata sunt, nam testamentum nouum et passio Christi, partus quidam fuerunt omnium eorum, quæ in veteri testamento erant. pa. 241. col. 2. a b c. & pa. 242. col. 1. a b c.

Consummabuntur omnia.

Nam testamentum nouum & vetus, miram inter se habent consonantiam: nam ambo Christum respexerunt, & sic in nouo id adimpletum est, quod respiciebat vetus, pa. 246. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Cæcus magis ac magis clamabat.

Hæc hystoria cæci, solo verbo illuminati, explicatur. pa. 321. col. 1. b c. & col. 2. a.

Ecce ascendimus Hierosolimam.

Quid Hierusalem ciuitas significet, pa. 277. col. 1. b c. & col. 2. a.

Item anima viri iusti, Hierusalem sanctam designat. pa. 277. col. 2. a.

Et consummabuntur omnia.

Passio Christi, quomodo designatur. pag. 314. col. 1. b c.

Iesu fili Dauid, miserere mei.

Ratio, qua Deus, nostri misereri habet, ex ordine corporis membrorum, defumitur. pag. 327. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Iesu fili Dauid.

Dauid filium nominat, quia Dauid in multis, Christi imago fuit & figura, & quare. pag. 319. col. 1. c. et col. 2. a.

Suis

Assumpsit discipulos secreto, & ait illis.

Suis discipulis secreto sui pectoris arcanum detegit, quia amicis suis & sanctis Deus scripturæ secretum referuare voluit. pag. 489. col. 1. a b.

Assumpsit discipulos suos.

Deus dicitur, quod assumpsit discipulos quia cum ante nihil essent, ad instruendum & illuminandum assumpsit, quia apostoli ab ipsa diuina manu mirabiliter sunt formati. pag. 577. col. 2. a b.

Tradetur gentibus ad illudendum flagella, & tertia die resurget.

Christus in passione sua admodum vitis protulit fructum nostræ redemptionis, nam sicut vitis prius percutitur & amputatur, sic Christus prius percussus & amputatus est. pag. 531. col. 2. a b c.

Consummabuntur omnia quæ scripta sunt.

Prophetæ & antiqui patres suis dictis & factis legem nouam, & præcipue Christi passionem illustrarunt. pa. 532. col. 1. b c. & col. 2. a.

Ipsi autem non intelligebant.

Docentur hæc Christiani, quod etsi apostoli non intelligebant, tamen humiliter & reuerenter passionis articulum recipiebant. Quandoquidem salus hominis non in intelligendis fidei articulis consistit, sed in eis humiliter & reuerenter recipiendis. pa. 413. col. 2. a b c.

Assumpsit eos secreto.

Apostoli & sancti à latere Dei sunt secretiores amici, quibus Deus sua impartitur mysteria. pa. 442. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Assumpsit eos secreto.

Id est, segregauit a communi hominum consortio, & in secretiore loco redegit, ut diuina calerent, nam quod sancti magis ab exterioribus rerum tumultibus sunt segregati, eodem magis ac delicatius diuina tractarunt mysteria. pa. 443. c. 1. a b c. 444. c. 1. a b c. & c. 2. a b c.

Assumpsit eos secreto.

Nam quia amici erant, eis cognitionem & passionis mysterium est impartitus, nam sanctorum sapientia plus à Dei amicitia, quam ab eorum dimanauit ingenio. pa. 444. col. 2. b c. & 445. col. 1. a b c.

Assumpsit eos secreto.

Pauci sunt quos secreto assumpsit, scilicet, solum discipulos, ut eis mysterium passionis tribueret: nam Deus sapientiæ suæ thesaurum in paucis reponit, quia hoc ex amicitia provenit, & quia pauci sunt amici, in paucis repositum est. pa. 445. col. 2. b c.

Miserere mei fili Dauid.

Quod Christus tam facile misereatur no-

stri, sicut illico huius hominis misertus est, vnde de prouemat. pa. 520. col. 1. b c. & col. 2. a.

Ipsi autem nihil horum intelligebant.

Non quia obscura erant, satis enim clarè sibi passionem suam proposuit, sed quia voluntas apostolorum passionem Christi refugiebat: quia quod voluntas non vult, intellectus intelligere refugit. pa. 677. col. 1. b c.

FERIA IIII. CINERVM

Euangelium.

¶ Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ. Matth. 6.

Sed patri tuo, qui est in abscondito.

Secreta opera facienda sunt, ut gloria non homini, sed Deo reddenda sit. pa. 2. col. 2. b c. et pag. 5. col. 2. b c.

Vt appareant hominibus.

Hic laudis & honoris, atque dignitatum ambitio damnatur. pa. 22. col. 1. a b.

Nolite fieri sicut hypocritæ tristes.

Quia ostentationem virtutis facientes, vanum virtutis conuiuium faciunt. pa. 13. col. 1. c. & col. 2. a.

Vt appareant hominibus.

Nam etiam naturalis hominis appetitus sit laudem appetere: appetitus hic arte euangelica puliendus est & disciplina. pa. 60. col. 1. b.

Sicut hypocritæ tristes.

Hypocrisis, maximè in hæreticis, retiaculum quoddam est ad decipiendum. pa. 34. col. 1. a. & pa. 44. col. 1. a b c.

Nolite thesaurizare in terra.

Verus in terra animæ abundantissimus thesaurus, scriptura sacra est. pa. 23. col. 1. b c.

Item scripturæ sacræ virtus magna ad hominis ornatum. pa. 45. col. 2. b c. & pa. 46. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Thesaurum suæ sapientiæ Deus nobis aperuit. pa. 91. col. 2. a b.

Veritates diuinæ pretiosæ margaritæ. pag. 56. col. 2. a.

Receperunt mercedem suam.

Non sufficit virtutem operari, nisi circumstantijs sit necessarijs vestita, ne merces sibi debita perdatur: vnde virtus quemadmodum colenda sit. pa. 58. b. & 59. & deinceps.

Conuertimini toto corde.

Petit cor ad poenitentiam, quia affectio cordis, virtutis anima est, & vita. pa. 238. col. 2. a b c. & pa. 239. col. 1. b c.

Item cordis amorem à nobis Christus iuste exposcit, quia ipse prius cor & amorem de-

dit, pag. 239. colum. 1. b c.

Petit ante omnia cor hominis, quia cor est, qui primò vagatur, & huc atque illuc impellitur, pa. 162. col. 2. a b.

Petit cor, quia si cor accenditur, & amorem excitat, virtus etiam excitatur, vnde quomodo cor intra seipsum incalet, & amorem excitat, pa. 163. col. 2. a b.

Cor hominis, vt non conuertatur, incrassatum habere, quid sit, pa. 172. col. 2. b c.

Cordis affectionem & spiritum, Deus ab homine ante omnia in virtute petit, pa. 238. col. 2. b c. & pa. 239. col. 1. a b c.

In ieiunio, flectu, & planctu.

Petit Deus in conuersione, vt à se homo projiciat omnem suum sensualem appetitum, nã oportet hominem suum totum carnis & sanguinis esse denudare, vt in conuersione aliud nouum acquirat. p. 89. col. 2. b c & insequẽ.

Conuertimini in toto corde.

Ad graue pœnitentiæ pondus, petit Deus cor, nam amor & affectio cordis leue & suaue reddit Christianæ legis pondus. pag. 253. col. 1. b c.

Nolite thesaurizare vobis in terra.

In diuitiarum congregatione, nam diuitiæ hominem excecant, captuant, & seruum reddunt, pa. 262. col. 1. a b c. & col. 2. a b. & pag. 262. col. 2. b.

Conuertimini in toto corde.

Petit ad pœnitentiam cor, nam inde castigatio omnium potētiarum hominis promanet. Quomodo autem nostra lex Christiana omnes hominis potentias alliget, & castiget. pa. 267. col. 2. a b c. & pa. 270. col. 1. c. & co. 2. a b.

Tu autem cum ieiunas.

Ieiunium petit, & carnis macerationem: in hoc enim quod diuina sit lex Christiana ostenditur, quia inter omnes alias sola est, quæ hominis sensualitatem & naturam comprimit. pag. 296. col. 1. a b c.

Frænum enim est, quo hominis infrænatur natura. pa. 268. co. 2. a b c. & 269. co. 1. a b c.

Hinc hæretici, quod euāgelij inimici sint & contradictores apparet, quia semper libertatē carnis petunt & prædicant, pa. 272. col. 1. b c.

Conuertimini in toto corde.

Petit cor, nam lex vetus in tabulis lapideis scripta erat, lex autem noua nõ nisi in corde, & quare hoc. pa. 247. col. 1. a b.

Nolite thesaurizare.

In temporalibus bonis, sed in cælo. Quomodo autem post aduentum Christi, iam renuntietur temporalibus bonis, & quare. pag. 252. col. 2. b c. et 253. col. 1. a

Nolite thesaurizare in terra.

Nam habere thesauros in terra, timorẽ generat ne perdantur: timor autem hic mundanus libertatem seruiendi Deo aufert, quia seruitutem & subiectionem generat, pa. 250. co. 2. a b c. et 251. col. 1. a b c.

Nolite thesaurizare.

Nam amor concupiscentiæ bonorum temporalium hominem captiuat, & seruum constituit, pa. 265. col. 2. b c. & 266. col. 1. a

Vt pater tuus reddat in abscondito.

Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, explicatur, pa. 301. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Memento homo, quia cinis es.

Vt humilietur homo, scilicet, sic enim Adã ex luto Deus produxit, vt homo attendens suum infimum esse, nõ euanescat, pa. 303. col. 1. b c. & co. 2. a

Tu autem cum ieiunas.

Circa abstinentiam, vide hæreticorum errores, pa. 342. col. 2. a b c. et deinceps.

Item abstinentia Christianorum quadragesimalis sanctissimè instituta est cum alijs Christianorũ ieiunijs et sanctorum vigilijs, pa. 346. col. 1. a b c.

Tu autem cum ieiunas.

Cõiuuij vani in mundo dissolutio et periculum, pa. 303. col. 1. b.

Item conuiuiorum Christianorum corruptela. p. 329. col. 2. c. 330. col. 1. a b c.

Item conuiuij dissolutio et periculum, pag. 339. col. 1. a b.

Nolite thesaurizare.

De vsu excessiuo diuitiarum, et de cæcitate diuitum, et de moderato diuitiarum vsu, vide in tabula litera d, verbo diues.

Frangesurienti panem tuum.

Eleemosinæ opera qua vi, et quo ordine tractanda, pa. 327. col. 2. b c.

Nolite thesaurizare.

Vt hæredibus relinquatur, quia hæredibus relinquere bona, quomodo sit fatuitas, et quando. pa. 303. co. 1. a

Faciem tuam laua.

Hypocritarum correctio, qui ostentationem virtutis præferunt, pa. 313. col. 1. c.

Pater tuus in abscondito reddet tibi.

Incipientes in virtute, quomodo secretè opera facere habent. vt à vanagloria se defendant, pa. 337. co. 2. b c. et pa. 338. col. 1. a

Intra in cubiculum tuum.

Cum hoc tamẽ necessarium est virtutis exterius exemplum, et quomodo. pa. 336. co. 2. b c. et 337. col. 1. a b c.

Item

Item opera virtutis secreta & publica, qua liter fieri debeant, pag. 336. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & pa. 337. col. 2. a b c.

Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum.

Orationes ad Deum quomodo fundendæ sint, & quæ loca orationibus sint magis adaptata. pag. 341. col. 1. a b c. & 341. col. 2. a b c.

Pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.

Publica quandoque faciendæ esse bona opera, qualiter intelligitur, pag. 301. col. 2. a b c. et 302. col. 1. a b c.

Conuertimini ad me.

Pœnitentiæ sacramenti cõditiones, pa. 323. col. 1. b c. & col. 2. a.

Item psalmorum pœnitentialium propositum, pag. 313. col. 1. a.

Conuertimini ad me.

Peccatores Deus benignè pertractat & recipit, pa. 338. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Item duo sunt peccatorum occasus, quorũ vnus difficilis ad pœnitendum, alius facilis, pa. 349. col. 2. a b c. & 350. col. 1. a.

Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

Quando, & quomodo secreta esse debeant virtutis opera, pa. 337. col. 2. a b c. & pa. 338. col. 1. a b c.

Nam sancti iustè quandoque suas prædicat virtutes, pa. 338. col. 1. c. et col. 2. a.

Conuertimini ad me in toto corde vestro.

Prophetarum doctrina & apostolorũ prope semper à reformatione vitæ, & pœnitentia hominum, ex præcepto domini suam incepserunt prædicationem, pa. 388. col. 1. a b. et pa. 390. col. 1. b c. et col. 2. a b c. & deinceps.

Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem laua.

Hic aduertit Christus, ieiunij circumstãtias obseruandas esse, ne ieiunium friuolum appareat: sic enim est, quod circumstãtiæ virtutum maximè curandæ sunt, ne in morte defraudati homines inueniantur, pa. 499. col. 1. a b c.

Conuertimini in ieiunio, flectu, & planctu.

Doctrina hæc à pœnitentiæ lamentis incipit, nam sic est, quod doctrina prophetarum non blanda & suaui auditorũ est palato, sed rigida & amara, pa. 390. col. 1. c. & col. 2. a b c. & 391. col. 1. a b c.

Sic etiam fuit sanctorũ doctrina, nam exclusis inutilibus & curiosis punctis, vitæ maximè reformationem intendebant, pag. 391. col. 1. b c.

Nam his tẽporibus doctrina illa magis est necessaria, quæ homines bonos, quàm sapientes reddat, pa. 392. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Conuertimini ad me.

Homines ad conuersionem proclamat, ac si perdit, & in malorum profundo sint immerfi: & sic est, quod Christianorum vita, demissa admodum hodierna die remãserit, & in quãtam deuenerit miserã, describitur plenè: man sit enim sicut vinea destructa, & sicut oliua excussa, pa. 504. col. 2. a b c. & 505. col. 1. a b c. et col. 2. a b c. et 505. col. 2. a.

Unge caput tuum, & faciem laua.

Homines in operibus virtutum laudẽ propriam fugere debent, et quid sit laus propria, pa. 379. col. 1. a b c.

Conuertimini ad me.

Peccatorum est inclamatio, qui in peccatis submersi sunt, vnde peccatoribus in peccato submersis quæ sit proponenda doctrina, pag. 385. col. 1. a b.

Intra in cubiculum tuum, & ora patrem tuum.

Petendum esse à Deo & orandum, vt consequi possimus quæ volumus: vnde, quomodo intelligatur, petite, & accipietis, pag. 578. col. 2. b c.

Conuertimini ad me.

Cõuersio, cõditio est hominum, qui à Deo auersi sunt, & à virtutis via alieni: sic enim est dolendum, quàm sint hodierna die longè à Christiana viuendi forma, vide in tabula litera c, verbo concilia.

Vbi relucet antiquorum Christianorum perfectio, & patet modernorum ruina.

Item vide grandem antiquorum Christianorum religionem, pa. 504. col. 1. a b c.

In ieiunio, flectu, & planctu.

Non mirum à peccatoribus petat, lamentis & planctu debere conuerti, cum sancti defectus suos statim pœnitentiæ lamētis cooperiunt, pa. 461. col. 2. a b c.

Conuertimini ad me in toto corde vestro.

Tempus hoc pœnitentiæ est, vbi iam conuersionator peccatorem hominem, vt ad Deum reuertatur insequi debet: itaque more venatoris insequi debet eum, quousque eum apprehendat, abundè describitur, pa. 518. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Vnde cum peccatorem mouet, triumphus quidam est victoriæ, de quo maximè gaudere habet, pa. 643. col. 2. a b c.

Conuertimini ad me.

De mirifica cõuersione peccatoris, vide pa. 643. col. 2. a b c.

Conuertimini ad me.

Differentia prædicandi iustis aut peccatoribus, describitur, pag. 513. col. 1. c. et 514. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Conuertimini ad me.

Indu-

Feria vj. ante j. Dominic. quadragesimę.

Industriam singularem præstat Apostolus Paulus concionatoribus, qua rebellē vincant peccatorem, pa. 517. col. 1. a b c, & col. 2. a

Conuertimini ad me.

Intellectus in peccatoris conuersione quomodo prius vincendus est, quàm voluntas eius, plenè explicatur, pa. 656. col. 1. c, & col. 2. a b c, & 657. col. 1. a b c

Receperunt mercedem suam.

Quia mundanorum prosperitas in hoc mūdo, eorum est merces et portio, pa. 631. col. 2. c, et 632. col. 1. a

In ieiunio, fletu, & planctu.

Peccatoribus in peccato submersis nō subtilia, sed amara & rigida sunt prædicanda, pa. 514. col. 1. a b c

Conuertimini ad me.

Pœnitentię sacramentum, qualiter peccatoribus sit prædicandum, pa. 521. col. 2. b c

Conuertimini ad me.

Peccatorem à peccato erradicare, quomodo fiat, pa. 647. col. 2. b c, & 648. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

In ieiunio, fletu, & planctu.

Lachrymas et gemitus à peccatoribus exposcit propheta, quia in hac vita plures sunt omnino causę plorandi, quàm ridendi, pag. 652. col. 1. a b c, et col. 2. a b

Conuertimini ad me.

Antequam peccata in homine coagulentur, et multiplicentur, oportet citò fieri conuersionem, nam peccatoris vita non quiescit, nec sistit, sed vnum peccatum alterum acclamat, pa. 678. col. 1. b c, et col. 2. a b c.

FERIA VI. ANTE I. DOMINICAM quadragesimę.
Euangelium.

¶ Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum. Matth. 8.

Estote perfecti sicut pater vester.

¶ **V**M artes omnes ad perfectionis culmen peruenerint, in arte virtutis iustum est perfici, pag. 17. col. 1. b. et sequentibus.

Homini natura quomodo arte perficitur, declaratur, pag. 59. col. 1. b. et deinceps.

Homini sensualis appetitus arte puliendus est, pag. 60. col. 1. b.

Diligite inimicos, & benefacite his qui vos oderunt.

Ad hoc propositum, vide materiã de beatitudinibus explicatam, pa. 91. co. 1. c, & co. 2. a b c.

Estote perfecti.

Carnis & sanguinis saporem, homo à seipso abijcere debet, vt aliud esse perfectius induat, pag. 89. col. 2. b c, & pa. 90. col. 1. a b c, & col. 2. per totum, & pag. 91. per totam.

Vt sitis filii patris vestri.

Cuius est conditio, ex inimicis, & infirmis, & debilioribus, suam educere gloriam, ea extolendo, pa. 77. co. 2. a b

Estote perfecti sicut pater vester.

Exemplar vnicuique rei est destinatum, ad cuius similitudinem suam educit perfectionē, sic ad Dei similitudinem, pa. 19. col. 1. a, & sequentibus.

Estote perfecti sicut pater vester.

Euangelij cœlestia documēta, in perfectione quam petit, hominis ingenium superant, pa. 91. col. 2. a b

Euangelij hæc viuendi forma, angelorum potius, quàm hominum est, pa. 92. col. 1. c, & col. 2. a b. Item pa. 91. col. 2. a b c, & sequentibus, vsque ad 96. col. 1. & col. 2.

Perfectionis Christianę culmen, pag. 90. col. 2. b c

Qui solem suum.

Solis conditio & natura, pa. 91. col. 1. a b

Solis conditio, pa. 96. col. 2. a b

Diligite inimicos.

Appetitus vindictę inimicorum, rescinditur, pa. 263. col. 2. b c

Intra in cubiculum tuum.

Appetitus humanę glorię, rescinditur, pa. 264. col. 1. b c

Si diligitis eos, qui vos diligunt.

Dilectio inimici & amici, quomodo exercenda sit, pa. 249. col. 1. a b c

Ego autem dico: diligite inimicos vestros.

Nam licet hominis natura, ad vindictam inimicorum tendat, sicut brutorum, euangelium tamen ipsius naturale hominis frænnum est, ne hoc prosequatur, pa. 268. col. 2. a b c, & 269. col. 1. a b c

Et item iugum est, quod hominis ceruicem comprimit, pa. 268. col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Item fermentum est, quo hominis insipida de se natura conficitur, pa. 269. col. 2. c. et 270. col. 1. a

Ego autem dico vobis: diligite inimicos.

Nam licet difficile admodum sit inimicos diligere: ad hoc sufficiebat Christum dicere: Ego autem dico vobis, tanta est siquidem præcepti diuini auctoritas, vt hoc sufficere debeat: nam in lege veteri, omnium quę fiebāt, præcipua regula erat, hæc dicit dominus, pag. 255. col. 2. b c.

Audistis,

Feria vj. ante j. Dominicam quadragesimę.

Audistis, quia dictum est antiquis: odio habebis inimicum.

Quomodo inimicorum vindicta veteris legis professoribus concessa, & permissa fuit, pa. 248. col. 2. b c

Diligite inimicos vestros.

Hoc licet difficile est, tamen legis nouę professoribus, qui libertatem spiritus consequuti sunt, facile admodum esse debet: nam libertas spiritus omnia mundi mala & labores in Deum conuertit, pa. 271. col. 1. c, & col. 2. a

Item hæc libertas spiritus omnia peccatorum ligamenta rumpit, pag. 272. col. 1. a b.

Diligite inimicos.

In veteri lege durè cum inimicis agebatur, quare ergo in noua lege Deus nouam clemētiã & dulcedinem demonstrat, pa. 252. col. 2. b c.

Diligite inimicos vestros.

Hoc licet difficile sit, Christus admonuit, vt dissensiones abscinderet, & pacem suo aduentu inter homines componeret, quia sine pace ecclesię ædificium minimè consistere potest, pa. 249. col. 2. a b c

Item de hac pace, vide in tabula litera p, verbo pax.

Audistis: ego autem dico: diligite inimicos vestros.

In veteri testamento alia erat de inimicis aspera lex, hęc verò in noua, dulcis, & suavis: nam differunt hæc duo testamenta, vt tunica lancea Samuelis & lineæ: illa enim lex lanceis præceptis homines induebat, scilicet rigidis et asperis, noua verò lineis induit, scilicet delicatissimis & suauibus, pa. 246. col. 2. b c, & 247. col. 1. a b.

Attendite, ne iniustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Explicatur hæc auctoritas, pa. 301. col. 1. b c, et col. 2. a b c

Tu autem cum facis elemosinam.

Elemosinę opera quomodo, & quo ordine tractanda, pag. 327. col. 2. b c

Estote perfecti sicut pater vester.

Generosa Dei conditio describitur, pa. 274. col. 2. a b c

Item generose Deo seruientes qui sint, pa. 274. col. 1. a b c

Nesciat sinistra tua.

Incipientes in virtute quomodo ab inani gloria sese defendere habeant, pag. 337. col. 2. b c, & 338. col. 1. a

Nesciat sinistra tua.

De secreto & publicatione bonorum operum, vide quę annotata sunt feria 4. cineris.

Tu autem cum oraueris.

De oratione quomodo orationes Deo sint fundendę, & quę loca ad hoc sint accommodatiora, vide quę supra feria 4. cineris sunt annotata.

Estote perfecti sicut pater vester.

Perfectus vir quomodo ultra legis mandatum se extēdit ad perfectionis opera, pa. 274. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Item perfectus vir quomodo, etiam si nulla esset lex, studiose Deo feruaret, quia ab amore mouetur, pa. 274. col. 1. c, & col. 2. a b c

Item perfecti viri attētio qualis habeat esse, pa. 274. col. 2. b c

Item ad perfectionem non procedere, retrocedendi periculum est, pag. 274. col. 2. c, et 275. col. 1. a

Diligite inimicos vestros.

Qui inimicos præcipit diligere, eorum persecutiones pati vult, quę eadem est materia, cum ea quę de beatitudinibus Matth. 5. tractatur, quam vide pag. 388. col. 2. c, & 389. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Estote perfecti sicut pater vester.

Si vis videre, quātum degenerarit præfens Christianorum status ab antiqua Christianorum perfectione, vide in tabula litera c, in verbo concilia.

Diligite inimicos.

De dilectione inimicorū tractatur pa. 508. col. 2. b c

Diligite inimicos vestros.

Industria hominis circa inimicos habet esse, ex eis bona quę latent educere, sicut à feris animalibus suauiter ea tractando, pretiosa quę intra se creāt educimus, pa. 404. co. 1. a b c, et col. 2. a b c

Diligite inimicos vestros.

Ille satis præceptum hoc adimplere poterit, qui iram fugere attentauerit, vnde ira quomodo fugienda, pa. 509. co. 1. c, & col. 2. a

Nesciat sinistra tua.

Vult hęc, laudem bonorum operum fugiendam esse, vnde laus propria quomodo fugienda sit, & quę dicatur laus propria, pa. 579. co. 1. a b c

Estote perfecti.

Modus proficiendi in virtute, vt quis ad perfectionem tendat, pa. 508. col. 1. a b

Nesciat sinistra tua quid faciat.

Quando & quomodo secreta esse debeant virtutis opera, vide pa. 337. co. 2. a b c, & 338. col. 1. a b c

Estote perfecti.

Religiosi quām exactam Deo rationē reddent, quod in suo statu à perfectione sui statu ce-

Dominica prima quadragesimę:

tus ceciderint, pa. 503. col. 2. c, & 504. col. 1. a.

Item religio grandis, & perfectio antiquorum Christianorum, pa. 504. col. 1. a b c

Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Iustitię acceptio quot modis fiat in facris literis, quia ad declarationem huius loci pertinet, pa. 630. col. 2. b c, et deinceps.

Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

Quia malorum prosperitas in hoc mundo, sua merces & portio est, pag. 631. col. 2. c, & 632. col. 1. a

Diligite inimicos.

Nam etfi difficile sit, nulla res est, quę non arte elaborata resplendeat & vincatur, explicatur pa. 660. col. 1. a b c, & 661. col. 1. a b c, & col. 2. a

Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

Satis erat bono viro, religiosum esse pro mercede, qui virtus eius bonū est: cum hoc tamen pro ipso hominis bono, quod virtus est, Deus premiatur, quia virtutis opera, quę nostrū sunt commodum, Deus sibi ipsi adscribit, pa. 520. col. 2. a

Estote perfecti sicut pater vester caelestis perfectus est.

Ad perfectionis culmen nos Christus tendere vult, nec ignavos ac desides esse permittit, vnde tepiditatis vitium quā enorme sit, pa. 653. col. 2. c, & pag. 654. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

DOMINIC. I. QUADRAGES.
Euangelium.

¶ Ductus est Iesus a spiritu in desertum, vt tentaretur a diabolo. Matth. 4.

Dic, vt lapides isti panes fiant.

Xponitur, pa. 42. co. 1. b, vide in solutione argumenti.

Dic, vt lapides isti panes fiant.

Exponitur, pag. 46. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.

De auditione verbi Dei, vide quod in sexagesima notatum est.

Scriptum est.

Sicut Christus sacrę scripturę testimonijs dæmonē vicit, sic apostoli diuina veritate armati, vniuersum orbem prostrauerunt, pag. 115. col. 1. a b c

Sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.

Hoc enim firmatur, nam dum auditor veritatem sacrę scripturę roboratam testimonijs non audit, claudicat, pa. 143. col. 2. a

Sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.

Consolatio & recreatio, quę animę nostrę

ex verbis diuinis elicitur, pa. 138. col. 1. b c, & col. 2. a

Ex ore Dei.

Verba Christi, Dei erant verba, nam etfi Christus natura se hominem demonstrabat, verbis tamen Deum se ostendebat, pag. 154. col. 2. a b c

Mitte te deorsum.

Nam etfi id posset per se facere, nō deuit, quia multa per se Deus facere potest, quę tamen non facit, latē differitur, pa. 61. col. 2. a b

Ostendit ei omnia regna mundi.

Dulcissima enim est homini orbis conditi, & rerum omniū contemplatio, p. 63. c. 1. a b c

Scriptum est.

Quandoquidem sacrę scripturę doctrina est, quę fortius rebellem hominis animū vincit, & prostermit, pa. 98. col. 2. b c

Ex ore Dei.

Verba cōcionatoris, scripturę testimonijs roborata, grandem vim & efficaciam habent, pa. 157. col. 1. a b c

Ex ore Dei.

Nam peregrina aliorum libellorum verba, parum refrigerij animę præstant, pa. 130. col. 1. c, & col. 2. a

Ex ore Dei.

Fœlicitas hominis & salus in agnitione scripturę verbi Dei consistit, pa. 130. col. 2. b c, & pa. 131. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Graue damnum, quod auditoribus concionator irrogat, dum veritatem diuini verbi testimonijs non firmat, pa. 144. col. 1. a b c

Scriptum est.

Sicut Dei est cōditio, scripturam afferre, ita hæreticorum est ea proferre, quę in scriptura non inueniatur, pa. 142. col. 2. b c, & pa. 143. col. 1. a

Ex ore Dei.

Diuina verba, animę sunt medicinę & vntiones, pa. 21. col. 2. b

Ex ore Dei.

Principale concionatoris negotium est, diuina verba populum docere, pa. 102. co. 1. a b

Ostendit ei omnia regna.

Ordo rerum creaturarum in mundo mirē describitur, pa. 63. col. 1. a b c

Ductus est in desertum, vt tentaretur.

Futurus erat prædicator virtutū, ideo prius tētatione & ieiunio eas exercere volebat, prædicator sibi primū prædicare habet, pag. 2. col. 2. a b, & pag. 1. col. 2. c

Idem.

Quia prædicatoris euangelici fundamentum

Dominica prima quadragesimę.

tum, religio est, pag. 2. col. 2. a

Ex ore Dei.

Panis intellectus nostri, diuina verba, quomodo dicantur, pa. 122. col. 2. a b c.

Ex ore Dei.

Prædicatores somniantes, adulterantes, decipientes, vocantur à Hieremia, qui sua & nō verba domini docent, pag. 134. col. 2. a b c, & pag. 135. col. 1. a

Ex ore domini.

Prædicator non suis verbis solū, sed diuini scripturę testimonijs agere debet, quia negotium de quo tractat, grauissimum est, pag. 143. col. 1. b c, & col. 2. a

Ex ore domini.

Prædicator qui verba domini non docet, animę salutem ab auditoribus aufert, pag. 154. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Paulus gratias Deo agit, ex eo quod non hominum verba, sed Dei verbū hominibus fideliter prædicauerit, p. 153. col. 1. c, & c. 2. a b

Ex ore Dei.

Paulus eandem format consciētiam, si domini verba non prædicasset, ac si vitam ab illis adimeret, pa. 154. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Pauli exhortatio ad concionatores, vt diuina verba doceant, pa. 155. col. 1. a b c

Ex ore Dei.

Pauli & Apostolorum verba, quia ex Dei ore loquuti sunt, primi fuerunt ecclesię lapides, 155. col. 2. b c

Ex ore Dei.

Prædicator tunc sapienter concionatur, quādo verba domini docet, 158. c. 1. b c, & co. 2. a

Ex ore Dei.

Pauli verba, Dei lingua est, 154. col. 1. b c

Ex ore Dei.

Recreatio & dulcedo nostra in diuini verbi est cognitione, pa. 108. col. 2. a b

Ex ore Dei.

Proprius est hominis verbū diuinū cibus, quia eius intellectum complet, p. 101. c. 1. a b

Scriptum est.

Scriptura sacrā scutum est, in quo mūdi & dæmonis persecutiones frangūtur, pa. 114. col. 1. c, vsque in finem capitis.

Ex ore Dei.

Scriptura sacrā, verba Dei sunt, quia epistola Dei est ad nos missa, pa. 131. col. 2. b c

Ex ore Dei.

Quia in eis salus animę nostrę consistit, & quomodo verba Dei sana dicantur, pag. 156. col. 1. b c, & col. 2. a b.

Scriptum est.

Tentamēta dæmonis solū sacrę scripturę testimonijs fregit Christus, pag. 48. co. 1. a b

Hęc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.

Quia temporalia bona hominem cadere & idolatrare faciunt, vnde qualiter temporalia bona in Dei seruitium dirigēda sint, vide pa. 145. co. 2. a b

Ex ore Dei.

Verbum Dei panis est hominis, pa. 54. co. 2. b c

Ex ore Dei.

Verba Dei, qualiter animę vitam æternam præstēt, describitur, pa. 23. col. 2. a b c, & per totum caput.

Ex ore Dei.

Verba diuina vitam & spiritū animę præstant, pa. 111. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Verba diuina ipsius Dei virtutem & saporem continent, 111. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Verba domini, & non verba domini, in concionatore, quę dicantur, 133. col. 2. a b c

Ex ore Dei.

Nam verba hominum de se vacua sunt & incerta, pa. 153. col. 2. c

Scriptum est.

Scripturę testimonijs dæmonem vicit, quia scriptura sacrā est, quę fortius rebellē hominis animum vincit, pa. 98. co. 2. b c

Hęc omnia tibi dabo.

Diuitiarum amore voluit eum prosterne- re, vnde quod malum generent diuitiæ, vide in tabula litera d, verbo diuitiæ.

Ieiunauit 40. diebus.

Christus ieiunat, & suamet diuina persona abstinentiam consecrat, et tamen hæretici libertatem carnis & sanguinis in omnibus prædicant, pa. 272. col. 1. b c.

Ieiunauit 40. diebus.

De abstinentia ciborum, vide pag. 342. co. 2. a b c, & deinceps.

Item de abstinentia quadragesimali, & ieiuniorum ecclesię, & deuotionis Christianorū, vide pag. 346. col. 2. a b c

Ieiunauit.

Hic damnatur dissoluta voracitas, vt conuiuij dissolutio, & periculum, pa. 303. col. 1. b

Item conuiuiorum Christianorum corruptela, & quod temperatē in conuiuijs agēdum sit, pa. 329. col. 2. c, & 330. col. 1. a b c

Item conuiuij dissolutio & periculum, pa. 339. col. 1. a b c

Hęc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.

Diuitia-

Diuitiarum cupiditate voluit eum proster-
nere: vnde diuitum fr̄nesis & exc̄cata m̄s,
plenē describitur, pa. 302. col. 2. b c, & 303.
col. 1. a b c

Item diues qualiter diuitijs vti debeat, ne
prosternatur, abundē explicatur, pa. 330. col.
1. c, & col. 2. a b c.

Item diuitum rusticitas & bestialitas depin-
gitur, pa. 333. col. 1. c, & col. 2. a

Item h̄redibus relinquere bona, quomo-
do sit fatuitas, & quando, pa. 303. col. 1. a

Item diuitum auaritia damnatur, pag. 338.
col. 2. b c, & 339. col. 1. a b c

Itē diuitiæ h̄redibus relicta. 339. col. 1. a b

Ex ore Dei.

Forma audiendi verbum Dei, pa. 235. col.
1. a b

Ex ore Dei.

Gr̄adis diuini verbi auctoritas depingitur,
pa. 295. col. 2. a b

Mitte te deorsum.

Ex inani gloria voluit eum aggredi, incipiē-
tes in virtute quomodo ab inani gloria sese
defendere habeant, pag. 337. col. 2. b c, & 338.
col. 1. a

Scriptum est.

Per h̄c verba à Christo prolata insinuat
nobis, quod per ea quę scripta sunt, in virtu-
tis via procedendum sit, & non per noua do-
ctrinæ dogmata, quandoquidem nouitas do-
ctrinæ periculosa est, p. 342. c. 2. c, et 343. c. 1. a

Item quia nouitas doctrinæ, h̄reticorum
est fons & radix, pa. 345. col. 1. b c

Item quia nouitas doctrinæ superbos & cu-
riosos concionatores reddit, pa. 345. c. 2. a b c

Et nouitatum amatores quantum in con-
cionandi officio aberrant, vide pa. 346. col. 1.
a b c, & col. 2.

De ore Dei.

In hoc agnoscetur, si cōcionator de ore Dei
verba populum doceat, si proprietatem sen-
sus & loquutionis in doctrina seruauerit, hęc
enim ab eo ante omnia sunt seruāda, pa. 343.
col. 2. a b c, & pa. 344. col. 2. a b c

Qui proprietatem dicendi in concione, viuū
quid, et anima est veritatis, pa. 344. col. 2. c, &
345. col. 1. a

De ore Dei.

Quia cūm varijs sint morbi hominum, ver-
ba Dei, varios de se parit sensus, ad eorum me-
dellam pa. 275. col. 2. a b c

Item quia ex sacra scripturæ sensibus vtili-
tas magna sequitur, pro vitæ nostræ reforma-
tione, pa. 278. col. 1. b c, & col. 2. a b

De ore Dei.

Quia sacra scriptura infinitus est diuitiarum
thesaurus, pa. 299. col. 1. b c

Item quia tantę est virtutis, vt nullus locus
in ea sit tā sterilis, quin ex ea multa possit eli-
ci doctrina, pa. 325. col. 1. b c

Scriptum est.

Quod veritates scripturæ sacre diuinæ sint
& illustres, argumentum est, quod in figuris
& tot sacrificijs, atque prophetarum vaticini-
ijs extiterint adumbrata, pa. 295. col. 2. a b

Ex ore Dei.

Multoties verba de ore Dei perdunt virtu-
tem & vigorem, quia ea concionator insulse
& insipidē prædicat: etenim auditor verita-
tes de diuinis optimē dispositas à conciona-
tore, naturaliter appetit, pag. 572. col. 2. b c, et
col. 2. a b c, & 573. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Disponēda sunt gratiose verba de ore Dei,
quia auditor veluti infirmus, in sermone refi-
ciendus est, pa. 573. col. 2. c, & 574. col. 1. a b c,
& col. 2. a b c

Ex ore Dei.

Concionatorum vitium, qui verba ex ore
Dei fugiunt, vt peregrina dogmata prædicēt,
hi sunt, qui prope semper euāgelij materiam
fugiunt, vt aliam peregrinam prædicent, pag.
386. col. 1. c, & col. 2. a b

Concionatoris vitium in prædicādis curio-
sis & inutilibus quæstionibus, pa. 391. col.
1. c, & col. 2. a b c

Concionatorum vitium in prædicāda scho-
lastica Theologia, 392. col. 2. c, & 393. col. 1. a

Concionatoris vitium, in prædicandis phy-
sics doctrinis, pa. 416. col. 2. b c

Ex ore Dei.

Verba ex ore Dei concionatorem prædica-
re, est propriē & non adulteratam asserre scri-
pturam, pa. 486. col. 1. & deinceps.

Quomodo autem concionator propriē scri-
pturam sacra asserre debet, docetur, pag. 487.
col. 1. a b c

Scriptum est.

Concionatoris consummati sapientia hęc
esse debet, scilicet ex veteris testamēti lectio-
ne veritates euangelicas illustrare, pa. 532. col.
2. b c, & 533. col. 1. a

Ex ore Dei.

Concionatores vt sciant ex ore Dei verba
proponere, scripturę sensum tenere habent,
& maximē literis insudare habēt, pa. 577. col.
2. c, et 578. col. 1. a b

Vade retro Sathana.

Hęc vltima tentationis verba in confusio-
nem dēmonis, imperio quodam diuino pro-
lata sunt, tanquam potestatem habens: sic e-
nim dum volebat potens erat in sermone, pa.
592. col. 1. c, & col. 2. a b c

Quod

Quod procedit ex ore Dei.

Verba ex ipsomet Christi ore prolata, cū in
terra hominibus loq̄batur, dulcissima supra
modū erant: erat .n. eloquētia dicendi dulcis-
sima in Christo, quę omnes ad se attrahebat
pa. 590. c. 2. a b c, et 591. col. 1. a b c, et col. 2. a

Erat enim tanta eius eloquētia, et tam dul-
cis, quod de ea inimici eius testimonium per-
hibuerunt, pa. 591. col. 2. b c

De qua etiam eloquentia dulcissima, discipu-
li eius testimoniū phibuerūt, p. 592. col. 1. a b

Item de hac dulcissima eloquentia mulier
quædam testimonium perhibuit, cūm prædi-
caret, dicens, beatus vēter qui te portauit, pa.
590. col. 2. a b c, et 591. col. 1. a b c, et col. 2. a

Ex ore Dei.

Non proinde omnia verba quę ex ore Dei
sunt prolata, in cōcione auditoribus sunt addu-
cenda: nam etsi diuinam virtutē in se habeāt,
ea vtiq; auditoribus concionari non expedit
veluti sunt verba et materiæ scripturæ pericu-
losa, scilicet de prædestinatione et præscien-
tię, et alię similes, pag. 399. col. 2. a b c, et 340.
col. 1. a b c, et col. 2. a b c

H̄reticorum enim est conditio difficili-
ma et quę nō debēt, prædicare, pa. 425. col. 1. b c

Cathedrę enim ad pulpitu differētia esse
debet, hęc autem talia pro cathedra, & non
pro pulpito concordant, pa. 390. col. 1. a

Sicut pulpitu disputandi h̄reses locus
non est, pa. 435. col. 1. c, & col. 2. a b c

Scriptum est.

Concionator semper viam Christianis do-
cere habet, quę iuxta scripturas ordinatur &
disponitur: nō noua, & quę ex scripturis colli-
gi non poterunt. Sic enim nostri temporis h̄-
retici in fine seculi nouam incedendi viā mo-
dem assument, pa. 380. col. 1. a b c

Postquam ieiunasset quadraginta diebus, &c.

Hic carnis maceratio Christianis homini-
bus suadet, in confusionem lutheranorum,
qui ad carnis & sanguinis libertatem omne
Christianum esse deducunt, pag. 380. col. 1. c,
& col. 2. a b c

Vnde inuenies, quod lutheranorum lingua
tota de spiritu est, opera verò non nisi carnis
& sanguinis, pa. 380. col. 2. a b c

Scriptum est.

Christus reſtitutionem operum per scriptu-
ras rimabatur. Sic enim est, q̄ scriptura sancta
regula quędam est (maximē lex euangelica)
quę rationi maximē est consona, pa. 411. col.
1. c, & col. 2. a b c, & pa. 413. col. 1. b c

Et vsq; ad eodē lex Christiana est recta & iusta
quod ipsamet iustitia denominatur, p. 411. c.

2. a b c

Scriptum est.

Gr̄uissima sunt omnia, quę Christus san-
ctis corroborauit scripturis, dānatur h̄c, qui
sacra scripturę testimonijs, ridicula hominū
dicta & facta, atque vitam corroborant, sicut
sunt vulgariter dicti Mase pasquines, pa. 474.
c. 2. b

Ostendit ei omnia regna mundi.

Quasi hoc grandem sibi appetitum, & dul-
cem contemplationem ingereret: sic enim est,
quod orbis conditi contēplatio in diuinæ mā-
iestatis cognitionem & cupiditatem nos exci-
tat, plenē describitur, pag. 409. col. 2. c, & 410.
col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & 411. col. 1. a b c

Scriptum est.

Confirmat Christus, quę faciēda sunt in
noua lege, veteris testamēti scripturis, quia
prophete & antiqui patres suis dictis & factis
legem nouā illustrarūt, p. 532. c. 1. b c, & c. 2. a

Ex ore Dei.

Verba diuina quę in sacra reperiuntur scri-
ptura, virtutem in se continent hominē refri-
gerandi, & sibi præstandi vitam: nam scrip-
tura sacra rota quędam est, quę aquam ex Dei
pectore educit, quę hominis cor refrigerat, &
virtutes irrigat, pa. 459. col. 1. a b c

Ductus est à spiritu in desertum.

In deserto enim attentius homo suę inten-
dit salutem, et diuinis rebus, quia locus aptissi-
mus est ad omnia diuina perscrutanda: sic e-
nim sancti quō magis ab exterioribus rerum
tumultibus sunt segregati, eō magis ac delica-
tius diuina tractarunt, pag. 443. col. 1. a b c, &
444. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

Scriptum est.

Nam veritas euangelica, figuris designata,
et à prophetis illustrata, ac demum ratione na-
turali corroborata, magnam vim in auditori-
bus imprimat, pa. 529. col. 1. a

Scriptum est.

Nam veritates euangelicas per figuras et
prophetarū vaticinia firmare, est eas illustres,
& antiqui sanguinis esse, ostendere, pa. 533. c.
2. a b

Scriptum est.

Veritates euangelicas quare Christus vete-
ris iustramenti testimonijs firmabat, pa. 533.
col. 2. c, et 534. col. 1. a b

Postquam ieiunauit quadraginta diebus.

Austeritatem vitæ Christus post baptismū
in deserto ieiunās, quare assumpsit, pa. 694. c.
1. a b

In omni verbo quod procedit ex ore Dei.

Verbū ex ore Dei mouet, quia Dei est ver-
bū, hinc est, q̄ boni cōcionatoris doctrina, for-
tius mouet quā mali, quia verba eius ori Dei
magis appropinquant, pag. 710. col. 1. a b c,
& col. 2. a b c, et 711. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

C Cūm

Cum ieiunasset quadraginta diebus:
Ieiunium Christi quadraginta dierum, vide pag. 673. col. 2. b c

Non in solo pane vivit homo.
Panis, quomodo variè in facris accipiatur literis, quia ad declarationem huius loci facit, vide, pagi. 637. col. 1. a b

Scriptum est.
Omnes euangelicę veritates in veteris testamenti scriptis & figuris coopertę manserunt, & quare hoc, pa. 663. col. 1. a b c

Ductus est à spiritu.
Christus antequam prædicaret labores deserti, & tentationis dæmonis, & ieiunij secum adduxit, quia vitę opera Christus priusquam doctrinam, quare adducere voluit, vide pag. 674. col. 2. c. & 675. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & 676. c. 1. a b c, & c. 2. a b c. & 677. col. 1. a b c

Quid procedit ex ore Dei.
Verba Dei, quia ex ore eius sunt, virtutem fortiuntur mouendi auditorem, pa. 707. col. 1. a b c, & col. 2. a b c. vbi etiam hæc euangelij verba explicantur.

Hinc est, quod verba concionatoris boni, quia Deo propinquior est, maiorem mouendi auditorem virtutem habent, quàm mali concionatoris verba, pa. 707. col. 2. b c, & 708. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vnde, dum vita concionatoris in virtute crescit, crescit etiam verbum diuinum in ipso ore concionatoris, pa. 708. col. 2. a b c, & 709. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Scriptum est.
Per scripturas vitam nostram Christus dirigere voluit, & sic est, quod in scriptura sacra instruendi sunt auditores, vt in virtute proficiant, pa. 103. col. 2. b c. & 104. col. 1. per totã.

Nam dum intellectus hominis veritatibus diuinis ditescit, ad vincendum dæmonem fortis homo redditur.

Nam scripturę sanctę cognitio homines munitos & securos reddit, pa. 114. col. 1. & 2. & pa. 115. col. 1. & 2.

Accesserunt angeli, & ministrabant ei.
In hoc bonis pro Christo laborantibus certissima corona & præmium laboris monstratur, pa. 121. col. 2. a b c

FERIA II. POST I. DOMINICAM Quadragesimę.

Euangelium.

¶ Cū venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo. Matth. 25.

Situi, & dedistis mihi potum.

C Alix aquę frigidę quantum sit res magna in die iudicij pa. 10. col. 1. c
Calicis aquę frigidę merces, pag. 10. col. 2. a

Calicis aquę frigidę virtus & calor. pa. 10. col. 2. a. *Iusti autem in vitam æternam.*

Vitę æternę foelicissimus status, in quẽ boni sunt ituri, describitur. pagi. 111. col. 2. a b c

Possidete paratum regnum à constitutione.
Certitudo grandis, & laboris nostri corona describitur, pa. 121. col. 1. a b c

Quando te vidimus esurientem.
Nulla erit in eis excusatio, nam etsi hominẽ in terra fragilem se demonstrabat, in verbis tamen Deum se ostendebat, p. 154. col. 2. a b c

Nam Christus prædicando, Iacob designabat, pellibus hedorum indutas habẽs manus, vocem tamen Iacob retinens. 154. col. 2. a b c

Quando te vidimus.
Hic prætendunt ignorantiam eorum, quę in lege substantialia sunt, hoc siquidem concionatorum arguit culpam, homines se deceptos in die iudicij inuenire: vnde docere in pulpito non substantialia legis, sed sterilia & curiosa: quod malum generat, pa. 141. col. 1. a b c

Vnde dolendum est, concionatores scripturę sacre imaginem auditoribus non proponere, pa. 151. col. 1. c, & col. 2. a

Oves à dextris, hedos à sinistris.
Quid per dexteram, & quid per sinistram designetur, pa. 150. col. 1. a

Esuriui, & non dedistis mihi manducare.
Diues auarus quàm se deceptum ibi inueniet in die iudicij, 150. col. 2. b c

Quando te vidimus.
Pastori ignaro populi peccata adscribentur, si in die iudicij ignorantiam subditi assigauerint, pa. 26. col. 2. b

Omnes angeli eius cum eo.
Testes iudicij angeli erunt, quia euangelij viuendi formam, quam Christiani obseruare deberent, angelorum potius, quàm hominum est, pa. 92. col. 1. c. & col. 2. a b

Esuriui, & non dedistis.
Possit optimẽ diues vtrumque adimplere, & vtrumque cõsequi: temporalia possidere, & Deũ non amittere: siquidẽ humanũ & diuinum in vnũ adunari possunt, pa. 147. col. 2. b

Quando te vidimus.
Deus in lege sua, & in scriptura sacra ab omnibus videtur, vt intelligat homo quid agere debeat: in scriptura enim sacra imago Dei resplendet, pa. 108. col. 2. a

Quando te vidimus.
In hac vita in sanctis suis videtur Deus, vt inde

inde homines intelligant, quid agere debeant: vnde imago paupertatis in Helia relucet, pa. 145. col. 1. a b

Imago diuitis boni, in Abraham, pa. 145. col. 1. c, & col. 2. a b c

Imago castitatis, in Helia & Abraham, pa. 145. col. 2. c

Imago abstinentiæ, in Ioanne Baptista, pa. 148. col. 1. a

Imago temperantię, in Propheta, Iob. pa. 148. col. 1. a b

Imago veri principis, in Dauid, pa. 148. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Imago veri iudicis, in Moyse. pa. 146. col. 1. a

Imago Christiani militis in centurione, pa. 147. col. 1. b c, & col. 2. a b

Imago veri militis, in Dauid, pag. 147. col. 2. a b

Imago patientiæ, in Ioseph Patriarcha, pa. 147. col. 2. c, & pa. 148. col. 1. a b c

Item imago patientiæ, in Daniele, pa. 148. col. 1. c

Imago tolerandi dolores, in Iob, & Lazaro mendico, pa. 148. col. 2. a b c, & pa. 149. col. 1. a b c

Reperitur etiam in Timothęo patientiæ imago, pa. 149. col. 1. a b

Non ergo excusantur satis mali dicentes, quando te vidimus esurientem, nam in suis sanctis videtur, glorificatur, & agnoscitur Deus.

Quando te vidimus.
Scriptura sacra est, in qua Deus videtur, & per quam in die iudicij à nobis exigetur vitę nostrę ratio, pa. 152. col. 2. a

Tunc separabit eos sicut pastor.
Nam quia sicut pastor gentes hic direxit, sicut pastor segregauit & iudicauit pastoris officium, pa. 141. col. 2. a b

Sicut pastor.
Ibi pastores mali damnabuntur, quia eorũ negligẽtia ibi damnatur, pastor malus in quo suis ouibus damnũ irrogat, pa. 130. c. 1. a b

Sicut pastor.
Pastoris substãtia & officium in quo maximẽ consistat, plene describitur, pag. 22. col. 2. a b c, & sequentibus.

Sicut pastor.
Pastoris officium, pa. 22. col. 2. b c

Esuriui, & non dedistis mihi manducare.
Mira diuitis cæcitas, qui sibi ipsi non miseretur, eleemosynarũ pecunia se redimens, pa. 262. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Quando te vidimus esurientem.
Hęc excusatio nullius erit momenti, nam in die iudicij viuum erit contra malos aposto-

lorum prædicatio, pa. 252. col. 2. a b

Esuriui, & non dedistis.
Ad diuites maximẽ directa est hæc euangelij doctrina: & quidem annotandum est, quod cū in manu eorum sit tam facilẽ regnũ cælorum pecunijs emere posse, quàm sint solidi, vide diuitum frænesim, & cæcitatam mentem, satis descriptam, pag. 302. col. 2. b c, & 303. col. 1. a b c

Item diuites qualiter diuitijs vti debeant, explicatur. pag. 330. col. 1. c. & col. 2. a b

Item diuitum rusticitas & bestialitas depingitur. pa. 333. col. 1. c, & col. 2. a

Item hic diuitũ auaritia damnatur, pa. 338. col. 2. b c, & 339. col. 1. a b c

Item diuitiæ hæredibus excessiuẽ relictę, pa. 339. col. 1. a b, et pa. 303. col. 1. a

Esuriui, & non dedistis.
Eleemosynę opera quo ordine tractanda, & qua vi & efficacia, pa. 327. col. 2. b c

Ite maledicti in ignem æternum.
Ite in ignem æternum, his verbis habetur clarẽ malorum pœnam nunquam finiedam. Sic enim est, quod finis malorum propriẽ finis & interitus est, pa. 338. col. 1. a

Venite benedicti patris.
Grandis gloria & honor viri iusti, in die iudicij, pa. 311. col. 1. a b c

Esuriui, & dedistis mihi manducare.
Misericordię opera inter nos exercere, quæ ratione teneamur, pa. 327. col. 2. a b, et 326. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & 327. col. 1. a b c

Esuriui, & non dedistis.
Qui calamitatibus proximi non flectitur, brutus est peior, pa. 327. col. 2. a b

Ite maledicti.
Rigurosa Dei iustitia erit in die iudicij, pag. 313. col. 1. b c

Cum venerit filius hominis in maiestate sua.
Duo dicit, filius hominis, id est, qui antea in mundo pius & clemētissimus erat, et quia hominibus nihil hæc clementia profuit, veniet secundo cū maiestate, vt intelligant clementiam, quã erga eos hic exercuit, siquidẽ Christus hic cū peccatoribus humanissimẽ se gessit, pa. 371. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

Quandiu fecistis vni de fratribus meis.
Christus, et apostoli, atq; antiqui Christiani, vide quomodo hoc nomine fratres sese appellabant, pa. 558. col. 2. b c, et 559. col. 1. a b c

Hinc vide Christianorum flagellum, adeo inflicturn, quando de Christianitatis nomine dedignantur, pa. 559. col. 1. a b c, et col. 2. a b

Quando venerit filius hominis in maiestate sua.

C 2

Tanta

Tanta est Christi maiestas, quod non solum in eius presentia, sed in contemplatione eius omnes mundi potentes alas, suę potentię cōplicare habent, pa. 561. col. 1. a b c

In maiestate sua.

Ex hac Christi potentia et maiestate effectum est, quod quando in terris docebat, erat potens in sermone, & tanquam potestate habens docebat, pa. 592. col. 1. c, & col. 2. a b c

Esuriui enim, & non dedistis manducare.

Ecce, in quo maxime hominis salus constituta est, in elemosinę largitione: unde hic nimia diuitum cupiditas damnatur, cum nec in sui ipsorum redemptione pecuniam tribuit, pa. 509. col. 2. a b

Venite benedicti, percipite regnum a constitutione mundi.

Quam firma esse debet bonorum merces, quod a constitutione mundi iam signata est & parata, hinc gaudium maximum & securitas homini Christiano accrescit: attendens quod operum suorum tam firmam habet coronam, pa. 413. col. 2. b c

Venite benedicti patris mei.

Pauci erunt, qui hanc consequentur benedictionem, nec mirum, nam sicut hominum vsui non omnes res sunt accommodatę, sed pauca quę eliguntur: sic ad regnum cęlorum pauci sunt qui perueniunt, pa. 383. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Ite maledicti in ignem.

Quia in vestra fuit libertate, bonis vos operibus redimere, quare in iudicij die de libertatis dono rigurosam Deo homo ratione reddet, pa. 400. col. 2. c, & 401. col. 1. a

Congregabuntur ante eum omnes gentes.

Vt tanquam verus iudex de legis suę obseruantia rationem exigat: & merito damnabuntur, qui euangelicam legem fregerunt: in ea enim nullum grauamę Christus imposuit, nam rationi hominis maxime est cōsona, pa. 411. col. 1. c, & col. 2. a b c, & pa. 413. col. 2. b c

Lex Christiana vsque adeo recta est, quod ipsamet iustitia denominatur ibidem.

Venite benedicti patris mei, percipite regnum.

In quo gradu sedes beatitudinis assignatę sunt beatis in cęlo, secretum quoddam est in die iudicij referandum, pa. 370. col. 2. c

Esuriui, & non dedistis mihi manducare.

Diuitum abusus hic damnatur, de quo maxime in pulpito agendum est, unde diuitum status quomodo a concionatore prædicari habeat, pa. 522. col. 1. b

Esuriui, & non dedistis mihi manducare.

Obligatio, qua Christiani tenentur ad mi-

sericordię opera, vide p. 519. col. 2. b c, & 520. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.

Fidelitas Dei ad homines in his verbis apparet, quia in his quę hominibus promittit, quā infalibilis sit, constat, pag. 634. col. 1. b c, & col. 2. a b

Esuriui, & dedistis mihi manducare.

Misericordię virtus qualis sit, & quas vires & efficaciam habeat, pag. 519. col. 2. a b c, & 520. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Unde misereri nobis ipsis, qua ratione tene mur, pa. 519. col. 2. b c, & 520. col. 1. a

Ite maledicti in ignem æternum.

Nulla sibi in die iudicij conceditur merces nec premium, quia malorum prosperitas in hoc mundo, eorum est fors & portio, pa. 631. col. 2. c, & 632. col. 1. a

Ite maledicti in ignem æternum.

Ponderanda est verecundia, quā supra omnes alios mali concionatores patientur, pag. 696. col. 1. a b c, & deinceps per totum caput.

Ite maledicti.

Item ponderandum est, quod in hac die veritates euangelicę contra malum concionato rem querelam formabunt, quod eis nocuit, pa. 671. col. 2. b c

FERIA IIII. POST I. DOMINICAM QUADRAGESIMÆ.

Euangelium.

Magister, volumus a te signū videre. Mat. 12

Volumus a te signum videre.

Mita signa viderat, nec tamen motierant, quia excæcatum habebant intellectum: nō enim auditoris mouetur voluntas, nisi prius eius vincatur intellectus, pa. 121. col. 1. c

Volumus a te signum videre.

Quia malè affecti erant, nunquam signis præteritis motierant, siquidem affectio ad concionatoris doctrinam, auditori manum porrigit, pa. 123. col. 1. a

Et ecce plusquam Salomon hic.

Sapientia Christi parum sibi fructus perpererat, nam duri corde existebant: erat enim terra illa inculta, a viatoribus conculcata, pa. 67. col. 1. c, & col. 2. a b c

Et ecce plusquam Salomon hic.

Christi sapientiam relinquere, eorum rusticitas fuit, sicut auditoris rusticitas est, sapientem & eloquentem concionatorem relinquere, & vulgarem sequi, pa. 129. col. 1. a b c, & col. 2. a b, et pa. 129. col. 2. c

Generatio

Generatio adultera.

Quia doctrina Christi repudiata, alienę & suę intendebant, siquidem concionatoris adulterium in hoc stat, pa. 128. c. 2. c, & sequētib⁹.

Generatio mala & adultera.

Adulterium & mendacium concionatorū, in quo sit, pa. 133. col. 1. a b c

Signum querit.

Quomodo signa præterita non viderant, quia more brutorum sine intellectu operabatur? pa. 12. col. 1. c

Volumus a te signum videre.

Hęc eorum erat curiositas, signa petere, & ideo non credebant, siquidem curiosi semper sunt, qui peius de fide sentiunt, pa. 49. col. 2. b c

Volumus signum videre.

Quod credere debebant, oculis videre attemptabant: nam curiosi & rebelles potentiarū vsu peruertunt, pa. 51. col. 2. a b

Volumus a te signum videre.

Curiosi hominis ingenium in scrutandis diuinis, frangitur, quia sui ingenij paruitate diuina capere attentat, pag. 68. col. 2. b c, & pag. 69. col. 1. a

Volumus a te signum videre.

Relinquant fidem, vt suo satisfaciant appetitui: siquidem curiosi hominis ingenium eū paulatim hæreticum facit, pag. 68. col. 2. c, & pag. 69. col. 1. a

Ecce plusquam Salomon hic.

Nam etsi Salomonis sapientia tanta fuit, ad Christi sapientiā collata, vilescit, in eius enim presentia omnis humana sapiētia vilescit, pa. 96. col. 2. a b c

Ecce plusquam Salomon hic.

Nam sapientia in Salomone a foris præstita fuit & mendicata. Cæterum in Christi persona, velut in proprio loco, sapientia & cætera spiritus sancti dona requieuerunt, pa. 117. c. 1. a

Cum immundus spiritus exierit.

Hęc eorum annotat conscientię & cordis grandem immunditiam, Deus enim conscientię puritatem ab homine summè exoptat, pa. 121. col. 1. a b c

Ecce plusquam Ionas hic.

Nam Ionas sua prædicatione sicut homo loquutus est, Christus autem, etsi natura fragilē se demonstrabat, in verbis & prædicatione tamen Deum se ostendebat, pa. 154. col. 2. a b c

Nam etsi more Esau humanitatis pellibus inuolutas habebat manus, vocem tamen Iacob in prædicando habebat, pag. 154. col. 2. b c

Generatio mala.

Doctores legis scriptę, mali, & peruersi, atque sordidissimi erant, pa. 4. col. 2. b

Sicut Ionas fuit in ventre Cete.

Illud enim Ionę sepulchrū sepulchri Christi fuit figura, nam euangelica lex sicut in alijs ita in hoc veteris legis fuit flos & veritas, pa. 54. col. 1. b c

Ecce plusquam Salomon hic.

Nam Christi doctrina, quod diuina & supercælestis sit scientia, ostenditur, pag. 91. col. 2. a b c, vsque ad pag. 96.

Generatio adultera.

Nam sicut adulter ille est, qui aliud in corde, aliud verò in facie & ostentatione portat: sic isti Christi mandata in pileis portabāt, in corde autem dæmoni seruebāt, pa. 103. col. 1. a

Volumus a te signum videre.

Res diuinę non visu, aut manibus contrectari debent, pa. 50. col. 2. b c, & pa. 51. col. 1. b c, & col. 2. a b

Audire sapientiam Salomonis.

Qualis fuerit Salomonis sapientia, & quomodo præstita, pa. 74. col. 1. a b c, & col. 2. a

Generatio mala & adultera.

Prædicatores & magistri adulterantes, qui dicantur, pa. 134. col. 2. a b c, & pa. 135. col. 1. a

Volumus a te signum videre.

Res diuinę non visu, sed fide & obedientię sinceritate percipi debent, pa. 50. col. 2. c

Volumus a te signum videre.

Parū sibi profuit prædicatio Christi, & miracula fecisse, quia scripturę sacrę lux aliquibus venenum est & nociuū valde, pa. 37. col. 2. per totam, & pa. 38. col. 1. a b

Volumus a te signum videre.

Ratio est, quia etsi Christi prædicatio & signa præcessissent, eorū malignitas et ignorantia in venenū vertit scripturę claritatē, pa. 38. col. 1. a

Signum non dabitur ei.

Quia a sapientibus et prudentibus Deus suam abscondit scientię claritatem, pa. 44. col. 1. a. Vocantur hęc prudentes, sagaces et maligni, quales isti fuerunt, pa. 45. col. 1. b c, et c. 2. a

Audire sapientiam Salomonis.

Salomonis eloquentia et ponderatio de sacrę scripturę sapientia, abunde admodum explicatur, pa. 108. col. 2. b c, vsque in finem vtriusque capitis.

Assumit alios septem spiritus nequiores, & sunt peiora.

Sic nostrę ætatis hominibus euenit, quia postquam Christus nos redemit, peiores sumus, nam ætas est, vbi vitia omnia soluta sunt et accumulata, pa. 140. col. 1. a b c, et col. 2. a

Quare autem Christianorum vita nostris

temporibus sit tam corrupta, describitur pag. 140. col. 2. b c, & pa. 141. col. 1. a b c

Nisi signum Ionę prophetę.

Optimum signum, quod Christus fuisset Deus, fuit eius mors & passio: nam in passione Christi in lucem prodierunt veritates omnes, quę Christum Deum signabant, pa. 242. col. 2. a b c, & deinceps per totum caput.

Fiunt hominis illius peiora.

Hic adumbratur, quod Iudęi quia ex Dei beneficijs non sunt in meliũs cõmutati, quod à Deo differẽtur, vt in peius crescant, huius figura existit literalis, lumbare linũ, quod Hieremias propheta adducit, pa. 287. col. 1. b c

Magister volumus à te signum videre.

Non satisfaciebat sibi Christi doctrina, nisi signis confirmasset, quod sinceritati auditorum contrauenit, nam auditorũ est officium, doctrinam, quam prædicatores docent, omni sinceritate & subiectione reuerenter recipere, pa. 378. col. 1. a b

Generatio mala & adultera.

Quemadmodum Scribę & Pharisei adulteri erant, quia repudiata Christi persona, & eius doctrina alijs intendebant, sic etiam videtur concionatorum adulterium, quando repudiata euāgelij doctrina, alijs insunt peregrinis doctrinis, pa. 416. col. 2. c, & 417. col. 1. a

Item perpetratur hoc adulteriũ aliter, quod vide pag. 473. col. 2. b c, & 474. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Generatio mala, & adultera.

Quia Scribę & Pharisei, seipfos ostentabant, & suis honoribus intendebat, ideo Christum repudiabant: sic sunt prædicatores, seipfos prædicantes, qui propter suum commodum & ostentationem, Christum & animarũ salutem repudiant, vide hoc in tabula litera c, verbo concionatores seipfos prædicantes.

Et adultera.

Adulter etiam dicitur concionator, quando in concione scripturam sacram non proprię, sed adulteratã adducit, pa. 486. col. 1. & 2. & deinceps. Item 487. col. 1. a b c

Fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Hoc in Iudęis adimpletum est, quia beneficia Dei receperunt, & ea in malum conuerterunt, et in peiora inciderunt postea: sic etiã hodierna die in nobis adimpletum esse videtur, nam quia Christo in tanto beneficio non sumus grati, sed in malũ in dies procedimus, nunc in fine seculi nostra nouissima peiora sunt prioribus: nam omnes hominum status, prælatorum, regum, clericorum, religionum, & secularium, demissum nimis reperies, pag.

500. col. 2. b c, & 501. col. 1. a b c, & deinceps per totum caput, vbi imaginem antiquorum videbis perfectam, nostram verò demissam in omnibus.

Item pa. 504. col. 2. a b c, et pag. 505. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

Hi sunt fratres mei.

Humilitas Christi ostenditur maxima, in hoc quod discipulos suos fratres appellabat: vnde Christiani & apostoli, vide quomodo hoc nomine fratres sese appellabant, pa. 558. col. 2. b c, et 559. col. 1. a b c

Vnde etiam Christianorum flagellum vide, quando de his Christianitatis nominibus dedignantur, pa. 559. col. 1. a b c, et col. 2. a b

Generatio mala signum querit.

Fides vera signum non querit, sicut Pharisęi & Scribę hic à Christo signum petierunt, pa. 414. col. 2. c, & 407. col. 1. a b c

Item quomodo fides sincerissima esse habet, sine signo aliquo requisito, et quando rationem querere liceat, vide in tabula litera f, verbo fides.

Erunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Hoc prouenit in eis ex ingratitude ad beneficia recepta: quare gratitudinis beneficiũ quantum ponderet, depingitur, pa. 412. col. 1. b c, et col. 2. a

Item quomodo gratitudo radix et fundamentum est omnium eorum, quę nobis Deus præcepit, pa. 412. col. 2. a b c, et col. 1. b c

Magister volumus à te signum videre?

Blandē et suauiter loqui incipiunt, eum magistrum appellantes: hæc est enim hæreticorum cõditio, nam leniter et suauiter loqui incipiunt, vt in fine durē mordeant, pag. 422. col. 1. b c, et col. 2. a b c, et 424. col. 1. a b c

Vnde hanc sagacitatem et hæreticorum lupinam intentionem, vide pa. 422. col. 2. a b c, et 423. col. 1. a b

Generatio adultera.

Concionatores, qui gloriam et honorē prædicationis sibi assumunt, adulteri vocantur, nã honor et gloria prædicationis quod non sibi deferenda sit, sed Christo, plene describitur, pag. 446. col. 2. a b c, et 447. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

In prædicatione Ionę penitentiam egerunt.

Prædicatione Ionę de hominũ penitentia et vitę reformatione fuit, et hanc prædicandi formam hinc Christus commendat: sic etiam Ioannis Baptistę prædicatione ab hominum penitentia et vitę reformatione incepit, pag. 387. col. 1. c, et col. 2. a b c

Vnde

Vnde doctrina prophetarum vitę reformationem semper concernit, pa. 390. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & deinceps.

Doctrina prophetarum non blanda et suauius auditorum erat palato, sed rigida et amara, p. 390. col. 1. c, et c. 2. a b c, & 391. col. 1. a b c

Item sanctorum doctrina, exclusis curiosis et inutilibus quęstionibus, vitę solũ reformationem intendebat, pa. 391. col. 1. b c

Namque his temporibus illa est magis necessaria doctrina, quę homines bonos, quã sapientes faciat, pa. 392. col. 1. b c, et col. 2. a b

Quę est mater mea, & qui sunt fratres mei.

Hic, Christus, propter virtutem et Dei obsequium, relinquendos esse patres docet, vnde parentes quomodo propter Christum odio habendi sunt et relinquendi, pa. 372. col. 2. c, et 373. col. 1. a b

Vnde parentes quomodo amandi sunt, et radix et principium huius dilectionis, quę sit, pa. 412. col. 1. b c

Venit audire sapientiam Salomonis.

Salomonis mirus ordo domus sue, et ministrantium dispositio, pa. 409. col. 2. b c

Signum non dabitur ei.

Christus signa dare non vult, quia fidelitas Dei in his quę hominibus promisit, quã sit infallibilis, vide, pa. 634. col. 1. b c, et col. 2. a b

Vnde fidelis et infallibilis, quare Deus sit, homo autem falsus et mēdax, pa. 634. c. 2. a b

Fiunt hominis illius peiora.

Hoc eis accidit, propter ingratitude vitium, quam beneficijs quę sibi Deus præstiterat exhibuerunt: quare ingratitude vitium ponderandũ maximē, pa. 616. col. 2. c, et 617. col. 1. a

Fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Quia peccatoris vita nõ quiescit, sed si perfeuerat, vnum peccatum alterũ acclamat: quare illius nouissima peiora sunt, p. 678. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Magister volumus à te signum videre.

Signa multa Christus fecerat, sed quia voluntas eorum illa abhorrebat, idē eorum intellectus intelligere refugiebat, nam quod voluntas non vult, intellectus intelligere refugit, pa. 677. col. 1. a b c

Fiunt nouissima hominis illius peiora.

Hoc dictum est Phariseis & scribis, quorũ nouissima peiora fuerũt prioribus, sic vita mala concionatoris semper in peius procedit, pa. 678. col. 1. b c, & col. 2. a b c

FERIA VI. POST. I. DOMIN. Quadragesimę. Euangelium.

¶ Erat dies festus Iudęorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Ioan. 5. cap.

Vis sanus fieri?

NAM etsi eius naturalis appetitus ad salutem esset procliuus: tamen quia hominis erat & non bruti, arte puliendus erat & disciplina, vt videret si sibi expediebat, pa. 60. col. 1. b

Triginta & octo annos habens in infirmitate.

Grãdis fuit hominis huius in laboribus tolerantia.

Sic etiam in seruis Dei grandes sunt artifices in omni genere laborum. 149. col. 2. a b c, & pa. 150. col. 1. a

Vis sanus fieri?

Quasi dixerit, attende bene an ad salutem animę, corporis tibi conducatur salus: nam si vis aliud spirituale & perfectius acquirere esse, conducit, vt corporis & sanguinis faporē abijcias, pa. 89. col. 2. b c, & pa. 90. col. 1. a b c, & col. 2. per totum, & pag. 91. per totam.

Vis sanus fieri?

Huius solũ hominis compassus est, quia inter ceteros ægestate maiori laborabat: Dei enim conditio semper est, oculos in infirmiora & debiliora eijcere, & extollere, pag. 77. col. 2. a b

Angelus autem domini descendebat.

Non sufficiebat naturalis aqua piscinę, nisi de celo mota prius esset, vt salutem præstaret, sic ad regnũ cælorum consequendum, & animę acquirendam salutem, non sufficit naturalis disciplina, sed supercælestis alia instructio requiritur, pa. 88. col. 1. c, & col. 2. a, & pa. 88. col. 2. a b c

Hominem non habeo.

Despectus, & ab alijs derelictus, à Deo consolatur, pa. 137. col. 2. b c

Hominem non habeo.

Homo iste, qui peccatorem & infirmum in Deum introducit, est sancti euāgelij cognitio: nullus est enim tam sollicitus hominis pedagogus, sicut euangelium Christi, pag. 101. col. 2. b c

Sicut enim pedagogus cõmissum sibi filium eripit, & protegit, sic euāgelij veritas suos eripit & protegit amatores, pa. 115. col. 1. a b c

Hominem non habeo.

Homo iste, qui infirmũ peccatorem valde adiuuat vt in penitentia piscinã intret, mens hominis est, ibi enim eius vis & fortitudo sita est. pa. 99. col. 1. b c, & col. 2. a

Hominem non habeo.

Homo iste efficax est concionatoris doctrina, nam ex ea auditoris feruor, & in Deū deuotio excitatur, pa. 106. col. 2. a b c

Hominem non habeo.

Homo iste, à quo peccator mouetur, diuini verbi est concionator, vnde quomodo moueatur auditor à concionatore, pag. 12. colū. 1. b c

Quomodo autem peccator homo mouendus sit, nā eius nō mouetur volūtas, nisi prius eius vincatur intellectus, pa. 12. col. 1. c

Vide de hoc tabulam litera a, verbo auditor.

Triginta & octo annos habens.

Singularis fuit homo hic, patientiæ imago, hanc etiam imaginem patientiæ & tolerandi dolores inuenies in Ioseph patriarcha, p. 147. col. 2. c, & pa. 148. col. 1. a b c

Item in Daniele, pa. 148. col. 1. c

Item in Iob & Lazaro, pa. 148. col. 2. a b c, & pa. 149. col. 1. a b c. vt hinc intelligant homines, quā fragiles hodie in laborum tolerantia inueniantur.

Hominem non habeo.

Homo iste concionator est, nā mouere auditorem, victoria quædam est prædicatoris, pag. 13. col. 2. c

Erat Hierosolymis probatica piscina.

Piscina hæc, cum sanitatis infirmi conditionibus peculiare est mysterium & sacramentū, ab homine absconditum: nam tam in lege veteri quā noua, mysteria aliqua supra sensum & hominis intellectum præstitit Deus in hūc præcise finem, vt hominis infrænaret intellectum, pa. 51. col. 1. a b

Sanabantur à quacunq; detinebantur infirmitate.

Piscina hæc scriptura sacra est, nam aqua est, quæ omnium morborum medicamen est, pa. 136. col. 2. b c, & pa. 137. col. 1. b c

Triginta & octo annos habens.

Cū hoc tamen nunquam fidei eius, aut spei valor diminutus est, quia religiosus vir nullis mundi calamitatibus diminuitur, pag. 149. col. 1. & 2. per totum.

Sanabantur à quacunq; detinebantur infirmitate.

Piscina hæc, quæ omne genus morborum curat, sacra est scriptura, nam in ea multiplex est spiritus, pro multiplici hominum infirmitate, pa. 116. col. 2. b c, & sequentibus.

Descendebat, & mouebatur aqua.

Hic motus aquæ, qui salutem infirmi præcedere habet, ad sanandum peccatorē, est spi-

ritus Sancti motus validus & repentinus, pa. 119. col. 2. b c, & pa. 120. col. 1. a b c, & col. 2. a b

A quacunq; infirmitate sanabantur.

Est piscina hæc sacra scriptura, nam spiritus illius, omnem continet virtutem, pa. 126. col. 1. a b c, & col. 2. a

Item scriptura sacra omnium morborū est medicina, pa. 137. col. 1. & 2.

Inde scripturæ sanctæ verba, sana verba vocantur, quia animæ salutem præstant, pa. 156. col. 1. b c, & col. 2. a b

Iacebat multitudo læguētū expectātū aquæ motū.

Morbus hic hominum est, qui tepiditate & virtutis frigiditate laborant, hi iacent spectantes Spiritus sancti motionem & feruorem, siquidem tepiditatis vitium pessimum est Christianorum malum, pa. 106. col. 1. a b c

Hominem non habeo.

Homo iste hominis intellectus est, qui peccatoris illuminat voluntatem, vt ad Deū veniat: nam voluntas quousque ab intellectu illustratur, potentia cæca denominatur, pa. 100. col. 1. a

Voluntas enim in Dei acceditur amorem, si prius instruat eus intellectus, pag. 102. & pag. 103. vsque in finem capitis.

Quinque porticus habens vbi iacebat, multitudo claudorum peccantium aquæ motum.

Hoc atrium exterius, vbi iacebat hæc infirmorum multitudo, lex vetus erat, qui expectabant aquæ motum. scilicet noui testamenti aduentum, vbi sanandi erant: lex verò noua atrium interius, in quo quiescere habebamus, pag. 244. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & pag. 245. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Angelus descendebat.

Angelus qui turbauit piscinam, ille fuit, qui Christo apparuit, confortans eum: turbatus est, quia factus est in agonia.

Hominem non habeo.

Quomodo peccator ad hoc malum deuenit, vt funibus suorum peccatorum sit inuolutus & ligatus, vt iam hominem non habeat, pag. 271. col. 2. a b c

Vis sanus fieri?

Quanta fuit Christo hominis huius cura: sic ergo boni viri, qui pro Christo labores tolerant, maximum ex hoc solatium & leuamen elicere habent, quia Deus nimis de eorum consolatione curat, pag. 331. colū. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Triginta & octo annos habens.

Labores & erūnæ hominibus præstantur à Deo, vt humiliantur, & domentur, pag. 305. col. 2. a b

Erat

Erat Hierosolymis probatica piscina.

Hæc piscina, quæ omne morborum genus sanabat, proprius est mysterij locus, pag. 307. col. 1. b c, & col. 2. a

Erat Hierosolymis probatica piscina.

Piscina hæc, omne morborū genus sanabat. Sic velut piscina, concio prædicatoris esse debet, cuius doctrina, omni hominum statui adaptari habet, pag. 576. colum. 1. a b.

Quia auditor, veluti infirmus in concione, varietate doctrine, & bene disposita reficiendus est, pag. 573. col. 2. c, & 574. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Quia doctrine varietas, hominis intellectū delectat, pa. 511. col. 2. b c.

Nunciavit iudeis quod Iesus esset, qui fecit eum sanum.

Nam & si Iudæi male recipiebant bona audire de Christo, tamen vt se gratum exhiberet hic homo, Christū laudauit. Vnde gratitudinis beneficiū, quantum ponderet, depingitur, pa. 412. col. 1. b c, & col. 2. a.

Vnde gratitudo quomodo radix & fundamentum est omnium quæ nobis Deus præcepit, pa. 412. col. 2. a b c.

Hominem non habeo.

Homo idiota et ignorantissimus est, qui in salute animæ suæ, hominē non habet, et ideo talis veluti brutum grandi machinarum artificio, in celum ducendus est, pa. 411. col. 1. b c.

Erat Hierosolymis probatica piscina.

Piscina hæc, sacra est scriptura, in qua virtus ad omnes languores residet, in quam sine homine id est sine præuio præceptore, suo solo ingenio fretus, ingredi non licet, siquidem nullus sanctorum ingenij sui sapientia sisus, eam assumpsit, pa. 379. col. 2, a b c.

Vis sanus fieri.

Quia salus animæ, per hanc corporalem signatur, queritur ab eo an velit sanus fieri, quasi in voluntate sua relinquat, sanum fieri an non. Vnde hic maximum libertatis donū in homine, ponderatur. Vnde in iudicij die, de hoc libertatis dono, rigurosam Deo homo reddet rationem, pa. 400. col. 2, c, & 401. col. 1. a.

Hominem non habeo.

Homo iste, qui hominē adiuuat, vt in Deū & salutem suam veniat, rerum naturalium cognitio est, per quam in cælestium rerum cognitionem maximè excitatur & leuatur. Vnde homo idiota, qui nullam lectionem, aut rerum cognitionem tenet, verè dicit quòd hominem non habeat, pa. 408. col. 2. b c. et 409. col. 1. a b c.

Vnde intellectus hominis, quare per res naturales, in diuinarum cognitionem veniat, pag. 409. col. 1, a b c.

Quia lectio naturalis, dispositio maxima est ad euangelicam recipiendam doctrinam, pa. 411. col. 1. a b.

Quia naturalium rerum cognitio, sitim et ardorem in homine excitat, ad Deum perueniendi, pa. 409. col. 1, c. et col. 2, a,

Hominem non habeo.

Homo iste, ratio ipsa est, quæ hominem ad Deum dirigit, vnde oculi sapientis ratio sunt, et quando in capite, aut in pede esse dicatur, pa. 460. col. 1. a b c.

Vis sanus fieri.

Ad salutem corporis eius exposcitur voluntas, quia per hoc salus animæ signatur, ad quā non petiur eius intellectus, sed voluntas, quia salus hominis: non in intelligendis fidei mysterijs consistit, sed in eis volendis et humiliter atque reuerenter recipiendis, pa. 413. col. 2, a b c.

Quia scripturæ sanctę mysteria, non superbe intelligēda sunt sed verecūdè et humiliter aspicienda, pa. 426. col. 1. a b c. et col. 2. a b.

Erat Hierosolymis probatica piscina.

Piscina hæc, quæ omne morborum genus sanat, sancta est verbi Dei prædicatio, nam in ea, auditor admodum infirmi in concione, reficiendus est, pa. 516. col. 2. a b c, et, 517. col. 1. a b c. et pa. 657, col. 2. b c. et 658. col. 1. a b c.

Ne deterius tibi contingat.

Quia in peccatore nūquam peccatū quiescit, quia vnum peccatum aliud attrahit, vnde deterius sibi contingit, pag. 678. col. 1. b c. et col. 2. a b c.

DOMINICA. II. QVADRAGESIMÆ.

Euangelium.

¶ Egressus Iesus, secessit in partes Tyri et Sydonis. Matthæi. 23. cap.

Ecce mulier a finibus illis egressa.

Effectio ad Saluatoris doctrinam, huic mulieri manū porrexit, vt ex omnibus gentilibus sola proderet, nam affectio ad concionatoris doctrinam, auditori manum porrigit, pag. 13. col. 1. a.

Dimitte eam quia clamat.

Apostolis, duo erant annexa opera, prædicare, et charitatis et misericordiæ opera exercere: et inde moti sunt, vt huius misererentur

C 5 mulieris

mulieris, pag. 25. col. 2. a b.

Etiā domine nam & catelli.

Ausa est mulier hæc, quodāmodo Christo eontradecere, nam eo dicente, non esse bonū ait è contrario, etiam domine. Quādoquidem licet Christus verū dixerit non adulabatur Christo, dicens bene dixisse: siquidem auditorum rusticitas et adulatio, concionatorem perdit. pa. 129. col. 2. a b.

Adorabat eum.

Christo domino, eiusque sacrosanctis mysterijs, et verbis diuinis reuerentiā maximā esse exhibendā, in lege veteri et gratiæ, docet hæc mulier. pa. 48. col. 2. a b c.

Ecce mulier Chananæa.

Chananæ huius mulieris memoria, et excellentia, pa. 75. col. 1. a b c. et col. 2. a.

Item mira eius viuacitas, et in respōdendo promptitudo, pa. 75. col. 1. b c. et col. 2. a.

O mulier, magna est fides tua.

Attendere tam infimę mulieris, à domino extollentiam et laudem, est enim Dei conditio debiliora et infirma mundi extollere. pa. 77. col. 2. a b.

Etiā domine, nam & catelli.

Mira estabilitas et mulieris huius in respōdendo promptitudo. Hoc enim est inter viri et foeminae ingenium, discrimen. pa. 80. col. 1. a b c.

O mulier, magna est fides tua.

Despectum enim et contemptum ab alijs, Deus suis cōsolatur verbis. pag. 137. col. 2. b c.

Etiā domine, nam & catelli.

Elegantis mulieris responsio, & confabulatio cum Christo notanda, siquidem euangelij grauißima est rhetorica, pa. 9. col. 1. a.

Item euangelicę conuenit prædicationi, elegantius loqui, pa. 8. col. 1. b c.

Item elegantius nihil esse debet prædicatore euangelico, pa. 8. col. 2. b c.

Item eloquens & perfectus concionator, describitur. pa. 129. col. 1. a b.

Ecce mulier Chananæa.

Quasi velit Euangelista, nos huius mulieris excellentiam attendere & admirari, fuerunt siquidem foeminae, celeberrimæ, ingenio optimo, & prudentia pollentes, pa. 75. col. 2. b c. & pa. 76. col. 1. a b c.

Filia mea malè à demonio vexatur.

Attendenda est in foemina hac anxia cura de filia suæ salute & sollicitudo, siquidem vxorætę foeminae præcipua hæc debet esse cura & sollicitudo & sapientia, vt salua consistere possit, pa. 81. col. 1. & 2. per totum.

De hac enim ante Christi tribunal, præcipue

rationem redditura est. pa. 81. col. 1. a b. Ibi late de hac vide materia.

Foeminae vxorætę religio & christiana attentio, qualis esse debeat, pa. 82. col. 2. a b c.

Etiā domine, nam & catelli edunt.

Mira est mulieris huius eloquentia & elegātia, sic enim est multoties mulierum eloquentia & elegantia multa, sicut de Iudich memoria & excellentia habetur, pa. 73. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus.

Panis hic filiorum, diuinum est verbum. Hic ergo panis, canibus id est canis naturā habentibus, nequaquam est mittendus, nec legēs scripturæ sacram canis naturā debet sapere, pag. 56. col. 1. c.

Sed lectoris ingenium, ad sacram scripturā, qualis esse debeat, pag. 68. c. 1. c. & col. 2. a b c.

Etiā domine.

Mirandum est subtile mulieris ingenium. Siquidem mulieris ingenium subtile est, sed non profundum, pa. 79. col. 2. a b c.

Ecce mulier Chananæa.

Mirum est, cur Deus hanc voluerit ad se atrahere mulierem. Fuit siquidem ad extollendam fidē, sic enim sunt mulieres sæpe assumptę à Deo, ad grauiā pertractandā negocia. pa. 80. col. 1. b c, & col. 2. a.

Etiā domine, nam & catelli edunt.

Ecce mulieris mira humilitas & confessio, se enim canem fatetur, & micis contentam esse debere, ex hac enim peccati memoria & cōfessione, cōpulsā est, vitam in melius cōmutare. Sic enim est q̄ vitæ malæ memoria, spina est ad futuræ vitæ emendā. pa. 125. col. 1. a b c.

Non sum missus nisi ad oues.

Pastoris officium, & quas habeat tractare oues, plenè describitur, pa. 22. col. 2. a b c, & col. 2. a b.

Miserere mei fili Dauid.

Non scrutabatur, an salutem dare posset, sed magna fide postulabat, res enim diuinæ, si dei & obedientiæ sinceritate, percipi debent. pa. 50. col. 2. c. & de hac fide, eā Christus extulit dicens, o mulier magna est fides tua.

Non est bonum sumere panem & mittere canibus.

Nullis Christi duris responsionibus fuit fracta, etenim religiosus vir, dum ad culmen perfectionis venit, nullis mundi calamitatibus diminuitur. pa. 149. col. 1. et col. 2. per totam.

Non est bonum sumere panem & mittere canibus.

Panis hic, verbum diuinum est, quod stultis & malignis hominibus mittendum nō est, pa. 37. col. 1. & 2. per totum, et pa. 36. col. 1. a b

a b. & pa. 37. col. 2. per totam, & pa. 38. col. 1. b.

Nam scriptura sacra, non omnium legentium esse potest, pa. 68. col. 1. b c.

O mulier, magna est fides tua.

Superius rigide respondit, hic clementissimè recepit, notanda est Christi & spiritus sancti ad lucrandum homines mira elementiarum industria, pa. 125. col. 2. b c, & pa. 126. col. 1. a.

Non est bonum sumere panem, & mittere canibus.

Peccatoribus, velut canibus proijciuntur à Deo temporalia hæc bona, quia eis velut voraces canes, sine limite, fatiantur. Bonis autem, moderate vtentibus, sicut filijs porriguntur, vnde qualiter hæc temporalia bona, in Dei seruitium dirigenda sint, ne canū sint cibus. p. 145. col. 2. a b.

Non est bonum sumere panem filiorum.

Panis hic, verbum est diuinum, filijs debitum. Quia veritas panis est hominis, pag. 54. col. 2. b c.

Item veritas, cibus est intellectus hominis, quo eius sedatur fames, pa. 100. col. 2. b c.

Item pa. 122. col. 2. a b c.

Filia mea malè à demonio vexatur.

Tunc aliquis à demonio vexari dicitur, cū ab omni vitiorum genere comprimitur. Sic christianitas propriè Dei filia, suo sanguine redempta & generata, nostris his temporibus malè à demonio vexatur, quia in eo vitia omnia soluta sunt, pa. 140. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Quare autem tam corrupta sit, nostris temporibus christianitas, describitur plene. pa. 140. col. 2. b c, & pa. 141. col. 1. a b c.

O mulier, magna est fides tua.

Quomodo fides, prima sit vitæ nostræ ianua. pa. 335. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Miserere mei fili Dauid.

Dei erga nos misericordia. pa. 225. col. 2. c. & 226. col. 1. a b c.

Item Dei misericordiarum viscera. 226. col. 1. a b c.

Fili Dauid.

Eum Dauid filium vocat, quia Dauid in multis, Christi imaginem gessit, pa. 319. col. 1. c. & col. 2. a.

Miserere mei.

Ratio, qua nostri Deus misereri habet, explicatur abudè, p. 327. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Filia mea malè à demonio vexatur.

Grandis erga filiam suam, mulieris huius amor ostenditur. Vnde amor parentum erga filios, qualis habeat esse, vide. pa. 509. col. 1. b c.

Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus.

Canem eam vocat, asperere & rigide eam tractat, vt ex hoc efficacius ad Deum conuertatur & leuetur. Siquidem pro peccatoribus sic fuit semper antiqua Prophetarum doctrina: quia non blanda, & suavis auditorum erat palato, sed rigida & amara, pa. 390. col. 1. c. & col. 2. a b c, & 391. col. 1. a b c.

Filia mea malè à demonio vexatur.

Non solum corporalem, sed animæ salutē petebat, sicut vera & fidelissima mater. Vnde educatio liberorum, qualis ad hoc habeat esse, vide. pag. 508. col. 1. b c. & 509. col. 1. b c.

Etiā domine, nam catelli edunt.

Mirum est in muliere gentili, tam subtilem veritatem conspicerē. Vnde à gentilibus, quōmodo subtiles & philosophicas veritates rapere debemus, & in nostrum cōmodum vertere. pa. 406. col. 1. a b c.

Vnde gentiles isti, bona & mala quæ possidebant signantur, pa. 405. col. 2. b c. & 406. col. 1. a b c.

Vnde gentiliū veritates, non quia gentiliū suū fugere debemus, pa. 407. col. 1. a b c. & 405. col. 1. & 2. & 407. col. 2. a b c.

Etiā domine, nam & catelli edunt de micis.

Mira fuit huius gentilis mulieris, sapientia & ingenium, quandoquidem in gentilibus, quare Deus sapientiæ suę thesaurum reposuerit. pag. 408. col. 1. c. & col. 2. a b.

O mulier, magna est fides tua.

Fides, vt magna sit, quā habeat fortiri conditionem, vide in tabula, littera, f, verbo, fides.

Non est bonum sumere panem filiorum & mittere canibus.

Tanta fuit mulieris huius humilitas & subiectio, quod ex hoc à Christo exaltari meruit. Quandoquidem in viris bonis et sanctis præcipua semper fuit eorum religio, humilitas, pag. 461. col. 1. a b.

Dimitte eam quia clamat post nos.

Industria fuit Christi q̄ non leuat eam dimittere, sed magis ac magis eam duris percutiebat responsionibus, vt à gentili hac muliere et idolatra, bonum aliquod educeret. Siquidem hominis industria hæc habet esse, ex malis hominibus, bona quę latent educere. Si cut à feris animalibus, preciosa educunt, pag. 404. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Dimitte eam.

Nolebat Christus eam dimittere, donec instructā et ad Dei seruitium perfectam redderet, nec contentus erat, vt idola relinqueret, sed q̄ perfectior remaneret. Nā intentum veri christiani habet esse, non quomodo peccata fugiat, sed quomodo Deo magis seruiat.

pa. 402 col. 1. c. & col. 2. a.

Non est bonum sumere panem filiorum.

& mittere canibus.

Canem eam vocat, & duris eam respon-
sibus percutit quia peccatoribus in peccato sub-
mersis, amara est proponenda doctrina, pagi.
385. col. 1, a b.

Miserere mei fili David.

Oratione, importuna fuit, donec quod pete-
bat obtinuit, quia sic nobis præceptum est, pe-
tite & accipietis, & quomodo hæc verba in-
telliguntur, vide pa. 378. col. 2. b c.

Ecce mulier Chananea.

Idest ecce mulier gentilis & idolatra, nec
propterea eam Deus dedignabatur, aut despi-
ciebat. Quia res non vilescunt, esto earum nati-
uitas & origo, rustica sit & absurda, pag. 402.
col. 2. a b c.

Ecce mulier Chananea.

Nec propterea, quod gentilis et idolatra, atque
peccatrix erat, eam despiciebat. Nam Chris-
tus cum peccatoribus, quomodo humanissi-
mè se gessit, cum eis conuersans, pa. 371. col. 1.
a b c. et col. 2. a b c.

Domine adiuua me.

Difficile admodum fuit mulieri huic, obti-
nere quod petebat, quia preciosum utique e-
rat illud impetrare, quia rerum preciosarum
conditio est, difficile attingi posse. pa. 490. col.
1. c, et col. 2. a b.

Dimitte eam quia clamat post nos.

Discipuli pro hac muliere intercedebat, quo-
rum intercessione, mulier hæc illuminata est, et
benedictionem Christi obtinuit, quia facti lu-
men intellectus, & Dei nobis benedictionem
obtinuit, pag. 445. col. 1. b c.

Ecce mulier Chananea.

Collocutio Christi cum hac muliere Chana-
nea, et quem stylum cum illa in prædicatione
seruauit, pa. 619. col. 2. a,

Magna est fides tua.

Fides quomodo triplicem sortitur signifi-
cationem, in sacris litteris, quod huic conducet
declarationis loco. pa. 633. col. 2. c, et 634. col.
1. a b c, et col. 2. a b c, et 635. col. 1. a b c. et c. 2. a.

Miserere mei domine fili David.

Misericordie virtus, qualis sit, et quas vires
et efficaciam habeat, pa. 519. col. 2. a b c. et. 520.
col. 1. a b c, et col. 2. a b.

Item quod misereatur nostri tam facile Deus,
unde proueniat, pa. 520. col. 1. a b c, et col. 2. a.

Item misereri nobis Deus, non diu tolerat,
sed cito correspondet, pa. 520. col. 1. b c.

Non est bonum sumere panem filiorum.

Panis, quomodo variè accipiatur in sacris

litteris, et agit ad declarationem huius loci. p.
635. col. 2. b c. et deinceps,

Item panem filiorum, quomodo non est bo-
num sumere et mittere canibus, pa. 637. col.
1. a b.

Miserere mei domine fili David.

Ideo David filium vocat, quia eius in mul-
tis imaginem gessit, maximè autem in spiritu
quem in omnibus validissimum & genero-
sum exhibuit, pa. 725. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Et mittere canibus.

Temporalia hæc bona, malis et peccatori-
bus, velut canibus mittuntur. Quia male eis
vtuntur, pa. 145. col. 2. a b.

FERIA QVARTA POST SE- CUNDAM DOMINICAM QUADRAGESIMÆ.

Euangelium.

¶ *Ecce ascendimus Hierosolimam. Matthæi
20. cap.*

Assumpsit duodecim discipulos.

Vteos in omnibus instructos, inter
omnes alios haberet, plena siquidè
fuit eorum ab Spiritu sancto instru-
ctio, pa. 111. col. 1. b.

Qui maior est inter vos, erit sicut iunior.

Ambitio dignitatum hic datur. p. 22. c. 1. a b.

Non sic erit inter vos, nam etsi homines es-
tis, et vester appetitus ad honores et mundi
pompas sit procliuvis, tamen appetitus natura-
lis arte puliendus est et disciplina, pag. 60. col.
1. b.

Assumpsit duodecim.

Ex omni plebe eos seorsum elegit, vt fidei
mysteria aperiret, siquidem Apostolorum cum
Christo amicitia, causa fuit sibi mysteria dete-
gendi, pa. 65. col. 2. c.

*Filius hominis tradetur, & tertia die
resurget.*

Attentio Christi fuit hic, Apostolis demon-
strare, hos passionis sue labores, diuinum habe-
re finem scilicet resurgere, ne infirmi scandaliza-
rentur, siquidem principalis Christi attentio
fuit semper docere, quod omnia in eo diuina e-
rant. pa. 94. col. 1. b c.

Assumpsit discipulos suos.

Vt ad mundi persecutiones, hac diuina veri-
tate instructi et armati, mundum prostrarent.
pa. 115. col. 1. a b c.

Calicem quidem meum bibetis.

Voluit enim eos, virtutis dexteris artifices
in omni laborum genere relinquere. Artifices
virtutis describuntur, in omni genere labo-
rum, pa. 149. col. 2. a b c. et pa. 150. col. 1. a.

Tradetur principibus & tertia die resurget.

Hæc

Hæc est passionis Christi virtus, putrescere
laboribus, vt postmodum in diuinum esse re-
surgat homo. Carnis enim et sanguinis sapor-
em homo à seipso abijcere debet, vt aliud esse
perfectius acquirat, pa. 89. col. 2. b c. et. p. 90
a b c. col. 1. et col. 2. per totum, et pa. 91. per
totam.

Dic vt sedeant vnus ad dexteram tuam.

Dextera et sinistra manus, quid significant,
pa. 150. col. 1. a.

Non sic erit inter vos.

Episcopatum et dignitates mundi appeten-
di, corruptela damnatur, pa. 22. col. 1. a b.

Vocauit eos ad se & ait.

Noluit Christus eos publice reprehende-
re, sed secreto Apostolos ad se vocatos redar-
guit, nam Episcoporum et pastorum culpas,
in conspectu populi euomere, non expedit.
p. 28. col. 2. b c, et p. 29. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Item in Episcopos delinquere, quam sit gra-
ue. pa. 29. col. 2. c. et. pa. 30. a b.

Item Episcopum publice à concionatore re-
prehendi, maximum generat inconueniens.
pa. 30. col. 1. a b.

Dic vt sedeant hi duo filii mei.

Annotanda est huius foeminae, erga filios ma-
xima cura, quia vt Christo adhererent solici-
ta erat foeminae vxoratae cura, erga donum et
filios, qualis esse habeat, pa. 81. col. 1, et. 2. per
totum. et. pa. 81. col. 1. a b c. et pag. 82. col. 2.
a b c.

Hi duo filii mei.

Instructio materna, erga filios, qualis esse ha-
beat, pa. 78. col. 2. b c. et. pa. 79. col. 1. a b.

Filius hominis tradetur.

Legis nostrae amarum, in Christi passione
clauditur, unde legis nostrae dulcedo et amarum
vide, pa. 123. col. 2, a b c, et. pa. 124. col. 1. a b c.

Vocauit eos ad se.

Nam pastorum facta, publice oris gladio fe-
rienda non sunt, pa. 29. col. 2. a b c.

Dic vt sedeant vnus ad dexteram.

Per dexteram et sinistram, prosperitas et ad-
uersitas designantur, unde qualiter se habere
debeat homo, in prosperis et aduersis, pa. 148
col. 2. a b.

Tertia die resurget.

Mortuus est prius, vt nobis viueret. Sed re-
surrexit vt nos postmodum sibi viueremus.
pa. 83. col. 2. c.

Filius hominis tradetur.

Mirum negotium, quod Deus in peccato-
rum hominum manus tradatur, hæc est scientia
Christi crucifixi, quæ cæteras omnes antecel-
lit scientias, pa. 97. col. 1. a b c.

Et ideo in huius scientie presentia, omnes
aliæ vilescunt, pa. 97. col. 1. a b c. Quare Pau-
lus gloriabatur se nihil sciuisse nisi Christum.
& hunc crucifixum ibidem.

Assumpsit secreto & ait, ecce ascendimus.

Suis discipulis secretum reserauit, nam Chris-
ti amicitia cum discipulis, in causa fuit sibi sea-
creta & mysteria detegendi, pa. 245. col. 1. b c
& col. 2. a b.

Non sic erit inter vos.

Appetitus humanæ gloriæ, rescinditur, pa.
264. col. 1. b c.

*Consumabuntur omnia quæ scripta sunt
de filio hominis.*

Vide super hoc, quæ in dominica quinqu-
agesimæ, annotatum est.

Calicem meum bibetis.

Labores & erumnas, præstat Deus homini-
bus, vt humiliantur & dumentur, pa. 305. col.
2. a b.

Calicem meum bibetis.

Dei amicitie conditio est, illico suos amicos.
laboribus implere, & erumnis, pa. 336. col. 1.
b c. & col. 2. a b.

Ipsi autem non intelligebant.

Notandum est, quod esto verum sit quod Apo-
stoli, Christi verba non intelligebant, tamen
cum hoc Christi passionem humiliter & reue-
rèter recipiebant, nam auditorum est officium
doctrinam quam doctores & concionatores
docent: omni sinceritate & subiectione reuerè-
ter recipere, pa. 377. col. 2. a b c. & 378. col. 1.
a b.

Assumpsit discipulos suos secreto.

Vt passionis secretum reuelaret, quia ami-
cis suis & sanctis, Deus scripturæ secretum a-
perire voluit, pa. 489. col. 1. a b.

Dic vt sedeant hi duo filii mei.

Mulier hæc, nimio filiorum amore capta, indis-
cretè petebat. Vnde amor parentum erga fi-
lios, qualis esse debeat, pa. 509. col. 1. b c.

Non ita erit inter vos.

Quia vos ex infima plebe assumpsi, ideo in
schola mea maiores fieri, non debetis appete-
re. Vnde apostolorum electio, quare ex infima
plebe, à christo desumpta est, pa. 572. col.
1. c. & col. 2. a b.

Non ita erit inter vos.

Quia ex vestro naturæ dono & ingenio at-
que talento, maiores fieri non debetis appete-
re à me, siquidem est in omnibus, factura ve-
stra, quia sic fuit, quod apostoli ab ipsa diuina ma-
nu mirabiliter sunt formati, pa. 577. col. 2. a b.

Et ad eundem finem, Apostoli Pauli mira-
bilis conuersio, à Deo facta fuit. p. 577. c. 1. a b c.

Non

Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre.

Mirum est, quanta & quam certa christianis est sedes constituta, postquam tanto tempore iam est parata. Vnde gaudium maximum & securitas est contemplari, mercedem iam sibi paratam, 413. col. 2. b. c.

Non ita erit inter vos.

Quia cum futuri sitis euangelij mei prædicatores, nõ hæc mundi vana appetere debetis, siquidẽ grauisissimus hic atq; sanctissimus prædicationis locus, omnia grauia atque sanctissima exigit, pa. 554. col. 2. b. e.

Qui maior est vestrum, fiat sicut iunior.

Maximè sibi humilitatem & deiectionem cõmendat, & merito, quia humilitas præcipua fuit Apostolorum & sanctorum. religio, pag. 461, col. 1. a. b.

Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.

Quandoquidem schola mea mundi pompam & honorem contemnit, quia humanam pompam & gloriam propter diuinam exuerit & conculcare laudabile admodum est, pa. 560. col. 2. a. b. c. & 561. col. 1. a. b. c. & col. 2. a.

Non ita erit inter vos.

Quia Apostolorum erat propter Christum omnia mundi relinquere, & adhuc parentes habendi odio sunt, pa. 372. col. 2. c. & 373. col. 1. a. b.

Assumpsit eos secreto.

Vt secretum passionis, & sui pectoris reuelaret, quia Apostoli & sancti, à latere Dei sunt secretiores amici, quibus Deus sua impartitur mysteria, pa. 442. col. 1. b. c. & col. 2. a. b. c.

Vnde sanctorum sapientia, plus à Dei amicitia, quam ab eorum dimanauit ingenio & habilitate, pa. 444. col. 2. b. c. & 445. col. 1. a. b. c.

Sedere ad dexteram, nõ est meum, sed quibus paratum est,

Sanctis in cælo assignatæ sedes, homines nõ attingunt, sed secretum est, in die iudicij referandum, pa. 550. col. 2. c.

Assumpsit secreto.

Seorsum discipulis solis, suæ passionis scientiam reuelauit, quia thesaurum sapientiæ suæ in paucis Deus reponit, quia hoc ex amicitia cum Deo promanat, & quia pauci sunt Dei amici, ideo paucis secreta pandit, pa. 445. col. 2. b. c.

Assumpsit eos secreto.

Quia amici erant, passionis secretum reuelauit, nam amicitia nullum sibi secretum referuat, pa. 662. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Itè amicis suis, Deus semp pectoris sui secreta reuelauit, pa. 662. c. 2. a. b. c. et 663. c. 1. a. b. c. et c. 2. a. b. c. et 664. c. 1. a. b. c. et c. 2. a. b. c. et de

inceps.

Vos autem non sic.

Idest, inter homines gloriam & aplausum, & opinionẽ minime querere debetis, nõ Christus sic gloriam nõ quæsiuit, dũ dixit, ego non quæro gloriam meam, pa. 637. col. 2. c.

Item gloria & honor, quomodo varie accipitur in sacris litteris, pa. 637. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & deinceps.

Vos autem non sic.

Quia hinc tractandi modus mundanorum hominum est, quorum prosperitas, eorum fors & portio est, pa. 631. col. 2. c. & 632. col. 1. a.

Vos autem non sic.

Idest ministri Dei et sacerdotes nõ sic. Vnde clericorum & sacerdotum status, quomodo prædicari habeat, & quem modum viuendi tenere habeant, pa. 523. col. 2. a. b.

Vos autem non sic.

Quia humiles esse debetis, & superbiam mundanorum fugere, vnde quomodo concionator superbiam fugere habet, & humilitatem amplecti, pa. 689. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

FERIA SEXTA POST SECVNDAM dominicam quadragesimæ.

Euangelium.

¶ Homo erat pater familias qui plantauit vineam. Matthæi. 21. cap.

Occidamus eum, & habebimus hereditatem.

Vpuditas hereditatis, cum occidit, ambitio dignitatum et rerum temporalium cupiditas, damnatur, pag. 22. col. 1. a. b.

Misit seruos suos.

Idest Prophetas et Apostolos ad prædicandum, nam præcipuum status Apostolici, fuit prædicare, pa. 25. col. 1. b. c. et col. 2. a. b.

Vt acciperent fructus eius.

Fructus vineæ, est profectus qui in christiana ex prædicatione sequitur, hos fructus prædicatores sibi acceperunt, cū temporalis lucri vel suæ ostentationis causa prædicant, et hoc ex nimia prædicandi auiditate promanat quæ ecclesiæ iacturam fecit, quæ maximè cõdånatur, pa. 17. col. 1. a.

Locauit eam agricolis.

Vt cultiuarent vineam, Hęc vinea, christianorum sunt virtutes, quæ ex ipsis velut à vitibus procedunt, vites autem sunt mentes, et eorum naturalia, quæ arte euangelica colenda et puliẽda sunt, pa. 59. col. 1. a. b. et deinceps.

Sic etiam appetitus naturalis hominis, arte colendus et puliendus est et disciplina, pa. 60. col. 1. b.

Vinea

Plantauit vineam.

Vinea hæc christiani sunt, & sicut vitis palmites amputantur, vt alios novos generent. Sic carnis & sanguinis saporẽ, homo à seipso abscindere debet, vt aliud esse perfectius induat, pag. 89. col. 2. b. c. & pa. 90. a. b. c. col. 1. & col. 2. per totum, & pa. 91. per totam.

Malos male perdet.

Hi fuerunt doctorum legis scripturæ, sordida vasa, pa. 4. col. 2. b.

Si ergo mali sunt concionatores, quare illis locat vineam, quia Deus fauet malis concionatoribus, propter doctrinæ suæ auctoritatem, pa. 5. col. 2. a. b.

Locauit agricolis.

Vt colerent vineam, quæ solum euangelij doctrina colenda est. Nam hæc doctrina sola est, quæ hominem format & disponit ad regnum cælorum, pa. 88. col. 2. a. b. c.

Turrim struxit.

Episcopi & pastores sũt, vt sua prædicatione vineam seruet, iporum enim proprium est munus, prædicare, pa. 26. col. 1. a. b. c. & per totum caput.

Misit seruos suos.

Alios concionatores, circa Episcoporum gregem aliorum concionatorum labores describuntur, pa. 27. col. 1. a. b. c.

Hos Episcopi debent inquirere, pa. 26. col. 2. b. c. & per totum caput, & p. 141. col. 2. a. b. c. & pa. 142. col. 1. a.

Sepem circundedit ei.

Idest euangelij præcepta, nam sicut seps: feruat vineam & vuas, sic euangelium, sollicitus quidam est hominis pedagogus, qui cum feruat, pa. 101. col. 2. b. c.

Item quia euangelij veritas, suos protegit & eripit amatores, pa. 115. col. 1. a. b. c.

Vt acciperent fructus eius.

Fructus huius vineæ sunt virtutes, quæ ab hominibus prodeunt, & dicuntur fructus, & quomodo colligendi sint & cultiuandi, pag. 58. col. 2. c. & pa. 59. col. 1. a. b. c. & col. 2. per totum.

Locauit eam agricolis.

Locauit eam agricolis: diuersi sunt agricolæ, iuxta diuersos hominum status. Vxorata femine vinea et status: quomodo colendus sit, vt salua consistat, vide pa. 81. col. 1. & 2. & deinceps.

Pastoris modus, quo vineam status sui colere debeat, pa. 22. col. 2. a. b. c. & sequentibus, & pa. 141. col. 2. a. b.

Modus colendi vineam hominis diuitis, pa. 145. col. 1. c. & col. 2. a. b. c.

Modus colendi statum principis, pag. 148. col. 1. b. c. & col. 2. a. b. c.

Modus colendi statum iudicis, pa. 146. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Modus colendi statum militis, pa. 147. col. 1. b. c. & col. 2. a. b. c.

Vt acciperent fructus eius.

Fructus isti sunt, qui in auditoribus, ex prædicatione scripturæ sacræ sequuntur, & auditores istis priuantur fructibus, dum sibi scriptura sacra non prædicatur, pa. 107. col. 1. c. vsque in finem capitis, & pa. 109. col. 2. b. c. & per duo integra capita.

Misit seruos suos.

vt suam prædicatione, ecclesiæ suæ prodesset, ad hoc enim à Deo sibi sunt gratiæ præstata, pa. 11. col. 1. b. c.

Et habebimus hereditatem eius.

Isti propriè sunt heretici, qui sibi vineam vsurparunt, & Dei filium abnegarunt, fructus vineæ sibi ipsis vsurpantes, quorum maligna versutiam, & artificium, vide in tabula, littera h, verbo, heretici.

Malos male perdet.

Qui sint isti mali homines, & inimici fidei & veritatis, qui domini vineam perdunt & dissipant, pa. 160. col. 2. c.

Plantauit vineam.

Hęc vinea, lex christiana est, sicut enim vitis in vua prius amarum, postea dulce habet, sic christiana lex, amarum prius, postea dulce ostendit, pa. 123. col. 2. a. b. c. & pag. 124. col. 1. a. b. c.

Turrim sepẽ et torcular.

Diuersa sunt instrumenta, & officinæ quæ vineam seruant, & eius pulchritudinem ostentant, isti sunt diuersi Ecclesiæ ministri, qui eam defendunt, seruant, & pulchram reddunt, pa. 62. col. 1. c. & col. 2. a. & pa. 65. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. vsque in finem capitis.

Plantauit vineam.

Explicatur hæc parabola, pa. 320. col. 1. c.

Locauit eam agricolis.

Agricolæ, concionatores euangelij sunt, vnde multitudinem agricolarum, qui se ingerunt et vineam vsurpant, vide, pa. 18. col. 2. a. b. c. et pa. 40. col. 1. a. b. c. et pa. 31. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et pa. 32. col. 1. a. b.

Plantauit vineam.

Pauli et Apostolorum verba, primi fuerunt Ecclesiæ lapides, et vites, quibus domini vinea constructa est, pa. 155. col. 2. b. c.

Idest

Iocauit eam agricolis.

Idest sapientibus, qui sciunt colere vineam, isti siquidem agricolę sunt, nam vulgares et insipientes, potius Dei vineam et rempublicam corrumpunt, pa. 106. col. 2. a b, et pa. 129 col. 1. b c, et col. 2. a b. et pa. 141. col. 2. c.

Lapidem quem reprobauerunt edificantes.

Nō solum de Christo, hoc vere dictum est, sed de suis Apostolis et amicis, quia quos mūdus reprobauit, in caput anguli Deus sublimauit, vnde Deus ex infima plebe Apostolos e-legit. 576. col. 1. c. et col. 2. a b.

Et Apostoli Pauli mirabilis conuersio, sic fuit facta. pa. 577. col. 1. a b c.

Et hinc est, q̄ Apostoli ab ipsa diuina manu, mirabiliter sunt formati, pa. 577. col. 2. a b.

Habebimus hereditatem eius.

Coloni isti qui sibi vineam vsurparunt, concionatores sunt, seipfos prædicantes, quia isti fructum vineę sibi vsurparunt, quia officium exercuerunt temporalis lucri gratia, quod vide in tabula, littera. c. verbo, concionatores se ipfos prædicantes.

Vineam suā locauit aliis qui fructum reddant temporibus suis.

Qui fructum reddunt, concionatores sunt, qui fideliter prædicationē exercent. Vnde exhortatio ad cōcionatores christianissima, vt fideliter euangelicā prædicationē in Deū dirigant, pa. 451. col. 2. a b c. et 452. col. 1. a b c.

Vineam suam locauit aliis.

Ecclesia christiana, quę domini vinea est, quomodo remansit sicut vinea destructa. pa. 504. co. 2. a b c. et 505. col. 1. a b c. et co. 2. a b c. Item remansit destructa, sicut oliua excussa. pag. 505. col. 2. a.

Qui reddant fructum in temporibus suis.

Qui reddunt fructum, illi sunt, qui propter Deū prædicationis officium fideliter exercēt. Isti autē, quā sint pauci, vide, p. 453. col. 1. b c.

Qui reddant fructum temporibus suis.

Veri huius vineę coloni, sancti fuerunt, qui non solum veritates diuinas fideliter tractarunt, sed lucro eas exposuerunt, vt domini vineam augerent, pa. 454. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 455. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Habebimus hereditatem eius.

Qui domini hereditatē acceperunt, cōcionatores sunt, qui sibi prædicationis fructum assumunt. pa. 456. col. 1. a.

Habebimus hereditatem eius.

Coloni, qui sibi vineā hęc vsurpāt, & Christi hereditatē, heretici sunt, per lupos designati, quorū doctrina zizania est, p. 422. co. 1. b c. & col. 2. a b c. & 424. c. 1. a b c. & 423. co. 1. a b

& 423. col. 1. a b, & 423. col. 1. c, & col. 2. a b.

Qui reddat fructum temporibus suis.

Fructus vineę Deo reddendus est, & q̄ honor & gloria prædicationis Christo, & nō sibi deferenda sit, abunde describitur, pa. 446. col. 2. a b c, & 447. col. 1. a b c. & co. 2. a b c.

Locauit eam agricolis.

Agricoli, in hęc vineā multi se intromittūt, & vineā vsurpant. Quia præceptores euāgelij sine discrimine omnes se exhibent, pag. 378. col. 2. a b c.

Locauit eā agricolis.

Agricolę huius vineę, præcipue principes et reges sunt, qui suis diuitijs et potentia, christi ecclesiā maximē honorare debent, vnde regū summa subiectio et obedientia Pōtificib⁹ vide, pa. 501. col. 2. a b.

Itē reges antiqui, cur ecclesię ministros maximē semper honorarūt, et suis decorarunt diuitijs, pa. 501. col. 2. b c. et 502. col. 1. a b c.

Locauit agricolis.

Hęc vinea, antiquitus nimis erat exulta, et fructibus plena, vnde religionē grandem antiquorum christianorū vide, pa. 504. co. 1. a b c.

Vnde imaginem et perfectionem antiquę ecclesię, et nostram ruinam, vide in tabula, littera. c. verbo concilia.

Turrim struxit.

Turris hęc, sancti doctores sunt, qui vita et doctrina, ecclesię fuerunt et sunt pulchritudo et fortitudo, et auctoritas, pag. 439. col. 1. a b c. et col. 2. a b c. et deinceps.

Item sancti quomodo Dei honorem, et ecclesię pulchritudinem excitant, plene describitur, pa. 440. col. 1. b c, et col. 2. a b c, et deinceps.

Turrim edificauit.

Quomodo sancti, huius vineę vocantur, colūne, scopuli, et turres atq; cadelabra, pa. 441. col. 1. a b c.

Locauit agricolis.

Agricolę, qui bene domini vineam cultiuarunt, sancti sunt, qui fidelissimē scripturam facram, et huius ecclesię leges tractarunt, veluti domini negotium et non suum, pa. 446. col. 1. c. et col. 2. a b c. et sequentibus.

Vnde facti quomodo nō seipfos prædicarūt sed Christū Iesum, pa. 446. col. 2. a b c, et 447. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Et hinc est q̄ sancti, res diuinas grādi pōde ratione tractarunt, pa. 458. col. 2. b c. et 459. col. 1. a b c.

Plantauit vineam.

Vinea hęc plantata, quā coloni eam sibi vsurparūt, describitur, p. 447. co. 2. a b c. et 448. col. 1. a b c.

Plantauit vineam.

Ecclesię vinea dicitur, quia veritates euāgelicę

licę admodum vitis in concione declaranda sunt, pa. 531. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Malos male perdet.

Nam hic & in futuro sæculo, eis maledicet. Vnde de ficulnea à Christo maledicta, quia fructum non ferebat, pagin. 645. columna. 1. a b.

Vt acciperent fructus eius.

Homo christianus, qualiter fructum virtutis ferre tenetur, pag. 644. col. 1. & 2. & 645. col. 1. & 2.

Venite occidamus eum & habebimus hereditatem eius.

Hoc factum ingratitude fuit vitium, vnde ingratitude vitium ponderatur, pa. 616. col. 2. c. & 617. col. 1. a.

Edificauit turrim.

Idest doctorū & sanctorum scientiā, sapientes enim homines, turres sunt, quę Ecclesiam defendūt, quia intellectus hominis turris fortissima est, pag. 655. col. 1. a b.

Malos male perdet.

Mali sunt concionatores, qui vineam perdiderunt, vnde ipsæmet veritates euangelicę in die iudicij, contra malum concionatorem querellam formabunt, quia eis nocuit. pag. 671. col. 2. b c.

Vt acciperent fructus eius.

Fructus quomodo dicitur vltimum quod in arbore colligitur, sic in christiano quid sit fructus, exponitur, pag. 641. col. 1. b c.

Item fructus prædicationis, quem agricolę Deo reddere habent est quidem auditores ad virtutem mouere, pagina, 641. col. 1. & 2.

Item fructum virtutis afferre, quomodo intelligitur, pagina, 645. col. 2. c. & 646. columna. 1. a.

Item quod fructus prædicationis in auditoribus non sequatur, maxima anxietate concionator teneri debet, pa. 646. col. 1. a b c.

Habebimus hereditatem eius.

Cupidi sunt multi huius vineę cultores, qui concionatores sunt, habendi Christi hereditatem, idest prædicationis fructum, non sic in sanctis fuit, quorum principale intentum fuit, fideliter auditores ad Christum mouere pa. 704. col. 1. b c.

Plantauit vineam.

Vineę parabolam, colonibus locatam, vide. pa. 644. col. 2. b c. & 645. col. 1. a b.

Cognouerunt quod de ipsis dicit, & querentes eum tenerent.

Indignati sunt, de veritate, quam de ipsis

Christus dicebat, quia veritas odium parit, et quomodo hoc fit, pa. 678. col. 2. b c. & 679. c. 1. a b c.

Malos male perdet.

Isti, mali concionatores sunt, & quam male perditum apparebūt, in die iudicij, pa. 696. col. 1. a b c. & deinceps per totum caput.

Malos male perdet.

Tam perditum erunt in iudicij die concionatores mali, q̄ ipsæmet veritates euangelicę, contra eos querellam formabūt, quod eis nocuerunt, & vineam destruxerunt, pa. 671. col. 2. b c.

Fiunt nouissima hominis illius peiora.

Quia peccatoris vita non quiescit, quia vnū peccatum aliud vocat & ideo peius euadit, pa. 678. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

DOMINICA. III. QVADRAGESIMAE.

Euangelium.

¶ Erat Iesus eiciens dæmonium & illud erat mutum. Lucę. 11. cap.

Beatus venter, & vbera que suxisti.

LAudaui illum non solum de doctrinę substantia, sed etiam de laboriorum gratia. pa. 7. col. 2. c. & pa. 8. col. 1. a. & deinceps.

Beati qui audiunt verbum Dei.

Cognitio Dei in terra, beatitudo & vita æterna appellatur, pa. 108. col. 1. b c.

Beati qui audiunt.

Beatitudinis imago & splendor, in sacris existit litteris. pa. 108. col. 1. a b.

Beati qui audiunt.

Beatitudo dicitur in nobis, diuinę scripturę, contemplatio, pa. 108. col. 1. a b.

Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud.

Prius dicit audire, deinde ad custodiā moueri, nam tunc auditoris efficaciter ad custodiendum verbum Dei mouetur voluntas, si prius eius vincitur & docetur intellectus pag. 12. col. 1. c.

Auditores enim prius docendi sunt, quam delectandi & mouendi, pa. 13. col. 2. c.

Auditores verbi Dei in concione, qualem debeant habere prudentiam, pa. 15. col. 2. b.

Qui audiunt verbum dei.

Auditores, quomodo verbum Dei à cōcionatoribus, dispositum accipere debent. pag. 54. col. 2. b c.

Qui audiunt.

Auditoribus, solum datum est sincere verbum Dei audire, pa. 60. col. 2. b c.

D Qui

Qui audiunt verbum Dei.

Auditoris modus & industria, quam in concione habere debeat, vt inde fructum percipere possit, describitur, pa. 67. col. 1. c. & col. 2. a b c. & pa. 68. col. 1. a b c.

Qui audiunt verbum Dei.

Nō quodcumq; audire, eos beatos facit, sed verbū Dei, nam auditores in verbis diuinis, & scriptura sacra instruēdi sunt, vt in virtute proficiāt, p. 103. col. 2. b c. & pa. 104. c. 1. per totā.

Itē de hoc vide, dominica prima quadragesimæ verbo ex ore Dei.

Qui audiunt verbum Dei.

Adulterium concionatoris, quando tacens scripturā sacrā, alia peregrina auditoribus prædicat, pa. 128. col. 2. c. & sequentibus.

Qui audiunt verbum Dei.

Auditores, inordinatam & foedā ducunt vitā, quia prædicatores ab eis speculū scripturæ sacræ abscondunt, pa. 139. col. 1. a b. & c. 2. b c.

Qui audiunt verbum Dei.

Docere in pulpito, non verbū Dei, & legis substantialia, sed sterilia & curiosa, quod malum generet, pa. 141. col. 1. a b c.

Qui audiunt verbum Dei.

Deliramentū concionatorum, dum verbum Dei & sacram non prædicant scripturā, p. 142. col. 1. b c.

Qui audiunt verbum Dei.

Dolendum est, si concionatores scripturæ sacræ & diuini verbi imaginem, auditoribus non proponant, pa. 151. col. 1. c. & col. 2. a.

Qui audiunt verbum Dei.

Verba concionatoris, scripturæ sanctæ, & diuini verbi testimonijs corroborata, vim magnā & efficaciam habēt, pa. 157. col. 1. a b c.

Qui audiunt verbum Dei.

Eloquentia concionatoris, nuda sine diuini verbi sapientia, nociua est valde & periculosa, pa. 14. col. 2. b. & pa. 15. col. 1. a.

Qui audiunt verbum Dei.

Euangelicus concionator, appellandus non est, qui in pulpito verbum Dei, & scripturam sacram non docet, pa. 152. col. 1. a b.

Qui audiunt verbum Dei.

Fidelitas concionatoris in hoc est, vt verbum Dei & scripturæ sacræ lectionem, auditoribus proponat, pa. 130. col. 2. b c. & pa. 131. col. 1. et. 2.

Beati qui audiunt.

Hæc beatitudo, & hominis fœlicitas & salus, in agnitione diuini verbi consistit, pa. 130. col. 2. b c. & pa. 131. col. 1. a b.

Extollens vocem quadam mulier de turba.

Ecce mulieris ingenium subtile, quæ verbo

rum Dei virtutem penetrarat, siquidem mulieris ingenium subtile est, pa. 79. col. 2. a b c.

Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.

Quantum irroget ecclesiæ christianæ regno dissensio, & quam sit cōmendata pax & vnitas, pa. 63. col. 1. a b.

Qui audiunt verbum Dei.

Multi concionatorum, nō verbū Dei, sed ad ingenij sui talentum, doctrinam prædicandā eligunt, pa. 87. col. 1. a b.

Vide de hoc multa in verbo, prædicator in tabula.

Item in verbo scriptura sacra.

Item in verbo verbum Dei in tabula.

In Belzebu principe demoniorum.

Christi verba & facta, in malum iste conuertit: nā verba diuina stultis & stolidis hominibus mittere, periculosum valde, pa. 37. col. 1. & 2. per totum.

Item scriptura sacra & Dei verba, quibus venenū sit & nociuum valde, pa. 37. col. 2. per totam, & pa. 38. col. 1, a b.

Dum fortis armatus custodit atrium.

Hoc atrium, vbi homo armatus existit securus, mens eius virtute vestita existit: nam viri boni menti, vim aliquam nullus inferre potest, pa. 99. col. 2. a b c.

Nā fortitudo hoīs, in mēte & ratione sita est ibidem.

Dum fortis armatus.

Religiosus vir, qui ratione & virtute armatur: nullis mundi calamitatibus diminuitur, 1149. co. 1. & 2. per totam.

Custodit atrium suū in pace sunt, omnia quæ possidet.

Atrium, mens & virtus hominis est: nā tyrānorum persecutiones martyrum corpus sed non mentē pungebant, p. 114. col. 1. a b.

Dum fortis armatus.

Hæc arma, diuinæ sunt scripturæ veritates, nam Apostoli sola hac diuina veritate armati, vniuersum orbem prostrauerunt, pag. 115. col. 1. a b c.

Si ego in digito Dei eiicio demonia.

Hic digitus Dei, potentiam Dei & virtutē signat. Sic enim in Exodo, habetur digitus Dei est hic, vnde virga quæ in testamenti Arca erat, inclusa, Dei potentiam & virtutem signabat, pa. 164. col. 2. a.

Ipsi iudices vestri erunt.

In die iudicij, viuū erit cōtra malos testimonium, Apostolorū prædicatio, pa. 217. c. 2. a b.

Omne regnū in seipsum diuisum desolabitur.

Quantū conducatur reipub. christianæ, pax & vnitas, & quæ pax hæc habet esse, vide in tabula, littera, p, verbo pax, quia sine pace, christianū edificiū minime cōsistere potest, p. 249. co. 2. a b c.

Erat

Erat Iesus eiiciens demonium.

Hæc hystoria de muto et furdo, explicatur, pa. 320. col. 2. c. et 321. col. 1. a.

Beati qui audiunt verbum Dei.

Forma audiendi verbū Dei, pa. 235. co. 1. a b.

Beati qui audiunt verbum Dei.

Auditores, qui doctrinam concionatorū, omni sinceritate et subiectione reuerenter accipiunt, vere sunt diuini verbi auditores, pag. 377. col. 2. a b c. et. 378. col. 1. a b.

Item vide de auditione verbi Dei, quod in dominica, in sexagesima, annotatum est.

In Belzebu principe demoniorum.

Ex bona Christi doctrina et opere, malum eliciunt, quia malignitas et curiositatis vitium, malum ex bono fugerit, et hominem hæreticum facit, pa. 425. col. 2. b c.

Alii tentantes signum de celo quæ rebant ab eo.

Fides signum non querit, sicut Pharisei et Scribæ à Christo petierunt, pa. 414. col. 2. c. et 407. col. 1. a b c.

Fiant hominis illius peiora prioribus.

Hoc malum istis eueniet, quia ingrati ad dei extiterunt beneficia. Quare gratitudinis beneficium, depingitur, pa. 412. col. 1. b c, et col. 2. a et pa. 412. co. 2. a b c.

Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.

Hæc est, hæreticorum conditio, qui christianæ legi sicut isti aduersantur, q̄ more canum, inter se contentiones creant, quibus quotidie se dilacerant, pa. 482. col. 1, b c. et, col. 2, a b c.

Beatus venter qui te portauit.

Mulierē hanc, Christi spiritus dū prædicabat cōmouit, quia spiritus Christi, quem in prædicando possidebat, potentissimus fuit, pa. 716. col. 2. a b c.

Beatus venter qui te portauit.

Allecta est mulier, gratioso Christi dicendi stylo: sic enim est, q̄ veritatem bene dispositā et concionatam velle, homini naturale est, pa. 663. col. 2. a.

Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud.

Verbum Dei, quia ex ore eius sunt virtutē fortiuntur, auditorem mouendi, pa. 707. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

FERIA. III. POST. III. DOMINICAM. quadragesimæ.

Euangelium.

¶ Acceperunt ad Iesum ab Hierosolimis Scribæ et Pharisei, Matthæi 15. cap.

Audite & intelligite.

Vditoris, efficaciter mouetur voluntas, si prius eius vincitur intellectus, pa. 12. col. 1. c.

Vnde auditores prius docendi sunt, deinde mouendi, p. 13. c. 2. c.

Ediffere nobis parabolam istam.

Christus ipse Apostolorum fuit præceptor & quare hoc ita fuerit, pa. 66. col. 2. a b.

Quæ de corde exiunt, hæc coinquant.

Conscientiæ puritatē præcipue Deus ab homine summè exoptat, p. 121. co. 1. a b c.

Hæc sunt quæ coinquant.

Hæc sunt, quæ coinquant hominē, in his verbis fordida doctorū legis scriptæ vase esse ostendit, pa. 4. col. 2. b.

Adhuc vos sine intellectu estis.

Præcipua & prima hominis operatio est re intelligere, quia intelligere rem, prius est quæ eam amare, pa. 99. col. 2. b c. & 99. col. 1. a b.

Quia intellectus voluntatis est vir, à quo velut à marito impregnatur, pa. 100. a b.

Quia intelligentia rei, eius amorem parit, p. 102. col. 2. b c. per totum.

Quia ex intelligentia mandatorum Dei, eorum pendet adimpletio, pa. 103. col. 2. a b.

Quia intellectus, voluntatis est maritus, à quo impregnatur, pa. 104. col. 1. a b.

Quia qualis fuerit intellectus instructio talis erit voluntatis partus, pa. 104. col. 1. b c.

Populus hic labijs me honorat.

Prædicator malus, designatur qui solis verbis Deo honorem præstat, etenim prædicatoris imaginem gerit, & nō veritatē qui solis verbis concionatur, pa. 13. col. 1. b.

Adhuc vos sine intellectu estis.

Prius illuminandus est intellectus: quia ex eo q̄ scriptura intellectum instruit, amoris ardorem in voluntate gignit, pa. 102. col. 1. b c. Quæ veritas aliquibus probatur rationibus, vsque in finem capitis.

Cor eorum longe est à me.

Amat Deus cordis puritatem & radicem, vnde spiritus incoinquinatus, & mundus, Dei est spiritus, pa. 120. col. 2. b c. & 121. col. 1. a b.

Quare discipuli tui non lauant manus.

Vitam alienam taxantes, describuntur, pa. 49. col. 2. b c.

Cæci sunt.

Quia sine intellectu, velut cæci operabatur, quia voluntas de se, cæca denominatur potentia, p. 100. col. 1. a.

Audite & intelligite.

Quia bruti naturam induit, qui sine intellectu operatur, pa. 12. col. 1. c.

Audite & intelligite.

Audite & intelligite, quia voluntas in Dei amorem acceditur, si tñ prius instruat intel lectus, pa. 102. & 103. v. lq; in finem capitis.

Quare discipuli transgrediuntur traditiones seniorũ.
Traditiones, & statuta humana, quomodo ser uanda, explicatur, pa. 341. col. 2. c. & 342. col. 1. a b c.

Hypocrite bene prophetauit.

Hypocritarum corr. etio, pa. 313. col. 1. c.
Sine causa colunt me docentes madata & statuta.
Explicantur hæc verba, pa. 339. col. 2. c. & 341. col. 2. c.

Non quod intrat in os coinquinat.

Non quod intrat in os coinquinat hominẽ explicatur hæc auctoritas, pa. 343. col. 1. a.

Quare vos transgredimini mandatũ Dei propter traditiones vestras.

Mandata & statuta hominũ, quomodo ser uanda, pa. 339. col. 2. a b c. & pa. 340. c. 1. a b c.
Honora patrem tuum & matrem.

De amore parẽtũ, & veneratione, p. 509. c. 1. b c.

Hypocrite bene prophetauit de vobis.

Hic dure & rigide ex Efaia eos Christus tra stat, quia doctrina prophetarum, nõ blãda & suavis auditorũ erat palato, sed rigida & amara, pa. 390. col. 1. c. & col. 2. a b c. & 391. c. 1. a b c.

Quia doctrina prophetarũ, vitæ reformatio nẽ semper concernit, pa. 390. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & deinceps.

Idẽ est de doctrina sanctorũ, pa. 391. c. 1. b c.

Maximẽ his tẽporibus, vbi ea magis neces saria doctrina est, quę homines bonos, quam sapientes faciat pa. 392. co. 1. b c & col. 2. a b.

Honora patrem tuum.

De educatione liberorum, vt parentes honorentur, pa. 508. col. 1. b c, & 509. col. 1. b c.

Honora patrem tuum.

Parentes, quomodo honorandi, & quomo do propter Christum odio habendi sunt, & relinquendi, pa. 372. co. 2. c. & 373. col. 1. a b.

Hypocrite bene prophetauit.

Dure eos tractat, quia in peccato submersi erant: vnde peccatoribus in peccato submersis, quæ sit proponenda doctrina, vide pa. 385. c. 1. a b.

Honora patrem tuum.

Parentes amãdi sunt, & radix atq; princi pium huius dilectionis, vnde sit. p. 412. c. 1. b c

Scandalum damnatur, & qualiter aliquã do bonum fieri possit, pa. 434. col. 2. & 435. col. 1. a.

Hypocrite bene prophetauit

Peccatorib⁹ in peccato submersis, non sub-

tilia sed amara & rigida sunt prædicãda. pag. 514. co. 1. a b c.

Hypocrite bene prophetauit de vobis Isaias.

Christus, quia Deus & quia bonus erat grã de libertatis imperiũ in cõcionone habebat, & sic etiã religiosi cõcionatores, amplũ & grãde libertatis imperiũ in reprehẽsione cõsequuntur. Mali autẽ nõ nisi timidũ & pusillanime, p. 596. c. 1. a b c.

FERIA. VI. POST. III. DOMINICAM. quadragesimæ. Euangelium.

¶ Venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar. Ioannis. 4.

Da mihi bibere.

Maximi est valoris sitiẽti potũ dare. Vnde calicis aquæ frigidæ merces magna describitur, pa. 10. col. 2. a.

Itẽ calicis aquæ frigidæ, virtus & calor, pa. 10. col. 2. a.

Itẽ calix aquæ frigidæ, res magna est. pa. 10. col. 1. c.

Fatigatus ex itinere sedebat.

Christus verus Deus & homo, & si natura hominẽ & fragilẽ se demonstrabat, tamen in verbis Deũ se ostendebat, p. 154. c. 2. a b c.

Vnde Christus prædicãdo, Iacob vocẽ desi gnabat, qui Esau pelibus indutas habebat manus, pa. 154. col. 2. b c.

Mirabantur quia cum muliere loquebatur.

Hæc erat Dei conditio, infirma & debilio ra mundi extollere, pa. 77. col. 2. a b.

Quomodo à me bibere petis.

Mirandũ est, huius foeminx subtile & prom ptum ingenium, pa. 80. col. 1. a b c.

Nemo dixit quid quæris aut lequeris cum ea.

Propter Christi reuerentiã & quia in pastores & episcopos, publice nõ sunt corũ culpæ ostẽ dendæ. p. 28. col. 2. b c. et pa. 29. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Itẽ quia in Episcopos et pastores delinque re quam sit graue, pa. 29. c. 2. c. et pa. 30. a b.

Itẽ quia Episcopũ, publice à concionatore reprehendi, maximũ generat inconueniens. pa. 30. col. 1. a b.

Mirabantur quia cum muliere loquebatur.

Nãque foeminarum colloquium, periculo sum valde est. pa. 71. col. 2. c. et pagi. 72. co. 1. a b c.

Voca virum tuum.

Quia eius existit caput, siquidẽ foemina, vi ro suo subiectionẽ debet, pa. 71. col. 2. a b.

Venite & videte hominem.

Huius mulieris industria, ad fidẽ Christi po pulus cõuersus est, Foeminarũ industriz mul tẽ, in cõfusionẽ virorum, pa. 76. col. 1. a b.

Item

In spiritu & veritate.

Itẽ foeminarum consilio & prudentia, viro rũ plurimi ad Christũ fidem conuersi sunt pa. 76. col. 2. a b c.

Voca virum tuum.

Siquidem cũ foemina vxorata, sine viro, minime agendũ est, quia foemina vxorata iã nõ sibi, sed suo viuit marito, pa. 83. col. 2. b c. & 84. col. 1. a.

Vnde de foeminis vxoratis, quomodo sine viro, cũ nullo agere debeãt, vide terribilẽ diui Pauli censurã, pa. 85. col. 2. a b c.

Venite & videte hominem.

Mulieris huius sollicitudine & industria, isti cõuersi sunt, nã multoties sunt mulieres as sumptæ à Deo, ad ardua & grauiã per tractan da negotia, pa. 80. col. 1. b c. et col. 2. a.

Adorabunt in spiritu & veritate.

Vis tota et orationis cor, spiritus eius est, si cut de multis talibus constare potest: sic fuit totius populi Israelitici orationis virtus et effica cia, pa. 73. col. 2. b c.

Videte regiones, quia iam albae sunt ad messem.

Per hæc naturalẽ similitudinẽ, gratiẽ tẽpus adesse monstrauit, quia res diuine, per natura les dilucidatæ, vim magnã in auditoribus im primunt, pa. 152. col. 1. b c.

Venit mulier de Samaria.

Samaritanæ huius mulieris memoria, et ex cellentia, pa. 74. col. 2. b c, & pa. 75. col. 1. a.

Daret tibi aquam viuam.

Scriptura sacra, aqua viuã est, quæ in ani ma plures operatur effectus, pa. 13. col. 1. b.

Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris.

Facere voluntatem sui patris, est legis veri tates & præcepta adimplere, vnde veritas le gis, vere cib⁹ intellectus dicitur, p. 100. c. 2. b c.

Reliquit hidriam mulier.

Tanta siquidẽ est veritatis diuinæ efficacitã grandis, vt tẽporalia omnia, et se ipsum abne gare faciat, pa. 101. col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Reliquit hidriam.

Verba diuina, tam efficacitã sunt, vt hominẽ cogãt ad amplexandas arduas fidei veritates, pa. 143. col. 2. b c.

Aqua quam ego dabo.

Scriptura sacra, rota est, quæ aquam educit ex Dei pectore, qua hominum animos refri gerat, pa. 242. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Venit hora quando nec in monte hoc adorabitis.

In spitu & veritate, idest feruenter, pau cis verbis: orantes nolite multum loqui expli catur, pa. 235. col. 2. c.

Itẽ orationes quomodo fundendæ Deo, pa. 341. col. 1. a b c.

Itẽ orationi adaptata loca, p. 341. co. 2. a b c.

Legẽ nouã, spiritum vocat Paulus, quia ani mæ, vitæ et spiritum præstat, p. 273. col. 1. a b, et sic quando dixit, venit hora idest legis nouæ spiritus intelligitur.

Videte regiones, quia albae sunt ad messem.

Hic, res diuinas p naturales dilucidat, hinc est, q lectio naturalis, præter scripturæ sacræ lectionẽ, concionatori necessaria est, pa. 152. col. 1. a b.

Mulier da mihi bibere.

Christus, cum peccatoribus quomodo hu manissimẽ se gessit, comedẽs, et bibens, et cũ eis cõuersans, pa. 371. co. 1. a b c, & co. 2. a b c.

Scimus quia Messias venit.

Mirũ est videre, mulieris huius ingeniũ & prõptitudinẽ, cũ tamẽ gentilis esset, vnde do lendum est, in idolatrias, et tã fœda incidisse peccata, quia aliã optimo erant præexcellen tes ingenio, p. 407. co. 2. a b c. et 408. co. 1. a b c. et p. 370. co. 1. b c, et deinceps.

Patres nostri in monte hoc adorauerunt.

Expositionẽ loci, ad adorandũ petit, hinc patet hæreticorũ peruersum fundamentũ, q scriptura sacra interpretationẽ nõ recipit, in hoc enim euãgelio Christus multa exponit pa. 369. col. 2. c. et 370. col. 1. a.

Ego misi vos metere quod vos non laborastis

Hic, Christus ostendit, q messis fructus, qui metendus est, prædicationis est fructus, qui Deo et nõ sibi, concionator metere habet, pa. 446. col. 2. a b c, et 447. col. 1. a b c, et c. 2. a b c.

Venite & videte hominem.

Tanquã suæ patriæ emulatrix, et suę utilita tis zelũ habens, sic eos ad Christũ conuocat. Quandoquidẽ hominis Christiani cõditio est suę reipub. optimũ esse ciuẽ, pa. 498. co. 1. b c.

Leuate oculos vestros & videte regiones.

Dulcẽ nimis et gratiosã Apostolis propo nit doctrinã, de regni celorũ aduẽtu. Vnde iu stis et religiosi viris, quæ sit in pulpito propo nẽda doctrina, vide pa. 385. col. 1. b c.

Venite & videte hominem.

Multa suauia cũ hac gẽtili muliere, Christus tractauit, quousq; eã ad se conuertit, nã vera hominis industria hæc habet esse, scilicet ex malis hominibus, bona quę latent educere, si cut à feris animalibus, preciosa extrahimus. pa. 404. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Videte regiones.

Per naturalem rerum cognitionẽ, corũ intel lectũ leuare ad diuina vult: quia intellectus noster per naturalẽ rerum lectionem, in cele stũ rerũ cognitionem maximẽ excitatur et le uatur, pa. 408. col. 2. b c. et 409. col. 1. a b c.

Dominica. III. Quadragesimæ.

Et quare intellectus hominis, per res naturales in diuinarum cognitionem veniat, pag. 409, col. 1. a b c.

Quia lectio naturalis, dispositio maxima est ad euangelicam recipiendā doctrinā, pa. 411. col. 1. a b.

Quia lex euangelica, rationi maximè est cōsona, pa. 411. col. 1. c. & col. 2. a b c. & pa. 413. col. 2. b c. & pa. 409. col. 1. c. & col. 2. a.

Adorabunt in spiritu & veritate.

In hac materia: iutheranorum lingua de spiritu est, opera vero eorū non nisi carnis & sanguinis, pa. 380, col. 2. a b c.

Nā spiritus Dei, q̄ in homine sit agnoscitur, si de se fructū aliquē extra producat, pa. 308. col. 2. a b c.

Spiritus Dei q̄ in homine sit, agnoscitur, si carnem & ossa non habet: pa. 381. col. 1. a.

Videte regiones.

Per similia naturalium rerū eos docet, nā veritates euāgelicas, philosophicis illustrare doctrinis concionē non denigrat, pa. 403. col. 1. c. & col. 2. a b c. & 404. col. 1. a b c.

Itē quia veritates diuinas, rationibus naturalibus cōfirmare, valde concionatori conducit pag. 492. col. 2. a b c.

Videte regiones quia iam albæ sunt.

Veritas euangelica quomodo in concione, admodū grani seminati declarāda est, pa. 530. col. 1. b c. et. col. 2. a b c.

Quia veritatis euāgelicæ spica, in lege gratiæ fuit, radix vero in veteri lege. p. 530. c. 2. b c.

Sedebat sic supra fontem.

Pulpitū Christi, puteus erat, et auditores, vna dūtata muliercula, vnde apparatū gradē pulpiti non habebat sicut hac nostra ætate, cōcionatores vtuntur, vide, p. 621. c. 2. c. et. 622. c. 1. a b c.

Daret tibi aquam viuā.

Quæ aqua hæc esse debeat, vide quomodo varie accipitur aqua, in sacris litteris, pa. 638, col. 2. c. et. 639, col. 1. et. 2,

Venite & videte hominē qui dixit mihi oīa quæ feci.

Sicut Christus sciebat huius mulieris peccatū, et sic eā reprehēdere seibat, pariter concionator, vt sufficiēter in aliquo prædicet populo, oportet, vt peccata populi præuisa habeat, pa. 251, col. 1. a b c.

Sedebat sic supra fontem,

Christus hic, sole huic mulieri et in campo prædicabat, Christus enim et Apostoli et sancti, in omni loco et tēpore prædicabant, pag. 618. co. 2. a b c, et 619. c. 1. a b c, et, col. 2. a b c. et deinceps.

Ecce mulier de Samaria.

Collocutio Christi, cum Samaritana, pag. 619, col. 1. b. c.

Videte regiones quia albæ sunt ad messem.

Hoc Christus gaudēs dicebat, intelligēs cōuersionē Samaritanorū in proximo esse: quia cōcionatorē auditorem mouere, triūphus quidā victoriæ est, de qua maximè gaudere habet concionator, pa. 643. col. 2. a b c.

Videte regiones.

Hoc Christus letus dicebat, videns fructum qui ex Samaritanis sequendus erat: nā dū fructus prædicationis in auditoribus nō sequitur, maxima anxietate concionator teneri deberet, pa. 646. col. 1. a b c.

O mulier, si scires domum Dei.

Antequam hæc moueretur mulier, Christus eius intellectu instruere volebat, de dono dei, quia intellectus hominis peccatoris, prius vincendus est, quam voluntas, explicatur plene pa. 656. col. 1. c. & col. 2. a b c. & 657. col. 1. a b c. & pa. 653, col. 1. a.

Sedebat sic supra fontem.

Parū apparatū pulpiti, hic habebat Christus, sed solū puteum. Vnde pulpitū & apparatū concionandi, sicut modo versatur: modernus apparet vsus. pa. 618. col. 2. a b c. & 619. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Daret tibi aquam viuam.

Hæc aqua, sapientia regni cælorū est, quomodo autem sapientia hæc, aqua denominatur, pa. 711. col. 2. a b.

DOMINICA. III. QVADRA

gesimæ.

Euangelium.

¶ Abijt Iesus trās mare Galileæ, quod est Tiberiadis. Ioannis. 6. cap.

Distribuit discumbentibus.

Populus nō per se panē accepit, sed à Christo, & Apostolis distributū. Nā scriptura, quæ panis iste est, in manibus vulgariū, & simplicium hominū periculosus est gladius, p. 36. c. 1. a b.

Apostoli porrigebant panem.

Quia apostolorū est officiū misericordiæ operibus intendere. pa. 25. col. 1. & 2.

Apostoli porrigebant.

Sic à præceptoribus legis, veritas accipiēda est, pa. 54. col. 2. b c. & pa. 60. col. 2. b c. & pag. 55. col. 1. a b.

Nam cruda est veritas, si non à præceptoribus disposita extiterit, pa. 55. col. 2. a b.

Accipit panes.

Verbū Dei, panis est hominis, p. 54. c. 2. b. c.

Distribuit discumbentibus.

Auditores à cōcionatoribus quomodo verbū Dei dispositū accipere debēt, p. 54. c. 2. b c.

De

De 5 panibus.

Conuitiū hoc, 5 panum quod hic euangelista describit quid significet, pa. 46. col. 2. a b c. & sequentibus.

Distribuit discumbentibus.

Cibus sanctæ scripturæ, quomodo sumēdus sit, pa. 50. col. 1. b c.

Collegerunt fragmenta.

In verbis diuinis, qui panis animæ est nihil reiiciendum, pa. 68, col. 1. a b.

Apostoli porrigebant.

Populus non per se panem accepit sed ab Apostolis, quia scripturæ expositionem à doctoribus petenda, pa. 45. col. 1. b.

Facite homines discumbere.

Exponitur hæc auctoritas, pa. 46. col. 2. b c. & pa. 47. col. 2. c.

De hac dominica extat concio integra, vbi multa de hac euangelij historia tractantur, p. 325. col. 2. b. & deinceps.

Facite homines discumbere.

Panis hic, verbum Dei est, & auditoribus, solum datum est sincere verbum Dei audire, & expositam legem recipere, pa. 60. col. 2. b c.

Ibi sedebat cum discipulis suis.

Ibi sedebat, docens eos, quid in prædicatione Apostolica agere deberent. Quare autem ipsemet Christus, eorū fuerit præceptor. pag. 66. col. 2. a b.

Facite homines discumbere.

Apostoli porrigebāt, populus sedebat, nā alij sunt legis doctores, qui legē scire & scrutari tenentur, alij, sedendo recipere. p. 56. c. 2. a b.

Apostoli porrigebant.

Populus mult⁹ erat & ideo habebat ad hoc charitatis opus, Apostolos adiutores, sic Episcopi per se nō sufficiūt, ideo charitatis est opus, alios cōcionatores habere adiutores. pag. 28. col. 1. b.

Ideo Episcoporū cura & sollicitudo esse debet, erga inquirendos alios cōcionatores, pa. 26. col. 2. b c. & per totū caput, pa. 27. a. & pa. 27. col. 2. b c. & per totū caput, & pa. 141. col. 2. a b c. & pa. 142, col. 1. a,

Apostoli porrigebant.

Quare legis præceptoribus, licitū sit mysteria curiosius frāgere & indagare, & nō populo sed sic accipere, p. 52, c. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Benedixit.

Deus benedicebat, Apostoli porrigebāt, populus sedēs accipiebat. Quia graduū diferētiæ inter hominis oportet esse in ecclesia. pa. 63. col. 2. b c. & pa. 64. c. 1. a b c. & co. 2. a b c.

Vnde hæretici volūt christianā legē, more inferni sine ordine esse, pa. 53. col. 2. a b. & p.

62, col. 2. a b. & pa. 65. col. 1. a b c.

Subiit in montem.

Ibi cū discipulis, agebat de intelligētia mandatorū legis, ante quā misericordiæ opera in valle ad populū exerceret, nā ex intellectuone mandatorū Dei, eorum pendet adimpletio, & affectio, pa. 103, col. 2, a b.

Ascendit in montem.

Postea descēdit ad opera charitatis exercēda: nā duæ sunt iustitiæ partes, declinare à malo & facere bonum, pa. 124. col. 2. b c.

Benedixit panes.

Christus benedixit, Apostoli porrexerunt, populus sedēs accepit. Ex quo ordo seruādus in ecclesiæ ministris, abundē describitur, pa. 65. col. 1. a b c. & c. 2. a b c. & vsq; in finē capitis.

Ibi sedebant cum discipulis.

Instruebātur enim à Christo, ad prædicationē euangelij futurā. Nam prædicator primo se discipulū cōstituat oportet, & sibi prius cōcionari habet, p. 1. co. 2. c. & p. 2. col. 2. a b.

Accipit panes.

Panis hic verbū est diuinū & qualiter iuxta panis cōditionē, distribuendus sit, pa. 54. col. 2. c. & pa. 55. col. 2. b c.

Accipit panes.

Panis intellectus nostri diuini verbi sapientia dicitur, pa. 122. col. 2. a b c.

Ascendit in montem.

Hoc euangelium, integre explicatur & exponitur, à principio vsque in finem, quod vide, pa. 325. col. 2. b. & deinceps, vsque ad paginam. 334.

Cum gratias egisset.

Laudes Deo, pro foelicitate bonorū temporalium, diuites habent referre, p. 316. c. 2. a b.

Facite homines discumbere.

Quia auditorum est officium, doctrinam quam prædicatores docent, omni sinceritate & subiectione reuerēter accipere, p. 377. col. 2. a b c. & 378. col. 1. a b.

Facite homines discumbere.

Per hanc panis distributionem, doctrina euangelij signatur, ad quam accipiendam, oportet vt populus sedeat, etenim auditorū est officium, doctrinam quam doctores & prædicatores docent, omni sinceritate & subiectione reuerēter recipere, pa. 377. col. 2. a b c. & 378. col. 1. a b.

Apostoli porrigebant.

Vt ex eorum manibus, dulcis hominibus redderetur confractus panis, auditores enim veritates optimè dispositas et distributas quomodo à concionatore, naturaliter appetant pagina. 572. columna. 1. b c. & columna. 2.

a b c. Et pa. 573. col. 1. a b c, & col. 2. a b.
Ascendit in montē & ibi sedebat cum discipulis suis
 Scorsum cum illis segregari voluit, vt cum
 eis pectoris sui secreta tractaret. Nam amicis
 suis & sanctis, Deus scripturę secretum cōmu-
 nicat, pa. 489. col. 1. a b.

Facite homines discumbere.

Discumbere in fæno, fragilium hominum
 est conditio, fortium autem stare, reficiendus
 est ergo populus sedens quasi infirmus, quia
 auditor veluti infirmus, in concione reficien-
 dus est, pa. 573. col. 2. c. & 574. col. 1. a b c, &
 col. 2. a b c.

Ibi sedebat cum discipulis suis.

Ibi scorsum, & alijs in locis, quando eos se-
 gregabat: diuinitus instruebat, vnde Apostoli
 ab ipsa diuina manu mirabiliter exierunt for-
 mati, pa. 577. col. 2. a b.

Collegerunt quę superauerunt fragmenta.

Siquidem, non omnia comederunt, quia cō-
 cionatoris doctrina, quā cōcinator legit, non
 omnis à populo comedenda est, nam potissi-
 ma est cōcinatoris pars, cū studet aliqua re-
 linquere scire, alia verò auditoribus porrigere
 pa. 384. col. 1. a b c.

Vnde concionatorū vitium est, qui omne
 quod legunt, in pulpito euomunt, pa. 384. col.
 1. a b c.

Concinatori magis conducit vt sciat, quid
 relinquendum sit, quam quid assumendum,
 pa. 385. col. 1. c. & col. 2. a.

Apostoli porrigebant.

Sicut panis à sedēti populo manducabatur
 sic oportet: vt doctrina quā cōcinator popu-
 lo porrigit, talis sit, quę comedi possit, scilicet
 moralis, & non inuulis, metaphysica, & curio-
 sa: & nimium scholastica, pa. 386. col. 1. c, et. c.
 2. a b, et 390. c. 1. a, et 391. c. 1. c, et. c. 2. a b c, et
 392. c. 2. c, et. 393. c. 1. a, et, 416. c. 2. b. c, et, pag.
 386. c. 2. et deinceps. *Distribuit discubētibus.*

Panis ille, omnibus cuiuscūque generis ef-
 fēt, accōmodatus fuit. Senibus, iuuenibus, viris
 mulieribus, illustribus & vulgaribus: quia cō-
 cionatoris doctrina, omni hominum statui a-
 daptari habet, pa. 576. col. 1. a b.

Item doctrina iuxta auditorum qualitatem
 formanda est, pa. 384. col. 1. c, et, col. 2. a b c, et
 385. col. 1. a b c.

Facite homines discumbere.

Noluit panem porrigere, nisi prius sedentes
 essent, siquidē sessio hominis, pacificū eius sta-
 tum designant, quia euangelica pręcepta, in
 pacificā hominum vitā sunt ordinata, p. 412.
 col. 1. a b.

Facite homines discumbere.

Vt non rebelles, et cōtradicientes, sed humi-
 les et fidei sinceritate doctrinā accipiāt. Vnde
 rebelles et curiosi, ad fidei pręcepta: vide, pag.
 414. col. 1. c, et, col. 2. a. et pag. 414. col. 1. a b c. et
 col. 2. a b c.

Vnde in fide, Thomę Apostoli rebelio, pa.
 414. col. 1. c. et col. 2. a.

Distribuit discumbentibus.

Gratiosus atq; suavis nimis panis ille, homi-
 num palato reddebatur, quia per Christi ma-
 nus erat dispositus, vnde grauamen maximū,
 quod auditoribus cōcinator irrogat, dum in
 sipide et insulse, euangelicas veritates prędi-
 cat, pa. 572. col. 2. b c.

Hic est vere propheta qui venturus est in mundum.

Honor et gloria conuiuij nō Apostolis et
 si laborauerint, sed Christo hic reddita est.
 Quia honor et gloria prędicationis, quomo-
 do non concinatori, sed Christo deferenda
 sit, plene describitur, 446. col. 2. a b c et 447
 col. 1. a b c, et, col. 2. a b c.

Facite homines discumbere.

In conuiuiio Christi, Apostoli porrigebāt, po-
 pulus sedens comedebat, quia in ecclesia or-
 do exposcit, Alios esse qui doceant, alios ve-
 rō, qui discipulorum sortem fortiantur, et re-
 uerenter doctrinam recipiant, pa. 376. col. 2. c,
 et, p. 377. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Vnde, vitium est maximum et abusus, q̄ om-
 nes in scriptura sacra, sine discrimine, pręcep-
 tores se exhibeant, pa. 378. col. 2. a b c.

Apostoli porrigebant.

Mysteria et pręcepta fidei, nō per seipsum
 populus accepit, sed ab Apostolorum mani-
 bus, quia scripturę sanctę mysteria, non in se
 ipsis à populo aspiciēda sunt, sed in sanctis do-
 ctōribus, et legis pręceptoribus, pa. 426. col.
 1. a b c.

Quia sancti tanquam lux et veritatis diui-
 nę testimonium, in ecclesia à Deo sunt consti-
 tuti, pa. 442. col. 1. a b c. et deinceps.

Quia sancti, lumen intellectus et Dei bene-
 dictionem, nobis impetrant, pa. 445. col. 1. b c.

Facite homines discumbere.

Veluti infirmi, ad receptionē doctrinę, se-
 dere iubentur: quia auditor in concione con-
 stitutus, infirmus est, et veluti infirmus, est à
 concinatore reficiendus, pa. 516. col. 2. a b. et
 517. col. 1. a b c. *Abiit trans mare Galilee.*

Vbi docebat discipulos in mōte et populū:
 nō enim tantū apparatū ad cōcionandū exi-
 gebat, sicut modo cōcinatoris, vbiq; enim
 prędicabat, p. 621. c. 2. c. et. 622. c. 1. a b c. et p.
 618. c. 2. a b c. et 619. c. 1. a b c. et, col. 2. a b c. et
 deinceps.

Facite

Facite homines discumbere.

Quia obedienter et humiliter doctrina re-
 cipienda est, vnde censores concionatorum
 damnantur, p. 643. col. 1. a

Facite homines discumbere.

Euangelium hoc, vbi Christus multitudinē
 ex quinque panibus refecit: docetur quomo-
 do prędicandū sit, pa. 519. col. 2. a b c, et 520.
 col. 1. a b c, et col. 2. a b

Misereor super turbam.

Misericordię virtus qualis sit, & quam ha-
 beat efficaciam, pag. 519. col. 2. a b c. & 520.
 col. 1. a b c, & col. 2. a b

Item misereri nobis, ipsis, qua ratione tene-
 mur, pa. 519. col. 2. b c, & 520. col. 1. a

Item quod Deus tam facillē nobis misereat-
 ur, vnde proueniat, p. 520. col. 1. a b c, & c. 2. a

Item misereri nobis Deus, non diu differt,
 sed citō correspondet, pa. 520. col. 1. b c

Ascendit in montem.

A mōte, vbi cum discipulis sedebat, ad val-
 lem, vt virtutis opera exerceat descendit, quia
 vita actiua & contemplatiua, simul amplexā-
 da à concinatore est, pag. 690. col. 2. a b c. &
 691. col. 1. a b c, & col. 2. a b

FERIA IIII. POST QVARTAM
 Dominicam quadragesimę.

Euangelium.

Pręteriens Iesus vidit hominem cæcum à
 natuitate. Ioan. 9.

Da gloriam Deo.

DE reddēda ex operibus gloria Deo,
 pa. 2. col. 2. b c

Posuit lutum super oculos eius.

Sicut ex luto eduxit lumen ocu-
 lorum, ita ex obscuro & tenebroso hominū,
 fidei lumen & euangelij eduxit, pa. 2. col. 2. b,
 & sequentibus, & pa. 4. & 5.

Si peccator, est, nescio.

Hic homo nullo pacto Phariseos adula-
 batur, approbando suā sententiam: siquidem
 auditorum rusticitas & adulatio concinatio-
 rem perdit, pa. 129. col. 2. a b

Scimus, quia peccatores Deus non audit.

Dei semper est conditio, conscientię puri-
 tatem ab homine summe exoptare, pag. 121.
 col. 1. a b c

Fecit lutum ex sputo.

In sputo sapientia Christi, & in luto huma-
 nę naturę eius fragilitas ostendebatur, Chri-
 stus nanque, etsi natura hominem fragilem q̄;
 se demonstrabat, tamen sapientia et verbis
 Deum se ostendebat, pa. 154. col. 2. a b c

Vnde Christus prędicando Iacob designa-
 bat, qui etsi Esau pellibus indutas habebat
 manus, vox tamen Iacob erat, pa. 154. c. 2. b c

Quomodo aperuit tibi oculos.

Hi fuerunt, qui curiose Christi opera scru-
 tati fuerunt, & ideò non crediderunt: nam cu-
 riosi sunt semper, qui peius de fide sentiunt.
 pag. 49. col. 2. b c

Quomodo aperuit tibi oculos?

Ex curiositate in infidelitatem isti peruene-
 runt, nam curiosi hominis ingenium cum hæ-
 reticum paulatim facit, pa. 96. col. 1. a

Non est hic homo à Deo.

Isti semper operum Christi, et doctrinę eius
 corruptores erant. Vnde Christianę legis ini-
 mici et corruptores qui sint, explicatur, pag.
 161. col. 1. c, & col. 2. a

Da gloriam Deo.

Hoc mirum est, nam iam Deo gloriam da-
 bant, iam verò à Deo gloriā auferebant: hoc
 est enim peccatoris hominis cor, quod huç at
 que illuc semper impellitur, pa. 162. col. 2. a b

Non est hic homo à Deo.

Hoc mirum est, quod Dei opera faciebat,
 et tamen quod à Deo non esset, hoc est, iam
 habere incrassatum cor, pa. 172. col. 2. b c

Tu credis in filium Dei?

Ponderatione dignum est, quod ex quo
 Christus in mundum est ingressus, statim a-
 perto ore se Dei filium appellauit: quod grā-
 de est testimonium, quod Dei filius sit, quia
 hoc semper perseuerat, pa. 199. col. 2. a b c, et
 pa. 200. col. 1. a b c

Non est hic homo à Deo.

In hoc excusationem non habebant, nam
 quod esset Deus, verbis et factis ostendebat:
 siquidem imago Dei in scriptura sacra resplic-
 det, pa. 108. col. 2. a

Non est hic homo à Deo.

Hi semper fuerunt inimici veritatis: vnde
 qui sint inimici fidei & veritatis, pa. 160. c. 2. c

Nos scimus, quia hic homo peccator sit.

Non dixerūt existimamus, aut dubitamus,
 sed scimus, quia sibi ipsis confidentes erant, et
 ideò rebelles in credendo fuerunt: siquidem
 ingenij confidentia hæreticum hominem fa-
 cit, pa. 187. col. 1. b

Non est hic homo à Deo.

Minimè hoc dicere potuerunt, nam mira-
 culum quod Deus esset, ostendebat. Vnde in
 die iudicij Christi miracula contra malos vali-
 dissimum erit testimonium, pa. 202. col. 1. a

Hunc autem nescimus vnde sit.

Quia quod de Christo legebant in scriptu-
 ris, propter eorum superbiam et malitiam nō

intelligebant, quia legentis superbia velum quoddam est inter Deum & ipsum positum, ne diuinam attingant scripturam, pa. 174. col. 2. b c, & pa. 181. col. 2. b c

Iose est, qui loquitur tecum.

Quod Christus Dei existat filius, & quod verus sit Deus, plurima sunt testimonia, pag. 197. col. 1. c. & col. 2. et deinceps.

Non est hic homo à Deo.

Mentiebantur, nam miracula Christi eum verum Deum ostendebant, pa. 201. col. 2. a b c, & pa. 202. col. 1. a b c

Lutum posuit super oculos eius.

Historia hæc, quomodo Christus huius cæci nati oculos aperuerit, exponitur, pag. 173. col. 1. a b c

Quis aperuit tibi oculos?

Oculi quid significant, pag. 103. col. 1. a b
Hunc autem vnde sit, nescimus.

Postquam sapientes erant, in scriptura habebant vnde esset, sed tamen propter eorum superbiam non intelligebant, quia superbi legentis pœna est, in studio sacræ scripturæ, q̄ verus sensus ab eo fugiat, pa. 169. col. 2. b c, et pa. 170. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & pag. 171. col. 1. a b c. & vsque ad pa. 177.

Sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit.

Qui hæc facit, scilicet Dei esse cultorem, & voluntatem Dei complet, quem Deus exaudit, homo est sincerus, hæc siquidem sinceritas maximè Deo complacet, pa. 177. col. 2. a

Hæc enim sinceritas Dei imaginem gerit, pa. 177. col. 2. a b

Non est hic homo à Deo.

Quod hic homo non solum sit à Deo, sed quod Deus sit, ostendunt verba: nam verba Christi ipsius Dei virtutem & saporem continebant, pa. 111. col. 1. a b

Item quia vita Christi in genere moris admiranda inter homines fuit, pa. 202. col. 1. b c
Præteriens Iesus.

Huius historiæ de cæco nato, explicatur sensus, pa. 320. col. 2. b

Non est hic homo à Deo.

Curiositatis & malignitatis vitium hoc habet, scilicet ex malo bonū fugere: sicut isti fecerunt, nam ex bono Christi opere malum eduxerunt, dicentes, Non est hic homo à Deo, pa. 425. col. 2. b c

Tu credis in filium Dei?

Nihil aliud ab homine exigebat Christus præter fidei sinceritatem: fidei enim sinceritas maximè commendatur, pa. 414. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vnde fides centurionis maximè commendatur, pa. 414. col. 2. a b c

Qualis autem habeat esse fides hæc, vide in tabula litera f, verbo fides.

Posuit lutum super oculos eius.

Oculi ratio hominis & sapiētia est, pa. 460. col. 1. a b c. Quam Deus luto perungit, quia veritatibus diuinis, quæ supra suam sunt capacitatem infranat, vnde intellectum nostrum in frænare, quid sit, pa. 490. col. 1. a b c

Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?

Hoc verisimè dictū est, nā quæ d in homine Dei sit spiritus agnoscitur, si de se fructum aliquem extra producat, pa. 380. col. 2. a b c

Luto liniuit oculos eius.

Quam silēter & humiliter permisit se cæcus iste luto liniiri, nihil interrogans aut resistēs, videns quod lutum esset, mirandum est: quandoquidem salus hominis non in intelligendis fidei articulis consistit, sed in eis humiliter & reuerenter recipiendis, pa. 413. col. 2. a b c

Quia scripturæ sanctæ mysteria non superbè, sed verecundè & humiliter aspiciēda sunt, pa. 426. col. 1. a b c, & col. 2. a b

In peccatis natus est totus.

Quia veritatem sibi dixerat, odio eum habuerunt: vnde veritas quomodo odium parit, pa. 678. col. 2. b c. & 679. col. 1. a b c

Da gloriam Deo.

Hoc Phariseorum dictum ad cæcum natū, quomodo intelligitur, pa. 637. col. 2. c

FERA VI. POST III. DOMINICAM QUADRAGESIMÆ

Euangelium.

¶ Erat quidam languens Lazarus.

Ioan. 11. cap.

Ecce quem amas, infirmatur.

LE hac euāgelij historia, vide sermonem integrum, vbi hæc historia exponitur à principio vsque in finem, pag. 335. col. 1. b. & deinceps.

Ecce quem amas, infirmatur.

In primis verbis statim amor Christi ad Lazarum ostenditur, vt demōstret inter Christum & hos fratres grandem esse amorem cōtractum: nam Christus à nobis amorem exproscit, quia ipse prius amorem dedit, pag. 239. col. 1. b c

Quia cordis affectionem & spiritum Deus à suis semper exigit amicis, pa. 238. col. 2. b c, & pag. 239. col. 1. a b c

Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui.

Antequam Martha crederet Christū Deū esse,

esse, eius verbis quodammodo disputādo resistebat: sed postquam credidit, tota humilis & subiecta mansit: siquidem naturæ diuinæ contemplatio & cognitio, humilem valde hominem relinquit, pa. 192. col. 2. a b c

Soluite, & finite cum abire.

Nodos conscientiæ soluere, & legis intima & curiosa indagare: quare solum legis præceptoribus conceditur, pa. 52. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Ecce quem amas, infirmatur.

Mirum est negotium, nam si amicus erat, quare infirmari sinebat, quia temporalia bona ab antiquis Deus promisit, ab amicis autē & nouæ legis professoribus retraxit, pag. 237. col. 1. b c, & col. 2. a

Ego sum resurrectio & vita.

Quia Christus erat vita, hinc omnia quæ in ipso erant, vitam dabant, et maximè eius verba, pa. 24. col. 2. a b c, & pa. 23. col. 2. a b c, & per totum caput, et pa. 111. col. 1. a b

Iam fetet, quatruidianus enim est.

Per fetorem & putredinem defuncti huius vitæ Christianæ corruptio maxima designatur: quam corruptionē & fetorem vide pag. 140. col. 1. a b c, & col. 2. a

Quare autem tam corrupta sit nostra hæc tēpestas vita Christianorum, vide pag. 140. col. 2. b c, et pa. 141. col. 1. a b c

Ecce quem amas, infirmatur.

Amor quo diligēdi sunt amici, est quidem amicitæ amor, non concupiscentiæ, sicut modo mundi amatores vtuntur, vide de hoc in dice litera a, verbo amor.

Ecce quem amas, infirmatur.

Pauca sunt verba, quæ de Lazaro Christi amico sibi proponuntur, nam vera amicitia paucis abundat verbis, pa. 335. col. 2. a b c

Ecce quem amas, infirmatur.

Pauca amico sufficiunt verba, nam amicus de indigentia amici sollicitus esse debet, pag. 235. col. 2. a b c

Ecce quem amas, infirmatur.

In Dei amicitia pauca consumuntur verba, mundi tamen amicitia hodierna non nisi linguæ garrulitas quædam est. pa. 336. col. 1. a b

Ecce quem amas, infirmatur.

Mirum est, quod cum Lazarus Christi esset amicus, infirmari permetteret: immò quia Christi erat amicus, infirmitate laborabat: nā Dei hæc est amicitia, suos laboribus implere amicos, pa. 336. col. 1. c, et col. 2. a b

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Quasi dicere vellet, istorum Iudæorū malitia de malo in melius vertibilis est, sicut cæ-

lum in duodecim horis variatur maximè: vnde peisima est hominis conditio, de proximo semel malo, sinistrè semper præsumere, pag. 338. col. 1. c, & col. 2. a b c

Soluite, & finite abire.

Excessus concionatorum, in expositione euangelij Lazari resuscitati, pa. 322. col. 2. a b c
Infirmitas hæc non est ad mortem.

Infirmitas bonorum non est ad mortem, quia vitam non dicuntur finire, quia in melius commutant. Infirmitas autem malorum hæc est, ad mortem nisi resipiscerent, quia mors illorum propriè interitus est & finis, pag. 338. col. 1. a

Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.

Quantum ponderet ad vitam nostram fides, et fides quomodo prima sit vitæ nostræ ianua, vide pag. 335. col. 1. b c, & co. 2. a b c.

Ecce quem amas, infirmatur.

Historia hæc Lazari resuscitati ex integro à principio vsque in finem explicatur, pa. 335. col. 1. b. & deinceps.

Item de hac historia. pa. 322. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Item hæc Lazari historia à sanctis exponitur, pa. 323. col. 1. b c, & col. 2. a

Et lacrymatus est Iesus.

Motus misericordia & compalsione fororum, qui enim calamitatibus proximi non flētur, brutis est peior, pa. 327. col. 2. a b

Vado, vt à somno excitem eum.

Mors Lazari somn⁹ appellatur, quia mors iustorum non mors, sed somnus potius est appellanda. pa. 337. col. 1. a b c, & col. 2. a

Vado, vt à somno excitem eum.

Mors bonis, quare gaudium & solatium esse debet, malis verò dolor & tristitia, pa. 337. col. 2. b c

Vado, vt à somno excitem eum.

Mors bonorum somnus appellatur, & tamen mors malorum propriè mors appellanda est, quia ibi verè moriūtur, pa. 338. col. 1. a

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Sicut in duodecim horis diei cæli mutatio est, sic hominis malitia de malo in melius mutabilis est. pa. 338. col. 1. b c, & col. 2. a

Lazare veni foras.

Propositum & intentū quare Christus Lazarum resuscitauit, pag. 322. col. 1. b c, & c. 2. a
Tollite lapidem.

Pœnitentiæ sacramenti cōditiones hic trahant sancti, pa. 323. col. 1. b c. & col. 2. a

Nonne duodecim horæ sunt diei?

In quibus homo de malo in melius mutabilis est, nam de proximo semel malo semper sinistrè

Dominica in passione.

sinistrè præsumere, non hominis sed demonis est proprietas, pa. 339. col. 1. a b c

Ambulate dum lucem habetis.

Veritas diuina, hæc lux est indeficiens, quæ hominē semper illuminat, & dirigit. pa. 339. col. 2. a b c

Item hæc veritas, scutum est, in quo labores, & omnes mundi persecutiones franguntur, pag. 339. col. 2. a b c, & 340. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Ecce quem amas, infirmatur.

Sub nomine amici salus à Christo petitur: amicitia vera quæ sit inter homines, describitur, pa. 309. col. 1. a b

Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet.

De fide, & qualis debeat esse, vide in tabula litera f. verbo fides.

Ego credidi, quod tu es Christus filius Dei uiui.

Eadem fuit confessio Petri, quod Christus filius esset Dei uiui, pa. 464. col. 2. b c

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Etiam si mali sint, Christus eos tolerat, & spectat, quia eos lucrari vult, & ex malis bonos eos facere: nam hæc habet esse hominis industria, videlicet ex malis hominibus bona quæ latent educere, sicut à feris pretiosa educimus, pa. 404. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Pater sancte gratias ago tibi.

Orationi maximè insistendum est, ut concionator prædicationis intelligentiam consequatur, pa. 456. col. 1. a b c, & 457. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Vnde oratio præcipuum est concionatoris studium, pa. 578. col. 1. b c, & col. 2. a b

Vnde petite & accipietis, quomodo intelligitur, pa. 578. col. 2. b c

Ego credidi, quod tu es Christus filius Dei uiui.

Quod Christus dicebat, humiliter et deuotè Martha recipiebat, quia scripturæ sanctæ mysteria non superbè, sed uerecundè & humiliter aspicienda sunt, pag. 426. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Vado, ut à somno excitem eum.

Sanctorum vita, non solum in morte, sed in vita somnus quidam fuit, pag. 443. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Quia sanctorum vita, quasi dormientes, sapientiam, in Christi pectore reclinati suserunt, pa. 442. col. 2. b c, & 443. col. 1. a b c

Nonne duodecim hora sunt diei?

Per rerum naturalium similitudinem, corū agebat instructionem, nam veritates diuinas rationibus naturalibus confirmare valde concionatori conducit, pa. 492. col. 2. a b c

Item quia veritates euangelicas philoso-

phicis illustrare doctrinis concionem non denigrat, sed illustrat. pa. 403. col. 1. c, et col. 2. a b c. et pa. 404. col. 1. a b c

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Christus eos ad poenitentiam expectabat, quia veluti infirmos tolerabat, ut conuerti possent: auditor enim in concione positus, infirmus est, et more infirmi reficiendus, importunitate curantis, pag. 516. col. 2. a b c, et 517. col. 1. a b c, et pag. 557. col. 2. b c, et 558. col. 1. a b c

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Eos mirabiliter tolerat & sustinet, donec conuertantur: nam concionator more venatoris peccatorem insequi debet, quousque eum apprehendat, plene describitur, pa. 518. col. 1. c, & col. 2. a b c

Sed pro gloria Dei.

Gloria quomodo variè in sacris accipitur literis, pa. 637. col. 1. & col. 2.

Et lachrymatus est Iesus.

Mortem Lazari amici flebat, vnde de morte proximorum quomodo maximè sit dolendum, pa. 652. col. 1. a b c

Lachrymatus est Iesus.

Multoties legitur Christum lachrymasse, & nunquam ridisse, ut homini ostenderet, plures esse in mundo homini causas plorandi, quam ridendi, pa. 652. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Nonne duodecim horæ sunt diei?

Tolerat eos, ut conuertantur, nam et si mali, atque peruersi, nulla res tam vilis est, quæ non arte elaborata resplendeat, pa. 660. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & 661. col. 1. a b c, & col. 2. a

Ambulate dum lucem habetis.

Id est, ne stetis, ne sedeatis, ne in virtute defides sitis, dum dies est: nam tepiditatis vitium enorme admodum est, quod vide pa. 653. col. 2. c, & 654. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

DOMINICA IN PASSIONE.

Euangelium.

¶ Dicebat Iesus turbis Iudæorum & Principibus sacerdotū: Quis ex vobis arguet me de peccato? Ioan. 8. cap.

Nunc cognouimus, quia demonium habes.

RES mira est, quia tum temporis quādo eorum mens et intellectus apeririendus erat, ut eum sicut Deum cognoscerent, demonium habere fatebatur, in causa est, habere in incrassatum cor, pa. 172. col. 2. b c

Qui

Dominica in passione.

Qui ex Deo est, verba Dei audit.

Verba Dei in concione docenda esse demonstrat, & non vana, sterilia, & curiosa, pa. 141. col. 1. a b c

Et hinc deliramētum est concionatorum, dum sacram non prædicant scripturam, pag. 142. col. 1. b c

Et ita dolendum est, concionatores scripturæ sacræ imaginem auditoribus non proponere, pag. 151. col. 1. c, & col. 2. a

Quia doctrina concionatoris diuini verbi testimonijs corroborata, vim magnam & efficaciam habet, pa. 157. col. 1. a b c

Verba Dei audit.

Nam verba Dei sunt, quæ fortius rebellem hominis animum vincunt & prosternunt, pa. 98. col. 2. b c

Euangelij Dei grandis virtus, pa. 101. col. 2. a b c

Ero similis vobis mendax.

Isti erant legis præceptores & prædicatores, falsi tamen & mendaces: quia falsos præceptores & prædicatores sæpe permittit Deus, & quare, pa. 201. col. 1. a b

Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu.

Confidentiam suam fatebantur, quod rectè de Christi vita malè iudicassent: quandoquidem sic est, quod ingenij confidentia herelim parit, pa. 187. col. 1. b

Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

Quod veritas legis Christianæ maximè sit rationi consona, ut credenda sit, plenè depingitur, pa. 197. col. 1. a b c, & 198. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & pa. 199. col. 1. a b c

Ego demonium non habeo.

Notanda est Christi patientia, nā legis Christianæ arma patientia est, pa. 204. col. 1. a b

Quis ex vobis arguet me de peccato?

Quasi dixerit, si naturæ meæ conditionem & vitæ attenderitis perfectionem, confusi & obscuro manebitis: nam in naturæ diuinæ contemplatione omnis hominum status vilescit, pa. 193. col. 1. & 2. per totum, & pa. 194. col. 1. & 2. vsque in finem.

Qui ex Deo est, verba Dei audit.

Prædicator nō suis verbis tantum, sed Dei verbis, & sacræ scripturæ testimonijs præcipuè agere debet, quia negotium de quo tractat, grauissimum est, pa. 143. col. 1. b c, & c. 2. a

Verba Dei audit.

Prædicator qui Dei verba non docet, animæ salutem ab auditoribus aufert, pag. 154. col. 1. a b

Ego demonium non habeo, sed honorifico patrem meum.

Notanda est Christi in irrogata iniuria tolerantia: est enim conditio religiosi viri, qui iam culmen perfectionis attingit, nullis mundi percussioibus diminui, pa. 149. col. 1. & 2. p totā

Qui ex Deo est, verba Dei audit.

Verba Dei audire expedit, quia diuina verba tam efficacia sunt, ut hominem vincant ad arduas fidei veritates amplexandas, pag. 143. col. 2. b c

Item Dei verba audire expedit, quia verba hominum de se vacua sunt & incerta, pag. 153. col. 2. c

Si veritatem dico vobis, quare non creditis?

De veritate legis Christianæ differitur copiose, pa. 198. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Quis ex vobis arguet me de peccato?

Vitam suā Deus, quia purissima erat, suis inimicis examinandam præbebāt, quādoquidem vita, christi in genere moris, admiranda inter homines fuit, pa. 202. col. 1. b c

Benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, & demonium habes.

Notanda est pessima istorum lingua, lingua hominis malè castigatur, pag. 269. col. 2. a b

Qui ex Deo est, verba Dei audit.

Forma audiendi verbum Dei pag. 235. col. 1. a b

Ego non quero gloriam meam.

Hæc mundi gloria inanis fugienda, & non querenda est, & sic homines maximè incipientes in virtute, quomodo ab inani gloria sese defendere habeant, explicatur, pag. 337. col. 2. b c, & 338. col. 1. a

Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum.

Incarnationis Christi veritas à sanctis patribus per omnem scripturam sacram, vsque ad euangelium depicta est, pag. 293. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum.

Ab antiquo est Christi progenies designata: et hinc est, quod veritates scripturæ sacræ diuinas esse & illustres ex hoc colligitur, quod in patriarchis & figuris, et sacrificijs, & prophetarum vaticinijs extiterint adumbratæ, pag. 295. col. 2. a b

Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum.

In sanctis patribus et patriarchis agnoscebatur Christus, sicut homo per faciem, nā facies Dei sunt Patriarchæ, Prophetæ, et Apostoli, pa. 296. col. 1. a b c

Nonne

Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu.

Ex Christi verbis non Samaritanum esse, sed Deum esse colligendum erat: sed hæc est malignitatis & curiositatis vitium, quod malum ex bono fugerit, & paulatim hæreticum facit et mordacem, pag. 423. col. 2. b c

Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi.

Euangelia, veritatis & rationis naturalis, flores quidam sunt, pag. 411. col. 2. a b c

Vnde euangelica præcepta quomodo ex veritate et ratione naturali oriuntur. vide pa. 411. col. 2. c, et 412. c. 1. a b c. et col. 2. a b c, et deinceps.

Ego non quero gloriam meam.

Laus propria quomodo fugienda, et quæ dicitur laus propria, pag. 379. col. 1. a b c

Non auditis, quia ex Deo non estis?

Nō audisse eius sermones dicit, etiam si eis sæpe affuissent, quia auditor qui in concione non mouetur ad aliquid operandum, sermonem non audisse dicitur, pag. 642. col. 1. b c, et col. 2. a b c, et 643. col. 1. a b c

Quia ex Deo non estis.

Non audire, Iudæos Christus reprehendit, quia ex Deo non erāt, quomodo intelligitur, pag. 643. col. 1. a b

Quia ex Deo non estis.

Asperè eos tractat, quia auditor peccato infectus velut brutum animal in concione mouendus est ictibus et percussionibus, pag. 638. col. 2. b c, et 639. col. 1. a b c

Item asperè eos tractat, quia peccatoribus in peccato submersis, non subtilia, sed amara et rigida sibi proponenda sunt, p. 514. c. 1. a b c

Propterea non auditis, quia ex Deo non estis.

Explicantur hæc verba, pa. 644. col. 2. a b

Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

Quasi eos reprehenderit, quod veritatē audientes, deberent omnino conuerti, quia hoc veritati debetur, vnde veritas quid sit, et quā efficaciam et virtutem habeat, pa. 518. col. 2. a b c, et pag. 519. col. 1. a b c

Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum.

Vnde constat, quod patres testamēti veteris, suis factis & dictis figurę denominentur, pa. 527. col. 2. a

FERIA IIII. POST V. DOMINICAM.

Euangelium.

¶ Facta sunt encenia in Hierosolymis. Ioan. 10.

Ego vitam æternam do eis.

Erba Christi quomodo dant vitam æternam, vide pag. 24. col. 2. a b c. & pag. 23. col. 2. a b c, & per totum caput.

Oues meæ vocem meam audiunt.

Auditoribus quomodo datum est ad modum ouium sincerè verbum Dei audire, pag. 60. col. 2. b c

Curiosi & examinatores fidei, sunt extra conditionem ouium, & peius de fide sentiūt, pag. 49. col. 2. b c

Oues meæ vocem meam audiunt.

Oues panem & herbam à pastore sincerè accipiūt, sicut ipse porrigit: sic auditores quomodo verbum Dei à concionatoribus dispositum accipere debent, pa. 54. col. 2. b c

Facis tibi sum Deum.

Christus statim quod in mundum est ingressus, se Deum appellauit, & vsque in hodiernum diem perseuerat, quod veritatis est maximum testimonium, quod scilicet Deus sit verus. 199. col. 2. a b c, & pa. 200, co. 1. a b c Et inde est, quod deos se appellantes, illico Deus deiecit, pa. 199. col. 2. a b c. & pag. 200. col. 1. a

Si deos dixi, ad quos sermo Dei factus est.

Sermo Dei, homines deos facit, quia profectō euangelij viuendi forma, angelorum potius, quàm hominū est, p. 29. col. 1. c, & c. 2. a b

Et non potest solui scriptura.

Quare scriptura non possit solui, sed quod euangelij veritas perpetua esse debeat, pag. 204. col. 2. a b

Si non facio opera patris mei.

Imago patris, Dei existit filius. pag. 110. col. 2. a b

Si non facio opera patris mei.

Miracula Christi validissimum contra malos erunt testimonium, pa. 202. col. 1. a

Et non potest solui scriptura.

In his verbis legis nostræ certitudo maxima intimatur, pa. 200. col. 1. c, & col. 2. a b c

Operibus credite.

Opera miraculorum Christi, eum verum Deum ostendebant, pag. 201. col. 2. a b c, & pa. 202. col. 1. a b c

Oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis.

Pastoris, substantia & officium, in quo maximè consistat, plenè describitur, pa. 22. col. 2. a b c, & sequentibus.

Pastor malus, in quo suis ouibus damnum irrogat, pa. 130. col. 1. a b

Item pastoris officium, pa. 141. col. 2. a b

Oues meæ vocem meam audiunt.

Sicut

Sicut oues sincerè pastoris audiunt vocem, sic res diuinæ à Christianis fide & obedientie sinceritate percipi debent, pa. 50. col. 2. c

Ego vitam æternam do eis.

Hæc vitæ æterna, præter eam quæ in visione diuinæ essentia consistit, est etiā vitæ æterna, quam in sua sibi præstabat doctrina: nam eius verba vitam æternam auditoribus præstant: nam beatitudinis imago & splendor in sacra scripturæ cognitione resplēdet, pa. 108. col. 1. a b c

Scripturæ sanctæ solatium maximum plenè describitur, pag. 111. col. 2. a b c

Item vide in verbo scriptura in tabula.

Item in verbo vita, in tabula.

In lege vestra scriptum est.

Quare Christus in suis dictis & factis sacras allegauerit scripturas, pa. 200. col. 2. a b

Ego vitam æternam do eis.

Verba Christi dant vitam æternam, pa. 24. col. 2. a b c

Item verba Dei qualiter animæ vitæ æternam præstant, plenè describitur, pa. 23. col. 2. a b c, & pa. 111. col. 1. a b

Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.

Prima virtus, in qua quæd aliquid sit ouis Dei cognoscitur, est fides: nam fides prima est vitæ nostræ ianua, pag. 335. col. 1. b c, & col. 2. a b c

Oues meæ vocem meam audiunt.

Sola Christi vox dulcedinem & suauitatē ouibus faciebat, vt illum sequerentur: siquidē Dei gubernatio dulcedinem fici, & oliuę lenitatem habet, pa. 282. col. 1. c

Vos non creditis, qui non estis ex ouibus meis.

Per fidem homo ouis Dei fit, quia per fidē subijcitur Deo, & ingenij proprii arrogancia & confidentia abiicitur: nam ingenij proprii confidentia hereticum hominem & rebellem fidei facit, pa. 291. col. 2. c, & 292. co. 1. a

Ego & pater vnum sumus.

Filius Dei quomodo patris sui sapiētia sit, pa. 311. col. 2. b c, & pa. 312. c. 1. a b c, & c. 2. a

Et quomodo pater vnum sit cū filio, & maior dicatur filio, pa. 286. col. 2. b c, & 287. c. 1. a

Oues meæ vocem meam audiunt.

Sicut oues manui pastoris relinquuntur, sic auditorum est officium, doctrinam quam doctores & prædicatores docent, omni sinceritate & subiectione reuerēter recipere, p. 377. col. 2. a b c, & 378. col. 1. a b

Loquor vobis, & non creditis.

In fide rebelles sunt non solum qui nō credunt, sed curiosi etiam dicuntur, pa. 414. col. 1. c, & col. 2. a

Vnde fidei sinceritas maximè commendatur, pa. 444. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vnde in fide, Apostoli Thomæ rebellio describitur, pag. 414. col. 1. c, & col. 2. a

Non rapier eas quisquam de manu mea.

Hic insinuat firmisimus beatorum status, quā debeat esse securus: vnde gaudium maximum & securitas homini Christiano habet esse, talem videre securitatem, pag. 413. col. 2. b c

Substulerunt lapides, vt iacerent.

Bestiales homines iram reprimere non valuerunt, ira autem quomodo fugienda sit, pa. 509. col. 1. c, & col. 2. a

Opera quæ ego facio in nomine patris mei, testimonium perhibent de me.

Quia opera legis iustissima sunt, & iuxta rationis dictamen operata. Siquidem lex euangelica rationi maximè est consona, pag. 411. col. 1. c, & col. 2. a b c, & pa. 413. col. 2. b c

Et in tantum lex Christiana recta est et iusta, quod ipsamet iustitia & rectitudo denominatur, pag. 411. col. 2. a b c

Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.

Iam quia nimium rebelles erant, non dulciter, sed asperè eos tractat, vnde peccatoribus in peccato iam submersis, quæ sit proponenda doctrina, pa. 385. col. 1. a b

siquidem tunc dulciter alloqui, est concionatorem puluina auditoribus facere, pag. 449. col. 2. a b c

Ego cognosco eas, & sequuntur me.

Oues suas dicit Christus se agnoscere, quia propter se egregium ostendit pastorem, vbi pastoris ignorantia, qui oues nō agnoscit, nec cognoscere potest, damnatur, maximè quando sit ignarus, episcopatum anhelat, pag. 482. col. 1. et 2. & 483. col. 1. a

Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.

Hic Christus, sicut prope semper, Principes et Phariseorum principales reprehendit, nostra autem tempestate concionatores reprehensionem vt in plurimum in vulgares et plebeios homines dirigunt, pa. 450. col. 1. a b

Si non facio opera patris mei, nolite credere.

Hic manifestè ex operibus fidem laudat, sic enim est, quod si spiritus Dei in homine aliquid fructum exterius parit, argumentum est, quod in eo sit, pa. 380. col. 2. a b c

Spiritus enim Dei quod in homine sit, agnoscitur, si carnis et sanguinis opera non habet, pa. 381. col. 1. a

Nonne scriptum est in lege vestra?

Veritates euangelicas, quare Christus veteris testamenti testimonijs firmabat, pagina 534. co. 1. a

Nonne.

Nonne scriptum est in lege vestra?

Veritates per figuras & prophetarum vaticinia firmare, est eas illustres facere et antiqui generis esse ostendere, pag. 533. col. 2. a b

Hipocritę.

Non blandę sed asperę eos tractat, quia in peccato submersis, nō blanda & subtilia, sed rigida & aspera sunt proponenda, pag. 514. col. 1. a b c

Quousque animam nostram tollis?

Anima, quomodo dupliciter accipitur, pa. 633. col. 1. a b c.

Audito hoc verbo scandalizati sunt,

De scandalo, & mola asinaria ad collū missa pag. 699. col. 2. b c. & pag. 700. col. 1. a b

FERIA SEXTA POST QVIN-
tam dominicam quadragesimę.

Euangelium,

¶ Collegerunt pontifices & Pharisei cōciliū. Ioannis. 21.

Venient Romani & tollent gentem nostrā & locū.

HÆC cupiditas & metus perdendi dignitatem & locū, occidere Christum fecit, ambitio dignitatum damnatur, pag. 22. col. 1. a b

Tollent gentem nostram & locum.

Hoc est adulterium & concionatorum mēdacium, sui lucri causa prædicationem exerce, pag. 133. col. 1. a b c

Hinc nostris temporibus, tanta adest doctrinę abundantia, quia ostētationis sui causa, & glorię, & honoris cupiditate mouētur, p. 139. col. 2. b c

Hic homo multa signa facit,

Ideo quia multa signa faciebat, eos credere oportebat, sed tamen cor habebant durum & incrassatum. Quid autem sit habere cor incrassatum, pag. 172. col. 2. b c

Tollent gentem nostram.

Timebāt perdere primas sedes, appetebāt primos accubitus & pontificatus. Hęc est enim nostri temporis grandis corruptela appetendi dignitates, pag. 22. col. 1. a b

Hic homo multa signa facit.

Hęc signa maxima, quę Christus in mūdo fecit, validissimum contra malos erunt testimonium, pag. 202. col. 1. a

Hic homo multa signa facit.

Quare ergo non credebant, quare eorum non aperiebantur oculi, quia superbi erant, & legentis superbia velum quoddam est inter Deum & ipsum positum, ne intelligat, pag. 174. col. 2. b c

Hic homo multa signa facit.

Miranda erant opera Christi, quia miracula grandia eum verum Deum ostendebant, 201. col. 2. a b c, & pa. 202. col. 1. a b c

Venient Romani & tollent gentem.

Hic populi applausus, & benevolentia, & honor exhibitus, & officij dignitas, sicut istos perdidit, ita concionatorem perdendi est causa, pa. 189. col. 1. b c, & col. 2. a b c. & pag. 190. col. 1. a b

Vt filios Dei qui erāt dispersi congregaret in vnum.

In vnum congregare, Christi intētum fuit, pax & vnitas, quę in ecclesia fieri debebat summę commendatur, pa. 63. col. 1. a b

Expedit vt moriatur, ne tota gens pereat.

Quia istius hominis morte, tota gens viuificata est: vnde quia pro nobis omnib⁹ est mortuus, post resurrectionem non nobis, sed sibi viuendum est, pa. 83. col. 2. c

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis.

Bene dixerunt, nescitis quicquam, quia hęc scientiam Christi crucifixi homines non attingunt, quia super excedit omnes alias scientias pag. 97. col. 1. a b c

Tollent gentem nostram, & locum.

Timor perdendi temporalia, quę possidebant, hoc malū in eis causauit, maximę enim opus est temporalia bona in Dei seruitium dirigere, ne nos perdant, pa. 145. col. 2. a b

Ideo temporalia bona antiquis Deus promisit, sed a nobis Deus retraxit, pa. 237. col. 1. b c, & co. 2. a

Item de hac eadem materia diuitiarum, & qualiter cum Dei benedictione possidendę sint, vide in tabula litera b, verbo benedictio.

Item in tabula litera d, verbo diuitię.

Expedit, vt vnus homo moriatur.

In hoc adimpletum est, quod in libro Iudicum habetur de arboribus, quę inquirentes regem exclusa oliua, & vite, & ficu, elegerunt rathum, id est regem quę abstulit eorum temporalia bona: sic isti Iudęi excluso Christo elegerūt Romanos, qui eorū abstulerūt regnū, pa. 282. col. 1. c

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis:

Hęc est insipientium hominum error, quasi ipsi soli sciant, & non alij, sic loquuntur, sic est enim, quod ingenij propriij confidentia, hęc sim & perditionem suam parit, pa. 291. col. 2. c, & 292. col. 1. a.

Vos nescitis quicquam nec cogitatis.

Superbi hominis est locutio, putare alios nihil de rebus scire, nisi ipse solus: scientia tamen prædicatoris hęc esse debet: quod videlicet putet se nihil scire, nisi Christum & hęc, crucifixum. p. ag. 291. col. 2. a b c

Vnde

Vnde scire parum scripturę humili corde, præstantius est, quàm multa suę sapientię fidentis. pa. 291. col. 2. a

Vnde prima ianua studij in cōcionatore ad intelligendam scripturam, humilitas esse debet, pa. 290. col. 2. b c.

Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

Hic auctoritatem Christi, & eius personę valorem exaggerant, quare omnes credent in eum: auctoritatis enim & opinio concionatoris maximę ponderat, vt auditores doctrinam amplectentur, pa. 469. col. 1. a b c

Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

Quia multa signa faciebat, eos credere oportebat, & tamen non sic fuit, sed ex signis diuinis mala eduxerunt: quia curiositatis & malignitatis vitium hoc habet, quod ex bono malum fugit, & tādē hęreticum hominem facit, pa. 425. col. 2. b c

Venient Romani, & tollent gentē nostram & locū.

Temporalis lucri gratia, ne honorem & temporalia perderent, Christum condemnarunt: vnde hic damnantur concionatores propter suum commodum prædicantes, pag. 448. col. 1. a b c

Vnde qui sic prædicant, latrones vocantur, pa. 448. col. 1. b c. & col. 2. a b

Vnde tales concionatores seipso prædicant, & adulteri vocantur, pag. 448. col. 2. b c. & 449. col. 1. a b c, & quàm maxime Deum offendant, pa. 449. col. 1. a b c

Vnde tales prædicatores veritatem prædicare non audent, pa. 449. col. 1. c. & c. 2. a b c

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis.

Hos inscios & ignaros, qui ex populi massa erant, decepit Caiphas: sic enim est, quod doctos homines hęretici non decipiunt, sed simplices & idiotas, qui nesciunt quicquam, nec cogitant, pa. 431. col. 2. a b c

IN ANNUNTIATIONE SACRATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ.

Euangelium.

¶ Missus est angelus Gabriel ad Mariam virginem. Luc. 1. cap.

Aue gratia plena:

VA M grauib⁹ sanctissimisque verbis ad Mariā virginem loquutus est, ponderandum est: vnde de grauitate, atque sanctitate virginis qualiter sit prædicandum, pa. 552. col. 2. a b c, & pa. 553. col. 1. a b c

Aue gratia plena.

¶ Quare angelus his verbis diuam Virginem salutauit, pa. 547. col. 2. c, & 548. col. 1. a b

Aue gratia plena.

Marię virginis salutatio in concione, vnde ortum habuerit, vide pag. 547. col. 1. a b c, et col. 2. a b c. & 548. col. 1. a b c

Aue gratia plena.

Marię virginis salutatio, quantum cōducatur, quod in sermonis initio fiat, pa. 548. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & pa. 549. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Aue gratia plena.

Breuisissima sunt verba, quę angelus de virgine Maria protulit: vnde Marię virginis salutatio, quomodo in concione breuisissima esse debet, pa. 553. col. 2. a b c

Aue gratia plena.

Quibus verbis virginis salutatio in concione fieri debeat, pa. 554. col. 1. a b

Aue gratia plena.

Quomodo virginis Marię salutatio in initio sermonis instituta sit, in confusionem hęreticorum, qui eius derogabant virginitati, pa. 546. col. 2. c, et 547. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

Aue gratia plena.

Quām sit religiosus atq; excellentissimus prædicatorum vltus, in cōcionis initio virginem Mariam his euangelicis verbis impreca- ri, vide pa. 548. col. 1. b c. et col. 2. a b

Aue gratia plena.

Cū in gloriosa virgine, tātus sit perfectio- nis cumulus, mirum est cur angelus non plura in virginis laudibus consumpserit verba, sed hoc ideo est, quia perfectę Marię virginis laudibus temperatę admodum prædicator se gerere debet, pa. 551. col. 1. a b c, et col. 2. a b c, & 552. col. 1. a b c, et 199. col. 1. b c

Nam quanto alicuius sancti dignitas maior extiterit, tanto maiori moderamine et prudentia de eo loquendum est, pa. 551. col. 1. a b c, et col. 2. a b c, & pa. 550. col. 2. a b c, & 551. col. 1. a b c

Vnde quare euangelistę in virginis Marię laudibus tam parcę loquuti fuerint, quod vix vnum aut alterum verbum de ea in euangelio protulerint, pa. 552. col. 1. c. et col. 2. a

Ecce concipies, & paries filium.

Marię virginis punctū & perfectio est Dei esse matrem, pa. 551. col. 2. b c, & 552. col. 1. a b c. et col. 2. a

Ne timeas Marię.

Secura ex his verbis reddita est virgo Maria, quia ipsa securitas & protectio nostra esse debebat, ad quam omnes confugerę habebamus: vnde tria beatę virgini imponuntur nomina, quę nostram esse protectionem et refugium sonant, pa. 548. col. 2. b c, & 549. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Turbata est in sermone eius.

E Tanta

Tanta siquidem erat beatæ virginis intra domum suam clausura, & ab hominū tumultibus tā separata, q̄ in verbis angeli territa est quātūvis bona & honesta verba essent: hoc enim erat bonum virginis nomen, nullum sibi nomen inter homines retinere, nam mulieris bona opinio est nullam sibi retinere opinionem. pa. 85. col. 1. a

Inuenisti gratiam apud dominum.

Mirum est ad tam arduum redemptionis negotium, omisis alijs mundi potentioribus, pauperulam virginē assumpsisse: vnde quomodo Deus ad ardua in mundo pertractanda negotia mulieres assumpserit, & quare, p. 80 col. 1. b c, & col. 2. a

Spiritus sanctus descendet in te.

Beata virgo Maria quomodo virgula fuit, supra quam Spiritus Sanctus suis donis descēdit, & requieuit, vide pa. 179. col. 2. b c

Inuenisti gratiam apud Deum.

Materia de gratiā & meritis differitur, pa. 499. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Item quomodo inuenitur hæc gratia, & de modo proficiendi in virtute, pa. 518. col. 1. a b

Aue gratia plena.

Stylum Rhetoricum quem angelus seruauit in hac ad virginem legatione, annotatum per diuum Thomam, vide pa. 550. col. 1. b c

Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur.

Mirum est, quod cum tam magnus esset & filius altissimi, paruulorum tamen in hoc mūdo valde erat amicus, & eis affectus, quibus suas sacrosanctas imponebat manus, & quibus regnum cælorum erat præstandus. p. 177 col. 1. b c, & col. 2. a b, et 178. col. 1. a b c, & 2 a b c

Regnabit in domo Iacob in æternum.

Regis veri forma qualis habeat esse, pag. 79. col. 1. a b

Item principis officium & propositum in ecclesia, pa. 208. col. 2. a b c

Dabit illi dominus Deus sedem David patris eius.

Sedes David Christo data est, quia David clementissimus & mansuetissimus erat. Vnde Christi gubernatio dulcedinem ficus & oliuæ lenitatem, & vitis vigorem retinet, pag. 282. col. 1. c

Item quia David generosam regis conditionem obtinuit. Sic etiam generosa Dei conditio depingitur, pa. 274. col. 2. a b c

Item quia David mirum spiritum obtinuit in omnibus quæ gessit, vbi Christi figurā duxit, pa. 725. col. 1. b c, & col. 2. a b

Ecce concipies filium.

De incarnationis mysterio vide multa quæ

annotata sunt in indice generali, litera i, in verbo incarnatio.

Dabit illi dominus sedem David patris eius

Ideo David Christi pater in euangelio denominatur, quia David in multis Christi imago fuit & figura: & quare. pa. 319. c. 1. c. & co. 2. a

Item de David egregia cōditione, vide pa. 762. col. 2. a b c

Dabit illi dominus sedem David.

Sedē David in suo regimine possedit Christus, quia imago veri principis in David respicuit, pag. 148. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & 147. col. 2. a b

Ecce concipies filium.

Incarnatio domini quomodo mirum Dei fuit artificium, pa. 176. col. 1. a

Item incarnationis profundissimum mysteriū describitur, p. 179. c. 1. a b c, & c. 2. a b c

Item de incarnatione domini, vide pa. 260. col. 1. a b c

Item incarnationis mysterium illuminatur, pa. 313. col. 2. c, & 314. col. 1. a

Dabit illi dominus sedem David patris eius.

Ex his verbis patet, quod incarnatio domini in David adumbrata est, vnde quomodo in carnationis Christi veritas per omnē scripturam sacram depicta est, vsque ad Apocalypsim, describitur plenē, pa. 293. col. 1. b c, & co. 2. a b c, & deinceps.

Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuū

Virginis Mariæ humilitas maxima, grandis fuit causa, quod Deus in eam potius, quam in aliam descenderit, pa. 179. col. 2. a b c

Vnde habitaculum Spiritus sancti illi homines sunt, qui à sua præsumptione vacui & exinaniti existunt. pa. 187. col. 2. c

Dabit sedem David patris eius, pa. 319. c. 2.

Quia respexit dominus humilitatem ancillæ suæ. pa. 180. col.

DOMINICA IN RAMIS.

Euangelium.

¶ Cum appropinquasset Iesus Hierosolymis, & venisset Bethphage. Matth. 21.

Ecce rex tuus venit.

Ide in hac parte omnia, quæ in dominica 1. aduentus supra annotata sunt, quia idem est euangelium.

Ecce rex tuus venit tibi.

Ad vtilitatem gentis suæ veniebat, principis officium & propositum, in Christiana ecclesia, vide pa. 208. col. 2. a b c

Princeps neruus est, et ecclesiæ scutum, pa.

208, col. 2. a b c

Potestas siquidē secularis, ecclesiæ brachiū est, pa. 290. col. 1. b c

Principes omnes maximam reuerentiā & subiectionem Dei ecclesiæ detulerunt, pag. 209. col. 1. c. & col. 2. ab

Ecce Rex tuus.

Regis veri forma describitur, pag. 79. col. 1. a b

Vt adimpleretur.

Scripturas quare Christus citabat, pa. 200. col. 2. a b

Hoc totum factum est.

Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam: Res mira, quia tanta est diuinæ scripturæ auctoritas & certitudo, quod hoc insigne Christi & passionis factū, in verba scripturæ ordinabatur, hinc aperte monstratur eorum abusus, qui sacram paginam prophanis applicant vsibus, pa. 225. col. 1. a b c, & col. 2. a b. & co. 2. b c, & pa. 226. col. 1. a b

Soluite.

Quomodo peccator funibus peccatorū se inuoluit & ligat, pa. 271. col. 2. a b c

Ecce rex tuus.

Hic verē erat Iudæorum Rex, & quia cum repudiarunt, & petierunt Cæsarem, contigit eis quod arboribus, quæ petierunt Regē, pag. 282. col. 1. a b c

Benedictus qui venit.

Id est, eius sit super nos in aduentu eius benedictio: sic enim fuit, quod Christus in aduentu eius, omnia nostra, sua benedictione consecrauit, quia rex fuit qui secum omnem benedictionem ferebat: vnde quantum homini conducatur sub Dei benedictione omnia reponere, vide in tabula litera b, verba benedictio.

Ad montem Oliuarum.

A monte Oliuarum ad redimendum hominem descendit, quia à contemplatiuæ vitæ exercitio, feruentissimus zelus ad charitatis exercenda opera exire debet, pag. 328. col. 2. b c, & 329. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Soluite & adducite mibi.

In hac asini solutione duas leges, siue status insinuat, veterem vbi sub lege homines alligati Deo seruiens erant, & nouam, vbi ex amore non propter legē iam Deo soluti seruebant, pa. 273. col. 2. c, & pa. 274. co. 1. a b c, & col. 2. a b c

Quia generose Deo seruiens, ex amore est, pa. 274. col. 1. a b c

Osanna filio David.

Filium David illum vocant, quia David in multis expressa Christi imago fuit & figura, pa. 319. col. 1. c, et col. 2. a

Ecce Rex tuus.

Sceptrum et virga huius regis sacra est scriptura, qua nos dirigit, et gubernat, pa. 347. col. 2. b c, et 348. col. 1. a b c

Sedens super asinam.

In hac admirabili Christi paupertate, et abiectione, diuitum avaritia et pompa damnatur, vide de hac materia in tabula litera d, verbo diuitiæ.

Hoc totum factum est, vt adimpleretur. & c.

Sicut enim facies membrum hominis est, vbi eius agnoscitur conditio et proprietas: sic prophete, et patriarchæ facies Christi fuerunt, in quibus quæ de Christo erant ventura agnoscebantur, pa. 296. col. 1. a b c

Ecce rex venit mansuetus.

Dulcedinem & mansuetudinem in sua gerebat gubernatione, pa. 282. col. 1. c

Vt adimpleretur quod dictum est.

Grandis in hoc scripturæ auctoritas depingitur, pa. 295. col. 2. a b

Venit tibi mansuetus sedens super asinam.

Hic Rex dimicaturus venerat mundum et diabolium, non armis et potentia mundi, sed patientia & laborum tolerantia, et sua virtute: ideò ingrediebatur seclusa pompa, armis et mundi potentia, ideò tempore passionis gladium in vaginam Petro mittere præcepit, pa. 318. col. 1. b c, et col. 2. a b c

Et hoc figurabat bellum quod Gedeō contra Madianitas gessit, proiectis armis. pa. 318. col. 1. c. & col. 2. a b c

Et hoc idem signabat bellum quod David contra Goliath mouit, proiectis Saulis armis, pa. 319. col. 1. a b c

Sedens super asinam.

Ecce primum punctum à concionatore in Christo didiscendum, videlicet summa humilitas: malè enim absque humilitate, immò impossibile reputo, prædicatorem in officio cōcionandi posse proficere, pa. 291. c. 2. b c

Soluite, & adducite mibi.

In hac asini solutione adūbratur, quod in veteri lege sancitum erat, videlicet quod homicida post mortem summi pōtificis solutus maneret, et ad propriam posset redire patriam: nam cum hic iam Christus passurus venerat, peccator qui à regno cælorum erat exclusus, quod iam solutus deberet existere, signatur, pa. 296. col. 2. a b

Vt adimpleretur quod dictum est.

Mysteria et sacramenta non in omnibus scripturæ locis sunt requirenda, sed vbi dissolans est litera, sicuti hic, nam quod Christus in asino sederet, & tantis vteretur caremonijs ad ingressum in Hierusalem, nostro

iudicio dissonum apparet, & ideo est proprius mysterij locus, pa. 303. col. 2. b c

Vt adimpleretur quod dictum est.

His verbis Christus correspondentiam, quæ inter veterem & nouam legem versabatur, illuminat: quare prædicator verus veteris & noui testamenti correspondentiam populo prædicare habet, pa. 275. col. 1. b c

Soluite, & adducite mihi.

Hic asinus alligatus, peccator intelligitur. Notanda ergo est mira Dei clementia, quam benignè peccatores recipit ad se, & tractat, pa. 338. col. 2. a b c

Vt adimpleretur quod dictum est.

Quod veritas scripturæ sacræ diuinæ sint & illustres, argumentum est, quod in figuris & tot sacrificijs, atq; prophetarum vaticinijs extiterint adumbratæ, pa. 295. col. 2. a b

Item vide de hac materia, quæ supra dominica prima aduentus annotata sunt.

Vt adimpleretur quod dictum est.

Notandum maximè est hic, quod Christus in his verbis & in alijs, ubi scripturas citat, nouitatem doctrinarum excludere videtur, & quod veritates in prophetis & apostolis roboratas amplectentur oportet: siquidem nouitas doctrinæ periculosa est, pa. 342. col. 2. c, & 343. col. 1. a

Vnde nouitas doctrinæ hæreticorum est fons & radix, pa. 345. col. 1. b c

Quandoquidem nouitas doctrinæ superbos & curiosos concionatores reddit, pa. 345. col. 2. a b c

Vnde notandum est nouitatum amatores quantum in concionandi officio aberrent, pa. 346. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.

Forma veri regis qualis habeat esse, vide pag. 501. col. 2. b c

Alii prosternebant vestimenta in via, alii cedebant ramos de arboribus.

Hic annotandum est, quemadmodum omnes in Christi ingressu, sese ab humana pompa & gloria exuebant, solum Christo honorè tribuentes, quia humanam pompam & gloriam propter diuinam exuere & conculcare, laudabile admodum est, pa. 560. col. 2. a b c, & 561. col. 1. a b c, & col. 2. a

Soluite, & adducite mihi.

Hic libertatis donum, quod in hac asini solutione hominibus præstitit, signatur, quod maximum est donum: quare in die iudicij de hoc libertatis dono rigurosam Deo homo reddet rationem, pa. 400. col. 2. c, & 401. col. 1. a

Ecce Rex tuus venit tibi.

Principum & regum officium qualiter exercendum, pa. 500. col. 2. a

Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam.

Prophetæ & antiqui patres suis dictis & factis legem nouam illustrarunt, pa. 532. co. 1. b c, & col. 2. a

Ecce rex tuus venit tibi.

Regum summa subiectio & obedientia pontificibus, pa. 501. col. 2. a b

Vide de hoc quæ notata sunt dominica. 1. Aduentus.

Posuerunt vestimenta sua.

Sancti quomodo Dei vocantur vestimenta, pa. 439. col. 1. b c, & col. 2. a

De hoc euangelio vide, quæ in dominica prima aduentus annotatum est, quia idem est euangelium.

MANDATVM.

Euangelium.

¶ Sciens Iesus, quia venit hora eius, ut transeat. Ioan. 13. cap.

Scitis quid fecerim vobis.

Ntendebat Christus per hoc mirificum humilitatis opus, eorum corda & amorem excitare, & prius eorum volebat excitare intellectum. an sciret quid hoc esset, quia hominis efficaciter mouetur voluntas, si prius eius vincitur intellectus, pa. 12. col. 1. c

Prius siquidem homines docendi sunt, quàm mouendi, pa. 13. col. 2. c

Cœpit lauare pedes discipulorum.

Duo erant apostolis annexa opera, videlicet prædicare, & charitatis opera exercere: & hoc secundum in hac Christi lotionem docetur, pa. 25. col. 2. a b

Cœpit lauare pedes.

Tanta futura erat prædicationis euangelicæ maiestas in apostolis, quod oportebat eos hoc profundissimo humilitatis opere infrænari, & ad hoc voluit eos ignaros & infirmos ad prædicationem eligere, pa. 204. co. 1. b c

Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos,

Vt intelligerent ea quæ faciebat, quod ex amore procedebat ab initio electionis apostolorum, vsque in finem semper eos amore prosequutus est: nam ad virtutem prosequendam, necessaria erat in eis amoris virtus, siquidem cordis affectio, virtutis anima est

est & vita, pa. 238. col. 2. a b c, & pag. 239. col. 1. b c

Cum dilexisset suos.

Quia semper in omnibus nos amauit, hinc est, quod quia amorem nobis in omnibus dedit, semper etiam à nobis amorem petit, pag. 239. col. 1. b c

Scitis quid fecerim vobis.

Erant amici Christi, ideo volebat sibi abditissimum hoc mysterium aperire: nam amicis suis Deus scripturæ secreta patefacit. pa. 166. col. 1. b c, & col. 2. a b

Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet.

Præsupponebat animæ lotionem & puritatem requisitam, vt intelligant, si pedes lotos esse conuenit, quanto magis conscientiam: siquidem conscientie puritatem Deus ab homine summè exoptat, pa. 121. col. 1. a b c

Cum dilexisset suos.

Vt ostenderet nobis, quod cordis affectionem & spiritum à nobis expetere debeat, pa. 238. col. 2. b c, & pa. 239. col. 1. a b c

Mundi estis, sed non omnes.

Cum hoc tamen quod apostolum Iudam malum & pessimum designauit, eius etiam lauit pedes, quia Dei mira est industria erga malos prædicatores, vt eos lucretur, pa. 3. col. 1. b c, & co. 2. a b c, et p. 4. col. 2. a b c

Fauet enim Deus malo prædicatori & ecclesie ministro, propter doctrinæ suæ auctoritatem, pa. 5. col. 2. a b

Deponit vestimenta sua.

Sic oportet, vt homo suum carnem & sanguinem esse denudet, vt aliud nouum acquirat, pa. 183. col. 2. a b c, & pa. 184. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & pag. 185. col. 1. & 2.

Vnus vestrum me traditurus est.

Poterat dominus eum acriter & publicè reprehendere, & tamen non nisi secretò facere voluit, quia episcoporum culpas publicè in conspectu populi euomere, nullo pacto expedit, p. 28. co. 2. b c, & p. 29. co. 1. a b c, & co. 2. a b c

Siquidem episcopum publicè à concionatore reprehendi, maximum generat inconueniens, pa. 30. col. 1. a b

Hinc patet in episcopos delinquere, quam sit graue, pa. 29. col. 2. c, & pa. 30. a b

Cœpit lauare pedes discipulorum.

Quia cum verbi Dei prædicator fieri deberent, ad penetranda mysteria, & scripturæ sacramenta prima & præcipua ianua humilitas erat, pa. 166. col. 2. a b c

Humilitatis virtus quid agat in homine, & maximè concionatore, pa. 166. col. 2. b c

Cœpit lauare pedes.

Ab humilitatis virtute cœpit eos instruere, quia in mysteriorum suorum diuitias & veritates ingredi habebant: humilitas enim illa est virtus, quæ hominè captiuat, & extra suæ naturæ patriam educit, & in Dei grandes diuitias introducit, pa. 175. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & p. 176. col. 1. a b c, & col. 2. a

Quia humilis mysteria fidei & virtutis secretum calet, pa. 176. col. 1. a b c

Exemplum dedi vobis.

In humilitate instruendi erant quàm primū, quia cum Spiritus Sanctus in eos esset descensus, soli humiles sunt, in quos Spiritus Sancti dona descendunt, pa. 180. col. 1. a b c

Quia habitaculum Spiritus sancti homines sunt à presumptione vacui, 187. col. 2. c

Exemplum dedi vobis.

Quia per hanc humilitatis virtutem magnum pretium & valorem acquirere habebant. Etenim humilitatis virtus pretij magni & valoris est, pa. 181. col. 1. a b c, et sequentibus

Et hinc est, quod humiles elegit semper Deus apostolos, et prophetas, pa. 182. col. 1. b c, et col. 2. a b c

Hæc siquidem humilitas maximè est prædicatori necessaria, & quomodo eam assequi poterit, pa. 189. col. 2. c, et 190. col. 1. a b c, et col. 2. et deinceps.

Scitis quid fecerim vobis.

Volebat Christus ante omnia Apostolos in intellectionem eorum quæ faciebat, introducere: etenim intelligere rem, prius est, quàm eam amare, pa. 99. col. 2. b c

Quia intelligentia rei, eius amorem parit, pa. 102. col. 2. b c, per totum

Quia ex intellectione mandatorum Dei, eorum pendet adimpletio et affectio, pa. 103. col. 2. a b

Pacem meam do vobis.

Legis Christianæ præcipuum, est pax et veritas, pa. 117. col. 2. a b c

Exemplum dedi vobis.

Voluit eos, quia prædicatores futuri erant, in virtute humilitatis exercere: tot enim sunt occasiones et ansæ superbiæ in concionatore, vt oporteat eos quàm primū humiliari, pa. 189. col. 1. b c, et co. 2. a b c, et pa. 190. co. 1. a b

Mundi estis, sed non omnes.

Noluit eum publicè reprehendere, quia pastorum facta oris gladio, publicè ferienda non sunt, pa. 29. col. 2. a b c

Mandatum.

Pacem meam do vobis.

Pax & Christiana tranquillitas summè cōmendatur, pa. 63. col. 1. a b

Cœpit lavare pedes discipulorum.

Patris viscera Christus in vltima cœna suis ostendit discipulis, pa. 132. col. 1. a b

Ioannes supra pectus domini in cœna obdormiunt.

Ibi multa in dominico pectore dormiens, caluit sacramenta: vnde reuelatio à Deo facta mysteriorum, quare prope semper in somnis facta sit, pa. 184. col. 1. & 2. per totū, & pa. 183. col. 1. & 2. per totum.

Scitis quid fecerim vobis.

Scientia siquidem eorum, quæ Christus agebat & intellectus, amorem eorum parere debebat: nam ex eo quòd scripturæ cognitio in intellectum instruit, amoris ardorem in volūta te gignit, pa. 102. col. 1. b c, vbi rationibus probatur vsque in finem capitis.

Mandatum nouum do vobis.

Postrema Dei voluntas velutin testamentum in scriptura sacra continetur. 130. c. 2. b c

Mandatum nouum do vobis.

Hæc Christi verba eius fuerunt in vltimo vitæ suæ testamentum quoddam, & qualiter testamentum tripliciter reperitur, pag. 230. col. 2. a b c, & per totum caput.

Mandatum nouum do vobis.

Testamentum, vocantur hîc Dei verba, pa. 230. col. 2. b c, & pa. 231. col. 1. a

Mandatum nouum do vobis.

Hoc mandatum testamētū vocatur Christi, quia testamētū postremæ volūtatē est ordinatio, sicut hîc fuit, p. 231. c. 1. b. & c. 2. a b c

Mandatum nouum do vobis.

Testamenti conditiones propriè Christus in vltima cœna seruauit cum discipulis suis, pa. 231. col. 2. a b c

Ad testamentum, mortem testatoris interuenire necesse est, sicut in Christo hic fuit, pa. 232. col. 1. b c

Testamentum sanguine firmari apud veteres vsus est, pa. 232. c. 2. b c, & p. 233. c. 1. a b c

Sic testamentum nouum Christi sanguine consignatus est, pa. 233. col. 1. & 2. per totum.

Hoc Christi testamentum peccator suis sceleribus rumpit, pa. 233. col. 2. b c, & pag. 234. col. 1. a b c. *Mulier cum parit.*

Testamentum hoc nouum veteris testamēti fuit partus, pa. 235. col. 1. b c, & col. 2. a b c col. 1. a b c.

Mulier cum parit.

Testamenti noui veritates, veteris testamēti sunt filix, quia in ipso, sicut in ventre conce-

pta sunt: hîc nata sunt in Christi morte, pag. 241. col. 2. a b c

Item testamentum nouum partus quidam fuit veteris testamenti, ibidem.

Pacem meam do vobis.

Pax quam hic Christus suis reliquit discipulis, Christi testamentum fuit, pa. 247. col. 2. a b c, & 248. col. 1. a b c

Quam mundus non potest dare.

Pax Christi & pax mundi terrenalē, pag. 247. col. 2. a b c, & pa. 248. col. 1. a b c

Item pax hæc, quam hîc reliquit, hæreditas & patrimonium Christi est, quam suis Christus reliquit seruis, pa. 248. col. 1. b c

Pax hæc & amor, quam hîc Christus suis reliquit discipulis, quomodo Christi testamētum fuit, & noua eius hæreditas & legatum, pag. 249. col. 1. & 2. per totum.

Mandatum nouum do vobis.

Lex gratiæ, quare nouum appelletur testamentum & mādatur, quia videlicet noua pacis hæreditas relinquatur, pa. 249. col. 1. b c

Vt diligatis inuicem.

Duplex est amor, seu dilectio, primus amicitix, secundus concupiscentiæ: sed amore amicitix Deus nos dilexit, & nos eodem debemus ipsum diligere, & amicos: de quo amore vide in tabula litera a, verbo amor.

In finem dilexit eos.

Quia enim nos amauit amore amicitix, & non concupiscentiæ, vsque in finem talis perseverauit amor: nam amor amicitix nunquā nisi morte interueniente rumpitur, pa. 266. col. 2. a b c, & 267. col. 1. a

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.

Amicitia vera & noua, quam Christus hîc commendat, paucis abundat verbis, sed operibus. 335. col. 2. a b c

Facta cœna.

Hæc cœna & conuiuium, quòd Christus in vltimo vitæ discipulis parauit, parcissimū fuit, non enim abundantia & corruptela humanorum conuiuiorum existerat, in quo conuiuiorum Christianorum corruptela & perditio damnatur, pa. 329. c. 2. c. & 330. c. 1. a b c

Item conuiuij dissolutio & periculum, pa. 339. col. 1. a b c

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.

Ideo summopere nos amare commēdauit, quia alter alterius membra sumus, & ipse caput nostrum, in quo fundatur secundum mandatum de dilectione proximi, pag. 327. col. 2. b

Quod

Passio Domini nostri Iesu Christi.

Quod facis, fac citius.

Iudæ proditoris exitus ad vendendū Christum, p. a. 350. col. 2. b c

Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum. &c.

Necessariū maximè est virtutis exemplum, vt alij virtutem prosequantur, pa. 336. col. 2. b c, & 337. col. 1. a b c

Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.

Hic concionatorum error damnatur, qui in lectione scripturæ omnia deglutire curat, neque aliquid relinquere sciunt, nec existimant aliquid esse, quod ingenium suum non possit portare, pa. 346. col. 1. b c

Si ego dominus & magister vester laui pedes vestros,

Auctoritas & opinio, bonumque concionatoris exemplum, quantum ponderet, vt auditores doctrinam amplectentur, pa. 469. col. 1. a b c

Pacem meam do vobis.

Euangelicæ præcepta quomodo in pacificam hominum vitam sunt ordinata, pag. 412. col. 1. a b

Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt trāseat

Eloquentiam miram, quam Christus seruauit in locutione euangelij, cum pedes discipulorum lauit, vide pa. 588. col. 2. a b c

Item eloquentiam maximam Ioannes euāgelista seruauit, in enarratiōe euāgelij de Christi mandato, pa. 589. col. 1. a b c, & col. 2. a

Scitis, quid fecerim vobis.

Eloquentia Christi in sermone post cœnā ad discipulos habito, pa. 589. col. 2. b c, & 590. col. 1. a

Maledictio Iudæ.

Maledictio Iudæ proditoris, quòd bonum esset ei, si natus nō fuisset homo ille, pa. 699. col. 1. b c

PASSIO DOMINI NOSTRI Iesu Christi.

Ecce duo gladij hic.

Isti duo apostolorum gladij, vnus cū vagina, alter vero euaginat, quid significant, pag. 210. col. 1. a b c

Iurisdictiones duæ, per hos duos significantur gladios, p. 210. c. 1. a b c, & c. 2. a b c *Christus occisus est.*

Quomodo Christus, fuit agnus & mortuus pag. 181. col. 2. b c

Nondum venit hora mea.

Passionis tempus, quare Christi dicitur hora, pag. 235. col. 2. b c

Crucifixerunt eum.

Scientia Christi crucifixi, cæteras omnes antecellit scientias, pa. 97. col. 1. a b c

Rex Iudæorum.

Titulus Crucis Christi, quare tribus linguis fuit conscriptus, pag. 119. col. 2. a b c

Quando misi vos sine saculo & perâ;

Apostolos, quare elegit Christus ignaros, pauperes & inermes, pa. 204. col. 1. b c

Lancea aperuerunt latus eius.

Lancea apertum est latus eius, vt videamus ex amore & corde, in Christo omnia procedere & pati, Et hinc est quia amorem dedit iuste à nobis cor & amorem petit, pag. 239. col. 1. b c

Amorem prestitit in ruptione lateris, quia affectio cordis virtutis anima est et vita, pa. 238. col. 2. a b c, & 239. col. 1. b c

Clamans spirauit.

Christus etsi natura hominem & fragilem se demonstrabat, verbis tamen se Deum ostēdebat, pa. 154. col. 2. a b c

Vnde Christus in cruce Iacob designabat, qui pellibus hedorum indutas habēs manus, vocem tamen Iacob retinebat, p. 154. c. 2. b c

Spirauit.

Quomodo Christus dominus per mortem suam septem sigillos libri signati aperuit, pa. 180. col. 2. a b c, et pa. 181. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Spirauit.

Christum dominum agnum esse occisum, plenè explicatur, pa. 181. col. 1. a b c

Consummatum est.

Dum Christus dixit in passione, consummatum est, quid significet, pa. 236. col. 1. b c

Velum templi scissum est.

In Christi passione velū esse scissum, quid significet, pa. 236. col. 1. c, & col. 2. a

Mitte gladium tuum.

Quia fortitudo hominis non in armis, sed in mente & ratione sita est, pag. 99. col. 1. b c, & col. 2. a

Sanguis eius super nos.

In die iudicij sic erit, quòd sanguis Christi cōtra malos validissimum erit testimonium, sicut sanguis Ioseph contra suos fratres, pag. 234. col. 1. a b c

Et sicut alij dicebant, nonne dixi vobis, nolite peccare in puerum, en sanguis eius exquiritur, sic in die iudicij à malis cū casti-

Passio domini nostri Iesu Christi.

gabuntur, dicent, En iste sanguis exquiritur. ibidem *Crucifixerunt eum.*

In cruce Christi legis nostræ amarū & dulce positum erat, pag. 123. col. 2 a b c, & pag. 124. col. 1. a b c.

Mitte gladium tuum.

Quia legis Christianæ arma, patientia est, pag. 204. col. 1. a b

Lancea latus eius aperuerunt.

Latus Christi, quare fuit militis lancea perforatus, pa. 239. col. 1. a b c

Quia latus Christi fuit perforatus pro hominū salute, ideo lex Christiana in corde hominis scribi voluit Deus, quia inde ex corde Dei exierat, pa. 238. col. 1. c, & col. 2. a b

Parce illis, quia nesciunt quid faciunt.

Hoc est perfectionis Christianæ culmē, inimicis parcere. pag. 90. col. 2. b c

Spirauit.

Quia Christus fuit agnus & mortuus, per passionem suam meruit septem sigilla libri signati aperire, pa. 181. col. 2. b c

Pater ignosce illis.

Dilectio inimici & amici quomodo utenda, pa. 249. col. 1. a b c

Lancea Latus aperuerunt.

Sicut ex latere primi hominis formata est Eua, diminuendo costam eius: sic hoc in Christi passione adimpletū est, cum latus eius perforarūt: nā inde pulchra ecclesie spōsa est formata, pag. 242. col. 2. b c, & pag. 243. col. 1. a b

Mitte gladium tuum in vaginam.

Quare passionis tempore, Christus præcepit Petro gladium suum in vaginam mittere, pag. 252. col. 1. a

Nunc clarificatus est filius hominis.

In Christi passione, omnia veteris legis sacrificia & figuræ claruerūt & aperta sunt, pa. 241. col. 1. a b c

Portabat crucem in humeris.

Isaac immolatio, qui ligna super humeros portabat, quomodo Christi passionem designabat, pa. 243. col. 1. c, & col. 2. a

Lancea latus eius aperuerunt.

Vt attenderent homines, quod ex corde eius & amore procedebat, pro hominibus mori, & ideo in lege noua in corde scribenda erat hominis, & nō in tabulis lapideis, pa. 247. col. 1. a b

Pater ignosce illis.

Id est, malefactoribus, & peccatoribus, qui

hucusque regnum cælorum non ingrediebantur, sed post pœnitentiam in limbo detenti erant, vsque ad meam mortem. Hic adimpletū est in passione Christi, quod in veteri habetur testamento, videlicet quod malefactores vsque ad mortem summi pontificis ad patriam redire non valebant, pa. 243. col. 2. a b c

Mulier cum parit

Passionis tempus Christus quare partum appellauit, pa. 241. col. 1. a b c, & pa. 242. col. 1. a b c, & c. 2. a b c, vbi hoc egregie explicatur.

Clarifica me tu pater.

In passione Christi in lucem prodierūt veritates omnes, clarificatæ. p. 242. col. 2. a b c, & deinceps per totum caput.

Consummatum est.

In passione Christi quomodo lex vetus cōfracta est, & consummata, pa. 254. col. 2. a b c

Quando misi vos sine pera & calciamentis.

Quare Christus misit apostolos sine pera & calciamentis, pa. 252. col. 2. a b c

Non habemus regem, nisi Cæsarem.

In hoc adimpletū est quod in libro Iudicum describitur de arboribus, quæ inquirentes regem, exclusa ficu, oliua, & viti, rubrum elegerunt, qui eos lacerauit, pa. 282. col. 1. a b c

Mitte gladium.

In hoc adimpletū figura illa, vbi Gedeon contra Madianitas bellum gessit, proiectis armis, & hæc noua fuit in Christo debellandi forma, pa. 318. col. 1. b c

Respexit Petrum.

Boni viri et religiosi, qui pro Christo labores tolerant, quantum sibi solatij & consolationis elicere debent, quia Deus maximè de eorum consolatione curat, & eos in tribulationibus respicit, pa. 331. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, et pa. 330. col. 2. c

Latus aperuerunt lancea.

Christus in cruce dormiēs, Euam eductā esse ex Adæ costa ipso dormiente, præsignat: nam ibi ecclesia ex latere Christi formata est, pag. 296. col. 1. b

Ceciderunt retrorsum.

Quod cōprehensores Christi, tempore passionis retrorsum ceciderint, quid significet, pag. 349. col. 1. a b c, et col. 2. a b c

Lancea latus eius aperuit.

Euam esse eductam ex Adæ costa, explicatur, s. ecclesiam ex latere Christi esse formatam, pag. 296. col. 1. b, & pa. 306. col. 1. a b, & pag. 292. col. 2. a b c.

Passio domini nostri Iesu Christi.

Ceciderunt retrorsum.

In facie cadere, aut retrorsum cadere, quid significet, pa. 349. col. 1. b c, & col. 2. a b c.

Parce illis quia nesciunt quid faciunt.

Generosa Dei conditio, hic apparet, quam vide, 274. col. 2. a b c.

Gladium in vaginā mittere, quid significet, pag. 318. col. 1. b c, et col. 2. a b c

Mitte gladium tuum in vaginam.

Quod Gedeon bellum contra Madianitas mouerit, proiectis armis Christi passionem significat, vbi sola laborum tollerantia, inimicū vicit, pa. 318. col. 1. c, & col. 2. a b c.

Spirauit.

Quod homicida post mortem Summi Pontificis solutus maneret, vt in suam posset redire patriam, Christi mortem & passionem significat per quam peccator redemptus in patriam cælorum peruenit, pa. 296. col. 2. a b.

Crucifixerunt eum.

Helisei modus, quo filium viduę suscitauit, mysterij est locus videlicet passionis Christi, pag. 308. col. 1. b c.

Baiulabat crucem

Isaac super humeros suos ligna, quibus sacrificandus erat, portabat, Christum crucem super humeros portantem significabat, pa. 296. col. 1. c & col. 2. a b.

Quid vultis mihi dare.

Iudæ proditoris exitum, ad vendendū Christū, vide pa. 350. col. 2. b c.

Lancea, latus eius aperuit.

Latus Christi, quod in cruce apertus fuerit, quid designat, pa. 292. col. 2. b.

Quem queritis.

Loquitur Deus cum malis, ac si eos nec sua opera sciret, pa. 353. col. 2. a b c.

Lancea latus eius apertū est.

In hoc opere, matrimonium inter Christū & ecclesiam, quod in formatione Eux ex costa Adæ fuit signatum, vnicum est negotium, quod tota sacra scriptura, à primi hominis formatione, vsque ad hanc lateris apertione tractat, pa. 292. col. 2. a b c, & 293. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Mitte gladium.

Modus, quo Iosue sine armis ciuitatē Iherico debellauit mysteriosus valde fuit, qui hanc Christi passionem designat, vbi sine armis sola tolerantia vicit, pa. 318. col. 2. c, & 319. c. 1. a. Itē modus, quo Dauid proiectis armis, Philistū Goliath debellauit, hoc idem signat, pa. 319. col. 1. a b c.

Passio.

Passio Christi quomodo designatur, pa. 314. col. 1. b c.

Passio.

Item passio Christi per transitum maris rubri, fuit designata, pa. 315. col. 1. a b.

Ceciderunt retrorsum.

Duo peccatorum occasus, in hoc opere, designatur, pa. 349. col. 2. a b c, & pa. 350. col. 1. a.

Non noui hominem.

Petri negatio, tempore passionis, pa. 350. col. 2. a b.

Crucifixerunt eum.

Præcipua prædicatoris scientia, hæc esse habet, videlicet, q̄ putet se nihil scire, nisi Christum, & hunc crucifixum, pa. 291. col. 2. a b c.

Consummatum est.

Scriptura sacra, tota vnū, atque idem est negotium, ab Adam vsque ad hanc Christi mortem, vbi hoc negotium consummatū est, pa. 292. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & deinceps vsque in finem capitis.

Ego in hoc natus sum. vt testimonium perhibeam veritati.

Quasi principale Christi negotium fuisset, veritatem prædicare, quia veritas lux est, per quam mundus totus erat illuminandus, pag. 339. col. 2. a b c, & 340. col. 1. a b c, & col. 2. a b.

Item veritas hæc scutum erat, in quo labores & omnes mundi persecutiones franguntur, pa. 339. col. 2. a b c, & 340. col. 1. a b c, & col. 2. a b.

Vos autem non sic.

Hic Christus, apostolos & discipulos suos, voluit, non eandem humanam formam fortiri sicut mūdi principes. Nam in omnibus sunt à diuina manu mirabiliter formati, pa. 577. col. 2. a b.

Amice ad quid venisti.

Qualis habeat esse vera amicitia, describitur, pa. 509. col. 1. a b.

Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum.

Christus velut cū suis amicis intimis, voluit seorsum illam cœnæ familiaritatem habere, vt ibi eis passionis suæ secreta panderet: nam amicis suis & sanctis, secreta sui pectoris referre consuevit, pa. 489. col. 1. a b.

Mitte gladium tuum in vaginam.

Non propterea q̄ gladium in vaginam Petro mittere præcipit, omne debellandi genus prohibuit, quemadmodum, aliqui attentarūt dicere: nam bellandi consuetudo, adhuc inter christianos, licita est, dum ratio exigit, pa. 511. col. 1. a b.

Mulier non noui hominem.

Cadere in aliquē linguę lapsum, cur Deus, sanctos suos, quandoque permittat, pa. 461. col.

Resurrectio Domini.

col. 1. a b c. & col. a b c.

Parce illis quia nesciunt quid faciunt.

Hic grandem Christus exhibuit perfectionem, pro inimicis orando: vnde dilectio inimicorum tractatur, pa. 508. col. 2. b c.

Ego mitto vos sicut agnos inter lupos.

Lupi isti, hæretici sunt, pa. 422. col. 2. a b c. & pag. 423. col. 1. a b.

Hic est discipulus ille qui recubuit in coena supra pectus domini.

Ioannes in Christi pectore reclinatus, pag. 442. col. 2. c.

Si male loquutus sum testimonium perhibe de malo.

Christi patientia, maxima intolerantia huius alapæ ostenditur, etenim christiano homini quomodo ira maximè fugienda sit, pa. 509. col. 1. c. & col. 2. a.

Nunquit rex es tu? vos dicitis.

Hic laudem propriam voluit subtrahere: siquidem laus propriis, quomodo fugienda sit, vide pa. 379. col. 1. a b c.

Ego sum vitis vera & vos palmites.

Christus redemptor noster in passione sua, admodum vitis produxit redemptionis fructum, pa. 531. col. 2. a b c.

Veritates euangelicæ, admodum vitis in concione declarandæ sunt, pa. 531. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Egressus foras fleuit amarè.

Sancti quomodo defectus suos, statim poenitentia laments cooperiunt, p. 461. c. 2. a b c.

Nolite flere super me, sed super vos ipsas flere.

Scripturæ sanctæ stylus grauis nimis, & ad lachrymas, potius, quam ad risum prouocans, pa. 474. col. 1. c.

Mulier cum parit tristitiam habet.

Passionis suæ tempus, quare Christus partum, appellauit, pag. 528. col. 2. a.

Tristis est anima mea vsque ad mortem.

In passione sua, quando Christus dixit, tristis est anima mea vsque ad mortem, quomodo intelligitur, pa. 639. col. 2. a b c.

Ego non sum de hoc mundo.

Quomodo mundus tripliciter accipitur, agit ad declarationem huius loci, pa. 627. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

RESURRECTIO DOMINI.

Maria Magdalena & Salomæ emerunt aromata.

Mulieres fuerunt, quæ primitus Christi resurrectionem indagant: quia ingenio sunt subtilissimæ & acutæ, sicut canis olfaciens, prædam, pa. 79. col. 2. a b c.

Venerunt ad monumentum.

Mulieres assumptæ sunt à Deo sapientissime, ad ardua negotia pertractanda, & indaganda, & quare, pa. 80. col. 1. b c. & col. 2. a.

Iam surrexit.

Post resurrectionem non nobis sed Christo viuimus, pa. 83. col. 2. c.

Vna sabbathorum, Maria magdalena.

Celebres istæ mulieres, ausæ sunt attentare, quod nullus hominum, siquidem foeminarum sunt industriæ multæ, in confusionem virorum, pa. 76. col. 1. a b.

Foemina celeberrimæ, ingenio optimo & prudentia pollentes, pa. 75. co. 2. b c. & pa. 76. col. 1. a b c. *Parauerunt aromata.*

Mulierum istarum maxima ostenditur deuotio; & hoc factum, quia maxima erat earum fides; deuotio enim fidei est fructus, pa. 230. co. 1. a b. *Valde diluculo venerunt ad monumentum.*

Assumpsit has mulieres, ad tam arduum negotium, quia Deus est conditio infirma mundi, & debiliora extollere, pa. 77. col. 2. a b.

Vt venientes vngerent Iesum.

Notandum est, quanta in his mulieribus fuerit cordis affectio & spiritus, hoc est enim quod Deus maximè petit, cordis affectionem & spiritum, pa. 238. col. 2. b c. & 239. col. 1. a b c.

Vicit Leo de tribu Iuda.

In resurrectione, Christus per mortem suam, soluit septem sigilla libri signati, pa. 180. col. 2. a b c. & pa. 181. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Nolite timere vos.

Nam iam timoris & seruitutis lex, transacta est, & per euangelium, sicut filij liberi estis, timorem enim seruitutem & subiectionem generat, pa. 250. col. 2. a b c. & pa. 251. col. 1. a b c.

Mulier quid ploras.

Quasi dicat, iam non est tempus flendi, nam passionis tempus partum appellauit, quod tempus erat tristitiæ, sed mulier cum peperit gaudet, quia natus est homo in mundo & iam partus transit, pa. 242. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Mulier quid ploras.

Boni viri & Dei amici, qui pro Christo labores tolerant, quantum sibi solatiij & consolationis elicere debent, quia Deus maximè de eorum consolatione tractat, pa. 330. col. 2. c. & 331. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Cum aromatis venerunt ut vngerent.

Mulieres istæ sanctæ, non solum deuotionis contemplatiuam vitam, sed etiã ad opera charitatis se accingebant, nam perfectus vir, sic contemplatiuam habet gerere vitam, vt opera charitatis non omittat, pa. 328. col. 2. b c. & col. 1. a b c. & 329. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia

Resurrectio Domini.

Quia affectio cordis virtutis est anima & vita, pa. 238. col. 2. a b c. & pa. 239. col. 1. b c.

Cum aromatis.

Non solum religiosus vir, contentus esse debet si intra seipsum secreta virtutis opera teneat, sed odor virtutis exterius exire habet siquidem necessarium est virtutis exemplum, 336. col. 2. b c. & 337. col. 1. a b c.

Resurrexit, non est hic.

Resurrectionis victoria, per transitum maris rubri designatur, pa. 315. col. 1. a b.

Nolite timere vos.

Hic illuminatur, grandis quæ in viro religiofo est libertas, siquidem nihil timere habet, quia vbi spiritus domini, ibi vere est libertas, pa. 254. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Nolite timere vos.

Qui euangelicam veritatem amplexastis, nam veritas hæc scutum est, in quo labores, & omnes mundi persecutiones franguntur, pa. 339. col. 2. a b c. & 340. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Habetis aliquid quod manducetur.

Christus cum hominibus, quomodo humanissime se gessit, comedens & conuersans cum eis, pa. 371. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Et interpretabatur illis scripturas.

Hoc est contra hæreticorum peruersum fundamentum, quod scriptura sacra, nullam recipit interpretationem, præter eam quæ in se habet, p. 369. co. 2. c. & 370. co. 1. a, p. 370. co. 1. b c. & deinceps.

Vnde etiam peius adhuc asseuerant, quod scripturam sacram sic ipsi exponere poterunt sicut concilia & summus pontifex, pa. 376. co. 1. a b c.

Sancti enim ex peculiari Dei dono, sacram interpretantur scripturam, pa. 370. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Introeuntes in monumentum.

Miranda est audacia harum mulierum, & discipulorum, nam cum Iudei Christum occidissent, & omnes tanto afficerentur metu, ausi sunt Christi corpus inquirere. Vnde merito est quærendum, vnde ortum sit quod Apostoli & sancti, tam audaces in suis factis & dictis extiterint, pa. 754. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

None cor nostrum ardens erat in via dum loqueretur nobis.

Quia coniuncti & Deo adherentes erant, eorum cor et mens ardebat, et eorum intellectus illuminabatur. Quia qui coniungitur, et adheret Deo, multis bonis impletur, pa. 724. col. 2. b c. & 725. col. 1. a b c.

O stulti & tardi corde.

Dura sunt verba, quæ Christus Apostolis dixit, attamen Dei erat correctio ad homines tanta enim Dei auctoritas et dominium, quod pro beneplacito suo, sic vel sic hominibus vtitur, et alloquitur, p. 783. col. 1. b c.

Vna sabbathorum Maria Magdalena & c.

Accensæ, et excitatæ deuotione maxima, istæ sanctæ mulieres, Christum inquirebant, tantus enim erat spiritus et calor virtutis in eis, nam sic est quod omnis feruor et deuotio Christiani hominis, in spiritu eius refidet, pa. 732. col. 1. b c. et col. 2. a b c. & 733. col. 1. a b c. et col. 2. a.

Cucurrerunt ambo, ad monumentum.

Mirum est, quanta celeritate, ad Christum inquirendum veniebant: hoc autem à grandi eorum spiritu procedebat, nam hominem spiritus diuinus celeriter et vehementer mouet, pa. 741. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Venerunt ad monumentum.

Istæ sanctæ et nobiles atque illustres mulieres, Christi resurrectionem illustrarunt, deuotione et generositate sua, et etiam discipulos et omnes ad hoc idem commouerunt. Quare merito reipublica capita et illustres, in concione merito lucrandi sunt, quia ad aliorum profectum maximè conducunt, pa. 777. col. 1. b c. et 778. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Dicite discipulis eius & Petro.

Quare ex omnibus discipulis, Petrum signanter consolari voluit. Quia maxima tenebatur tristitia ex negatione magistri, quare autem Petrum à peccatis conculcatum ecclesiæ principem constituit, et etiam Paulum persecutorem, vide pa. 767. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

O stulti & tardi corde.

Christus cum opus erat, facile peccatorum corripuit: nam peccatorum correctio, importantissima est pro salute hominum, pa. 763. co. 1. a b c. et in sequentibus.

Vnde quod maximè dolendum est, est vtique videre, quod magis homines dolent de perditione ouis et canis, quam de hominis perditione, et ideo de eorum correctione minime tractant, 763. col. 1. b c.

DOMINICA IN VIII. PASCHAE.

Euangelium.

¶ Cum esset fero, die illo vna sabbathorum, Stetit Iesus. Ioannis 20. cap.

Nisi misero manum.

Mysteria

Mysteria diuina, manibus contrestanda non sunt, pa. 50. col. 2. b c. & pa. 51. col. 1. b c. & co. 2. a b. *Et mittam manum meam.*

Curiosi & rebelles, quomodo potentiarum vsu peruertunt, quod intellectus est, manibus dantes, pa. 51. col. 2. a b.

Quare autem veritates diuinas, supra nostru intellectu Deus dederit, vide. p. 51. col. 1. a b.

Pax vobis.

Pax & christiana tranquillitas, summe commendatur, pa. 63. col. 1. a b.

Pax vobis.

Pax vobis, pax Christi, quam hic suis discipulis dedit, non terrena & mundana, sed noua eius pax fuit, pa. 247. col. 2. a b c. et pa. 248. c. 1. a b c.

Pax vobis.

Pax Christi, quam hic suis dedit discipulis, hereditas et patrimonium Christi fuit, pag. 248. col. 1. b c.

Pax vobis.

Pacem cum hominibus componere, & eos suo patri reconciliare, proprium fuit Christi officium, pa. 248. col. 2. a b.

Pax vobis.

De pace christiana, vide, pa. 248. co. 2. a b c.

Pax vobis.

Pax & amor, quomodo Christi fuit testamentum & noua hereditas, & legatum quod nobis relinquit, pa. 249. col. 1. & 2. per totum.

Pax vobis.

Quia minime sine pace, edificium ecclesie christianu consistere poterat, pa. 249. c. 2. ab c.

Pax vobis.

Lex gratie, nouum appellatur testamentu: quia noua pacis hereditas, hominibus relicta est, pa. 249. col. 1. b c.

Nisi mittam manum, non credam.

In rebus fidei, ille melius intelligit, qui melius credit: siquidem credere legi, est intelligere legem, pa. 257. col. 1. a b.

Pax vobis.

Euangelica precepta, in pacificam hominu vitam sunt ordinata, pa. 412. col. 1. a b.

Palpate & videte, quia spiritus carnis & ossa non habent.

Quod in homine, Dei spiritus sit, agnoscitur, si carnis & ossa non habet, pa. 381. c. 1. a.

DOMINICA. I. POST. VII. PASCHAE.

Euangelium.

¶ Ego sum pastor bonus. Ioannis. 10. cap.

Ego sum pastor bonus.

Pastoris officium, pa. 22. col. 2. b c. Pastoris substantia & officium, pa. 22. col. 2. a b c. & sequentibus. *Sicut nouit me pater & ego agnosco patrem.*

Filius Dei, quomodo patris sui sapientia sit ut se & omnia cognoscat, pa. 311. col. 2. b c. & 312. col. 1. a b c. & co. 2. a.

Ego sum pastor bonus.

Nam oues suauiter dirigo, & gratiose tracto. Et hinc est, q gubernatio Christi, dulce dinem ficus, & oliue lenitatem, atque vitis vigorem retinet, pa. 282. col. 1. c.

Ego sum pastor bonus.

Quia oues publice, & summa diligentia pasco, visito, tracto, & agnosco. Nam pastor publica habet exequi virtutis opera, pa. 301. col. 2. b c. & pa. 337. col. 1. b c. et. 338. col. 1. a b c.

Ego sum pastor bonus.

Bonus pastor est, qui ouium suarum noticiam tenet, et qui scientiam, ut illis medeatur, habet, vnde pastoris ignorantia et vitium datur, pa. 482. col. 1. et 2. et 483. col. 1. a.

Ego sum pastor bonus.

De hac materia pastorum, vide quae supra in titulo huius libri annotatum est, an episcoporum sit munus, praedicare.

DOMINICA. II. POST. VIII. PASCHAE.

Euangelium.

¶ Modicum et iam non videbitis me. Ioannis. 16. cap.

Mulier cum parit tristitiam habet.

Vare passionis tempus, Christus partum appellauerit vide, pa. 241. col. 1. a b c. et pa. 242. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Mulier cum parit.

Quia passionis tempore, in lucem prodierunt veritates omnes quae in veteri lege erant conceptae sicut filius prodit a ventre matris, pa. 242. col. 2. a b c. & deinceps per totum caput.

Mulier cum parit.

Vocat partum, nouam legem gratiae, quia noui testamenti veritates, veteris testamenti sunt filiae, quae in ipso veteri testamento, sicut in ventre erant conceptae, pa. 241. col. 2. a b c.

Mulier cum parit.

Nouum testamentum, partus quidam fuit veteris testamenti, pa. 241. col. 2. a b c. & pag. 242. col. 1. a b c.

Plorabitis & flebitis.

Hae euangelica veritas, quae legis Christi professoribus, labores & erumnas promittit, antiqua est, quia in Abel incepit esse, na Abel imaginem gessit omnium, qui pro Christo sunt persecuti, pa. 306. col. 1. b c.

Plorabitis vos.

Amicitiae Dei conditio est, illico amicos suos laboribus implere & erumnis, pa. 336. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Boni viri qui pro Christo tristantur & labores tollerant, quantum sibi solatij & consolationis elicere habent, quia Deus de eorum consolatione, post labores maxime curat, pa. 330. col. 2. c. & 331. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Tristitia vestra vertetur in gaudium.

Hae est bonorum foelicitas, q eorum tristitia & labor finitur, malorum vero non finitur quia finis malorum proprie in malo interitus est, quia in tristitia manent & nunquam conuertitur in gaudium, pa. 338. col. 1. a, & pag. 337. col. 2. b c.

Vertetur in gaudium.

Quale gaudium in die iudicij apparebit, vbi gloria honor summus viri iusti, fulgebit, pag. 311. col. 1. a b c.

Plorabitis & flebitis vos.

Labores & erumnae, amicis Dei sunt praestitae, vt humilientur & domentur, pa. 305. col. 2. a b.

Plorabitis & flebitis vos.

Amicis suis Deus labores & lachrymas reliquit, quia veritatem praedicare habebant, in qua velut in scuto omnes mundi persecutiones frangi habebant, pag. 339. col. 2. a b c, & 340. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Gaudium maximum & securitas esse debet christianis hominibus, videre quam infalibile & certum est sui laboris praemium, quia non amittetur, pa. 413. col. 2. b c.

Plorabitis & flebitis vos.

Quia hominibus, plures sunt in mundo plorandi cause, quam ridendi, explicatur egregie, pa. 652. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Plorabitis & flebitis vos.

Non pro vestris sceleribus, sed aliorum perditionem plorabitis, quia dolendum maxime erit, q ex quatuor mundi partibus scilicet hominibus, tres pereant, sicut de tritico seminato, pa. 644. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

DOMINICA. III. IN ROGATIONIBUS.

Euangelium.

¶ Amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo. Ioannis. 16. cap.

Venit hora cum iam in prouerbiis.

Vare tempus suae passionis, sua appellauerit horam, pa. 235. co. 2. b c.

Hae in prouerbiis locutus sum vobis.

Caelestia, per prouerbia & methaphoras Christus exposuit, quia res diuinae, per naturales dilucidatae, vim magnam in auditoribus imprimunt, pa. 152. col. 1. b c.

Ipse pater amat vos, quia vos me amastis.

Quasi dixerit, patri meo cura est & sollicitudo de vobis, ideo in petitione pauca vobis sunt necessaria verba: nam amicitia vera paucis abundat verbis, pa. 335. col. 2. a b c.

Ipse pater amat vos.

Et ideo curat maxime de vobis, nam amicus de amici indigentia, sollicitus esse debet, pa. 235. col. 2. a b c.

Ipse pater amat vos, quia vos me amastis.

Quasi dicat, non est vobis necessaria nimia sollicitudo & proluxa petitio, pater enim meus de vobis sollicitus est. Vnde religioso viro, consolatio est maxima, considerare, quod Deus de eius consolatione curat, pa. 330. col. 2. c. & 331. co. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Pater amat vos, quia vos me amastis.

Ecce quantum placeat Deo, ei ex amore seruire. Alij enim Deo propter legem seruiunt alij autem ex amore & affectione, pa. 273. co. 2. c. & 274. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Generose enim Deo seruire, est ex amore & affectione, pa. 274. col. 1. a b c.

Pater amat vos.

Ideo in oratione pauca vobis sufficiunt verba sic enim ait euangelium, orantes nolite multum loqui, pa. 235. col. 2. c.

Petite & accipietis.

Orationes quomodo fudeda, p. 341. c. 1. a b c. Itē orationi, adaptata loca, p. 341. c. 1. a b c.

Ego rogabo patrem de vobis.

Si ergo filius patrem rogat: ergo pater maior est filio: quomodo ergo intelligatur quod dicitur in euangelio, pater maior me est ac per consequens q filius patrem roget, pa. 286. co. 2. b c. & col. 287. col. 1. a.

Petite & accipietis.

Quomodo haec verba, intelligi habeant, pa. 578. col. 2. b c.

Petite & accipietis.

Orationi maxime insistendum est, concionatorum

natori, vt prædicationis intelligentiam confe-
quatur, pa. 456. col. 1. a b c. & 457. col. 1. a b c. et
col. 2. a b.

Petite & accipietis.

Oratione obtinenda est à Deo, interpreta-
tio scripturæ, pa. 370. col. 2. b c.

Petite & accipietis.

Oratio, præcipuum est concionatoris studiū
pa. 578. col. 1. b c. & col. 2. a b.

IN ASCENSIONE DOMINI.

Euangelium.

¶ Recumbentibus vñdecim discipulis, appa-
ruit illis Iesus. Marci. 16. cap.

Predicate euangelium.

Postolici status, præcipuum nego-
tiū fuit euangelium prædicare, p.
25. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Apostolis, duæ erant annexa of-
ficia, videlicet prædicare & charitatis opera
exercere, pa. 25. col. 2. a b.

Item Episcoporum proprium munus est,
euangelium prædicare, pa. 26. col. 1. a b c. &
per totum caput.

Docete omnes gentes.

Bene ait docete, quia christiani prius docen-
di sunt quam mouendi aut delectandi, pa. 13.
col. 2. c.

Qui crediderit & baptizatus fuerit.

Propterea ait, qui crediderit, quia curiosi &
examinatores fidei, non sunt qui rectius de fi-
de sentiunt, pa. 49. col. 2. b c.

Docete omnes gentes.

Docere, in con- ione, præcipua est prædica-
tionis pars: quare qui nō docet in pulpito va-
cuus prædicator est, pa. 13. col. 1. c. & col. 2. a

Hinc est q̄ docere, primum locum in prædi-
catione obtinet, pa. 12. col. 2. a b.

Hinc etiam est, q̄ docere potentissima est
prædicatoris pars, pa. 13. col. 1. a.

Hinc est etiam, q̄ docere, totius prædicatio-
nis substantia est & cor, pa. 14. col. 1. a.

Item, docere euangelium, quibus competat,
& quomodo, pa. 16. col. 2. b c.

Predicate euangelium.

Euangelium prædicare, quid sit, pa. 88. col. 1. a. &
pa. 87. col. 1. b c,

Predicate euangelium.

Quia euangelium est, quod fortius rebellē
hominis animum vincit. 89. col. 2. b c.

Predicate euangelium.

Quia Euangelij, grādis est virtus, p. 101. col.
2. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, hominis est sollicitus pe-

dagogus, pa. 101. col. 2. b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelij doctrina requiritur ad dis-
ponendū & formandum hominem, ad regnū
cælorū quia supercælestis est scientia, pa. 91.
col. 2. a b c. vsque ad pa. 96.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, suos protegit & eripit a-
matore, pa. 115. col. 1. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, hominis est vera erudi-
tio, etenim omnes hominis potentias, ne dis-
soluantur alligat & ordinat, pa. 263. col. 1. a b
c. & col. 2. a b c. et pa. 267. col. 2. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, ars quædam est, quæ ho-
minis natura infrenat et domat, vt aptus Dei
obsequio existat, pa. 267. col. 2. b c. et pa. 268.
col. 1. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, iugum est hominis, eius
ceruicem comprimens, pa. 268. col. 1. a b c. et
col. 2. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium hominis frænū est, quo
eius comprimitur sensualitas: pa. 268. col. 2.
a b c. et pa. 269. col. 1. a b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, inter omnes alias mundi
viuendi leges, solum hominis appellatur fræ-
num, et quomodo, pa. 269. col. 1. a b c. quia so-
lax euāgelica hominis sensualitatē cōprimit
aliæ vero solutam relinquunt.

Et hoc argumentum est, q̄ lex christianorū
diuina sit, pa. 269. col. 1. b c.

Predicate euangelium.

Quia ad capiendos homines, euangelium
rete quoddam est ad piscandum eos, pa. 269.
col. 2. b c.

Predicate euangelium.

Quia euangelium fermentum dicitur, quo
hominis natura conficitur et disponitur, pag.
269. col. 2. c. et 270. col. 1. a.

Predicate euangelium.

Quia euangelium, sicut hominis pedago-
gus, omnibus membris eius, viuendi regulas
et præcepta christiana, sigillatim imponit, pa.
270. col. 1. c. et col. 2. a b.

Qui crediderit & baptizatus fuerit.

Suponit ad salutem animæ, concurrere cū
fide opera ipsa, nam fides operibus assotian-
da est, pa. 244. col. 1. a.

Predicate euangelium omni creature.

In euangelij prædicatione, quid curare ha-
beat concionator, pa. 319. c. 2. b c. et 320. c. 1. a

Euange

Euangelij intentum & propositum, vt præ-
dicetur, pa. 320. col. 1. a b.

Predicate euangelium.

Ad hoc vt sufficiens possit esse euangelij
prædicator, oportet vt concionator familiarita-
tem, & intimam, continuamq; conuersatio-
nem cum scriptura sacra contrahat, pa. 299. c.
1. b c. & col. 2. a b c.

Qui crediderit & baptizatus fuerit.

Primum virtutem, quam ad salutem pe-
tit, fides est: vnde quomodo fides prima sit vi-
tæ nostræ ianua, pa. 333. col. 1. b c. & c. 2. a b c.

Predicate euangelium.

Modus quo prædicatores, euāgelij claritatē
indagare habent, pa. 320. col. 2. a.

Item modus, quem prædicator, in prædica-
tione euāgelij tenere debet, in inquirendis
misticis sensibus, pa. 324. col. 1. b c.

Item quomodo in prædicatione euāgelij,
concionator mistico & litterali sensu vti de-
beat, pa. 347. col. 1. b c. & col. 2. a b c, & 348. c.
1. a b c.

Item in prædicatione euāgelij, sine oppres-
sione & violentia, sensus misticus ex littera-
li eliciendus est, pa. 348. col. 1. b c. & col. 2. a.

Predicate euangelium.

In prædicatione euāgelij, nouitatem do-
ctrinæ fugere habet concionator, pa. 342. col.
2. c. & 343. col. 1. a. & 345. col. 1. b. c. & col. 2.
a b c. & 346. col. 1. a b c & col. 2.

Predicate euangelium.

¶ Ad prædicandum sufficienter euangelium,
oportet vt concionator veteris & noui testa-
menti, correspondentiam prædicet pa. 275. co.
1. b c.

Item vt sufficiens sit prædicator euāgelij,
oportet vt in tractandis alegorijs, excessibus
non sit, pa. 281. col. 1. a b.

Predicate euangelium omni creature.

Quia euāgelij veritas maximè est homi-
nis rationi consona, pa. 288. col. 2. a.

Predicate euangelium.

Quia veritas euāgelica, lux est indeficiēs,
quæ hominem semper illuminat & dirigit, p.
339. col. 1. a b c.

Item quia veritas euāgelica, scutum est in
quo labores, & omnes mundi persecutiones
franguntur, pa. 339. col. 2. a b c. & 340. col. 1.
a b c. & col. 2. a b.

Predicate euangelium omni creature.

Euangelium prædicare præcipit, quia vitæ
reformationem docet. Vnde Apostoli à refor-
matione vitæ & poenitētia hominum, ex præ-
cepto domini suam in euangelio incepterunt
prædicationem, pa. 388. col. 1. a b.

Predicate euangelium.

Quia moralem semper doctrinam cōtinet,
quam Christus semper suis præcepit Aposto-
lis prædicare, pa. 388. col. 1. c. & col. 2. a b.

Hinc adulterium est concionatorum, quā-
do loco euāgelij, physicā aliam & curiosam
concionantur doctrinam, pag. 416. col. 2. c. et
417. col. 1. a.

Predicate euangelium.

Concionatorum vitium est, qui prope sem-
per euāgelij materiam fugiunt, vt aliam pe-
regrinam prædicēt, pa. 386. col. 1. c. & c. 2. a b.

Predicate euangelium.

Non dixit in prædicatione, curiosas et subti-
les esse docendas doctrinas, sed euangelium.
Cathedræ enim ad pulpitem differentia est,
q̄ in illa sapientes, hic vero homines bonos in-
tendimus facere, pa. 390. col. 1. a.

Vnde concionatoris vitium, in prædicandis
curiosis et in vtilibus quæstionibus. pa. 391. c.
1. c. et col. 2. a b c.

Item hinc colligitur concionatorum exces-
sus in prædicanda scholastica theologia, pag.
392. col. 2. et 393. col. 1. a.

Item prædicatorum excessus in prædican-
dis physicis disciplinis, pa. 416. col. 2. b c.

Predicate euangelium.

Prædicare euangelium, est Christum prædi-
care: in confusionem eorum, qui seipfos præ-
dicant, vt suas ostentent personas, et tempora-
lis lucri gratia, hoc autē vide in tabula littera,
c. verbo concionatores: vbi defectus eorum,
qui seipfos prædicant, videbis.

Predicate euangelium.

Prædicator euāgelicus, quia graue nimis
est officium circumspectus maximè habet esse
in eis quæ prædicat, pa. 456. col. 1. b. et col. 2.
a b c. et 457. col. 1. c. et 2. et 458. col. 1. c. et 2. et
459. col. 1. c. et 2.

Omni creature.

Quia concionatoris doctrina, omni homi-
num statū adaptari habet, pa. 576. col. 1. a b.

Predicate euangelium.

Quas habeat habere condiciones, prædica-
tor euāgelicus in studio et moribus, et alijs,
vide in indice littera, c. verbo concionator.

Predicate euangelium.

Prædicator euāgelicus, in hoc maximè re-
lucere habet, q̄ hæc duo amplectatur, videli-
cet studium et orationem, pa. 579. col. 1. b c. et
col. 2. a b.

Predicate euangelium.

Ad prædicationem euāgelij, moralis est e-
ligenda doctrina, quæ de vitæ reformatione
agat, pa. 386. col. 2. et deinceps.

Sic

Sic enim prophetarum & sanctorum doctrina exclusis curiosis & inutilibus, atque physicis quaestionibus vitae semper reformationem intendebant, pa. 390. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & deinceps, & pa. 391, col. 1. b c.

Prædicate euangelium.

Euangelij litteram, qualiter concionator seruare habeat, vt extra eam non prædicet, plene explicatur, pa. 391. col. 2. b c. & 392. col. 1. a b.

Prædicate euangelium.

Quia homini, euangelij doctrina placida nimis est, quia iuxta homines rationem disponitur, etenim, rationis naturalis flores quidam sunt, euangelica præcepta, pa. 411. col. 2. a b c. Vnde euangelica præcepta, quomodo ex ratione naturali oriantur, probatur, pag. 411. col. 2. c. & 412. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & deinceps.

Prædicate euangelium.

Quia euangelij præcepta, in pacificam hominum vitam sunt ordinata, pa. 412, col. 1, a b.

Prædicate euangelium.

Quia euangelij doctrina, dulcissima est dicendi eloquentia, de qua euangelij eloquentia, vide in indice, littera, e, verbo eloquentia.

Qui crediderit & baptizatus fuerit.

Quare Christus in lege christiana, fidei articulos credendos hominibus præstiterit, pag. 413, col. 1, a b c. & col. 2. a b c.

Qui non crediderit condemnabitur.

In fide, qui non credunt & rebelles, non solum sunt qui non credunt, sed curiosi etiam in fide quodammodo non credere dicuntur, pag. 414. col. 1, c, & col. 2, a.

Qui crediderit.

Qualis habeat esse, hæc christiani fides, vide in indice, littera, f, verbo fides.

Prædicate euangelium.

Quasi animaduertere voluerit Christus in his verbis concionatores, quod non leuia & nouella, & inutilia, christianis concionanda sint, sed graua & substantialia, quia grauissimus atque sanctissimus prædicationis locus, omnia graua & sanctissima exigit, pag. 554. col. 2. b c.

Prædicate euangelium.

Non propterea quod euangelium est, barbære & vulgariter concionandum est, qui enim insipide & insulse, atque vulgariter euangelium prædicat, grauamen maximum auditoribus, & ipsis euangelicis veritatibus irrogat, pag. 572. col. 2. b c.

Quomodo autem intelligatur, nolite cogi-

tare quomodo aut quid loquamini, pag. 575. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Prædicate euangelium.

Quia lex euangelica rationi, maximè est consona, & vsque à Deo recta est, quod ipsamet iustitia denominatur, pag. 411. col. 1. c. & col. 2. a b c, & 413. col. 2. b c. & 411. col. 2. a b c.

Prædicate euangelium.

Ordo exposcit in ecclesia, alios esse qui euangelium doceant, alios vero, qui discipulorum vicem fortuantur, & euangelij doctrinam reuerenter accipiant, pa. 376. col. 2, c, et, 377, col. 1. a b c, et col. 2. a b c.

Prædicate euangelium.

Orationi maximè insistendum est, vt concionator prædicationis euangelicæ intelligẽtiam consequatur, pa. 456. col. 1. a b c, et, 457. col. 1. a b c, et col. 2. a b.

Qui crediderit.

Non dicit, qui intellexerit, sed qui crediderit, nam salus hominis christiani, non in intelligendis fidei articulis consistit, sed in eis humiliter et reuerent. r recipiendis, pa. 413. col. 2. a b c.

Prædicate euangelium.

Prædicare euangelium, est fideliter Christum prædicare, et non seipsum. Vnde sancti, quomodo non seipsum prædicarunt, sed Iesum Christum, pa. 446. col. 2. a b c. & 447. col. 1. a b c.

Vnde sancti, quomodo fidelissime scripturam sacram tractarunt, veluti Dei negotium, et non suum, pa. 446. col. 1. c. et col. 2. a b c, et frequentibus.

Prædicate euangelium.

Non inconsiderate et sine studio, euangelium à concionatore est docendus, stylus enim dicendi à concionatore præmeditandus et studendus est, pa. 575. col. 1. a b c.

Sancti enim præuio studio et oratione, quæ scripserunt maximè ponderarunt, pa. 456. col. 1. b c. et col. 2. a b c. et 457. col. 1. a b c.

Et quod sancti res diuinas grandi ponderatione et studio tractarint, vnde hoc prouenerit, vide, pag. 458. col. 2. b c. et 459. col. 1. a b c.

Vnde sanctorum studium, quale fuerit, pa. 457. col. 1. a b c.

Prædicate euangelium.

Theologia scholastica, ad expositionem huius euangelij quandoque adducenda est, quomodo autem et quando sit à concionatore euangelico, adducenda, vide in indice, littera, t, verbo, theologia.

Prædicate euangelium.

Quomodo concionator euangelicus, in concione

concione themate vti debeat, vide in indice, littera, t, verbo thema.

Prædicate euangelium.

Veritates omnes scholasticas, quas in gymnasijs doctores tractant: suas habent in euangelio correspondentes sedes, ad quas concionator dum prædicat, debet reducere, pa. 393. col. 1. b c. & deinceps.

Prædicate euangelium.

Euangelium physicis illustrare doctrinis aliquando, concionem non denigrat, sed illustrat, pa. 403. col. 1. c. & col. 2. a b c. & pa. 404. col. 1. a b c. & pa. 492. col. 2. a b c.

Prædicate euangelium.

Non solum bonis, sed etiam malis concionatoribus verba hæc dicta sunt: Nam vita concionatoris corrupta, veritatem non inficit, nec auditoris stomachum commouere habet, vt ab eo doctrinam non accipiat, pa. 404. col. 2. a b c.

Quia doctrina à malis etiam concionatoribus accipienda est, pa. 404. col. 2. c. & 405. col. 1. a b c.

Prædicate euangelium.

Varijs vtendo dicendi modis, quia concionatores infirmi sunt, & more infirmorum varijs sunt reficiendi cibis, pa. 616. col. 2. a b c.

Omni creaturæ.

Differenter tamè, alius est enim modus prædicandi iustis, alius peccatoribus, pa. 513. col. 1. c. & 514. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Exprobrauit incredulitatem eorum.

Corripiat Christus Apostolos facile: quia correctio semper pro salute hominis importantissima est, pa. 763. col. 1. a b c, & in sequentibus.

Quare maximè dolendum est, tam parum esse zeli apud homines, de perditione proximi, quæ magis dolent, de perditione canis & bobis, quam de hominis corruptione, pa. 763. col. 1. b c.

Sermonem confirmantem.

Sermonem Apostolorum confirmarunt signa & opera virtutis, vitæ opera quomodo Christus & signa, antequam doctrinam adduxit, & Apostoli, pa. 674. col. 2. c. & 675. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & in sequentibus.

Prædicate euangelium omni creaturæ.

Non tamen æqualiter omnibus est prædicandum, nam episcoporum status qualiter à concionatore prædicari habet, pag. 522. columna. 2. b.

Item diuitum status qualiter concionari habet.

Item curiæ regis status, & pauperum status,

quomodo sint concionandi, pa. 513. col. 2. a b.

IN FESTO SANCTO PENTHECOSTES.

Euangelium.

¶ Si quis diligit me sermonem meum seruauit. Ioannis. 24. cap.

Ille vos docebit omnia.

Postolorum plena instructio ab Spiritu sancto, pa. 11. col. 1. b. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Spiritus sancti descensio in Apostolos, pa. 93. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Ille vos docebit & suggeret vobis.

De hoc festo vide in indice littera, s. in verbo spiritus. Vbi omnes spiritus huius diuini proprietates, sunt depictæ.

Repleti sunt omnes Spiritu sancto.

Dona Spiritus sancti super quem requiescant, pa. 178. col. 2. c. & 179. col. 1. a.

Sic Deus dilexit mundum.

Dilexit nos, non amore concupiscentiæ, sed amicitia, nam sic sunt diligendi amici, pa. 265. col. 1. b c.

Sic Deus dilexit mundum.

Et quia amor erat amicitia, vsque ad mortem durauit: nam amicitia amor, nõ nisi morte interueniente rumpitur, pa. 266. col. 2. a b c. & pa. 267. col. 1. a.

Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.

De hac christiana pace, quam hic suis Christus reliquit Apostolis, vide quæ annotata sunt dominica in 8. paschæ, & in mandato.

Spiritus sanctus quem mittit pater in nomine meo suggeret vobis omnia.

Idest animum & vires præstabit, pusillanimitatem expellet, & libertatem quædam spiritus præstabit: Siquidem euangelium, hanc spiritus libertatem hominibus condonat, pa. 270. col. 2. b c.

Quia per hanc spiritus libertatem, homo supra omnia creata se leuat, pa. 271. col. 1. a b c.

Item quia per hanc spiritus libertatem, omnia mundi mala & labores homo in Deum conuertit, pa. 271. col. 1. c. & col. 2. a.

Item quia homo per hanc spiritus libertatem, omnia peccatorum ligamenta rumpit, pa. 272. col. 1. a b.

Suggeret vobis omnia.

Hinc oritur imperium & libertas in homine, sicut patet quod Spiritus sanctus in Apostolos

Apostolos descensum, liberi & intrepidi remanserunt, quia ubi spiritus domini ibi libertas, pa. 254. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Non turbetur cor vestrum.

Voluit ab eis mundi timorem & turbationem auferre, nam timor mundi, seruitutem & subiectionem generat, pagi. 250. col. 2. a b c. & 251. col. 1. a b c.

Si quis diligit me sermonem meum seruauit.

Qui ex dilectione & amore Dei, sermonem seruat, perfecte Deo seruit, quia non propter legem mouetur, sed ex affectione: & sic ad perfectiora & abundantiora legis opera mouetur pa. 274. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Quia si nulla esset lex nihilominus studiose Deo seruiret, pa. 274. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Quia perfecti viri attentio non habet esse ea solum operari quae ab aratro eripiant, sed quae ulterius ad virtutis perfectionem procedant, pa. 274. col. 2. b c.

Quia ad perfectionem non procedere, retrocedendi periculum est, pa. 274. col. 2. c. & 275. col. 1. a.

Si quis diligit me, sermonem meum seruauit.

Quia religiosus vir, & qui iam Christi gratia & spiritu sanctum induit, non tantum a lege, sed praecipue ab amore & intima Dei affectione mouetur, quod explicatur optime, pa. 273. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Qui autem non ex amore, obseruantiam mandatorum tenet, sed propter legem, rustice quodammodo Deo seruire dicitur, pa. 273. col. 2. c. & 274. col. 1. a.

Factus est repente de caelo sonus.

Spiritus sancti descensus, quare in Apostolos ita mirus fuit, pa. 576. col. 2. b c.

Si quis diligit me, sermones meos seruauit.

Spiritus diuinus, quod in homine sit agnoscitur, si de se fructum aliquem extra producit, id est argumentum dilectionis Christi, est quidem opera ipsa.

Spiritus sanctus, docebit vos omnia.

Spiritus Dei, quod in homine sit agnoscitur, si carne & ossa non habet, id est si carnis & ossis opera non exercet, pa. 381. col. 1. a.

Qui diligit me ad eum veniemus.

Quia amicis suis Deus, & quibus eum diligunt, scripturae secretum & comunicat & reserat, pa. 489. col. 1. a b.

Si quis diligit me.

Amicitia vera, ad Christum describitur. 509. col. 1. a b.

Repleti sunt omnes Spiritu sancto.

Apostoli, quomodo per Spiritu sancti opus

ad diuina manu sunt mirabiliter formati. pag. 577. col. 2. a b.

Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia.

Quomodo docenda sunt alia, alia vero sua denda, pa. 401. col. 2. b c.

Erant discipuli pariter in eodem loco.

In loco, ubi secreti, & a tumultu gentium erant segregati, hic enim Dei spiritus colligitur, in foro autem omnes conscientiae spirituale bonum diffunditur, & perditur, pa. 503. c. 1. b c.

Tanquam ignis.

Doctrina concionatoris, quomodo ignis est, & ignis condiciones seruet, pa. 705. col. 1. b c. & deinceps.

Qui diligit me sermonem meum seruauit.

Alio in loco idem dicit, scilicet qui mandata mea seruat ille est qui diligit me & manifestabo ei meipsum, pa. 663. col. 2. a b.

Repleti sunt omnes Spiritu sancto.

Spiritus sancti descensus in Apostolos, pag. 595. col. 1. b c.

Spiritus uehementis.

Spiritus sancti validissimus motus, quo peccatorem, velut nauem concutit, & impellit, pa. 648. col. 2. a b c. & 649. col. 1. a b.

Ceperunt loqui variis linguis.

Spiritus sancti varia dona, Christo prouisa, ut suis etiam prouideret, pag. 606. col. 2. c. & 607. col. 1. a b c.

Suggeret vobis omnia quaecumque dixerō vobis.

Spiritus diuino datum est, sugere veritates euangelicas, et homines mouere efficaciter ad disciplinam iam receptam, quia spiritus in quodam viuo et efficacitatis nitore consistit, pa. 721. col. 1. b.

Quia spiritus hominem extra seipsum facit, et ad grandia opera virtutis eum extendere cogit, pa. 733. col. 1. a b c. et col. 2. a.

Et tandem de diuino spiritu, quid sit, et quas vires et efficaciam habeat, vide in indice litterarum verbo spiritus.

Repleti sunt omnes Spiritu sancto.

Spiritus sancti in Apostolos descensus, et quare cum Christus in terra existeret, sibi non est praestitus nisi post Ascensionem, pa. 726. col. 1. a b c. et 727. col. 1. a b c.

Suggeret vobis omnia.

Benedicit omnia, nam spiritus diuinus, multa nobis bona praestat, pa. 727. c. 2. b c. et. 728. col. 1. a b c.

Quia ebrii sunt.

Spiritus, quomodo hominem extra seipsum facit, et ad maiora opera eum exire cogit quam lex disponebat, pag. 733. col. 1. a b c. et col. 2. a.

Repleti

Repleti sunt omnes Spiritu sancto.

Spiritus in homine, quomodo tres operatur insignes effectus, pa. 732. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 733. col. 1. a b c. & col. 2. a.

IN FESTO SANCTAE TRINITATIS.

Euangelium.

¶ Erat homo ex Pharisaeis, Nicodemus nomine. Ioannis. 3. cap.

Filius hominis qui est in caelo.

HRISTVS statim, quod in mundum ingressus est, continuo se Deum appellauit, quod verum est eius Deitatis testimonium, pa. 199. col. 2. a b c. & pa. 200. col. 1. a b c.

Qui natus est ex spiritu, spiritus est.

Bona, quae spiritus in homine diffundit dum ex eo nascitur, vide quomodo tres in eo operatur insignes effectus, pa. 732. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 733. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Qui natus est ex spiritu, spiritus est.

Spiritus est, & in hoc cognoscitur, quia hominem extra seipsum facit, & ad grandia opera extendere facit, pa. 733. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Qui natus est ex spiritu, spiritus est.

Quia spiritus vnus fit cum Deo, qui adharet Deo, pa. 709. col. 1. a b c.

Spiritus ubi vult spirat.

Spiritus validissimus, quomodo peccatorem velut nauem concutit & impellit, pa. 648. col. 2. a b c. et 649. col. 1. a b.

Spiritus ubi vult spirat.

In his verbis maximam spiritus libertatem annotat, in hoc quod in voluntate sua sit spirare, et sic est, nam ubi spiritus est domini ibi est libertas, et quomodo hoc intelligatur, pa. 254. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Spiritus ubi vult spirat.

Spiritus diuini, validus ac repentinus motus, curiose exponitur, pa. 119. col. 2. b c. et 120. c. 1. a b c. et col. 2. a b.

Quomodo possunt haec fieri.

Admirabatur Nicodemus Christi sapientiam quam illi indicabat, superabat enim ingenij sui capacitatem, et scientiam. Quia scientia scripturae praesentis, omnes aliarum scientiarum vilescunt, pa. 97. col. 1. a b c.

Sic oportet exaltari filium hominis.

Hae scientia Christi crucifixi, quae in exaltatione serpentis denotatur, ceteras omnes ante cellit scientias, pa. 97. col. 1. a b c.

Sicut Moyses exaltauit serpentem.

Veritas Christi crucifixi, sub hac figura serpentis latebat unde veritates, quare in lege

veteri, cooperetur sub figuris latebant, pa. 663. col. 1. a b c.

Item veterum patrum facta quare figurarum denominabantur, pa. 527. col. 2. a.

Sicut Moyses exaltauit serpentem.

Quod veritates scripturae sacrae diuinae sint et illustres, argumentum est, quod in figuris et tot sacrificijs atque Prophetarum vaticinijs extiterint adumbrate, pa. 295. col. 2. a b.

Si terrena dixi vobis & non creditis quomodo si dixerō.

Ideo Christus per terrena, caelestia praedicabat, quia res diuinae et caelestes per naturales dilucidatae vim magnam in auditoribus imprimunt, pa. 152. col. 1. b c.

Veritates euangelicae philosophicis illustrare doctrinis, concionem non denigrat, pa. 403. col. 1. c. et col. 2. a b c. et 404. c. 1. a b c. et. 411. col. 1. a b.

Veritates diuinas, rationibus naturalibus confirmare valde concionatori conducit.

Veritas euangelica, ex philosophorum ratione nervos acquirit, pa. 528. col. 2. b c.

Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto,

Ex figura veteris testamenti, veritatem euangelicam illustrauit, quia concionatoris consummati sapientia haec esse debet, scilicet ex veteris testamenti lectione veritates euangelicas illustrare, pa. 532. col. 2. b c. et. 533. col. 1. a.

Quomodo possunt haec fieri.

Haec fuit huius hominis curiositas noluit enim simpliciter credere, ad hoc autem fidei articuli hominibus sunt praestiti ut intellectus eorum et superbia contumatur, pa. 413. col. 1. a b c. et col. 2. a b c.

Vnde in fide rebelles, non solum, qui non credunt sed etiam curiosi dicuntur, pa. 414. c. 1. c. et. co. 2. a.

Vnde fidei sinceritas maximè commendatur pa. 414. col. 1. a b c.

Nam fidei fundamentum est propter Deum credere, pa. 415. col. 2. a b c.

Ad fidem, autem dupliciter rationem inquirere contingit, pa. 415. col. 2. a b c.

Tu es magister in Israel, & haec ignoras.

Docendi munus, sed concionatoribus doctoribus, et magistris. Plenissimè differitur, pa. 47. col. 2. a b c. et 48. vsque in finem capituli.

Vnde differentia inter legis doctores et alios plebeios homines, ponitur, pa. 56. col. 2. a b. & col. 2. a b c. et pag. 53. col. 2. a.

Vnde legem scire tenentur, alij tanquam legis magistri & praecipitantes alij tanquam auditores, pa. 60. col. 2. a b.

In sacratissimo, ac venerabili sanguinis & corporis Christi festo.

Quomodo possunt hæc fieri.

Curiositas Nicodemum ostenditur, quia scrutari voluit diuina: Vnde curiosi hominis ingenium, in scrutandis diuinis frangitur. pa. 68. c. 2. b. c. & 69. col. 1. a.

Vnde, curiosi & rebelles potètiarum vsum peruertunt, pa. 51. col. 2. a. b.

Vnde curiosi hominis ingenium cum hæreticum paulatim facit. ibidè.

Vnde curiositatis vitium in fide, malum ex bono sugerit: & hominem hæreticum facit pa. 425. col. 2. b. c.

Vnde censores, concionatorum damnatur pa. 147. col. 1. a.

Tues magister in Israel & hæc ignoras.

Quasi velit dicere, quia magister es, & præceptor legis omnia scire teneris, vnde apparet qd concionator, quia legis est præceptor omnia legere & scire debet, pa. 500. col. 1. a.

Hinc est qd concionatores, maximè litteris infudare habent, p. 577. c. 2. c. & 578. c. 1. a. b. c.

Quomodo possunt hæc fieri.

Filius Dei, quomodo patris sui sapientia sit, pa. 311. c. 2. b. c. & 312. col. 1. a. b. c. & c. 2. a.

Quomodo possunt hæc fieri.

Personarum Trinitatis difficultatem denotat: vnde quomodo imago patris Dei existat filius. pa. 110. col. 2. a. b.

Item qd imago Dei, in scriptura sacra resplendet, pa. 108. col. 2. a.

IN SACRATISSIMO, AC VENERABILI sanguinis & corporis Christi festo. Euangelium.

¶ Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Ioannis. 6. cap.

Caro mea vere est cibus.

Enerabile hoc, ac sanctissimum eucharistiæ sacramentum, quemadmodum à concionatore Christiano populo prædicari habeat vide, pa. 521 col. 1. c. & col. 2. a. b. c.

Sanguis meus vere est potus.

Quomodo Christus suo sanguine pactum cum legis professoribus firmavit, vide duas appositissimas figuras, pa. 232. col. 2. c. & pag. 233. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Sanguis meus vere est potus.

Hæc auctoritas, hic calix nouum testamētū est in meo sanguine, et hæc etiā auctoritas, accipite et bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamētī, qui pro multis effuderur, explicatur in quadruplici sensu. p. 233. col. 1. b. c. et col. 2. a. b. c.

Qui manducat carnem & bibit meum sanguinem in me manet & ego in eo.

Per hæc verba, contractū quēdā & pactū inter Deū & homines fit suo precioso sanguine firmatū. Quē contractū peccatores suis sceleribus rumpunt, pa. 233. col. 2. b. c. & pa. 234. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Quòd Christus in hoc venerabili sacramento, carnē suā, nostrū fecerit cibū, ex immenso amore erga nos processit: vnde nō mirū qd a nobis amorē toties in lege sua à nobis exigit, quia si amorē petit, prius ipse amorem dedit, pa. 239. col. 1. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Christus dominus, in hoc venerabili sacramento, tanquā verū agnū se nobis comedēdū præbuit, quomodo autem Christus sit verus agnus pro nobis oblati, vide pa. 181. col. 1. c. & col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Mirū est, quāta peregerit in Christo pro homine amoris virtus, licet grauiā & difficilia. Quia si vere est qd amor et affectio leue et sua ue reddit christianæ legis pondus, pa. 253. col. 1. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Pauca sunt in hoc euāgelio Christi verba, et grādis (quā nobis ostēdit) amicitia, nā sic semper est, qd amicitia vera paucis verbis, & multis abundat operibus, pa. 335. col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Cibi huius sanctissimi mysteriū quia difficile admodū est, sapienter & dulciter auditoribus prædicandū est. Ne in auditorum contēptum veniat, vnde qualiter cibus conficiendus sit vt comedi possit & non contemnatur, vide pa. 7. col. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Conuiuium hoc, plenum est & abundantissimum, nam si mensa est pulchra cibus etiam preciosus est: nō est conuiuium vanum: quale depingitur, pa. 13. col. 1. c. & col. 2. a.

Caro mea vere est cibus.

Alietius quidem conditionis est cibus iste, quā materialis corporis cibus, nā ex hoc diuino cibo, quantumuis multum comederis, non nocet, non sic est de corporis cibo, qui depingitur, pa. 50. col. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Vt cibi huius mysterium, sicut & cætera mysteria legis, christiano homini proficua esse possint: moderate sumere decet, videlicet, nō curiosè nō superbè. Sed reuerēter & humiliter, cū omni subiectione, sicut per præceptorū manus fuerit dispositū. p. 50. c. 1. b. c. & c. 2. a. b. c.

In sacratissimo, ac venerabili sanguinis & corporis Christi festo.

Caro mea vere est cibus.

Ad sumendum hunc diuinū cibum, maximè requiritur cōsciētæ puritas, nā dū homo Deo vnitur & adhæret, grādis exigitur cordis munditia, pa. 120. col. 2. c. & 121. col. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Iudei, oculis & manibus volebant, cibi huius dignitatem & conditionem indagare, cum dicebant. Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum. Vnde damnantur curiosi homines & rebelles, in hoc quòd in rebus fidei, potentiarum vsum peruertunt, pa. 51. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b.

Caro mea vere est cibus.

In sumptione huius sanctissimi cibi, oportet vt homo sui ingenij curiositatem à se procul abijciat, nam curiosi hominis ingenium in scrutandis diuinis frangitur & excæcatur, pag. 68. col. 1. c. & col. 2. a. b. c. & pa. 69. col. 1. a.

Caro mea vere est cibus.

Per hoc sacrosanctum Christi conuiuium, quod corpori & animæ tam conueniens & tā salubre fuit, rimari poteris, christianorum cōuiuiorum nostra hac tempestate corruptellam maximam, pa. 329. col. 2. c. & 330. col. 1. a. b. c. & 339. col. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Quantus fuerit antiquitus in primitiua ecclesia, frequentissimus vsus & deuotio erga sacrosanctum eucharistiæ sacramentum, & quanta sit nostro tempore frigiditas & in deuotio, vide, pa. 504. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Caro, quomodo tripliciter accipiatur in sacris litteris, vt clarius fortassis locum hunc explicare possis, vide. p. 628. c. 2. a. b. c. & dinceps.

Caro mea vere est cibus.

Quia Christus tenerrimus & compatiens nostris fuit miseris, inde motus est, vt nos carne sua reficeret & recrearet, quia sic est qd caro in homine, nihil aliud est quam tenerrimū & compatiens esse proximi miseris, pag. 730. col. 2. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Hoc sanctissimæ carnis suæ conuiuium, ex grandi erga nos amore processit, & Dei generosa conditione, vt nos inuitet ad hoc vt ei generosè etiam ex amore seruiamus. Vnde seruientes Deo, quomodo in duplici sunt differētia alij ex amore generosè seruientes, alij verò rusticè solum propter legem, pa. 273. col. 2. c. et. 274. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Si tā egregius fuit hic diuinus pastor, qd non cōtentus est, gregē suū doctrina pascere, sed lo-

co herba, carne sua et sanguine pascere dignatus est. Quāta erit pastorū culpa, qd nec doctrinæ pabulū suis ouib⁹ pstant, vnde quāta incūbat pastorib⁹ obligatio ad pascēdū suas oues tim euāgelij doctrina, plene describitur, p. 26. c. 1. a. b. c. et p totū cap. et. p. 22. c. 2. b. et. p. 25. col. 1. a. b.

Caro mea vere est cibus.

Discipuli Christi hāc diuinā veritatē capere minime poterant, nā dixerunt statim. Durus est hic sermo, & abierunt retrosum, et ratio huius est, quia euāgelij cælestia documenta, hominū ingenium superant, p. 91. col. 2. a. b.

Et qd supercælestis sit sciētia, quā homines non attingunt, vide plene descriptum à pag. 91. vsque ad paginam. 96.

Et qualiter euāgelium iugū sit hominis eius ceruicem comprimens, pa. 268. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c. et 267. col. 2. a. b. c.

Itē quomodo euāgelium frænū sit, ingemū hominis infrænans, ibidem.

Caro mea vere est cibus.

Inter fidei articulos, hic maximè hominis ingenio difficilis, existit vnde fidei articulus iste cum cæteris quare à Deo hominibus sunt præstiti, pa. 413. col. 1. a. b. c. et col. 2. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

In hoc nobis ostendit amoris sui insigniā videlicet gratiā, benignitatem, et humanitatem. Vnde quomodo hæc tria sint eius amoris nomina, pa. 253. col. 1. c. et col. 2. a.

Caro mea vere est cibus.

Generosam Deus nobis in hoc sacramento exhibuit cōditionē, vt nos etiā ei generosè seruiremus, quare generosa Dei cōditio, quæ sit et qui sint Deo generosè seruientes depingitur, pa. 274. col. 2. a. b. c. et col. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Cibus est, qui saporem et gustum comedēti præstat, concordat hoc huic sanctissimo cibo: quia Dei gubernatio et cōditio dulcedinem ficus, et oliuæ lenitatem et vitis vigorem retinet, pa. 282. col. 1. c. Quod optimè huic sacramenti proposito applicari potest.

Sanguis meus vere est potus.

Hic sanguis Christi in cruce fusus, et hic nobis in potum præstitus, validissimum erit contra malos in die iudicij testimonium. p. 234. c. 1. a. b. c.

Caro mea vere est cibus.

Ad difficultatem horum verborum responderūt discipuli durus est hic sermo, et quis poterit sustinere, p. 96. col. 1. vbi explicatur hæc verba.

Accipite & bibite ex hoc omnes.

Explicantur hæc verba, pa. 23. col. 1. Hic est calix, nouū testamētū in meo sanguine.

Explicatur hæc verba. pa. 233. col. 1.

Ego sum panis verus, qui de celo descendi.

Explicantur hæc verba, pa. 637. col. 1.

COMMUNE APOSTOLORVM.

Euangelium.

¶ Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem. Ioannis. 12. cap.

Quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis.

Postolorū plena instructio ab spiritu sancto, pa. 11. col. 1. b.

Vt eatis, & fructum afferatis.

Vt eatis & fructum afferatis, videlicet, ex prædicationis opere: apostolici enim status præcipuum negotium fuit prædicare, pa. 25. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Vnde Apostolis duo erant annexa officia, scilicet charitatis opera exercere, & prædicare, pa. 25. col. 2. a. b.

Nota feci vobis.

Quia Apostolorum cum Christo amicitia, causa fuit sibi mysteria detegendi, p. 65. col. 2. c.

Nota feci vobis.

Apostolorum præceptor Christus fuit, & quare, pa. 66. col. 2. a. b.

Fructum afferatis.

Fructus, qui ex Apostolorū prædicatione sequitur: fuit quidem quia eorū doctrina de vitæ hominū reformatione tractauit. pag. 388. col. 1. a. b.

Vnde Apostolis moralē doctrinā Christus præcepit prædicare, p. 388. c. 1. c. & col. 2. a. b.

De hac materia Apostolorum vide in indice littera. a. verbo Apostoli.

Vos dixi amicos quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis.

Amicis suis Deus, scripturæ suæ secreta patefacit, pa. 166. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Ego elegi vos.

Apostolos quare elegit Christus piscatores & ignaros, & infimos, pa. 204. col. 1. b. c.

Vt diligatis inuicem.

Amorem à nobis Deus exposcit, quia ipse prius amorē dedit, pa. 239. col. 1. b. c.

Nota feci vobis.

Christi amicitia cum discipulis suis causa fuit sibi sacramenta detegendi, pa. 245. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Quia amicorum conditio est nihil sibi secreti referuare, pa. 245. col. 2. a. b.

Vt diligatis inuicem.

Quia mundi totius futuri estis principes, & nihil timere debetis, amor autē est qui libertatē & imperium in homine ad omnia vincenda generat, pa. 251. col. 2. a. b. c.

Vt diligatis inuicem.

Quia magnū pondus mūdi tollerare debetis & labores, amor autē & affectio est qui leue & suaue reddit christianæ legis pondus, pag. 253. col. 1. b. c.

Diligatis inuicem.

Amor duplex est, concupiscentiæ & amicitie, & quo istorū se inuicem diligere debent, pa. 264. col. 2. c. & deinceps.

Vos amici mei estis si feceritis quæ præcipio.

Quia amicitia vera paucis abundat verbis sed operibus, pa. 335. col. 2. a. b. c.

Vt diligatis inuicem.

Seruientes Deo alij ex lege alij verò genero se ex amore seruiunt & quia Apostoli tales esse debebant, oportebat sic se & Deū diligere, p. 273. col. 2. c. & 274. c. 1. a. b. c. & c. 2. a. b. c.

Fructus vester maneat.

Fructum manere est quādo non seipso prædicant, sed Christū: nā fructum prædicationis sibi assumētes, non relinquūt fructū. pa. 456. col. 1. a.

Vnde finem christianæ concionis, vide, pag. 556. col. 2. b.

Maiorem charitatem nemo habet.

Christus redemptor noster, non solū charitatē exhibuit in hoc, quod animam dedit, sed abundantius processit, quia feruentissimē charitatis opera exercuit, venit enim vt vitā habeat, & abundantius habeant, quod plenē explicatur, pa. 728. col. 2. c. & 729. col. 1. a. b. c. & sequentibus.

Sed ego elegi vos.

Electio concionatorū à Deo mirifica & artificium, pa. 182. col. 1. b. c. *Vt diligatis inuicem.*

Quomodo qui nō ex amore, Deo seruit, rutilice Deo seruit, p. 273. c. 2. c. & 274. c. 1. a.

Tollite iugum meum super vos.

Explicantur hæc verba, pa. 124. col. 1. & 2.

Item explicantur eadē verba, pa. 168. col. 1.

Itē explicatur eadem verba, pag. 253. col. 1.

Item, pa. 598. col. 2.

Item, pa. 655. col. 2.

Cum steteritis ante reges & præfides, nolite cogitare quid loquamini.

Explicantur hæc verba, pa. 464. col. 2. & pa. 568. col. 1. & 675. c. 1. & p. 576. c. 2. & 578. c. 1.

Item, p. 744. col. 1.

Iam non dicam vos seruos, sed amicos.

Explicantur hæc verba, pa. 663. col. 1.

Item, pa. 245. c. 1.

Item, pa. 127. col. 2.

Hæc mando vobis vt diligatis inuicem.

Explicatur hæc verba, pag. 249. col. 2.

Iam

Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis.

Nam apostolorum cum Christo amicitia causa fuit sibi sacramenta & secreta detegendi, pa. 65. col. 2. c.

Item quia amicis suis & sanctis Deus scripturæ secretum referare voluit, pa. 489. col. 1. a. b.

Vos amici mei estis.

Amicitia vera ad Christum qualis habeat esse, describitur, pa. 509. col. 1. a. b.

Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

Apostolorum à Christo electio, quare ex infima plebe desumpta est, pag. 576. col. 1. c. & col. 2. a. b.

Item apostoli Pauli, mirabilis electio & conuersio, quare sic facta est, pa. 577. col. 1. a. b. c.

Ego elegi vos, & posui vos.

Apostoli quomodo ab ipsa diuina manu sunt mirabiliter formati, pa. 577. col. 2. a. b.

Vos dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre nota feci vobis.

Hinc colligitur, quod apostoli non in omnibus à nobis sunt imitandi: nam eorum doctrina à Christo fuit tradita, nobis autem studere oportet, pa. 577. col. 2. a. b. c.

Fructum afferatis.

Qui difficilia, & quæ non decent prædicant, fructum non afferunt, sicut hæretici faciunt, pa. 425. col. 1. b. c.

Item quia scripturæ sanctæ verba in hominum, otiosam vitam hæretici & inanes concionatores vertunt, quare fructum non afferunt, pa. 428. col. 2. b.

Vt eatis, & fructum afferatis.

Non solū dicit prædicare, sed vt eatis: id est, vt ad perfectionis culmen procedatis, non stetis: nam intentum veri Christiani habet esse, quomodo non peccata fugiat, sed quomodo Deo magis seruiat, pa. 402. col. 1. c. & c. 2. a.

Vt eatis, & fructum afferatis.

Eatis ad virtutis perfectionem, modus proficiendi in virtute, pa. 508. col. 1. a. b.

Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

Vt apostoli humiliētur, ne in tam alto officio superbiāt, occasiones enim & ansæ multæ sunt concionatori superbiendi, pa. 189. col. 1. b. c. & col. 2. a. b. c. & pa. 90. col. 1. a. b.

Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis.

Quare Christus suos discipulos misit ad prædicandum inermes, & sine pera & calciamentis, pa. 252. col. 2. a. b. c.

Vt quodcumque petieritis patrem, det vobis.

An semper quod petitur, accipiatur, petite, & accipietis quō intelligitur, p. 578. col. 2. b. c.

Maiorē hac dilectionē nemo habet, quā vt animā.

Hæc verba explicantur, pa. 633. col. 2. b.

COMMUNE EVANGELISTARVM.

Euangelium.

¶ Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Ioan. 15.

Sic nec vos, nisi in me manseritis.

DVo in concionatore requiruntur, studium & oratio, & hoc secundū est, vt in Christo maneat ad dandū fructum, pa. 579. col. 1. b. c. & col. 2. a. b.

Ego sum vitis vera.

Veritates euangelicæ admodum vitis sunt declarandæ, pa. 531. col. 1. a. b. c. & col. 2. a. b. c.

Ego sum vitis vera.

In passione sua Christus admodū vitis produxit redemptionis fructum, p. 531. c. 2. a. b. c.

COMMUNE DOCTORVM.

Euangelium.

¶ Vos estis sal terræ. Matthæi, 5.

Vos estis sal terræ.

Sal est sapientia. A sapientioribus expectanda est concio, p. 15. col. 1. b.

Sapientes salus populi & conseruatio sunt, pa. 15. col. 2. b. c.

Vos estis lux mundi.

Sapientes viri lux et splendor sunt mundi, pa. 16. col. 1. b.

Vos estis sal terræ.

Salis conditio, pa. 16. col. 1. c.

Theologiæ facultas sal quoddam est, quo Rhetoricorū literæ condiuntur, pa. 31. col. 2. c.

Vos estis sal terræ, exponitur pa. 16. c. 1. c.

Vos estis lux mundi.

Sanctis doctoribus, quia lux sunt mūdi in expositione scripturæ, maxima est exhibenda reuerentia, pa. 325. col. 1. a. b. & col. 2. a. b. c.

Quia sancti ex peculiari Dei dono sacram interpretantur scripturam.

Vnde sanctorum diligentia in studio scripturæ sacræ, pa. 379. c. 2. b. c. & p. 380. c. 1. a. b. c.

Vos estis lux mundi.

Sancti doctores quomodo candelabra ecclesiæ dicantur, pa. 441. col. 1. a. b. c.

Vos estis lux mundi.

Doctores sancti tanquam lux & veritatis diuinæ testimonium in ecclesia à Deo sunt constituti, pa. 442. col. 1. a. b. c. & deinceps.

Vnde sanctorum sapientia plus à Dei amicitia, quā ab eorū dimanauit ingenio & habilitate, pa. 444. col. 2. b. c. & 445. col. 1. a. b. c.

Vnde sancti lumen intellectus, & Dei benedictionem nobis impetrant, pa. 445. c. 1. b. c.

Et quomodo sancti fuerunt lux mundi, & sal terræ, vide in indice literas, verbo sancti.

Vos estis sal terræ.

Hoc euangelium, vos estis sal terræ, exponitur, pa. 691. col. 2. b c. & 692. col. 1. a b c. & col. 2. a b c, & 693. col. 1. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Quia prædicator quatuor alias habere debet, duas sapientiæ, quibus volet, & duas virtutum, quibus corpus tegat, pag. 685. col. 2. c, & 686. col. 1. a b

Vos estis lux mundi.

Exhortatio ad prædicatores euangelicos utilissima quidem & annotanda admodum, de eorum officio, pag. 700. col. 1. b c, & co. 2. a b c, & 701. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vos estis sal terræ.

Id est sapientes, prædicator enim sapientiã maximam habere debet, quia virtutis & peccati faciem in pulpito depingere debet. pag. 344. col. 2. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Quia vita mala concionatoris liberè & audaciter loquendi facultatem à concionatore aufert. pa. 671. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vox autem mali concionatoris palato eius adhæret, pag. 706. col. 2. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Ideo bonitatè in concionatore exigit, quia verba concionatoris boni, ex eo quod Deo propinquior est, maiorem mouendi auditorem virtutem habent, quàm mali concionatoris verba, p. 707. c. 2. b c, et 708. c. 1. a b c. & c. 2. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Opera bona petit in concionatore propter doctrinæ utilitatem: nam dum prædicator in virtute crescit, crescit etiam verbum diuinum in ore eius, pa. 708. col. 2. a b c, & 709. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vos estis sal terræ.

Sapientiam in concionatore petit, quia prædicator errorum est debellator, quod sine sapientia fieri non potest, pa. 161. col. 2. c

Ideo continuus habet esse in scripturæ sacræ lectione, pag. 162. col. 1. b c

Item quia eius esse in cõtinuo scripturæ studio cõseruatur, sicut piscis in aqua, .162. c. 2. b c

Ideo promptus esse debet in officio suo, pa. 165. col. 1. a b

Ideo incessanter studere habet. 164. co. 2. c

Vos estis sal terræ.

Id est sapientes terræ, vnde prædicatoris studium quale esse habeat, plenè describitur, pa. 188. col. 1. b c, et col. 2. a b c

Vos estis sal terræ.

Id est, sapientes esse debetis, quia prædicator, qui sine scientia prædicationis officium assu-

mit, grauer suam onerat conscientiam, pag. 159. col. 2. c, & 160. col. 1. a b c

Quia prædicator doctor est legis, pag. 159. col. 2. b c

Quia prædicator defensor fidei appellatur, pa. 160. col. 2. b c

Vos estis sal terræ.

Non vtcunque sapientes, sed quòd in sancte scripturæ verbis enutritus esse habeat, pa. 153. c. 1. a b

Hic erit magnus.

Quia qui sapiens & bonus extiterit, duplici premiabatur corona, pa. 155. col. 1. b c

Vos estis sal terræ.

Quia sapientes esse debetis, vnde prædicator prædicationis officium assumens, sola Græmaticæ artis eruditione, an peccet grauer, pag. 41. co. 2. a b

Vos estis sal terræ.

Sal duo designat, & sapientiam, & saporem, quem in se retinet, vt omnia sapida reddat: sic concionator, præterquam quòd sapiens esse debet, gratiòle & suauiter veritates proponere habet: vnde modus delectandi in concionatore qualis esse habeat, pa. 565. col. 2. a b c. & 570. col. 1. a b c

Vnde modus dicendi insulfus in concionatore & frigidus, quomodo refartendum sit, pa. 596. col. 2. a b c. & deinceps.

Qui autem fecerit, & docuerit.

Quia bonitas prædicatoris euangelici doctrinæ adiuncta, maximè auditorem consolatur in virtutis via, pag. 702. col. 2. a b c, & 703. col. 1. a b c, et col. 2. a b c, et 704. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vos estis sal terræ.

Nam sicut sale cibus conditus comeditur: sic & vos doctrinam conditam comedere debetis, quia bonus concionator doctrinam comedit, malus verò solùm olfacit, pa. 710. co. 2. a b c, et 711. c. 1. a b c, et c. 2. a b c, et deinceps.

Qui autem fecerit, & docuerit.

Petit vitam cum doctrina, quia boni concionatoris vita, nerui quidam sunt, qui doctrinam fortificant, pa. 714. co. 1. a b c, & c. 2. a b c

Vos estis sal terræ.

Sapientes exigit euangelium concionatores, quia prædicator in his quæ prædicat, circumspectus maximè habet esse, pa. 456. col. 1. b, et col. 2. a b c, et 457. col. 1. et 2. et 458. col. 1. & 2. et deinceps.

Vos estis sal terræ.

Quia profectò prædicare malè potest, qui doctus non est, pa. 13. col. 1. a b

Qui fecerit, & docuerit.

Religiosi concionatoris bonitas, quòd maximè ad concionandi officium conducatur, differitur latè, pa. 662. col. 1. a b c, & deinceps.

Item

Item de bonitate concionatoris, vide sanctorum sententiam, p. 686. c. 2. a b c, & deinceps.

Vos estis sal terræ.

Sacerdotes quomodo sapientes esse tenentur ad sacramentorum administrationem, & maximè ad poenitentiae sacramentum, pa. 523. co. 2. a b

Vos estis sal terræ.

Explicantur hæc verba pa. 16. col. 1.

Calum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

Hæc verba explicantur pa. 115. col. 2. quia eadem sunt verba in sententia, cum illis quæ in hoc euangelio adducuntur, videlicet donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus, Apex.

Item explicantur hæc eadem verba, pag. 204. col. 2.

Sic luceat lux vestra coram hominibus.

Explicantur hæc verba, pa. 301. col. 2.

Item explicantur eadem verba, p. 336. c. 1.

Vos estis sal terræ, & ciuitas, supra montem & lux super candelabrum.

Explicantur hæc verba, pa. 337. col. 1.

Quicumque soluerit vnum de mandatis istis minimis.

Explicantur hæc verba, pa. 389. co. 2.

Sic luceat lux vestra coram hominibus.

Explicantur hæc verba, pa. 447. col. 2.

Vos estis sal terræ.

Explicantur hæc verba, pa. 545. col. 2.

Item pa. 69. col. 2.

Vos estis sal terræ.

Hoc in loco sapientes esse doctores Christus rit, nam per sal sapientia designatur, quare pastoris ignorantia & vitium, quando sic ignarus, episcopatum anhelat, damnatur. pa. 482. col. 1. & 2. & 483. col. 1. a

Vos estis sal terræ.

Id est sapientes, hoc enim conducit ad vitæ reformationem in auditoribus, nam virtus à rusticis hominibus non ita dulcis sicut à sapientibus colligitur, pa. 598. col. 1. a b c, & co. 2. a b c, & hinc non solùm sibi talis prodest virtus, sed alijs etiam sufficit.

Qui fecerit, & docuerit.

Quia virtus in concionatore, adiuncta doctrinæ, neruus ipsius doctrinæ est, qui sibi vires & auctoritatem præstat, pa. 669. col. 1. a b c, et col. 2. a b c, et 670. co. 1. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Quia vita religiosa imperium dicendi concionatori tribuit, pa. 670. col. 1. c, & co. 2. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Quia opera in prædicatore prius necessaria sunt, quàm doctrina, ideo Christus vitæ opera ante se prius adduxit, quàm doctrinam. pa. 674. col. 2. c. & 675. col. 1. a b c, & sequentibus.

Qui fecerit, & docuerit.

Vitam bonam in prædicatore Christus exigit, non tantum propter se, quantum propter ipsius doctrinæ auctoritatem: nam vita mala concionatoris, euangelio quod prædicat valde nociua est, quod explicatur plenè, pag. 671. col. 2. b c, & 672. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & 673. col. 1. a b c. *Qui fecerit, & docuerit.*

Opera virtutis ante omnia exigit in prædicatore, quia dum concionator malus est, tunc auditor potius eius malæ vitæ fidem adhibet, quàm bonæ doctrinæ. pa. 673. col. 1. a b c, & c. 2. a b c, & in sequentibus.

Vos estis sal terræ.

Sal petit, vt sapiens sit: & opera petit, vt bonus sit: quia hæc duo amplecti debet concionator, scilicet actiuam & contemplatiuam vitam, pa. 690. col. 2. a b c, & 691. col. 1. a b c. & col. 2. a b, *Qui fecerit, & docuerit.*

Vitam & doctrinam simul in concionatore petit: quia vita & doctrina concionatoris sese mutuo respicere debent, sicut duo cherubin, qui in templo erant, pa. 701. co. 1. a b c

Qui fecerit, & docuerit.

Doctrinam concionatoris quàm maximè conducatur operibus sociari, vt peccator à profundo peccati exeat, vide pa. 704. col. 2. b c, & 705. col. 1. a b c

COMMUNE PLVRIMORVM Martyrum. Euangelium.

¶ Cum vidisset Iesus turbas, ascendit in montem, Matth. 5.

Beati pauperes.

Beattitudines euangelij huius explicatur, pa. 91. co. 1. c, et col. 2. a b c.

Beaude quoniã merces uestra magna est In virtutis labore omnia sunt magna, quia nihil paruū operatur Christianus, pa. 10. col. 1. c, & pa. 9. col. 2. b c, & p. 10. co. 1. a b c. Ideo magna correspondet merces.

Gaudete, & exultate.

Quoniam tyrannorum persecutiones, corpus martyri, sed nõ mentè pugebant. p. 114. col. 1. a b c

Gaudete.

Nam menti & animo hominis vim aliquam nullus inferre potest. pa. 99. c. 2. a b

Beati mundo corde.

Conscientiæ & cordis puritatem Deus ab homine summè exoptat, pa. 121. co. 1. a b c

Merces vestra multa est.

Corona & merces laboris nostri, certissima est & segura, pa. 121. co. 2. a b c

Beati mundo corde.

Spiritus incoinquinatus qualiter cor petit mundum, pa. 120. co. 2. b c, & pa. 121. c. 1. a b

Quoniam

Quoniam ipsi Deum videbunt.
Beatitudinis felicissimus status, vbi Deus videbitur, describitur, pa. 111. col. 2. a b c

Beati pauperes.
Hæc beatitudinum materia tractatur, pa. 331. col. 2. a b c

Item tractatur pa. 388. col. 2. c, & 389. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Beati pauperes spiritu.
Cordis affectionem & spiritum Deus ab homine in virtute petit, pa. 238. col. 2. b c, & 239. col. 1. a b c

Beati pauperes spiritu.
Paupertas in hominibus qualis esse habet, vt Christiana sit iuxta hanc euangelicam formam, vide, pa. 522. col. 2. c, & 523. col. 1. a b

Beati pauperes.
Pauperum status quomodo à prædicatore concionari habeat, ne pauperes defraudati inueniantur à merito paupertatis, pa. 522. col. 2. c, & 523. col. 1. a b

Beati qui lugent.
Lugendum esse hominibus affirmat, quia plorandi quomodo plures sunt homini causæ quàm ridendi, vide pa. 652. col. 1. a b c, & col. 2. a b

Beati pauperes spiritu.
Maximè conducit Christianis, paupertatē & omnia virtutis opera, ad hunc spiritum adducere: vnde concionator contentus esse non debet, quousque auditores ad hoc spiritus viū perduxerit, pa. 729. col. 1. a b c, & c. 2. a b c.

Beati pauperes.
Vbi explicatur, quid sit iste spiritus, qui in operibus virtutis relucere debet.

Beati pauperes.
Pauper & persequutus ex sacris consolatur literis, pag. 137. col. 1. b c, et col. 2. a b c, et 138. col. 1. a b c

Beati qui persecutionem patiuntur.
In prosperis et aduersis, quomodo se habere debeat Christianus, pa. 148. col. 2. a b

Beati qui persecutionem patiuntur.
Religiosus vir qui cūlmen perfectionis attingit, et qui iam in hac beatitudinis via incedit, nullis mundi calamitatibus frangitur, pa. 149. col. 1. et 2.

Beati pauperes.
In euangelio pauperem esse, beatitudo denominatur: vnde post Christi aduentum, renuntiare temporalibus bonis, et vitam pauperem amplecti, quid fuerit in causa, pa. 252. col. 2. b c, et 253. col. 1. a

Beati pauperes, & mites, & qui lugent.
Explicatur hæc auctoritas, pa. 91. col. 1. & 2.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
Explicatur hæc auctoritas, pa. 121. col. 1. a

Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra multa est in celo.

Explicantur hæc verba, pa. 237. col. 1. a b c
Beati pauperes spiritu.

Explicantur hæc verba, pa. 238. col. 2.
Beati pauperes spiritu, & qui lugent.

Explicantur hæc verba, pa. 388. col. 2.
Beati pauperes spiritu.

Explicantur hæc verba, pa. 523. col. 1. a b c
IN FESTO OMNIVM
Sanctorum.
Euangelium.

Cum vidisset Iesus turbas, ascendit in montem. Matth. 5.

Historiam euangelij quæ in hac festiuitate omnium Sanctorum decantatur, vide in communi plurimorum Martyrum, vbi hoc idem euangelium expositum est.

Item de gestis & laude, atque de veneratione sanctorum, vide quàm plurima quæ anno tata sunt in indice generali, litera s, in verbo sancti. Vbi plurima substantialia grauissima, atque curiosa, & Christiano populo proficua valde reperies, quæ in hac sanctorum omnium solennitate prædicare possis.

Aduertendum hic est, quod hoc sanctorum omnium festum, ante primam dominicam aduentus reponendum erat: obliuio tamē & incuria nostra in causa fuit, vt hic infereretur.

COMMUNE VNIVS MARTYRIS.
Euangelium.

Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. Ioan. 12. cap.

Qui amat animam suam, perdet eam.
Qui amat animam suam, perdet eam, exponitur, pa. 633. col. 2. a b

Qui amat animam suam.
Anima quomodo dupliciter accipitur, pa. 633. col. 1. a b c

Quam dabit homo commutationem pro anima sua.
Animæ iustæ quanta sit eius pulchritudo, vt in pretio haberi debeat, pa. 282. col. 2. a b c

Item quia anima viri iusti Hierusalem sanctam designat, pa. 277. col. 2. a. Et sicut hanc homo æstimare habet, ita & animam suam.

Perdet eam.
Id est vitam, quã pro Christo laboribus exponet, & in hoc eam lucratur: quia etsi naturale homini sit conseruare vitam, tamen Christiani hominis appetitus naturalis conseruandi vitam, et diuitias, et honores, et alia mundi, rescindi debet propter Christum, pa. 261. col. 1. b c, et 263. col. 2. a, et col. 2. a b c, et 264. col. 1. a b c

Qui amat animam suam, perdet eam.

Qui amat animam suam, perdet eam.

Qui amat animam suam, perdet eam.

Qui amat animam suam, perdet eam.

Qui sic Christum, & vitam suam amat, facile sibi erit eam perdere, nam hic amor & affectio, Christianæ legis pondus & labores, leuia sibi reddit, pa. 253. col. 1. b c

Nam hic amor libertatem & imperium in homine generat, omnia tolerandi, 251. c. 2. a b c
Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam.

Explicantur hæc verba, pa. 263. col. 1.
Qui vult venire post me, abneget semetipsum.
Explicantur hæc verba pag. 327. co. 2. quã auctoritatem in antecedentibus verbis expositã reperies.

Si quis venit ad me, & non odit patrem suum.
Explicantur hæc verba, pa. 372. col. 2.

COMMUNE VNIVS MARTYRIS.
Aliud euangelium.

Nisi granum frumenti cadens in terrã, mortuum fuerit. Ioan. 12.

Nisi granum frumenti.
Arnis & sanguinis saporem exuere debet homo, vt aliud esse perfectius induat vt granum, pag. 89. col. 2. b c, et pa. 90. a b c. col. 1. & col. 2. per totum, & pa. 91. per totum.

Mortuum fuerit.
Vide vndecim loca quæ carnem & sanguinem exuere docent.

Primus ponitur, pa. 91. col. 2. a b c, vsque ad 96. c. 1. c. & c. 2. a b c

Mortuum fuerit.
Ad beatitudinem vt homo peruenire possit, cõuenit prius, vt à carnis nexibus, sicut granum, dissoluatur, & conflatur, pa. 665. c. 2. b c

Mortuum fuerit.
Denudare oportet hominem suum carnis & sanguinis esse, vt aliud nouum acquirat, sicut tritici granum, pa. 183. col. 2. a b c. & 184. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & 185. col. 1. & 2.

Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit.
Explicantur hæc verba, pa. 89. c. 2. et p. 90. c. 1

Qui nõ oderit patrem & matrem, adhuc et animam suam.
Explicantur hæc verba, pa. 202. col. 2.

COMMUNE VNIVS MARTYRIS.
Aliud euangelium.

Nolite arbitrari, quod veni pacem mittere. Matth. 10.

Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me.
Arentes quomodo amandi, & quãdo propter Christum relinquendi sunt, pa. 282. col. 1. a

Item parentes propter Christum quomodo odio habendi sunt, & relinquendi, pa. 372. col. 2. c, & 373. col. 1. a b

Qui amat patrem.
Parentes qualiter sint amandi, & quæ sit radix & fundamētum amandi eos, p. 412. c. 1. b c

Homo quidam peregre proficiscens, vocauit seruos suos. Matth. 25.
Dedit quinque talenta.

Talentum sui ingenij in tractandis diuinis homo seruare habet, p. 67. co. 1. a b

Veritates, hominum ingenio sunt adaptandæ, pa. 52. c. 2. b c, & pa. 53. co. 1. a b c
Alia duo lucratus sum.

Sicut pecuniæ industria, sic virtutes industria & arte perfici debent, quia arte omnia egent, & arte perficiuntur, abundè declaratur, pa. 59. col. 1. b, & deinceps.

Fodit in terram, & abscondit.
Qui ex virtute nihil lucratur, ad vitam æternam illi sunt, qui coram hominibus suas ostendunt virtutes. 301. co. 1. b c, & col. 2. a b c

Fodit in terram.
Concionatores ex veritatibus quas prædicant, nullum lucrum educunt, quia veritates euangelicas in terra inuoluunt, dū loco scripturæ phycas & peregrinas concionantur disciplinas, pa. 416. co. 2. c, & 417. col. 1. a

Tradidit eis bona sua.
Apostolis & concionatoribus bona sua Deo concedit, id est, talenta ingenij & scientiæ ad prædicandum: nam ex se infirmi sunt & debiles. Vnde apostoli ab ipsa diuina manu mirabiliter sunt formati, 577. co. 2. a b

Quinque talenta.
Talentum naturæ & ingenij hominis arte perficitur, quia ars perficit naturam, quod explicatur plene, pag. 597. col. 1. a b c, et co. 2. a b c, et 598. col. 1. a b c, et 599. c. 1. a b c, et c. 2. a b c

Tradidit eis bona sua.
Qui Deo coniungitur & adhæret, multis bonis impletur. pa. 724. c. 2. b c, et 725. co. 1. a b c

Alia duo superlucratus sum.
Diuites ex diuitijs lucratur multa in regnū celorum, & diuitias augent, et multiplicant, dum sub benedictione Dei eas possident, tūc enim causa est, vt in augmentum crescant, & in dies prosperentur, pa. 332. co. 1. a b c, et c. 2. a b c, et 333. co. 1. b c, et co. 2. a b c

Alia duo superlucratus sum.
Hic ostenditur sanctorum fidelitas, qui nõ solum veritates diuinas fideliter tractarunt, sed lucro eas exposuerunt, vt domini pecuniam augerent, pa. 454. col. 1. a b c, et col. 2. a b c, & pa. 455. co. 1. a b c, et co. 2. a b c

Quis putas fidelis seruus & prudens.
Explicantur hæc verba, pa. 453. co. 1. a b c

Domine quinque talenta.
Explicantur hæc verba, pa. 454. co. 1. a b c

Commune virginum.

Tollite ab eo talentum.

Pa. 455. c. 2. ibi enim explicatur hæc verba.

Domine quinque talenta tradidisti mihi.

Explicatur hæc verba pa. 508. co. 2.

Quis putas fidelis seruus & prudens?

Explicatur pa. 704. col. 1.

COMMUNE VIRGINVM.

Euangelium.

¶ Simile est regnum calorū decē virginibus.

¶ Item simile est thesauro abscondito in agro.

¶ Item simile est homini negotiatori, quæren-

ti bonas margaritas. Matth. 13.

Quærenti bonas margaritas.

¶ Eritates diuinæ pretiosæ sunt mar-

garitæ, pa. 56. col. 2. a

¶ Item pa. 127. co. 2. b c, & pa. 128.

col. 1. a b c

Decem virginibus.

¶ Virgines quinque fatuæ, pa. 150. col. 2. b

Accipientes lampades suas.

Lampades intellectus lumen est, quo Christi-
iani illuminantur: & inde voluntas illustra-
tur & accenditur: nam auditores prius in scri-
ptura sacra instruēdi sunt & illuminādi, vt in
virtute proficiant. 103. c. 2. b c. et 104. c. 1. p to
tam.

Accipientes lampades suas.

Lāpas, bona hominis cōsciētia est, vnde bo-
na cōsciētia in reb⁹ tēporalib⁹ quid sit. 133. c.
1. a b c. Itē bona cōsciētia tēporalia bona
possidere, quātū homini cōducatur, ne animę ex-
tinctū lumē appareat. 333. c. 1. b c. & c. 2. a b c

Itē cōsciētia puritatē Deus ab homine sum-
mē exoptat, pa. 121. col. 1. a b c

Lampades nostræ extinguuntur.

Lampades Christiani in fine vitæ extinctæ
apparent, quia virtutes sine circumstātijs virtu-
tum inueniuntur: quare circumstātijs virtutū
maximè curandæ sunt, ne in morte homines
defraudati inueniantur. pa. 499. col. 1. a b c

Lampades nostræ extinguuntur.

Lampas ardens, deuotio hominis Christi-
ani est, nam licet deuotio non sit ipsa fides: est
tamen ipsius fidei fructus, pa. 230. col. 1. a b

Vnde deuotiones populi Christiani, vt in
Christo ardeant, quales esse debeant. 230. c. 1.
a b c

Lampades nostræ extinguuntur.

In eis hominibus lāpades extinguuntur, quā-
do intellectus eorum à temporalium rerū cura
suffocatur: vnde diuitis auari cæcitas &
hebetudo describitur, 262. c. 1. a b c, & c. 2. a b

Quare diuinum frænesim & excæcatā men-
tē, vide descriptā, 302. c. 2. b c. & 303. c. 1. a b c

Quare diuitum stoliditas & bestialitas, qui
semper lumen extinctum portant, 333. c. 1. c,
& c. 2. a

Quærenti bonas margaritas.

LAVS DEO OMNIPOTENTI.

Pro defunctis.

Margaritæ quid sint in euangelio, pa. 1552
col. 1. b c, & col. 2. a

Simile est regnum calorū thesauro.

Theaurum hunc absconditum esse dicit,
& nobis aperuit, sic enim est, quod thesaurum
sapientiæ suæ in leges gratiæ Deus nobis ape-
ruit, pa. 91. col. 2. a b

Thesauro abscondito.

Bene absconditum thesaurum dicit, quia
thesauri sapientiæ suæ Deus clauis possidet,
pa. 185. col. 2. b c

Thesauro abscondito.

Absconditus est semper thesaurus hic, quia
thesaurum sapientiæ suæ Deus in paucis repo-
nit, quia cum hoc ex amicitia cū Deo perma-
net, & pauci sint Dei amici, inde est q̄ paucis
aperitur, pa. 445. col. 2. b c

Lampades nostræ extinguuntur.

Lāpas Christiani hominis, spiritus est, qui
eum ardere facit, hic autem spiritus aliquan-
do extinguitur & aliquando suffocatur, pag.
734. col. 2. c, & deinceps.

Thesauro abscondito in agro.

Thesaurus hic absconditus, veritates di-
uinæ, scripturæ sunt: nam scriptura sacra ani-
mæ nostræ infinitus est thesaurus, 112. c. 2. a b

Amen dico vobis, nescio vos.

Loquitur Deus cum malis ac si eos cogno-
sceret, 353. col. 2. a b c

Simile est regnum calorū homini negotiatori.

Explicatur hæc verba pa. 455. col. 2.

PRO DEFUNCTIS.

Euangelium.

¶ Dixit Martha ad Iesum, Domine si fuisses
hic. Ioan. 11.

Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet.

¶ Notandum est, quomodo Christus
mortem viri iusti, non mortem, sed
vitam dicit: quia mors iustorū non
mors, sed somnus est appellandus,
late differitur, pa. 337. col. 1. a b c, & col. 2. a

Mors bonis quare gaudium & solatium es-
se debeat, malis verò dolor & tristitia maxi-
ma, pa. 337. col. 2. b c

Quare mors malorum propriè mors appel-
landa est, quia ibi omnia huius mundi finiun-
tur. 338. c. 1. a

Resurget frater tuus.

Homo vt beatitudinem cōsequi possit, ex-
pedit vt prius à carnis nexibus dissoluatur, &
conflat. pa. 665. col. 2. b c

Domine si fuisses hic, frater meus nō fuisset mortuus.

Dolet maximè de fratris sui morte: vnde
de morte proximorum quomodo Christiani
dolere debent. pa. 652. col. 1. a b c

INDEX LOCORVM SCRIPTVRAE SACRAE,

Index locorum sacrae scripturae:

QVAE IN HOC OPERE
exponuntur.

¶ Aduertendum tamen est lectori quod dum scripturae sacrae locus adducitur in
sequentibus verbis immediate exponitur, aut certe in praecedentibus iam expositus
est

GENESIS.

22

Melchisedech, rex erat Salem & simul
Dei sacerdos. pag. 210. col. 2

11 Omnes filij Adam in vnum congrega-
ti crexerunt turrim. pa. 221. col. 1

31 Iacob & Labam post pactū victimas
mactauerunt, pag. 232. col. 2

2 Ex Adæ costa mulierem formauit, pa.
236. col. 2

2 Eduxit Euam de costa Adam, pa. 242.
col. 2

22 Isaac ligna quibus comburendus erat
in humeris portabat. pagina. 243
col. 1

42 Captiuitas Ioseph in Aegypto causa
fuit vt Pharaonis secreta sciret, pag.
257. col. 1

29 Iacob Rachelis amore capta septē ser-
uiuit annis, pag. 260. col. 2

2 Ex Adæ costa Euam formauit, pag. 296
col. 1

2 Isaac ligna quibus sacrificandus erat
portabat, pa. 296. col. 1

2 Deus formauit Euam ex costa Adæ.
pag. 292. col. 2

2 Hominē degex limo terræ formauit, pa.
305. col. 1

2 Euam ex Adæ costa Deus formauit, pa.
305. col. 2

4 Cain Abel fratrem suum occidit, pag.
306. col. 1

6 Deus Noe arcam fabricari iussit, pag.
306. col. 1

13 Abraham duos filios habuit, alterum
de ancilla, alterum vero de libera. pa.
323. col. 1

31 Iacob virgas accepit, quas ex parte de-

corticauit, vt oues parerent varij co-
loris fetus, pag. 347. col. 2

6 Tactus dolore cordis Deus dixit, poe-
nitet me fecisse hominem. pagina, 351
col. 2

2 Assumpsit eum & posuit in paradiso,
vt custodiret illud, pag. 352. col. 1

3 Adam vbi zes? pag. 353. col. 2.

6 Eritis sicut dij scientes bonum & ma-
lum, pag. 413. col. 1

29 Lia lippis erat oculis, Rachel decora
facie & venusto aspectu, pagina, 417.
col. 1

28 De dormitione Iacob, super lapidem
& vnctione lapidis figura. pag. 457.
col. 1

3 Vidit ergo mulier quod bonum esset,
lignum ad vescendum & pulchrum
oculis, pa. 570. col. 2

4 Si male gesseris statim in foribus pec-
catum tuum. pag. 629. col. 2

20 Respondebit mihi cras iustitia ma, pa.
630. col. 2

3 In sudore vultus tui vesceris pane tuo.
pag. 636. col. 1

18 Num celare potero Abraham quæ ge-
stus rus sum? pag. 662. col. 2

3 Ex quo Eua & Adam pomum degusta-
runt, aperti sunt oculi eorum, pag.
668. col. 1. & 2

27 De benedictione quam Iacob furatus
est Esau fratri suo. pag. 673. col. 1

23 Abraham coniugem mortuam in se-
pulchro duplici sepeliuit, pagina, 690
col. 2

15 In sacrificio dum vacca mactatur offer-
ri cum isopo, lignoque cedrino iube-
tur. pag. 690. col. 2

¶ Iacob

- 48 Iacob minorem filium ad dexterā maiore vero ad sinistrā collocavit, pag. 696. col. 1
- 3 Sub viri potestate eris. pa. 71. col. 2.
- 9 Crescite & multiplicamini, & replete terram, tetror vester sit supra cuncta animantia terræ. pag. 99. col. 1
- 29 Iacob septem annis pro Rachele seruit, Liam oculis lippis sibi Labā supposit, pag. 107. col. 2
- 29 De Rachele, cuius contēplatione quatuordecim annis Iacob seruit, pag. 128. col. 2
- 29 Loco Rachelis Liam oculis lippam Iacob suppositam. pa. 134. col. 2
- 39 Cū eius dñā in Ioseph manus mitteret ut ei turpiter cōsentiret relicto palio. pa. 148. col. 1
- 27 Manus, manus sunt Esau, vox autē vox Iacob est, pa. 154. col. 2
- 39 Relicto palio Ioseph in manibus eius, pag. 173. col. 2
- 39 Ioseph cum à fratribus suis Ismaelitis venditus esset, pag. 175. col. 1
- 6 Isaac dormienti dominus apparuit, pagina, 184. col. 2
- 28 Iacob dormienti super vncto lapide, scalam vidit, pag. 184. col. 2
- 18 Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. pag. 193. col. 2
- 3 Primum hominem volens boni & mali scientiā habere percussit. p. 200. c. 1
- 4 Obsecro domine, nō sum eloques nob heri & nudius tertius. pa. 193. col. 2
- 24 Hic est sanguis testamenti quod nobis Deus præcepit, pa. 233. col. 1
- 25 In propitiatorio duo erant Cherubin propitiatorium respicientes ambo & sese mutuo respicientes. pa. 246. col. 1
- 20 Loquere tu nobis, & non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur. p. 251. c. 1
- 1 In principio creavit Deus cælum & terram. Tripliciter exponit. p. 284. c. 1
- 25 Cherubin in propitiatorio mutuo se respiciebant, pa. 296. col. 2
- 25 In quatuor angulis arcæ, quatuor esse circulos, & quatuor vectes, ibi deberent esse immerfi. pa. 299. col. 2
- 15 Quod filij Israel mare rubrū per medium transierunt. pa. 315. col. 1
- 12 Comedētes agnum quidquid residuū fuerit comburetis, pag. 346. col. 1
- 20 Non occides. pag. 372. col. 1
- Moyfes in Aegypto occupatus non audiuit vocem Dei. pa. 444. col. 1
- 19 Vocauit Moysem dominus de monte. pag. 444. col. 1
- 7 Pharao Moysem & Aaron audire noluit. pa. 642. col. 2
- 33 Ostende mihi faciem tuam, pa. 663. c. 1
- 25 Cherubim duo ante propitiatoriū mutuo sese respiciebant. pa. 701. col. 1

LEVITICVS.

- 6 Sacerdos igni altaris ligna ministrabit. pa. 705. col. 1

NVMERI.

- 7 Aaron frater tuus erit propheta tuus, ille loquetur ad Pharaonem, p. 26. c. 2
- 16 Nos enim quid sumus, nec contra nos est murmur vestrum sed contra dñm pag. 29. col. 2. & pag. 30. col. 1
- 7 Aaron virga reliquas sapientium virgas deuorauit, pa. 97. col. 1
- 25 Facies in arca domini quatuor circulos aureos, pag. 164. col. 1
- 34 Moyfes velamine se cooperiebat, ne filij Israel vultum eius conspiciere possent, pag. 174. col. 1
- 4 Tabernaculum foederis sanctum sanctorum ingrediebatur Aaron & filij eius. pag. 48. col. 1
- 12 Cum Moyfes & Aaron soli in templo confedissent, subito nubis caligo apparuit. pag. 184. col. 2
- 22 Soluit linguam Deus asinæ Balaam, pa. 596. col. 2
- 22 Deus asinæ Balaam aperuit os, pa. 723. col. 1
- 11 Auferam à te spiritum meū. p. 736. c. 1
- Scitis

LIBER DEVTERONOMII.

- 4 Scitis quod docuerim vos p̄cepta, atq; iustitias, sicut mandauit mihi dominus, pa. 53. col. 2, & pa. 54. col. 1
- 4 Audi Israel p̄cepta & iudicia quæ ego doceo te. pa. 92. col. 2
- 4 Nunc Israel audi p̄cepta & iudicia quæ ego doceo te. pag. 102. col. 1
- 11 Ponite hæc verba in cordibus & animis vestris, suspendite ea pro signo in manibus, pag. 102. col. 2
- 32 Sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo, pag. 124. col. 1
- 5 Deus omniū rerum est creator, pagina 206. col. 2
- 4 Loquutus est dominus de medio ignis, & ostendit vobis pactum. pa. 232. col. 2
- 1 Montem populus ascendere non est ausus, ne moreretur, sed in valle remansit. pa. 349. col. 1
- 4 Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo, pag. 391. col. 2
- 11 Quod Schemulæ in frontibus manibus de lege portarent. pag. 656. col. 2
- LIBER IOSE.
- 20 Si quis esset homicidā ad malefactorum ciuitatem accurreret, vbi vsque ad summi Pontificis mortem esset, pa. 243. col. 2
- 1 Homicida post mortem summi pontificis in patriam liber redibat, pag. 296. col. 2
- 9 Iosue Hierico miro modo quomodo expugnauit, pag. 318. col. 2
- LIBER IVDICVM.
- 9 Arbores regem petierunt, p. 282. c. 1. & pag. 287. col. 1.
- 7 Gedeon Madianitarum ciuitatem sine armis expugnauit, p. 317. c. 2. & 318. c. 1
- 15 Fortitudo Samsonis tota in spū eius reposita erat, qui ab eius dependebat capillis. pag. 737. col. 2
- 14 In Samsone Deus excitauit spiritum fortitudinis, pag. 743. col. 1
- 14 Sanson saepe spiritum suum sopitū habebat. pa. 751. col. 2

bebat. pa. 751. col. 2

1. LIBER REGVM.

- 24 Saul ad purgandum ventrem in spelūcam est ingressus, pag. 29. col. 1. & 2
- 17 Cum arma Saulis Dauid esset indutus incidere non poterat, pagin. 203. col. 1
- 4 Reges tunc temporis vngebantur, pa. 210. col. 2
- 17 Dauid Goliath sine armis expugnauit, pag. 119. col. 1
- 21 Dauid panes propositionis comedit, pagina, 373. col. 1
- 16 Dauid pulsans citharam Saulis, demonem effugauit, pa. 650. col. 2
- 12 Quomodo Nathan ad Dauid peccatū præsentauit, pag. 656. col. 1
- 14 Ionathas in bello mel degustauit, pag. 668. col. 1
- 16 Abstulit dominus à Saule spiritū suū, pag. 737. col. 1
- 24 De ingressu Saulis in speluncam vbi Dauid latebat, pag. 774. col. 2

2. LIBER REGVM.

- 2 Samuel duplici tunica erat vestitus, pag. 246. col. 2
- 2 Patris vocem filij Leui non audierunt, pag. 642. col. 1
- 24 Ego sum domine, ego sum, qui peccauit, pag. 762. col. 2
- 12 De correctione Nathan ad prophetā Dauid, pag. 772. col. 1

3. LIBER REGVM.

- 3 Quia postulasti verbum hoc & nō petisti dies multos, pag. 79. col. 1. & 2
- 3 In somniis Salomon sapientiam obtinuit, pag. 184. col. 2
- 9 Deus in somnijs Salomoni apparuit, pag. 184. col. 2
- 3 Salomon in somniis sapientiā à Deo recepit, pa. 351. col. 1
- 22 Quis decipiet Achaz, pa. 354. col. 2
- 10 Regina Saba audita fama Salomonis in ciuitatē Ierusalē venit, pa. 409. c. 2
- 10 Ordo ministrantium in domo Salomonis. pa. 439. col. 2
- 9 Sufficit mihi domine, tolle animam meam. pag. 757. col. 1

4. LIBER REGVM.
 4 Helifeus giez cum baculo misit vt filium vtdua fuscitaret. pa.308.col.1
 5 Naaman Sirus septies in iordane se lauit.pa.308.col.2
 7 Vocem Dei non audierunt.pa.642.c.2
 3 Helifeus tribus regibus belli euentum fuscitauit ex musica coram se alata. pa.650.col.1
 3 Helifeum musica spiritum prophetandi fuscitauit.pag.751.col.1

1. LIBER PARALIPOMENON.

- 25 Dauid segregauit musicos in tépli mysterium.pa.650.col.1
 25 Dauid tres segregauit musicos. 751.c.2

2. LIBER PARALIPOMENON.

- 9 Regina Saba venit audire sapientiam Salomonis.pa.62.col.2, & pag.63.c.1
 Deus excitauit spiritum regis Perfarú pag.743.col.2

LIBER ESTER.

- 15 Retroposita dominæ suæ defluëtia humi vestimenta portabat,peg.98.col.1
 15 Duas secú ducebat ancillas.p.207.c.2
 IOB.
 28 Habet argentum venarum suarú principia & auro locus est, in quo conflatur,pag.142.col.2
 42 Inspienter loquutus sum,& quæ vltra modum excedunt scientiam meam. pag.194.col.1
 1 Nnnquid frustra Iob timet Deum. nú quid tn valasti, & operibus manuum suarum benedixeris,pa.332.col.2
 31 Si osculatus sum manum meam ore meo.pag.334.col.1
 14 Homo natus de muliere, breui viuens tempore,pag.334.col.2
 1 Dæmon à Dei præsentia exiuit,pa.352.col.1. & pa.353.col.1
 1 Vnde venis,pa.353.col.1 & col.2

- 31 Si comedi buccelã meam solus, si nõ ex veteribus ouium mearum calefacta est caro pauperis,pag.338.col.1
 4 Si ceperimus loqui tibi,forfitan molestè accipies,pag.442.col.1
 2 Scis si que vestibus sparserunt puluerem,pag.432.col.2
 33 Per somnium in visione nocturna,pa.443.co.2
 19 Simul venerunt latrones & fecerunt sibi viam per me.pag.448.col.1
 9 Exponuntur aliqua dicta Iob,ex capite.9,& cap.29. mira eloquëtia & rhetorico sermone,pag.586.col.1

PSALMI.

- 4 Multi dicunt, quis ostendet nobis bona. pag.58.col.1
 47 Ipsi videntes sic admirati sunt,pagina 98,col.1. & 2
 67 Dominus dabit verbum euangelizantibus,pag.101.col.1
 118 Aequitas testimonia tua, intellectú da mihi & viuam,pag.103.col.1
 118 Da mihi intellectum vt discam mandata tua.pag.103.col.2
 118 Quomodo dilexi legem tuam domine tota die meditatio mea est,pa.103,c.2
 90 Non accedet ad te malum & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo,pag.113.col.1
 123 Laqueus contritus est & nos liberati sumus,pag.114,col.2
 1 Et folium eius non defluet, & omnia quæcumque faciet prosperabuntur. pag.116.col.1
 142 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam,pag.120.col.1
 118 Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo,pag.123.col.1
 33 Gustate & videte quoniam suavis est dominus,pag.124.col.2
 36 Declina à malo & fac bonum,pag.124.col.2
 31 Couersus sum in erumna mea dum cõfigitur spina,pag.125.col.1

Omnes

- 46 Omnes gentes plaudite manibus, pag.616.col.1
 67 Dominus dabit verbum euangelizantibus,pag.624.col.2
 64 Ad te omnis caro veniet.p.628.c.2
 45 Iustitia tua his qui recto sunt corde pag,631.col.1
 84 Iustitia ante eum ambulabit, p.631.colu.2, & sic ibi in hac acceptio- ne aliã psal.exponuntur autoritates.
 113 Aures habet & nõ audiët,p.643.c.1
 142 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. pag.648.col.2
 ps. Da mihi intellectú dñe vt discã mã data tua,pa.657.col.1
 33 Gustate & videte quoniã suavis est dominus,pag.668,col.1
 49 Quare tu enarras iustitias meas, pagina.671.col.1
 21 Adhæsit lingua mea faucibus meis, pag.606,col.1.& 2
 113 Os habet & nõ loquëtur,p.706.c.2
 38 Concaluit cor meum intra me,& in meditatione mea exardescit ignis, pag.711.col.1.
 118 Os meum aperui & attraxi spiritú, pag.725.col.1
 142 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam,pag.741.col.2
 118 Os meum aperui,& attraxi spiritú. pag.738.col.2
 41 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me,137.col.1
 54 Iacta in domino sollicitudinem tuã, & ipse te enutriet,pag.137,col.1
 48 Ne timeas cû ditatus fuerit homo, vel cum multiplicata fuerit gloria eius, pag.137.col.1
 108 Ipsi detrahebant mihi, ego autem humiliabar,pag.137.col.1.
 37 Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, p.137.c.2
 118 Quomodo dilexi legem tuã dñe, tota die meditatio mea est.pa.163,c.1
 63 Accedet homo ad cor altú,& exaltabitur Deus. sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ corú.p.170,col.1
 118 Verbú tuú permanet in cælum & in sæculum sæculi,pa.204,col.2
 67 Dominus dabit verbú euangelizantibus in virtute multa. pa.205.c.1
 44 Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varieta te.pag.208,col.1
 49 Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum,pag.230.col.2
 88 Disposui testamentum electis meis, pag.231.col.2
 7 Arcum suum tetendit & parauit illum.pag.239.col.2
 31 In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te,pa.269.col.1
 118 Funes peccatorum circúplexi sunt me.pa.271.col.2
 67 Dñs dabit verbum euangelizantibus in virtute multa, pa.275.col.2
 84 Benedixisti dñe terrã tuã. p.313.c.2
 21 Iustitia & pax osculatæ sūt.p.314.c.1
 22 Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt,pa.348.col.1 (c.1
 36 Declina à malo & fac bonú.p.498.
 44 Diffusa est gratia in labijs tuis,pag.591.col.2
 39 Immisit in os meum canticum nouum.pag.595.col.1
 36 Os iusti meditabitur sapientiam. pagina.595,col.2
 68 Operuit confusio faciem meam. pagina 596,col.1
 33 Gustate & videte, quoniam suavis est dominus,pa.598,col.2
 PROVERBIA.
 25 Facta est quasi nauis institoris de lōge portans panem suú. pa.740.c.2
 29 Stultus profert totum spiritú suum simul,pa.743.col.1
 19 Pestilenti flagellato, stultus sapientior erit.pa.789.col.1
 25 Sicut qui multú mel comedit, non est ei bonum,pa.49.col.2.& 50,c.1
 34 Lamuelis visio qua crudiuit eum mater sua.pa.74.col.1

- 4 Ego filius fui patris mei tenellus & vnigenitus corā matre mea & docebat me. pa. 74. col. 1. & pa. 78. col. 2. & pag. 79. col. 1.
- 5 Iniquitates suæ capiunt impium & funibus peccatorum suorum constringitur. pa. 271. col. 2.
- 23 Prudentiæ tuæ pone modum. pag. 345. col. 2. & pag. 346. col. 2.
- 25 Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi. pag. 345. col. 2. & p. 346. col. 2.
- 30 Qui fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butirum, & qui vehementer emungit, elicit sanguinem. pag. 348. col. 1.
- 27 Laudet te os alienum & non tuum. pag. 379. col. 1.
- 23 Ne aspicias vinum cū in vitro flauescit, & c. pag. 424. col. 2.
- 25 Sicut qui multum mel comedit nō est ei bonum, ita. & c. p. 425. col. 2.
- 16 Cor sapientis erudit os eius. pag. 594. col. 1.
- 17 Homo stultus plaudet manibus. pa. 617. col. 1.
- 5 Bibe aquam de cisterna & deriuentur fontes tui. pag. 711. col. 2.

ECCLESIASTES.

- 2 Melius est ire ad domum luctus quā ad domum conuiuij. pa. 302. col. 2.
- 2 Melius est comedere & bibere. pa. 338. col. 2.
- 7 melius est ire ad domum luctus quā ad domum conuiuij. pa. 338. col. 2.
- 2 Oculi sapientis in capite eius. pag. 459. col. 2.

CANTICA.

- 4 Fauus distilans labia tua. pagin. 123. columna. 1.
- 4 Mel & lac sub lingua tua. p. 123. c. 1.
- 2 Surge propera amica mea, iā enim hyems transiit. pag. 236. col. 1.
- 2 Surge paopera amica mea & veni, iam enim hyems trāsiit, imber abiit & recessit, pag. 241. col. 1.
- 8 Fortis est vt mors dilectio. p. 266. c. 2.
- 7 Venter tuus sicut aceruus tritici va-

- latus liliis. pag. 282. col. 1.
- 2 Surge propera amica mea & veni, iam enim hyems, & c. pag. 411. col. 2.
- 5 Ego dormio & cor meum vigilat. pag. 444. col. 2.

SAPIENTIAE.

- 7 Inuocaui & venit in me spiritus sapientiæ. pag. 717. col. 1.
- 7 Optaui & datus est mihi sensus. pa. 724. columna 1.
- 6 Multitudo sapientiū fanitas est orbis terrarum. pa. 15. c. 2. & pa. 16. col. 1.
- 10 Dedit illi scientiam sanctorum, pa. 92. col. 1. & col. 2.
- 6 Multitudo sapientium fanitas est orbis terrarum. pag. 106. col. 2,
7. 8 Hanc amaui & exquisiui eam à iuuetute mea, & que fui spōsam mihi assumere. pag. 108. col. 2. & pag. 109. col. 1. & deinceps plenissime exponitur. & col. 2. & deinceps.
- 7 Vapor est virtutis Dei & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei. pag. 110. col. 1.
- 6 Clara est & que nūquam marcescit sapientia. pag. 115. col. 2.
- 8 Hanc amaui & exquisiui eam à iuuentute mea. pag. 299. col. 2.

- 7 Infinitus thesaurus est hominibus, pag. 299. col. 1.

7. 8 Capitula hæc explicantur. p. 310. c. 1.
- 6 Meliorem dicit sapientiam quā diuitiæ. pag. 310. col. 2.

- 1 In maleuolam animam non introibit sapientia. pag. 311. col. 2.

- 7 Vapor est virtutis Dei speculum sine macula. pag. 312. col. 1.

- 7 Est enim in illa spiritus intelligentiæ. pag. 463. col. 2.

ECCLESIASTICVS.

- 1 Initiū sapiētiae timor dñi. p. 168. c. 1.
- 3 Altiora te ne quesieris, pa. 50. c. 2. & 51. col. 1.
- 3 Non est tibi necessariū ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis. p. 93. c. 1.
- 9 Colloquium illius quasi ignis exardescit. pa. 72. col. 1.

O quā

- 14 O quā bona est substantia cui non est peccatū in cōscientia, pa. 333. c. 1.
- 15 Creauit Deus hominem, & reliquit eum in manu cōsiliij sui, pa. 263. c. 1.
- 15 Cibauit illum dominus pane vitæ, & intellectus. pa. 122. col. 2.
- 19 Omnis sapientia timor Dei est, pag. 311. col. 1.
- 24 Ego ex ore altissimi prodij, pa. 109. col. 2, & 110. col. 1.
- 24 Ego in altissimis habito, & tronus meus in columna nubis.
- 15 In medio Ecclesiæ aperuit os eius, pa. 595. col. 2.
- 29 Initium vitæ hominis panis & aqua, pa. 636. col. 2.
- 29 Confirma verbum & fideliter age cum illo, pag. 672. col. 1.
- 15 Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. pag. 672. col. 1.
- 15 In medio Ecclesiæ aperuit os eius, pa. 711. col. 2.
- 15 Impleuit eum dominus spiritu sapientiæ & intellectus, pa. 716. col. 1.
- 15 In medio Ecclesiæ aperuit os eius, pag. 722. col. 2.
- 8 Quia non cito profertur contra malos sententia, pa. 789. col. 1.

ISAIAS.

- 9 Vocabitur nomen eius admirabilis, princeps pacis, pa. 248. col. 2.
- 7 Nisi credideritis, non intelligetis, pag. 257. col. 1.
- 48 Laude mea infrenabo te, ne intercas. pa. 268. col. 2.
- 37 Ponam circulum in naribus tuis & frenum in labijs tuis, pa. 269. col. 1.
- 38 Ego dixi, in dimidio dierum vadam ad portas inferi, pa. 314. col. 2.
- 40 Omnis caro fenum, pa. 334. c. 2.
- 49 Vivo ego, quia his omnibus velut ornamento vestieris, pa. 439. col. 2.
- 11 Requiescet super eum spiritus consiliij, pag. 458. col. 1.
- 1 Derelinquetur filia Sion, sicut ciuitas quæ vastatur. pag. 504. col. 2.
- 11 Requiescet super eum spiritus domini. pag. 607. col. 1.

- 3 Pro eo quod filiæ Sion ambulauerūt, extēto collo, & plaudebāt, p. 616. c. 2.
- 11 Requiescet super eum spiritus domini. pa. 716. col. 2.
- 59 Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo non recedent, pag. 717. col. 1.
- 42 Ecce puer meus quem elegi posui super eum spūm meū. pa. 717. col. 2.
- 42 Ecce puer meus quem elegi posui super eum spūm meum. pa. 723. col. 1.
- 59 Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo. p. 723. c. 2.
- 2 Quiescite ab homine cuius spūs est in naribus eius, pag. 742. col. 2.
- 11 Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, p. 116. col. 2.
- 38 Cum ordiret subito cū non sperat succidit me, pag. 170. col. 2.
- 29 Obstupescite & admiramini, fluctuate & vacillate, claudete oculos vestros, pa. 170. col. 2.
- 6 Audite audientes, & nolite intelligere, videte visionem & nolite cognoscere, pag. 171. col. 2.
- 22 Quid tu hic, quasi quis hic, p. 172. c. 1.
- 5 Ve qui sapiētes estis in oculis vestris. pag. 178. col. 2.
- 39 Peribit sapiētia a sapiētibus, & intellectus prudētū abscondetur. p. 178. c. 2.
- 11 Egrēdiatur virga de radice leſse. pa. 179. col. 1.
- 66 Ad quē respiciam nisi ad pauperem cū, & contritū spiritu, pa. 180. col. 1.
- 40 Mutabunt fortitudinē, assument pēnas, vt aquilæ. pag. 191. col. 1. & col. 2.
- 60 Qui sunt isti qui vt nubes volant, pag. 191. col. 2.
- 6 Ve mihi quia tacui, quia vir polutus labijs ego sum. pa. 193. col. 2.
- 20 Conſtabunt gladios in vomeres & lanceas suas in falces. p. 203. col. 2.
- 7 Cum sagittis & arcu aggrediuntur illuc. pag. 240. col. 1.

IEREMIAS.

- 4 Paruuli petierunt panem, & nō erat qui frangeret eis. pa. 81. col. 2. & 82. c. 1.

- 26 In veritate misit me dominus ad me pag. 122. col. 1
- 23 Propheta qui habet somnium, narret somnium & qui habet sermonem meum loquatur sermonem meum, pag. 132. col. 1
- 23 In prophetis Ierusalem vidi adulterium & iter mendacii, pa. 133. col. 1
- 2 Tenentes legem nescierunt me, pag. 169. col. 1
- 1 A, a, domine Deus, quia nescio loqui, quia puer ego sum.
- 31 Ecce dies veniunt & feriam domini Israel & Iacob foedus novum, pag. 232. col. 2
- 31 Consumaui super domum Israel testamentum novum, legem meam scribam in visceribus eorum. pag. 238. col. 2
- 31 Novum creavit dominus super terram, foemina circumdabit virum. pag. 259. col. 1
- 13 Lumbare linu explicatur, p. 287. c. 1
- 13 Lumbare in foramine positum, pag. 308. col. 2
- 4 Dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum, pa. 502 col. 2. & pa. 503. col. 2
- 16 Ego mittam piscatorem multos, et piscabunt vos. pa. 648. col. 1
- 38 Hieremias a puteo exiit, panibus veteribus manus innitens. p. 704. c. 2
- 2 Tenentes legem nescierunt me. pa. 755. col. 1

BARUCH.

- 2 Statuam illis testamentum alterum sempiternum, pag. 232. col. 2

EZECHIEL.

- 29 Pone faciem tuam contra Pharaonem. pa. 595. col. 2
- 34 Du purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbastis. p. 672. c. 2
- 1 Quatuor habebat alas, duabus volabat, & duabus tegebant corpora, pa. 685. col. 2
- 1 Dum eleuabantur animalia, eleuabatur & rota, pag. 708. col. 2

- 3 Comede librum. pa. 712. col. 1
- 10 Sub alis animalium manus carneas portabant, pag. 712. col. 2
- 37 Ossa arida, audite verbum domini. pag. 729. col. 2
- 3 Fili hominis egredere in campum, pag. 757. col. 1
- 2 Fili hominis vade ad domum Israel, & loque verba mea ad eos. p. 133. c. 1
- 3 Fili hominis egredere in caput, & ibi loquar tecum, pa. 181. col. 1. & 182. c. 2
- 1 Quatuor animalia ipsi prophetae apparuerunt alas extendentia, supra quorum capita tronus erat. p. 190. c. 2
- 1 Erat rota in medio rotae. pa. 242. c. 1
- 2 Propheta vidit templum quod duas habebat ianuas. pag. 245. col. 1
- 1 Vidit rotam unam quae quatuor habebat facies. pag. 296. col. 1
- 10 Animalia quatuor volabant, carneas manus sub alis portantia. p. 329. c. 1
- 2 Cecidit propheta in faciem suam. pagina, 349. col. 1. & col. 2
- 16 Sumens de vestimentis meis fecisti tibi excelsa, pag. 428. col. 2
- 13 Ve ijs qui consuunt puluillos, pag. 449. col. 2
- 40 Fili hominis vide oculis tuis, & aribus tuis audi. pa. 458. col. 2
- 1 Animalia erant plena oculis ante & retro. pa. 459. col. 1
- 1 Cum starent dimittebantur poenae eorum, na cum fieret vox. p. 561. col. 1

DANIEL.

- 18 Per plurimos dies elanguit. p. 163. c. 2
- 3 & Rex Nabuchodonosor statuam fecit erigi, ut ab omnibus adoraretur, pa. 199. col. 2

- 4 Peccata tua elemosinis redime. pagina. 486. col. 2

OSEAS.

- 4 Peccata populi mei comedent sacerdotes. pag. 630. col. 2

AMOS.

- 3 Si est malum in ciuitate quod dominus non fecerit, pa. 354. col. 1
- 6 Ve vobis, qui opulenti estis in Sio & confiditis, pa. 585. col. 1

MATTHEVS.

- 23 Super cathedram Moyse sederunt Scribae & Pharisei. pa. 4. col. 2. & pag. 5. col. 1
- 10 Qui dederit calicem aquae frigidae. pa. 10. col. 1. & col. 2
- 5 Vos estis sal terrae. pag. 16. col. 1
- 13 Cum dormirent homines venit inimicus eius, & superfeminavit zizania. pag. 27. col. 2
- 7 Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos. pa. 37. col. 1. & col. 2
- 4 Dic ut lapides isti panes fiant, pag. 42. col. 1. in argumenti solutione.
- 11 Confiteor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, pa. 43. col. 2. & pag. 44. col. 1 in solutionibus argumentorum.
- 4 Dic ut lapides isti panes fiant. pa. 46 col. 1. & col. 2
- 13 Semen & verbum Dei, pag. 55. col. 1
- 7 Nolite sanctum dare canibus. pag. 56. col. 1. & 2
- 5 Audistis quia dictum est antiquis oculus pro oculo, & dentem pro dente. pag. 90. col. 1. & 2
- 5 Audistis quia dictum est antiquis, diliges proximum, & odio habebis inimicum tuum. pag. 90. col. 2 & pag. 91. col. 1.
- 5 Beati pauperes, Beati mites, Beati qui lugent. pa. 91. col. 1. & 2
- 7 Admirabantur turbae super doctrina eius. pag. 94. col. 1
- 11 Nemo nouit filium nisi pater, p. 49. c. 2
- 10 Nolite timere eos qui occidunt corpus. pa. 113. col. 2
- 24 Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. pa. 115. c. 2
- 5 Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. pa. 121. col. 1
- 24 Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. pa. 121. col. 2
- 11 Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. pag. 124. col. 1. & 2

- 7 Nec mittatis margaritas ante porcos. pa. 127. col. 2
- 13 Simile est regnum caelorum homini negotiatori quarenti bonas margaritas, pa. 127. col. 2. & pa. 128. col. 1.
- 13 Simile est regnum caelorum homini negotiatori, quarenti bonas margaritas, pa. 159. col. 1.
- 11 Tollite iugum meum super vos, & discite a me, pa. 168. col. 1
- 7 Intrate per angustam portam. pag. 168. col. 2
- 13 Vobis datum est nosse mysteria regni caelorum. pag. 172. col. 2
- 13 Incrassatum est cor populi huius, pagina. 172. col. 2
- 19 Sinite paruulos venire ad me. pag. 177. col. 1
- 11 Confiteor tibi pater caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus & reuelasti ea paruulis. pagina. 177 col. 2
- 7 Quaeite & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis. pag. 185. col. 2
- 5 Nisi iustitia vestra abundauerit plusquam Scribarum. pag. 197. col. 2
- 22 Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, pagina. 198. col. 1
- 24 Scripturas allegauit. Quare hoc. pagina. 200. col. 2
- 10 Nec faculum, aut baculum, nec peram portabitis. pag. 204. col. 1
- 24 Caelum & terra transibunt, verba autem mea. pag. 204. col. 2
- 26 Accipite & bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus. p. 233. c. 1
- 27 Velut tepali scissum est, pa. 236. col. 1
- 5 Gaudete & exultate quoniam merces vestra multa est in caelo. pa. 237. c. 1
- 5 Beati pauperes spiritu. pagina. 238. col. 2
- 10 Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem. p. 248. col. 1
- 6 Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. pa. 249. col. 1

- 10 Nolite portare faculum nec perā. 5 Vos estis sal terræ, ciuitas supra
pag. 252. col. 2. montem posita. Lucerna super can-
11 Tollite iugum meum super vos, iu- delabrum. pag. 337. col. 1.
gum enim meum suaue est, & onus 15 Sine causa colunt me docentes do-
meum leue. pag. 253. col. 1. ctrinas hominum. pag. 339. col. 2. &
21 Adducite mihi asinam & pullum pag. 341. col. 2.
alligatum cum ea. pag. 253. col. 2. 23 Super cathedram Moyfi federunt
13 Beati oculi qui vidēt quod vos vi- Scribæ & Pharisei. pag. 339. col. 1.
detis. pag. 258. col. 2. 9 Christum cum peccatoribus con-
11 Tollite iugum meum super vos. & uersatum, & comedisse asseritur. pag.
pag. 268. col. 1. 11 393. col. 1.
13 Simile est regnum cælorum fage- 9 Non est opus valentibus medico,
næ missæ in mare. pag. 269. col. 2. sed male habentibus. pa. 393. col. 2.
13 Simile est regnum cælorum fermē 5 Ego autem dico vobis non iurare
to. pag. 270. col. 1. omnino. pag. 372. col. 2.
13 Qui profert de thesauro suo noua 11 Confiteor tibi pater, quia abscon-
& vetera. pag. 275. col. 1. disti hæc à sapientibus & prudenti-
13 Seminantis parabola explicatur. bus, & reuelasti ea paruulis. pag. 376.
pag. 279. col. 2. col. 1. & deinceps.
5 Si pes tuus aut manus scandalizat 28 Docete omnes gentes baptizantes
te, abscede eum. pag. 281. col. 2. eos in nomine patris. pag. 388. col. 1.
13 Seminantis parabola explicatur. 5 Beati pauperes spiritu. Beati qui lu-
pag. 283. col. 1. & pag. 287. col. 1. gent. pag. 388. col. 2.
13 Vobis datum est nosse mysterium 5 Quicumque soluerit vnum de mā-
regni Dei. pag. 293. col. 2. datis istis minimis. pag. 389. col. 2.
56 Sic luceat lux vestra, vt videāt o- 28 Docete omnes gentes baptizantes
pera vestra bona. pag. 301. col. 2. eos. pag. 401. col. 2.
27 Heli, heli, Lamazabathani. pagina 23 Super cathedram Moyfi federunt
314. col. 1. Scribæ & Pharisei, quæcumque di-
13 Exit qui seminat, seminare. pagi. xerint facite. pag. 404. col. 2.
320. col. 1. 5 Nisi abundauerit iustitia vestra,
21 Plantauit vineam & locauit agri. pag. 411. col. 2.
pag. 320. col. 1. 8 Amen dico vobis, non inueni tan-
14 Quinque millia hominum in de- tam fidem in Israel. pag. 414. col. 2.
serto saturauit. pag. 321. col. 2. 12 Generatio mala & adultera signū
14 Misereor super turbam, quia iam quærit. pag. 414. col. 2.
triduo sustinent me. pag. 325. col. 2. 7 Attendite à falsis prophetis qui
6 Orantes nolite multum loqui. pa. veniunt. pag. 419. col. 1. & pag. 422
335. col. 2. col. 2.
24 Quoniam abundauit iniquitas, re 13 Cum autem dormirent homines,
frigescet charitas. pag. 350. col. 2. venit inimicus eius, & super semina-
25 Nescio vos. pag. 353. col. 2. uit zizania. pag. 423. col. 1.
6 Nesciat sinistra tua quid faciat dex- 16 Cauete à fermento Phariseorum,
tera tua. pag. 336. col. 1. pagina. 423. col. 2.
5 Sic luceat lux vestra coram homi- 18 Necessè est enim vt veniant scan-
nibus, vt videant opera vestra bona dala. pag. 434. col. 1.
pag. 336. col. 1. 18 Veruntamen ve homini per quem scan-

- scandalum venit. pag. col. 2.
13 Ne forte simul erradicetis & triti- 15 Misereor super turbam, quia iam tri-
cum. pag. 437. col. 1. duo sustinent me. pag. 519. col. 2.
5 Sic luceat lux vestra coram homini- 6 Beati pauperes spiritu. pa. 523. col. 1.
bus. pag. 447. col. 2. 11 Tollite iugum meum super vos. pa-
21 Homo erat pater familias qui plan- gina. 598. col. 2.
tauit vineam. pa. & col. vbi supra. 16 Ego veni in mundum, & iterum re-
21 Cum ergo venerit dominus vineæ, linquo mundum. pag. 627. col. 1.
quid faciet agricolis illis? pagina 5 Nisi abundauerit iustitia vestra plus-
452. col. 1. quam Scribarum & Phariseorum,
24 Quis putas est fidelis seruus & pru- pagina. 631. col. 1.
dens, quem constituit dominus su- 6 Attendite ne iustitiam vestram fa-
per familiam suam? pag. 453. col. 1. ciatis coram hominibus, pag. 631.
25 Domine, quinque talenta tradidisti col. 1.
mihi, ecce alia. pag. 454. col. 1. 6 Panem nostrum quotidianum da no-
13 Simile est regnum cælorum homi- bis hodie. pag. 636. col. 2.
ni negotiatori. pag. 455. col. 2. 15 Non est bonum sumere panem filio-
25 Tollite ab eo talentum, & date ei rum & mittere canibus. pagi. 637.
qui habet decem talenta. pag. 455. col. 1.
10 Cum steteritis ante reges & presides 13 Qui habet aures audiendi, audiat.
nolite cogitare quomodo. pagina pag. 644. col. 1.
464. col. 2. 21 De vinea agricolis locata. pagina
16 Beatus es Simon Bariona, quia caro 644. col. 2.
& sanguis non reuelauit. pagina, 21 De ficulnea cui Christus maledixit.
464. col. 2. pagina. 645. col. 1.
7 Docebat tanquam potestatem ha- 3 Genimina viperarū quis vos docuit
bens, pag. 477. col. 1. docuit fugere à ventura ira? pagi-
11 Confiteor tibi pater cœli & terræ, na. 645. col. 2.
quia abscondisti. pag. 489. col. 1. 11 Tollite iugum meum super vos. pa-
26 Domine quinque talenta tradidisti gina. 655. col. 2.
mihi, ecce alia quinque. pagi. 508. 7 Quid vides festucam fratris, & tra-
col. 2. beam in oculo tuo non vides. pagi.
5 Estote perfecti sicut pater vester cœ- 671. col. 2.
lestis perfectus est. pag. 508. col. 2. 7 Nolite sanctum dare canibus. pagi.
6 De dilectione inimicorum. pagina 679. col. 2.
508. col. 2. 5 Vos estis sal terræ. pag. 691. col. 2.
6 Damnatur nimia hominum sollicitu- 18 Melius illi fuisset vt suspenderetur
do. pa. 509. col. 2. mola asinaria ad collum eius. pag.
5 Vos estis sal terræ. pag. 545. col. 2. 699. col. 2.
10 Cum steteritis ante reges & presides 24 Quis putas fidelis seruus & prudēs.
nolite cogitare. pagi. 568. col. 1. & pagi. 704. col. 1.
pag. 575. col. 1. & pag. 576. col. 2. 6 Estote perfecti sicut pater vester cœ-
& pa. 578. col. 1. lestis perfectus est. pag. 707. col. 2.
17 Petite & accipietis, pulsate & ape- 7 Similis est viro sapienti, qui ædifica-
rietur vobis. pag. 578. col. 2. uit domum suam supra petram. pa-
6 Panem nostrum quotidianum da no gina, 714. col. 2.
10 Cum steteritis ante reges & presides 10 Cum steteritis ante reges & presides
nolite

INDEX LOCORVM.

- nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. pa. 744. col. 1
- 16 Ego dico tibi quod tu es Christus filius Dei viui. pa. 748. col. 2
- 23 Phariseos & Scribas varie reprehendit & acriter. pa. 757. col. 2
- 23 Super cathedram Moyfi ascenderunt Scribae & Pharisei, p. 777. c. 1
- 11 Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. pa. 788. c. 1
- 9 Vt vitam virgini cuidam restitueret. omnes foras eiecit. pa. 789. co. 2

MARCVS.

- 9 Qui dederit calicem aquae frigidae. pa. 10. col. 1. & col. 2
- 12 Venite occidamus eum & habebimus hereditatem eius. pa. 19. col. 1
- 6 Multi audientes admirabantur in doctrina eius. pag. 94. col. 1
- 1 Quanam doctrina haec noua, & processit rumor, pa. 96. col. 1
- 7 Misit digitos in auriculas eius, pag. 321. col. 1
- 9 Si pes tuus aut oculus tuus scandalizat te, erue eum & proijce abs te. pa. 372. col. 2
- 12 Quid ergo faciet dominus vineae pagina, 452. col. 1
- 1 Erat docens quasi potestatem habens, pa. 477. col. 1
- 1 Docebat tanquam potestatem habens. pag. 670. col. 1. & 2
- 10 Nemo nouit filium nisi pater. pa. 49 col. 2
- 11 Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud. pag. 108. col. 1. & 2
- 1 Quia respexit dominus humilitatem ancillae suae. pag. 180. col. 1
- 14 Qui non oderit patrem & matrem, adhuc & animam suam, pa. 202. c. 2
- 14 Compelle intrare ut impleatur domus mea. pa. 208. col. 2
- 22 Ecce duo gladij hic. pag. 210. col. 1
- 22 Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine. pag. 233. col. 1
- 12 Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat? pagin. 248 col. 1
- 10 Ve tibi Corozain. Ve tibi Betsayda quia si in Tyro & Sidone factae fuissent virtutes. pag. 259. col. 1
- 24 Necessesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege & prophetis de me. pa. 313. col. 2
- 1 Dabit illi Dominus Deus fedem Dauid patris eius, pag. 319. col. 2
- 14 Homo quidam fecit cenam magnam. pag. 320. col. 2
- 18 Respice, fides tua te saluum fecit. pag. 321. col. 1
- 14 Qui vult venire post me, abneget se metipsum. pa. 327. col. 2. in antecedentibus verbis expositum est.
- 12 Stulte hac nocte repetent animam tuam, pag. 350. col. 2
- 10 Qui vos audit, me audit. pa. 339. co. 2
- 24 Aperuit eis sensum ut intelligerent scripturas, pag. 370. col. 1
- 14 Si quis venit ad me & non odit patrem suum aut matrem, pa. 372. c. 2.
- 8 Non omnibus datum est nosse mysterium regni Dei, pag. 377. col. 2
- 24 Spiritus carnem & ossa non habet. pag. 380. col. 2
- 10 Dicite illis, appropinquabit in vos regnum Dei, pag. 388. col. 1
- 17 Factum est dum irent leprosi mandati sunt. pag. 422. col. 1
- 11 Omne regnum in se ipsum diuisum defolabitur

LVCAS.

- 16 Qui in minimo fidelis est & in magno fidelis est. pag. 10. col. 1
- 8 Semen est verbum Dei. pa. 55. col. 1.
- 8 Non omnibus, sed vobis datum est nosse mysterium regni Dei. pa. 56. c. 2 & pa. 57. col. 1
- 6 Audistis quia dictum est antiquis, oculus pro oculo. pa. 90. col. 1. & 2
- 4 Mirabantur in verbis gratiae quae procedebant de ore eius. pag. 94. col. 1

INDEX LOCORVM

- defolabitur. pa. 432. col. 2
- 10 Martha Martha sollicita es. pagina, 443. col. 2
- 11 Veruntamen quod superest, date elemosinam, & ecce omnia munda pa. 486 col. 2
- 12 Damnatur nimia hominum sollicitudo. pa. 509. col. 2
- 9 Qui me erubuerit & meos sermones erubescam & ego. pag. 559. col. 1
- 11 Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis, pag. 578. col. 2
- 11 Beatus venter qui te portauit, & vbera. pag. 591. col. 1
- 24 De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta. pag. 592. col. 1. & 2
- 21 Ego dabo vobis os & sapientiam. pagina. 595. col. 1
- 15 Imposuit ouem super humeros suos. pa. 621. col. 1
- 14 Sabbato manducare panem, pa. 636 col. 2
- 5 Per totam noctem laborantes nihil cepimus. pa. 646. col. 1
- 18 Ipsi autem nihil horum intellexerunt. pa. 677. col. 1
- 11 Si vos cum sitis mali nostris bona dare filijs vestris, quanto magis Deus dabit spiritum bonum petentibus se? pa. 727. col. 2
- 11 Quanto magis pater vester dabit spiritum bonum petentibus se. pa. 738 col. 1
- 19 Videns ciuitatem, fleuit Iesus illam. pa. 758. col. 1
- 10 Gratias tibi ago pater, quia abscondisti haec a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. pag. 759. col. 2
- 18 De duobus hominibus Phariseo & Publicano, ad templum venientibus pag. 762. col. 1
- 18 De cena, qua parata misit seruos suos. pag. 764. col. 1
- 7 Quid existis videre arundinem veneto agitatam. pa. 788. col. 1
- 1 Hic est qui venerat in virtute Eliae. pa. 788. col. 1
- 7 Filium viduae extra ciuitatem suscitauit. pag. 789. col. 2
- IOANNES.
- 8 Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi. pag. 518. col. 2
- 8 Diligite veritatem & veritas liberabit vos. pag. 518. col. 2
- 8 Propterea vos non auditis quia ex Deo non estis. pa. 519. col. 1
- 15 Mulier cum parit tristitiam habet. pag. 528. col. 2
- 3 Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. pag. 627. col. 1
- 1 Mundus eum non cognouit. pa. 627 col. 2
- 6 Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. pag. 627. col. 2
- 14 Vt cognoscat mundus quia diligo patrem. pag. 627. col. 2
- 14 Ego mittam vobis spiritum veritatis, pag. 627. col. 2
- 17 Non pro mundo rogo, pag. 627. c. 2.
- 17 Pater sancte. mundus te non cognouit, pag. 627. col. 2
- 8 Qui facit peccatum, seruus est peccati. pag. 629. col. 2
- 12 Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam ponat quis pro amicis suis. pa. 633. col. 2
- 6 Ego sum panis verus, qui de caelo descendi, pag. 637. col. 1
- 8 Propterea vos non auditis quia ex Deo non estis, pag. 643. col. 1
- 8 Propterea vos non auditis quia ex Deo non estis, pa. 644. col. 2
- 15 Iam non dicam vos seruos, sed amicos, pag. 663. col. 1
- 14 Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. pag. 663. col. 2
- 7 Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina mea an ex me sit an non. pag. 663. col. 2
- 7 Qui patris mei voluntatem fecerit, hic

- hic intelliget de doctrina mea, an ex me sit. pag. 666. col. 1
- 8 Qui sine peccato est vestrum, prim^o in eam lapidem mittat. pa. 671. col. 1
- 10 Verba quæ ego loquor vobis testimonium perhibet de me. p. 675. c. 1
- 5 Erat lucerna ardens & lucens, pag. 705. col. 2
- 6 Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt, pag. 720. col. 2
- 10 Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant, pag. 728. col. 2
- 8 Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, pag. 748. col. 2
- 2 Fecit flagellum de funiculis, pa. 757 col. 2
- 4 Leuate oculos vestros, quia segetes iam ad messem albæ fiunt, pag. 759 col. 1
- 8 Qui sine peccato est vestrum, prim^o in illam mittat lapidem. pa. 765. c. 2
- 13 De secreta correctione Christi ad Iudam proditorem. pa. 775, col. 2
- 9 In iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. pa. 173. col. 1
- 21 Ioannes supra domini pectus in cena recubuit, pa. 185. col. 1
- 8 Quis ex vobis arguet me de peccato. pag. 198. col. 1
- 18 Ego in hoc natus sum ut testimonium perhibeam veritati. pa. 198. col. 2
- 14 Ego sum via, veritas & vita, pag. 198 col. 2
- 10 Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me, pag. 201. col. 2
- 10 Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, si mihi non vultis credere, operibus credite. pag. 201. col. 2
- 15 Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, pa. 201. col. 1
- 18 Mitte gladium tuum in vaginam, pa. 203. col. 2
- 5 Scrutamini scripturas, illæ enim sūt quæ testimonium perhibent de me. pagina. 230. col. 2. & pag. 231. col. 1
- 16 Mulier cum parit tristitiam habet, pag. 235. col. 2
- 10 Consumatum est, pag. 236. col. 1
- 19 Militis lancea Christi latus perforatum est, pag. 239. col. 1
- 8 De adultera in adulterio deprehensa, quam Christus remisit, pag. 240 col. 2
- 9 De cæco cui die sabbati visum restituit. pag. 240. col. 2
- 16 Mulier cum parit tristitiam habet, pag. 241. col. 2
- 5 Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia quæcunq, audiui à patre meo, nota feci vobis. pa. 245. col. 1
- 4 Alij laborauerunt & vos in labores eorum introistis. pa. 245. col. 2
- 14 Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. pa. 247. col. 2
- 15 Hæc mando vobis, ut diligatis inuicem, pag. 249. col. 2
- 16 Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. pa. 249. col. 2
- 1 Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. pag. 258. col. 1
- 12 Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam, pag. 263. col. 1
- 10 Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant, pa. 274. col. 2
- 14 Pater maior me est, pa. 286. col. 2
- 11 Expedit ut vnus homo moriatur & non tota gens pereat. pag. 287. col. 2
- 10 Ego & pater vnum sumus, pa. 288. c. 1
- 5 Piscina erat Ierosolymis quæ omne morborum genus sanabat, pa. 370. col. 2
- 1 In principio erat verbum, pa. 312. c. 1
- 19 Diuiserunt sibi vestimenta mea, 9 Vnxit luto & saliuam oculos cæci nati, pag. 320. col. 2
- 11 Lazari resurrectio explicatur, pag. 322. col. 1
- 11 Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, pa. 322. col. 2
11. Tollite lapidem, pa. 323. col. 1.

Qui

- 11 Qui credit in me etiã si mortuus fuerit, pag. 337. col. 1
- 8 Si quis sermonem meum seruauerit mortem non videbit in æternum. pa. 337. col. 1. & col. 2
- 8 Cognoscetis veritatem & veritas liberabit vos, pag. 340. col. 1
- 18 Ceciderunt retrorsum Christi comprehensores, pa. 349. col. 1. & col. 2
- 10 Deambulabat Iesus in porticu Salomonis, & hiems erat, pag. 350. col. 1
- 18 Hiems erat, & stans Petrus calefaciebat se, pag. 350. col. 2
- 13 Et nox erat quando Iudas egressus est ab apostolorum collegio. pag. 350. col. 2
- 4 Mulier crede mihi, quia venit hora quando nec in monte hoc, pag. 341. col. 1
- 14 Pater maior me est, pag. 369. col. 1
- 10 Ego sum pastor bonus, pag. 397. col. 1
- 20 Beati qui non viderunt & crediderunt, pag. 414. col. 1
- 4 Quia iã nõ propter te credimus, pa. 416. col. 1
- 1 Elias es tu? pag. 430. col. 2
- 13 Recubuit in cena super pectus eius, pag. 442. col. 2
- 13 Cum recubisset super pectus Iesu, pag. & col. ut supra,
- 1 Confessus est, & non negauit, quia non sum ego Christus, pagina. 453. col. 2
- 15 Vos amici mei estis. si feceritis quæ ego præcipio vobis, pag. 509. col. 1
- Exiuit ergo sermo inter fratres quod discipulus ille non moritur, pa. 558 col. 2
- 15 Sine me nihil potestis facere, pa. 575 col. 1
- 6 Nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum à patre. pag. 579. col. 1
- 1 In principio erat verbum & verbum pa. 587. col. 1
- 13 Scitis quid fecerim vobis? si ego dominus, pag. 588. col. 2
- 7 Nunquam sic loquutus est homo, pag. 591. col. 2
- 15 De sanctissimo sermone post cenam ad discipulos habitã, pa. 589. col. 2
- 5 Scrutamini scripturas in quibus putatis vitam æternam haberi, pag. 23. col. 1. & 2
- 17 Hæc est vita æterna ut cognoscant te verum Deum, pag. 23. col. 2
- 6 Domine, quo ibimus, verba vitæ æternæ habes, pag. 23. col. 2. & pa. 24. col. 1
- 10 Ego sum pastor bonus, pa. 24. col. 1
- 10 Ego sum pastor bonus, pag. 24. col. 2
- 5 Scrutamini scripturas, in quibus putatis vitam æternam haberi, pa. 42. col. 2
- 15 Iam non dicam vos seruos sed amicos, pag. 43. col. 1. & col. 2
- 6 Facite homines discumbere. pa. 46. col. 2
- 16 Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. pa. 53. col. 1
- 16 Multa habeo vobis dicere, sed non portare modo. pa. 55. col. 2
- 12 Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, pag. 89. col. 2. & pa. 90. col. 1
- 16 Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi. pag. 93. col. 1
- 7 Mea doctrina non est mea, pag. 93 col. 2, & pag. 94. col. 1
- 6 Durus est hic sermo, & quis poterit sustinere, pag. 96. col. 1
- 14 Ego sum via, veritas & vita, pag. 101. col. 1
- 18 Ego in hoc natus sum, ut testimonium perhibeam veritati. pa. 101. col. 1
- 5 Scrutamini scripturas in quibus putatis vitam æternam haberi, pa. 101 col. 1
- 17 Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, pa. 108. col. 1
- 1 In principio erat verbum, pag. 110. col. 1
- 5 Scrutamini scripturas, ipsæ enim sūt qui testimonium perhibent de me. pag. 111. col. 1

Cognos-

- 8 Cognoscetis veritatem, & veritas li-
berabit vos. pa. 114. col. 2
- 17 Pater sancte serua eos vt sint vnum,
sicut & ego & tu, pag. 117. col. 2
- 15 Iam non dicam vos seruos, sed ami-
cos, quia omnia quæ audiui a patre
meo, nota feci vobis. pag. 127. col. 2
- 6 Verba quæ ego loquor vobis, spiri-
ritus & vita sunt. pag. 131. col. 1
- 17 Hæc est vita eterna, vt cognoscant
te verum Deum, & quem misisti Ie-
sum Christum. pa. 131. col. 2
- 6 Verba quæ ego loquor vobis, spiri-
tus & vita sunt. pag. 154. col. 1
- 8 An loquelam meam non cognosci-
tis, pag. 154. col. 2
- 14 Qui diligit me, diligetur à patre
meo, & ego diligam eum, & manife-
stabo ei me ipsum. pag.

ACTA APOSTOLORVM.

- 6 Non est æquum nos relinquere ver-
bum Dei & ministrare mensis, pa.
25. col. 1. & col. 2
- 2 Factus est repente de cælo sonus,
pa. 95. col. 1
- 2 Varijs linguis loquebantur apostoli
pag. 119. col. 2
- 9 Pauli conuersio egregie describitur
pag. 183. col. 1
- 7 Ecce video cælos apertos, & Iesum
stantem à dextris, pag. 350. col. 1
- 15 Quid tentatis imponere iugum su-
per ceruices discipulorum, pa. 344
col. 2
- 10 Petro linteamen quoddam apparuit
omnium animalium genere plenû,
pa. 345. col. 1
- 10 Surge, nam & ego ipse homo sum,
pag. 447. col. 1
- 7 Viri fratres & patres audite, pagina
550. col. 1
- 13 Viri fratres filij generis Abraham
pa. & col. vt supra
- 1 Præcepit eis ab Hierosolymis ne dis-
cederent, pag. 576. col. 2

- 1 Loquebantur varijs linguis aposto-
li, pa. 595. col. 1
- 1 Cepit Iesus facere & docere. pa. 676
col. 1
- 1 Cepit Iesus facere & docere. p. 703
col. 2
- 2 Apostoli erant omnes pariter in eo-
dem loco, pa. 726. col. 2
- 1 Ab Hierosolymis ne discederent,
pag. 745. col. 1
- 9 Paulum in terram prostrauit, pagina
749. col. 1. & 2

AD ROMANOS.

- 2 Gentes quæ legem non habent na-
turaliter ea quæ legis sunt faciunt.
pag. 58. col. 1. & 2
- 13 Omnis anima potestatibus sublimio-
ribus subdita sit, pag. 63. col. 2
- 14 Christus nobis passus est & resurre-
xit vt nemo nostrû iam sibi viuat,
pag. 83. col. 2 & 84. col. 1
- 8 Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei
sunt, Explicatur. p. 119. col. 2. & 120
col. 1
- 1 Inuisibilia Dei à creatura mundi per
ea quæ facta sunt, pa. 152. col. 1
- 13 Non sine causa gladium portat, vin-
dex enim est, pag. 208. col. 2
- 13 Nô est potestas nisi à Deo, Qui enim
potestati resistit, Dei ordinatione re-
sistit, pag. 209. col. 1
- 13 Omnis anima potestatibus sublimio-
ribus subdita sit, pag. 209. col. 2
- 6 Cum serui essetis, liberi facti estis iu-
stitiæ, pag. 254. col. 1
- 8 Non accepistis iterum spiritum ser-
uitutis in timore, pag. 255. col. 1
- 8 Quis nos separabit à charitate Chri-
sti, tribulatio an angustia, pa. 266.
col. 2
- 11 Nihil habentes & omnia possiden-
tes, pag. 267. col. 1
- 8 Diligentibus Deû omnia cooperan-
tur in bonum, pa. 271. col. 1
- 12 Sicut enim in vno corpore multa
membra

- membra habemus. pa. 328.
- 15 Quæcumq; scripta sunt. ad vestrâ do-
ctrinam scripta sunt. pa. 342. col. 1
- 12 Nô plus sapere quâ oportet sapere, sed
sed sapere ad sobrietatē, pa. 345. col. 2
- 1 Iustus ex fide viuit. pa. 335. col. 1
- 14 Bonû est non mâducare carnem, & nô
bibere vinum. pa. 348. col. 2
- 13 Quæ à Deo sūt, ordinata sūt. p. 376. c. 2
- 1 Qui veritatem Dei in iniustitia deti-
nent. pag. 405. col. 1
- 7 Infelix ego homo, quis me liberabit de
corpore mortis huius. pag. 410. col. 2
- 3 Arbitramur iustificari hominem per fi-
dem. pa. 427. col. 2
- 1 Dicentes se esse sapientes, stulti facti
sunt. pa. 458. col. 1
- 5 Gloriamur in tribulationibus scientes
quia tribulatio. pa. 583. col. 1
- 8 Misit Deus filium suû in similitudinē
carnis peccati. pag. 630. col. 1
- 6 Stipendia peccati mors. pa. 630. col. 1
- 8 Qui spiritu Dei aguntur hi filij Dei
sunt. pa. 732. col. 1
- 12 Spiritu feruentes, pag. 734. col. 2
- 9 O homo tu quis es, qui Dei volunrati
resistas, pag. 783. col. 2
- I. EPIST. AD CORINT.
- 1 Videte vocationē vestrâ fratres. 4. c. 1
- 3 Tanquã paruulis in Christo lac potum
dedi vobis. nô escã. 53. c. 1 & deinceps
- 12 Diuisiones gratiarum sunt idem autē
spiritus. pa. 64. col. 2
- 14 Mulieres in ecclesia taceant. pa. 70. c. 2
- 14 Si quid autem volunt discere. domi vi-
ros suos interrogent. pa. 85. col. 2
- 2 Oculus nô vidit nec auris audiuit, quæ
pparauit Deus diligentibus se. p. 94. c. 2
- 1 Nô in sapientia verbi, vt nô euacuetur
crux christi. pa. 96. col. 1. & col. 2
- 1 Vbi sapiens, vbi Scriba, nône stultâ fe-
cit Deus sapientiã huius mûdi. 97. c. 1
- 2 Non. n. iudicauit me scire aliquid inter
vos, nisi christum. & c. pa. 97. col. 1
- 2 Spiritus omnia scrutatur. etiã profun-
da Dei. pag. 119. col. 1
- 2 Neq. oculus vidit, neq. auris audiuit,
quæ pparauit Deus diligentibus se. 153. c. 1
- 1 Perdã sapientiã sapientû & prudentiã
prudentium reprobabo. pag. 171. col. 2
- 2 Nô. n. iudicauit aliquid scire inter vos
nisi Iesum Christum. pa. 183. col. 1
- 3 Neque qui plantat est aliquid neque
qui rigat, pa. 193. col. 1
- 13 Ex parte cognoscimus & ex parte pro-
phetamus. pa. 193. col. 1
- 11 Hic calix nouum testamētû est in meo
sanguine, pag. 233. col. 2
- 6 Empti estis pretio magnô, glorificate
& portate Deû in corpore vso, 234. c. 1
- 6 Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cû
eo. pag. 254. col. 2
- 3 Siue mundus, siue vita, siue mors, om-
nia vestra sunt, pa. 255. col. 1
- 3 Omnia vestra sunt, vos autē Dei. 267. c. 1
- 13 Si habuero omnē fidē ita vt môtēs trãf-
feram. pa. 335. col. 1
- 13 Cû venerit quod perfectum est euacua-
bitur quod ex parte est, pag. 345. col. 2
- 12 Alij datur operatio virtutum, alij pro-
phetia, pag. 370. col. 2
- 5 Si is qui frater nominatur inter vos est
fornicator. pag. 393. col. 1
- 3 Tanquam paruulis lac vobis potû de-
di non escam. pa. 378. col. 1
- 11 Audio scissuras esse inter vos. 433. c. 2.
- 5 Si is qui frater nominatur inter vos,
est fornicator, pag. 438. col. 1
- 5 Cû huiusmodi nec cibûsumere. 438. c. 2
- 10 Ego autē si adhuc hominibus placere
christi seruus non essem. pa. 452. col. 2
- 15 Gratia Dei sum id quod sū. pa. 455. c. 1
- 2 Spūalis iudicat omnia. pa. 460. col. 1
- 7 Dánatur nimia hominum sollicitudo,
pag. 509. col. 2
- 2 Veni non in sublimitate sermonis, pa.
568. col. 2. & 579. col. 2. & 580. c. 1. & 2
- 3 Ego plãtaui Apolo rigauit, Deus autē
incrementû dedit. pag. 579. col. 2
- 11 Vt nô cû hoc mûdo dánemur. 628. c. 1
- 15 Stimulus mortis peccatû est. p. 630. c. 1
- 1 Qui factus est nobis iustitia, sanctifica-
tio & redemptio. pag. 632. col. 2. Et sic
vide ibi acceptionem iustitiæ in alijs
scripturæ locis.
- 3 Ego plãtaui, Apolo rigauit. pa. 641. c. 2

- 3 Adhuc dū Moyſes legitur velamē poſi-
tū eſt ſuper inſipiens cor eorū. 665. c. 1
- 9 Caſtigo corpus meū & in ſeruitutē re-
digo, ne cum alijs prædicauero repro-
bus efficiar. p. 676. col. 1
- 13 Si linguis hominū loquar, & angelorū
charitatē aut nō habeā. pa. 677. col. 2.
- 9 Caſtigo corpus meum & in ſeruitutē
redigo. pa. 694. col. 1
- 6 Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cū
eo. pag. 709. col. 2
- 2 Sermo meus & prædicatio mea non in
pſuaſibilibus humanæ ſapientiæ ver-
bis. pa. 718. col. 1
- 6 Qui adhæret Deo vnus ſpiritus fit cū
eo. pag. 724. col. 2
- 2 Veni ad vos, non in ſublimate ſermo-
nis, pag. 734. col. 1
- 2 Sapientiam loquimur inter perfectos,
quā nemo principū cognouit. 745. c. 1
- 1 Fratres, gratias ago Deo ſēper pro vo-
bis, quia in omnibus diuites facti eſtis.
pa. 780. col. 2
2. EPIST. AD CORINT.
- 4 Deus qui dixit de tenebris lumē ſplen-
deſcere. pag. 3. col. 2
- 6 In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei
miniſtros. pa. 149. col. 2
- 13 An experimentū quæritis eius qui in
me loquitur Chriſtus, pag. 154. col. 1
- 3 Obtusi ſunt ſenſus eorum vſque in ho-
diernum diem, pag. 174. col. 1
- 3 Litera enim occidit, ſpiritus autem vi-
uificat, pag. 174. col. 2
- 10 In captiuitatē redigentes intellectum.
pag. 176. col. 2
- 3 Vbi ſpiritus dñi, ibi libertas. p. 254. c. 1
- 10 Captiuantes intellectū in obſequium
Chriſti, pag. 257. col. 2
- 3 Vbi ſpiritus dñi ibi libertas. p. 272. c. 1
- 3 Litera enim occidit, ſpiritus autem vi-
uificat. pa. 273. col. 1
- 11 Quis infirmatur & ego non infirmor,
pa. 329. col. 1. & 2
- 11 Ter naufragium feci. pa. 338. col. 1
- 4 Deus qui dixit de tenebris lucē ſplen-
deſcere. pa. 408. col. 2
- 4 Non ambulantes in aſtutia, neque adul-
- terantes verbum Dei. pag. 446. col. 2
- 12 Scio hominem qui raptus eſt in para-
diſum. pa. 457. col. 1
- 6 De pſectu & augmēto virtutū, 508. c. 2
- 4 Non prædicamus nosmetipſos, ſed Ie-
ſum Chriſtum, pag. 580. col. 2
- 11 Iterum dico, ne quis me exiſtimet inſi-
pientem, pag. 584. col. 2
- Per eccleſias inſatiabiliter decurrebat
Paulus, pag. 621. col. 2
- 5 Eum qui non nouerat peccatum pro
nobis peccatum fecit. pag. 630. col. 2
- EPIST. AD GALAT.
- 6 Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo a
liquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis
inſtruite. pag. 67. col. 1
- 6 Alter alterius onera portate, pa. 67. c. 1
- 5 Maniſta ſunt opera carnis, quæ ſunt
fornicatio, pa. 119. col. 1. & 2
- 2 Viuo ego iam non ego, ſed uiuit in me
Chriſtus, pa. 183. col. 2
- 4 Scriptū eſt qm̄ Abrahā duos filios ha-
buit, vnū de ancilla, alterū de libera.
pag. 250. col. 1
- 5 Vos in libertatē vocati eſtis, p. 255. c. 1
- 5 Si ſpū ducimini nō eſtis ſub lege. pag.
272. col. 1
- 4 Abrahā duos filios habuit, alterum de
ancilla, alterū vero de libera. p. 323. c. 1
- 5 Fructus autem ſpiritus, pax, gaudiū, &
charitas, pag. 380. c. 2
- 2 Si tu Iudeus cū ſis gētiliter uiuis, & nō
iudaice, quomodo gētes. & c. p. 461. c. 1
- 4 Filioli mei. pag. 562. col. 1
- 5 Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,
pag. 629. col. 1
- 3 Antequam veniret fides ſub lege cuſto-
diebamur. pa. 635. col. 2
- 5 Qui Chriſti ſpiritum non habet, hic
non eſt eius. pag. 732. col. 1
- 6 Vos qui ſpūales eſtis inſtruite. 765. c. 2
- EPIST. AD EPHEſIOS
- 6 Noſtræ ſalutis lorica in qua poſſimus
extinguere. pag. 46. col. 1
- 4 Vt digne ambuletis uocatione qua vo-
cati eſtis. pa. 65. col. 1. & 2
- 4 Solliciti ſeruare vnitatē ſpiritus in vin-
culo pacis. pa. 117. col. 2

- 5 Sacramentū hoc magnū eſt, ego autem
dico in Chriſto & Eccleſia. pa. 236. c. 2
- 5 Sacramentū hoc magnū eſt, ego dico
in Chriſto & Eccleſia. pag. 243. col. 1
- 5 Sacramētū hoc magnū eſt. p. 292. col. 2
- 5 Sacramentū hoc magnū eſt. pa. 306. c. 1
- 4 Ipſe dedit quosdam quidē apoſtolos,
quosdam autem, pa. 439. col. 2
- EPIST. AD PHILIP.
- 4 Si qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ hæc
cogitate, q̄ & didiciſtis, & accepitiſtis,
& audiſtis, & viditiſtis in me. p. 135. c. 1.
- 3 Cōuerſatio noſtra in cæliſ eſt, p. 329. c. 1
- 1 Qd̄ ſi viuere in carne hic mihi. 410. c. 2
- 4 Damnatur nimia hominum ſolicitudo
erga temporalia. pag. 509. col. 2
- 4 Fratres mei chariſſimi & deſideratiſ-
ſimi gaudiū meum, pa. 561. col. 2
- 2 Hoc ſentite in vobis, quod in Chriſto
Ieſu, pa. 587. col. 2
- EPIST. AD COLOSSEN.
- 1 Qui eſt imago inuiſibilis Dei, p. 312. c. 1
- 2 Nemo vos iudicet in cibo aut potu, pa.
345. col. 1
1. EPIST. AD THESALONICEN.
- 5 Spūm qui in vobis eſt nolite extingue-
re. pa. 734. col. 2
- 2 Ideo & nos gratias agim⁹ Deo, quoniā
cū accepitiſſetis à nobis verbū auditus
Dei, accepitiſtis illud non vt verbum
hominum, pag. 153. col. 1. & 2
2. EPIST. AD THESALONI.
- 2 Fratres, ſtate, & tenete traditiones. pa.
375. col. 1
1. EPIST. AD TIMOTHEVM.
- 2 Docere autē mulieri nō p̄mitto, 70. c. 2
- 5 Qui ſuorum & maximē domesticorū
curam non habet, p. 81. c. 2 & 83. c. 1
- 2 Mulier in ſilētio diſcat cū omni ſubie-
ctiōne. pa. 84. col. 1
- 3 Mulieres ſimiliter pudicas, non detra-
hentes, pa. 84. col. 1. & 2
- 4 Hæc proponens fratribus bonus eris
miniſter Chriſti, nutritus verbis fidei.
pag. 153. col. 1. & 2
- 4 Dū venio attende lectioni. pa. 154. col. 2
- 5 Teſtor corā Deo & Chriſto Ieſu vt hæc
cuſtodias. pag. 155. col. 2
- 5 Dū venio, attende lectioni, pag. 163. c. 1
- 4 Hæc proponens fratribus, bonus eris
miniſter Chriſti, pa. 299. 1
- 4 Prohibentes abſtinere a cibis quos
Deus creauit. pa. 347. col. 1. & 2
- 4 In nouiſſimis temporibus inſurgent,
prohibentes nubere. pa. 348. col. 1
- 4 In nouiſſimis temporibus diſcedent
quidam à fide. pa. 428. col. 1
- 1 Quā quidam repellentes naufragauc-
runt à fide. pa. 678. col. 2
- 5 Peccatē corā omnib⁹ argue. p. 788. c. 2
2. EPIST. AD TIMOTHEVM.
- 4 Teſtificor coram Deo & Chriſto Ieſu
prædica verbum. pag. 26. col. 1
- 4 Ego enim iam delibor & tempus meæ
reſolutionis inſtat, pag. 121. col. 2
- 1 Formam habe ſanorum verborū quæ
à me didiciſti. pag. 156. col. 1
- 4 Teſtificor corā Deo & Chriſto Ieſu, præ-
dica verbū, erit enim tempus cum ſa-
nam doctrinā nō ſuſtinebūt, p. 156. c. 2
- 3 Tu vero permane in his quæ didiciſti
ſciens quod ab infātia ſacras litteras
noſti, pa. 161. col. 2
- 3 Omnis ſcriptura diuinit⁹ inſpirata vti-
lis eſt, pag. 312. col. 2
- 4 Coaceruabunt ſibi magiſtros prurien-
tes auribus, & ad fabulas conuertentur,
pag. 343. col. 1
- 2 Stultas & ſine diſciplina quæſtiones
de vita. pa. 391. col. 1
- 4 Ad ſua deſideria coaceruabūt ſibi ma-
giſtros prurientes auribus, p. 449. c. 2
- 4 Erit enim tempus cū ſanam doctrinam
non ſuſtinebunt, pag. 473. col. 1
- 4 Non ſumus adulterantes verbū Dei ſi-
cut & cæteri. pag. 473. col. 2
- 4 Prædica verbū, inſta oportune impor-
tune. pag. 574. col. 1
- 4 Argue, obſecra, increpa, cum omni pa-
tientiā & doctrinā. pag. 517. col. 1
- 4 Argue, obſecra, increpa. pa. 79. col. 2
- AD TITVM.
- 2 Adoleſcentulas, vt viros ſuos ament.
pa. 38. col. 1. & col. 2
- 1 Idem explicatur quod. 2. Timo. 4. pag.
157. col. 2

- 1 Oportet autem episcopum amplecti si-
delem sermonem, vt potens sit exhor-
tari in doctrina sana, & eos qui con-
tradiciunt arguere. pa. 161. col. 2
- 2 Apparuit gratia, benignitas & humani-
tas saluatoris nostri Dei. pag. 253. col. 1
- 3 Apparuit benignitas & humanitas sal-
uatoris, pag. 294. col. 1
- 10 Hæreticum hominem post primam &
secundam admonitionem deuita. pag.
437. col. 2
- 2 In omnibus te ipsum præbe exemplū
bonorum operum. pag. 670. col. 1
AD HEBREOS.
- 5 Etenim cū deberetis magistri esse pro-
pter tempus. pa. 53. col. 1 & col. 2
- 1 Qui cum sit splendor & figura substan-
tiæ eius, pa. 110. col. 2
- 9 Et ideo noui testamenti mediator est
Christus, vt morte intercedente, pag.
232. col. 1
- 9 Christus assistens pontifex futurorum
bonorum, pag. 234. col. 2
- 10 Vmbra habet lex futurorū bonorū,
nō ipsam imaginem. pa. 237. col. 1
- 9 Christus assistens pontifex futurorum
bonorum, introiuit semel in sancta æ-
terna redemptione inuenta. p. 243. c. 2
- 11 Veteris testamenti patres in fide & Ie-
su Christi spe saluati sunt, pa. 244. c. 2
- 9 Christus verus fuit propitiatorium, me-
diator & aduocatus inter Deum &
homines, pag. 246. col. 1
- 2 Vt per mortem liberaret eos qui per to-
tam vitam erant obnoxij seruituti, pa.
255. col. 1
- 10 Vmbra habet lex futurorum bono-
rū non ipsam imaginē, pa. 293. col. 2
- 7 Nihil ad perfectum adduxit lex, pagi.
293. col. 2
- 1 Multifarie multisque modis olim Deus
loquens patribus, pa. 293. col. 2
- 1 Qui cum sit splendor gloriæ, & figu-
ra substantiæ eius, pa. 312. col. 1
- 11 Fides est sperandarum substantia rerū
argumentū non apparentiū. pa. 415. 1
- 11 Diuinū lucrū depingitur. pa. 454. col. 1

IACOBI.

- 3 Si autem equis in ora frena mittimus.
pa. 269. c. 2
- 4 Qui amicus est huius mundi, inimicus
Dei constituitur. pag. 628. col. 1
I. EPIST. PETRI.
- 3 Parati semper ad satisfaciendum omni-
poscenti vos rationem, pag. 165. col. 1
- 2 Subiecti estote omni humanæ creatu-
ræ propter Deū. pa. 209. col. 2
II. EPIST. PETRI.
- 3 Charissimus noster Paulus secundum
datam sibi sapientiam scripsit episto-
las, pa. 37. col. 2, & 38. col. 1
- 1 Non enim voluntate humana allata est
aliquando prophetia. pa. 197. col. 1
- 1 Spiritu factō inspirati loquuti sunt fan-
cti Dei homines, pag. 370. col. 1
- 1 Non enim voluntate humana allata est
prophetia. pa. 442. col. 1
I. IOANNIS EPIST.
- 2 Vnctio eius docebit vos de omnibus,
pag. 11. col. 1
- 1 Quod vidimus quod manus nostræ tra-
ctauerunt de verbo vitæ. pa. 258. col. 2
- 2 Fratres nolite diligere mūdum neque
ea quæ in mundo sunt, pag. 628. col. 1
- 2 Quidquid est in mundo est concupis-
centia carnis, pa. 628. col. 1
APOCALIP.
- 3 Vtinam frigidus esses aut calidus, &c.
pa. 106. col. 1
- 5 Vidi in dextera sedentis in trono librū
quēdā, intus & foris scriptū. p. 180. c. 2
- 4 Mittentes coronas suas de capitibus
suis, pag. 194. col. 2
- 12 Cū primus angelus sedē in alto & simi-
lem esse altissimo cōcupisceret, omni-
cum expoliavit gloria, pa. 199. col. 2
- 6 Sustinete modicum donec impleatur
numerus fratrum vestrorū, pag. 331. c. 2
- 4 Viginti quatuor seniores circumami-
cti stolis albis & in capitibus eorum
coronas aureas pa. 560. col. 2
- 2 Habeo aduersum te pauca, quōd pri-
mam charitatē reliquisti. p. 738. c. 1

FINIS.

Index generalis insignium sententiarum

QVAE IN HOC OPE RE CONTINENTVR.

ABEL occisus imaginē factō-
rū, qui pro Christo sunt per-
secuti gessit, pa. 306. c. 1. b c.

Abundantia doctrinæ,
quare tāta fit nostris tempo-
ribus, pag. 139. col. 2. b c

Abstinentia & ieiunia christianorū fan-
ctissime instituta, pag. 346. col. 2. a b c,
A D,

Adulteriū concionatoris, in quo maxi-
me fit, pag. 128. col. 2, c. & sequentibus

Adulteriū & mendaciū concionatorū
quod fit, pag. 133. col. 1. a b c,

Adam ex luto Deus produxit vt homo
attēdens suū infimum esse non euanescat
pag. 305. col. 1. c, & col. 2. a,
A F.

Affectio ad concionatoris doctrinam,
auditori manū porrigit, pag. 13. col. 1. a.

Affectio cordis virtutis anima est &
vita, pag. 238. col. 2. a b c. & 239. col. 1. b c.
A G.

Agnus, quid significet, pa. 181. col. 2. a b.
A L.

Alexandrini episcopi mirum prodigiū
pag. 38. col. 2. a b,

Ala prædicatorum quibus in altum se-
leuant, pag. 191. col. 1, a b c, & col. 2. a b c,

Alia sunt quæ pulpitem, alia vero quæ
cathedram concernunt, pa. 497. c. 1. b c

Alapa siue palmarū percussio quæ in
concione fit, quid sit & vnde originem
traxit, pa. 615. col. 2. a b c,
A M.

Ambitio dignitatum damnatur, pag.
22. col. 1. a b,

Amicis suis Deus scripturæ secreta
patefacit, pag. 166. col. 1. b c. & col. 2. a b,

Amicitia Christi, causa fuit suis disci-
pulis sacramenta detegendi, pa. 245. col.
1. b c. & col. 2. a b,

Amicorum conditio est nichil sibi se-
creti reseruare, pa. 245. col. 2. a b.

Amor quomodo libertatem & impe-
rium in homine generat, pa. 251. c. 2. a b c

Amor leue & suaue reddit christianæ
legis pondus, pag. 253. col. 1. b c.

Amor mundi captiuum hominem red-
dit, pa. 260. col. 2, a b c. & 261. col. 1. a b c
& col. 2. a b c.

Amantiū mundi, mira stoliditas & be-
stialitas depingitur, pag. 261. col. 1. b c. &
col. 2. a b c. & pa. 262. col. 1. a.

Amor duplex, concupiscentiæ & ami-
citiæ, pag. 264. col. 2, c & sequentibus.

Amor amicitiae nisi morte, nunquam
rumpitur, p. 266. c. 2. a b c. & 267. c. 1, a

Amicitia vera non verbis sed operib⁹
abundat, pag. 335. col. 2. a b c,

Amicus de amici indigentia sollicitus
esse debet, pag. 235. col. 2, a b c,

Amicitia hodierna non nisi linguæ est
garrulitas quædam, pa. 336. col. 1, a b.

Amicitia Dei conditio est, continuo
amicos suos laborib⁹ implere & erumnis
pag. 336. col. 1. b c, & col. 2. a b.

Amicis suis & sanctis Deus scripturæ
secretum aperire voluit, pag. 489. c. 1. a b,

Amicitia vera, describitur, pag. 509.
col. 1, a b.

Amor parētū erga filios, p. 509. c. 1. b c.

Amicitia, nullū sibi secretum reseruatur
sicut nec diuitias, p. 662. c. 1. b c, & c. 2, a b

Amicis suis Deus, semper pectoris sui
secreta reserauit, pag. 662, col. 2. a b c, &
663. col. 1, a b c, & col. 2, a b c. & 664. col.
1. a b c, & col. 2, a b c

AN.

Anima, quomodo dupliciter accipitur
pa. 633. col. 1, a b c,

Animam amando, quomodo perditur
pa. 633. col. 2. a b,

Animā pro amicis exponere quomodo
maior omnium est charitas. p. 633. c. 2, b,

Apostolis, duo erāt annexa, videlicet
charitatis opera exercere & prædicare
pag. 25. col. 2. a b.

Appetitus naturalis adherendi bono
& fugiendi malum, explicatur. pag. 57. c.
2. a b c. & pag. 58. col. 1. a b c.

Apostolorum cum Christo amicitia;
causa fuit, sibi sacramenta detegendi, pa.
65. col. 2, c

Apostolorum præceptor, quare Chri-
stus

AA stus

stus fuit, pag. 66. col. 2. a b

Apostoli, sola diuina veritate armati, vniuersum mundum prostrauerunt, pag. 115. col. 1. a b c

Apostolos quare elegit Christus piscatores ignaros, pa. 204. col. 1. b c

Apparuit benignitas & humanitas saluatoris, explicatur pa. 294. col. 1. b

Apostoli, à reformatione vitæ & pœnitentia hominum, suam inceperunt prædicationem. pa. 388. col. 1. a b.

Apostolis, moralem doctrinam Christus præcepit prædicare. pag. 388. col. 1. c & col. 2. a b.

Apostolorum electio quare ex infima plebe à Christo facta est pag. 576. col. 1. c. & col. 2. a b.

Apostoli Pauli mirabilis cōuersio, quare sic à Deo fuerit facta, p. 577. col. 1. a b c

Apostoli, quomodo non in omnibus à nobis sunt imitandi, pag. 577. col. 2. a b c

Apostoli, ab ipsa diuina manu, mirabiliter sunt formati, pag. 577. col. 2. a b.

Apostolis qualem formam religiosam viuendi Christus præstiterit, pag. 725. c. 2. b c. & 726. col. 1. a b c

Apostoli, & prophetæ, & sancti, quare tam audaces in sua stiterunt prædicatione pag. 754. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

A Q.

Aqua quomodo varie in sacris accipitur litteris, pa. 638. c. 2. c. & 639. co. 1. & 2.

A R.

Artes omnes quomodo ad perfectionis culmen peruenierunt, pag. 17. co. 1. b & sequentibus.

Arte omnia egēt, & arte perficiuntur abūde declaratur p. 59. c. 1. b. & sequentibus.

Artifices virtutis describuntur in omni genere laborum. pag. 149. col. 2. a b c. & 150. col. 1. a.

Arma concionatoris sunt scriptura sacra pa. 161. col. 1. a b. & col. 2. a b.

Arcus est scriptura sacra, p. 239. c. 2. b c

Arcum suum dominus tetedit quomodo intelligitur. pa. 240. col. 1. a b c.

Arbores petierunt regem quomodo in-

telligatur. pa. 282. col. 1. a b c.

Ars perficit naturam explicatur plenè, pa. 597. col. 1. a b c, & col. 2. a b c & 598. col. 1. a b c. & pa. 267. col. 2. a b c,

A S.

A sinam & pullum alligatū soluere, quid significet, pa. 253. col. 2. b c.

A V.

Authoris christianissima ad episcopos & concionatoris exhortatio. pa. 30. c. 1. b c. & col. 2. a b.

Auiditas nimia prædicandi, grandè in concionandi officio peperit iacturam. pa. 17. col. 1. a.

Audaces in sacras litteras, quomodo à Deo flagellantur, pag. 48. col. 2. b c, & pag. 49. col. 1. a b,

Authoris intentum, in indagandis sacramentis explicatur, pag. 323. co. 2. b c & col. 1. a b c & 324. col. 1. a b c.

Auditorè à prædicatore moueri vnde proueniat, pa. 12. col. 1. b c.

Auditoris efficaciter mouetur volūtas si prius eius vincitur intellectus, p. 12. c. 1. c

Auditoribus documentum perutile. p. 15. col. 2. b.

Auditores quomodo verbū Dei à concionatoribus dispositum accipere debēt pa. 54. col. 2. b c.

Auditoribus solum datum est sincere verbū Dei audire & expositam legem recipere, pa. 60. col. 2. b c.

Auditoris modus & industria, vt ex concione fructum percipere possit describitur p. 67. c. 1. c. & c. 2. a b c, & 68. c. 1. a b c

Auditores, maximè in scriptura sacra instruendi sunt, pag. 103, col. 2. a b c & 104, col. 1. a b c.

Auditorum rusticitas & vulgaritas maximum parat euangelicæ prædicationi nocuentū. pa. 129. col. 2. c.

Auditores in ordinatam ducūt vitā, dū prædicatores speculum sacre scripturæ eis non proponūt, p. 139. c. 1. a b. & c. 2. b c

Auditor claudicat dū veritatē scripturæ testimouijs roboratam non audit pag. 143. col. 2. a.

Au-

Auditores ex vigore litteralis sensus mouendi sunt, & quare, pag. 280. col. 1. c. & col. 2. a b c

Auditorū est officium, doctrinam quam doctores & prædicatores docēt omni sinceritate & subiectione, reuerēter recipere, pag. 377. col. 2. a b c. & 378. col. 1. a b

Auctoritas & opinio concionatoris maxime pōderat vt auditores moueātur, pag. 469. col. 1. a b c.

Auditor, veritates optime dispositas à concionatore naturaliter appetit p. 572. col. 2. b c. & col. 2. a b c. & 573. col. 1. a b c & col. 2. a b.

Auditor veluti infirmus, in concione reficiendus est, pa. 573. col. 2. c & 574. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Auditor in concione cōstitutus more in firmi reficiendus est pag. 516. col. 2. a b & 517. col. 1. a b c.

Auditor qui in concione non mouetur sermonem non audire dicitur, pag. 642. col. 1. b c & col. 2. a b c & 643. co. 1. a b c.

Auditores, veluti infirmi in concione reficiendi sunt pag. 657. col. 2. b c & 658. col. 1. a b c.

Auditor peccato infectus velut brutū animal in concione mouendus est. pag. 658. col. 2. b c & 659. col. 1. a b c.

Austeritatem vitæ Christus post baptismū in deserto assūpsit pag. 694. col. 1. a b

B A.

Baptismus Christi in iordane, quare factus fuit. pag. 675, col. 2. a b.

B E.

Beatitudines euangelij, explicatur, pag. 91. co. 1. c & col. 2. a b c.

Beatitudinis felicissimus status describitur. pag. 111. col. 2, a b c

Beatitudinis imago & splendor in sacris existit litteris, pag. 108. col. 1. a b

Bellum Gedeon contra Madianitas in carnationis mysterium signat, pa. 318. co. 1. b c

Beatitudinum materia tractatur, pag. 331. col. 2. a b c

Sub benedictione Dei, diuitias posside-

re causa est vt in augmentum crescant & prosperentur, pa. 332. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Cum benedictione Dei, diuitias possidere, quid sit, pag. 332. col. 1. a b

Benedictio veterum patrum, quam suis præstabant filijs, quanti erat pretij & momenti. pag. 332. col. 1. b c. & col. 2. a

Benedictioni Dei, quia veteris testamenti patris diuitias submittebant, dictiores inter oēs mundi fuerūt. pa. 332. col. 2. b c.

Sine benedictione ciborum comedentes, maxime reprehenduntur. pa. 333. col. 2. a b c. & 334. col. 1, a b c

Beatitudinum materia, ex Matthæi 5. cap. differitur, pa. 388. col. 2. c. & 389. col. 1. a b c. & col. 2, a b.

B O.

Boni viri & religiosi, qui pro Christo labores tolerant, quantum sibi solatij elicere debent, quia dominus de eorum consolatione maxime curat, pag. 330. col. 2. c & 331. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Bona conscientia temporalia bona possidere quantum diuiti conducatur. pag. 333, col. 1, b c. & col. 2. a b c

Bona conscientia in rebus temporalibus quid sit, pag. 333 col. 1. a b c

Bonitas concionatoris quomodo doctrinæ adiuncta auditorem maxime mouet, & in virtutis via consolatur, pag. 702 col. 2, a b c. & 703. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 704. col. 1. a b c, & col. 2, a b c

Boni concionatoris vita ipsius doctrinæ nerui quidam sunt, qui doctrinam fortificant, pag. 714. col. 1. a b c & col. 2. a b c

C A.

Calix aquæ frigidæ res magna est, pag. 10. col. 1. c

Calicis aquæ frigidæ merces. pag. 10 col. 2. a

Calicis aquæ frigidæ, virtus & calor pag. 10. col. 2. a.

Canonici iuris professores quomodo & quando concionari habeant. pag. 40 col. 1. c. & col. 2. vsque in finem capituli.

AA 2 Carnis

Carnis & sanguinis saporem, homo a se ipso abijcere debet ut celestius aliud esse induat, explicatur. pag. 89. col. 2. b c & pa. 90. col. 2. a b c & pa. 91. per totam.

Cadere in aliquem linguæ lapsū, cur Deus factos suos quādoque permittat, p. 461. col. 1. a b c & col. 2. a b c,

Caro tripliciter accipitur. pa. 628. col. 2. a b c & deinceps.

Caro in homine, est esse tenerrimum & compatiētē pximi miserijs. p. 730. c. 2. b c.

CHA.

Charitatem primam perdere quid sit, explicatur. pa. 738. col. 1. b c & in sequentibus.

CE.

Certitudo grādis coronæ laboris nostri, pag. 121. col. 2. a b c

CI.

Cibus sanctæ scripturæ qualiter fumen dus sit. pag. 50. col. 1. b c.

Circuli quatuor, arce testamenti quatuor signant euangelistas. pa. 164. col. 2. b

Circūstātiæ virtutum, maxime sunt curandæ, ne in morte defraudati homines inueniantur, pag. 499. col. 1. a b c

CO.

Cōiuiū quinq. panū quod Christus in deserto parauit quid significet. pag. 46. col. 2. b c.

Coniugatorum antiquus status. pa. 85. col. 2. c & 86. col. 1. a.

Coniugatorum, pax & conformitas. pag. 86. col. 1. a b.

Cognitio Dei in terra, vita eterna appellatur. pag. 108. col. 1. b c.

Consciētīæ puritatē, Deus ab homine summe exposcit. pag. 121. col. 1. a b c.

Consolatio & recreatio, quæ ex lectione scripturæ sacre elicitur, pag. 138. col. 1, b c, & col. 2. a.

Cor hominis, varie impellitur, pag. 162. col. 2. a b.

Cor qualiter intra se ipsum incaleat & amorem excitet, pa. 163. col. 2. a b.

Cor hominis incrassatum habere, quid sit. pag. 172. col. 2. b c.

Conuersio mirifica apostoli Pauli describitur, pag. 183. col. 1. a b c. & col. 2, a b c.

Cordis affectionem & spiritum, Deus ab homine in virtute petit, pag. 238. col. 2. b c & pag. 239. col. 1. a b c.

A contemplatiuæ vitæ exercitio, feruentissimus habet oriri zelus, ad charitatis exercenda opera, pag. 328. col. 2. b c & 329. col. 1. a b c & col. 2, a b.

Conuiuiorum inter christianos corruptela, pag. 329. col. 2. c. & 330. col. 1. a b c.

Cōcionatoris excellentia & perfectio est scripturæ sacre in dicendo, proprietatē seruare, pag. 344. col. 2. a b c

Cōcionator dum prædicat scire debet virtutis & peccati faciem depingere. pa. 344. col. 2. a b c

Concionatoris humilitas & prudentia lectione scripturæ, pa. 345. col. 2. c & 346. col. 1. a b c.

Concionatoris error est, in lectione scripturæ, omnia deglutire ad prædicandum neque aliquid relinquere scire, pag. 346. col. 1. b c.

Comprehensores Christi, tempore passionis retrorsum cecidisse, quid significet pag. 349. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Conuiuij dissolutio & periculum, pag. 339. col. 1. a b c.

Concionatoris potissima pars quomodo electio doctrinæ est, dum studet, pag. 382. col. 1. c. & col. 2, a b c. & 383. col. 1. a b c

Cōcionatorum vitium, qui omne quod legūt in pulpito euomūt. pa. 384. c. 1. a b c

Concionatorum vitium, qui nullam ad auditorum qualitatem, attentionem habent pag. 385. col. 2. b c. & 386. col. 1. a b.

Concionatorum vitium, in prædicandis curiosis & inutilibus quæstionibus pag. 391. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Concionator more venatoris auditorē insequi debet. p. 518. col. 1. c. & col. 2. a b c

Concionatorum error qui se totos in alterius dicēdi stilū transformant suū naturale esse relinquentes, pag. 601. col. 1. c & col. 2. a b,

Concionator, quantumcūque egregius

gius, nō in omnibus imitandus est, p. 601. col. 2. b c & 602. c. 1. a b c & 603. c. 1. a b c

Concionator frigidus & infusus quomodo sese ad concionandum exercere habeat, pa. 606. col. 1. a b c. & col. 2. a b c & 607. col. 1. a b c,

q̄ cōcionator auditorē moueat, triumphus quidā est victoriæ de qua maxime gaudere habet, pag. 643. col. 2. a b c,

De conuersione peccatoris, pag. 643. col. 2. a b c,

Concionator, quatuor alas habere debet, duab⁹ corpus tegere debet & duab⁹ volare. pag. 685. col. 2. c. & 686. col. 1, a b

Concionatoris optima vita ipsius doctrinæ lac quoddā est q̄ spiritū & vitā doctrinæ præstat, pag. 713. col. 2. a.

Concionatorem seipsum prædicare, quid sit. pag. 446. col. 2. a b c

Concionatores, propter suum cōmodū concionantes. pag. 448. col. 1. a b c

Concionatores temporalis lucri gratia prædicantes latrones dicuntur pag. 448. col. 1. b c & col. 2. a b,

Concionatores seipfos prædicantes, p̄ Deum quasi per pontem transeunt. pag. 448. col. 2. a b.

Concionatores seipfos prædicantes, quomodo adulteri vocantur, pag. 448. col. 2. b c. & 449. col. 1. a b c,

Et quam maxime offendant pag. 249. col. 1. a b c,

Concionatores seipfos prædicantes veritatem prædicare non audent, pag. 449. col. 1. c & col. 2. a b c,

Concionator, circumspectus habet esse in eis quæ prædicat, pag. 456. col. 1. b & deinceps.

Concionator, per diuersos authorum libros diuersti non debet sed vnus sibi eligendus est in quem transformetur, pag. 470. col. 1. b c & col. 2. a b c.

Concionator, à suo initio quomodo in grauissimis authorum libris enutrirī debet, si, perfectus euadere appetit, pag. 475. col. 1. a b c & col. 2. a b c

Concionator papirorum sermonibus

insistere non debet, pag. 477. col. 1. b c & deinceps.

Cōcionator quomodo perfectus efficiatur artifex pag. 478. col. 1. a b c.

Concionatores, in sui initio quō sermo nes studere habent. pag. 478. col. 2. b c & 479. col. 1. a b c.

Concionator, quomodo proprie scripturā sacra afferre debet, p. 487. c. 1. a b c

Concionator, ex multis libris vnū præcipue eligere debet cui maxime insistat pa. 487. col. 2. a b c & 488. col. 1. a b.

Concionator optimus, prius habet esse legis præceptor, & omnia legere. pa. 500. col. 1, a.

Concionatoris consumati sapientia, hæc esse debet ex veteris testamēti lectione, veritates euangelicas illustrare, pag. 532. col. 2. b c & 533. col. 1. a

Concionator, semper pro sapientibus studere habet si perfectus vult euadere cōcionator, p. 540. col. 2. c. & 541. c. 2. a b

Concionator duo semper amplecti habet scilicet & studium orationem, pag. 579. col. 1. b c & col. 2. a b.

Cōciliorum lectio christianæ vitæ utilissima est. p. 500. c. 2. b c & 501. c. 1. a b c

Conciliorum lectio vitæ christianæ imago, & viuendi forma est. pa. 500. col. 2. b c & 501. col. 1. a b c & deinceps

Conuersio Pauli, pag. 749. col. 2, a b c

Corripiendi sunt homines in concione, dupliciter, alia enim bono, alia malo præstanda est correctio, pag. 763. col. 2. a b c & 764. col. 1. a b c.

Corripiendi sunt auditores in cōcione non equaliter, sed iuxta personarum qualitatem pag. 768. col. 1. b c & deinceps.

Correctio & magnatum reprehensio, qualiter in concione fieri debet, pag. 771. col. 1. a b c vsque in finem capituli.

Correctio prophetæ Natã & singularis industria, lucrãdi David. p. 772. c. 2. a b c & 773. c. 1. a b c & c. 2. a b c

Correctio publica & accerrima, publicis & obstinatis peccatoribus danda est pag. 785. col. 2. c & 786. col. 1. a b.

Correctio duplex, publica & secreta & quomodo & quando fieri debeant, pa. 788. col. 2. b c. & 789. col. 1. & 2.

Correctio hominibus vulgaribus, quomodo facienda. p. 790. col. 1. & deinceps, CV.

Curiosi nō sunt qui rectius de fide sentiunt, pag. 49. col. 2. b c

Curiosi & rebelles potentiarum vsum peruertunt, pag. 51. col. 2. a b

Curiosi hominis ingenium in scrutandis diuinis, frangitur, pag. 68. col. 2. b c. & 69. col. 1. a

Curiosi hominis ingenium, cum paulatim hæreticum facit, pag. 69. col. 1. a

Curiositatis vitium malum ex bono fugerit, & hominem hæreticum facit, pag. 425. col. 2. b c

Curia quomodo locus est, vbi grandis viget vitiorum multitudo, pag. 513. col. 1. b c. & col. 2. a b c

In curia necessaria nimis est doctrina, quæ vitia extirpet, & colligationes & ambitiones dissoluat, pag. 513. col. 2. a b

C R E.

In creatione mundi Deus sapientiam, potentiam, & bonitatem demonstravit, pag. 237. col. 2. b c. & pa. 238. col. 1. a b

C R I.

Christus in cruce dormiens Euam eductam esse ex Adæ costâ, ipso dormiente significat, pag. 296. col. 1. b

Christus cum peccatoribus quomodo humanissime se gessit, pa. 371. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Christiani antiqui & apostoli quomodo hoc nomine Fratres sese appellabant, pag. 558. col. 2. b c. & 559. col. 1. a b c

Christianorum flagellum quâdo de christianitatis nominibus dedignantur, pa. 559. col. 1. a b c. & col. 2. a b

Christus quod potens erat in sermone quod intelligitur, p. 592. col. 1. c & col. 2. a b c

Christus & apostoli & sancti omni loco & tempore prædicabant, pa. 618. col. 2. a b c. & 619. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

In Christi præsentia omnis humana fa-

cientia vilescit, pa. 96. col. 2. a b c

Christus etsi natura hominem se monstrabat, verbis tamen Deum se ostendebat, pag. 154. col. 2. a b c

Christus prædicando Iacob imaginem tenebat pellibus indutas habens manus, pag. 154. col. 2. b c

Christianæ legis inimici & corruptores qui sint, pag. 161. col. 1. c. & col. 2. a

Christus dominus qualiter per mortem suam septem sigillos libri aperire meruit, pag. 180. col. 2. a b c. & 181. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Christum dominum agnum fuisse occisum explicatur, pa. 181. col. 1. a b c

Christus quando in cruce dixit, Confusum est, quid significet, p. 236. col. 1. b c.

In Christi passione velum esse scissum, quid significet, pag. 236. col. 1. c. & col. 2. a

D A.

Dauid in multis Christi imago fuit, & figura, & quare, pa. 319. col. 1. c. & col. 2. a

Dauid egregia conditio, p. 762. col. 2. a b c

D E.

Dei mira industria erga malos concionatores, pag. 3. col. 1. b c. & col. 2. a b c

Dei mirabile artificium in pessimos concionatores, pag. 4. col. 2. a b c

Deus fauet malo concionatori, propter doctrinam suam auctoritatem, pa. 5. c. 2. a b

Dei conditio est debiliora & infirma mundi extollere, pag. 77. col. 2. a b

Deliramentum concionatorum, qui sacram non prædicant scripturam, pa. 142. col. 1. b c

Dextera & sinistra quid designent, pa. 150. col. 1. a

Denuotare oportet hominem suum carnis & sanguinis esse, vt aliud nouum acquirat, pag. 183. col. 2. a b c. & 184. col. 1. a b c

Dei contemplatio humilem valde hominem reddit, pa. 192. col. 2. a b c

Deos se appellantes statim Deus decessit, p. 199. col. 2. a b c. & pag. 200. col. 1. a

Deuotio, fidei est fructus, p. 230. c. 1. a b

Deuotiones populi christiani quales esse debeant, pa. 230. col. 1. a b c.

Deo

Deo seruientes, alij ex lege alij ex amore, p. 273. col. 2. c. & p. 274. c. 1. & 2. a b c

Dei loquutiones metaphoricè quomodo accipiendæ, pagin 279. col. 2. a b c

Dei misericordia erga nos, pag. 225. col. 2. c & 226. col. 1. a b c.

Dei misericordiam viscera, pag. 226. col. 1. a b c.

Defectus qui in moderno concionandi modo oriuntur, pag. 622. col. 2. a b c & 623. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

D I.

Diues avarus, pag. 150. col. 2. b c

Diuisio scripturæ sacræ in nouum & vetus testamentum, pag. 230. col. 2. a b c & deinceps.

Dilectio inimici & amici quomodo exercenda, pag. 249. col. 1. a b c.

Diuitis avari cæcitas & dementia, describitur, p. 262. col. 1. a b c & col. 2. a b.

Diuitiarum compedes sunt ipsius hominis, pag. 262. col. 2. b.

Diuitiarum hominem captiuant & seruum reddunt, pag. 262. col. 1. a b c.

Diuitiarum sunt quæ imperant & homo qui obedit, pag. 262. col. 1. a b c.

Diuitiarum frenesis & excecata mens describitur, pa. 302. col. 2. b c & 303. col. 1. a b c.

Diuites qualiter diuitijs vti debeant factis explicatur, pa. 330. col. 1. c & col. 2. a b

Diuitum rusticitas & bestialitas depingitur, pag. 333. col. 1. c. & col. 2. a.

Diues in sæno sedere habet ante bonorum temporalium sumptionem, pag. 334. col. 1. c & col. 2. a b c.

Diuitum avaritia damnatur, pag. 338. col. 2. b c & 339. col. 1. a b c.

Diuitiarum hæredibus relictæ quod malum aut bonum in se habeant, pag. 339. col. 1. a b

Differentia inter sanctorum & aliorum doctorum doctrinam describitur, pag. 467. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Diuitiarum multæ & profectus quæ in sanctorum doctrina reperiuntur describuntur, pag. 468. col. 1. a b.

Dilectio inimicorum tractatur, pa. 508

col. 2. b c.

Diuitiarum nimia cupiditas, pagina. 509. col. 2. a b.

Differentiam inter humanam & euangelij rhetoricam, pag. 557. col. 2. a b c & 558. col. 1. a.

Differentia prædicandi iustis aut peccatoribus describitur, pag. 513. col. 1. c. & 514. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Diuitum itatus quomodo à concionatore prædicari habeat, pag. 522. b.

D O.

Docere, prædicatoris potissima est pars, pa. 12. col. 2. a b.

Docere potentissima est prædicationis pars, pag. 13. col. 1. a.

Docere populum totius concionis substantia est & cor, pag. 14. col. 1. a.

Doctus vir etsi frigidus sit & insulsus, sufficiens est diuini verbi contionator, p. 15. col. 2. a.

Docere euangelium cuius sit professionis, pa. 16. col. 2. b c.

Docendi munus non omnibus esse concessum plenissimè differitur, pag. 47. col. 2. a b c & pag. 48. vsque in finem capitis.

Docere populum quid sit, pag. 87. col. 1. b c & col. 2. a b c.

Doctrina sacra, supercælestis est necessaria scientia quæ hominem ad regnum cælorum format & disponit, pag. 88. col. 2. a b c.

Doctrina sacra quod supercælestis sit scientia multis & grauissimis probatur rationibus, p. 89. col. 2. a b c. & deinceps.

Doctrina sacra est que fortius rebellem hominis animum vincit & prosternit, pag. 98. col. 2. b c

Docere scripturam sacræ in concione qualiter habeat intelligi, pag. 133. col. 2. a b c, & 134. col. 1. a b c & col. 2. a

Docere in pulpito non substantialia legis, sed sterilia & curiosa, quod malum generat, pag. 141. col. 1. a b c

Dolendum est concionatores scripturæ sacræ imaginem auditoribus non proponere, pag. 151. col. 1. c. & col. 2. a

Doctrina concionatoris, scripturæ testimonij firmata, vim magnam & efficaciam habet, pa. 157. col. 1. a b c.

Dona spiritus sancti super quem requiescant, pa. 178. col. 2. c & 179. col. 1. a

Doctores sancti, legis christianæ sūt organa, pa. 289. col. 2. b

Doctrina quæ ex litterali sensu educitur, suauis & libentius auditores ample xantur, pa. 341. col. 2. a b c. & pa. 342. col. 1. a b c, & col. 2. a b,

Doctrina sacra quomodo virga Aarō sit, pa. 347. col. 2. b c, & 348. col. 1. a b c

Doctrina iuxta auditorum qualitatem formata est, pa. 384. col. 1. c. & col. 2. a b c & 385. col. 1. a b c

Doctrina moralis ad predicandū quomodo eligenda sit, pa. 386. col. 2. & deinceps

Doctrina prophetarum vitæ reformationem semper concernit, pa. 390. col. 1. b c. & col. 2. a b c & deinceps

Doctrina prophetarum prope semper non blanda & suavis auditorum est palatio, sed rigida & amara, pa. 390. col. 1. c & col. 2. a b c. & 391. col. 1. a b c

Doctrina sanctorum, vitæ semper reformationem intendebat, pa. 391. col. 1. b c

Doctrina illa his temporibus magis est necessaria, quæ homines bonos quam sapiētes reddat, p. 392. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Doctrina à malis etiam concionatoribus accipienda est, pa. 404. col. 2. c & 405. col. 1. a b c

De doctrina philosophorum parū semper in concione miscendū & quomodo pag. 417. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Doctrina & scientia in concionatore linguam eius excitat & os eius aperit ut abundanter concionetur, pa. 594. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Doctrina dum concionatori deficit, quod de se ipso molat necessariū est suas quidem imaginationes prædicans, pag. 594. col. 2. a b c

Doctrina concionatoris quomodo ignis est & ignis cōditiones seruet, pa. 705

col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 706. col. 1. a b c

Doctrina boni concionatoris fortius quam mali mouet & vnde proueniat, p. 710. col. 1. a b c & col. 2. a b c & 711. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Docebat Christus tanquam potestatem habēs, & vnde hoc proueniebat, pag. 716 col. 2. b c

D V.

Dulcissima hominum cōtemplatio est orbis conditi attentio & rerum omnium ordo, pag. 63. col. 1. a b c.

E C.

Ecclesiæ grandis autoritas, pa. 212. col. 2. a b.

Ecclesiastici qualiter patrimonium christi habent expendere, pa. 234. col. 1. a b c & col. 2. a b c

Ecclesiæ pulchritudo describitur, pa. 282. col. 2. a b c

Ecclesiastes liber, penitentis hominis imago est, pa. 309. col. 2. b c & 310. col. 1. a

Ecclesia christiana quam demissa hodierna die remanserit quo ad mores, describitur, pa. 504. col. 2. a b c & 505. col. 1. a b c & col. 2. a b c

E D.

Educatio liberorum, pa. 58. col. 1. b c & 59. col. 1. a b c

E L.

Eloquentia nuda, periculosa res est, pa. 15. col. 1. a

Elegantius nichil esse debet, predicatore euangelico, pa. 8. col. 2. b c

Eloquens & perfectus concionator describitur, pa. 129. col. 1. a b

Electio concionatorum à Deo mirifica & artificium, pa. 182. col. 1. b c

Eloquentiam maximam Prophetæ & euangelistæ in suo scribendi stilo seruauerunt, pa. 581. col. 2. a b c & 582. col. 1. a b c & 583. col. 1. a b c, & deinceps.

Eloquentia sacræ scripturæ, quomodo humanam eloquentiam excedit, pa. 582. col. 2. a b c & 583. col. 1. a b & deinceps.

Eloquentia mira quam propheta Iob suis obseruauit verbis, pagina. 585. col. 2. c.

2. c & 586. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Eloquentia mira quam Ioannes euangelista in initio sui euangelij seruauit, pa. 587. col. 1. a b c. & col. 2. a b

Eloquentia quam Paulus suis seruauit verbis, pa. 587. col. 2. b c & 588. col. 1. a b c

Eloquentia quam christus seruauit, in loquutione euangelij, cum pedes discipulorum labit, pa. 588. col. 2. a b c

Eloquentia maxima quam euangelista Ioannes seruauit in enarratione euangelij mandati, pa. 589. col. 1. a b c & col. 2. a.

Eloquentia christi in sermone post cenam ad discipulos habito, p. 589. col. 2. b c.

Eloquentia dulcissima dicendi in christo omnes ad se attrahebat etiam inimicos, pa. 590. col. 2. a b c & deinceps.

E P.

Episcopi officium, magisterium pastorale denominari vnde originem traxit pag. 22. col. 2. b & 25. col. 1. a b.

In episcopos, terribilis diui Pauli comminatio de predicatione euangelij, pa. 26 col. 1. a b.

Episcoporum attentio circa alios inquirendos concionatores, pa. 26. col. 2. b c & deinceps.

Circa episcoporum gregem predicatorum labores describuntur, p. 27. col. 1. a b c

Inter episcopos & reliquos concionatores, vnde quando sit orta non tam pia affectio plene & christiane describitur, pa. 27. col. 2. b c & deinceps.

Episcoporum culpas, in conspectu populi euomere, nō expedit, pa. 28. col. 2. b c & 29. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

In episcopos delinquere quam sit graue, pa. 29. col. 2. c & pa. 30. col. 1. a b

Episcopum publice a concionatore reprehendi maximum generat incōueniēs pag. 30. col. 1. a b.

Episcopi, quales & quomodo teneantur inquirere concionatores, pa. 141. col. 2. a b c. & pa. 142. col. 1. a.

Episcoporum status qualiter a concionatore predicari habeat, pa. 522. col. 2. b

Episcopi, quem modum predicandi tenere debeant, pro suis ouibus, pag. 525. col. 2. b. c. & 526. col. 1. a b c

E V.

Euangelica lex, veteris legis flos & veritas, pag. 54. col. 1. b c.

Euangelium predicare quid sit, pa. 88. col. 1. a & 87. col. 1. b c.

Euangelij viuendi forma angelorum potius quam hominum est, pag. 92. col. 1. c & col. 2. a b.

Euangelij doctrina quod diuina & supercelestis sit scientia, ostenditur ex vndecim ipsiusmet euangelij & Pauli locis Primus, a pa. 91. col. 2. a b c vsque ad pag. 96. col. 1. c & col. 2. a b c.

Euangelij grandis virtus, pag. 101. col. 2. a b c,

Euangelium, hominis est sollicitus pedagogus, pa. 10. col. 2. b c.

Euangelij veritas suos eripit & protegit amatores pag. 115. col. 1. a b c.

Euangelium, libertatis lex appellatur, pag. 253. col. 2. c & 254. col. 1. a b c

Euangelium quomodo omnes hominis potentias alligare dicitur, pag. 263 col. 1. a b c & col. 2. a b c & deinceps.

Euangelium ars est quæ hominis naturam infrenat, & domat, explicatur satis pa. 267. col. 2. b c & 268. col. 1. a b c.

Euangelium qualiter iugum sit ceruicæ hominis comprimens, pa. 268. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Euangelium frenum hominis est, quo eius infrenatur natura, pag. 268. col. 2. a b c & 269. col. 1. a b c.

Euangelium inter omnes mundi viuendi leges, solum appellatur frenum hominis, & quomodo, pag. 269. col. 1. a b c.

Euangelica lex, inter omnes alias leges sola est, quæ hominis sensualitatem comprimit pag. 269. col. 1. a b c.

Euangelium, ad piscandos homines, proprie rete dicitur, pag. 269. col. 2. b c.

Euangelium, quomodo fermentum dicitur quo hominis natura conficitur, p.

259.col.2.c & 270.col.1.a.

Euangelium, quomodo omnibus membris hominis, regulas viuendi. sigillatim inponat, pag. 270. col. 1. c & col. 2. a b

Euam eductam esse ex Adæ costa, Christi matrimonium cum ecclesia signat, pag. 306. col. 1. a b.

Euangelium in quo Christus quinque milia hominum ex quinque panibus & duobus piscibus saturauit, exponitur integre, pag. 325. col. 2. b & deinceps.

Euangelium vos estis sal terræ tractatur, pag. 389. col. 2. b c.

Euangelij litteram, qualiter concionator, dum prædicat, seruare habet, vt extra eam non prædicet explicatur satis, pag. 391. col. 2. b c & 392. col. 1. a b.

Euangelica præcepta, in pacificam hominum vitam, sunt ordinata, pag. 412. col. 1. a b.

Euangelium, vos estis sal terræ differitur, pag. 545. col. 2. a b c.

Euangelium. quis ex vobis arguet me de peccato, quod quinta dominica quadragesimæ decantatur qualiter sit prædicandum, pagin. 518. col. 2. a b c & 519. col. 1. a b c.

Euangelium vbi Christus refecit multitudinem ex quinque panibus, quomodo prædicandum sit, pag. 519. col. 2. a b c & 520. col. 1. a b c & col. 2. a b.

Eucharistiæ sacramentum, qualiter concionator populum docere habet pagina. 521. col. 2. a b

Euāgelium, vos estis sal terræ, exponitur, pag. 691. col. 2. b c, & deinceps.

EX

Exhortatio ad concionatores christianissima, vt fideliter euāgelicam prædicationem in Deum dirigāt, pa. 451. col. 2. a b c & 452. col. 1. a b c

Exhortatio singularis ad concionatores, q̄ doctrinam operibus associare tenentur, pa. 682. col. 2. c. & 683. col. 1. a b c. & col. 2. a b. c. & deinceps.

Exhortatio ad concionatores euangelicos vtilissima quidem & notanda admo-

dum, pag. 700. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & deinceps.

EZ.

Ezechielem, in terram esse prostratum, quid significet, pag. 182. col. 1. b c & col. 2. a b c.

FA:

Ad fabulas conuerti auditores quando dicuntur, pag. 132. col. 2. a b

Facies diuinæ scripturæ, spiritus litteræ est, pag. 174. col. 2. a b c.

Falsos prophetas & prædicatores qui homines fallant, quare Deus permittit. pag. 201. col. 1. a b

Facies Dei sunt Patriarchæ, prophætæ & apostoli, pag. 296. col. 1. a b c.

In faciem cadere aut retrorsum cadere quid significet, pa. 349. col. 1. b c & col. 2. a b c.

Familiaritas cum scriptura sacra à concionatore ducenda est vt eam penetrare possit, pa. 164. col. 1. a b.

FE

Fæminæ quando & quomodo litteras sacras possint tractare, pa. 66. col. 2. a b c & 67. col. 1. a b c

Fœmina quomodo viro subiectionem debet, pag. 71. col. 2. a b.

Fœminarum colloquium periculosum nimis, pag. 71. col. 2. c. & 72. col. 1. a b c.

Feruor omnis & deuotio vitæ christianæ quomodo in spiritu eius residet, pag. 732. col. 1. b c & col. 2. a b c & deinceps.

Fœminæ celeberrimæ, ingenio optimo & prudentia pollentes, pag. 75. col. 2. b c & 76. col. 1. a b c.

Fœminis quis docendi modus sit prohibitus & quis concessus, pag. 78. col. 1. b c & col. 2. a.

Fœminæ vxorata viuenti forma, vt salua consistere valeat, pag. 81. col. 1. a b c & col. 2. a b c. & deinceps.

Fæminæ vxorata vitium, pag. 81. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Fæminæ vxorata præcipua cura, de qua ante Christi tribunal rationem reddet. pag. 81. col. 1. a b.

Fœminæ

Fœminæ vxorata excessus in sacramentorum vsu, pag. 81. col. 1. c & col. 2. a b c. & 82. col. 1. a b c,

Fæminæ vxorata erga familiam suam incuria depingitur, pag. 81. col. 2. & 82. col. 1. a b c.

Fæminæ vxorata religio qualis esse habeat, pag. 82. col. 2. a b c.

Fæminæ vxorata erga familiam negligentia confessoribus multoties ascribenda est, pag. 83. col. 1. a b.

Fæminæ vxorata verus viuendi modus pag. 83. col. 1. b c & col. 2. a b c.

Fæmina vxorata quomodo virum suum blasphemare faciat, pag. 85. col. 2. a b c.

Fælicitas hominis & salus in agnitione scripturæ sanctæ sita est, pag. 130. col. 2. b. c. & 131. col. 1. a b.

FI.

Fidei misteria quare legis præceptoribus, curiosius indagare sit licitum, pag. 52. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Finis concionis circa auditorem plenissime differitur, pag. 67. col. 1. c & col. 2. a b c.

Fidelem esse concionatorem in quo cõsistit, pag. 130. col. 2. b c & 131. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Fides, spes & charitas, in mysticis excitantur sensibus, pag. 288. col. 2. b c & 289. col. 1. a b.

Filius Dei quomodo patris sui sapientia sit, pag. 311. col. 2. b c & 312. col. 1. a b c & col. 2. a.

Finis malorum proprie finis & interitus est, pag. 338. col. 1. a.

Fides, quomodo prima sit vitæ nostræ ianua, pa. 335. col. 1. b c & col. 2. a b c

Finis, quem concionatores suis apponunt concionibus, multiplicem cõtinet abusum describitur, pag. 450. col. 1. b c & col. 2. a b c.

Fides quomodo triplicem sortitur significationem, pag. 633. col. 2. c & deinceps

Fidelitas Dei ad homines in his quæ illis promittit quam infallibilis sit. p. 634. col. 1. b c & col. 2. a b.

Fidelis & infallibilis quare Deus sit, & homo falsus & mēdax, pa. 634. col. 2. a b.

Fidei articuli quare hominibus à Deo sūt præstiti, pa. 413. col. 1. a b c & c. 2. abc

In fide rebelles non solum qui non credunt sed etiam curiosi sunt, pag. 414. col. 1. c & col. 2. a

Fidei sinceritas maximè commēdatur, pag. 414. col. 1. a b c & col. 2. a b c

In fide Thome apostoli rebelio. pa. 414. col. 1. c & col. 2. a.

Fides signum non quærit sicut à Christo Pharisei petebant, pag. 414. col. 2. c & 407. col. 1. a b c.

Ad fidem dupliciter rationem inquirere contingit, pag. 415. col. 2. a b c.

Fidelitas maxima Ioannis Baptistæ, pa. 453. col. 2. a b c.

Fidelitas sanctorum qui veritates diuinas lucro exposuerunt, pag. 454. col. 1. a b c & deinceps.

FO.

Fortitudo hominis in mente & ratione sita est, pag. 99. col. 1. b c & col. 2. a.

Formatio Euæ ex costa Adæ, in Christi passione adimpletum fuit, vbi Ecclesia ex latere Christi fuit educta, pag. 242. col. 2. b c & pag. 243. col. 1. a b.

Formatio Euæ ex costa Adæ, matrimonium Christi cum Ecclesia designauit, pag. 292. col. 2. a b c,

Forum, locus est, vbi omne conscientie spirituale bonum diffunditur & perditur pag. 503. col. 1. b c

FV,

Fundamentum pro colenda virtute notandum, pag. 58. col. 2. b c & 59. col. 1. a b c & deinceps.

Fugiendæ sunt semper à concionatore in pulpito periculosa theologia materia vt prædestinationis & reprobationis, pa. 399. col. 2. a b c & 340. col. 1. a b c & c. 2. a b c

FRA,

Fraternitas inter intellectum & voluntatem, pag. 341. col. 2. c,

FRV,

Fructibus scripturæ sanctæ priuatur auditor.

ditor dum concionator scripturam non docet, pag. 107. col. 1. c & deinceps.

Fructus doctrinæ sacræ auditoribus cōducentissimi, pag. 109. col. 2. b c & per duo sequentia capita.

Fructus qui ex allegorico tropologico & anagogico sensibus nobis sequitur designantur, pag. 288. col. 2. b c & 289 col. 1. a b.

Fructus dicitur vltimū quod in arbore colligitur, pag. 641. col. 1. b c.

Fructus prædicationis, quomodo mouere auditorem est, pag. 641. col. 1. & 2.

Fructum virtutis feminatæ afferre quomodo intelligitur, pag. 645. col. 2. c & 646. col. 1. a.

Fructus prædicationis quando in auditoribus nõ sequitur quod maxima anxietate concionator teneri debet, pag. 646 col. 1. a b c.

G A.

Gaudium maximum & securitas, hominis Christiani, pag. 413. col. 2. b c

G E

Generose Deo seruientes ex amore sunt, pag. 274. col. 1. a b c.

Gedeon bellum quod contra madianitas proiectis armis gessit quomodo christi passionem designat qui sola laborum tollerantia inimicum vicit, pag. 318. col. 1. c & col. 2. a b c.

A gentilibus philosophicas veritates quomodo rapere & furari debemus, pa. 406. col. 1. a b c.

Gentilium litteris, aliqui sancti diuites euaserunt, pa. 406. col. 1. c & col. 2. a b

Gentilium veritates non quia gentiliū sunt fugere debemus, pag. 407. col. 1. a b c & deinceps.

Gentiles in talia incidisse peccata maxime dolendum est. pa. 408. col. 2. a b c & 408. col. 1. a b c.

In gentilibus quare Deus sapiētiae suę thesaurum reposuerit, pag. 407. col. 1. c & col. 2. a b.

G V,

Gubernatio Christi dulcedinem ficus

& oliuæ lenitatem, & vitis vigorem retinet. pag. 282. col. 1. c

G L A.

Gladij duo apostolorum, vnus cum vagina alter vero euaginatius quid designet pag. 210. col. 1. a b c.

Gladiū invaginā mittere, quare Christus Petro præcepit, pag. 252. col. 1. a

Gladiū in vaginam mittere, quod christus petro præcepit quid significat, pag. 318. col. 1. b c & col. 2. a b c.

G L O,

Gloriam Christi, quomodo legis nouæ professores vidimus, pag. 258. col. 1. b c & col. 2. a b c,

Gloria & honor viri iusti in die iudicij pag. 311. col. 1. a b c.

Gloria quomodo varie in sacris accipitur literis, pa. 637. c. 1. c & co. 2. a b c & deinceps.

Gloriā Christi vidimus in terra quod Ioannes primo capite asserit quomodo intelligitur, pag. 638. col. 1. b c.

G R A.

Graduum inter homines differentia ab initio mundi semper fuerunt, pag. 63. col. 2. b c & 64. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Graua men & nocumentum quod populo concionator irrogat, Dum sacram scripturam non prædicat, pag. 107. col. 2. a b c & sequentibus.

Gratia, benignitas & humanitas tria sunt amoris nomina, pag. 253. col. 1. c & co. 2. a

Gratitudo radix & fundamentū omniū præceptorum Dei, pag. 412. col. 2. a b c.

Graua mem maximum quod auditoribus cōcionator irrogat, dum insulse euāgelicas veritates prædicat describitur, pag. 527. col. 2. b c.

Gradus quatuor signantur, ad quos cōcionator auditorem adducere debet, pag. 730. col. 1. c. & col. 2. a b c & 731. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

G R E.

Gregorius inter ecclesiæ doctores aptior concionandi officio existit, pag. 481. col. 2. b c

Gregorij

Gregorij nouæ excellentias ad concionandum appositissimas & necessarias vide à pagina 582. vsque ad paginā. 487 H A.

Habitaculum spiritus sancti homines sunt qui a sua presumptione vacui & exinaniti existunt, pag. 187. col. 2. c.

H E.

Hæreticorum fons, nuda est latinatis loquacitas, pag. 15. col. 1. a.

Hæreticorum artificium ad decipiendum catholicos pag. 34. col. 1. a.

Hæreticorum maligna versutia, pag. 44. col. 2. a b c.

Hæretici volunt christianam legē, more inferni, sine ordine esse, pa. 53. c. 2. a b.

Hæreticorum est conditio sēper noua & inaudita proferre, pag. 57. col. 1. b c.

Hæreticorū conditio est semper ab ordine abhorere inferni more, p. 62. c. 2. a b

Hæreticorum conditio est ea proferre quæ in sacrorum librorum lectione non tenentur, pag. 142. col. 2. b c. & 143. co. 1. a

Hæreticorum radix detestabilis fuit superbia quæ eorum omnium errores peperit. pa. 186. col. 1. a b c. vsq; in finē capituli.

Hæretici libertatem carnis semper appetunt & prædicant, pag. 272. col. 1. b c.

Hæredibus relinquere bona, quomodo sit fatuitas & quando, pag. 303. col. 1. a.

Hæreticorum errores, vomitus quidā sunt grauari stomachi, pag. 346. co. 2. b c.

Hæreticorum peruersus modus citādi scripturas, pag. 340. co. 1. b c. & col. 2. a b

Hæreticorum noua incedendi via in fine sæculi, pag. 380. col. 1. a b c.

Hæreticorum lectio grandem in cōcionatore exigit prudentiam, pa. 418. col. 1. a b c. & deinceps.

Hæreticorum sagacitas est nunquā nuda scribere hæreses, sed cū sana admixta doctrina. p. 421. col. 2. a b c. & 423. col. 2. a b c

Hæretici quomodo leprosos designant. pag. 422. col. 1. a b. & 423. col. 1. b c.

Hæretici leniter loqui & suauiter incipiunt vt in fine mordeant, pa. 422. col. 1.

b. c. & deinceps.

Hæretici per lupos designantur, pa. 422. col. 2. a b c. & 423. col. 1. a b.

Hæreticorum doctrina, quomodo zizania denominatur. p. 423. c. 1. c. & col. 2. a b hæretici nunquam in eodem consistentiam habēt. pag. 428. co. 2. c. & deinceps.

Hæretici doctos homines non decipiūt sed simplices. 431. col. 2. a b c.

Hæretici more canū inter se contentiones creāt. pag. 432. col. 1. b c. & col. 2. a b c

Hæretici cito penas luunt, pag. 432. col. 2. b c. & 433. col. 1. a b

Hæreticorum deliramentum, qui se sanctis æquiparant pag. 446. col. 1. a b H I.

Historia de filio prodigo, p. 320. c. 2. a.

Historia de cæconato cuius oculos Christus aperuit, pag. 320. col. 2. b.

Historia de muto & surdo à Deo curato, pag. 320. c. 2. c & 321. col. 1. a.

Historia de ceco à Christo solo verbo illuminato ex Luca 18. pag. 321. col. 1. b c & col. 2. a.

Historia quinque miliū hominū quos Christus in solitudine saturauit, pag. 321. co. 2. c. & 322. col. 1. a

Historia Lazari resuscitati. pa. 322. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Hiems erat & Iesus in porticu Salomonis deambulabat. p. 350. c. 1. b c & c. 2. a b H O.

Horribilis temeritas sanctorum sēsui contradicere, pa. 45. col. 1. b c.

Homini esse filium, quid significet, pag. 183. col. 1. a.

Homo idiota grandi machinarum artificio & labore in cœlum ducendus est, pa. 411. col. 1. b c.

Honor & gloria prædicationis quomodo Christo & non sibi deferenda sit describitur pag. 446. col. 2. a b c & 447. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Homini in concione velle placere quomodo fieri possit, pa. 452. col. 2. a b c & 453. col. 1. a b.

Homini christiani conditiones iuxta qua

quas vitam suam formare habet, pa. 498. col. 1. a b c. & col. 2. a b

Homo christianus qualiter fructū virtutis ferre tenetur, pag. 644. col. 1. & 2. & 645. col. 1. & 2.

Homo quomodo navis quædā sit omnibus necessarijs munita, pa. 740. co. 1. a b c & col. 2. a b c.

Hominem quomodo celeriter spiritus diuinus nauigare facit, pag. 741. c. 1. a b c & col. 2. a b c

H V.

Humilitas maxime inter omnes alias virtutes ianua prima est ad scripturæ intellectionem, pag. 166. col. 2. a b c.

Humilitatis virtus quid agat in homine & maxime cōcionatore. p. 166. c. 2. b c

Humilitas hominem captiuat & extra suæ naturæ patriam educit & in grandes Dei diuitias introducit. p. 175. col. 1. a b c & col. 2. a b c & p. 176. col. 1. a b c & c. 2. a

Humilis, misteria fidei & virtutis secretum & Dei puidētia calet. p. 176. c. 1. a b c

Humilibus in scripturæ lectione Deus intelligibilem atque suauem se præbet, pa. 177. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

Humilitas virginis Mariæ maxima fuit causa quare Deus in eam peculiariter descendit. p. 179. co. 2. b c & 180. col. 1. a

Inhumiles, spiritus sancti dona copiose descendunt. pag. 180. col. 1. a b c

Humilitatis valor depingitur. pag. 181. col. 1. a b c. & sequentibus.

Humilis veri, insignia & conditiones pag. 181. col. 2. a b,

Humiles elegit Deus semper concionatores & prophetas, pag. 182. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Humilitatem concionatori necessariā qualiter ipse concionator assequi poterit pag. 189. col. 2. c. & 190. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & deinceps,

Humanitas & benignitas Christi quomodo apparuit, pa. 253. col. 1. c, & co. 2. a.

Humilitas præcipua fuit & est sanctorum religio, pag. 461. col. 1. a b

Humanam pompam & gloriā exuere

& conculcare christianus habet, pag. 560. col. 2. a b c. & 561. col. 1. a b c. & col. 2. a I M.

Imago Dei in sacra pagina resplendet, pa. 108. col. 2, a

Imago patris, Dei existit filius, pag. 110. col. 2. a b

Imaginem & formam omnium virtutū & personarum, tam regum quā diuitum, quam etiam pauperum & militum, & omnium statuum, vide pa. 145. & 146. & 147 & 148, & 149

Improprium sensum scripturæ prædicare, quod generet inconueniens. pag. 304. col. 1. a b

Impleuit eum dominus spiritu sapiētiae & intellectus, explicatur, p. 722. c. 2. b c, & deinceps, I N,

Instructio materna erga filios, qualis esse debeat pa. 78. col. 2, b c & 79. c. 1, a b.

Intellectus, voluntatis est vir, a quo velut a marito fit grauida, pag. 100. a b

Intelligentia rei eius amorem parit. p. 102. col. 2. b c & deinceps,

Ex intellectione mandatorum Dei eorum adimpletio & affectio pendet, pag. 103. col. 2, a b,

Intellectus voluntatis est maritus, a quo grauida redditur, pag. 104. col. 1, a b,

Inceptam virtutis viam deferentes, describuntur pag. 150. col. 2. a b c.

Intellectus voluntatis est gubernaculū pag. 168. col. 2, b c,

Sicut intellectus cōcipit ita prope semper parit volūtas, p. 168, c. 2, c & 169. c. 1. a

Incarnatio domini mirum Dei artificiiū pag. 176. col. 1, a.

Incarnationis profundissimum misteriiū describitur p. 179, c. 1. a b c & c. 2. a b c

Insufficientia & indignitas concionatoris, ad prædicandum describitur, pag. 182. col. 2 a b c & 183. col. 1, a b,

Inquisitionis sanctissimum tribunalis rectum & catholicum iudicium, pag. 230. col. 1. b c,

In incarnatione Christi, omnia veteris legis sacrificia, & figuræ claruerūt & aperta.

ta sunt, pa. 241. col. 1. a b c,

De incarnatione dñi, pa. 260. c. 1. a b c.

Ingenij, proprii confidētia, heresim parit, pa. 291. col. 2. c. & 292. col. 1. a

Incarnationis Christi veritas, per omnē scripturam sacram depicta est, vsque ad apocalypsim, p. 293. co. 1. b c, & co. 2. a b c

Incarnationis Christi faciem Apostolis datum est, sine velamine cognoscere, pa. 293. col. 2. b.

Incarnationis misterium quomodo nobis clare monstratum est, p. 294. co. 1. a b

Incarnationis misterium sicut arbor suum produxit fructum, pa. 294. co. 1. b c & col. 2. a.

Incarnationis misterium illuminatur pag. 313. col. 2. c. & 314. col. 1. a.

Incarnationis misterium, in cantico Cōfitebor tibi dñe adūbratur, p. 316. c. 2. a b,

Incipiētes in virtute quomodo ab inani gloria sese defendere habeant, pa. 337. co. 2. b c. & 338. col. 1, a.

Infidelitas concionatoris describitur, pa. 136. col. 2. a b c,

Intentum veri christiani hoc esse debet, non quomodo peccata fugiat, sed quomodo Deo magis seruiat, pag. 402. col. 1. c. & col. 2. a.

Industria hominis christiani habet esse ex malis hominibus bona quæ latēt educere, pa. 404. co. 1. a b c, & co. 2. a b c.

Intellectus auditoris in cælestium cognitionem, per naturalem lectionem philosophorum maxime excitatur. p. 408. c. 2. b c, & 409. col. 1, a b c.

Intellectum nostrum infrenare quid sit pa. 490. col. 1. a b c.

Incarnationis misterium, pag. 549. col. 2. a b c. & 550. col. 1, a b.

Industriam singularē præstat Apostolus Paulus qua rebellem cōcionator vincat peccatorem, p. 517. co. 1. a b c. & c. 2. a

Incarnationis misteriiū lētitiae motibus & affectibus à Dauid ponderatur, p. 616. col. 1. b c.

Ingratitudinis vitium ponderatur, pag. 616. col. 2, c, & 617. col. 1, a.

Intellectus & volūtas, maritali affectu coniunguntur quia volūtas ab intellectu grauidatur, pa. 656. c. 1. a b c, & c. 2. a b c

Intellectus in peccatorū cōuersione prius vincendus est quam voluntas, explicatur, p. 656. col. 1. c. & c. 2. a b c & deinceps I E.

Ierusalem ciuitas, quatuor significat, pag. 277. col. 1. b c. & col. 2. a.

Ieiunium Christi. 40. dierū. pag. 675. col. 2. b c.

I G.

Ignorantes homines reipublicæ sunt corruptio, pag. 16. col. 1. a

I O.

Ioannis Baptistæ prædicatio ab hominū penitentia, & vitæ reformatione incepit pag. 387. col. 1. c. & col. 2. a b c

Ioannis baptistæ prædicationis exordiū singulare habet esse cōcionatoribus exemplar. pag. 387. col. 2. c

Ioannes in Christi pectore reclinatus, pag. 442. col. 2. c

Ioannis baptistæ valor & consistentia in virtute, pag. 788. col. 1. a b c, & col. 2. a.

I R.

Ira quomodo fugienda sit, pag. 509. col. 1. c. & col. 2, a

I S.

Isaac immolatio, Christi passionem designat, pa. 243. col. 1. c. & col. 2. a

Isaac ligna, quibus sacrificandus erat, in humeris portans Christi mortem & passionē adūbrabat. p. 296. col. 1. c. & col. 2. a b

Iugum intellectus hominis, scriptura sancta est, pa. 168. col. 1. b c. & col. 2. a b c

Iudicij dies, ad quid institutus a Deo fuerit. pag. 176. col. 1. a b c.

In iudicij die, miracula Christi, validissimum contra malos erunt testimonium pag. 202. col. 1. a

In iudicio finali, patientia apostolorum in laborum tolerantia, & euangelij prædicatione, firmissimum erit contra malos testimonium. pag. 204. col. 1. a b.

Iurisdictiones duæ, scilicet ecclesiastica, & sæ-

& secularis quomodo ad se inuicem ordinetur, pa. 210. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

In iudicij die, sanguis Christi contra malos validissimū erit testimonium, pag. 234. col. 1. a b c,

In iudicij die, viuum contra malos testimonium erit, apostolorū prædicatio, pa. 252. col. 2. a b,

Iugum legis Christi, quomodo suaue, est & leue, pa. 253. col. 1. a b c,

Iudæ proditoris à cæna exitus, ad vendendum Christū, pa. 350. col. 2. b c,

In iudicij die, de libertatis dono homini præstito, rigurosa Deo ratione reddet, pag. 400. col. 2. c,

Iuuenes concionatores, raro reprehensionibus vtantur, pa. 479. col. 2. a b c.

Iuuenes concionatores, quam doctrinā eligere debeant, pa. 480. col. 1. a,

Iuuenes concionatores, scholasticas & speculatiuas doctrinas fugere debent, pa. 480. col. 1. b,

Iuuenes concionatores, quare steriles & phisicas materias fugere habent, pag. 480. col. 2. a b c.

Iustis hominibus quæ sit proponenda doctrina, pag. 513. col. 2. c, & deinceps, & 385. col. 1. b c.

Iudicū & prætorū, atque rectorū status, qualiter prædicari habeat, pag. 523. col. 1. b.

Iustitiæ acceptio quot modis in litteris sacris fiat, pag. 630. col. 2. b c, & deinceps, & pag. 197. col. 2. a b c.

In iudicij die, veritates euangelicæ contra malū concionatorē quærellā formabunt quia eis nocuit, pag. 671. col. 2. b c.

Iugū Christi, quid designet pagin. 687. col. 1. b.

L A.

Latus Christi, quare in passione fuit mitis lancea perforatum, p. 239. col. 1. a b c

Latus Christi in cruce apertus, quid significabat, pag. 292. col. 2. b

Lapis primus totius aedificij christiani supra quem totius scripturæ fundatur in tētum, fuit eductio Euxæ ex costa Adæ, pa.

306. col. 1. a.

Lamentandum atque dolendum est, quod verbum Dei in auditoribus deperditur quia ex quatuor terræ partibus, tres sunt quæ fructū non producūt in seminatione tritici, pag. 644. col. 1. a b c, & col. 2. a b c,

L E.

Legis christianæ excellentia supra omnes alias, pa. 53. col. 2. b c.

Lectio scripturæ eis dūtaxat cōducit qui scientiæ & discretionis dentes habēt pa. 55. col. 2. b c. & deinceps

Legem scire tenentur. Alij tanquā præceptores, alij vero tanquam auditores, pa. 60. col. 2. a b.

Lectoris ingeniū & habilis, ad sacrā legendam scripturam qualis esse debeat pa. 68. col. 1. c, & col. 2. a b c.

Lectoris sapientis est, non omnia quæ legit eligere ad concionandum, pag. 68. col. 2. a b c.

Leges omnes, ad christianā legē collatæ vilescunt, pag. 96. col. 2. a b c.

Legis christianæ, præcipuū est pax & vnitas, pa. 117. col. 2. a b c.

Legis nostræ amarū & dulce satis depingitur, pa. 123. col. 2. a b c, & 124. col. 1. a b c

Lectio scripturæ sacræ, aqua est, quæ vitam & scientiā prædicatoris cōseruat pag. 162. col. 1. b c, & col. 2. c, & 163. col. 1. a b.

Lectio scripturæ continua sensū & cor eius calet, pa. 163. col. 2. b c, & 164. col. 1. a & 306. col. 1. b c & col. 2. a b.

Legētis superbia, velum quoddam est inter Deū & ipsum positum ne diuinam attingat scripturam, pag. 174. col. 2. b c.

Lex christiana, quomodo suæ firmitatis plurima habet testimonia, pag. 197. col. 1. c, & col. 2. & deinceps

Lex christiana quomodo rationi, maxime est consona, late depingitur, pa. 197. col. 1. a b c, & 198. col. 1. a b c, & col. 2. a b c

Vbi sigillatim explicatur quomodo omnia legis christianæ precepta rationi cōforment,

Legis nostræ certitudo maxima, p. 200. col. 1. c, & col. 2. a b c.

Lex

Lex christianorū, quare paucos habeat professores. Sarracenorum verò multos, pa. 201. col. 1. a b.

Lex christiana, tam admirabilis est vt vitam pro ipsa, homines exponant. pag. 202. col. 2. a b c.

Lex Christi, sanguine martyrum est roborata, pa. 202. col. 2. a b c.

Legis christianæ excellentia, summa est libertas, quia non armorum potentia sed diuina virtute, & laborum tolerantia est introducta. pa. 203. col. 1. & 2. & pag. 204. col. 1. a b c, & col. 2. a b.

Lex noua, in corde hominis & visceribus, scripta est & quare, pa. 238. columna. 1. c, & col. 2. a b, & 247. col. 1. a b.

Lex noua, quare lex gratiæ denominatur, pag. 239. col. 2. b c, & 247. columna. 1. a b.

Lex vetus, atrium fuit exterius nouæ legis, noua verò atrium interius fuit. pag. 244. col. 1. b c, & col. 2. a b c, & pa. 245. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Lex euangelica, veteris legis redemptio fuit & libertas, pagina. 253. columna. 2. b c.

Lex gratiæ lex noua dicitur, propter incarnationis nouitatem, pa. 258. col. 2. b c, & 259. col. 1. a.

Lex euāgelica, quomodo rationi naturali maxime est consona, pag. 411. col. 1. c, & col. 2. a b c, & pa. 413. col. 2. b c.

Lectio naturalis, dispositio est maxima ad euangelicam recipiendam doctrinam pag. 411. col. 1. a b.

L I.

Litis pendentia, de lutheranis notanda describitur, pa. 57. col. 1. a b.

Lingua Dei, scriptura sacra quomodo dicitur, pa. 123. col. 1. b c.

Litteræ spiritus quid sit, pa. 174. col. 2. b c.

Libertatem carnis & sanguinis, quam peccatores exoptant, lutheri secta concedit, pa. 188. col. 1. a b.

In linguas diuersas quare Deus diuisit gentes, pa. 220. col. 2. b c, & 221. col. 1. a b.

Libertas filiorum Dei in euāgelio qualis sit, pa. 254. col. 1. a b c, & col. 2. a b c, & pa. 270. col. 2. b c.

In libertatem sunt redacti christiani in lege noua, à veteris legis seruitutis iugo pa. 255. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Libertas vera & propria hominis quæ dicatur, pa. 271. col. 1. a b c.

Libertas spiritus, quomodo hominem super omnia creata leuet, pa. 271. col. 1. a b c.

Libertas spiritus, omnia mundi mala, & labores in Deum conuertit, pa. 271. col. 1. c, & col. 2. a,

Libertas spiritus, omnia peccatorum ligamenta rumpit, pa. 272. col. 1. a b,

Litteralis sensus radix & origo atque fundamentum est, mysticorum sensuum, pa. 280. col. 1. a b c.

Litteralis sensus concionis fundamentum est, 343. columna. 1. c, & columna. 2. a b c.

A litterali sensu, tanquam à gallina fouentur & animantur mystici sensus, pag. 344. col. 1. a b c.

Liber nullus est, qui doceat, quid electione librorum eligendum sit, & quid relinquendum, nisi sola concionatoris prudentia, pa. 383. col. 2. c.

Liber, septem signatus sigillis quid significet, pag. 181. col. 1. a b c.

Libertas carnis & sanguinis peccatorum hominum appetitui concordat, pa. 188. col. 1. b c,

Liber veteris testamenti in arca custodiendi præcipiebatur, vt ibi esset, in testimonium contra prauos homines, pagin. 213. col. 2. a b,

Linguarum triplex genus, p. 219. c. 2. a b.

L O.

Loquutiones, quæ in scriptura sacra, scandalum sonare videntur, quomodo accipiendæ

BB

accipiendæ sint, pag. 331. col. 1. b c. & deinceps.

Loquitur Deus cum malis, ac si eos nõ agnosceret, pag. 353. col. 2. a b c.

Locus scripturæ, qui ingenio nostro difsonus & deliramentum apparet, ille proprie misterium & sacramentũ includit, pag. 304. col. 1. c. & c. 2. a b c. & pa. 305. col. 1. a b.

Locus nullus, est vbi Deus præsens non inueniatur, pag. 352. col. 2. a b c.

Loca scripturæ decem & nouem in quibus pessimus concionator à Christo reprehenditur & deturpatur, pa. 694. col. 2. a b c.

L V.

Lutherana pestis à quo dimanauerit fonte, pag. 331. col. 2. a b.

Lutheri secta, quare tot ad se adduxerit homines, pag. 188. col. 1. a b.

Lutherani, ad carnis & sanguinis libertatem, omne christianum esse reducunt pag. 380. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Lutheranorum lingua, tota de spiritu est, opera vero non nisi carnis & sanguinis, pag. 380. col. 2. a b c.

Lucrandi sunt in concione illustres & rei publicæ capita, & quare, pag. 777. col. 1. b c. & deinceps.

M A.

Magisterium pastorale assumendi, temeritas describitur, pag. 20. col. 2. a b c. & deinceps.

Magisterium pastorale quid sit, pag. 22. col. 1. a b c.

Margaritæ quid sint in euangelio, pag. 159. col. 1. b c. & col. 2. a.

Mater Dei Mariæ, virgula fuit supra quam Deus suis donis requieuit, pag. 179. col. 2. a b c.

Matrimonium inter Christum & ecclesiam, quod in formatione Euzæ ex costa Adæ fuit signatum, vnicum est negotiũ quod tota scriptura à principio vsque in finem tractat, pag. 292. col. 2. a b c. &

293. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Mandata & statuta hominum, quomodo seruanda, pag. 339. col. 2. a b c. & 340. col. 1. a b c.

Masepasquines, vulgariter sic dicti, dantur, pag. 474. col. 2. b.

Matrimonij sacramentum, coniugatis hominibus qualiter prædicari habeat pag. 522. col. 1. a b.

Magnatum & illustrium virorum status quomodo prædicari habeat, pag. 522. col. 1. b c. & col. 2. a.

Manus, virtutum opera sunt, pag. 657. col. 1. a b. & pag. 103. col. 1. a.

Mariæ virginis salutatio in concione, vnde ortum habuerit, pa. 547. col. 1. a b c. & deinceps.

Mariæ virginis salutatio, quantum cõducatur, quod in sermonis initio fiat, pa. 548. col. 1. b c. & deinceps.

In Mariæ virginis laudibus, temperate admodum prædicator se gerere debet, p. 551. col. 1. a b c. & deinceps.

Mariæ virginis punctum & perfectio, est Dei esse matrem, pag. 552. col. 1. a b c. & col. 2. a.

In Mariæ virginis laudibus, quare euangelistæ tam parce loquuti sunt, pag. 552. col. 1. c. & col. 2. a.

De Maria virgine, quomodo prædicandum, pa. 552. col. 2. a b c. & 553. col. 1. a b c.

Mariæ virginis salutatio, quomodo breuissima esse debet, pag. 553. col. 2. a b c.

M E.

Memoria, quomodo ea, vti debeat in concione diuini verbi auditor, pa. 67. col. 2. a b.

Memoria & meditatio vitæ præteritæ spina est ad futuræ vitæ reformationem pag. 125. col. 1. a b c.

Medicamen omnium infirmitatũ, scriptura sacra est, pag. 136. col. 2. b c. & 137. col. 1. b c.

Methaphoricæ loquutiones, de Christo quomodo intelligi habeant, pag. 283. col. 1. b c. & col. 2. a.

M I.

Misteria supra sensum hominis & intellectum credenda Deus homini præstitit in christiana lege, vt eius infrenaret intellectum. pag. 51. col. 1. a b.

Misteria fidei non habent manibus contrectari, pag. 51. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Miracula Christi, eum verum Deũ ostendebant, pagina. 201. col. 2. a b c. & 202. col. 1. a b c.

Mistico & litterali sensu, quomodo & quando concionator vti debeat, pagin. 347. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 348. col. 1. a b c.

Miseriæ & defectus concionatorum pag. 450. col. 2. b c. & 451. col. 1. a b c.

Misericordiæ virtus, quas vires & efficaciam habeat, pagina. 519. col. 2. a b c. & deinceps.

Misereri nobis ipsis qua ratione tenemur, pagin. 519. col. 2. b c. & 520. col. 1. a. & pag. 327. col. 2. a b.

Misereri nobis tam facile Deus, vnde proueniat, pag. 520. col. 1. b c. & col. 2. a.

M O.

Modus quem concionator habere debet, vt Dei cor & mentem in scriptura sancta attingat, pag. 165. col. 2. a b c.

Modus singularis à concionatore tenendus, in studio scripturæ sacræ, pag. 167. col. 1. a b c.

Mors iustorum, quomodo non mors, sed somnum potius sit appellanda, pag. 337. col. 1. a b c. & col. 2. a.

Mors, bonis quare gaudium & solatiũ esse debet, malis vero dolor & tristitia pag. 337. col. 2. b c.

Mors malorum, proprie mors appellanda est. pagin. 338. col. 1. a.

Modus perficiendi in virtute, pag. 508. col. 1. a b.

Modus conficiendi sermonem triplex est, pag. 511. col. 2. a b c. & deinceps.

Modus delectandi auditores, quis sit pag. 565. col. 2. a b c. & 570. col. 1. a b c.

Modus dicendi frigidus & insulfus in concionatore, quomodo arte refartietur pag. 596. col. 2. a b c. & deinceps.

Modus & industria imitandi alium, pag. 602. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Motus & gestus euangelici concionatoris quomodo excessiuus esse non debet pag. 613. col. 2. a b c. & deinceps.

De morte proximorum quomodo dolendum, pag. 652. col. 1. a b c.

Modus quo concionator spiritum in se ipso excitare poterit, dum se frigidum sensit, describitur optimè, pa. 750. col. 1. a b c. & sequentibus.

Modus concionandi Ioannis Baptistæ pag. 786. col. 1. & 2. & 787. col. 1. & 2.

M V.

Mulieres assumptæ à Deo, ad ardua pertractanda negotia, pagina. 80. col. 1. b c. & col. 2. a.

Mulieris bonum nomen est, nullum sibi retinere nomen, pag. 85. col. 1. a.

Mundus, quomodo tripliciter accipitur, pag. 627. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Musica quomodo spiritum leuat, pag. 650. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

N A.

In naturæ diuinæ contemplatione, omnis hominũ status vilescit, pag. 193. col. 1. a b c. & 2. a b c. & pag. 194. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

In natiuitate & aduentu Christi, quare Christus nouam clementiam & dulcedinem monstrauit, pag. 252. col. 2. b c.

Naturalium rerum cognitio, fitim in homine excitat, ad Deũ perueniendi, pag. 409. col. 1. c. & col. 2. a.

Quod naturam suam concionator quando alium imitatur non derelinquat, pag. 600. col. 1. a b c. & deinceps.

INDEX GENERALIS.

NE.

Negocium principale concionatoris est scripturam sacram populo docere, pag. 102. col. 1. a b.

Necessarium est virtutis exemplum. pag. 336. col. 2. b c, & pagi, 337, col. 1. a b c.

NO.

Nobiles viri in sacras litteras nostra ætate curiosi pag. 49. col. 1. a b c

Nobiles, in quo magis clarescere debent, pag. 49. col. 1. b c. & col. 2. a b

Nouitas doctrinæ, periculosa nimis. pagina. 342. colum. 2. c, & pag. 343. col. 1. a.

Nouitas doctrinæ hæreticorum est fons & radix, pag. 345. col. 1. b c.

Nouitas doctrinæ superbos & curiosos concionatores reddit, p. 345. c. 2. a b c

Nouitatum amatores, quantum in concionandi officio aberrant, pag. 346. col. 1. a b c. & col. 2.

Nobiles & illustres viri in præsentia diuinæ maiestatis, suam non debent ostentare gloriam, pag. 560. col. 2. b c.

Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, declaratur abunde, pag. 575. col. 1. a b c. & col. 2, a b c

OC.

Oculi quid significant, pag. 103. c. 1. a b

Occasiones & ansæ superbix, in concionatore, pag. 189. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & pag. 190. col. 1. a b.

Oculi sapientis, ratio ipsa est, & quãdo in capite eius esse dicatur, p. 460. c. 1. a b c

OF.

Officium prædicationis insigne, pag. 19. col. 2. a b

Officiũ secularis potestatis in ecclesia 209. col. 1. a b.

OR.

Ordo rerum creaturarum, describitur, pag. 63. col. 1. a b c.

Ordo maximè decet, in tractandis diuinis, pag. 65. col. 1. b c, & col. 2. a b c.

Ordo seruandus in ecclesiæ ministris describitur, pag. 65. co. 1. a b c. & col. 2. a b c. & deinceps.

Ordo exposcit in ecclesia alios esse qui doceant alios vero qui discipulorum fortiantur vicem & reuerenter doctrinam recipiant, pag. 376. col. 2. c. & 377. col. 1. a b c & col. 2. a b c.

Origo iurisdictionis temporalis, pag. 209. col. 2. b c.

Orationes quomodo fundendæ, pa. 341. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Oratione, obtinenda est à Deo interpretatio scripturæ, pag. 370. col. 2. b c.

Orationi maxime insistendum est, vt concionator prædicationis intelligentiã consequatur, pag. 456. col. 1. a b c. & 457. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Oratio præcipuũ est concionatoris studium, pag. 578. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Oratio maxime insistendum est, vt concionator prædicationis intelligentiã consequatur, pag. 456. col. 1. a b c. & 457. col. 1. a b c. & col. 2. a b.

Oratio præcipuũ est concionatoris studium, pag. 578. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Orbis conditi contemplatio quomodo in diuinæ maiestatis cognitionem nos excitet, explicatur, pa. 409. col. 2. c. & 410. col. 1. a b c. & c. 2, a b c. & pag. 411. co, 1. a b c.

Ordo adducendi authoritates in concione, p. 533. c. 1. b c, & c. 2. a b. & deinceps

Orationis vis & ardor, pag. 723. col. 2. b c, & deinceps.

Oratio humilem corporis positionem maximè exoptat, pag. 727. col. 1. a b,

Ad orationem cõcurere, Deus precipit, pag. 727. col. 2. a b c,

Oratio, feruentem in homine spiritum excitat, pag. 738. col. 1. a b c, & col. 2, a b c

OP,

Opera, filij sunt intellectus hominis, pa. 264. col. 1. b c.

Operatio virtutis sapientia dicitur, pa. 310. co. 1. b. & co. 2, a b c. plene explicatur & pag. 311. col. 1. a,

Opera

INDEX GENERALIS.

Opera virtutis secreta & publica qualiter fieri debeant, pag. 336. col. 1. b. c. & col. 2. a b c. & pagina. 337. col. 2. a b c

OS.

Osculari sibi manus, quid sit. pag. 334. col. 1. a b c.

Ossa arida, audite verbum domini, explicatur plene. pagina, 729. col. 2. a b c. & deinceps.

PA.

Pastorum facta oris gladio ferienda non sunt, pag. 29. col. 2, a b c,

Pastoris officium, pag. 22. col. 2. b c. & deinceps.

Parochi, quando & quomodo concionari habeant, pag. 40. col. 2. b c. & 41. co 1, a b c. & col. 2. a b c.

Pauli methaphora, de membris corporis, summe comèdatur, pag. 64. col. 2. b.

Pax & christiana tranquillitas, sume comèdatur, pag. 63. col. 1. a b.

Pastor malus in quo suis ouibus datum irrogat, pag. 130. col. 1. a b,

Paulus eandem conscientiam format si sacram in pulpito scripturam non docuisset, ac si vitam ab illis adimeret, pag. 154. col. 1. a b.

Pauli exhortatio ad concionatores vt sacram doceat scripturam, pag. 155. c. 1. a b c

Pauli & apostolorum verba primi fuerunt ecclesiæ lapides, pag. 155. col. 2. b c,

Pauli terribilis in concionatores cominatio, pag. 165. col. 2. b c. & 157. co. 1. a b c

Paruulis Christus quomodo humanissimũ se præbuit eis suas sacrosactas imponens manus, pag. 177. co. 1. b c. & co. 2. a b

Paruulus in euangelio, quis dicatur factis declaratur, pag. 178. col. 1. a b c. & 44. col. 1. a, & 379. col. 1. a b c,

Patris viscera, Christus in vltima cæna suis exhibuit discipulis, pa. 132. col. 1. a b,

Passionis tempus, quare Christi dicitur hora, pag. 235. col. 2. b c.

Passionis tempus, quare Christus partum appellauit, pag. 241. col. 1. a b c, & 242. col. 1, a b c. & col. 2. a b c.

In passione Christi, in lucẽ prodierunt veritates omnes, pag. 242. col. 2. a b c. & deinceps.

In passione Christi, quomodo lex vetus cõtracta est & cessauit, pa. 254. col. 2. a b c.

Parabolæ seminãtis in euangelio habitæ explicatur sensus, pag. 283. col. 1. b c. & 287. col. 1. a b,

Passio Christi, quomodo designatur, pa. 314. col. 1. b c,

Passio Christi, signata est, per transitũ maris rubri pag. 315. col. 1. a b.

Parabola de tritici seminatione, pag. 320. col. 1. b c.

Parabola de vinea, colonibus locata, p. 320. col. 1. c.

Parabola de cæna magna, pa. 320. c. 2. a,

Parentes quomodo propter Christum odio habendi sunt & relinquendi, pag. 372. col. 2. c. & 373. col. 1. a b. & 282. co. 1. a

Parentes amandi sunt & radix huius dilectionis quæ sit, pag. 412. col. 1. b c.

Passio Christi, admodum vitis produxit redemptionis fructũ, pa. 531. c. 2. a b c

Pauperũ status quomodo prædicandus sit, pag. 522. col. 2. c. & 523. col. 1. a b.

Paupertas in hominibus qualis esse habeat, vt christiana sit, pag. 522. col. 2. c. & 523. col. 1. a b,

Parochi quomodo suis ouibus prædicare habeant, pag. 525. col. 1. b c, & col. 2. a b c.

Passionis suę tempus Christus quare partum appellauit, pag. 528. col. 2. a

Palmarũ percussio in concione quãdo & quomodo fieri debeat, pag. 616. col. 2. c. & 617. col. 1. a b. & deinceps,

Panis quomodo varie accipitur, pag. 635. col. 2, b c. & deinceps.

Panis filiorum quomodo non sit mittendus canibus, pag. 637. col. 1. a b

In passione Christum dixisse, tristis est anima mea vsque ad mortem, quomodo intelligitur, pag. 639. col. 2. a b c

Pax quam suis discipulis Christus reliquit in cæna Christi testamentum fuit pag. 247. col. 2. a b c. & 248. col. 1. a b c.

Pax Christi & pax mundi terrenalis, pag. 247. col. 2. a b c. & 248. col. 1. a b c.

Pax Christi, quam suis reliquit, hereditas & Christi patrimonium fuit, pag. 248 col. 1. b c.

De pace christiana vide, p. 248. c. 2. a b c
Pax & amor, quomodo Christi testamentum & eius fuit noua hereditas & legatum, 249. col. 1. & 2.

Sine pace ædificiū christianū minime consistere potest, pag. 249. col. 2. a b c.

P E.

Perfectionis christianæ culmen, pa. 90 col. 2. b c.

Persequutus, ex sacris litteris medetur & consolatur, pag. 137. col. 2. a b c. & 138 col. 1. a b c.

Peccator, quomodo se funibus peccatorum inuoluit & ligat, pag. 271. col. 2. a b c.

Perfectus vir, sic contemplatiuā habet gerere vitam vt erga proximū charitatis opera non omittat, pag. 328. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 329. col. 1. a b c.

Peccatores, Deus benigne pertractat & recipit, pag. 338. col. 2. b c. & col. 2. a b c.

Peccatorū, duo occasus, pag. 349. col. 2 a b c. & 350. col. 1. a.

Petri negatio tempore passionis, pa. 350 col. 2. a b.

Peccatoribus in peccato submersis, quæ sit proponenda doctrina, pagina. 385. col. 1. a b

Peccatoribus in peccato submersis nō subtilia, sed amara & rigida sunt prædicanda, pag. 514. col. 1. a b c.

Penitentiae sacramentū, quomodo prædicandū, pag. 521. col. 2. b c,

Peccatum, quomodo tripliciter accipitur, pa. 629. col. 2. a b c. & 630. col. 1. a b c

Peccatorem à peccato erradicare, quomodo fieri possit, pa. 647. col. 2. b c. & deinceps.

Peccatoris vita quomodo nō quiescit quia vnū peccatum aliud vocat, pa. 678 col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Perfectus vir, quō non alligatur legi, in operanda virtute sed vltra legem ad abūdantiora virtutis opera se extendit, pag. 274. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Perfectus vir, etiā si nulla esset lex Deo studiose seruiret quia ab amore præcipue mouetur, pag. 274. col. 1. c. & colum. 2. a b c

Perfecti viri attentio est non ea operari, quæ à gehena eripiant, sed quæ Deo magis placeant, & virtutis perfectionem respiciant, pag. 274, col. 2. b c.

Ad perfectionē non procedere, retrocedendi periculum est, pag. 274. col. 2. c & 275. col. 1. a.

Peccatorū correctio, quomodo importatissima est pro salute hominum. p. 763. col. 1. a b c. & in sequentibus,

De peccatis hominum & perditione, quomodo parum homines dolent, pag. 763. col. 1. b c

Peccata aliorū reprehensurus, sua prius inspiciat. pa. 765. col. 1. a b c. & col. 2. a b c

P H I.

Philosophia quomodo prædicanda sit pag. 98. col. 1. a b

P O.

Portam regni cælorum angustam esse & strictam quidnam sit. pag. 168. c. 2. a b c

Potestas sæcularis, ecclesiæ brachium est, pag. 209. col. 1. b c.

Potestas regis & sacerdotis, simul in vnum in veteri lege incedebant, pag. 210 col. 2. a b c.

Postillandi modus in concione, parū auditorem mouet, pag. 512. c. 1. a b c. & c. 2. a b c

P V.

Publica habent esse pastorum opera, pa.

337. col. 1. b c. & 338. col. 1. a b c.

Puluinaria auditoribus in concione facere, quid sit, pag. 449. col. 2, a b c.

Pulpitum regis, totius veritatis & rectitudinis est locus, pag. 515. col. 1. b c.

Pulpiti apparatus grandis, quo nostra tempestate, concionatores vtuntur, pag. 618. col. 2. a b c. & deinceps.

P L O.

Plorandi, quàm plures sint homini causæ quā ridēdi. p. 652. col. 1. a b c, & col. 2. a b,

P L V.

Plutharcus, quæ opera scripsit, concionandi officio accommodatiora, pag. 580 col. 1. b c. & col. 2. a b c

P R E.

Prædicandi locum quomodo veteres patres maxime refugiebant, pag. 1. co. 2. b

Prædicator, primo se discipulum constituat oportet, pag. 1. col. 2. c,

Ad prædicandum, iuuenem audacia, pa. 2. col. 1. a.

Prædicatoris euangelici fundamentū, religio est. pag. 2, col. 2. a

Prædicator concionari debet ad hoc vt perfectus sit in arte sua propter tria. pag. 7. col. 1. a b.

Prædicatoris insufficientia verbum Dei in contemptum venire facit, pag. 7. col. 1. a b. & deinceps,

In prædicatione euangelica, nichil leue sed omnia substantialia, grauissima & solida sunt, pag. 8. col. 2. b c. & pag. 10, col. 1. c. & pag. 9. col. 2, b c.

Prædicator sit vocatus tanquam Aarō pag. 28. col. 1. c, & col. 2. a b.

Prædicatorū grauis morbus, pag. 28. col. 2. a b.

Prædicatores quomodo ad ingenij sui talentum vnus quisque doctrinam prædicandā eligunt, pag. 87, col. 1, a b,

Prædicatoris infidelitas maxima, pag. 131, co. 1. b c. & 132. col. 1, a b c.

Prædicator quando in concione vt habeat ingenio suo, pa. 133. col. 2, b c.

Prædicator esse non potest, qui scripturam & sanctorum lectionem ignorant,

pag. 134. col. 2. a b c.

Prædicator verus, in sanctæ scripturæ lectione nutriri debet, pag. 135. col. 1. c. & col. 2, a. & 153, col. 1. a b,

Prædicator non solis verbis, sed sacre scripturæ testimonijs agere debet, quia negotiū, de quo tractat, grauissimum est pag. 143. col. 1. b c, & col. 2, a,

Prædicator qui non docet sacra scripturam, animæ salutem ab auditoribus aufert, pag. 154, col. 1. a b.

Prædicator in scriptura sacra eruditissimus esse debet, pag. 158. col. 1. & 2, & pag. 159. vsque in finem capituli,

Prædicator, quando sapienter concionatur. pag. 138, col. 1. b c. & col. 2, a,

Prædicator qui sine scientia prædicandi officium assumit grauitér suā onerat conscientiam, pag. 159. c. 2. c, & p. 160, c. 1. a b c.

Prædicatoris studium quale esse debeat plene describitur, pag. 188. col. 1. b c. & c. 2. a b c.

Prædicator continuus habet esse, in scripturæ sanctæ lectione, pa. 162, c. 1. b c.

Ad prædicandum quare Christus misit Apostolos, sine pera & calciamentis pag. 252 col. 2. a b c.

Prædicator non partem scripturæ sed totam, legat oportet, pag. 294, col. 2. a b c & 295, col. 1. a b c,

Prædicator minime contentus esse debet quo vsque auditorem ad spiritus viuū pduxerit, p. 729. c. 1. a b c, & c. 2. a b c

P R I.

Principis officium & propositum in christiana ecclesia, pa. 208. col. 2. a b, c. & 500. col. 2, a.

Principū & regum, ecclesiæ christianæ exhibita reuerentia & subiectio, pa. 209. col. 1. c. & col. 2 a b.

P R O

Prophetæ & antiqui patres suis dictis & factis legem nouam illustrarunt, pag. 532. col. 1. b c. & co. 2. a.

Prophanus loquendi stilus, in concione fugiendus pag. 556. col. 1. c,

Prophetæ quomodo ad prophetandū

spiritum prius aliquo genere excitabant pag. 650. col. 1. b c
 Propheta, somnians, quis dicatur, pa. 132 col. 1. b c & col. 2. a b c
 Propheta decipiens, quis dicatur, pagi. 133. col. 1. a b c
 In prosperis & aduersis, quomodo se habere debeat christianus, p. 148. co. 2. a b
 Propositum & intētum quare Christus Lazarum resuscitauit, pag. 322. col. 1. b c & col. 2. a
 De proximo semper sinistre præsumere, non hominis, sed demonis est proprietas, pag. 339. col. 1. a b c
 Proprietas sensus & loquutionis, ante omnia à concionatore seruanda, pag. 343. col. 2. a b c. & deinceps.
 P R V.
 Prudentia mūdānorum hominum, nō prudentia, sed illius falsa est imago, pag. 458. col. 1, b c. & col. 2. a.
 Q V.
 Quando, & quomodo secreta esse habeant virtutis opera, pa. 337. col. 2. a b c. & 338 col. 1. a b c. & pag. 301. col. 2. a b c. & 302. col. 1. a b c.
 R A.
 Ratio exercēdæ misericordiæ inter homines, ab ordine membrorum mire sumitur, pag. 326. col. 1. b c. & col. 2. a b c. & 327. col. 1. a b c.
 Ratio qua Deus nobis miseretur, & nos Deo obsequi tenemur, ex ordine corporis ad membra desumitur, pag. 327. col. 1. a b c. & col. 2. a b.
 R E.
 Regis veri forma, pa. 79. col. 1. a b.
 Religiosus vir qui culmē perfectionis attingit nullis mundi calamitatibus dimittitur, pa. 149. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.
 Res diuinæ per naturales dilucidatæ, vim magnam in auditoribus imprimunt pa. 152. col. 1. b c.
 Reuelatio à Deo misteriorū, quare prope semper in somnis facta sit, pa. 184. col. 1. a b c. & co. 2. a b c. & pag. 183. co. 1. a b c & col. 2. a b c.

Reges & principes, quare in veteri lege vngebantur, p. 210. co. 2. a b. & 211. c. 1. a b
 Reges & principes maximum semper honorē & reuerentiā, Dei ecclesiæ detulerunt, pa. 211. col. 1. a b.
 Renunciare temporalibus bonis post, Christi aduentum quid fuerit in causa, p. 252. col. 2. b c. & 253. col. 1. a.
 Religiosus vir & qui iam Christi gratiam & spiritum induit, non solum à lege sed præcipue à Dei amore mouetur, pag. 273. col. 1. b c. & col. 2. a b c.
 Recentes theologi, cito se præceptores & prædicatores exhibēt, p. 299. c. 2. a b c
 Resurrectionis historia, per transitum maris rubri designatur, pa. 315. co. 1. a b
 Reprehensionem, prope semper in vulgares homines, concionatores dirigūt p. 450 col. 1. a b.
 Regum antiquorum, summa subiectio & obediētia pontificib⁹, pa. 501. c. 2. a b.
 Reges cur ecclesiæ ministros maximè semper honorarunt & suis diuitijs decorarunt, pa. 501. co. 2. b c. & 502. co. 1. a b c
 De regum defectibus quomodo sentiēdum, pag. 502. col. 1. b c. & col. 2. a b.
 Religionum antiquarum perfectio, pa. 503. col. 1. b c. & col. 2. a b c.
 Religiosi quam Deo exactam rationē reddēt de suæ perfectionis occasu, pag. 503. co. 2. c. & 504. col. 1. a.
 Religio grandis antiquorum christianorum, pag. 50. col. 1. a b c.
 Regis David mirus spiritus, pag. 725. col. 1, b c. & col. 2. a b.
 R E.
 Rex quid significet, pag. 515. col. 1. b c.
 Regum status quomodo prædicari habeat, pag. 522. col. 2. a.
 Religiosis viris, quomodo sapientiam & os dicendi. atque stilum Deus tribuit pag. 595. col. 1. a b c & deinceps.
 Religiosi concionatores, quomodo amplum & grande libertatis imperium in dicendo obtineant & mali non nisi timidū & pusillanime, p. 596. c. 1. a b c
 Res quælibet arte elaborata resplēdet pag.

660, col. 1. a b c. & deinceps.
 Religiosus vir scripturę cor penetrat malus vero corticem tenet, pag. 663. col. 2. c & deinceps.
 Religionem concionatoris, quomodo sancti ponderent, pagina. 686. co. 2. a b c. & deinceps.
 R I.
 Ritus & sacrificia veteris legis, quomodo misteriorum sunt designatiua, pa. 307. col. 2. b c. & 308. col. 1. a b.
 Rigurosa Dei iustitia, in die iudicij, pa. 313. col. 1. b c.
 R O.
 Rota vna quam vidit Ezechiel quatuor habēs facies, explicatur, p. 296. c. 1. a b c
 Rota quomodo sit scriptura sacra quę aquam ex Dei pectore educit, pag. 459. col. 1. a b c. & 242. col. 1. a b c. & col. 2. a.
 R V.
 Rusticæ Deo seruiens. depingitur, pag. 273. col. 2. c. & 274. col. 1. a.
 S A L.
 Salomonis eloquentia & ponderatio, de sacre scripturæ sapientia explicatur, pa. 108. col. 2. b c. & deinceps,
 Salomonis mirus in domo sua ministratū ordo & dispositio, pa. 409. col. 2. b c.
 Salus hominis nō in intelligendis fidei articulis consistit, sed in eis humiliter & reuerēter recipiendis, pa. 413. co. 2. a b c.
 S A.
 Sapientum multitudo, sanitas est, & cōseruatio reipublicæ, pag. 15. col. 2. b c.
 Sapientes viri, legis sunt lux & splendor, pa. 16. col. 1. b.
 Sapientia humana, diuinis litteris est infrenanda, ne periculosa sit, pag. 178. col. 2. a b.
 Sapientes & prudentes in scriptura sacra qui dicantur, pag. 178. col. 1. a b c. & co. 2. a b c. & 44. col. 1. a.
 Sapiens vir in quo Idiotam hominem antecellit, pag. 191. col. b c
 Sapientia, hominem supra terrena & temporalia omnia leuat & ea despiciere facit, pa. 191. co. 1. b c. & co. 2. a b c. & 192.

col. 1. a b c.
 Sapiens vir à iuuentute sua studere habet & per totā vitā, si scire aliquid cupit pag. 299. col. 1. a b c.
 Sapientia & prudentia mundanorum irritatur à Deo, pa. 171. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 172. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & 173. col. 1. a b c. & co. 2. a b c.
 Sanctorum insignis censura, de temeritate & concionandi auiditate, pag. 16. col. 2. c. & deinceps.
 Sanctorum sensus, in scriptura sacra semper preferendus, pag. 288. col. 1, b.
 Sanctorum imitando lectionem, vera est studendi forma, pagi. 289. col. 2. b c.
 Sanctis doctoribus in expositione scripturæ, maxima exhibenda est reuerentia pag. 323. col. 1. a b & col. 2. a b c.
 Sanctorum prerrogatiua & preuilegiū in allegoricis sensibus indagandis, pag. 324. col. 1, a b.
 Sancti, non sunt in omnibus à nobis, imitandi, pag. 324. col. 1. a b.
 Sancti, ex peculiari Dei dono sacram interpretatur scripturam, pag. 370. col. 1. b c & col. 2. a b.
 Sāctorū diligentia, in studio scripturæ sacre, pag. 379. co. 2. b c. & 380. col. 1. a b c.
 Sapientia verbi quæ dicatur, pag. 580. col. 2. b c. & 581. col. 1. a b
 Sacerdotum & clericorum status quomodo prædicandus, pag. 523. col. 2. a b.
 Sacerdotes & clerici omnes, quomodo sapientes esse tenentur, pa. 523. col. 2. a b.
 Sanctorum principale intentum fuit, si deliter auditores ad Christum mouere, pa. 704. col. 1. b c.
 Sapientia à scientia, quomodo differt, pag. 711. col. 2. b c. & 712. col. 1, a b c
 Sapiens vir, quomodo sicut aquila volat, & omnia parui pedit, p. 713. col. 1. a b c
 Sācti quomodo Dei honorē & ecclesiæ pulchritudinem excitant, plene describitur, pag. 440. col. 1. b c. & col. 2. a b c & deinceps & 439 col. 1. a b c. & col. 2. a b c & deinceps,
 Sancti quomodo vocantur columnæ BB 2 scopuli

scopuli, turres candelabra & ecclesiæ tauri, pag. 441. col. 1. a b c.

Ad sanctorum venerandas reliquias declamatio, pag. 441. col. 1. c. & c. 2. a b c

Sancti tanquam lux & veritatis diuinæ testimonium, in ecclesia à Deo sunt constituti, pag. 442. col. 1. a b c. & deinceps.

Sancti quomodo a latere Dei sunt secretiores amici, quibus Deus sua impartitur misteria, pag. 442. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Sancti quomodo sapientiam in Christi pectore, reclinati suxerunt, pa. 442. col. 2 b c. & 443. col. 1. a b c.

Sanctorum vita, in Deo somnus quidam fuit, pag. 443. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Sancti fidelissimè scripturam sacram tractarunt veluti Dei negocium & non suum pa. 446. col. 1. c. & col. 2. a b c & sequentibus.

Sancti quomodo non se ipsos prædicarunt, sed Iesum Christum, pa. 446. col. 2. a b c. & 447. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Sancti præuio studio & oratione, quæ scierunt maxime ponderarunt, pag. 456. col. 1. b c & col. 2. a b c. & 457. col. 1. a b c

Sancti quomodo super Christum vinctum lapidem dormientes, scripturam intelligentiam obtinuerunt, pag. 457. col. 1. a b.

Sancti res diuinas, grandi pöderatione tractarunt & vnde prouenerit, pag. 458. col. 2. b c. & 459. col. 1. a b c.

Sancti quomodo defectus suos, statim penitentiæ lamentis cooperuerunt, pag. 461. col. 2. a b c,

Sancti, quo magis ab exterioribus tumultibus sunt segregati, eo magis ac delicatius diuina tractarunt, pag. 443. col. 1. a b c. & 444. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Sanctorum sapientia, plus à Dei amicitia quam ab eorum dimanauit ingenio & sapientia, pa. 444. c. 2. b c. & 445. co. 1. a b c

In sanctorum lectione quare cautus habet esse prædicator, pag. 462. col. 1. c. & c. 2. a b c. & 463. col. 1. a b c. & col. 2. a,

Sancti omnia acuta, & subtilia & ingeniosa tractarunt, pag. 463. col. 2. a b c & 464. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

De sanctis quanta reuerentia & timore loquendum sit, pag. 489. col. 2. a b c.

In sanctorum laudibus temperate concionator se gerere debet, pag. 550. col. 2. a b c. & 551. col. 1. a b c.

S E,

Secularibus quando & quomodo sacras litteras tractare liceat, pag. 66. col. 1. b c, & col. 2. a b c. & 67. col. 1. a b c.

Sensus spirituales ornamentum sunt & pulchritudo litteralis sensus, pa. 280. co. 1. b. & deinceps

Seneca quæ sunt quæ magis concionandi officio scripserit accommodatiora, pag. 508. col. 1. a.

S I,

Sinceritas maxime Deo complacet, pa. 177. col. 2. a.

Sinceritas, imaginem Dei gerit, pag. 177. col. 2. a b,

S O.

Solis tres sunt effectus principales, pa. 116. col. 1. c,

Sorte sua & talento, homines sint contenti, pag. 65. col. 1. a b.

S V.

Subtilia & curiosa, quando in concione locum teneant, pa. 141. col. 1. a b.

Superbia à concionatore fugienda maxime & humilitas amplexanda, pag. 689. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Superbus concionator in studium scripturæ sanctæ, contra Dei voluntatem ingreditur, pag. 169. col. 1. b c. & col. 2. a b c

Superbi concionatoris pæna, in studio sacre scripturæ est quod verus ab eo fugiat sensus, pag. 169. col. 2. b c. & 170. col. 1. a b c. & col. 2. a b c,

In superbum concionatorem, terribilis comminatio, pag. 171. col. 1. b c,

A superbo homine, potentiarum sensus & usus fugit, pag. 172. col. 2. b c

Superbus scripturam legens, litteræ corticem & non sensum apprehendit, pa. 173. col. 2. b c. & 174. col. 1. a b c.

Superbus homo, irridetur & dilaceratur à Deo, pag. 176. col. 2. b c,

In superbos, fera pessima est scriptura sacra, pag. 177. col. 1. a.

A superbis, spiritus sancti gratia resiliit pag. 180. col. 1. a b c.

S C A.

Scalam septem graduum concionator ascendere habet, in studio scripturæ sacre pag. 167. col. 1. b c, & col. 2. & deinceps,

Scandalum damnatur, & qualiter bonum fieri possit, p. 434. c. 2. c. & 435. c. 1. a.

De scandalo, & mola asinaria ad collumissa, pa. 699. col. 2. b c, & 700. co. 1. a b.

S T I.

Stilus dicendi scholasticus in concione mutandus est, in clariorè dicendi modum pag. 497. col. 2. a,

Stilus dicendi à concionatore, præmeditandus & studendus est, pag. 575. col. 1. a b c.

Stilum vnius solum concionatoris imitari, multa parit incòmoda, pa. 604. col. 1 a b c & deinceps.

Stilus dicendi optimus in concionatore quomodo auditorem mouet, pagin. 649. col. 2. b c. & 650. col. 1. a b,

S T V.

Studij prima ianua in concionatore, ad intelligentiam scripturæ, humilitas esse debet, pa. 290. col. 2. b c.

S C I.

Scientia prædicatoris debet esse, quod putet se nichil scire nisi Christum & hunc crucifixum, pa. 291. col. 2. a b c.

Scientia Christi crucifixi, cæteras oēs antecellit scientias, pag. 97. col. 1. a b c.

S C R I.

Scriptura diuina quomodo illa est Ezechielis rota, pag. 708. col. 2. a b c & 709. col. 1. a b c.

Scriptura sacra, prope semper quod de sapientia loquitur, de spiritu eius etiam mentio fit, pa. 716. col. 1. b c, & col. 2. a b c & deinceps.

Scriptura sacra in manibus simplicium hominum, periculosus gladius, p. 36. c. 1. a b

Scripturæ sacre veritates præciosæ sicut margaritæ, p. 37. col. 1 & 2. per totum.

Scripturam sacram, stolidis homini-

bus mittere, quod sit periculum, p. 37. c. 1. & 2.

Scriptura sacra, quibus venenum sit, & nociua valde, pa. 37. col. 2, & 38. col. 1

De sacre scripturæ lectione, mirum Alexandrini Episcopi prodigium, p. 38. col. 2. a b

Scripturæ sanctæ virtus magna, & excellentia, pa. 45. col. 2, b c. & 46. c. 1. a b c.

Scriptura sancta qualiter exponenda & distribuenda sit, per præceptorum manus pag. 46. col. 2. a b c

Scriptura sacra, non omnium legentium cibus esse potest, pa. 68. col. 1, b c.

Scripturæ sacre excellentia describitur p. 95. co. 1. c. & c. 2. a b c, & p. 96. c. 1. a b c

Scripturam prædicandam, suis præcepit Christus discipulis, pag. 97. col. 2. a,

Scriptura sacra hominis, intellectum complet, pag. 101. col. 1. a b.

Scriptura diuina ex eo quod intellectum instruit, amoris ardorem in voluntate gignit, pa. 102. col. 1. b c, vsque in finem capitis,

Scripturæ sanctæ solatiū maximū, plene describitur, pag. 111. col. 2. a b c,

Scriptura diuina vxor animæ nostræ est ex qua virtutis filios generamus, pag. 111. col. 2. c, & 112. col. 1. a b c. & deinceps.

Scripturæ sanctæ, maritali affectu coniungimur, pag. 112. col. 1. b c. & col. 2. a,

Scriptura sacra animæ nostræ infinitus est thesaurus, pa. 112. col. 2. a b.

Scriptura sacra, animæ nostræ lumen est inextinguibile, p. 112. c. 2. & 113. c. 1. & 2

Scriptura sacra scutum est, quo mundi persecutiones franguntur, pag. 114. col. 1. c. vsque in finem capitis.

Scriptura sacra epistola Dei est, ad nos missa, pag. 131. col. 2. b c,

Scriptura sacra omnium morborum est medicina, pag. 137. col. 1. & 2.

Scriptura sacra, aqua viua est quæ in anima plures operatur effectus, p. 130. col. 1. b

Scriptura sacra speculum animæ nostræ est, pag. 138. col. 2. b c. & 139. col. 1. a b c & pag. 46. col. 1. b c

Scriptura sacra omnium est rerum imago & figura, per quæ omnium rerum esse depingi-

pingitur, pag. 144. col. 2. a b c. & 145. col. 1. a b c. & deinceps.

Scriptura sacra in laudibus diuæ virginis Mariæ & sanctorum, parce se gessit, pag. 199. col. 1. b c,

Scripturas quare Christus, in suis dictis & factis, allegauerit, pag. 200. col. 2. a b.

Scriptura sacra integra est omnium morborum medicina, pag. 205. col. 1. a b c.

Scriptura sacra quomodo omnium scientiarum est regula per quam corrigi debent, pag. 205. col. 2. a b c, & 206. col. 1. a b c,

Scripturam sacrâ in latinitatis fucum vertentes, arguuntur, pag. 225. col. 2. b c.

Scripturam sacram prophanantes ridiculis hominum, dictis & factis applicantes, quod vulgo dicitur masepaschines acriter corriguntur, pag. 226. col. 1. a b,

Scripturæ sêsus quatuor, ab Augustino sicut à primo auctore dimanarunt, pag. 276. col. 1. a b c. & col. 2. a

Scripturæ sanctæ quatuor sensus, quatuor sunt rotæ, super quas omnis scriptura deuoluitur, p. 278. col. 1. a b c.

In sensibus sacræ scripturæ, mirum artificium, pag. 278. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Ex sacræ scripturæ sensibus, utilitas magna quæ sequitur, pro vitæ nostræ reformatione, pag. 278. col. 1. b c. & col. 2. a b.

Scripturæ quatuor sensus, quatuor sût fluuij, qui terram totam irrigant, pagina 278. col. 2. c. & 279. col. 1. a

Scriptura sacra tota est legenda vt eius fati percipiatur intellectus, pag. 292. col. 1. a b. & pag. 297. col. 2. a b c.

Scriptura sacra tota vnum atque idem est negotium, ab Adam vsque ad Christi mortem, pag. 292. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Scriptura sacra non semel à concionatore, sed iterum atque iterum est legenda, pag. 299. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Sacra scriptura, quomodo infinitus est diuitiarum thesaurus, pag. 299. col. 1. b c, & pag. 23. col. 1. b c.

Scripturæ sanctæ misteria, non superbe sed vere cunde & humiliter aspicienda sût, pag. 426. col. 1. a b c. & col. 2. a b,

Scripturæ sanctæ misteria, non in se ipsis, sed in sanctis doctoribus aspicienda sunt, pag. 426. col. 1. a b c,

Sanctæ scripturæ stilus, sincerissimus, pag. 569. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Scriptura sacra an eloquentia in se habeat, vel pedaneus sit stilus eius, pag. 581. col. 1. c, & col. 2. a b c. & deinceps.

Scripturæ diuinæ, multiplex spiritus, ad longum explicatur, pag. 116. col. 2. b c. & sequentibus,

S P I.

Spiritus sancti descensus, quare in apostolos ita mirus fuit, pag. 576. col. 2. b c.

Spiritus sancti descensus in apostolos, pag. 595. col. 1. b c.

Spiritus sancti varia dona, Christo prouisa, pag. 606. col. 2. c. & 607. col. 1. a b c,

Spiritus Dei validissimus quomodo peccatorem velut nauem concutit, pag. 648. col. 2. a b c. & 649. col. 1. a b.

Spiritus, quomodo ipsius sapietiae anima est & vita, pag. 716. col. 1. a b c.

Spiritus Christi quem in concionando possidebat, quam potens & validus fuit, pag. 716. col. 2. a b c.

Spiritus in concionatore, quid sit, pag. 718. col. 2. b c. & deinceps.

Spiritus multiplex sacræ scripturæ ad longum explicatur, pag. 116. col. 2. b c. & sequentibus, vbi materia hæc plene discutitur.

Spūs Dei, quod in homine sit agnoscitur, si carne & ossa non habet, p. 381. c. 1. a.

Spiritus Dei, quod in homine sit, agnoscitur si de se fructum aliquem extra producit, pag. 308. col. 2. a b c.

Spiritus, sancti ad lucrandum hominem mira clementiæ industria, pag. 125. col. 2. b c. & 126. col. 1. a.

Spiritus, omnem continens virtutem quis sit, pag. 126. col. 1. a b c. & col. 2. a,

Spiritus sancti in apostolos descensus, pag. 95. col. 1. a b c, & col. 2. a b c.

Spiritus in concionatore quid sit, pag. 721. c. 2. b c. & sequentibus. & 722. col. 1. a b.

Spiritus in concionatore domū Dei est & ora-

& oratione impetrandū, pa. 722. c. 2. a b c. & 723. col. 1. a b c. & sequentibus.

Spūs sancti in apostolos descensus quare cum in mūdo Christus esset nō factus est, pag. 726. col. 2. a b c. & 727. col. 1. a b c.

Spiritus diuinus, multa nobis bōa præstat, pag. 727. col. 2. b c. & 728. col. 1. a b c.

Spiritus in homine quomodo tres operatur insignes effectus, pag. 732. col. 1. b c. & deinceps.

Spiritus dicendi in concione, præcipuum est quod concionator intendere habet, pag. 734. col. 1. a b c. & in sequentibus

Spiritum extinguere & spiritum suffocare in quo differant, pag. 734. col. 2. c. & deinceps.

Spiritus dum à concionatore deficit flagellum populi est, pag. 736. col. 2. a b c. & deinceps.

T H E.

Thema in concione quid sit, pag. 534. col. 2. a b c. & deinceps.

Themam proponere, & de illo in concione non loqui, deliramentum est, pag. 535. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Thema pluries in sermone repetere, quod vitium sit, pag. 536. col. 1. a b c.

Thema peregrinum & sterile proponentes, pag. 536. col. 1. c. & col. 2. a b.

Thema proponentes, à proprio scripturæ loco distruncatum, pag. 537. col. 1. a b c. & col. 2. a b,

Themate in concione, quod fatius sit eo non vti rationes assignantur, pag. 538. vsque ad paginam. 539.

Thema ab euangelio peregrinum, vix aut nunquam est proponendum, pag. 541. col. 2. a b c, & 542. col. 1. a b c.

Thema in festiuitate sanctorum illius vitæ cōcordare habet, pa. 543. col. 1. a b c,

Thema in beati Dominici festo eligendum, pa. 543. col. 2. a b c. & 544. col. 1. a b c.

Thema in festo Sancti Thomæ eligendum, pag. 544. col. 2. a b c.

Thema in beati Francisci festo eligendum, pag. 543. col. 1. a b c.

Theologia scolastica, quomodo expo-

sitio euangelij dicitur, pag. 395. col. 1. b c,

Theologia scholastica, quādo & quomodo concionatore in pulpito est adducenda, pa. 395. col. 2. a b c. & 396. col. 1. a b c.

Theologia scholastica non perse nuda sed euāgelio assortiata, in pulpito est proponenda, pa. 396. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Theologiæ scolasticæ parū semper in pulpito afferri debet, pag. 398. col. 1. c. & col. 2. a b c.

Theologia scolastica in pulpito clare & distincte proponenda est, scholasticis terminis exclusis, pag. 399. col. 1. a b c.

Theologiæ scolasticæ præcepta rami quidā sunt ab euangelio orti, p. 33. col. 1. a

Theologia scolastica, fundamentū veri concionatoris est, pag. 33. col. 1. a b,

T E.

Temeritas concionandi, & sacras exponendi litteras in alienæ scientiæ professoribus, plene describitur, pa. 31. col. 1. a b c. & col. 2. a b c. & pag. 32. col. 1. a b.

Tentamenta dæmonis, solū sacræ scripturæ testimonijs fegit Christus, pag. 46. col. 1. a b.

Tepiditas quod pessimum sit christianorum malum plene describitur, pag. 106. col. 1. a b c.

Tepiditatis fons in christianis vulgaritas & barbaries concionatorum est, pag. 106. col. 2. b c. & 107. col. 1. a b.

Temporalia bona, quomodo in Dei seruitium dirigenda sint, pag. 145. col. 2. a b.

Tepiditatis vitium, quam enorme sit, pag. 633. col. 2. c, & deinceps.

Testamentum tripliciter reperitur, pa. 230. col. 2. a b c. & 231. col. 1. a & deinceps.

Testamenti condiciones, Deus in vltima cæna, cum suis discipulis seruauit, pa. 232. col. 1. b c.

Testamentum sanguine firmari, apud veteres testamenti patres vsus est, pag. 232. col. 2. b c. & 233. col. 1. a b c,

Testamentum nouum, Christi sanguine est consignatus, pag. 233. col. 1. & 2. & deinceps,

Testamentum Dei, peccator suis sceleribus

Terrib' rúpit, p. 233. c. 2. b c. & 234. c. 1. a b c

Testamentum nouum, veteris testamé-
ti fuit pactus, p. 235. col. 1. b c. & c. 2. a b c,
Testamenti noui & veteris correspóde-
ntiam, concionator maxime scire tenetur
pag. 235. col. 2. b c. & 236. col. 1. a b c.

Testamenti noui & veteris différentiæ
erudite admodum assignantur, pag. 37.
col. 1. a b c. & deinceps.

Testamenti noui veritates, veteris te-
stamenti sunt filiæ, quia in ipso sicut in vé-
tre concéptæ erant, pa. 241. col. 2, a b c

Testamentū nouum, partus quidā fuit
veteris, pa. 241. c. 2. a b c, & 242. c. 1. a b c

T I.

Tirānorū persecutiones, corpus mar-
tirū: sed nō métem pūgebāt, p. 114. c. 1. a b

Timor domini, vera est ianua ad intel-
ligédū sacræ scripturæ fésū, p. 168. c. 1. a b

Titulus crucis Christi, quare tribus lin-
guis fuit cōscriptus. pag. 119. col. 2. a b c

Timor Dei quomodo prælicandus, est
pa. 791. c. 2. c. & 792. c. 1. a b c. & c. 2. a b c.

T H O.

Sæcti Thomæ doctoris facti, laus, in
scriptura sua. 544. c. 2. a b c. & 545. c. 1. a
S. Thomas tam intime res oēs tractauit
vt ipsarum rerum dicatur anima, pagina.
492. col. 1. a b c.

S. Thomæ distinctiones, in principio
capitulorum singularem eius ostendunt
ingenium pag. 492. col. 1, b c.

S. Thomæ doctrina, quomodo omni
generi gentium sit proficua, pag. 495. co-
1. a b c. & col. 2. a b.

S. Thomæ articulū, quomodo concio-
nator prædicare poterit, pag. 495. col. 2.
c. & 496. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

S. Thomæ excellētia, & quantum do-
ctrina eius concionatori cōducatur, depin-
gitur optime, à pa. 491. vsque ad pag. 500

S. Thomæ liber. 2. 2. prædicationi acco-
modatissimus. pag. 497. col. 2. c.

S. Thomæ. 2. 2. liber distinguitur, iuxta
christiani hominis conditionem, pag.
497. col. 2. c. & 498. co. 1. a b c. & co. 2. a b

S. Thomæ. 3. parte qualiter cōcionator

vti debeat, pag. 498. col. 2. b c.

S. Thomæ prima secūda, qualiter ad cō-
cionē conducatur, p. 499. c. 1. a b c. & c. 2. a b

S. Thomæ summa contra gentes, cōcio-
nandi officio maxime conducit, pagin.
499. col. 2. b c.

S. Thomæ expositio super Ioannem
pulpito conducit valde, pag. 500. col. 1. b.

S. Thomæ expositio super Paulum, cō-
cionandi officio accommodatissima, pa.
500. col. 1. c.

S. Thomæ ingeniosissimus liber de re-
gimine principum, pag. 500. col. 2. a

T R A.

Traditiones ecclesiæ credendæ sūt &
à christianis reuerenter amplexandæ, pa
373. col. 2. b c

Traductio septuaginta interpretum
qualiter fuerit facta, pag. 222. col. 1. c. &
pag. 23. col. 1. & 2. & deinceps,

T R E.

Tremenda iudicij dies, pag. 698. col. 1
& 2. & 699. col. 1. & 2.

V E,

Verba Christi dant vitam æternam, pa.
24. col. 2. a b c.

Verba Dei, qualiter animæ vitam eter-
nam præstent optime describitur. pag. 23
col. 2, a b c, & deinceps,

Verbum Dei qualiter à præceptoribus
dispositum auditoribus porrigi debet, p.
54. col. 2. b c

Verbum diuinum, sicut triticum confi-
ciendus est à concionatore, p. 55. c. 1. a b.

Verba diuina, vitam & spiritū animæ
præstant, pag. 111. col. 1, a b,

Verba diuina, ipsius Dei virtutem & sa-
porem continent, pag. 111. col. 1, a b,

Verba diuina, tam efficaciter sunt, vt ho-
minem cogant ad arduas fidei veritates
amplexandas, pag. 143. col. 2, b c,

Veritates, hominum ingenio sunt ada-
ptandæ, pa. 52. c. 2, b c. & pa. 53. co. 1, a b c

Veritas cruda auditoribus dicitur,
quo vsque à concionatore sit disposita,
pag. 55. col. 2. a b.

Veritas, cibus est intellectus qua eius

fedatur fames, pagin. 100. col. 2. b c.

Veritatis diuinæ efficaciter grādis, vt om-
nia, & se ipsum abnegare faciat, pag. 101.
col. 1. a b c. & col. 2, a b c.

Veritates diuinæ, præciosæ sunt Marga-
ritæ, pag. 127. col. 2. b c. & pa. 128. c. 1. a b c.

De veritate legis christianæ differitū
plene, pag. 198. col. 1. b c. & col. 2. a b c,

Veritates scripturæ sacræ, sicut cate. ne-
g. anuli, ad se inuicem annectuntur, pag.
297. col. 1. a b.

Veritates omnes scholasticæ, quas in
gymnasijs, doctores tractāt, suas habēt in
euangelio correspondente sedes, pag. 393
col. 1. b c. & deinceps.

Veritas, quid sit & quam efficaciam ha-
beat, pag. 518. co. 2. a b c. & 519. col. 1. a b c

Veterum patrum facta quare figuræ de-
nominantur, pag. 527. col. 2. a,

Veritas euangelica ad modum partus
nascitur, pag. 520. col. 1, b c. & col. 2, a.

Veritas euangelica, quomodo doctrina
sanctorum lactatur, pag. 528. col. 2, a b.

Veritas euangelica, ex philosophorū
ratione neruos, acquirit, p. 528. col. 2. b c

Veritates, quare in lege veteri cooper-
tæ sub figuris erant, pag. 663. col. 1. a b c.

Veritas quomodo odium parit, pa. 678.
col. 2. b c. & 679. col. 1. a b c.

Verecundia, quā mali concionatores
in die iudicij patientur, ponderatur ma-
ximè, pag. 696. col. 1. a b c, & deinceps.

Verba Dei quō, quia ex ore eius sunt,
virtutem mouendi auditorem sortiuntur
pag. 707. col. 1. a b c. & col. 2. a b c.

Verba concionatoris boni, quia Deo
propinquior est maiorem virtutem mo-
uendi habent, quam mali concionatoris
pag. 707. col. 2. b c & deinceps.

Veritates, quomodo concionator co-
medere habeat, p. 712. c. 1. b c. & c. 2. a b c.

Veritates euangelicas, philosophicis
illustrare doctrinis, concionem non de-
nigrat. pag. 403. co. 1. c. & col. 2. a b c. &
pag. 404. col. 1, a b c,

Veritates diuinæ quomodo cum flore
comedendæ sunt, pag. 426. col. 2. a b.

Veritates diuinæ, rationibus naturali-
bus confirmare, valde concionatori con-
ducit, pag. 492. col. 2. a b c.

Veritas euangelica, figuris designata, &
à prophetis illustrata, atque ratione natu-
rali corroborata, magnam vim in audito-
ribus imprimit, pa. 529. col. 1. a.

Veritas euangelica, quomodo ad mo-
dum picturæ, in concione declaranda est
pag. 529. col. 1. b c. & col. 2. a b c.

Veritas euangelica in concione, ad mo-
dum grani seminati declaranda est, pag.
530. col. 1. b c. & col. 2, a b c.

Veritatis euangelicæ, in veteri lege suas
habuerūt radices, p. 530. c. 1. c. & c. 2, a b c

Veritates euangelicæ spica, in lege gra-
tiæ fuit, pag. 530. col. 2, b c.

Veritates euangelicæ, admodum vitis,
in concione declarandæ sunt, pag. 531. c.
1. a b c. & col. 2. a b c.

Veritates euangelicæ, admodum auroræ,
in concione declarandæ sūt, p. 533. co. 1. c

Veritates euangelicas, quare Christus
veteris instrumenti testimonijs, firmabat
pag. 533. col. 2. c. & 534. col. 1. a b,

V I.

Vitæ æternæ signaculū in homine quid
sit, pag. 24. col. 2, b c.

Vitia omnia, nostris tēporibus soluta
sunt, pag. 140. col. 1, a b c & col. 2. a,

Vitæ christianæ corruptio maxima, p.
140. col. 1, b c.

Vita christianorum, quare nostris tem-
poribus sit tā corrupta, describitur opti-
mè. pag. 140. col. 2, b c. & 141. co. 1, a b c.

Vita Christi in genere moris, admirāda
inter homines fuit, pag. 202. col. 1, b c.

Vita actiua & contemplatiua describū-
tur, pa. 328. c. 1. a b c.

Vinea quæ Matthei. 21. plātata erat, quā
coloni sibi vsurparunt, describitur, pag.
447. col. 2. & pag. 644. col. 2, b c, & 645
col. 1, a b, & 448. col. 1, a b c.

Virtutis opera, quæ nostrum sunt cō-
modum, quomodo Deus sibi ipsi adscri-
bit, pag. 520. col. 2. a,

Virtus, quemadmodum colenda sit, pa.

INDEX GENERALIS.

38.b.&.59.a b c.

Vim aliquam menti viri boni, nullus, inferre potest, pag.99.col.2.a b c.

Virgines fatuæ quinque, pa.150.c.2.b.

Virga in testamenti arca inclusa, diuini verbi potentiam signat. pag.164.col.2.a.

Video cælos apertos & Iesum stantem à dextris Dei quid significet, p.350.c.1.ab

Vita religiosa, imperium dicendi concionatori tribuit, p.670.c.1.c.&.c.2.a b c.

Vita mala concionatoris, libere loquendi facultatē aufert, 671.c.1.a b c.&.c.2.a b c.

Vita mala concionatoris, euangelio nociua est. explicatur plene, pag.671.col.2.b c.& deinceps.

Vitæ malæ concionatoris, auditor potius credit quã doctrinæ. pag.673.col.1.a b c.& deinceps.

Vitæ bonæ opera, quomodo Christus priusquam doctrinam adduxit, pag.674.col.2.c.& deinceps.

Vita mala concionatoris, semper in peius procedit, pa.678.c.1.b c.&.co.2.a b c.

Vita actiua & contēplatiua quomodo simul amplexāda, à concionatore, & à quocūq. christiano, p.691.c.1.a b c.&.c.2.a b

Vita concionatoris quomodo tres gradus amplecti debet, pa.691.c.1.b.&.c.2.a

Vita & doctrina concionatoris, se se mutuo, sicut tēpli duo Cherubin aspiciere debent, pag.701.col.1.a b c.

Vitam concionatoris, quam maximè conducatur operibus sotiari, pag.704.col.2.b c.&.705.col.1.a b c.

Vita concionatoris, quomodo dum in virtute crescit etiam verbū diuinū in ore eius, pag.708.col.2.a b c.& deinceps.

VO.

Voluntas de se, cæca denominatur potentia, pag.100.col.1.a.

Voluntas in Dei amorem accenditur, si prius instruat in concione intellectus pa.102.&.103.vsq. in finem capitis,

Vocabula casta & propria, in pulpito esse oportet, describitur late, pagin.624.col.1.a b c.&.col.2.a b c.& deinceps.

Voluntas auditoris nunquam vincitur nisi eius vincatur prius intellectus, pag.653.col.1.a.

Vu.

Vulgaris & barbara, concionatoris doctrina periculosa est valde, pag.104.col.1.b c.&.col.2.a b c.

Vulgares & insipientes homines, reipublicæ sunt corruptela, pa.106.col.2.a b.

Vulgaris & rustici prædicatoris imago describitur, pag.129.col.1.b c.&.co.2.a b,

Vulgaritas, in concione fugienda, pa.472.col.2.a b c.

V.

Vnum atque idem est negotium, quod sacra tractat scriptura, à principio vsque in finem, videlicet, incarnatio Christi, pa.295.col.2.b c.&.296.col.1.a b c.

Vfus sacramentorum frequens, in antiquis christianis, pag.504.col.1.b c.

ZE.

Zelus maximus quem propheta, Iob erga suos habuit filios, pag.332.col.2.c.

Zelus tantus erat antiquorū, & amor ad concionandum, quod per epistolas, & ex carceribus, christianis concionabatur pag.621.col.1.b c. &.col.2.a b c.

Zelus & auiditas nimia concionandi, nostra hac tēpestate, qualis sit, pa.689.c.2 b c.

FINIS.

